

YENİ

ipek yolu

KONYA TİCARET ODASI DERGİSİ

KONYA KİTABI

VI

ISBN 975-512-795-X

Editör
Caner ARABACI

TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN SEKSENİNCİ YILI

Türkiye Cumhuriyeti'nin
80. yılına armağan

ÖZEL SAYI
Aralık 2003

KONYA KİTABI
VI

ipek yolu
KONYA TİCARET ODASI DERGİSİ

Özel Sayı / Aralık 2003

KONYA KİTABI
VI

Editör
Caner ARABACI

KONYA 2003

KTO

ipek yolu

KONYA TİCARET ODASI DERGİSİ

Editör
Caner ARABACI

KONYA TİCARET ODASI

ÖZEL SAYI
Aralık 2003

ipek yolu
KONYA TİCARET ODASI DERGİSİ

KONYA KİTABI VI

Özel Sayı / Aralık 2003

İMTİYAZ SAHİBİ
Konya Ticaret Odası Adına
Yönetim Kurulu Başkanı
Hüseyin ÜZÜLMEZ

YAYIN KURULU
Ahmet POÇANOĞLU
Seyit KARACA
Bülent KAŞDOĞAN
Cengiz KAHVECİ
Ahmet ÖZKAFA
Kâzım BÜYÜKERKEK
Orhan AKDEMİR
Ertuğrul USLU

EDİTÖR
Yrd. Doç. Dr. Caner ARABACI

GENEL YAYIN YÖNETMENİ
Sedat YALÇINYAVUZ

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ
Mustafa AKGÖL

BİLİM KURULU
Prof. Dr. Haşim KARPUZ
Prof. Dr. Ahmet ÖNKAL
Prof. Dr. Orhan ÇEKER
Prof. Dr. Yusuf KÜÇÜKDAĞ
Doç. Dr. Yavuz ATAR
Doç. Dr. Sami KARAHAN
Yrd. Doç. Dr. Nazım KOÇU
Yrd. Doç. Dr. Caner ARABACI
Yrd. Doç. Dr. Bahtiyar EROĞLU
Yrd. Doç. Dr. Osman KUNDURACI
Yrd. Doç. Dr. Yaşar ERDEMİR
Dr. Hasan ÖZÖNDER

GÖRSEL SANAT YÖNETMENİ
M. Fatih ÖZSOY

REKLÂM VE HALKLA İLİŞKİLER
İbrahim ÇAKIR

KAPAKLAR

Ön Kapak Resimler
Takkeli Dağ: Şerafettin DERİN-Life Ajans Koleksiyonundan.
Beleklerli Gelin: Şerife KÜÇÜKOSMANOĞLU- Emine ESİRGENLER'den.

Arka Kapak Resimler
Caner ARABACI Koleksiyonun'dan

TASARIM-BASKI ÖNCESİ HAZIRLIK
WONDER WORKER. 0332 2339215 (2 Hat)

BASKI-CİLT
Bahçıvanlar Basım San. A.Ş. Konya 0332 3511199 - 3512699

KONYA TİCARET ODASI
Telefon 0332 3534850 (4 hat)
Faks 0332 3520930
Internet www.kto.org.tr
e-posta kto@kto.org.tr

BASIN MÜŞAVİRLİĞİ
basyay@kto.org.tr

• Kitabın her hakkı Konya Ticaret Odası'na aittir.
• Kitabımızda yayınlanan yazılar kaynak gösterilerek alınabilir.
• Makalelerdeki görüş ve düşünceler yazarına aittir.

SUNUŞ

Konya ticaret, sanayi, turizm ve tarımı ile yaşamın her alanında büyüyor, gelişiyor ve değişiyor.

Şu bir gerçektir ki Konya; geçmişten günümüze, ruh âleminde, gönül dünyasında sıkıntı, buhran ve fırtınalara tutulanların da sığınağı olmuştur. Çünkü Konya, nice mânâ erlerinin otağı; ilim, irfan ve faziletin membaıdır.

Tarih boyunca bir çok âlim ve gezgin, Konya'ya hayran kalmış; buraya gelen yerli ve yabancı ilim adamları tasavvuf ışığından esinlenmiş, Konya ile özdeşleşen Mevlânâ'nın sevgi ve hoşgörü mesajlarını dünyaya iletmeye çalışmışlardır. Nitekim bir yabancı olduğu halde Eugene Pittard: "Konya mukaddes şehir!" tespitinde bulunmaktan kendini alamamış ve bu hayranlığını satırlara şöyle yansıtmıştır: "Ruhî kültürün mahsus ve aşikâr bir noktası ve güzide bir şehir olan Konya'da olduğu gibi, bir üstat, diğer üstatları yetiştirerek zamanımıza kadar canlı bir halde mahfuz kalmış. Böyle bir an'ane, böyle bir temadi, yedi asrın söndüremediği bir hararet, Avrupa'da bulunur mu?.."

Büyük mutasavvıf Mevlânâ Celâleddin Rumî de; "Konya'ya Medinetü'l-Evliya (Veliler Şehri) lâkabını veriniz; çünkü, bu şehirde her kim dünyaya gelirse, veli olur. Nihayet bütün dünyadan manevi erler bu tarafa yöneldikçe burası öyle güzel olacak ki, ölüler bile dirilmeye heves edecekler..."demiştir. Mevlânâ'nın bu şekildeki himmet ve himayelerine de mazhar olan Konya'dan; Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde de övgülerle söz edilmektedir.

Bu doğrultuda, bütün o özellik ve güzelliklerle bezenmiş bu müstesna kente ve onun değerli insanlarına ne kadar hizmet etsek azdır.

Geçmişte Konya; doğudan batıya ve batıdan doğuya doğru gerçekleşen göçlerin, yayılmaların, savaşların güzergâhında bir merkezdi. Kuzey-batı Anadolu'dan Güney Toroslar'a inen yol, batının Suriye ve Mısır güzergâhı üzerinde yer aldı. Farklı toplumların, göç ve ticaret yolları üzerinde olması, Konya'da kültür ve medeniyetlerin harmanlanmasına olanak sağladı.

Tarihten gelen bu misyonu geleceğe taşımak amacı ile biz, Konya'nın günümüzde marka şehir haline getirilmesinde kararlıyız. Ve bu noktada faaliyetlere devam edeceğiz. Tarih ve kültürümüzle olduğu gibi ticaretimizle, sanayimizle, turizmimizle, tarımımızla ürettiğimiz ürünlerimizle ve bu doğrultudaki yayınlarımızla kısacası bütün gücümüzle gelişen ve değişen Konya'mızın değerlerini ve güzelliklerini aslına uygun olarak, onları bozmadan geleceğe taşıma düşüncesindeyiz.

Elbette, kültürel değerler ve varlıklar herkesindir. O kadar ki; sahip çıkma, yaşatma, geleceğe taşıma konusunda herkes sorumludur. Çünkü, kültürel değerler olmadan vatan olmaz; millet, varlığını koruyamaz. Milletin olmadığı yerde, devletin ayakta kalması mümkün değildir.

Toplumu yaşatan değerlere, -tarih, tabiat, dil, kültürel bakiyelere- sahiplik anlamında her kurum; bir şeyler yapabilir. Kendi alanında topladığı gücü, kullanabilir. Bu doğrultuda Konya Ticaret Odası, kültürel birikime katkı olmak üzere bir çok eseri yayınladı.

Aslında, "Konya'nın değişen yüzü"ne yakışan çabalardan biri de budur. Zira değişen yüzde;

ilim, irfan, teknoloji yani üretim ve tüketim sürecinde hayatı kolaylaştıran gelişmelere sahip çıkma var. O gelişmeler; Konya'nın olduğu kadar ülkemizin de yüzünü ağartıp ona mutluluk verecek vazgeçilmez unsurlardır. Öyleyse aslında sahip çıkılanlar, "devirler değişse de değişmeyecek" değerlerdir.

Neredeyse bir ansiklopedi niteliğine kavuşan yeni bir özel sayımız ile siz değerli okuyucularımızın karşısına çıkmanın, yine tarih kokan, geçmişinde bilinmeyenleri gün yüzüne çıkarmanın sevinci ile sizlere hizmet etmenin gururunu yaşıyoruz.

Yılda bir kez yayınladığımız Konya'nın ekonomik, sosyal ve kültürel boyutlarıyla incelendiği özgün eserlerden oluşan özel sayılarımız artık bugün yerel, ulusal ve uluslararası alanda önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır.

Editörlüğünü Yrd. Doç. Dr. Caner ARABACI'nın yaptığı ve Cumhuriyetimizin 80. yılına armağan ettiğimiz Yeni İpek Yolu Konya Kitabı VI Özel Sayımızda bilim adamlarımızın, yazarlarımızın yine birbirinden güzel, ilginç ve tarihten günümüze Konya'nın bilinmeyen yönlerini ortaya çıkaran araştırmaları bulunmaktadır.

Bilinmelidir ki, ilmin, bilginin ışığında aydınlanmış yüzler, doğru bilginin yönlendirdiği kalpler; kardeşlik, huzur içinde yaşama ve bunun tabii sonucu olarak gelişmenin de temelidir. Yalnız bunları söylemek yetmez, somut adımların da atılması gerekmektedir. Kaynaklarımızın hizmet üretiminde kullanılmasından; üyelerimize düşen onuru, onlarla paylaşma mutluluğunu duyuyorum.

Bu bilinç ve duygular içinde başta bizlere değerli zamanlarını ayırarak böyle bir eserin kazandırılmasında emek ve tecrübelerini esirgemeyen Yrd. Doç. Dr. Caner ARABACI'ya, ilk çıktığı yıldan bu yana makaleler göndererek eserimizi destekleyen akademisyenlerimiz ve araştırmacı-yazarlarımız ile karar-basım aşamasında katkıda bulunanlara, can-ı gönülden teşekkür ediyor, zevkle okunabileceğine inandığımız sayımızın Konya'mıza, ülkemize, bilim dünyasına yararlı olmasını diliyorum.

Hüseyin ÜZÜLMEZ
KTO Yönetim Kurulu Başkanı
TOBB Yönetim Kurulu Üyesi

ÖN SÖZ

Kurum olmanın özünde; başlatılan yararlı çalışmaları; kişisel çaba, keyfi tavır haline dönüştürmeden sürdürme kararlılığı vardır. Onun için kurumlaşma, bir anlamda hizmette gelenekler geliştirme, insan ömrünü aşan kalıcı çabalara imza atma anlamına da gelir.

Konya Kitabı VI; KTO'nun Konya'daki, entelektüel birikimi değerlendiren yıllık özel sayı çıkarma geleneğinin, yukarıdaki anlamda bir devamı. Bu kitapta, tarihten-ekonomiye, dilden-kıyafete varıncaya kadar çok değişik konularda Konya'yı merkeze alan incelemeler var. Toplam beş ayrı bölümde tasnif, aslında ilgi alanlarının zenginliğini daraltmıyor. Araştırmacılara, içinde yaşanılan il ile ilgili, bilimsel özgünlük dışında bir sınır da getirilmiş değil.

Her çalışma, elbette ayrı bir öneme sahip. Ama özellikle, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü'nün iki dönem rektörlüğünü de yapmış olan değerli ilim adamı Ahmet Ayhan'ın araştırma-geliştirme konusundaki makalesinin, Konya açısından önemsenmesi gerekmektedir. Aslında gerileme anlamına gelen, uzun "duraklama" devirlerinden sonraki çekiliş-çözülme dönemlerinin zihnimize çakılan temel konularından birisi; güçlenme ve ilerlemedir. Ama nedense, ilerleme adına yapılan sosyal değişim çalışmaları, gelişmenin değil çözülüşün kışkırtıcısı olmuştur. Üç asırlık yenileşme çalışmalarının bu sonucu, çok bellidir. Fakat gelişme için yapılanlar, atılan adımlardaki yetersizlik, hâlâ gözlere batmıyor mu? Toplumu; Batıdan alınan yarım-yamalak değerlerle, sosyal bir dönüşüme uğratmanın gelişme olmadığı çok önceden tespit edilmişti. Buna karşı, büyük bilgin Mümtaz Turhan, bilimsel düşüncenin geliştirilmesini, -mahiyeti gereği bilimsel düşünce, zihinlerde üretilecek bir olgu olduğu için- enstitüleşmede görüyordu. Zira, bilimi, teknolojiyi sonuç olduğu için görüp alabilirdiniz. Ama asla; geri kalmaktan, bilimsel düşünceye sahip olanların ardından gitmekten kurtulamazdınız. Şimdilerde, bilimsel düşüncenin üretilip-geliştirildiği ortam anlamına gelen enstitüleşme ihtiyacına cevap vermesi için, teknopark, teknokent kurma öneriliyor. Daha fazla gecikmeme uyarısıyla birlikte.

Araştırmalarda, önem sıralaması yapmak belki haksızlık. Dönemin-gündemin zorlaması, bu konuda etkili olabiliyor. Halbuki her araştırmanın ayrı bir değeri var. Üstelik onlar, vücudun parçaları kadar vazgeçilmez. Onun için Konya üzerindeki menfi değerlendirmelerin bahanesi yapılan bir konuya da burada kısaca değinip, makalelerle okuyucu arasından çekilmek gerekiyor.

Bilindiği üzere, Millî Mücadele'de: her yönden kuşatılmış ve ölüm-kalım savaşının cenderesine girmişken, vatan ve milletin yaşamasını isteyenler; üstlerine düşeni yaparlar. Mal, can-kan borcunu ödeme devridir. Bu anlamda Konya da üstüne düşeni, en çok şehit veren vilâyet olarak yerine getirir. Ama bir türlü zan altında kalmaktan kurtulamaz. Çünkü, 2-5 Ekim 1920'deki Delibaş Vakası, Konya'yı isyancı konumunda tutma çabalarına kaynaklık eder. "İstilâcılarla çıkarlarını tevhit" eden tipte, fikrî kökene sahip olanlar; binbaşı rütbesi verilip, beline kılıç kuşatılan bir sergerdenin -o da asker olmak üzere- topladığı beş yüz kişi ile Konya'yı basmasını; bir baş kakıncına dönüştürürler. Aslında suların bulanık aktığı, neyin doğru neyin yanlış olduğunun karıştırıldığı günlerdir. Olayın nedenleri, sosyal-psikolojik ortamı, teşvikçileri, sonuçları; tarihe olan güveni sağlayacak sağlamlıkta ele alınmak zorundadır.

Bu konuda iki araştırmacının yazıları bulunuyor. Fakat onlar, bugüne kadar yazılanlara yeni şeyler eklemekle birlikte, Cumhuriyet Arşivi, Türk Inkılâp Tarihi Enstitüsü (TİTE), Askerî Tarih Stratejik Araştırmalar (ATESE) ve özellikle TBMM arşivlerinde; daha incelenip-açığa çıkarılmadık yığınla belgenin önemine bir daha dikkat çekiyorlar. Harp Divanları ile İstiklâl Mahkemelerinin gerisinde kalan en hurda doküman bile, artık incelenmek durumundadır. Toplam 700 kişinin idam, 3600 kişinin değişik cezalara çarptırıldığı bir olayın hâlâ üstünkörü bilinmesi, yakın tarihimiz açsından esefle karşılanacak bir durumdur.

Konya Kitabı VI, Cumhuriyet'in 80. kuruluş yılı içinde hazırlanmıştır. Onun için 80.yıla armağanı uygundu. Bu aynı zamanda, vatanın kurtarılmasında, Cumhuriyet'in kurulup kökleşmesi aşamasında önemli mevkilerde görev alan Konyalı şahsiyetler için de bir kadirşinaslık sayılabilir. Gazi M. Kemâl, Kâzım Karabekir, Mehmet Vehbi Çelik'ten başlayarak sayılacak olsa, her halde onların adları bile irice bir yer tutardı..

"Bozkırdaki çekirdek" misali, ovaya yayılan Konya'ya uzaktan yaklaşanların, ilk dikkatini çeken herhalde Batısındaki iki sivri konik dağdır: Geveleler.. O dağlar, binlerce yıldır, Konya'nın üzerine bir koruyucu melek gibi abanmış durumdadırlar. Onlar, aynı zamanda, tarihle-coğrafyayı meczetmiş âbidelerdir. Üzerlerinde, kalıntıları hâlâ yaşayan kaleler vardır. Geçmişte, "Konya'nın Kilidi" denilen bu kaleler alınmadan, Konya'ya girilemezdi. Şimdilerde, yakındaki ırak gibi kaldılar. Aslında Takkeli Dağ (Sarayköy Gevelesi) ile Sulutas Gevelesi; "Türkmen Emmiler"in, "kaleden kaleye urgan gerdikleri" günlerden öte bir bakiye.. Ama eski çağların teleferik, telesiyej anlayışı; o eski Konya türküsüne, yeni zamanlarda gerçekleşmeyi beklercesine yansımıştır. Aynı zamanda o dağ ikilisi, Cumhuriyet-Demokrasi, "Din ü Devlet-Mülk ü Millet" ilişkisinin de tabii anıtları gibidir. Onun için kapağa, Takkeli Dağ'ın helikopterden çekilen bir resmini, bütün o tarih-coğrafya dahil kültürel birikimin hatırlatıcısı anlamında koymayı uygun bulduk.

Eserde emeği geçen çok kimse var. Bunları, baştan sona saymak zor. İngilizce özetler konusunda, katkılarını esirgemeyen Dr. Abdülkadir Kabadayı ve Salih Güran'a müteşekkiriz. Ayrıca KTO'nun Yönetim Kurulu Başkanı başta olmak üzere, yönetim adına kitapla yakından ilgilenen yetkililere, hazırlık, basım ve teknik çalışmalar sırasında emeği geçen herkese teşekkür bir borçtur.

Yeni yayınlarda buluşmak dileğiyle..

Caner ARABACI
Editör

İÇİNDEKİLER

Sunuş
Hüseyin ÜZÜLMEZ, VII

Ön Söz
Caner ARABACI, IX

İçindekiler, XI

BÖLÜM 1
TARİH

Selçukluların Konya'da Camiye Çevirdikleri İlk Mabed: Eflâtun Kilisesi
Zeki ATÇEKEN, 3

Anadolu'da Demir Çağı Yerleşmeleri Üzerine Bir Tipoloji Denemesi: Konya ve Çevresi Kale Yerleşmeleri
Güngör KARAUĞUZ - Koray ÖZCAN, 13

Antik Dönem Germanikopolis (Ermenek) Araştırmaları ve Ermenek Adının Kökeni
Osman DOĞANAY - Zafer KORKMAZ, 19

M.S. VII. Yüzyılda, İç ve Doğu Anadolu'da Başlayan Pavlikianlar (Ermeni - Süryani) Hareketi ve Sonuçları
M. Sabri DOĞAN, 27

Konyalı Hafız İsmail Efendi
Recep DİKİCİ, 35

Lui Rambert'in "Gizli Notlar"ında Konya
Bayram DALKILIÇ, 39

3 Numaralı Konya İstiklâl Mahkemesi'nin Konya İsyanı ile İlgili T.B.M.M. Başkanlığı'na Sunduğu Rapor
Osman AKANDERE, 53

Köy Muhtarlığından İsyan Liderliğine Alibeyhüyüklü Delibaşı Mehmet'in Kader Çizgisi
Ahmet ATALAY, 69

Konya Hazire ve Kabristanları
M. Ali UZ, 77

Anadolu'da Selçuklu Dönemi Yerleşme Politikaları ve Mekan Organizasyonları Üzerine Görüşler; Akşehir (XII.- XIII. Yüzyıllar)
Koray ÖZCAN, 93

BÖLÜM 2
İNANÇ VE FİKİR

Konya'daki Manevi Halk İnançlarının Dinler Tarihi ve Fenomenoloji Açısından Değerlendirilmesi
Mehmet AYDIN, 101

Geçmişten Bugüne Konya'da Dini ve Tasavvufî Hayat
Sami BAYBAL, 115

Bir Konya ve Mevlânâ Hayranı: Prof. Dr. Gabriel Mandel Khan
Hasan ÖZÖNDER, 125

Hz. Mevlânâ'da Evlilik, Aile ve Çocuk Eğitimi
Nuri ŞİMŞEKLER, 135

Veled Çelebi'den Mevlevi Muhitiyle İlgili Bazı Hatıralar ve Önemli Notlar
Yakup ŞAFAK, 145

Mevlânâ ve Bedeni
Abdullah UZUN, 153

Sultan Ahmed Hazînî ve Tesellâu'l-Kulûb Adlı Eserinde Mevlânâ ile İlgili İfadeleri
İbrahim KUNT, 161

Mevlânâ Bibliyografyası
Mustafa TEKİN, 165

BÖLÜM 3
EĞİTİM, DİL ve EDEBİYAT

Yerel Medya İzleyici Profili: Konya Örneği
Zülfikâr DAMLAPINAR - Bünyamin AYHAN, 191

Halk Gazetesi Üzerine
Hakan AYDIN, 203

İlköğretim Öğrencilerinin Bilişsel Ögrenim Biçemlerine Dayalı Bir Yabancı Dil Öğretim Modeli Önerisi: Konya Örneği
Abdülkadir KABADAYI, 211

Kentsel Kurgu Olarak Selçuk Üniversitesi Alâeddin Keykubat Kampus Yerleşmesinin Genel Değerlendirmesi
Dicle AYDIN, 225

Konya'daki İlk ve Orta Öğretim Kurumlarının Fiziksel İmkânlarının Analizi
Orhan ENGİN, 237

Son 25 Yılda Konya'da Basılan Tarih, Kültür ve Sanat Konulu Kitaplar
Haşim KARPUZ, 249

Cumhuriyetin İlânından Günümüze Kadar Konya'da Oynanan Çocuk Oyunlarının Tespiti ve Bu Oyunların, Çocuğun Gelişimi ve Eğitimine Katkıları Üzerine Bir Araştırma
Abdülkadir KABADAYI, 259

Konya Dağ Köyleri Ağızlarından Derleme
Aziz AYVA, 273

Konya'da Yeni Derlenen Örnekleri Vesilesiyle Ninnilerimiz Üzerine
Ali IŞIK, 281

BÖLÜM 4
ŞEHİR HAYATI

Konya'nın Son Muvakkidi: Yusuf Ziya Tokcan ve Vakit Cetvelleri
Hasan ÖZÖNDER, 295

Doğudan Konya'ya Göçler ve Odabaşı Ailesinin Göç Hikâyesi
A. Sefa ODABAŞI, 325

Konya'da İmar ve Diğer Plânlama Çalışmalarının, Tarihî Süreç İçerisinde Ulaşım ve Bisiklet Düzenlemeleri Açısından İrdelenmesi
Hayri ULVİ, 331

Konya Müzeciliğinin Tarihçesi ve Bugünkü Durumu
Emine KARPUZ, 341

Konya Şehir Tiyatrosu
Mustafa ÖZCAN, 361

Konya Merkez İlçe Belediyeleri Amblemleri
Mehmet BÜYÜKÇANGA, 373

600 Yıllık Bir Konya Mahallesi: Fahrünnisa Mahallesi
Saim SAKAOĞLU, 379

Arif Nüshet Turgut'un Konya Evleri Üzerine Yazdıkları
H. Melek HİDAYETOĞLU, 389

Konya'nın Evleri ve Konya'nın İnsanları
Yalçın DİKİLİTAŞ, 399

Konya'da Hayat
Kâzım ÖZTÜRK, 409

BÖLÜM 5
AR-GE / EKONOMİ

Konya'nın AR-GE Potansiyeli ve Teknolojik Geleceği
Ahmet AYHAN, 421

Osmanlı Barut Üretiminde Güherçile ve Konya Güherçile Fabrikası
Abdülkadir BULUŞ, 435

Doğal Kaynaklar ve Konya
Ö. Serdar YILDIRIM - Veysel ZEDEF, 457

Konya'da Mutfak Kültürü
Nurhan ÜNÜSAN, 463

Hazır Giyim Ürünlerinde Markanın Önemi ve Üniversite Öğrencileri Üzerindeki Etkisi
R. Handan ÇELEBİ, 467

Eski Bir Tekstil Ustası
Mualla SEZGİN, 477

Konya Ilgın İlçesi, Belekler Köyü Geleneksel Düğün Törenleri ve Gelin Kıyafetleri
Şerife KÜÇÜKOSMANOĞLU - Emine ESİRGENLER, 483

Konya Gelinlik Atölyeleri
Fatma GEMİCİ, 497

Konya'daki Küçük ve Orta Ölçekli Hazır Giyim İşletmelerinde Oluşan Katı Atıklar ve Çevre Duyarlılığı
Gülden ABANOZ, 507

Konya Yöresi Halılarında Kandil Motifi (Yanışı)
Ahmet AYTAÇ, 521

BÖLÜM 1
TARİH

1 Selçukluların Konya'da Camiye Çevirdikleri İlk Mabed: Eflâtun Kilisesi (s. 3-11).

2 Anadolu'da Demir Çağı Yerleşmeleri Üzerine Bir Tipoloji Denemesi: Konya ve Çevresi Kale Yerleşmeleri (s. 13-18).

3 Antik Dönem Germanikopolis (Ermenek) Araştırmaları ve Ermenek Adının Kökeni (s. 19-26).

4 M.S. VII. Yüzyılda, İç ve Doğu Anadolu'da Başlayan Pavlikianlar (Ermeni - Süryani) Hareketi ve Sonuçları (s. 27-33).

5 Konyalı Hafız İsmail Efendi (s. 35-38).

6 Lui Rambert'in "Gizli Notlar"ında Konya (s. 39-51).

7 3 Numaralı Konya İstiklâl Mahkemesi'nin Konya İsyanı ile İlgili T.B.M.M. Başkanlığı'na Sunduğu Rapor (s. 53-67).

8 Köy Muhtarlığından İsyan Liderliğine Alibeyhüyüklü Delibaşı Mehmet'in Kader Çizgisi (s. 69-75).

9 Konya Hazire ve Kabristanları (s. 77-91).

10 Anadolu'da Selçuklu Dönemi Yerleşme Politikaları ve Mekan Organizasyonları Üzerine Görüşler; Akşehir (XII.- XIII. Yüzyıllar) (s. 93-98).

Eflâtun Mescidi'nin eski hali (Süsam Arşivi).

SELÇUKLULARIN KONYA'DA CAMİYE ÇEVİRDİKLERİ İLK MABED: EFLÂTUN KİLİSESİ

*Zeki ATÇEKEN**

ÖZET

Konya, 1098 tarihinde Anadolu Selçukluları'na başkent oldu. Burada Türk hakimiyetinin yerleşmesi sonucunda, Türklerin mescide tahvil ettikleri ilk mabed, Alâeddin Tepesi'nde yer alan Eflâtun Kilisesi'dir.

Adı geçen mabede isim olan Eflâtun'un meşhur Yunan filozofu ile alâkası yoktur. Bazı tarihçiler bu ismin Amphilieos'tan bozma olduğunu bildirmişlerdir.

Eflâtun Mescidi, Selçuklular zamanında rasathane olarak da kullanılmıştır. Osmanlılar zamanında vakıfları devam etmiş, mütevelli ve diğer hizmetler düzenli bir şekilde tayin edilmişlerdir. Konya Şer'iyye Sicil Kayıtlarından öğrendiğimize göre de zaman zaman tamirden geçirilmiştir.

Eflâtun Mescidi, son zamanlara kadar varlığını korumuş, bir ara "Saat Kulesi"olarak da görev yapmıştır. En son bu mabed, 1921 yılında Konya Belediye Başkanı Muhlis Koner tarafından yıktırılarak yok edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Konya, Selçuklular, Mescit, Eflâtun.

ABSTRACT

THE FIRST TEMPLE THAT HAS BEEN CHANGED IN TO A MOSQUE IN KONYA BY SELJUKS

Konya was made the capital for Anatolian Seljukian in 1098. As a result of Seljuks domination, here,the

* Yrd. Doç. Dr.
S.Ü. Eğitim Fakültesi
Öğretim Üyesi - KONYA.

first temple that they changed into a mosque is Platon Church on Alâeddin Hill. The name of the temple has nothing to do with the Greek Philosoper Plato. Some historians indicated that it has changed from Amphilieos.

Platon Temple was also used as an observatory during Seljukian period its income from its propertie continued even in Ottomon period,and their administrators and works were carried out regularly.

İt has been repaired from time to time according to Konya Şer'iyye records.

Platon Temple kept its existence since these days and functioned as a clock tower too. İn the and,this mescid was destroyed by the Mayor Muhlis Koner in 1921.

Key Words: Konya, Seljukians, mesjid, Plato.

GİRİŞ:

Türklerin, Anadolu'da Konya şehri ile ilk tanışmaları 1069 yılına rastlar.Alparslan'ın meşhur komutanlarından Afşin ,isyan ederek Bizans'a çekilen El-Basan (Er-basgan)'ı takibi sırasında Anadolu'yu baştan başa geçerken Konya'ya varmış, buradan da İstanbul'a, Boğazlar'a kadar ilerlemişti (Yınanç, 1944, 67; Köymen, 1962, 262).[1] Malazgirt zaferinden iki sene önce geçen bu olayda, savunması pek iyi olmayan Konya yağma edilmişti. Aslında bu seferler düzensiz olup fetihten önce keşif maksadıyla yapılıyordu.

Bununla beraber Konya'nın asıl fethi, Malazgirt zaferinden sonra gerçekleşmiştir. Anonim Selçuknâme'ye göre (Anonim, 1952, 23), Anadolu Fatihi Gazi Süleyman Şah, Konya'yı Martavkusta'dan ve Gevale Kalesini de Rumanus Makri'den alarak, İznik'e yönelmiş, karşısına çıkmaya hiçbir ordu cesaret edememiştir (Yınanç,1944, 104; Turan, 1971,54).

Böylece Kutalmışoğlu Süleyman Şah, İznik ve havalisini de fethederek "Anadolu Selçuklu Devletini" kurmuş, İznik şehrini de devletine başkent yapmıştır (Turan,1971,55)[2].

Bu tarihten 23 sene sonra Anadolu Selçuklu Devleti, I.Haçlı Seferi sırasında İznik'i Haçlı-Bizans ittifakına kaptırmış ve ardından da 20 Haziran 1097'de Dorileon (Eskişehir) önlerinde yapılan muharebeyi de kaybedince Sultan I.Kılıç Arslan (1092-1107), başkentini Anadolu içlerinde daha emin bir yer olan Konya'ya taşımış (1098), bu durum devletin yıkılışına (1308-1318) kadar devam etmiştir (Önder, 1971, 19; Baykara, 1985, 25).

İşte Alâeddin Tepesi'nde[3] hâkim bir noktada yer alan Eflâtun Kilisesi, Selçukluların Konya'ya yerleşerek, burayı Türkleştirip-İslâmlaştırmaları üzerine ilk mescide çevirdikleri kutlu bir mabettir.

EFLÂTUN KİLİSESİ (MESCİDİ)

Eflâtun Kilisesi Alâeddin Tepesi üzerinde, bugünkü Alâeddin Camii'nin güneyinde (Önder,1971,490; Baykara,1985,86), şimdiki havuzun doğusunda (Sarre,1989,33) bulunuyordu. Tepenin güney kısmında ise, yapı itibariyle bir özellik taşımayan ve birbirine çok yakın mesafede bulunan Rum ve Ermenilere ait "Çifte Kilise"mevcuttu (Huart,1978,92). Bu alan Konya'nın dış kalesi yapıldıktan sonra şehrin ortasında kalmıştır. Şehrin Rum ahalisi de bu bölümde oturuyordu (Baykara,1985,35). Alâeddin Tepesi'nin en yüksek ve en hâkim noktasında bulunan bu mabedin yüksek mimari ve tarihi bir kıymeti vardı (Konyalı,1964,351).

1891 yılında Bursa ,Eskişehir, Afyon üzerinden Konya'ya gelen Cl.Huart, Eflatun Kilisesi'nin yapısıyla ilgili olarak, "yuvarlak şekli oldukça enteresandı. Çifte kilise ise özellik taşımayan bir yapıydı."der (Huart,1978,100). Ch.Texier ise aynı yeri tasvir ederken, "Kayseri tarzı mimarî-i kadîminde yapılmış, mahrutî damlı küçük bir kilise binası" şeklinde vasıflandırır (Konyalı,1964,33'den naklen). Mabedin plân itibariyle dört köşe üstünde silindir biçiminde yükselen bir kısmı vardı (Sarre,1989,95) ve üzerinde kubbesi bulunuyordu (Ş.S.D.46.61/3) (Resim 1 ve 2). Görgü şahidi İ.Hakkı Konyalı'nın ifadesiyle, "sülün endamlı ve duvaklı bir gelin zarafetiyle adeta Konya'ya gelenleri selâmlardı" (Konyalı,1964,351).

Eflâtun Kilisesi, çok eski haberlerde "Kabr-i Eflâtun" ve "Rasatgâh-ı Eflâtun"şeklinde de ifade

edilmiştir (Konyalı,1964,351). Osmanlılar zamanında tutulan Şer'iyye Sicil defterlerinde ise aynı mabet, "Eflâtun Mescidi" olarak kaydedilmiştir (Ş.S.D,31,142/1).

Konya'da Eflâtun Mescidi'nden ilk defa söz eden şahıs el-Herevî lâkaplı Ebul-Hasan Ali Bin Ebubekir'dir. Abbasi halifelerinden en-Nasır Li-Dinilliah'ın (1160-1170) tavsiyesiyle seyahate çıkarak bu arada Konya'ya da uğrayan Arap asıllı el-Herevi, Halep'te 611 (1214/5) yılında ölmüştür. Yazar,"Kitabu'l-İşarat Fi Marifeti'z-Ziyarât" adlı eserinde Konya şehrinde büyük câmiin yanındaki kilisede Hakim Eflâtun'un mezarı vardır" (Konyalı,1964,13)[4] seklindeki ifadesinde, mabede isim olan şahsa dikkat çekmektedir.

El-Herevi'nin, Eflâtun kabri hususundaki yukarıda ifadeleri, diğer seyyahların eserlerinde ve tanınmış Arap coğrafyacılarından Yakut'un 1224'e doğru kaleme aldığı kabul edilen Mucemu'l-Buldan adlı coğrafya kitabında da aynen tekrar edilmektedir[5].

Selçuklu çağına ait Ünsi'nin Selçuknâmesi'nde bu yerden; "Eflâtun makamı ile üç yüz lülesinden sular akan çeşme sar-i semaya ser çekmiş İskenderî binalara benzeyen on iki burçlu suru gördüm" şeklinde bahsedilmektedir (Doğan,2003,34).

Böylece Selçuklu çağında bu Bizans kilisesi ile aynı zamanda Eflâtun'un mezarının da olduğu şeklinde bir rivayetin yerleşmiş olduğu anlaşılıyor.

Daha sonraki günlerde Rus hacılardan olup 1465/1466 da hac dönüşünde Konya'ya da uğrayan tüccar Vasilij'in bilinen tek el yazması Moskova'da bulunan kısa seyahatnâmesinde konu ile alâkalı şu bilgiler yer almaktadır:

"Bu şehir onların dilinde olduğu gibi, bizimkinde de Konya olarak adlandırılır. Burada bir Hıristiyan kilisesi vardır ki, bu onlara göre Platon adına ve bize göre ise Amphilotheos'un adınadır. Mezarı büyük kapı arasında bulunmakta ve bu mezardan günümüze kadar hâlâ kutsal yağ sızmaktadır" (Doğan,2003,34).

İ.Hakkı Konyalı ve Mehmet Önder de aynı konuya temasla burasının Bizans'ın ilk devirlerinde St.Amphilotheos adına kilise olarak yaptırıldığını, bir çok Hıristiyan isimleri gibi St.Amphilotheos adının da değiştirilerek "Platonius" yahut "Eflâtun Mezarı" olarak anıldığını kaydederler (Konyalı,1964,353; Önder,1971,491).

Amphilotheos'un gerçekten Konya tarihinde adı geçmektedir. Bu şahıs, Kapadokya bölgesinde doğmuş (340-345), Antakya'da yetişmiş, 6-7 yıl İstanbul'da çalıştıktan sonra, memleketine dönmüştür. Burada kilise büyüklerinden Metropolit Naziansoslu Greporios onu Kayseri metropoliti Basileios ile tanıştırmış, netice olarak bu sırada boş olan Konya metropolitliğine getirmiştir (Doğan,2003,34).

Yapı hakkındaki ilk bilgileri 1880'li yıllardan 1914 yılına kadar Konya'yı ziyaret eden G.Bell vermiştir. Orijinalde kare içinde haç plânlı olduğu düşünülen yapı 10-11. yy.lar arasına tarihlenmektedir. Yapının orijinal isminin Amphilokios Kilisesi olduğunu söylemektedir (Bell,1909,403). Kilise hakkında en ayrıntılı araştırmayı yapan Semavi Eyice ise yapının isminin 4.yy.da yaşamış Konya Metropoliti Amphilakios'tan geldiğini söylemekte fakat yapıyı Orta Bizans Dönemine tarihlemektedir (Eyice, 1971, 281). Haşim Karpuz ise yapının adını, Konya'da yok olan tarihi yapılar arasında zikretmiştir (Karpuz, 2001, 5).

Görüldüğü gibi her ne kadar bir Eflâtun kilisesi ve mezarından bahsedilirse de ne yazık ki mabede isim olan Eflâtun'un veya orada mezarı bulunan şahsın kimliği tam olarak açık değildir.

EFLÂTUN MESCİDİ'NİN OSMANLILAR ZAMANINDAKİ DURUMU

A) KONYA TAHRİR DEFTERİNE GÖRE:

1. Fatih devri tahririnde bu mescit "Mescid-i Eflâtun" olarak kaydedilmiş, ayrıca üç dönümlük bir bağ da vakıfları arasında gösterilmiştir[6].

2. III. Murad devri (1574-1595) tahrir defterinde ise,"Mescid-i Eflâtun der iç kale. Ber mucib-i defter-i atîk" şeklinde yer almıştır (Konyalı, 1964,352).

Konya Vakıflar Müdürlüğü'nde bulunan bir numaralı defterin 104. sahifesinde 1229

H./1813 tarihli bir tevcih kaydında, mütevellisinin yarı hisse ile es-Seyyid Abdurrahman olduğu belirtilmiştir (Konyalı,1964,352).

Şeyh Sadreddin-i Konevî imaretinde vazife yapanlardan bazılarının bu mescidde de çeşitli

hizmetlerde bulundukları ellerindeki vesikalardan anlaşılmaktadır. Meselâ Konevî ahfadından (Muallim) İbrahim Demirtaş'da bulunan Şevval 1201 h./Temmuz 1787'de yazılan bir hükümde, Konya Sahrası'nda olan Kızıl Kurt Çiftliği ile Koçaş Köyü gelirinin Eflâtun Mescidi'nde ortak mütevelli olan Seyid Mehmed ve Seyid Mustafa'ya verilmesi bildirilmektedir (Konyalı,1964,352).

B) KONYA ŞER'İYYE SİCİL DEFTER KAYITLARINA GÖRE EFLÂTUN MESCİDİ:

1. Vakıf Yerleri ve Gelirleri:

Konya Şer'iyye Sicil kayıtlarında Eflâtun Mescidi'nin vakıf yerleri ile ilgili olarak bulabildiğimiz tek vesika, bir kadı sicil kaydı olup 6 Zilkade 1097 H./24 Eylül 1686 tarihini taşımaktadır. Seyfiyye Medresesi[7] de konu edilen bu belgeden anlaşıldığına göre; Konya Kazası'na bağlı Sahra Nahiyesi'nin Çukur Köy yakınında Seferi Kilise, Porsuk ve Yunuslar adındaki mezra'alardan alınan verginin yarısı Hatice Paşa'ya, diğer yarısı da Eflâtun Mescidine ait bulunuyordu. Fakat Seyfiyye Medresesi'nin müderrisi ve mütevellisi olan Ebubekir Efendi'nin, bu duruma müdahalesi üzerine, kadı huzurunda mesele görüşülmüş ve dava Hatice Paşa ve Eflâtun Mescidleri lehine halledilerek, Ebubekir Efendi müdahaleden men edilmiştir (Ş.S.D.31,142/1; Atçeken,1998,27).

2. Eflâtun Mescidi'ne Yapılan Tayinler:

Şer'iyye Sicil Defter kayıtlarından bir berat suretine göre; mescidde görev yapanlardan ismini öğrenebildiğimiz ilk şahıs Hüseyin olup,mescidde cerağdar (mumları yakan) idi 1093 H./1682 (Ş.S.D 31,376/3).

1686 yılında Eflâtun Mescidi'nin mütevellisi Ahmet oğlu Ali Çelebi idi (Ş.S.D 31,142/1). 1707 yılına ait bir berat sureti ise cüzhân tayinine aittir. Bu tarihte senede bir hisse ile Eflâtun Mescidi'nin cüzhânı Mustafa iken, onun ölümüyle boş kalan yerine es-Seyyid Ahmet, aynı hisse ile cüzhân tayin edilmiştir (Ş.S.D cilt:42,273/2).

Bir tamir keşfi kaydından da 1713 yılında Eflâtun Mescidi Vakfı mütevellisinin Abdurrahman Efendi adında birisinin olduğunu öğreniyoruz (Ş.S.D cilt:46,61/3). Ancak 48. Şer'iyye Sicil Defteri'nde yer alan Eflâtun Mescidi'nin tevliyeti hakkındaki berat suretinde (bk:Bekge:1), mütevelli Abdurrahman düzensiz işlerinden dolayı kadıya şikayet edilmektedir (Ş.S.D cilt:48,258/1). Şöyle ki; söz konusu Abdurrahman'dan önce Eflâtun Mescidi'nin mütevellisi olan Seyyid Süleyman, Divan-ı Hümayuna sunduğu arzuhalinde Eflâtun Mescidi'nin mütevellisi Abdurrahman'ın vakıf malını yiyip içtiğini, rızık sahiplerine hizmet etmediğini, vakıf arazisinden iki kıt'a tarlanın boş kalması üzerine başkasına verdiğini ve buradan aldığı parayı da kendi masrafına harcadığını, bakımsızlıktan mescidin harap bir hale geldiğini, kadı meclisinde bir çok kere mescidin tamir edilmesi hususunda tenbih edilmesine rağmen, tamir parasını zimmetine geçirdiği, bütün bunlar yetmezmiş gibi, kimseyi yerine vekil bırakmadan İstanbul'a doğru firar ettiğinden tevliyetin boş kaldığını ve bu sebeple, daha önce kendi üzerinde bulunan tevliyeti de hile ile ele geçirdiğini, bundan dolayı söz konusu tevliyetin tekrar kendisine verilmesini, bu arada mescidi kendi malından 130 kuruş harcayarak tamir ettirdiğini, tamir sırasında vakıf malından bir akçe bile almadığını, kadıdan tevliyet ile ilgili izni alıp İstanbul'a tasdik ettirmek için giderken, yoluna hârami çıkıp bütün malını, eşyasını, izinle alâkalı arzını gasp ettiğini bildirmiş ve netice itibarıyla yine mütevelliliğin kendi uhdesine verilmesini arz etmiştir. Bunun üzerine Edirne kadısı Mevlâna Şeyh Zâde Mehmed'in bu durumu yüce makama bildirmesiyle, Divan-ı Hümayun'un 1130 Şevval'in 22.günü tarihiyle verdiği Ruus'la, Seyid Süleyman, eskiden olduğu gibi yine mescide mütevelli tayin edilmiş, adı geçen Abdurrahman da müdahaleden men edilmiştir. Edirne'den gönderilen bu tayin beratının tarihi miladi olarak Eylül-1718'dir.

3. Eflâtun Mescidi'nin Tamirleri:

Mütevelli tayini ile alâkalı olarak 48. defterde yer alan bir önceki belgeden öğrendiğimize göre,mütevelli Seyyid Süleyman, Şevval 1130 H./Eylül 1718 tarihinden önce, cebinden harcadığı 130 kuruşla Eflâtun Mescidi'ni tamir ettirmiştir.

Yine Konya Şer'iyye Sicil defterlerinden 46.cilde yer alan bir diğer tamirat keşfi (bk:Belge:2) de Eflâtun Mescidi ile alâkalı olup 1725 yılına aittir.Adı geçen kayda göre; Mevlâna Davut Efendi bin Süleyman, Eflâtun Mescidi mütevellisi Abdurrahman Efendi ve Mimarbaşı Mustafa Seyyid, Derviş Ömer ve diğer isimleri yazılı olan Müslümanlarla Eflâtun Mescidi'ne giderek, tamir

hususunu görüştüklerinde, mütevelli Abdurrahman, akd meclisinde, mescidin bazı yerlerinin zamanla harap olduğunu belirtmiş ve tamir için ne kadar paraya ihtiyaç olduğunu şöyle açıklamıştır:

a) Kubbenin damına yüz keyl (kile) Horasani (bugünkü çimento), her bir keyli dörder paradan 10 kuruş,

b) Aynı yere elli keyl kireç, her keyl'i birer livr (Fransız para birimi:lira.Resim:3)'den 8 kuruş bir sülüs (1/3),

c) Mescidin içinin sıvasına yetmiş keyl kireç, birer livr den 11,5 kuruş bir livr,

d) Otuz yük kırmızı toprak, birer paradan 3 rub (1/4),

e) Yetmiş vakiyye (okka) kıl, ikişer paradan 3,5 kuruş,

f) 3 yük saman 1 kuruş,

g) Havlu duvarı tamirlerine elli yük taş, iki yüz paradan 2,5 kuruş,

h) Merdiven için on hatıl, 1/2 kuruş,

i) Merdiven için elli çarkuşe (dört köşe kesilmiş taş veya odun), 5 kuruş.

j) Bir vakkiyye mıh bir rub'(1/4),

k) 60 adet usta yevmiyesi birer sülüsten 20 kuruş,

l) 250 rençber (ağır iş amelesi) yevmiyesi 5 paradan 62,5 kuruş,

m) Usta taamiyesi 4 kuruş,

n) İskele harcı 3 kuruş,

o) On adet döşeme 1'er livr'den 1,5 kuruş bir livr olmak üzere tamamı 134 kuruş ile tamir edilir. Eksiği ile mümkün değildir (Ş.S.D.46,61/3).

Bu durum, keşif mahallinde kayda geçirilmiş, nihayet Mevlâna Davud Efendi bin Süleyman, birlikte gittiği Çukadar Mustafa ile kadı meclisine dönerek durumu anlatmış ve istekleri üzerine tamirat keşfi deftere geçirilmiştir (24 Rebiü'l evvel 1125).

Yukarıdaki tamirat kaydında, mescidin kubbesi ile avlu duvarı dikkat çekiyor. Ayrıca o tarihte usta yevmiyesinin 1/3 kuruş, işçi gündeliğinin ise 5 para olduğu ayrıca 6 livrin 40 paraya, 40 paranın ise 1 kuruşa tekâbül ettiği de anlaşılıyor.

Bu tamirat kaydından sonra başka bir belge yoktur.

C) EFLÂTUN MESCİDİ'NİN SON DURUMU:

Mescidin avlusunda Selçuklu devrine ait mezar taşlarının bulunduğunu, İ.Hakkı Konyalı yaşlı Konyalılardan bizzat duyduğunu eserinde belirtmektedir (Konyalı,1964,353). Burası Selçuklular devrinde rasathane olarak da kullanılmıştır (Sarre,1989,95). Eflâtun Mescidi 1289 H./1872 yılında, o sırada Konya'da vali olan Burdurlu Ahmet Tevfik Paşa tarafından, Sultan Abdülaziz adına, üstüne ahşaptan dört köşe bir oda yaptırılıp, bunun da tepesine yine ahşaptan esas saat kulesini inşa ettirilerek bir saat kulesi haline getirilmiştir. İnşaat içine büyük bir çalar saat konulmuş (Önder,1971,491) ki, bu saat çaldığı zaman sesinin Yaka ve Köyceğiz'den duyulduğu rivayet edilmektedir (Sarre,1989,95; Konyalı, 1964, 353). Bundan dolayı Eflâtun Mescidi "Saat Kulesi"olarak da adlandırılmıştır. Vali Burdurlu Ahmed Tevfik Paşa'nın mektupçusu olan Halet Efendi manzum bir tarih yazmış, bu yazı, mermer bir taş üzerine kazınarak binanın doğuya bakan duvarında, kapatılmış pencere üstüne konulmuş idi. Adı geçen şiir şöyledir.[8]

1. " Şehinşah-ı Cihan Abdü'l-aziz Hân ahd-i adlinde
2. Döner hep mihver-i bâlâda çarh-ı a'zam-ı devlet
3. Dönüp tam saate gitmektedir doğru mesâlih hep
4. Ayâr-ı adl-ü temkini vereli mülke temşiyyet
5. Bu bâlâ kulede ser çekti işte evc-i âlâya
6. Bulunca sâye-i lûtfunda taç-ı cevher-i ziynet
7. Ede müzdad ömrün her dakika ol Şehin Mevlâ
8. Tanın endaz-ı dehr oldukça bang-ı saat-ı kudret
9. Bu bünyad-ı kühen tecdidine (Hâlet) dedim tarih
10. Rasatgâh-ı Felâtun ken yapıldı kule-i saat

Kitabe binanın yıktırılması sırasında kaybolmuştur.

Daha sonraları Eflâtun Mescidi'nin içi, bütün

pencereleri örülmek suretiyle depo haline getirilmiştir. Merhum Konyalı'nın çocukluk yıllarında ise burası gaz deposu olarak kullanılmıştır (Konyalı,1964,353).

Birici Cihan savaşı yıllarında Konya Valisi Muammer Bey zamanında binanın üzerinde yer alan saat kulesi sökülerek kaldırılmıştır. Bir ara cephanelik olarak da kullanılan Eflâtun Mescidi, İstiklâl Harbi'nin hengâmeli yıllarında Rumlar tarafından geri istenilir. Papazların teşvikiyle harekete geçen bir Rum heyet, Konya Valisine aslı kilise olan saat kulesini alıp yeniden kiliseye çevirmek, kuleye de çan takmak istediklerini bildirir. Vali, askerî birlik tarafından depo olarak kullanılan binanın, kendisinden değil 12. Kolordu Komutanından istenilmesi gerektiğini söyleyerek heyeti gönderir. Durumu haber alan Kolordu Komutanı Fahrettin Altay ise, güvenlik açısından tepedeki tarihî eserin Rumlar eline geçmesini mahzurlu görür. Binanın resmen verilmesini engelleyecek bir güç yoktur. Bunun üzerine 1919 yaz aylarında bir gece yarısı, Kolordu İstihkâm Müfrezesine âbidenin temeline tahrip kalıbı koydurarak yıktırır (Arabacı, 1991, 5-6). Daha sonra geri kalan kısım, 1921 yılında Konya belediye reisi bulunan Muhlis Koner tarafından ortadan kaldırılmıştır (Önder,1971,491).

NOTLAR

1. Turan (1971,20), bu tarihi 1068 olarak belirtir.

2. Konyalı'ya (1964, 40) göre Süleyman Şah, ilk merkezini 1076'da Konya'da kurmuş, istiklâl menşurunu da burada okutarak başkentini Konya yapmıştır.

3. Alâeddin Keykubad'ın adı geçen tepenin oluşması ile bir ilgisi yoktur.Ancak Alâeddin Camii'ni o tamamladığı için tepe de onun ismiyle anılmıştır.Konya'nın asıl çekirdeği yüksekçe bir hüyük üzerinde olup etrafı surlarla çevrili idi.Baştak(1943,39),bu hüyük için şöyle der:"Ortasında Neolitik bir tümülüs, herhalde üzerinde on bin senelik bir geçmişi bulunan Alâeddin Tepesi kuru bir toprak yığını değildir.Belki manâlarla ibretlerle tarihi hakikatlerle dolu bir define bir hazinedir.Bu tümülüs gibi sırf ölüleri defnetmek ve dini eserleri hıfz ve teyit eylemek maksadı ile vücuda getirilmiştir.

4. Uzluk (Sarre,1989,95), Eflâtun'un kabri hususunda; "Mehmet Önder, şöhretli Yunan filozofu Eflâtun (Platon)'un bu binada kabri bulunduğunu iddia etmiş, Anadolu Ajansı vasıtasıyla bütün dünyaya yayılan bu haber hiçbir bilimsel vesikaya dayanmadığından, Prof. Dr. Adnan Adıvar, bu haberin yetersiz olduğunu açıklamıştır" der.

5. Yakut-ı Hamavi,*Mucemu'l-Buldan*,Dresd-1846;İbn-i Said-i Mağribi,*Kitabu Lezzetü'l-Ahlâm Fi Tarihu Ümemi'l - Acam;* Müneccim Başı , *Sahaifu'l-Ahbâr* ; Konyalı,a.g.e.,S:13,15,26' dan naklen , Kâtip Çelebi , *Cihannûma* İstanbul- 1145,S:616 (Önder,1971,491)'den naklen.

6. Ankara Eski Kayıtlar arşivi, Defter No:584 (Konyalı,1964,352).

7. Seyfiyye (Buka'ası) Medresesi, bugünkü Rektörlük binasının doğu yönünde, Çifte Merdiven Mahallesi'nde idi. Selçuklu hükümdarı II.İzeddin Keykavus (1211-1219) zamanının büyüklerinden Celâlettin Karatay'ın küçük kardeşi Seyfeddin Karasungur tarafından yaptırılmıştı (M.Ferit Uğur,M.Mesud Koman, 1934,74). Bugün ise yerinde sadece bir türbe kalmıştır.

8. Uzluk (Sarre1989,107),"Şehbal" adlı resimli mecmuanın 90.sayı ve 348.sayfasında resmi bulunan Saat Kulesi'nin güney doğu duvarındaki kitabenin açıkça görüldüğünü bildirir (Önder,1971,491).

KAYNAKÇA

Anonim,1952, *Anadolu Selçukluları Tarihi*, Haz:Ferudun Nafiz Uzluk, III.,Ankara.

Arabacı Caner, 1991, *Millî Mücadele Dönemi Konya Öğretmenleri*, Konya.

Atçeken Zeki,1998, *Konya'da Selçuklu Eserlerinin Osmanlılar Zamanında Bakımı ve Kullanılması*,Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Baştak Naci Fikret,1943 *Konya'nın Tarihindeki Romantik Devirleri*, *Konya Dergisi* Sayı:58,59 Konya,Ağustos-Eylül.

Baykara Tuncer,1985,*Türkiye Selçukluları Devrinde Konya*, Ankara.

Doğan M.Sabri,2003, *"Alâeddin Tepesi Üzerindeki Eflâtun Kabri"*, *Kışta Meram* S.14,Aralık-2002,Ocak-Şubat.

Eyice, Semavi, 1971, *"Konya'nın Alâeddin Tepesinde Selçuklu Öncesine Ait Bir Eser: Eflâtun Mescidi"*, *Sanat Tarihi Yıllığı*, S.4, İstanbul.

Huart Clement,1978,*Mevleviler Beldesi Konya*,Çev:Nezih Uzel,Tercüman Bin bir Temel Eser,İstanbul.

Karpuz, Haşim, 2001, *"Konya'nın Selçuklu Kent Dokusu ve Son Yıllarda Yok Olan Anıtları"*, *I. Uluslar arası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi*, C:2, Konya.

Konya Şer'iyye Sicil Defteri,31,142/1.

Konya Şer'iyye Sicil Defteri,31,376/3.

Konya Şer'iyye Sicil Defteri,42,273/2.

Konya Şer'iyye Sicil Defteri,46,61/3.

Konya Şer'iyye Sicil Defteri,48,258/1.

Sarre Friedrich,1989,*Konya Köşkü*,Çev:Şahabettin Uzluk,2.baskı T.T.Kurumu Ankara.

Turan Osman,1971,*Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul.

Uğur M.Ferit-Uğur M.Mesud,1934,*Sahip-ata ve oğullarının hayatı ve eserleri*, İstanbul.

Konyalı İbrahim Hakkı,1964,*Abideleri ve Kitabeleriyle Konya Tarihi*, Konya.

Köymen Altay,1962,*Selçuklu Devri Türk Tarihi*, Ankara.

Önder Mehmet,1971,*Mevlâna Şehri Konya*, Ankara.

W.M. Ramsay-G.Bell, 1909, *The Thousand and One Churches*, London

Yınanç Mükrimin Halil,1944,*Anadolu'nun Fethi*,İstanbul.

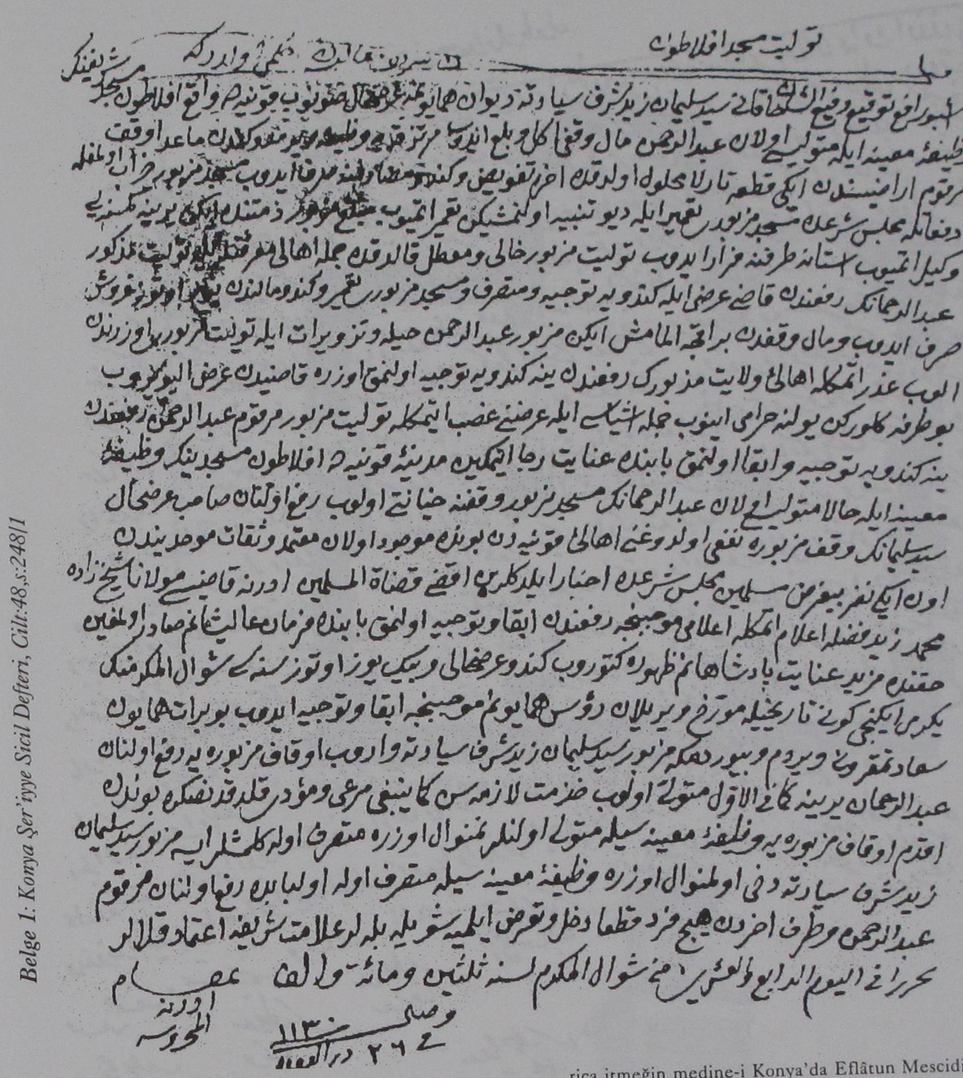

Belge 1: Konya Şer'iyye Sicil Defteri, Cilt:48,s:248/1

EKLER

Belge:1 in Okunuşu

Tevliyet-i Mescid-i Eflâtun

Suret-i Nişân-ı Şerif-i Âlişan hükmü oldur ki; İşbu râfi'-i tevki'-i refi'üş-şân-ı hakanî Seyyid Süleyman zide şerefu siyâdetehi divan-ı hümayunuma arz-ı hâl sunub Konya'da vâki Eflâtûn Mescid-i Şerifi'nin vazife-i muayyine ile Mütevellisi olan Abdurrahman mâl-ı vakfı ekl-u bel (yeme yutma) idüb mürtezikaya vazife virmediğünden mâ'ada vakf-ı merküm arazisinden iki kıt'a tarla mahlûl oldukda ahire tefviz ve kendi mesarifine sarf idüb mescid-i mezbur hârab olmağla defâatla meclis-i şer'de mescid-i mezbûru tamir eyle diyu tenbih olunmuşiken ta'miritmeyüb meblâğ-ı mezbûr zimmetinde iken yerine kimesneyi vekil itmeyüb âsitâne tarafına firar idüb tevliyet-i mezbur hali ve muattal kaldukta cümle ehali marifetiyle tevliyet-i mezkûr Abdurrahman'ın ref'inden kadı arzı ile kendüye tevcih ve mutasarrıf ve mescid-i mezbûru ta'mir ve kendi malından yüz otuz guruş sarf idüb ve mal-ı vakıfdan bir akçe almamış iken mezbûr Abdurrahman hiyle ve tezvirât ile tevliyet-i mezburu üzerinden alub gadr itmekle ehali-i vilâyet-i mezburûn ref'inden yine kendüye tevcih olunmak üzere kadıdan arz alıvirub bu tarafa gelürken yoluna harami inüb cümle eşyası ile arzını gasb itmekle tevliyet-i mezbur merkum Abdurrahman ref'inden yine kendüye tevcih ve ibka olunmak bâbında 'inayet rica itmeğin medine-i Konya'da Eflâtun Mescidi'nin vazife-i muâyyine ile halâ mütevellisi olan Abdurrahman'ın mescid-i mezbûr vakfına hıyaneti olub ref olunan sahib-i arz-ı hâl Seyyid Süleyman'ın vakf-ı mezbûra nef '(fayda) olduğunu ehali-i Konya'dan bunda mevcud olan mu'temed ve sikât (dost) mevcudundan on iki nefer bi-garaz Müslimin mecli-i şer'de ihbar eyledüklerin akza kuzatü'l Müslimîn Edirne kadısı Mevlâna Şeyh zâde Mehmet zide fazlehu i'lâm itmekle ilamı mucibince ref'inden ibka ve tevcih olunmak bâbında ferman-ı 'alişânım sâdır olmağın hakkında mezid-i 'inayet-i padişâhânem zuhura getirüp kendü ârz-ı hali ve binyüz otuz senesi Şevvâlü'l-mükerreminin yiğirmi ikinci günü tarihiyle müverrah virilen Ruus-ı Hümâyunum mücibince ibka ve tevcih idüp bu berât-ı Hümâyun sa'adet – makrûnu virdüm ve buyurdum ki mezbûr Seyyid Süleyman zide şerefu ziyedetehi varup efkaf-ı mezbureye ref ' olunan Abdurrahman yerine kemafi'l-evvel mütevelli olup hidmet-i lâzimesin kemayinbağı mer'i ve müeddî kıldıktansonra bundan akdem efkaf-ı mezbureye vazife-i mu'ayyinesiyle mütevelli olanlar ne minval üzere mutassarıf olagelmişler ise mezbur Seyyid Süleyman zide şerefu siyedetehi dahi ol minval üzere vazife-i muayyinesiyle mutasarrıf ola olbâbda ref ' olunan merkum Abdurrahman ve taraf-ı aherden hiç ferd kat'â dahl ve ta'arruz eylemeye şöyle bileler 'âlâmet-i şerife i'timad kılalar tahriren fil-yevmü'r-rabî ve'l-'işrîn fî Şevvali'l mükerrem lisene selâsîn ve mie ve elf

Bi-makam-ı Edirne el-mahruse

Vusûl: 1130 fî 26 Z'il-kâde

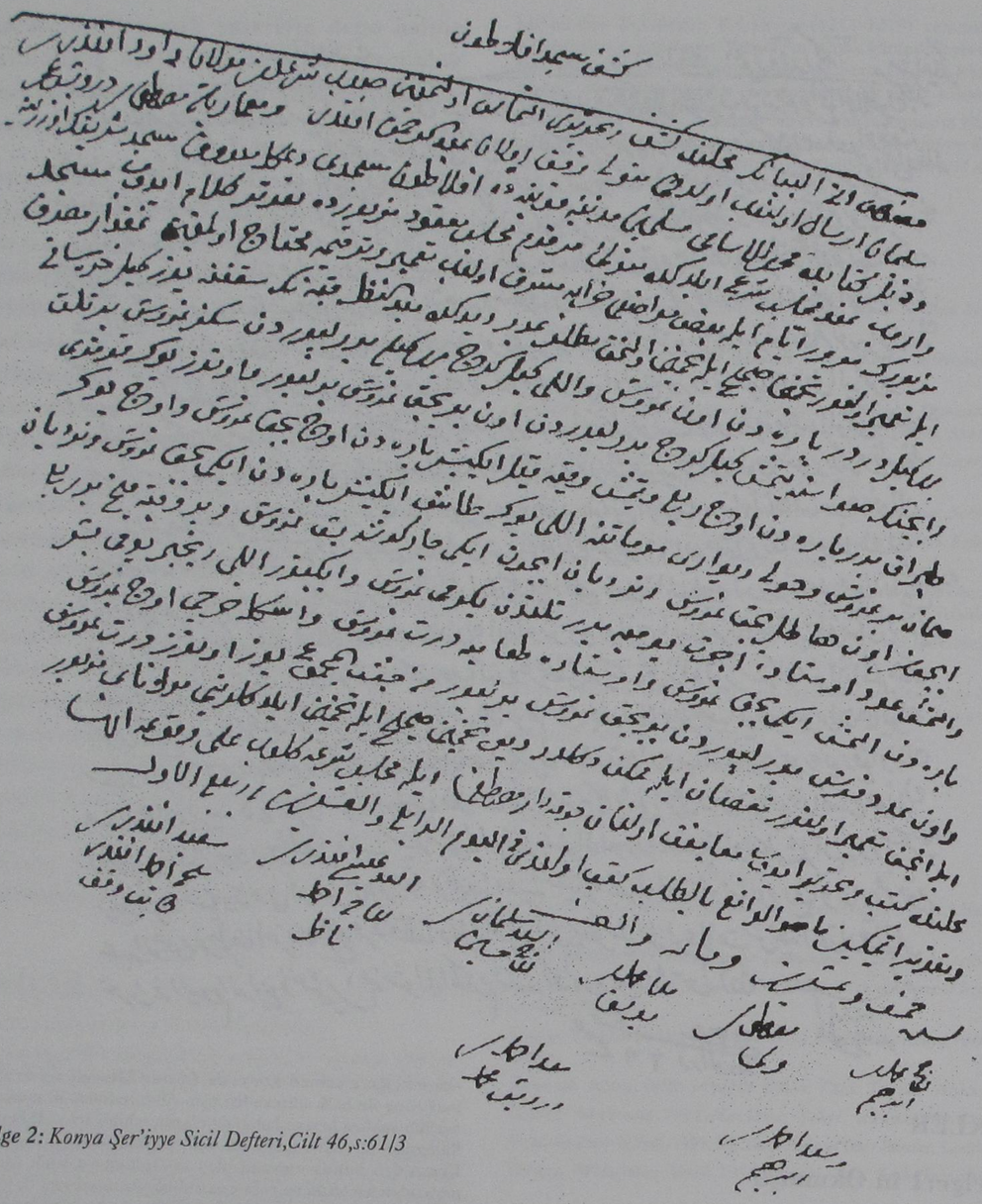

Belge 2: Konya Şer'iyye Sicil Defteri,Cilt 46,s:61/3

Belge 2'nin Okunuşu

Keşf-i Mescid-i Efâtûn

Mahsus-ı atiü'l-beyânın mahallinde keşf ve tahriri iltimâs olunmağın savb-ı şer'i'den Mevlâna Dâvud Efendi bin Süleyman irsâl olunub ol dahi mütevelli-i vakıf olan Abdurrahman Efendi ve mi'mar başı Mustafa Seyyid Derviş Ömer ve zeyl-i kitapta muharerü'l-esâmi-i Müslimin Medine-i Konya'da Eflâtun Mescidi dimekle ma'ruf mescid-i şerifinin üzerine varup'akd-i meclis-i şer'i eyledikde mütevell-i merkum meclis-i ma'kûd-ı mezbûrda takrir-i kelâm idüp mescid-i mezbûrun mürur-ı eyyâm ile ba'zı mevâzi harâbe müşrif olub ta'mir ve termime muhtaç olmağın ne mikdar masraf ile ta'mir olunur tahmin-i sahih ile tahmin olunmak matlûbundur didikde ba'de'n-nazar kubbenin sakfına yüz keyl Horasânî beherkeyl dörder paradan on guruş ve elli keyl kireç beher keyl birer livr'den sekiz guruş bir sülüs ve içinin sıvasına yetmiş keyl kireç birer livr'den onbir buçuk guruş bir livr ve otuz yük kırmızı toprak birer paradan üç rub' ve yetmiş vakiyye kıl ikişer paradan üç buçuk guruş ve üç yük saman bir guruş ve havlu dıvarı meremmatına elli yük taş ikişer paradan iki buçuk guruş ve nerdüban içün on hatıl buçuk kuruş ve merduban için iki çarkuşe beş guruş ve bir vakiyye mıh bir rub' ve altmış 'aded üsdada ücreti birer sülüsten yiğirmi guruş ve ikiyüz elli rençber yevmî beş paradan altmışiki buçuk guruş ve üsdada taâmiye dört guruş ve iskele harcı üç guruş ve on aded ferş birer livr'den bir buçuk guruş bir livr min haysü'l-mecmû'yüz otuz dört guruş ile ancak ta'mir olunur noksan ile mümkün değildir diyu tahmin-i sahih ile tahmin eylediklerini Mevlâna-yı mezbûr mahallinde ketb ve tahrir idüb ma'â ba's olunan Çukadar Mustafa ile meclis-i şer'e gelüb alâ vuku'a inha ve takrir itmeğin ma hüve'l-vâki bi't-taleb ketb olundu fi'l-yevmi'r-rab'î ve'l-işrîn fî Rebiü'l-evvel lisene hams ve 'ışrîn ve mie ve elf.

Mehmed bin İbrahim, Mustafa binVeli, Molla Mehmet bin Yusuf, es-Seyyid Süleyman el-Naç Hüseyin, Es-Seyyid İsa Efendi bin el-Haç Ahmed: Nâzır, Sa'id Efendi bin Şeyh Ahmed Efendi: Katib-i Vakf, Ve Seyyid Ahmed bin İbrahim, Seyyid Ahmed bin Derviş Mehmed.

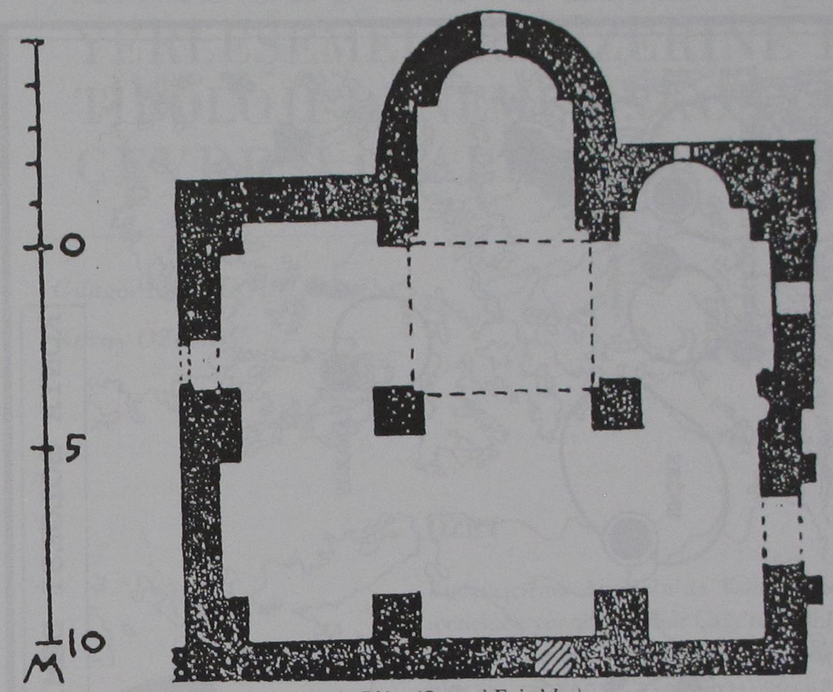

Eflâtun Mescidi'nin Plânı (Semavi Eyice'den).

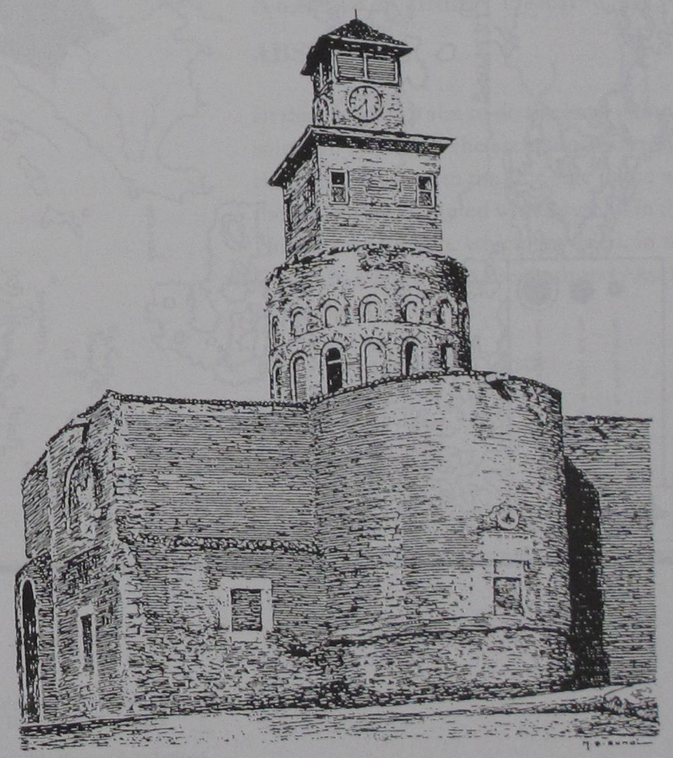

Konya, I. sur içindeki Bizans Kilisesi (Saat Kulesi iken) (Sarre, 1989, 133).

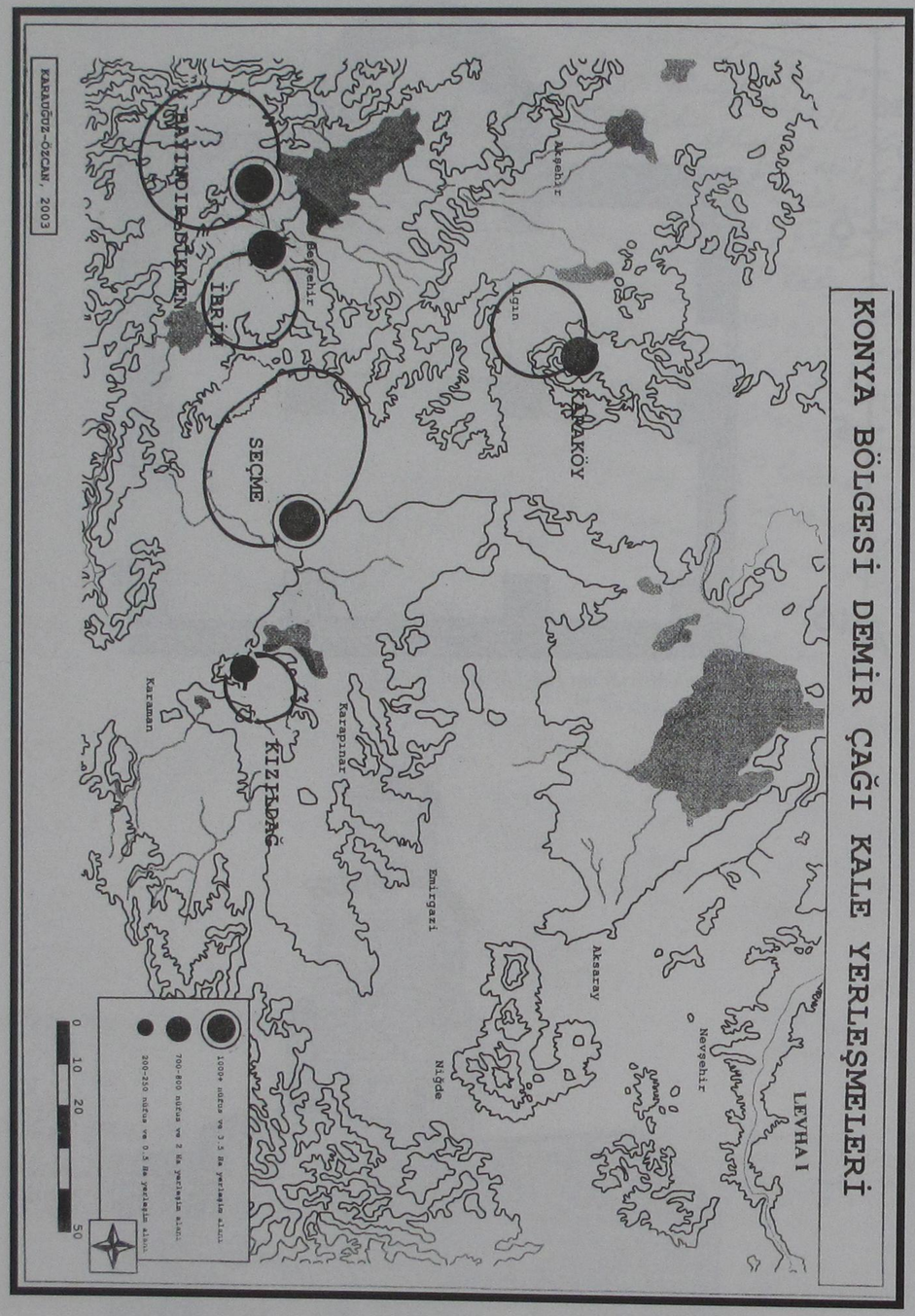

ANADOLU'DA DEMİR ÇAĞI YERLEŞEMELERİ ÜZERİNE BİR TİPOLOJİ DENEMESİ: KONYA ve ÇEVRESİ KALE YERLEŞİMİ

*Güngör KARAUĞUZ**

*Koray ÖZCAN***

ÖZET

Bu araştırma Anadolu'da Konya alt bölgesi içerisinde yer alan Demir Çağı'na tarihlediğimiz kale yerleşmelerinin arkeolojik bulgulara dayalı olarak mekansal yapısını çözümlemeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelime: Demir Çağı, Kale.

ABSTRACT

In this paper, we aim to do the local demographic solution, basing on the archeological ruin, of the castle that we date to the Iron Age in the whole of the under region limited with Beyşehir in the west, Hotamış river basin, which got dried, in the east, Çarşamba river basin in the south and Akşehir plain in the north.

Key words: Iron Age, Castle

* S.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Tarihi Ana Bilim Dalı, Kampüs KONYA.

** S.Ü. Mühendislik-Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama, Şehircilik Ana Bilim Dalı, Kampüs-KONYA.

GİRİŞ

I. Alan Araştırması ve Yöntem

Bu araştırmada;(1) batıda Beyşehir, doğuda bugün kurumuş olan Hotamış havzaları ile; güneyde Çarşamba havzası; kuzeyde Akşehir ovası ile sınırlanan alt bölge bütününde Demir Çağı'na tarihlediğimiz kale yerleşmelerinin (Levha I); arkeolojik kalıtlara dayalı olarak mekansal-demografik çözümlemelerinin yapılması amaçlanmıştır.(1)

Araştırmada izlenen yöntem; ülkesel ya da bölgesel yerleşme düzenine dayalı olarak alt bölge boyutunda yerleşme düzeninin belirlenmesi olarak öngörülmüştür.

II. Mekânsal/Tarihsel Arka Plân

Klasik dönem Lykaonia ve Kappadokia Bölgeleri Demir Çağı'nda, Geç Hitit Beyliklerinden olan Tabal Krallığının sınırları içinde idi. Asur belgelerinden öğrendiğimize göre III. Salmanassar (İ.Ö.858-824) Tabal Ülkesine yaptığı seferler (Luckenbill 1927, I 579-580) sonucunda Tabal Krallığı içindeki Mulli (Bakır) ve Tunni (Mermer) dağlarını ele geçirmiştir (Sevin 1991, 9).

III. Tiglatpilaser (İ.745-727) zamanında da Asur Krallığı ile Tabal Krallığı arasındaki mücadeleler devam etmiştir (Barnett 1987, 49). II. Sargon döneminde (_arru-kin İ.Ö. 721-705) ise Tabal Krallığının sınırlarının genişlediği görülür (Luckenbill 1927, I 802).

İ.Ö.546 yılında tüm Anadolu'da olduğu gibi Lykaonia Bölgesinin de Pers egemenliğine girdiği görülür (Erzen 1940, 76 vd.). Pers Krallığının iç mücadeleleri sırasında Kyros'un ordusu Lykaonia'dan geçmiştir (Xenephon II 9). Hellenistik dönemde B. İskender'in tüm Anadolu'yu Pers egemenliğinden kurtarmasıyla birlikte Lykaonia Bölgesi İskender İmparatorluğuna dahil edilmiştir.

III. Tipolojik Çözümlemeler

Mekânsal Çözümlemeler ve Kademelenme

Bu araştırma kapsamında ele alınan Konya alt bölgesi Demir Çağı kale yerleşmelerinin, arkeolojik bulguların harita üzerine aktarılması yöntemiyle yapılan mekânsal çözümlemeleri sonucunda sahip oldukları mekânsal büyüklük ve olası demografik kapasiteleri belirlenmiştir. Burada dikkat çekici nokta; araştırma bulgularına göre söz konusu kale yerleşmelerinin mekânsal büyüklük ve olası demografik kapasiteleri boyutunda bulundukları alt bölge içinde bir kademelenme gösterdikleri anlaşılmıştır.

Ancak burada temel ölçüt; söz konusu kale yerleşmelerinin gerçekte bütünsel bir yerleşme ve ulaşım ağının parçası olması ve sahip oldukları işlevsel-mekânsal farklılıklar kapsamında, coğrafya bütününde de homojen bir dağılım göstermesidir.

Bu araştırma bütünde varsayılan bir başka ölçüt ise; söz konusu kalelerin mekânsal ve demografik farklılıklarının ya da benzerliklerin, dönemin özgün koşulları içinde işlevsel boyutta sahip oldukları niteliklere dayalı olarak değişkenlik göstermesidir.

Yukarıda açıklanan temel ölçütlere ve üretilen metodolojik yaklaşıma dayalı olarak elde edilen verilerden Konya alt bölgesinde Demir Çağı'na tarihlenen kale yerleşmelerinin, demografik boyutta ortalama 200 den 1.200'e değişen kapasitede ve mekansal boyutta da 0.5 Ha ile 3.65 Ha büyüklük arasında kademelendiği görülmektedir.

Bu araştırma kapsamında; elde edilen arkeolojik bulgulardan kale yerleşmelerinde tespit edilen demografik ve mekânsal kademelenmenin;

I. Özgün doğal çevre koşulları,

II. Dönemin ulaşım-iletişim teknolojisi ve araçları boyutunda ulaşım olanakları potansiyeli,

III. Askerî ve fîzikî çevreye dayalı savunma olanakları varlığı,

IV. Verimli tarımsal art bölge varlığı ve artı ürün potansiyeli,

IV. Siyasal-yönetsel boyutta yönetici merkez ya da ekonomik boyutta üretim-dağıtım merkezi işlevlerinin gelişmişlik düzeyine dayandığı

düşünülmektedir.

Bu analitik değerlendirmeden hareketle kale yerleşmeleri işlevsel boyutta değerlendirilirse;

a- Ortalama 200-250 nüfus kapasiteli ve yaklaşık 0.50 Ha mekânsal büyüklüğe sahip olduğu anlaşılan bugün Karaman'ın 55 km. kuzeyinde, Adakale ve Süleymanhacı köyleri arasında kalan Kızıldağ kalesinin (Levha III); olası daha büyük yerleşmeler arasında varolduğu öngörülen ulaşım kanalları üzerindeki stratejik noktalarda ya da coğrafî geçiş bölgelerinde konumlanmış dönemin siyasal-askerî koşullarında kontrol-denetim merkezleri işlevini üstlenmiş ara merkezler ya da geçiş yerleşmeleri,

b- Ortalama 700-800 nüfus kapasiteli ve yaklaşık 2 Ha mekânsal büyüklüğe sahip olduğu belirlenen bugün Beyşehir'e 23 km. uzaklıktaki Yeşildağ (Kaşaklı) Kasabası'nın 7 km. kuzeydoğusunda aynı adı taşıyan dağ üzerinde bulunan İbrim (Levha III) ile bugün Ilgın'ın 14 km. kuzeydoğusunda, Karaköy'ün 2 km. güneybatısında ve Kaleköy'ün 3 km. güneyinde yer alan Karaköy Yukarı kalelerinin (Levha II); dönemin üretim organizasyon ve faaliyetleri boyutunda belirli ve tanımlı bir tarımsal art bölgeye sahip olmakla birlikte sınırlı ekonomik gelişmişlik ya da başka bir deyişle küçük ölçekli artı ürün mekanizmasına ulaşmış yerleşmeler,

c- Ortalama 1.100-1.300 nüfus ve 3.5 Ha mekânsal büyüklüğe sahip olduğu saptanan bugün Beyşehir'e 40 km. mesafedeki Yeşildağ (Kaşaklı) kasabasının 7 km. kuzeyinde aynı adı taşıyan dağ üzerinde bulunan Bayındır-Dikmen (Levha IV) ile bugün İçeri Çumra sınırları içinde, Hatunsaray'ın 14 km. doğusunda, Kavak'ın 5 km. kuzeydoğusunda ve Seçme köyünün 1 km. batısında yer alan Seçme kalelerinin (Levha II); olası daha küçük boyutta kale yerleşmelerini de kapsayan tarımsal art bölgeye ve gelişmiş artı ürün mekanizmasına sahip, tarımsal ürünlerin denetim ve dağıtım faaliyetlerinin organize edildiği dönemin siyasal-yönetsel örgütlenmeleri boyutunda yönetici merkezleri olarak adlandırabileceğimiz yerleşmeler olduğu düşünülmektedir.

NOTLAR

1- Bu çalışma daha önce detaylı bir şekilde hazırladığımız bu kale yapılarının çizim, plan ve diğer arkeolojik kalıtlara dayanılarak üretilen bir mekansal çözümleme denemesidir. Adı geçen bu eserimizdeki kale çizimlerini fedakarane bir ruhla çizen H.İbrahim Kunt'a müteşekkirim.

KAYNAKÇA

Barnett, R.D.
1987 "Phrygia ve Demir Devrinde Anadolu Kavimleri", (Çeviri: Ö. Çapar), *A.Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi (Cumhuriyetin 60. Yıldönümü Armağanı)*, XXXI/1-2, 43-73

Luckenbill D.D.
1927 *Ancient Records of Assyria and Babylonia, II*, Chicago

Sevin, V.
1991 *Yeni Assur Sanatı, I, Mimarlık*, Ankara

Erzen, A.
1940 *Kilikien bis zum Ende der Perserrschaft*, Leipzig

Xenophon
1998 *Anabasis, (Onbinlerin Dönüşü)*, (Çeviri: T. Gökçöl), İstanbul

SEÇME KALESİ LEVHA II

ARKEOLOJİK KALITLAR	OLASI MAKROFORM
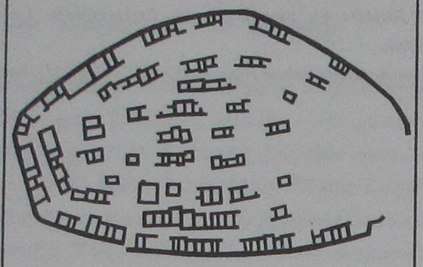	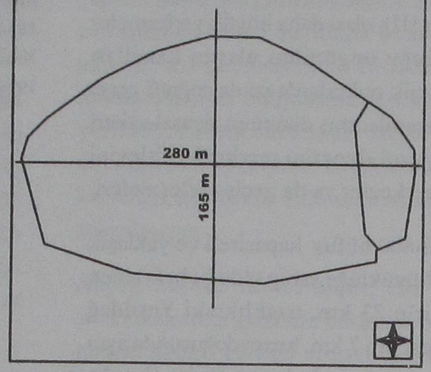

OLASI DEMOGRAFİK BÜYÜKLÜK	1200-1300 kişi
OLASI MAKROFORM BÜYÜKLÜĞÜ	3.65 Ha

KARAKÖY KALESİ

ARKEOLOJİK KALITLAR	OLASI MAKROFORM
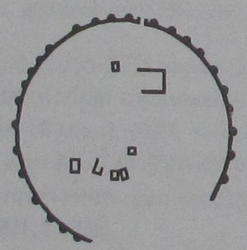	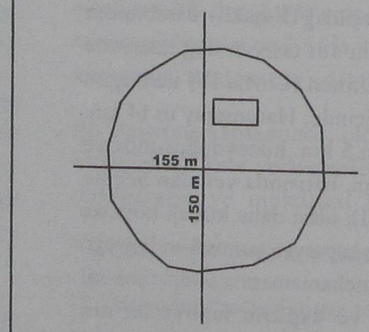

OLASI DEMOGRAFİK BÜYÜKLÜK	650-700 kişi
OLASI MAKROFORM BÜYÜKLÜĞÜ	1.90 Ha

KIZILDAĞ KALESİ LEVHA III

ARKEOLOJİK KALITLAR	OLASI MAKROFORM
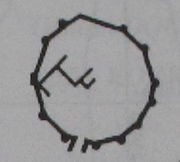	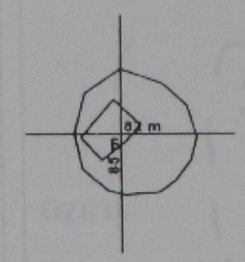

OLASI DEMOGRAFİK BÜYÜKLÜK	190-200 kişi
OLASI MAKROFORM BÜYÜKLÜĞÜ	0.55 Ha

İBRİM KALESİ

ARKEOLOJİK KALITLAR	OLASI MAKROFORM
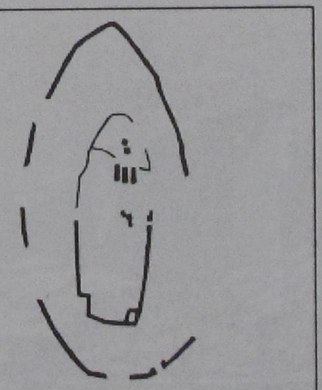	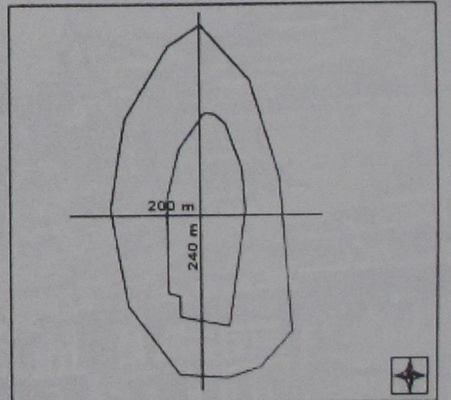

OLASI DEMOGRAFİK BÜYÜKLÜK	750-800 kişi
OLASI MAKROFORM BÜYÜKLÜĞÜ	2.30 Ha

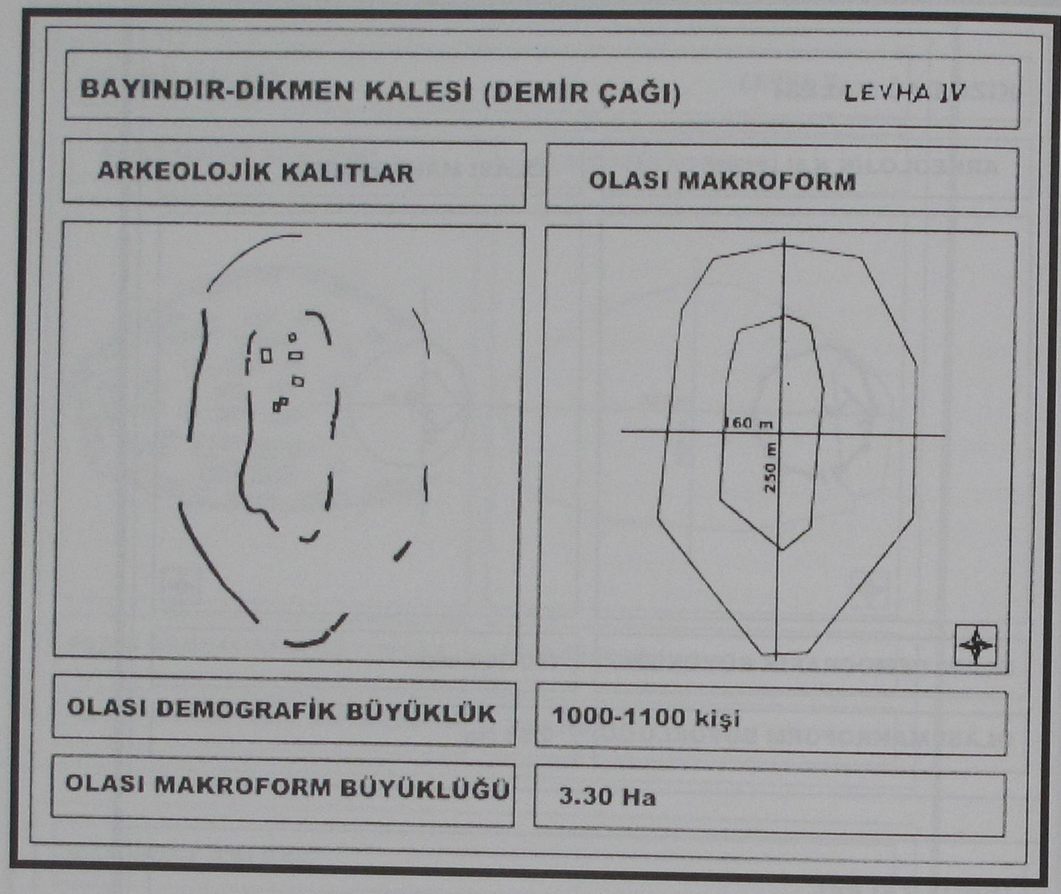

Resim: 1-Ermenek'in 1897 Yılında Yapılan Bir Gravür (Collignon 1897, 77'den)

ANTİK DÖNEM GERMANİKOPOLİS (ERMENEK) ARAŞTIRMALARI ve ERMENEK ADININ KÖKENİ

*Osman DOĞANAY**

*Zafer KORKMAZ***

ÖZET

Modern Ermenek adının, bazı kasıtlı iddiaların aksine, Roma İmparatorlarından Caligula, Claudius veya Neron'un sıfatı olan Germanikus adından türemiştir. Kentin bilinen ilk Germanikopolis adından önce bir adı olmalıdır. Bunun ise Clibanus veya Clibanum olabileceği düşünülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Ermenek, Germanikopolis, Clibanum, Clibanus

ABSTRACT

İn spite of purseful claims, it is consider that modern name of Ermenek was appeared from the atribute Germanicus, of Roman Emperors, Caligula, Claudius and Neron. Clibanus or Clibanum is the first name of Ermenek which was used before Germanikopolis.

Key Words: Ermenek, Germanikopolis, Clibanum, Clibanus.

* Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Kütüphanesi, Kampüs/KONYA.

** Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Kampüs/KONYA.

GİRİŞ

Çalışmamızın konusu; antik dönemde İsauria Bölgesi'nin güney-doğusunda yer alan, günümüzdeki Karaman İli Ermenek İlçesi'nin antik dönemi ile ilgili bugüne kadar yapılan çalışmalar ve Ermenek adının kökeni üzerinedir.

İsauria Bölgesi'ndeki Germanikopolis[1] antik kenti, bugüne kadar yapılan araştırmalar neticesinde genel olarak, günümüzdeki Karaman İli Ermenek İlçesi'ne lokalize edilmiştir (Ramsay, 1960, 406; Ruge, Germanikopolis, RE, VII, 1, 1910, 1258; Head, 1911, 721:Honigmann, 1925, 75-87;Schultze, 1926, 260; Üçer-Koman, 1945, 7; Hill, 1964, lix;Laminger-Pascher, 1973, 11vd.; Bean-Mitford, 1970,199; Tomaschek, 1975, 60; Darrouzès, 1981, 30; Hild-Hellenkemper, 1990, 258; Zoroğlu, 1993, 81).

Ermenek İlçesi bugün, doğudan Mut (Mersin) ve Gülnar (Mersin) güneyden Anamur (Antalya) ve Gazipaşa (Antalya), batıdan Sarıveliler (Karaman) ve Başyayla (Karaman), kuzeyden ise Karaman merkez köyleri ile (İhsaniye gibi) çevrilidir. 360 25ı-360 40ı kuzey enlemleri ile 320 10ı-330 20ı doğu boylamları arasında (bak.Harita I) kalan Ermenek, denizden 1200 m. yükseklikte ve yaklaşık 3000 km2 yüz ölçüme sahiptir. Ancak, rakımın Göksu (Kalykadnos) boylarında 600m.'ye kadar indiği görülür. Toros dağ sıralarından biri olan Yumrutepe Dağı eteklerinde kurulu olan modern ilçe iki ayrı koldan İç Anadolu'ya, üç ayrı koldan ise Akdeniz kıyı yerleşmelerine geçit sağlar. İlçe, İç Anadolu'yu Akdeniz kıyısına bağlayan en kısa yollara geçit verir fakat bölgenin dağlık yapısı bu yolların revaç görmesine mani olmaktadır.

Silifke (Seleukeia), Aydıncık (Kelenderis), Anamur (Anemurium) ve Mut'a (Ninika-Claudiopolis) ulaşan yolların kavşak noktasında yer alan ilçe, sahip olduğu bu stratejik önemini antik dönemden devralarak bugüne gelmiştir. İlçe, Germanikopolis adıyla antik çağda İkonion-İsaura-Dalisandos'tan Germanikopolis'e ulaşan ve günümüzde de kullanılmakta olan modern yolu[2] bir koldan antik Claudiopolis kentine bağlarken, antik Eierenepolis (İkizçınar-A. İrnebol, Çatalbadem-Y. İrnebol) kenti yakınlarında çatallanan diğer bir yolu ise bir koldan Kelenderis'e (Aydıncık) bir koldan da Anemurium'a (Anamur) bağlamaktadır. Modern ilçeyi kuzeyden Bucakkışla yolu ile Karaman'a bağlayan yol ise bugün sadece yaz aylarında tercih edilmektedir. Antik Laranda kentini Germanikopolis kentine bağlayan bu yolun (yol için bak. Yılmaz, 1999, 100 vd.) geçtiği arazinin deniz seviyesinden 2100 m. kadar yüksek olması buralardan geçişi zorlaştırmaktadır.

1990'lı yılların başına kadar yaklaşık 3800 km2 yüzölçümü olan modern ilçe, Sarıveliler ve Başyayla Kasabaları'nın ilçeye dönüştürülmesi sonucu, küçülmüştür. Ancak, Ermenek'in yakın çevresi, gerek iklim ve gerekse tarımsal faaliyetler yönünden insan yerleşmesine uygun olduğu için bugün nüfus yoğunluğu yine Ermenek İlçe merkezindedir.

Ermenek, ilk defa 14.yy.da Arap seyyahı Şihab al-Din al Omari tarafından ziyaret edilmiştir (Şihab al-Din al Omari, 1912, 1vd.). Al-Omari, burada bizim için önemli olan 14 kentin ve 150 kalenin bulunduğunu haber verir. Bundan uzunca bir süre sonra Ermenek adını Evliya Çelebi'nin Seyahatname'sinde görmekteyiz. Evliya Çelebi eserinde, "Ermenak" olarak adını verdiği kentin 70 köyü ve iki beldesinin olduğunu bildirir. Ancak bugün, verdiği yer isimlerinden çoğunun adı değiştirilmiştir. Seyyah, Ermenek'teki Türk dönemi yapılarından uzun uzun söz eder (Evliya Çelebi, 1984, C. 9-10, 127 vd.).

19.yy. batılı seyyahlarından Kinneir, 1818 yılında yayımlanan çalışmasında Ermenek'ten uzun uzun söz eder. Kinneir kentin adını "Erminak" şeklinde verir (Kinneir, 1818, 315-316). Bir Jeolog olan Hamilton, 1840'lı yıllarda bölgenin jeolojisi ile ilgili bir çalışmasında Ermenek'ten çok kısa olarak söz eder.[3] Coğrafyacı Kiepert'in 1854 yılında yayımlanan Anadolu haritasında Ermenek çevresi için ayrı bir pafta düzenlediği görülmüştür.[4] 1861 yılında Langlois, "Ermenag" şeklinde adını verdiği Germanikopolis antik kenti ile yakın çevresindeki Philadelphia (İmsiören) ve Neapolis (Güneyyurt-Gargara) kentlerini birlikte anar (Langlois, 1861, 178 vd). 1875 yılında İngiliz seyyah Davis, Ermenek'i ziyaret eder ve daha çok kentin görünümü hakkında bilgi verir.[5] Sterret, Ermenek'ten bugünkü adıyla söz eder.[6] Ramsay,

Anadolu'nun tarihi coğrafyasını konu alan ve 1890 yılında yayımlanan çalışmasında Ermenek adının kaynağına değinir (Ramsay, 1960, 406). Cuinet, 1891 yılında yayımladığı çalışmasında Ermenek'e geniş yer ayırmıştır (Cuinet, 1891, 77 vd). Heberdey-Wilhelm ikilisinin Kilikia Bölgesi'ni içeren ve 1896 yılında yayımlanan daha çok yazıt içerikli çalışmasında Ermenek çevresinden geniş olarak söz edilir (Heberdey-Wilhelm, 1896, 127 vd). İlk defa Collignon 1897 yılındaki çalışmasında Ermenek'e geniş yer ayırmakla beraber kentin o dönemdeki yerleşim düzenini gösteren bir gravüre de yer vermiştir (Collignon, 1897, 77, bak. Lev.I; Res.1). 1899 yılında Alishan, çalışmasında Ermenek ve çevresindeki antik yerleşmelerden uzun uzun söz eder (Alishan, 1899, 326 vd). Texier (2002, 33), Küçük Asya'nın Tarih ve Arkeolojisi adlı çalışmasında Ermenek'i, Haçlı Seferleri sırasında bozguna uğrayan 700 kişilik Haçlı ordusunun sığındığı yer olarak anar.[7] Barcklay, Grek sikkelerini ele aldığı çalışmasında Germanikopolis'in Ermenek olduğunu ve antik çağda Dağlık Kilikia'nın bir alt bölgesi olan Lalasis'te olduğunu belirterek kentin sikkelerinden bir örnek verir (Head, 1911, 721). 1900 yılında Head (1911, 446), ve Hill (1900, XXX) 1910 yılında Ruge'nin (RE, VII, 1, 1910, 1258) verdiği kısa bilgiler, bu yüzyılın Ermenek ile ilgili ilk bilgileridir. 1910 yılında Ermenek'i ziyaret eden Tanin gazetesi muhabiri Ahmet Şerif, kentin o yıllardaki sosyo-ekonomik durumundan acı acı söz eder (A. Şerif, 1999, 212 vd). 1922 yılında Ermenek'e gelen Doktor Nazmi, yine kentin sağlık sorunları ile ilgili pek de iç açıcı olmayan bilgiler verir (1922, 56 vd). Schultze (1926, 222 vd), 1926 yılında yayımladığı bir çalışmasında Ermenek adının kökenine kısaca değinir ve ayrıca Ermenek yakınlarındaki kentlerden bir kaçının tarihi konusunda kısa kısa bilgiler verir. 1930'lu yılların ortasında Swoboda-Keil-Knoll'un (1935, 135 vd) birlikte yayımladıkları bölge ile ilgili çalışmasından sonra Ermenek ve çevresi ile ilgili çalışmalar kesintiye uğramıştır. Cahen, 1939 yılında yayımlanan bir makalesinde Ermenek yakınlarındaki Maniwan (Mennan) Kalesinden kısaca söz eder (1939, 134). 1960'lı yılların ortasında Bean-Mitford tarafından bugünkü Ermenek ilçe sınırları içindeki yazıtlar ele alınmıştır (1970, 199). 1964 yılında Hill'in, British Museum'daki Grek sikkelerini konu alan çalışmasında araştırmacı, Germanikopolis kentinin bugünkü Ermenek olduğunu belirterek kentin kuruluşu ile ilgili özet bilgi verir. Hill ayrıca kent sikkelerine de değinir (1964, lix). Vasiliev, 1968'de Bizans ve Arapları konu alan eserinde Ermenek'ten çok kısa olarak söz eder (1968, 81 vd). Honigmann'ın 1970 yılındaki çalışmasında yine Ermenek adına rastlıyoruz (1970, 41). Cramer'e ait olan 1971 basımlı bir çalışmada araştırmacı Ermenek'i, Göksu'nun (Kalykadnos) kaynağının yakınlarında gösterir.[8] Cramer, bugüne kadar üzerinde durulmayan, Ermenek ile ilgili önemli bir konuya da değinir. Araştırmacının D'Anville'ye atıf yaparak verdiği bilgilere göre Homonadeis şefinin kentinin Ermenek Kalesi olduğu düşünülmektedir. Yine 1971 yılı içerisinde Eyice, Karaman Karadağ çevresindeki arkeolojik çalışmalarını konu alan kitabında, rehberlerine dayanarak Ermenek çevresindeki manastırlarda bulunan freskler hakkında kısa bilgiler verir (1971, 121). Darrouzès, 1975 yılında yayımlanan Nikaia Konsili ile ilgili çalışmasında konsil listelerine dayanarak verdiği kent adları içerisinde Germanikopolis adını da verir (1975, 51). Mitford ve Andrews 1980 yılında yayımladıkları İsauria Bölgesi ile ilgili bir makalelerinde Germanikopolis yakınlarındaki yollar hakkında kısa bir bilgi verirler (Mitford-Andrews, 1980, 1248 vd). Araştırmacılar ayrıca bölgede Severus dönemi ile ilgili önemli bir olayı aktarırlar (Mitford-Andrews, 1980, 1246). Darrouzès, 1981 yılında yayımladığı ve Notitiae Episcopatuum'da verilen İsauria kentleri listesi içerisinde Germanikopolisin de olduğunu söyler (1981, 30). 1986 yılında yayımlanan Sylloge Nummorum Graecorum'da Germanikopolis kentinin şehir sikkelerine yer verilmiştir.[9] 1988 yılında yayımlanan, Mutafian'a ait bir çalışmada Ermenek'e geniş yer verilmiştir (Mutafian, 1988, 222 vd). Araştırmacı çalışmasında, 1800'lü yılların sonlarında Collignon'un yaptığı Ermenek gravürünü de aynen kullanmıştır (Mutafian, 1988, Res.No:71). Yine 1988 yılında ünlü Alman Nümizmat Ziegler tarafından yayımlanan ve Kilikia Bölgesi kent sikkelerini konu alan bir çalışmada Germanikopolis kentinden de iki örnek verilmiştir (Ziegler, 1988, 45). Son on yıl içinde Hild-Hellenkemper (1990, 258), Scarborough (1991, 1 vd) ve Zoroğlu'nun çalışmalarında (Zoroğlu, 1993, 81;Zoroğlu, 1997, 1 vd) Germanikopolis ile ilgili önemli bilgilere sahip olmaktayız.

Çalışmalarında antik Germanikopolis kentine az veya çok değinen bu araştırmacılara kısaca değindikten sonra yine bu araştırmacıların önderliğinde Ermenek adının kaynağı konusundaki

görüşleri ele almak istiyoruz.

Cumhuriyet dönemi resmi kayıtlarına göre bugünkü Ermenek adı 1940'lı yıllara kadar "Ermenak" şeklinde idi. Ancak, 19.yy. araştırmacılarının bazıları kentin adını bugünkü gibi Ermenek (Sterret, 1888, 84) şeklinde verirken, bazıları da Erminak, (Kinneir, 1818, 315-316) Ermenag (Langlois, 1861, 178vd), Ermenak (Cramer, 1971, 333) Jermanic (Alishan, 1899, 381), Zermanik (Hild-Hellenkemper, 1990, 258) şeklinde vermektedir. Biz bu söylenişlerin dillere göre ortaya çıkan bir telaffuz hatası olduğunu ve hepsinin de aynı kökene –Germanikopolis adına- dayandığını düşünüyoruz.

Germanikopolis adı, İsauria Dekapolisi'nin listesini veren Konstantin Porphyrogennetesée'de ilk sırada yer almaktadır (Konst. Porph. De them, 77; Honigmann, 1970, 41). Kent Hierokles'te yine İsauria kentleri arasında verilmiştir (Hierokles, 710, 2). Tomaschek'e göre Ermenek, 1102 yılında "Germanicopla" olarak anılmaktaydı (1891, VIII, 60-89). Cuinet (1891, 77) ve Heberdey-Wilhelm'e (1896, 129) göre Ermenek'te bulunan bir yazıtta kentin adı Germanikopolis olarak geçmekte hatta bu yazıt kentin kuruluşu ile ilgili bilgiler vermekteydi. Ancak söz konusu yazıt bugün kayıptır.[10]

Cuinet ve Heberdey-Wilhelm'in sözünü ettiği bu yazıttan önce Leake (1976, 117), İsauria Dekapolisini tespit etmeye çalışırken Germanikopolis'i Philadelphia'da (İmsiören-Gökçeseki) göstermiştir.[11] Wilhelm bu görüşe karşı çıkar. Cuinet ve Heberdey-Wilhelm'in not ettikleri yazıta göre Germanikopolis kenti, İ.S.17 yılında kurulmuş olmalıdır (Heberdey-Wilhelm, 1896, 129). Ancak Ramsay'a (1960, 414) göre kent İ.S.38 yılında Kommagene kralı IV.Antiochos tarafından kurulmuştur.[12] Ramsay'ın verdiği bilgilere göre Caligula Germanicus, İ.S.38 yılında Cilicia Tracheia'nın ve Lycaonia'nın bir kısmını Kommagene kralı IV.Antiochos'a ve karısı Iotape Philadelphos'a verir. IV.Antiochos ise Caligula Germanicus'a ithafen bugünkü kente Germanikopolis adını verir (Schultze, 1926, 260). Karısının adını ise, daha sonra ele alacağımız bugünkü İmsiören–Gökçeseki kalıntılarının bulunduğu saha konusunda araştırmacıların hemfikir oldukları kente verir. IV. Antiochos daha sonra Germanikopolis ve Philadelphia kentlerinde ΛΥΚΟΝΩΝ ΛΑΚΑΝΑΩΝ ΑΝΕΜΟΥΡΙΕΝΩΝ ΣΕΒΑΣΤΗΝΩΝ isimleriyle sikke darbeder (Ramsay, 1960, 417. Ayrıca bak. Göktürk, 2002, 127).

Germanikopolis kentini isim benzerliğinden dolayı bugünkü Ermenek olarak kabul eden Ruge, Heberdey-Wilhelm'in kentte bulduğu yazıta dayanarak kentin İ.S.17 yılında kurulduğunu ima etmektedir (Ruge, Germanikopolis, RE, VII, 1, 1910, 1258). Hild-Hellenkemper bu tarihe karşı çıkarak kentin, Ramsay'ın bildirdiği gibi İ.S.38 yılında Kommageneli IV. Antiochos tarafından İmparatorlar Caligula, Claudius veya Neron'dan birinin adına kurulduğunu söyler.[13] Biz, kentin Germanikopolis adından önce başka bir adının olduğunu, Germanikopolis adının ise İ.S. 38 yılından önce kurulmuş olan bu kentin daha önceki adının yerine verildiğini tahmin ediyoruz. Dolayısıyla Heberdey-Wilhelm'in buldukları yazıtta işaret edilen İ.S.17 tarihini, kentin kuruluş tarihi değil, adının Germanikopolis olarak değiştiriliş tarihi olarak görüyoruz. Germanikopolis kentinin daha önceki adının ise Plinius'ta (Plinius, V, 23) Homonadlarla ilgili bir pasajda geçen Clibanus (Ruge, Clibanus, RE, IV, 1, 1900, 22) veya Clibanum (Texier, 2002, 290). kenti olabileceğini düşünüyoruz. Bu kent ise belki de Tacitus'un eserinde (Tacitus, VI., 41, XII, 55) dağlık Kilikialılar'ın bir kabilesi olarak geçen Clitae kabilesi tarafından işgal edilmiş olmalıydı.

Kentin adının kökeni ve kuruluşu ile ilgili bu iddialardan sonra kent ile ilgili siyasî, ekonomik ve stratejik konulara girmek istiyoruz. Yukarıda andığımız kaynaklara genel olarak baktığımızda kentteki her çeşit aktivitenin kente Germanikopolis adının verilmesinden sonra hız kazandığı anlaşılmaktadır. Bir anlamda kentin, Kommageneli IV. Antiochos'un hegomanyası altına girmesiyle birlikte tarih sahnesinde çıktığı görülür.[14] Kentin, Germanikopolis adını almadan önceki antik malzemeleri hakkında yeterli bilgimiz yoktur. Ancak, Germanikopolis adının verilmesiyle birlikte kentte sikke darbedilmeye başlanmıştır.[15] Bu sikkelerde genellikle öndeΑΔΡΙΑΝΗ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΠΟΛΙ yazıtıyla (Head, 1911, lıx, 81; İmhoof-Blumer, 1902, 446; Hill, 1964, Pl.XIII, 13) birlikte Hadrian'ın defne çelenkli büstü (Head, 1911, 721; Hill, 1964, Pl.XIII. 13; Sylloge Nummorum Graecorum, 1986, Kat.No:572-573), arka yüzde ise bazen Apollon'un defne çelenkli büstü[16] yer alırken bazen ayakta, phiale ve asa tutan Zeus,[17] bazen ateş altarının üzerinde phiale ve mızrak tutan Athena (Sylloge Nummorum Graecorum, Kat.No:752), bazen de oturan Tyche (Price-Bluma, 1977, 1 vd) görülmektedir. (Kentin bastığı iki sikke örneği için bk.Lev.I-Res.2, 3).

Roma İmparatorluğu içlerine doğru kentte imar faaliyetlerinin arttığı gözlenmektedir. Hadrian döneminde, 137 yılında Anemurium'da Eirenopolis yoluyla Germanikopolis'e ulaşan bir yol yapılmıştır (Mitford-Andrews, 1980, 1246). İmparatorun, belki de bölgedeki dağlı kavimleri kontrol altında tutmak amacını taşıyan bir yol ağı projesi çerçevesinde İsaura'dan gelerek Germanikopolis üzerinden geçip Claudiopolis, oradan da Laranda'ya ulaşan bir yol daha yaptığı görülmektedir (Mitford-Andrews, 1980, 1248).

194 yılında Septimius Severus, Pescennius Niger'e karşı yaptığı seferinde, bugünkü Sertavul Geçidi'nden ve Göksu (Kalykadnos) Vadisi'nden geçer. Koropissos kenti, imparatora kendi heykelini vererek onu şereflendirmişlerdir (Mitford-Andrews, 1980, 1249). Philadelphia kenti yakınlarındaki Damlaçalı'daki Athena tapınağında[18] ayrıca Severus zafer alayının kutlamaları yapılmıştır (Mitford-Andrews, 1980, 1249).

197-198 yıllarında Hadrian'ın yaptığı Anemurium'dan Germanikopolis'e kadar olan yol tamir edilmiştir (Mitford-Andrews, 1980, 1250).

368 yılında Roma, isyancı İsaurialılarla Germanikopolis kentinde "Germanicopolitanis auctoribus" barışını yapmıştır (Rougé, 1966, 300; Hild-Hellenkemper, 1990, 258). Böylece Germanikopolis'in bu yüzyılda önemli bir kent statüsünde olduğu anlaşılmaktadır.

Hild-Hellenkemper'e göre Germanikopolis'in ilk tanınan piskoposu olan Tyrannos, 451 yılındaki Khalkedon konsiline katılmıştır. Theodoros 787'de Nikaia konsiline, Basileios ise 879 yılındaki Constantinopol konsiline katılmıştır (Hild-Hellenkemper, 1990, 258).

DİPNOT

1- Germanikopolis adıyla, Bithynia (bk. Plinius, n.h., V, 143; Ruge, Germanikopolis 1, RE VII-1, 1258) ve Paphlagonia Bölgesinde (muhtemelen Gangra (Çankırı) yakınlarında. Bak. Ruge, Germanikopolis 2, RE VII-1, 1258) de birer kent vardır. Bizim konumuz İsauria Bölgesi'ndeki Germanikopolis kentidir (Bk. Ruge, Germanikopolis 3, RE VII-1, 1258).

2- Bugün kullanılmakta olan Konya-Hadim-Taşkent-Sarıveliler-Ermenek yolunun, Bizans dönemi içlerine kadar kullanılmakta olduğunu, Ermenek yakınlarında ilk defa tarafımızdan bulunan bir yazıt sayesinde belgelemiş durumdayız. Yazıt ve geniş bilgi için bk. Doğanay, 2003, 158, Lev.86-Res.G.-8.

3- Araştırmacı, rehberlerine dayanarak Ermenek'te bir kilisenin varlığını haber verir. Ayrıca, Hamilton'un çalışmasında Ermenek ile ilgili pasajda geçen Alan Buzuk adındaki yerleşim yeri ve coğrafi sahanın bugünkü Alan Boğaz (Köseçobanlı-Gülnar-Mersin) İlçesi olduğunu tahmin ediyoruz. Burası, günümüzde, Ermenek yakınlarındaki Eirenopolis (A.İrnebol-İkizçınar-Y.İrnebol-Çatalbadem) ve Görmeli (Üçbölük) yerleşmelerinin çok yakınında ve İsauria Bölgesi'nin güney doğu sınırını teşkil etmektedir. Buradaki çalışmalarımız sırasında, araştırmacının sözünü ettiği kesme taş bloklu kalıntılara rastlanmamıştır (Hamilton, 1842, 322).

4- Kiepert, 1854. DIII no.lı pafta tamamen Ermenek çevresini kapsamaktadır.

5- Davis, 1879, 351 vd. Davis, Ermenek'te tahrip edilmiş çok sayıda kaya mezarından ve bir kaleden (Ermenek Kalesi olmalı) söz eder. Ayrıca araştırmacı kentin bitki yönünden çok zengin olduğunu, o dönemde bölgenin bitki popülasyonunu araştırmak isteyen batılı araştırmacılara yardımcı olduğundan söz eder. (Ermenek çevresinin bitki örtüsü için bak. Davis-Mill-Tan, 1988, 90 vd.; Şanda-Küçüködük, 2000, 73 vd). Araştırmacı, İsauria kentlerini gezmek için Ermenek'e geldiğini yazar. Ayrıca kentin o dönemdeki kaymakamı ile tanıştığını, kaymakamın İtalya, Fransa ve Malta gibi birkaç Avrupa ülkesinde bulunmuş olduğunu nakleder. Davis, Ermenek'ten sonra Hadim üzerinden geçerek bugünkü Hocalar (o zamanki adı ile Ayıcılar) Köyü'ne gelir.

6- Araştırmacı Ermenek çevresindeki kalıntılardan hiç söz etmez. İfadelerinden anladığımız kadarıyla da Ermenek'te hiç mola vermeden geçmiştir. Ancak, bugün Ermenek'e bağlı bir köy olan antik Laranda-Germanikopolis yolu üzerindeki Balkusan Köyü yakınlarında bir yerde kamp kurar. Sterret Balkusan Deresi kıyılarında bulunan doğal kaya sığınaklarında yaşayan yerlilerden hayretle söz eder. Araştırmacı buradan Bucakkışla'ya geçer ve yolu üzerindeki Buçakçı Köprü'yü uzun uzun anlatır. (Sterret,1888, 84).

7- Kilikia Ermenileri için bak. Tcholakian, 1998, 15 vd.

8- Araştırmacıya göre bu lokalizasyon Gossel ve diğer araştırmacılar tarafından kabul edilmiştir. Araştırmacı, Leake'nin, haritasında Ermenek'i Philadelphia olarak göstermesine ise itiraz etmez (Cramer,1971, 333).

9- Sylloge Nummorum Graecorum, Switzerland, I Levante-Cilicia, 1986, Kat.No:573, Plate:35.

10- Çalışmamız sırasında tespit ettiğimiz bir yazıt fragmanında [?]..... şeklinde bir ibare gördük. Yazıt çok eksik olduğu için diğer harf karakterlerinden anlam çıkmamaktadır. Okuyabildiğimiz bu kısmın ise bir sıfat ya da isim olabileceğini düşünüyoruz. Araştırmacıların sözünü ettiği yazıt belki de bu yazıt idi. Geniş bilgi ve söz konusu yazıt için bak. Doğanay, 2003, 160, Lev.92-Res.G.-YA 1.

11- Philadelphia kenti, bugünkü Ermenek yakınlarındaki Gökçeseki (İmsiören) ve Çamlıca (Muhallar) Köylerindeki kalıntılar sahasına lokalize edilmektedir.

12- Kentin yeri konusundaki tespitlerin fikir babası Leake'dir. (Leake, 1976, 117).

13- Hild-Hellenkemper, 1990, 258. Caligula, Claudius ve Neron, zafer kazanan anlamına gelen Germanikus sıfatını kullanmışlardır. Zoroğlu, kentin Germanikopolis adını İ.S.17 yılında Roma İmparatoru Tiberius'un oğlu Germanicus'tan aldığını ileri sürer. (Zoroğlu, 1993, 81).

14- Germanikopolis, kralın imparatorluk koruyuculuğundan sonra Kommagene Bölgesi'nin bir kenti gibi adlandırılır. (Magie, 1950, 550).

15- Ramsay, 1960, 417. Magie'ye göre kentin, kendi sikkesini basmada gösterdiği başarısı, IV. Antiochos'un Kilikialılar arasında barışı sağlamada gösterdiği başarısını ortaya koymaktadır. (Magie, 1950, 550).

16- Head, 1911, 721; Hill, 1964, Pl.XIII 13.

17- Head, 1911, 721; Sylloge Nummorum Graecorum, Kat.No:753; Hill 1964, lix'e göre buradaki betimde Hadrian, Zeus'un ayakta

duran tipindedir.

18- Damlaçalı'daki ormanlık alanda bugün Küllüin denilen küçük bir mağara bulunmaktadır. Bean-Mitford'un burada tespit ettikleri bir yazıtta Athena için bir niş açıldığından söz edilmektedir.

KISALTMALAR ve KAYNAKÇA

Ahmet Şerif, 1999: *Anadolu'da Tanin* I (Haz.:M.Ç. Börekçi), Ankara, 1999.

Alishan, 1899: Alishan, P.L.M., *Sissouan ou l'Arméno-Cilicie Description Géographique et Historique*, trad. Du. Texte arménien. Venise, 1899.

Bean-Mitford, 1970: Bean, G.E.-Mitford, T.B., *Journeys in Rough Cilicia in 1964-1968*, ETAM, 3, Wien, 1970.

Cahen, 1939: Cahen, C., *Quelles textes négligés concernant les Turcomans de Rum au moment de l'invasion mongole, Byzantion, XIV*, Paris, 1939.

Collignon, 1897: Collignon, M., *Notes d'un Voyage en Asie-Mineure*, Paris, 1897.

Cramer, 1971: Cramer, J.A., *A Geographical and Historical Description of Asia Minor*, I, Amsterdam, 1971.

Cuinet, 1891: Cuinet, V., *La Turque d'Asie Géographie Administrative Statisque Descriptive et Raisonnée de Chaque Province de l'Asie Mineure*, Paris, 1891.

Darrouzès, 1981: Darrouzès, J., Notitiae Episcopatuum Ecclesiae Constantinopolitanae Texte Critique Introduction et Notes, *Géographie Ecclésiastique de l'Empire Byzantin Tome I*, Paris, 1981.

Davis, 1879: Davis, E.J., Life in Asiatic Turkey, a Journal of Travel in Cilicia (Pedias and Tracheia), *Isauria and Parts of Lycaonia and Cappadocia*, London, 1879.

Davis-vd., 1988: Davis, P.H.-Mill, R.R.-Tan, K., Flora of Turkey and the East Aegean Islands (Supplement), Edinburg, 1988.

Doğanay 2003 Doğanay, O., *Germanikopolis (Ermenek) Çevresinin Tarihi Coğrafyası ve Eserleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2003.

Doktor Nazmi, 1922: Doktor Nazmi, *Türkiye'nin Sıhhı-i İçtimai Coğrafyası*, Konya Vilâyeti, Ankara, 1922.

Evliya Çelebi, *Seyahatname IX*, İstanbul, 1985.

Eyice, 1971: Eyice, S., *Karadağ ve Karaman (Çevresinde Arkeolojik İncelemeler) (Binbir Kilise)*, İstanbul, 1971.

Göktürk, 2002: Göktürk, M.T., Anadolu'da Her Sikke Bir Şehir Anadolu'da Sikke Basan Kentler Üzerine Alfabetik Bir İnceleme, *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 2001 Yıllığı*, 109-183, Ankara, 2002.

Hamilton, 1842: Hamilton, W.J., *Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia; with some Account of their Antiquites and Geology*, II, London,1842.

Head, 1911: Head, B.V., *Historia Numorum a Manuel of Greek Numismatics new and enlarged edition*, Oxford, 1911.

Heberdey-Wilhelm, 1896: Heberdey, R.-Wilhelm, A., *Reisen in Kilikien*, Wien, 1896.

Hild-Hellenkemper, 1990: Hild, F.-Hellenkemper, H., *Kilikien und İsaurien*, TIB 5, Wien, 1990.

Hill, 1900: Hill, G.F., *Catalogue of the Greek Coins of Lycaonia, İsauria and Cilicia*, London, 1900.

Hill, 1964: Hill, G.F., *A Catalogue of the Greek Coins in the British Museum*, Bologna, 1964.

Honigmann, 1925: Honigmann, E., *Studien zur Notitia Antiochena*, ByZ 20, Leipzig, 1925.

Honigmann, 1970: Honigmann, E., *Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı (Grekçe,Arapça, Süryanice ve Ermenice Kaynaklara Göre 363'ten 1071'e Kadar)*, (Çev.F.Işıltan), İstanbul, 1970.

İmhoof-Blumer, 1902: İmhoof-Blumer, F., *Kleinasiatische Münzen*, Wien, 1902.

Kiepert, 1854: Kiepert, H., *Memoir über die Konsruktion der Karte von Kleinasien*, Berlin, 1854.

Kiepert, 1914: Kiepert, H., Karte von Kleinasien, *Bl. Adana (4 1916),Ermenek (2 1914), Kaisarije (2 1911), Malatja (2 1913).*

Kinneir, 1818: Kinneir, J.M., *Journey Through Asia Minor, Armenia and Kourdistan in the Years 1813 and 1814: with Remarks on the Marches of Alexander and Retreat of the Ten Thausand*, London, 1818.

Laminger-Pascher, 1973: Laminger,G.-Pascher, *Zur Herkunft der İsaurischen Grabformel*, ÖAW Anzeiger, 110,1973.

Langlois, 1861: Langlois, V., *Voyage dans la Cilicie, Dans le Montagnes du Taurus*, Paris, 1961.

Leake, 1976: Leake, W.M., *Jornal of a Tour in Asia Minor with comparative remarks on the ancient and modern geographyof that country*, New York, 1976.

Magie, 1950: Magie, D., *Roman Rule in Asia Minor*, I-II, Princeton, 1950.

Mitford-Andrews, 1980: Mitford, T.B.-Andrews, St., *Roman Rough Cilicia*, ANRW

II. 7. 2, 1230-1261, 1980.

Mutafian, 1988: Mutafian, C., *La Cilicie au Carrefour des Empires*, II, Paris, 1988.

Price-Bluma, 1977: Price-Bluma L.Trell, *Coins and their Cities Architecture on the ancient coins of Greece, Roma and Palestine*, London, 1977,

Ramsay, 1960: Ramsay, W.M., *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, (Çev. M. Pektaş), İstanbul, 1960.

Rougé, 1966: Rougé, J., *L'Histoire Auguste et l'Isaurie au IVe Siècle*, REA 68, 1966, 282-315.

Scarborough, 1991: Scarborough,, Y.E., *The Funerary Monuments of Cilicia Tracheia*, (PhD) (Yayımlanmamış Doktora Tezi), NewYork,1991.

Schultze, 1926: Schultze, V., *Altchristliche Städte und Landschaften II.Kleinasien*, Gütersloh, 1926.

Sterret, 1888: Sterret, J.R.S., *The Wolfe Expedition to Asia Minor*, III, Boston, 1888.

Swoboda-Keil-Knoll, 1935: Swoboda, H.-Keil, J.-Knoll, F., *Denkmäler aus Lykaonien, Pamphylien und Isaurien*, Wien, 1935.

Sylloge Nummorum Graecorum Switzerland I Levante-Cilicia, 1986.

Şanda-Küçüködük, 2000: Şanda, M.A.-Küçüködük, M., *Hadim (Konya)-Ermenek Bucakkışla (Karaman) Bölgesinin Çalı ve Orman Vejetasyonu*, S.Ü.Eğitim Fakültesi, Fen Bilimleri Dergisi, 8, Konya, 2000.

Şihab al-Din al-Omari, 1922: Şihab al-Din al-Omari, *al-Ta'rif*, Mısır, 1912.

Tcholakian, 1998: Tcholakian, Mgr. H.J., *l'Eglise Armenienne Catholique en Turquie*, İstanbul, 1998.

Texier, 2002: Texier, C., *Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, III, Çev:Ali Suat, Latin Harflerine Aktaran:Prof. Dr. Kâzım Yaşar Kopraman, Sadeleştiren:Yard.Doç.Dr.Musa Yıldız, Ankara, 2002.

Tomaschek, 1891: Tomaschek, W., *Zur historischen Topographie von Kleinasien im Mittelalter*, Wien, 1891.

Tomaschek, 1975: Tomaschek, W., *Zur historischen Topographie von Kleinasien im Mittelalter*, Osnabrück, 1975.

Üçer-Koman, 1945: Üçer, S.S.-Koman, M.M., *Konya İli Köy ve Yer Adları Üzerine Bir Deneme*, Konya, 1945.

Vasılıev, 1968: Vasılıev, A.A., *Byzance et les Arabes. I. La dynastye d'Amorium (820-867) Edition française préparée par M. Canard*, Brüssel, 1968.

Yılmaz, 1999: Yılmaz, M., Bir Yazıtın Işığında İsauria Bölgesinde Korsanlık, *S.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*, 13, 99-108, Konya, 1999.

Ziegler, 1988: Ziegler, R., *Münzen Kilikiens aus Kleineren deutschen Sammlungen*, Vestigia Beiträge zur Alten Geschichte Band 42, München, 1988.

Zoroğlu, 1993: Zoroğlu, L., Göksu Kültürleri, *Atlas Dergisi*, 8, 1993.

Zoroğlu, 1997: Zoroğlu, L., *Anamur-Ermenek Bölgesi Yüzey Araştırmaları*, S.Ü.Proje No:94/052, Konya, 1997.

Resim: 2-Germanikopolis (Ermenek) Kent Sikkesi (Ziegler 1988, No:275'ten)

Resim: 3-Germanikopolis (Ermenek) Kent Sikkesi (Ziegler 1988, No:276'dan)

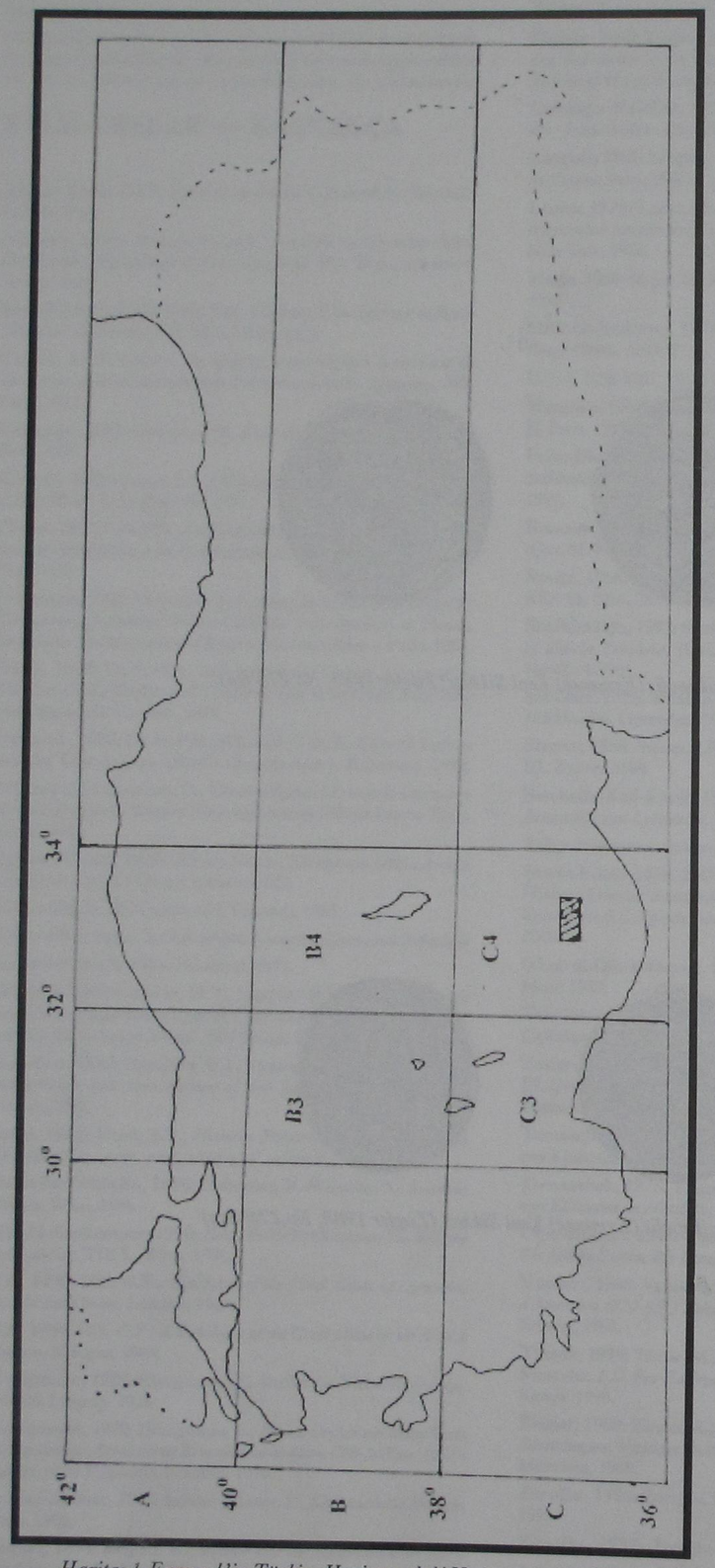

Harita: 1-Ermenek'in Türkiye Haritasındaki Yeri

M.S. VII YÜZYILDA, İÇ VE DOĞU ANADOLU'DA BAŞLAYAN PAVLİKİANLAR (ERMENİ-SÜRYANİ) HAREKETİ ve SONUÇLARI

*M. Sabri DOĞAN**

ÖZET

Başlangıçta sadece bir Yahudilik Mezhebi olan Hıristiyanlık, zamanla eski Roma'ya ait çok tanrılı pagan dini ve eski inançların katılmasıyla yeni bir din haline gelmiştir. Eski inançların sızmasıyla oluşmuş İsa'nın Meryem'in, havarilerin resimlerine gibi sözde kutsal nesnelere gösterilen saygı amacını ve niteliğini aşmış ve tapınma görünüşü ve niteliği kazanmıştı.

Öz Hıristiyanlığa yabancı bu gibi din adına oluşturulmuş sapmaları gidermek amacıyla bir kısım Bizans İmparatorları ve din adamları tarafından İkonalara karşı savaş açıldı. 120 yıl kadar süren "İkona Kırıcılık" savaşı sırasında, büyük çoğunluğu İç (Konya ve çevresinde) ve Doğu Anadolu halkı olan Ermeni ve Süryani gibi Hıristiyanlığı ilk benimseyen guruplar dışında bu hareket destek görmedi. Ama bu halkların oluşturduğu Hıristiyanlığın özüne dönmeye çalışan Pavlikianlar Mezhebi üyeleri Pauloscular Anadolu'da büyük bir ayaklanma başlattılar. Bu hareketin başının ezilip, üyelerinin Trakya'ya tehcir ve iskanından sonra Bogomil adını alan bu mezhep üyeleri aynı inancı, daha sonra sürüldükleri Balkanlarda ve Avrupa'nın çeşitli yerlerinde sürdürdüler. Papalar ilk Haçlı Seferlerini bunlara karşı yaptı. Ama bu mezhep üyeleri inançlarından dönmediler ve Fatih Sultan Mehmet'in Balkanları ve Bosna'yı işgali sırasında Müslüman oldular ve Osmanlı Devleti'ne katılarak Boşnak adını aldılar.

Anahtar Kelimeler: Hıristiyanlık, İkona Kırıcılık, Ermeniler, Süryaniler, Pavlikianlar, Pauloscular, Bogomiller.

* Koyunoğlu Müzesi,
Müze Araştırmacısı, Konya

ABSTRACT

THE PAVLIKIAN (ARMENİAN-SYRİAN ORTHODOX) MOVEMENT AND RESULTS STARTED IN MIDDLE AND EAST ANATOLIA AT A.D.7. CENTURY

The Christianity, which was an only sect of Judaism,by the time it became a new religion with the mixing of the polytheist pagan religious which belongs to Rome and by the mixing of the old believes. The respect, showed to so-called holy objects such as the figures of Christ, Mary and apostles caused by the mixing of old believes, exceeded the main aim and characteristic and it was considered as a worshiping.

Some of Byzantine emperors and religions men began to fight against the Icons by the aim of disqualifying the deviation constitued under the name of religion which was completely different from the Pure Christianity. During the times of "Iconoclast" which was continued 120 years, this movement was not supported without Armenians and Syrian Orthodox mostly living in Middle and East Anatolia whom was accepted the Christianity first in the region. But the members of Pavlikian movement, who are the supporter of Paulos, started a big rebellion in Anatolia. The members of this movement who later took the name of Bogomil after migrating and settling down in Thrace, continued the same belief in Balkans, where is they were exiled, and in some parts of Europe. The popes started Crusades first time against this movement. But the members of this movement did not change their religion and they accepted Islam during the conquring of Balkans and Bosnia and they participated to Ottoman Empire and they were named as Bosnian (Boşnak).

Key Words: Christianity, Iconoclast, Armenian, Syrian Ortodox, Pavlikian, Supporter of Paulos, Bogomile.

GİRİŞ

Konunun İslam Tarihi ve dolayısıyla Osmanlı Tarihi ve Türkiye Türk toplumunun oluşma süreci açısından çok büyük bir önemi vardır. M.S. 7. Yüzyılda Bizans Devleti topraklarında İslamiyet'in de etkisiyle Hıristiyanlığın özüne dönme amacı taşıyan "İkona Kırıcılık" hareketi ile başlayan ve çoğunluğu Osmanlının "Millet-i Sadıka" dediği Ermeni ve Süryaniler olan ayaklanmanın mensuplarından nam-ı diğer adı Pauloscular yalnızca Anadolu'da yüzyıllarca zulüm görmemişler, sürüldükleri Balkanlarda da ezildikleri gibi yaygın bir mezhep haline gelmiş, özellikle de Bosna yöresinde Bogomil adını alarak etkin olmuşlardır. Bu zümre-Bogomiller yani Boşnaklar Bizans Devleti'nden, Ortodoks Kilisesi'ne bağlı Sırplardan Bulgarlardan ve zaman içinde Macarlardan, Ruslardan ve tüm Avrupalılardan zulüm gördükleri için Osmanlılardan yana olmuşlar ve çoğunlukla İslâm dinine geçip Osmanlıya katılmışlar ve Türkiye Türk toplumunun oluşmasında da azımsanmayacak bir katkıda bulunmuşlardır. Bu yazı; Boşnak milletini oluşturan unsurlardan biri olan Ermeni-Süryani toplumlarından bir kısmının iç ve doğu Anadolu'daki Ortaçağ tarihinden bir kesittir.

Makalede; İç ve Doğu Anadolu'da İkona-Kırıcılık hareketiyle başlayan ve bir Ermeni-Süryani halk ayaklanması olan Pavlikianlar hareketinin sebep ve sonuçları ile bunların İç ve Doğu Anadolu'dan göç etme sebepleri anlatılmaya çalışılmıştır. Çalışma, genel hatlarıyla 4 ana başlık altında toplanmıştır. Bunlar;

I-Hıristiyanlığın Doğuşu ve Gelişimi.

II-İkona-Kırıcılık Hareketi.

1-İkona-Kırıcılık Hareketi İçerisinde Ermeni ve Süryaniler.

2-İç ve Doğu Anadolu halkının İkona-Kırıcılık Hareketine Verdiği Destek.

III-Pavlikianlar Hareketi.

IV-Bogomil Hareketi

1-HIRİSTİYANLIĞIN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

Konunun daha iyi anlaşılması için ilk önce Hıristiyanlığın doğuşu ve gelişimi üzerine kısaca değinmemiz gerekmektedir. Buna göre; başlangıçta sadece bir Yahudilik Mezhebi olan Hıristiyanlık,

zamanla eski Roma'ya ait çok tanrılı pagan dini ve eski inançların, geleneklerin kendisine katılması ile yeni bir din haline gelmiştir.(1) Çünkü ilk zamanlarda Hz. İsa'nın vaazlarını Yahudi sinagoglarında verdiğini biliyoruz; Yahudi dininin gerçek özünü açıklıyor olmaktan ve o çağın uygulamalarındaki yanlışları ve sapmaları gösteriyor olmaktan başka hiçbir iddiası yoktu ve asla yeni bir din getirdiğini söylememişti.

Zaman içinde Yahudilerden ayrılan ilk Hıristiyanlar, görkemli olmasını kesinlikle aramadıkları, istemedikleri yapılarda; hatta kendilerinin kovuşturulması dönemlerinde bile mağaralarda, yer altı dehlizlerinde toplanır olmuşlardı. Fakat çok geçmeden daha 4. yüzyıl başlarında, Roma'nın Hıristiyanlığı kabul etmesinden sonra eski çok tanrılı pagan inancına benzer görkemli kiliseler yapıldı. Bunlar göz kamaştırıcısı adak armağanları ile dolduruldu ve içleri en gösterişli resimler ile süslendi. Öyle ki önceleri kilisede basbayağı bir masanın konduğu yer sonradan değiştirildi ve eski çok tanrılı tapınaklardaki gibi Altar (Sunak) kondu. Eski tapınaklardaki törenlerde yapıldığı üzere, kilisedeki törenlerde de kandiller, mumlar yakılması günlük (tütsü) buhurdanlıkları kullanılması ve bu törenlerin pek gösterişli, süslü üzerinde simgesel desenler, işaretler bulunan giysilere bürünmüş rahiplerce yürütülmesi gelenekselleşti. Din uğruna ölenler; ermiş, piskoposlar ve rahipler, Hıristiyanlığın özüne aykırı olarak, inananlar için tanrı katında şefaat dileyecek, yardım sağlayacak kişiler olarak görülmeye başlandı. Ermiş sayılan bazı kişilerin ululanması ve bunların mucizeler gerçekleştirdiğine inanılması ve de bir ermişin "kemiklerinden parçadır, bastığı taştır, İsa'nın çakıldığı haçtan geriye kalmış kırıntılardır" diyerek bir takım kalıntıların kutsal sayılması inancı giderek artmaya başladı. (Umar, 1998, 68). Ululama ezgileri söyleyerek dinsel yürüyüş alayları düzenlenmesi; kutsal sayılan bir takım yerlere, mezarlara ziyaret yapılması, hatta böyle bazı yerlere gidenlerin hacı sayılması geleneği yerleşti. (Umar, 1998, 17-18) Daha sonraki aşamada ise ikonalara; yani din ululanının resimlerine saygı gösterisinde bulunulması, adeta tapınılması, ilk Hıristiyanlıkta olmamasına rağmen eski inançların etkisiyle Hıristiyanlığa girdi.

II-İKONA-KIRICILIK HAREKETİ

Gerçek olan şudur ki, Hıristiyanlığa zamanla, eski çok tanrılı pagan dininin sızması ile oluşmuş İsa'nın, Meryem'in, havarilerin resimlerine, heykellerine, bunların canlandırıldığı kabartmalar, gibi sözde kutsal nesnelere gösterilen saygı, amacını ve niteliğini çoktan aşmış ve tapınma görünüşü ve niteliği kazanmıştı. Öz Hıristiyanlığa yabancı, bu gibi din adına oluşturulmuş sapmaları gidermek, temizlemek isteyen bazı din adamları ve Bizans İmparatorları; muhakkak ki o sıralarda ilişkiye girilen İslâm dünyasındaki bu gibi sapmalara karşı daha önce Kur'an-ı Kerim ve Hz. Muhammet tarafından alınmış tedbirlerden etkilenerek(2) yahut esinlenerek böyle uygulamalara karşı savaş açtılar. (Lowden, 1998, 214)

Şunu da belirtmek lazımdır ki, Leon III. devrinde onlarca yıldan beri Anadolu'da mekik dokuyan Müslümanlar Bizans'a yalnız kılıçlarını değil, kültürlerinin ve bununla beraber Müslümanların o kendine mahsus insan yüzünün tasvirlerine karşı duydukları nefreti dile getirmişlerdi. (Ostrogorsky, 1981,149-150) Ne var ki büyük bir çoğunluğu Ermeni ve Süryani olan Pauloscular gibi Hıristiyanlığın özüne uygun davranmaya çalışan cemaatlar dışında, "İkona-Kırıcılık" savaşı büyük direniş gördü ve en kötüsü 120 yıl kadar süren bu savaşım boşuna oldu. Sonuçta eski uygulamalar süre gitti. (Umar, 1998, 68) "İkona Kırıcılık" konusunda meşhur müşrik Arap Edebiyatı mütehassısı ve Kuran mütercimi Dr Moris der ki; "...Bizans, Hıristiyanlar içine düştükleri batıl itikatlar girdabından ancak Arabistan'ın Hıra Mağarası'ndan yükselen ses kurtarabilirdi. Fakat Rumlar bu sesi dinlememişlerdir..." (Gürkan, 1996, 354)

1-İKONA-KIRICILIK HAREKETİ İÇİNDE ERMENİ VE SÜRYANİLER

Doğrusunu söylemek gerekirse, Müslümanlardan etkilenen ve İkona karşıtlığı fırtınasını oluşturanlar halklardan, Roma'nın bile öncesinde Hıristiyanlığı ilk kabul eden Ermeni (3) ve Süryaniler, aslında o zamanki Anadolu'da Rumlaşmayı reddettikleri için ve de Rumlaşan halkın yanı başında ayrı bir kültür sahibi olmayı sürdükleri için Bizans devleti onları hiçbir zaman Rumlaşan Anadolu halkından saymadı. Ayrıca Bizans Orta Çağdaki Batı toplumlarının din konusundaki gösterdiği bağnazlığın, hoşgörüsüzlüğünün en güzel örneğini verdi. Sosyal, ekonomik, dinsel ve kültürel alanda, Hıristiyan olan Süryani toplumuna olsun, Ermeni

toplumuna olsun hak ettiği yeri vermedi. Devletin sahip çıktığı Ortodoks Mezhebi ve onun kilisesi idi. Bu mezhepten olmayan Süryanileri ve Ermenileri ve bu milletlerin bir kısım zümresi tarafından zamanla oluşan Pavlikianlar mezhebinden ve bunların uzantılarından olan Pauloscuları din açısından sapık ve zındık sayıyordu. Onlara karşı Katolik batılılara ve hatta Yahudiliğe karşı gösterdiği kadar bir katlanıcılık göstermiyordu. (Umar, 1998, 23-24).

Hıristiyanlık neden bu yola baş vurdu ? Çünkü bunu yapmak bir çok ayaklanmaya ve karışıklığa yol açan İncillerin yanlış yorumlamalarının düzeltilmesinden daha kolaydı. Ayrıca İncillerin sayısındaki fazlalık ve bunlar arasındaki tutarsızlık yüzünden uğradığı eleştirilere karşı safların sıkılaştırılması ihtiyacı vardı.

2-İÇ VE DOĞU ANADOLU HALKININ İKONA-KIRICILIK HAREKETİNE VERDİĞİ DESTEK

Hiç şüphe yoktur ki, Süryani ve Ermeni halklarının benimsediği "İkona-Kırıcılık" ve Paulosculuk duyguları daha çok Anadolu'nun iç (Konya ve çevresi) ve doğu kesiminde yaygınlaşmıştı. Bunun nedenini açıklamak için yerli halkın yüzeysel olarak Yunanlaştırılmasını değerlendirmek yerinde olur. Çünkü başından beri Hıristiyanlıkla ilgili resimler en çok, Yunanlı veya iyice Yunanlılaşmış nüfusu en kalabalık olduğu kıyı bölgeleri ve sitelerde yaygınlaşmıştı. "İkona kırıcılık", Konya ve çevresindeki thema'lar ile ve doğu thema'larında ve yakın çevreden devşirilmiş olan askerler aracılığıyla canlanmıştı. (Graber, 1998, 232-233).

Unutmamak lazımdır ki, 6. ve 7. Yüzyıllardan başlayarak istilâ tehdidine karşı kurulan doğudaki Armeniakon Thema'sı ile Konya ve çevresinde bulunan Anatolikon Thema'sındaki askerler paralı asker alaylarından oluşmuyordu. Asker toplama bölgesel olarak ve devşirme şeklinde gerçekleştiriliyordu. Ordu kendi thema'sı içinde kalıyor, hatta orada savaşıyordu. Büyük bir ordunun, çok zaman gereksinim duyulan bölgelerde çarçabuk devşirilmesine olanak veren ve daha çok psikolojik, toplumsal ve mali yarar sağlayan bu sistem, eyalet halkı ile orada bulunan ordu arasında bağlantı kuruyordu. Bu thema'lar bilinçli olarak desteklenmişti. Çünkü başlıca kaygı Müslümanlara karşı savaş adı geçen thema'lardan topraklarında yada onların doğu sınırında ve o çevreden toplanmış ordularla sürdürülüyordu. Bu ordularla temsil ettikleri iç ve doğu eyaletleri halkı ikonalara düşmandı. (Graber, 1998, 231-232)

III-PAVLİKİANLAR HAREKETİ

Belgelerden öğrendiğimiz kadarıyla, Bizans'ın "Palikionisma" dediği Paulosculuk Mani'nin kurduğu İran Zerdüşt dini ile Hıristiyanlığı birleştirip, bağdaşlaştırmaya çalışan Manicilik inancından geniş ölçüde etkilenmiş, ama Hıristiyanlığa daha yakın bir inançtı ve Hıristiyanlığın gerçek özünü yansıtmak iddiasında idi. (Umar, 1998, 70)

VII.yüzyılın ortasından az sonra ortaya çıkan Pavlikianlar Mezhebi'nin kurucusu olan Samsat yakınında Mandis Köyünün sakinlerinden Kostantinos ise Hıristiyanlıktaki ikonalara tapma anlayışına olan nefreti yüzünden Hıristiyanlığın özünü bulmak için 12 havariden biri olan Paulos'un çömezlerinden Sylonos'un adını almış ve Hıristiyanlığın ilk zamanlarındaki özünü bulmak amacıyla öğretisini yaymaya başlamıştı. Bir Ermeni olan Kostantinos, insanların İncillerle Havari Pavlos'un mektuplarından başka hiçbir şey okumamalarını önermişti. Çağdaşları Kostantinos'un taraflarına Manesci diyorlardı; onlarsa Romalı dedikleri resmi kilise üyelerine karşı, asıl kendilerini Hıristiyan sayıyorlardı. Daha sonra bunlara Pavlikianlar denildi; Çünkü İncillerden başka yalnız Havari Pavlos'un mektuplarının geçerli olduğuna inanıyorlardı. (Seidler, 1999, 92).

Dikkate şayandır ki bu öğreti, özellikle Hıristiyanlık egemen sınıfların malı olduktan sonra, en yoksul halk arasında yayılmıştır. O zaman, kötülüğün yıkılmazlığı ve dünyevi şeylerin mutlak bir biçimde olumsuzlaşması gerektiği inancı yoksul sınıfların dini olmuştur. Yoksullar, artık resmi Hıristiyanlıkta umut yada destek bulamayınca, Manescilik öğretisine dayalı Paulosculuk Mezhebi'ni benimsenmiştir. (Seidler, 1999, 79-87: Alfaric, 1918, 32-53)

Gerçek olan şudur ki, Manesci öğreti üzerine kurdukları ideoloji ile Pauloscular İkonalara saygı göstermiyorlar, din ulularından arta kalmış kemikleri, böyle kişilerin Hıristiyanlık düşmanlarınca öldürülmesinde kullanılmış işkence

araçları, İsa'nın çakıldığı haç parçaları diye bilinen nesnelerde hiçbir kutsallık, hatta saygı ve değerlilik görmüyorlardı. Denilebilir ki, bu düşünüşe göre göze görünen bütün dünya şeytanın işiydi ve böyle olduğu için kötünün elindeydi. Pavlikanlar saf bir ruhi dindarlığa ve ciddi surette zahithane bir yaşama erişmek gayreti içindeydiler. Bunlar büyük bir şiddetle zahiri ibadet şekillerini, bütün kilise adetlerini ve hatta teslis, üçleme gibi bütün Hıristiyan nizamını reddettiler. Şunu da belirtmek lazımdır ki, Pavlikianlık ve sonraki Begomillik hareketi hakim olanlarla, kudretlilere ve zenginlere karşı protestonun kısaca haksızlığa ve zulme karşı koymanın bir ifadesi idi. Bütün bunlar bir çok adaletsizlik ile boğuşan köylere ve şehirlerin yoksul nüfusuna cekici geliyordu. Pavlikianlar Manescilerden maddî dünyayı yadsıma fikirlerini, ilk Hıristiyan topluluklarından da toplumsal görüşlerini almışlardı. Nesturiler gibi Hz. Meryem'e tapınmayı reddetmişlerdir. İlk dönem Müslümanlar gibi evliya kültlerine ve evliyaların şefaat sağlayacağı fikrine ve gene Müslümanlar gibi kutsal tasvirlere yani ikonalara karşı çıkmışlardı. Düşmanlarına etkin bir karşıtlık gösterme tutumlarını da yine Müslümanlardan almışlardı. (Seidler, 1999, 93).

Mezhebin kurucusu Samsatlı Kostantinos diğer namıyla Sylvanos Şebinkarahisar yakınlarına yerleşti. 27 yıl boyunca inancını yaydıktan sonra Ortodoks öğretiye sahip çıkan devletin Paulosculara karşı giriştiği savaş sonucu öldürüldü, daha doğrusu öldürtüldü. Anlatılanlara göre bir Rum papaz mülkü ve askeri yetkilerle donatılmış olarak Şebinkarahisar'a geldi; Tutuklanan Sylonos karşısına çömezlerini dizdi ve çömezler öldürülmek istemiyorlarsa kendi önderlerini taşa tutarak öldürmek zorunda bırakıldılar. Aradan geçen bir buçuk yüzyıl kadar süre içinde Paulusculara çok eziyet edildiği, yüz binlercesi öldürüldüğü halde bu inanç ve mezhep Anadolu'da canlılığını yitirmedi.

Daha sonraları, 8. yüzyılda Pavlikianlar Anadolu'nun iç ve doğusunda Bizans'ı kendilerine karşı harekete geçmeye mecbur edecek derecede yayılmış bulunuyorlardı. Bizans tarafından yapılan baskılarla Pavlikianlar büyük kitleler halinde Malatya emirinin arazisine hicret etmişler (Ostrogorsky, 1981, 207) ve Divriği'yi başkent edinip başlarında başarılı bir komutan olan Kerberos'u geçirmişlerdi. İslâm Devleti ve Halife El-Muntasım'dan da yardım gören Pauloscu'lar 35 yıl süreyle (845-880) yılları arasında İslâm Orduları safında Bizans'a karşı savaştılar. İmparator III. Michael bunlara karşı girişilen tatbikatta Samsat Surları dibinde yenildi. Zorlukla kaçtı. Kerberos ölünce yerini Khrysok aldı. Onun yönetimindeki Pauloscular ve gene İslâm Orduları ile birleşerek ve onlara kılavuzluk yaparak İznik, İzmit, Ankara, Efes şehirlerine saldırdılar ve ele geçirdiler. İmparator Makedonyalı Basileos haraç ödeyerek barış istemek zorunda kaldı. Ancak Khrysokheiros başarılarından başı döndü. Basileos'dan İmparatorluk ülkesinin Anadolu bölümünü ona bırakmasını istedi. Basileos savaşmaya zorlandı; Pauloscuların yaşadığı yöreleri yaktı, yıktı. Ama güçlü Divriği Hisarı'na saldıramadı ve geriye döndü. Bu arada bir akına çıkan Khrysokheiros dönüş yolunda pusuya düştü, öldürüldü, başı kesilip 872 yılında imparatora getirildi. Yeniden sefer düzenleyen imparatorluk ordusu Divriği'ye geldi ve kenti boşaltılmış buldu, yakıp yıktı. Daha sonra Teodora zamanında ise bunlara yapılan harekat İç ve Doğu Anadolu'daki binlerce Pavlikian'ın hayatına mal ve bunların kitleler halinde Trakya'ya tehcir ve iskanına sebep oldu. Bu kıyımdan geçirme ve kitleler halinde sürgün etme uygulamaları sonunda Paulosculuk Anadolu'da zamanla söndü. Ama buna karşılık Avrupa'da Trakya'ya-Filibe yöresine yerleştirilen Pauloscuların inancı çeşitli adlarla çeşitli içeriklere bürünerek pek çok yere yayıldı. İnançlarından dönmediler. (Umar, 1998, 70-71)

IV-BOGOMİL HAREKETİ

Hiç şüphe yoktur ki, Trakya'da Bogomillik İnancı adı altında devam eden Paulosculuk; Hükümetin yolsuzluklarına karşı çıkan İncillerin yalınlığına dönmeyi savunan, bu dünyanın zenginliklerini özellikle sefahat ve lüksü mahkum eden böyle bir öğretinin düşük rütbeli papazlara ve yoksul Hıristiyan halka uygun gelmiştir. (Seidler, 1999, 97)

Sürüldükleri Trakya'da Yunan kilisesinin ayin düzeneğini kabul etmeyen Bogomiller rahiplerin kademeli örgütlenmesini de reddetmişlerdir. Ve

bunun ilk Hıristiyanlık kurallarına ya da havarilerce kurulan toplulukların örneklerine uygun olmadığını ileri sürmüşlerdir. Aynı şekilde özel mülkiyete ve yüksek papazların kendi ellerinde özenle biriktirdikleri topraklara karşı çıkan Bogomil görüşü

de halka pek çekici geliyordu.

Bogomiller bir kimsenin ne kadar yoksulsa erdemli olmasının o kadar kolaylaşacağına inanıyorlardı. Onlara göre servet herhangi bir ahlâk sistemiyle bağdaşamazdı. Manescilerde olduğu gibi Bogomillerin öğretisinde de ancak sıradan üyelerin mülk sahibi olmasına izin verilmekteydi. Yetkin üyelerinse mülkleri altındaki her şeyi Bogomil topluluklarının malî temeli olan ortak bir fona terk etmeleri gerekiyordu. Çalışmak bütün üyelerin ödevi idi. Hiç kimse bundan kaçamazdı. Bogomiller dilenmeyi ve sadaka vermeyi ve almayı da hem Tanrı, hem de insanların onuruna yakışmayacak bir şey sayarak reddediyorlardı. Bogomillerin ortak yaşamı ilk Hıristiyan topluluklarından örneklenen bir sistemle bütün malları paylaşan bir sisteme dayanıyordu. Aynı zamanda hiç serveti olmayan ya da hastalandıkları için çalışamayan kişilere de geçim güvencesi sağlıyordu. Böylelikle İncilci karşılıklı yardımlaşma ilkesi Bogomil toplulukları için temel bir ahlâk ödevi olmuştu. (Seidler, 1999, 97-98-99).

Yazılı belgelerden de öğrenildiği kadarıyla, Pauloscuların Trakya'ya-Filibe yöresine-yerleştirildikten sonra, 1114 yılı Kasım ayında Kuman ve Peçeneklerin Tuna'yı aşıp imparatorluk topraklarına saldırdıkları yolunda bir haber geldi. İmparator Alexios karşılarına çıkmak üzere bir orduyla Filibe'ye gitti. İmparatorun en büyük korkusu Kuman ve Peçenek akıncılarına Trakya'daki Bogomillerin yardım etmesi hatta onların safına katılmaları idi. Bu nedenle, imparator tarafından çabucak ele başları cezalandırıldı ve diğerlerini de orduya zorla aldı. Ama Begomillerden toplum önderi durumunda olan ve Ortodoksluğa geçmeleri için Alexios'un özel olarak uğraştığı kişilerden bir çoğu tüm baskılara direndiler. Alexios, onları başkente gönderdi. Bunlardan kimini zindan attırdı. Ölene ya da hidayete erip Ortodoks oluncaya kadar orada kalacaklardı.

Daha sonra Alexios Konya seferi ardırdan onlara karşı en ağır, en yıldırıcı baskıları uyguladı. Önderleri Basileos'u diri, diri yakılmak üzere, şimdiki Sultan Ahmet Meydanı'nda Dikilitaş'ın yanında kazılan büyük çukurda bir odun, kütük yığınının tutuşturulmasıyla hazır edilmiş ateşin karşısına getirdi. Biraz ötede dikilmiş bir haç vardı; Basileos Ortodoks inancına geçmeyi kabul ederse haçın yanına yürüyecek ve yakılmaktan kurtulacaktı.; Basileos haçın yanına gitmedi ve yakılmayı yeğledi. İmparator Alexios döneminin tarihini yazan o dönemin kronikçisi imparatorun kızı Anna Kommena'ya göre; "İmparatorun uzun emeklerini ve başarılarını taçlandıran son işi böyle idi". (Kommena, 1998, 178-179: Umar, 1998, 101-102).

Dikkate şayandır ki, Çar Petro devrinde Bulgar Devleti'nde Begomillerin radikal kilise düşmanı tarikatı yeniden yayılmaya başladı. Bulgaristan'ın ve Makedonya'nın İslav halkı ile yan yana yaşayan Begomiller Bulgaristan'da derin kök saldılar. Daha sonra o zamanki Bulgar Devleti'nin sınırları dışına Balkanların kuzeyine doğru sürgün edilmeleri nedeni ile kuvvetli yankılar yaratarak, türlü adlar altında yerleştiler. Sırbistan'da ve özellikle Bosna'da, Adriyatik'te, İtalya ve güney Fransa gibi yerleştikleri yerlerde bu mezhep özellikle buhran, kıtlık ve baskı devrelerinde etrafa kol saldı. (Ostrogorsky, 1981,250).

Bilindiği üzere, Fatih Sultan Mehmet 1463 yılında Bosna'ya girince devamlı olarak ezilmekte olan bu zümre kolaylıkla fatihlerin dinine girmiş ve bir daha bu mezhebin adı ve mevcudiyeti kalmayarak toptan Müslüman olmuşlardı. (Turan, 1997, 191).

Gerçekten, az bir askerle gerçekleştirilen Balkanları ve dolayısıyla da Bosna'nın fethinde o kadar dikkatli davranılmıştır ki, halk yeni yönetimi benimsedikten başka gösterilen davranış ve hoş görüden de pek memnun olmuştur. Fatih Sultan Mehmet ise onların hep birlikte Müslüman olmalarına çok memnun olmuş, kendilerinden "dileklerinin ne olduğunu sormuş" onlar da "devlet hizmetinde görevlendirilmelerini rica etmişlerdir". Böylece ordu, saray ve devlet hizmetlerine alınan Bogomiller tam bir sadakatle görev yapmışlardır. (Yücel-Sevim, 170).

SONUÇ

Netice olarak denilebilir ki; Bizans Devleti sınırları içerisinde, Hıristiyanlığın özüne dönme hareketi olarak başlayan, Anadolu'nun İç ve Doğu kesimlerindeki yerli halktan oluşan Pauloscular hareketi gerek Anadolu'da, gerekse Balkanlar ve Güney Avrupa'da papaları ve imparatorları kendilerine karşı harekete geçirebilecek bir sorun olmuşlardır. Mezhebin üyeleri sürüldükleri her yerde zulüm ve eziyet görmüşlerse de inançlarından dönmemişlerdir. Fatih Sultan Mehmet'in Balkanlar ve Bosna'yı ele geçirmesinde sonra hiçbir problem

çıkarmadan fatihlerinin dinine geçmişlerdir.

Sonuçta; gerçekten de Osmanlının tutumu ile Bogomillerin direnmeden Müslüman oluşlarında ve Balkanların alınışında mucizeyi andırır bir görüntü mevcuttu. Fakat bunun anatomik izahı, tek başına ne bir hanedan işi idi, ne sadece kılıç kalkan gücü, ne irade, hukuk ekonomi, estetik ve kültüre bağlanabilirdi. Hatta ne toprak rejimi, ne devşirme metodu ile izah olunurdu. Bu ahengi meydana getiren birleştirici ve bütünleyici ana kuvvet neydi dersek, iki ayrı milleti bir araya getiren gerçek idealizmin İla-yı Kelimetullah aşkı olduğu cevabı verilebilir.

DİPNOT

1- (Umar, 1998, 71-73)

2- (Wensinck, 1970, 49: Graber, 1998, 229: Vasılıev, 1998, 69-70)

3- (Umar, 1998, 182-185)

KAYNAKLAR

1. ALFARİC P. 1918, *Les Ecritures Manicheennes*, Paris, 1918.

2. GRABER, Andre 1998, *Resim Düşmanlığı, Sanat Dünyamız, Bizans Özel Sayısı*, İstanbul, 1998, sayı, 69-70, s, 229-233.

3. GÜRKAN, Ahmet, *İslâm Kültürünün Garbı Medenileştirmesi*, Ankara, 1996.

4. KOMMENA Anna 1998, *Alexiad Malazgirt'in Sonrası*, İstanbul, 1998.

5. LOWDEN John 1998, İkonamı, Put mu? İkona Kırıcılık Tartışması, *Sanat Dünyamız, Bizans Özel Sayısı*, İstanbul, 1998, sayı, 69-70, s, 208-214.

6. OSTROGORSKY Gorge 1981, *Bizans Devleti Tarihi*, Ankara, 1981.

7. SEİDLER, G, L 1999, *Bizans Halk Hareketinin İdolojik Kökeni*, Çev; Mete Tuncay, İstanbul, 1999.

8. TURAN Osman 1997, *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi*, Cilt 2, İstanbul, 1997.

9. UMAR Bilge 1998, *Türkiye Halkının Ortaçağ Tarihi*, İstanbul, 1998, s.

10. VASILIEV A.A 1998, Halife Yezid'in İkona-kırıcı Fermanı M.S.712, *Sanat Dünyamız , Bizans Özel Sayısı*, İstanbul, 1998, sayı, 69-70, s,243-265.

11. WENSINCK A. J. 1970, Suret Maddesi, *İslâm Ansiklopedisi*, cilt 11, İstanbul, 1970, s, 49.

12. YÜCEL Yaşar-SEVİM, Ali, *Türkiye Tarihi*, C.2.

KONYALI HÂFIZ İSMÂİL EFENDİ

*Recep DİKİCİ**

ÖZET

Hâfız İsmâil Efendi, aslen Konyalı büyük bir bilgindir. Asıl adı İsmail Vehbi bin Muhammed bin Mustafa'dır. Konya'da doğmuştur. Fakat doğum tarihi belli değildir. Mantık, usûl, hadis, tefsir ve fıkıh üzerinde çalışmalar yapmıştır. Konya'dan sonra İstanbul Medreselerinde ders veren İsmâil Efendi, Sultan III. Mustafa ve I. Abdülhamid'e de hocalık yapmıştır. Sultanların huzurunda ilk defa tefsir okutan bilgin, hac dönüşü Şam'da 1781'de vefat etmiştir. Onun en önemli eseri Kadı Beyzâvi tefsirine yazdığı 7 ciltlik haşiyesidir.

Anahtar Sözcükler: Hâfız İsmâil Efendi, Osmanlı, Kur'an, Şam, Haşiye.

ABSTRACT

Hâfız İsmâil Efendi is one of the greatest scholars brought up in Konya. Original form of his name is İsmail Vehbi bin Muhammed bin Mustafa. He was borned in Konya but his date of birth is not definite. He did some works in the fields of logic, hadith, commentary on the Kuran and fiqh. He had got an education as a student in Konya than he went to İstanbul to lecture in medressehs. He was praised by III. Mustafa (1757-1774) and his brother I. Abdul-hamid (1774-1789). He went down in the history of Ottoman as the first scholar to lecture in the presence of sultans. Returning from hadj , he died in 1781(H.1195) in Damascus. He has many books including the important explanation book of commentary on Kuran (in 7 bind) called Hâşiye ale't-Tefsîr el-Kâdi Beyzâvi (İstanbul, 1285).

Key Words: Hâfız İsmâil Efendi, Osmanlı, Kur'an, Damascus, Haşiye.

* Prof. Dr. Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölüm Başkanı

GİRİŞ

Konya'nın yetiştirdiği en büyük âlimlerden birisi de, Hâfız İsmâil Efendi'dir. Mantık, usûl, hadis, tefsîr ve Hanefî fıkıh âlimi olan bu zatın ismi, İsmâil Vehbî bin Muhammed bin Mustafa olup, künyesi Ebu'l-Fidâ ve lakabı Usâmeddîn'dir. Konya'da dünyaya geldiği için el-Konevî nisbesini alan İsmâil Efendi'nin doğum tarihi kaynaklarda kaydedilmemiştir.

Tahsil hayatına doğup yetiştiği Konya şehrinde başlayan İsmâil Efendi, küçük yaşta Kur'ân-ı kerîm hıfzını tamamladıktan sonra Şeyh Mustafa el-Konevî, Şeyh Halîl el-Konevî, Muslihuddîn Mustafa el-Mer'âşî, Allâme Abdulkerîm el-Konevî ve Ebû Abdullâh Mahmûd b. Muhammed el-Antâkî gibi âlimlerden ders okumuştur.

Hâfız İsmâil Efendi, Konya'da kendisini iyice yetiştirdikten sonra İstanbul'a gitmiş ve orada çeşitli medreselerde ders vermiştir. Bu sırada ilmî üstünlüğü ile âlimler arasında meşhûr olan bu zat, onların takdirini kazanmıştır.

Devrin sultanı olan III. Mustafa (1757-1774), Hâfız İsmâil Efendi'nin derin bilgi ve üstün ahlâk sâhibi olduğunu öğrenince, onu İstanbul'da medreselerde ders okutan müderrislerin reisi olarak tayin etmiştir. Aynı zamanda bu sultan, İsmâil Efendi'nin özel ve umûmi derslerine de katılmıştır. III. Mustafa'dan sonra sultan olan I. Abdulhamîd (1774-1789) de, ağabeyi gibi İsmâil Efendi'ye hürmet ve tazimde bulunmuş ve onun derslerini dinlemiştir. Nitekim Hâfız İsmâil Efendi, Osmanlı tarihinde sultanların huzurunda tefsir dersi okutan ilk âlimdir.

İlim öğretmek husûsunda pek gayretli ve pek mâhir olan İsmâil Efendi, aralarında Mü-fîd İsmâil Efendi (1132-1217)'nin de bulunduğu birçok talebe yetiştirmiştir.

Diğer taraftan Hâfız-ı Şirâzî'nin meşhûr eseri şiir divânını şerh eden İsmâil Efendi'nin, Fars dili ve edebiyatına da vâkıf olduğu anlaşılmaktadır.

Hayatının son yıllarında (1194/1780) hacca gitmek isteyen İsmâil Efendi, bu arzusunu Sultan I.Abdulhamîd'e bildirmiş ve sultanın emriyle kendisi için husûsi bir kâfile hazırlan-mıştır. Hac kafilesi o sene Ramazan-ı Şerif ayında Şam'a varmış ve Hâfız İsmâil Efendi orada bulunan büyük âlimlerden Molla Es'ad bin Halîl es-Sıddıkî'nin evinde misâfir olmuştur. Nitekim "Silkuddurer" adlı eserinde Hâfız İsmâil Efendi hakkında en geniş bilgiyi veren Seyyid Muhammed Halîl Murâdî "Konyalı İsmâil Efendi, Şam'a uğradığında kendisiyle buluştum ve az da olsa kendisinden istifâde ettim. Esas onun ilmini talebeleri vasıtasıyla öğrendim." demektedir.

Hâfız İsmâil Efendi'nin bulunduğu bu hac kafilesi Şam'da az bir süre kaldıktan sonra oradan hacca gidecek Şam kafilesi de onlara katılmış ve birlikte hacca gitmişlerdir.

Hac dönüşünde Şam yakınlarında hastalanan İsmâil Efendi , binek üzerinde şehre getirilmiş ve bu hastalıktan h. 1195 (m.1781) yılında orada vefât etmiştir. Hâfız İsmâil Efendinin cenâze namazı Şam'daki Emevî camiinde kılınmış ve Salâhiye'de peygamber olduğu rivâyet edilen Zülkifl aleyhisselâmın makamının bulunduğu Cebel-i Kasiyün denilen yerde defnedilmiştir.

ESERLERİ:

1. Hâşiye ale't-Tefsîr el-Kâdi Beyzâvi : Osmanlı âlimlerinin ileri gelenlerinden olan İsmâil Efendi, 7 büyük ciltlik Kadı Beyzâvi tefsîrine yazdığı meşhûr matbû (Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1285-1286) hâşiyesiyle âlimler arasında ismini ebedîleştirmiştir.

Hâfız İsmâil Efendi önce âyetin irabını yapmakta ve siyah kavluhû sözünden sonra âyeti kısımlar hâlinde hâşiyede bulunmaktadır. Onun ibâresi düzgün olup sâde ve akıcı bir dili vardır. Âyeti dil yönünden incelerken, Arapça örnek cümleler kaydetmiş ve ayrıca israb mevzularında Sibeveyh'in el-Kitâb'ında ez-Zemahşe-rî'nin el-Mufassal'ında şöyledir şeklinde rivâyetlerde bulunmuştur. Bunun yanı sıra iyi yetişmiş bir müfessir olan Hâfız İsmâil Efendi, eserinde en çok ez-Zemah-şerî'nin Keşşâf'ını, Fahreddîn er-Râzî'nin Mefâtihul-gayb'ını ve el-Kurtubî tefsîrini mehaz edinmiştir. Ayrıca el-Cevherî ve et-Teftâzânî'nin görüşlerine de yer veren bu âlim, gerektiğinde hadîs-i şeriflerle

de istişhâdlarda bulunmuştur.

İstanbul Süleymânîye Kütüphânesi, Düğümlü Baba 35 numarada bulunan matbû (İstanbul ,1286) Envâr et-tenzîl hâşiyesi (sayfa kenarında İbn et-Temcîd'in hâ-şiyesi de var) şu şekilde tertip olunmuştur:

1. cilt, 300+206 s.

2. cilt, 348+206 s.

3. cilt, 394+317 s.

4. cilt, 383+296 s.

5. cilt, 300+350 s.

6. cilt, 419+259 s.

7. cilt, 355+225 s.

Bu eserin muhtevâsı ise şöyledir:

1. cilt kitabın dibâcesinden Bakara sûresinin (Ve iz kâle Rabbüke li'l-mâlâ ikat innî câil fi'l-arz halîfe) âyetine kadar.

2. cilt Bakara Sûresinin (Ve iz kâle Rabbüke li'l-mâlâ ikat innî câil fi'l-arz halîfe) âyetinden, mezkûr sûresinin sonuna kadardır.

3. cilt Âl-i İmrân sûresinden Enfâl sûresinin sonuna kadar.

4. cilt Berâet sûresinden İsrâ sûresinin sonuna kadar.

5. cilt Kehf sûresinden Kasas sûresinin sonuna kadar.

6. cilt Ankebût sûresinden Hucurât sûresinin sonuna kadar.

7. cilt (Kâf.) sûresinden , Nâs sûresinin sonuna kadardır.

Kitabın kapağı meşin olup şemseli zencirekli ve mıkleplidir.

2. Risâletü'l-ilm tâbi' li'l-malûm (Akâid): (Telif: h. 1190) Kayseri Râşid Efendi Kütüphânesi, numara 5915, 19b-27b arası, 23 satır, 213x130 (152x77) mm. ebâ-dında, yazısı nesih "Bu risâle, Celâleddîn Devvânî'nin hudüs ve ilim konularındaki görüşlerine reddiye olarak hazırlanmıştır."; Süleymânîye Kütüphânesi, Kılıç Ali Paşa Bölümü, numara 570/8, 195-202 arası, 23 st., 210x160 (150x75) mm. ebâ-dında, yazısı talik, mukavva cilt.

3. Risâletü't-Tevhîd (Akâid), Râşid Efendi Eki, 59/1, 1b-8b arası, 23 st., 213x130 (152x77) mm. ebadında, Nesih, "Kelime-i Tevhîd'in manası ile ilgilidir. Süleymânîye Kütüphânesi Şehid Ali Paşa Bölümü, 2787/9, 159-165 arası, 17 satır 210x160 (150x80) mm. talik; Konya Bölge Yazmalar Kütüphânesi, 226/10, 87b-96a arası 17 st., talik, Müstensih Bolu Müftüsü Mustafa Efendi, istinsâh tarihi 1205/1771, 163x105 (110x60) mm., ebrû çıhar köşe.

4. Risâle alâ Tefsîri'l-Beyzâvî fi kavlihî Teâlâ : "Fesevvâ hünne seb'a semâvât" (Tefsîr) , Râşid Efendi, 59/2, 9b-10b arası, 23 st., 213x130 (152x77) mm., Nesih. "Göklerin yedi tabaka olması ile ilgili Bakara Sûresinin 29. âyetinin tefsiridir."

5. Risâle alâ Tefsîri'l-Keşşâf fi kavlihî Teâlâ : "Yühâdiûnallâhe vellezîne âmenu ...."(Telif h. 1186) (Tefsir), Râşid Efendi, 59/3, 11b-13a arası 23 st., 213x130 (152x77) mm., Nesih. " Münâfıkların mü'minleri "iman ettik" diyerek aldatmak istemeleri ile ilgili Bakara Sûresinin 9. âyetinin tefsiridir."; Süleymânîye Kütüphânesi Kılıç Ali Paşa Bölümü, 570/4, 222-224 arası, 23 st, 210x160 (150x77) mm., Talik, mukavva cilt.

6. Risâle fî İsbâtil-Maâdi'l-Cismâni ve'l-haşri'l-bedenî (Akâid), Râşid Efendi, 59/6, 28b-30b arası, 23 st., 213x132 (152x77) mm., Nesih; Süleymânîye Kütüphânesi Kılıç Ali Paşa Bölümü, 570/11, 215-217 arası, 23st., Talik, mukavva cilt.

7. Risâle fî kavlihî Teâlâ : "Levkâne fîhimâ Âlihetün illallâhü lefesedetâ" (Tefsir) Râşid Efendi , 59/4, 14b-19a arası, 23 st., 213x130 (152x77) mm., Nesih . "Âllahü Teâlânın birliği ile ilgili Enbiyâ sûresinin 22. âyetinin tefsîridir."

8. Risâle fî Mukadderâtil-Kur'ân min medlûlâtil-Kur'ân lâ mine'l-Kur'ân, (Akâid), Râşid Efendi, 59/8, 35b-37a arası, 23 st., 213x130 (152x77) mm., Nesih; Süleymânîye Kütüphânesi, Kılıç Ali Paşa, 570/13, 221-222 arası, 24 st., 210x160 (150x75) mm., Talik, mukavva cilt.

9. Risâle fî Teklîfi mâ lâ yutâk (Akâid), Râşid Efendi, 59/7, 31b-35a arası, 23st., 213x130 (152x77) mm., Nesih. "Kişinin gücünün yetmeyeceği bir emri illâhiyyeye muhatap olup olmayacağı konusu

tartışılmaktadır."; Süleymâniye Kütüphânesi Kılıç Ali Paşa, 570/12, 217-220 arası, 23 st., 210x160 (150x75) mm., Talik mukavva cilt.

10. Risâletü'd-Dâd, Konya Bölge Yazmalar Kütüphânesi, 226/19, Müstensih Bolu Müftüsü Mustafa Efendi, istinsâh tarihi 1206/1771, Talik; Süleymâniye Kütüphânesi, Kılıç Ali Paşa Bölümü, 570/6 1449-160 arası, 21 st., 210x160 (150x75) mm., Rika, mukavva cilt.

11. Risâle fî beyân ilmi'l-Allâhi Teâlâ-bi'l-kulliyât ve'l-cüziyyât, Konya Bölge Yazmalar Kütüphânesi, 226/17, Müstensih Bolu Müftüsü Mustafa Efendi, istinsâh tarihi 1206/ 1771, Talik; Süleymâniye Kütüphânesi Kılıç Ali Paşa Bölümü, 570/5, 181-208 arası, 17 st., 210x160 (150x75) mm., Talik.

12. Risâle fî kavl el-Gazâli Leys fi'l-imkân abda' mimmâ kâne, Süleymâniye Kütüphânesi, Kılıç Ali Paşa Bölümü, 570/10, 213-214 arası, 23 st., 210x160 (150x75) mm., Talik.

13. Hâşiye 'ale'l-Mukaddimat el-erba'a ale't-tavzîh li Sadrişserîa, Süleymâniye Kütüphânesi, Kasidecizâde Bölümü, 183/1, 56 yk., 17 st., 210x145 (135x72) mm., Talik, mukavva cilt.

14. Risâle fî burhâni temânü.

15. Şerh Risâleti'l-ilm el-Kadîm, Süleymâniye Kütüphânesi, Kılıç Ali Paşa Bölümü, 570/7, 169-194 arası, 23 st., 210x160 (150x75) mm., Talik

16. Şerh Erbeîn hadîsen.

KAYNAKÇA

el-Murâdî, *Silkuddurer*, Bulak Matbaası, Kahire, 1301, I, 258;

Ömer Rızâ Kahhâle, *Mu'cem el-müellifîn*, Beyrut, Tarihsiz, II, 294.

Bağdatlı İsmâil Paşa, *Hediyyetü'l-ârifîn*, Meârif Matbaası, İstanbul, 1955, I, 222.

Aynı müellif, *İzâhu'l-meknûn*, İstanbul, 1972, I, 142.

Şemseddîn Sâmî, *Kâmûsu'l-a'lâm*, İstanbul, 1306, I, 325; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996, IV, 1213.

M. Ali Uz, *Behâeddîn Veled'den Günümüze Konya Âlimleri ve Velileri*, Konya, 1993, s.72.

Kâtip Çe-lebî, *Keşf ez-zunûn*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1941, I, 186 v.d.

Heyet, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul, 1978, I, 376.

Heyet, *Türkiye İslam Âlimleri Ansiklopedisi*, İstanbul, 1984, XVII, 35.

Fihris el-Ezheriyye, I, 225, 486; *Fihris el-Hadeviyye*, I, 168-169; *Fihris et-Teymûriyye*, I, 27, 193.

Hâfız İsmâil Efendi, *Hâşiye alâ Envâri't- tenzîl ve Esrâri't-te'vîl*, Matbaa-i Âmire, İstanbul,1286.

LUI RAMBER'IN "GİZLİ NOTLAR"INDA KONYA

*Bayram DALKILIÇ**

ÖZET

Lui Ramber, İsviçre'nin çok tanınmış ve önemli hukukçularındandı. O Türkiye'de malî ilgileri olan bazı müesseselerce İstanbul'a gönderilmişti. Ramber, 1893'de Türkiye'ye geldiğini yazmıştır. Ramber'ın çalıştığı şirketler, Vitaller'in şirketi, Osmanlı Bankası, Tütün Rejisi'dir.

Gizli Notlar, Lui Ramber'ın Kasım 1895'ten 19 Mart 1905'e kadar tuttuğu günlüklerinden oluşan bir kitaptır.

Ramber'a göre, Konya, insanı garip bir biçimde etkiler. Konya sokakları dar, dolambaçlı ve genellikle sakindir. Evleri alçaktır. Konyalılar, Anadolu'nun mütevazı, itaatli ve sakin insanlarıdır.

Konya büyük bir köydür. Bu büyük köyde pek çok eski sanat eseri bulunmaktadır: Batı mimari tarzınca işlenmiş kapıları kalmış olan yıkık cami ve saraylar, çinilerin çoğu çalınan ve koleksiyonculara satılan bazı kubbe ve minareler bunlardandır.

Konya'nın Büyük (Ulu) Cami'sinde Ramber'a gösterilen meşhur bir halı vardır. Ona söylendiğine göre bu halı İslamiyet'in ilk zamanlarına aittir.

Anahtar Kelimeler: Konya, Tütün Rejisi, Konya Halkı, çalıntı.

ABSTRACT

Lui Ramber was a very famous and important lawyer of Switzerland. He was sent to Istanbul by some organization which are fiscal interests in Turkey. Ramber wrote that he came to Turkey in

* Yrd. Doç. Dr. Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Öğretim Üyesi.

1893. The firms in which Ramber worked are Vitals's organization, Osmanli Bank and Tobacco Monopoly.

Secret Notes is a book which consists of Ramber's daybook from October 1895 to 19 March 1905.

To Ramber, Konya affects the man in a strangeway. Konya's streets are narrow, roundabout and generally quiet. It's houses are low. Konya's people are Anatolia's modest, dutiful and calm humans.

Konya is a big village. There are many old work of arts in this big village: Demolished mosques and palaces which were left alone doors are decorated with Western architectural style; some domes and minarets whose tiles were stolen and were sold to the collectioners.

There is a famous carpet in Konya's Big Mosque which was showed to Ramber. It was said to Ramber a that this carpet belonged to İslam's early times.

Key Words: Konya, Tobacco Monopoly, Konya's people, stolen.

GİRİŞ

"Louis Rambert'in Gizli Notlarında Konya" başlıklı bu çalışmamız iki kısımda ele alınacaktır. İlk kısımda önce Louis Rambert'in kimliği, daha sonra onun Gizli Notlar adlı eseri hakkında bilgi verilecektir. Ardından ikinci kısımda "Louis Rambert'in Gizli Notlarında Konya" başlığı altında onun Konya ile ilgili verdiği bilgiler değerlendirilecektir. Bu ikinci kısım beş alt başlıkta ele alınacaktır: Konya'ya Doğru: Özel Trenle Yolculuk, Konya Valisi Ferit Paşa, Mevlevî Dergâhı Çelebisi ve Mevlevîlerin Nüfûzu, Konya: Görünüşü, İnsanları ve Sanat Eserleri, Konya – Bağdat Demiryolu Projesi.

Şimdi bu ana ve alt kısımları sırasıyla ele alamaya çalışalım.

A- LOUİS RAMBERT KİMDİR? GİZLİ NOTLAR NEDİR?

1. LOUİS RAMBERT

Louis Rambert, 1839 – 1919 yılları arasında yaşamıştır.(1) Rambert hakkında çok fazla biyografik bilgiye ulaşabilmiş değiliz.

Louis Rambert'in 'Gizli Notlar'ının(2) ilk sayfalarında, Halid Ziya Uşaklıgil'in, Louis Rambert'i tanıtan ifadelerine yer verilmiştir. Bu yüzden biz, Halid Ziya Uşaklıgil'in anlatımını da göz önünde bulundurarak, bu arada kendi notlarına müracaat etmek suretiyle Louis Rambert'in kimliği hakkında bilgi vermeye çalışacağız.

Kitabın başında şu ifadeler yer almaktadır: "Halid Ziya Bey, Louis Rambert'i yakından tanımış ve kendisiyle uzun müddet arkadaşlık da etmiştir. Halid Ziya Bey, dostu Rambert hakkında, şunları söylemiştir:

Louis Rambert, İsviçre'nin pek tanınmış ve pek muhterem ileri gelen hukukçularından iken Türkiye'de malî ilgileri olan bazı müesseselerce İstanbul'a gönderilmişti."(3)

Rambert, kendisi de İsviçreli olduğunu belirtmiştir. O Zonguldak'ta Ereğli şirketinin idarehanesinde kendisine pasaportu ve memleketi ile ilgili sorular sorulduğunu ve İsviçreli olduğunu söylediğini, oysa pasaportun gösterilmesi sırasında Türkçe geçiş tezkeresinde Avusturyalı yazıldığını, Türklerin İsviçre'yi hala Giyom Tel (William Tel) zamanındaki Avusturya müstemlekesi sandıklarını yazmaktadır (Ramber, 72).

Rambert, 1893'de Türkiye'ye geldiğini belirtmektedir. Burada Türkiye'ye geliş hikâyesini anlatmamaktadır, Türkiye'de özellikle yönetim ile ilgili hususlarda ve kişilerde yapılan değişikliklere vurgu yaparken geliş tarihini de vermiştir (Ramber, 15).

Rambert'in çalıştığı şirketlere gelince, ilk geldiği zaman çalıştığı şirketin adını vermemektedir. Ancak 15 Ağustos (1897) tarihini taşıyan günlüğünde, Ağustos'un yedisinden beri İsviçre'de bulunduğunu, 25 Ağustos'a kadar burada kalıp o tarihte Paris'e giderek Vitaller'le ve Osmanlı Bankası ile anlaşacağını belirtmekte, aynı sayfada yer alan 18 Ekim 1898 tarihli günlüğünde ise 1897 Kasım'ında Osmanlı Bankası'na idare müdürü

olarak girdiğini ifade etmektedir (Ramber, 40).

Ancak Rambert, 15 Mayıs 1900 tarihli günlüğünde, çalıştığı şirketin demir yolu yapımı ile ilgisini ima ederek, "1897 sonbaharında Alaşehir – Afyon yeni hattın yapımına başladığımız zaman" şeklinde bir ifade kullanmıştır (Ramber, 56).

Halid Ziya, Rambert'i anlatırken, "Galiba memleketin malî bozukluğunda başlıca sebep kendi şahsı olduğu halde ikide birde halk efkarını tatmin için malî ıslahat teşebbüslerinde bulunan ve bu maksatla heyetler, encümenler kuran Abdülhamit, o esnada Mösyö Rambert'i de dinlemek istemişti. Rambert'in ciddî tabiatı bu yoldaki düşüncelere alet olmaktan uzak olduğu için, kendisi malî ıslahat tasavvurlarında bir vazife görmeksizin bütün çalışmalarını mensup olduğu müesseselerin işlerine vermiştir." ifadeleriyle Rambert'in, Sultan Abdülhamid'in bilgi almak için yaptığı talebe olumlu cevap vermediğini öne sürmektedir (Gizli Notlar, 9).

Rambert'in notlarından da anlaşıldığına göre onun Abdülhamid'e yaklaşımı gerçekten olumsuzdur. Rambert, bazen bu konuda oldukça sert bile görünmektedir. Bu yaklaşımlar özellikle Sultan Abdülhamid'in istihbarat ve yönetim ile ilgili tasarrufları konusunda öne çıkmaktadır. Mesela Rambert'in şu sözleri bu konuda bir örnek olarak düşünülebilir: "Pervasızca denilebilir ki, Osmanlı İmparatorluğu bir adamın emrine tabidir. O adam da korkunun zebunudur. Korkusundan dolayı sarayında mahpus kalır. Etrafında birtakım kimseler seçmiştir. Bunlara karşı zaman zaman yumuşak davranır. İltifatını ve ihsanlarını bol bol verir. Maksadı emniyetlerini çekebilmektir. İçlerinden birinden şüphelenirse onu zarar vermeyecek hale getirmek için ne gerekirse yapar."Ramber, 114, (Rambert'in Abdülhamid'i eleştirileri için ayrıca bk. s. 110-111, 114-115, 141-142, 213, 223.

Ancak Rambert'in Sultan Abdülhamit'le ilgili olarak, 31 Ağustos'ta onun tahta oturuşunun yirmi beşinci yıl dönümüne ait kutlamaya dair, 5 Eylül 1900 tarihli günlüğündeki şu cümleleri de ilgi çekicidir: "Kutlamalar fevkalâde güzel geçti. Dört sene önce "Kızıl Sultan" namı verilerek üzerine hücum edilen Abdülhamit'e büyük devletler sefirleri aracılığı ile tebrikte bulunmayı yeterli bulmayarak özel murahhaslar gönderdiler. İngiltere ve Rusya en namlı amirallerini, Fransa bir süvari generali, Almanya büyük bir siyasi şahsiyetini, İtalya bir amiralini yolladı. Doğu hükümetlerine gelince, Halife-i Ruy-ı zeminin Taht-ı âli bahtının önündeki toprağa yüz sürdüler. Bulgaristan hemen hemen bütün vekiller heyetini gönderdi. Romanya ve Sırbistan önemli birer heyetle arz-ı ubudiyet eylediler. İmparatorluğun bu eski parçaları sadakatlerini yenilediler, fakat vergilerini vermediler. İstikbâl hakkındaki hayalleri ve gizli düşünceleri ile murahhaslarının Yıldız Köşkü'nde yere yüz sürmeleri garip bir tezat teşkil ediyor. Yalnız Yunanistan hiçbir kimseyi göndermedi. Sefiri Mavrokordato tesadüfen; başka bir yerde bulundu. Tebrike yalnız maslahatgüzar katıldı. İran Şahı ailesi ileri gelenlerinden birini gönderdi." (Ramber, 78).

Anlaşıldığı kadarıyla Rambert, gerçekten de adına çalıştığı kurumların işleriyle ve kârlarıyla ilgilenmiştir, ancak sadece bu işlerle ilgilenmekle de yetinmemiştir. O kadar ki çalıştığı şirketlerin kârını her şeyin önünde gördüğü söylenebilir. Rambert, vergilerini hükümete veremeyince tutuklanan pek çok Türk elemanı çalışamayınca işlerin yürümediğini, bazı işyerlerinin kapandığını, tütün satışının durduğunu, bu yüzden ciddi bir tedbir almak durumunda kaldığını ve hapiste olan bütün memurlarını işten çıkartıp yerlerine Avusturyalı, İtalyalıları işe alarak çalıştırdığını, çünkü bunların büyükelçiliklerinin himayesinde bulunduğunu belirtmektedir. Bu noktada Müslümanların, yabancıların kendi yerlerine işe alınmaları karşısında bağırdıklarını, bu durumun padişaha kadar ulaştığını, her işletme aynı işlemi yapamadığı için hükümetin oldukça para topladığını, ancak bunun doğru olmadığını, çünkü vergi verenlerin mahvedildiğini "Altın yumurtlayan tavuk öldürülüyor" şeklindeki söz ile vurgulamaktadır (Ramber, 84).

Halid Ziya ile Rambert'in ilişkileri, Rambert'in Tütün İşleri Genel Müdürlüğünden sonra başlamıştır. Halid Ziya, bu durumu şu ifadelerle dile getirmektedir: "Mösyö Rambert'le münasebetime ben ancak, otuz yaşlarında iken, o da hiç olmazsa benim yaşımın iki misline varmışken başladım. O, tütün inhisarı idaresine genel müdür tayin edilmişti. Ben de henüz idarenin genel sekreterliğinde bulunuyordum. Bu vazifeye eklenen bir de tercümanlık külfeti, beni Genel Müdürün yalnız yazılarına değil, aynı zamanda bütün

gezintilerine ve ziyaretlerine de ortak etti. Bilhassa söylemek isterim ki bu iki vazifenin ikisini de büyük bir zevk ve memnuniyetle yapardım." (Gizli Notlar, 10).

Rambert, 22-26 Temmuz 1900 tarihli notlarında, Cezayir ve Ege adalarına, kiraladığı özel vapurla olan yolculuğunu anlatmakta ve bu yolculukta yanında bulunan Tütün Rejisi genel müdürü Farneti'den söz etmekte, bu sonbaharda onun yerine genel müdür olarak atanabileceğinin kuvvetle olası olduğunu belirtmektedir (Ramber, 58).

Rambert, 23 Aralık 1900 tarihli günlüğünde birkaç aydan beri günlük yazmadığını, durumunun değiştiğini, Tütün Rejisi idare meclisinin kendisini genel müdür tayin ettiğini yazmaktadır (Ramber, 81). Şu halde Halid Ziya, Rambert ile bu tarihten sonra alâka kurmuştur. Çünkü belirttiği gibi rejinin genel sekreteridir. Rambert da notlarında Halid Ziya'dan söz etmektedir (Ramber, 231).

Halid Ziya, Rambert'in, "yazılarında sade, taklidi kâbil olmayan bir doğallığa, mülakatlarında ise her hangi bir malî veya iktisadî mesele hakkında öyle su gibi akıcı dil kullanmaya yetenekli olduğunu, o kadar ki kendisini, onun etkisine kapılmaktan alıkoyamadığını" vurgulamaktadır (Gizli Notlar, 10).

Halid Ziya, Rambert'in Türkiye, Türkler ve Doğu milletleri hakkında iyi fikirler taşıdığından söz etmektedir: "Hayatının çeyrek yüzyıla yakın bir kısmını son günlerine kadar Türkiye'de geçirmiş olan bu kişiyi, daima Türkiye'yi pek sevmiş ve bilhassa Türkleri öteki doğu milletleri hakkındaki fikirlerinden tamamen başka bir surette her türlü terakkiye, her türlü feyze müstahak telakki etmiş bir adam sıfatıyla tanırım." (Gizli Notlar, 9). Gerçekten de notlarından öğrendiğimize göre, Rambert, yönetimin başındaki kişiler dışında iyi duygular beslemektedir, ancak genellikle Avrupa ve Avrupalı merkezli düşünmenin ötesine de çıkamamaktadır. Bu durum belki de doğal karşılanmalıdır.

Halid Ziya, Rambert'in Türkiye ile ilgisi ve hisleri hakkında şu düşünceleri taşımaktadır. "Bütün çalışmalarında ve bütün teşebbüslerinde Mösyö Rambert'i hukukunu savunduğu müesseseler kadar memleketin menfaatlerine dikkatli buldum. İstibdat içinde, gaflet içinde, cehalet içinde karanlıklara boğulan bu memleket hakkında o zaman derin bir elem hissederdi. Vaktaki Meşrutiyet ilân edildi, o da herkes gibi birdenbire Türkiye'nin ufuklarında bir başka günün doğuşuna kail oldu. Lakin o güneşin etrafında gittikçe yoğunlaşan bulutları gördükçe, onun da yüzünde endişe karartıları birikti.

Ne kadar isterdim ki, memleketin bu zamanına da yetişmiş, Cumhuriyet idaresini de görmüş olsundu. Mesela Ankara'ya gitsin, orada kaynaya kaynaya taşan azmi görsün. O zaman bu memleket hesabına rahat ölürdü." (Gizli Notlar, 10).

Rambert'in bu ülkeye dair iyi duygular taşıdığından yukarıda da söz edildi, ancak o, çalıştığı şirketlerin menfaatlerini her şeyin üstünde tutmuştur. Bu durum notlarının hemen her yerinde kendini göstermektedir.

Halid Ziya'nın aktardığına göre Rambert, genç ve dinç kalabilmiş bir yapıya sahip olmakla birlikte neşesini de sürekli olarak canlı tutmasını bilmiştir: "Zaman öyle yaptı ki Mösyö Rambert'le amir ve memur münasebeti tarzında başlayan bağlantı. yavaş yavaş her iki tarafın birbirlerine arkadaş ve yardımcı olması şeklini aldı. Ben bu suretle ona yaklaşırken gariptir ki yaşça da yaklaşıyor gibiydim. Ben ihtiyarladıkça o daima genç kalırdı. Güya arada otuz yıllık bir fark yokmuş gibi ben ihtiyar bir genç, o genç bir ihtiyar olarak birleştik.

Gerçekten Mösyö Rambert'i hususi hayatında görüp bilenler, hele onu bir kadın toplantısında görenler bu yüksek vücutlu, geniş yüzlü, nafiz nazarlı, gür sesli ihtiyarda bitmez tükenmez bir gençlik daima taşkın bir aşk, her vakit coşan bir şetaret buluyorlardı. Ve ona meftun olmamak, onu dinlerken, beyaz saçlarını okşamak hevesini duymamak mümkün olmazdı. Galiba bu hissi kadınlarda görmek mümkündü. Seksen yaşına rağmen genç kadınlar üzerinde füsunkar bir tesiri vardı.

Yaşlılara pek az nasip olan bu saadet onun yüzünde daima bahtiyarlık şeklinde görülürdü. Temiz bir hayatı, doğru bir muhakemesi ve daima gerçeği söylemekten çekinmeyen bir sözü vardı. Fakat nihayet bir insandı. Onun da gaflet zamanları, hatalı dakikaları olmuştur." (Gizli Notlar, 10-11).

Notlarında da açıkça görüleceği gibi Rambert, çalışmasına, dinlenmesine, gezmesine, insanlarla

ilgilenmesine, özellikle kadınlara, özen gösteren bir kişidir.

Louis Rambert, evlidir. Eşinden söz eder, ancak çocuklarından söz etmez. Eşini Mısır'a hava değişimi için götürdüğünü anlattığı notlarında ondan söz etmiştir (Ramber, 104). Rambert, ayrıca Kudüs, Suriye gezisinde yanında bulunan Protestan papazı olan kardeşi (Jean) Jan'dan söz etmektedir (Ramber, 82, 92).

Louis Rambert, Notlarında "basılı eserleri"nden söz ediyor, ancak bunlar hakkında isim ve ayrıntılı bilgi vermiyor: "Şurası muhakkaktır ki burada çalışıp servet sahibi olan Avrupalıların umumi harcamaya katılmamaları adaletsizliktir. Ben bunu her vakit söyledim. Basılı eserlerimde de yazdım. Fakat şunu da söylemeye mecburum ki, hükûmetsizlik ve taraf tutma hüküm sürdüğü sürece sefaretlerin bu vergiye katılmayı kabul etmemeleri pek haklıdır ve yerindedir. Hiçbir Avrupalı mutlaka mecbur edilmeden böyle saçma kayıtlara boyun eğemez. Bu itibarla Batı hükûmetleri Türkiye'ye söz dinletecek durumda bulundukları müddetçe kendilerini savunmak için haksız imtiyazlarını koruyacaklardır." (Ramber, 203-204).

Rambert'in kitaplarının neler olduğuna göz atacak olursak; onun, Millî Kütüphane ve İsviçre Zürih Merkez Kütüphanesi kayıtlarına göre bazı kitaplarını şöyle sıralayabiliriz:

1- Fowler, W. Warde (F), Jules César : et la fondation du régime impérial roman / W.Warde Fowler ; traduction Française par L. Rambert, Paris : Payot, 1931, 319 s., EkGiris, Rambert, L., (Millî Kütüphane, SYSNO: 0339509, YER: 1975 A 635).

2- Rambert, Louis (F), Notes et impressions de Turquie / Louis Rambert, Geneve : Edition Ator, [1910?] , 355 s., (Millî Kütüphane, SYSNO: 0379960, YER: 1967 A 239).

3- Rambert, Louis (F), Notes et impressions de Turquie : L`empire Ottoman sous Abdul-Hamid / Louis Rambert, Paris : Edition Atar, [19...?] , 355 s. , EkGiris: L`Empire Ottoman sous Abdul-Hamid, (Millî Kütüphane, SYSNO: 0440568, YER: 1960 A 2579).(4)

4- Rambert, Louis (F), Notes et impressions de Turquie; l`empire ottoman sous Abdul-Hamid, Portr.u.Taf. Genéve, [1926] , Zürich Zentral Bibliotek, Z ER 393.

5- Rambert, L(s), Observations présentées par M.L.R....sur la projet du Monopole suisse des Tabacs.,Bern, 1916. Zürich Zentral Bibliotek, Z BD 5959.

6- Rambert, L(s), Rapport final sur la liquidation de l'enteprise du grand tunnel du Gothaed...(Avec annexes: Bilan et compte de liquidation), Laus, 1885. Zürich Zentral Bibliotek, Z BU 1241, TH: 31241

7- Rambert, L(s), Antwort der Unternehmung (Favre& Cie) auf versch.kürzlich ersch. Publikationen (betr.den,grosse(n) Gotthard-Tunnel), Uobers, Bern, 1882. Zürich Zentral Bibliotek, Z AU 38223, TH: 21037.

8- Rambert, L(s), Gutachten von Herrn L.R... betr. Die Zweckmâssigkeit der Einführung e.eidg.Tabakmonopols, Bern, 1916. Zürich Zentral Bibliotek, Z BD 5958.

9- Rambert, L(s), Mémoire en réplique pour Louis Favre, entrepreneur du grand tunnel du St-Gothard contre la Comp. De chemin de fer du St-Gothard, Laus, 1876, 40.Ersatz durch Xerokopie: Zürich Zentral Bibliotek, Z DW 1404.(5)

Louis Rambert hakkında verdiğimiz bu bilgilerden sonra onun "Gizli Notlar" adlı eserini değerlendirmeye çalışalım.

2- GİZLİ NOTLAR

Gizli Notlar, Louis Rambert'in Kasım 1895 – 19 Mart 1905 tarihleri arasında tuttuğu günlüklerinden oluşan bir kitaptır. Buradaki günlükler ve notlar düzenli bir seyirde yazılmış notlar değildir. Rambert, bazen sık aralıklarla notlar tutmuş, bazen bir yıla yakın hiç bir şey yazmadığı olmuştur.

Notlardaki ilk ve son günlüklerin İstanbul'da yazıldığı görülmektedir. Bu arada pek çok notlar İstanbul'da yazılmakla birlikte, bazı notlar da Rambert'in gezileri esnasında gezi alanlarında yazılmıştır. Notların yazıldığı yıllar boyunca Rambert, Türkiye'nin değişik illeri dışında pek çok yeri gezip görmüş ve buralar hakkında da bilgiler sunmuştur. Notlarda görülebildiği üzere bu yerler, Rambert'in kendi ülkesi İsviçre başta olmak üzere Almanya, Avusturya, Romanya,

Arnavutluk, Yunanistan, Cezayir, Mısır, Suriye, Lübnan, Kudüs, Boğaz ve Ege'deki pek çok adalardır (Büyükada, Rodos, Lindos, İstanköy, Patos, Sisam, Sakız, Midilli).

Louis Rambert'in bu notlarına "Gizli Notlar" adı verilmesinin gerekçesine dair bir açıklama yapılmamıştır. Eserin özgün adı "Notes et impressions de Turquie" olup, "Gizli Notlar" anlamına gelmemektedir. Ancak devrin yönetimi ve yöneticileri hakkında çok olumsuz ve aşırı eleştirel yazıların bulunduğu bu günlüğün, Türkçe'ye çevrilip yayınlanmasında, bu adın daha uygun ve daha dikkat çekici bir ad olduğunun düşünüldüğünü söyleyebiliriz. Ayrıca dönemin istibdat dönemi olduğuna vurgu yapan ifadelerin bulunduğu bu günlüğün gizli olarak yazılmış notlardan oluştuğu anlaşılmaktadır. Notların bir yerindeki ifade, bu durumu açıkça ortaya koymaktadır: "15 Haziran 1902. Kulüpte dün kendi başına birkaç milyar sahibi olan bir Amerikalıdan söz ediliyordu. Orada bulunanlardan biri sordu: 'Acaba bizim böyle milyarlarımız olsa ne yapardık?'

Türk dostlarımızdan biri dedi ki: ' Eğer benim bu kadar param olsa adilâne ve munsıfâne bir harekette bulunurdum. Kimseyi ayırmadan bütün Osmanlı İmparatorluk ahalisinin başka memleketlere gidebilmesi için lâzım gelen parayı verirdim. Yıldız'daki Ağa'yı kendi başına bırakırdım. Ben de seyirci olmanın yolunu bulurdum. Zavallı milletin başındaki zindancılardan yakayı sıyırması aynı zamanda büyük (Yağmacı)nın işkence edecek kimseyi bulamayınca yese düşmesi çok güzel bir şey olurdu'.

Bunu söyleyen bir Ermeni değil, bir Türk, hem de yüksek aileye mensup bir Türk'tür. İsmini buraya yazmaktan Allah beni korusun! İnsan hali herhangi bir kaza sonucu bir hafiye notlarımı görse, zavallı dostumuz en büyük işkenceler içinde pervasızlığının cezasını çeker, yahut... Metbu-u müfahhamın makam ve ihsanına gark olarak en ileri gelen nedimlerinden biri olur. Herhalde ikisi de kendisi için hayırlı değil" (Ramber, 142).

Gizli Notlar'ın konu başlıklarının Rambert tarafından konulup konulmadığı açık değildir. Ancak bazı başlıkların eserin yayınlanması esnasında konulduğu anlaşılmaktadır. Bu durum bütün başlıkların bu esnada yayına hazırlayanlar tarafından konulduğu sonucunun çıkarılması için yeterli bir gerekçe değildir. Notlar'ın 58. sayfasında bulunan "70 Yıl Önce Türk İdaresindeki Rodos" başlığı elimizdeki bu eserin yayın tarihi esas alınarak verilmiş bir başlıktır. Yoksa Rambert günlüğünü yazdığı tarihten 70 yıl öncesini anlatmamaktadır. Yine eserin 154. sayfasında yer alan " Yirmi Sene Önce Ankara'ya Giden Yabancı" başlığı 27 Temmuz tarihli günlüğün başlığı olarak yer almakta, bu başlığın eserin, 1922'de ele alınması veya neşrini akla getirmektedir.

Gizli Notlar'ın temel konularını Türkiye'nin iç ve dış siyaseti, o dönemde yaşanan gündelik ve siyasi olaylar, ekonomik sorunlar, tarih, coğrafya, insan ilişkileri ve temel ahlak sorunları oluşturmaktadır. Bu konular düzenli ve sistematik bir biçimde ele alınmış olmayıp dağınık durumda ve yeri geldikçe söz konusu edilen sorunlardır.

Louis Rambert'in kimliği ve Gizli Notlar adlı eseri hakkında ortaya koymaya çalıştığımız bu kısımdan sonra onun eserinde Konya nasıl ele alınmakta ve değerlendirilmektedir? Onun izlenimleriyle Konya nasıl bir imge sunmaktadır? Konya insanı nasıldır? Konya'da sanat eserlerinin durumu nedir? Konya valisi kimdir, hizmetleri nelerdir? Mevlevî Dergâhı Çelebisi, Rambert üzerinde nasıl bir etki bırakmıştır? Konya – Bağdat Demiryolu projesi önem arz etmekte midir? Bu kısımda bu sorular bağlamında Rambert'in, Konya izlenimlerini değerlendirmeye çalışalım.

B- LOUİS RAMBERT'İN GİZLİ NOTLAR'INDA KONYA

Louis Rambert, Notlarında, özel trenle yaptığı, Konya'ya özel gezisini anlatmakta ve izlenimlerini aktarmaktadır. Rambert, bu gezisini 25 Haziran 1901 tarihinde, günümüzden yüzyıl önce yapmıştır. Rambert'in Konya gezisi kısa olduğu gibi, geziye ait notları da Notların tamamı göz önünde bulundurulduğu zaman kısadır. Rambert, gezisini anlattığı notlardan ayrı olarak da yeri geldikçe birkaç yerde Konya'dan söz etmektedir.

1. KONYA'YA DOĞRU: ÖZEL TRENLE YOLCULUK

Rambert'in Konya gezisini anlattığı bu bölüm Gizli Notlar'da "Konya'ya Doğru" başlığını, 25 Haziran (1901) tarihini taşımaktadır. Rambert, Konya gezisini anlatmaya su ifadeleriyle başlamaktadır:

"Konya'yı fevkalâde şartlar içinde giderek ziyaret ettim. Anadolu Şimendifer Kumpanyası, lüks trenini emrime tahsis etti. Bu tren, hat üzerinde Almanya İmparatorunu gezdirmek için getirtilmişti. Kumpanya'nın direktörü dostum Mösyö Hügnen de benimle beraber geldi. Kotar'ı, şimdi adlî müşavirim olan eski Fransız konsolosu Gaze'yi ve diğer bazı kişileri de davet ettik." (Ramber, 99-100).

Rambert, 18 Ekim 1898 tarihli günlüğünde, Alman İmparatorunun İstanbul'a gelişine yer vermiştir (Ramber, 40). Rambert, Konya'ya yaptığı seyahatten bir yıl sonra aynı vagonla Ankara'ya gittiğini belirtmekte ve burada Konya seyahatine vurgu yapmaktadır (Ramber, 155).

Clément Huart'ın kitabındaki dipnotta belirtilen ifadeye göre, Tren hattı Konya'ya 1896 yılında ulaşmıştır. Huart, 1891'de Konya'ya demir yolu olmadığı için gezisini Bursa'dan itibaren at ve araba üstünde yapmıştır. Huart, bu yolculuğunun zorluklarını kitabının tamamı boyunca anlatmaktadır.(6)

Bu durum özellikle Rambert'in özel bir trenle çok özel şartlardaki yolculuğu ile karşılaştırılınca manidardır. O yolculuktan başka ve Rambert haricinde başka bir kişinin, daha önce ve daha sonra özellikle de sivil ulaşım amacıyla Konya'ya böyle özel bir trenle yolculuk yapma şansına sahip olup olmadığını bilmiyoruz. Bu yüzden Rambert gerçekten çok şanslı bir kişidir. Gerçi onun Ankara'ya da aynı trenle özel olarak gittiğini ve ayrıca özel vapurlar tutarak seyahatlere çıktığını notlarından okuyoruz.

Bu arada Mustafa Kemâl Atatürk'ün Konya'ya altıncı gelişinin özel trenle olduğuna dair bir bilgi söz konusudur. Ancak, bu gezinin Ramber'ın yazdığı tarzda bir rahatlıkta olup olmadığına dair herhangi bir açıklama yoktur. "Altıncı Geliş: Atatürk özel treni ile İzmir'den Konya'ya geçerken, 16 Ekim 1925 gecesi Afyon İstasyonu'nda duraklamıştı. Atatürk kendini karşılayanlara Konya dönüşü Afyon'a uğrayacağına söz vermişti."(7) Bu gezi, Selçuk Üniversite'since hazırlanan bir kitapçıkta, Atatürk'ün 17 Ekim 1925 tarihli gezisi olarak zikredilmektedir. Ancak gezinin yolculuk durumuna temas edilmemiştir (Selçuk Üniversitesi, Atatürk Konya'da, Konya, 1986, s. 55).

Rambert, yolculuğunu anlatmaya şu sözlerle devam etmektedir: "Emrimize tabi, istediğimiz vakitte hareket eden, münasip gördüğümüz zaman duran, mükemmel yatakları, muhteşem salonları bulunan ayrıca aşçıları ile bir yemek vagonu, her türlü yiyecek ve içecekleri bulunan elektrikle aydınlanmış bir trenle yola çıktık. Gece gündüz yol alıyoruz. Bu suretle yaklaşık olarak yirmi üç saatte 800 kilometrelik yol alarak Selçukluların eski başkentine vardık." (Ramber, 100).

Rambert'in bu yolculuğundan bir yüz yıl sonra İstanbul-Konya arası mavi tren ve expres yolculuğu 12-13 saat, normal trenle bu yolculuğun ise aşağı yukarı bu sürenin iki katı olduğunu (Konya-Eskişehir arası çalışan posta treni bu iki şehir arasını aşağı yukarı gecikme yapmazsa 12 saatte almaktadır) düşünürsek daha önce de söylediğimiz gibi Rambert, çok şanslı bir insanmış. Ancak Rambert, Mısır gezisinden bahsederken Kahire – İskenderiye arasını üç saatte alan ve yolda gayet temiz tutulmuş bir vagon lokantada yemek yenilen hızlı trenden de söz etmektedir (Ramber, Gizli Notlar, s. 113).

Ramber, Afyon - Konya arasını şu ifadelerle anlatmaktadır: "Şimdiye kadar Afyon'dan ileri gitmemiştim. Oradan itibaren feyizli ve kısmen ekili geniş ovaların ortasından geçiliyor. Öyle büyük sahalar var ki buralarda ne bir köy ve ne de bir mesken var. Halbuki buralarda çiftçiyi ürkütecek bir şey göremezsiniz. Parçalanacak kayalar, kesilecek sık ormanlara tesadüf etmezsiniz. Her tarafta baharın feyzi ile yeşeren bir toprak vardır, bir göl yüzü gibi düzdür. Bu toprak çiftçiyi bekliyor. Bu toprak kendisini işletecek olan insanlara emeklerinin bedelini fazlasıyla verecektir." (Ramber, 100).(8)

Rambert tütün işleriyle ilgili olarak Samsun'u gezerken Türkiye toprağı ve arazisi ile ilgili olarak gözlemlerini ve düşüncelerini şu cümlelerle dile getirmektedir: "Bu mevsimde yani bahar ortasında, bütün memleket koyu yeşil renktedir. Yalnız gelecek mahsulün ekilmesi için hazırlanan yeni sürülmüş topraklar boştur. Sürülmüş topraklar yeşillikler arasında siyah lekeler vücuda getiriyor. Bu yeşillik Samsun civarındaki tepeleri zirvesine kadar kaplar. Türkiye'den başka hangi memleket olsa bu feyizli topraktaki köyler son derece zengin olurdu ve biriktirilmiş kârlarla tamamıyla şenlendirilirdi. Burada böyle bir şey yok. Herkes yalnız karnını doyurmak için çalışıyor. Çünkü fazlası çiftçi üzerine birtakım çapulcuların hücumuna

sebep olur. Adi yol kesicilikten tut da tahsildara kadar ne soyguncular var! Komisyoncular, mal kapatanlar, ucuza alıp pahalıya satmak için ne yapmak kabilse onu yapan mutavassıtlar (aracılar) bunlar arasındadır. Bu haris mahluklar köylüyü sarmıştır. Zavallı çiftçinin alnının teri ile ve pek zahmet çekerek topladığı birkaç parayı talan etmekten başka bir şey düşünmezler bu adamlar!.." (Ramber, 119-120).

Türkiye'nin durumu ile ilgili olarak Rambert'in başka birkaç cümlesi şöyledir: "Dördüncü Hanri zamanındaki Fransız maliyesi ile şimdiki Osmanlı maliyesi bozukluk itibariyle birbirlerine pek benzemektedir. İki milletin en küçük safhalarında bile buna muadil benzerliklere tesadüf olunur. Nihayet şu sonuca varılır ki, Türkler birkaç yüzyıl geri kalmışlardır. İşte bu kadar!" (Ramber, 177).

2. KONYA VALİSİ FERİT PAŞA

Rambert'in notlarında Konya'yı anlatımı Konya valisi Ferit Paşa ve açmış olduğu halı sergisinden ve Mevlevî Çelebisinden söz ettiği ifadeleriyle devam etmektedir. Notlarda bu kısım "Çelebi Efendinin verdiği şampanya ziyafeti" başlığıyla anlatılmaktadır.

"Konya'ya akşamın yedisinde vardık. Reji müdürü ile müstahdemler bizi istasyonda karşıladılar, arabalar gelmişti. Evvel Vali Ferit Paşa'yı ziyaret ettik. Bizi çok iyi karşıladı ve beraberce yemek yedik. Paşa iyi bir idare adamıdır. İntizam meraklısı ve azim sahibidir. Vilâyetinde reji işleri düzgündür. Gerek hükümetin ve gerek bizim gelirimiz her yıl artıyor. Vali yurt halıları için bir sergi açmıştır. Bazı güzel parçalar varsa da bir çoğu (s. 100) kıymetsiz veya gayet çirkindir. Sivas mamulatından olup birinci ödülü kazanmış olan halıyı aldım. Şekilleri oldukça güzel, dokuma tarzı ise çok mükemmel." (Ramber, 100-101).

Rambert, notlarının pek çok yerinde Ferit Paşa'dan söz etmektedir. Çünkü Ferit Paşa, Konya'dan sonra merkezde ve Arnavutluk meselelerinde sorumluluk alacak ve daha sonra da Sadrazam olacaktır. Hatta Rambert'la şahsi dostlukları kurulacak ve gelişecektir. Rambert, Ferit Paşa'nın aslen Arnavut olduğunu da vurgulamaktadır. Rambert, Ferit Paşa ile dostluklarının Paşa'nın çocuklarının eğitim işlerini kendisine bırakacak kadar geliştiğini ve kendisinin çocuklardan birini Cenevre'ye, diğerini Lozan'a okumak için gönderdiğini yazmaktadır. Rambert'in Ferit Paşa'dan bahsettiği ifadeler için bk. Lui Ramber, Gizli Notlar, s.100, 162, 165-169, 177-180, 184, 212-213, 216-218, 229.

Rambert, Ferit Paşa'dan söz ettiği bazı yerlerde Konya'ya vurgu yapmaktadır. 17 Ocak 1903 tarihli günlüğünde şunlar yazılıdır: "Evvelki günkü Türkçe sabah gazeteleri resmî bir bildiri yayınladılar. Sadrazamın azledildiği ve yerine aziz dostum Ferit Paşa'nın tayin olunduğu bildiriliyordu. Ferit Paşa, daha yeni olarak Makedonya ıslahat komisyonu başkanlığına davetedilen eski Konya valisidir. Saat ikide tebrikte bulunmak arzusuyla Bab-ı Âli'ye gittim." (Ramber, 165).

Yine Rambert, Ferit Paşa'dan söz ederken; "Paşa, Konya'da az zamanda kaçakçılığı ve eşkıyalığı önledi. Eğer aynı yolu tutarsa bütün İmparatorluğu idareye muvaffak olur ve biz de bundan çok istifade ederiz" şeklindeki ifadelerinde görüldüğü gibi o yıllarda Konya'da kaçakçılık ve eşkıyalığın varlığına dikkat çekmektedir (Ramber, 167).

Rambert, bir başka yerde tütün kaçakçılığını önlemek için aldıkları önlemlerden söz ederken Konya'ya temas etmektedir: "İzmit'teki mahsul mıntıkaları ile Konya, Ankara, Bursa ve öteki vilâyetler arasında kaçakçılığın önlenmesi için muntazam bir kontrol kordonu tesis ettirdim. Sonuç kendini çabucak gösterdi. Kaçakçılar kapının tamamen kapandığını görünce hemen zorla geçmek için teşkilât kurdular." (Ramber, 140).

3. MEVLEVÎ DERGÂH ÇELEBİSİ VE MEVLEVÎLERİN NÜFÛZU

Rambert'in Çelebi ile tanışmasını anlattığı ifadeler şöyledir: "Usul gereğinden olarak Mevlevî dervişlerinin reisi olan Çelebi Efendiyi ziyaret etmek icap ediyor. Kendisi şehre üç çeyrek uzaklıkta oturuyor. Bahçelerle çevrilmiş bir eve giriyoruz. Bahçelerde çok lâtif ağaçlar var. Meskenin alt katı üstü örtülü bir avludur. İçinden geniş bir ırmak geçer. Sağda ve solda yüksekçe odalar vardır. Hepsi erkan minderleri (divan) ile çevrilmiştir. Çelebi Efendi gözüküyor. Ne şen insan! Başında deve kılından yapılmış büyük kırmızı bir külah var. İri yapılı, semiz, yakışıklı ve güler yüzlüdür. Bizi eski dostlar imişiz gibi karşılıyor. Ve hemen şampanya getirilmesini emrediyor. Yalnız evde lüzumu kadar kadeh yok, onların yerine garip bardaklar, hatta çanaklar getiriyorlar. Kalabalık olduğumuz için gülüşerek birkaç şişe boşaltıyoruz.

Çelebi'nin işgal ettiği yüksek mevki babasından kalmadır. Mevlevî reisliği irsîdir. Hükümdar değişecek olursa Çelebî Efendi yeni padişahın tahta çıkma törenine katılır ve onun beline kılıç takar." (Ramber, 100-101).

Bu konuda Clément Huart da benzer şeyler söylemektedir: "Osmanoğullarının, Mevlânâ sülalesine neden bu kadar yakınlık gösterdiklerini şimdi daha iyi anlıyorduk. Nitekim bir Osmanlı padişahı tahta çıkacağı zaman İstanbul'da Eyüb Sultan'da Çelebi hazretlerinin eli ile kılıç kuşanıyordu. Osmanlılar böylece Konya sultanı tarafından, bağımsızlık işareti olarak kendilerine gönderilmiş olan bayrak ve davul 'un hatırasını yaşatmak istemişlerdir." (Huart, 1978, 129).

Rambert, Çelebi ile ilgili anlatımını şu şekilde sürdürmektedir: "Mühim ve dini bir görevin başında bulunmakla beraber Çelebî Efendi, adam akıllı içkiye meraklı bir insandır. Yanaşılması kolay genç Avrupalı kadınlara düşkünlüğü fazladır. İzmir'e bir artist veya cambaz takımı gelecek olsa dostları, aralarında en güzelini seçerek şimendiferle hemen Konya'ya gönderirler. Bu büyük din temsilcisinin ruhu böylece insanların birbirlerine iyilikle muamele etmekte ilgileniyor ve Avrupalılar ile arasında samimi bağlantı kuruluyor. Geçenlerde İzmir'den geçen bir Fransız vodvil kumpanyasının iki genç Fransız kadını

Çelebî Efendinin hesabına Konya'ya gönderiliyorlarmış. Talihsizlik eseri olarak sofu bir adam olan vali de o sırada istasyonda imiş. Bu kadınları hemen geldikleri yere göndermiş." (Ramber, 101-102).

Rambert'in buradaki anlatımlarından bazısı "dır"lı, daha kesin ifadeler ve bazısı da "mış"lı, kesin olmayan ifadelerdir. Anlaşılan Rambert, bu konuda duyduklarını aktarmaktadır. Dönemin Çelebisi ile ilgili olarak bu ayrıntılar hakkında çok şey bilmiyoruz, ancak onun kontrol altında tutulduğuna dair bilgi söz konusudur.

O dönemdeki Çelebiler hakkında bilgi veren bir çalışmadaki ifadelere göre, "Olgun bir kişi olan Hemdem Çelebi oğlu Mustafa Safvet Çelebi, Konya Dergâhında bazı onarımlar yaptırmış 1887 yılında öldüğü zaman yerine küçük biraderi Abdülvahid Çelebi tayin edilmiştir. Abdülvahid Çelebi, II. Sultan Abdülhamid tarafından sıkı bir göz hapsine tabi tutulmuş, Konya valilerinden Ali Sürurî ve Avlonya'lı Ferid paşalar tarafından hakkında jurnaller tanzim edilmiş, Çelebi'nin Konya sınırları dışına çıkmasına engel olunmuştur. Buna rağmen Konya halkı tarafından çok sevilmiş ve sayılmış, 20 yıl Çelebilik makamında oturmuştur. 1907 yılında ölen Abdülvahid Çelebi'nin yerine oğlu Abdülhalim Çelebi tayin edilmiştir." (Önder, 1971, 339-340).

Rambert'in bu seyahati 1901 tarihli olduğuna göre dönemin Dergâh Çelebisi, Abdülvahid Çelebi'dir.

4. KONYA : GÖRÜNÜŞÜ, İNSANLARI VE SANAT ESERLERİ

Rambert Konya'nın kendisi üzerinde bıraktığı etkiyi şu cümlelerle anlatmaktadır:

"Konya, insanın üzerinde garip bir tesir bırakıyor.

İstasyon, bütün vilâyet istasyonları gibi, şehirden bir-kaç yüz metre uzaklıktadır. Etrafı bomboştur. Kalın kaldırım taşlarıyla döşenmiş bir yola açılır. Yolun sonunda şehre varılır. Burada sokaklar dar, dolambaçlı ve daima sakindir.Evler alçaktır.

Ara sıra tesadüf edilen yerli halk duvarlar boyunca sürünerek gider, sanki kendisini göstermemeye çalışır. Bu halk Anadolu içerisinin mütevazî, itaatli ve sakin insanlarıdır.

Bu büyük köyün ortasında eski saltanatlardan kalma birtakım eserler var.

Yıkık camii ve saraylar görülür. Bunlardan yalnız Batı mimarî üslûbunda işlenmiş kapılar kalmıştır.

Bazı kubbe ve minareler sanatkaranedir. Bunlar vaktiyle renkli çinilerle süslü imiş. Şimdi yalnız birkaç parçaya tesadüf ediliyor. Çoğu çalınmış veya koleksiyonculara satılmış.

Şehrin büyük camiinde bize meşhur bir halı gösterdiler. Söylediklerine göre bu halı İslâmiyet'in ilk zamanından kalma imiş." (Ramber, 102).

Rambert'in Konya hakkında yazdıklarını anlatım bütünlüğünü korumak için burada arka arkaya

verdik. Şimdi onun bu anlatımını bir başka türlü okuyarak sunmaya çalışalım.

Rambert'in anlatımına göre, Konya; insanı garip bir biçimde etkileyen, İstasyonu pek çok yerde olduğu gibi şehir dışında olan ve etrafı boş olan bir yerdir. İstasyon, etrafı kalın kaldırım taşları ile kaplanmış olan bir yola açılır ve bu yol insanı şehre ulaştırır.

Konya sokakları dar, dolambaçlı ve genellikle sakindir. Evleri alçaktır. Konya halkı sanki kendisini gizlemek istercesine, adeta duvarlar boyunca sürünerek, yolda sakin ve sessiz olarak gider. Konya büyük bir köydür. Bu büyük köyde, eski saltanatlardan kalma eserler bulunmaktadır, ancak yıkık cami ve saraylar, yalnızca batı mimari tarzınca işlenmiş kapıları kalmış olarak göze çarpar. Eskiden renkli çinilerle süslü olan fakat şimdi bu çinilerin çoğunun çalındığı ve koleksiyonculara satıldığı söylenen bazı kubbe ve minareler dikkat çekmektedir.

Konya'nın büyük camisinde Rambert'a gösterilen meşhur bir halı vardır. Ona söylendiğine göre bu halı İslamiyet'in ilk zamanlarına aitmiş. Rambert, o akşam Konya'dan ayrıldıklarını belirterek, dönüşte Kütahya'ya da uğradıklarını ve izlenimlerini aynı günlükte yazarak bu geziye ait notlarını tamamlamıştır.

Louis Rambert, Gizli Notlar'ının değişik yerlerinde Konya – Bağdat Demiryolu bağlamında Konya'dan söz etmektedir. Şimdi onun bu ifadelerini gözden geçirmeye çalışalım.

5- KONYA – BAĞDAT DEMİRYOLU PROJESİ

Rambert, 26 temmuz 1899 tarihli günlüğünde, tren hattı dolayısıyla, "Türkler ve bilhassa Sultan, bir süreden beri Bağdat hattının yapılması ile meşguldürler. Anadolu kumpanyasının İstanbul'dan Konya'ya yaptığı hattan istifade ederek payitahtı Bağdat'a bağlamak bahis konusudur. Konya'dan Bağdat ve Basra'ya varmak için daha 2300 kilometrelik bir hat lâzımdır. Bu ise en az dört yüz milyonluk daha sermayeye ihtiyaç gösterir." (Ramber, 45-46) şeklindeki ifadelerinde İstanbul – Bağdat güzergâhı için Konya'nın bağlayıcı bir hat olduğuna işaret etmektedir.

Rambert, bir başka yerde 24 Mayıs 1903 tarihli günlüğünde Konya – Bağdat – Basra Körfezi hattından söz etmektedir. Rambert'in belirttiğine göre Elcezire'ye teftişe gitmiş olan Rambert'in kontrol müdürü Şuvarç, o gün gelmiş ve bölge hakkında kendisini bilgilendirmiştir:

"Şuvarç, Basra Körfezi'nin sahilini gezmiştir. Orada inci avcılığı bazı köyleri zengin etmiştir. Basra Körfezi'nde yüz binlerce avcı kayığı vardır. Avcı, hiçbir dalgıç aletine malik değildir. Talim ile dakikalarca suyun altında durmaya alışır ve bu suretle dalarak midyeleri yapışık oldukları taşlardan koparır, sonra arkadaşları tarafından suyun yüzüne çıkarılır. Avcının mahsulü ham olarak Bombay'dan gelen gemilere verilir. Bu gemiler İngilizlere aittir. İnci ve sedef ticaretini İngiliz müesseseleri tamamıyla kendilerine mal etmişlerdir. Avcılar bu ticaretten küçük bir hisse alırlar. Yerinde inci almak mümkün değildir. Bombay'da ise, Londra ve Paris'te olduğu kadar pahalıdır. Şuvarç, Türklerin mutasarrıf namını verdikleri adamı gidip ziyaret etmiştir. Bu adam kendisine, "Kuveyt Sultanı" sıfatını veriyormuş. Onunla kim konuşacak olursa hemen şimendiferden bahsediyormuş. İki sene önce Konya – Bağdat – Basra Körfezi hattının projesini çizen Kap sefer heyeti ile görüşmüş. Hattın ucunun kendi arazisinde olacağından emindir. Gelen Avrupalıya hattın nereye kadar ilerlediği hakkında bilgi soruyor. Hâlâ oraya kadar hattın uzatılmamış olmasına hem şaşıyor, hem kızıyormuş!" (Ramber, 189).

Rambert, daha önce Notlarının bir bölümünde "3000 km. tren hattı döşendiğini, memleketin genişliğine göre bu miktarın hiç olduğunu, fakat şirazeden çıkmış bir hükümetin kuvvetini bitirmek için yeterli" olduğunu belirtmektedir (Ramber, 16).

O günkü " Kuveyt Sultanı!", bu demir yolunun Basra'ya kadar uzanışını görmüş müdür? Ne yazık ki, Hayır!. Günümüze kadar yönetime sahip olan daha sonraki Bağdat ve Kuveyt Sultanları bu hattın yapımını görebilmişler midir? Hayır!. İstanbul – Konya – Şam – Medine bağlantısı, demir yoluyla o günlerde kurulmuştur. Rambert, Şam gezisini

anlatırken buradaki tren hattından söz etmiştir. Ancak Rambert'in, Sultan Türklerin ve Abdülhamid'in önem verdiğini belirttiği bu İstanbul – Konya – Bağdat – Basra demir yolu bağlantısı bu güne kadar kurulabilmiş değildir.

Rambert'in, Türklerin ve Sultan Abdülhamid'in gerçekleşmesini önemsedikleri ancak bu güne kadar başarılamayan bu projenin durumu bugün ne durumdadır? Yaklaşık olarak, bu makaleyi yazmaya başladığım günlerde Rambert'in bu konuyu günlüğüne yazmasının üzerinden bir asır geçmiştir. Rambert'in bu konudaki günlüğü yukarıda belirttiğimiz gibi 24 Mayıs 1903 tarihini taşımaktadır. Bu makaleyi tamamladığım günlerde çıkan "Türkiye'den Irak'a demiryolu" başlığını taşıyan bir gazete haberi ne ilginçtir ki, bu konunun ve aynı hattı içeren demir yolu projesinin önemini ve güncelliğini yitirmediğini ortaya koymaktadır. Bu haberi önemi açısından aşağıda sunmanın yararlı olacağını düşünüyorum.

"Türkiye, demiryollarını Irak'a kadar uzatmayı plânlıyor. Hazırlanan projeye göre, Cizre'den Irak'taki mevcut hatla buluşacak olan demiryolu, toplam 640 milyon dolara mal olacak. Projeyle Türkiye'den Irak'a giriş yapan bir trenin Basra'ya kadar inmesi mümkün olacak. Iraklı yetkililerin de söz konusu demiryolu projesine olumlu yaklaştığı belirtildi.

Irak savaşının ardından Türkiye'nin bu ülkeye yönelik projeleri raflardan inmeye başladı. Yıllardır hayata geçirilmesi düşünülen projelerden biri de Türkiye demiryollarının Irak'a kadar uzatılması idi. Savaşın ardından, çok boyutlu olarak sürdürülen çalışmalar arasında söz konusu demiryolu projesi de bulunuyor. Türkiye'nin bölgeye uzanan demiryolunun son noktası Nusaybin'de.

Projeye göre, öncelikle bu hattın Cizre'ye kadar uzatılması gerekiyor. Nusaybin-Cizre arası ise 99 kilometrelik bir hatta ihtiyaç duyuyor. Bu bölümün çift hat olarak yapılması durumunda maliyet, 450 milyon dolar olarak hesaplandı. İkinci aşama ise Cizre'den sınıra kadar olan bölümü kapsıyor.

Bu bölüm 43 kilometrelik bir mesafe demek. Cizre-Hudut arasında yapılacak çift hatlı bir demiryolunun maliyeti ise 190 milyon dolar. Irak topraklarında sınıra kadar uzatılması gereken hat uzunluğu ise 50 kilometre. tüm bu hatlar tamamlanınca, Cizre'den girecek bir tren, Irak'taki mevcut demiryolları üzerinden Musul, Bağdat, Kerkük ve Basra'ya kadar inebilecek. Irak'ın da olumlu baktığı proje bir buçuk yılda tamamlanabilecek."

Bağdat'a kadar uzanacak bu proje özellikle yüzyıl önceki bir projenin uygulanması açısından da çok önemlidir. Bugün bu hat Cizre'ye kadar uzandığı için Konya – Bağdat Demiryolu projesi olarak sunulmaz ve değerlendirilmez. Ancak o günden bu güne İstanbul başlangıç noktası olmak üzere Konya bağlantılı Bağdat demiryolunun tamamlanması bugün için de Konya – Bağdat demiryolu projesini kapsayacağından Konya başta olmak üzere Cizre'ye kadar aradaki bazı şehirler de göz önünde tutulursa, bugün artık 1900'lü yıllar bir tarafa, 1950-60-70-80 hatta on yıl öncesindeki 1990'lı yılları bile eğitimde, tarımda, sanayide, ticarette ve hatta eğlenme ve seyahatte bile geride bırakmış bir Konya'nın demiryolu hattı ile Bağdat ve Basra ile bağlantısının kurulması, söz konusu ettiğimiz alanlardaki gelişmelerin oralara yansıması açısından son derece önemlidir.

"Louis Rambert'in Gizli Notlar'ında Konya" başlıklı bu çalışmada, önce Louis Rambert'in kimliği hakkında bilgiler vermeye çalıştık. Şunu belirtelim ki, Rambert ile ilgili olarak herhangi bir çalışmaya ve kitaba rastlayabilmiş değiliz. Onunla ilgili olarak gerek İngilizce, gerekse Türkçe ansiklopedilerde de bilgi verilmemektedir. Bize bilgi sağlamaları konusunda İsviçre'nin Türkiye Konsolosluğu'na e-maille yaptığımız başvuruya kendileri, aynı gün cevap verdiler ve isteğimizin Zürih Merkez Kütüphanesi'ne bildirildiğini, Kütüphane'ye başvurursak yardımcı olacaklarını ifade ettiklerini bildirdiler. Kütüphane'ye e-maille yaptığım başvuruya henüz cevap gelmedi. Bu yüzden Rambert hakkında Halid Ziya'nın anlattıkları ve Rambert'in kendi notlarından hareketle onun kimliği konusunu yazmaya çalıştık. Daha sonra onun Gizli Notlar adıyla yayınlanan günlüklerinden oluşan kitabı hakkında bilgi sunmaya ve ardından Konya hakkında yazdığı gezi, gözlem, izlenim ve değerlendirmelerini incelemeye

gayret ettik. Bu arada Konya ile bağlantılı olarak Türkiye, Türkler ve dönemin olaylarına da temas etmeye çalıştık.

Yazı boyunca ele aldığımız bilgi ve değerlendirmelerden sonra ayrıca bir sonuç yazmayı gerekli görmüyoruz. Sonucun yazının içinde okura kendini sunmakta olduğunu düşünüyoruz.

NOTLAR

1- http://www-ssp.unil.ch/IHES/sitespersonnels/tdavid.html; 04.10.2003,saat:13.26.
http://www2.unil.ch/hist/cont/docs/HSC_Annuelles/annuelles.html, 04.10.2003, saat: 13.27.

2- Lui Ramber, Gizli Notlar, Hazırlayan: Niyazi Ahmet Banoğlu, Tercüman 1001 Temel Eser: 75, Kervan Kitapçılık, Basım yeri ve tarihi yok. (Millî Kütüphane kayıtlarında, SYSNO:022122-6, YER:1976 AD 1776'da kitabın yayım tarihi 1975 olarak verilmektedir. Eserin yayınında yazarın ad ve soyadı "Lui Ramber" şeklinde yazıldığı için biz de dipnotlarda bu şekilde yazdık. Ancak metinde "Louis Rambert" şeklinde yazmayı tercih ettik.)

3- Gizli Notlar, s. 9 (Halid Ziya'nın Rambert'e dair verdiği bilgileri verdiğimiz yerlerde dipnotlarda, yalnızca "Gizli Notlar" yazmayı tercih ettik. Yoksa Yazar ismi unutulmuş değildir. Sadece Louis Rambert'in ifadeleri için atıflarda , "Ramber" ve "Gizli Notlar"ın sayfa sayısı verilmiştir.)

4- http//www.mkutup.gov.tr/scan-tur.html 04.10.2003 saat: 13.25

5- http//www.zb.unizeh.ch/bernina/index.html.04.10.2003 saat:13.28.

6- Karşılaştırmak için bk. Clément Huart, Mevlevîler Beldesi Konya, Çeviren Nezih Uzel, Tercüman 1001 Temel Eser 123, İstanbul, 1978, s. 8,11,19 ve sonrası.

7- (http//www.atatürk.net//bizimle/yurtgezileri/?sayfa=geziler&yurtid=3, 28.09.2003).

8- Bu iki şehir arasında 1984 yılından beri kara yolu ile (birkaç kez de trenle) yolculuk yaparım. Bugün durum buralarda Ramber'ın dönemindeki gibi değildir. Arazi işlenmektedir. Ancak beni devamlı düşündüren şey bu iki şehir arsındaki düzlükte, Ramber'ın "Öyle büyük sahalar var ki buralarda ne bir köy ve ne de bir mesken yoktur (vardır). Halbuki buralarda çiftçiyi ürkütecek bir şey göremezsiniz. Parçalanacak kayalar, kesilecek sık ormanlara tesadüf etmezsiniz." şeklinde nitelediği bu bölgede, "yolların dar ve tek yön olmasının nedeni"dir. Bu kara yolu için olduğu kadar demir yolu için de geçerlidir. Yalnız Ramber'ın bu arada hissettiği "arazinin kendini işleyecek insanları beklediği" düşüncesini bazı kısımlar hariç tutulmak üzere, bu bölge için verimsiz ve tuzlu da olsa Konya–Ankara arası yolculuklarımda hep hissetmişimdir.

9- Huart'ın eserinin çevirmeni Nezih Uzel burada şu dipnotu düşmüştür: "Avrupa hükümdarlarının taç giyme merasimine tekabül eden kılıç kuşanma töreni metinde işaret edilen sembolik bir manası olmayıp, bazı İslâm devletlerinde de görülen hükümdarlık an'anelerindendir. Osmanlı padişahlarına, bir—iki istisnası ile Konya Çelebileri değil, Şeyhülislamlar ve Nakibü'l-eşraflar kılıç kuşatmışlardır." Nezih Uzel, "dipnot", Clément Huart, Mevlevîler Beldesi Konya, s.129. Bir çalışmada, Sultanlara kılıç kuşatma hakkında şu bilgileri okuyoruz: "Mevlevîlerle Bektaşiler arasında öteden beri gelen bir devlet içinde egemenlik kurma, yönetim kadrolarını oluşturma yarışı vardır. Bu durum, her iki tarikatın da çok erken dönemlerden beri egemenlik kurmak için örgütlendiklerini, birçok devlet adamını yanlarına çektiklerini, bunlar yoluyla devleti yürütmede söz sahibi olduklarını ve söz sahibi olmak için çabaladıklarını gösterir. Padişah İbrahim döneminden (1640-1648) beri sarayda Mevlevîler egemendirler. IV. Mehmet döneminde (1648-1687) kendilerini açıkça sahnede gösterecek kadar güçlüdürler. Bu dönemler üst düzey görevlerin hepsi Mevlevîlerin elindedir. Derviş Mehmet Paşa, IV. Mehmet'e, Eyüp Camii'nde kılıç kuşatmış (1648) ve "Kılıç Kuşanma Töreni"ni böylece Mevlevîlere kazandırmıştır. Mevlevîlerin siyasal başarılarına karşın, ancak yarım yüzyıl sonra Bektaşiler siyasal atağa geçerler. Bu, bir "hal" arkasından yapılan cülus töreniyle başlar. III. Ahmed, 1703'de bir yeniçeri ayaklanması sonucu yönetime getirilir. Padişahın Kılıç Kuşanma Töreni'nde Silâhtar Ağa ile Nakibü'l-eşraf bulunmasına karşın, asıl rolü Yeniçeri Ağası oynar. Bu tarih ve olay siyasal bakımdan Yeniçerilerin resmen Bektaşilerle birleştiği ve kendilerini "Bektaşi Köçekleri" olarak niteledikleri tarihe rastlar. Bektaşilerin, Mevlevîlerin elindeki ayrıcalık ve yetkileri ele geçirdikleri biçiminde ilk görünüş Hasluck'a göre bu olaydır. Padişaha yasallık sağlayan güç böylece Yeniçeri-Bektaşi bütünlüğüyle simgeleşmiş olur. Böyle olmasına karşın sadrazamlık, şeyhülislamlık gibi en üst görevler hâlâ Mevlevîlerin elindedir. Tarihçi Asım Efendi ile "Üss-ü Zafer"in yazarı Esat Efendi, Mevlevî olan III. Selim'in düşürülmesini, "Bektaşi komplosu"na bağlarlar. Onun yerine IV.Mustafa'yı, Bektaşi-Yeniçeriler tahta geçirmişlerdir. Ne var ki, II. Mahmut'un tahta geçmesinden sonra, Kılıç Kuşanma Töreni Mevlevî şeyhlerinin ayrıcalığı haline gelir. II. Mahmut'un Kılıç Kuşanma Töreni, Konya'dan getirilen Mevlevî şeyhince yapılır. Bundan sonra yönetime gelen padişahlardan Abdülmecit, Abdülaziz ve II. Abdülhamit'in, bir Mevlevî olan V. Mehmet'in Kılıç Kuşanma törenlerini Mevlevî Çelebileri, yada vekilleri yürütmüşlerdir. (Baki Öz, İttihat ve Terakki ve Bektaşiler, http://www.alewiten.com/ittihatterakki.htm 28.09.2003 saat 18.40). Yine "Sultanların Kılıç Kuşanması" adlı başka bir çalışmada, Mevlevîlerin Sultanlara kılıç kuşatmaları hakkında şu bilgiler göze çarpmaktadır: "1826'da Mevlevî şeyhi tarafından kılıç kuşatılmanın bir müessese haline geldiği ve bunu izah eden bir menkıbenin tanzim edildiği açık olarak anlaşılıyor. Mahmut'un oğlu ve halefi olan Abdülmecit 1839'da tahta oturduğu zaman kendisine, Mevlevî şeyhi tarafından kılıç kuşatılmıştı. Müftü, bu merasimde hazır bulunmak için müşkülâtla ithal edildi; çünkü Sultan'ın fes giymiş bulunmasını, dini tekidi itibariyle mekruh gördüğünü beyan ediyordu. Bu tarihten sonra artık Sultanları kuşatma işi Mevlevî şeyhinin tanınmış bir hakkı olarak tesis etmiş görünüyor. Sakarlatus Vizantiyus zamanında bu gün devran eden menkıbenin mutavassıt bir şeklini kaydetmektedir: 'Mevlevî dervişlerinin Molla Hünkâr dedikleri ve Konya'da oturmakta olan şeyhleri sultanlara, 1300'de I. Osman'ı emarete tayin eden I. Alâeddin'in halefi sıfatıyla, Eyüb Camii'nde kılıç kuşatılırdı. Ama bu şeyh (Çelebi) genellikle İstanbul'da bulunmadığı için onun yerini Nakibül-eşraf yada İstanbul'daki Mevlevî şeyhi alıyordu.' Nakibi, Mevlevî şeyhi için tabii bir kaimmakam gösteren bu söylence, on sekizinci yüzyılın sultanları bu evvelkinin kuşatmış olması vakası için makbul bir izah teşkil eder."

10- Clément Huart, gezisi boyunca yıkıma ve talana uğrayan Anadolu'daki eski eserleden söz etmiştir. Gerçi o, Rambert'in yazdığı gibi Saray ve minarelerin maruz kaldığı yıkım üzerinde çok durmamıştır, ama yine de bazı eski han, cami, türbe gibi yapıların kitabelerini okuyarak kaydetmeye çalışmıştır. Rambert ise, Konya ile ilgili olarak, çinilerin çalınmış olduğuna burada vurgu yapmıştır. Ancak daha önce Rambert'in İstanköy adasını gezerken yazdığı not dikkatimizi çekmişti: " İstanköy adasının bütün sahilleri ekilidir. Ağaçlıkları çoktur. Zenginliğini gösteren köyleri, bazı muntazam yolları vardır. Bu memlekete malik olan Türkler hiçbir şekilde tahribat yapmamışlar, büyük sayedar ağaçları olduğu gibi bırakmışlardır." Bk. Ramber, 64.

11- Alâeddin Camii, Konya'nın Ulu Camii olarak da bilinir. Ancak Rambert'in burada büyük camiden kastının Alâeddin Camii mi, yoksa mekan olarak büyük olan bir başka cami mi (Kapu Camii) olduğu anlaşılamamaktadır.

12- Ramber, 102. Aynı sayfada yer alan Kütahya ile ilgili bilgiler şunlardır: "Ertesi günü Kütahya'da birkaç saat kaldık. Kütahya, Olimpos Dağı'nın doğu eteğindedir. Vaktiyle burası çinileriyle meşhur imiş. Bu çinilerin amatörler yanında kıymeti çok büyüktür. İmparatorluğun camilerinden çoğunu buranın çinileri süslemektedir. Kütahya'da halen yerlilerce idare edilen birkaç çini fabrikası vardır. Bunların söylediklerine göre eski boyalar kalmamış. Sanatkârlar yerini bir şey bilmez ameleler almış. Bunlar da ancak adi taklitler yapmaktadır. Buradan da bazı eşya aldık ve İstanbul'a hareket ettik."

13- Konya İstasyonu yanında yapılan Bağdat Otelinin adının "Bağdat" olarak konulması, asıl gerekçeyi bilmiyoruz, ama sanki Konya – Bağdat hattının önemini ima etmektedir.

14- Yeni Şafak, "Türkiye'den Irak'a Demiryolu", s. 7, 27 Eylül 2003.

KAYNAKÇA

HUART Clémentt, 1978, *Mevleviler Beldesi Konya*, Çeviren: Nezih Uzel, Tercüman 1001 Temel Eser 123, İstanbul.

http://www.atatürk.net/bizimle/yurtgezileri/?sayfa=geziler&yurtid=3, 28.09.2003, saat: 18.00.

http://www-ssp.unil.ch/IHES/sitespersonnels/tdavid.html; 04.10.2003, saat:13.26

http://www2.unil.ch/hist/cont/dosc/HSC_Annuelles/annuelles.html, 04.10.2003, saat: 13.27

http://www.mkutup.gov.tr/scan-tur.html; 04.10.2003, saat: 13.25

http://www.zb.unizch.ch/bernina/index.html; 04.10.2003, saat:13.28

ÖNDER Mehmet, 1971, *Mevlânâ Şehri Konya*, Ankara.

ÖZ Baki, "İttihat ve Terakki ve Bektaşiler", http://www.alewiten.com/ittihatterakki.htm; 28.09.2003 saat 18.40.

RAMBER Lui, *Gizli Notlar*, Hazırlayan: Niyazi Ahmet Banoğlu, Tercüman 1001 Temel Eser 75, Basım yeri ve tarihi yok. Selçuk Üniversitesi, Atatürk Konya'da, Konya, 1986.

"Sultanların Kılıç Kuşanması", http://www.alewiten.com/hasluck9.htm 28.09.2003 saat 18.23.

Yeni Şafak, "Türkiye'den Irak'a Demiryolu", s. 7, 27 Eylül 2003.

3 NUMARALI KONYA İSTİKLÂL MAHKEMESİ'NİN KONYA İSYANI(*) İLE İLGİLİ T.B.M.M. BAŞKANLIĞINA SUNDUĞU RAPORU

*Osman AKANDERE**

ÖZET

Millî Mücadele'nin en zorlu ve tehlikeli dönemi, İzmir'in işgal tarihi olan 15 Mayıs 1919'dan iç isyanların bitiş tarihi olan 10 Ocak 1921'e kadarki süreçtir. Konya ve çevresi, söz konusu bu süreçte bazı isyan hareketlerine sahne olmuştu.

Bunlardan Konya İsyanı, Konya ve çevresinde Millî Mücadele hareketine karşı çıkan en ciddî ve tehlikeli isyandır. Delibaşı Mehmet ve adamları tarafından çıkartılan isyan, millî kuvvetler tarafından bastırılarak bölgede asayiş sağlanmıştır. İsyandan sonra, Konya'da bir İstiklâl Mahkemesi kurulmuş ve isyanda rolü olanlar bu mahkemece yargılanarak, bazı cezalara çarptırılmışlardır.

Çalışmamızın esas konusunu oluşturan rapor, 3 Numaralı Konya İstiklâl Mahkemesi tarafından hazırlanmıştır. Rapor, Konya İstiklâl Mahkemesi üyelerinin, Konya İsyanı'nın içyüzü ve çıkış nedeni ile ilgili olarak yaptıkları araştırma ve incelemeler sonucunda ulaştıkları kanaat ve görüşleri ihtiva etmektedir

Anahtar Kelimeler: Konya İsyanı, Delibaşı Mehmet, İstiklâl Mahkemesi, Yargılama, Rapor.

ABSTRACT

THE REPORT PRESENTED BY THE KONYA THIRD INDEPENDENCE COURT TO THE CHAIRMAN OF TURKISH GRAND NATIONAL ASSEMBLY REGARDİNG KONYA REBELLION

The hardest and the most dangerous term of the

* Yrd. Doç. Dr. Selçuk Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu Atatürk İnkılâpları ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dersi Öğretim Üyesi.

Turkish Struggle for Independence is the period from 15 may 1919 the date of İzmir's invasion to 10 January 1921, the end of the inner rebellions. Also in that period; Konya and its environment experienced some rebellions.

One of them, Konya Rebellion was the most dangerous and significant one opposing the Turkish National Struggle. The rebellion by Delibaşı Mehmet and his support tens was put down and the public security was established. After the Rebellion, an Independence Court was set up and the ones taking part in this rebellion were judged by this court and punished.

This report forming the main issue of our study was prepared by the Third Independence Court. The report includes the views and beliefs of Konya Independence Court's members they had at the end of researches and investigations which they carried out related to the real cause and reason for the outbreak of Konya Rebellion.

Key Words: Konya Rebellion, Delibaşı Mehmet, the Independence Court, Judgment, Report.

GİRİŞ

Millî Mücadele'nin en zorlu ve tehlikeli dönemi "İzmir'in işgal tarihi olan 15 Mayıs 1919'dan iç isyanların bitiş tarihi olan 10 Ocak 1921'e kadar olan süreçtir. Bu zorlu ve tehlikeli sürecin ağırlık merkezi ise "Yunan saldırılarını durdurmaktan daha önemli" olarak görülen ve Anadolu'nun bir çok bölgesinde çıkan iç isyanlardı.

Bu isyanların çıkışında amil olan sebeplere baktığımızda bunların; "particilik çekişmesi (İttihatçı-İtilafçı), Kuva-yı Milliye için para ve asker toplanması, yabancı kışkırtması, çıkarları zedelenen bazı gruplar, Millî Mücadele'ye inanmayanlar, bazı Kuva-yı Milliyecilerin hatalı hareketleri, İstanbul Hükümetinin bazı uygulamaları,, hilâfet ve saltanata bağlılığın tahriki, dinî duyguların istismarı" gibi iç içe girmiş bir çok sebep olduğunu görmekteyiz.(1)

Konya ve çevresi de söz konusu bu süreçte bazı isyân hareketlerine sahne olmuştu. Bunlar; "Birinci Bozkır İsyanı (27 Eylül-4 Ekim 1919), İkinci Bozkır İsyanı (20 Ekim-4 Kasım 1919) ve Konya İsyanı (2 Ekim-22 Kasım 1920)" olarak bilinen isyanlardı.

Bunlardan Konya İsyanı, Konya ve çevresinde Millî Mücadele hareketine karşı çıkan en ciddî ve tehlikeli isyândır. İtilâf Devletleri ile İstanbul Hükümeti'nin birlikte organize ettikleri bu isyan hareketi, büyük ölçüde dinî temellere dayandırılan propaganda ve söylemlerden güç almıştı(2)

Delibaşı Mehmet ve yaklaşık 500 civarındaki asi kuvvetin 2 Ekim 1920'de Çumra'yı basması ile başlayan isyan hareketi, 3 Ekim günü Konya'nın ele geçirilmesi ile büyümüştü(3). Bilahare bu isyan hareketi Konya'nın dışında Isparta ile Karaman, Bozkır, Seydişehir, Ermenek, Ilgın, Akşehir, Kadınhanı, Eğridir, Yalvaç, Şarki Karaağaç, Akseki, Manavgat gibi kazalara da yayılarak(4). Millî Mücadelemiz için oldukça tehlikeli bir vaziyet almıştı.

Konya ve çevresinde Delibaşı Mehmet ve adamları tarafından çıkartılan isyan, millî kuvvetler tarafından bastırılarak bölgede asayiş sağlanmıştır. Ancak ileride böyle bir isyanın tekrar çıkmaması için, isyanın çıkmasında rol oynayan kışkırtıcılar ile yardım edenlerden yakalananların bir çoğu, millî kuvvet kumandanları tarafından kurulan olağanüstü Divan-ı Harplere sevk edilerek suçlu bulunanlar idam edilmişlerdi(5). Hatta Konya'da kurulan Divan-ı Harp Mahkemesi, Konya mebusları Abdülhalim Çelebi ile Kâzım Hüsnü Bey'in de, Konya İsyanı'nın çıkışında rolleri olduğunu tespit etmiş ve bu kişiler hakkında Erzurum'a sürgün kararı vermişti.(6)

Divan-ı Harp Mahkemesi'nin gerek Konya mebusları hakkında verdiği bu karar ve gerekse isyana katılan suçluların yargılanmasında gösterdiği sert ve acımasız tutum Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM) tartışmalara yol açmıştı. Bilhassa sıradan gerekçelerle bir çok kişinin suçlanması, gerçek suçluların yanında, suçsuz kişilerin de tutuklanarak cezalandırılması gibi olaylar, Divân-ı Harp Mahkemesi'nin verdiği kararların adil olmadığı yolunda Meclis'te genel bir kanaat oluşturmuştu. Bunun üzerine TBMM tarafından Konya'ya bir "Heyet-i Tahkikiye'nin gönderilmesi kararlaştırılmıştı. Heyet, Çorum

mebusları Ferid ve Fuad Beylerle, Sinop mebusu Şevket Bey'den oluşturulmuştu.(7) Tahkîk Heyeti, 9 Aralık 1920'de Konya'daki görevine başladı. Heyet incelemeleri sonunda, isyan ile alakalı çok sayıda dava olduğunu ve Konya'daki mevcut mahkemenin bütün bu davaları kısa sürede sonuçlandırmasının mümkün olamayacağını görmüştü. Davaların uzaması ise bir çok kişinin mağduriyetine yol açacaktı. Bunun üzerine heyet başkanı Ferid Bey, TBMM Başkanlığına, "Konya'da ikinci bir İstiklâl Mahkemesi'nin kurulması gerektiğini belirten şu yazıyı yazmıştı:

"Büyük Millet Meclisi Riyaseti Celîlesine

Konya 22. 12.1336 (1920)

Hadise-i İsyaniyede methaldar olarak tahtı zanda bulunan eşhasın adedi pek kesir olmasına ve bir mahkeme ile ve süratle bu işin intacı gayri kabil bulunduğu anlaşılmasına binaen Konya merkez ve mülhakatına mahsus olmak üzere diğer bir İstiklâl Mahkemesinin sürati izamı derecei vücupta görülmüş olmakla âcilen ifa-yı muktezasına müsaade buyurulması heyet kararıyle arz olunur. Heyeti mahsusa-i tahkikiye Reisi Ferid."(8)

TBMM'si tahkik heyetinin bu talebini, İcra Vekilleri Heyeti'ne havale etmiş ve bunun üzerine hükümet de Konya'ya bir "İstiklâl Mahkemesi'nin gönderilmesine karar vermişti.

I. 3 NUMARALI KONYA İSTİKLÂL MAHKEMESİ'NİN KURULMASI VE KONYA'DAKİ FAALİYETLERİ

TBMM; devam etmekte olan ayaklanmaların yanında, sayıları gün geçtikçe artan asker kaçakları ve bunların yarattığı olayları önlemek ve netice itibarıyla memlekette huzur ve sükûnu tesis ederek yer yer düşman işgaline uğramış olan ülkeyi düzenli bir ordu ile savunabilmek gibi nedenlere dayanarak 29 Nisan 1920'de, "Hıyaneti Vataniye Kanunu"nu kabul etmişti (9). Ancak uygulamada görüldü ki, normal mahkemeler ve yargılama usulleri ile, Millî Mücadele'nin bu olağanüstü günlerinde olumlu bir netice alınmasına imkân yoktu. Hıyaneti Vataniye Kanunu'nun kabulünün üzerinden dört ay geçmesine rağmen Anadolu'da beklenen huzur ve asayiş ortamı sağlanamamıştı. Casusluk, bozgunculuk, eşkıya çeteleri ve asker kaçaklarının yarattığı olaylar mütemadiyen devam etmekteydi.

Bunun üzerine konu, TBMM'de ele alınmıştı. Yapılan görüşmelerde *"Son aylarda ordudaki firar olaylarının vatanın selametini tehlikeye düşürecek bir hal aldığı, Askerî Ceza Kanunu'na göre verilen cezaların caydırıcı ve korkutucu olmadığı, bu itibarla hükûmetin bu olayları önlemek için şiddet önlemleri almak ihtiyacı duyduğu, Divânı Harplerin bu konuda etkili olmadığı, ayrıca erleri cepheden kaçıran nedenler üzerinde dikkatle durmak gerektiği, teşkîl edilecek İstiklâl Mahkemelerinin, konuyu bütün ayrıntıları ile ele alıp, bu konuda kasıt ve ihmali görülenleri, sıfatı ne olursa olsun, cezalandırabileceği"* ele alınmıştı. Yapılan görüşmeler sonucunda "Firariler Hakkında Kanun" 11 Eylül 1920'de kabul edilerek yürürlüğe girdi(10).

Kabul edilen Firariler Hakkındaki Kanunu'nun 1 inci maddesi *"Muvazzaf ve gönlü ile hizmeti askeriyeye dahil olup da firar edenler veya her ne suretle olursa olsun firara sebebiyet verenler ve firarı derdest ve sevkinde tekâsül gösterenler ve firarileri ifha ve iaşe ve ilbas edenler hakkında mülkî ve askerî kavaninde mevcut ahkâm ve indelicap diğer gûna mukarreratı cezaiyeyi müstakillen hüküm ve tenfiz etmek üzere Büyük Millet Meclisi âzalarından mürekkep (İstiklâl Mahkemeleri teşkil olunmuştur"* diyerek İstiklâl Mahkemeleri'nin kuruluşunu gerçekleştirmekteydi.

Yine kanuna göre, kurulacak İstiklâl Mahkemelerinin üye sayısı üç olacak ve üyeler TBMM'sinde yapılacak oylama ile belirleneceklerdi. Üç kişiden oluşan mahkeme üyeleri, kendi aralarından birisini "mahkeme başkanı" olarak belirleyeceklerdi. Kurulacak İstiklâl Mahkemelerinin sayısı ve nerelerde görev yapacağı Hükümet tarafından teklif edilecek ve TBMM tarafından belirlenecekti. Bu mahkemelerin kararları kesin olup, yerine getirilmesinden devletin silâhlı ve diğer birimleri sorumlu olacaktı.

İstiklâl Mahkemeleri, başlangıçta sadece firarî davalarına bakmak üzere kurulmuşlardı. Kısa bir süre sonra "düşman yararına çalışmak, memleketin maddî ve manevi gücünü kırmak, düşman hesabına askerî ve siyasî casusluk ile birlikte Hıyaneti Vataniye Kanununun cezalandırdığı suçların yargılanması ve hükümlerinin yerine getirilmesi, yetki alanı içine alınmıştır.(11)

18 Eylül 1920'de Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Vekilliği tarafından, İstiklâl Mahkemelerinin sayısı, yargı bölgelerini ihtiva eden teklifi TBMM'nde görüşülmüştü. Bu teklifte Kastamonu, Eskişehir, Konya, Isparta, Ankara, Kayseri, Sivas, Maraş, Elaziz, Diyarıbekir, Bitlis, Refahiye, Erzurum ve

Van bölgelerinde olmak üzere 14 mahkemenin kurulması öneriliyordu. Teklif edilen bu 14 mahkemeden 7'sinin hemen kurulması, teklifte ayrıca belirtiliyordu. Hemen kurulması istenen bu mahkemeler şu vilâyetlerde olacaktı: 1-Kastamonu, 2- Eskişehir, 3- Konya, 4- Isparta, 5- Ankara, 6-Kayseri, 7-Sivas.(12) Mecliste yapılan bu görüşme ile "3 Numaralı Konya İstiklâl Mahkemesi" kurulmuş oluyordu. Mahkemeyi oluşturacak üyeler de şu isimlerden oluşuyordu:

3 Numaralı Konya İstiklâl Mahkemesi (13)

Üyenin İsmi	Seçim Bölgesi	Görevi
Tevfik Efendi	Kengiri (Çankırı)	Aza
Osman Nuri Efendi	Bursa	Reis
Hacı Tahir Efendi	Isparta	Âzâ

3 Numaralı Konya İstiklâl Mahkemesi'nin görev alanı ise "Konya Vilâyeti, Afyonkarahisar Sancağı ve Aksaray Sancağı" olacaktı.

3 Numaralı Konya İstiklâl Mahkemesi'nin kuruluş amacı; Konya ve mülhakatında çıkarak bir süre sonra civar bölgelere de sirayet eden Konya İsyanı'nın soruşturmasını yürütmek, çıkış sebepleri hakkında TBMM'ni aydınlatmak ve TBMM'nin otoritesini isyan bölgesinde tesis etmekti(14).

Konya İstiklâl Mahkemesi 8 Teşrinisânî (Kasım) 1920'de fiilen görevine başlamış(15) ve kaldırıldığı tarih olan 18 Şubat 1921'e kadar görevini fasılasız olarak sürdürmüştür(16). İstiklâl Mahkemesi'nin görevine başlamasıyla birlikte, Konya'da görev yapan Divan-ı Harp Mahkemelerinin görevi sona ermişti(17). Bu mahkemelerin baktığı davalarla ilgili bütün evrak ve dosyalar Konya İstiklâl Mahkemesi'ne devredilmişti.

Konya'da göreve başlayan 3 Numaralı İstiklâl Mahkemesi, 16 Kasım 1920'de Konya halkına hitaben bir beyanname yayınladı. Yayınlanan bu beyannamenin giriş kısmında İstiklâl Mahkemelerin kuruluş gerekçesi şu sözlerle açıklanıyordu:

"Türkiye Büyük Millet Meclisi Namına Konya Mıntıkası İstiklâl Mahkemesinin Beyannamesi

Üç yüz milyon Müslüman'ın ümit bağladığı vatanımızla Hilâfet makamı aleyhine zalim hükümetler tarafından tertip edilen suikast, İzmir, Adana ve İstanbul'un işgaliyle pek açık surette tahakkuk etti. Bunun üzerine milletimiz bir defa daha harekete geldi ve İstiklâliyle varlığını muhafaza için her fedakârlığı göze alarak talihini kendisinin intihab etdiği vekillerden mürekkeb Büyük Millet Meclisi'ne teslim etdi.

Fi'l-hakika vatanın fedakâr evlâdı, yer yer cephe cephe hürriyet ve istiklâlimizin harici ve dahili düşmanlarıyla arslanlar gibi çarpışıyorlar. Büyük Millet Meclisi de öldürülmek istenilen şu mazlum, fakat büyük milletimizi kurtarmağa çalışıyor.Bu maksadla bir tarafdan memlekette halk idaresini kuracak en emin esaslara müstenid kanunlar va'z ve tesîsine uğraşıyorken bir tarafdan da düşmanlarla el ele vermek münafıklığını irtikâb iden alçakları ve düşman karşısında firar eden hainleri kahr ve te'dip etmek üzere fevkalâde salahiyeti haiz (İstiklâl Mahkemeleri) teşkil etmiş ve mıntıkalarına göndermiştir." (18)

Beyannamenin sonraki bölümünde ise İstiklâl Mahkemesi'nin görev alanına giren suçlar sıralanmıştı. Belirtilen suçların akabinde de; "rütbesi, mevkii ne olursa olsun mahkemenin bütün millet fertlerine eşit mesafede olduğu, mahkemenin kararının kesinlik taşıdığı ve derhal uygulandığı, mahkemelerin verdiği emirleri yerine getirmeyenlerin de mahkeme tarafından yargılanarak azil, görevden çıkarma, hapis, kalabentlik, kürek ve gerektiğinde idam edilecekleri ve mahkemelerin siyasî olduğu, gerekirse kazaları, nahiyeleri ve köyleri dolaşarak mahkeme yapacağını ve icra edeceğini" açıklayan ifadeler halka açıklanıyordu.

Konya İstiklâl Mahkemesi, beyannamenin yayınlandığı bu günden itibaren 15 gün içerisinde şunların yapılmasını istemiştir: "Vatandaşlar! Son bir defa daha diyoruz ki, iş bu beyannamemizin tebliğatından on beş gün zarfında hemen askerliğe koşunuz, mücahede kuvvetinizi zaafa uğratacak yolsuzluklardan, tecavüzlerden içtinap ediniz. Boşboğazların sözüne inanmayınız. Sizi fesada sevk edenlere uymayınız. Vatanî vazifelerinizi takdir ediniz ve daima biliniz ki başınızda vatanı ve sizi düşünen Büyük Millet Meclisi ve o Meclis'in maksadını temine çalışan İstiklâl Mahkemeleri vardır." (19)

Görüleceği gibi İstiklâl Mahkemesi, yayınladığı beyannamenin bu son kısmında, halkın yapmaması ve işlememesi gereken suçları sıralamakta ve vatandaşlardan vatanın kurtarılması konusundaki

millî vazifelerini yapmalarını istemekteydi.

3 Numaralı Konya İstiklâl Mahkemesi 27 Kasım 1920'den itibaren, Divan-ı Harp Mahkemelerinden devir aldığı davalara bakmaya başladı. Mahkemenin önem verdiği hususlardan biri de Divan-ı Harp Mahkemelerinin halk üzerinde yarattığı kötü etkiyi silmekti. Divan-ı Harp Mahkemesi tarafından, haklarında hiçbir evrak düzenlenmediği halde tutuklanmış olanları serbest bıraktı. Bu tutuklular arasında askerlik çağına gelmiş olanlar, mahkeme tarafından cepheye gönderildiler. Mahkeme, Divan-ı Harpler tarafından verilen hatalı kararların da düzeltilmesi cihetine de gitmiş ve suçsuzluğu görülenleri serbest bırakmıştı(20). Konya İstiklâl Mahkemesi,, Divan-ı Harplerin tam aksine şiddetli davranışı uygun görmeyerek, yumuşak ve anlayışlı bir uygulamada bulundu. Özellikle ayaklanmaya katıldıkları sabit olmayan ve diğer suçlarla ilişkisi bulunmayanları serbest bırakmıştı(21).

Mahkeme bu arada, bizim bu çalışmamızda ele alacağımız raporunu hazırlayarak, TBMM Başkanlığı'na göndermişti.

3 Numaralı Konya İstiklâl Mahkemesi'nin Başkanlığını yapan Bursa Mebusu Osman Nuri Bey, 19 Mart 1921'de TBMM Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmada "Konya İstiklâl Mahkemesi'nin" çalışmaları hakkında bilgi vermiş ve şunları söylemişti:

"Malûmu âliniz biz işe başlamazdan evvel Konya hadisesi ve Konya isyanı hâdis olmuştu. Divanı harplerin; Konya'da onu mütecaviz divanı harbin seri faaliyetine rağmen, nefsi merkezde sekiz yüzü mütecaviz mevkuf ve mülhakatta Seydişehir, Beyşehir velhâsıl isyân zuhur eden mahallatta bin beş yüzü mütecaviz mevkuf; bizden icraat bekliyordu... Konya merkezinde hapishane-i umumî ve hususî tevkifhaneler, nezarethaneler tamamıyla bu gibi eşhasın mevkûfiyetine tahsis edildikten maada kışlalar vesair böyle yerlerde yine bu gibi eşhasın tevkifine hasrolunmuştu. Mülhakatta camiler ve saireler de keza maznun olanların ikametine tahsis edilmişti. Diğer taraftan isyana iştirak etmiş olduklarından bahisle şüphe edilen yüzlerce eşhas da buralara sevk olunuyordu ve bunların ne için sevk olundukları meçhuldü. Arz ettiğim kesanın, isyana sureti iştiraki, derece-i iştiraki ve sureti alakâsı nedir ve neden ibarettir? Delili de mevkut idi. Yalnız isyana iştirak ettiğinden bahisle ve iki satırlık tezkere ile bize veriliyorlardı. İşte heyetimiz Konya'da işe başladığı zaman bu vaziyete marûz kaldı ve bu tarzda tetkikâtına başladı.

Birinci derecede, divanı harblerin faaliyetini tatil ettik. Konya'ya muvasalatımızın ertesi günü vuku bulan tamimimiz üzerine bütün divanı harbler tatili faaliyet eylediler ve onların evrakını tesellüm ettik. Müteakıben beyannamemizi, bütün mülhakata, bütün mahallâta ve mıntıkamız dahilinde bulunan bütün kuraya tebliğ ve tamim ettik ve beyannamemizin tebliğ edildiğine dair bütün dairelerden, birer zabıt varakası istedik. Badehu bizzat tevkifhaneleri gezdik. Bütün mevkufları yegân yegân isticvap ederek hüviyetlerini tespit ettik; zaten esbabı mevkufiyetleri de mevkut idi. Bu suretle tanzim edilen defterlerle; makamı vilâyetten, polisten, jandarmadan, kazalardan ve makamat-ı resmiye-i saireden bunların esbabı mevkufiyetini sorduk. Maatteessüf pek nâkız cevap geldi. Öyle, binlerce eşhasın muhakemesini icraya mecbur olan heyetimiz bir meçhuliyet içinde hareket mecburiyetinde kaldı. Tabiî, vürud eden cevapları da tetkik ettik ve bu cevaplar içerisinde delil gösterilemeyenleri ve neden dolayı ve kimin tarafından tevkif olunduğu bilinemeyenleri; delâil zuhurunda haklarında tahkikâtı kanuniye icra edilmek üzere muhakemelerini talik ettik ve delil gösterilenler hakkında muhakemeye başladık. Ve bu suretle muhakememize devam ettik; geceli gündüzlü çalıştık. Ve bu müddet zarfında-nevilerini tâdata lüzum görmüyorum; şayet Heyeti Celileniz hafi bir celseyi tensip buyurmuş olsaydınız bu hususta biraz daha tafsilat verebilirdim; şimdi

miktarı hakkında izahat vereceğim- beş yüzü mütecaviz karar verdik... Müddeti ikametimiz

esnasında verdiğimiz kararlar beş yüzü mütecaviz olduğu gibi iki yüz küsur evrak da devrettik(...)

Zannediyoruz ki, Konya memleketi mülhakatı ile beraber yaptığımız icraattan dolayı Meclisi Âlinize şeref vermiştir. Asker firarileri hakkında ve diğer hususat hakkında malûmat vermek istemiyorum. Ve lüzum da yoktur. Esasen arz ettiğim gibi, heyetimiz mühim bir meşguliyet arasında boğulmuştu. Konya hâdisesi ile iştigal ediyordu ve diğer cihetlere pek o kadar bakamadı. Binaenaleyh maruzatım bundan ibarettir."(22)

3 Numaralı Konya İstiklâl Mahkemesi'nin

kuruluşundan lağv edildiği 18 Şubat 1921'e kadar ele aldığı suç türleri ve bu suçlardan dolayı yargılananlarla ilgili olarak da aşağıdaki tabloyu vermek istiyoruz:

3 Numaralı Konya İstiklâl Mahkemesinin Baktığı Suç Türleri ve Bu Suçlarla İlgili Verdiği Ceza Sayısını Gösterir Tablo(23)

Suç Türleri	Ceza Alan Suçlu Sayısı
Casus	24
Düşmana hizmet	6
Düşmana yataklık	2
Düşmana yardım	8
Firar	241
Firara sebebiyet	3
Firar ve şekavet	7
Firara teşvik	3
Firarîyi himaye	5
Hıyanet-i vataniye	8
Hükûmet aleyhtarlığı	1
İsyan	157
İsyana iştirak	6
İsyan ve katil	1
Şekavet	94
Şüpheli Şahıs	20
Vatana ihanet	43
Vazifeden firar	1
Yataklık	10

Mahkemenin doğrudan görevi olan yukarıdaki suç türlerinin dışında, aşağıdakiler de Konya İstiklâl Mahkemesi'nin baktığı diğer suç türleri olmuştur:

Ahz-ü gasp:11, Dövme:1, Irza tecavüz:22, Kaçakçılık:2, Kadın kaçırma:2, Kanuna muhalif:4, Emre itaatsizlik:1, Eşya-yı askeriyenin ziyanına sebebiyet:2, Katil:10, Fiil-i şen'i:2, Fuhşa teşvik:1, Hakaret:5, Hırsızlık:23, İhtilâs:1, İşkence:4, Katil ve şekavet:4, Mahkûm kaçırma:1, Mal kaçırma:2, Mal satmak:1, Menfi propaganda:2, Miri mal satmak:1, Muhalefet:3, Rüşvet:15, Rüşvet ve firar:1, Sahtekarlık:18, Serseri:1, Silâh saklamak:5, Silâh taşımak:4, Dai-i şüphe:1, Tahkir:3, Tezvirat:1, Vapura adam kaçırma:2, Vazifeyi suiistimal:9 Vazifeyi terk:1, Yağmacılık:1, Yalan beyan:1, Yalan ihbar:1, Yaralama:1.

3 Numaralı Konya İstiklâl Mahkemesi yukarıda verdiğimiz bu suçları işlemiş olmaktan dolayı toplam 805 kişiyi çeşitli cezalarla cezalandırmıştı.

Mahkemenin 1 Ekim 1920'den, lağvedildiği 18 Şubat 1921 tarihine kadar verdiği kararlar da şöyledir:

"Mahkemeye gelen maznun sayısı	3 600
Adem-i mes'uliyet ve beraat	575
İdam	2
Müeccelen idam	-
Gıyaben idam	1
Kal'a-bend ve kürek	105
Muhtelif cezalarla mahkumiyet	2 917"(24)

17 Şubat 1921'de TBMM Başkanlık Divanı, "özel kanunla kurulan İstiklâl Mahkemelerinin bugüne kadar süregelen çalışmalarında memleket için gerçekten olumlu ve yararlı hizmetler gördüğü ve artık bütün yurtta huzur sağlanması itibarıyla bu olağanüstü mahkemelerin faaliyetlerine lüzum kalmadığı" gerekçesiyle Ankara İstiklâl Mahkemesinin dışındaki bütün İstiklâl Mahkemelerinin çalışmalarına son vererek üyelerinin meclise katılmaları, henüz sonuçlanmayan dava dosyalarının ait oldukları nizami mahkemeler ve Divanı Harp'lere gönderilmesini" isteyen kararını Meclis genel Kuruluna sunmuş ve söz konusu bu karar TBMM Genel Kurulu'nda kabul edilmişti(25).

3 Numaralı Konya İstiklâl Mahkemesi de kabul edilen bu karar çerçevesinde, 18 Şubat 1921 tarihinde çalışmalarını sona erdirmişti.

II. 3 NUMARALI KONYA İSTİKLÂL MAHKEMESİ'NİN KONYA İSYANINA İLİŞKİN TBMM BAŞKANLIĞINA SINDUĞU RAPOR

Çalışmamızın esas konusunu oluşturan bu rapor, 3 Numaralı Konya İstiklâl Mahkemesi tarafından hazırlanmıştır. Rapor, mahkeme üyelerinden TBMM Birinci devre Bursa Mebusu Osman Nuri (Başkan), Çankırı Mebusu Tevfik Bey (Üye) ve Isparta Mebusu Tahir Kucur (Üye) tarafından TBMM Başkanlığı'na gönderilmek üzere kaleme alınmıştır(26).

Ele alacağımız raporun başlığı, "3 Numaralı Konya İstiklâl Mahkemesi'nin Konya İsyanı'nın Mahiyeti ve Sebeb-i Zuhuru Hakkındaki Tahkikât Neticesinde Vesaike Müsteniden Edinmiş

Oldukları Kanaat-ı Hükmiyyeyi İhtiva Eden Rapor" olarak belirtilmiştir. Başlıktan anlaşılacağı gibi bu rapor, Konya İstiklâl Mahkemesi üyelerinin, Konya İsyanı'nın içyüzü ve çıkış nedeni ile ilgili olarak yaptıkları araştırma ve incelemeler sonucunda ulaştıkları kanaat ve görüşleri ihtiva etmektedir. Tabii ki bu kanaat ve görüşlerin oluşmasında "belgelere" dayanıldığı, yine raporun başlığında dile getirilmiştir.

Başlığın hemen altında, hazırlanan bu raporun gönderildiği mercii belirtilmiştir. Buna göre rapor, "Büyük Millet Meclisi Riyâset-i Celîlesine" hitap etmektedir. Yani raporun muhatabı olan makam TBMM Başkanlığı'dır. O tarihte TBMM Başkanlığı görevini Mustafa Kemâl Paşa yürüttüğü için, bir anlamda rapor Mustafa Kemâl Paşa'ya hitaben gönderilmiştir.

Raporun bu giriş kısmında mahkeme üyeleri, Konya İsyanı'nı, İstiklâl Mahkemeleri'nin kuruluşundaki amacı ve bu mahkemelerin esas vazifesini unutturacak kadar büyük bir hadise olarak nitelemektedirler. Mahkeme üyeleri devamla, bu raporlarıyla "hâdise-i ahire" olarak niteledikleri Konya İsyanı'nın mahiyetini ve çıkış şekli ile isyan öncesinde ve sonrasında bilinen, fakat şimdiye kadar gizli kalan çeşitli safhalarını ve delillere dayanarak ulaştıkları sonuçları açıkladıklarını belirtmektedirler.

Konya İstiklâl Mahkemesi üyelerince hazırlanan bu rapor, ilk olarak "Usâtın Şekl-i Zuhûru ve Kıyâmı" konusunda bilgi vermektedir. Rapora göre, asilerin ortaya çıkışları ve ayaklanmaları konusu şöyle gelişmiştir.

Konya İsyanı, Konya'da varlığı bilinen ve Millî Mücadeleye karşı olan fesat kaynaklarının mütemadiyen sürdükleri faaliyetlerinin bir sonucudur. Aslında Konya İsyanı, ortaya çıkışından on beş gün önce tehditkâr bir şekil almıştı. İsyandan üç gün öncesine kadar Çumra nahiyesine bağlı Alibey Höyüğü Köyünde bulunan Delibaşı (Mehmet), o bölgede yerleşik bulunan ova köyleri Türkmenleri ile asker kaçaklarından kuvvet toplamaya başlamıştı. Delibaşı'nın bu havaliden topladığı kuvvetin sayısı beş yüz kişiyi aşıyordu ve bunlar silâhlandırılmıştı. Bu kuvvetlerin toplanması bir anlamda girişilecek isyan hareketinin bir habercisi olmuştu.

Asilerin toplandıkları ve kuvvet toplayarak silâhlandıklarına ilişkin istihbarat bilgileri, değişik zamanlarda Konya valisine ihbar edilmişti.. Resmî makamlar ile gayri resmî yerlerden üst üste gelen istihbarat bilgileri, bir ayaklanmanın hazırlandığı kanaatini Konya valisinde uyandırmıştı. Bunun üzerine vali, büyük bir ihtiyatsızlıkla, gerekli savunma önlemlerini almadan, Delibaşı'nı ve topladığı kuvvetleri Konya'ya çağırdı.

Valinin bu daveti, Konya'daki isyanın esas tertipçileri olan kesimlerde kuşku uyandırmıştı. Bunun üzerine Konya'daki isyanın esas tertipçileri, belirlenen tarihten önce ayaklanmanın başlatılmasını ve hükûmet tarafından isyanın gelişmesine engel olacak tedbirler alınmadan hemen saldırıya geçilmesini uygun görmüşler ve bunu da bir mektupla Delibaşı'na bildirmişlerdi.

Konya'daki isyan tertip heyetince, hemen harekete geçilmesi istenilen mektubu alan asiler, aynı gün Alibey Höyüğü Köyü meydanında toplandılar. Raporda hüviyetinin tespit edilemediği belirtilen bir hoca tarafından, meydanda toplanılan asilerle birlikte zafer duası okunduğu ve sonra da kaval ile "selâm havası" çalındığı ve yine üç defa Padişaha dua edildiği belirtilmektedir.. Bu merasimden sonra hareket emri verilmiş ve asiler, Konya'ya doğru ilerlemeğe başlamışlardı. Konya yolu üzerinde rastladıkları karakollar bu kuvvet tarafından etkisiz hale getirilmişti. Yine asiler, yol üzerindeki telgraf tellerini kırıp, Şakalak Köprüsü'nde bulunan az sayıdaki polis kuvveti (7 polis neferi) ile çatıştıktan sonra Konya'ya girmeye başladılar.

Delibaşı'nın emrindeki asilerin ilk hareketleri ve Konya üzerine doğru yürüyüşleri, Çumra Sulama Müdürü Nadir Bey tarafından, Niğde vasıtasıyla Konya valiliğine telgrafla bildirilmişti. Bu telgraf üzerine valilik makamı, olayın ciddiyeti ve önemine binaen konuyu hemen Fahrettin Bey'e (12. Kolordu Kumandanı) bildirdi. Ayrıca Mevkiî Kumandanlığı, Polis ve Jandarma Daireleri yöneticileri vilâyete davet edilmiş ve konu burada müzakere edilmişti. Alınan kararla asker ve polis kuvvetlerinin dışında, şehirden toplanılan kişilere silâh dağıtılarak, hükûmet dairesinde, askerî mektepte ve Alâeddin Tepesi'nde savunmaya geçilmişti. Bu savunma noktalarında asilerle yirmi dört saat boyunca çatışılmış, ancak cephane ve erzakın bitmesi üzerine teslim olmak zorunda kalınmıştı.

Savunma noktalarının düşmesi üzerine asiler, şehrin her tarafına hakim olmuşlardı. Şehre hakim olan asiler, zafer kazanmış olmanın getirdiği sevinç içerisinde "zafer sarhoşluğuna" girmişler ve her tarafa saldırmaya başlamışlardı. Özellikle şehirdeki subayların ve muhacirlerin haneleri basılarak yağmalanmış ve bu arada bir çok kadın saldırıya uğrayarak, iffetleri kirletilmişti.

Şehirde bu saldırı ve yağma sürerken, isyanın tertipleyicisi olan heyet de, asiler vasıtasıyla, bazı şahısları gizlice hükûmet dairesine çağırmışlardı. Vilâyet binasındaki "meclis-i umumî salonunda" yapılan bir toplantı ile girişilen hareketi sürdürmek ve ayaklanmayı yaymak için, bazı devlet dairelerine memur atamaları yapılması kararlaştırılmış ve bu memurluklar için isim belirlenmesi yapılmıştı. Yapılan seçimle vali, heyet-i idare, polis müdürü, jandarma müfettiş-i umûmisi ve alay kumandanlığı gibi makamlara yöneticiler atanmıştı. Hatta bazı kazalara kaymakam atamaları bile yapılmıştı. Atanan isimler hemen devlet işlerini üstlenmeye başlamışlardır.

Konya'da çıkan bu isyanın bastırılması için bölgeye "Kuva-yı Tedibiye" olarak adlandırılan kuvvetler gönderilmişti. Konya ve diğer isyan bölgelerine gelen tedip kuvvetleri, kısa sürede sükuneti sağlamış, ve ayaklanmanın yayılmasına meydan verilmemiş ve bu isyan hareketinin söndürülmesi sağlanmıştı.

3 Numaralı Konya İstiklâl Mahkemesi'nin TBMM Başkanlık makamına gönderdiği raporda "İsyanın Menâbiî ve İsyanın Sûret-i Sirayeti" başlığı altında Konya İsyanı'nın kaynağı ve yayılma şekli hakkında da bilgi verilmektedir. Mahkeme üyelerinin yaptığı soruşturma ve ele geçirilen belgelere dayanılarak Konya İsyanı'nın kaynağı ve yayılma şekli konusunda şu bilgiler verilmiştir.

Mahkeme üyelerinin kanaatine göre, Konya İsyanı'nın esas kaynağı, eski Konya Valisi Cemâl Bey ile Konyalı Hoca Zeynel Abidin'in, halk arasına ektikleri fesat tohumlarıdır. Bir buçuk yıl önce Konya'da valilik görevinde bulunan ve Millî Mücadeleye karşı haince icraatlarda bulunan Cemâl Beyin valiliği esnasında, gerek Cemâl Bey ve gerekse onun melun arkadaşı Zeynel Abidin'in halkı bir çok kereler tahrik ve teşvik ederek Konya ve civarında isyan çıkarmışlardı. İşte o günlerde atılan fesat tohumları sönmemişti. Konya İsyanı'nın çıkışındaki esas kaynak, rapora göre bu fesat tohumları olarak belirtilmektedir

Rapora göre; gücünü yabancılardan alan Hürriyet ve İtilâf Fırkası ileri gelenlerinden olan Cemâl ve Zeynel Abidin gibi melunların Konya bölgesinde bir isyan çıkartabilmek için, ellerinden gelen her türlü destek ve kolaylıkları sağlayarak ilk Bozkır va'kasını meydana çıkarmışlardı.. Bu isyanın bastırılarak başarısızlıkla sonuçlanması üzerine aynı fesat odakları, teşkilâtlarındaki noksanlıkları tamamlayarak, daha düzenli bir yapıda Birinci Konya Vukuatı olarak bilinen Konya merkezinde bir isyan hareketi başlatmak istemişlerdi. Ancak bu teşebbüsleri de neticesiz kalmıştı. Başarısızlıkla neticelenen bu iki isyan hareketi, bu çevreleri yıldırmamış ve gerekli şartları sağladıktan sonra Delibaşı'nın önderliğinde bu son isyan hareketini çıkarmışlardı.

Mahkeme üyeleri hazırladıkları raporlarında yaptıkları titiz ve ayrıntılı soruşturma sonucunda, Konya ve mülhakatında çıkan birinci, ikinci ve üçüncü isyan hareketlerinin hepsinde de, isyancıların aynı şekil ve talimatlar çerçevesinde hareket ettiklerini belirtmektedirler. Mahkeme üyeleri, yaptıkları soruşturmalar sonucunda, bu üç isyan hareketinin de aynı kişilerin faaliyet gösterdiklerini söylemektedirler. Yine heyette oluşan kanaate göre, isyanlar tekrarlandıkça fesat odaklarının teşkilâtları daha düzenli bir hale gelmiş, ve her isyan hareketi esnasında ve sonrasında şehirde söz sahibi olan bazı kişiler, isyancılara veya tertipleyicilerine katılmışlardı.

Rapora göre, Konya bölgesindeki isyanların tertipleyicisi ve tahrikçisi olan fesat ocağının merkezi İstanbul'daki Hürriyet ve İtilâf Fırkası idi. Üstelik bu fesat ocağı İngilizler tarafından idare edilmekteydi. Bozkır İsyanı'nın da tertipleyicisi ve tahrikçisi olan bu fesat ocağı, bütün gayretine rağmen halkın belirli bir kısmına nüfuz etmiş ve faaliyetleri mevzii olarak kalmıştı. Ancak bu isyandan sonra Konya ve çevresine gönderdikleri adamları vasıtasıyla, faaliyet ve etki alanlarını genişletmeyi başarmışlardı.

Özellikle Konya İsyanı öncesi, Kadınhanı'nda tüccarlık yapmakta olan Hoca Ahmet'in Konya'ya gönderildiği raporda belirtilmektedir. Bu Hoca Ahmet, Konya'ya geldikten sonra "heyet-i faale" adıyla bazı teşkilâtlar oluşturmuş ve buralara nikah

üzerine yemin ettirilmek suretiyle üye kayıt etmiştir. Daha sonra bunlardan bazıları Konya civarındaki kaza, nahiye ve köylere gönderilerek buralarda da teşkilât kurulmaya çalışılmıştı.

İstiklâl Mahkemesi üyelerinin raporlarında belirttiklerine göre, polisin yaptığı soruşturma sonucunda, Saraya mensup olduğu anlaşılan Gördesli Tüccar Celâl Efendi, yanında külliyetli miktarda bir para ile 1920 yılının Ağustos ayında Konya'ya gelmişti. Bu kişi Konya'da kaldığı sürece bazı kişilerle görüşerek gerekli talimatları vermiş ve bilahare de Karahisar (Afyon), Kırşehir'den Antalya'ya kadar devam eden bir sahada fesat ocağını ve fesat tohumlarını yaymayı başarmıştı. Gördesli tüccar Celâl Efendi, daha sonra ortadan kaybolmuş ve bir süre sonra da Konya İsyanı zuhur etmişti.

Raporda belirtildiğine göre, fesat heyeti son Konya İsyanı'nda oldukça düzenli bir program takip etmiş ve bu şekilde bölgede çok etkili olmuştur. Nitekim ihtilâl heyeti olarak adlandırılan isyanın vilâyet merkezindeki tertipleyicileri, ilk hedef olarak Konya'daki askerî ve idarî güçleri etkisiz hale getirerek, şehre hakim olmuşlar ve daha sonra da isimleri önceden belirlenmiş olan kişileri vali, kumandan gibi memurluklara getirmişlerdi. Bu şekilde gerek vilâyet merkezindeki ve gerekse mülhakatdaki hükûmet memurları vasıtasıyla Konya'ya bağlı kaza, nahiye ve köylerdeki ahaliyi de tahrik ederek ayaklandırmayı hedeflemişlerdi. Konya ve civarındaki kaza, nahiye ve köylerin de ayaklanmaya katılmasıyla millî kuvvetleri sevk ve idare eden subaylar imha edilecek ve Afyonkarahisar'a saldırılarak burası ele geçirilecekti.

Afyonkarahisar'ın ele geçirilmesinden sonra ayaklanmacıların hedefi Yunan ordusuna katılmak ve İstanbul yolunu açmaktı. Daha sonra da Ankara üzerine yürüyerek, Millî Mücadele'nin merkezi olan bu şehri ele geçirerek, mukaddes millî gaye için mücadele edenleri yok etmekti. İstiklâl Mahkemesi'nin raporunda yer alan bu ifadeler, isyanın ileri gelenlerinden olup halen tutuklu bulunan Derviş Bekirzade Mehmet ile isyancılar tarafından Konya Polis Müdürlüğü görevine atanan Rüştü Efendi'nin soruşturma esnasında yaptıkları açıklamalarda dile getirilmiştir."

Raporda asilerin, ayaklanmanın hemen başında telgraf hatlarını bozdukları ve Konya civarından asker temini hususunda emirler verdikleri belirtilmektedir. Mahkeme üyelerine göre, isyanın tertipçileri, şehirde düzenin sağlanması ve idarede zaafların ortaya çıkmaması için, memurlara saldırılmaması konusunda asileri uyarmışlardı. Bu nedenle asilerin Konya girişlerinde saldırılarına maruz kalan kesim, subaylar ile Kuva-yı Milliyeciler olmuştu. Öyle ki bunlara saldırmanın mubah sayıldığı ilân edilmiş ve böylece çok sayıda subay ve Kuva-yı Milliyecinin gerek kendilerine saldırılmış ve gerekse haneleri yakılıp, yıkılıp, yağmalanmıştır. Raporu hazırlayan mahkeme heyetine göre, bütün bu olaylar, Konya'da çıkan isyanın gelişigüzel ve başı bozuk bir olay olmadığını göstermekteydi. İsyân, tertipleyicileri tarafından verilen düzenli talimatlar çerçevesinde yürütülmüştü.

3 Numaralı Konya istiklâl Mahkemesi Heyetince hazırlanan bu raporun "İhtilâle Saik Olan Esbab" başlığı altında Konya İsyanı'nın çıkmasına yol açan nedenler açıklanmaya çalışılmıştır.

Rapora göre, Konya'daki fesat heyeti olarak adlandırılan isyanın tertipleyicileri, halkın bütün kesimlerini aldatarak, isyan hareketine katılmalarını sağlamayı plânlamışlardı. Ve bu noktada da büyük

bir beceri ile yaptıkları propaganda faaliyetleri sonucunda Konya ahalisinin önemli bir kesiminin bu isyana katılmasını sağlamışlardı. Raporu hazırlayan mahkeme heyeti üyelerine göre Konya'da görev yapan asker ve bazı memurların görevlerindeki suiistimalleri ve Kuva-yı Milliye adına hareket ettiklerini söyleyen bazı kendini bilmez kişilerin tutum ve icraatları da, Konya halkının hükûmet aleyhine başlayan bu isyan hareketine katılmasına yol açmıştı.

Raporda; Konya İsyanı'nın tahrik ve teşvikçisi olan fesat çevreleri halkı aldatmak ve isyana dahil etmek için yaptıkları propaganda örneklerine yer verilmektedir. Buna göre halkı isyana dahil etmek için şunlar söylenmişti:

1- İngiltere gibi nâ mağlup bir devletin de yer aldığı dört büyük ve güçlü devlete karşı çıkılamayacağı gibi, bu devletlerle baş da edilemezdi. Bunu bilmekte olan Padişah, başkaca bir çare de bulamadığı ve ülkeyi en az zararla kurtarabilmek için İngilizlerin arzularına boyun eğmişti. Bu nedenle kendi menfaatlerini korumaktan başka bir gayeleri olmayan Kuva-yı Milliyecilerin yok

edilmesi halinde ülkenin kurtulması mümkün olacaktı. Şayet Kuva-yı Milliyeciler yok edilirse, Anadolu ticaretinin çıkış noktaları olan İstanbul, İzmir gibi yollar açılacak ve böylece de Anadolu ticaretinin tekrar gelişmesi ve ilerlemesi sağlanacaktı. Rapora göre bu propaganda ile isyanın tertipleyicileri, halkın münevver olarak bilinen okumuş ve bilgili kesimlerini yanlarına çekmeyi amaçlamışlardı.

2-Yine Konya İsyanı öncesi fesat çevreleri, "Kuva-yı Milliye mensuplarının Halifeye asi olduklarını ve cephelerdeki harbin Yunan ordusuna karşı değil de doğrudan doğruya Padişaha karşı olduğunu" söyleyerek, asilerin emrine girenlerin ve onlara katılanların şer'an cinayet işlemiş kadar suçlu olacaklarını ilân ediyorlardı. İsyanı hazırlayan çevrelerin, bu propaganda ile de halkın dini duygularına hitap ederek, onları galeyana getirmek ve Kuva-yı Milliye hareketine cephe almalarını sağlamayı amaç edinmişlerdi. Raporda bu propaganda ile halkın, daha ziyade âvam denilen cahil ve bilgisiz olan ayak takımının isyana çekilmek istendiği belirtilmektedir.

3-Raporda belirtilen diğer bir propaganda faaliyeti ise şöyleydi: İsyan yoluyla Karahisar'da (Afyonkarahisar) bulunan Sultan Abdülhamit'in oğluyla birleşilecek ve İstanbul yolu açılacaktı. Böylece durmuş olan ticaret yeniden gelişecekti. Bunun dışında halka yüklenen tahammül edilemez miktarlardaki vergilerden, askerlik hizmetinden ve diğer yükümlülüklerden kurtulmuş olunacaktı. Bunun için öncelikle Kuva-yı Milliye aleyhinde ayaklanmak gerekiyordu. Kuva-yı Milliye'ye karşı harekete geçmenin ve ayaklanmanın bir "emr-i dinî" olacağı ilân ediliyor, her tarafa duyuruluyordu. Raporda, bu propaganda yoluyla halkın her kesimine tesir edildiği ve Konya ile civarındaki kaza, nahiye ve köylerdeki halkın yüzde doksan beşinin ayaklanmaya katılmasının temin edildiği açıklanmaktadır.

İncelediğimiz raporun "Kabl-el İsyan Hükûmetin Vaz'iyyeti" başlığı altında verilen kısmında ise Konya'da bulunan hükûmet dairesi yöneticilerinin ve özellikle Konya valisinin isyan öncesi tutum ve politikalarından bahsedilmektedir. Raporun bu kısmında, Konya İsyanı'nın çıkmasında aşağıda belirtilen nedenlerden dolayı hukûmetin de bir parça sorumluluğu olduğu belirtiliyor ve bu nedenler maddeler halinde belirtiliyordu.

Buna göre;

1-Birinci Konya hadisesinden sonra, hükûmet yetkilileri, isyancılar tarafından etkilenmiş olan kamuoyunu olumlu yönde aydınlatıcı ve ıslah edici çalışmalar yapmamışlardır. Bu çalışmalar yapılmadığı gibi Birinci Konya İsyanı'nın çıkmasında önemli roller üstlenmiş olan bazı fesat ocağı mensuplarına, millî vazifeler verilmesi gibi çok büyük hatalar yapılmıştı. İsyancılarla müşterek hareket eden bu kişilere Konya civarındaki nahiye ve köyleri uyarma ve nasihat etme görevi verilmiş, yine onlardan, halkı Kuva-yı Milliye lehine aydınlatmaları istenmişti. Raporu yazan mahkeme üyelerine göre bu çok büyük bir hataydı. Çünkü bu kişiler, kendilerine verilen bu resmî vazifeye de dayanarak, daha rahat bir şekilde halkı Millî Mücadele'ye karşı uyardıkları ve yeni bir isyan hareketi için onları tahrik ettikleri, sonradan çıkan Konya İsyanı ile sabit olmuştu.

2-Konya İsyanı'ndan önce, Afyonkarahisar cephesindeki kuvvetlerin durumunu ve buradaki mücadeleyi göstermek amacıyla, Konya bölgesinden kırk kişilik bir heyet cepheye gönderilmişti. Ancak seçilen bu kişilerin kırkta otuzunun daha önce Konya ve çevresindeki isyanlara doğrudan ve dolaylı destek vermiş fesat çevrelerinden oluştuğu raporda belirtilmektedir. Rapora göre bu hareket çok büyük bir gafletti. Çünkü bu heyetin içerisinde yer alanfesat çevresine mensup kişiler, daha yolda iken karışıklıklar çıkartmaya başlamış ve Karahisar (Afyon) halkını Millî Mücadele aleyhinde olmaya davet eden, çirkin propagandalar yaparak halkı zehirlemeye başlamışlardı. Nitekim bu çalışmalarının sonucu olarak Afyonkarahisar civarında da Millî Mücadele aleyhtarı bir takım teşkilatlar ve fesat ocakları oluşturmaya muvaffak olmuşlardı. Heyette yer alan bu fesat çevrelerine mensup kişilerin bu kez Konya'ya döndüklerinde de "Cephede düşmanla harp edilmiyor, zavallı Müslüman köyleri yakılıyor" şeklinde maksatlı dedikodular çıkartarak, zaten Millî Mücadele'ye kerhen destek veren halkın büyük bir kısmında öfke ve tepki oluşturmuşlardı.

3-Yine vilâyet valisi tarafından, isyanın çıkmasından bir ay önce, bilahare Divan-ı Harp kararı ile idam edilen Şeyh Rifat (Zeynel Abidin'in kardeşi) ile ve halen isyan hadisesiyle alakalı olduğu için tutuklu bulunan Taşbaşlı Hasan, köylerdeki halkı sakinleştirmek, ikna etmek ve aynı zamanda asker

toplanmasını sağlamak için Dinek ve Çumra havalisine gönderilmişlerdi. Bu kişilerin gönderildiği Çumra ve Dinek havalisi, Konya İsyanı'nda asilerin faaliyette bulunduğu en faal merkezler olmuştu. Nitekim isyan başlamadan önce asiler bu havalide mütemadiyen toplantılar yapmışlar ve yine bu havaliden temin ettikleri kuvvetlerle Konya üzerine yürümüşlerdi.

4-İsyancıların Alibey Höyüğü Köyü'nde toplandıklarının haber alınması üzerine Konya valisi tarafından, olup biteni anlamak ve gelişmelerden vilâyeti bilgilendirerek çıkacak bir hareketi önlemek gibi vazifeyle Derviş Bekir zade Mehmet Efendi bölgeye gönderilmişti. Oysa Derviş Bekirzade Mehmet Efendi, Konya'daki Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nın başkanlığını yapan ve sık sık evinde gizli toplantılar düzenleyen Millî Mücadele aleyhtarı bir kişiydi. Konya valisinin Alibey Höyüğü Köyüne bu şahsı göndermesi ve ondan asilerin hareketlerini hükûmete bildirmesi ve hatta isyan hareketinin önünü almasını istemesi büyük bir gafletti. Nitekim Derviş Bekirzade Mehmet Efendi, Alibey Höyüğü Köyü'ne gittikten sonra, gelişmeler konusunda vilâyete hiçbir bilgi göndermemişti. Yine asi kuvvetlerin hemen Konya'ya saldırmaları halinde, kendilerine karşı yapılacak mukavemetin de önünün alınacağı konusunda Delibaşı'nı ikna etmiş ve isyanın vaktinden önce başlamasında etkili olmuştur.

5-Raporda belirtildiğine göre, isyan hadisesinden on beş yirmi gün önce "yakında yabancıların, Kuva-yı Milliyeci memurlar ile zabitlerin öldürüleceği" söylenmiş, bu hususta şehrin her tarafında ve hatta kadınların sohbetlerinde bile konuşmaların yapıldığı vilâyete ihbar edilmişti. Şehirde yayılan şayialar arasında "Ankara'daki meclisin dağıtılarak Padişahla birleşecekleri" de vardı. Konya'da her tarafta dedikodu şeklinde yayılan bu söylentiler, polis raporu ile vilâyete bildirilmişti. Yine vilâyete yapılan ihbarlar arasında "Delibaşı Mehmet'in ova köylerinden üçer kişiyi Alibey Höyüğü Köyü'nde toplantıya çağırdığı ve bunlara yeminler ettirdiği" ve "asilerin yakında Konya'yı basma hazırlıklarına başladıkları" da bulunmaktaydı.

Konya İstiklâl Mahkemesi üyeleri raporlarında, Konya'da bu gelişmelerin yaşandığı günlerde, şehirde bulunan asker kaçaklarının silâhları ile birlikte Alibey Höyüğü'ne kaçtıkları ve orada Delibaşı'nın kuvvetlerine katıldıklarının da" valiye ihbar edildiği belirtilmektedir. Vilâyete yapılan bu ihbarların yanı sıra Karaman kaymakamlığının da bütün bu olayların doğruluğunu teyit eden bilgi verdiği de raporda yer almıştır. Raporu yazan heyet üyelerine göre, her taraftan müteaddit defalar yapılan ihbarları, hatta resmî makamların bilgilerini Konya valisi ciddiye almamıştı. Vali bütün bunların hayalî olduğu ve aşırı evhamdan kaynaklandığı kanaatindedir. Bu nedenle her türlü ihtimali düşünerek tedbir alması gerekirken, vali isyan öncesi herhangi bir tedbirin alınmasına gerek görmemişti. Raporda valinin bu tutumu hayret edilecek derecede saflık olarak mütalaa edilmekte ve eleştirilmektedir.

İstiklâl Mahkemesi üyeleri raporlarında Konya valisinin yukarıda sayılan olaylardaki gafletini ve saflığını açıkça belirtmekte ve eleştirmekte iseler de yaptıkları soruşturma sonucu yapılan bu hataların herhangi bir kötü niyete dayanmadığını tespit ettiklerini belirtmektedirler. Heyet üyelerine göre bütün bu hatalar "Konya Valisi Haydar Bey'in aşırı derecede kendine güveni ve gururundan kaynaklanmıştı".

Valinin gerek isyan sırasında hayatını hiçe sayarak hükûmetin şerefini koruması, gerekse isyanın bastırılmasından sonra yağma ve çapulculuk ile rüşvet ve iltimas gibi taşkınlık ve olaylara meydan vermemesi, heyet üyelerince takdire şayan görülmüştür.

3 Numaralı Konya İstiklâl Mahkemesi üyeleri, Konya İsyanı'na katılanlar hakkındaki görüş ve düşüncelerini de "Harekâta İştirak Edenler Hakkındaki Nokta-i Nazarımız" başlığı altında raporda dile getirmişlerdir.

Raporu hazırlayan mahkeme üyeleri, birkaç kaza ve bazı köyler haricinde Konya vilâyetinin bütün kaza, köy ve nahiyelerinin isyana katıldığını ve bu nedenle asi olduklarını kabul etmektedirler. Yine mahkeme üyelerinde oluşan kanaate göre bunların hepsi de idam hükmüne hak kazanmışlardır. Ancak mahkeme üyelerine göre, verilecek cezanın gayesinin çok önemli olduğu ve cezanın bölgede huzur ve asayişi temin etmeye ve isyan hal ve fikirlerini düzeltmeye yönelik olması, bunun yanında isyan sırasında cinayet işlemiş olanlara da ibret olması gerekirdi. Ayrıca verilecek cezanın, bölgede bu tür suçların bir daha işlenmemesini, suçun tekrarını da önlemesi gerekmekteydi.

Mahkeme üyeleri, isyana girişenlerin yani isyancıların cezalandırılması için şimdiye kadar değişik şekillerde farklı cezalandırma türleri uygulandığını belirterek, kendilerinin bile böyle büyük bir hadisenin halledilmesi için nasıl bir yön

ve yöntem takip edecekleri konusunda müşkülata girdiklerini belirtmektedirler.

Mahkeme üyeleri, kendilerinden önce yapılan yargılamalar neticesinde (isyan esnasında ve sonrasında kurulan Divan-ı Harpler tarafından yapılan yargılamalar), resmî kayıtlara girdiği şekilde, Konya İsyanı'na katıldıkları ve hadise ile alakadar oldukları suçlaması ve gerekçesiyle şimdiye kadar iki bini aşan kişinin mahkum edildiğini raporlarında açıklıyorlar. Yine mahkeme üyelerinin raporlarında verdiği bilgiye göre; mahkum edilen bu kişilerden yedi yüzden fazlası idam edilmiş, geri kalanı ise isyandaki rollerine ve işledikleri suçlara göre "muvakkât kürek, kal'a-bend, nefy ve te'bid" cezaları ile cezalandırılmışlardı.

Mahkeme üyeleri raporlarında; gerek isyan sırasında gerekse isyanın bastırılarak sükûnetin sağlanmasından sonra "Kuva-yı Tedibiyye Müfrezeleri" tarafından bir çok köyde evlerin yakıldığı ve pek çok kişinin herhangi bir delile dayanmaksızın tutuklandığını ve bütün vilâyet halkının ayırım yapılmaksızın cezalandırıldığını belirtmektedirler.

Mahkeme üyelerine göre bölgede bu tür hareketlerin bir daha tekerrür etmemesi ve isyana katılanların yola getirilmesi için talep edilen şiddetin fazlasıyla yapıldığı kanaatinde olduklarından bahsederek, aslında kendilerinin de göreve ilk başladıklarında isyancılara karşı şiddetle hareket etmeyi düşündüklerini ve bu yolda icraat yapmaya karar verdiklerini, ancak yapılan hareketleri ve hâlihazırdaki durumu görünce tereddüte düştüklerini belirtmektedirler.

Mahkeme üyeleri, karşılaştıkları bu durum karşısında şiddet veya itidalden hangisinin yerinde ve faydalı olacağını düşündüklerini ve kendi aralarında yaptıkları görüşme ve tartışmalardan sonra bu konuda ulaştıkları kanaat ve düşüncelerinin şunlar olduğunu raporlarında açıklamaktadırlar.

Mahkeme üyelerinin bu hususla ilgili kanaatleri şöyle sıralanmıştır:

1-Kendilerinin Konya'ya gelerek vazifeye başladıkları zamana kadar geçen bir ay içerisinde, değişik yerlerde ve değişik heyetler tarafından binlerce kişiye değişik usul ve şekillerde, cezanın gerekçesi ile mukayese edilmeyecek derecede kötü ve ağır cezalar verilmiş ve uygulanmıştır. Cezaların bu kadar şiddetli ve ağır olarak verilmesi ve uygulanması, halk arasında "cezaların" intikam almak için bu kadar ağır verildiği kanaatinin oluşmasına imkân vermiş ve adeta zulme uğrayacağı beklenti ve endişesi içerisine girmiştir.

2-Konya İsyanı'nın asıl sorumluları ve düzenleyicileri, Konya'nın hatırı sayılan, sözü geçen yani Konya'da söz ve nüfuz sahibi insanlar olmasına rağmen bunların üzerine fazla gidilmemiştir. Oysa bu söz ve nüfuz sahipleri hakkında gösterilecek ve uygulanacak şiddet, halk üzerinde büyük bir tesir meydana getirecekti. Ancak bu yapılmamış, tam aksine Konya'daki "heyet-i tedibiye" idâm gibi şiddetli ve ağır cezaları halka tatbik etmiştir. Asıl şiddetle cezalandırılması gereken, söz ve nüfuz sahibi olanlara ise "te'dip" gibi oldukça hafif cezalar verilmiştir. Bu da cezadan beklenilen ibret olma ve nefisleri ıslah etme fırsatının kaçmasına neden olmuştur.

3-Bütün Konya halkının ayırım gözetilmeksizin cezalandırılması, idarî sebepler bakımından mümkün değildir. İsyana katılanların üç kısma ayrılarak yargılanması ve bunun sonucunda da cezalandırılması gerekmektedir. Bunlardan cahilliği ve saflığı nedeniyle kandırılarak isyana katılanlar ile fikir ve nüfuz itibarıyla isyan üzerinde fazla etkisi olmayanların daha makul ve ölçülü cezalarla, diğer taraftan gerek kendisi ve gerekse mali etkileriyle isyanda önemli rol oynamak suretiyle isyana katıldığı ortaya çıkanlar hakkında da şiddetli cezalar verilmesi gerekmektedir.

NOTLAR

★ Arşiv belgelerinde ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri ile Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları'nda ve dönemin Konya gazetelerinde bu isyan; "Konya Vak'a-i İsyaniyesi" ,"Konya Vak'ası", "Konya Hâdise-i İsyaniyesi" Konya Vak'a-i İhtilâliyesi" "Konya İsyanı" olarak geçmektedir. Bu nedenle çalışmamızın başlığında Konya İsyanı ifadesini kullanıyoruz.(O.A.)

1- Bu değerlendirme için bk. Süleyman Beyoğlu, "Bozkır İsyanları", Bir, S.: 2, Yıl: 1994, s. 67.(67-81) Şevket Süreyya Aydemir de isyanların çıkışında, "Kasabalardaki parti kavgaları, Hürriyet ve İtilâfın modası geçmiş İttihat ve Terakki düşmanlığı, sarıklıların çoğunlukla cehaleti, gericiliği, bazı kasaba eşrâf ve âyanının hükûmeti zayıf düşürmek hevesleri, Anadolu'da asırlardır süren eşkıyalık eğilimleri, harp ve askerlik bıkkınlığı, din yerine cahilliğin hüküm sürüşü, ırk ve bölgecilik akımları rol oynamıştır" demektedir Bk. Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam (Mustafa Kemâl 1919-1922)*, C.: II, Remzi Kitabevi, İstanbul 1999, s.316-317.

2-Ankara Hükûmeti'nin günden güne güçlendiği ve millî kuvvetlerin yerine düzenli ordunun oluşturulmaya çalışıldığı günlerde İstanbul'daki Damat Ferit Paşa Hükümeti ve İngilizler, 1920 yılının Eylül ayında Konya ve çevresine gönderdikleri adamları ve ajanları aracılığıyla yoğun bir propaganda faaliyetine girişmişlerdi. Bunlar yaptıkları propaganda faaliyetlerinde, Müslüman halkı yeise ve tereddüde düşürebilmek için akla hayale gelmeyecek yalanlar uydurmuşlardır. Nitekim "İtalyanların Bozkır'a geldiği, Abdülhamit'in oğlunun Ankara'yı kuşattığı, Yunanlıların zaferler kazandığı, dolayısıyla sulhtan başka çare olmadığı" bu yalan haberlerden bir kaçıydı.

Konya ve çevresinin en etkili mürşitlerinden ve başı sarıklı, mutaassıp koyu İtilâfçı olarak bilinen Zeynel Abidin Hoca ve adamlarının, bölgede yaptıkları yıkıcı faaliyetlerinin temel hareket noktası "din elden gidiyor, halifeden ayrılmayız" mantığı, propaganda vasıtası ise ellerinde menfaatleri uğruna istedikleri gibi kullandıkları "Hilafet ve şeriat bayrağı" olmuştur. Zeynel Abidin Hoca ve adamları bir taraftan "Padişahın mağdur olduğunu ve memleketin selâmeti için İngilizlere ser füru etmekten başka çare kalmadığını" halka telkin etmeye çalışırken, diğer taraftan cami kapıları ile sokaklara "Rütbesi nişanları elinden alınan padişah haini bir adamın arkasına düşmek ve emrine itaat etmek şeran küfürdür. Karısı boştur" şeklinde ilânlar astırarak halkı, Mustafa Kemâl Paşa ile Millî Mücadele aleyhinde tahrik ediyorlardı. Halit Karaaslan, Millî Mücadele Döneminde İç İsyanların Çıkışında Dinî Faaliyet ve Propagandanın Rolü, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İzmir 1997..

3-Konya İsyânı ile ilgili dönemin gazeteleri ve arşivlere dayanılarak yapılan ayrıntılı bir inceleme için bk. Ahmet Avanas, *Millî Mücadele'de Konya*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1998, s. 119-196.

4-*Türk İstiklâl Harbi VI. Cilt* "İç Ayaklanmalar (1919-1921), Genelkurmay Başkanlığı Harp Dairesi Yay., Ankara 1964, s.131-132; Hamit Pehlivanlı, Kurtuluş Savaşı İstihbaratında Askeri Polis Teşkilâtı, Genelkurmay Başkanlığı Yay., Ankara 1992, s. 156.

Delibaşı'nın Çumra'yı basmasıyla başlayan Konya ayaklanması, kısa bir süre içinde geniş bir bölgeye kolayca yayılmıştı. Çumra'dan sonra Koçhisar, Karapınar, Karaman, Ilgın, Akşehir, Seydişehir, Beyşehir, Akseki, Manavgat ve Alanya'yı kapsayan önemli bir alanı etkiliyordu. Bk.. Kenan Esengin, Millî Mücadelede Ayaklanmalar, Kamer Yay. İstanbul 1998, s. 195.

5-Suçları sabit görülen Müslim ve gayri Müslimler Konya'da Hükûmet Meydanı, At Pazarı ve Alâeddin Tepesi'nde açığa kurulan darağaçlarında idam edilmişlerdi. Pehlivanlı, 1992, s. 157-158. İsyân bölgelerinde kurulan Divân-ı Harpler ve yargılamaları için bk. Avanas, 1998, s. 163-181.

6-Konya mebusları Kâzım Hüsnü, Abdülhalim Çelebi Efendiler ve rüfekası hakkında Konya Divan-ı Harp Mahkemesi'nin verdiği kararla ilgili olarak TBMM'sinin 24 Teşrinievvel 1336 (1920) da yaptığı gizli oturumdaki tartışmalar için bk. Türkiye Büyük Millet *Meclisi Gizli Celse Zabıtları*, C.:1, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara 1985, s. 212-220.

Konya Divan-ı Harb-i Örfi'nin Abdülhalim Çelebi hakkındaki mazbata-i hükmiyesi şöyledir:

"Mazbata-i Hükmiye Sureti

Konya vakıa-i ihtilâliyesinde zimethal olduğu iddiasiyle maznunualeyh Dergâh-ı Hazreti Mevlâna postnişini Abdülhalim Efendi hakkında icra kılınan tahkikat ve muhakeme neticesinde mumaileyhin ussat şehre dahil oldukdan sonra onlara karşı nüfuzu itibarıyla Alâeddin Tepesi'nde mevkii müdafaaya çekilen Vali Haydar ve Kumandan Avni Beylerin sûreti teslîmi ve badel teslîm memleketin tarz ve şekli idaresi hakkında rüesayi usatla beraber tav'an müzakerâtta bulunmakla beraber bu hususta ittihaz kılınan kararlara dahi iştirak eylediği. Binaenaleyh hadise-i malûmede bir uzvu mühim suretiyle methaldar olduğu cereyânı muhakemeden mütehassıl kanaati vicdaniye ile anlaşılmış ve şu halde idare-i örfiye mıntıkası dahilinde ikamette mahzur görülmüş olduğundan Erzurum'a tedibidine 20 Teşrinievvel sene 336 tarihinde ittifakla karar verildi.

Reis	Âza	Âza	Âza	Âza	Âza
Okunamadı	Bekir	Behiç	Hulûsi	Hüsnü	Şükrü"

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (bundan sonraki atıflarda, "*TBMM ZC*" olarak kısaltılacaktır), C.: 6, Devre: 1, İçtima senesi: 1, Ankara 1943, s. 245..

7- Konya hadisesini tetkîk etmek üzere oluşturulan heyet ile ilgili olarak bk. *TBMM ZC*, C.: 6, Devre: 1, İçtima Senesi: 1, Ankara 1943, s. 40. Bu heyette yer alan diğer üyeler de şunlardı; Ahz-ı Asker Dairesi Başkanı Miralay Musa Kâzım, Zat İşleri Müdürü Binbaşı Rıza, Ankara İstinaf Mahkemesi Reisi Mecdi Bey ve Asaf Bey. Avanas, 1998, s. 180..

8- *TBMM ZC*, C.: 7, Devre: 1, İçtima Senesi:1, Ankara 1944, s. 96.

9- *Türk Parlamento Tarihi, Millî Mücadele ve T.B.M.M I. Dönem (1919-1923)*, I. Cilt, Haz. Fahri Çoker Başkanlığındaki Türk Parlamento Tarihi Araştırma Grubu, TBMM Vakfı Yay., Ankara 1994, s. 363.; Kanunun hükümleri için bk. *Düstur*, Üçüncü Tertib, C.: 1 (23 Nisan 1336-28 Şubat 1337), İstanbul 1929, s.4-5. Hıyanet-i Vataniye Kanunu ile ilgili olarak TBMM'de yapılan görüşmeler için bk. *TBMM ZC*, C.: 1, Devre:1, İçtima Senesi:1, 3 üncü Basılış, Ankara 1959, s. 68-160. Ayrıca bk. Ergün Aybars, *İstiklâl Mahkemeleri*, C. I-II (1920-1927), Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yay., İzmir 1988, s. 25-32.

10- Kanun için bk. *TBMM ZC*, Cilt: 4, Devre:1, İçtima Senesi: 1, 3 üncü Basılış Ankara 1981, s. 22-34, 42-57, 84-90, 96-105; Düstur, Üçüncü Tertib, Cilt: 1(23 Nisan 1336-28 Şubat 1337), İstanbul 1929, s.61.; Türk Parlamento Tarihi, Millî Mücadele ve T.B.M.M I. Dönem (1919-1923), I. C., s. 365-366.

11- *TBMM ZC*, C.: 4, Devre:1, İçtima Senesi: 1, 3 üncü Basılış Ankara 1981, s. 380-389.; Türk Parlamento Tarihi, Millî Mücadele ve *T.B.M.M. I. Dönem (1919-1923)*, I. C., s. 368. Aybars, 1988, s. 41-43. İstiklâl Mahkemeleri karar defterlerine göre, bu mahkemelerin baktığı suçlar şöyle belirtilmiştir: "Ahz-u gasp, Asilere dehalet, Asker ailesini dağa kaldırma, Askerî eşyayı satmak, çalmak ve saklamak, Şüpheli şahıs, casusluk, düşmana iltihak ve amâline hizmet, emniyeti suiistimal, firar, firara yataklık ve firara sebebiyet, isyan, vatana hıyânet, komünistlik, katil, rüşvet, şekavet" Bk. İhsan Ezherli, *Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1998) ve Osmanlı Meclisi Mebusanı (1877-1920)*, 2. Baskı, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yay., Ankara 1998, s. 66.

12- Yapılan görüşmeler için bk. *TBMM ZC*, C.: 2, Devre:1, İçtima Senesi: 1, s.141-172.

13- Aybars, 1988., s. 47; Ezherli, 1998., s.67.

14- Aybars, 1988, s. 80-81.

15- Mahkeme üyelerinden Kengiri mebusu Hacı Tevfik Bey 7 Teşrînisânî (Kasım) 1920 günü, diğer üyeler ise 8 Teşrinisânî 1920 günü Konya'ya gelmişlerdi. Bk. Avanas, 1998, s.181-182. Bir başka araştırmada ise Konya İstiklâl Mahkemesi'nin 1.10.1920-18.2.1921 tarihleri arasında görev yaptığı ve faaliyetlerde bulunduğu belirtilmektedir. Bk. Rıdvan Akın, *TBMM Devleti (1920-1923)*, İletişim Yay., İstanbul 2001, s. 167.

16- Ezherli, 1998, s. 67.; Aybars, 1988, s. 84.

17-İstiklâl Mahkemeleri'nin kurulduğu yerde Divan-ı Harp Mahkemelerinin kurulması kanuna aykırıydı. Bk. Avanas, 1998, s. 182.

18-Aybars, 1988, 181.

19- Avanas, 1998, 183.

20- (Avanas, 1998, 184).

21- Aybars, 1988, 83.

22- TBMM ZC, C.: 9, Devre: 1, İçtima: 2, 2. Basılış, Ankara 1954, s. 159-163.

23- Aybars, 1988, 83-84.

24- Aybars, 1988, 84.

25-*Türk Parlamento Tarihi, Millî Mücadele ve T.B.M.M I. Dönemi (1919-1923)*, s. 369-370.

26-"3 Numaralı Konya İstiklâl Mahkemesi'nin Konya İsyânı'nın Mahiyeti ve Sebeb-i Zuhûru Hakkındaki Tahkikât Neticesinde Vesâike Müsteniden Edinmiş Oldukları Kanâat-ı Hükmiyyeyi İhtivâ' Eden Rapor" başlığıyla hazırlanan bu rapor, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi'nde bulunmaktadır. Rapor, günümüz Türkçe'siyle yazılmış daktilo edilmiş 5 sayfadan oluşmaktadır. Bu rapor için bk. Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi (TİTE Arşivi), Sıra No: 6-2582, Kutu No: 21, Belge No: 8

EK. I

3 Numaralı Konya İstiklâl Mahkemesi'nin Konya İsyânı'nın Mahiyeti ve Sebeb-i Zuhûru Hakkındaki Tahkikât Neticesinde Vesâike Müsteniden Edinmiş Oldukları Kanâat-ı Hükmiyyeyi İhtivâ' Eden Raporu

Büyük Millet Meclisi Riyâset-i Celîlesine

İstiklâl Mahkemelerinin teşkîlindeki maksadı ve vezâif-i esâsiyyesini unutturacak mertebede muazzam olan hadise-i âhirenin sûret ve şekl-i zuhûru ile gerek kabl-el-isyân ve gerek ba'de'l-isyân zâhir olan ve şimdiye kadar mektûm kalan muhtelif safahâtı hakkında delâile müstenit istihsâl edebildiğimiz netâyic ber-vech-i zir arz olunur.

Usâtın Şekl-i Zuhûru ve Kıyâmı

Zirde îzâh edilecek vechile fesâd menba'larının müsbet faaliyetleri semeresi olarak hâdis olan Konya İsyânı zuhûrundan on beş gün evvel tehditkâr bir vaziyet almış ve üç gün mukaddem Konya'ya altı saat mesâfedeki Çumra Nahiyesi'ne merbût olan Ali Bey Hüyüğü Karyesi'nde Delibaşı'nın ova köy Türkmenleri ile asker firârîlerinden toplayabildiği müsellah beş yüzü mütecâviz rüfeka'-ı mel'anetinin içtima' ile aleniyet kesb etmiştir.

Resmî ve gayr-i resmî mahâfilden âsîlerin içtima'ına ve kuvvet topladıklarına dâir muhtelif zemânlarda makâm-ı vilâyete vuku'a gelen mütevâlî ihbârât üzerine kıyâmın vücûdine kanâat eden vâlînin vesâit-i tedâfüiyye ihzârına lüzûm görmeksizin cidden gafil-âne olarak usâtı da'vet etmesi mürettibler tarafından ta'yîn edilen gününden evvel kıyâmın vuku'una bâis olmuş ve hükûmetçe harekât-ı fesâdiyenin inkişâfına mâni' olacak tedâbirin ittihâzına imkân bırakmamak maksadı ile hemân hücûm edilmesi lüzûmu merkez-i vilâyetdeki hey'et-i tertibiyye tarafından Delibaşına mektûbla teblîğ edilmesi üzerine emre âmâde olan usât aynı gün Ali Bey Hüyüğü Karyesi meydânında toplanarak el-yevm hüviyeti anlaşılmayan bir hoca tarafından muvaffakıyyet duâ'sı okundukdan ve kaval ile selâm havası çalınarak üç def'a pâdişâha duâ' edildikten sonra hareket emri verilmiş ve güzergâhda tesâdüf edilen karakollar sukût etdirilerek telgraf telleri kırılarak Şakalak Köprüsü'nde bulunan yedi polis neferi ile ba'de'l-müsâdeme şehre girilmiştir.

Çumra İska' Müdürü Nadir Beyin Niğde vâsıtası ile makâm-ı vilâyete usâtın harekât-ı ibtidâiyyesine ve Konya'ya müteveccihen yola çıktıklarına dâir keşide etdiği telgrafnâme üzerine makâm-ı vilâyetce meseleye ehemmiyet verilmiş ve keyfiyet ba telgraf Fahrettin Beye bildirildikten sonra Mevkiî Kumandanlığı, Polis ve Jandarma Daireleri da'vet edilerek ba'de'l-müzâkere hariçten toplayabildikleri yabancı eşhâsa silâh tevzîî ve hükûmet dairesinde, askerî mektebinde ve Alâeddin Tepesi'nde tedâfüî vazıyyet alınub yirmi dört saat kadar müdâfaa edildikden sonra cebhane ve erzâk fikdânı hasebiyle teslîme mecbûriyet hâsıl olmuştur.

Müdâfaa mevkîlerinin sukûtu üzerine her tarafa hakîm olan usât muvaffakıyetin husûle getirdiği sürûrdan mutevellid sarhoşlukla her tarafa saldırmağa ve bil-hâssa zabîtan ve muhacir hânelerine tecavüzle gasb-ı garâta başlamış ve bir çok muhadderât bu yüzden duçâr-ı taarruz olmuşdur. Bu sırada pek gizli hareket eden âsîler hey'et-i tertibiyyesinin lüzûm gördüğü eşhâs usât vasıtasile hükûmete celb ve meclis-i umûmî salonunda ictimâ' edilerek harekâtı idâme ve kıyâmı tevsî' için me'mûrlar tefrîke başlanmış ve bil-intihâb vâlî ve hey'et-i idâre, polis müdürü, jandarma müfettiş-i umûmisi ve alay kumandanı ve ba'zı kazalara kaim-makâm ta'yîn ve tedvîr-i umûra mübâşeret edilmiştir.

Kuva-yı Tedîbiyyenin müteâkıben vürûdu ve az zemân zarfında sükûnetin iadesine ve kıyâmın tevessü'ne meydan vermeksizin bu harekât-ı isyâniyyenin izâlesine muvaffakıyyet istiklâl-i memleket namına mesbûk olan fedakârlıklarımızın muvaffakıyyetle neticeleneceğinin en kat'î bürhânı add olunmaya şayândır.

İsyânın Menâbi'i ve İsyânın Sûret-i Sirâyeti

İsyân bir buçuk sene evvel Cemâl Beyin vilâyeti zemanında gerek bu hâinin ve gerek refîk-i mel'aneti Zeynel Abidin'in ektikleri fesâd tohumlarının mahsûlü olduğu müdellel vak'ai ile sabîttir. Kuvvetini ecnebilerden alan Hürriyet-i İtilâf Fırka-i Bagiyesi erkânı Cemâl, Zeynel Abidin gibi mel'ûnlar vasıtasile mümkin mertebe teshîlât yapdıkdan sonra ilk def'a Bozkır vak'asını ihdâs ve menfî sûretde neticelenen bu vak'ai müteâkıb teşkilâtındaki noksanlarını ikmâl ve tekmîl etmiş bir teşkilâtın vücûduna kanâat edilerek Birinci Konya Vukuâtile ikinci bir teşebbüsde bulunmuş ve neticesiz kalan bu tecrübeden kat'iyyen müteessir olmayarak son vak'anın ihdâsına cür'et eylemişdir.

Müşfikâne icrâ' etdiğimiz tahkikâtten anladığımıza göre birinci, ikinci, üçüncü def'a'lar aynı şekil ve talimât dâiresinde idâre edildiği ve her üç hadisede aynı eşhâsın faaliyetleri görüldüğü gibi vak'a tekerrür etdikçe teşkilâttaki intizâm artmış ve kıyâm teâdud etdikçe yeni şahib-i nüfûz bir takım eşhâsın iştirâkları da tahakkuk etmiştir.

İngilizler tarafından idâre edildiği sarâhaten anlaşılan bu fesâd ocağının merkezi İstanbul'daki Hürriyet ve İtilâf Fırkası. Bozkır harekâtı zemanında mevzîî bir halde kalan muhalif bil'âhire gönderdiği adamları vasıtasile tevsî' etmiş ve ibtidâ' Kadınhanlı tüccârdan Hoca Ahmet Efendi nâmında birini Konya'ya i'zâm ile teşkîl etdiği muhtelif hey'et-i faale vasıtasile ibtidâ' merkez-i vilâyetde nikâh üzerine yeminle efrât kayd ve bunları mülhakata sevk ile kaza, nevâhi ve kurâda teşkilâta devam edilmiş ve Ağustos hitâmına doğru saraya mensûb olduğu polis tahkikâtından anlaşılan Gördesli tüccar Celâl Efendi nâmında bir şahıs külliyetli para ile Konya'ya gelerek talimât-ı lâzımeyi verdikden ve Karahisar, Kırşehri'nden Antalya'ya kadar devam eden bütün sâhada daire-i fesâdı tevsî'e muvaffak oldukdan sonra gaybûbet etmiş ve müteâkıben ihtilâl zuhûr etmiştir.

Hey'et-i Fesadiyyenin ta'kîb ettiği program muntazam ve muhîte göre pek müessirdir. Hey'et-i ihtilâliye ibtidâ' merkez-i vilâyeti iskât ve müteâkıben evvelce ihzâr eylediği vâlî, kumandan ve saîr me'mûrların vazîfeye da'vetle mülhakatı tahrîk ve kıyâm etdirerek zâbitânı imhâ' ve Karahisar'a hücûm ile Yunan ordusuna iltihâk etmek ve bu sûretle İstanbul yolunu açtıktan sonra Ankara üzerine yürüyerek gaye-i mukaddesemizi imhâ' eylemek istediği ihtilâlin âmillerinden olub el-yevm mevkûf bulunan Derviş Bekirzâde Mehmet ve polis müdiriyetine ta'yîn olunan Rüşdi Efendi'lerin ifşââtından anlaşılmışdır.

Kıyâm eder etmez usâtın şimendifer, telgraf hatlarını bozmasına ve mülhakatdan asker celbi için emirler i'tâsına ve intizâm ve idâre-i halelden vikâye için me'mûrları taarruzdan masûn ve münhasıran zâbitân ve Kuva-yı Milliye efrâdı aleyhine tecâvüzü mübah add eylemesine bakılırsa ihtilâlin muntazam bir talimât dâiresinde tedvîr edildiğini teslîm etmek ve son hâdiseyi ehemmiyetle telâkki etmek zarûrîdir.

İhtilâle Sâik Olan Esbâb

Hey'et-i Fesadiye tabakat-ı halkın her kısmını iğfâl ve harekât-ı ihtilâliyeye iştirâklerini te'mîn için hakikaten ibrâz-ı mahâret etmiş ve asker ile ba'zı me'mûrların sû-i isti'mâlatı ve Kuva-yı Milliye namı altında hareket eden bir takım eşirrânın tecâvüzâtı saf halkı hükûmet aleyhine celbe muvaffak olmuş ve:

1- Nâ mağlûb İngilizlere ve dört muazzam devlete karşı başa çıkılamayacağı ve Padişahımız da memleketi az zararla kurtarmak için başka çâre bulamadığı cihetle İngilizlerin a'mâline serfürû etdiğini ve kendi menfeatlerinden başka bir gaye ta'kîb etmeyen Kuva-yı Milliyecilerin mahvı halinde hem memleket kurtulacağı hem de bu yüzden kapanan yollar açılarak iflâsa yaklaşan Anadolu ticâretinin tekrar inkişâf ve terakkîye mazhâr olacağını neşr ederek halkın münevver kısmını,

2- Kuva-yı Milliye mensûbinin Halîfeye âsî olduklarını ve cephelerdeki harbin Yunan ordusuna karşı değil doğrudan doğruya Padişaha karşı olduğunu ve bu âsîlerin emrine tebaiyyet iştirâk şer'an cinâyet olacağını ilân ederek hissiyât-ı diniyyeyi galeyâna getirmek sûreti ile halkın avâm kısmını,

3- Karahisar'da bulunan Abdülhamid'in oğluyla birleşerek İstanbul yolunu açmak ve durmuş olan ticâreti yeniden ihyâ' ve tahmîl edilen tahammül-fersâ vergilerden, askerlik ve bedel-i şâhsî külfetlerinden milleti tahlîs için Kuva-yı Milliye aleyhine kıyâm etmek bir emr-i dini olacağını işâa ile tabakat-ı halkın her kısmını tasmîm ve-l-hâsıl Konya ve mülhakatının yüzde doksan beşinin ihtilâle iştirâkini te'mîn edebilmiştir.

Kabl-el-isyân Hükûmetin Vaz'iyyeti

Konya isyânının ber-vech-i âtî esbâbdan dolayı hükûmetin de bir hisse-i mes'uliyyeti vardır,

1- Birinci Konya Hadisesi'ni müteâkıb zehirlenen efkâr-ı umûmiyyeyi tedâvî ve ıslâh etmeksizin fesâdın en mühim âmillerine vazîfe-i milliye verilmesi ve bu eşhâsı irşât ve tenvîr vazîfesile tevzîf edilerek kurâya sevk olunması pek büyük hatadır. Çünkü bu âdemlerin tevdî' olunan resmî vazîfeye istinâtla câhil halkı daha ziyâde vâsi mikyâsda ihtilâl efkârı uyandırdıkları vekayi ile sabit olmuştur.

2- Vak'adan evvel cebhedeki harekâta şahît olarak yanlış telkinât yüzünden muhâlif vaziyyet alan efkâr-ı umûmiyyeyi tenvîr için gönderilen kırkı mütecâviz zevâttan müteşekkil hey'etin kırkta otuzunun erbâb-ı fesâddan intihâp edilmesi pek büyük bir gaflet olmuştur. Çünkü bu hey'et daha yolda iken ifsâdâta başlamış ve Karahisar halkını zehirleyerek orada muârız bir teşkilât vücûda getirmeğe muvaffak olmuş ve Konya'ya avdetlerinde (Cephede düşmanla harb edilmiyor zavallı Müslüman köyleri yakılıyor) terâhesiyle esâsen aleyhdâr olan ahaliyi büsbütün tehevvür ve galeyâna getirmişdir.

3- Vak'adan bir ay evvel kurâdaki efkârı ıslâh ve asker cem'ini te'mîn için Zeynel Abidin'in biraderi Dîvân-ı Harb karârı ile idam edilen Şeyh Rifat ile elyevm hâdisede alâka-dâr olduğu cihetle mevkûf bulunan Taşbaşlı Hacı Hasan, Dinek ve Çumra havâlîsine gönderilmiştir ki bil'âhire asilerin en büyük faaliyeti bu havâlîde ibrâz ve içtimâ'lar akt ederek buradan aldıkları kuvvetle Konya üzerine tahakkuk etmiştir.

4- İsyânın Alibey Hüyüğü'nde içtimâ' ettiğinin haber alınması üzerine gûyâ oradaki harekâtı anlayub hükûmeti haberdâr etmek ve-yâhûd harekâtın önünü almak üzere makâm-ı vilâyetin tensîbile öteden beri Hürriyet ve İtilâf riyâsetinde bulunan ve hanesinde gizli içtimâ'lar yapıldığı şâyi' olan ve el-yevm mevkûf bulunan Derviş Bekirzâde Mehmet Efendi gönderilmiştir. Hâlbuki merkûm hükûmeti haberdâr etmediği gibi hükûmetin esbâb-ı mukâvemetini ihzâr etmesine meydân vermeksizin âsîlerin hücûmunu tesrî' etdiği iddiâ' olunmaktadır.

5- Vak'adan on beş yirmi gün evvel şurada burada hatta kadınların

lisânında karîben yabancıları, me'mûrîn ve zâbitânı öldüreceğiz, Ankara'daki meclisi dağıtarak Padişahla birleşeceğiz gibi deverân eden ihtilâl-kârâne şâyiatın polis raporu ile bildirilmesine ve bundan birkaç gün sonra Delibaşı Mehmet'in ova köylerinden üçer kişiyi Ali Bey Hüyüğü'ne cem' ederek bunlara yemîn etdirdiği ve karîben Konya'yı basmak için hazırlandıkları ihbâr olunmuş ve bundan dört gün sonra Konya asker firârîlerinden şahsî silâhları ile müsellâh oldukları halde Ali Bey Hüyüğü'ne firâr ve orda Delibaşı Mehmet'e iltihâk etdiklerinin bâ-rapor haber verilmesine ve Karaman Kaimmakamlığının vukuâtı te'yîd eder sûretde ma'lûmât vermesine rağmen makam-ı vilâyetin ihbârât-ı mütevâliyeyi hayâl ve evhâm telâkki etmesi ve her dürlü ihtimâli nazar-ı dikkate alarak bir gûnâ tedâbir ittihâzına lüzûm görmemesi hakikaten şayân-ı istiğrâb bir saffettir.

Bununla beraber şimdiye kadar icrâ' kılınan tedkikât neticesinde marûz hatâların bir gûnâ sûiniyyet mahsûlü olmadığını Vali Haydar Beyin ifrât derecede itimâdı nefsine mağlûb ve şahsî te'sîrâtına mağrûr olmasından neş'et etdiğine kanaât edilmiş ve müşârün-ileyhin gerek hâdise esnâ'sında istihkar-ı hayat ederek şeref-i hükûmeti muhâfaza etmesi ve gerek hâdisenin izâlesinden sonra yağma ve garâta mürtekiblerin irtikâblarına meydân vermemek sûreti ile mesbûk olan hidematı şayân-ı takdîr görülmüştür.

Harekâta İştirâk Edenler Hakkındaki Nokta-i Nazarımız

Bir iki kaza ve karyesi istisnâ' edilince Konya Vilâyetinin mülhakatile beraber âsî olduğunu kabûl etmek lâzımdır. Ve bunların kaffesi kanûnen hükm-i idâma kesb-i istihkak etmiştir. Fakat cezâ'daki gâye düşünülür ve bi'n-netice cezâ'nın ıslâhı hâlî te'mîn etmek irtikâbı cinâyete müstenid olanlara ibret olmak ve cürmün tekerrürünü men eylemek gibi esâsâta binâen vaz' edildiği teemmül olunur ve mütecâsirlerin te'dîbi maksadile şimdiye kadar muhtelif eşkâlde tatbîk ve icrâ' olunan nev-i mücazât nazar-ı dikkate alınırsa bu muazzam hâdisenin halli için me'mûr olan her hangi bir hey'etin ta'yîni meslekinde duçâr-ı müşkilât olacağını teslîm etmek iktizâ' eder. Hatta nasıl ki bu ana deyin hâdisede alâ-kadar olduğu cihetle mahkûm edilen iki bini mütecâviz eşhâsdan yedi yüz küsûr nüfusun i'dâm ve mütebâkisinin ale't-derecât müebbet, muvakkât kürek, kal'a-bend, nefy ve te'bîd cezâ'ları ila mücazât edildiği kayd-ı resmi ile tahakkûk ettiği gibi gerek harekât-ı isyâniye esna'sında gerek sükûnet avdet etdikden sonra Kuva-yı Tedibiyye Müfrezeleri tarafından bir çok karyelerde pek çok haneler ihrâk ve bir çok eşhâs bilâ-delîl tevkîf ve bütün vilâyet halkı bilâ-tefrîk halen tecziye olunarak matlûb olan şiddetin azâmî icrâ' edildiği anlaşılmış ve şiddetle hareketi iltizâm ederek işe başlayan hey'etimiz ma'rûz hâlâta şahît olunca tereddüde düşerek şiddet ve i'tidâlden hangisinin müfîd olacağını teemmüle mecbûr kalmıştır. Bu husûs hakkında icrâ' etdiğimiz müzâkerât ve münâkeşâtdan sonra;

1- Vazîfeye mübâşeretimiz zemanına kadar geçen bir ay zarfında muhtelif yerlerde muhtelif hey'etler tarafından binlerce eşhâsa eşkâl-i mütenevviade tatbîk edilen ve hikmet-i cezâ' ile nisbet kabul etmeyen fecî' mücâzât neticesinde halk cezâ-yı intikam sûretinde telâkki ederek müzmîn bir hâl iktisâb etdiğini,

2- Hâdisenin âmîl ve mürettibleri memleketin erbâb-ı iktidâr ve nüfûzundan olduğu ve bu gibiler hakkında şiddet göstererek avâm üzerinde müdhiş bir te'sîr husûle getirmek lâzım geldiği halde faaliyet gösteren Hey'et-i Tedibiyye i'dâm gibi mücâzât-ı şedîdeyi avama tatbîk ve bu cezâ'lara müstahakk olanlar erbâb-ı nüfûz hakkında pek hafîf olan te'bîd cezâsı ile iktifâ ederek bu sûretle tatbîk-i cezâdan beklenilen ibret ve ıslâh-ı nefis vesâyâ-yı mühimmesinin fevt edildiği,

3- Bil-cümle Konya Vilâyeti sekenesinin bilâ-istisnâ tecziyesine hikmet-i idâre nokta-i nazarından imkân olmadığı cihetle alâka-dârânın üç kısma tefrîk ederek cebren harekât-ı isyâniyyeye iştirâk edenlerle câhil ve saffeti hasebile iğfâl edilen ve fikir ve nüfûz itibârile hâiz-i te'sîr olmayan eşhâs hakkında itidâl, şahsî ve malî tesirâtile halka nâfiz olan ve bu sûretle isyâna iştirâki tebeyyün eyleyen âmîller hakkında şiddet gösterilmesi tercîh olunmuş ve şimdiye kadar devam eden muhâkemâtımızda bu meslek ta'kîb ve bu sûretle tedvir-i umûr edilmişdir.

Bu meslekin sayesinde hepimizin işe mübâşeretinden evvel yapılan ve bu mevzû'un lehine masrûf olmayan ve halk nazarında intikâm şeklinde kabul edilen icraâtden mütevellid yanlış zehâbın tashîh olunacağını ve muhît üzerinde hüsn-i te'sîr husûle getireceğini ümit eder ve emr-i devletlerinize intizâr eyleriz efendim.

Türkiye Büyük Millet Meclisi 3. Konya İstiklâl Mahkemesi
Isparta Meb'usu Tahir Bey (Kıcır)
Bursa Meb'usu Osman Nuri Bey
Çankırı Meb'usu Tevfik Efendi

Kaynak: A. Ü. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü (TİTE) Arşivi: Sıra No: 6-2582, Kutu No: 21, Gömlek No: 8, Belge No: 8.

Delibaşı Mehmet'in Simi Köyü civarında tarlanın içindeki mezarı "Üstü olan mezarın tamamı belirsiz kişiler tarafından 1982 darbesinden sonra dağıtılınca, torunları tekrar taş ve betonla ördürmüştür" (Fotoğraf: Ahmet Atalay)

KÖY MUHTARLIĞINDAN İSYAN LİDERLİĞİNE ALİBEYHÜYÜKLÜ DELİBAŞI MEHMET'İN KADER ÇİZGİSİ

*Ahmet ATALAY**

ÖZET

Araştırmada, Delibaşı Mehmet'in; kimliğinin yanı sıra I. ve II. Bozkır Olayları ile kendi ismiyle anılan Konya Hadisesi'ndeki rolü ortaya kondu.

Ayrıca; Delibaşı Mehmet'in, İstanbul Hükümeti ve bu hükümetin kurucusu olan Hürriyet İtilâf Fırkası'nın hem İstanbul Merkez Yöneticileri hem de Konya Şubesi Üyeleri'yle olan ilişkileri aydınlatıldı. Sonra; Konya Valisi Cemal Bey, Hürriyet İtilâf Fırkası Konya Şubesi Üyeleri ve Delibaşı Mehmet'in; Konya halkını, Kuvâ-yı Milliye aleyhine nasıl teşvik ettikleri anlatıldı.

Anahtar Kelimeler: İsyan, Delibaşı, Konya.

RÉSUMÉ

Dans cette présente étude, on a révélé la personnalité de Delibaşı Mehmet et son role dans les deux émeutes de Zeynelabidin à Bozkır ainsi que dans l'émeute de Konya.

D'autre part, on a étudié les relations de Delibaşı Mehmet, soit avec les membres à Konya soit avec les dirigeants à İstanbul, de Hürriyet İtilâf Fırkası qui a fondé le Gouvernement de Padişah d'İstanbul.

Puis on a expliqué comment Cemal Bey, le préfet de Konya, les membres de Hürriyet İtilâf Fırkası à Konya et Delibaşı Mehmet avaient encouragé le peuple de Konya contre Kuvâ-yı Millîye

Les mots-clefs: Rébellion, Delibaşı, Konya.

* Selçuk Üniversitesi Rektörlüğü, Atatürk İlkeleri ve Inkılâp Tarihi Okutmanı

GİRİŞ

Bugüne kadar Millî Mücadele döneminde Konya Merkezi'nde ve civarında meydana gelen olaylarla ilgili fazlaca yazıldı çizildi. Ama şu ana kadar bu hâdiselerle ilgili ciddi manâda bir araştırma henüz yapılmadı.

Araştırmada, o günleri yaşamış olan insanların hatıralarından hareketle Alibeyhüyüğü Köyü'nden Delibaşı Mehmet'i farklı yönleriyle tanıyacak önemsenmeyen kişilerin zaman içerisinde devletimize ve milletimize ne denli acı olaylar yaşattıklarını incelemeye çalışacağız.

1. DELİBAŞI MEHMET KİMDİR?

Delibaşı Mehmet, Konya'nın İçeri Çumra Nahiyesi'ne bağlı Alibeyhüyüğü Köyü'nde 1295/1880'de doğdu. Babasının adı Arif, annesinin adı Havva'dır [1].

Çok fakir olan Delibaşı Mehmet, önce Alibeyhüyüğü Köyü'nde kır bekçiliği, daha sonra da bir aşarcının yanında kilecilik yaptı [2].

Sakin bir yaşam tarzı olan Delibaşı Mehmet; "Kırk yaşlarında evlendi. Sonra da köy muhtarı oldu" (Kuzu,1).

İri yarı bir vücut yapısına sahip olan Delibaşı, muhtar olunca, "etrafında gençlerden oluşan bir ekip teşekkül ettirdi. Otuz kişiden oluşan bu ekibi silâhlandırdı. Bu gençlerle sık sık ava gitti. Cuma günleri, Kumluk denen köy meydanında civar köylerden gelen gençlerle cirit oynadı" (Kuzu, 1). Bu arada köye gelip giden misafirlerinin karınlarını doyurmak ve onlarla ilgilenmekten geri durmadı. Bu davranışları çevrede ona itibar sağladı. Bütün bunlar, çevre ile iyi münasebet kurmasına neden oldu. Bilhassa Çumra[3] havalisinin; Camili, Üçhüyük, Karahüyük gibi Türkmen köylerinden dostları ve sevenleri oldu. Hatta bu saygınlığı Karapınar ile Hotamış'a kadar da yayıldı.

Silahlı grubuyla birlikte, "hırsızlık, cinayet sanıklarının yakalanması ve çeşitli yolsuzlukların önlenmesinde Jandarmaya önemli yardımı olan" (Kuzu, 1) Delibaşı Mehmet'e ve adamlarına hükümetin kolluk kuvvetleri hoşgörülü davrandı.

2. DELİBAŞI MEHMET İLE HÜRRİYET ve İTİLÂF FIRKASI İLİŞKİSİ

Alibeyhüyüğü Köy Muhtarı Delibaşı Mehmet, bütün bu olumlu davranışlarından ve artan nüfuzundan dolayı çevrede "Mehmet Ağa" ünvanıyla anılmaya başlandı.

Nüfuz ve ünvanı günden güne genişleyen Delibaşı Mehmet Ağa, o dönemin hükûmetinin kurucu partisi olan Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nın Konya'daki yetkilileri ve Konya'da görevli resmî devlet memurlarıyla da ilişkilerini artırdı.

Okuma yazması bile olmayan Delibaşı Mehmet Ağa, Konya Valisi Aksekili Cemal Bey de dahil, Hürriyet İtilâf Partisi Konya Teşkilâtı sorumlu ve yöneticilerinden Zeynel Abidin Hoca Efendi'nin bacanağı Burhanzade Hacı Mustafa Efendi ve kardeşi Hacı Mehmet Efendi, İskenderlerin Ali Efendi ve oğlu 1328/1912 Konya doğumlu Konya Defterdarlığı Muhasebe Müdürü Ahmet Bey ile ilişkilerini sıklaştırdı. Hatta "Kardeşi Ömer'i Hürriyet İtilâf Fırkası Konya Teşkilâtı'na üye kaydettirdi" (Atalay, 2003, 225). Öyle oldu ki zaman zaman İskenderler ve Burhanzadelerin önde gelen aile reisleri ile Hürriyet İtilâf Fırkası Konya Yöneticileri'ne Alibeyhüyüğü'nde ziyafetler verdi.

Hürriyet İtilâf Fırkası adına Konya'da her şey yolundaydı ki, Anadolu'da filizlenen Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri ve Kuvâ-yı Millîye Teşkilâtları Konya'da da taban bulmaya başladı. Ama bu durum, Hürriyet İtilâf Fırkası'nın İstanbul'daki Genel Merkez Yöneticileri ile oluşturdukları İstanbul Hükümeti'nin kabul edebilecekleri bir şey miydi? "Çünkü burası, gerek insan, gerek yiyecek maddeleri bakımından, o günün bin bir yokluğu içinde, adeta umumî bir ambardı" (Koraltan,1999, 107).

Konya'da Müdafaa-i Hukuk Teşkilâtı adına çalışmaların yapıldığını, hatta Mustafa Kemâl Paşa'nın daha Havza'ya ayak basar basmaz Konya ile ilgilendiğini öğrenen, Hürriyet İtilâf Fırkası'nın kurucusu, yöneticisi ve Ayan üyesi olan Şeyh Zeynel Abidin Efendi, olayın aslını öğrenmek için, Konya Hürriyet İtilâf Fırkası Teşkilâtı'ndan bir heyetin İstanbul'a gönderilmesini istedi.

Antalya'dan, bir Fransız vapuruna binerek İstanbul'a giden Konya Hürriyet İtilâf Fırkası Şubesi'nin merkez heyeti, o tarihte Ebussuut

Caddesi'nin Salkımsöğüt'teki tramvay hattı üzerinde, köşede bulunan otele indi. Bu adamların içinde Delibaşı isminde biri de bulunuyordu (Şakir, 1936, 69, 9).

İstanbul Hürriyet İtilâf Fırkası Genel Merkez Teşkilâtı yöneticileriyle, Konya Hürriyet İtilâf Fırkası temsilcilerinin İstanbul'da yaptıkları bu toplantıda Delibaşı, kendisinin belli bir maiyetinin bulunduğunu, şayet İstanbul Hükûmeti uygun görürse ve desteklerse kuvvetiyle derhal isyan çıkartıp Mustafa Kemâl'in oluşturmaya çalıştığı Kuvâ-yı Millîye'ye bir darbe indirmeye muvaffak olacağını söyledi (Şakir, 1936, 69, 9).

Erzurum Kongresi ve arkasından yapılan Sivas Kongresi'ne ilgi Konya'da da vardı. 12. Kolordu Kumandanı Selahattin Bey'in Konya'dan seçilerek Sivas'ta yapılacak olan kongreye katılacak üyeleri, Sivas'a gönderebilmek için yaptığı çalışmalar, Konya Valisi Cemâl Bey ile Hürriyet İtilâf Fırkası Konya Şubesi yetkililerince engellendi (Gökbilgin, 1959, 195). Ancak, Beyşehir İlçesi'nden, Çeçenlerden Süleyman Sırrı Bey'in Sivas Kongresi'ne katılması engellenemedi (Koç, 1970,1).

Sivas Kongresi'nin kararları Konya'ya ulaştırıldığında ise, Kolordu Topçu Kumandanı İzzet Bey, Alay Kumandanlarından Sabri Bey ile Yüzbaşı Cemâl ve Yüzbaşı Mustafa Beyler birlikte okuyup sevindiler (Cemalettin, 1926, 93). Tüzüğü enine boyuna inceleyen Yüzbaşı Cemâl; "Oh ne alâ! İntikam günleri yaklaşıyor..." dediği sırada emir eri Konyalı Kerim'i gördü. "Gel Kerim Efendi otur..." dedi ve devamla; "Selâmet günleri yaklaşıyor. Sivas'ta çalıştıklarını duyduğumuz Heyet-i Temsiliye'nin tüzüğü ve başkanlığında kutsal cihada alayımızın katılması hakkında bir yazı geldi. Konya'da meydana getirilecek kuruluş için gerekli direktifler veriliyor" (Cemalettin, 1926, 96) bilgisini verdi.

3. I. ve II. ZEYNEL ABİDİN İSYANLARI'NDA DELİBAŞI MEHMET

Delibaşı Mehmet, İstanbul toplantısındaki ortaya attığı eylemi gerçekleştirmek için çalıştığı sıralarda, Konya Valisi Artin Cemâl Bey de, çevrede adeta terör estiriyordu.

Konya'da, Hürriyet İtilâf Fırkası Konya Temsilcileri faaliyetlerini, Konya İslâm Teâli Cemiyeti üyeleriyle birleştirip olumsuz propagandalarını birlikte yürütürlerken (Erdeha, 1975, 267) Hürriyet İtilâf Fırkası Genel Merkez Yöneticisi Konyalı Zeynel Abidin Efendi; Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nın, gizli Nigehbân Askeri Cemiyeti'yle de birleştiğini (İleri, 626, 1919, 6) gazetelere verdiği beyanatla ülke geneline duyurdu.

Konya ve Konyalı halkın üzerindeki bu siyasi baskılara ek olarak İngiliz Muhipleri Cemiyeti'nin kurucusu ve yöneticisi Rahip Frew'in, Konya'da bulunan azınlıklarla şehrin Şems Parkı civarındaki Devle Mahallesi'nde bir toplantı yapıp Bozkır, Karaman, Ereğli, Eğridir ilçelerini dolaşarak fakir halka Padişah Hükûmeti'ne destek vermek, Kuvâ-yı Millîye'ye karşı isyan başlatmak için para dağıttığını da düşünürsek o zamanki siyasi atmosferi tahlil etmek hiç zor değildir.

Buna rağmen vatansever Konyalı halk, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni bir an önce kurmak için çırpınmaktadır.

Vali Cemal Bey'in 25-26 Eylül 1919'da Konya'yı terk etmesiyle, Kuvâ-yı Millîye lehine oluşan olumlu hava, Damat Ferit Paşa Hükûmeti'nin hiç de hoşuna gitmemiş ve İstanbul Hükûmeti'nin Harbiye Bakanı Şefik Paşa'nın Eskişehir'deki Kolordu Komutanlığı'na tayin ettiği Kiraz Hamdi Paşa, İngiliz Generali Salli Kled ile birlikte basına verdikleri; "Konya olaylarını bilhassa konuştuk. Vali Cemâl Bey'in firarı ve Kuvâ-yı Millîye'nin orada duruma hâkimiyeti yeis ve asabiyet yaratmıştır" (Coşar, 121, 1919, 1) demeci, Konya ve civarını kötü günlerin beklediği sinyalini verdi.

Bütün bu olumsuz faaliyetler nihayet, Bozkır Bölgesi'nde Kuvâ-yı Millîye aleyhine bir şova dönüştü. Bu olayın müsebbipleri de, Hürriyet İtilâf Fırkası Bozkır Şubesi'nin kurucusu Zeynel Abidin Efendi'nin kardeşi Hoca Rıfat Efendi, şube başkanı Hüseyin Ağa ile Zeynel Abidin Efendi'nin amcaları ve yeğenleridir [4].

Bu nahoş olaya destek verenlerden bir diğeri de İstanbul'daki Hürriyet İtilâf Fırkası Yöneticileri'ne söz veren Delibaşı Mehmet'tir. Hürriyet İtilâf Fırkası'nın kurucusu ve yöneticisi olan Zeynel Abidin Efendi'nin emrine uyan Delibaşı Mehmet[5] yanındaki otuz kadar eğitilmiş silâhlı avenesiyle Kürt oğlu Musa serserisinin kuvvetlerinin yanında ve rehberliğinde Birinci Bozkır Zeynel Abidin İsyanı'na katıldı (Kuzu, 1; Es, 1980, 2; Gündüz, 1980, 136; Pehlivanlı, 1992, 151; İstiklâl Harbinde Ayaklanmalar, 1976, 188).

Birinci Bozkır Zeynel Abidin Hâdisesi'ne; Kuvâ-yı Millîye aleyhinde olduğu için, ayaklanmaya karşı

gelmek isteyen hamiyetli bazı Bozkırlı şahıslar derhal öldürülmüş bir kısmı da yaralanmıştır (Coşar, 120, 1919,1).

27 Eylül-4 Ekim 1919'da meydana gelen I. Bozkır Zeynel Abidin Ayaklanması'nın başarısızlığı üzerine yöreyle ilgilerini kesmeyen yabancı ajanlar ve Zeynel Abidin Efendi, amcazadeleri ve yeğenleri olan Hoca Abdülhalim, Hoca Sabit ve Hoca Abdullah'ı 20 Ekim-4 Kasım 1919'da tekrar Bozkır'a doğru harekete geçirdi. Bu kuvvetlere destek, Apa Köyü'nde oturan Zeynel Abidin'in akrabası Hacı Osman ile emrindeki kuvvetleri iki yüze kadar çıkaran Delibaşı Mehmet'ten geldi.

Hurşit Paşa o dönem Konya'daki temaslarını Vakit gazetesi muhabirine; "Bozkır Hadiseleri fena şekilde çıkmış. Haricî alâkası olduğu söyleniyorsa da netlik yoktur." (Coşar, 167, 1919, 1) diye değerlendirdiyse de, bugün ortaya çıkan İngiliz belgeleri haricî etkilerinin olduğunu ortaya koydu.

Dağılan asi kuvvetlerinin sorumlularından Delibaşı Mehmet, kaçarak önceden dost edindiği; "Karapınarlı Hacı Zihni, İsmilli Korucanoğlu Çini Hasan Hüseyin ve Karahüyük Köyü'nden Kadıoğlu Ali'nin evinde gizlendi" (Gündüz, 1980, 136).

Bu arada II. Bozkır Zeynelabidin olaylarını bastıran Millî Mücadele kahramanı, "Albay Arif (Karakeçili) Bey, Bozkır hadiselerine karıştığı gerekçesiyle Delibaşı'yı tutuklamak için Alibeyhüyüğü Köyü'ne geldi." (Kuzu, 1) Alibeyhüyüğü Köyü'nde bir gün kalan Albay Arif Bey'i; "Köyün ileri gelenleri, Delibaşı, cami yaptırıyor. Bu maksatla hayır ve teberru toplamak için civar köylere gitti" (Kuzu, 1) diye kandırdılar.

4. DELİBAŞI MEHMET ve KONYA HADİSESİ

Bir müddet sonra Köye dönen Delibaşı'na ne olduğu bugün bile tam bilinmez, bu sefer Kuvâ-yı Millîye lehine adam toplamaya başladı (Kuzu, 1; Koraltan, 1999, 119). Hatta Konyalı Binbaşı Kara Hüsnü Bey kendisine zaman zaman yardım etti. Yeni Vali Haydar Bey de bundan memnuniyet duyuyordu.

Delibaşı Mehmet'te meydana gelen bu değişiklik, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Üyeleri nazarında şüpheli karşılandıysa da, Delibaşı'na tavır alınmadı. Fakat O'nu denetim altında tutmaktan da kendilerini alıkoymadılar.

Delibaşı'nın her türlü faaliyetini gözlemlediler ve anında yetkilileri uyardılar. Çalışmaları gayri ciddî ve güven vermediği için ilkinde Fahrettin (Altay) Paşa'ya durumun ciddîyetini ilettiklerinde Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin üyelerinin aldıkları cevap; "hayır olmaz ben orduyu siyasete sokmam" (Gürel, 1959, 2) oldu.

Delibaşı'yı İstanbul Hükümeti'nin halen kontrol ettiği kanaatini iyiden iyiye gören Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyeleri bu sefer tehlikeyi Vali Haydar Bey'e iletti. Vali de onlara; "Siz korkak ve şüpheci insanlarsınız" (Gürel, 1959, 2) cevabını verdi.

İsyan ederek Kaşınhanı Köyü'ne gelen Delibaşı Mehmet ve beraberindekiler burada telgraf hattını keserek sabaha yakın bir saatte de Konya'yı bastı (Açıksöz, 87, 1920, 2). Delibaşı'nın Konya'yı bastığını gören Hürriyet ve İtilâf Fırkası Konya Şubesi üyelerinden; "Çumralı Hasan Hoca, Cıvıloğlu Ragıp Efendi ve İskenderlerin Ali Efendi, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Konya Reisi olan Sivaslı Ali Kemâli Efendi'yi yakalayıp öldürdüler" (Sıfır, 1940, 45, 2).

Konya halkının kesinlikle destek olmadığı bu üzücü durumun ortaya çıkmasına sebep olan Delibaşı Mehmet ve Hürriyet İtilâf Fırkası İstanbul Yöneticileri ile aynı partinin Konya Şubesi Üyeleri'dir. Bunu hapishanede yatan ve aynı partinin üyesi olan Kasap Avcı Mehmet yana yakıla etrafındakilere dönüp dönüp anlatmıştır. O dönemde, Padişah Vahdettin'in Konya Vilâyet Encümenliği'ne tayin ettiği Lefkeli Kadir Efendi'nin kayını ve Çumra Nahiye Müdürü Şükrü Bey ise, yaptığı konuşmalarında oğluna sürekli olarak; "Olay Padişahlıkla ilgili bir olaydı. Delibaşı'nın da İstanbul Hükûmeti'yle bağlantısı vardı." (Büyükkarcı, 2000, 522) demiştir.

Kuvâ-yı Millîye birliklerinin Konya'ya geldiğinioğrenen Delibaşı Mehmet, elinde esir bulundurduğu Polis Müdürü Kuvâ-yı Millîyeci Necip Bey'e; "Konya'nın uğursuz gidileri beni aldattılar Necip Bey! Bu işin sonu nereye varacak bilmem. Dediklerine kandım. Bu işe atıldım" (Sıfır, 1940, 51, 2) dedi ve Konya'dan, Bozkır istikametine kaçtı.

Millî müfrezelerin takibinden Bozkır'da da kurtulamayınca Karaman üzerinden, kardeşi Ömer, dayısının oğlu Seyit ve Karamanlı Murat ile Akdeniz sahiline inen Delibaşı Mehmet, bir Fransız gemisine binerek Yunanistan'a sığındı.

Delibaşı'nın köyünden uzak olduğu günlerde Yüzbaşı Nuri Bey, Alibeyhüyüğü Köyü'nde birkaç defa arama yaptı. "Delibaşı'nın teşvikçisi olarak

gördüğü; Salih Ağa, Memiş Efendi, Kadir Çavuş, Berber Karaoğlan, Tevfik ve Hasan Hüseyin Ağayı tevkif etti. Köy eşrafından olan bu şahıslar üç yıl kadar Erzurum'da mahpus kaldılar" (Kuzu, 2).

Yunanlılardan gördüğü destek ve aldığı yardımla tekrar Alibeyhüyüğü Köyü'ne dönen Delibaşı Mehmet, bir gece evinde yattıktan sonra tekrar dağa çıktı. Yanında bulunan Karamanlı Murat, Kâzımkarabekirli Kör Billeç, Arzının Abdullah ile birkaç gün dağda dolaştıktan sonra, arkadaşları O'nun kendilerine yapmış olduğu sert davranışlarından bıkmış olacaklar ki, "suçlarının affedileceği vaadine istinaden" Simi Köyü civarında Delibaşı Mehmet'i arkadan vurup, başını keserek Konya'ya gönderdiler.

Başsız cesedin Delibaşı Mehmet'e ait olduğunu teşhis eden Delibaşı'nın Annesi ve eşi, cesedi Simi Köyü'ne defnetti. Halen mezarı Simi Köyü yakınındaki bir tarlanın içindedir.

5. SONUÇ

Millî Mücadele'nin karışık ortamından faydalanarak Türk insanını Avrupalı devletlerin egemenliği altına sokmaya çalışan insanlarımız maalesef olmuştur. Bu insanlarımız bilerek veya bilmeyerek ya da aldatılarak bu tür kirli işlere girişmişlerdir.

Delibaşı Mehmet örneğinde gördüğümüz gibi bu tür insanlar geçmişte vardı bugün de fazla miktarda mevcutturlar. Bundan dolayı Kuvâ-yı Millîyecilerimizin o dönem gösterdikleri fedakârlık ve mukavemeti, bugün daha fazla göstermeliyiz.Bu Türk Milleti'nin geleceği için son derece önem arz etmektedir.

NOTLAR:

1. Kuzu, Mehmet, "Konya Delibaşı İsyanı" Anıları, (Kısaltma: Delibaşı İsyanı), s.1 (Delibaşı Mehmet ile teyze çocukları olan Mehmet Kuzu, 1320/1904 yılında Alibeyhüyüğü Köyü'nde doğdu. Abdülkadir Efendi'nin oğlu olan Kuzu, yöre de "Hatıp Hoca" diye bilinir. Ölmeden önce hatırasını diğer teyzesinin oğlu, Tarih Öğretmeni olan ve aynı ismi taşıyan Mehmet Kuzu' ya anlatarak yazdırmıştır.)

2. Kuzu,Delibaşı İsyanı, s.1. (Prof. Dr. Nuri Köstüklü; Selçuk Üniversitesi Yayını, Konya 1993, "Hamit Sancağı ve Türkiye" isimli eserinin 90. sayfasında: Dağılma döneminde Osmanlı Devleti'nin bozulan müesseselerinden birinin de "Delil Ocağı" denilen askerî teşkilat biriminde meydana geldiğini belirtip; "Öyle zannediyoruz ki, Millî Mücadele'de Konya ve havâlisinde zuhur eden şakî Delibaş Mehmet adını buradan yâni -delilbaşılık-tan almakta idi." diyerek "Dçlibaşı" isminin nereden geldiği, nasıl kullanıldığı ve bunların son dönemde Türk halkına karşı olumsuz faaliyetleri konusunda açıklamalarda bulunur.)

3. Bugünkü İçeri Çumra (o dönemde şu an ki kaza olan Çumra İlçesi henüz kurulmamıştı)

4. Bozkır isyanları diye bilinen ve gerçeğinde "Bozkır'da Zeynel Abidin İsyanları" denmesi gereken olayları organize edenler gerçek Bozkırlı değillerdir. İsyanlarda lider olarak karşımıza çıkan bu kişiler, Osmanlı Devlet'inin Bozkır ve köylerinde halka din bilgisi eğitimi vermek üzere "Hatıp" olarak görevlendirdiği insanlardır. Bu türden görevlilerin çoğunluğunu ise, Şeyh Zeynel Abidin Efendi ile onun akrabaları oluşturmaktadır. Bozkır'da Birinci Zeynel Abidin İsyanı'nda ön plânda olanlardan Delibaşı Mehmet'in rehberliğini de yapan Kürt oğlu Musa, Bademlili diye bilinen Hacı Halil ile Güzel Çavuş ve Bozkır'da İkinci Zeynel Abidin İsyan olayındaki liderlerden Hoca Abdülhalim, Hoca Abdullah, Hoca Sabit ve Apa ile Dinek civarındaki çarpışmalarda tutuklanan Apalı Hacı Osman, Zeynel Abidin Efendi'nin amcazadeleri ve yeğenleridir.

5. Şunu da belirtmekte fayda vardır. Delibaşı Mehmet Alibeyhüyüğü Köyü'ne sonradan gelerek yerleşen Arnavut asıllı bir ailenin oğludur.

KAYNAKLAR

KİTAP VE MAKALELER

1. Atalay, Ahmet, 2003, Konya ve İlçelerinde Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin Kuruluşları ve Karakteristik Özellikleri, *Yeni İpek Yolu Konya Ticaret Odası Dergisi Konya 5.Özel Sayı*, Editör: Yusuf Küçükdağ, Konya 2003, s.219-250.

2. Büyükkarcı, Süleyman, 2000, Delibaş Ayaklanması Sonrası İle İlgili Bazı Ayrıntılar, *Yedinci Askerî Tarih Semineri Bildirileri*, Genel Kurmay Basımevi (Oturumun soru ve cevapları kısmı), Ankara 2000, s.454-517-519-522.

3. Cemalettin, Ali, 1926, *Konya İsyanı'nın İç Yüzü*, Sudî Kütüphanesi İzmir Şubesi Yayını, İzmir 1342 (1926).

4. Erdeha, Kâmil,1975, Millî Mücadele'de Vilayetler ve Valiler, Remzi Kitabevi, İstanbul.

5. Es, Selçuk, 1980, Konya'ya Sürülen Kara Leke, *Yeni Konya*, 17 Haziran 1980, Tefrika No: 12, s.2.

6. Gökbilgin, Tayyip, 1959, *Millî Mücadele Başlarken*, Türk Tarih Kurumu, Birinci Kitap, Ankara.

7. Gündüz, İbrahim, 1980, *Bütün Yönleriyle Karapınar*, Kuzucular Ofset, Konya.

8. Gürel, Kâzım, 1959, Konya'da Millî Mücadele Hatıraları, Yeni Konya, 10 Eylül 1959 Perşembe, s.2; 16 Eylül 1959 Çarşamba, s.2.

9. Koç, Mehmet, 1970, *Beyşehir Tarihini Araştırma Notları*, Beyşehir.

10. Koraltan, Refik, 1999, Bir Politikacının Anıları, Yazan: Coşkun Ertepınar, Hacettepe-Taş, Ankara.

11. Köstüklü, Nuri, 1993, *Hamit Sancağı ve Türkiye, Selçuk Üniversitesi Yayını*, Konya.

12. Kuzu, Mehmet, Konya Delibaş İsyanı Anılar, Daktilo eden: Tarih Öğretmeni Mehmet Kuzu, Konya.

13. Pehlivanlı, Hamit, 1992, *Kurtuluş Savaşı İstihbaratında Askeri Polis Teşkilatı*, Genel Kurmay Başkanlığı Yayını, Ankara.

14. Sıfır, Mim (Razi Yalkın), 1940, *Konya İsyanı'nın İç Yüzü, Yeni Sabah*, 5 Mart 1940 Salı, Tefrika No: 45, s.2; 11 Mart 1940 Pazartesi, Tefrike No: 51, s.2.

15. Şakir, Ziya, 1936, *Büyük Türk İnkılâbı ve Acı Hakikatler, Tan*, 5 İlkteşrin 1936 Pazartesi, Tefrika No: 69, s.9.

16. *Türk İstiklal Harbinde Ayaklanmalar*, 1974, C.5, Genel Kurmay Basımevi, Ankara.

GAZETELER

1. *Açıksöz* (No: 87, 18 Teşrinievvel 1336/1920 Pazartesi, s.2)

2. *İleri* (No: 626, 5 Teşrinievvel 1335/1919 , s.6)

3. *İstiklâl Harbi Gazetesi* (No: 120, 29 Eylül 1919 Pazartesi, s.1; No: 121, 30 Eylül 1919 Salı, s.1; No: 167, 22 Kasım 1919 Cumartesi, s.1)

4. *Tan* (5 İlkteşrin 1936 Pazartesi, Tefrike No: 69, s.9)

5. *Yeni Konya* (10 Eylül 1959 Perşembe, s.2; 16 Eylül 1959 Çarşamba, s.2; 17 Haziran 1980, Tefrika no: 12, s.2;)

6. *Yeni Sabah* (5 Mart 1940 Salı, Tefrika No: 45, s.2; 11 Mart 1940 Pazartesi, Tefrika No: 51, s.2)

EKLER:

KONYA DELİBAŞI İSYANI

Mehmet Kuzu

Abdülkadir oğlu 1320/1904 Alibeyhüyüğü doğumlu, medrese mezunu. Çevrede Hatip Hoca namıyla tanınır. Aynı yerde mukim. Kendisinden konu ile ilgili olarak aldığım malumat:

"Konya'nın İçeri Çumra Nahiyesine bağlı Alibeyhüyüğü köyünde tahminen 1295/1880de doğan Delibaşının adı Mehmet, Baba adı Arif, Ana adı Havva idi. Mehmet Ağa benim teyzemin oğludur.

Çok fakir olan mehmet Ağa önceleri köyde kır bekçiliği, daha sonra da aşarcının yanında kilecilik yapmış, tahminime göre 40 yaşlarında evlenmiştir. Daha sonra da köy muhtarı olmuştur.

Muhtarlığı sırasında etrafında güçlü ve gençlerden oluşanbir ekip teşekkül ettirdi. 30 kadar kişiden ibaret olan bu ekip silahlı idi.Delibaşı bunlarla sık sık ava gider, cuma günleri Kumluk denen köy meydanında çevreden gelenlerle cirit oynardı. Bütün bunlar, çevre ile iyi münasebet kurmasına yardımcı oldu. Bilhassa Çumra (1) havalisinin Türkmen köylerinden olan Camili ,Üçhüyük,Karahüyük gibi köylerden dostlar edinerek kendisini saydırmıştı.

Çok cömert bir insan olan Delibaşı köye gelen misâfirlerini ağırlamaktan zevk alırdı.Çevrede kendini hükumet temsilcisi gibi tanıtarak yanındaki silahlı grupla hırsızlık,cinâyet sanıklarının yakalanmasında jandarmaya yardımcı olur,çeşitli yolsuzlukların önlenmesinde önemli derecede rol oynardı.

Bu hâdiselerle nâmı artan Delibaşı şımarır.Konya'da da hükumet erkânı,İskenderler (2) ve Zeynel-Âbidin Efendi Hoca ile iyi münâsebetler kurar.

Okuma-yazması dahi olmayan Delibaşı Kuvâ-i Milliye'ye karşı Konya'daki çevresinin teşviki ile emri altına 300-500 kadar bir başıbozuk takımı topladı.Bozkır baskınında bu ekip ve Kürdoğlu Musa ile önemli bir rol oynar.

Yüzbaşı Ârif bey adında bir kumandan Bozkır hâdisesine karıştığı gerekçesiyle Delibaşı'yı tutuklamak için köye gelir.Köyün ileri gelenleri kendisinin câmi yaptırdığını,bu maksatla hayır ve teberrû toplamak için cıvar köylere gittigini söylemeleri üzerine Yüzbaşı Ârif bey bir gün kalarak köyden ayrılır.

Bir müddet sonra köye dönen Delibaşı Kuvâ-i Milliye aleyhine adam toplamaya başlar.Beşyüz kadar adamıyla isyana karar veren Delibaşı Konya'ya yönelir.Önce o zaman nâhiye olan Çumra'ya girerek telgraf hatlarını keser.Daha sonra Kaşınhan'a gelir.Buraya karşılarına gelen iki jandarma erini şehit ederler.Daha sonra da aynı gün sabaha karşı Konya'yı basarlar.(3)

Konya vakasından sonra Delibaşı,kardeşi Ömer,dayısının oğlu Seyit ve Karamanlı Murat Yunanlılara sığındılar.(4)Orada bir yıldan fazla kaldıklarını tahmin ediyorum.

EK 1: Delibaşı Mehmet'in teyzesinin oğlu olan Mehmet Kuzu'nun hatıralarının birinci sayfası. (Hatıra diğer teyze çocuklarından olan ve aynı ismi taşıyan öğretmen Mehmet Kuzu tarafından daktilo edilmiştir.)

KONYA'DA MİLLİ MÜCADELE Hatıraları

Bu konuda Hayat Mecmuasında Konyayla ilgili olarak çıkan asılsız yazıların HAKİKİ ÇEHRESİ

Yazan : **KÂZIM GÜREL**

(Eski Konya Milletvekili)

Sayın Orgeneral Fahreddin Altay Hayat mecmuasında Milli mücadeleye aid hatıralarını yayınladı (1). Her sahada büyük mevkiler işgal etmiş zevatın görmüş oldukları hizmetleri, girmiş oldukları harbleri, yaşamış oldukları hatıraları günü gününe olmasa bile kısmen olsun parçalara ayırarak neşretmeleri, memleket tarihine hizmet bakımından küçün-

(Devamı S. 2 de)

(1) Hayat Mecmuasının sayı : 8. 12. 16

EK 2:
Kazım Gürel'in 10 Eylül 1959 Perşembe tarihinde Yeni Konya gazetesinin 2. sayfasında yayına başlayan hatıralarının ilk nüshası

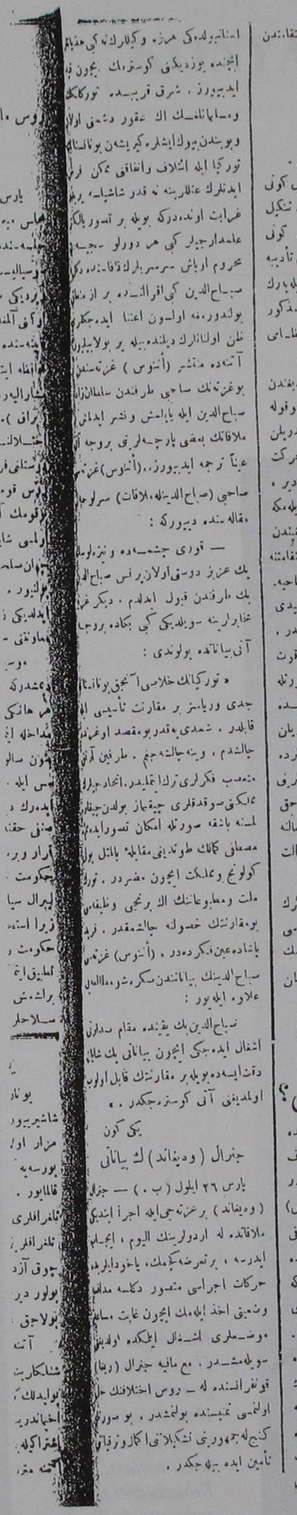

قونیه وقعه‌سی ناصیل اولدی

عصیان امارەلری

قونیه حادثه‌سی حقنده‌کی سلاحیدار مقامه‌دن الدیغمز معلومات نظراً، دها بوندن یکرمی کون قدر اول قونیه‌ده بیش افکار مقدره بیجاوه معصوم خلق آراسنه صوقولقده و آلدن آلنه استانبولك حریت واتلاف فرقه‌سنك جانیسانه تشتیاری ایله اهالی زهرلنمکده ایدی اوصیرده هرشی حسن ایتمش اولان والی مقتدر حیدر بك افندی ایله ذاتدارمه قوماندان عونی بك لازمکان امنیت ترتیباتی اخذ ایله مشروطیتی و اساسنده راحتلنمش بلوریه تعلیماً مانع اولمقلرندی تفکر ، بنه بولیکی درکولی رجال حکومتك اتخاذ ایتکلری تدابیر مانعه‌سایه‌سنده، قونیه داخلده هیچ برحرکت متقابله تحدث ایتمه‌مشدر .

حادثه نصل اولدی

آیلقی مفسدلر ، قونیه واخلنده بر شورش چیقاریه‌جقلرینی بك کوزل ایشله‌مشلر ایدی. ایجون (البلدین) (آلتوس) (قره‌مان جراکنده تحریکاته دوام ایلمکده و (دلی باش محمد) نام مرسیسی دخی بر طرفدن باشته مسلح طرفدارلر طوپلامقده ایدی

باغبلر ، یوسورغلر (۵۰۰) کشی قدر تجمع ایدکدن صکره ، آنسزین یکن کیجه قونیه اوزرینه یورومشلر و نصف الیلده شهری باصمق ولایت مرکزینه دوغری ایلرولمکه باشلامشلردر.

قونیه‌نك جنوب قسمی علاقه‌دار اتفاقلی ایدن تقك مساعدلری ؛ ویولیس قره غولقار بنك جدی مدافعه‌لری اوزرینه عصات شهرك نصفنی ضبط ایدرك شمال طرفه یورومکه موفق اولمشلردر .

مدافعه باشلاییور .

عساکر قونیه‌یه دخول اوزرینه محترم والی حیدر بك ذاتدارمه‌ده و مالدانی مقتدر امرای عسکریه مزدن عونی بك ایله برلکده درحال پولیس ذاتدارمه‌سه قونلرینی آله‌الرق حکومت قونلغی اوقه‌سنده‌کی علاءالدین تپه‌سنه چیقمشلر ویونیوده مدافعه وضعیی آلمشلردر . مومی الیه‌نك مفصللری خارجدن قوای امدادیه کلنجیه قدر تپه‌ی مدافعه ایتمك ایدی عاصیلرك علاءالدین تپه‌سی اساطه ایتمك خصوصنده‌کی پلانلرینی مدافعلرك جانبازانه فداکارلقلری نتیجه‌سنده کاملاً قیریلمش ومدافعه اولانجه شدتله کیجه کوندوز دوام ایلمشدر .

بیکبار باشی استانبوللو

والی حیدر ومیر آلای عونی بکار علاءالدین تپه‌سی مدافعه‌لرینی کورمکده اتفاقلی اولدقلرینی تشریح ایتمکده ایدیلر. اوچ کون مخالف مقاومتدن صکره قونیه اوزرینه یوروماز مخربلرمزدن مفرزه‌لرمزك (بیکبار باشی) استانبوللوسنده عاصیلردن مأمور قسمه تصادف ایلمش ووقوع اولان شدید ومصادمه‌دن صکره باشبوغوزلری کسیلمش وبیکبار باشی استانبوللو استرداد ایدلمشدر .

خوروزلی خائنده

دیکر طرفدن عونی کوندہ عونی مفرزه قونیه‌نك بش کیلومتره قریبنده بولنان خوروزلی خانه واصل اولمش ودرحال قونیه‌یه داخل اولمقده‌در .

مفرزه‌لرمزك موقع وصولنده حاکم اولور اولماز، عساکر حکومتمه مراجعتله تسلیم سلاحه باشلامش وحرکت واقعه‌لرندن نهایت ایشکاری سویله‌مشلردر . قونیه ایلرده قطعاتزی فوق العاده بر صورتده استقبال ایتمکدرلر.

قونیه‌ده سکون

سوك ساعته الدیغمز متمم معلوماته نظراً الیوم قونیه‌ده سکون وسکوت تأسس ایله‌مشدر . عاصیلردن مشوق اولانلرك کافه‌سی تحت توقیفه آلنمشلردر والی وماًمورین حکومت برمعتاد امور اداریه‌لرینه اشتغال ایلمکده و عاصیلرك استحوابنه دوام اولنمقده‌در .

(امید ایدیورزکه ، حکومت یکن (یوزفیر) حادثه‌سنده اولدیغی کبی بودفعه‌ده بوشیر ادملره عفو وصفح ایله مقابله ایتمه‌یه‌جك ورؤسای عصاه‌لایقی اولدقلری جزالرینی بولمه‌لرینه جکدر . بو حادثه اوزرینه غایت شدتله حرکت ایدلیه‌جك اولورسه قونیه‌ده حریت اتلافك انکیلز سیاستی ازاله ایدمش اولیه‌جقدر.)

بکی دنیا

معلومات متممهٔ رسمیه

قونیه‌ده ظهور ایدن عصیان تشکیل ایدلمشدر . بو حادثه‌نك دشمن یاپلمسنه یونان پارەسیله تحریك ایدلدیکی تحقیقات ایلرولدیکندن ایتمکده ودیکرلرندن اسلام وعثمانلی نام وسمتی طاشیان بعض خلوقلرکه جهالت وسفاهت سائقه‌سیله دشمنله اشتراك ایتمکده اولدقلری آیریجه ثبوت بولمقده‌در . وقعه حقنده دعوتس اولنان معلومات متممه الطاسار ملته عرض اولنور : یونانلیلر کیندیلکه فنارشکل آلدن احوالدا داخلیه‌لری اوزرینه آناطولیده قازاندقلری غالب ایتمسلرك ایجون القای فتنه وفساده باشلامشلر واستانبوللره کندیلریله تشریك مساعی ایدوب مزز ذاکرتمزی دشمنه تسلیم غایه‌سیله حرکت ایدن معلوم عهثلر واسطه‌سیله بر حرکت مشترکیه قرار ویرمشلردر . دشمن برطرفدن تحت اشغالنده بولنان حوالیده تشکیلاتی وجوده کتیرمك اهالی‌یی افساد ایتمکده اولدیغی کبی دیکر طرفدنده آناطولیده الاسعاد بولدقلری قونیه ولایتی داخلنده فساد چیقارمقه صرف غیرت ایتمشدر . قونیه ولایتمه‌دن مساعد باشبوغوزلرینه کیدرك اهالی‌یی کندیلرینه جلب ایتمکده اولدقلری آکلشلمشدر .

۱ – یوزفیر وقره‌کش .
۲ – قادین خان وایلغین .
۳ – بکشاری وقره‌آغاج .
٤ – سیدی‌شهری وافسکی .

قونیه‌ده نشر اولنان ایکنجی کونی ظهور ایدن نشریات اولنك بشنده تشکیل ایدلمشدر . نشریات اولنك بشنجی کونی قونیه‌لی عساکردن تعلیم ایدیلمکده اولدقلری جزء وقره‌مان استقامتنده ایلرولمکده اولدقلرندن بحثله تکرار بیان وقدر ایتمکدن صرف نظر اولنمشدر .

قره‌آغاج ویالواجه‌ده قوت بولمقده‌در دولایی عصات اورالره قدر سوقوله بیلدیکی ایچون بوکون اشغاله کوندریلن قوة تأدیبیه یالواج استقامتنده حرکت ایتمکله برابر دیکر بر قوله ، آکردیر ، بکشهر ، قره آغاج استقامتنه ایلرولمکده باشلامشدر . ایلرولدیکی کوندہ ایلرلیدکن چکیلن احزابی اوزرندن بکشهری استقامتنه حرکت ایتمش وقونیه‌نك جوارمده‌کی سیدی شهر ناحیه‌سنه قدر کلمکده ایدیلر. سیدی‌شهری اشغاله‌دن دخی بر قوت اوسکی اوزرینه کوندرلمشدر . یوسورغله بوز قیر ایله سیدی شهری آره‌سنده تحصن ایدن عصات هم طرفدن کوندریلن قوتلرك تحت تضییقنده اولدیغندن بوکونلرده کافه‌سنك دوست ایدیلدیکی جزای سزالرینی بوله جقلری شبهه‌سزدر . جناب حق خلقه‌زك غفلتلرندن بالاستفاده یونان آمالك خدمت ایدن خائنلره بلا تأخیر عدالت الهیه‌سنی کوسترمه‌سنی جکدر .

قره حصار لواسی اهالیسنك کرك عشائی جهه‌سندہ‌کی قطعاتزك تقویه‌سی وفسادك امحاسیله سکونتی تحافظه ایلمك خصوصنده ایراد ایدیلمکده اولدیغی کبی دیکر بر وظیفه‌ده بولنان قوماندان بکلرینه دخی کوندریلن تلغرافده تعلیماتزك تأدیه جوهری کوسترمه‌سی لزوم کورلمشدر .

[آتالولی آژانسی]

یونانستانله اتفاقمی؟

(علمدار) غزته‌سی استانبولده یونانستانله عقد ایدیلمش بر اتفاق ویا اتفاق تصورلرینك موجودیتی کوسترر بعضی افکار آلمشدر. (تاکیدر دوسس) غزته‌سی یونانستانك بویله بر اتفاقی قبول ایتمه‌سی تورکیانی حمایه‌دن درعهده (۱) ایلمه‌سی دیمك اولاجغی وحال بوکه تورکلرك یونانلیلره بعض وعدلرنده حمایه بویله بر حمایه‌نك درعهده ایدیلمه‌سیله جکی یازمشده (علمدار) یونلره جواب ویرمك پورپجه‌قریته تورکلرك یونانلیلره خصوصی اوصاف ویدیغی اثباته چالیشمشدر وحکومتمه دونه‌رك اولنده بوخصوصده فعالیته دعوت ویرفرصتك قاچیرلماسنی توصیه ایلمیور . یوحوادثی

EK 3: 18 Teşrinievvel 1336 (1920) tarihli Açıksöz gazetesinin "Konya Vak'ası nasıl oldu" başlıklı haberi.

Nakiboğlu Hazire'sinden geriye kalan Müftü Hacı İbrahim Efendi ve iki yakınına ait kabir taşları. Kıblesindeki taşlar tamamen kaldırılmış. Bunlar da güney cepheden getirilerek cami girişine monte edilmiş.

KONYA HAZİRE ve KABRİSTANLARI

*M. Ali UZ**

ÖZET

Konya merkezinde kabristan ve hazire olarak yetmiş kadar yer bulunmaktadır. Şehirlerin geçmişlerine tanık olan bu mekânlar, büyük bir oranda tahrip edilmişlerdir. Cami, tekke ve türbe kıyılarında bulunan mezarlar yani hazireleri ele alan bu çalışma, tam hiçbir hazire örneğinin bırakılmadığını ortaya koymaktadır.

Anahtar Sözcükler: Kabristan, hazire, Nakiboğlu Camii Haziresi, Haca Fakih, Şerafeddin Camii.

ABSTRACT

ENCLOSED GRAVEYARDS AND CEMETERIES IN KONYA

There were about seventy cemeteries in Konya city and these places, which are witnesses of the past of their city, are destroyed at large now. By studying the enclosed graveyards surrounding the mosques, sufi buildings and mausoleums namely the hazires, we have found out that no one of these graveyards has been left in his completeness.

Key Words: Graveyard, cemetery, enclosed graveyard, hazire, graveyard of the Nakiboğlu Mosque, Hoca Fakih, Şerafeddin Camii.

* Emekli Avukat, Yazar

GİRİŞ

Konya, büyük medeniyetlere beşiklik etmiştir. Bu sebeple de pek çok tarihî eser ve medeniyet örneklerini bağrında barındırmaktadır. Fakat maalesef yer altında kalan tarihî kalıntılar her geçen gün daha derinlere indiği gibi yer üstündekileri de muhafaza edemiyoruz. Yıllarca , Roma- Bizans, Selçuklu, Beylik dönemi ve Osmanlı eserini ellerimizle yok ettik. Yol açma ve park yapma bahanesiyle kazma kürek yıkamadıklarımızı dinamitlerle attık. Meşhur Konya surlarını taş ocağı olarak kullandık. Alâeddin Tepesi'ndeki Bizans döneminden kalma kiliseyi , Şerafettin Camii'ne bitişik Şeyh Şerafeddin Türbesi'ni, hükümet binasının batı kapısı önündeki Ulvî Sultan Mescid ve Türbesi'ni, yine aynı bölgede bugün Özel İdare binası olarak kullanılan yapının yerindeki meşhur Osmanlı Bedesteni'ni, Tekel Binası arkasındaki Nalıncı Baba Türbesi"ni ve bunlar gibi daha pek çok tarihi eseri hep kendi ellerimizle yıkmadık mı?

1935 yılında Eski Muhacir Pazarı'nda bir Kırımlı göçmenin evi altında bodrum katında son Romen Devrine ait bir saray kalıntısı bulunur. Yapılan küçük kazı ve temizlikler sonunda çok kıymetli mozaik ve saray kalıntılarına tesadüf edilir. Tahsisat yokluğundan kazıya devam edilemez ve Ankara' nın kapatın emriyle bu çok kıymetli saray kalıntısı tekrar yer altında kaderine terk edilir.[1] Yeni Belediye Sarayı'nın güneybatısında yer alan vergi dairelerinin bulunduğu bina yapılırken, hafriyat sırasında bir Roma dönemi kabristanına rastlanıyor. Çıkarılan lahitler müzeye kaldırılıyor. Yani tarihî eserler araştırma ve ilmî kazılar sonunda değil, tesadüfen bulunuyor. Konya daha böyle nice tarihi kalıntıları bağrında barındırıyor.

Tarihî kabristanlarımızın durumu daha da kötüdür. Yıllarca, 7-8 asırlık kabristan ve hazireleri yok etmek, izlerini silmek için uğraştık durduk. Şimdi elimizde sadece üç-beş tarihi kabristan kaldı. Yeri geldiğinde temas edeceğimiz şekilde, bir zamanlar Mevlâna Türbesi'nde, türbe kokusu veriyor diye türbe içindeki sanduka ve örtüleri bile kaldırtmışlar. Bir zamanlar Memiş Efendi ile ilgili olarak yaptığım çalışmalar sırasında cami önündeki küçük şadırvan kitabesindeki bir boşluk dikkatimi çekmişti. Orada bulunan yaşlı Çavuşlulara sorduğumda, şu korkunç cevabı almıştım. Valide sultan ifadesindeki "sultan" kelimesi 1950 yıllarına doğru, Nahiye Müdürlüğü katibi tarafından keski ile kazınmış.

Tarihî yapılar ve kabristanlar, hatta tek tek kabirler bile bir milletin tapu senetleri gibidir. Bunları muhafaza etmezseniz , kendi varlığınızı ve kökünüzü ellerinizle yok etmiş olursunuz. Bir zamanlar Osmanlı'nın hâkim olduğu geniş coğrafyada düşman güçler, Osmanlı buralardan gider gitmez, ilk defa tarihi eserlerle kabir taşlarını yok etmekle işe başladılar. Suûdîler bile Osmanlı izlerini silmek için ülkelerinde Osmanlı eseri bırakmadılar. Geride kalan birkaç tarihi eseri de yok etmekte kararlı gözüküyorlar. Onlar bunu yıllardır şuurlu olarak ve bilerek yaptılar, ama biz aynı şeyleri niçin yaptık, bu düşmanlığın, cehaletin ve gafletin sebebini anlamak mümkün değil. Haşim Karpuz Hoca, bir tebliğinde son dönemde kaldırılan tarihi eserlerin uzun bir listesini verir.[2]

70-80 yıl öncesi Konya'sında kabristanların çokluğu dikkat çeker. O dönemlerde merkezde yetmişe yakın hazire ve kabristan vardır. Bunların çoğu Selçuklu dönemine aittir. Bu durum eskiden Konya'dan geçen seyyahların bile gözünden kaçmamıştır. 1913 yılı Temmuz'unda Konya'dan Niğde'ye doğru bir seyahat gerçekleştiren Bela Horvath bile hatıratında, "Taşlı mezarların bulunduğu mezarlıklar çoğu şehrin merkezinde , cami, türbe gibi kutsal yerlerin hemen yanı başında olabiliyor." [3] diyor. Bir yabancı için dikkatli bir tespit.

Kabir taşları tarihçi ve araştırmacılar için son derece önemli ve sağlıklı kaynaklardır. Doksanlı yılların başında "Baha Veled'den Günümüze Konya Âlimleri ve Velileri" ile ilgili çalışmamı yaparken aylarca kabristanlarda dolaştım. Yüzlerce kabir taşını inceledim ve resimlerini çektim. Kabir taşlarından mezar sahibinin adını, aile unvanını, çoğu zaman görevini, doğum ve vefat tarihlerini öğreniyorsunuz. Bunlar az bilgi değildir. Eğer özellikle Selçuklu dönemine ait kabristanları, hiç olmazsa kabir taşlarını muhafaza edebilmiş olsa idik, şimdi elimizde bu dönemin önemli

şahsiyetlerine ait pek çok bilgi olacaktı. Biz kabir taşlarını muhafaza etmek şöyle dursun, onları yol inşaatlarında ve kanalizasyonlarda lağım kapağı olarak kullandık. Şimdi elimizde, bir kısmı Mevlâna Müzesin'de, bir kısmı da Sırçalı' da olmak üzere, çok az bir kabir taşına sahibiz.

Araştırdığımızda, hazireler ve 2-3 küçük kabristan dışında büyük ve tarihi kabristanların hemen hemen hepsinin Konya dış surlarının eteklerinde veya daha uzaklarında yer aldığını görüyoruz. Çünkü sur içi genellikle yerleşim bölgesidir. Ölülerden çok dirilere gereklidir. 1923 yılında, M. Muhlis, M. Ferit, Faik ve Mümtaz Bahri Beyler tarafından neşredilen Konya ve Rehberi isimli eserin sonunda verilen Konya haritasında sadece, Gazialemşah Mahallesi'nde bugünkü kilisenin Batısında ve bir blok ötesinde küçük bir Hıristiyan kabristanına tesadüf ediyoruz. Kaynaklarda adı geçen Beyhekim Kabristanı'nın daha önceden kaldırıldığı anlaşılıyor. Zindankale'deki Rum ve Ermeni kabristanları da öyle.

Tarihi Konya kabristanları ile ilgili olarak dikkatimizi çeken bir husus da, kabristan isimlerinden bazılarının, Konya Âlimleri ve Velileri isimli kitabımızın ikinci cildinde uzunca üzerinde durduğumuz Konya velileri listesindeki isimlerle aynı adları taşımasıdır. Ana Sultan, Aslan Ali, Fahrünnisa, Hoca Faruk, Kara Kemal, Pirebi , Pisili, Sadır Sultan, Burhan Dede ve Şehitler gibi...

Maalesef günümüze kadar, Konya kabristan ve hazireleri ile ilgili ciddi çalışmaların yapılmadığını görüyoruz. Elimizde sadece kabristanlarla ilgili birkaç liste var. Bunlardan ilki M. Zeki Oral'ın Anıt dergisinde [4] verdiği liste. Mehmet Önder de aynı listeyi verir.[5] Yine Konyalı da, hemen hemen aynı isimleri havi listeyi tekrarlar.[6] Her iki listede 42-43'er isimden bahsedilir. Nedense her iki listede de Lâlebahçe ve civarındaki tarihi kabristanların üzerinde pek durulmaz İki büyük Sille kabristanı da öyle.

Üçüncü bir liste, yakın bir zamanda bu listeler birleştirilerek ve yapılan eklerle Mehmet Eminoğlu Hoca tarafından verilmiştir.[7] Adı geçen makalenin başlığı, "Konya'da Tarihi ve 1946 Yılında Yıktırılan Kabristanlar" şeklinde. Başlıkta bir zuhül olsa gerek. Çünkü listelerde adı geçen kabristanlar, Osmanlı'nın son dönemlerinden, özellikle 1927 yılından itibaren o tarihe kadar yıktırılmıştır. Bu listedeki hazire ve kabristan sayısı 55 kadardır. Bir de elimizde Büyükşehir Mezarlıklar Müdürlüğü'nden aldığımız mevcut kabristanlar listesi var.

Son bir kapsamlı araştırma da iki öğrenci tarafından yapılan lisans tezidir. Tezi hazırlayanlar Hacer Kara ile Şerife Kuru adında iki kız öğrencidir. Tezin Danışmanı ise Prof. Dr. Haşim Karpuz Hocadır. Konya kabristanları ile ilgili olarak yapılan en kapsamlı araştırma budur. Hem bu öğrencilerimizi, hem de tezin danışmanı Haşim Hocayı kutluyorum. Çok büyük bir hizmet ifa etmişler ve büyük bir emek sarf etmişler.

Bu yazımızda, Konya'da kabristanlar ve hazireler konusunu üç kısımda incelemeye çalışacağız. Birinci kısımda listeler, ikinci kısımda tarihi hazireler, üçüncü kısım ve başka bir yazımızda da Konya'da mevcut ve kaldırılan bütün tarihi kabristanlar üzerinde tek tek duracağız.

1.KISIM

KABİSTAN VE HAZİRELERLE İLGİLİ LİSTELER

A. MERKEZ İLÇELERE GÖRE GÜNÜMÜZDE MEVCUT KABRİSTANLAR

a. Meram Bölgesi:

1. Uluırmak Mezarlığı
2. Hacıfettah Mezarlığı
3. Tavusbaba Mezarlığı (Defin yapılmıyor)
4. Dere Büyük Mezarlığı
5. Dere Aşağı Mezarlığı
6. Dere Âşıklar Mezarlığı
7. Camii Kebir Mezarlığı
8. Kozağaç Mezarlığı
9. Harmancık Mezarlığı
10. Karahüyük Mezarlığı
11. Hatıp Mezarlığı
12. Hasanköy Mezarlığı
13. Aybahçe Mezarlığı

14. Yaylapınar Uhut Mezarlığı
15. Yaylapınar Elvan Mezarlığı
16. Yaylapınar Eski Mezarlık
17. Üçyol (Karahüyük Değirmeni) Mezarlığı
18. Köyceğiz Mezarlığı
19. Yenice Kurtuluş Mezarlığı
20. Seyyit Şahin Mezarlığı
21. Karaaslan Mezarlığı
22. Lâlebahçe Mezarlığı
23. Kalfalar Hadimî Mezarlığı
24. Evdireşe Mezarlığı
25. Çatalhüyük Mezarlığı
26. Aybahçe Mezarlığı
27. Lalebahçe Çalıklı Mezarlığı
28. Gülbahçe Karakemâl Mezarlığı
29. Dikilitaş Mezarlığı
30. Gildanlı Mezarlığı (Defin yapılmıyor)
31. Aslanali Mezarlığı (Defin Yapılmıyor)
32. Anasultan Mezarlığı
33. Beybes Mezarlığı
34. Çayırbağı Mezarlığı
35. Yaka Mezarlığı
36. Aybahçe Mezarlığı 2 (Yeni hizmete açılmış)

b) Selçuklu Bölgesi

1. Musalla Mezarlığı
2. Sille Mezarlığı
3. Tekke Mezarlığı
4. Hocacihan Mezarlığı
5. Yazır Mezarlığı
6. Kayacık Mezarlığı 1
7. Kayacık Mezarlığı 2

c. Karatay Bölgesi

1. Üçler Mezarlığı
2. Taşrakaraaslan Mezarlığı
3. Sadır Sultan Mezarlığı
4. Saracoğlu Yeni Mezarlık
5. Saracoğlu Eski Mezarlık
6. Saracoğlu İstiklal Mah. Mezarlığı
7. Saracoğlu Eski Köy Mezarlığı
8. Kağnıcılar Mezarlığı
9. Aliyenler Mezarlığı
10. Ahmet Dede Yediler Mezarlığı
11. Hacı Hasan Mezarlığı
12. Tatlıcak Eski Mezarlık
13. Tatlıcak Yeni Mezarlık
14. Sarıyakup Mezarlığı (Defin yapılmıyor)
15. Selim Sultan Şehitlik Mezarlığı
16. Hacı Sadık (Şedirler) Mezarlığı (Defin yapılıyor)
17. Sedirler Dede Mezarlığı
18. Mezbaha Mezarlığı
19. Şeyh Ulema Işgalaman Mezarlığı
20. Yağbasan Mezarlığı
21. Elmacı Mezarlığı
22. Taşrakaraaslan Üzümcü Mezarlığı (Yeni)

B. KALDIRILAN VE HALEN MEVCUT OLAN TARİHİ HAZİRE VE KABRİSTANLAR

Kenar semt kabristanları ile yakın bir dönemde kurulan mezarlıklar dışında, elimizde mevcut listeler bir araya getirildiği ve araştırmamız sırasında tespit ettiğimiz diğer isimler birleştirildiğinde alfabetik olarak tarihî hazire ve kabristanların şöyle bir listesi verilebilir.

1. Aksinne Kabristanı , Aksinne Mahallesi'nde
2. Abdülaziz Mescidi Haziresi, Abdülaziz Mahallesi'nde

3. Anasultan Kabristanı, Meram'da
4. Aslanali Kabristanı, Eski meram Yolu, Süt Fabrikası batısında
5. Beyhekim Kabristanı, adını taşıyan mahallede
6. Bordabaşı Kabristanı, adını taşıyan mahallede
7. Çukur Mahallesi Kabristanı, Çukur Mahallesi'nde
8. Değirmen Karşısı Kabristanı, Meram Yolu üzerinde
9. Emirler Kabristanı, Baruthane güneyinde eski Necatibey İlkokulu'nun bulunduğu yerde
10. Fahrünnisa Haziresi, Fahrünnisa Mahallesi'nde
11. Fakıhdede Kabristanı, adını taşıyan mahallede
12. Ferhuniye Kabristanı, adını taşıyan mahallede
13. Garipler Kabristanı, İhsaniye Mahallesi'nde
14. Gedikler Kabristanı, Eski At Pazarı ve Ağaç Pazarı yerinde
15. Gildanlı Kabristanı, Aksinne Mahallesinde
16. Gevraki Kabristanı, eski Söylemez Konağı'ndan Karaman Yoluna açılan yeni yol üzerinde
17. Güherçile Kabristanı, Baruthane, eski sebze hali, matbaacılar sitesinin bulunduğu yerde
18. Hacı Fettah, adı geçen semtte
19. Hatip Sultan Kabristanı, Mevlâna civarında Civar Mahallesi'nde
20. Hıristiyan Kabristanı, Gazi Alemşah Mahallesi kuzeyi ve bugünkü kilisenin batısında
21. Hocacihan Kabristanı, Hocacihan semtinde
22. Hoca Fakih Haziresi, Hoca Fakih Mescidi bahçesinde
23. Hoca Faruk Kabristanı, adını taşıyan mahallede
24. İynel ve Mahmut Dede Haziresi
25. İplikçi Camii Haziresi, caminin doğusunda
26. Kalhane Kabristanı, adını taşıyan mahallede
27. Kağnıcılar Kabristanı, Eski Buğday Pazarı doğusunda
28. Kamış Pazarı Kabristanı, yeri bilinmiyor
29. Kanlıgöl Kabristanı, Söylemez Konağı güneyinde
30. Karakemâl Kabristanı, Meram Gülbahçe semtinde
31. Kasım Halife Haziresi, Meram'da adını taşıyan cadde üzerinde
32. Kışla Kabristanı, Çayır Yöresinde, Aslanlı Kışla civarında
33. Kirmanlı Kabristanı, Sadreddin-i Konevi Külliyesi batısında (7)
34. Köprübaşı Kabristanı, Zincirli Kuyu Mahallesi'nde
35. Miskiemir Kabristanı, Baruthane civarında
36. Musalla Kabristanı
37. Nakiboğlu Camii Haziresi , adı geçen caminin güneyinde
38. Ölübekledi Kabristanı, adını taşıyan mahallede
39. Parmakkapı Kabristanı, Piripaşa Mahallesi'nde
40. Pisili Sultan Kabristanı, adını taşıyan türbe civarında
41. Sarıyakup Kabristanı, Sarıyakup Mahallesi'nde,bugünkü durumundan daha geniş bir alanda
42. Sedirler (Sadr-ı Konevî) Kabristanı, Sedirler Mahallesi'nde
43. Selçuk (Alâeddin) Haziresi, Alâeddin Camii kuzeyinde
44. Sultan Selim Haziresi, Sultan Selim Camii ve müze arasında
45. Sungur Kabristanı, Sungur Mahallesi'nde
46. Şehitler Kabristanı, Eski Garaj Caddesi üzerinde ve Anıt civarında
47. Şekerfuruş Haziresi, Şekerfuruş Camii kuzeyinde
48. Şems Kabristanı, Şems Mahallesi'nde bugünkü Şems Parkı'nın bulunduğu yerde

49. Şerefeddin Haziresi, Şerafettin Camii güneyinde

50. Şeyh Aliman Kabristanı, adını taşıyan mahallede

51. Şeyh Hasan Kabristanı, Eski Buğday Pazarı ve batısındaki Verem Savaş Dispanseri yerinde

52. Şeyh Sadreddin Konevî Kabristanı, Şeyh Sadreddin Camii çevresinde geniş bir alanda

53. Tavusbaba, Kabristanı, Meram'da

54. Tekke (Mursaman) Kabristanı, içinde Hocacihan'ın türbesinin bulunduğu kabristan

55. Turgutoğlu Haziresi, Turgutoğlu Türbesi güneyinde

56. Türbe Haziresi, Mevlâna Türbesi çevresinde

57. Uluırmak Kabristanı, Uluırmak semtinde

58. Üçler Kabristanı

59. Yağlıtaş Kabristanı, Mengene ve Karaman Caddesi başlangıcında, Hakimiyet-i Milliye Okulu karşısında

60. Yediler Kabristanı, Ahmet Dede Mahallesi'nde

61. Yıkık Mahalle Kabristanı , adını taşıyan mahallede ve İnce Minare Medresesi doğusunda

62. Yiğenoğlu Kabristanı, Sedirler'de

63. Yunusoğlu Kabristanı, Yunusoğlu Mahallesi'nde

64. Yüksek Kabristan, Eski Meram Yolu üzerinde, Ticaret ve Meram Anadolu Lisesi bahçesi ve yol üzerinde

65. Zindankale Kabristanı, Beyhekim Mahallesi'nde iki ayrı Ermeni ve Rum kabristanı

66. Kirmanlı Kabristanı, Sadreddin-i Konevi' nin batısında (Konyalı, 1964, 767).

67. Sille Kabristanları, (Üç kabristan)

Mehmet Eminoğlu, yukarıda adı geçen ve yeri işaret edilen Yediler Kabristanı'ndan başka, birisi şimdiki Devlet Hastahanesi karşısında, diğeri ise Hükümet binasının güneydoğusunda ve Tevfikiye Caddesi'nin hemen başlangıcında iki Yediler Kabristanı'ndan daha bahseder ve bunların tapuda kayıtlı olduğunu belirtir. Gerçekten, Tevfikiye Caddesi başlangıcındaki kabristan kalıntıları yeni inşaatlar için kazı yapıldığında ortaya çıkmış ve yaşı ellinin üzerindeki bütün Konyalıların malûmu olmuştu. Ayrıca bir Şehitler Kabristanı'nın da Anıt civarında bulunduğunu zikreder (Eminoğlu, 2000, 34). Böylece Konya'daki tarihi kabristan ve hazirelerin sayısı yetmişi aşmış olur. Ben bu sayının daha da fazla olduğunu tahmin ediyorum. Sille kabristanlarından bilhassa Aşağı Mezarlık'ta şair, hattat ve müderris olmak üzere pek çok meşhur Silleli medfundur.

2. KISIM

KALDIRILAN TARİHİ HAZİRELER

Hazire, ekseriya ölü gömülen etrafı duvar, parmaklık ve çitle çevrili olan cami, tekke, türbe ve zaviye bahçeleri hakkında kullanılan bir tabirdir. Bu duruma göre, etrafı mahfuz defin mahallidir. Çoğulu hazâir'dir [8]. Yanlış olarak hatire şeklinde de kullanılmıştır. Tarih Deyimleri Sözlüğü'nde ve Şemseddin Sami Bey'in Kâmus'unda bu açıkça belirtilir. Nedense Konyalı gibi pek çok araştırmacının hazire kelimesini hatire olarak kullanması dikkat çekicidir. Nerede ise hatire bir galat-ı meşhur hâline gelmiştir.

Seyyah Bela Horvath'ın da dediği gibi 80-90 yıl önce şehir içindeki bütün cami, mescit, zaviye ve türbelerin etrafı kabristanlarla doludur. Anadolu'da bu uygulama bir gelenek halini almıştır. Bazen türbe kurulurken çevresindeki hazirenin yeri de düşünülür. Meselâ Şeyh Fazıl Hüseyin Söylemez, Zaviye, mescit ve diğer yapılar yanında türbe yanında bir de kabristan için 1927 zira boş arsa ayırır. Bu hususu vakfiyesinde açıkça belirtir [9]. Halk, türbede yatan zatların hepsini veli olarak bilir ve bunlara "yatır" der. Konya'da onca tarihi hazire geçen zaman içerisinde kaldırılmış, yerine park ve bahçe yapılmıştır. Hatta bazı türbeler, etrafındaki hazirelerle birlikte özel şahıslara satılmıştır. Şimdi birkaç küçük hazire kalıntısı dışında tarihi şehrimizde hazire kalmamış gibidir. Bunların en meşhurlarından birkaçı üzerinde durmak isterim.

1. Mevlâna Türbesi Haziresi

Bu hazire Konya'da en meşhur ve geniş hazirelerden biridir. Aşağı yukarı, Türbenin dört tarafı tarihi kabirlerle doludur. Doğu cephesi, bugünkü Karatay Belediye binasının bulunduğu yerlere kadar uzanır. Hatta Semâhânenin bir bölümü bile kabristandır. Zeminin 1996 yılında tamiri sırasında kabirler çıkmıştır. Bunlar Semâhâne genişletilmeden önceki kabirlerdir. Mevlevîler bu kabristana Hadikatü'l Ervah adını vermiştir. Mevlevî büyüklerinin pek çoğu burada medfundur. Daha önceleri iskâna açılan iki yerden Eflâkî Dede'nin kabri ile Tobaşzâde Ahmet Efendi'nin kabirleri bulunmuş ve taşları müzeye kaldırılmıştır. Buraların hangi tarihte iskana açıldığı bilinmemektedir [10]. Selçuklu döneminden günümüze kadar pek çok meşhur Konyalı buraya defnedilmiştir. Aşağıda anlatacağımız şekilde burada çok ilgi çekici şahsiyetlerin kabirlerine tesadüf edilmektedir Dergâhın müze yapılma kararı alındığı 11 Eylül 1926 veya buna yakın bir tarihe kadar buraya defin yapıldığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu hazire yedi asırlık bir tarihe sahiptir. Mevlâna soyundan olmayan cenazeler için postnişine on beş altın lira vermek mecburiyeti vardır.

Manzume içinde, esas türbe çevresinde, Murat Paşa Kızı , Hasan Paşa, Hürrem Paşa, Sinan Paşa ve Mehmet Bey Türbeleri yer almaktadır. Bugün Âşık Şem'i'nin kabrinin bulunduğu yerde eski metruk bir kabristan vardır. Müzenin güney yönündeki kapısının adı "Hâmuşan Kapısı" yani susmuşlar kapısıdır. Kapı Üçler Kabristanı'na açılmaktadır. Arada sadece küçük bir yaya yolu vardır. Yani Üçler Kabristanı, müze yakınına kadar uzanmaktadır. 1959 yılında Üçler'in kuzeyinden bugünkü geniş yol geçirilmiş ve kabristanın tarihi kabirleri yol altında kalmıştır.

Bugünkü giriş kapısının adı da Mevlevîlerin dilinde Dervişân Kapısı'dır. Dergahın arka tarafındaki bugün kapalı bulunan kapı da Pir Kapısı'dır.

12 Mayıs 1927 tarihinden itibaren Müze etrafındaki kabirlerin kaldırılacağı hususu altı defa Babalık gazetesinde ilân olunur. Aynı ilân İstanbul'da münteşir Vakit ve Cumhuriyet gazetelerinde de yapılır. Bu ilânlarla ilgililerin kaldırmak istedikleri kabirleri nakletmeleri duyurulur. Ve nakledilmeyen kabirlerin 15 Haziran 1927 tarihinden itibaren müze idaresince kaldırılacağı bildirilir. İlk mezar taşı 6 Haziran 1927, son mezar taşı da 5 Temmuz 1932 yılında ilgililerine teslim edilir. Mezar taşları nakledilirken, sahibinden 4-5 lira gibi bir de nakil ücreti alınır. Ve bu süre içerisinde toplam 157 taş sahiplerine verilmiş olur. Tarih ve sanat değeri olan taşlar da müzede teşhir edilmeye başlanır. Bir ara iş o kadar ileri götürülür ki, zamanın Millî Eğitim Bakanı'nın emri ile tarihi sanduka ve örtüler bile kaldırılır. Bu durum büyük tepki çeker ve uyarılar sonunda, sanduka ve örtüleri yerlerine tekrar konur. (Erol, 2002, 86-87).

Tarihi eserlerden birçok tuğra ve çeşme kitabeleri bu dönemde kazıttırılmıştır. Tarih düşmanlığına varan bu tahribatın gönüllü hizmetkârlarını tarih affetmeyecektir.

Yukarıda bu hazirede çok ilgi çekici şahsiyetlerin metdun bulunduğunu söylemiştik. Tespit ettiğimiz bazı isimler şöyle:

Osmanlı'nın elli dokuzuncu Şeyhülislâmı Paşmakcızâde Seyit Abdullah Efendi'ye, azli ve hac görevini ifadan sonra Konya'da ikametine izin verilmiştir. I. Mahmut'un gazabına uğrayan bu şeyhülislâm, 1732 yılında Konya'da vefat eder ve Mevlâna Haziresi'nde toprağa verilir. Babası Seyit Ali Efendi de Osmanlı'nın ellinci şeyhülislâmıdır[11].

II. Mahmut döneminin nüfuzlu devlet adamlarından bir Halet Efendi vardır. Pek çok devlet hizmetinde bulunur. Keçecizâde İzzet Molla'nın da yakın dostudur. Nice insana zararı dokunmuştur. Yeniçeri Ocağı'nı arkasına alması sebebiyle gücünden zamanın padişahı bile çekinir hale gelir. Sonunda Konya'ya sürgün edilir ve arkasından da idam fermanı gönderilir. 1822 yılında Konya'da idam edilen Halet Efendi'nin gövdesi Mevlâna Haziresi'nde, kellesi de İstanbul'da toprağa verilir. Başı Galata Mevlevîhanesi'ndedir. Sevenleri tarafından İstanbul'da makam olarak ayrı bir mezar daha yapılır. Böylece Mevlevî olarak bilinen Halet Efendi'nin üç mezarı vardır. O, üç mezarlı ölü olarak tarihe geçer. Kendisini seven Mevlevîler tarafından yaptırılan görkemli kabir taşı, halen müze bahçesinde sergilenmektedir.

Sahibata Zaviyesi Halveti Şeyhlerinden Ezelizâde Abdurrahman Efendi (Ö.1564) , Şehit Ahmet Efendi'nin oğlu Hacı Rasih Efendi (Ö. 1854), Hemdem Mehmet Sait Çelebi (Ö. 1858), anneannemin dedesi Adliye Medresesi'nin banii Müderris Adil Efendi (Ö. 1868), onun babası, Müsevvit Medresesi'nin kurucusu Müsevvit Mustafa Fehmi Efendi (Ö. 1854) ve küçük oğlu Konya Müftülerinden Abdullah Vahdi Efendi

(Ö.1885), Müftü Abdülehat Mehmet Efendi ve oğlu , Konya Müftüsü Karahafızzâde Hacı Mustafa Efendi, meşhur hattat ve müderrislerden Başaralızâde İbrahim Hakkı Efendi, aynı aileden Rasim Efendi, Müderris Köse Hasan Efendi ve Müsevvit Sofu Hasan Efendi [12] hep bu hazirede metdundur. Ve daha niceleri..

2. Alâeddin (Selçuklu) Haziresi

Konya' da en eski Hazirelerinden biri de Alâeddin Haziresi'dir. Camiin kuzeyi tamamen Selçuk, Karamanoğlu ve Osmanlı devrinin meşhur büyüklerinin ölülerinin mezar taşları ve sandukaları ile doludur (Konyalı, 1964, 1155). Mevlâna Haziresinde olduğu Cumhuriyet dönemi başlarına kadar kabristan olarak kullanılmış, 1927 yıllarında Mevlâna haziresi ile aynı dönemlerde kabir taşları tamamen kaldırılmıştır. Bir süre duvar kenarlarında atılı duran tarihî kabir taşları sonradan yol, ve kanalizasyon inşaatlarında kullanılmıştır.

Meşhur Konya müftülerinden Eşenlerlioğlu Seyyid Ahmet Efendi ile Konya Müftülerinden Eşenlerli Mehmet Efendi , Yine Konya Müftülerinden ve kapı Camiinin ikinci banii Köse Müftü namıyla anılan Seyit Abdurrahman Efendi Alâeddin Camii Haziresi'nde metdundur. Aynı aileden üç ünlü müftümüzün kabri ve kabir taşı bugün ortada yoktur [13].

3. Şekerfuruş ve Abdülaziz Mescidleri Hazireleri

Şekerfuruş Mescidi, 1. Sultan Alâeddin Keykubat zamanında tuzu şeker yaptığı rivayet edilen şekerci Şaban oğlu Hasan tarafından yaptırılmıştır. Mescit, Şekerfuruş Mahallesi'nde Lârende Caddesi'ne inen yolun solundadır. Mescidin batısında yer alan ve Selçuklu dönemi kabirlerini barındıran bu hazirenin de ne zaman kaldırıldığını bilemiyoruz. Abdülaziz Mescidi gibi, bu mescid de zeminden aşağıda kalmıştır. O da mescidin batısındaki hazirenin, zamanla definlerle yükseldiğini göstermektedir. Bugün hazire bahçe haline getirilmiştir.

Şekerfuruş Mescidi'ne yakın bir mahallede ve Abdülaziz Mahallesi'nde yer alan Abdülaziz Mescidi de aynı durumdadır. Buranın çevresideki kabirler de kaldırılarak yeri bahçe haline getirilmiştir. Mescidin çok eski bir resminden kapısının geniş bir boşluğa açıldığını doğu ve güney taraflarının duvarlar içerisinde adeta boğulduğunu görüyoruz. Hazire mescidin hangi tarafında idi, bugün kestirmek mümkün değil. 19. y.y. sonları ile 20. y.y. başlarında hazirelerde mevcut Selçuklu kabir taşları toprak altında mı kaldı, yoksa mihrabındaki çiniler gibi aşırıldı mı veya kapanın elinde mi kaldı bilemiyoruz. Hemen hemen bütün hazireler aynı durumdalar.

Muhtelif dönemlerde tamir gören mescidin, adını aldığı Abdülaziz Sultan'ın, Sultan Alâeddin'e vezirlik yapan devrin bilgin şeyhlerinden olduğu rivayet edilir. 16. yüzyılda yazılan bir yazma eserde de bu Abdülaziz Sultan'ın Osman Bey'in kayınpederi olduğu ve kızı Rabia Hatun'u Osman Bey'e nikâhladığı zikredilir. Mescid, 1253 yıllarında Selçuklu Sultanı Keyhüsrev oğlu İzzeddin Keykavüs II. zamanında yaptırılmıştır [14]. Bugün türbesi Şeker Fabrikası içerisinde yer alan Şeker Furuş da, Abdülaziz Sultan da veliler listesinde yer almaktadır (Uz, 1993, 2/3-8).

4. Şerafeddin (Şerefeddin) Camii Haziresi

Bugünkü görkemli tarihi eserlerimizden birisi olan Şerafeddin Camii, Selçuklu döneminde yapılan küçük bir mescid yeri üzerine bina edilmiştir. İlk banii Selçuk Emirlerinden Şerefeddin'dir. Cami tarihte üç defa yenilenmiştir. Konyalı, camiin ilk kurucusunun Şeyh Şerefeddin olduğunu kabul etmez (Konyalı, 1964, 548).

Caminin kıblesinin sol tarafında caminin kurucusu Emir Şerefeddin veya Şeyh Şerefeddin'in türbesi vardır. Caminin kıblesi ve türbe çevresi kabristanlıktır. Türbe ile hazire 1925 yılında park yapma bahanesiyle kaldırılmıştır (Karpuz, 2001,2/6). Kazma-kürek yıkılamayan türbe, dinamitle yıkılmıştır. Türbe izleri, caminin güney doğu duvarında hâlâ durmaktadır. Verilen resimde

Şerefeddin Türbesi ile çevresindeki kabir taşları açıkça görülmektedir.

5. İynel ve Mahmut Dede Haziresi

İynel ve Mahmut Dede Türbesi, Topraklık'ta Akçeşme'nin, bugünkü petrol ofisinin bulunduğu yerin hemen arkasında geniş bir bahçe içerisindedir. Türbenin etrafı kabristandır. Bu bahçe Kanunî Sultan Süleyman dönemi Karaman Beylerbeyi Ali Paşa tarafından vakfedilmiştir. Türbede yatanlar Mevlevî ileri gelenlerinden İynel ve Mahmut Dedelerdir. Kabir taşları müzeye kaldırılmış. Yine burada bulunan zaviye ve vakıfları türbe gibi yok

olmuştur. Bir zamanlar türbenin bulunduğu bu mahalleye Mahmut Dede Mahallesi denirmiş. Türbenin bulunduğu bahçe vakıflar idaresi tarafından İbrahim adında birisine 900 liraya satılmıştır [15].

1991-2 yıllarında türbe yerinde duruyordu, damı yer yer açılmıştı. Kabir taşları ve sandukalar daha önce kaldırıldığı için burası, gelen gidenin ve çocukların ihtiyaç giderdiği bir yer haline gelmişti. Perişan bir vaziyette idi. Çevresinde birileri kireç, kum gibi inşaat malzemesi satıyordu. Sonradan burası Hayra Hizmet Vakfı'na geçmiş türbe , cepheye yapılan binanın bahçesinde kalmış, o perişan türbe de tamamen yıkılmıştır.

6. Hoca Fakih Haziresi

Hoca Fakih Türbe ve Mescidi, Hoca Fakih semtinde Şeker Fabrikasının çıkış kapısı karşısındadır. Vaktiyle burası cami, türbe, zaviye, hamam, ahır, bahçe ve hazireden oluşan bir mamuredir. Önceleri hazirede Selçuk dönemine ait tarihi kabir taşları varmış. Şimdi basit birkaç taş kalmış bir kısmı da kırılmış durumdadır [16].

Türbe ve mescid dışındaki bütün yapılar Cumhuriyet döneminden önce yıkılmışlar. Tekke ve türbeleri kapayan kanun yürürlüğe girdiğinde sadece mescidle türbe ayaktadır. Mabedin sağı, kıble tarafının batısı, kuzey doğusu mezarlıktır. Konyalı, "Buralarda çok kıymetli kabir taşları vardı. Havlusunda Selçuk ve Karamanoğulları tarihinin bir çok noktalarını aydınlatacak kıymetli taşlar vardır. Fakat bunlar dağılmış, karışmış ve bir kısmı da toprak altında kalmıştır." der (Konyalı, 1964,392).

Bundan on beş yıl kadar önce araştırma yaparken, türbe ve mescidin Batısında şimdi ağaçlandırılan yerin ortalarına doğru ve duvardan tarafta üstü tahtalarla kapatılan bir kuyu görmüştüm. Demek mamurenin su ihtiyacı bu kuyudan sağlanıyormuş.

Hoca Fakih, Hz. Mevlâna döneminde yaşamış ve ondan 52 yıl önce 1221 yılında vefa etmiştir. Devrinin önemli âlim ve veli şahsiyetlerinden biridir. Etrafında kendinden sonraki dönemin önemli şahıslarının kabirlerinin bulunması bundandır. Türbesinin karşısında da talebelerinden Şeker Furuş'un türbesi vardır. Bu türbe ihmal ve ihanetler sonunda yıkılmıştır. Şimdi yeri Şeker Fabrikası sahası içerisinde kalmıştır.

7. Fahrünnisa Haziresi

Asıl adı Nizam Hatun olan Fahrünnisa'nın türbesi Çaybaşı semtinde adını taşıyan mahallededir. Fahrünnisa, Hz. Mevlâna ile hem asırdır. Eflâkî, onunla ilgili olarak şu bilgileri verir:

"Mevlâna Hazretleri'nin zamanında Konya şehrinde veli ve kâmil bir kadın vardı. Ona umumiyetle Fahrünnisa derlerdi. (Tanrı ondan razı olsun). Dindar ve çok sadık bir hanımdı. Zamanın Rabiası idi. Dünyanın ululuları ve gönül sahibi ârifler bunun mutekidi idiler. Onun görünen kerametleri haddi aşmış idi. O daima Mevlâna Hazretleri'nin sohbetinde bulunurdu. Mevlâna da çok defa onu görmeye giderdi." [17].

Konyalı, Fahrünnisa'nın asıl adının Fenise Hatun olduğunu ve burada bir de zaviye bulunduğunu zikreder. Kabir taşlarının tarihi kıymeti vardır. Zaviye III. Murat zamanında kapanmıştır [18].

Nizam Hatun'un ne zaman öldüğü bilinmemektedir. Onun yaptırdığı türbe ve mescit zamanlı yıkılmış, haziresinde bugün çoğu Karamanoğlu döneminden birkaç kabir taşı kalmıştır.

Müze müdürlerinden M. Zeki Oral, Anıt dergisinde meşhur kadı Kalemşah evlâdından Mahdumpaşa Hatun'un Selçuklu tipi mezar taşı üzerinde uzunca durur. Ve bu taşın hazirenin en kıymetli taşı olduğunu belirtir. Mahdumpaşa Hatun'un vefat tarihi 10 Zilkade 796 H. 6 Eylül 1394 M. tarihidir (Oral, 1950, 21-22). Bu tarihi taş, hâlen mescidin haziresinde muhafaza edilmektedir.

8. İplikçi Haziresi

Selçuklu döneminin önemli yapılarından birisi olan İplikçi Camiinin de çevresinde özellikle kuzey batı ve doğu tarafında bir haziresinin bulunduğu anlaşılıyor.

Eskiden camiye 3-5 basamakla çıkılırken bugün 8-10 basamakla iniliyor. Sadece caminin çevresi değil içi de yükselmiştir. Mecburen zemin yükseltildiği için caminin, muhteşem ilk çini mihrabının üzerine, mermer bir mihrap daha yapılmıştır. Bugün dahi bu çini mihrabı görmek mümkündür. Bu duruma göre, haziresindeki kabir ve kabir taşlarının bir kısmının toprak altında kaldığı düşünülebilir.

Caminin 19. y.y. sonlarına doğru çektirilen ve Konyalı'dan aldığımız bir fotoğrafında kuzeye açılan kapının hemen solunda parmaklıkla çevrilmiş bir kabir açıkça görülmektedir. Bu kabir caminin ilk banisi Tebrizli Ebü'l Fazl Abdülcebbar adındaki zata aittir. Sonradan bu kabir de kaldırılmıştır (Konyalı, 1964, 108.).

Bu hazirede, Cami ile Zıraat Bankası arasında köşede bir kabirden daha bahsedilir. Bu kabir de Şeyh Veli Sultan'a aittir. Şeyh Veli Sultan, Hz. Mevlâna'dan önce vefat etmiştir. Selçuklu Devleti'ne büyük hizmeti geçen Türk şeyhlerinden biridir.

Ömrünü ibadet, evrat ve ezkârla geçiren Şeyh Veli Sultan, keşif ve keramet sahibi muhterem bir zattır[19]. Merhum Mustafa Ataman Bey de bu kabri gördüğünü söylerdi. Demek ki, İplikçi Haziresi'ndeki kabirler bir asırdan fazla bir zaman önce kaldırılmış, sadece iki kabir muhafaza edilmişken, son zamanlarda onlar da kaldırılmıştır.

9. Nakıboğlu Camii Haziresi

Nakıboğlu İbrahim Efendi, Konya müftülerinden varlıklı bir zattır. Ahmef Fakih Mahallesi'nde bugünkü caminin bulunduğu yer ve camii yanında, medrese, mektep, teşkilâtlı bir ev, bir hamam, iki ahırı ve bir samanlığı, iki odun ambarı, iki develik örtmesi bulunan külliye yaptırır. Evin çevresinde üzüm bağı, bostan yeri ve havuzlarıyla ev muazzam bir saray halindedir. Ayrıca bir şadırvanla bir çeşme de yaptırmıştır. İbrahim Efendi, bunların hepsini vakfetmiş ve külliyenin ayakta kalabilmeleri için de bunlara zengin vakıflar tesis etmiştir. Medresesi Nakıboğlu Medresesi olarak anılmıştır. Zamanla bu mamure yok olmuş sadece cami ayakta kalabilmiştir. Caminin güneyi tamamen kabristanken her ne sebeptense buranın da kabir taşları kaldırılmıştır. Medrese yeri de park haline getirilmiştir. İbrahim Efendi 1177 H./1763 M. yılında vefat etmiştir (Konyalı, 1964, 461-463).

On beş yıl kadar önce, İbrahim Efendi'nin kabir taşını incelemek için gittiğimde, caminin imamı, şimdi kapının girişinde, caminin batısında bulunun kabirlerin de güney tarafta bulunduğunu ve buraya, İbrahim Efendi ve yakınlarına ait üç kabrin sonradan getirildiğini söylemişti.

DEĞERLENDİRME

Konya'da hazireler yukarıda bahsettiklerimizden ibaret değildir. Meram'da Kasım Halife, Şehrin merkezinde Turgutoğlu ve diğerleri. Bunların hepsi hazire olmaktan çıkarılmış ve yerleri park bahçe haline getirilmiştir.

Bir zamanlar, Aksinne'de Gildanlı Kabristanı içerisinde Gildanlı Baba Tekkesi vardı. Bu tekke Güreşçiler Tekkesi olarak bilinirdi. Belki bu küçük kabristan da bir zamanlar bu tekkenin haziresi idi. Şimdi bundan da eser kalmadı.

İstanbul, Bursa gibi şehirlerimizde tarihi kabirleri bağrında barındıran hazirelerden geçilmezken, Konya'da örnek olarak gösterilecek bir tek hazire bile bırakılmamıştır. Bunda yöneticilerin vebali olduğu kadar, halkımızın ilgisizliğinin ve duyarsızlığının da rolü vardır. Allah aşkına tarihî türbeler satılabilir, mescidler ve türbeler ahır olarak kullanılabilir mi? Biz bir zamanlar Konya'da bunları da gördük. Alâeddin Tepesi'nin batısında yer alan tarihî Zevle Sultan Mescidi, bir zamanlar ahır olarak kullanılırken Abdülvahit Çelebi tarafından tamir edilerek yeniden mescid hâline getirilmiştir (Konyalı, 1964, 570). Bugün Şeker Fabrikası sahası içerisinde kalan o muazzam tarihî Şekerfuruş Türbesi 20. y.y. başlarında bir özel şahsın mülkiyetindedir. Arsayı elimden almasınlar diye sahibi bile bile türbeyi yok etmiştir. Şimdi sadece ortada cenazeliği kalmıştır.

Yıllar önce, Aydınlar Ocaklarının mutat Şura toplantılarının birisinde bir arkadaşımızın sitemini hâlâ unutamıyorum. Alâeddin Camiinin son tamiratından önce, bu arkadaşımızla birlikte birkaç kişi Konya'ya gezmeye gelmişler. Bu arada Selçuklu Sultanları'nın da türbelerini ziyaret etmek istemişler. Bakmışlar ki, Sultanların türbeleri pislik içerisinde. Soyunmuşlar, bir taraftan Konyalılara sitem ederken, bir taraftan da türbeleri bir güzel temizlemişler. "Biz orada saatlerce kaldık, bir tek Konyalı sultanların ziyaretine gelmedi. Halbuki Anadolu Selçuklu Sultanları bu güzel yurdu bize vatan yapmışlardı. Onlara vefa borcumuz var. Bu ilgisizliği Konyalılara yakıştıramadık." dediklerinde, utancımdan yerin dibine geçmiş ve "Bir zamanlar bu ulu sultanların mumyaları da köpeklere parçalattırılmıştı." diyememiştim.

Bugün maalesef, Selçuklu dönemine ait çok az şey biliyoruz. O döneme ait tarihi malzeme olarak da çok az şey kaldı elimizde. Eğer o döneme ait sadece kabir taşlarını muhafaza edebilmiş olsa idik

şimdi durum çok daha başka olacaktı.

Konya'da bir dönem insafsızca sergilenen tarih ve kabir taşı düşmanlığının sebebini anlamak mümkün değildir. Toplum olarak bir tarih şuuruna, geçmişimize ve tarihî eserlerimize sahip çıkacak bir ruha muhtacız. Ölüsüne saygısı olmayanın, dirisine de olmaz.

Kabristanlarımız da hazirelerimizden pek farklı değil. Başka bir yazımızda da, ayrı ayrı mevcut ve kaldırılan tarihi kabristanlar üzerinde durmaya çalışacağım.

KAYNAKÇA VE NOTLAR

1. M. Mesut Koman, *Konya'da Son Romen Devrine Ait Bir Saray Bakiyesi, Konya*, II (7), Mart 1937, s. 439-441.
2. Haşim Karpuz, *Konya'nın Selçuklu Kent Dokusu ve Son Yıllarda Yok Olan Anıtlar, 1. Uluslar arası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi*, Konya 11-13 Ekim 2000, Konya 2001, Bildiriler, Cilt II, s.9.
3. Bela HORVATH, *Anadolu 1913*, (Çev. Tarık Demirkan), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul. 1996, s.28.
4. M. Zeki Oral, *Konya' da Tarihî Mezar Taşları, Anıt*, S. 1, Konya 1949.
5. Mehmet Önder, *Mevlâna Şehri Konya*, Ankara 1971, s.465-466.
6. İ. Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*, Konya 1964, s. 1159-1161.
7. Mehmet Eminoğlu, *Konya'da Tarihi ve 1946 Yılında Yıktırılan Kabristanlar Listesi , Baharda Meram*, S. 3 Mart/Nisan/Mayıs 2000, s. 34.
8. Pakalın, Mehmet Zeki, 1983, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I*, MEB yayını, Hazire mad., İstanbul, s.794.
9. Yusuf Küçükdağ, *Konya'da Söylemez Zaviyesi ve Vakfiyeleri, Yeni İpek Yolu, Konya Özel Sayı I*, s.162.
10. Erdoğan Erol, *X. Millî Mevlâna Kongresi*, 2-3 Mayıs 2002 Konya, (Eylül 2002, Konya, s.79-81).
11. Abdülkadir Tatlısu, *Osmanlı Şeyhülislâmları*, Ankara 1972, s. 120; Veli Sabri Uyar, *Konya Bilginleri*, Konya, S.123-124,s.33, Konya, dizi yazı.
12. M. Ali Uz, *Konya Âlimleri ve Velileri*, Konya 1993, bk. ilgili isimler.
13. Uz, 1993. *Konya Müftüleri bölümü*, ilgili şahıslar.
14. Mehmet Önder, *Mevlâna Şehri Konya*, Ankara 1971, s. 147.
15. Konyalı, 1964, 620-621. Ve Yusuf Küçükdağ, *Mahmut Dede Zaviyesi, Vakıflar dergisi*, XXIII, Ankara 1994,s. 75-102.
16. Zeki Atçeken, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Hoca Fakih Mescidi ve Türbesi, maddesi.
17. Ahmet Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, Tercüme: Tahsin Yazıcı, C II, s.314.
18. Oral, Konya'da Tarihî Mezar Taşları, *Anıt*, dizi yazı, 2(14), Şubat 1950, s. 21-22.
19. Uyar, Veli Sabri, a.g.dizi yazı, Sayı 123-124, s.34.

Mevlânâ Müzesi'nden:
Türbe'de muhafaza edilen sanat ve tarihi değeri olan taşlar.

Hoca Ahmet Fakih Haziresi'nden arda kalanlar.

Fahrünnisa Türbesi'nin bugünkü durumu.

Hoca Ahmet Fakih Türbe ve Camii batı cephesindeki hazirede kalan bir taş.

Fahrünnisa Haziresi'nden bir görüntü: Arka plânda tarihi önemi olan bahsettiğimiz taş

Mevlânâ Türbesi'nden bir görüntü.

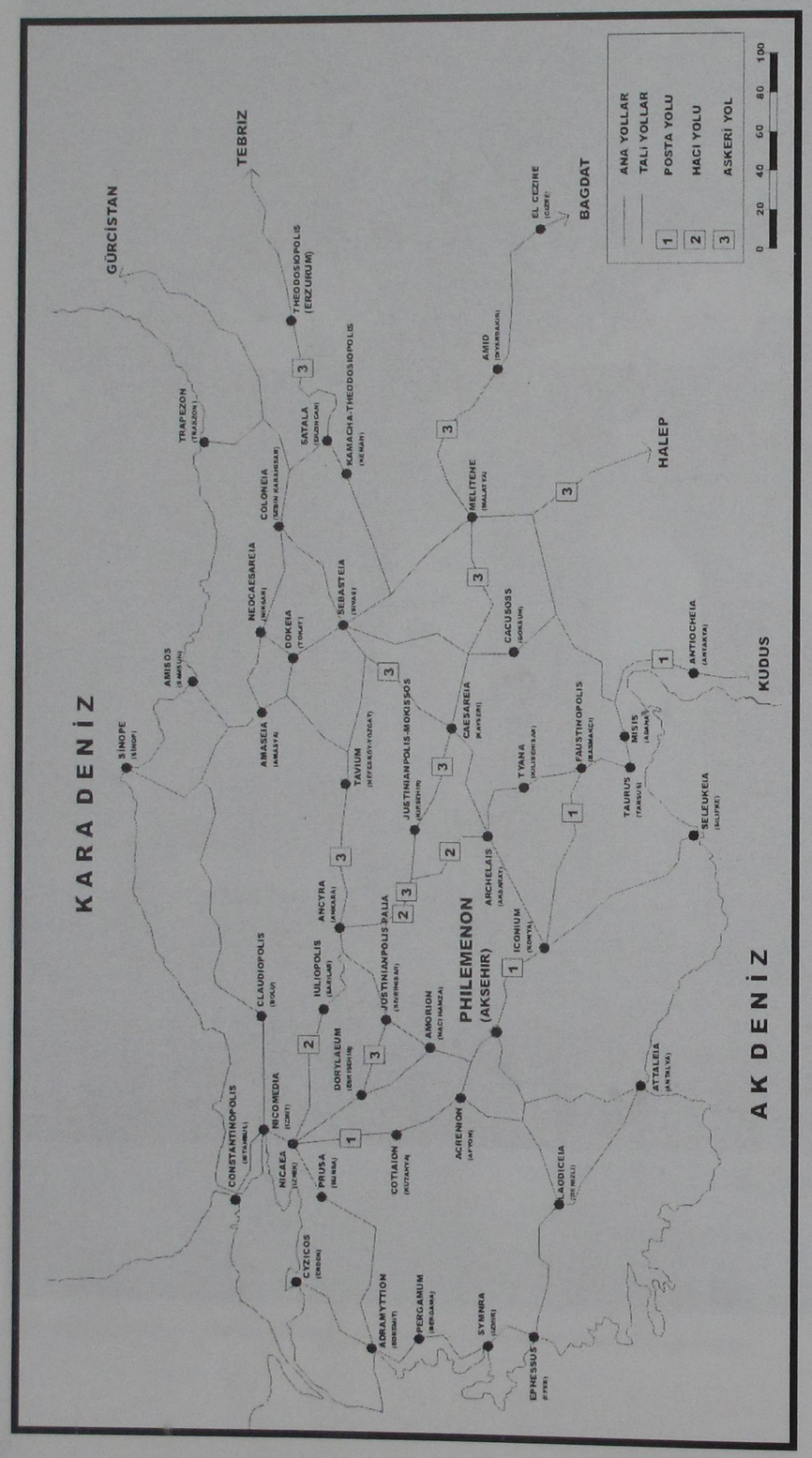

Harita 2:
Anadolu'da Doğu Roma-Bizans Dönemi Ulaşım Sistemi (Bu harita Ramsay -1960- ve French -1981- kullanılarak hazırlanmıştır. K.Özcan 2003).

ANADOLU'DA SELÇUKLU DÖNEMİ YERLEŞME POLİTİKALARI ve MEKÂN ORGANİZASYONLARI ÜZERİNE GÖRÜŞLER; AKŞEHİR (XII. - XIII. YÜZYILLAR)

*Koray ÖZCAN**

ÖZET

Bu araştırma Anadolu'da Selçuklu yerleşme politikaları kapsamında, dönemin özgün yazılı kaynaklarına ve arkeolojik-mimarî kalıtlara mekan boyutu kazandırarak, Selçuklu döneminde Akşehir kentinin mekân organizasyonunu belirlemeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Sözcükler: Akşehir, Selçuklu Dönemi, Mekân Organizasyonu

ABSTRACT

The aim of this study is to state spatial organisation of Akşehir in the Seljukian period by using the data from unique written sources and architectural-archaeological inheritances.

Key Words: Akşehir, Seljukian Period, Spatial Organization

* Araştırma Görevlisi, Selçuk Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Plânlama Bölümü.

GİRİŞ

Anadolu-Türk yerleşim tarihinde Selçuklu fetihleri ile başlayan Türkleşme/İslâmlaşma sürecine dayanan yerleşme politikalarının mekânsal yansıması olarak Selçuklular tarafından iskân edilerek, Orta Asya Türk toponomi geleneği kapsamında yeniden adlandırılan Akşehir kenti, Bizans-Selçuklu siyasal/ekonomik/sosyal/kültürel temas bölgesindeki stratejik konumu ile Anadolu'da organize edilen Selçuklu dönemi yerleşme ve ulaşım sistemi içinde önemli bir Türk-İslâm kenti haline gelmiştir.

Bu araştırmanın metodolojisi; vakâyı-nâme ve menâkıb-nâme gibi Selçuklu dönemi özgün yazılı tarih kaynakları ile arkeolojik ve mimarî kalıtlar gibi görsel verilere mekân boyutu kazandırarak, Selçuklu dönemi yerleşim politikaları kapsamında Akşehir kentinin morfolojisini ortaya koymaktır.

Yukarıda tanımlanan metodolojisi çerçevesinde; Akşehir kentinin Selçuklu döneminde sahip olduğu demografik büyüklük ve kentsel mekân organizasyonları üzerine yaklaşımlar üretilerek, kentin Selçuklu döneminde sahip olduğu nüfus büyüklüğü ve mekânsal yapı unsurları belirlenecektir.

1. Tarihsel Arka Plân

Orta Anadolu platosunun batı ve kuzeybatı Anadolu bölgelerine coğrafi geçiş noktasında konumlanmış Akşehir (Harita 1); Bizans egemenlik döneminde başkent İstanbul'u Malagina (Osmaneli), Dorylaion (Eskişehir), Amorion (Emirdağ) üzerinden Philemenon (Akşehir), Laodicea Combusta (Lâdik), Ikonium (Konya), Archelias (Aksaray), Tyana (Niğde) üzerinden Kilikya geçidi yoluyla Suriye'ye bağlayan Bizans posta yolu (Solakian, 1923, 19-20; Ramsay, 1960, 216-218) üzerinde yer alan önemli bir askerî karakol noktası olarak gelişmiştir (Harita 2).

XI. yüzyıla tarihlenen erken Türk fetih sürecinde, Orta Anadolu platosunda egemenlik kuran Anadolu Selçuklu Devleti'nin Menderes Vadisi'ne dek uzanan Türk-İslâm kolonizasyon faaliyetleri sonucu; Bizans İmparatoru Manuel 1146 yılında güvenlik amacıyla Philemenon (Akşehir) kentinin Hıristiyan halkını Nicomedia (İzmit) sahillerine nakletmiş ve kent terkedilmiştir. Dolayısıyla Türkler tarafından harap ve terkedilmiş olarak devralınan kent, Anadolu Selçuklu Devleti'nin uyguladığı tarımsal üretime dayanan yerleştirme ve Anadolu'yu milletlerarası ticaret ağına organize etmeye dayanan ekonomi politikaları ile örgütledikleri yerleşme sistemi kapsamında yeniden iskân edilmiş ve Türk toponomi geleneği kapsamında Akşehir olarak adlandırılmıştır (Konyalı, 1945, 43; Yusufoğlu, 1949, 19; Köymen, 1987, 383; Wittek, 1969, 218, 227-228; Turan, 1971, 219, 240).

2. Yerleşim Süreci ve Yerleşme Politikaları

Akşehir'deki Türk yerleşim süreci tarihsel köken boyutunda değerlendirilirse; Bizans-Selçuklu Uc bölgesindeki askerî/stratejik konumuna ve sahip olduğu geniş tarımsal art bölge potansiyeline dayalı olarak Akşehir'in, Selçuklu sultanı I. Gıyaseddin Keyhüsrev (1192-1196)'in ilk saltanat döneminde,(1) Türk fetih sürecinde harap olan ve terkedilen yerleşmelerin Türk ya da Hıristiyan unsurlarla yeniden iskân edilerek, Anadolu'nun tarımsal üretimi arttırmaya ve göçebe/yarı göçebe Türkmenleri yerleşik yaşama geçirmeye dayanan ekonomi ve askerî/siyasal yerleştirme politikaları kapsamında yeniden imar edildiği ve subaşılık merkezi işlevi kazandığı görülmektedir.

Selçuklu dönemi kaynaklarında (Turan, 1971, 240; Turan, 1970, 255; Sümer, 1991, 3-8; Merçil, 1997, 130-131; Yusufoğlu, 1949, 19-20), Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in 1196 yılında fethettiği Meandros (Menderes) havzasının yerli Karia ve Tantulus adı verilen Hıristiyan halklarını aile bağları ve etnik kökenlerine göre 5.000 kişilik gruplar halinde, evler, çiftlikler, tarım alet ve gereçleri ile vergi muafiyetleri vermek suretiyle egemenliği altındaki Akşehir ve çevresindeki köylerde yerleştirdiğine dair kayıt bu olguyu doğrulamaktadır.

Burada dikkat çekici bir başka nokta, Akşehir ve çevresinin sahip olduğu geniş tarımsal art bölge varlığına dayalı olarak Selçuklu egemenlik dönemi boyunca fethedilen ya da egemenlik altına alınan ülke meliklerine belirli sürelerle iktâ (2) yoluyla verilmiş olmasıdır (Ibn Bibi, 1941, 57, 137; Ibn Bibi, 1996, I/266, 367; Müneccimbaşı, 1935, 45, 48; Turan, 1988, 32; Müneccimbaşı, 2001, 61,69-70).

Yukarıdaki Akşehir'in iktâ olarak verildiğine dair

tarihi kayıtlar tarihsel süreçte değerlendirilirse, Sultan I. Alâeddin Keykubad dönemine tarihlenen ilk iktâ uygulamasında, Kalonoros (Alâiye) kalesinin Selçuklu egemenliğine bırakılması karşılığında kale yöneticisi Kyr Fard'a 1221 yılında iktâ edildiği anlaşılan Akşehir yöresinin, 1225 yılında Erzincan'ın teslimi karşılığında Mengücekli sultanı Davud Şah'a iktâ olarak verildiği görülmektedir. Dönemin tarihi kaynaklarında Akşehir yöresinin iktâ olarak verildiğine dair son kayıt ise İlhanlı egemenlik döneminde Selçuklu meliklerinden Rükneddin Kılıç Aslan'a iktâ edildiği ilişkin kayıttır.

Anadolu Selçuklu Devleti'nin 1243 sonrasında İlhanlı yönetimine tâbi hale gelmesi ve 1277 sonrasında İlhanlıların Selçuklu Devleti'nin sosyal/ekonomik ve siyasal/yönetsel düzenini kaldırmasına bağlı olarak Akşehir yöresi Kütahya, Sandıklı ve Beyşehir yöreleri ile birlikte Selçuklu veziri Sahip Ata Fahreddin Ali'nin denetimine bırakılmıştır (Aksarayi, 1943, 162; Aksarayi, 2000, 56).

Bu tarihi kayıtlar Selçuklu egemenlik döneminde uygulanan yerleşme politikaları kapsamında ele alınırsa; Akşehir ve yöresinin sahip olduğu geniş tarımsal potansiyele, Selçuklu başkenti Konya'yı Bizans başkenti İstanbul'a bağlayan milletlerarası ticaret yolu üzerindeki konumuna ve dönemin askeri/siyasal koşullarında Bizans-Selçuklu Uc bölgesinde başkent Konya öncesindeki son savunma hattı niteliğindeki askeri/stratejik işlevine dayalı olarak önemli bir yerleşme haline geldiği anlaşılmaktadır.

Nitekim İlhanlı egemenlik dönemine tarihlenen Anadolu bütçesine dair kayıtlardan (Togan, 1931, 1-42; Turan, 1951, 449-451), siyasal/yönetsel başkent Konya ve milletlerarası ticaret merkezi Sivas'ın, İlhanlı yönetimine toplam 1.300.000 dinar ya da dönemin ikinci siyasal/yönetsel başkenti işlevindeki Kayseri'nin 140.000 ve esnaf/zanâat organizasyonu işlevindeki Ahi teşkilâtının merkezi Ankara'nın 72.000 vergi geliri ödediğine dair veriler, aynı dönemde subaşılık merkezi işlevindeki Akşehir'in ödediği 135.000 dinar vergi geliri karşılaştırıldığında Akşehir'in Selçuklu dönemi Anadolu'sunun ekonomik açıdan gelişmiş büyük kentlerinden biri olduğunu ortaya koymaktadır (Tablo 1).

Nitekim Selçuklu dönemine ilişkin menâkıbnâmelerden Saltuk-Nâme'de (Rumi, 1987, II/181), Sivrihisar'da yaşayan ve tüccar olan Nasreddin Hoca'nın Selçuklular tarafından yeniden iskân edilen ve ekonomik/sosyal/kültürel gelişmeler sonucu dönemin önemli bir ticaret merkezi konumuna gelen Akşehir'e göç ettiğine dair kayıt, kentin Selçuklu döneminde kazandığı ekonomik gelişmeyi doğrulamaktadır.

3. Mekânsal Çerçeve; Kent Morfolojisine Giriş

Burada getirilen kentsel morfoloji kavramı ile Akşehir'in Selçuklu döneminde sosyal/ekonomik /siyasal koşullara dayalı olarak gelişen demografik büyüklüğü ve aynı olgulara dayalı olarak biçimlenen mekân organizasyonlarının temel unsurları anlatılmak istenmektedir.

Buradan hareketle toponomi boyutunda bir yorum getirilirse; Türk fetih döneminde Bizans egemenliğinden devralınan Ikonium, Sebasteia, Caesareia ya da Ancyra gibi Bizans kentlerinin Konya, Sivas, Kayseri ve Ankara gibi etimolojik değişime uğradığı gözönüne alındığında, Bizans döneminde Philemenon olarak adlandırılan kente, Türk fethi sonunda Akşehir adının verilmesi, kentin Türk fetih dönemi öncesinde terk edildiği ya da kentsel işlevlerini kaybetmiş olduğunu belgelemektedir.

Nitekim kentteki mimarî ve arkeolojik kalıtlardan, Türk-İslâm kamusal yapı faaliyetlerinin XIII. yüzyıla tarihlenmesi (Yusufoğlu, 1949, 20; Öney, 1967, 171-178; Meriç, 1978, 1-4; Samur, 1996; Demiralp, 1996); Akşehir'in Selçuklu döneminde vakıf sistemi kapsamında organize edilen Türk-İslâm kurumları ile yeniden yapılandırıldığını ortaya koymaktadır.

4. Demografik büyüklük üzerine yaklaşımlar

Bu noktada kentsel mekân organizasyonları boyutunda bir değerlendirme yapılırsa; Akşehir'in en eski kamusal yapısının kitabesinden anlaşıldığı üzere 1213 öncesine tarihlenen ve kentsel makroform bütününde merkezî bir konumunda yer alan Ulucami olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla ulucami gibi Türk-İslâm nüfusun dini gereksinimine hizmet verebilecek nitelikte bir kamusal yapının 1213 yılına tarihlenmesi kentteki Türk-İslâm nüfusun ancak XIII. yüzyılda bir Cuma camisine ihtiyaç duyabilecek boyutta artış gösterdiğini düşündürmektedir.

Diğer taraftan kentteki mescidler üzerine bir

değerlendirme yapılırsa; Selçuklu dönemi Anadolu kentlerinde mescidlerin kentsel alt birimler olarak tanımlanan mahalle ünitelerinin merkezini oluşturduğundan hareketle, tümü XIII. yüzyıla tarihlenen ve bugün için bilinen Altunkalem, Ferruhşah, Güdük Minareli, Küçük Ayasofya, Kileci, Kızılca, Hacı Hamza, Kalaycı, Taş, Hıdırlık ve Dibekbaşı mescidlerinin varlığına dayanılarak (Konyalı, 1945; Samur, 1996; Demiralp, 1996), Selçuklu döneminde Akşehir'de en az onbir mahalle olabileceği öngörülmektedir.

Bu noktada demografik bir çözümleme getirilirse; kentteki ulucaminin yaklaşık 1.200-1.500 kişi kapasite alabileceği ve her mescidin ortalama 50-70 kişi kapasiteli olduğu hesabı ile Selçuklu döneminde Türk ailesinin hane büyüklüğü beş kişi kabul edildiğinde; XIII. yüzyılda kentin yaklaşık 6.000-7.500 arasında bir nüfusa sahip olabileceği ortaya çıkmaktadır.

Öte yandan İlhanlı egemenlik dönemine ilişkin ekonomik verilere dayalı bir demografik çözümlemeye gidilirse; İlhanlı egemenlik döneminde başkent Konya'nın en az 600.000 dinar vergi ödediği kaydı, Selçuklu dönemi tarihi kaynaklarında geçen; XIII. yüzyıl sonunda başkent Konya'nın "ileri gelen eşrafından Ahi Ahmet Şah'ın kardeşinin cenazesine yaklaşık onbeş bin kişi katıldı" ya da "Şeyh Şerafeddin-i Herive öldüğünde birkaç bin kişi başını açmış ağlıyordu." kaydı ile karşılaştırıldığında (Anonim-Selçuk-Nâme, 1952, 65; Eflâki, 1986, I/330; Sümer, 1990, 3-6), XIII. yüzyılda Konya'nın yaklaşık 35-40.000 nüfusa sahip olabileceği anlaşılmaktadır.

Yukarıda açıklanan Selçuklu dönemi Konya'sına ilişkin ekonomik ve demografik veriler; İlhanlı egemenlik döneminde Akşehir'in 135.000 dinar vergi ödediği kaydı ile karşılaştırılırsa; Selçuklu döneminde Akşehir kentinin yaklaşık 7.500-8.500 civarında bir nüfusa sahip olabileceği öngörülmektedir.

5. Mekân organizasyonu üzerine çözümlemeler

Burada mekan organizasyonu kavramı içinde, Selçuklu dönemi Anadolu Türk kentlerinin mekan organizasyonlarını belirleyici/yönlendirici unsurlar olarak değerlendirilen; kale ve surlardan oluşan savunma yapıları, iç kale veya Ahmedek, dinsel/yönetsel odak merkezi işlevindeki ulucami ile çarşı ve pazarların ele alınması öngörülmüştür.

a. Savunma yapıları: Selçuklular tarafından terkedilmiş olarak devralınan Akşehir kentinin Bizans-Selçuklu Uc bölgesindeki askeri/stratejik konumuna dayalı olarak hemen tüm Ortaçağ kentlerinde olduğu gibi surlarla çevrilmiş olması kaçınılmaz bir sonuç olarak değerlendirilmektedir. Ancak bugün için kentte Selçuklu dönemine tarihlenen sur kalıntılarından Akşehir deresi kıyısındaki bir kalıntıdan başka bir iz kalmadığı görülmektedir. Bu noktada kentsel topografya ve Selçuklu dönemine tarihlenen mimari yapı kalıtları ile toponomi verilerine dayanılarak yapılan araştırmalarda (Konyalı, 1945, 116-117); kent surlarının Akşehir deresi boyunca uzanarak, mezarlıkları dışarıda bırakacak biçimde kuzeye yöneldiği, Taş medrese külliyesinin önünden geçerek, topografyanın yerleşim olanaklarını kısıtladığı bölgede sonlandığı anlaşılmaktadır (Plân 1).

b. İç Kale ya da Ahmedek: Selçuklu döneminde Anadolu kentlerinin hemen tümü Ortaçağ Orta Asya ve İran-İslâm kentlerinde olduğu gibi (Esin, 1972, 135-215; Baykara, 1971, 42-55; Barthold, 1949, 327-330), kentlerin dış savunma hattından ayrı bir savunma duvarıyla çevrelenmiş, askerî/yönetici merkezler işlevine sahip iç kaleler bulunmaktadır.

Bu noktada arkeolojik verilere ve rivayetlere dayalı olarak yapılan öngörülerden Akşehir iç kalesinin kentin güneyinde ve Akşehir deresi kıyısında bugünkü Kileci Mahallesi sınırları içinde olduğu ileri sürülmektedir (Konyalı, 1945, 118; Samur, 1996, 163-164). Ancak bugün için bu veriyi doğrulamak mümkün görünmemektedir.

c. Ulucami ya da Cami-i Kebir: Selçuklu döneminde Anadolu coğrafyasındakurgulanan Türk kentlerinin mekânsal yapısını biçimlendiren temel unsur, Orta Asya ya da İran coğrafyasında İslâm kültürü etkisinde biçimlenen kentlerde olduğu gibi Cuma camileri işlevindeki Cami-i Kebir veya Sultan camisi ya da Ulucami olarak adlandırılan camiler olmuştur (Baykara, 1996, 34-59). 1213 öncesine tarihlenen Akşehir Ulucamisi (Öney, 1967, 171-178), kentsel makroform boyutunda değerlendirilirse; kentsel nüfusun tümüne hizmet eden en eski tarihli anıtsal-kamusal hizmet yapısı olarak kentin merkezî bir noktasında konumlandığı görülmektedir (Plan 1). Buradan hareketle Türk yerleşimini destekleyici bir unsur olarak Ulucaminin inşası ile Akşehir'de Türk-İslâm yerleşim sürecinin XIII. yüzyıl başından itibaren gelişmeye başladığı anlaşılmaktadır.

d. Pazar ya da Çarşı: Selçuklu dönemi vakfiye kayıtlarından (Turan, 1998, 364-365; Temir, 1989, 109-119; Turan, 1947, 208, 221; Bayram-Karabacak, 1981, 54-58; Konyalı, 1965, 839; Uğur-Koman, 1940, 76) Selçuklu döneminde Anadolu kentlerinde sabun-hâne, yağ-hâne, debbağ-hâne, hallaç-hâne, mengene-hâne, boya-hâne, sal-hâne, şarap-hâne, şeker-hâne, bezir-hâne, buzhâne, tabgâh (matbâa) gibi çeşitli üretim dallarında faaliyet gösteren kârhâne adı verilen imalathâneler bulunduğu belirlenebilmektedir.

Tarihi kaynaklarda Akşehir'in Selçuklu dönemi ticaret hayatına dair tek kayıt; Sahip Ata Fahreddin Ali'nin Akşehir'de yaptırdığı Taş Medrese vakfiyesinden öğrenilebilmektedir (Konyalı, 1945, 281-282). Söz konusu vakfiye kayıtlarından XIII. yüzyılda Akşehir'de tahıl ve balık pazarları ile tabakçılar çarşısı ve bir kapan (3) olduğu anlaşılmaktadır.

Yukarıda verilen çarşı ve pazarlar mekânsal boyutta incelenirse; çarşı ve pazarların Ulucami çevresinde odaklandığı, dericilikle ile ilgili üretim faaliyetlerinin ise üretimde su ihtiyacının gerekliliğine dayalı olarak Akşehir deresi kıyısında konumlandığı görülmektedir (Plân 1).

DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Kent Modeli Üzerine Görüşler

Buraya kadar açıklanan tarihsel ve mekânsal veriler, Selçuklu döneminde Anadolu'da organize edilmiş Türk kentlerinin mekânsal organizasyonları boyutunda değerlendirilirse; Selçuklu dönemi Türk kentlerini, Anadolu'nun özgün coğrafi koşulları ile dönemin sosyal/kültürel/ekonomik/siyasal yapılanmalarının biçimlendirdiği anlaşılmaktadır. Ancak burada dikkat çekici nokta; Anadolu'da örgütlenen Türk kentlerinin mekânsal unsurlarını biçimlendiren etkenlerin kökenlerinin Orta Asya ve İran-İslâm kültürlerine dek uzanmış olmasıdır.

Sonuç olarak, Selçuklu döneminde Akşehir kentinin mekânsal yapısı değerlendirilirse;

I. Askeri/siyasal ve kültürel/ekonomik anlamda Bizans-Selçuklu Uc bölgesindeki stratejik konumuna dayalı olarak, Akşehir kenti sur ve hendeklerle desteklenmiş savunma yapıları ile çevrelenmiştir (Plan 1).

II. Kentin sosyal/ekonomik yaşamının ulucami ya da Cuma camisi işlevindeki dinî yapı çevresinde odaklandığı görülmektedir (Plan 1). Nitekim kentin ticari aktivite merkezleri işlevindeki çarşı ve pazarları Ulucami çevresinde yoğunlaşmıştır.

III. Sahip Ata külliyesinin kent surları dışında konumlanmış olması Selçuklu dönemi Türk kentlerinin karakteristik unsurlarından biri olarak değerlendirilmektedir (Plan 1). Nitekim Selçuklu dönemi Anadolu kentlerinde Türk yerleşimini teşvik etmek amacıyla sur dışı yapılanma odakları olarak tanımladığımız, vakıf kurumu yoluyla yapılan anıtsal-kamusal işleve sahip külliye gruplarının (cami-medrese ya da darüşşifa gibi) sur dışında konumlanması Selçuklu dönemi Türk kentlerinin karakteristik unsurlarından biridir.

Görüldüğü gibi Türk fethi sonunda yeniden yapılandırılan Akşehir'in, Anadolu coğrafyasında Orta Asya ve İran-İslâm kültürleri etkisinde Selçuklular tarafından organize edilen Türk yönü hakim kentlerden biri olduğu anlaşılmaktadır.

NOTLAR

1- I. Gıyaseddin Keyhüsrev, 1192-1196 ve 1205-1211 olmak üzere aralıkla iki kez Selçuklu sultanı olmuştur (Turan, 1971, s.237-274).

2- İktâ; Selçuklu döneminde ülke topraklarının belirli sürelerle ve sadece toprak gelirlerini kapsayacak nitelikte fethedilen ülke meliklerine ya da yapılan askerî hizmetler karşılığı Selçuklu devlet yöneticilerine bırakılmasıdır (Akdağ, 1995, s.23).

3- Kapan; Ortaçağda esnaf ya da lonca örgütlerinin denetiminde kentlere dışarıdan getirilen her türlü mal ve eşyanın satıldığı bugünkü anlamda toptancı halleridir (Tongur, 1939, 22-25).

KAYNAKÇA

AKDAĞ, Mustafa, 1995, Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi (1243-1453), C.I, Cem Yayınları, İstanbul.

AKSARAYİ, 1943, Anadolu Selçuki Devletleri Tarihi, Çev: M. Nuri GENÇOSMAN, Recep Ulusoğlu Yayınevi, Ankara.

AKSARAYİ, 2000, Müsameretü'l Ahbar, Çev: Mürsel ÖZTÜRK, TTK Yayınları, Ankara.

ANONİM SELÇUK-NAME, 1952, Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi III, Çev: Feridun Nafiz UZLUK, Anadolu Selçukluları Gününde Mevlevi Bitikleri:5, Uzluk Yayınları, Ankara.

BARTHOLD, Vassiliy V., 1949, Farsça Ark-Erk, Kale-Citadel, Çev: Abdülkadir İNAN, TTK Belleteni, C.XIII, S.49, s.327-330, Ankara.

BAYKARA, Tuncer, 1971, XI. Yüzyıla Kadar Türk Şehri, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

BAYKARA, Tuncer, 1996, Ulu Cami: Selçuk Şehrinde İskânı Belirleyen Bir Kaynak Olarak, TTK Belleteni, C.LX, S.227, s.34-59, TTK Yayınları, Ankara.

BAYRAM, Sadi-KARABACAK, Ahmet Hamdi, 1981, Sahib Ata Fahrü'd-din Ali'nin Konya İmaret ve Sivas Gök Medrese Vakfiyeleri, Vakıflar Dergisi, S.XIII, s.31-61, Ankara.

DEMİRALP, Yekta, 1996, Akşehir ve Köylerindeki Türk Anıtları, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

EFLÂKİ, 1986, Menâkıbü'l Arifin (Ariflerin Menkıbeleri), Çev: Tahsin YAZICI, C.I/II, Remzi Yayınları, Ankara.

ESİN, Emel, 1972, Orduğ; Başlangıçtan Selçuklulara Kadar Türk

Hakan Şehri, A.Ü. DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi, C.VII, S.10-11, s.135-215, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara.

FRENCH, David, 1981, Roman Roads and Milestones of Asia Minor, Fasc. 1: The Pilgrim's Roads, BAR International Series:105, British Institute of Archaeology at Ankara Press, London.

IBN BİBİ, 1941, Anadolu Selçuki Devleti Tarihi (Farsça Muhtasar Selçuk-Nâme), Çev: M. Nuri GENÇOSMAN, Uzluk Basımevi, Ankara.

IBN BİBİ, 1996, El Evamirü'l-Ala'iye Fil Umuri'l-Ala'iye (Selçuk Nâme), Çev: Mürsel ÖZTÜRK, C.I-II, TTK Yayınları, Ankara.

KONYALI, İbrahim Hakkı, 1945, Nasreddin Hoca'nın Şehri Akşehir, Numune Matbaası, İstanbul.

KONYALI, İbrahim Hakkı, 1964, Konya Tarihi, Konya Belediyesi Yayınları, Konya.

KÖYMEN, Mehmet Altay, 1987, Türkiye Selçukluları Devleti, Tarihte Türk Devletleri I, s.383-406, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara.

MERÇİL, Erdoğan, 1997, Müslüman Türk Devletleri Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

MERİÇ, Ali, 1978, Akşehir'de Selçuklu Eserleri, Türkiyemiz, S.25, s.1-4, Akbank Yayınları, İstanbul.

MÜNECCİMBAŞI, Ahmed bin Lütfullah, 1935, Müneccimbaşıya Göre: Anadolu Selçukileri, Çev: Hasan Fehmi TURGAL, Türkiye Yayınları, İstanbul.

MÜNECCİMBAŞI, Ahmed bin Lütfullah, 2001, Camiü'd-Düvel-Selçuklular Tarihi; Anadolu Selçukluları ve Beylikler, Çev: Ali ÖNGÜL, C.II, Akademi Yayınları, İzmir.

ÖNEY, Gönül, 1967, Akşehir Ulu camii, Anatolia (Anadolu), S.IX (1965), s.171-178, Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları, Ankara.

RAMSAY, W. M., 1960, Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası, Çev: Mihri PEKTAŞ, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

RUMİ, Ebu'l-Hayr-ı, 1987, Saltuk-Nâme, Çev: Şükrü Haluk AKALIN, C.I/II, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

SAMUR, Tahsin, 1996, Akşehir'deki Türk Mimari Eserleri, Altunarı Yayıncılık, Konya.

SOLAKIAN, Archak, 1923, Les Richesses Naturalles et Economiques de ı'Asie Mineure; Asie Mineure-Armenie-Caucase-Mesopotamie-Palestine-Syrie, Petite Encylopedie, Grande Librairie Mondiale, Constantinople.

SÜMER, Faruk, 1990, XIII. Yüzyılın En Büyük Ahilerinden Ahi Ahmed Şah, Türk Dünyası Tarih Dergisi, S.43, s.3-6, Ankara.

SÜMER, Faruk, 1991, Yunus Emre Devrinde Türkiye'nin Sosyal Durumu, Türk Dünyası Tarih Dergisi, S.52, s.3-8, İstanbul.

TEMİR, Ahmet, 1998, Caca Oğlu Nur El-Din'in 1272 Tarihli Arapça-Moğolca Vakfiyesi, TTK Yayınları, Ankara.

TOGAN, Zeki Velidi, 1931, Moğollar Devrinde Anadolu'nun İktisadi Vaziyeti, Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası, C.1, s.1-42, Türkiyat Enstitüsü Yayınları, İstanbul.

TONGUR, Hikmet, 1939, Türk Şehirlerinde Çarşılar ve Kapanlar, Belediyeler Dergisi, S. 52, s:22-25, Ankara.

TURAN, Osman, 1947, Selçuk Devri Vakfiyeleri-I, Şemseddin Altun-Aba Vakfiyesi ve Hayatı, TTK Belleteni, C.XI, S.42, s.197-221, Ankara.

TURAN, Osman, 1951, Selçuklular Zamanında Sivas Şehri, DTCF Dergisi, C.4, s. 447-457, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara.

TURAN, Osman, 1970, Anatolia in the Period of the Seljuks and the Beyliks, The Cambridge of Islam; The Central Islamic Lands, edited: P. M. HOLT-Ann K. S. LAMBTON-B. LEWIS, C.I, s.231-262, Cambridge University Press, London.

TURAN, Osman, 1971, Selçuklular Zamanında Türkiye, Turan Neşriyat Yurdu Yayınları, İstanbul.

TURAN, Osman, 1998, Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.

UĞUR, M. Ferit-KOMAN, M. Mesud, 1940, Selçuklu Büyüklerinden Celaleddin Karatay ile Kardeşlerinin Hayat ve Eserleri, Konya Halkevi Neşriyatı, Konya.

WITTEK, Paul, 1969, Bizanslılardan Türklere Geçen Yer Adları, Çev: Mihin EREN, Selçuklu Araştırmaları Dergisi, S.I, s.193-240, Selçuklu Tarihi ve Medeniyeti Enstitüsü Yayınları, Ankara.

YUSUFOĞLU, Mehmet, 1949, Akşehir Tarihine Bir Bakış, Anıt Dergisi, S.4, s.19-20, Konya ve Mülhakatı Eski Eserleri Sevenler Derneği Yayınları, Konya.

Tablo 1: İlhanlı Döneminde Bazı Selçuklu Kentlerinin Vergi Gelirleri

Kentler	İşlev	Vergi Geliri (dinar)
Aksaray	Meliklik Merkezi	51.000
Akşehir	Subaşılık Merkezi	135.000
Ankara	Meliklik ve Ahilik Merkezi	72.000
Erzincan	Meliklik Merkezi	332.000
Erzurum	Meliklik Merkezi	222.000
Kastamonu	Beylerbeylik Merkezi	15.000
Kayseri	İkinci Siyasal-Yönetsel Başkent	140.000
Kırşehir	Ahilik Merkezi	57.000
Konya ve Sivas	Başkent/Milletlerarası Ticaret Merkezi	1.300.000
Niğde	Meliklik Merkezi	41.500

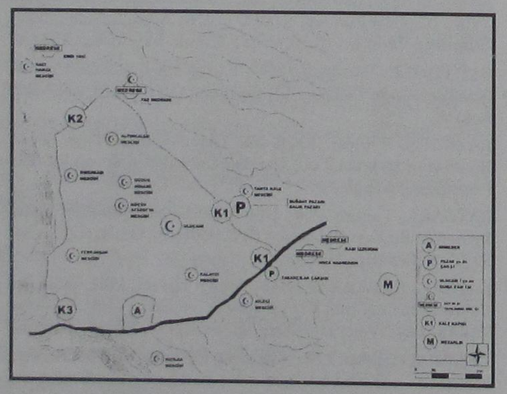

Plân: 1. Selçuklu Devrinde Akşehir (XIII. Yüzyıl):
Bu plân; Konyalı (1945)'deki yazılı verilerin halihazır harita üzerine işlenmesi ile oluşturulmuştur. (Koray Özcan, 2003).

Harita: 1. Akşehir'in Jeomorfolojik Konumu

BÖLÜM 2
İNANÇ ve FİKİR

1 Konya'daki Manevi Halk İnançlarının Dinler Tarihi ve Fenomenoloji Açısından Değerlendirilmesi (s. 101-113).

2 Geçmişten Bugüne Konya'da Dini ve Tasavvufî Hayat (s. 115-123).

3 Bir Konya ve Mevlânâ Hayranı: Prof. Dr. Gabriel Mandel Khan (s. 125-134).

4 Hz. Mevlânâ'da Evlilik, Aile ve Çocuk Eğitimi (s. 135-143).

5 Veled Çelebi'den Mevlevi Muhitiyle İlgili Bazı Hatıralar ve Önemli Notlar (s. 145-151).

6 Mevlânâ ve Bedeni (s. 153-159).

7 Sultan Ahmed Hazînî ve Tesellâu'l-Kulûb Adlı Eserinde Mevlânâ ile İlgili İfadeleri (s. 161-164).

8 Mevlânâ Bibliyografyası (s. 165-187).

KONYA'DAKİ MANEVÎ HALK İNANÇLARININ DİNLER TARİHİ ve FENOMENOLOJİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

*Mehmet AYDIN**

ÖZET

Konya'daki manevî halk inançlarının fenomenolojik düzeyde tahlilini yaptığımız zaman, bu inanç kategorilerinin gerisindeki zengin dinî dünyayı görmemiz mümkün olacaktır. Anadolu'da yaşatılan manevî halk inançlarını, Müslüman Türk halkı İslâm dini ile birlikte yaşatmaya devam etmektedir. Anadolu medeniyetlerinde varolan dinî inançların nesilden nesile insan ırkının kaynaşması sonucu intikal etmiş olabileceği de düşünülebilir.

İlkel kabile dinlerinde, daha sonra birtakım şekiller değiştirerek yeni yapılan binalara asılan hayvan kafası veya iğde dalı konulduğu bilinmektedir. Böylece evlere asılan kafatası ve iğde dalı hem o evi hem de o evin sahibini korumaktadır. Bu koruma daha sonraki dönemlerde nazara karşı bir tedbir olarak düşünülmüştür. Bu madde; hayvan kafatası, iğde dalı olduğu gibi "mavi boncuk" da olabilmektedir.

Konya'da özellikle çocuklarla ilgili inançlarda ağırlıkta olan, nazar olayıdır. Anadolu halkı gibi Konya halkı da nazara karşı bir savunma ve korunma mekanizması geliştirmiştir. Çocuklar veya büyüklere karşı nazar değmesi olayına karşı girişilen korunma muamelelerinin başında aslında çok kompleks bir dinî fenomen olan "kurşun dökme" işlemi gelmektedir. Kök itibariyle sihir ile ilişkili olan bu işlemin içine zamanla İslâmî unsurlar da dahil edilmiş ve zenginleştirilmiştir. Yine Konya bölgesinde ocak ve eşik ile ilgili halk inançları da dikkat çekicidir. Ateşe su dökülmemesi, ateşin üzerinden atlanmaması, ateşin pislenmemesi şeklindeki saygı karışık inanç şekillerinin kökenleri de oldukça eskiye dayanmaktadır.

* Prof. Dr. Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

Dolayısıyla bugün bir anlam veremediğimiz, hatta manâsız kabul ettiğimiz birçok pratiğin, Eski Mısırlıların, Sümerlerin, Babillilerin, Eski Yunan ve Romalıların ve hatta Eski Türk boylarının taviz vermedikleri birer dini inançları olduğu söylenebilir. Türkler İslâm dinini kabul etmekle beraber, eski dinî ve kültürel kalıntıları kolayca terk edememişlerdir. Bu eski inanç kalıntıları, şekil değiştirerek varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bu inançlar yüzyılların içinden süzülerek gelirken bazı İslâmî motiflere de sahip olmuşlardır. Böylece, İslâmiyet hiçbir zaman onaylamadığı halde, yeni dinî fenomenler ortaya çıkmıştır. Halkımız, İslâmiyet'e büyük bir saygı beslemekle birlikte manevi halk inançlarını da yaşatarak bir halk Müslümanlığı meydana getirmiştir. Bunun da sebebi, İslâmiyet'in yeterince bilinmemesi ve anlatılamamasıdır.

Anahtar Sözcükler: Türbe, atalar kültü, tekke, ocak.

ABSTRACT

EVALUATION OF MORAL PUBLIC BELIEFS IN THE CITY OF KONYA FROM THE POINT OF HISTORY OF RELIGIONS AND PHENOMENOLOGY

Konya is an important city placed in the middle of Anatolia. Konya was the capital city at the time of Saljuqids. It was also a centre for education. In Konya a lot of madrasas were established such as Ince Minare and Karatay Madrasa. In addition, a lot of scholars were brought up in these madrasas. Konya was also a manzil for the Horasan Erenleri. So, Mavlana, Shams al-Tabrizi and Hoca Ahmad Faqih had stayed in Konya.

People of Konya had shown great respect to all these scholars and sufis. After their death, many tombs and convents were established for their names.

In this research, it has been studied the object of visiting tombs and convents as well as the religious and cultural elements behind this object. We have realized that a lot of practices which are not suitable with Islamic principles concerning the proprieties of visit are still alive and common among people. As it is well known, in Islam, Allah is the only one for the humanbeings to ask their needs. So, there is no need and place for the intercessors. Nevertheless, we have found out that people have asked healing from the tombs and the dead muslim sufis. So, we have attempted to evaluate these practices from the point of History of Religions.

Key Words: Turbeh, ancestors cult, tekke, fireplace.

GİRİŞ

Anadolu halkının yaşattığı çok önemli dînî fenomenlerden birisi de mezar ve türbe ziyaretleridir. Bugün sadece Anadolu'da değil, tüm İslâm âleminde ve hatta diğer dinlerin coğrafyasında da mezar kültüne ilgi gösterildiğine şahit olmaktayız. Türkler İslâmiyet'i kabul ettikten sonra da Orta Asya'da sahip oldukları kültürlerinin bazı unsurlarını yaşatmaya devam etmişlerdir. Anadolu'nun her yerinde Ahmet Yesevî' nin müritlerinden itibaren yerleşmeye çalışan Orta Asya Erenleri, Anadolu Evliyalarının yetişmesini sağlamıştır. XI. Yüzyılda askeri fetihlerle resmen Türklerin yerleştiği Anadolu'da, Anadolu Selçukluları ve Osmanlı Devleti dönemlerinde Anadolu halkı, manevî erenlere bağlılığını devam ettirmiştir. Bunun için Anadolu bir manevî erenler diyarı haline gelmiştir. Türk halkı, bulunduğu her yerde, Anadolu erenleriyle haşır neşir olmuş, onlardan manevî güç almış ve onlarla birlikte yaşamaya devam etmiştir. Anadolu halkı türbelerde ve ziyaret mekânlarında, birçok fazilet, ilim ve hikmet sahibi ve hatta kahraman olarak vasıflandırdığı bu isimleri, kendileri için bir aydınlanma, ümitsizlik durumlarında bir hayat nefesi bulma , bazen de içinden çıkamadıkları dertleri için bir sığınma mekânı olarak görmüşlerdir.

A. TÜRBELERLE İLGİLİ İNANÇLAR:

İşte Orta Anadolu'nun en büyük kültür ve medeniyet merkezi olan Konya'da da mezar ve türbe ziyaret fenomeni, tarih boyunca dikkat çekici bir durum arz etmektedir. Konya'da peygamber mezarları dahil, üç yüze yakın manevî güç ve kudreti büyük şahsiyetin medfûn olduğundan bahsedilmektedir. Bugün türbeleri ve yerleri halk tarafından bilinen ve ziyaret edilen altmışa yakın yer vardır. Ancak son yıllarda bazı yerlerin istimlakle

veya değişik nedenlerle yıkılması veya bu yerlere inşaat yapılması sonucu bu ziyaret yerlerinin bazıları önemini kaybetmiştir.

Bugün Konya merkezde türbelerle ilgili yaptığımız araştırmamızda halkımızın bu türbelere belirli bir dilek, arzu ve istekle gelebildiklerini görüyoruz. Kutsal mekân olarak inandıkları bu türbelerin duvarlarına taş yapıştırmak, çaput bağlamak, toprağından almak, konulan tuzdan bir miktar almak, önceden konulmuş birtakım kap kacak gibi şeylerin kutsallığını ve bereketlenildiği inancını taşımak, para bırakmak gibi işlemlerle dileklerinin gerçekleşeceğine inanmaktadırlar.

Şüphesiz halkımızın türbelere birtakım beklentilerle gelmesi de sebepsiz değildir. Buralara gelen insanları iki kategoride görmekteyiz; Birincisi, başındaki her türlü sıkıntı için, türbelere gelerek çare umanlar. Bunlar genelde halk kesimidir. Bunlar, dertlerinin sebeplerini dahi düşünmeden, doğrudan mezarlara ve türbelere gelerek medet ummaktadırlar. Genelde bu halk kesimi bilgi seviyesi düşük, mütevekkil, inançlı ve kanaatkar insanlardır. İkincisi, içinde bulundukları dertler için birçok maddî çareye başvurdukları halde bir türlü çözüm bulamayanlardır. Bunlar doktorlar dahil birçok yola müracaat ettikleri halde problemlerini çözemeyen inançlı kişilerdir. Elbette sadece ziyaret amacıyla gelenler de vardır. İşte mezar ve türbe ziyaretleri bunun için yapılmakta ve bu tür istekler için canlılığını bugün korumaktadır. Çünkü bu mekânlara gelen insanlar, bu türbelerdeki yatan insanların faziletli ve Allah'ın dostu oldukları inancı içindedirler. Bunun için bu mekanlara gelerek, çeşitli usullerle dilek tutmakta ve dua etmektedirler. Yaptıkları dualarla-türbe arasında inandıkları İslâm dini yönünden herhangi bir paradoksun olup olmadığını daha sonra izah etmeye çalışacağız. Burada tespit ettiğimiz tek şey, bu mekânların gelen insanlar için her türlü sınırdan uzak yüce mekânlar olduğu noktası, araştırmamız açısından önem arz etmektedir. Bu mekânların kutsalla özdeşleştiği veya kutsalın bizzat yer aldığı mekânlar olarak düşünülmesi, Dinler Tarihi açısından önem arz etmektedir. Burada üzerinde durulması gereken kısım halkımızın, bu kutsallıkla bütünleşmeyi ve bu ziyaret fenomenini, dindarlığının bir boyutu olarak göstermesidir. Dînî Fenomenoloji Tarihinde buna Hierofani adı verilmektedir. Yani buna kutsalın tezahürleri denilmektedir. Bu açıdan insanlık tarih boyunca çok sayıda hierofanilerle iç içe yaşamıştır. Bu da insanlığın dinî yönden hiçbir zaman boş kalmadığını göstermektedir. Bunun için insanlık, tarih boyunca, kutsalın tezahürlerinin bulunduğu birçok sembol, mitoloji ve tabiatüstü varlıklar ortaya koymuştur. Hatta insanlığın büyük bir çoğunluğu, dinî dünyasını onlara gösterdiği saygılarla doldurmuştur. Bunun için insanlık tarihinde Homo-Religiosus, yani dindar adam kavramı ön planda bulunmaktadır. İşte dindar adamı besleyen bu kutsalın tezahürleri olmuştur. Mezar ve türbe ziyaretlerinin geri planı bu mekanda bulunan şahsiyetlerin taşıdıkları kutsallık kaynağından, ziyaretçilerin yararlanma istekleri bulunmaktadır. Böylece bir çok kişi, bu kutsal güce doğru yöneliyor ve ondan bir pay alarak problemini çözmeye çalışıyor. Diğer yandan bu kutsal mekanlara gösterilen ilgi, saygıyı da beraberinde getirmektedir. Çünkü kutsala saygı dindarlığın en önemli özelliklerindendir. İşte mezar veya türbe ziyaretinde bulunan kişi, oradaki şahsiyetin kutsal alanına girmeyi istemekte ve onunla teması sağlamaktadır.

Dînî tarihte kutsalın tezahürleriyle temasta dikkat çeken diğer bir yön ise kutsala gösterilen ilginin yayılma istidadı göstermesidir. Birinin yaptığını gören bir başkası, önce onu taklit etmekte, daha sonra işin sırrını öğrenerek inanmakta ve daha içten bir taleple oraya gelmektedir. Mezar ve türbe ziyaret yerleri ile sıkı ilişki içinde olma isteği, orada geceleme, oraya temas etme, oradan bir şeyler alma ve bedene sürme işlemleri, hep kutsalla bütünleşme arzusunun sonucu olarak görülmektedir.

Anadolu halkı arasında mezar ve türbelere gösterilen bu ilginin arkasında dînî tarihte görülen " Ecdada Tapınma" inancının sıkı ilişkisinin olduğunun bilinmesi gerekmektedir. Ataların kendilerinin ve ruhlarının kutsal kabul edildiği, millî dinler döneminden beri bilinen bir husustur. Meselâ, Roma'da "Patria Potestas" kutsal güç anlamına gelmektedir. Çin kültüründe de "Babaerkil organizasyon", ailenin tümü üzerinde manen egemendir. Bu inançlara göre aile reisinin ruhani fonksiyonu esas itibariyle ilk planda aileye, yani ecdada dayanan tanrısal realiteye adanmış kurbana dayanmaktadır. Çünkü ecdadın, daima güçlü ruhlarıyla mezarlarında,daimî ve güçlü ailenin ruhunu koruduğuna inanılmaktadır. Bunun için

dînî tarihte, kolektif temayüllü arkaik insanın din duygusu içinde ecdat ve sonraki nesil, kutsal bütünlük meydana getirmektedir. Bu güçlü ilahî akım, canlılara ve ölülere sirayet eder ve hiçbir zaman durmaz. Kabile reisinin ölümünden sonra kabilenin gücünü nesiller boyunca muhafaza etmek için, onun kalbinden veya ciğerinden bir parça yeme âdeti buradan kaynaklanmaktadır. Netice itibariyle aile mezarı, yine bu ailenin güç kaynağını teşkil etmektedir. (Menshing,1994,19).

Atalar kültü, millî dinlerde merkezi bir yer işgal ettiği gibi , sosyolojik açıdan ilk zamanların aile teşkilatının da temelini teşkil etmektedir. Yine aile duygusu yoğunlaştıkça atalar kültünün önemi de artmaktadır. Ataların ilahî gücüne bağlanıldıkça bu atalar kültü önem kazanmaktadır. Gerçekten bu kült, atalara verilen bu itinayı ifade etmektedir. Ailenin kurtuluş halinin muhafazası ve dikkatli bir şekilde nesilden nesile devam ettirilen yardımseverlik bağı da işte bu itinaya bağlıdır. (Mensching,1994, 20).

Konya'da olduğu gibi Anadolu'nun bir çok yerinde görülen mezar ve türbe ziyaretlerinin, İslâm dinine inanan halk tarafından icra edilmesi ve bir çok dilek ve isteklere konu edilmesi kültünün gerisinde binlerce yıl önceki bu inançların uzantısı olduğunu görüyoruz. İşte Mezarlara ve ağaçlara adakta bulunma, çaput bağlama en ilkel kabile dinlerinin önemli kültleridir. İslâm öncesi Türk Dini Tarihinde Gök Tengri inancı çok önemli bir yer tutmakla birlikte bir takım yabancı dînî figürlerde inanç olarak , Türkler arasına yerleşmiştir. Türkler, ölen atalarına saygılı olmayı önemli bir görev bilmişlerdir. Bunun için Türkler, ölen büyükleri için mezarlar yapmışlardır. Daha sonra bu mezar tipleri, Anadolu Türk mimarîsine kümbet olarak geçmiştir. Orta Asya Türk inancında bu mezarlara yapılan kurbanların kafaları mezarların üstünde bir sırıkla asılmıştır. (Tuncer ,1994, 74) Türk kültür ve dînî tarihinde ölülerin defin merasimleri de mezarlara verilen önemi göstermektedir. Bu törenlere "Yuğ" törenleri denilmektedir. Türklerin ölüleri ardından yaptıkları yuğ merasimleri, asırlar içerisinde bir takım değişikliğe uğramışsa da özünü korumuştur. Ölen birisi için yapılan ilk yuğ töreni, daha sonra mezara karşı gösterilen ilgi, bunu tamamlayan önemli bir öge olarak görülmektedir. Türklerdeki atalar kültüne verilen önem, ölümden sonra ata mezarlarına doğru yönelmiş ve mezar kültü dikkat çekici bir durum sergilemiştir. Türkler, atalarının mezarlarında da kendilerini gözetlediği için bir yandan onları hoşnut etmek, diğer yandan onların iyiliğini kazanarak şerlerinden emin olmak için, bir takım merasimler icra etmişlerdir.

Bunun için diyebiliriz ki, Türbelere, yatırlara, ağaçlara, delik taşlara adaklar adamak, çaput bağlamak, yüksek dağlara ve akarsulara saygılı davranmak, eski inanç kalıntılarının sihir büyü pratiklerinin karışması ve kaynaştırılması hadisesi olduğu kadar; insanın İslâm dinini bilme derecesi ve ihtiyaçlarını, istek ve ihtiraslarını gerçekleştirme zorluğu veya imkansızlığı, güvensizlik gibi sebeplerle insan varlığını aşan kendisine imkanlar sağlayabilecek mezarlar ve türbeler dahil, türlü yerlere ve varlıklara yönelmesi gibi din psikolojisi bakımından çok dikkate değer bir olay ile karşı karşıya bulunuyoruz. (Tanyu, Ankara çevresinde Adak ve Adak Yerleri, 1967, 329; Schimmel, 1958). Yine Anadolu dinleri başta olmak üzere bir çok ilkel kabile dinlerinde de Dağ, Deniz, Tabiat Tanrılarına rastlanılmaktadır. Böylece mezar ve türbe ziyaret fenomeninin gerisinde doğrudan doğruya atalar kültünün, tarihten süzülerek gelen bir mirasının olduğu açıkça görülmektedir.

Mezar ve türbe ziyaretinin temel felsefesinde Atalar Kültünün manevî mirası bulunsa da fenomenin sadece bununla izah edilmesi eksiklik olabilir. Bu fenomen, tamamen dînî kökenli bir zenginliğe sahiptir. Ancak fenomenin kültürel, psiko-sosyal ve tarihi boyutunun da unutulmaması gerekir. Türklerin İslâmiyet'i kabullerinden sonra ata mezarlarına olan bağlılıklarının İslâmî motiflerle zenginleştiğini görmekteyiz. İslâm öncesi dönemde, atalara ve onların mezarlarında olduğuna inanılan ruhlarına gösterilen bağlılık veya yöneltilen istekler, İslâm döneminde Allah'ın güç ve kudretiyle yakınlık içinde olduğu kabul edilen ve türbe sakinleri olarak düşünülen evliya mezarlarına yöneltilmiştir. Aslında türbede, eski Türk Dînî Tarihinde önemli bir yer tutan Şaman veya Kam' ın fonksiyonu ile; Atalar veya onların ruhlarının fonksiyonelliği adeta İslâmi motifler içinde bütünleşmiş gibi görülmektedir. Özellikle Şamanlar zor işlerin, felaketlerin ve sıkıntıların gidericileri olarak düşünülmüştür. Burada da türbe, tekke, ocak, Şaman'ın kısmi bir fonksiyonunu icra etmektedir. "Hekim adam" olarak Şamanın hastalıkları tedavi fonksiyonu, adeta İslâm

döneminden sonra türbelerde, tekkelerde ve ocaklarda bütün açıklığı ile kendini göstermiştir. Ancak kanaatimizce Şaman, Türk töresinde peygamberlik fonksiyonunu yüklenen mübarek bir şahsiyettir ve belki de büyük bir olasılıkla peygamberdir. Türk Tarihinde şaman veya Kamın etrafında bir çok kültürel yığılma olmuş ve bu özelliğini kaybetmiştir. Fakat yine de Kam veya Şaman'ın iki önemli fonksiyonu vardır: Birisi, gökle haberleşme; ikincisi, yer altı dünyası ile iletişim kurmasıdır. Yeraltı dünyası Gök Tengri' ye bağlı olduğu için Şaman'ın tek fonksiyonu Tanrı ile ilişki kurmaktır. Peygamberlerin de ana fonksiyonu bu değil midir? Vahiy bu fonksiyondan başka neyi sağlamaktadır?

İşte İslâmiyet sonrası Türk dînî hayatında bugüne kadar canlı şekilde yaşayan türbe ziyaretlerinin, ocak kültünün, geri planındaki dini fenomende bu hususların önemli şekilde rol oynadığı görülmektedir. İslâmiyet döneminde, İslâm dini bizzat "evliya kültüne" ve mezarlara istekler ve hacetler için gelmeye hiçbir zaman teorik planda kapı açmamışsa da ; Orta Asya'daki İslâm öncesi ve sonrası kültürel etkileşim, mezar ziyaret fenomeninin ve evliya türbelerinin Türk halk nezdindeki itibarını artırmıştır. Burada belirtmek gerekir ki , evliya türbelerine gösterilen itibar sadece Türklere mahsus da değildir. Hind dünyası, Budizm, Arap ve İran dünyası, Yahudi- Hıristiyan kültürü bu fenomeni tarih içinde sürekli zenginleştirmiştir. Hatta Türklerin özellikle İslâm öncesi dönemde Budizm'den bu alanda çok etkilenmiş olduklarını söyleyebiliriz. Buddha sonrası dönemden başlayarak Budizm önce Buddha'nın bıraktığı eşyaları Stupa ismi altında kutsallaştırmıştır. Daha sonra bunu bütün Buddha'nın yolunu takip eden Budizm'in büyüklerinin bıraktığı manevî miraslar takip etmiştir. Budizm'de türbe ziyaret fenomeni gelişmemiştir. Çünkü tenasüh çarkı, bedenin önemini yeniden doğuşlarla azaltmıştır. Ancak kutsal emanetler ve bu emanetlerin ziyareti ve onlardan beklenen manevî yardım ile başka kültürlerde görülen mezar ve türbe ziyaretlerinden beklenen şey arasında ciddi bir benzerlik vardır. Orta Asya'da İslâm öncesi ve sonrası Budizm'in tesirinin büyük olduğunu söylemek gerekir. Türk Sûfî hayatının içinde gelişen inziva, dünyadan uzaklaşma gibi faktörlerde Budizm'in tesiri açıkça görülmektedir. Bu faktörlerle beslenen Türk Sûfî sisteminin içinde mezar kültü ve evliya kültü farklı bir boyutta yüzyıllar içinde hiç eksilmeden zenginleşmiş ve canlılığını korumuştur.

Anadolu'da görülen türbe ziyaret fenomenolojisinde bu çizgileri belki açık olarak göremezsek de bunları analitik bir çizgide ele aldığımız zaman açıkça fark ederiz. Türk halkı, İslâmiyet'i kabul ettikten sonra farklı bir İslâmi yapı sergilemişlerdir. Önce Türkler, askeri bir disiplin içinde İslâm'ı yaşamayı kendilerine prensip edinmişlerdir. Her şeyi ciddiye almışlardır. Din adına kabul ettikleri her şeye çok önem vermişlerdir. Türk halkının tarih boyunca Kur'ân'a , camiye, dînî olan her şeye saygısı açıkça görülmektedir. Yeterince İslâmi bilgiye sahip olmayan kişiler, İslâm'ın tevhit akîdesini zedeleme pahasına bir halk dindarlığı meydana getirmişlerdir. Bunların yanında türbelerin, tekkelerin, ocakların veya yatırların önemi büyüktür. Aslında bu , bir Türk Müslümanlığının bir başka yönünü göstermektedir. Hatta belli oranda İslâmî öğretim görmüş kişiler bile, kendilerini bu tür faaliyetlerden kurtaramamaktadırlar. Bu bilinçsiz bir dindarlığın sonucunda oluşmuş, milletimizde konsensüs haline gelmiş bir durumdur. Aslında türbe ve tekkelerden medet ummak, türbelere herhangi bir şey dilemek için gitmek bizim dinimizde yasaklanmıştır. İslâmiyet'te her şey sadece Allah'tan talep edilmelidir. Allah'ın dışında birinden bir şey talep etmek İslâm dininde şirk anlamı taşır. İslâm dininin merkezi noktası, tevhiddir. Yani Allah'ın birliğine ve onun her şeye kadir olduğuna inanmaktır. Bunun için günde beş vakit kıldığımız namazların her rekatında okuduğumuz fatiha suresinde " Biz sadece sana kulluk ederiz, ve sadece senden yardım isteriz." (Kur'an-ı Kerim:1/5) demekteyiz. Bütün bunları, İslâm'da mezar ziyaretlerinin yasaklandığı anlamında yorumlamamak gerekir. İslâm'da kabir ziyareti tavsiye edilmiştir. (İbn Mace, Cenaiz, bab: 47/1569, 70, 71). Ancak kabirlerden bir şeyler istemek İslâm'ın tevhid akîdesiyle ciddi bir paradoks teşkil etmektedir. Fakat halk dindarlığı,daha doğrusu halk Müslümanlığı bu gibi konuları ciddi şekilde yaşatmaktadır. Elbette evliya türbelerine veya yatırlara gösterilen bu ilgiden dolayı Müslüman Türk halkı, İslâm dininden çıkmış değildir. Çünkü halkımız, İslâm'ın emirlerini yerine getirmekle beraber, şuursuz bir dindarlıkla mezar ziyaret fenomenine ciddi şekilde ilgi göstermekte ve bu ziyareti belirli isteklerinin gerçekleşmesi için vasıta olarak kullanmaktadırlar.

Aslında mezar ziyaret fenomenini çok iyi analiz ettiğimiz zaman, mezardaki yatan kişi Allah'la-ziyareti yapan arasında bir vasıta olarak kullanılmaktadır. Yani mezardan talep edilen şeyler, Allah'la irtibatlandırılıyor. Bu ise, İslâm'a göre açık bir şirk olmaktan ziyade, açıklanması gereken bir pozisyonu göstermektedir. Bunun için halkımızın ziyaret fenomeni ile yaptığı kült, doğrudan doğruya İslâm dışı bir unsur olarak değil, İslâmî motifler karışık bir kült olarak görülmesi gerekecektir. Böyle bir kültte, halk dindarlığının veya halk inançlarının izleri açık olarak görünmektedir.

Halk inançlarının temel unsurlarını analiz ettiğimiz zaman burada aslında gördüğümüz, Tanrı' nın yakınlığı ve onu farklılaşmış bir veche altında kavrama şeklidir. Bunlar , bütün kitlelerin ilkel dînî temayüllerinden birini meydana getirmektedir. Dînî tarihte, yüksek tipli dinlerde, tek Tanrı' ya ulaşamama, bütün kitlelerde bir tecrid duygusu uyandırmakta ve tamamen meşru şekilde bir araç, bir farklılaşma ve insana yakın olan sayısız semavî özlemin içinde yüce kudret konusunda bir uzmanlaşma arzusu meydana getirmektedir. Bu arzu ilkel dinlerde de olmuştur. Mesela ; Togo Evéens'lerin dininde az sayıdaki gerçek Tanrıların yanında , gök ve yer trowo'ları, dağ, kaynak, göl, ağaç, hayvan gibi varlıklara da Tanrısal muamele yapıldığı görülmektedir. Halk dindarlığında insanlar, Tanrıya araç güçlerle ulaşmayı tercih etmektedirler. Bunun sebebi, yüce tanrıya ulaşmanın zorluğu veya, buna cesaret edememe gibi hususlar gösterilmektedir.

İşte dînî tarihte görülen azizler kültü ile Türkler arasında veya diğer kültürlerde yaygın olan mezar ziyaret fenomenlerinin arka planında bu erişilmez Tanrı' ya bir takım vasıtalarla ulaşılabileceği inancının da olduğu bilinmelidir. Bu inancın fenomenolojik tahlilinde görülen, günlük hayatın sunduğu endişeler içinde azizler, kendilerine güvenilebilecek yakın kurtarıcılardır. Onların fonksiyon alanları sınırsızdır. Gerçekten, Tanrı ile insan arasına konmuş olan azizlerin arabulucu yakınlığının ötesinde, fonksiyonlarının içinde Tanrı konusunda farklılaşma, kitlelerin dînî temayülünün bir parçasını teşkil etmektedir. Dînî tarihte, ilkel insanın, muhtelif sahalarda yetkili bir Tanrısallığa ihtiyacı vardı. Aynı durum halk dindarlığı içinde geçerliydi. Bunun için yüksek tipli evrensel dinde ve politeist milli dinde benzer durumlar dikkat çekmektedir. Dînî tecrübe tarihinde görülen husus, ilkel insanın, Tanrı ile temas duygusunu ve dinî ritüellerinin kabulünü ümit etme yetkisini, mücerret Tanrı kavramı duygusu içinde hissetmediği, aksine , uzmanlaşmış ve müşahhas bir Tanrı karşısında hissettiği görülmektedir (Mensching, 1994, 142). Halk dindarlığında, azizlerin, Tanrının vekilleri veya onunla bütünleşmiş şahsiyetler olduğu, yaygın bir kanaat olarak dikkat çekmektedir.

"Konya'daki Türbeler" le ilgili inançlara da baktığımız zaman halkımız bu türbelere değişik nedenlerle gelmekte ve içinde bulundukları psikolojik faktörleri tatmin etme yoluna girmektedirler. Daha önce açıkladığımız gibi bu inançlar sadece Konya bölgesine ait değildir. Anadolu'nun, Orta Asya'nın ve hatta İslâmm dünyasının her tarafında görülmektedir. Hatta, sadece İslâm ve Türk dünyası değil bütün Hıristiyan, Yahudi, Hint ve Budist dünyası aynı fenomenle iç içe yaşamaktadır. Yukarıdaki satırlarda da görüldüğü gibi mezar ve türbe ziyaretlerinin gerisinde fenomenolojik tahlil çok zengin bir dinî tarihin bulunduğunu ortaya koymaktadır. Bu dinî tarih, bir yandan Doğu Asya'daki "Atalar Kültü" nü kapsarken, diğer yandan ilkel kabilelerin müşahhas Tanrılarla iç içe yaşama arzularını ihata etmektedir. İşte "putperestlik" bu arzunun bir meyvesidir.

Yahudi-Hıristiyan kültürel etkileşim, İran ve Doğu Asya dînî kültürlerinin etkisiyle tarih içinde İslâmmiyete de bu tür bazı kültler dahil edilmiştir. Teorik planda İslâm'da türbelerden bir şeyler talep etmek doğru olmasa da tarihî fenomen içinde mezar ve türbe ziyaretleri halkımız arasında önemli bir dinî fenomen olarak yer etmiştir. İslâm öncesi dönemde özellikle Türkler arasında yaygın olarak görülen mezar kültünün bugünkü mezar ziyaretleriyle İslâmî motifler karışık bir şekilde kendini gösterdiğini söylemek mümkündür. Orta Asya Türk kültür tarihinde görülen Baallar'ın saygı veya hatıraya yönelik taşlar olduğu anlaşılmıştır. Eski Türk destanlarında yer alan Kutlu Kaya inancı, Yad taşı veya Yağmur taşı inancı bu tür inançların Türkler arasında yaygın olduğunu göstermektedir. (Tanyu, Türklerde Taşla İlgili İnançlar, 1968, 41). Bütün bunlar, Türkler arasında yaygın olan mezar ve türbe ziyaretlerinin , asırlar öncesinde yaygın olan Türk Dînî tarihinin bazı

kısımlarına kadar uzandığını göstermektedir.

Burada özellikle ele aldığımız türbe ve yatırlarla ilgili Konya'daki kültler konusu, tekkelere ve yatırlara kadar uzanan bir dînî fenomen sergilemektedir. Bu gibi yerlere yapılan adak ve kurban seremonileri de yine türbe ve yatırlarla yakından ilgili olan kültler kategorisine girmektedir. Bugün Anadolu'da veya her hangi bir ülkede yaşayan her hangi bir dînî fenomenin, doğrudan doğruya o milletin bugün inandığı inançlardan kaynaklandığını söylemek de zordur. Bu dînî kült ve fenomenlerin tarih boyunca değişik şekillerde yaşayan kutsalın tecrübesiyle ve yine dinle iç içe yaşayan sihir ve büyü pratiklerinin kalıntılarıyla yakından ilgili olduğu bilinmelidir. Çoğu zaman İslâmiyet'e aykırı olarak kendini gösteren bu dua ve dînî niyaz şekline, insanın mutlak surette güvenip bağlanacağı Allah yerine, konulmuş aracılara yönelerek, bir nevi pazarlığa girerek adanan şeyi alıp, başka bir şey vereceği inancı açık bir şekilde burada görülmektedir (Tanyu, 1967, 301). Bazı insanların, bir aracıya veya yardımcıya değişik sebeplerle ihtiyaç duyması, kendisine daha müşahhas olan evliya ve azizlere çeşitli sebeplerle başvuruş açılarından, kederlerinden kurtuluş, dileklerine ulaşmak için maddî ve manevî bir pazarlığa girişme fiilinde, eski kalıntıların veya benzer noktaların izlerini aramak ve bulmak mümkündür. Bunları kısaca şu inanış kategorileri altında gösterebiliriz; Mana inancı, Ecdada tapınma, Ölüler kültü, Kutsalın kozmik dünyada tezahürü (su, ağaç, taş, ırmak, çeşme,dağ kültü gibi), Ateş kültü, Kurban, Büyü .. (Tanyu,1967, 301).

Bütün bunlardan anlaşılan, insanların inanç dünyalarının çok eski dînî kalıntılarla iç içe yaşadığıdır. Küçücük bir kartopunun yuvarlanarak kocaman bir çığ haline geldiği gibi dînî fenomenlerde, tarihi süreç içerisinde "tarihi bir fenomen" olarak gelişmektedir. Bunun için Dinler Tarihinde her dînî fenomenin aynı zamanda tarihi bir fenomen olduğu prensip olarak kabul görmektedir. Bu açıdan ziyaret ve mezar fenomenlerinin gerisinde de bugünkü dinlerden daha çok, geçmişin dînî birikimiyle oluşan bir dînî inançlar senkretizmini görmek mümkündür. Bu senkretizmin analitik yöntemle açıklanması, dinî fenomenin özde sakladığı "kutsalı" açığa çıkaracaktır. Ancak bu analitik girişim her zaman yapılabilecek kadar kolay değildir. Bunun için engin bir dînî kültürler formasyonu gereklidir. Bu ise ancak , uzun yılların ve çabaların bir ürünü olabilecektir.

B. TEKKELERLE İLGİLİ İNANÇLAR:

Konya'daki manevî halk inançları içerisinde dikkatimizi çeken diğer bir husus da Tekkelerle ve Ocaklarla ilgili inançlardır. Anadolu halkının İslâmiyet'le birlikte yüzyıllardır yaşattığı tekke ve ocak kültü de üzerinde ciddiyetle durulması gereken bir konudur. Hem Konya'da hem de Türklerin dağıldığı diğer coğrafyada Tekke denilen mekanın iki önemli motifle geliştiği ve şöhrete ulaştığı görülmektedir. Birincisi, Tekkenin Türk sûfizminin beslendiği, geliştiği çevreye ışık saçtığı bir mekân olarak önem arzetmesi. Bu yönden Tekke, türbe ile aynı anlama sahip olmakta ve değeri azizler kültü olarak ifade edebildiğimiz evliya veya velilerin taşıdıkları "kutsallık"tan gelmektedir. İkincisi, mahiyeti, nereden geldiği ve niçin tekke olarak kabul edildiği bilinmeyen ve ancak halkın değişik maksatlarla ve dileklerle geldiği mekânlardır. Şüphesiz yüzyılların içinden taklit ve sirayet yolu ile gelen bu mekânlar, insanların psikolojisi üzerinde bir denge unsuru vazifesi icra etmektedir. Her iki halde de tekke denilen mekânlara kutsallık atfedilmektedir ve bir şeyler beklenmektedir.

Halkımız bu tekkelere daha ziyade "sağlık" nedeniyle gitmektedir. Bir kısım tekkelerin yanında "su" bulunmakta ve bu sudan insanlar şifa beklemektedirler. Tekkenin yakınında bulunan sudan içerek veya banyo yaparak sıkıntı ve hastalıklardan kurtulunacağı inancı ciddî şekilde hakim bulunmaktadır. Mesela Konya'daki Afakan tekkesinde halk, yanlarında getirdikleri pişmiş yumurtayı soyarak " Bu yumurtanın kabuklarından soyulduğu gibi benden de sıkıntılarım soyulsun gitsin" demektedirler. Demek ki Afakan tekkesi, afakanlar basan insanların bir uğrak yeridir. Afakan ise, iç sıkıntısı, çarpıntı ve bunalma olaylarıdır. Bu kelimenin aslı hafakan olarak geçmektedir. Konya'daki tekkelere deri hastalıkları (insan veya hayvan) na maruz kalanlar, karnı ve dalağı şişenler gelmektedir. Mesela Bezeme tekkesine gelenler, mezarın üzerindeki tuzu parmak ucu ile alarak yalıyorlar. Mezarla ilgilenenler de bıçağın ters yüzü ile karnına veya dalağının üzerine hafifçe vurarak, fatiha ve ihlas sureleri ile ayet el-kürsî' yi okuyor ve şifa diliyorlar. Aynı tekke, bezeme hastalığı için

de ziyaret edilmektedir. Tekkedeki çamurlu suyu hastalar bir fatiha üç ihlas okuyarak hasta olan yerlere sürmektedirler. Boğmaca, yüzde ve vücutta çıkan sivilceler, sütü kesilenler için de değişik türbelerden şifalar istenmektedir.

Bugün Araplar mahallesi civarında bahçeli, tek katlı bir ev "kızıl yel tekkesi" olarak kabul edilmekte ve bu mekanın bir şifa kaynağı olduğuna inanılmaktadır. Kızıl yel hastalığı, gözde ve yüzde görülen şişliklerdir. Buraya gelen hastaların yüzü, bahçedeki çeşmede yıkanmakta ve bahçe toprağından yapılmış çamurdan, kızıl yel olan yere sürülmektedir. Buraya gelenler, bu şifanın burada yatan şahsiyetten geldiğine inanmaktadırlar.

Yine Konya'nın Alakova semtinde bulunan Kurtbaba Türbesi, halk dilinde "kurdeşen hastalığı" na tutulanların gelip ziyaret ettikleri bir tekkedir.Burada da yapılan işlem; hasta kabrin başında üç defa döner. Kabrin etrafında dönen hasta, elinde kabirden aldığı toprağa ihlas, felak ve nass surelerini okur. Burada da toprak, kur'an'dan okunan birkaç sure ve kabir etrafında dönüş gibi farklı unsurlar bir araya gelerek ilginç bir kompozisyon oluşmuştur.

Hocacihan tekke mezarlığında bulunan iki katlı bir türbeye "Mursaman Tekkesi" adı verilmektedir. Bu tekkeye aydaş olan, sürekli ağlayan ve zayıf çocuklar getirilmektedir. Tekkede bulunan sandukanın yanındaki oyuğa hasta çocuklar yatırılmakta ve bir müddet yalnız bırakılmaktadır. Çocuğun içeride ağlaması iyiye yorulmaktadır. Çocuk ağlamazsa ümitler kesilmektedir. Bu ziyaretler genelde Cuma günleri gerçekleştirilmektedir. Buraya ayrıca sıtma hastalığına tutulanlar da şifa için gelmektedirler.

Konya'da bunların dışında "Tokmak bastı tekkesi" ve "Siğil Tekkesi" gibi tekkeler de dikkat çekmektedir. Tokmak Bastı Tekkesine, kalp çarpıntısı ve yürek darlığı için gelinmektedir. Genelde buraya gelenler herhangi bir şok karşısında iç sıkıntısına yakalananlardır. Şems türbesinin doğu tarafında tek katlı bir evde bulunan "tokmak", evin hanımı tarafından, bir fatiha üç ihlas okunarak gelen hastanın kalbinin üstüne basılmaktadır. Üzerine bir tas su içilerek Şems türbesi ziyaret edilmektedir. Ev sahibinin anlattığına göre bu "tokmak" , Şems döneminden beri devam edip gitmektedir.

Bugün Mevlâna türbesi arkasındaki celal çeşmesi bitişiğinde "siğil tekkesi" olduğuna inanılan bir tekke vardır. Elinde siğil olanlar bu tekkeye giderek ,oradan biraz çamur alıp ellerine sürmektedirler. Tekke yıkılmakla birlikte, halk buraya gelerek burayı tekke olarak kabul etmektedirler. Konya'da buradan ayrı olarak başka siğil ocakları da vardır. Halk bu ocaklara gitmekte, ellerini iyileştirmek için bir takım işlemler yapmaktadır. Bunun için yumurta, arpa gibi malzemeler kullanılmaktadır. Ocak sahibi yumurtaları delmekte, arpaları yumurtaların içine atmakta ve yumurtayı okumaktadır. Yumurtanın bir çeşme veya su akıntısı altına gömülmesini istemektedir. Böylece arpa çürüdükçe siğillerin de yok olacağına inanılmaktadır.

C. OCAKLARLA İLGİLİ İNANÇLAR:

Konya'da yaygın olan inançlardan birisi de " OCAKLARLA" ilgili inançlardır. Şüphesiz ocaklarla ilgili inançlar da tarihin çok eski kültür kalıntılarına kadar çıkmaktadır. Ocaklarla ilgili inançların bir ucu Atalar kültüne ve aileye kadar uzanırken diğer ucu yine aile ocağının kutsallığı ile özdeşleşen ateş kültüne kadar uzanmaktadır. Belki de bu kültün ayağı, Şamanların icra ettikleri sağlık tedavilerinin bir kalıntısına kadar gitmektedir. Bugün Anadolu'da "Ocak" olarak kabul edilen mekânların Orta Asya Türk geleneğindeki Şaman evlerinin gördüğü saygı ve şifa beklentisinin bir yansıması olarak düşünülmesi, olağan dışı bir hadise değildir. Konya'da belki yüzlerce olan "Ocak"tan sadece dördü üzerinde durmak eksik bir tavır olarak görülebilir. Ancak bütün ocakların ortak nitelikleri, açıkladığımız ocaklarda kendini gösterdiği için ocak kültünün fenomenolojik yapısını ortaya koymak mümkün olacaktır.

Konya'da dikkatimizi çeken ocakların başında "Aydaş Ocağı" gelmektedir. Aydaş ocağı olarak kabul edilen mekânlara zayıf, cılız kalmış, hastalıklı çocuklar getirilmektedir. Getirilen çocuk buradaki su ile yıkanıyor, ondan içiriliyor ve sonra da ayaklarından tutulup baş aşağı sallandırılıp üzerine su dökülüyor.

Dikkatimizi çeken diğer ocak ta "Gözsüz (Köstebek) Ocakları" dır. Köstebek hastalığı vücudun her hangi bir yerinde ortaya çıkan tıpkı bir tarladaki gibi köstebek yuvasını andıran iltihaplı ve ateşli şişkinliklere denilmektedir. Bununla ilgili

olarak bir tedavi uygulanmaktadır: Ocak olduğunu söyleyen kişiler ağza tükürme yoluyla bu tedaviyi yapmaktadırlar. Bu işi yapanlar, dedelerinden bunu miras olarak aldıklarını söylemektedirler. Böylece "ocak olma" nesilden nesile geçerek yaşamaktadır. Ocak olma özelliğini kazanan kişi ya köstebek yuvasından aldığı toprağa tükürerek şiş olan yere sürmekte, veya sadece fatiha ve ihlas surelerini okuyarak "Sebep benden, şifa Allah'tan" demekte ve şiş olan yere tükürmektedir.

Konya'da "Yanma ocağı" olarak kabul edilen mekânlar da vardır. Halk arasında "yanma" veya "yakı" adıyla bilinen hastalıklar için yanma ocaklarına gidilmektedir. Bu ocaklarda iki farklı tedavi görülmektedir. Birincisi, tükürmekle (Konya'nın Sedirler mahallesinde) tedavi. İkincisi, bir takım yan malzemeler kullanarak tedavi. Konya'nın Larende caddesinde oturan yaşlı bir kadın bu hastalığın ocaklığını yapmaktadır. Bu ocak sahipleri de tedavi yeteneğini ailenin büyüklerinden aldığını beyan etmektedirler. Mesela, Larende caddesindeki ocak sahibi kadın, bu işe rahmetli kayınvalidesinin el vermesiyle başladığını söylemektedir. Hatta bu eli verirken kayınvalidesinin ağzına tükürdüğünü, sırtına bir yumruk vurduğunu da ilave etmektedir. Yanma ocaklarındaki tedavi de oldukça ilginç görülmektedir. Hastanın vücudu, ocakta kaynayan şifa sıvısı ile yağlanmaktadır. Hastalığın çıkıp gitmesi için, yukarıdan aşağıya doğru bütün vücut ıslatılmaktadır. Tencerede kullanılan malzeme, su, bal, pekmez, yanma tozu (günnük otuna benzeyen ve hicazdan geldiğine inanılan) gibi şeylerden oluşmaktadır. Burada bir nevi yakma ile tedavi yapılmaktadır. Yakma işlemi bittikten sonra tenceredeki şerbet kepekle karıştırılarak hamur haline getirilmekte ve hastanın vücuduna sürülmektedir. Ertesi gün yakma işlemi yeniden yapılmaktadır. Bu şekilde tedavi iki veya üç gün sürmektedir.

Konya'da halkın rağbet ettiği ocaklardan birisi de "Yılancık Ocağı"dır. Bazı insanların vücudunda gezinen ağrılara yılancık hastalığı adı verilmektedir. Bu gibi hastalarda kemikler dışarı çıkar ve atılırmış. Bu kemikler ocağa atılarak o ev ocak haline getirilirmiş. Bunun için halk arasında "Yılancık ocağı" görevini yapan kişiler, kemik noksanlığı olan kişilerdir. Bu ocaklarda veraset yoluyla intikal etmektedir. Halen Konya'da "Yılancık ocağı" olduğunu söyleyen Şerife teyze (76-77 yaşında) ayağından çorabını çıkararak oyuk yerleri göstermiş ve buralardan tam sekiz kemiğin çıktığını ifade etmiştir. İşte halk bu insanları şifa kaynağı olarak bulmakta ve medet ummaktadır. Yılancık ocağına gelen kişiye, ocak sahibi, elini ağrıyan bölgenin üstüne koyup fatiha ve ihlas surelerini okumakta ve demirden bir şeyle ağrıyan yerlere hafifçe vurmaktadır. Yılancık ocaklarında görülen ilginç hususlardan birisi de, şayet hasta gerçekten " yılancık hastası" ise tedavi sırasında ötmektedir. Bu ötme kendiliğinden olan bir şeymiş. Hasta yılancık değilse ötmezmiş.

Tekke ve ocak kültü arasında yakın ilişki olmakla beraber, ocakların doğrudan doğruya şifa dağıtan merkezler olarak dikkat çektiği görülmektedir. Ocaklar, belli hastalıkların tedavisi için gidilen özel evler veya mekânlardır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, ocak kültünün gerisinde de uzun bir dînî tarih ve kültür bulunduğu dikkat çekmektedir. Dînî sosyolojide dikkatimizi çeken "Ev Kültü" (Mensching ,1994, 20), ailevî kült cemaatinin ruhanisi olan "baba" ile doğrudan alakalıdır. Bunun için dînî tarihte "baba" ruhanî bir güce, esrarlı yeteneklere sahip olarak takdis edilmesi gereken bir varlık olarak düşünülmüştür. Dînî tarihte görülen aile tanrıları, aile cemaatine ve ailenin oturduğu eve göre düzenlenmiştir. Evin içinde kutsal bir mekân vardır. Bu mekân, ilahî mekânı belirten bir SANCTUM'dur. Mesela Yunan kültüründe bu mekan HESTİA denilen ocak ve bu ocakta yanan ateştir (Mensching, 1994, 21). Aile ocağının insana benzeyen nâkıs tanrıçası olan Hestia netice itibarıyla,ailenin ulvî realitesini görünür bir şekilde temsil etmektedir. Bir çok yerde olduğu gibi o günden bu yana burada yeni doğan çocuğun aileye, yani ailenin gerçek hayatı olan kutsal daireye kabul edilmesi için, ocağın etrafında dolaştırıldığı görülmektedir (Handwörterbuch des deutschen Aberglaubeus, herausgegeben von H. Bachtold-Staubli, Bde.1927).

Aynı şekilde Roma'da ocak tanrıları Lares'ler ile karşılaşıyoruz. Bunlara takdim edilmek üzere, ocağa konan veya içinde yiyecekler ve içecekler bulunan küçük bardaklarla ateşin üzerine dökülen takdimeler gibi, Eski Yunan'da da yemek sırasında Hestia'ya bir takım takdimeler sunuluyordu. Roma'da da görülen LARES'ler aslında, ailenin ocak tanrılarıdır. Eskiden bu atasal kült, esas

itibariyle evin KİLER tanrıları olan PENAT'lar kültü ile birleşmiş durumdaydı. Eski Yunan'daki Hestia'nın bir karşılığı olan Roma'daki VESTA aile ocağının tanrıçası ve dolayısıyla ailenin kutsal realitesinin tanrıçasıydı, yine aynı şekilde İran'da eskiden beri, mabedlerde yanan ateş kültünün olduğu ve mabedlerden bu kültün evlere götürüldüğü bilinmektedir (Lehmann,1925, 236). Hindistan'da da evde yakılan ateş, evin kültle ilgili tüm merasimlerinde çok önemli rol oynuyordu. Atalar kültüne dayanan Şintoizm'de de aynı şeyleri görmek mümkündür. Her Şintoist evde, KAMİ-DANA denilen tahtadan bir etajer, evin bir köşesine konmuştur. Onun üzerinde ise çoğu zaman evde tebcil edilen Tanrı'ya yönelik tahtadan küçük bir dolapla beraber şarap testileri, çiçek vazoları ve küçük bir gaz lambası da bulunmaktadır. Bu aile mabedinin önünde Şintoist, her sabah diz çökerek duasını yapmaktadır. Aile tanrısı olan KAMA DO-KAMİ'de genel tebcilin konusunu teşkil etmektedir (Mensching, 1994, 22).

Görüldüğü gibi Arkaik zamanlarda aile, manevî bağlarla bağlı bir manevî birliğin merkezîleştiği bir ortam olarak görülmektedir. Ailede olan her şey, bu müşterek kutsal temelin bir parçasını teşkil etmektedir. Bunun için evdeki eşyalar, maddî değerden daha çok şeye sahiptirler. Böylece eşyalar, ailenin kendisi gibi kutsaldır.

Dinler tarihinde gördüğümüz ailenin kutsallığı, babanın da kutsallığın merkezinde bulunması olayı tarih boyunca ocak kültünün gelişmesini sağlamıştır. Bu ocak kültü, Türkler arasında "Kutsal ata ocağı" fikrini canlı tutmuştur. " Ata ocağının" tüttürülmesi, Türklerde çok önem arz etmektedir. Türk kültür tarihinde bütün aile ocaklarının değerli olması fikri yaşatılırken, Şaman evlerinin bu ailelerin yanında çok daha önemli bir yeri vardır. Şaman evleri Halkın dertlerinin ve sıkıntılarının başvuru merkezi idi. Hala bugün Sibirya' daki Türk toplulukları, hastalıkları ve dertleri için "Şaman"'lara başvurmaktadır. Şaman, ilahi kudrete sahip bir şahsiyettir. Ekim 2000'de Ürgüp'te yapılan bir kongrede tanıma fırsatını bulduğum Sibiryalı bir "Şaman kadın" 'ın anlattıkları, bugün Anadolu halkının "Ocaklara" gösterdiği ilgi ile çok ciddi paralellik arz etmektedir. O bize "kendisine, 500 km. uzaklıktan şifa aramaya gelen birisinin tesirini hissettiğini ve hastalanarak eve bağlandığını, onu tedavi ederek gönderdiğini" anlatmıştır.

Tekke ve ocak kültü üzerinde din fenomenolojisi açısından birçok şey söylenebilmekte ise de, kanaatimizce ocak kültünde Orta Asya'daki "Şaman evleri" nin büyük çapta izleri vardır. Türk halkı Orta Asya'daki inanç ve âdetlerini İslâmiyet'i kabulden sonra da belli ölçüler içinde yaşatarak devam ettirmiştir. Halkımız psikolojik açıdan ocaklara gitmekle kendilerine bir psikoterapi uygulamaktadırlar. Pek tabiiki bunda çaresizlik içinde kalan insanların son bir ümitle ocaklara gitmesi, psikolojik açıdan üzerinde durulması gereken bir konudur. Ancak "ocaklar"da uygulanan tedavi şekillerinin, hiyjenik açıdan ve tıbbî açıdan hiçbir önem taşımadığını da burada belirtmemiz gerekir. Bunun için halkımızın ocaklardan ziyade, tıp merkezlerine gitmeleri, İslâmiyetin de bir gereği olduğunu bilmeleri icap eder.

D.MANEVÎ HALK İNANÇLARI:

Bütün Anadolu'da olduğu gibi Konya'da da Türbe, tekke ve ocak inançlarının yanında daha birçok manevî halk inancının olduğu tespit edilmiştir. Bu manevî halk inançlarının bazılarını alt başlıklarla şöylece sıralayabiliriz:

1-Ay ile ilgili inançlar: Ay'ın tutulması zamanı Türkler arsında ilgiyle takip edilen bir zaman olmuştur. Anadolu'da yaygın olan bu inanç dinî fenomenoloji bakımından oldukça eskilere dayanmaktadır. Konya'da " Ay tutulmalarına" karşı bazı tavırlar geliştirilmiştir: Ay tutulmasına , şeytanların sebep olduğu inancı yaygındır. Bunun için halk Ay tutulduğu zaman, silah atmakta teneke çalmaktadır. Konya'da "Ay tutulmasına" karşı, özellikle kırsal kesimden gelen halk arasında aynı âdetler devam ettirilmektedir. Kökü çok eskilere ve hatta totemizme ve Ay ve yıldız perestliğe kadar giden "Ay tutulma " inancı âdetlerine, İslâmiyet'le birlikte Türkler bazı ilaveler yapmışlardır. Mesela, Ay tutulması anında "ezan" okumak, sala vermek gibi uygulamalar yapılmaktadır.

2-Doğum ve Kadınla ilgili inançlar: Anadolu'da yaygın olan ve kökeni çok karışık olan manevi halk inançlarından birisi de "Doğum ve kadınla ilgili inançlar"dır. Yeni doğum yapan bir kadın "kırklanma" âdetine boyun eğmek zorundadır. Bu âdete göre, çocuk kırk günlük oluncaya kadar, doğum yapan kadın "evden dışarı çıkamaz". Çocuk kırk günlük olunca bir yumurtanın tepesi delinip içi boşaltılmakta ve bu yumurta kabuğu ile alınan

kırk ölçü su ile anne ve çocuk yıkanmaktadır. Buna kırk anahtar atarak yıkama türü de eklenebilmektedir. Kadının yıkama suyunun içine iyilik getirsin diye altın bilezik, yüzük v.s. atılmaktadır. Bundan sonra bir akrabanın evine "kırk uçurmak" için gidilmektedir. Gidilen evde çocuğa hediye verilmektedir. Çoğu zaman da çocuğun koynuna yumurta bırakılmaktadır.

Konya' da dikkatimizi çeken âdetlerden birisi de "kırk hamamıdır".Kırk rakamı üzerine dayanan "kırk hamamı" yeni evlenen bir gelinin kırkıncı günü yapılmaktadır. Konya'nın çok az bir insan gurubunun yaşattığı bu âdeti , kayınvalide komşularıyla birlikte hamamda bir eğlence ile kutlamaktadır. Bu âdette bir yumurta kırılır, suyun içine karıştırılır, altın bilezik ve yüzük gibi şeyler bu suya ilave edilir. Bu sudan gelinin başına "kırk tas" dökülür. Böylece gelinin kırkı çıkarılmış olur. Bu âdette kırkı çıkmayan gelin bulundurulmaz. Bunların bulunması doğacak çocukların "aydaş" olmalarını sağlar inancı hakimdir. Kırkı çıkmayan gelinler loğusa kadınla da karşılaştırılmaz. Loğusa kadınla yalnız bırakılamaz. Loğusa kadınların yatağının yanına şeytan veya cinlerden etkilenmesin diye süpürge veya demirden bir çubuk konmaktadır. Baş uçlarına Kur'an-ı Kerim asılır. Loğusa kadınları ,al basmaması için başlarına kırmızı kurdela bağlanır veya kırmızı bir yemeni de örtülür.

3-Düğün ve Kına Gecesi ile ilgili inançlar: Anadolu'da ve Konya'da folklör olarak yaşatılan inançlardan birisi de "Kına Gecesi" denilen törenlerdir. Evlenecek kızın evinde gelin adayı için "kına gecesi" eğlencesi düzenlenir. Kızın eline kına yakılır. Kına yakılırken kayınvalide, gelinin avucuna madeni para veya altın koyar. Bu para veya altın, gelinin sandığının dibine konur ve yeni kurulan yuvaya bereket getireceğine inanılır.

4-Nazarla ilgili inançlar: Anadolu'nun en çok rağbet ettiği inançlardan birisi olan nazarla ilgili ,inançlar, Konya'da da oldukça yaygındır. Nazar bir kişinin diğer bir kişiye kötü gözle bakması ile veya kıskanmasıyla ortaya çıkan ve kıskanılan kişide meydana gelen kötü haldir. Nazarın karşı tarafa iç sıkıntısı veya manevî bir rahatsızlık verdiğine inanılmaktadır. İşte nazara karşı Konya'da değişik yöntemler uygulanmaktadır. Nazara karşı yapılan en geçerli tedbir "kurşun dökme" işlemidir. Kurşun dökme âdeti Konya'da oldukça yaygındır. Hastalıklara veya "nazar değmesine" karşı halkımızın bir kısmının yaşattığı bu işlem şöyle yapılmaktadır: Hasta oturtulmakta, başının üzerine kalbur tutulmaktadır. Eritilen kurşun kalburun üzerinde tutulan su dolu kabın içerisine dökülmektedir. Bu arada kurşun döken kişi, " Benim elim değil, Fatma anamızın eli" diyerek kurşunu suyun içerisine salmaktadır. Kurşun suyun içerisinde bir takım şekiller almaktadır. Nazar değenin gözüne batması ümit edilmektedir.

Konya'da nazara karşı alınan tedbirlerden bir diğeri de "iğde dalı" nın kullanılmasıdır. Yeni yapılan binaların sahiplerine "nazar değmemesi" için binalara iğde dalı asılmaktadır. Özellikle Konya'nın dağlık ilçelerinde ve köylerinde bu inanç çok yaygındır. Hatta bazı yerlerde nazara karşı, iğde dalı, at nalı, at kafası, soğan ve sarımsak gibi şeyler kapı üstlerine asılmaktadır.

Nazarından korkulan kişinin, elbiselerinden iplik koparılarak onun nazarının önleneceğine inanılmaktadır. Nazara karşı yüzerlik otu da yakılarak çare olarak kullanılmaktadır. Mavi boncuk da nazara karşı tedbir olarak kullanılmaktadır.

5-Uğur ve Uğursuzlukla ilgili inançlar: Anadolu'da yine yaygın olan inançlardan birisi de "uğur ve uğursuzluk" ile ilgili inançlardır. Bu konu ile ilgili Konya'da yaygın bir inanç vardır. Bazı hayvanların ötmesi, ulumaları, kötü olarak yorumlanmaktadır. Bu sesleri işitenler, bunların ölüme kadar götürebileceğine inanmaktadırlar. Bu tür hayvanların köpek, kedi, at,koyun,keçi,inek ve öküz gibi evcil hayvanlar ile tilki, kurt, çakal, yarasa, yılan gibi yabanî olanlar; horoz, tavuk, kaz gibi kümes hayvanları, baykuş, karga ve leylek gibi yabanî kuşları gösterebiliriz. Bunların içinde özellikle köpek ve baykuş ile ilgili inanışlar oldukça çoktur. Köpeğin uluması değil; uluma biçimi, uluma zamanı, uluduğu yere yaklaşan bir ölümün habercisi olarak değerlendirilmiştir. Köpeğin bu türden ulumasını önlemek için köpek kovalanır, taşlanır, önüne ekmek atılır "başını ye" denir. Baykuş ötmesi de ötülen yere bir ölüm haberinin geleceğinin bir işareti olarak değerlendirilmiştir.

Uğursuzluk alâmeti olarak görülenler şunlardır:

1-Akşam ve yatsı ezanları okunurken köpek ulursa o civarda bir ölüm olacağına işarettir.

2-Tavşan, tilki ve kara kedi yolu keserse, uğursuzluğa işarettir.

3-Kara karga kimin evine konarsa, oradan bir cenaze çıkacağına işarettir.

4-Gece ev süpürmek, uğursuzluk getireceği şeklinde yorumlanmıştır.

5-Sabunun elden ele alınmasının doğru olmadığı şeklinde yorumlanmıştır.

6-Aynanın kırılması uğursuzluk âlâmeti olarak düşünülmüştür.

Uğurlu olacağına inanılanlar ise şunlardır:

1-Bir yere gidilirken, yılan görülmesi iyiye alamettir.

2-Ala karga birinin evinde öterse, müjdeli bir haber olacağına inanılmaktadır.

3-Geline takılan incinin uğur getireceğine inanılır.

4-Gök gürlerken buğday ambarına el ile vurulursa hasadın çok olacağına inanılmaktadır.

6-Günlerle ilgili inançlar: Konya'da günlerle ilgili de ilginç inanışlar yaşamaktadır. Mesela, Bazı kesimlerde Salı gününe pek itibar edilmez, Cuma günü ev temizlemenin doğru olmadığına, arefe günü dikiş dikilmemesine inanılmaktadır. Konya'da "Hıdrellez Günü" kutsal bir gün olarak kabul görülmekte ve o gün bir kült icra edilmektedir. Hıdrellez Günü halk, dileklerini maket halinde yaparak ağaç dallarına, gül dallarına asmaktadırlar. Evlenmek isteyenler, yüzük; ev sahibi olmak isteyenler ev maketlerini dallara asarlar. Fakirlik çekenler, bol miktarda kağıttan para gibi kestiklerini dallara asarlar. Bunların her birisi bir dilek olarak; arzolunmuştur. O yıl içinde gerçekleşeceğine inanılmaktadır. Ayrıca "Hıdrellez Günü" halk eğlenmekte ve akşam ateşler yakılmakta ve etrafında halk dönmekte ve üzerinden atlamaktadırlar.

SONUÇ

Buraya kadar Konya'daki manevî halk inançları üzerinde verdiğimiz bilgilerin fenomenolojik düzeyde tahlilini yaptığımız zaman, bu inanç kategorilerinin gerisindeki zengin dînî dünyayı görmemiz mümkün olacaktır. Anadolu'da hala yaşatılan bu manevî halk inançlarını, Müslüman Türk halkı İslâm dînî ile birlikte yaşatmaya devam etmektedir. Binalara iğde dalı veya hayvan kafası asma âdeti üzerinde durulmaya ve tahlile muhtaç bir konudur. Hayvan kafatasının yeni yapılmış bir binaya asılması olayı eski bir kabile inancının kalıntısı olarak görülmektedir. Çünkü bazı ilkel kabileler, kendilerinin bir hayvandan veya bir bitkiden türediklerine inanmaktadırlar. Bu inancın bazı Türk boylarında da olduğunu görüyoruz. Mesela, Türklerin "Kurttan türeyiş destanları", Moğolların köpek kültü,(Ögel, 1971, I/13) ve kartaldan türediklerine inanan Türk boyları (Ögel, 1971, I/585) daima görülmüştür. Anadolu medeniyetlerinde meydana gelen dinî inançlarında nesilden nesile insan ırkının kaynaşması sonucu intikal etmiş olabileceği de düşünülebilir. Anadolu dinlerinden Hitit dînî hayatı, kutsal hayvan yönünden çok zengindir. Herhangi bir totemik inanca sahip olunmadan da din tarihinde bazı hayvanların kutsallığı kabul edilmiştir. Yine Uygurlar'da "Ağaçtan Türeme" inancının oluşu, Altay Mitolojisindeki "Dünya ve Gök Ağacı" efsanesi (Ögel,1971, I/90), Türkler arasında yaygındır.

İşte bu ilkel kabile dinleri daha sonra birtakım şekiller değiştirerek yeni yapılan binalara asılan hayvan kafası veya iğde dalı şekliyle devam edip gittiği görülmektedir. Böylece evlere asılan kafatası ve iğde dalı hem o evi hem de o evin sahibini korumaktadır. Bu koruma daha sonraki dönemlerde nazara karşı bir tedbir olarak düşünülmüştür. Aslında bu işlemin arka planında kötü ruhlara ve kötü göze karşı korunma olayı dikkat çekmektedir. Bu madde hayvan kafatası, iğde dalı olduğu gibi "mavi boncuk" da olabilmektedir. Bu maddenin görevi, nazarın kaynağı olan varlıktaki , öldürücü veya hasta edici gücü bertaraf ederek onu taşıyan insanı veya eşyayı korumaktır. Kötü ruhlara ve hastalıklara karşı bir korunma ameliyeleri olarak görülen bu işlemlerin kökünün bir tek yerden çıktığını söylemek oldukça zordur. Çeşitli inançlara beşiklik etmiş olan Anadolu'nun Hitit sonrası dönemi çok yoğun bir sihir inancı ile dolup taşmıştır. İşte hastalıklara karşı girişilen bu işlemlerin gerisinde eski milletlerin sihir ve büyüye düşkünlüklerinin de büyük tesiri olmuştur.

Konya'da özellikle çocuklarla ilgili inançlarda ağırlıkta olan, nazar olayıdır. Anadolu halkı gibi Konya halkı da nazara karşı bir savunma ve korunma mekanizması geliştirmiştir. Bunların içinde, birçok eski inançların kalıntısı olduğu kadar, mesnetsiz

birçok ameliyenin varlığı görülmektedir. Çocuklar veya büyüklere karşı nazar değmesi olayına karşı girişilen korunma muamelerinin başında "kurşun dökme" işlemi gelmektedir. Hala Anadolu'nun birçok yerinde oldukça yaygın olan "kurşun dökme" işlemi aslında çok kompleks bir dînî fenomendir. Kök itibariyle sihir ile ilişkili olan bu işlemin içine zamanla İslâmî unsurlar da dahil edilmiş ve zenginleştirilmiştir (Aydın, 1985, 19-34).

Yine Konya bölgesinde ocak ve eşik ile ilgili halk inançları da dikkat çekicidir. Ateşe su dökülmemesi, ateşin üzerinden atlanmaması, ateşin pislenmemesi şeklindeki saygı karışık inanç şekillerinin kökenleri de oldukça eskiye dayanmaktadır. Kültür ve inançlar tarihinin derinliklerinde her milletin ateşe ve ocağa, saygı gösterdiğine şahit oluyoruz. Kötü ruhlardan temizlenmek endişesiyle eski ateş kültü tanrısı olan ODÇİĞİN-ODKAN-KALKAN'a yapılan kültler hep ateş etrafında şekillenen merasimlerdir.

Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi Konya'da da özellikle kırsal kesimden gelen halk arasında yaşatılan inançlardan birisi de "aydaş olma" inancıdır. Bu inancın kökünü tesbit oldukça zor ise de kök itibariyle Babil'e, Asur'a kadar uzanan bir tarihi olduğu düşünülebilir. Sabiî olan milletler, yeryüzündeki hareketlerini gökteki yıldızlara bağlıyorlar ve bunun içinde gökteki Ay'a, Güneş'e ve diğer yıldızlara bir ilah gözüyle bakıyorlardı. Gökteki yıldızların, ayın ve güneşin, yeryüzündeki insan kaderini etkilediğine inanılan bu inanca göre, yeryüzündeki olaylar gök cisimlerinin etkisiyle olmaktadır. Dolayısıyla "aynı günde" doğmuş olan çocukların aynı paralelde gelişmediği veya birisinin cılız hastalıklı olduğu görülünce Anadolu'da bazı kişilerin çocuğunun "aydaş" olduğuna inandıkları görülmektedir. Bunun içinde cılız ve hastalıklı çocuk için "ocak"lara gidilmekte kutsallığına inanılan türbelere çaputlar bağlanmaktadır. İşte Ay etrafında oluşturulan inançlar ve "Aydaş" olma etrafında meydana getirilen inançlar, Mezopotamya bölgesindeki Sabiîlik inançlarının bir kalıntısı olarak düşünülebilir.

Sonuç olarak, bugün bir anlam veremediğimiz, hatta manasız kabul ettiğimiz birçok pratiğin, Eski Mısırlıların, Sümerlerin, Babillilerin, Eski Yunan ve Romalıların ve hatta Eski Türk boylarının taviz vermedikleri birer dinî inançları olduğu söylenebilir. Buraya kadar yaptığımız tahlillerden de anlaşılacağı üzere, Türkler İslâm dinini kabul etmekle beraber, eski dinî ve kültürel kalıntıları kolayca terk edememişlerdir. Bu eski inanç kalıntıları şekil değiştirerek varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bu inançların devamı, bir taklit sonucu olmuştur. Özellikle bu inançlar, kadınlar, köylüler, denizciler ve savaşla uğraşanlarda önemli şekilde muhafaza edilmiştir. Bu inançlar yüzyılların içinden süzülerek gelirken bazı İslâmî motiflere de sahip olmuşlardır. Böylece, İslâmiyet hiçbir zaman onaylamadığı halde yeni dinî fenomenler ortaya çıkmıştır. Mesela, türbe ve yatırları ziyaret İslâmî olmakla beraber, onlardan bir şeyler istemek kesinlikle İslâmî değildir. Ancak görüldüğü gibi Türk toplumu içinde bu kült çok yaygın hale gelmiştir. Şüphesiz bu gibi pratikler, İslâm dinî ile çelişik bir durum arz etmektedir. Halkımız, İslâmiyet'e büyük bir saygı beslemekle birlikte manevi halk inançlarını da yaşatarak bir halk Müslümanlığı meydana getirmiştir. Bunun da sebebi, İslâmiyet'i yeterince bilmemek ve cehalettir.

KAYNAKÇA

Kur'an-ı Kerim.

Aydın, Mehmet, 1985, Konya'daki Manevi Halk İnançlarının Dinler Tarihi Açısından Tahlili, *S. Ü. İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, Konya, S.1, s. 19-34.

Handwörterbuch des deutschen Aberglaubeus, Herausgegeben von H. Bachtold-Staubli, Bde. 1927.

İbn Mace, *Cenaiz*, bab: 47/1569, 70, 71.

Lehmann, E., 1925, *Die Perser*, chant: II.

Menshing, Gustav, 1994, *Dini Sosyoloji*, Ter.: Mehmet Aydın, Konya.

Ögel,Bahaeddin, 1971, *Türk Mitolojisi*, Ankara, C.I.

Schimmel, Annemarie, 1958, *Dinler Tarihi Tetkikleri.*

Tanyu, Hikmet, 1967, *Ankara Çevresinde Adak ve Adak Yerleri*, Ankara.

Tanyu, Hikmet, 1968, *Türklerde Taşla İlgili İnançlar*, Ankara.

Tuncer, C. O., 1994, Anadolu Selçuklu Kümbetlerinin Gelişimi ve Özellikleri, *X. Milletlerarası Türk Tarih Kongresi, (22-25 Eylül 1986)*, Ankara.

GEÇMİŞTEN BUGÜNE KONYA'DA DİNÎ ve TASAVVUFÎ HAYAT

*Sami BAYBAL**

ÖZET

Konya, tarih boyunca dînî ağırlığı olan çok önemli bir yerleşim merkezidir. Konya'nın özellikle İslâm'la tanışmasından itibaren günümüze kadar gelen süreçte İslâmî değerler, sosyal hayattaki ağırlığını birçok beldeye göre daha fazla hissettirmiştir. Bugün de aynı dînî hassasiyet devam etmekle birlikte Konya halkının bir kısmı, Anadolu'nun hemen her tarafında olduğu gibi bu yörede de manevî halk inançlarını yaşatmaya devam ederek veya dînî olmayan motifleri İslâm'danmış gibi algılayarak bir "halk Müslümanlığı" oluşturmuştur. Bunun en büyük sebebi, İslâm'ı yeterince bilmemek ve cehâlettir. Söz konusu durum, İslâm'ı doğru anlama, algılama ve pratize etme noktasında bazı problemlere yol açmıştır.

Anahtar Sözcükler: Halk İnançları, Halk Müslümanlığı, Din, Tasavvuf, Büyü

ABSTRACT

The city of Konya is a very important centre for settlement from the religious perspective throughout the history. From the first time in which Konya became familiar with Islam to the present time, Islamic values have become more effective in social life than many other cities. Today, the same sensitivity is still alive but part of the people in Konya, as same almost in every part of Anatolia, has set up Folk Islam by means of public beliefs or perceiving the non-Islamic motifs as Islamic ones in this region. The main reason for this is not

* Dr. Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Araştırma Görevlisi.

to know Islam perfectly and ignorance. The situation in question gave rise to some problems in understanding, perceiving and practicing the religion of Islam.

Key Words: Public beliefs, Folk Islam, Religion, Tasawwuf, Magic.

GİRİŞ

Tarihi M.Ö. 7000 yıllarına kadar uzanan ve bağrında dünyanın en eski medeniyetlerinin izlerini taşıyan Konya, çağlar boyunca insanlığın sürekli ilgisini çekmiş ve uğruna büyük savaşlar verilmiş bir beldedir. Yazılı ve sözlü kaynaklarda "Belde-i Emin" şeklinde zikredilen (Küçükbezirci, 1999, 43) Konya şehri üzerine yazılacak çok şey, söylenecek çok söz olduğu kanaatindeyiz.

Bu çalışmada, yukarıdaki ana başlıktan hareketle öncelikle Konya'nın İslâm'la ve birtakım tasavvufî hareketlerle ne zaman ve nasıl tanıştığından başlayarak, söz konusu beldede yaşamaya devam eden dînî ve tasavvufî hayatın bugüne kadarki ser encâmını kısaca gözler önüne sermek istiyoruz. Sonra da günümüzdeki Konya'nın sosyal yaşantısında din ve tasavvufun Konya halkı tarafından nasıl algılandığını, dolayısıyla bu algılamaya bağlı olarak dînî – tasavvufî hayatın içinde hangi problemlerin ortaya çıktığını ve bunların günümüze ne gibi etkilerinin olduğunu izah sadedinde bazı mülâhazalarımızı paylaşmanın, geleceğin Konya'sına bir açılım getireceği ümidini taşıyoruz. Sonuçta ise, XXI. yüzyıla her şeyiyle farklı bir çizgide merhaba diyen Konya'da, dînî ve tasavvufî hayatın şekillenmesi ve bu hayatla az veya çok ilişkisi olan Konya halkının, daha çok dine farklı bakış açılarından kaynaklanan birtakım problemlerinin ne şekilde izale edilebileceği noktasında bazı ipuçları vermek istiyoruz.

Şunu hemen ifade etmeliyiz ki; bizim bu çalışmamızda dikkat çekeceğimiz söz konusu problemler, Konya ile ilgili daha önce yapılmış araştırmalardan veya bilimsel çalışmalardan yola çıkarak tespit edilmiş değildir. Bizzat Konya yöresini iyi tanıyan birisi olarak müşahede ettiğimiz veya zikredilmeye değer bulduğumuz problemlerdir. Hal böyle olunca çalışmamız, gerek entelektüel çevre ve gerekse diğer okuyucular tarafından bu doğrultuda değerlendirilmelidir.

I. Konya'nın İslâm ve Tasavvuf Kültürüyle Tanışması:

Anadolu Selçukluları'ndan Cumhuriyet'e Tarihî Süreç

Çok eski yerleşim yerlerinden birisi olan Konya, M.Ö. 7000'li yıllardan başlayıp, Hıristiyanlığın M.S. III. asırdan itibaren Anadolu'da yayılmaya başlamasına (Meyerovitch, 1999, 33-39) kadar, çok tanrılı (politeist) bir inanca sahip olmuştur (Durukan, 2001, 11 vd). Beş-altı asırlık zaman süreci içinde Hıristiyan inanç sistemiyle yaşayan Konya halkı, özellikle M.S. XI. yüzyılda monoteist tanrı inancına sahip ve farklı bir dünya anlayışıyla boyanmış olan İslâm'la tanışmıştır (Erten, 2001, 381). Dolayısıyla Konya, tarihin derinliklerinden beri, dînî dünyanın bütün zenginliğini tatmış bir şehirdir (Erten, 2001, 24).

XI. yüzyılın sonuna doğru Selçukluların Konya'yı başkent yapmaları, yüzyıllardır Hıristiyan kültürünün hâkim olduğu Konya'ya hem Türklerin, hem de İslâm'ın yerleşmesini sağlamış ve bu damga, günümüze dek devam etmiştir. Konya, Anadolu Selçuklularının başkenti olduktan (Geniş bilgi için bk. Baykara, 1999, 14 vd.; Küçükdağ vd., 1999, 81; Konyalı, 1964, 39 vd.) sonra İslâm ilâhiyat ve tasavvufunun da merkezi haline gelmiştir (Aydın, 1999, 37). Büyük düşüncelerin toprağı olan Konya, başkent oluşuyla birlikte bütün doğunun bilim, sanat, kültür, din adamlarını, Asyalı düşünürleri yüzyıllar boyu bir mıknatıs gibi çekmiştir (Küçükbezirci, 1999, 43). Yine Nizamiye Medreselerinin İslâm dünyasına saçtığı ilim ve irfan tohumları, Konya'da büyük bir iklim bulmuş; Anadolu Selçuklu başkenti olarak Konya, ilim ve irfan hayatında üzerine düşeni yapmıştır (Aydın, 1999, 37).

Konya, üzerindeki medreselerle bir yandan İslâm ilâhiyatının teorik plândaki bilgilerini pekiştirirken, diğer yandan da İslâm tasavvufunun çok büyük liderlerini bağrında beslemiştir. Anadolu'nun kendine has irfan geleneğinin başlıca mimarları arasında sayılan Konya, antik dünyanın sisleri arasından sıyrılıp göz kamaştırıcı bir uygarlık merkezine dönüşmesini, yolları bu kentte kesişen

iki büyük düşünürün buluşmasına borçludur. XII. yüzyılda Endülüs'ten yola çıkan İbn Arabî ile Belh'ten hareket eden Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin Konya'da buluşmaları, bu kentin kimliğine yepyeni bir çehre kazandırmıştır. Doğu'yu ve Batı'yı kendi çekim gücü içinde buluşturan bu tarihî olay, kişilerin tanışmasıyla değil, düşüncelerin birbirine kavuşması, birinden diğerine akan kültür ırmaklarının Konya'da sonsuzluğa ulaşmasıyla gerçekleşmiştir. Anadolu'nun insan malzemesini şekillendiren, dahası göçebe yaşamın çelik iradesini yumuşatarak ona manevî saltanatın nimetlerini armağan eden, kentin uygarlık harcını karan, bu mutasavvıflar olmuştur. Konya, kimliğine kazınan bu özelliği hep korumuş, daima dışarıdan içeriye, yüzeyden temele, dilden kalbe doğru derinleşen bir kültürün temsilciliğini yapmıştır (Işın, 2001, 6-7).

Büyük bir İslâm mütefekkiri olan Hz. Mevlânâ, İslâmî bilgilerle tasavvufî bilgileri şahsında toplamış; özellikle Konya'da İslâm'ın ince ve elit yorumlarının yerleşmesinde çok önemli rol oynamıştır. Hz. Mevlânâ'daki tasavvuf, engin tolerans ve hoşgörü ortamında, kalp Müslümanlığının tesisini hedef almaktadır. Kalp Müslümanlığı, tüm İslâmî emirlerin inşa etmeyi hedeflediği bir Müslümanlıktır. Bütün Mesnevî, bunun üzerine tesis edilmiştir. Bu Müslümanlık, tüm şekillerin, kalpteki kabulle bütünleştiği bir İslâmî yaşayış modelidir (Aydın, 1999, 38).

Konya, tarihinin her döneminde dinî karakterini ve dinî yoğunluğunu daima göstermiştir. Farklı kültürler, diller ve dinler Selçuklu şemsiyesi altında Konya'da varlıklarını sürdürmüşlerdir. Anadolu Selçukluları zamanındaki fikrî ve ilmi gelişmeler, Moğolların 1243 (640) yılında bu devleti hâkimiyeti altına aldıktan sonra tedrîcen zayıflamış, bu devrede daha çok tasavvufî dinî düşünce ön plâna çıkmıştır (Bayram, 1999, 53-54).

Beylikler ve Osmanlı döneminde de Konya, dinî yoğunluğu yaşatmaya devam etmiş; Konya'daki Mevlânâ Dergâhı ve onu ayakta tutan Mevlevîlik, sadece Konya'da değil, Osmanlının ayak bastığı tüm coğrafyada en canlı dinî soluk veren bir kurum olarak yaşamıştır (Aydın, 1999, 39). Osmanlılarda Konya, askerî önemini yitirmiştir ama; fikirde, sanatta, bilimde, tasavvufta yüksek niteliklerini yüzyıllar boyu korumuştur; bilim şehri, irfan şehri, gönül şehri olmuştur (Küçükbezirci, 1999, 43).

Vurgulamak istediğimiz önemli hususlardan biri şudur: M.S. XI. yüzyılda Konya halkının İslâm'la tanışmasından sonra çok farklı yerlerden gelen Müslümanlar eski kültürlerinin izleriyle birlikte Konya'ya yerleşmişlerdir. Dolayısıyla yeni oluşan toplumda dînî farklılıklar ve anlayışlar tezahür etmiştir. Doğal olarak da bu, dînî cemaatler veya toplulukların çeşitliliğine sebep olmuştur. Konya'daki dinsel cemaatlerin etkinliklerini yitirmeleri veya gelişme göstermeleri, siyaset ve yönetimin bunlara karşı izlediği tavırla orantılı olmuştur (Erten, 2001, 381).

Dînî öğretilerin algılanma ve yorumlanmasındaki çeşitlilikler, inananlarca dînî tecrübenin de farklılaşmasına sebep olabilmektedir. Bu bağlamda Konya'da da XIII. yüzyıl ile IXX. yüzyıl arasında çeşitli Müslüman cemaatler (Geniş bilgi için bk. Erten, 2001, 375-380; Bayram, 1999, 31-39) boy göstermiştir. Söz konusu durum, Konya'da İslâm'ın bir zenginliği olarak değerlendirilebilir.

Cumhuriyet dönemi öncesi Konya'da Nakşîlik, Kadirîlik, Mevlevîlik, Melâmîlik, Rufaîlik ve diğer tasavvufî kollarla birlikte, en dinamik medreseler ve âlimler, Konya'nın dînî hayatını devam ettirmişlerdir. Konya, tekke ve zaviyelerin kapanması ile birlikte, müesseseler halindeki binalardan uzak, bir gönül dindarlığının merkezi olmuştur (Aydın, 1999, 40).

II. Günümüz Konya'sında Din ve Tasavvuf

Gerek XVII. yüzyılda Konya'ya gelen Evliya Çelebi, gerekse Kayseri ile ilgili araştırma yapan Ronald C. Jennings tarafından; halkının "Muhafazakar bir dînî yaşantı içerisinde ve ehl-i sünnet çizgisinde" görülen (Erten, 2001, 30) Konya'da bugün, İslâmî değerler sosyal yaşamdaki ağırlığını bir çok şehre göre daha fazla hissettirmektedir. Yani bugünkü Konya, dindarlığın çok önemli bir merkezini teşkil etmektedir. Konya'daki bu dînî yoğunluğun izlerini hem çok sayıdaki dînî yapıda hem de şehrin atmosferinde hissetmek mümkündür. Söz konusu durum birdenbire veya kısa bir zaman öncesinde oluşmuş değildir. Konya'nın, belki asırlar öncesinden bugüne taşıdığı bir mânâ ikliminin ve gönül inşasının sonucudur. Konya'da şu an itibariyle pek çok dînî cemaatin ve bazı tarikatların (Nakşîbendîlik'e mensûbiyet çoğunlukta olmak üzere) varolduğunu

ve bu oluşumların temel hedefinin, bir taraftan Konya halkının önem verdiği dinî ve kültürel değerlerin yaşatılmasına destek, diğer taraftan da insanların iç dünyalarının arınmasına zemin hazırlamak olduğunu söyleyebiliriz.

Kısaca böyle bir durum tespiti yaptıktan sonra, günümüz Konya'sında din ve tasavvufa karşı nasıl bir tutum sergilendiğine; aynı zamanda bu iki öğenin sosyal hayatı ne şekilde etkilediğine dair müşahedelerimizi okuyucularla paylaşmanın faydalı olacağını düşünüyoruz.

Konya, özellikle son çeyrek asırdan itibaren, İslâmî değerleri benimseme ve önemseme noktasında ileride açıklayacağımız sebeplere bağlı olarak ciddî bir kırılma ile karşı karşıyadır. Bu kırılma, sosyal hayatın her alanında hissedilmekle birlikte, insanî ilişkilerde ve ticarette daha çok öne çıkmıştır. Bu bağlamda Konya ile ticarî bağlantısı olanlarca "Konya'nın ticareti bozuk" sözü bile sıkça söylenmeye başlanmıştır. Söz konusu durumun ortaya çıkması, "din"den ayrı olarak düşünemeyeceğimiz ahlâkî ve kültürel bazı değerlerin anlamını zaman zaman yitirdiğinin işaretidir. "İç ve dış bütünlüğün yani özün olduğu bir dindarlık" demek olan gönül dindarlığı, günümüz Konya'sında zaman zaman yerini şekilciliğe kaptırmıştır. Öyle ki; artık bugün Konya halkından birinin "Ben Müslüman'ım" demesi onun iyi bir insan olduğunun belirlenmesinde yeterli olmamaktadır. Zira bazen ağızdan çıkan söz ile, din adına ortaya konulan eylem birbiriyle örtüşmemektedir.

Yine bugün Konya'da, sayıları az da olsa bazı insanlar geçmişlerini kurtarmak ve geleceklerini garantiye almak adına tasavvufî hayatı tercih ederek bir tarikata girme yolunu tercih etmektedirler. Hattâ sahip olduğu statüyü korumak, işiyle ilgili bir menfaat elde edebilmek veya evlenebilmek için bu yola girmek isteyenler de karşımıza çıkmaktadır. Halbuki tasavvufun gayesi, insanları birtakım süflî arzularından uzaklaştırmak; onları dinin ana çizgisinden sapmadan marifet ve hakikate ulaştırmaya çalışmaktır. Hiç kimse tasavvufî bir hayat seçtiği için kınanamaz. Fakat kişi, gerekli dînî donanıma sahip olmadan ve hele bir de ileriye dönük bazı beklentileri hesap ederek bir tarikatın içinde kendini bulduğunda, onun zaman içinde savrulması çok kolay olacaktır. İşte biz, zaman zaman Konya halkının bir kesiminde bu savrulmalara şahit olduğumuzu söylemeliyiz. Hattâ; Konya'nın dînî yapısının bir sonucu olarak bazı Konyalıların, karşılarına din ve tasavvuf adına çıkan birtakım insanları, içinde bulundukları konumdan çok farklı bir mistik boyuta taşımaya meraklı olmaları ve tabiri caizse "şeyh uçmaz mürit uçurur" sözünü sıkça gündeme taşımaları, söz konusu savrulmaların sonucudur. Dolayısıyla Konya için dış çevrelerde makes bulan "Türkiye'de dindarlığın merkezi" veya "Türkiye'nin en muhafazakâr şehri" şeklindeki genel kanaat, son yıllarda tartışılmaya başlanmıştır.

Gerçi bizim yukarıda sunduğumuz tablo sadece Konya'da değil, Türkiye'nin hemen hemen pek çok yerinde karşımıza çıkabilmektedir. Fakat biz, tarihî kaynaklardan öğrendiğimiz ve büyüklerden dinlediğimiz kadarıyla Konya'nın geçmişten bugüne uzanan tarihî süreçte nasıl bir dînî yapıya sahip olduğunu, halkın dînî ve kültürel değerleri, sosyal hayatta ne kadar dikkate aldığını bildiğimiz için, bugünkü Konya'nın yapısını biraz yadırgadığımızı ifade etmek istiyoruz.

Şu hususu özellikle vurgulamalıyız ki; bizim bugünkü Konya ile ilgili olarak sıraladığımız bazı tespitler, kesinlikle içine düştüğümüz bir karamsarlığın neticesinde ortaya konmuş değildir. Konya'nın ve Konya halkının müspet yönlerini satırlara dökmek, belki yüzlerce sayfalık bir çalışmayı gerektirir. Burada hedef, Konyalılar olarak önce eksikliklerimizi ve yanlışlarımızı tespit etmek, sonra bunları giderme yolunda neler yapabileceğimizi düşünmek; Konya adına hep doğru şeylerin yanında olarak, gelecek nesle özlenen Konya'yı miras bırakmaktır.

III. Konya'nın Bugünkü Dinî-Tasavvufî Yaşantısında Karşımıza Çıkan Bazı Problemler ve Bu Problemlerin Topluma Etkileri

Bundan önceki başlık altında, bugün itibariyle Konya'nın dînî-tasavvufî hayatının nasıl bir çerçeveye oturduğuna; Konya halkından bazısının din ve tasavvufa bakış açısının ne olduğuna dair birtakım genellemeler yaptık. İşte şimdi böyle bir profilin ortaya çıkmasına yol açan bazı problemler üzerinde durmak istiyoruz.

A. Manevî Halk İnançlarının Yaşatılması

Bugünkü Konya'nın dînî hayatının şekillenmesinde ve Konya halkı tarafından İslâm'ın farklı algılanmasında manevî halk inançlarının hâlâ yaşatılmasının rolü büyüktür. "Manevî Halk İnançları" diye ifade ettiğimiz pratikler, uzun bir tarihî sürecin içinden gelen farklı dînî-kültürel izlerin bugün "Halk Dindarlığı" veya "Halk İslâmı" diye adlandırılarak gün yüzüne çıkması ve yaşatılmasından başka bir şey değildir. Konuyu biraz daha açarsak; Türklerin, İslâm'ı kabulü ve Anadolu'ya yerleşmesiyle birlikte, vaktiyle Türkistan'da yerleşmiş kültürlerin bazı unsurları, bu topraklarda yaşamaya devam etmiş ve İslâmî bazı değerlerle karıştırılarak İslâm'danmış gibi algılanmıştır. Bu durum tabiî olarak Anadolu'nun merkezinde olan Konya için de geçerlidir. Yani Konya, halkının üst düzeyde dînî hassasiyetine rağmen, zaman içinde İslâm dışı motiflere, İslâmî motiflerle birlikte yaşama şansı vermiştir. Aslında az gelişmiş toplumlarda olduğu gibi, modern ve ileri toplumlarda da -ki Konya halkı ikinci kategoride değerlendirilebilir- birtakım hurafe ve batıl inançların yaşatılması; konunun, ekonomik değil, kültürel bir mesele olduğunun açık delilidir.

Konya'da pek çok manevî halk inancı (Geniş bilgi için bk. Aydın, 1985, 24; Aydın vd., 2001, 1-51; Odabaşı, 1989, 87-88), farklı mekânlarda zaman zaman yaşatılmakla birlikte en çok türbeler, tekkeler ve ocaklarda yaşatılarak kendini göstermektedir. Konya'nın tekke, türbe ve ocak açısından çok zengin bir belde olması, bir anlamda halk inançlarının sürekli gündemde kalmasına zemin hazırlamaktadır. Ayrıca bu beldede bazı halk inançları ise ferdî plânda ve halkın kendi iç dünyasında, yerine göre farklı bir atmosfer oluşturularak, yukarıda işaret ettiğimiz yerlere gitmeden de yaşatılmaya devam etmektedir.

Daha önce vurguladığımız gibi Konya şehri, tarih boyunca dînî ağırlığı olan çok önemli bir yerleşim merkezidir. Bu şehrin özellikle İslâm'la tanışmasından sonra halkının en son ilâhî din olan İslâm'a hizmeti ve onunla barışıklığı asla göz ardı edilemez. Söz konusu durum bugüne kadar da böyle devam ede gelmiştir. Ancak her yerde olduğu gibi Konya'da da gerek taklit sonucu, gerekse başka sebeplerle günümüze kadar gelen eski dînî ve kültürel kalıntılar, yerine göre İslâmiyet'le özdeşleşmiş ve İslâm'ın bir esası gibi kabul görmüştür.

Bize göre bu durum, Konya'daki bazı insanların zihinlerinde bir ikilem oluşturmuş ve pek çok soru işareti bırakmıştır. Örneğin, "İslâm dininin çerçevesi nedir?", "Yaşatılan halk inançları İslâmiyet'in esaslarıyla ne kadar örtüşüyor?", "Halk inançlarını, gerçek İslâm'dan nasıl ayırt edebiliriz?" gibi sorular hep karşımıza çıkmıştır. Bu sorulara ciddî cevaplar vermek, en başta Konya'daki aydınlara düşmektedir!.. Halk inançlarının hâlâ kabul görmeye devam etmesi, günümüz Konya'sında insanlardan bir kesimin (özellikle gençler ve kadınlar) İslâmiyet'i, "birtakım hareketler ve ritüellerden ibaret bir şekil dindarlığı" şeklinde algılamalarına ve yorumlamalarına sebep olmuştur. Zira çok eski zamanlardan günümüze kadar gelen bazı dînî merasimler ve kalıntılar, şekil değiştirerek İslâmiyet'le âdeta harman yapılınca, bu yüce dinin özü ve gerçek mahiyeti bir bakıma göz ardı edilmiştir. Dolayısıyla Konya, İslâm'ın en doğru algılandığı yörelerden biri olması gerekirken, sanki gönül dindarlığını yaşamaktan vazgeçen, aynı zamanda şekil ve gösterişi ön plâna çıkaran bir atmosferi solumaya başlamıştır. Bunun yanında, son yıllarda Konya'da İslâmî değerlere sahip çıkma ve yaşama noktasında hissedilen kırılmalarda halkın hâlâ bazı manevî halk inançlarını yaşatmasının da rolü olduğu şüphesizdir. Çünkü İslâm doğru bir şekilde algılanamayınca bu, az veya çok bir dejenerasyonu da beraberinde getirmektedir. Dejenerasyondan kastımız; dinle olan ilişkimizi sağlıklı bir şekilde sürdür(e)memek, dolayısıyla bu durumun da içinde yaşadığımız topluma menfî sonuçlarıyla yansımasıdır.

Konya'da bugün itibariyle yaşatılan manevî halk inançlarının, günümüze etkileri bağlamında belirtmeden geçemeyeceğimiz bir husus da şudur: Örneğin, bir halk inancı olarak değerlendirdiğimiz Şivlilik, yıllarca Konya halkının birbiriyle olan ilişkisine katkı sağlamış ve bugün de sağlamaya devam etmektedir. Zira Şivlilik gününün, çocuklarda uyandırdığı heyecan kelimelere sığmayacak düzeydedir. Ayrıca o günde tamamen dînî duygulardan kaynaklanan büyük-küçük kaynaşması, hediyeleşme ve yardımlaşmanın belki de doruk noktasına ulaşması dikkate şayan bir durumdur. Yine Şivlilik olayının, Regâib Kandiliyle

beraber kutlanması, birçok yerde olduğu gibi Konya'da da halkın İslâm'la olan ilişkisini yeniden gözden geçirmesine, bir günlüğüne de olsa ibadet ve tâatını artırmasına vesile olmaktadır.

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı gibi, manevî halk inançlarının bugünün Konya'sında yaşatılmaya devam etmesi, küçük katkıları bir tarafa bırakılırsa Konya halkını olumsuz etkilemiştir. Bu olumsuz etkilenmeyi sosyal hayatta rahatlıkla gözlemlemek mümkündür.

Aslında Anadolu'nun aşağı yukarı bütün yörelerinde yaşatılan manevî halk inançlarına, Konya halkı tarafından gösterilen aşırı rağbet oldukça şaşırtıcı bir durumdur.

B. Bazı Dînî ve Tasavvufî Toplantılardaki Kişi ve Muhtevaya Yönelik Sapmalar

Konya'da dînî yapının gereği olarak; farklı mekânlarda, hemen her gün bir dînî veya tasavvufî toplantıya rast gelmek mümkündür. Özellikle çeşitli cemaatlerin deruhte ettiği bu toplantılar, aslında katılanlar için ilk plânda eğitim amaçlıdır. Yani insanların eksik dînî bilgilerini tamamlama ve tasavvufla ilgili kafaya takılan bazı sorulara sağlıklı cevaplar vermeye matuftur. Diğer bir amaç; halkı malâyânî şeylerle meşgul olmaktan kurtarıp, bir sohbet ortamında vakti en iyi şekilde değerlendirebilmektir. Belki de temel hedef, toplantıları sürekli hâle getirerek, bireylerin düşüncelerini geliştirmelerine ve gönüllerin yeniden inşasına zemin hazırlamaktır.

Fakat ne yazık ki; bu beldede çok seviyeli ve faydalı dînî-tasavvufî toplantılar yapılmakla birlikte, bazı toplantıların muhteva ve doğru bilgilendirme açısından sağlıklı olmadığını, rahatlıkla müşahedelerimize dayanarak söyleyebiliriz. Bilhassa gerekli din eğitimi almamış bayanların öncülük etmesiyle gerçekleşen kadın toplantıları, Konya için ciddî bir sıkıntı oluşturmaktadır. Bu tür toplantıları idare edecek şahısların (erkek-kadın), gerçekten dini iyi bilen kişiler olması gerekirken, din ve tasavvuf konusunda yeterli donanımı bulunmayan bazı insanlar, toplantıları idare etmekte; asılsız ve hurafe türü bilgilerle sohbete katılanların kafalarını karıştırmaktadırlar. Dolayısıyla İslâm dışı bazı motifleri İslâm'danmış gibi algılayan insanlar, bir ikilemin içinde kendilerini buluvermektedirler. Halbuki halkın, İslâm'ı; Kur'an ve Sünnet çizgisinde doğru bir şekilde kavraması, ancak ehil ellerle mümkün olabilir. Bu noktada İlâhiyatçılara ve Diyanet teşkilâtına büyük görevler düşmektedir. Yoksa dinle ilgili hiçbir birikimi olmayan kişiler İslâm adına birtakım değerlendirmeler yaparak, içinde yaşadıkları topluma zarar verebilirler. Ortaya çıkabilecek zararları önlemenin ön şartı, halkı bilinçlendirmektir. Halkın bilinçlenebilmesi ise, doğru ile yanlışı ayırt edebilecek kadar bir din bilgisini elde etmeye bağlıdır.

C. Sihir (Büyü) İnancına Rağbet

Başlıktan da anlaşılacağı gibi, "sihir" kelimesi "büyü" anlamını da taşımakla birlikte sihir, büyüden daha geniş kapsamlı bir kavramdır. Büyü ile sihrin bazı şekilleri arasında farklar vardır.

Büyü, "tabiatüstü gizli güçlerle ilişki kurularak yahut kendilerinde gizli güçler bulunduğuna inanılan bazı tabiî nesneler kullanılarak zararlı, faydalı veya koruma gayeli birtakım sonuçlar elde etmek için yapılan işler" şeklinde tarif edilebilir. Kutsalla ilişkisi bulunmaması ve ahlâkî amaç taşımaması büyünün en temel özelliklerindendir. Başlıca gayesi ise daima çıkar sağlamaktır. Dolayısıyla menfaat kökenli bir disiplindir (Tanyu, 1992, 501).

Büyü olayına muhtelif kültürlerde, hemen hemen bütün milletlerde rastlamak mümkündür (Geniş bilgi için bk. Tanyu, 1992, 503-505). Büyü ile din ve bilim arasında bir ilişkinin var olduğunu, bazı bilim adamlarının iddia etmelerine karşılık (Tanyu, 1992, 501-502), din ile büyünün birbirinden çok farklı olduğuna dair görüşler de ileri sürülmüştür. Buna göre din, her şeye gücü yeten bir varlığa yönelirken büyü, tabiattaki bir güce yönelmektedir. Dinin bir cemaati vardır, büyücünün ise sadece müşterisi vardır. Dinde günah anlayışı varken büyüde yoktur. Dinde açıklık, büyüde kapalılık ve gizlilik hâkimdir. Dinî törenler sürekli iken büyü merasimleri geçicidir. Bu sebeple din ile büyü farklı şeylerdir. Hattâ ikisi birbiriyle çatışma hâlindedir (Tanyu, 1992, 502).

Üç ilâhî din (Yahudilik, Hıristiyanlık, İslâmiyet)de de büyü yasaklanmıştır. Özellikle İslâm dini, büyük günahlar arasında saydığı büyücülüğe şiddetle karşı çıkmıştır. Zira büyü; hem Allah, peygamber, din tanımamaktadır, hem de bazı durumlarda onları ve kutsal metinleri istismar ederek, Tanrının irade ve kudreti üstünde işler başarabileceğini iddia

etmektedir (Tanyu, 1992, 505-506).

Tarih boyunca büyüye başvurulduğu gibi, günümüzde de en gelişmiş toplumlarda bile büyü yapanlara ilgi duyanlar vardır. Bu bağlamda Türkiye'nin çeşitli yörelerinde hâlen değişik uygulamalar içinde büyü geleneği varlığını sürdürmektedir. Yine bugün Türkiye'de büyü genellikle kötü niyetle yapılmaktadır. Zaten niyete göre de büyü çeşitleri (Tanyu, 1992, 502-503) karşımıza çıkmaktadır.

İşte Türkiye'de büyüye en çok rağbet edilen yörelerden birisi de Konya'dır. Hattâ mübalağa olarak görülmezse, büyüye ve büyücülere ilgi duyma noktasında Konya, gerçekten Türkiye'nin önde gelen birkaç şehrinden biridir.

Konya'da "büyü" kelimesi yerine genelde "ilâç"; "büyücü" yerine de "bakıcı" kavramının kullanılması oldukça ilginç olsa gerektir.

Konya, bugün itibariyle pek çok alanda hamle ve atılım yapmasına rağmen, üzerinde durduğumuz konuya olan rağbeti, maalesef azaltamamıştır. Bize göre bunun temelinde, dini iyi algılayamama ve cehalet vardır.

Konya yöresinde, bakıcıların en büyük müşterileri ise bayanlardır. Bilebildiğimiz kadarıyla bunun da sebebi şudur: Konya, gerek yüzölçümü ve gerekse nüfus itibariyle çok büyük bir yerleşim merkezidir. Bu özelliğinden ve belki de kendine has yapısından dolayı "dedikodu", "laf taşıma" gibi kötü hasletlerin çok üretildiği bir yerdir. Bunların yanında her yerde olduğu gibi, "birbirini çekememe (kıskançlık)" ve "başkasının onduğunu istememe", gibi ahlâkî problemler, Konya'da da dikkatimizi çekmektedir. İşte Konya'da, kadınlar arasında çok meşhur olan ve "sıra" dediğimiz oturmalarda, yukarıda saymaya çalıştığımız sorunlar çok sık gündeme gelmektedir. Bir de gelin-kaynana kavgaları, Konya halkının hâlâ çözüm bulamadığı bir sorun olarak karşımızda durmaktadır. Dolayısıyla bir bayan, kendini hangi problemin içinde buluyorsa, bunu çözmek veya karşısındakini zor durumda bırakmak için bir bakıcıya gitmekte ve kestirme yoldan bir çare ummaktadır. Halbuki bunun çaresi bakıcıda değil, inandığı dinin bizzat kendisindedir.

Diğer taraftan tıbbî tedavi yöntemlerini denediği halde hastalığına çare bulamayan veya tıbba hiç başvurmayan pek çok insan da kendisine bilinçsiz insanlar tarafından yapılan "sende ilâç var, mutlaka falan kişiye derdini anlatman lâzım" şeklindeki yanlış telkinlere kapılarak, adresini aldığı bir bakıcıya, veya tatmin olmazsa başka bakıcılara giderek derdine derman aramaktadır. Dînî hassasiyetini tamamen kaybetmiş ve derdi maddî menfaat elde etmek olan bakıcılar ise, kendilerine gelen müşterileri belli yöntemlerle ikna etmekte ve onlara bir kurtuluş reçetesi sunmaktadırlar. Pek tabii ki bu reçetenin bedeli de çok ağırdır. Büyük paralar ödeyerek bakıcının tedavi yöntemini dinleyen müşteriler söz konusu reçeteyi uygulamalarına rağmen hiçbir olumlu sonuç alamamaktadırlar. Zira reçetenin ne dînî, ne de bilimsel bir geçerliliği vardır.

Konya'da büyük paralar ödediği ve bakıcıdan bakıcıya koştuğu halde problemini izale edemeyen yüzlerce insan vardır. Bu insanlar içinde, yüksek tahsil yapmış kişilerin bulunması da ayrı bir handikaptır.

Şu noktayı mutlaka vurgulamamız gerekir ki; bakıcıların kendilerine gelen yüzlerce müşteriden birkaçının problemine çözüm bulmaları, veya başka bir ifade ile birkaç kişinin bakıcılar sayesinde istediği sonuca ulaşması, böyle bir işin haklılığını ve doğruluğunu göstermez.

Konya yöresinde bazı insanları bu işten vazgeçirmek öyle kolay bir hâdise değildir. Belki bıkmadan usanmadan büyü olayının mahiyeti ve iç yüzü halka anlatılabilirse zaman içerisinde bakıcıların müşterileri azalacak yahut hiç kalmayacaktır. Önemli olan halkı bu noktada bilinçlendirmek ve böyle bir merasimin, dinimizde asla yeri olmadığını gönüllere yerleştirebilmektir.

SONUÇ

Daha önce bir nebze işaret ettiğimiz veçhile, buraya kadar ortaya koymaya çalıştığımız tablo, hiçbir şekilde Konya'yı ve halkını olumsuz bir çerçevede değerlendirme amacı taşımamaktadır. Sadece konumuzla ilgili bazı mülâhazalarımızı dile getirerek, tarih boyunca genelde müspet yönleriyle gündemde olan bu beldede, arzu edilen dinî ve tasavvufî hayatın nasıl oluşturulabileceğine dair birtakım ipuçları yakalama hedeflenmektedir.

Konya'nın bugünkü dînî ve tasavvufî hayatında müşahede ettiğimiz bazı problemlerin ortaya çıkmasının en önemli sebebi, İslâmiyet'i yeterince bilmemek ve cehalettir. Konya halkı, gerçekten İslâmiyet'e büyük saygı beslemekle birlikte, bir kısmının hâlâ manevî halk inançlarını yaşatarak bir halk Müslümanlığı oluşturması ve büyü olayına rağbet etmesi, tamamen din konusunda sağlıklı altyapının oluşturulamamasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla, bugün Konya'da sürdürülen dinî ve tasavvufî toplantılardan bazılarının ilmî yeterliliği olmayan kişilerce gerçekleştirilmesi de kaçınılmazdır.

Bütün bunların dışında yaşamaya devam ettiğimiz modernleşme sürecinin, zaten dine çorap ipliği ile bağlı olan bazı insanları, Anadolu'nun diğer beldelerinde olduğu gibi Konya'da da âdeta alabora ettiği ve inanç boşluğuna ittiği bir vâkıadır.

İşte Konya'da hakîkî Müslümanlığın çerçevesiyle, halk Müslümanlığının çerçevesini iyi tayin etmek ve ikisini birbirinden ayırt etmek için eğitimcilere büyük görev düşmektedir. Bu noktada yeterli bilgi düzeyine sahip olanlar, etraflarındaki insanlara uygun ortamlarda, zaman ve zemini de dikkate alarak konuyu bıkmadan usanmadan açıklamalıdırlar. Sözgelimi türbe ve yatırları ziyaret ederek bir fatiha okumanın İslâmî olduğunu, fakat onlardan bir şeyler istemenin kesinlikle İslâm'la ilgisinin olmadığını, İslâm'ın büyü olayına kesinlikle rağbet etmediğini ve Müslüman'ım diyen herkesin, inandığı dinin çerçevesini doğru olarak bilmesi gerektiğini halkımıza anlatmalıdırlar. Pek tabiî ki halk içinde yerleşmiş olan bu inançları silip atmak, öyle kolay bir hâdise değildir. Belki yılların gayreti gereklidir. Fakat şartlar ne olursa olsun halk inançlarının mahiyetiyle ilgili doğru bilgilendirmeler, zaman içerisinde mutlaka semeresini verecek ve dînî hayattaki dejenerasyon yerini samimî bir gönül dindarlığına bırakacaktır.

Orta Anadolu'nun en büyük kültür ve medeniyet merkezi olan Konya, hâlâ Anadolu mirasının en büyük bekçisidir. Pek çok beldeye göre ciddî bir kültür sıçramasını gerçekleştirmiştir. Halkı sağduyuludur. Dolayısıyla her türlü potansiyele sahip bir belde olarak bütün bu olumsuzlukların üstesinden gelebilecek noktadadır. Bütün dileğimiz, Konya'da gelişmeye açık, müspet şeylerle ve çağın gerekleriyle dinamik İslâm düşüncesinin senteze ulaştırıldığı bir ortamı görebilmektir. Böyle bir vasatın gerçekleşebileceği noktasında ümitsiz değiliz. Bu bağlamda Konya'nın ve Konya halkının Türkiye'ye verebileceği çok şey vardır. Işık, belki de ilk önce Konya'dan yükselecektir.

KAYNAKÇA

AYDIN Mehmet 1985, Konya'daki Manevî Halk İnançlarının Dinler Tarihi Açısından Tahlili, *S.Ü. İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, S:1, Konya 1985, s. 19-34.

AYDIN Mehmet 1999, "Konya'da Din ve Tasavvuf", *Millî Mücadele'den Günümüze Konya (1915-1965) I*, Konya Valiliği İl Kültür Müdürlüğü yayını, Konya, s.35-40.

AYDIN Mehmet – ATASAĞUN Galip – ÖZTÜRK Nermin – BAYBAL Sami – ARAS Ahmet, 2001, *Konya İlindeki Manevî Halk İnançlarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi*, Selçuk Üniversitesi Araştırma Fonu Tarafından Desteklenen 98111 No'lu Proje (Yayımlanmamış), Konya.

BAYKARA Tuncer 1998, "Konya'nın Selçuklu ve Osmanlı Tarihi", *Gönüllerin Başkenti Konya*, Konya Büyükşehir Belediyesi Yayını, Editör: Ahmet Köseoğlu-İhsan Toy, İstanbul, s. 14-21.

BAYRAM Mikail 1999, "Anadolu Selçukluları Zamanında Konya'da Dinî ve Fikrî Hareketler", *Dünden Bugüne Konya'nın Kültür Birikimi ve Selçuk Üniversitesi, Yayına* Hazırlayan: Haşim Karpuz, Konya, s. 1-59.

DURUKAN Aynur 2001, "Selçuklular Öncesinde Konya", *Gez Dünyayı Gör Konya'yı*, Hazırlayan: Ahsen Erdoğan, Yapı Kredi yayını, İstanbul, s. 11-16.

ERTEN Hayri 2001, "Konya'da Dinsel Topluluklar ve Cemaatler", *Gez Dünyayı Gör Konya'yı*, Hazırlayan: Ahsen Erdoğan, Yapı Kredi yayını, İstanbul, s. 367-381.

ERTEN Hayri, 2001, *Konya Şer'iyye Sicilleri Işığında Ailenin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapısı*, T.C. Kültür Bakanlığı yayını, Ankara.

IŞIN Ekrem 2001, "Çift Başlı Kartalın Kenti: Konya", *Gez Dünyayı Gör Konya'yı*, Hazırlayan: Ahsen Erdoğan, Yapı Kredi yayını, İstanbul, s. 6-7.

KONYALI İbrahim Hakkı 1964, *Abideleri ve Kitabeleri İle Konya Tarihi*, Yeni Kitap Basımevi, Konya.

KÜÇÜKBEZİRCİ Seyit 1999, "Konya'da Fikir ve Kültür Hareketleri", *Yeni İpek Yolu Konya Ticaret Odası Dergisi Konya II Özel Sayı*, Konya Aralık 1999, s.43-57.

KÜÇÜKDAĞ Yusuf – ARABACI Caner 1999, *Selçuklular ve Konya, Mikro yayını*, Konya.

MEYEROVİTCH Eva de Vitray 1999, *Konya Tarihi ve Hz. Mevlana, Çeviren: Melek Öztürk*, Selçuklu Belediyesi Kültür yayını, Konya.

ODABAŞI A. Sefa 1999, *Geçmişten Günümüze Konya Kültürü*, Selçuklu Belediyesi Kültür Müdürlüğü yayını, Konya.

TANYU Hikmet 1992, "Büyü", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.: 6, İstanbul 1992, s. 501-506.

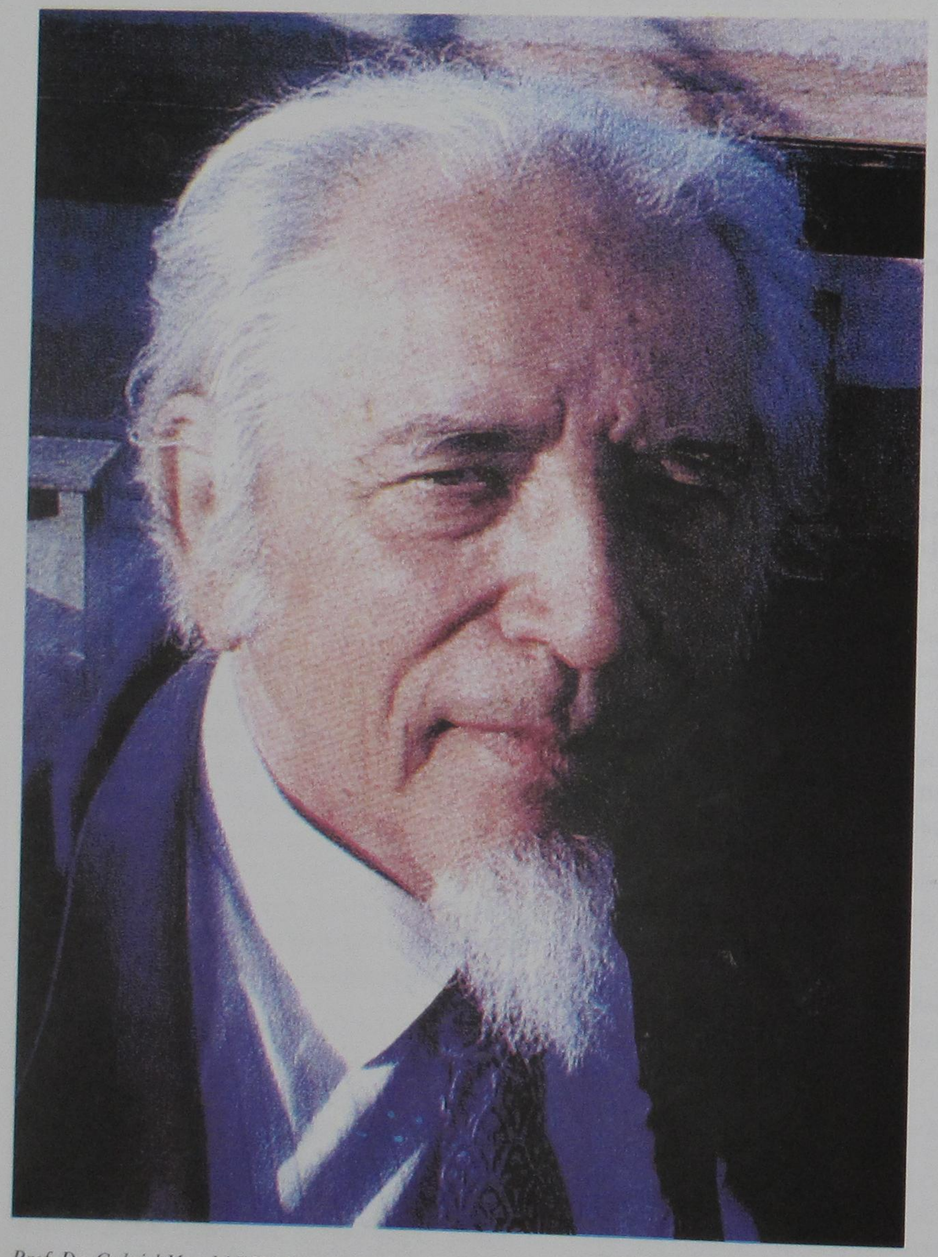

Prof. Dr. Gabriel Mandel KHAN

BİR KONYA ve MEVLÂNÂ HAYRANI: PROF. DR. GABRIEL MANDEL KHAN

*Hasan ÖZÖNDER**

ÖZET

İtalya'da yaşayan Prof. Dr. Gabriel Mandel Khân, tam bir Konya ve Mevlânâ hayranı. Bu konuda çeşitli yayınlar yapmış ünlü bir ilim, fikir ve sanat adamı. Sık sık Türkiye'ye ve Konya'ya gelerek fikir, tasavvuf ve sanat alanlarında inceleme ve araştırmalarda bulunmuştur. Bunların sonunda ulaştığı konuları dünyanın çeşitli yerlerinde konferans ve kitaplarla efkâr-ı umumiyeye sunmuştur.

Anahtar Sözcükler: Mevlânâ, Gabriel Mandel Khân, İslâm, Sanat.

ABSTRACT

A LOVER OF KONYA AND MEVLANA: PROF. DR. GABRIEL MANDEL HAN

Prof. Dr. Gabriel KHAN who lives in Italy is a true admirer of Konya and Mevlânâ and a famous scientist, thinker and artist with various publications on these subjects. He has been frequently in Turkey and Konya and made studies and researches on the areas of thought, Sufism and art. The fruits of these studies have been presented in his lectures and books to a wide audience.

Key Words: Mevlana, Gabriel Mandel KHAN, Islâm, Art.

* Dr. Selçuk Üniversitesi Emekli Öğretim Üyesi, Konya.

GİRİŞ

Selçuklulardan bu yana bir medeniyet başkenti olarak Konya; çağlar üstü mesajları ile bir dünya mütefekkiri olarak Mevlânâ, asırlar boyu ilgi ve rağbet odağı olagelmiştir. "Gez dünyayı, gör Konya'yı" sözü, Mevlevîler şehri Konya'nın sahip olduğu maddî ve mânevî değerlerden dolayı kazanılmış bir takdir ve teşhis ifâdesidir.

İlim, irfan beldesi Konya'ya; Sevgi, saygı, hoşgörü kaynağı Mevlânâ'ya âşık olarak, koşup gelen değerli insanlardan birisi de, Prof. Dr. Gabriel Mandel Khân'dır.

Kahire'de dostlarınızın ağzından sık sık duyacağınız bir söz vardır: "Nil'in suyunu içen, Kahire'ye ikinci defa gelir". Güzel, cazibeli bir sözdür. Ama Konya'nın bir lokma ekmeğini, bir yudum suyunu içen, bir soluk havasını teneffüs eden; yüce Mevlânâ'nın "Gümüş Eşiği" önünde O'nun çağlar üstü mesajlarına bir sefer gönül ve kulak veren, tekrar, tekrar gelir. Çünkü, beldenin gerçek sahibi olan Mevlânâ: "Gel, gel! Ne olursan yine gel!" diye, herkesi hak ve hakikate çağırıyor.

İşte Konya'nın efsunkâr atmosferine, Mevlânâ'nın lâhûtî ışığına bir kelebek, bir pervâne olarak uçup gelenlerden birisi de, değerli ilim, fikir, kültür ve sanat adamı Prof. Dr. Gabriel Mandel Khân'dır.

Prof. Dr. Mandel, kelimenin tam anlamıyla bir hezâr-fen. On parmağında on marifetli bir insan. Psikanalist, ressam, yazar, üniversite öğretim üyesi, edebiyatçı, dilci, psikolog, tabip, arkeolog, sanat tarihçisi, seramikçi, güzel sanatlar uzmanı, müzisyen.

Brüksel Avrupa Üniversitesi (UET) Psikoloji Bölümü Müdürlüğü; Milano (IULM) Yabancı Diller Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Enstitüsü Müdürlüğü; Paris (ESPI), Milano ve Rapallo Üniversiteleri Kürsü, İslâm-Doğu Arkeoloji Enstitüsü Müdürlükleri, Eski Torino Teknik Üniversitesi Doçenti, Global Psikoterapi Birliği ve CILATIS ve Lombardo Koleji Psikoloji Müşavirleri Birliği Başkanlıkları; Müdür ve Dekanlar Avrupa Birliği Yönetim Kurulu Üyesi, Ambliopikler Birliği, AIDD Uzmanları Koleji Üyesi, "Klâsik Değerlerin Yenilenmesi", "Birleşik Avrupa", "İslâm Sanatı" dergilerinin eski müdürü, Milano Basın Birliği Şeref Üyesi çoğu yabancı dillere de çevrilmiş iki yüze yakın kitabın yazarı.

Milano Leonarda da Vinci Ulusal Teknik ve Bilim Müzesi'nde; Amman/Ürdün ALIA Ulusal Modern Sanat Galerisi'nde; Civico Museo Della Ceramico di Lodi, Milano Sormani Belediye Kitaplığı'nda; Hindistan Yeni Delhi Müzesi'nde; Tokyo Modern Sanat Müzesi'nde; Sesto Sah Giovanni Belediye Kitaplığında; Londra İslâm Sanatı Ulusal Galerisinde, Konya Güzel Sanatlar Galerisinde ve dünyanın daha birçok ülkesinde sergiler açmış velûd bir sanatkâr.

İtalyan Cumhuriyet Liyakat Nişanı, Milano Belediyesi altın şilti; Paris şehri şeref madalyası; İtalyan Cumhurbaşkanı altın madalyası; Hammarshkoeld Barış Ödülü; Torino Mimarî Fakültesi Mario Gromo Ödülü; Franzy Ulusal Radyo ve Televizyon Şiir Büyük Ödülü; Selçuk Üniversitesi Fahri Doktorası; Konya Turizm Derneği Takdir Şilti...

İşte bütün bunlar Prof. Dr. Gabriel Khan'ın yaptığı hizmet ve ona lâyık görülen armağanlardan bazıları.

Ve bu insan, büyük bir Konya hayranı; gönlünün derinliklerine kadar inen bir sevgi, saygı ve bağlılıkla Mevlânâ meftûnu, meclûbu.

Ve bu insan, İtalya'nın Bari Şehrinde muazzam bir "İslâm Üniversitesi" kurdu. Hâlis bir Müslüman olan İtalyan Prof. Dr. Michael Tridente ile birlikte büyük çaba ve mücadelelerden sonra gerçekleştirilen iki vakıf, bu üniversitenin her türlü ihtiyacını karşılıyor.

Ve o şimdi, çeşitli üniversitelerde öğretim üyeliği yapan, ünlü bir seramik ustası, tanınmış bir yazar, vukûfiyetli bir İslâm sanatı tarihçisi, Doğu'da, Batı'da çeşitli ödüllere lâyık görülmüş, İtalya'da yaşayan 80 yaşında bir "Halvetî Tekkesi Yöneticisi".

Asıl adı, Abdülazîm Cebrail. Aslen Afganistanlı, Özbek Türkü. "Khan" (Han) ünvanını bunun için çok seviyor ve kullanmaya devam ediyor. Bundan üçyüz yıl önce dedesi Afganistan'dan ayrılarak

İstanbul'a, sonra da Macaristan'a göç eder. Macaristan'da İtalya Büyükelçisi ve sonra da İtalya Kraliyet ailesine damat olur.

Köklerinin bazıları Doğu'da, bazıları Batı'da ulu bir çınarı andıran böyle bir aileden gelen G. Mandel Han. 12 Şubat 1924 yılında İtalya'nın Bologna kasabasında doğmuş. 1934 yılında İtalyan Hükümeti'nin çıkardığı bir kanundan dolayı adını İtalyan adı ile değiştirmek zorunda kalarak "Gabriel Mandel" diye anılmaya başlanılmış. Özbek Türk'ü olan babası, üniversite öğretim üyesi, annesi de birçok esere imza koyan güçlü yazar.

O, büyük bir Türk ve Türkiye hayranı. Türk tarih, kültür ve medeniyetine dair çok yönlü araştırma ve yayınların sahibi. Son yirmi yılın yazlarını Türkiye'de geçirmeyi tercih etmiş. İstanbul başta olmak üzere, Türkiye'yi tabiri caizse adım adım gezmiş, incelemiş. Bir türlü nasip olmayan Hakkari dışında görmediği gezmediği yer kalmamış. Onun bu hayali "Türk olan her yere gittim" şeklindeki ifadesinde kendisini bulur. Türklerin yayıldığı coğrafyada Çin'den, İtalya'ya kadar İpekyolu üzerindeki kervansarayları içeren gayet geniş kapsamlı bir fotoğraf albümü, işte bu büyük hayranlıktan doğmuştur.

Böylece Türk kültürü ve medeniyetinin enginliğini ve zenginliğini olduğu gibi, Türk olmasaydı olmazdı dediği İslâm kültür ve sanatını dünyaya tanıtmaya kendine şiar edinmiştir.

O, genel İslâm Tarihi içerisinde büyük bir "Türk Tarihi"; Genel İslâm Sanatları Tarihi içerisinde, büyük bir "Türk Sanatı" hayranı. Türk milleti'nin büyüklüğünü, Türk Sanatı'nın yüceliğini her fırsatta dile getirmiş ve öne çıkaran eserler yayınlamış.

"Türk Minyatürü" (1864) "Anneciğim Türkler geliyor! Hilâl'in Diğer Yüzü" bunlardan. Türkün ve Türkiye'nin cazibesi ile Türkiye'ye yerleşmeyi tasarlamışsa da evlenip çoluk-çocuğa karışınca bu arzusunu gerçekleştirememiştir.

Çeşitli imkân ve vesilelerle birçok defa Türkiye'ye gelmiş. Kısa ve uzun süreli inceleme gezileri yapmış. Kültür, mimari, el sanatları yönünden önemli tesbit ve yayınların sahibi. 1986 yılında bir gazeteciyle yaptığı görüşmede: "Türkiye'de ekonomik kalkınma ile birlikte, dînî bir gelişme olduğunu görüyorum. Türkiye, İslâm'ın yeni bir geleceği, modern bir yüzü olacaktır. Türkiye'de toplu bir tasavvuf kültürü görüyorum. Politik olarak Türkiye bir anahtar durumunda. Buna, Türkiye, Avrupa'nın özgürlüğünün anahtarı diyebilirsiniz. Benim şahsen ilgilendiğim taraf ise, Türk-İslâm Sanatı'dır." dedikten sonra gazetecinin: "Efendim, son zamanlarda Batı Dünyası'nda meşhur ilim adamları İslâm Dini'ni seçiyorlar. Bunun sebebi sizce nedir?" sorusuna da şu cevabı vermişti: "Hiç kimse inançsız olarak yaşayamaz. Bazı dinler insanı inançtan uzaklaştırıyor. Bu yeni dünyadaki birçok dini, insan hakikati inançtan alıkoyamaz. Tek bir din insana, inancını en iyi şekilde açıklama ve bulma imkanı sağlıyor; bu İslâm Dini'dir. Bunun için birçok insan, inancını İslâm'da keşfediyor." (Türkiye, 1 Eylül 1986, 1).

Bu beyanattan sonra aradan dokuz yıl geçti. Bu sürede birçok olaylar onun bu görüşlerini doğruladı.

Şimdi O, "Kur'ân-ı Kerim Meâli" üzerinde çalışıyor. Bu ağır mesâinin yanısıra bir büyük hizmeti de gerçekleştirmek üzere; "İslâm Danışma Konseyi" kurulma aşamasında.

Bugün İtalya'da her gün pek çok kişi Müslüman oluyor. Bu büyük ilgi ve rağbetin duyulup, görülmesinde, "İslâm Tasavvufu"nun etkisi son derece önemli. Keşişlere göre gönül ve ruh konularıyla ilgilenmek kesinlikle yasak ve bedeli ağır olduğu için çoğu kişi psikolojik açlıklarla kıvranıyor. Evlenmeden kaçınmak, dünyadan el-etek çekmek gibi kurallar insanların dünyasını karartıyor. Halbuki İslâm Dini'nin gönül dünyasına verdiği değer ve derinlik, kişiye ve dünyaya tanıdığı makul ölçü, onlar için bir kurtuluş ve mutluluk kaynağı oluyor. Ve bu sebeple Müslüman sayısı hızla artıyor. Bunda Prof. Dr. Mandel Han ile aile efradının çok yönlü faaliyetlerinin ve hizmetlerinin rolü büyük. Kendine çok yerden konferans talebinde bulunuluyor. İtalya'da mevcut yedi adet Halvetî Tekkesi'nde yapılan ders ve merasimler herkese açık. Dinlemeye rahip, rahibe, hahamlar bile geliyor. Bunların içerisinde Müslümanlığı kabul edenler oluyor.

Bütün bunların yanında İslâm kültür ve sanatına dair sergiler açılıyor, yayınlar yapıyor.

G. Mandel Han, Sao Paulo (Brezilya) Müzesinde, seramik eserler sergisi açmıştı. Onun kendisine armağan ettiği birkaç seramik tabaktan duyduğu zevki, müze müdürü Ettore Cemesasca şöyle dile

getirir: "Sabah ilk kahvemi içerken bu tabaklardan biri yanımda bulunur. Sabah mahmurluğu ile, önümdeki günün getireceği tüm stres, zorlukları unutur ve günün harikuladelikleriyle baş başa kalırım." Sanatıyla bu huzur dünyasının adresini veren Mandel Han'a Vatikan'dan da "Tasavvuf" konusunda konferans talebi geliyor.

İşte bütün bu ağır hizmet yüklerini bir karınca sabır, azim, gayret, tevekkül ve teslimiyeti içerisinde taşımaya çalışan Prof. Dr. G. Mandel Han'ın en yakın yardımcıları eşi ve kızı Ayşe, ailecek bu kutlu ve mutlu yolun yorulmaz hizmetkârları.

Prof. Dr. Mandel Han, Türkiye'ye hemen her gelişinde, meclûp bulunduğu Konya'yı, meczûp olduğu Mevlâna'yı ziyaret etmekten son derecede haz ve sürûr duyar. O, tam mânasıyla bir Konyakolik ve Mevlânâ muhibbi.

Konya'da uzunca bir süre kalarak çeşitli yönlerden inceleme ve araştırmalar yapar. İlim, sanat ve fikir tarihi üzerinde tetkiklerde bulunur; tarihin günümüzdeki tezâhürlerini, gelişmelerini tespit ve tahlil eder. 1984 yılı haziranında Konya'ya gelişinde kendine armağan edilen Kur'an-ı Kerim'den dolayı. "Ben zaten evliyalar yatağı olan Konya'da bundan daha güzel bir hediye beklemezdim. Müslümanız ve İslâm Dini, en kutsal bir dindir. Ömrümün sonuna kadar bu kıymetli hediyeyi saklayacağım." diyerek, Konya'nın mânevi atmosferine olan vukûfiyetini belirtmişti (Tercüman, 14 Haziran 1984, 1).

O'na, Konya ve Mevlânâ'lı günlerinde en yakın müessese Selçuk Üniversitesi olmuştu. Rektör Prof. Dr. Halil Cin, bütün imkânlarıyla kendisine yardımcı ve destek olarak, çalışma ve araştırmalarını kolaylaştırmıştır. Mandel Han'ın yurt dışındaki Konya ve Mevlâna'yı tanıtıcı konuşma ve yayınlarından dolayı Fen-Edebiyat Üniversitesi Kütüphanesi'ne onun adını verdiği gibi kendisini, "Fahri Doktora" pâyesi ile de ödüllendirmiştir.

Prof. Dr. M. Han bütün bu yakın, sıcak ve samimi alâkalardan; Konya'nın huzur ve huşû ortamından; Mevlâna'nın Kubbe-i Hadrâ'sından o kadar memnun ve mütehassıs olmuştur ki sonunda Konya'da bir ev almayı arzu etmişti. Bu evin eski bir "Konya evi" olmasını istiyordu. Gönlüne göre onaracak, süsleyecek ve döşeyecekti. Konya'ya geldiği zaman çalışmalarını burada yapmak istiyordu. Evin, Türbe önünde veya Meram'da olmasını bilhassa arzu ediyordu ve Konya'da bulunduğu sürede, Selçuk Üniversitesinde dersler, seminerler vermek niyetinde idi. Ama bir türlü gerçekleşemedi.

Mevlânâ Celâleddin'in yüksek mesajlarına, çağlar üstü düşüncelerine, konuşma ve konferanslarında geniş yer veren Prof. G. Mandel Han, insanlığı kurtaracak, dünyayı cennet yapacak fikir ve ölçülerin Mevlâna'da gizli olduğuna dikkati çeker. Selçuklu başkenti Konya'nın ilim, fikir ve sanat hayatına dair önemli tetkik ve tesbitlerde bulunmuştur. Konya'ya gelişlerinde, müze kütüphane ve arşivlerinde mimarî, tezhip, hat, tezyinat ve el dokumaları başta olmak üzere arkeolojik, etnografik ve folklorik incelemeler yapmıştır. Bunlardan aldığı ilhamla, resim, grafik, seramik, ahşap kumaş ve pişmiş toprak türlerindeki eserlerinde sık sık Konya'dan ve Mevlevîlikten çizgiler, pasajlar ve motifler kullanmıştır.

Kısacası Prof. Dr. Gabriel Mandel Han, her göz ve gönül sahibi; yüksek, ince ve derin duygulu insan gibi Konya'ya âşık, Mevlânâ'ya hayrandır. Bu iki kaynaktan, çok ilham almıştır. Konuşma, yayın, eser ve faaliyetlerinde bu iki motif ve objeye geniş yer vermektedir. Onun ileride bu iki ilham kaynağına ziyarete tekrar tekrar geleceğini ve çiçekleri dolaşarak aldığı çiçek tozlarını kovana taşıyarak bal yapan balarısı misali, birbirinden güzel faaliyetlerle dünyaya Türkü, İslâm'ı, Konya'yı ve Mevlâna'yı tanıtmaya, anlatmaya, ulaştırmaya devam edeceğine inanıyorum.

"Hizmet eden hizmet görür; kendini düşünen ise mahrum kalır".

Resim 1: *Konya Selçuklu Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Halil CİN, Prof. Dr. Gabriel Mandel Han'a plaket verirken.*

Resim 2: *Konya Selçuklu Üniversitesi Rektör Yardımcısı Prof. Dr. Mümtaz Turgut TOPBAŞ, şiltini verirken.*

Resim 3: *Konya Turizm Derneği Başkanı Fevzi Halıcı, armağanını verirken.*

Resim 4:
Prof. Dr. Gabriel Mandel Han ve eşi, kervansaraylar konusunda incelemeler için Malatya'da.

Resim 5:
Mevlânâ'nın Medfun Buulunduğu " Kubbe-i Hadra" (Yeşil Türbe) motifli seramik panosu.

Resim 6:
Besmele Kompozisyonlu Seramik Panosu

Resim 7: Büyük Bir Mevlânâ hayranı olan Prof. Dr. Gabriel Mandel Han, Prof. Dr. Michel Tridente ile, Mevlânâ'nın torunu Dr. Celâleddin Bakır Çelebi'yle Konya'da.

Resim 8: Prof. Dr. Gabriel Mandel Han, Mevlânâ muhibbî, Mevlevi müntesibi Süleyman Hayati Dede'yi ziyaretinde.

Resim 9: Semazen ve Sema Ayini Çizimi

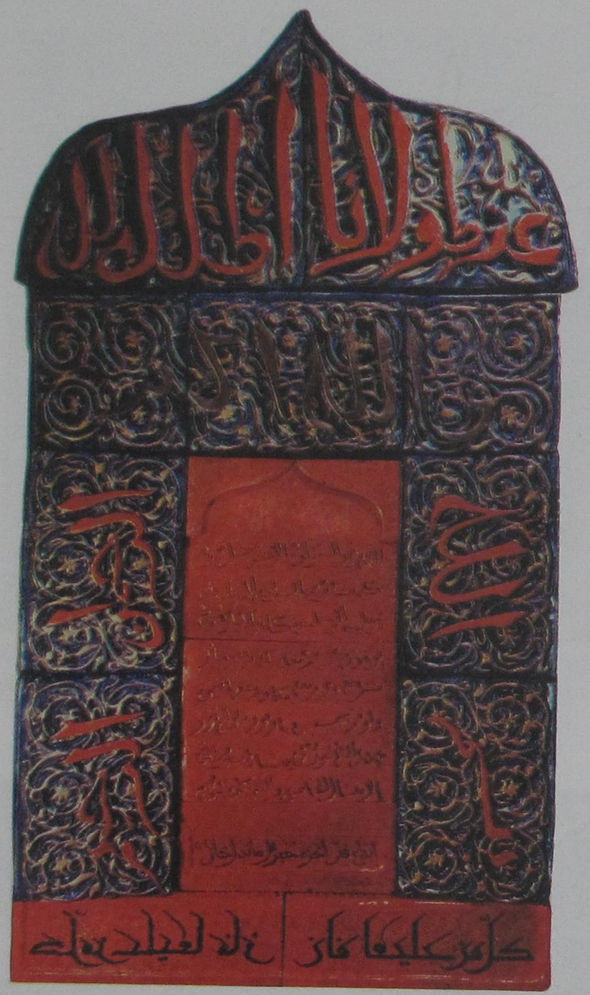

Resim 10: Hat ve Rumi Motiflerle Bezeli Seramik Mihrap.

Resim 11: Prof. Dr. Gabriel Mandel Han'ın Konya'da, Seramik sanatları sergisinin açılış töreni (28 Nisan 1984).

HZ. MEVLÂNÂ'DA EVLİLİK, AİLE ve ÇOCUK EĞİTİMİ

*Nuri ŞİMŞEKLER**

ÖZET

Mevlâna bir çok konuda olduğu gibi insanoğlunun sürekli gündeminde bulunan evlilik, aile içi ilişkiler ve çocukların yetiştirilmesi konusunda da önemli mesajlar vermiş, kendine has teşbihleriyle de konunun daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır. Mevlâna; evliliğin mutlaka gerektiği, eşlerin uyumlu olması halinde bu kurumun daha iyi yürüyeceği, bu konuda kadınlara biraz daha fazla görev düştüğü, anne olarak kadının çocuğunun ilk öğretmeni olduğu, çocukların eğitiminde ise babanın teşvik edici bir rol üstlenmesi gerektiği; çocukların da bu teşviki boşa çıkarmayarak gerek okul hayatında, ve gerekse öğrendiği san'atta iyi yetişmesi gerektiğini önemle vurgular. Yine çocukların iyi ve başarılı bir fert olmasının da anne babaya olumlu yansıyacağını, böyle olmadığı takdirde ise bir ağacın köküne benzeyen ebeveynin kuruyup dallarının yapraksız kalacağını belirtir.

Anahtar Kelimeler: Mevlâna, Aile, Evlilik, Kadın, Çocuk Eğitimi

ABSTRACT

MARRIAGE FAMILY AND CHILD EDUCATION IN MAWLANA

Beside many others, Mawlana had also written about the issue of marriage, relations within family and education of children which have been a primary concern of humanity. His peculiar comparisons have contributed to the better understanding of the issue. Mawlana strongly

* Yrd. Doç. Dr. Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

emphasizes that marriage is a requirement; family institution is better carried out on the basis of the harmony between the spouses, in this sense wives have more resposibility than husbands, as mother women is the first teacher of children, father should take a role of motivator in the education of children; children should behave without neglecting this motivation so that they can be better educated in school life as in the field of art they try to learn. Child's being a good and successful individual is positively reflected in parents, otherwise the parents similar to the roots of a tree wither up and its branches become leafless.

Key Words: Mawlana, Family, Marriage, Women, Education of Child

GİRİŞ

Mevlâna'nın eserleri genellikle dinî ve tasavvufî mânada incelenip araştırma konusu olmakla birlikte özellikle Mesnevî'si dönemin siyasî ve sosyal hayatının vasıflarını barındırmanın yanında, insanlara bir çok konuda örneklerle mesajlar da veren bir eserdir. Bu eserde yöneticilerin nasıl olması gerektiği, insanlarla nasıl iletişim kurulacağı, çalışarak kazanmanın güzelliği, hasta ziyareti, konuşma ve dinlemenin âdâbı, yaşlılara hürmetin gereği ve yemek yemenin usûlü gibi bir çok gündelik konuda da dikkate değer tavsiyeler vardır. Biz bu yazımızda adı geçen eseri esas alarak evlilik, aile ve çocuk eğitiminin nasıl olması gerektiği konusunda Mevlâna'nın fikirlerini yansıtarak bazı tespitlerimizi de aktarmaya çalışacağız.

1. EVLİLİK

a. Evliliğin gereği

"Kaynaşmanız için size kendi cinsinizden eşler yaratıp, aranızdaki sevgi ve merhamet peyda etmesi de O'nun varlığının delillerindendir." (Rûm/21)

"Nikâh benim sünnetimdendir. Kim benim sünnetimle amel etmezse benden değildir. Evleniniz! Zira ben, diğer ümmetlere karşı sizin çokluğunuz ile iftihar edeceğim. Kimin maddi imkânı varsa hemen evlensin. Kim de maddî imkân bulamazsa (nafile) oruç tutsun. Çünkü oruç, onun için şehveti kırıcıdır."(H.Ş.)

Mevlâna evliliği erkekler için nefsinin boynuna bir bağ vurma olarak niteler; günahtan sakınmanın temel yollarından birinin evlilik olduğunu da belirtir. Yine Mevlâna, "Kavun, karpuz olgunlaşıp sulandımı yarmazsan telef olur gider"(Mesnevî, V/3718) benzetmesiyle vakti gelince evliliğin geciktirilmemesini önerir ve şöyle der:

"Nikâh, "Lâhavle" okumaya benzer; oku, yani bir kadın nikâhla da şehvet seni belâya düşürmesin.

Madem ki yemeye-içmeye hırsın var, çabucak evlen; yoksa bil ki, kedi gelir, yağlı kuyruğu kapar gider (şehvete kul olur gidersin).

Sıçrayan eşeğin (nefsin, şehvetin) sırtına taş yükünü vur; o kaçmadan, sıçramadan önce sırtına yükü yükle!" (Mesnevî, V/ 1375-1377).

Mevlâna kapı kapı dolaşarak kız arama veya bazı aracı kadınlar vasıtasıyla oğullarına gelin bulma usulünü de Mesnevî'sinde XIII. yüzyıl Konya'sının gelenekleri arasında zikreder (Mesnevî, IV/192, 630). Bilindiği gibi bu usul Konya'mızda hâlâ geçerliliğini korumakta ve söz konusu geleneğin sekiz yüzyıla yakın bir geçmişi olduğunu da göstermektedir.

b. Birden fazla evlilik

Yüce Allah kutsal kitabımızın Nisa Suresi'nin 3. Âyet-i Kerimesinde şöyle buyurmaktadır:

"Aralarında adaletli davranmak suretiyle 2, 3 ve 4'e kadar evlenebilirsiniz. Eğer aralarında adaletsizlik yapacağınızdan korkuyorsanız bir tane almalısınız. Doğru yoldan sapmamanız için uygunu da budur."

Birden fazla kadın almak konusu bu Âyet-i Kerimede belirtilmekle birlikte, Yüce Allah aynı surenin 129. Âyet-i Kerimesinde "Üzerine düşüp uğraşsanız da kadınlar arasında âdil davranmaya güç yetiremezsiniz..." buyurarak bu konudaki hassasiyete dikkat çekmiştir.

Hz. Mevlâna da hayatında iki evlilik yaşamış; ilk eşi Semerkantlı Lala Şerafettin'in kızı Gevher Hatun'un ölümünden sonra daha önce eşi vefat etmiş olan Konyalı Kerra Hatunu zevceliğe almıştır. Yani aynı anda birden fazla kadınla evli olmamıştır.

Bu davranış da onun -her ne kadar dinî müsaâde olsa bile- tek eşliliğe verdiği önemi göstermektedir. Zaten Mesnevî'sindeki bir beyitinde "Kendine gel; iki sevgiliyi sevmek kötüdür" (Mesnevî, V/1465) diyerek bunu açıkça vurgular.

Mevlâna, kadınların erkeklerden daha merhametli oldukları halde 'kuma'ya katlanamayacaklarını dile getirmekle birlikte (Mesnevî, V/1208) bazı yaşlanmış kadınların eşlerini evlerine bağlamak için kendi elleriyle kocalarına genç kız aldıklarını da döneminin sosyal olayları arasında zikreder (Mesnevî, VI/675). Yine yaşlanmış kadınların kendilerini genç göstermek için süslendiklerini, kaşlarını aldıklarını, yüzlerindeki buruşuklukları gizlemek amacıyla boya kullandıklarını, fakat bu halleriyle de komik duruma düştüklerini de belirtir ve bu tür kadınlara; geçmişi bırakıp kaza ve kadere teslimiyetle yaşadıkları dönemin kıymetini bilmelerini öğütler (Mesnevî, VI/1268 -1292).

"Nikah ümidi kalmayan çocuktan kesilmiş yaşlı kadınların, bir ziynet ile gösterişe çıkmamaları şartıyla çarşaflarını bırakmalarında kendilerine bir günah yoktur; ancak iffet âdâbınca sakınmaları kendileri için daha hayırlıdır..." (Nur/60).

c. Erkek ve kadının uyumlu olması

"...Kadınlar sizin için, siz de kadınlar için birer elbisesiniz..."(Bakara/187).

"Kadınlar erkeklerin (tamamlayıcı) parçalarıdır."(H.Ş.).

Mevlâna evlenecek kadın ve erkeği bir bütünün eşit parçaları olarak niteler ve yine dikkat çekici teşbihlerle böyle olmaması halinde her ikisinin de işe yaramayacağını belirtir ve şöyle der:

"Eşlerin birbirine benzemesi lâzım. Ayakkabı ve mestin çiftlerine bir bak!

Ayakkabının teki ayağa biraz dar gelse ikisi de işe yaramaz.

Kapı kanadının biri küçük, diğeri büyük olur mu? Ormandaki aslana kurdun eş olduğunu hiç gördün mü?" (Mesnevî, I/2309-2311).

"... Kapının bir kanadı tahtadan, bir kanadı fildişinden. Böyle şey olur mu hiç?

Nikâhta iki kişinin birbirine denk olması lâzım. Yoksa iş bozulur, geçim kalmaz." (Mesnevî, IV/196, 197).

d. Erkek mi üstün, kadın mı?

"...Erkeklerin kadınlar üzerindeki hakları gibi, kadınların da erkekler üzerinde hakları vardır. Yalnız, erkekler için onların üzerinde bir derece vardır..."(Bakara/228).

"Eğer bir kimsenin bir başkasına secde etmesini emretseydim, kadına, kocasına secde etmesini emrederdim; ve eğer bir erkek karısına kırmızı bir dağdan siyah bir dağa; ve siyah bir dağdan kırmızı bir dağa taş taşımayı emretse, uygun olan; kadının bu emri yerine getirmesidir." (H.Ş. Kütüb-i Sitte, 6529).

"Kadınlara kötü muamelede bulunmayın, Allah'tan korkun." (H.Ş.).

"Aranızda en hayırlı kimseler, kadınlarına, zevcelerine karşı huyu en iyi olanlarınızdır." (H.Ş.)

Mevlâna erkeklerle kadınları kıyaslar ve câhillerin kadınlarına galip geldiğini; akıllı erkeklerin ise eşlerine mağlup olduğu sonucuna vararak teşbihler yoluyla şu tespitlerde bulunur:

"İnsan, yiğitlikte Zaloğlu Rüstem bile olsa, Hamza'dan bile cesur olsa yine de hükmetme hususunda karısının esiridir.

Görünüşte su, ateşten üstündür ...

Fakat ikisinin arasına bir tencere (sevgi) girdimi ateş o suyu kaynatır, buharlaştırır, yok eder.

Görünüşte su nasıl ateşten üstünse sen de kadından üstünsün; fakat hakikatte ona mağlupsun, onu istemektesin.

Kadınlar, akıllı erkeklere karşı galip gelirler; fakat cahil kişiler kadınları mağlup ederler.

Bu tür cahiller, sert ve kaba olan insanlardır.

Bunlarda acıma, lutfetme ve sevme duygusu azdır; çünkü yaratılışlarında hayvanlık duygusu üstündür.

Sevgi ve acıma insanlık özelliğidir, hiddet ve şehvet ise hayvanlık." (Mesnevî, I/2427, 2429-2431, 2435, 2436).

Mevlâna erkeklerin üstünlüğünün ise ileri görüşlülüğünden olduğunu belirtir ve şöyle der:

"Ey yiğit kişi! Erkeklerin kadınlara üstünlüğü kuvvet, kazanç ve mal-mülk bakımından değildir.

Öyle olsaydı, aslan ve fil daha kuvvetli olduklarından dolayı insandan daha üstün, daha yüce olurdu.

Erkeklerin kadınlardan üstün olması erkeğin, kadına nazaran daha çok işin sonunu görebilmesindendir.

Erkek de, işin sonunu tahmin edip göremezse, bu becerisi olanlara karşı kadın gibi noksan sayılır." (Mesnevî, IV/1618-1621).

Biz bu başlığımızı Mevlâna'nın çok bilinen beyitleriyle tatlıya bağlayarak, her şeyin başında 'sevgi' olduğunu; eğer sevgi olursa sorunların da kalmayacağını belirterek tamamlayalım:

"Sevgiyle acılar, tatlılaşır; bakırlar altına dönüşür.

Muhabbetle tortular, berraklaşır; dertler, şifa verir.

Muhabbetle ölü, canlandırılır. Sevgiyle padişah, köle yapılır." (Mesnevî, II/ 1529-1531).

e. Kadınların ev ekonomisine ve eşine katkısı

Mevlâna, kadınların erkekleri üzerindeki etkisini maddî boyutta da inceleyerek şu çarpıcı beyitleri söyler:

"Niceleri, kazançla padişah kesildiler; niceleri de kazanç peşinde çırılçıplak kaldılar.

Niceleri kadın alarak Kârun gibi zengin oldu; niceleri de kadın yüzünden borçlandı gitti." (Mesnevî, VI/3688, 3689).

f. Evlilikte anlayış

"Erkekler, kadınlar üzerinde hakim dururlar, çünkü bir kere Allah birini diğerinden üstün yaratmıştır. Ve bir de erkekler mallarından harcamaktadırlar. Bunun için iyi kadınlar, itaatkârdırlar. Allah'ın korumasını emrettiği şeyleri, kocalarının yokluğunda da korurlar..." (Nisa/34).

"Kadınlar çocuklarını karınlarında taşırlar, doğururlar ve onlara merhamet beslerler. Bunlar bir de kocalarına eziyet vermeseler ve namazlarını da kılsalar cennete girerler!" (H.Ş. Kütüb-i Sitte, 6586).

Evlilik müessesesi şüphesiz karşılıklı anlayış ve eşlerin birbirini dinleyip anlamasıyla ayakta durdurulabilecek bir kurumdur. Bunun tek taraflı olması müessesenin sağlıklı işlemesi ve hatta ayakta durabilmesini engellemekle birlikte, kurumdakileri; yani eşlerle birlikte çocukları da derinden etkileyen bir olgudur. Mevlâna eserlerinde genelde kocalarına fakirlikten yakınan kadınları işler ve onlara Peygamber efendimizin "El-fakru fahrî"; yani "fakirlik övünç kaynağımdır" hadis-i şerifini hatırlatır; böyle durumlarda sabrı telkin eder. Mesnevî'nin I. Cildindeki (s.180 vd.) yoksul bedevî ve karısının hikâyesinde de karısının sürekli fakirlikten şikâyet etmesi üzerine bedevînin para bulmak için yola koyulması ve sonunda komik hallere düşmesini anlatarak kadınlara eşlerini maddiyat için kötü durumlara düşürmemeleri öğüdünü vermeyi amaçlar. Devamında ise erkeklerin de dikkatini çekmek amacıyla bunun sadece bir hikâye olduğunu, buradaki kadının 'nefsi' temsil ettiğini ve nefsin sürekli istekleri karşısında insanların komik ve zor durumlara düşeceğini vurgulayarak asıl mesajını verir; özellikle de nefislerine uyarak kadın ve paraya meyyâl olan erkeklerin bu uğurda canlarını bile ortaya koyduğunu (Mesnevî, V/1114; V/956); hattâ Allah'ı bile unuttuklarını (Mesnevî, VI/1662) dile getirerek erkeklerin zaaflarını belirtir.

Mevlâna kendi yaşamında da yoksul bir hayat sürmüş kendisine ve dergâha bağışlanan paraları Hüsâmeddin Çelebi aracılığıyla fakirlere ve dergâhın dervişlerine dağıtılmasını sağlamıştır. Yine Mevlâna evinde türlü türlü yemekler pişirildiği gün ev halkına kızıp ve bu yemekleri dervişlere dağıtmalarını söyler, tek çeşit yemek bulunduğu zamanlar ise "yoksulluk, şeyhlerin şeyhidir" diyerek "bugün alnımızda fakirlik nuru parlamaktadır" der ve çok sevinirmiş.

Karı-koca arasındaki isteklerden doğan bu çekişmeyi Mevlâna'nın yaşamından fıkra niteliğindeki bir kesitle biraz yumuşatalım:

"Adamın biri karısını çok seviyordu. Bir gün hanımı naz ederek 'Ey efendi, gel de senden ne istersem vereceğine dair üç talâkla yemin iç, yoksa senden boşanırım' dedi. Kocası çaresiz kabul etmek zorunda kaldı ve 'ne istersen vereceğim' dedi. Kadın 'Yüce Allah'ın dünyada yarattığı her nimet ve ilginç şeyleri benim önümde hazır etmeni istiyorum' dedi. Zavallı kocası bu arzuyu yerine getirmekten âciz kaldı. Nihayet samimiyetle kalkıp Mevlâna hazretlerine geldi, olan biteni anlattı ve ondan yardım istedi. Mevlâna 'Git, Allah'ın kitabı Kur'ânı al ve mendiline sarıp karının eteğine koy; çünkü böylece dünyadaki yaş ve kuru nimetleri

onun eteğine koymuş ve dünyanın garip şeylerini onun önünde hazır etmiş olursun. Zira 'Yaş ve kuru hiçbir şey yoktur ki, Kur'ânda olmasın' (En'am/59) buyrulmuştur. Böylece asla talâk ve ayrılık vâki olmaz' dedi." (Eflâkî, I, 467-468). Ve bu şekilde hareket eden koca da çok sevdiği eşinden boşanmamış oldu.

Mevlâna Fîhi mâ fîh adlı eserinde de kadına "Kendini sakla, gizlen" diye zorlamanın yanlış olduğunu; eğer kadının özünde kötü bir iş yapmama mayası varsa zaten bu güzel yaratılışına uyacağını, erkeğin bu türlü baskılı ve emrî sözlerin kadında ters etki yapacağını dile getirerek erkeklerin eşlerine nasıl davranması gerektiği hakkında önemli bir ipucu vermiştir. (bk. a.g.e., 21. Fasıl).

"Ey peygamber, hanımlarına şöyle söyle: Eğer dünya hayatını ve zinetini istiyorsanız, haydi geliniz sizi donatayım ve güzellikle bırakıp salıvereyim. Yok eğer Allah ve Resulünü ve ahiret yurdunu istiyorsanız, haberiniz olsun ki Allah içinizden güzellik (iyilik) edenlere pek büyük bir mükafat hazırlamıştır." (Ahzab/28, 29).

"Kadınlara karşı yumuşak olun; zira kadın bir eyeği kemiğinden yaratılmıştır. Eyeği kemiğinin en eğri yeri yukarı kısmıdır. Onu doğrultmaya kalkarsan kırarsın. Kendi haline bırakırsan da eğri halde kalır. Öyleyse kadınlara iyilikle davranın." (H.Ş. Kütüb-i Sitte, 3276).

2. ANNE OLARAK KADIN

a. Annenin değeri

"... Annesi onu zahmetle karnında taşıdı ve zahmetle doğurdu..."(Ahkaf/15).

"Cennet anaların ayakları altındadır (dibindedir)."(H.Ş.).

Peygamber efendimiz kendisine gelip en çok kime hürmet ve şefkat besleneceğini soran bir sahabeye "Annene" diye cevap vermiş; sahabenin "Daha sonra kime" diye iki defa daha tekrarlamasına Peygamber Efendimiz iki defasında da aynı cevabı vermiş; dördüncü seferde ise "Babana" diyerek annenin, dolayısıyla kadının da değerini vurgulamıştır.

Mevlâna da "Kadın Hak nurudur, sevgili değil; sanki yaratıcıdır yaratılmış değil"(Mesnevî, I/2437) diyerek kadının anneliğini adeta kutsal sayar. Mevlâna, annenin 9 ay boyunca karnında taşıyıp bin bir güçlükle dünyaya getirdiği yavrusunu (Mesnevî, III/3560-61) Allah'ın inayetiyle göğsünde hâsıl olan sütüyle beslemesi gerektiğini vurgular (Mesnevî, V/1634); eğer süt yerine başka bir gıdaya beslerse çocuğun zarar göreceğine değinir (Mesnevî, I/581). Bu, modern tıbbın henüz son yıllarda keşfettiği anne sütünün değerinin yedi yüz küsur yıl önce Mevlâna tarafından açıklanışıdır. Yine Mevlâna'nın; çocuğun anne karnındayken kan ile beslendiğini vurgulaması da (Mesnevî, III/50) onun bilgisinin çeşitliliği ve ileri dereceliğinin delillerindendir.

b. Anne ve çocuk sevgisi

Mevlâna çocuklarına iyi davranmayan anneleri eleştirir ve acıklı bir benzetmeyle annelerin çocuklarının ölümünden sonra perişan olduğunu, onların mezarına giderek topraklarına yüzünü gözünü sürdüğünü belirterek, ölümden sonra toprağa yüz-göz sürmektense çocukları hayattayken onları bu sevgiyle sevmeleri gerektiğini belirtir (Mesnevî, V/3264 vd.).

Mevlâna yine çocuklarını kaybeden annelere çok acımakla birlikte, onların bir şartı yerine getirdikleri takdirde Cennetle müjdeleneceklerini haber verir ve şu ibret-amîz hikâyeyi anlatır:

"Çocuğu yaşamayan kadının ağlayıp inlemesi, 'bu, senin riyazâtına karşılıktır, senin için mücahitlerin cihadına mukabildir' diye cevap gelmesi

Bir kadın vardı, her yıl bir çocuk doğururdu. Fakat çocuk, altı aydan fazla yaşamazdı.

Üç aylıkken, yahut dört aylıkken ölür giderdi. Kadın feryat ederek dedi ki; 'Yarabbi,

Bu çocuklar, bana dokuz ay yük oluyor, üç aycağız da ferahlık veriyor. Bana verdiğin nimet eleğim sağmadan tez geçip gidiveriyor!'

Kadın böylece Tanrı erlerine ağlayıp yalvarmakta, çocuklarının ölümünden şikâyet etmekteydi.

Bu suretle tam yirmi oğlan doğurdu, fakat hepsi öldü; ciğerine bir yaman ateştir düştü.

Nihayet bir gece o kadına rüyasında yemyeşil güzel, kusursuz, ebediyyet yurdunu, yani cenneti gösterdiler.

Kadıncağız, cenneti görüp mest oldu. O teselliye

uğrayınca elden çıktı, kendinden geçti!

Cennette köşkün birinde adının yazılı olduğunu gördü, orasını kendinin sandı.

Sonra ona dediler ki; 'Bu mekân, canını feda etmede doğru olan, bu fedakarlıkta doğruluktan ayrılmayan kişinindir.

Bir hayli hizmet etmek gerek ki, sen de bu kuşluk kahvaltısından yiyesin, bu mekâna lâyık olasın!

Fakat sen, Allah'a sığınmada tembellik ediyorsun. Allah da ona karşılık olarak sana o musibetleri veriyor.'

Kadın, 'Yarabbi, yüzyıl, hatta daha fazla bir müddet benden kan dök, evlatlarımı öldür... razıyım' dedi.

Yavaş yavaş, adım adım o bahçeye girip bütün çocuklarını orada görünce dedi ki; 'Yarabbi, ben kaybettim ama sen kaybetmemişsin!' Evet... insan, gaybı gören göze malik olmadıkça insan olamaz." (Mesnevî, III/3399-3404, 3408-3415).

3. ÇOCUĞUN EĞİTİMİ

a. Çocuğun ilk öğretmeni annedir

Mevlâna çocukların henüz bebek olduğu dönemlerde annelerinin sözleriyle kulaklarının dolduğu ve büyüyünce de bu söz ve üslupla konuştuğunu belirterek (Mesnevî, IV/3037) annelerin çocukları üzerindeki etkisini önemle vurgular.(1) Tabi ki hal böyle olunca annelerimize büyük bir sorumluluk düşmekte ve ilk eğitimi vermeleri özelliklerinden dolayı sanki hiçbir şey anlamaz gibi görünen çocuklarına çok hassas ve olumlu bir üslupla davranmaları gereği ortaya çıkmaktadır. Mevlâna yine burada çocuklarına kızdıklarında "geber" diye bağıran anneleri eleştirir; ama yine de onları kayırarak "Annen sana geber, dese bu sözüyle sendeki kötü huyun gebermesini ister" der (Mesnevî, III/4017). Mevlâna ayrıca çocukların oyunlar vasıtasıyla da olgunlaştığını; erkek çocuklarının tahta kılıçlarla, kız çocuklarının da oyuncak bebeklerle oynayarak farkında olmadan kendilerini geleceğe hazırladıklarını belirtir (Mesnevî, VI/2255; V/3597, 3598). Mevlâna'nın bu fikirleri de yine son yıllarda bilimsellik kazanan 'oyunla eğitim' formasyonunun yüzyıllar öncesinde ortaya konmasıdır.(2)

b. Çocuk ve okul

İlk eğitimini annesinden alan çocuğun ikinci eğitmeni okuldaki hocasıdır. Mevlâna'ya göre; çocuk okula giderken eğitiminden sorumlu olan öğretmen kadar babası da sorumluluk sahibidir. Artık büyüyüp evden çıkan çocuk öğretmeni ve babası vasıtasıyla eğitimine devam eder.

c. Babanın görevi

Çocuğunun düzenli olarak okula gitmesini temin etmek; eğer gitmek istemiyorsa onu ödüllendirme yöntemiyle para ve çeşitli hediyeler vererek gitmesini sağlamaktır. Çünkü çocuk henüz okulda görüp öğrendiklerinin faydasını, ileride ne işe yaradığını henüz bilmemektedir. Yine Mevlâna'ya göre; çocuk okuldaki bilgilerin ne işe yaradığını bilip, anladıktan sonra hiçbir zorlama olmadan okula gidecektir (Mesnevî, III/4585-4588; IV/2578). Yani kısaca söylemek gerekirse babanın çocuğunun eğitimindeki görevi; onun eğitimi için gerekli olan maddi-mânevî alt yapıyı tesis etmektir.

d. Öğretmenin görevi

Okula gelen çocuğu okuma-yazma ve çeşitli misaller vermek suretiyle diğer ilimleri öğreterek yetiştirmek; okula gelemeyecek kadar hasta bile olsa çocukları evine çağırarak hasta yatağında eğitime devam etmesidir. Öğretmenin başarısı da öğrencinin istekli olmasıyla doğru orantılıdır (Mesnevî, VI/1656). Öğretmen bazen de okula gelmeyen veya dersi iyi anlamayan öğrenciye ceza verir (Mesnevî, V/3006 vd.). Mevlâna'ya göre; bu cezalandırma sonucunda çocuk ölse dahi öğretmenin diyeti gerekmez. O, çocuğu kendi hizmetinden geri durduğu için cezalandırmamış, öğrencinin eğitimi için bu cezayı vermiştir. Çünkü; öğretmen aynı zamanda Allah'ın vekilidir (Mesnevî, VI/1519). Fakat aynı işi baba yapsa diyet gerekir. Zira çocuğun babaya hizmeti farzdır. Baba çocuğunu kendine hizmette geri durduğu için; yani 'kendisi' için cezalandırmıştır (Mesnevî, VI/1518 vd).

e. Çocuk ve san'at

Mevlâna öğretmensiz bilgi öğrenilmeyeceği gibi ustasız da san'atın bellenmeyeceğine dikkat çeker ve teorik ve pratik eğitimin de gereğini vurgulayarak şöyle der:

"Dünyada en aşağılık sanat bile hiç ustasız elde edilebilir mi?

Her sanatın öncesi bilgidir, ondan sonra icra, amel gelir...

Ey akıl sahibi! Sanat öğrenmeye çalış; fakat o sanatı ehil olan kerem sahibi temiz bir kişiden öğren.

Kardeş, inciyi sedefin içinde ara, sanatı da sanat ehlinden iste!

Bir adam derici olsa, bu sanatını yaparken kirli bir elbise giyse bu elbise onun zenginliğini, yüceliğini azaltmaz ki!

Demirci demir döverken yırtık-pırtık bir elbiseye bürünse, halkın nezdindeki itibarı eksilmez ki!

Şu halde kibir elbisesini bedeninden çıkar; bir şey belleyip öğrenme hususunda aşağılık bir elbiseye bürün.

Bilgi sahibi olmanın yolu sözle; sanat bellemenin yolu ise iş iledir." (Mesnevî, V/1054-1057, 1059-1062).

f. Çocuğun görevi

Kendisine sağlanan bu imkânlar çerçevesinde kendisini yetiştirmek; derste hocasını, dükkânda ustasını iyi dinleyerek ona saygı duymak ve asla onlarla iddialaşmamaktır (Mesnevî, VI/1656; II/1578). Yine Mevlâna san'at öğrenen veya öğrendiğini zanneden gençlere şu önemli tavsiyelerde bulunur:

"Ticarette olgunlaşmamışsan yalnız başına dükkân açma; yoğrulup ustalaşıncaya kadar birinin emri altına gir!

Ustaya müracaat etmeksizin sanat öğrenip, dükkân açan kişi şehirde de alay konusu olur, köyde de!" (Mesnevî, II/3455, III/590).

4. EVLAT EBEVEYN İLİŞKİSİ

"Ve iyi bilin ki, mallarınız ve çocuklarınız bir imtihandan ibarettir. Allah yanında ise büyük mükafatlar vardır." (Enfal/28; ayrıca bkz. Tegabun/15).

a. Mevlâna'nın çocukları

"Benim güzel yüzlü sultanım yüzüme güldüğü için benim neslimin çocukları da hep güler yüzlü oldular." Hz. Mevlâna (Eflâkî, II, 387).

Daha önce belirtildiği gibi Mevlâna iki hanımla evlenmiş; ilk eşi Gevher Hatundan Bahâeddin Sultan Veled (D. 1226) ve Alâeddin Çelebi (D. 1227); ikinci eşi Kerra Hatundan ise Muzaffereddin Emir Âlim (ölm. 1297) ve Melike Hatun (ölm. 1304) olmak üzere üç oğlu ve bir kızı dünyaya gelmiştir (Eflâkî, II, 385; krş. Furuzanfer, 409 vd.). Bu çocuklardan en büyüğü Bahâeddin Sultan Veled babasının ölümünden sonra Mevlevîlik Tarikatını kurarak onun düşünce ve felsefesini yaymış; kardeşi Alâeddin ise esnaflıkla uğraşmış (Ahî), zaman zaman babasıyla ters düşmüş ve Mevlâna'nın yaşadığı dönemlerde vefat etmiştir (1262). Mevlâna'nın ikinci hanımından dünyaya gelen Muzaffereddin Emir Âlim ise Selçuklu sarayında görev yapmış ve padişahın haznedarlığına kadar yükselmiştir. Mevlâna'nın tek kızı Melike Hatun da babasına olan bağlılığından dolayı 'Hüdavendigârzâde' (Efendipula) diye anılmıştır (Eflâkî, II, 385). Günümüzde 23. kuşağa ulaşan Mevlâna'nın soyu ise kendisine huy ve fizikî bakımdan en çok benzeyen Bahâeddin Sultan Veled'in vasıtasıyla olmuştur.

Mevlâna çocuklarıyla daima iyi iletişimler kurmuş ve bilhassa Sultan Veled'i yanından hiç ayırmayarak ders ve meclislerinde hazır tutmuştur. Sultan Veled daha küçükken babasının kucağında uyumayı çok sever ve kucaktan bırakıldığı zaman ağlamaya başlarmış. Eflâkî Dede bu olayı şöyle anlatır:

"Mevlâna'nın oğlu Sultan Veled Hazretleri henüz meme emen bir çocukken daima babasının kucağında uyurdu. Mevlâna, teheccüd zamanı kalkıp gece namazını kılacağı vakit, Sultan Veled bağırır ve ağlardı. Mevlâna Hazretleri, susturmak için namazı bırakır, onu kucağına alır ve tekrar uyuturdu." (Eflâkî, II, 196).

Mevlâna, Sultan Veled ve gelini Fatma Hatundan olma torunu Ârif Çelebi'yi de çok sever ve yaşlılığı döneminde dünyaya gelen bu torununa ayrı bir önem verirdi. Yine Eflâkî Dede'nin eserinde yer alan aşağıdaki hikâye, günümüzde de dersler alınması gereken ana fikirleri barındırmaktadır:

"Mesnevihân Sirâceddin Mevlâna'nın, çocuklarla olan iletişimini anlatırken şöyle der: Bir gün Hüsâmeddin'le birlikte Mevlâna'yı ziyaret etmek için medreseye gelmiştik. Birdenbire bahçenin kapısı açıldı, bir de baktım ki, Mevlâna'nın torunu Çelebi Emir Ârif'i küçük bir arabaya oturtmuşlar, lalası da onun arabasını çekiyor. Mevlâna, hemen yerinden kalkarak arabanın ipini mübarek omzuna koyup; 'Ârif'e öküzcülük edebilirim' dedi. Bunun üzerine Çelebi Hüsâmeddin de kalkarak arabanın

bir tarafını tuttu, bir iki defa medresenin avlusuna dolaştırdılar. Çelebi Ârif, tatlı tatlı gülüyor ve seviniyordu. Mevlâna, 'Çocukları okşamak, şeriat padişahı ve hakikat ayının feleği olan Peygamberimizden biz Müslümanlara kalmış bir mirastır. Peygamber; 'Çocuğu olan çocuklaşsın' buyurmuştur' dedi ve şu şiiri okudu:

Babanın aklı dünyayı ölçerse de, küçük çocuğun anlaması için 'ti ti' der.

Madem ki, işim-gücüm çocuklardır; o halde çocukların diliyle konuşmak lâzımdır." (Eflâkî, II, 241).

b. Çocuklar ve ebeveynleri

"Biz o insana anne-babasına güzel davranmayı tavsiye ettik..."(Ahkaf/151).

Mevlâna insanlara daima hayırlı evlat istemeleri konusunda telkinde bulunur ve "Nice büyük adamların oğulları vardır ki, kötülükte bulunur, yaptığı kötü iş yüzünden babasına utanç vesilesi olur" der (Mesnevî, VI/258); ve yine babalarının malı ve mülküyle övünen gençleri eleştirir (Mesnevî, VI/257). Mevlâna çocuklar ve yaşayan veya ebediyete intikal eden anne-babaları arasındaki hâlâ devam eden gizli bir bağın da bulunduğunu hatırlatarak evlatlara şu ince mesajları verir:

"Babanın ağaca benzeyen vücudu, gizli bir yol vasıtasıyla oğlunun iki gözünden su alır, gıdalanır.

Oğuldan coşan bu kaynak ananın, babanın bahçelerine kadar akar gider.

Anayla, babanın gönül ve hayat bahçeleri bu suretle yeşerir, tazeleşir. Onun gözleri bu iki ırmak yüzünden yaşarır, gözyaşı döker.

Kaynak (yani evlat), hastalanıp kötüleşirse o ağacın dalları, yaprakları da kurur;

O ağaç kurumaya başlar. Çünkü, oğlun vücudundan sulanıyor, gıdalanıyordu.

Nice böyle gizli su yolları vardır ki ey gafiller, sizin canınıza eklenmiştir." (Mesnevî, VI/3586-3591).

SONUÇ

Hz. Mevlâna'nın eserleri ve bu eserlerinde işlediği konular geçmiş dönemlerde olduğu gibi günümüz insanları için de önemli mesajlar ve nasihatler içermektedir. 800 yıla yakın bir zaman dilimini kapsayan bu fikirler, günümüzde dahi güncelliğini korumakta; ve hatta daha yeni keşfedilmekte, bu husus da Hz. Mevlâna'nın sadece dönemine hitap eden bir düşünür değil, çağlar boyunca muhatap bulabilen bir fikir ve bilim adamı olduğunu göstermektedir. Şüphesiz Mevlâna'nın bu fikirleri "Ben yaşadığım müddetçe Kur'ân'ın kölesi; Hz. Muhammed'in yolunun tozuyum..." (Külliyât-ı Dîvân-ı Şems, I, 1387, Rubai No: 1331) düsturunca Kur'ân-ı Kerîm'den ve Hadis-i şerîflerden alınarak kendi örneklemeleriyle sunulmaktadır. Hal böyle olunca da Mevlâna'nın fikirlerini anlayabilmek için Âyet ve Hadislere vakıf olmak ve Mevlâna'nın fikir dünyasını İslâmiyet'in daha kolay anlaşılabilmesi için bir araç olduğunu kabul etmek gerekmektedir. Zaten Mevlâna en önemli eseri Mesnevî'nin henüz başlangıcında "Bu kitap, Mesnevî kitabıdır. Mesnevî, hakîkate ulaşma ve yakîn sırlarını açma hususunda din temellerinin, temelidir. Allah'ın en büyük fıkhı, Allah'ın en aydın yolu, Allah'ın en açık delilidir... Şüphe yok ki Mesnevî, gönüllere şifadır; hüzünleri giderir, Kur'ân'ı apaçık bir hale koyar..." (Mesnevî, I, Önsöz) diyerek eserinin nasıl okunup, ne türlü anlaşılması gerektiği hakkında okuyucuları aydınlatır.

Bu yazıda işlenmeye çalışılan "Hz. Mevlâna'da Evlilik, Aile ve Çocuk Eğitimi" konusundaki Mevlâna'nın fikirleri de yukarıda görüldüğü gibi kendine has teşbihlerle Âyet ve Hadislerin ışığında dinimizin emir, yasak ve tavsiyelerini beyan etmektedir.

NOTLAR

1- Milliyet gazetesinde yer alan bir araştırma Mevlâna'nın bu ilginç tespitini doğrulamakta ve onun yaklaşık 800 yıl önce söylediklerinin günümüzde henüz yeni keşfedildiğini göz önüne sermektedir. Biz bu haberin tamamını kıyas açısından aşağıya alıyoruz:

"DIŞ HABERLER

Bebeklerle lütfen düzgün konuşun

Bebekler doğduğu anda anlamlı konuşmaları anlamsız sözcüklerden ayırt edebiliyor

İtalyan, Fransız ve Japon araştırmacılar tarafından yapılan araştırmada, 2 ila 5 günlük 12 bebeğe kasetten konuşmalar dinletilerek özel optik topografi cihazlarıyla beyinlerindeki kan basıncı ve oksijen seviyesi ölçüldü. Daha sonra bebeklere aynı kaset tersten dinletildiğinde, beyinlerinin sol yarımküresindeki aktivite seviyesi düştü.

Beynin sol yarımküresinin konuşma ve dil yeteneğiyle ilgili olduğunu söyleyen araştırmacılar bebeklerin doğumdan birkaç saat sonra anlamlı konuşmaya duyarlı hale geldiğini, anlamsız sözcüklere ise tepki vermediklerini söyledi. Araştırmacılar, "İnsan beyni doğumdan itibaren konuşmayı ayırt edebilecek donanımda" dedi." (*Milliyet*, 10 Eylül 2003, Çarşamba).

2- Milli Eğitim Bakanlığı da yeni eğitim tekniklerini sunduğu bültenlerinde Mevlâna'nın tespit ettiği 'oyunla eğitim' teorisini 21. yüzyıl eğitim teknikleri olarak sunmakta ve 5-17 yaş grubu eğitim ihtiyaçları açısından aşağıdaki sıralamaya dikkat çekmektedir:

. Oyunla eğitim,

. Deneme - yanılma ile öğrenim,

. Uygulamalı eğitim,

. Kısıtlamasız yaratıcı eğitim

(*Eğİ Tek*; Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü Eğitim ve Teknoloji İnternet sayfası; Dünyada Eğitim Teknolojisi, Kasım 2002, Yıl:1, S. 5).

KAYNAKÇA

Eflâkî, 1989, *Âriflerin Menkıbeleri*, Terc. Tahsin Yazıcı, I-II c., MEB Yay., İstanbul.

Mevlâna Celâleddin-i Rûmî, 1985, *Fihi mâ fih*, Tercüme: Meliha Ü. Tarıkahya, M.E.B. Yayınları, İstanbul.

Furuzanfer, 1990, *Mevlâna Celâleddin*, Çev. Prof.Dr. F. Nâfiz Uzluk, İstanbul.

Mevlâna Celâleddin-i Rûmî, *Külliyât-ı Dîvân-ı Şems*, Nşr. B. Furuzanfer, I-II c., Tahran, hş.1374.

Mevlâna Celâleddin-i Rûmî, 1995, *Mesnevî*, Çev. Veled İzbudak, I-VI c., MEB. Yay., 3. Baskı, İstanbul.

VELED ÇELEBİ'DEN MEVLEVÎ MUHİTİYLE İLGİLİ BAZI HATIRALAR ve ÖNEMLİ NOTLAR

*Yakup ŞAFAK**

ÖZET

Veled Çelebi (İzbudak, 1867-1953) Mevlâna Dergâhının son postnişinlerinden biridir. Aynı zamanda eğitimci, araştırmacı, yazar, şair, mütercim ve siyaset adamı olan Veled Çelebi, uzun yaşamı boyunca birçok önemli hadiseye şahit olmuş ve bunları mecmua ve defterlerine kaydetmiştir. Bu mecmua ve defterler, halen Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi'nde bulunmaktadır. Bu yazıda söz konusu kaynaklardan derlediğimiz hatıra türünden notları, yeni harflere aktararak ve gerekli izahları yaparak araştırmacıların ilgisine sunuyoruz.

Anahtar Kelimeler: Veled Çelebi (İzbudak), Mevlevîlik, Mevlevîler, Uzluk Arşivi.

ABSTRACT

VELED ÇELEBİ'S MEMORİES AND SOME İMPORTANT NOTES CONCERNED WİTH ENVİRONMENT OF MAWLAWİES

Veled Çelebi (İzbudak, 1867-1953) is one of the latest sheikhs of the mawlawies, at Konya. He is also educator, researcher, author, poet, translator and politician. He witnessed a lot of important events, in the period of his long life; and he recorded these events at his notebooks. Presently these notebooks are in the Selçuk University, Center Research of the Seljuks. We present these memories and notes which we collected them from that notebooks, to the researchers at this article. We transcripted notes with Latin alphabet and explained the important subjects.

Key Words: Veled Çelebi (İzbudak), Tariqa of Mawlawis, Mawlawi dervishes, Uzluk's archives.

* Yrd. Doç. Dr. Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

GİRİŞ

Yakın dönem Türk dili ve edebiyatının önemli sîmâlarından olan Mehmed Bahâeddin Veled Çelebi (İzbudak, 1867-1953), Mevlâna Dergâhı son postnişinlerinden biridir. Mevlâna soyundan olması münâsebetiyle çocukluğunu ve gençliğinin ilk çağlarını Konya'da, Mevlevî muhitlerinde geçirmiş, 1889 yılında İstanbul'a göç etmiştir. Özellikle Türk dili ve edebiyatına meraklı olan Veled Çelebi, İstanbul'da bir yandan Mevlevî çevrelerinin içinde yer alıp tarikatinde olgunlaşırken, diğer yandan edebiyat muhitlerinde birçok edip ve yazarla tanışarak bu alanda araştırmalar yapmaya, makale ve eserler neşretmeye koyulmuştur (İbnülemin,1977-1982; İzbudak, Hatıralarım; Uzluk, 1962, 1968; Korucuoğlu,VÇİ; Akar, VÇI; Şafak, 2001).

Meşrûtiyetten sonra Mevlâna Dergâhı postnişinliğine atanan Veled Çelebi, 1910-1919 yılları arasında Konya'daki görevi esnasında çeşitli hizmetlerde bulunmuş ve birçok hatıralar yaşamıştır. Onun görevi esnasında, Mevlevîler için, cereyan eden en önemli hadiselerden biri, Sultan Reşad'ın isteği ile, Birinci Dünya Savaşında vatan savunmasına katılmak üzere bir "Mücâhidîn-i Mevlevîyye" alayı oluşturulmasıdır. Askerlerin moralini yükseltmek için cepheye sevkedilen ve üç yıl Şam'da kalan bu alay, birlik halinde fiilen savaşa katılmamış, ancak bazı fertler cephede görevlendirilmiştir. Osmanlı ordusunun Suriye bozgunu başlayınca birlik Konya'ya dönmüş ve asker dervişler dergâhlarına dağılmışlardır (İzbudak, 54-55; Akar, 40-42; Gölpınarlı, 177-178).

Sultan Vahîdeddin tarafından 1919 yılında bu görevinden azledilen Veled Çelebi, 1921 yılında Anadolu'ya geçerek Millî Mücadeleye katılır. Ankara'da da etkin olarak eğitim ve kültür faaliyetlerine iştirak eden Çelebi, Cumhuriyet döneminde uzun süre milletvekilliği (1923-1939 Kastamonu, 1939-1943 Yozgat) yapmış, hayatının bu safhasında da önemli kişiler arasında bulunmuş ve pek çok olaya tanıklık etmiştir (Öztürk vd., 1995, II/C.III, 488-489).

Uzun yaşamı boyunca, kâğıt ve kalem onun en değerli sırdaşı olmuş; düşüncelerini, derlediği çeşitli bilgileri ve görüp işittiği önemli hadiseleri anekdot halinde mecmua ve defterlerine bizzat kaydetmiş veya dostlarına yazdırmıştır. Bu hatıralar ve notlar içinde gerek Veled Çelebi'nin hayatı, gerekse yakın dönem Mevlevîlik tarihine belirli yönlerden ışık tutacak bilgiler vardır; aynı zamanda Mevlevî zarâfetini yansıtan anekdotlar da bulunmaktadır.

İşte bu mecmualarda kayıtlı olup tarihî ve edebî değeri bulunan ve bilhassa Mevlevîlik tarihi için kıymetli bilgiler ihtiva eden hatıra türünden bazı notları yeni harflere aktararak okuyucuların ve araştırmacıların ilgisine sunuyoruz.

Hatıraların yer aldığı mecmualar Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi (SÜSAM)'nde bulunmaktadır. Mecmualar, kısmen, bizzat müellif, kısmen de onun müsveddelerini temize çektiği anlaşılan başka kişilerin yazılarıyla kaleme alınmıştır.(1)

Ayrıca bu mecmuaları, -Veled Çelebi'ye gönülden bağlı olup onun vefatından sonra metrûkâtı kendisine verilmiş olan- ünlü tıp tarihçimiz ve Mevlevîlik müntesibi Feridun Nafiz Uzluk(1902-1974) baştan sona tetkik etmiş, onlara yer yer açıklayıcı notlar düşmüş, boş sayfalara da çeşitli konularda kendi notlarını yazmıştır.

Bilindiği üzere Veled Çelebi'nin Mevlâna ve Sultan Veled'in eserleri ve hayatları; Mevlevîlik; Türk dili ve edebiyatı v.s. konularda birçok kitap ve makaleleri bulunmaktadır. Eserlerinin bir kısmı basılmış, bir kısmı ise yayınlanmadan kalmıştır. (Bk.Uzluk, 1962; Akar, 107 v.d.). Yayınlanmayanlar içerisinde mecmualar ve defterler önemli bir yer tutar. Nitekim F. Nafiz Uzluk da bu konuda "Eğer bunlar vaktiyle yayın alanına çıkarılabilse idi; memleket irfanına büyük hizmetlerde bulunulmuş olurdu" (Uzluk, 1962, 13) demektedir.(2) Bugün Veled Çelebi'den F. Nafiz Bey'e intikal eden müsveddeler, evraklar, mecmua ve defterler büyük ölçüde korunmuş olup Uzluk ailesinin elinde kalanlar Prof. Dr. Haşim Karpuz tarafından Selçuk Üniversitesi'ne kazandırılmış ve SÜSAM Uzluk Arşivi adında bir bölüm açılmıştır.

Yazımızda notların alındığı mecmualar, numaralarıyla birlikte konu başlarında belirtilmiş,

bulundukları sayfalar ise ilgili paragrafların sonlarında gösterilmiştir. Sonradan müellif tarafından yapılan ilâveler köşeli parantez içinde sunulmuş, tarafımızdan yapılması zorunlu görülen ilâveler ise normal parantez içinde verilmiştir.

Söz konusu mecmualardan, adı geçen arşivdeki Y96 ve Y97 no.lı Çelebi Cönkleriyle Y105 no.lı Birinci Cep Mecmuası incelenmiş ve içlerinden konumuzla ilgili kısımlar, yazımızda nakledilmiştir. Büyük boyda ve oldukça hacimli olan ve içinde, ekseriya birbirleriyle bağlantısız olarak muhtelif zamanlara ait her türlü bilgi bulunan Çelebi Cönklerinden ilkinin (Y96) baş sayfasında F. Nafiz Uzluk'un şu notu bulunmaktadır: "Veled Çelebi Hazretleri'nin 1953, 4 Mayıs(ta) vefatı dolayısıyla müşârun ileyhin metrûkâtını bu yoksul bendesi Feridun Nafiz Uzluk'a verdiler. (...) Çelebi'ye Tanrı rahmet ve mağfiret buyursun, âmin. Ağustos 1954, Feridun Nafiz Uzluk, Ankara Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi Profesörü." (Ayrıca bk. Akar, 121-122.)

Diğer Cönk'ün (Y97) başında, müellifin el yazısı ile "1 Zilhicce 1322 ve 24 Kânûn-i Sânî 1320 tarihinde bu mecmuaya yazılmaya başlandı. Mehmed Veled" ibaresi bulunmaktadır. Birinci Cep Mecmuası (Y105) ise küçük boyda 315 sayfalık bir defter olup baştan sona Mehmet Ceylan ve Veled Çelebi'nin hattıyla yazılmıştır.

HATIRALAR–ANEKDOTLAR

ÇELEBİ CÖNKÜ (Y 96)'NDEN:

Şeyhimden, o da şeyhi İstanbul'da Yenikapı Mevlevîhânesi postnişîni, zâhiri ve bâtını ma'mûr, ecille-i meşâyıhtan Osman Efendi'den mervîdir ki Cenâb-ı Mevlânâ, Sultan Osman'a kılıç kuşattığı vakit ellerini kaldırmış, dokuz fâtiha okumuş; elini yüzüne çalacağı zaman Sultan Veled ricâ etmiş, dokuz daha okumuş, be-tekrâr ricâları üzerine otuz altıya bâliğ olmuş.

Gerçi Şeyh Osman Efendi merhum, Sultan Hamid'in evâil-i saltanatına erişmişse de gerek merhum ve gerek şeyhim hazretleri hakkında şâibe-i kizb ve tabasbus aslâ tasavvur olunamayacağından ve ale'l-husûs merhûm, bugünkü düçâr olduğumuz felâkete bi't-tabi erişemediğinden bu fıkra-i kerâmet-nişan pek acîb ve pek mühîbdir. (s. 7)(3)

Beni şeyhim Elîf-i pür-meâlî
Be-kâm etti füyûz-i ma'nevîden
Cenâb-ı Pîr'e vâsıl silsileyle
İcâzet-bahş kıldı Mesnevî'den.(4) Veled Çelebi (s. 8).

Hoca Hüsam Efendi Hemdem Çelebi'nin(5) huzurunda iken birisi, ondan (Mesnevi'nin) yedinci cild(i) hakkında fikrini sormuş, Çelebi Efendi'den sorulmasını ihtar etmiş. Hemdem Çelebi şu yolda cevap vermiş: "Altı cildi kemâl-i im'ân ile okuyunuz da ondan sonra yedinci cild hakkında hükmü kendiniz verirsiniz."

Halbuki Hemdem Çelebi Hazretleri, kendi dest-i hattıyla kütübhânemizdeki kadîm cild-i sâbi' nüshasına, kendisinin bir tefe''ül neticesinde, yedincisinin de Mesnevi'den olduğuna kâil olmuştur. (s. 14)(6)

Kembric (Cambridge) Dârü'l-fünûnu edebiyyât-ı şarkıyye müderrisi Mr. Nikolson (Nicholson)'un(7) Konya Müzesi Müdürü Yusuf Beyefendi'ye(8) Hz. Mevlânâ hakkında yazdığı mektuptan bir fıkra:

Hz. Mevlânâ ka'rına vusûl kâbil olmayan bir fikr-i amîk sahibidir. (s.89)

Konya Valisi Ârifî Paşa'dan mesmû'dur:

Dünyada kolayı bulunmaz bir güç var ise o da gücü kolay sanmaktır.

Sungurun ölüsü de bine, dirisi de bine. "Tüyünden cıga yaparlar, padişahlar taclarına takarlar." (s. 163)(9)

Şeyh Bâkî Dede kardeşimiz(10)

Haşre dek medresede nahv ü meânî okusan
Bendeki sırr-ı Alî'yi duyamazsın düdüğüm(11) (s. 163)

Bahâriye Mevlevî şeyhi merhum Nazif Dede'ye(12)

Mesnevi okutmak için ruhsat bâbında edilen tefe''ülde şu beyt-i şerîf çıktı:

Ey Bilâl efrâz bang-i selselet
Z'an demî k'ender demîdem der dilet.(13) (s. 249)

İstanbul'da Yenikapı Mevlevîhânesi'nde misâfir kaldığımda Kazancı Hâlid Dede'den zeytinyağlı yeşil bakla ve enginar niyâz etmiştim:

Hâlid Dede Efendi'den ey peyk-i nâmdâr
Arz et ki eyleriz nice himmetler intizâr
Et lokmasıyla pek o kadar hoş değil başım
Külbastı yâ kebâba dahi etmem i'tibâr
Kâfî bana taayyüş içün etli sebzevât
Kılmak kolay fakîri tuz etmekle vâyedâr
Elbet börekle baklavayı çok canım çeker

Yağlar fakat düşündürür ey mûnis-i kibâr
Ben de anın-çün eyliyorum şimdi iktifâ
Zeytinyağıyla istiyorum bakla enginâr
Ammâ yoğurt ile marulu eksik eyleme
Min gayri haddin eyliyorum arza ictisâr (s. 254)

ÇELEBİ CÖNKÜ (Y 97)'NDEN:

Benim Ressamlığım: Çocukken komşumuzun beyaz sıvalı duvarı benim yazı tahtam olmuş; besbelli babama şikâyet etmişler. Bir gün babamla beraber Dergâh-ı Şerîf'ten evimize geliyorduk. O duvarın dibine gelerek babam duvarda bir leylek resmi gördü. [Resim değil ya, çocukça bir şeyler!]

-Aman ne güzel leylek! Acaba bunu kim yaptı ki?

deyince ben, kemâl-i gururla elimi göğsüme işaret ederek,

-Ben!

demekliğimle beraber "şırrak!.." diye bir tokat yanağıma yapıştı. O vakit anladım ki Hacı Baba ben imişim! (s. 89)

Kaygısız Ömer Dede: 1270 senesi huzûr-ı Pîr'de vefat edip Geylânî Dede yanında medfundur. Ekseriya o vakit mütevellî-yi vakıf olan Hidâyetzâde Osman Efendi'nin selâmlığında ikâmet edermiş. Mezarı malûmdur. Vaktiyle ihvan, saat on bir raddelerinde ziyâret eder, yavaş yavaş akşam namazına mescide yetişirlerdi. (s.220)

Bundan dört beş gün akdem kızım[14] köşkümüzde, maslak başında, dutların altında semâ dedem Malatyalı İbrahim Dede'nin yanına gitmiş ve bir tavr-ı mahsûs ile "Dede! Sen de mi hâlâ esîr-i zülf-i yâr olmaktasın" demekle Dede ne diyeceğini şaşırmış, kemâl-i hayretle "Vay imanı yok!" demiştir. 22 Cumâde'l-uhrâ 1326/8 Temmuz 1324 Çâker-i Âl-i Muhammed İbn-i Mevlânâ Veled. (s.293)

Şeyh Abdülvâhid Çelebi: 1325 sene-i hicriyyesi ve 1323 senesi Eylülünün 12. Çarşamba günü akşamı gece saat bir buçukta ihvânı ihzâr edip onlarla beraber bülend âvâz ile ism-i celâle devam eylediği halde vefat eylemiştir. Abdülhalim Çelebi Manisa'dan Dersaâdet'e gelip 17 Eylül 1323'te ahz-i meşîhat ve birinci mecîdî ile taltif oldu.[15] (s. 391)

BİRİNCİ CEP MECMUASI (Y105)'NDAN:

(Bu mecmuadan, Veled Çelebi'nin gerek Galata Mevlevîhânesi'nde gerekse Mevlâna Dergâhı'nda postnişin iken Mevlevîliğe intisap eden kişiler hakkında verdiği bilgilerle bazı hatıralar nakledilecektir.)

Ziyâeddin, Necmeddin, Hilmi - Sultan Reşad Hazretlerinin oğullarıdır- Efendiler Hazarâtı ile seccadeci başı Emin Bey'in Dolmabahçe Sarây-ı Hümâyûnunda leyle-i berât âyîn-i mahsûs icrâ edildikten sonra bir salonda şevketlü Sultan Mehmed Reşat Efendimiz Hazretleri de hazır bulundukları halde, dördü de fakîrden sikke-i şerîfe iktisâ eylemişlerdir.[16] Ol vakit fakir Galata [Mevlevîhanesi] şeyhi idim. 15 Şaban 1327 / 19 Ağustos 1325. (s.152)

Huzûr-ı akdes-i Mevlânâ'ya sâdât-ı Mevlevîyye hizmetkârlığına yevm-i vurûd-ı dervîşânemin [Sâdât-ı kirâm-ı Mevlevîyye hizmetkârlığına "Çelebi Efendi" unvânıyla nasb ve tayin olduğumun] tarihidir: 8 Receb 1328 ve 2 Temmuz 1326 yevm-i Cuma.

El-Hâc Tâhir Efendi'nin, huzûr-ı akdes-ı Hudâvendigârîda fakîrin yedimle sikke-i şerîfe iktisâsı: 23 Receb ve 17 Temmuz Cuma ertesi.

Evkâf Nezâreti memurlarından ve Hazret-i Aziz Hüdâyî (kuddise sırruhû) evlâdından olup Konya Evkâf-ı celâliyye ve arâzî-i emîriyye tahdîd-i hudûd komisyonu azalığına gelmiş ve komisyonun her cihetinde hamiyyetine, sadâkatine muhâlif yolsuzluk ve vakf-ı şerîfe îcâbsız zulüm ve ihânet görmekle istifâ eylemiş olan ârif, halûk Gülşen Beyefendi'nin fakîrin yedimden huzûr-ı Pîr-i destgîrde sikke-i şerîfe iktisâsı: 16 Receb sene-i m. ve 9 Temmuz sene-i m. Cuma ertesi (s.154)

Maiyyet-i âcizânemde Konya'ya irsâl buyrulan Damad Refik Beyefendi'nin mukarreb-i hâsı Zeki Efendi ile Doktor Halil Beyefendi'nin kezâ huzûrunda sikke iktisâları: 10 Receb sene-i m. ve 30 Temmuz sene-i m. Pazar.

Konya jandarma kumandanı Dede Paşazâde Enîs Beyefendi'nin hazret-i akdes-i Mevlânâ'da fakîre intisâbı ve sikke-i şerîfe iktisâsı: 16 Ramazan 1328 ve 7 Eylül 1326 Salı.

Zevceleri Hanım dahi intisâb edip arakiyye iktisâ eylemiştir.

Konya vâlî-i âlîsi saadetlü Arifî Paşa Hazretleri'nin[17] huzûr-ı Pîr-i destgîrde fakîrden sikke-i şerîfe iktisâ eylemesi: 1328 ve 1326. (s.156)

Hacı Cemâleddin Efendizâde Hacı İzzet Çelebi'nin fakîrden evrâd-ı şerîfe kırâatine istîzânı: Selh-i Muharrem 1329.

Kâtibim Derviş Kemâleddin'in huzûr-ı akdes-i Mevlânâ'da fakîre intisâbı: 4 Rebîü'l-evvel 1329 ve 20 Şubat 1326.

Mûma ileyh deviş, halûk, hâmûş, şâir, ârif, Fârisî, Fransevî, İngilizî lisanlarını bilir, Arabî'ye bir derece vâkıf, yazısı güzel kitâbet-i resmiyessi sehl ü revân ve feyyâzdır. Kendisi İstanbuliyyül'l-asl Sadr-ı a'zam Derviş Paşa hafîdi ve Ali Paşa mahdûmudur.Sellemehu'llâhü tealâ.

[Mûma ileyh bu sene vefat eyledi: Haziran 1937.][18]

Konya'da Alay Emîni Ali Rıza Efendi'nin bizden sikkepûş olması: 20 Teşrin-i evvel 1327.

Niğde Tahrîrât müdürü şehriyyü'l-asl Ali Şefik Bey'in sikkepûş olduğu: 24 Zilkade 1329, 3 Teşrin-i sânî 327.

Mûmâ ileyh gençtir. Ezkiyâ-yı erbâb-ı kalemdendir, terbiyelidir. (s.158)

Âbid Çelebizâde Bahâeddin Çelebi'nin fakîre intisâbı, huzûr-ı Pîr'de: 26 Zilkade 1329 ve 5 Teşrîn-i sânî 1327.

Mûmâ ileyh kudûmzen başımızdır, sesi gâyet müsâiddir, terbiyelidir, evrâd-ı şerif dahi mühürlenmiştir.

Hâlezâdem Şehâbeddîn ve Ammizâdem Âbîd Çelebiler fakîrin elinden tâib ve müstağfir olarak ism-i celâl ve evrâd-ı şerîfe icâzet almışlardır. Veffakahümu'llâhü teâlâ, âmîn: Muharrem 1330 ve 26 Kânûn-i evvel (1) 327.

[Âbid bir kaç sene evvel vefât etti. Şehâbeddin geçenlerde vefât etti: 18 Nisan 1938]

Kudemâ-yı fukarâ-yı Mevlevîyyeden demirci Derviş Hasan'ın huzûr-ı akdes-i Mevlânâ'da fakîre intisâbı: 5 Rebîü'l-evvel 1329 ve 21 Şubat 1326.

Mûmâ ileyh bundan kırk sene evvel tekmîl-i hıdmed ve hayli zaman dergâh-ı Pîr'de mücâveret ettikten sonra teehhül eylemiş ve fakat bilâhare cümlesinden firâr ve i'tizâl ederek yine âsitân-ı Mevlânâ'da inzivâ- güzîn olmuştur. Mûmâ ileyh kerîmesi ve dâmâdı, haremini hasta ve bîkes bırakıvermeleri üzerine tekrar refîkasıyla birleşmesi tensîb edilmiştir.

Mısır çilekeşi İstanbuliyyü'l-asl Hacı Rıza Dede'nin fakîre intisâbı ve yed ahzî: 8 Şevvâl 1329 ve 16 Eylül (1)327.

Mûmâ ileyh kudemâ-yı ihvânımızdan çalışkan, Fârisî-dân, halûk bir kardeştir. El-yevm kütüphânecidir. Kendisine yed dahi verilmiştir.

Mûmâ ileyhe bu sene hilafetnâme i'ta olunmuştur. Târihi: Evâil-i Şubat 1330.

Mısır çilekeşi Derviş Hacı Emin, huzûr-ı akdeste fakîrin elimde tâib ve müstağfir olup yed almış ve evrâd ve ism-i celâl-i şerîfe ve riyâzet ve perhîzât ve seyr ü sulûke azm ü ibtidâr kılınmıştır: Muharrem 133(0) ve 26 Kânûn-i evvel (1)327.

Mûmâ ileyh hâfîz-ı kelâmu'llâh ve oldukça tahsîl görmüş ve Arabca tekellüm eder. (s.160-162

Türbedâr-ı Hazret-i Pîr ve tufûliyyette mürebbî-i âcizânem Malatyalı İbrahim Dede'ye hilafetname i'tâ edilmiştir: Evâil-i Şubat 1330.

Huzûr-ı akdes-i Mevlânâ'da Dedem İbrahim Dede'ye, Şeyh Hacı Hasîb Dede ve kütübhâneci Hacı Rıza Dede ile beraber üçüne hilâfetname i'tâ edilmiştir. O esnâda hizmetimde bulunan ashâb-ı keşf ü şuhûddan Karababa Derviş Mehmet Burdurî dahi hücreye çıkmakla dedeler akabinde onun da sikkesi tekbîr edilmiştir. (s.164)

Haleb Mevlevîhânesi postnişîni, mesnevîhân ve şâir-i nüktedân Ahmed Remzi Dede Efendi;[19] Denizli Mevlevîhânesi şeyhi kudemâ-yı sulehâ-yı Mevlevîyeden ve âşıkân-ı cânfedâ-yı Mevlevîyyeden Hasan Ali Dede Efendi: Bunların ikisi de fakîrden hilâfetnâme ahz eylediler. Cihâd-ı ekber ilânı hasebiyle Şam'a, bi'l-cümle meşâyıh ve ihvânla gelip Mevlevîhâne'ye misafir olduğumuzda ba'z-ı meşâyıh ve ihvânla Ravza-i Tâhire-i Cenâb-ı Risâlet-penâhîyi ziyârete gittiğimizde bir gece huzûrda ihyâ-yı leyl edip o gece hilâfetnâmeyi Şeyh Ahmed Remzi Dede'ye huzûrda i'tâ eyledim. Sehven Hasan Ali Dede bizimle gelmemiş olmakla onun hilâfetnâmesini de yine orada Remzi Dede'ye verdim. Sonra Hasan Ali Dede de meşâyih ve ihvânla Ravza-i Tâhire'yi ziyâret eylediler. Medîne'ye duhûlümüz: 28 Mart 1331 Cuma günü. (s.166)

Tokat şeyhi Hâdî Dede Efendi, Şam şeyhi Said Dede Efendi, Urfa şeyhi Hüsâmeddin Dede Efendi, Trablusşam şeyhi Şefik Dede Efendi, Kayseriye şeyhi Hüsâmeddin Dede Efendi, Lâzikıye şeyhi Râgıb Dede Efendi, meşâyıh-ı Mevlevîyyeden Yusuf Dede Efendi: Cümlesine Medîne-i münevvereyi üçüncü ziyaretim akabinde Şâm-ı şerîfteki Mücâhiddîn-i Mevlevîyye Kumandanlığı karargâhında hilâfetnâme i'tâ eyledim.

Şam, Urfa, Bahâriye şeyhlerinin ve Yusuf Dede'nin hilâfetnâmeleri Medine'de yazılıp hücre-i saâdette misafir olmuş ve muvâcehe-i seniyyede i'tâ olunmuştur.

Tokat, Trablus, Kayseriye, Lazikıye, şeyhlerinin hilâfetnâmeleri Şam'a avdetimizde yazılıp İmam Hüseyin Efendi'mizin Hücre-i tâhirelerinde yedlerine i'tâ kalınmıştır: 16 Rebiü'l-âhir 1335 ve 27 Kânûn-i sânî 1332. (s.168)

Bahâriye Mevlevîhânesi postnişîni siyâdetlü Ahmed Çelebi: Bunun meşîhatnâmesi bi'n-niyâbe Medine'de muvâcehe-i seniyyede kendisine irsâl kılınmıştır.

Kudemâ-yı ihvânımızdan Mısır çilekeşi Derviş Bekir bize intisâb edip ism-i celâl almış ve sikkesi tekbirlenmiştir: 15 Nisan 1328.

Kudemâ-yı ihvânımızdan Mısır çilekeşi Gürcü Derviş Hasan bizden yed almış ve bey'at eylemiş ve neşesi nisbetinde ism-i celâl okumaya mezûn olmuştur. Mûmâ ileyh ehl-i zikr ihvânımızdandır: Gurre-i Cumâde'l-ûlâ 1330 ve Nisan (1)328.

Dersaâdet'te Nizâmiye birinci fırkasının üçüncü alayının ikinci taburu kumandanı Binbaşı Mehmed Salih bin Rıza Efendi bize intisâb edip sikke tekbir ettirmiş ve ism-i celâl 300 ve evrâd almıştır: Cumâde'l-ûlâ 1330 ve Nisan (1)328.

Dersaâdet'te mütekâidîn-i askeriyyeden ve İsmet Paşazâde Rıza Paşa damadı Ferik Ahmed İzzet Paşa, fakîrden sikke-pûş olup 366 ism-i celâl ahz eylemiştir.

Sivaslı Fakih Efendizâde Süleyman Nâzım Efendi [Adana-Kozan nâfia kondüktörü] Binbaşı Salih Bey; Binbaşı Musa Kâzım Bey [Konya fırkası erkân-ı harbiyye reisi karahisârî] 29 Mayıs (1)328; Âsım Beyefendi: Bunlar dahi intisâb edip sikke-pûş olmuş ve ahz-ı inâbet eylemişlerdir: (1)328.

Burdurlu ashâb-ı kulûbdan Karababa Derviş Mehmed birâderi telgraf çavuşu İlyas Ağa; Burdur Mevlevî şeyhi Mehmed Fehmi Efendi; (s.174) evlâd-ı inâsdan Mehmed Said Çelebi; tabur imamı Denizli Mevlevî şeyhi Hasan ali Dede; Kürd Derviş Mehmed; Siyâhî Derviş Mehmed Hâdim; Nablus kadısı; Niğde şeyhi Hüsâmeddin Dede fakîre sikke tekbir ettirip ism-i celâl ahz etmişler ve evrâd-ı şerîf-i Mevlevî mühürlettirmişlerdir: 11 Şubat (1)330.

Niğde Mevlevîhânesi postnişîni Hüsâmeddin Dede bize intisâb etmiştir. Bir mikdar tahsili var; ahlâklı gençtir. (s.170-172)

Pâdişâh-ı dervîş-nevâz Sultan Reşâd-ı avâtıf-nijâd Efendimiz Hazretleri, berâ-yi ziyâret Konya'ya teşrif eden meşâyih ve dervîşân ve muhibbân ile beraber irsâl buyurdukları ser-berber ve seccâdeci-yi sânî beyefendilerle beraber dâîlerine ve zâbitân ve dervişâna kutularla şeker ihsan buyurmuş olmalarıyla bi'l-bedâhe yazılan gülbang-i şükrânemizdir:

Şeker ihsân buyurmuş pâdişâhım
Bozulmasın ilâhî ağzı tadı
Naîm-i âfiyetle şâdkâm et
Selâtîn serveri Sultân Reşâd'ı

Sultan Abdülhamid'in hal'ine fetvâ-yı şerîf sâdır olup bi'l-istihkâk vâris oldukları makâm-ı saltanatı teklif zımnında şevketlü Sultan Mehmed Reşâd-ı Mevlevî-nihâd Efendimiz Hazretlerinin ikâmet buyurdukları velîahd dairesine Meclis-i Meb'ûsândan gönderilen azâ meyânında Bolu meb'ûsu Hasib Beyefendiye tevcîh buyurulan hitâb-ı şâhânedir:

"Otuz üç senedir i'tidâlimi muhâfaza ettim. Bu müddet zarfında dâima milletin selâmet ve saadetine dua ettim. Mâdem ki millet beni arzu ediyor, maa't-teşekkür bu hizmeti kabul ederim. Benim birinci emelim, şer'-i şerîf ve kânûn-i esâsî mûcibince icrâ-yı hükûmettir. Milletin arzu ve âmâlinden zerre kadar inhirâf etmem. Cenâb-ı Hak muvaffakiyyet ihsan ederse bahtiyârım."

"Millet kendisine her vakit bir padişah bulur, ammâ padişah millet bulamaz" kelâm-ı hakîmânesi dahi ibtidâ-yı cülûs-ı şâhânelerinde harf buyurdukları akvâl cümlesinden olmak üzere meşhûrdur. (s.176-178)

SONUÇ

Sonuç olarak Yakın dönem Mevlevîlik tarihinin önemli simalarından olup aynı zamanda eğitimci, Türk dili ve edebiyatı araştırmacısı, yazar, şair, mütercim ve nihayet siyaset adamı olan Veled Çelebi (İzbudak, 1967-1953), gerek 1910-1919 yılları arasında Mevlâna dergâhı postnişinliği, gerekse hayatının diğer safhalarında karşılaştığı, yahut okuyup işittiği olaylardan, hatıralardan birçoğunu mecmua ve defterlerine kaydetmiştir. Tarafımızdan yayın sahasına çıkarılmakta olan bu notlar, yakın dönem kültür ve edebiyat tarihimiz, bilhassa Mevlevîlik tarihi açısından önem arz etmektedir.

NOTLAR

1- Bunlardan F. Nafiz Uzluktan başka tesbit edebildiğimiz iki şahıs, Veled Çelebi'nin yakınlarından PTT müfettişi Mehmed Ceylan Bey ve Çankırılı Ahmet Talât Onay (1885-1956)'dır. Talât Bey, kendi çalışmalarında bu mecmualardan istifade ettiğini bildirmektedir. Bkz. A.T.Onay, Eski Türk Edebiyatında mazmunlar, nşr. Cemâl Kurnaz, Ankara, 1992, s.LIX.

2- Söz konusu defterlerden Mesmûât adını taşıyan defterde bulunan önemli hatıra ve notlar şu makalemizde neşredilmiştir. "Veled Çelebi'nin Mesmûât'ından", Yedi İklim, S. 135, s. 42-46 (Haziran 2001); S. 136, s.52-57 (Temmuz 2001); A. Sefa Odabaşı Bey de Konya'da neşredilen bazı gazete ve dergilerde bu notlardan bazılarını yazılarına konu edinmiştir.

3- F. Nafiz Uzluk'un notu: "Şeyh Osman Salâhaddin Efendi, 1301/1882 yılında, yani Abdülhamid'in cülûsundan yedi yıl sonra vefat etmiştir. Sultan Murad'ın hal'inde bulunmuş, vazifesi olmayan işlere karışmış, Padişahı Mevlevîler aleyhine kuşkulandırmıştır."

4- Bahis konusu olan zat, Hasîrîzâde Sa'dî Dergâhı'nın son şeyhi olup aynı zamanda Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi Osman Salâhaddin Dede'den mesnevihanlık icâzeti ve Mevlevîyye hilâfeti almış olan Elif Efendi (1850-1927)'dir. Veled Çelebi, İstanbul'a göç ettiğinde Elif Efendi'nin terbiyesi altına girip ondan Mesnevihanlık icâzeti ve Mevlevîlik hilâfeti almıştır. Bkz. İbnülemin Mahmud Kemal, Son Asır Türk Şairleri, s. 1978.

5- Meşhur mesnevihanlardan Hoca Hüsameddin Efendi hakkında bkz. A. Gölpınarlı, Mevlâna'dan Sonra Mevlevîlik, s.321. Son devir Mevlâna Dergâhı postnişinlerinden Hemdem Said Çelebi için bkz. İbnülemin Mahmud Kemal, a.g.e., s. 613-615. Alt paragrafta zikri geçen Hazret-i Şârih, ünlü Mesnevi şarihi İsmâîl-i Ankaravî (öl. 1631)'dir. Mesnevi'nin, Mevlâna'ya ait olmayan uydurma 7.cildini de şerh etmiş; ancak bu cilde ait şerhi basılmamıştır. Aynı mecmuanın 391.sayfasında verilen bilgiye göre Veled Çelebi'nin de bu hususta, es-Seyfü'l-kâtı' fi'r-reddi ale'l-cildi's-sâbi' adında matbû olmayan bir eseri vardır. Mezkûr eser için ayrıca bkz. M. Akar, Veled Çelebi İzbudak, s.121.

6- En kavî delili, Hazret-i Şârih'in bu yolda itikadıdır. F. Nafiz Uzluk'un notu: "Bu nüsha Üsküdar Mevlevîhânesi'nde idi. Şeyhim Ahmed Remzi Dede okumuştu, bende-i âciz de hayran kalmıştım. Çelebi Hemdem Hazretleri değerli bir zat ise de bu fikirleri gerçeğe uymamaktadır. Şifâî"

7- Reynold A. Nicholson, Mesnevi'nin bütün dünyaca muteber olan ilmî neşrini yapan ünlü İngiliz müsteşriktir. Daha sonra hazırladığı Farsça metni İngilizce'ye çevirmiş ve esere iki ciltlik bir şerh de yazmıştır.(The Mathnawi of Jalaluddin Rumi, London, 1925-1940).

8- Yusuf Akyurt, Konya Mevlevî Dergâhı 1927 yılında müze olarak açıldığında buraya ilk müdür olarak atanmıştır. Bkz. Mehmet Önder, Mevlâna ve Mevlevîlik, İst., 1998, s.261.

9- Sungur, doğana benzer yırtıcı ve avcı bir kuştur. Ciga, horoz, ördek, turna gibi hayvanların kuyruklarındaki uzun tüydür.(bkz. Yeni tarama Sözlüğü, Ankara, 1983, s.45).

10- Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi Abdülbaki Baykara olmalıdır.

11- F. Nafiz Uzluk, birinci mısraı "Haşre dek medresede fıkh u ferâiz okusan" şeklinde düzeltmiş ve şu notu yazmıştır: Bir hoca, Konya'da camilerin birisinde,

Giren bilmez bilen girmez bu bir bâb-ı ilâhîdir
Giyen bilmez bilen giymez bu bir Konya külâhıdır

demiş, Bâkî Dede'ye atfedilen beyti yazıp kürsüye koymuşlar; softa okumuş, belki mahçup olmuştur. Feridun Şifâî."

12- Beşiktaş Mevlevîhânesi şeyhlerinden Hasan Nazif Dede (1794-1861) için bkz. İnehanzâde Mehmed Nâil, Tuhfe-i Nâilî, 1949, II,1075 (Tıpkıbasım).

13- (Mesnevi C. I, beyit: 1987). (Nicholson neşri). Veled Çelebi beyti şöyle tercüme etmiştir: "Ey Bilâl! Gönlüne nefhettiğim o nefhadan, o feyizden dalga dalga coşan sesini yücelt." Mesnevi (Tercümesi), 5.bs., Ank., 1966, C.I, s.158.

14- Emine Veled Çelebi'nin kaydettiği nota göre kızı, bu sıralarda beş yaşındadır.

15- Abdülvâhid Çelebi (öl. 1907) için bkz. Abdülbaki Gölpınarlı, Mevlâna'dan Sonra Mevlevîlik, s.236 v.d.; Abdülhalim Çelebi (1874-1925) için bkz. DİA, I, 212.

16- Sultan Reşad'ın Mevlevîlikle ilgisi meşhurdur. Veled Çelebi, Hatıralarım adlı eserinde, bu hususta değerli bilgiler vermektedir.(s. 51 v.d.)

17- F. Nafiz Uzluk'un notu: Veled Çelebi Hazretleri Konya'yı şereflendirdikleri zaman Arifî Paşa vali idi.

18-Bazı şiirlerinde "Perrî" mahlasını kullanan Ahmed Kemâleddin Efendi için bkz. İbnülemin, a.g.e., s.856-858.

19- Son devir Mevlevîlerinin önde gelen simalarından, Üsküdar Mevlevîhânesi'nin son postnişini Ahmed Remzi Dede (1872-1944) için bkz. Hasibe Mazıoğlu, "Akyürek Ahmed Remzi", DİA, II, 304-305 (İst., 1989).

BİBLİYOGRAFİK KISALTMALAR ve KAYNAKÇA

Akar: Metin Akar, 1999, *Veled Çelebi İzbudak*, Ankara, TDK yayını

Gölpınarlı: Abdülbaki Gölpınarlı, 1953, *Mevlâna'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul.

İbnülemin: İbnülemin Mahmut Kemâl İnal, 1930-1941 *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul.

İzbudak: Veled Çelebi İzbudak, 1946, *Hatıralarım*, İstanbul.

Korucuoğlu: Nevin Korucuoğlu, 1994, *Veled Çelebi İzbudak*, Ankara, Kültür Bakanlığı yayını.

Öztürk Kâzım vd., 1995, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-II Dönem 1923-1927*, C. III, TBMM Vakfı yayını, Ankara.

Şafak: Yakup Şafak, 2001, "S.Ü. Selçuklu Araştırmaları Merkezi Uzluk Arşivi'nde Bulunan Veled Çelebi'ye Yazılmış Bazı Mektuplar [1]", *S.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.IX, s.327-363, Konya.

Uzluk: Feridun Nafiz Uzluk, 1962 "Veled Çelebi", *Selamet*, Mayıs 1962, c.I, S.2, s.12-13, 18

Uzluk: Feridun Nafiz Uzluk, 1968, "M. Bahaeddin Veled Çelebi İzbudak", *Bütün Yönleriyle Erzurum*, Ankara, s.199-201.

Resim 1: Mevlânâ'ya Ait Bir Resim

MEVLÂNÂ ve BEDENİ

*Abdullah UZUN**

ÖZET

Konya ve Mevlâna bir araya geldikten sonra birbirini anlamlandıran ve tamamlayan iki parça olmuştur. Konya'dan neşrolan Mevlevîlik Türkiye'yi ve nüfuz alanını ciddi bir şekilde etkilemiştir. Mevlâna'nın olmadığı bir Türkiye coğrafyası bugün bilinen Türkiye olmazdı. Mevlâna ve Mevlevîler Türk Kültürünün bir parçası olmuşlardır. Mevlâna'nın güçlü ruh yapısı ve aşkını ifade eden elimizde bir çok eseri bulunmaktadır. Dış görünüşü, bedeni ile ilgili çelişkili ve hakikati yansıtmayan bazı resim ve minyatürler bulunmaktadır. Vefatından sonra kabrine inme teşebbüsleri ve cesedinin mumyalı olup olmadığı ile ilgili bazı rivayetler mevcuttur. Günümüze kadar gelen bu rivayet ve bilgileri incelemeye çalışacağız.

Anahtar Sözcükler: Mevlâna, Konya, Mevlâna'nın bedeni, Mevlâna'nın Türbesi.

ABSTRACT

MAWLANA'S PHYSİCALL

After gatvering together, Konya and Mawlana hevebeen two parts one of which is the complementory of another Mevleviyye which was issued, has had on effect on Turkey and its boundries seriously. Without Mevlâna Turkey wouldn't be the country as we know it today. Mevlâna and the Mevlevî are an essential part of the Turkish Culture. We have lots of Mawlana's Works which Express his powerful Spirit end love.

* Yrd. Doç. Dr. Sakarya Üniversitesi

There has been some pictures and miniaturs which one contradictory of his oppeorance and which do not reflect the truth of him. His appearance was pale, weak and his skin was light. Some painter to drawed that he was fat and his beard was white. Some contemporary persons wrote and said about on the contrary things. We study about his body and appearance in live and after dead.

Key Words: Mawlana, Konya, Mawlana's physicall, Mawlana's Turbeh.

GİRİŞ

Konya, tarihin hemen her döneminde bir çok ilim, sanat, siyaset ve düşünce büyüğünün ilgisini çekmiş , bazılarının ziyaretgâhı , bazılarının ikametgâhı olmuştur. Bilime ve bilginlere verdiği değer Konya'yı cazibe merkezi kılmıştır. Günümüzde de bu etki devam etmektedir.

Bu değerli kişiler arasında Mevlâna'nın ayrı bir yeri vardır. Mevlâna ile Konya her yönüyle özdeşleşmiştir. Belh'den Konya'ya gelen Mevlâna zirveye burada ulaşmış ve günümüze kadar gelen eserlerini burada vermiştir. Mevlâna'nın tüm yönleri ve etkileri araştırma konusu olmuş, bugün de araştırmalar devam etmektedir.

Mevlâna'nın nesebi Ebûbekir Sıddîk'a dayanır . Sultânu'l Ulema lâkabıyla anılan babası, Hüseyni Hatibi oğlu Muhammed, Bahâe'd-din Veled diye bilinir. Bahâe'd-din'in annesinin Harzemşahlardan olduğu bilinmektedir. Bu durumda Mevlâna, hem peygamber ve hem de sultanla nesep olarak irtibatlandırılır (Fürüzanfer,1997, 349).

Mevlâna'nın Dış Görünüşü

Mevlâna, iç dünyası ile dış dünyasında "seçkin insan" tipinin belirgin özelliklerini üzerinde toplamış bir kişidir. Karşımıza farklı tanımlamalarla çıkan Mevlâna'nın çok cepheliliğini bir düşünür şöyle anlatır:

"Mevlâna'nın kişiliği, öyle bir kişiliktir ki, sabit bir portreye sığmaz ve mutlaka ondan dışarı taşar. Görevi ona bu çok cepheliliği vermiştir. Gürcü Hatun'un ricasını kırmamak için portresinin yapılmasına razı olan Mevlâna'nın resmini yapmaya girişen, fakat her seansta başka bir Mevlâna gördüğü için sonunda aciz kalan ve bu aczini itiraf ederek hidayet yolunu tutan Hıristiyan ressamın hikayesi, ayrıca sembolik olarak, bize Mevlâna'nın ruh kişiliğinin, manevi kimliğinin de zapt edilmez olduğuna işaret etmiş olmuyor mu?" (Karakoç, 1996, 66).

Düşünce ve duyguları günümüze eserleriyle ulaşmış olan Mevlâna'nın vücudu ile ilgili günümüze kadar gelen rivayetlerle, resim ve minyatürleri arasında büyük bir fark bulunmaktadır. Bu resimlerin bazısı abartılı bazısı gerçek dışıdır. Resim ve minyatürlerde farklı kişilikler canlandırılmakta, ressamının hayal gücünü yansıtmaktadır. Bunlar arasında en fazla farklılık gösteren özellikleri sakalı ve kilosudur. Son yıllarda Mevlâna'nın simgesi haline gelen, bir İranlı tarafından yapılmış resimde Mevlâna beyaz sakallı ve kilolu olarak resmedilmiştir (Bk. Resim:1).

Yukarıdaki resim rivayetlerle gelen bilgilerin aksine bir durumu göstermektedir. Mevlâna topluca ve kilolu değildi; aksine sürekli perhizden, sıkça oruçtan dolayı zayıf, sarı, soluk benizli ve sakalının siyahı beyazına galib idi. Hilyelere kaynaklık eden Ahmet Eflâkî'ye göre Mevlâna, orta boylu, kır sakallı, soluk benizli, idi. Şemsin son kayboluşundan sonra başına duhanî denilen çok koyu renkte bir destar sarar , sırtına ekseriya burd-i Hindibarî denilen hind kumaşından bir ferâce giyerdi. Sarı ile siyah arası iri ela gözleri vardı. Ne şişman ne zayıftı. Fakat sonraları yaptığı riyazetlerle zayıflamıştı. Buğday renkli, açık hilâl kaşlı idi. Vücudu kıllı değildi, sakalı kumraldı. Sakallarındaki kıllar hafifçe ağarmıştı. Bıyıklarını keserdi, önüne doğru hafif eğilmiş yürürdü. Bakışları , sevenlerinin şiirlerinde iki renkli gül-i ra'nâya ve saf altına benzetilir, sarığının kenarından görünen alın saçının kıymeti anlatılır (Duru, 2000, 383).

Ahmet Eflâkî, Menakıbü'l Ârifin adlı eserinde, O'nun sözleriyle Mevlâna'yı şöyle anlatır:

"Bir gün Mevlâna hamama girmişti. Merhamet gözü ile kendi mübarek vücuduna baktı. Vücudu iğneden ipliğe dönmüştü. Buyurdu ki: Bütün ömrümde kimseden utanmadım, fakat bugün zayıf vücudumdan çok utandım. Çünkü o 'Bir gün bana

huzur vermedin' diye kim bilir 'hal' dili ile neler söyledi, neler de söylemeyip gizledi ve 'yükünü taşıyabilmem için beni hiç rahat bırakmadın; bir gececik olsun istirahat edip kuvvet bulmama bile müsaade etmedin' diye ne kadar inledi. Fakat ne yapayım ki benim huzurum onun ızdırabındadır." (Eflâkî, 1986, 427).

Vücudunun bu görünüşü karşısında, Mevlâna dayanamayarak -bedenin değil ruhun dinlenmesini kabul eden- şu mısraları söyler:
"Ben bir an rahat etsem, ruhum rahat etmez,
Ben cismen hiçbir dakika istirahat etmediğim anda,
ruhum istirahat eder." (Eflâkî, 1986, 427).

Prof. B. Fürüzanfer'in de belirttiği üzere; "sarı çehresi zayıflığı ile beraber gayet nurani, muhabbetli azametli idi. Onun gözleri çok cezbeli, keskin ve coşkunlukla dolu idi. Gözlerinin nurundaki parıltı ile coşkunluğundan dolayı hiçbir yaratık onun gözlerine bakmaya muktedir olamazdı; bakanlar gözündeki nurun parlayışından ötürü derhal çekinir, yere bakardı."

O'na göre: âşıkların huzuru yorgunluktadır. Onun için de beden –insanların hayrına- hareket halinde olmalıdır. Gerçek âşık, hak yolunda yoruldukça, çalıştıkça; insana, insanlığa ve giderek Allah'ın bütün yaratıklarına hizmete, yardıma koştukça, didinip, uğraştıkça, kısacası bütün bunlar için yoruldukça huzurdadır; yoruldukça dinlenir. Bunu da şu mısralarla ifade eder:
"Ruhum keşmekeşler, karışıklıklar içinde
Beni çekip sürükleyenin kim olduğunu biliyorum
O, O'dur, O ... Bir an dinlenmek istiyorum,
Ancak, dinlenmek için imkanım yok"
Böylece Mevlâna'nın sosyal hayatı içerisinde bedenin, vücudun herkesin her hayırlı işi için durmadan, dinlenmeden koşan, yorulan; ancak yoruldukça didinen fedakâr, özverili bir yapıda olduğunu görüyoruz, anlıyoruz (Göçgün 2000, 65).

Dış görünüşünün iç dünyasındaki zenginlikle karıştırılmaması gerektiğini söyleyerek iç dünyaya sızmaya çalışmanın önemini bahseden şu mısraları söyler:

"Benim şeklim ve cismaniyyetim sizi aldatmasın. Ahirete intikalden evvel benim sözlerimden istifade edin" (Mesnevî 5141).

O, dış görünüşe asla önem ve öncelik vermeyen bir kişiliğe sahiptir. Her şeyi dış görünüşten ibaret sananları; "görünüşe tapan, görünüşün süsü içinde kalmış olan, dış terbiye ile yetinip, gösteriş için giyinen ve asla manayı: derin incelikleri bilmeyen, kavrayamayan ve görmeyen zavallılar" olarak değerlendirir. Bu bakımdan çoğu zaman örtünecek kadar hindibârî denilen kumaştan gök rengi bir ferace diktirerek sade giyinmiş, başına bal renginde yünden yapılmış bir külah geçirmiş, gömleğini önü açık giyinmiş, sade yaşamıştır. Fahreddin-i Irakî'nin ifadesiyle: Mevlâna'yı hiç kimse gerektiği gibi anlayamamış ; O, bu dünyaya garip olarak gelmiş, garip olarak gitmiştir.

Mevlâna dokuz yıl süren bir riyazet ve mücahede sonucunda vakûr, kamil, olgun, derin hoşgörülü, engin gönüllü, mümtaz seçkin bir kişilikle kendini kabul ettirmiştir. Mevlâna'nın beden yapısının sarı benizli, solgun ve zayıf oluşu ile ilgili merhum Prof. Dr. Ali Nihad TARLAN şunları söylemiştir:

"Mevlâna'nın bu sararmış ve zayıf bünyesinde öyle bir nur ve heybet vardı, gözler o kadar keskin ve çekici idi ki kimse dikkatle bakamazdı. Bu bünye ve bu simâ dünyada nadir varlıklarda tecelli eder. Ve ekseriya bu cins bünyeler, büyük enerji, kuvvetli bir ihtiras kaynağı olur. Bu hayatiyet şahsın muhitine ve fikir durumuna göre muhtelif vakalarda inkişaf eder. Bu bünye kuvvetli ve çetin bir iradeye sahiptir. Böyle bünyelerde sinirler, ekseriya şahlanmış bir halde, irade ile ahenkli bir durum gösterir. Duygular keskin oldukça muhayyile kudreti üzerinde fazla işler. Ona karşı duyulacak haz ve elemi büyütür , genişletir." (Göçgün 2000, 65).

Mevlâna'nın derin duygu ve aşk dünyasıyla beraber yaşadığı bedeni, 5 Cemaziyel-ahir 672/17 Aralık 1273 (Pazar) tarihinde, kendi ifadesiyle "Şeb-i Arus" günü güneş batarken Konya'da son nefesini verir.

O dönemde devlet büyükleri ve tanınmış kişilerin cenazesi mumyalandıktan sonra gömülmektedir. Bu gelenek Oğuz Türklerinden beri uygulanmakta ve mumyalama ile ilgili müstakil kitaplar bulunmaktaydı. Orta Asya eski Türk hükümdarları gibi Batı Türk hükümdarları ve beylerinin cesetleri de mumyalıydı. Büyük Türk veziri Sahip Ata, Celâleddin Karatay ve Alâeddin Camii haziresindeki Selçuklu Sultanları da mumyalanmıştı. Bu Mumyaların çoğu Cumhuriyetin kuruluş yıllarına kadar gelebilmiştir.

Sonrasında bakımsızlık, ihmal, bazılarının Avrupalılarca götürülmesi, bazılarının ise mücevher bulma amacıyla açtırılarak kemiklerinin gömülmesi sonucu yok olmuştur. Mumyalar için yapılan türbeler de bu amaca uygun yapılmıştır. Sandukanın bulunduğu kısmın altında mumyalık kısmı denilen dışarıya açılan bir zemin kat vardır (Karamanlıoğlu, 1950, 38).

Bu tür mimari eserler tüm Selçuklu şehirleri gibi Konya'da da oldukça fazladır Fatihin Mumyası

Murat Bardakçı, Türklerde eskiden beri var olan mumyalama geleneğinin Osmanlılarda da devam ettiğini öne sürmüş ve Fatih Sultan Mehmet'in cesedinin de mumyalandığıyla ilgili şu tarihi bilgileri vermektedir:

Hükümdarları ve zamanın önemli kişilerini mumyalamak, Türklerde İslamiyet öncesi zamanlardan kalma bir ádettir ve birçok Selçuklu Sultanının yanı sıra Fatih'in oğlu İkinci Bâyezid'e kadar bütün Osmanlı hükümdarlarının mumyalanmış oldukları eski zamanlardan beri zaten söylenmektedir. Ama Asya'da mumyalama eski Mısır'da olduğu gibi cesedin içini boşaltma ve toprak yerine sargılara gömmek şeklinde değil, başka biçimde, 'kurutarak' yapılmakta, cenaze birtakım kimyasal işlemlerden geçirildikten sonra 'pastırma' halini almakta ve zaman geçtikçe sertleşmektedir.

Bu şekilde mumyalanan cenaze daha sonra lahdin veya mezar taşının tam altına gelen ve küçük bir odayı andıran bir mekana yerleştirilmekte ve bu mezarlara Selçuklulardan itibaren 'zir-i zemin' yani 'yeraltı' denmektedir.

1800'lerin sonu, İkinci Abdülhamid'in iktidar yıllarıdır. Nisan yağmurları her zamankinden çok fazla yağmış ve İstanbul'u seller götürmüş, Fatih tarafı göle dönmüş, her tarafı su basmıştır.

Büyük selin hemen ertesi günü, Fatih semtinin sakinleri arasında bir dedikodu çıkar: Fatih Sultan Mehmet gece rüyalarına girmiş, 'Boğuluyorum, beni kurtarın' demiştir. Abdülhamid'in jurnalciler ordusu da dedikodulardan hemen haberdar olmuş ve sarayı anlatılanlardan anında haberdar etmişlerdir. Sultan Abdülhamid, hemen Fatih ve Aksaray taraflarının itfaiye kumandanı olan Mehmed Paşa'yı çağırır. Paşa türbeye gidecek, mezarı açıp cenazeyi kontrol edecek, halkın gördüğü rüyanın doğru olup olmadığını araştıracak ve saraya dönüp rapor verecektir. Abdülhamit'ne olur, ne olmaz' diyerek Mehmed Paşa'yı yalnız başına göndermez, yanına güvendiği birini, amcası Sultan Abdülâziz'in damadı olan Şerif Paşa'yı da katar. Ama göndermeden önce her ikisine de türbede göreceklerini hiçbir yerde söylemeyeceklerine dair sıkı sıkı yemin ettirir. Paşalar Fatih Camii'nin hemen yanı başındaki türbeye gider ve sandukayı kaldırıp mezarı kazarlar. Bir hayli derine inmişlerdir ama ortada Fatih'in cesedinden eser yoktur. Derken, önlerine demir bir kapak çıkar. Açtıklarında taş bir merdiven görürler. Ellerine birer lamba alıp merdivenden iner, bu defa derinlere uzanan bir dehlizle karşılaşırlar. Korkmadan dehlize dalar, metrelerce yürür ve ufak bir salonu andıran bir başka mekana gelirler. Ortada musalla taşını andıran bir mermer, mermerin üzerinde de bir tabut durmaktadır. Bir hayli zorlanarak tabutu açar ve içinde bozulmamış bir mumya bulurlar: Fatih'in mumyasını. Yüzü hala zamanında çizilmiş resimlerindeki gibidir. Mehmed ve Şerif Paşaların bir dehlizden geçerek girdikleri oda da 'zir-i zemin' olarak hazırlanmış böyle bir mezar odasıdır ve Fatih Sultan Mehmet'in mumyası da yine pastırma halindedir. Paşalar mumyanın başında bir müddet kalıp dua eder, sonra tabutun kapağını kapayıp hayatta olan bir hükümdarın huzurundan ayrılma protokolüne riayet ederek sırtlarını mumyaya dönmeden, adımlarını geriye doğru atarak uzaklaşırlar. Yukarıya çıkar, kapağı kapatır, sandukayı da eskisi gibi yerleştirir ve saraya gidip gördüklerini Abdülhamid'e anlatırlar. Padişah sellerin Fatih'in cesedini bozmamış olmasından memnuniyet duyar, türbede her şeyin eskisi gibi bırakılmasını buyurur, sonra Paşalara ettikleri yemini hatırlatır ve 'Gördüklerinizi unutunuz!' diye ihtar eder. Aradan seneler geçer ve paşalardan biri, Damad Şerif Paşa yeminini bir tarafa koyup yakınlarına anlatır hadiseyi. 'Fatih Camii'nin bulunduğu yerde, eskiden Aya Apostoli Kilisesi varmış ve temelinin altı dehlizlerle doluymuş' der. 'Kapağı açtıktan sonra, bir dehlizin içinde metrelerce yürüdük. Çocukluğumuzda, Fatih'in türbesinde değil, kendi yaptırdığı caminin mihrabının altında gömülü olduğu zaten söylenirdi. O dehlizden mihrabın altına kadar yürüdük ve mumyayı orada gördük.' (Bardakçı, 2003).

Mevlâna'nın Vefatından Sonra

Mevlâna'nın vefatından sonraki gelişmeleri tarihçi

Derviş Karamanlıoğlu, Tarih Hazinesi adlı dergide şöyle anlatmaktadır:

"Anadolu Selçukilerinin payitahtı olan Konya'da hayata gözlerini kapayan Mevlâna Celaleddini Rumî'nin o gece teçhiz ve tekfini yapıldı. Cesedi ertesi gün din ve mezhep farkı olmaksızın Hıristiyan , Musevi ve Müslüman tüm Konyalıların iştirak ettiği törenle akşama doğru musallaya götürüldü. Cemaatin kalabalık oluşundan ve herkesin tabuta yapışmak istemesinden dolayı naipler ve emirler kılıç ve sopalar kullanmak mecburiyetinde kalmışlarıdır. Tabut birkaç yerde kırıldığı için yenilenmiştir. Her mahalle ve

çarşı halkı tabut kendi mahalle ve çarşılarından geçerken onu nöbetleşe taşımak iştiyakı duymuşlardı. Bu yüzden de adi yürüyüşle 15-20 dakika süren bu yol sabahtan akşama kadar ancak sökülebilmişti. Mevlâna'nın oğlu Sultan Veled ve Sipahsalar gibi muasır kaynaklar Mevlâna'nın vefatından bir gün sonra defnedildiğini ifade etmektedirler. Böylece cesedin mumyalanmamış olması lazım gelir. Halbuki mumyalama zaman isteyen bir ameliyedir. Mumyalanmamış cesedinin çürümemiş olduğu söylentileri de bize kadar gelmiştir.... Mevlâna'nın türbesinde diğer Selçuklu türbeleri gibi cenazelik vardır. Tabutu yada cesedi bu ıskara üzerine konmuştur. Bugün de gümüş merdivenin altında bu kısmın kapısı mesdud bir halde görülmektedir. Fakat şimdiye kadar hiç kimse inerek Mevlâna'nın cesedini tetkik etmiş değildir." (Bardakçı, 2003).

Aynı eserde, başka kaynaklarda rastlanmayan sadece Sefine-i Mevlevîye adlı eserin 166. sayfasında şöyle bir olaydan bahsedilmektedir. Sultan Murad'ın Bağdad seferini yaptığı 1048 Hicri yılında uğradığı Konya'da, Mevlâna'nın kabrine inci tespihini düşürerek cesedin durumunu öğrenmek maksadıyla, cesedin bulunduğu bölüme Mevlâna torunlarından bir kız çocuğu indirilir. Çocuk tespih tanelerini çıkarır ama kulağı duymaz ve gözü görmez olur ve bir müddet sonra ölür. Böylece Mevlâna'nın cesedi hakkında malûmat edinmek mümkün olamamıştır. Hanedanın yaşayan ilgili kişileri o vakitten beri cenazelik kısmının bir daha açılmadığını söylemiştir.

Tarih Hazinesi adlı dergide, yazar Derviş Karamanlıoğlu bir hatırasını da şu şekilde aktarmaktadır:

"Mevlâna Dergâhı 1925 yılında Asar-ı Atika Müzesi haline çevrildikten sonra müdürlüğüne tayin edilen ve 18 yıl burada vazife gören Yusuf Akyurt bize şunları söyledi:

Mevlâna'nın cesedi mumyalı mıdır, değil midir? Cenazeliğe inerek bunu tespit etmeyi düşünüyordum. Bunu henüz kimseye açmamıştım. Bir gün niyaz penceresinin önünde çalışıyordum. Eski Mevlevîlerden olup müzede vazife alan Derviş Mehmed (Ankaralı Mehmed Dede, 1874-1957) geldi. Ellerini Mevlevî tarzında bağlayarak selam verdikten sonra:

-Beyefendi! Dedi. Hazreti Pirin merkadine inmek istiyorsunuz. Bundan vazgeçseniz iyi olur!.. dedi.

Başka bir gün kızım, Yeşil Kubbe altında gezerken gümüş merdivenin altındaki kapıdan birkaç basamak aşağıya Mevlâna'nın merkadine doğru inmiş. Derhal gözüne bir hastalık ârız oldu. Tehlikeli bir ameliyat ile çocuğun gözünü zor kurtardık. Ben de verdiğim karardan vazgeçtim.

Mevlâna'nın cesedi mumyalı mıdır, değil midir, çürümüş müdür, çürümemiş midir? Bugünkü bilgimiz tarihin bu sırrını çözmeye kafi değildir." (Bardakçı, 2003).

KAYNAKÇA

FÜRÜZANFER Bediüzzaman, 1997, *Mevlâna Celâleddin*, Çeviren: Prof. Dr. Feridun Nafiz UZLUK, İstanbul.

KARAKOÇ Sezai, 1996 , *Mevlâna*, Diriliş yayını, İstanbul.

AHMET EFLÂKÎ,1986, *Menakıbü'l Ârifin-Ariflerin Menkıbeleri* (Terc:Tahsin Yazıcı), İstanbul.

GÖÇGÜN Önder, 2000, *Dış'tan İç'e Mevlâna, Uluslararası Mevlâna Bilgi Şöleni Bildirileri*, Ankara.

KARAMANLIOĞLU İbrahim, 1950, Mevlâna'nın Mumyası, *Tarih Hazinesi Dergisi*, S. 1, İstanbul 15 Kasım 1950.

BARDAKÇI Murat, 2003, Fatihi Mumyalayıp Başka Yere Gömdüler, *Hürriyet*, İstanbul 01.06.2003.

DURU Necip Fazıl, 2000, Mevlevî Şairlerde Mevlanâ Portresi, *Uluslararası Mevlâna Bilgi Şöleni Bildirileri*, Ankara.

ÖNDER Mehmet, 1995, *Yeşil Kubbenin Gölgesinde*, Dönmez yayınları Ankara.

NOT: Resimler, Konya Ticaret Odası'nın Internet sitesinden alınmıştır.

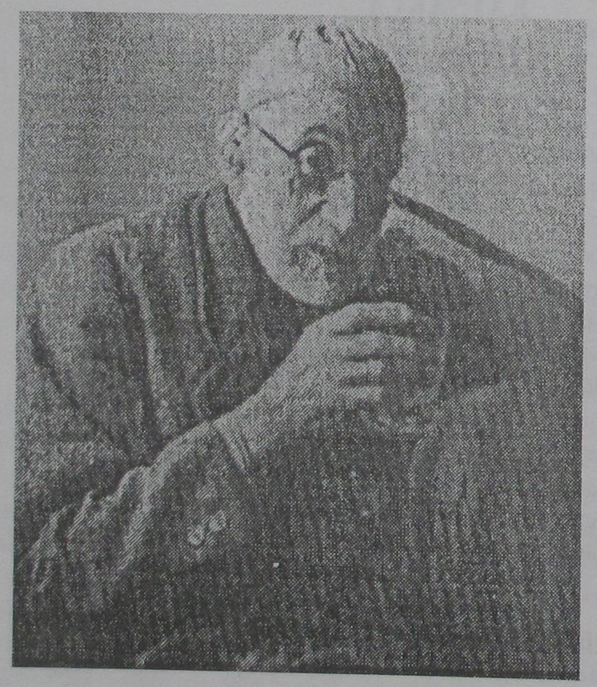

Resim2-3:
Türbedar Mehmed Dede'nin 1953 ve 1952 yıllarında çekilmiş resimleri (Önder, 1995, 17'den).

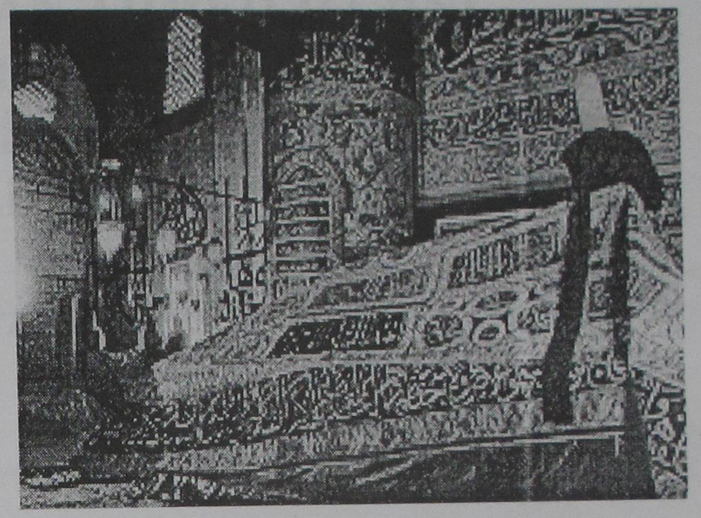

Resim 4:
Mevlânâ ve Sultan Veled'e ait sandukaların görünüşü.

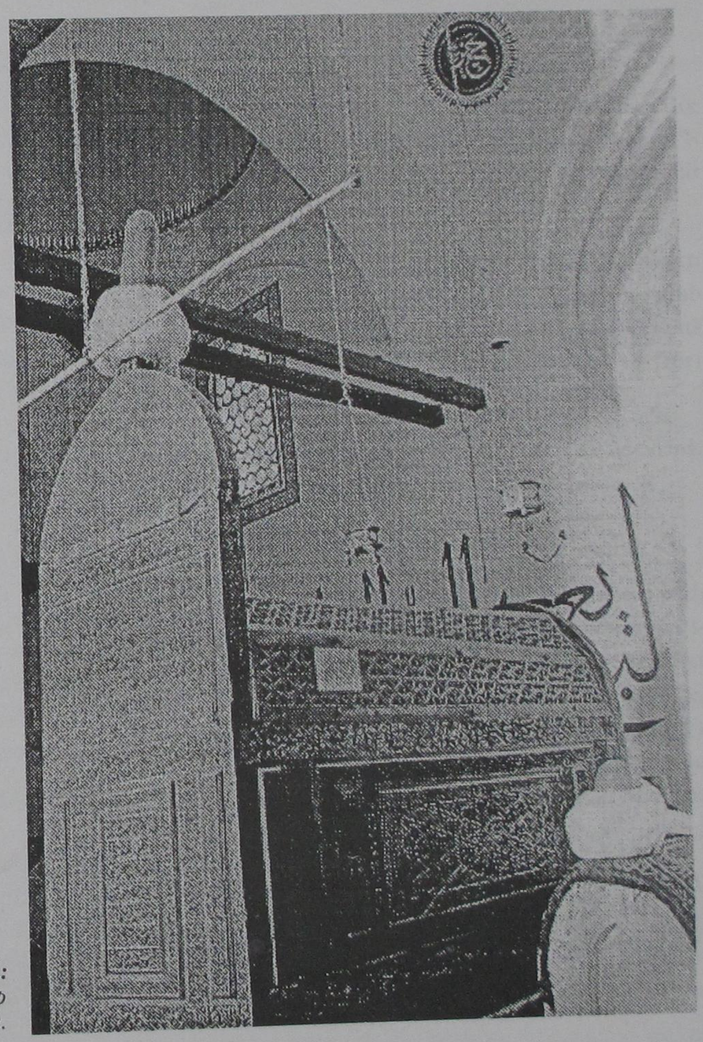

Resim 5:
Mevlânâ'nın ahşap sandukası.

SULTAN AHMED HAZÎNÎ ve TESELLÂU'L-KULÛB ADLI ESERİNDE HZ. MEVLÂNÂ İLE İLGİLİ İFADELERİ

*İbrahim KUNT**

ÖZET

Sultan Ahmed Hazînî, bugüne kadar Yesevîlik araştırmalarına kaynaklık etmiş olan Cevâhiru'l-ebrâr min emvâci'l-bihâr isimli eseriyle tanınan bir mutasavvıf ve ediptir.

Bu makalede, Sultan Ahmed Hazînî'nin hayatı konusunda kısa bilgiler verilerek Tesellâu'l-kulûb adlı eseri tanıtılmış ve bu eserde bulunan Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî hakkındaki tavsifleri aktarılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Hazînî, Yesevîlik, Mevlânâ, Cevâhiru'l-ebrâr, Tesellâu'l-Kulûb

ABSTRACT

Sultan Ahmed Hazini, who has been known with his work named Cevâhiru'l-ebrâr min emvâci'l-bihâr which has been a resource for the field of Yeseviye, is a Sufi and a literary man. In this article, by giving short information about S. Ahmet Hazini's life, his work named Tesellau'l-kulûb is introduced and some information in this work about Mavlana Calaladdin Rumi is explained.

Key Words: Hazini, Yeseviye, Mawlana, Cevahiru'l-ebrar, Tesellau'l-Kulub

* Dr. Selçuk Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.

GİRİŞ

Hazîn'nin hayatı hakkında bilinenler, kendi eserlerinde verdiği bilgilerden ibarettir. Özellikle Osmanlı tezkire ve tarih kitaplarının hiç birinde, yedi eseri bulunan Hazînî'nin isminin ya da herhangi bir eserinin kayda geçmemiş olması çok gariptir. Hazînî ile ilgili daha önce araştırma yapmış olan araştırmacılar da bu duruma değinerek, Hazînî'nin kendi kitaplarından çıkardıkları bilgileri vermekle yetinmişlerdir.

Hazînî hakkında ilk bilgi veren araştırmacı Fuad Köprülü'dür. Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar isimli eserinde Hazînî'nin Cevâhiru'l-ebrâr min emvâci'l-bihâr isimli eserini inceleyip tanıtmış ve Yesevilik hakkında kaynak eser olarak bu kitabı kullandığını belirtmiştir (Köprülü, 1984, 368).

İstanbul'da bulunduğu sırada Sultan II. Selim ve Sultan III. Murad dönemlerine tanık olan Hazînî, ayrıca bu sultanlardan himaye de görmüştür. XVI. Yüzyılda yaşayan Hazînî, Yesevî tarikatini yayma niyetiyle geldiği Anadolu'da Mevlevilik tarikatine kayıtsız kalmamış, eserlerinde Mevlânâ ve onun engin düşüncelerinden övgüyle bahsetmiştir.

Sultan Ahmed Hazînî'nin Hayatı

Hazînî, Tacikistan'ın başkenti Duşenbe şehrinin güney-batısındaki bir yerleşim birimi olan Hisar'da, ya da bu şehre bağlı bir köyde doğmuş olmalıdır. Zira, ömrünün yaklaşık olarak yarısını Hisar'da geçiren Hazînî, özellikle Divan'ında memleketini sık sık anmakta ve Hisar'a olan özlemini defalarca belirtmektedir (Hazînî, 2002, 11, 28, 54 vd.).

Hazînî kendi doğum tarihini eserlerinin hiç birinde vermiyorsa da, bazı ipuçlarından hareketle 940/1534 ya da 941/1535 senesi, Hazînî'nin doğum tarihi olarak belirlenebilir (Hazînî, 1995, 172).

Hazînî, Yeseviye ve Nakşibendiye şeyhlerinden eğitim görüp irşad alarak, amelde her ikisini de tatbik etmiştir. Yeseviye'de Seyyid Mansûr'dan, Nakşibendiye'de ise Molla Emîn'den halîfelik icazeti almış ve Buhara'da senelerce şeyhlik yapmıştır (Hazînî, y. 1425, vr. 29a-b) .

Hazînî 25 yaş civarında memleketinde halkı irşâd ile meşgulken, şeyhi Seyyid Mansûr hacca gitmek niyetiyle yola çıkmış, yoldayken 965/1558 tarihinde Diyarbakır'da vefat etmiştir. Hazînî çok sevdiği şeyhi Seyyid Mansûr için Menba'u'l-ebhâr'da bir mersiye yazarak, onun vefatına "şâh-i hûbân" tarihini düşmüştür (Hazînî, y. 1425, vr.56a). Aynı tarihi Cevâhiru'l-ebrâr'da da görmekteyiz (Hazînî, 1995, 139). "Şâh-i hûbân" ebced hesabıyla 965 yapmaktadır. Yukarıda, Hazînî'nin 940-941 yılında doğduğu varsayıldığına göre, Hazînî 25 yaş civarında iken şeyhi Seyyid Mansûr vefat etmiş olmalıdır.

Hazînî, III. Murad devrinde ikinci defa İstanbul'a gelip buraya yerleştiğinde 41-42 yaşındadır. Cevâhiru'l-ebrâr adlı eserini 1002/1593 yılında III. Murad'a sunduğuna göre (akrabalarını ziyaret için memleketine ve tekrar hacca gitmesi hariç) vefatına kadar, yaklaşık 20 yıl boyunca İstanbul'da kaldığı düşünülebilir.

Şiirlerinde ayet, hadis ve peygamber kıssalarına yaptığı telmihler onun, devrinde mutad olan ilimleri öğrendiğini göstermektedir. Farsça, Arapça ve Çağatay Türkçesini çok iyi bilen Hazînî, Farsça şiirlerinin içinde bir çok Arapça kelime ve ibareler de kullanmıştır. Dîvanında Arap diliyle yazdığı bir gazel ve Farsça bir çok gazel, Mesnevi'deki bazı beyitlere nazire olarak kaleme alınmıştır. Hazînî, Tesellâu'l-kulûb adlı eserini, Mesnevi'nin ilk üç beytini üç farklı şekilde şerhetmek niyetiyle kaleme almış, ancak eserin bir çok bölümünde Hz. Mevlânâ'nın menkıbelerinden de bahsetmiştir.

Hazînî hakkında Osmanlı tezkirelerinde herhangi bir bilgi bulunmadığı için nerede ve nasıl vefat ettiği bilinmemektedir.

Tesellâu'l-Kulûb

Bilinen tek nüshası, Paris Millî Kütüphanesi Farsça Yazmalar Bölümü 263 no (Paris Bibliotheque Nationale, Pers. A.F. 263)'da kayıtlı bir mecmuanın 2b-84b yaprakları arasındadır. Eser ta'lik hatla yazılmış olup, 11 satır üzerine kaleme alınmıştır.

Nazım ve nesir karışımı olan bu eserde Hazînî, Mevlânâ'nın Mesnevî'sinin ilk üç beytinde geçen ney, neyistân, merd u zen, hikâyet ve şikâyet

kelime ve mazmunlarını üç farklı yorumla şerhetmiş, bu nedenle eseri için müselles tabirini kullanmıştır (vr. 2b).

Kitabın Kırım Hanlarından Mübârizeddin Şirvan Giray (Gâzi Giray)'ın arzusu üzerine kaleme alındığını ve bu sultana ithaf edildiğini ise vr. 5b'deki şu satırlardan anlıyoruz:

Dûde-i dûdmân-i hânân ebu'l-muzaffer Muhammed Giray Han bin (...) Devlet Giray Han (...) Mübârizeddin Şirvân Girây Bahâdır Sultan (...) der şerh-i kelimât-ı tayyibât-ı în ebyât-ı bulend âyât işâret nümûd ve be tekmîl-i ân beşâret fermûd (...)

"Hanlar hanedanının, Devlet Giray hanın oğlu Ebu'l-Muzaffer Muhammed Giray Hanın en büyük oğlu Mubârizeddin Şirvan Giray Bahadır Sultan, bu yüce işaretli beyitlerin güzel kelimelerinin şerhi hususunda işaret ve tamamlanması konusunda müjde buyurdu."

Başı (vr. 2b):
Der şerh-i ebyât-ı selâse ez evvel-i mesnevî ki müsellesî est merğûb ve nâmîde şode în tarz-ı mağlûb râ tesellâ'u'l-kulûb ve hüve 'allâmu'l-ğuyûb...

Sonu (vr. 84b):
Hezâr şükr ve senâ kun risâle şud âhir der iftihârem ezîn tarz nüsha-i fâhir

Hazînî'nin Tesellâu'l-Kulûb'da Hz. Mevlânâ'yı Tavsifi

Hazînî, eserinin bir çok yerinde de Hazret-i Mevlânâ'nın ismini büyük bir hürmetle anmıştır. Bir tarikatin üyesi ve şeyhi olan bir kimsenin, başka bir tarikatin pîrine, hem çeşitli manzûmelerle, hem de şiirsel bir dille övgülerde bulunması ilginçtir. Mevlânâ'nın tavsifiyle ilgili olan aşağıdaki ifadeler, adı geçen eserdeki mensur kısımlardan alınmıştır.

Hazînî, Hz. Mevlânâ'nın İlâhî sırları bilen ender kimselerden olduğunu şöyle ifade eder:

Muhît-i âlem-i esrâr-i Ulûhiyet, Basît-i bisât-i envâr-ı rubûbiyet

(Ulûhiyyet aleminin sırlarını bilen, Rubûbiyyet nurlarını gözler önüne seren)

Mazhar-ı teceliyyâtı kayyûmî, Remzu'l-urefâ Mevlânâ Rûmî

(Kayyûm olan Allah'ın tecellilerine mazhar olmuş, Ariflerin sembolü olan Mevlânâ Rûmî)

Mazhar-ı envâr-ı kayyûmî, Mazhar-ı esrâr-ı mektûbî, Mevlânâ Celaleddin-i Rumi.

(Kayyum olan Allah'ın nurlarının mazharı, yazılmış sırların mazharı Mevlânâ Celaleddin-i Rumi).

Hazînî'nin bu sıfatları sadece kendi tarikatinin pîri Ahmed-i Yesevî için ya da kendisini yetiştiren şeyhi Seyyid Mansur için değil, Hz. Mevlânâ için de kullanıyor olması, tarikatler arası hoşgörü ve iyiniyetin ulaştığı seviyeyi de göstermektedir:

Seyyidü'l-ârifîn, Senedü'l-kâşifîn, Tâcü'l-asfiyâ, Minhâcü'l-evliyâ, Netîcetü'l-ulemâ, Bakiyyetü'l-uzamâ (Ariflerin efendisi, Kâşiflerin senedi, Temiz insanların tacı, Evliyânın yürüdüğü cadde, Alimlerin neticesi, büyük insanların bakiyesi)Muktedâ-yi âlemiyan, Pîşvâ-yi rûhâniyan (Alemdekilerin örnek aldığı insan Ruhlar aleminde yaşayanların önderi)Âb-ı hayât-ı pür hâssiyyet, Âftâb-ı necât-ı âlî himmet (Bir çok özellikleri olan hayat suyu, Büyük işlere girişenlerin kurtuluş güneşi).Hazînî, Mesnevi'den de övgüyle bahsetmiş, Mesnevi adlı büyük eserin yazarı olması açısından da Hz. Mevlânâ'dan sitâyişle bahsetmiştir:Nâzım-ı Mesnevî, Kâzım-ı Ma'nevî, Müdekkik-i âfâk, Muhakkık-ı evrâk (Mesnevi'nin yazarı, Ma'nevi zorlukları aşan, Ufukları inceleyen, Kitap sayfalarını araştıran).Musannıf-ı Kütüb ve resâil, Müellif-i nüsah ve hamâyil (Bir çok kitap ve risalenin yazarı, Bir çok nüshanın ve koruyucu metnin yazarı).Tuhfe-i pür fâide, Sofra-i pür mâide (Mesnevi, faydalarla dolu bir eser, nimetlerle dolu bir sofradır).Hazînî, Hz.Mevlânâ'nın Mesnevi'sinin, Şeyh Attar'ın eserleri, Sa'di'nin Bostan ve Gülistan'ı, Hafız'ın divanı, ve Molla Câmî'nin eserleri gibi temel eser olma niteliğine haiz olduğunu da vurgulamıştır:Bünyâd-ı kârhâne-i şekerrîzî, Üstâd-ı Ferzâne-i Tebrîzî (Şeker üreten fabrikanın temeli, Tebriz'li alimin üstâdı) Buradaki şeker üreten fabrika muhtemelen tasavvufî gelenektir. Mesnevi salikler için yazılmış ve yüzyıllarca okunarak ders alınmıştır.Hadîkaîst pür ez senâbil ve reyâhîn-i dekâyik-i hakkânî (Haktan gelen incelikler olan sünbül ve reyhanlarla dolu bir bahçedir). Ravzaist mâlâmal ez ezhar ve yâsemîn-i hakâyık-i vicdanî (Vicdani hakikatlerin gülleri ve yaseminleriyle dolu bir bahçedir.) Deste-i gülli ez ân gülistân-ı tûtiyân-ı nutk-ârây râ vâfî

(O bahçenin güzel sözlü papağanları için yeterli bir demet sümbülsün)Sarrâfân-ı cevherî râ ezân-ı dâstân-i bahr-i bî-giran-ı pür leâl dürr-i yek dâneî (Mücevherle uğraşan bir sarraf için uçsuz bucaksız bir denizdeki yekpâre incisin.)Gavvâsân-ı gevherî râ ezan-ı dâstân-ı hazâne-i mâlâmâl la'l-i yek pârei (Denizden mücevher çıkaran bir dalgıç için ağzına kadar dolu ve tek parça inciden oluşmuş bir hazinesin.)Hazînî, Farsça'yı, şiirin yanı sıra düz yazıda da büyük bir ustalıkla kullanmış, kelimelerdeki musikiyi ön plâna çıkartarak sözünün kuvvetini artırmıştır. Aşağıda arka arkaya sıralanan ifadelerdeki ahenk, hiç Farsça bilmeyen insanları da etkileyebilmektedir:Bî berekât râ nevâyî, Derdmendân râ devâyî, Sûfiyân râ safâyî, Memleket râ emniyetî, Ehl-i beyt râ cem'iyetî, Merîzan râ sıhhatî, Zaîfan râ kuvvetî, Fâsıkan râ tevbeî, Sâlihân râ cezbeî, Sâlikân râ kemâlî, Müştakkan râ visâlî.(Yoksullar için servetsin, Dertliler için devâsın, Sûfîler için safâsın, Memleket için emniyetsin, Ehl-i beyt için merkezsin, Hastalar için sıhhatsin, Zayıflar için kuvvetsin, Fasıklar için tövbesin, Salihler için cezbesin, Sâlikler için olgunluksun, Kavuşmak isteyenler için vuslatsın.Hazînî, aynı eserde bulunan mesnevi tarzında yazdığı bir manzûmesinde ise, Hz. Mevlânâ'yı tavsif etme konusunda şöyle diyor:Ben kimim ki onun (Mevlânâ'nın) hakkında söz söyleyeyim, ya da sözü onunla süsleyeyimOnu ancak Kutub ve güzel konuşan bir arif olan Şems-i Tebrizi tavsif edebilirHatta belki onlar bile, Mevlânâ'dan bahsetmenin hayreti içindedirler.Mevlânâ'dan söz etmek konusunda anlayışı olan insana bu kadarı yeterBüyüklere bir işaret, sevenlere bir ibare kafidir.

SONUÇ

XVI. yüzyılda Anadolu'ya Yesevîliği yaymak niyetiyle gelen Sultan Ahmed Hazînî'nin eserlerinden, Mevlânâ'yı ve eserlerini çok iyi tanıdığını anlaşılmaktadır. Hazînî'nin Tesellâu'l-kulûb'da Mevlânâ hakkında kullandığı ifadeler, onun Mevlânâ'ya duyduğu derin saygıyı göstermektedir. Bu saygı, Yesevilik ve Mevleviliğin XVI. Yüzyılda birbirlerine karşı bakış açısını yansıtmaktadır

KAYNAKÇA

Hazînî, 1995, *Cevâhiru'l-ebrâr min emvâc-ı bihâr (Yesevî Menâkıbnâmesi)*, Neşr: Cihan Okuyucu, Kayseri.

Hazînî, 2002, *Hazînî ve Dîvânı (İnceleme-Metin)*, Haz: İbrahim Kunt, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya (Basılmamış Doktora Tezi).

Hazînî, *Menba'u'l-ebhâr fi riyâzi'l-ebrâr*, Süleymaniye Ktp. Şehid Ali Paşa, No: 1425.

Hazînî, *Tesellâ'u'l-kulûb*, Paris Bibliotheque Nationale, Pers. A.F. 263.

Köprülü, Fuad, 1984, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Diyanet İşleri Başkanlığı yayını, Ankara.

MEVLÂNÂ BİBLİYOGRAFYASI

*Mustafa TEKİN**

ÖZET

Mevlâna Celâleddin Rûmi ve Konya ile ilgili çalışmak isteyen araştırmacılarımızın en çok ihtiyaç duydukları şeylerden birisi de çalışma konusu ile ilgili bibliyografyadır. Bu araştırma, artık Konya ile birlikte adı anılması klasik hâle gelmiş Mevlâna ile ilgili Türkiye'de yapılan çalışmaları ele alan bir Mevlâna bibliyografyasıdır. Şüphesiz Mevlâna, hakkında bugüne kadar en çok araştırma yapılan, bildiri ve sempozyumlarla tanıtılan tarihi şahsiyetlerden birisidir. Dolayısıyla bir araştırmacının Mevlâna ile ilgili çalışmasında en çok ihtiyaç duyacağı şeylerden birisi, referans kaynaklarını bulacağı bir Mevlâna bibliyografyasıdır. Bu araştırma Türkiye'de yayımlanan ve tekrarları dışarıda bırakmaya çalışan niteliğiyle Konya ve Mevlâna ile ilgili araştırmalarda bir kolaylığı beraberinde getirebilecektir. Alfabetik sıraya göre hazırlanan bu bibliyografya, tezler, kitaplar ve makaleler gibi üç kategoriyi muhtevidir.

Anahtar Kelimeler: Mevlâna, Konya, Bibliyografya.

ABSTRACT

MAVLÂNA'S BİBLİOGRAPHY

One of things that our reseachers who want to study on Mavlâna Jelâleddin Rûmi and Konya felt the need is a bibliography of Mavlâna. It is known that Konya is famous for Mevlâna. Mevlâna is one of historical persons who is studied on himself.

* Dr. Selçuk Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Din Sosyoloji A.B.D.

There are symposiums and congresses on Mevlâna. Therefore, one of the things the researcher needs most is the bibliography of Mevlâna inwhich he/she will find referance book. This research which is published in Turkey and has a quality of excluding the repetitions will support the easiness to the researches about Konya and Mawlana, the bibliography which is prepored in chronological order comprises three categories such as thesis, boks and articles.

Key Words: Mavlâna, Konya, Bibliography.

GİRİŞ

Şüphesiz Konya'ya ait bir değer olarak yerini muhkemleştiren Mevlâna Celâleddin Rûmi, gün geçtikçe yeni çalışmalarla zenginleşen bir araştırma konusu olma özelliğinden hiçbir şey kaybetmemiştir. Bugün gerek akademik gerekse akademi dışı çevrede Mevlâna, hakkında en çok araştırma yapılan, kongre ve sempozyumlar düzenlenen konulardan biri olmaya devam etmektedir. Şüphesiz Mevlâna ile ilgili araştırmaların her biri tekrar tekrar okuyucuya "Konya" kelimesini hatırlatmaktadır. Bu ise Konya'yı eski bir başkent olarak insanların hafızasına Kâzımada yardımcı olmaktadır. Mustafa Armağan'ın "Bir başkent daima başkenttir" (Armağan, 1996, 23) başlıklı yazısında anlattığı üzere toplumsal hafızaya yerleşen şuur, Konya'nın özellikle son yıllarda ekonomik, toplumsal, ve bir çok yönden atak yapmasının temelinde durmaktadır. Bir başka deyişle, Konya'nın özellikle son on yılda yeni atılımlara attığı imza bir tesadüf değildir. İşte gerek tarihi şuur ve gerekse Konya'ya aitliğiyle, kendisi olmadan anlamlandırılması güçlenecek önemli bir paranteze tekâbül eden Mevlâna Celâleddin Rûmi'nin popüler ve düzeysizlikten uzak biçimde araştırılması, daha derinlikli düşünce ve atılımlar için önayak oluşturacak projelerden sadece biridir.

Biz de bu çerçevede Mevlâna Celâleddin Rûmi'nin daha derinlikli ve düzeyli araştırılması için bir Mevlâna bibliyografyası hazırlanmasının önemli olduğundan hareketle böyle bir çalışmaya teşebbüs ettik. Nitekim takdir edilmelidir ki, Mevlâna araştırmaları öncelikle iyi bir bibliyografya oluşturmaktan geçmektedir. Bu çalışma da Mevlâna ile ilgili Türkiye'de ve Türkçe incelemeleri kapsamına almaktadır. Dolayısıyla Türkiye dışında yapılan çalışmalar bu araştırmanın kapsamı dışında tutulmuştur. Ancak zaman zaman yabancı ülkelerde yapılan çalışmaların Türkçe çevirilerine yer verilmiştir. Araştırmamızı sadece Türkiye ve Türkçe ile sınırlandırmamız, hem Türkiye'de hem de dışarıda yapılan çalışmaların bu araştırmanın kapsamını zorlayacağı gerçeğinden kaynaklanmaktadır.

Bu araştırmada Mevlâna Celâleddin Rûmi ve O'nun eserleriyle direkt ilgili çalışmalara yer verdiğimizi belirtmeliyiz. Bu bağlamda yan kaynaklar bu araştırmada yer almamıştır. Ayrıca tekrar olacağı için Mevlâna'nın şiirlerinden, hikâyelerinden seçmelerin bulunduğu kitaplar –bir perspektiften kaynaklandığından dolayı değerli olmakla birlikte- ile tanıtım amaçlı ve yazarı belli olmayan broşürler de burada yer almamıştır. Yine makaleler görülebildiği kadarıyla tek tek verilerek, okuyucu ve araştırmacının makale konusunu görmesi sağlanmak istenmiştir.

Bu araştırmada Mevlâna ile ilgili çalışmalar üç kategoride soyadı açısından alfabetik sıraya göre ele alınmışlardır. İlk kategori Mevlâna ve O'nun eserleriyle ilgili Türkiye ölçeğinde üniversitelerde yapılan tez çalışmalarıdır. Bu kategori içine az da olsa devam eden tezleri de yerleştirerek, araştırmacının haberdar olması ve gerekirse tezi hazırlayanla iletişim kurması amaçlanmıştır. İkinci kategoride kitaplar yer almaktadır. Burada Türkiye'de bu zamana kadar yayımlanan Mevlâna ile ilgili kitap boyutundaki çalışmalar bulunmaktadır. Üçüncü kategoride ise konuyla ilgili yapılan makale düzeyindeki çalışmalara yer verilmiştir.

Tezler; konuyu hazırlayan, çalışmanın ismi, hangi üniversite ve enstitüye bağlı olarak hazırlandığı ile programı (yüksek lisans, doktora), hazırlandığı yer ve tarih sırasıyla tanıtılmıştır. Kitaplar; yazar, kitabın ismi, baskı sayısı, basıldığı yer, yayınevi ve tarih sırasıyla verilmiştir. Makaleler; yazar, "makalenin ismi", yayımlandığı dergi veya kitap, cilt ve sayı no, yayımlandığı yer ve tarih sırasıyla tanıtılmıştır.

Burada sık sık tekrarlardan kaçınmak için dergi ve kitap adlarında kısaltmalara gidilmiştir ki onların makaleler kategorisinin sonunda açılımları belirtilmiştir.

İlmi ve akademik çalışmalara temel oluşturmak amacıyla hazırlanan bu araştırma, Mevlâna Celâleddin Rûmi ve Konya ile ilgilenenlerin temel bir "kitapçığını" oluşturabilirse amacına ulaşmış olacaktır. Şimdi sırasıyla bu çalışmaları tanıtabiliriz.

MEVLÂNA İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR:

1- Ablay, Mehmet Necati: "Mevlâna ve Goethe: Panteizmin İki Büyük Temsilcisi", 1. MA.M.K., Konya, 1988.

2- Agoston, Gabor: "16.17. Asırlarda Macaristan'da Tasavvuf ve Mevlevîlik", 1. MA.M.K., Konya, 1988.

3- Ahmed-i Sipehsalar, Feridun b.: Mevlâna ve Etrafındakiler, Çev. Tahsin Yazıcı, İstanbul, Tercüman Yay., 1977.

4- Akengin, Yahya: "Şiirlerde Mevlâna", 2. M.M.K., Konya, 1987.

5- Aköz, Alâeddin: "Mevlâna Celâleddin-i Rûmi Külliyesinin 1651-1652 Yılına Ait Muhasebe Bilançosu", S.Ü.Fen Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi, S. 7-8, Konya, 1992-1993.

6- Aköz, Alâaddin: "Konya Mevlevî-hânesinin 1596 ve 1602 Yıllarına Ait Muhasebe Bilançoları-Mukayeseli Bir Değerlendirme", S. Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S. 2, Konya, 1996.

7- Aksoy, Mustafa: Molla Lütfi'nin Risale-i Mevlâna Lütfi'si, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans), İzmir, 1991.

8- Akşiray, Sabahat: Mevlâna'dan Sohbetler II, İzmir, y.y., t.y.,

9- Akşit, M. Cevat: "Tasavvufun Mahiyeti, Tasavvufî Bazı Kavramların Anlamı ve Dinde Yeri", Güldeste 8, Konya, 1997.

10- Aktuna, Yıldırım: "Ruh Sağlığı Açısından Mevlâna Düşüncesi", 1. MA.M.K., Konya, 1988.

11- Aktün, Hikmet: Mevlâna ve Mevlevîlik Hakkında Türkiye'de Çıkan Basma Eserlerin Bibliyografyası: Kitap-Makale, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi (Lisans Tezi), İstanbul, 1974.

12- Akyurt, Mehmet Yusuf: Konya Âsâr-ı Antika Müzesinde Mevlâna Celâleddin Rûmi'nin Sandûkası, İstanbul, Devlet basımevi, 1936.

13- Alasya, H. Fikret: "Lefkoşe Mevlevî Tekkesi", 1. MA.M.K., Konya, 1988.

14- Alıçlı, Sırrı: "Mevlâna'yı Anarken", Türk Yurdu, C. 3, İstanbul, 1964.

15- Alkan, Ahmet: "Mevlevîlik ve Mevlâna Külliyesinin Konya Şehirsel Gelişmeleri İçindeki Yeri", 1.M.M.K., Konya, 1986.

16- Alkan, Ahmet: "Mevlâna Dergâhı ve Çevresini Koruma Problemleri", 2. M.M.K., Konya, 1987.

17- Alpöz, Ahmet-Ergün, Ender: Hz. Mevlâna ve Mevlevî Âyinleri, İstanbul, Milliyetçiler Derneği Neşriyatı, 1969.

18- Altıntaş, Hayrani: "Mevlâna Düşüncesinde Demokratik Eğilimler", Uluslararası Mevlâna Bilgi Şöleni, Ankara, 2000.

19- Anbarcıoğlu, Meliha Ülker: "Sultanu'l-Ulema Bahaeddin Veled'in Hayatı, Eseri ve Düşünceleri", 1. M.M.K., Konya, 1986.

20- Arabacı, Caner: "Balkan Harpleri Sırasında Mevlevîhaneler", S. Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S. 2, Konya, 1996.

21- Arabacı, Caner: "Mevlâna'ya Batı'dan Bakmak", K.D.M.M., Konya, 2002.

22- Arabacı, Caner: "Panayotopulos'un 'Benzersiz Mevlâna' Adlı Eseri Üzerine", İpek Yolu-Konya Kitabı V, S. 5, Konya, 2002.

23- Araz, Nezihe: Aşk Peygamberi Mevlâna, İstanbul, Kervan Kitapçılık, 1972.

24- Araz, Nezihe: "Çağdaş Kavramların Işığında Bazı Mesnevî Hikâyelerinin Yorumu", Uluslararası 2. Mevlâna Semineri Bildirileri, Konya, 1976.

25- Araz, Nezihe: "Mevlâna'nın Yetişmesinde Hocası Tebriz'li Şems'in Etkileri", 2. M.M.K., Konya, 1987.

26- Araz, Nezihe: "Çağdaş Kavramlar Işığında Sema", 1. MA.M.K., Konya, 1988.

27- Araz, Nezihe: "Mevlâna'nın Ahileri Bugün

Yaşasaydı", 4. M.M.K., Konya, 1991.

28- Araz, Nezihe: "Mevlâna'nın Evrenselliği Üzerine", 2. MA.M.K., Konya, 1991.

29- Araz, Nezihe: "Mevlâna'da Her Şey İnsan İçin", 5. M.M.K., Konya, 1992.

30- Araz, Nezihe: "Mevlâna-İnsan-Biz", Uluslararası Mevlâna Bilgi Şöleni, Ankara, 2000.

31- Arıburun, Perihan: "Mevlâna'da Yaşama Sanatı", Bildiriler, Ankara, 1973.

32- Arpaguş, Safi: Mevlâna'nın Dini Anlatım Metodu, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora), İstanbul, 2001.

33- Arpaguş, Safi: Mevlâna'da Tarikat ve İrşad Anlayışı, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora), Danışman: İrfan Gündüz. (Devam ediyor)

34- Arslan, Sebahattin: Şerhu`l Mesnevî III.Cild Transkripsiyonlu Metin, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans), Bursa, 2000.

35- Aslan, Mustafa: "Ahmet Remzi Dede'nin Şiirlerinde Mevlâna ve Mevlevîlik", 9.M.M.K., Konya, 1998.

36- Aslantürk, Mahmud: Şerh-i Cezire-i Mesnevî (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin-İndeks), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans), Kahramanmaraş, 1996.

37- Asrar, N. Ahmed: "Muhammed İkbal ve Mevlâna Celâleddin Rûmi", 2. MA.M.K., Konya, 1991.

38- Asrar, N. Ahmed: "Pakistan ve Mevlâna Celâleddin Rûmi", Uluslararası Mevlâna Bilgi Şöleni, Ankara, 2000.

39- Asrar, N.Ahmed: "Pakistan ve Mevlâna Celâleddin Rûmi", K.D.M.M., Konya, 2002.

40- Âşık Kul Sâdi, Mevlâna'yı Anlamak, İstanbul, Vahdet Yay., 1984.

41- Ata, Ferudun: House of Mevlevîs of Çankırı (Çankırı Mevlevîhanesi –Konya Mevlâna Müzesi Arşivi'nde 69, 70 nolu Zarflardaki Belgelere Göre, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans), Konya, 1995.

42- Atasağun, Galip: Mevlâna Celâleddin Rûmi ve Mesnevî'de Bahsedilen Dinler, Konya, y.y., 2001.

43- Ayan, Gönül: "Attar, Esrar-Nâme'si ve Mevlâna", 2. MA.M.K., Konya, 1991.

44- Ayan, Gönül: "Mesnevî ve Kısa Hikâyecilik", 5. M.M.K., Konya, 1992.

45- Ayan, Gönül: "Esrar Dede Tezkiresinde Mevlâna Sevgisi", 7.M.M.K., Konya, 1994.

46- Ayan, Gönül: "Mevlâna Celâleddin-i Rûmi'nin Fihi Ma-Fih İsimli Eseri ve Mevlâna'nın Günümüze Aktarılması", 8. M.M.K., Konya, 1997.

47- Ayan, Hüseyin: "Onsekiz Beyte İki Türlü Bakış", 1. M.M.K., Konya, 1986.

48- Ayan, Hüseyin: "Semâ Hakkında Bir Eser: Birrî Mehmed Dede'nin Bülbüliyesi", 2. M.M.K., Konya, 1987.

49- Ayan, Hüseyin: "Şeyh Galip'te Mevlâna Sevgisi", 5. M.M.K., Konya, 1992.

50- Ayan, Hüseyin: "Latifi'ye Göre Mevlâna", 7.M.M.K., Konya, 1994.

51- Ayan, Hüseyin: "Sefine-i Nefise-i Mevlevîyan'a Göre Mevlevîlik", 8. M.M.K., Konya, 1997.

52- Aydın, Mehmet S.: "Muhammed İkbal'in Eserlerinde Mevlâna", 1. M.M.K., Konya, 1986.

53- Aydın, Mehmet: Hz. Mevlâna ve Dinler", 1. M.M.K., Konya, 1986.

54- Aydın, Mehmet: "Mevlâna'da İrade Hürriyeti", 2. M.M.K., Konya, 1987.

55- Aydın, Mehmet: "Mevlâna'nın Yaşadığı Devrin Sosyal Yapısı", 2. M.M.K., Konya, 1987.

56- Aydın, Mehmet: "Muhyiddin-i Arabi ve Hz. Mevlâna Yaklaşımı", 1. MA.M.K., Konya, 1988.

57-Aydın, Mehmet: "Hz. Mevlâna'da ve Muhyiddin-i A'rabî'de Aşk Kavramı", 3.M.M.K., Konya, 1989.

58- Aydın, Mehmet: "Hz. Mevlâna'nın Gözü İle Mesnevî'de Dinler", 2. MA.M.K., Konya, 1991.

59- Aydın, Mehmet: "Eva De Vitray Meyerovitch'in Mesnevî Hakkındaki Değerlendirmeleri (I-II), 7.

M.M.S., Konya, 1996.

60- Ayverdi, Sâmiha: "Büyük Terbiyeci Mevlâna", Mevlâna Yıllığı, Konya, 1963.

61- Ayverdi, Sâmiha: "Mevlâna Celâleddin Rûmi'den Bugüne Kalanlar", Bildiriler, Ankara, 1973.

62- B. Çelebi, Celâleddin: "Hz. Mevlâna'nın Mânevî Fetihleri", Mevlâna, Konya, 1983.

63- B. Çelebi, Celâleddin: "Hz. Mevlâna'ya Göre Mesnevî, Kur'an-ı Kerim ve Âyetlerden Mülhem Birkaç Misal", 1. M.M.K., Konya, 1986.

64- B. Çelebi, Celâleddin: "Semâ", 2. M.M.K., Konya, 1987.

65- B. Çelebi, Celâleddin: "Garp Dünyasına Mevlâna Diliyle Dostluk Mesajı", 3. M.M.K., Konya, 1989.

66- B. Çelebi, Celâleddin: "Hz. Mevlâna'da Düşünce ve Akıl", 4. M.M.K., Konya, 1991.

67- B. Çelebi, Celâleddin: "Hz. Mevlâna'nın Eserlerinde 'Kadın' Konusuna Kısa Bir Bakış", 2. MA.M.K., Konya, 1991.

68- B. Çelebi, Celâleddin: Hz. Mevlâna'da İlim, Konya, İl Kültür Müd. Yay., 1992.

69- B. Çelebi, Celâleddin: Hazret-i Mevlâna, 4. baskı, Konya, Konya Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yay., 1997.

70- B. Çelebi, Celâleddin: "Sema", K.D.M.M., Konya, 2002.

71- B. Çelebi, Celâleddin: Hz. Mevlâna Okyanusundan..., Konya, Konya Valiliği İl Kültür Müd. Yay., 2002.

72- B. Çelebi, Celâleddin: Hz. Mevlâna'da Akıl, Vuslat, Kadın, Yunus, Gönül, Hicret, Mûsikî ve Semâ, Konya, Konya Valiliği İl Kültür Müd. Yay., t.y.

73- Bahn, Süleyman Wolf: "Modern Batı Dünyasında Mevlâna'nın Önemi", Uluslararası Mevlâna Bilgi Şöleni, Ankara, 2000.

74- Bahn, Süleyman Wolf: "Modern Batı Dünyasında Mevlâna'nın Önemi", K.D.M.M., Konya, 2002.

75- Bakırcı, Mehmet: Mesnevî'de Tasavvuf, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora), Konya, 1987.

76- Bakırcı, Naci: Konya Mevlevî Dergah'ından Mevlâna Müzesi'ne Nakledilen Türk Kumaşları, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans), Konya, 1991.

77- Bakırcı, Naci: İç Anadolu Bölgesindeki Mevlevî Mezar Taşlarında Görülen Dekoratif Sanatlar ve Semboller, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora), Konya, 1999.

78- Bakırcı, Naci: "Mevlâna Müzesi İhtisas Kütüphanesi'nin 1926 Yılında Kuruluşu, Yusuf Ağa Kütüphanesi'nin Buraya Nakli", X.M.M.K. I, Konya, 2002.

79- Barışta, H. Örcün: "Mevlâna'nın Işığında Gelişen Türk Süsleme Sanatlarından Örnekler", 5. M.M.K., Konya, 1992.

80- Barışta, H. Örcün: "İşlemelerde Bazı Mevlevî Sembolleri (19. yüzyıl ve 20. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluk Dönemi)", S. Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S. 2, Konya, 1996.

81- Barks, Coleman: "Fena ve Beka: Rûmi'nin Şiirlerinin Eşiğinden Geçen İki Yol", Uluslararası Mevlâna Bilgi Şöleni, Ankara, 2000.

82- Başarır, Müfide H.: "The New York Public Library, The Research Libraries'de Bulunan Mevlâna ile İlgili Eserlerin Tanıtılması", 1. MA.M.K., Konya, 1988.

83- Başer, Hayri: "Hz. Mevlâna", Türk Yurdu, C.3, İstanbul, 1964.

84- Bayar, Muharrem: "Bolvadin Mevlevîhanesi ve Pendarî Kâari Ahmet Dede", S. Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S. 2, Konya, 1996.

85- Bayat, Ali Haydar: "Mevlâna'nın Dostlarından Tabib Ekmeleddin Müeyyed El-Nahçuvani", 3.M.M.K., Konya, 1989.

86- Bayat, Ali Haydar: "Hüsn-i Hat San'atında Mevlevîlik ve Mevlevîler", 4. M.M.K., Konya, 1991.

87- Baykan, Erdal: Bir Din Felsefesi Problemi Olarak Mevlâna'da Tanrı, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora), Konya, 1999.

88- Bayraklı, Bayraktar: "Mevlâna'nın Eğitim Anlayışı", 4. M.M.K., Konya, 1991.

89- Bayram, Ahmet: Mesnevî'de Mevlâna'nın Eğitim ve Eğitim Yöneticisine Dair Görüşleriyle Modern Anlayışı Bir Karşılaştırma Denemesi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans), Sakarya, 2001.

90- Begüm, Nurcihan: "Mevlâna Celâleddin Rûmi ve Kabirde Öznel Felsefenin Estetiği", Uluslararası Mevlâna Bilgi Şöleni, Ankara, 2000.

91- Bektaş, Mevlüt: "Hz. Mevlâna'yı Anma Törenleri ve İl Kültür Müdürlüğü", K.D.M.M., Konya, 2002.

92- Beytur, Mithat Bahari: Mesnevî Gözüyle Mevlâna- Şiirleri, Aşk ve Felsefesi, İstanbul, Sulhi Garan Matbaası, 1965.

93- Bilginer, Recep: Mevlâna, Âşık ve Mâşuk, Ankara, Kültür Bakanlığı Yay., 1992.

94- Bilginer, Recep: "Çağdaşımız Mevlâna", Uluslararası Mevlâna Bilgi Şöleni, Ankara, 2000.

95- Bilgiseven, Âmiran Kurtkan: "Mevlâna'nın Sosyalleşme Terbiyesi Hakkındaki Fikirleri", 3.M.M.K., Konya, 1989.

96- Bilici, M.Akif: Mevlâna'nın Eserlerinde Kelâmi Konular, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans), Danışman: Prof. Dr.Yusuf Şevki Yavuz. (Devam ediyor)

97- Bly, Robert: "Rûmi'de Divâne İmajı: Rûmi ve İkinci Yol", Uluslararası Mevlâna Bilgi Şöleni, Ankara, 2000.

98- Bolay, Süleyman Hayri: "Mevlâna ve Diyalektik", 1. M.M.K., Konya, 1986.

99- Bolay, Süleyman Hayri: "Mevlâna'nın Akıl Anlayışı", 2. M.M.K., Konya, 1987.

100- Brendemoen, Bernt: "İskandinav Seyyahları Gözüyle Dervişlik ve Tarikat", 1. MA.M.K., Konya, 1988.

101- Büyükbayraktar, Mevlüt: Mevlâna'da Arayış ve Buluş, Konya, Damla Matbaası, 1985.

102- Büyükkörükçü, H. Tahir: Hakiki Vechesiyle Mevlâna ve Mesnevî, İstanbul, Cağaloğlu Yay., 1962.

103- Büyükkörükçü, H. Tahir: Mevlâna ve Mesnevî Gözüyle Peygamber Efendimiz, Konya Cağaloğlu Yay., 1963.

104- Büyükkörükçü, Tahir: "Mevlâna'nın İslâm ve Tasavvuf Anlayışı", K.D.M.M., Konya, 2002.

105- Can, Şefik: Mevlâna ve Eflatun, Konya, İleri Basımevi, 1965.

106- Can, Şefik: "Hz. Mevlâna'ya Göre Aklın Kifâyetsizliği", Mevlâna, Konya, 1983.

107- Can, Şefik: "Hz. Mevlâna'nın Güzel ve Güzellik Hakkındaki Görüşleri", 1. MA.M.K., Konya, 1988.

108- Can, Şefik: "Mevlâna'ya Göre Şiir ve Şairlik", 3.M.M.K., Konya, 1989.

109- Can, Şefik: "Hz. Mevlâna ve Yunus Emre", 2. MA.M.K., Konya, 1991.

110- Can, Şefik: "Mevlevîlikten Önce Mevlâna'nın Yolu", 4. M.M.K., Konya, 1991.

111- Can, Şefik: "Mevlâna'ya Göre Din, İman ve Küfür", 5. M.M.K., Konya, 1992.

112- Can, Şefik: "Hz. Mevlâna'nın Sûreti ve Sîreti", 6. M.M.K., Konya, 1993.

113- Can, Şefik: Mevlâna-Hayatı, Şahsiyeti Fikirleri, İstanbul, Ötüken Yay., 1995.

114- Can, Şefik: "Yenikapı Mevlevîhanesi'nin En Son Mesnevîhanı Tahiru'l-Mevlevî", S. Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S. 2, Konya, 1996.

115- Can, Şefik: Konularına Göre Açıklamalı Mesnevî Tercümesi, 6 cilt., İstanbul, Ötüken Yay., 1997.

116- Can, Şefik: "Göklerde ve Yeryüzünde Hiçbir Varlık Yoktur ki Allah'ı Tesbih Etmesin Âyetinin Hz. Mevlâna Tarafından Açıklanması", 8. M.M.K., Konya, 1997.

117- Can, Şefik: "Hz. Mevlâna'da Peygamber Sevgisi", 9.M.M.K., Konya, 1998.

118- Can, Şefik: "Hz. Mevlâna'nın Evrensel Görüşü", K.D.M.M., Konya, 2002.

119- Can, Şefik: "Mu'tezile'nin Kader İnancına Karşı Mevlâna'nın Görüşü ve Bugünkü Mevlevîlik", X.M.M.K. I, Konya, 2002.

120- Celkan, Hikmet: "Mevlâna'nın Eğitimci Yönü", 1. M.M.K., Konya, 1986.

121- Ceylan, İbrahim: "Mevlâna'nın Tolerans Kaynağı ve Esprisi", 1. M.M.K., Konya, 1986.

122- Chmıelowska, Danuta: "Polonya'da Mevlâna Hakkında Yapılan Bazı Çalışmalar", 1. MA.M.K., Konya, 1988.

123- Cilacı, Osman: "Mevlâna'nın İbadetinden Birkaç Çizgi", 2. M.M.K., Konya, 1987.

124- Cilacı, Osman: "Mevlâna Celâleddin Rûmi'nin Gayr-ı Müslimlerle Münasebetlerine Dair Bir İnceleme", Din Öğretimi Dergisi, Ankara, 1989.

125- Cilacı, Osman: "Vesikalar Işığında Antalya Mevlevîhânesi Postnişinlik Devir Teslimi", 9.M.M.K., Konya, 1998.

126- Cin, Halil: "Tarihte ve Çağımızda İslam'ı Evrenselleştiren Mevlâna, Yunus Emre ve M.İkbal", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.1, Konya, 1992.

127- Cunbur, Müjgan: "Mevlâna'nın Çevresindeki Kadınlar", Türk Yurdu, C. 3, İstanbul, 1964.

128- Cunbur, Müjgan: "Mevlâna'nın Eserlerinde Türk Boyları ve Türk Kelimesinin Değerlendirilmesi", Bildiriler, Ankara, 1973.

129- Cunbur, Müjgan: "Mevlâna'nın İlk Mütercimi Gülşehri", Mevlâna, Konya, 1983.

130- Cunbur, Müjgan: " Mevlâna'nın Devleti Değerlendirmesi", 1. M.M.K., Konya, 1986.

131- Cunbur, Müjgan: "Mevlâna'nın Şiirlerinde: Ekinden Ekmeğe", 2. M.M.K., Konya, 1987.

132- Cunbur, Müjgan: "Mevlâna ve Oruç Ayı", 1. MA.M.K., Konya, 1988.

133- Cunbur, Müjgan: "Mevlâna'ya Göre Türkmenler", 3.M.M.K., Konya, 1989.

134- Çağatay, Neşet: "Mevlâna'nın Yazı Dili Niçin Farsçadır?", Mevlâna, Konya, 1983.

135- Çam, Ömer: "Mevlâna'nın Etkileri, Ritm Psikolojisi ve Seması", 4. M.M.K., Konya, 1991.

136- Çanakçı, Kadir: Mevlâna`nın Toplum ve Devlet Görüşü, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans), Bursa, 1999.

137- Çarpan, Necla: Mevlâna İle, Ankara, y.y., 1965.

138- Çarpan, Necla: Hz. Mevlâna'dan Çağrı, Ankara, Doğuş Matbaası, 1968.

139- Çarpan, Necla: İnsanın Korkusu-Mevlâna, 3. baskı, Ankara, y.y., 1980.

140- Çatak, Adem: Mevlâna'nın Hadisten Referansları ve Hadisleri Yorumu, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans), Danışman: Prof. Dr. Ethem Cebecioğlu. (Devam ediyor)

141- Çavuşoğlu, Mehmet: "Bir Mevlevî Şair: Yenişehirli Avni Bey ve Mevlâna İçin Natı", 1. M.M.K., Konya, 1986.

142- Çayırdağ, Mehmet: "Kayseri Mevlevîhanesi", S. Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S. 2, Konya, 1996.

143- Çelebi, Âsaf Hâlet: Mevlâna-Hayatı, Şahsiyeti, Eserlerinden Parçalar, İstanbul, Kanaat Kitabevi, 1939.

144- Çelebi, Âsaf Halet: "Mevlâna ve Muhiti", Mevlâna, İstanbul, 1953.

145- Çelebi, Âsaf Hâlet: Mevlâna ve Mevlevîlik, İstanbul, y.y., 1957.

146- Çelebi, Faruk: "Yediyüz Senedir Açıklanmayan Hakikat", 8. M.M.K., Konya, 1997.

147- Çelebi, Mehmet Celâleddin: "Son Yüzyılda Mevlevîlik", Uluslararası Mevlâna Bilgi Şöleni, Ankara, 2000.

148- Çelebi, Nilgün: "Fihi Mafih'i Okumak", 2. MA.M.K., Konya, 1991.

149- Çelebioğlu, Âmil: "Hz. Mevlâna'ya İzafe Edilen Bir Gazelin Şerhi", Mevlâna, Konya, 1983.

150- Çelebioğlu, Âmil: "Muhtelif Şerhlere Göre Mesnevî'nin İlk Beytiyle İlgili Düşünceler", 1. M.M.K., Konya, 1986.

151- Çelebioğlu, Âmil: "Mevlâna'dan Öğütler", 3.M.M.K., Konya, 1989.

152- Çetinkaya, Yalçın: Mevlevîlikte Müzik Felsefesi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Sanatta Yeterlilik), İstanbul,

2000.

153- Çetinkaya, Yalçın: "Mevlâna, Mevlevîlik, Mûsikî (Pythogoras'tan Mevlâna'ya Mûsikî)", Konya, S. 32, Konya, 2003.

154- Çetinkaya, Yalçın: "Mevlâna ve Sema", Konya, S. 33, Konya, 2003.

155- Çıpan, Mustafa: "Konya Mevlâna Müzesi Hazine-i Evrak Arşivi'ndeki Belgelere Göre Muğla Mevlevîhanesi", S. Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S. 2, Konya, 1996.

156- Çıpan, Mustafa: "Mevlevîlik Terimleri", K.D.M.M., Konya, 2002.

157- Çiçek, Hasan: Mevlâna`nın Mesnevî`sinde Eğitime İlişkin Bir Yöntem (Örnekle Eğitim), Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans), Van, 1996.

158- Çiçek, Hasan: "Mevlâna'nın Mesnevî'sinde Tanrı'nın Varlığının Kanıtları", Dinî Araştırmalar, C.5, S. 15, Ankara, 2003.

159- Çorumluoğlu, Özşen: Yersel Fotogrametrinin Mimarlık Fotogrametrisine Uygulanması ve Mevlâna Müzesi Örneği, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Yüksek Lisans), Konya, 1991.

160- Dağlarca, Fazıl Hüsnü: Mevlâna'da Olmak, İstanbul, Çağrı Yay., 1958.

161- Demir, Nefise: Mevlâna'ya Göre Akıl ve Aşk, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans), Kayseri, 1995.

162- Demir, Süleyman: Hz. Mevlâna'nın Hayatı ve Menkîbeleri, İstanbul, Demir Kitabevi Yay., 1990.

163- Demirci, Mehmet: "Fihi Mafih'te Tevhid", 3.M.M.K., Konya, 1989.

164- Demirci, Mehmet: "Sadrettin Konevi İle Mevlâna Celâleddin'in Münasebetleri Hakkında", Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. 6, İzmir, 1989.

165- Demirci, Mehmet: "Mesnevî'de Akıl-Aşk Karşılaştırması", 4. M.M.K., Konya, 1991.

166- Demirci, Mehmet: "Mevlâna'da İnsan", 5. M.M.K., Konya, 1992.

167- Demirci, Mehmet: Mevlâna'dan Düşünceler, İzmir Akademi Kitabevi, 1997.

168- Demirel, Ömer: Sivas Mevlevîhanesi ve Mevlevî Şeyhlerinin Sosyal Hayatlarına Dair bazı Tespitler", S. Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S. 2, Konya, 1996.

169- Demirörs, Niyazi: Aranılan Sevgili: Hz. Mevlâna Şems-i Tebrizi Hazretlerini Şam'da Niçin Aradı?, b.y., y.y., t.y.

170- Derdiyok, İ. Çetin: "Mesnevî-i Mânevî'de Leylâ ve Mecnûn", 9.M.M.K., Konya, 1998.

171- Derman, Çiçek: "XVI. Yüzyılda Hazırlanmış Bir Mesnevî Tezhibi", X.M.M.K. I, Konya, 2002.

172- Derman, M. Uğur: "Mevlevîlik ve San'at", K.D.M.M., Konya, 2002.

173- Dınanı, Gholam Hossein İbrahimi: "Mevlâna ve İbn A'rabî'ye Göre 'Hayal Âlemi'", Uluslararası Mevlâna Bilgi Şöleni, Ankara, 2000.

174- Dikici, Recep: "Abdülgani En-Nablûsi ve Süleymâniye Kütüphanesi'ndeki Mesnevî Dibâcesi Şerhi", 9.M.M.K., Konya, 1998.

175- Dikici, Recep: "Mevlâna ve Koyunoğlu Müzelerindeki Bazı Mühim Yazma Eserler", Yeni İpek Yolu Konya Özel Sayısı IV, Konya, 2001.

176- Dikici, Recep: "Abdülgani En-Nablusi'nin Mevlevîlik Âdabına Dair El-Ukûdü'l-Lü'lüiyyesi ve Müstakimzâde'nin Şerhi", X.M.M.K. I, Konya, 2002.

177- Duru, Muhittin Celâl: Tarihî Simalardan: Mevlevî, İstanbul, Kader basımevi, 1952.

178- Duru, Muhittin Celâl: "Mevlâna Eserlerinin Orijinal Nüshaları", Türk Yurdu, C. 3, İstanbul, 1964.

179- Duru, Necip Fazıl: Mevlevî Şairlerin Mevlevîlik Unsurları, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora), Ankara, 1999.

180- Duru, Necip Fazıl: "Mevlevî Şairlerde Mevlevî Portresi", Uluslararası Mevlâna Bilgi Şöleni, Ankara, 2000.

181- Düzen, İbrahim: Mevlâna'nın Tasavvufi Görüşüne Göre İnsan", 5. M.M.K., Konya, 1992.

182- Efe, Ahmet: "Mesnevî Ummanı", Yeni İpek Yolu Konya Özel Sayısı II, Konya, 1999.

183- Eflâki, Ahmet: Âriflerin Menkîbeleri, 2 cilt, Çev. Tahsin Yazıcı, İst., M.E.B. Yay., 1989.

184- Ekrem, Mehmet Ali: "Dimitriye Kantemir Gözüyle Mevlevîlik", 1. MA.M.K., Konya, 1988.

185- El-Bûti, M.Said Ramazan: Mevlâna, İslam ve Hikmet, Çev. Ali Hüsrevoğlu, Konya, Selçuklu Belediyesi Yay., 1995.

186- El-Neklâvi, Fethi: "Mesnevî'nin Tanımladığı Mevlâna'da Ahlâk", 2. MA.M.K., Konya, 1991.

187- Emin, İlhami: "Mevlâna'nın 'Mesnevî''sinde Kimi Bengi Fikirler", 2. MA.M.K., Konya, 1991.

188- Emiroğlu, İbrahim: "Mevlâna'nın Fihi Ma Fih'de Yanlışlara Bakışı", Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. 9, İzmir, 1995.

189- Emiroğlu, İbrahim: Sûfi ve Dil-Mevlâna Örneği, İstanbul, İnsan Yay., 2002.

190- Emiroğlu, İbrahim: Yanlış Düşünce ve Davranışlar Karşısında Mevlâna, İstanbul, İnsan Yay., 2002.

191- Enginün, İnci: "Romancılarımız ve Mevlâna", 2. M.M.K., Konya, 1987.

192- Eraydın, Selçuk: Kur'an ve Sünnet Çizgisinde Hz. Mevlâna, Konya, Selçuklu Belediyesi Yay., t.y.

193- Erdoğdu, Goncagül: Osmanlı Devleti'nde Mevlevî Tarikatı'nın Klasik Öncesi Dönemi (13-17. Yüzyıl), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans), Ankara, 1999.

194- Ergin, Nevit Oğuz: "Batı'da Mevlâna Celâleddin Rûmi", Uluslararası Mevlâna Bilgi Şöleni, Ankara, 2000.

195- Ergin, Nevit Oğuz: "Batı'da Mevlâna Celâleddin Rûmi", K.D.M.M., Konya, 2002.

196- Ergün, Mustafa: İnsan ve Eğitimi: Mevlâna Üzerine Bir Deneme, Ankara, Ocak Yay., 1993.

197- Erkekoğlu, İbrahim: Hicri "1289-1297" Dönemine Ait Mevlâna Müzesi'ndeki Doksandört Nolu Şer`iyye Sicil Defterinin Tahlili, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans), Konya, 1993.

198- Erktaş, Miktat: Eğitim Tarihinde "Mektubat" Metodu, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans), Afyon, 1996.

199- Erol, Erdoğan: "Mevlâna Gelince Babası Ayağa Kalktı mı?", 5. M.M.K., Konya, 1992.

200- Erol, Erdoğan: "Veled Çelebi Zamanında Mevlevîhaneler ve Çelebi'nin Şeyhlere Resmi Hitap Şekilleri", 7.M.M.K., Konya, 1994.

201- Erol, Erdoğan: "Mevlâna Dergahında Sikkehâne Var mı idi?", S. Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S. 2, Konya, 1996.

202- Erol, Erdoğan: Mevlevîlikte Çorap Mest", 8. M.M.K., Konya, 1997.

203- Erol, Erdoğan: "Mevlevîlikte Posta Çantaları", Uluslararası Mevlâna Bilgi Şöleni, Ankara, 2000.

204- Erol, Erdoğan: "Mevlâna Müzesi Bahçesindeki Mezarlar Neden Kaldırılmıştı?", X.M.M.K. I, Konya, 2002.

205- Erol, Erdoğan: "Mevlâna Müzesi ve Ziyaretçiler", K.D.M.M., Konya, 2002.

206- Ersoylu, Halil: "Türk Dilinde Mevlâna ve Mevlevî Kelimeleri", 1. M.M.K., Konya, 1986.

207- Esen, Muzaffer: Mevlâna, İstanbul, Gençlik kitapları Yay., 1943.

208- Etik Enver: Bazı Mevlevî Âyinleri ve Nayî Osman Dede, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans), Konya, 1987.

209- Etik, Arif: Mevlâna'da Manevi Görüş, Konya, Ülkü Basımevi, 1964.

210- Etik, Arif: Şems-i Tebrizî ve Mevlâna, Konya, Sebat Ofset Yay., 1982.

211- Etik, Arif: "Mevlâna'da Hakka Yakarış ve Yalvarış", Mevlâna, Konya, 1983.

212- Evliyaoğlu, Gökhan: Mevlâna Sevgisi, İstanbul, Amca Matbaası, 1959.

213- Eyüboğlu, İsmet Zeki: Bütün Yönleriyle Mevlâna Celâleddin-Yaşamı, Felsefesi, Düşünceleri, İstanbul, Özgür Yay., 1988.

214- Fauk, Hanif: "Hz. Mevlâna Celâleddin Rûmi ve İkbal", Güldeste 7, Konya, 1996.

215- Fedai, Harid: "Kaytaz-zâde Nazım Efendi'nin Şiirlerinde Hz. Mevlâna", Uluslararası Mevlâna Bilgi Şöleni, Ankara, 2000.

216- Fiş, Radi: Bir Mutasavvıf, Bir Âhi Hümanisti Celâleddin Rûmi, Çev. Mazlum Beyhan, İstanbul, Yön Yay., 1990.

217- Fourcroy, Abdülmecid: "İslam Tasavvufu ve Batı", 8. M.M.K., Konya, 1997.

218- Fürûzanfer, Bediü'z-Zaman: Mevlâna Celâleddin, Çev. F. Nafiz Uzluk, İst., M.E.B. Yay., 1963.

219- Garaudy, Roger: "Mevlâna ve Goethe'de İnsan", Çev. Abdullah Öztürk, 7. M.M.S., Konya, 1996.

220- Genç, Vedat: Mevlâna İle İlgili Yazılardan Seçmeler, İstanbul, M.E.B. Yay., 1994.

221- Glassen, Erika: "Trablusşam Mevlevîhanesi", S. Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S. 2, Konya, 1996.

222- Göçgün, Önder: "Mevlâna ve İnsan", 1. M.M.K., Konya, 1986.

223- Göçgün, Önder: "Bir Mevlevî Şâiri: Şeref Hanım", 2. M.M.K., Konya, 1987.

224- Göçgün, Önder: "Dış'tan İç'e Mevlâna", Uluslararası Mevlâna Bilgi Şöleni, Ankara, 2000.

225- Göktaş, Lütfiye: Türk Sanatında Şamdanlar (Hacıbektaş ve Mevlâna Müzelerinde Yer alan Çok Kollu Şamdanlar), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans), Ankara, 1995.

226- Gölcük, Şerafeddin: "Mevlâna Tasavvufunda Bazı Kelâmi Motifler", 1. M.M.K., Konya, 1986.

227- Gölcük, Şerafeddin: "Mevlâna ve Tevhid Akidesi", 2. M.M.K., Konya, 1987.

228- Gölpınarlı, Abdülbaki: Mevlâna'dan Sonra Mevlevîlik, İstanbul, İnkılap kitabevi, 1953.

229- Abdülbaki Gölpınarlı, Mevlâna Celâleddin, 3. baskı, İstanbul, Inkılap Kitabevi, 1959.

230- Gölpınarlı, Abdülbaki: "Mesnevî'nin En Eski Nüshası ve Mesnevî'ye Yazıldığı Söylenen Takrîz", Mevlâna Yıllığı, Konya, 1963.

231- Gölpınarlı, Abdülbaki: Mevlevî Âdab ve Erkânı, İstanbul, İnkılap ve Aka Kitabevi, 1963.

232- Gölpınarlı, Abdülbaki: Mevlâna Müzesi Yazmaları Katoloğu I-II, Ankara, T.Tarih Kurumu Basımevi, 1971.

233- Gölpınarlı, Abdülbaki: Mevlâna-Hayatı, Eserlerinden Seçmeler, 4. baskı, İst., Varlık Yay., 1973.

234- Gölpınarlı, Abdülbaki: Mesnevî ve Şerhi, 6 cilt, 2. baskı, Ankara, Kültür Bakanlığı Yay., 1989.

235- Gölpınarlı, Abdülbaki: Mevlevî Albümü, İst., İnkılap Kitabevi, t.y.

236- Göyünç, Nejat: "Mevlâna Müzesi Arşivi", 2. M.M.K., Konya, 1987.

237- Göyünç, Nejat: "Mevlevîlik ve Sosyal Hayat", 2. MA.M.K., Konya, 1991.

238- Gül, Halim: Mesnevî'de Kur'anî Referanslar ve ve Kur'an Âyetlerine Getirilen İşârî Yorumlar, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora), Danışman: Prof. Dr. Ethem Cebecioğlu. (Devam ediyor).

239- Güllüce, Hüseyin: Kur'an Tefsiri Açısından Mesnevî, İstanbul, Ötüken Yay., 1999.

240- Güllüce, Hüseyin: Mevlâna ve Kur'an Tefsiri Açısından Mesnevî, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora), Erzurum, 1998. (Yayımlandı: İstanbul, Ötüken Yay., 1999.)

241- Gültek, Nermin: Mevlevî Ayinlerinde Kullanılan Usuller ve Kullanılış Sebepleri, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Sanatta Yeterlilik), İstanbul, 1996.

242- Gümüşışık, Gaye: Konya Mevlâna Müzesi'nde Yer Alan Rüstem Paşa'nın Vakfettiği Tezhipli Kur'an-ı Kerimler, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans), Ankara, 2001.

243- Gündoğdu, Cengiz: "Mevlâna (ö.672/1273)'nın Şathiyye Türünde Yazdığı Bir Gazelinin Şerhi: Şerh-i Ebyat-ı Cemâleddin-i Rûmi", Tasavvuf, S. 8, Ankara, 2002.

244- Gündüz, İrfan: Mevlâna, İrşad ve İnsan, Konya, Selçuklu Belediyesi Kültür Yay., 1994.

245- Gündüz, İrfan: "Mevlâna ve İnsan", Güldeste 8, Konya, 1997.

246- Güner, "Âgah Oktay: "Hz. Mevlâna ve İnsan Sancısı", 2. MA.M.K., Konya, 1991.

247- Güner, Ahmet: Mevlâna ve Mevlevîlik, b.y., y.y., t.y.

248- Güngör, Erol: "Zaman İçinde Mevlâna ve Tasavvuf", Mevlâna, Konya, 1983.

249- Günüç, Fevzi: "Hat San'atında 'Hazret-i Mevlâna' İsimli Mevlevî Sikkesi Biçimindeki İstifler", K.D.M.M., Konya, 2002.

250- Gürbüz, Adnan: "Amasya Mevlevîhanesi ve Vakıfları", S. Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S. 2, Konya, 1996.

251- Gürkan, Kâzım İsmail: "Mevlâna", Türk Yurdu, C. 3, İstanbul, 1964.

252- Güvenç, R. Oruç: Mevlâna, İstanbul, Kıraçlı Yay., 1977.

253- Hadziosmanoviç, Lamija: "Fadıl Paşa Şerifoviç Bosnevî (19.y.y.) Eserlerinde Mevlevîlik Hattı", 2. MA.M.K., Konya, 1991.

254- Hafız, Nimetullah: "Eski Yugoslavya'da Mevlâna ve Mevlevîlik", Uluslararası Mevlâna Bilgi Şöleni, Ankara, 2000.

255- Halıcı, Feyzi: "Mevlâna'da Zaman", Uluslararası 2. Mevlâna Semineri Bildirileri, Konya, 1976.

256- Halıcı, Feyzi: Mevlâna Sevgisi, Konya, Konya Turizm Derneği Yay., 1981.

257- Halıcı, Feyzi: Dinle Neyden, Konya, y.y., 1984.

258- Halıcı, Feyzi: "Mevlâna Dostları", 1. M.M.K., Konya, 1986.

259- Halıcı, Feyzi: Mevlâna Celâleddin, Hayatı ve Eserleri, Konya, y.y., 1986.

260- Halıcı, Feyzi: "Rubaileriyle Mevlâna Hazretleri", 2. M.M.K., Konya, 1987.

261- Halıcı, Feyzi: "Mevlâna'nın Şiir Dünyası", 1. MA.M.K., Konya, 1988.

262- Halıcı, Feyzi: "Güney Afrika'da, Amerika'da, Almanya'da ve Japonya'da Mevlâna Sevgisi", 9.M.M.K., Konya, 1998.

263- Halıcı, Feyzi: "Mevlâna'dan Galile'ye Çağdaş Bir Gezi", Uluslararası Mevlâna Bilgi Şöleni, Ankara, 2000.

264- Halıcı, Feyzi: "Japonya'da Mevlâna Sevgisi 'Uzakdoğu'ya Ulaşan Barış ve Hoşgörü'", K.D.M.M., Konya, 2002.

265- Halıcı, Hasan: Amerika'da Mevlâna Törenleri, Konya, Konya Turizm Derneği Yay., 1979.

276- Hatemi, Hüsrev: "Mevlâna ve Kültürümüz", Güldeste 7, Konya, 1996.

277- Heper, Sadettin: Mevlevî Âyinleri, Ankara, Güven Matbaası, 1974.

278- Hidayetoğlu, A. Selahattin: "Hz. Mevlâna'dan Nasihatler", Güldeste 8, Konya, 1997.

279- Hidayetoğlu, A. Selâhaddin: "Hz. Mevlâna'nın İnsanlara Bakışı", K.D.M.M., Konya, 2002.

280- Hikmet, Neriman: Mevlâna-Bilimsel Gerçeklik Açısından Varoluş Felsefesi, İst., Öncü Kitabevi, 1975.

281- Hilmi, Mahmud: "Mevlâna Celâleddin Er-Rûmi", 4. M.M.K., Konya, 1991.

282- Huri, Sofi: "Garp Tefekkür Âleminde İslamiyetin Tesiri ve Hz. Mevlâna", Türk Yurdu, C. 3, İstanbul, 1964.

283- Ilgar, Yusuf: Tarih Boyunca Afyon'da Mevlevîlik, Afyon, Türkeli Yay., 1985.

284- Ilgar, Yusuf: Afyonkarahisar'da Mevlevîlik, Afyon, y.y., 1992.

285- Ilgar, Yusuf: Afyonkarahisar Mevlevîhanesi", S. Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S. 2, Konya, 1996.

286- Irmak, Sadi: "Mevlâna Hümanizminin Özellikleri", Bildiriler, Arkara, 1973.

287- Irmak, Sadi: Lirizmin İki Doruğu: Mevlâna ve Gazali, Ankara, Güven Matbaası, 1976.

288- Işık, Emin: "Hz. Mevlâna'da Vahdet-i Vücut Meselesi", Uluslararası Mevlâna Bilgi Şöleni, Ankara, 2000.

289- Işın, Ekrem: "Modernleşme Çağında Mevlevîlik", X.M.M.K. I, Konya, 2002.

290- İkbal, Javid: "İkbal'in Manevi Rehberi: Mevlâna", 1. MA.M.K., Konya, 1988.

291- İkbal, Javid: "İkbal ve Mevlâna-Mukayeseli Bir İnceleme", 2. MA.M.K., Konya, 1991.

292- İkbal, Javid: "Rûmi, Goethe, ve İqbal Üçgeninde Şeytan", Uluslararası Mevlâna Bilgi Şöleni, Ankara, 2000.

293- İkbal, Javid: "İkbal ve Mevlâna", K.D.M.M., Konya, 2002.

294- İlhan, Süleyman: "Semâzenlerde Vestibüler Durum", S.Ü. Tıp Fakültesi Dergisi, C.5, S. 2, Konya, 1989.

295- İnançer, Ö. Tuğrul: "Mevlevî Mûsikîsi ve Mukabele Âdâbı", K.D.M.M., Konya, 2002.

296- İpek Yücel: Mevlâna, Ankara, y.y., 1960.

297- İsmail, Mehmet: "Mevlâna'nın Klasik Azerbeycan Edebiyatına Etkileri", Uluslararası Mevlâna Bilgi Şöleni, Ankara, 2000.

298- İsti'lami, Muhammed: "İran'da Mevlâna'nın Tesiri ve Eserleri Üzerine Yapılan Önemli Çalışmalar", K.D.M.M., Konya, 2002.

299- Kabaklı, Ahmet: "Mevlâna'da İslâmi Hümanizm", Mevlâna, Konya, 1983.

300- Kabaklı, Ahmet: "Mevlâna'nın Sanatı ve Şiir Anlayışı", 1. M.M.K., Konya, 1986.

301- Kabaklı, Ahmet: "Mevlâna'nın Sanatı", 2. M.M.K., Konya, 1987.

302- Kabaklı, Ahmet: Mevlâna, 6. baskı, İstanbul, Türk Edebiyat Vakfı Yay., 1987.

303- Kabaklı, Ahmet: "Mevlâna'nın Sosyal Görüşleri", Uluslararası Mevlâna Bilgi Şöleni, Ankara, 2000.

304- Kahraman, Bahattin: "Konya ve Çevresinde Yetişen Tanınmış Mevlevî Şâirler 'Osmanlı Dönemi'", K.D.M.M., Konya, 2002.

305- Kalemci, İsmail: Mevlâna'nın Divan-ı Kebir'indeki Büyük Tarihi Olaylar ve Yorumları, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans), Konya, 1990.

306- Kanar, Yüksel: Hayvanların Dili-Mevlâna, İstanbul, Zafer Matbaası, 1982.

307- Kaplan, Mehmet: "Büyük Daire", Türk Yurdu, C. 3, İstanbul, 1964.

308- Kaplan, Mehmet: "Bursalı İsmail Hakkı'nın Mesnevî'nin Birinci Beytini Şerhi", Bildiriler, Ankara, 1973.

309- Kara, İsmail: "Hanya Mevlevîhanesi ve Vakfiyesi", S. Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S. 2, Konya, 1996.

310- Kara, Mustafa: Bursa Mevlevîhanesi ve Ahmet Cunûni Dede Vakfiyesi", S. Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S. 2, Konya, 1996.

311- Karabulut, Osman: Mevlâna Şems-i Tebrizî, Konya, Eser Matbaası, 1971.

312- Karahan, Abdülkadir: "Mevlâna'da Çağımızın Sorunların ve Dertlerine Uygun Cevaplar", Uluslararası 2. Mevlâna Bildirileri, Konya, 1976.

313- Karahan, Abdülkadir: "R.A.Nicholson'un İslam Sûfilerinde Mevlâna", Mevlâna, Konya, 1983.

314- Karahan, Abdülkadir: "Mevlâna'nın Dünya ve Hayat Görüşü", 3. M.M.K., Konya, 1989.

315- Karahan, Abdülkadir: "Hadis Bilgini Olarak Mevlâna", 6. M.M.K., Konya, 1993.

316- Karahan, Abdülkadir: "Mutasavvıf Şair Olarak Mevlâna", 6. M.M.K., Konya, 1993.

317- Karaismailoğlu, Adnan: "Tasavvufi Şiir Geleneğinde Mevlâna'nın Yeri ve Önemi", 6. M.M.K., Konya, 1993.

318- Karaismailoğlu, Adnan: "Mesnevî'de 'Hicâb' Kavramı", 7.M.M.K., Konya, 1994.

319- Karahan, Abdülkadir: "Mevlâna'nın Mümtaz Şahsiyeti ve Tükenmez Enerjisi", 7.M.M.K., Konya, 1994.

320- Karaismailoğlu, Adnan: "Mesnevî'de 'Edeb' Kavramı", 7. M.M.S., Konya, 1996.

321- Karaismailğlu, Adnan: "Mesnevî'de 'İlim' Kavramı", 8. M.M.K., Konya, 1997.

322- Karaismailoğlu, Adnan: "Mesnevî'de 'Sûret' ve 'Mâna' Kavramları", 9.M.M.K., Konya, 1998.

323- Karaismailoğlu, Adnan: "Konya'lı Mevlâna", Yeni İpek Yolu Konya Özel Sayısı III, Konya, 2000.

324- Karaismailoğlu, Adnan: Mevlâna ve Mesnevî, Ankara, Akçağ Yay., 2001.

325- Karaismailoğlu, Adnan: "Klasik Türk Şiiri Geleneğinde Mevlâna'nın Yeri ve Edebî Miras Tartışmaları", X.M.M.K. I, Konya, 2002.

326- Karaismailoğlu, Adnan: "Mevlâna'da Edebî Zevk", X.M.M.K. I, Konya, 2002.

327- Karaismailoğlu, Adnan: "Mevlâna'nın Hayatı ve Çevresi", K.D.M.M., Konya, 2002.

328- Karakaş, Nurdan: Mevlâna Celâleddin-i Rumi ve Kaza – Kader Görüşü, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans), Sakarya, 2001.

329- Karaman, Hayrettin: "Mesnevî'de Hz. Muhammed (AS)", Uluslararası Mevlâna Bilgi Şöleni, Ankara, 2000.

330- Karamanlıoğlu, A. Fehmi: "Mevlâna Mesnevî'yi Türkçe Söylüyor", Türk Yurdu, C. 3, İstanbul, 1964.

331- Karmış, Orhan: "Kur'an-ı Kerim ve Hz. Mevlâna", 1. M.M.K., Konya, 1986.

332- Karmış, Orhan: "Remzî Te'vil ve Hz. Mevlâna", 2. M.M.K., Konya, 1987.

333- Karpuz, Haşim: "Mevlâna Dergâhının Mimârisi", K.D.M.M., Konya, 2002.

334- Karpuz, Haşim: "Selçuk Üniversitesi ve Mevlâna Araştırmaları", K.D.M.M., Konya, 2002.

335- Kavalcı, Osman: "Nat-ı Mevlâna", Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. 11, Erzurum, 1993.

336- Kavalcı, Osman: "Nât-ı Mevlâna", Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. 11, Erzurum, 1993.

337- Kayaoğlu, İsmet: "Mevlâna'nın Moğol Yöneticilerle Münasebetleri", 2. M.M.K., Konya, 1987.

338- Kayaoğlu, İsmet: "Mevlâna'nın Çağdaşı Derviş Tarikatları, Babalar, Kalenderiler ve Diğerleri", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. 31, Ankara, 1988.

339- Kayaoğlu, İsmet: "Mevlâna'nın Konya'daki Sosyal Muhiti", 4. M.M.K., Konya, 1991.

340- Kayaoğlu, İsmet: "Mevlâna'da Tabiat Sevgisi", 8. M.M.K., Konya, 1997.

341- Kayaoğlu, İsmet: "Sema'ın Menşei Hakkında Birkaç Söz", 9.M.M.K., Konya, 1998.

342- Kayaoğlu, İsmet: "Anadolu'da İlk Mevlevîler", K.D.M.M., Konya, 2002.

343- Kayaoğlu, İsmet: "Sultan Mevlevî İlişkilerine Genel Bir Bakış", X.M.M.K. I, Konya, 2002.

344- Kayaoğlu, İsmet: Mevlâna ve Mevlevîlik, Konya, Konya Valiliği İl Kültür Müd. Yay., 2002.

345- Keklik, Nihat: "Mevlâna'da Metafor Yoluyla Felsefe", 1. M.M.K., Konya, 1986.

346- Kemâl, Cemâl: "Mevlâna Celâleddin Rûmi ve Özbek Edebiyatı", Uluslararası Mevlâna Bilgi Şöleni, Ankara, 2000.

347- Kendi, İbrahim Aczi: Mevlâna ve Ruh-i Mesnevî, 1. Kitap, Konya, Yeni Kitap Basımevi, 1953.

348- Kendi, İbrahim Aczi: Mevlâna ve Ruh-i Mesnevî-2. Kitap, Konya, Yeni Kitap Basımevi, 1959.

349- Kerametli, Can: Galata Mevlevîhânesi, Ankara, Türkiye Turing ve Otomobil K. Yay., 1977.

350- Khân, Gabriele Mandel: "Bir Klâsik Operanın Öncüsü Mevlâna Celâleddin Rûmi", 3. M.M.K., Konya, 1989.

351- Kocatürk, Saadettin: " Hz. Mevlâna'ya Göre Varlığın Mahiyeti", 1. M.M.K., Konya, 1986.

352- Kocatürk, Saadettin: "Mevlâna'nın Mesnevî'de İnsanlara Mesajı", 1. MA.M.K., Konya, 1988.

353- Kocatürk, Saadettin: "Mevlâna'nın Divanında İlahi Zat ve İnsan", 3.M.M.K., Konya, 1989.

354- Kocatürk, Saadettin: "Mevlâna'nın Divan'ında Aşkın Çilesini Çekmek", 2. MA.M.K., Konya, 1991.

355- Kocatürk, Saadettin: "Mevlâna'nın Mânevî Şahsiyetinin Oluşumu ve Mevlâna'nın Şiirinde Aşk, Mâneviyat ve Yeniden Doğuş", Uluslararası

Mevlâna Bilgi Şöleni, Ankara, 2000.

356- Kocatürk, Saadettin: Mevlâna Divan-ı Kebir Üzerinde İncelemeler-Allah, İnsan ve Vusûl, Ankara, Kültür Bakanlığı Yay., 2001.

357- Koçkuzu, Ali Osman: "Mesnevî'nin Birinci Defterinde Hz. Peygamber'e ve Hadislere Yapılan Atıflar Üzerine", Diyanet Dergisi, C. 23, S. 2, Ankara, 1987.

358- Koçkuzu, Ali Osman: "Mesnevî'nin Üçüncü Defterindeki, Hz. Peygamber'e ve Hadislerine Yapılan Atıflar", 3.M.M.K., Konya, 1989.

359- Koçkuzu, Ali Osman: "Mesnevî'nin Dördüncü Defterindeki Peygamberimize ve Hadislerine Yapılan Atıflar", 7. M.M.S., Konya, 1996.

360- Koçkuzu, A. Osman: "Mevnevî'nin Beşinci Defterindeki, Peygamberimize ve Sözlerine Yapılan Atıflar", 8. M.M.K., Konya, 1997.

361- Koçkuzu, Ali Osman: "Mesnevî'nin Altıncı Defterinde Peygamberimize ve Hadislerine Yapılan Başlıca Atıflar", 9.M.M.K., Konya, 1998.

362- Koçkuzu, Ali Osman: "Mevlâna'ya Göre İslâmiyet ve Diğer Dinler", K.D.M.M., Konya, 2002.

363- Kolçal, Fehmi: Mevlâna'nın Tanıtım Faaliyetlerinin Grafiksel Açıdan İncelenmesi (Cumhuriyet Dönemi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans), Malatya, 1999.

364- Koner, M. Muhlis: Mesnevî'nin Özü, Konya, Yeni Kitap Basımevi, 1961.

365- Korucuoğlu, Nevin: "Mevlâna Celâlettin Rûmi", X.M.M.K. I, Konya, 2002.

366- Koyuncu, Fatma: "Konya Mevlâna Müzesi Kalem İşi Süslemeleri", Yeni İpek Yolu Konya Özel Sayısı IV, Konya, 2001.

367- Köroğlu, Kâzım: Mirsâd-ı Hakikat (Mesnevî Şerhlerine Dair), Konya, Yeni Kitap Basımevi, 1960.

368- Köroğlu, Nuri: Hz. Mevlâna'nın İrşâdı, Konya, Adım Matbaası, 2002.

369- Köstüklü, Nuri: "Vatan Savunmasında Gönül Erleri: Mücâhidin-i Mevlevîye Alayı", X.M.M.K. I, Konya, 2002.

370- Kukul, M. Halistin: "Mevlâna Celâleddin Rûmi'nin Mesnevî'sinde İnsan, Uluslararası Mevlâna Bilgi Şöleni, Ankara, 2000.

371- Kurnaz, Cemâl: "Bir Mevlevî Dervişinin Matbah İzlenimleri", Uluslararası Mevlâna Bilgi Şöleni, Ankara, 2000.

372- Kurtman, Orhan: "Mesnevî'deki Bazı Beyit ve Hikâyeleri Şerhedenler Tarafından Farklı Manalar Verilmesinin Nedenleri", Bildiriler, Ankara, 1973.

373- Küçük, Hasan: "Mevlâna İdealizminin Felsefî Analizi", 1. M.M.K., Konya, 1986.

374- Küçük, Osman Nuri: Fihi Ma Fih Ekseninde Mevlâna Celâleddin Rumi'nin Tasavvufi Görüşleri, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans), Erzurum, 2001.

375- Küçük, Osman Nuri: Mevlâna'nın Yöneticilerle İlişkileri ve Moğol Casusluğu İddiaları I, Tasavvuf, S. 11, Ankara, 2003.

376- Küçük, Osman Nuri: Mevlâna Örneğinde Benliğin Değişiminde Tasavvufî Tecrübenin Psikolojik Değeri, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora), Danışman: Prof. Dr. Ethem Cebecioğlu.(Devam ediyor)

377- Küçük, Sezai: "Bütün Yönleriyle XIX. Asırda Yenikapı Mevlevîhânesi", X.M.M.K. I, Konya, 2002.

378- Küçük, Sezai: XIX. Yüzyılda Mevlevîlik ve Mevlevîler, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora), Danışman: H. Kâmil Yılmaz. (Devam ediyor)

379- Küçükdağ Yusuf: Mevlâna Dergahı Vakfiyelerinden Abid Çelebi ve Veled Bekir Vakfiyesi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans), Konya, 1986.

380- Küçükdağ, Yusuf: "Seyyid Abdülkadir Efendi Vakfiyesi", 3.M.M.K., Konya, 1989.

381- Küçükdağ, Yusuf: "1251H/1835 M Tarihli Mevlâna Türbesi ve Çelebi Efendi Konağı Tamir ve İnşası Defteri", S. Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S. 2, Konya, 1996.

382- Kürkçüoğlu, A. Cihat: "Urfa Mevlevîhanesi", S. Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S. 2, Konya, 1996.

383- Lermioğlu, Ayten: Hz. Mevlâna ve Yakınları, İstanbul, Redhouse Yay., 1969.

384- Lermioğlu, Ayten: Mevlâna ve Aşk, İstanbul, y.y., 1974.

385- Lermioğlu, Ayten: Mevlâna Celâleddin-i Rûmi", Mevlâna, Konya, 1983.

386- Lermioğlu, Ayten: "Mevlâna'nın Çevresindeki Şahsiyetler", K.D.M.M., Konya, 2002.

387- Mahmut, Enver: "Mevlâna'nın Duygusal Şiir Sanatı Hakkında Bazı Düşünceler", 2. MA.M.K., Konya, 1991.

388- Mahmut, Nedret: "Mevlâna-Romanya Kütüphanelerinde", 2. MA.M.K., Konya, 1991.

389- Mazıoğlu, Hasibe: "Mesnevî'nin Türkçe Manzum Tercüme ve Şerhleri", Bildiriler, Ankara, 1973.

390- Mehmet, Mustafa Ali: "Mevlâna ve Mevlevîlik Tarikatının 'Hoşgörülülük' ve 'Hümanist' Prensiplerinin Osmanlı Dönemi'nde Dobruca'da Türk-İslam Kültür Ocakları tarafından Yaşatılması Hakkında Bazı Mülahazalar", 1. MA.M.K., Konya, 1988.

391- Melikoff, Irene: "Batı Hümanizmasının Karşısında Mevlâna'nın Hümanizması", Mevlâna, Konya, 1983.

392- Mercan, Hasan: "Yugoslavya Türklerinde Mevlâna Sevgisi", Uluslararası Mevlâna Bilgi Şöleni, Ankara, 2000.

393- Meyerovitch, Eva De Vitray: Mesnevî Mutlağın Arayışı, Çev. Mehmet Aydın, Konya, Selçuklu Belediyesi Yay., 1996.

394- Meyerovitch, Eva De Vitray: Tarih Öncesinden Osmanlı Dönemine Kadar Konya, Hz. Mevlâna ve Semâ, Çev. Abdullah Öztürk., Konya, Konya Valiliği İl Kültür Müd. Yay., t.y.

395- Meyerovitch, Eva De Vitray: Konya Tarihi ve Hz. Mevlâna, Çev. Melek Öztürk, Konya, Selçuklu Belediyesi Kültür Yay., t.y.

396- Muhakkık-ı Tirmizî, Seyyid Burhaneddin: Maârif, Çev. Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul, y.y., 1973.

397- Munoz, Ester Alverez: "Aşk ve Özgürlük Rüzgarı Mevlâna", Uluslararası Mevlâna Bilgi Şöleni, Ankara, 2000.

398- Muzbağ, İskender: "Mevlâna'nın Sarayova'da (Yugoslavya) Yayınlanan Mesnevî'sine (I. Ve II. cilt) Çeviri Açısından Genel bir bakış", 2. MA.M.K., Konya, 1991.

399- Mütevelli, Ahmet Fuat: "Mevlâna, En Büyük Mürşit", Uluslararası Mevlâna Bilgi Şöleni, Ankara, 2000.

400- Nedevî, Ebu'l Hasan Ali: Hz. Mevlâna: Duygu ve Düşüncede Tazelik, Çev. M. Eminoğlu, Konya, Hizmet Kitabevi, 1986.

401- Neumann, Christoph K.: "19. Yüzyıla Girerken Konya Mevlevî Asitanesi İle Devlet Arasındaki İlişkiler", S. Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S. 2, Konya, 1996.

402- Nicholson, Reynold: Mevlâna Celâleddin Rûmi, Çev. Ayten Lermioğlu, İstanbul, Kervan Kitapçılık, 1975.

403- Nisanbayev, Abdımalik: "Ahmet Yesevî ve Mevlâna'da Tasavvuf ve Hoşgörü Anlayışı", Uluslararası Mevlâna Bilgi Şöleni, Ankara, 2000.

404- Nüzhet, Sadettin: Mevlâna, İst., Kanaat Kütüphanesi, 1932.

405- Ocak, Ahmet Yaşar: "Mevlâna Celâleddin Rûmi: Bir XIII: Yüzyıl Mutasavvıfı ve Sufisi Olarak", 4. M.M.K., Konya, 1991.

406- Ocak, Ahmet Yaşar: "Türkiye Tarihinde Merkezi İktidar ve Mevlevîler (XIII.-XVIII. Yüzyıllar Meselesine Kısa Bir Bakış", S. Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S. 2, Konya, 1996.

407- Odabaşı, A. Sefa: "Hz. Mevlâna'yı Anmak", K.D.M.M., Konya, 2002.

408- Odabaşı, A. Sefa: "Mevlâna Dergâhı Kilerine Ait 1317/1899 Tarihli Emtia-i Taâmiye Defteri", X.M.M.K. I, Konya, 2002.

409- Oğuzoğlu, Yusuf: "Mevlâna Vakfının ve Zaviyesinin 17. Yüzyıldaki Durumu", Mevlâna, Konya, 1983.

410- Okay, Orhan: "Osmanlı'da Mevlevîhanlık Geleneği ve Son Mevlevîhanlardan Tâhirü'l-Mevlevî", X.M.M.K. I, Konya, 2002.

411- Okuyucu, Cihan: İçimizdeki Mevlâna, İstanbul, Bilge Yay., 2002.

412- Olgun, Tahir: Mesnevî'nin Yeni Muterizine İkinci Cevap, İstanbul, Rıza Koşkun Basımevi, 1947.

413- Onur, Oral: Edirne Mevlevîhanesi, İstanbul, y.y., 1999.

414- Ögel, Bahaeddin: "Mevlâna ve Türk Kültürü", 1. M.M.K., Konya, 1986.

415- Önder, Mehmet: "Mevlâna'nın Giyim Şekli ve Elbiseleri", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. 4, S. 3-4, Ankara, 1955.

416- Önder, Mehmet: Mevlâna ve Türbesi, İstanbul, Yeni Kitap Yay., 1956.

417- Önder, Mehmet: Mevlâna'nın Konya'daki Evi ve Medresesi, Konya, Gazeteciler Cemiyeti Yay., 1956.

418- Önder, Mehmet: Mevlâna'nın Sandukası, Konya, Konya Müzesi Şaheserleri Yay., 1958.

419- Önder, Mehmet: Gönüller Sultanı Mevlâna, İstanbul, Yıldız Basımevi, 1958.

420- Önder, Mehmet: "Mevlâna'nın El Yazısı Üzerine Bir Araştırma", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.7, Ankara, 1958-1959.

421- Önder, Mehmet: Mevlâna Müzesi, Ankara, Ajans Türk-Kültür Yay., 1969.

422- Önder, Mehmet: "Mevlâna Müzesinde Bulunan Mevlâna'nın Elbiseleri Üzerine Bir Araştırma", Bildiriler, Ankara, 1973.

423- Önder, Mehmet-Binarak, İsmet-Sefercioğlu, Nejat: Mevlâna Bibliyoğrafyası, 2 cilt, Ankara, İş Bankası Kültür Yay., 1973-1974.

424- Önder, Mehmet: Mevlâna Celâleddin Rumi, Ankara, Kültür Bakanlığı Yay., 1986.

425- Önder, Mehmet: "Mevlâna'dan Sonra Çelebi Hüsameddin", 2. M.M.K., Konya, 1987.

426- Önder, Mehmet: "Bir İddiaya Cevap: (Yine Gel, yine Gel...) Rubaisi Mevlâna'nındır...", 1. MA.M.K., Konya, 1988.

427- Önder, Mehmet: "Mevlâna'nın Eserlerinin Dünyadaki En Eski Yazma Nüshaları", 2. MA.M.K., Konya, 1991.

428- Önder, Mehmet: "Mevlâna'yı Minyatürlerle Anlatan Yazma Bir Eser", 4. M.M.K., Konya, 1991.

429- Önder, Mehmet: Yüzyıllar Boyunca Mevlevîlik, Ankara, Dönmez Yay., 1992.

430- Önder, Mehmet: "Molla Câmi'de Mevlâna Hayranlığı", 6. M.M.K., Konya, 1993.

431- Önder, Mehmet: "Mevlâna'nın Türkçesi", 7.M.M.K., Konya, 1994.

432- Önder, Mehmet: "Mevlâna ve Şems'in Konya'da Buluştukları Yer", 8. M.M.K., Konya, 1997.

433- Önder, Mehmet: "Mevlâna Konya İçin Neler Söyledi?" 9.M.M.K., Konya, 1998.

434- Önder, Mehmet: Mevlâna ve Mevlevîlik, İstanbul, Aksoy Yay., 1998.

435- Önder, Mehmet: "Mevlâna ve Çevresindeki Kadınlar", Uluslararası Mevlâna Bilgi Şöleni, Ankara, 2000.

436- Önder, Mehmet: "Mevlevîliğin Sistemleşmesi, Sultan Veled ve Diğer Postnişinler", K.D.M.M., Konya, 2002.

437- Önge, Yılmaz: "Mevlâna Türbesinin Çini Tezyinatı", 1. M.M.K., Konya, 1986.

438- Önge, Yılmaz: "Mevlâna Dergâhı'nın Şadırvanı", 2. M.M.K., Konya, 1987.

439- Önge, Yılmaz: "Konya Mevlâna Dergâhı'nın Kaybolan Bir Yapısı: Türbe Hamamı", 5. M.M.K., Konya, 1992.

440- Öz, Yusuf: "Belhî Ailesi ve Son Mevlevî Postnişinleri İle Mektuplaşmaları", X.M.M.K. I, Konya, 2002.

441- Özakpınar, Yılmaz: "Mevlâna'nın Modernliği ve Modern Bilim", 2. MA.M.K., Konya, 1991.

442- Özatila, Alişan: Hak Âşığı Mevlâna Celâleddin, İstanbul, Eko Matbaası, 1972.

443- Özbek, Abdullah: "Bir Eğitimci Olarak Mevlâna", K.D.M.M., Konya, 2002.

444- Özdamar, Mustafa: İnsanlığın Piri Hz. Mevlâna, İstanbul, Kırk Kandil yay., 1999.

445- Özelsel, Michaela Mihriban: "Hz. Mevlâna'nın Güncelliği", K.D.M.M., Konya, 2002.

446- Özkafa, Adnan: "Konya Belediyeleri ve Mevlâna İle İlgili Çalışmaları", K.D.M.M., Konya, 2002.

447- Özkardeş, M. Ali: İnsanın Aslı ve Mevlâna Celâleddin Rûmi, İstanbul, Yenilik Basımevi, 1963.

448- Özönder, Hasan: "Mevlâna Külliyesinin Mimari Teşekkülü", 1. M.M.K., Konya, 1986.

449- Özönder, Hasan: "Mevlevîlikte Hat ve Hattat Sıdkî Dede", 2. M.M.K., Konya, 1987.

450- Özönder, Hasan: "Mevlâna Türbe ve Külliyesinin Tamir ve İlâveler Kronolojisi", Selçuk Üniversitesi Selçuk Dergisi, S. 2, Konya, 1988.

451- Özönder, Hasan: Konya Mevlâna Dergâhı, Ankara, Kültür Bakanlığı Yay., 1989.

452- Özönder, Hasan: "Âteş-Bâz Velî ve Mevlevî Dergâhlarında Âteş-Bâz Velî Makamı'nın Önemi", 3.M.M.K., Konya, 1989.

453- Özönder, Hasan: "Mevlevîliğin Mısır'daki Temsilciliği: Kahire Mevlevî-Hânesi", 2. MA.M.K., Konya, 1991.

454- Özönder, Hasan: "Afyon Mevlevî-Hânesi", 5. M.M.K., Konya, 1992.

455- Özönder, Hasan: "Kıbrıs'ta Mevlevîlik ve Mevlevîhâneler", 6. M.M.K., Konya, 1993.

456- Özönder, Hasan: "Kütahya Mevlevîhanesi", S. Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S. 2, Konya, 1996.

457- Özönder, Hasan: "Yangınlarla Kaybettiğimiz Yenikapı Mevlevîhânesi", 9.M.M.K., Konya, 1998.

458- Özönder, Hasan: "Mevlevî Dergâhlarında Mutfağın Önemi ve Âteş-Bâz Makamı", K.D.M.M., Konya, 2002.

459- Özsoy, B. Sami: "Tarihçe-i Aktab Mevlâna Celâleddin-i Rûmi Soyundan gelen Post-nişinlerin Manzum Hayatları", 1. M.M.K., Konya, 1986.

460- Öztürk, Abdullah: "Hayvan Hikâyelerinde Mevlâna ve La Fontaine", 6. M.M.K., Konya, 1993.

461- Öztürk, Abdullah: "Modern İnsanın Buhranlarına Hz. Mevlâna'nın Mesajları", 8. M.M.K., Konya, 1997.

462- Öztürk, Abdullah: "Yedi Uyurların İnsanlık Tarihindeki Önemi, Hz. Mevlâna ve Goethe'deki Yorumu", X.M.M.K. I, Konya, 2002.

463- Öztürk, Mürsel: "Mevlâna'nın Mektupları", 1. M.M.K., Konya, 1986.

464- Öztürk, Mürsel: "Mevlâna'nın Yaşadığı Zamana Kadar Belh'in Kültürel Durumu", Uluslararası Mevlâna Bilgi Şöleni, Ankara, 2000.

465- Öztürk, Yaşar Nuri: Mevlâna ve İnsan, 2. baskı, İstanbul, Yeni Boyut Yay., 1993.

466- Pala, İskender: "Edebi Çehresiyle Mevlevîhaneler", S. Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S. 2, Konya, 1996.

467- Panoyotopulos, I. M.: Benzersiz Mevlâna, Çev. Kriton Dinçmen, İstanbul, Scala Yay., 2000.

468- Parlatır, İsmail: "Veled Çelebi'nin Türk Dili Sözlüğünde Mevlâna İle İlgili Sözleri ve Yorumları", Uluslararası Mevlâna Bilgi Şöleni, Ankara, 2000.

469- Pekolcay, Neclâ: "Mevlâna'nın Mesnevî'sinde Edeb ve İnsan", 1. M.M.K., Konya, 1986.

470- Pekolcay, A. Necla: "Mevlâna'nın Mesnevî'sinde Mana Dilinin Hususiyetleri", 3.M.M.K., Konya, 1989.

471- Pekolcay, A. Necla: "Mevlâna'nın Etkileri (Mevlâna'nın Tesir Alanları)", 4. M.M.K., Konya, 1991.

472- Qurbanzâde, Kâzım: "Mevlâna Celâleddin Rûmi'nin Hayatı, Yaratıcılığı ve Felsefî Görüşleri", Uluslararası Mevlâna Bilgi Şöleni, Ankara, 2000.

473- Rıza, İskender: "Kosova'daki Melami Tekkelerinde Mevlâna'ya Ait Gelenekler", 1. MA.M.K., Konya, 1988.

474- Rûmi, Mevlâna Celâleddin: Divan-ı Kebir, 5 cilt, Çev. Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1957.

475- Rûmi, Mevlâna Celâleddin: Mektubat, Çev. Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul, İnkılap ve Aka Yay., 1963.

476- Rûmi, Mevlâna Celâleddin: Rubâiler, Çev. Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul, Remzi Kitabevi,

1964.

477- Rûmi, Mevlâna Celâleddin: Mecalis-i Seb'a, Çev. Abdülbaki Gölpınarlı, Yeni Kitap Yay., 1965.

478- Rûmi, Mevlâna Celâleddin: Fihi Mafih, Çev. Meliha Ülker Anbarcıoğlu, 5. baskı, İstanbul, M.E.B. Yay., 1990.

479- Rûmi, Mevlâna Celâleddin: Mesnevî, 6 cilt, Çev. Veled İzbudak, 2. baskı, İst., M.E.B. Yay., 1991.

480- Sakaoğlu, Saim: "Mesnevî'deki Hikâyelerin Kaynakları ve Tesirleri", 1. M.M.K., Konya, 1986.

481- Samancıgil, Kemâl: Mevlâna, İstanbul, Cep kitapları Yay., 1960.

482- Sargut, Meşkûre: Mevlâna Diyor ki, İstanbul, y.y., 1955.

483- Sargut, Meşkûre: Hak ve Halk Yolunda Mevlâna, Konya, Azim Matbaası, 1958.

484- Sarıgöllü, Kemâl: "Mevlâna", Türk Yurdu, C. 3, İstanbul, 1964.

485- Saruhan, Ruhi: Mevlâna ve Medyomluk, İstanbul, Ruh ve Madde Yay., 1984.

486- Satoğlu, Abdullah: "Mevlâna'nın İlk Hocası: Seyyid Burhaneddin (Muhakkık-Tirmizî)", Uluslararası Mevlâna Bilgi Şöleni, Ankara, 2000.

487- Savi, Saime İnal: "Mevlâna'nın Rübaileri", 1. MA. M.K., Konya, 1988.

488- Savi, Saime İnal: "Mevlâna ve Barış", 9.M.M.K., Konya, 1998.

489- Savran, A.: "Mesnevî'de Kur'an Tesiri", 1. M.M.K., Konya, 1986.

490- Sayar, Ahmet Güner: "Hasan Âli Yücel'de Hz. Mevlâna Sevgisi ve Mevlevîliği", Uluslararası Mevlâna Bilgi Şöleni, Ankara, 2000.

491- Schimmel, Annamarie: "Garbın Mevlâna Görüşü", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. 3, S. 3-4, Ankara, 1954.

492- Schimmel, Annamarie: Mevlâna Celâleddin Rumi'nin Şark ve Garpta Tesirleri, Ankara, Gutenberg Matbaası, 1963.

493- Schimmel, Annamarie: "Mevlâna Celâleddin Rûmi'ye Göre Konya'daki Gündelik Hayat", Bildiriler, Ankara, 1973.

494- Schimmel, Annamarie: Ben Rüzgarım Sen Ateş, Çev. Senail Özkan, İstanbul, Ötüken Yay., 1999.

495- Sepetçioğlu, M. Necati: "Mevlâna Celâleddin Rûmi'de Yönetenler ve Yönetilenler", 2. M.M.K., Konya, 1987.

496- Sepetçioğlu, M. Necati: "Darwin'den Önce Bir Mevlâna Düşüncesi", 1. MA.M.K., Konya, 1988.

497- Sepetçioğlu, M. Necati: "Gel Gel Çağrısı Üzerine Tartışmalar", 3.M.M.K., Konya, 1989.

498- Sepetçioğlu, M. Necati: "Eski Bir Türk Oyunu ve Sema", 4. M.M.K., Konya, 1991.

499- Sepetçioğlu, M. Necati: "Mevlâna Celâleddin Rûmi'de Hikâye", 2. MA.M.K., Konya, 1991.

500- Sergen, Semih: "İslam'da ve Hz. Mevlâna'da Kadına Saygı", 1. M.M.K., Konya, 1986.

501- Sergen, Semih: "Mevlevîlikte San'at ve San'atkâr", 2. M.M.K., Konya, 1987.

502- Sergen, Semih: "Mevlâna'nın İnsana Bakışı", 2. MA.M.K., Konya, 1991.

503- Sergen, Semih: "Hz. Şems'in Gerçekleştirmek İstediği", 4. M.M.K., Konya, 1991.

504- Sergen, Semih: "Karol Szymanowky'nin Mevlâna Senfonisi", 5. M.M.K., Konya, 1992.

505- Sergen, Semih: "Bir Gazelin Düşündürdükleri", 7.M.M.K., Konya, 1994.

506- Sergen, Semih: Gönüller Işığı Mevlâna, Ankara, Kültür Bakanlığı Yay., 1998.

507- Sethi, İsmail: "Mevlâna Celâleddin Rûmi'de Refah Devleti Kavramı", Mevlâna, Konya, 1983.

508- Sevgi, Ahmet: Mevlâna Celâleddin Rûmi'nin İctimâi ve İnsâni Cephesi, Erzurum Yüksek İslâm Enstitüsü, Erzurum, 1973.

509- Sevgi, Ahmet: "Mevlâna'nın İdarecilere Tavsiyeleri", Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. 1, Kayseri, 1983.

510- Sevgi, Ahmet: "Mevlâna'nın Dilinden Seyyid Burhan al-Din Muhakkak-i Tirmiz (Seyyid-i Sirdan), Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. 2, Kayseri, 1985.

511- Sevgi, Ahmet: "Mevlâna'nın İnsanın İsim ve Ruh Cephesine Bakış Tarzı", Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. 4, Kayseri, 1987.

512- Sevgi, Ahmet: "Mevlâna'nın Bir Beyti Işığında Kanâat Zenginliği Üzerine Düşünceler", 3.M.M.K., Konya, 1989.

513- Sevgi, Ahmet: "Mevlâna'nın Dostluğa Verdiği Değer", Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 7, Kayseri, 1990.

514- Sevgi, Ahmet: "İsmail Hakkı Bursevî'nin Mesnevî Şerhi'nde (1.cilt) Müellife Ait Manzum Parçalar", 7.M.M.K., Konya, 1994.

515- Sevgi, Ahmet: "Dinlemenin Önemi ve Mesnevî", 7. M.M.S., Konya, 1996.

516- Sevgi, Ahmet: "Gönül Kâbesi ve Mevlâna", 8. M.M.K., Konya, 1997.

517- Sevgi, Ahmet: "Edebiyatımızda Mevlâna ve Mesnevî Tesiri", K.D.M.M., Konya, 2002.

518- Sevgi, Ahmet: "Mevlâna ve Hürriyet", X.M.M.K. I, Konya, 2002.

519- Sevük, İsmail Habip: Mevlâna, İstanbul, Nurgök Matbaası, 1954.

520- Sezgin, Mualla: "Mevlâna ve Mevlevîlerin Giysilerinin Modernizasyonu", 1. M.M.K., Konya, 1986.

521- Siviloğlu, Osman: Mevlâna Müzesi, Müzelik Yazma Eserler Kataloğu cilt=1-2, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans), Konya, 1994.

522- Sobhani, Tofigh H.: "Mesnevî'de Söz Söyleme Engelleri", Uluslararası Mevlâna Bilgi Şöleni, Ankara, 2000.

523- Solak, Saffet: "Hz. Mevlâna Kimdir?" Türk Yurdu, C. 3, İstanbul, 1964.

524- Solak, Saffet: "İslâm Medeniyetinde Mevlevî Kültürü", Güldeste 7, Konya, 1996.

525- Solak, Saffet: "XX. Asır İnsanı ve Mevlâna", Güldeste 8, Konya, 1997.

526- Songar, Ayhan: "Hz. Mevlâna ve Mûsikimiz", 2. M.M.K., Konya, 1987.

527- Sönmez, Kemâl: "Mevlâna'nın İnsan ve İnsanlık Anlayışı", 3.M.M.K., Konya, 1989.

528- Suruş, Abdülkerim: "Mevlâna ve Hafız'ı Şiir Söylemeye İten Nedenler ve Karşılaştıkları Engeller", 3.M.M.K., Konya, 1989.

529- Sümer, Faruk: "Mevlâna ve Oğullarının Türkmen Beyleri İle Münasebetleri", Bildiriler, Ankara, 1973.

530- Şafak, Yakup: "Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemlerinde Hz. Mevlâna ve Eserleri Üzerine Çalışma Yapanlar", K.D.M.M., Konya, 2002.

531- Şahin, Kâmil: "XIX. ve XX. Yüzyılda Çorum ve Münkariz Bir Şehir Olan Demirli-Karahisar'da Mevlevîlik", X.M.M.K. I, Konya, 2002.

532- Şahin, Muhammed: Mesnevî'nin Tenkidi, İstanbul, Güven Basımevi, 1946.

533- Şahin, Naim: "Mevlâna Celâleddin Rûmi ve G.W.F. Hegel'de Bazı Metafizik Kavramların Karşılaştırılması", Tasavvuf, S. 5, Ankara, 2001.

534- Şahin, Naim: "Mevlâna Celâleddin Rûmi ve G.W. Hegel'de Aşk ve Varlığın Birliği Meselesi", X.M.M.K. I, Konya, 2002.

535- Şahin, Tahir Erdoğan: "Erzincan'da Mevlevîlik Hareketleri", 9.M.M.K., Konya, 1998.

536- Şardağ, Rüşdü: Mevlâna ve Mesnevî'deki Üslûp", Mevlâna, Konya, 1983.

537- Şefikoğlu, İskender Muzbeg: "Yugoslavya'da Yaşayan Türk Şairlerinin Şiirlerinde Mevlâna", 1. MA.M.K., Konya, 1988.

538- Şeker, Mehmet: "İbn Batuta'ya Göre Konya ve Mevlâna", 4. M.M.K., Konya, 1991.

539- Şen, Muharrem: "Eva De Vitray Meyorovitch'e Göre Mevlâna", Selçuk Üniversitesi Selçuk Dergisi, S. 2, Konya, 1988.

540- Şener, Ali İnsan: "Akıl Sağlığında İnsan Sevgisi ve Mevlâna", 3.M.M.K., Konya, 1989.

541- Şerif'ül-Hasan, "Mevlâna ve İkbal", Bildiriler, Ankara, 1973.

542- Şimşekler, Nuri: "Mevlâna ve Konya", Yeni İpek Yolu Konya Özel Sayısı III, Konya, 2000.

543- Şimşekler, Nuri: "Güncel Bir Yorumla Mevlâna'ya Göre Yöneticiler (Siyasetçiler), Halk ve Adalet", Yeni İpek Yolu Konya Özel Sayısı IV, Konya, 2001.

544- Şimşekler, Nuri: "Mevlâna İçin Söylenmiş Şiirler 'XX.Yüzyıl", K.D.M.M., Konya, 2002.

545- Şimşekler, Nuri: "Mevlâna'dan Hâtıralar-Nükteler", K.D.M.M., Konya, 2002.

546- Şimşekler, Nuri: "Mevlâna'nın Eserleri ve Eserlerinden Seçmeler", K.D.M.M., Konya, 2002.

547- Tahiru'l-Mevlevî, Şerh-i Mesnevî, 2. baskı, İstanbul, Selâm Yay., 1971.

548- Taki-yi Ca'feri, Allame Muhammed: "Mevlâna'nın Düşüncesinde Yeni Dünya Bağlamında Yeni Benlik", Güldeste 7, Konya, 1996.

549- Taneri, Aydın: Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., 1987.

550- Tanrıkorur, Ş. Bârihüda: "Bir Eğitimin Mimarisi: Mevlevî Matbah-ı Şerifi", 1. M.A.M.K., Konya, 1988.

551- Tanrıkorur, Çinuçen: "Mevlevîlikte Mûsikî", 3.M.M.K., Konya, 1989.

552- Tanrıkorur, Ş. Bârihüda: "Türk Kültür ve Mimarlık Tarihinde Mevlevîhane'nin Yeri ve Önemi", 3.M.M.K., Konya, 1989.

553- Tanrıkorur, Ş. Bârihüda: "Mevlâna Müzesindeki İki Alem Üzerine", 6. M.M.K., Konya, 1993.

554- Tanrıkorur, Ş. Bârihüda: "Tarihin Tahribi: Çorum Mevlevîhanesi", 7.M.M.K., Konya, 1994.

555- Tanrıkorur, Ş. Bârihüda: Mevlevî Tekkesinin Kalbi: Semâhane", S. Ü. Türkiyat Araştırmaları

556- Tanrıkorur, Ş. Bârihüda: "Diğer Mevlevîhânelerin Listesi", K.D.M.M., Konya, 2002.

557- Tarım, Cevdet Hakkı: Kırşehir Tarihinde Mevlâna ve Mevlevîler, Kayseri Sümer Matbaası, 1961.

558- Tarlan, Ali Nihat: Mevlâna, İstanbul, Hareket Yay., 1974.

559- Tasnadı, Edit: "Macaristan'daki Mevlâna", Uluslararası Mevlâna Bilgi Şöleni, Ankara, 2000.

560- Taşdelen, Sinan: Cumhuriyet Döneminde Mevlevîlik Üzerine Araştırma Yapan İlim Adamları ve Feridun Nafiz Uzluk, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans), Konya, 2001.

561- Taşdelen, Sinan: "Mevlâna ve Mevlevîlik Bibliyoğrafyası", K.D.M.M., Konya, 2002.

562- Tatarlı, İbrahim: "Mevlâna Muhammed Celâleddin Rûmi ve İnsan Hakları", Güldeste 8, Konya, 1997.

563- Tatçı, Mustafa: "Son Devir Mevlevîliği İçin Bir Kaynak: Hüseyin Vassâf Divanı", Uluslararası Mevlâna Bilgi Şöleni, Ankara, 2000.

564- Tekin, Mustafa: Mevlâna Celâleddin Rumi'de Din ve Toplum, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans), Konya, 1995.

565- Tekin, Mustafa: "Mevlâna'nın Eserlerinde Sosyal Tabakalaşma, Sosyal Statü ve İşbölümü", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S. 6, Konya, 2000.

566- Tekin, Mustafa: "Mevlâna Celâleddin Rumi'nin Din Anlayışı", Tasavvuf, S. 7, Ankara, 2001.

567- Tekin, Mustafa: "Konya'dan Dünyayı Aydınlatan Mevlâna Celâleddin Rumi'nin Hayatı, Eserleri ve Din Algılayışı", İpek Yolu-Konya Kitabı VI, S. 5, Konya, 2002.

568- Temizel, Ali: Mevlâna ve Mevlevîlikle İlgili Eski Harfli Türkçe Eserler ve Müellifleri, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans), Konya, 1996.

569- Timurtaş, Faruk K.: "Mevnevî'nin İlk Manzuk Çevirisi", Bildiriler, Ankara, 1973.

570- Top, H. Hüseyin: "Mevlâna'dan Mülhem Şiirler", 7. M.M.K., Konya, 1994.

571- Top, H.Hüseyin: Mevlevî Usul ve Âdabı, İstanbul, Ötüken Yay., 2001.

572- Top, H. Hüseyin: "Son Dönem Çelebileri ve Evladları", K.D.M.M., Konya, 2002.

573- Topçu, Nurettin: Mevlâna ve Tasavvuf, İstanbul, Hareket Yay., 1974.

574- Toptaş, M. Ali: Mevlâna'da Cihad Anlayışı, İstanbul, Cantaş Yay., 1989.

575- Tökin, İsmail Hüsrev: "Mevlâna'da Tanrı Anlayışı", Mevlâna, İstanbul, 1953.

576- Trako, Salih: "Sareyevo'da Mesnevî dersleri ve Mevlevîhanlar Üzerine", 1. MA.M.K., Konya, 1988.

577- Tuncalp, Enver: Mevlâna Sevgisi, Ankara, Şark Matbaası, 1973.

578- Tuncer, Orhan Cezmi: "Kilis Mevlevîhanesi", S. Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S. 2, Konya, 1996.

579- Turhan, Harun: Mevlâna'nın Varlık Anlayışı, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans), Bursa, 1998.

580- Tuş, Muhittin: "Konya Çelebilerinin Şehir hayatındaki Sosyal Rolü Üzerine Bir Deneme", S. Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S. 2, Konya, 1996.

281- Tüccar, Ahmet: Mevlâna'nın Fihi Ma-Fih'te Eğitim ve Öğretim Görüşü, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans), İstanbul, 1992.

582- Türkmen, Erkan: "Ahmet Yesevi, Mevlâna ve Yunus Emre'de Kâmil İnsan ve Allah Sevgisi", K.D.M.M., Konya, 2002.

583- Türkoğlu, Abdullah: Mesnevî'nin Birinci Cildindeki Câriye Hikâyesinin Şerhlere Göre Değerlendirilmesi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans), İzmir, 1990.

584- Usta, Mustafa: Mesnevî'de Mevlâna'nın Eğitim Anlayışı, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora), İstanbul, 1990.

585- Usta, Mustafa: "Mevlâna'nın Eğitiminde Metot, Program ve Gayeler", 4. M.M.K., Konya, 1991.

586- Usta, Mustafa: "Mevlâna'nın Eğitim Anlayışında Arınma", Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, S. 1, İstanbul, 1994.

587- Uz, M. Ali: "Saraybosna'da İsabey Mevlevîhanesi", S. Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S. 2, Konya, 1996.

588- Uzel, Nezih: Mevlâna ve İnsan-Türk Hümanizmasına Doğru..., İstanbul, Göl Yay., 1975.

589- Uzluk, Şehabettin: Mevlâna'nın Ressamları, Ankara, y.y., 1945.

590- Uzluk, Şehabettin: Mevlâna'nın Türbesi, Konya, yeni Kitap Basımevi, 1946.

591- Uzluk, Şehabettin: Mevlevîlikte Resim ve Resimde Mevlevîler, Ankara, İş Bankası Kültür Yay., 1957.

592- Uzluk, Şehabettin: Mevlevî Hilâfetnâmeleri, Hekimbaşı Yalısı, Konya'da Selimiye Camii (Vakıflar dergisi 9. sayıdan ayrı basım), Ankara, y.y., 1971.

593- Uzluk, Şehabettin: "Eflakî Menakıbında Yazılı Mevlâna'nın 20 Resmi Ne Oldu?", 1. M.M.K., Konya, 1986.

594- Uzluk, Şehabettin: "Mevlâna'nın Ölümü ve Yeşil kubbe", 2. M.M.K., Konya, 1987.

595- Uzluk, Şehabettin: "Mevlâna'nın Tabibleri-Ekmeleddin Müeyyet, Beyhekim ve Gazanfer", 1. MA.M.K., Konya, 1988.

596- Uzluk, Şehabettin: "Galata Mevlevîhanesi ve Şeyh Ahmed Celâleddin Baykara Dede Efendi", 3.M.M.K., Konya, 1989.

597- Ülken, Hilmi Ziya: "Mevlâna ve Yetiştiği Ortam", Bildiriler, Ankara, 1973.

598- Ünver, A. Süheyl: "Selânik Mevlevîhanesi-1913-1915" Mevlâna Yıllığı, Konya, 1963.

599- Ünver, A. Süheyl: "Mevlâna'nın Sözleri ve Menkabelerinin Manasına Bürünerek Şahsiyetimizi Bütünlemek", Bildiriler, Ankara, 1973.

600- Ünver, A. Süheyl: Sevâkıb-ı Menâkıb-Mevlâna'dan Hâtıralar, İstanbul, Organon İlaçları Sanayi A.Ş., 1973.

601- Ünver, A. Süheyl: Osmanlı İmparatorluğu Mevlevîhâneleri ve Son Şeyhleri, b.y., y.y., t.y.

602- Ürekli, Bayram: "Mevlâna Türbesi ve Çelebi

Efendi Konağına Dair Bir Tamir Kaydı", S. Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi, S. 7-8, Konya, 1992-1993.

603- Ürün, Ahmet Kâzım: "Günümüz Arap Dünyasında Mevlâna", K.D.M.M., Konya, 2002.

604- Ürün, Ahmet Kâzım: "Halep, Şam ve Trablusşam Mevlevîhânelerinin Günümüzdeki Durumu", X.M.M.K. I, Konya, 2002.

605- Yakıt, İsmail: "Türk-İslam Düşünürü Mevlâna'ya Göre İdeal İnsan Tasavvuru", 1. M.M.K., Konya, 1986.

606- Yakıt, İsmail: "Mevlâna'ya Göre Hayatın Evrimi", 2. M.M.K., Konya, 1987.

607- Yakıt, İsmail: "Mevlâna ve Ölüm Felsefesi", 3.M.M.K., Konya, 1989.

608- Yakıt, İsmail: Mevlâna'da Mutluluk Ahlâkı, İstanbul, y.y., 1992.

609- Yakıt, İsmail: Batı Düşüncesi ve Mevlâna, İstanbul, Ötüken Yay., 1993.

Yakıt, İsmail: "Mevlâna ve Goethe'de Hikmet ve Felsefe", Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. 2, Isparta, 1995.

610- Yakıt, İsmail: "Mevlevîlikte ve Mevlevîhanelerde Ebced Hesabının Rolü", S. Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S. 2, Konya, 1996.

611- Yakıt, İsmail: "Mevlâna'da Akıl ve Aklın Kritiği", Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. 3, Isparta, 1996.

612- Yakıt, İsmail: "Mevlâna'da Estetik", 9.M.M.K., Konya, 1998.

613- Yakıt, İsmail: "Mevlâna'da Sanat", Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. 9, Isparta, 2002.

614- Yaltkaya, M. Şerafettin: Mevlâna'da Türkçe Kelimeler ve Türkçe Şiirler, İstanbul, Bürhaneddin Basımevi, 1934.

615- Yardım, Ali: "Mesnevî Hadisleri Üzerine Bir Araştırma", Kubbealtı Akademi Mecmuası, C. 8, S. 1, İstanbul, 1979.

616- Yaşar, Selahattin: Mevlâna; Hayatı, Sanatı, Tefekkürü, İstanbul, Yeni Asya Yay., 1985.

617- Yavuz, Kemâl: "Mesnevî-i Şerif Üzerine Görüşler", 1. M.M.K., Konya, 1986.

618- Yavuz, Kemâl: "Âbidin Paşa'ya Yazdığı Bir mektupta Cevdet Paşa'nın Mevlevîlik İçindeki Yeri ve Mesnevî'nin Düzme Yedinci Cildi Üzerine Görüşleri", 2. M.M.K., Konya, 1987.

619- Yavuz, Kemâl: Mecalis-i Seb'a'da Eğitim, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans), İstanbul, 1993.

620- Yavuz, Kemâl: "Türk Edebiyatında Mesnevî'den İlk Tercüme Hikâyeler ve Bazı Dikkatler", Uluslararası Mevlâna Bilgi Şöleni, Ankara, 2000.

621- Yaylalı, Kamil: Mevlâna'da İnanç Sistemi-Tasavvuf ve Hakiki Cephesiyle Mevlâna, 3. baskı, Konya, Sebat Ofset Matbaası, 1988.

622- Yazıcı, Tahsin: Mevlâna Devrinde Sema (Şarkiyat Mecmuası C. IV'den ayrı basım), İstanbul, y.y., 1963.

623- Yeniterzi, Emine: Mevlâna Celâleddin Rûmi, Ankara, T.D.V. Yay., 1995.

624- Yeniterzi, Emine: "Mevlâna'nın Eserlerinde İnsan Terbiyesi", 7. M.M.S., Konya, 1996.

625- Yeniterzi, Emine: "Mevlâna'da Çalışma ve Tevekkül", 7. M.M.S., Konya, 1996.

626- Yeniterzi, Emine: "Türk Basınında Mevlâna Enstitüsü", 8. M.M.K., Konya, 1997.

627- Yeniterzi, Emine: "Mevlâna'nın Eserlerinde Ahlâkî Unsurlar", X.M.M.K. I, Konya, 2002.

628- Yeniterzi, Emine: "Mevlâna'nın Tefekkür Dünyası ve İnsan", K.D.M.M., Konya, 2002.

629- Yeniterzi, Emine: "XIX. Yüzyılda Konya'lı Mevlevî Şairler", X.M.M.K. I, Konya, 2002.

630- Yeşildağ, Yılmaz: Mevlâna: Yaşamı ve Şiirleri, İstanbul, Gün Yay., 2000.

631- Yetik, Erhan: "Mevlâna'nın Dünya Görüşü ve Topluma Bakışı", Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. 6, Samsun, 1992.

632- Yıldırım, Kâzım: Muhyiddin Arabi ve Sistemi (Gazali, Suhreverdi, Konevi ve Mevlâna ile Mukayeseleri), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora), İstanbul, 1991.

633- Yılmaz, Kâmil: Mevlâna ve Tasavvuf, Konya, Selçuklu Belediyesi Yay., 1992.

634- Yılmaz, Kamil: "Mevlâna ve İnsan", Güldeste 7, Konya, 1996.

635- Yöndemli, Fuat: Mevlevîlikte Sema Eğitimi, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., 1997.

636- Yücebaş, Hilmi: Edebiyatımızda Mevlâna, İstanbul, Yeni Matbaa, 1959.

637- Yüksel, Hasan: "Tokat Mevlevîhanesi", S. Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S. 2, Konya, 1996.

638- Yüksel, M.Tarık: Hz. Mevlâna'nın Hayatı ve Menkîbeleri, İstanbul, Demir Kitabevi Yay., 1976.

639- Ziya, Mehmed: "Mevlâna", Konya Halkevi Kültür Dergisi Özel Sayı, Konya, 1943.

640- Ziya, Mehmed: Yenikapı Mevlevîhânesi, Haz. Yavuz Senemoğlu, İstanbul, Kervan Kitapçılık, 1976.

641- Ziya, Şakir: Hazret-i Mevlâna, İst., F.G. Yay., 1943.

SONUÇ

Mevlâna ile ilk elden ilgili, tarihi sıraya göre ve üç kateoride hazırlanan bu araştırma, bir kaç noktanın altının önemle çizilmesi gerektiğini işaret etmektedir. Öncelikle Mevlâna konusunda yapılan tez çalışmalarının artışına dikkat çekilmelidir. Bu çalışmalar içinde doktora düzeyindekiler az ise de bunların ileride artması beklenebilir. Diğer bir husus, Mevlâna ile ilgili özellikle Konya'da farklı kuruluşların Kongre, sempozyum düzenlemeleri ve bunları kitaplaştırmalarıdır. Bu, araştırmacılar için ciddi anlamda bir kaynak ve bunun ötesinde bir açılım imkânı sunabilecektir. Belki çoğu kimselerce salt felsefi ve dini alanı ilgilendirdiği zannedilen Mevlâna, bu bibliyografya çalışmasının da gösterdiği gibi, kelâm, akaid, edebiyat, mimarî, hukuk vb. bir çok alanların ilgilendiği önemli bir şahsiyet olarak görünmektedir.

KAYNAKÇA

ARMAĞAN Mustafa 1996, *Şehir Asla Unutmaz-Şehir Üzerine Düşünce Okumaları*, İstanbul, İz Yay.

KARAİSMAİLOĞLU Adnan 1996, *Mevlâna Kitaplığı Katalogu*, Konya, S.Ü. Selçuklu Araştırmaları Merkezi.

TAŞDELEN Sinan 2002, "Mevlâna ve Mevlevîlik Bibliyografyası", *K.D.M.M.*, Konya.

KISALTMALAR:

1.M.M.K. : 1. Millî Mevlâna Kongresi.
2.M.M.K. : 2. Millî Mevlâna Kongresi.
3.M.M.K. : 3. Millî Mevlâna Kongresi.
4.M.M.K. : 4. Millî Mevlâna Kongresi.
5.M.M.K. : 5. Millî Mevlâna Kongresi.
6.M.M.K. : 6. Millî Mevlâna Kongresi.
7.M.M.K. : 7. Millî Mevlâna Kongresi.
8.M.M.K. : 8. Millî Mevlâna Kongresi.
9.M.M.K. : 9. Millî Mevlâna Kongresi.
X.M.M.K. : X. Millî Mevlâna Kongresi.
1.M.A.M.K.: 1. Milletlerarası Mevlâna Kongresi.
2.M.A.M.K.: 2. Milletlerarası Mevlâna Kongresi.
7. M.M.S. : 7. Millî Mevlâna Sempozyumu.
K.D.M.M. : Konya'dan Dünyaya Mevlâna ve Mevlevîlik.
b.y. : Basım yeri yok.
C : Cilt.
S. : Sayı.
S.Ü. : Selçuk Üniversitesi.
t.y. : Tarih yok.
Yay. : Yayınları.
y.y. : Yayınevi yok.

BÖLÜM 3

EĞİTİM, DİL ve EDEBİYAT

1 Yerel Medya İzleyici Profili: Konya Örneği (s. 191-201).

2 Halk Gazetesi Üzerine (s. 203-210).

3 İlköğretim Öğrencilerinin Bilişsel Ögrenim Biçemlerine Dayalı Bir Yabancı Dil Öğretim Modeli Önerisi: Konya Örneği: (s. 211-224).

4 Kentsel Kurgu Olarak Selçuk Üniversitesi Alâeddin Keykubat Kampus Yerleşmesinin Genel Değerlendirmesi (s. 225-236).

5 Konya'daki İlk ve Orta Öğretim Kurumlarının Fiziksel İmkânlarının Analizi (s. 237-248).

6 Son 25 Yılda Konya'da Basılan Tarih, Kültür ve Sanat Konulu Kitaplar (s. 249-258).

7 Cumhuriyetin İlânından Günümüze Kadar Konya'da Oynanan Çocuk Oyunlarının Tespiti ve Bu Oyunların, Çocuğun Gelişimi ve Eğitimine Katkıları Üzerine Bir Araştırma (s. 259-272).

8 Konya Dağ Köyleri Ağızlarından Derleme (s. 273-280).

9 Konya'da Yeni Derlenen Örnekleri Vesilesiyle Ninnilerimiz Üzerine (s. 281-291).

YEREL MEDYA İZLEYİCİ PROFİLİ: KONYA ÖRNEĞİ

*Zülfikar DAMLAPINAR**

*Bünyamin AYHAN***

ÖZET

Bu çalışmada, ihmal edildiği kabul edilen yerel medyaların izleyici profilleri incelenmiştir. Buna bağlı olarak, yerel medya izleyicisin genel özellikleri, yerel medyayı izleme amaçları, oranları gibi davranış karakteristikleri ile yerel medyaya karşı beslenen kanaatler araştırılmıştır. Konya örnekleminde, kamuoyu araştırması yöntemiyle yapılan araştırma sonucunda bölge insanının yerel medyaya karşı, olumsuz olmaktan çok olumlu bir bakış açısına sahip olduğu ve bu yönüyle yerel medyayı olumladığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Yerel Medya, İzleyici Profili, Olumlama İndeksi, İzleyici Tutum ve Davranışları, Yerel Medya Olumlama Düzeyi.

ABSTRACT

LOCAL MEDIA AUDIENCE PROFILE : THE KONYA EXAMPLE

In this work we studied the audience profile of the local media which is regarded as generally neglected in media studies. In relation to this, the general characteristics, motives and viewing rates of the audience as well the opinions towards the local media has been studied. An Opinion poll on the sample of Konya has been conducted and it has been found that the approach of the local audience was a more positive than negative view. This has been concluded as an affirmative attitude towards the local media.

Key Words: Local Media, Audience Profile, Affirmation Index, Audience, attitudes and opinions, Local media affirmation level.

* Yrd. Doç. Dr. Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Öğretim Üyesi.
* Araştırma Görevlisi Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Öğretim Elemanı.

GİRİŞ

Kitle iletişim araçlarının artan sosyo-kültürel önemi, bu konuya gösterilen hassasiyeti artırmasına karşın, yerel medya odaklı tartışmaların son derece kısıtlı kaldığı açıktır. Oysa, küresel ya da ulusal medya kadar bölgesel ya da yerel medyanın da toplumsal sistemde yeri büyüktür. Kaldı ki, yerel medya konusuna hem pratik hem de akademik olarak gereken önemin verilmemesi, içinde bulunulan toplumsal sistemin iletişim kültürüne ait bir göstergedir.

Ancak, özellikle ülkemizde yerel medyalara yüklenen anlam ve verilen değer göz önüne alındığında, bu potansiyel avantajların yeterince kullanılamadığı anlaşılmaktadır. Bunun en önemli sebeplerinden birisi, ulusal medya ile yerel medya arasındaki "dengesiz iletişim" durumu yani, yerel medyanın ulusal medya gölgesinde kalması kabul edilebilir (Tokgöz 2001:33). Kılıçbay, bu sürece değişik bir bakış açısıyla yaklaşıp hakim ulusal kaynaklı medyamızın işlediği konuların özelliklerine dayanarak, Türkiye'de ulusal medya bulunmadığına dair bir kanaate varmaktadır (Kılıçbay 2002). Gerçekten de ülkemizde ulusal olarak kabul edilen medyaların, hemen tamamının İstanbul merkezli olması ve haber işlevini çoğunlukla İstanbul ve Ankara açısından yerine getirmesi; ulusal medyanın, yerel medya olarak sınıflandırmasına daha uygun düşeceği şeklinde bir tartışma başlatabilir. Ancak yine de medyayı, ulusal ya da yerel olarak tanımlamanın dayanağı, haber işlevinin görünümünden çok, kapsadığı yayın alanın coğrafi boyutlarıdır. Dahası, yerel ve ulusal medyayı birbirinden ayıran teknolojik üstünlük, endüstrileşme, profesyonelleşme gibi diğer nitelikler de göz önüne alınmalıdır. Dolayısıyla bu çalışmada, yerel medya; belirli bir bölge ya da yöre ile sınırlanmış bir alanda basın yayın faaliyetleri gösteren iletişim kurumları anlamında ele alınmıştır.

Fonksiyonalist teoriye göre medya, temel olarak toplumsal sistemde entegrasyon, işbirliği, düzeninin sürdürülmesi-kontrolü ve istikrarı, değişime uyum sağlama, seferberlik, gerilim yönetimi, kültür ve değerlerin sürekliliğinin sağlanması açısından görev ifa eder (McQuail 1994: 80-81). Bu fonksiyonlar, analitik açıdan değerlendirildiğinde; yerel medya tarafından çok daha verimli, etkili olarak yerine getirilebilecek süreçlere işaret etmektedir.

Ulusal boyutlu medyaların, gündeminde yer almayan ama belirli bölgeler ya da yöreler için hayati öneme sahip konular, sorunlar ve problemler hakkında bir tartışma zemini yaratarak kamuoyu oluşumuna katkıda bulunması, yerel yöneticiler ile yönetilenler arasında daha yakından bir ilişki kurulmasını sağlaması ve bu anlamda yerinden yönetim gibi modern demokrasilerin kaçınılmaz ilkelerini işlevsel hale getirmesi açısından yerel medyalar; toplumda yeri doldurulamayacak bir sistem unsurudur. Çünkü, yerel medyanın hitap ettiği kitlenin görece homojen, kaynak ve hedef arasındaki ilişki nispeten dairesel ve etkileşimli olduğu için okuyucu/izleyicilerin bu araçları günlük hayat içinde pragmatik olarak değerlendirmeleri mümkündür. Örneğin, yerel gelenekleri, sanatı, yaşamı kısacası kültürü yaşatmada ve desteklemede yerel basın kuruluşlarının üstlendikleri rolleri kanıtlayan çalışmalar da bulunmaktadır (Şahin 2002:186).

Ulusal boyutlu medyaların, gündeminde yer almayan ama belirli bölgeler ya da yöreler için hayati öneme sahip konular, sorunlar ve problemler hakkında bir tartışma zemini yaratarak kamuoyu oluşumuna katkıda bulunması, yerel yöneticiler ile yönetilenler arasında daha yakından bir ilişki kurulmasını sağlaması ve bu anlamda yerinden yönetim gibi modern demokrasilerin kaçınılmaz ilkelerini işlevsel hale getirmesi açısından yerel medyalar; toplumda yeri doldurulamayacak bir sistem unsurudur. Çünkü, yerel medyanın hitap ettiği kitlenin görece homojen, kaynak ve hedef arasındaki ilişki nispeten dairesel ve etkileşimli olduğu için okuyucu/izleyicilerin bu araçları günlük hayat içinde pragmatik olarak değerlendirmeleri mümkündür. Örneğin, yerel gelenekleri, sanatı, yaşamı kısacası kültürü yaşatmada ve desteklemede yerel basın kuruluşlarının üstlendikleri rolleri kanıtlayan çalışmalar da bulunmaktadır (Şahin 2002:186).

Yüzeysel bir bakış açısıyla da olsa yerel medya izleyicisinin, ulusal medya izleyicisine göre daha seçici, katılımcı, konulara ve olaylara daha ilgili

olduğu söylenebilir. Yerel medya ve bölge halkları arasında beklenen iletişim düzeyinin yakalanması için kaydedilmesi gereken aşamaların başında, bu araçları kullanan bireylerin, okuyucu-izleyici profillerini tanımlamak, kullanım amaçlarını belirlemek, tatmin düzeylerini ölçmek, beklentilerini tespit etmek, gereklidir. Bunun için yerel medyayı, kimlerin hangi amaçlarla izlediği, en çok hangi programların tercih edildiği, hangi oranda izlendiği, tespit edilmelidir. Bunların yanı sıra, bu seçimlere ve yerel medyaya karşı kanaatler üzerinde belirleyici değişkenler olan cinsiyet, yaş, eğitim, gelir düzeyleri, gibi temel değişkenler de araştırılmalı ve aralarındaki ilişkiler tartışılmalıdır. Türkçe literatürde, bu amaca hizmet edecek ayrıntılı bir araştırma yok gibidir. Dolayısıyla bu çalışma, böylesi bir boşluğu doldurmak üzere bir başlangıç kabul edilebilir.

Bunun için Konya örnekleminde gerçekleştirilen alan araştırmasıyla, söz konusu amaçlara ulaşmak hedeflenmiştir. Konya, basın yayın kuruluşlarının, görece çeşitliliği ve oldukça farklı sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel seviyeye sahip olması, Türkiye'de uygun bir örneklem durumundadır. Konya, merkezde yayın yapan, biri bölgesel dördü yerel toplam beş televizyon kanalı ve yine beş yerel gazeteye sahiptir. Bu özellikleriyle Konya, önemli bir gazetecilik merkezi konumundadır (Tokgöz 1988:178). Ayrıca, Konya basın tarihinin, bölgenin tarihi ve kültürel dokusu üzerinde etkili olmuş köklü bir geçmişi olduğuna dair hatırı sayılır tespitler bulunmaktadır (Arabacı 2002:122-123 ve Arabacı, Küçükbezirci 2002: 147 vd). Dahası, Türkiye'deki ilk yerel televizyon kanalının Konya'da kurulmuş olması, bölgenin konuya verdiği önemi ortaya koymakta ve araştırma için uygun verilerin toplanabilmesi için elverişli bir saha olduğunu göstermektedir.

Araştırma, 2003 Mayıs ayının ilk haftası boyunca 611 kişiyle tesadüfi örneklem ve yüz yüze anket tekniği kullanılarak yürütülmüştür. Elde edilen veriler SPSS 10.0'da analiz edilmiştir. Araştırmada kullanılan değişkenler arasındaki anlamlı bir ilişki olup olmadığı ki-kare (x2) testi ile ölçülmüş ve bu ilişkinin gücü contingency coefficient (c) ile tespit edilmiştir.

1. Araştırmaya Katılanların Sosyo-Demografik ve Ekonomik Özellikleri

Araştırmaya katılanların cinsiyet dağılımlarına bakıldığında kadınların %52,5 erkeklerin ise % 47,5'lik bir orana sahip olduğu görülmektedir. Yaş dağılımları göz önüne alındığında araştırmaya katılanların % 41,6'sı 18-26 yaş, % 26,8'i 27-35; % 12,9'u 36-44; % 11,1'i 45-53 ve % 7,5'inin ise 53 ve üzeri yaş kategorisinde yer aldığı anlaşılmaktadır. Deneklerin eğitim düzeylerine göre % 2'sinin bir eğitime sahip olmadığı, % 18,7'sinin ilkokul, % 9,3'ünün ortaokul, % 39,9'unun lise ve % 30,1'inin ise üniversite mezunu olduğu ortaya çıkmaktadır. Aylık ortalama gelir düzeylerine göre araştırmaya katılanların % 43,9'unun 200-400 milyon TL, % 30,17inin 401-600 milyon TL arasında, % 10,3'ünün 601-800 milyon TL arasında, % 8,3'ünün 801 milyon ile 1 milyar TL arasında gelir kategorisinde yer almaktadır. 1 milyardan daha yüksek gelir düzeyine sahip olanların oranı ise % 7,4 olarak gerçekleşmiştir.

Bu oranlara göre kadınların, erkeklere göre araştırma kapsamında daha çok yer aldıkları görülmekte ancak bu kadınların daha çok televizyon izledikleri varsayılırsa araştırma açısından da elverişli bir dağılım olarak kabul edilebilir. Yaş dağılımlarına açısından da araştırmaya katılanların daha çok genç yaş kategorilerinde yoğunlaştığı anlaşılmakta ancak, Türkiye nüfusunun büyük oranda gençlerden oluştuğu düşünüldüğünde bu dağılımı rasyonel kabul etmek mümkündür. Yine eğitim düzeylerine göre dağılımın en çok lise mezunlarında olduğu görülmektedir. Bu da Türkiye'nin eğitim düzeylerine yakın bir oran olarak karşımıza çıkmaktadır.

Araştırmaya katılanların boş zamanlarını değerlendirme alışkanlıkları incelendiğinde % 59'unun televizyon izlemeyi, %11,6'sının ziyaret ve seyahat gibi aktiviteleri, % 8,77sinin değişik hobileri tercih ettiği, %15,1'inin müzik dinlemeyi, % 5,6'sının ise diğer faaliyetleri tercih ettikleri ortaya çıkmaktadır. Bu sonuçlara göre televizyon izlemenin boş zamanları değerlendirmede en önemli alışkanlık olduğu görülmektedir.

2. Yerel Medyayı İzleme Davranışları

2.1. Yerel Televizyonların İzlenme Sıklığı ve Zamanlaması

Araştırmaya katılanların % 21,8'i sıfır-bir saat, %

24'ü iki saat, % 25'i üç saat, % 17,47'ü dört saat, % 11,8'i beş saat ya da daha fazla yerel televizyon kanallarını tercih ettiklerini belirtmektedir. Bu düzeylere göre deneklerin en çok yoğunlaştığı kategorinin üç saat izleme sıklığıdır. Genel olarak değerlendirildiğinde deneklerin, yerel televizyonları önemli oranda tercih ettiğini ortaya koymaktadır.

Bu kanalların hangi yayın aralıklarında izlendiğine bakıldığında, en çok sabah saatlerinde yerel televizyon kanallarını izleyenlerin oranının % 7,9; öğle saatlerinde izleyenlerin % 9,2; öğleden sonra izleyenlerin % 20,4; akşam saatlerinde izleyenlerin % 46,4; gece yarısına doğru yerel kanalları tercih edenlerin ise % 16,1'lik bir orana sahip olduğu dikkati çekmektedir. Sonuçlar değerlendirildiğinde yerel televizyonların en çok akşam saatlerinde izlendiğini ve izleyicilerin yaklaşık yarısını oluşturduğu anlaşılmaktadır.

2.2. Yerel Televizyonları İzleme Amaçları ve En çok Tercih Edilen Programlar

Araştırmaya katılanların yerel televizyonları tercih etme amacının % 48,8 oranında yerel gündemleri ve olayları takip etmek, % 19,1 oranında boş zamanları değerlendirmek, % 13,7 oranında sosyal ortama katılmak, % 11,8 oranında eğlenmek olduğu görülmektedir. Deneklerin % 6,5 oranında da kategorize edilemeyecek kadar dağınık bir izleme amacı belirttikleri ortaya çıkmakta ve bunlar diğer izleme amaçları olarak toplanmaktadır. Bu sonuçlardaki dikkat çekici nokta, yerel televizyonları ontolojisinden hareketle izleyicilerin, en çok oranda yerel gündemleri/haberleri takip etme amacına yönelik olarak tercih ettikleri anlaşılmaktadır.

Yerel televizyonlarda en çok tercih edilen programların, haber programları olduğu ve bunun % 45,2'lik orana sahip olduğu görülmektedir. Bu da yukarıdaki sonuçları destekler niteliktedir. Yine araştırmaya katılanların % 23,9'u müzik programlarını, % 11,5'i spor programlarını, % 10,1'i magazin programlarını, % 9,3'ü ise belgesel programlarını tercih etmektedir. Yerel kanallardaki program çeşitliliğinin kısıtlı olması, dolaylı olarak tercih kategorisini de sınırlandırmaktadır. Ancak en çok tercih sebebinin yerel haberleri takip etmek olarak belirtilmesi önemli bir veri olarak karşımıza çıkmaktadır.

3. Yerel Medyaya Karşı İzleyici Kanaatleri

Yerel televizyonlar hakkındaki kanaatleri tespit etmek üzere oluşturulmuş tutum ölçeğinde yer alan "yerel televizyonlar; önyargısızdır, herkese hitap eder, temsil kapasitesi vardır, çağdaştır, demokratiktir, güvenilirdir, toplum gerçeklerini yansıtır, haberleri inandırıcıdır, haberleri ciddidir, kaliteli programlara sahiptir, bilgilendiricidir, eğlendiricidir, eğiticidir" şeklindeki 13 ifadeye katılma düzeyleri "hiç katılmıyorum, katılmıyorum, fikrim yok, katılıyorum ve tamamen katılıyorum" cevaplarına göre ölçülmüştür.

Yukarıdaki tabloda ortaya konulan sonuçlara göre yerel televizyonların önyargısız olduğu yargısına katılma düzeylerindeki oran % 66,2 olurken, katılma düzeylerindeki oranın % 22,1 olarak gerçekleştiği ve bu konuda fikrim yok diyenlerin ise % 11,6'lık bir orana tekabül ettiği görülmektedir. Yerel televizyonların herkese hitap ettiği yargısına katılma düzeylerinde yer alanların toplamı % 63,2 iken, katılmama düzeylerinde yer alanların toplamı % 21'de kalmaktadır. Fikrim yok diyenlerin oranı ise % 15,9'dur. Yerel televizyonların temsil kapasitesi yüksektir yargısına katılma düzeylerindeki toplam oran % 55,5 olarak gerçekleşirken aynı yargıya katılmama düzeylerindeki toplamın % 28,2 olduğu görülmektedir. Yani araştırmaya katılanların çoğunluğu yerel televizyonların yüksek bir temsil kapasitesi olduğu kanaatini taşımaktadır. Yerel televizyon kanallarının çağdaş olduğu fikrine katılma düzeylerine bakıldığında deneklerin % 68,2'sinin katıldığı ve % 41,9'unun ise katılmama yönünde kanaat bildirdikleri ortaya çıkmaktadır. Benzer şekilde araştırmaya katılanların çoğunluğu yani % 54,4'ü yerel televizyon kanallarının demokratik olduğu yargısına katılma düzeylerinde yer almaktadır. Aynı yargıya katılmama düzeylerinde yer alanların toplam oranı ise % 35'tir. Güvenilirlik yargısına katılma düzeylerindeki deneklerin toplam oranı % 56,4; katılmama düzeylerinde yer alanların oranı ise % 24,4'tür. Araştırmaya katılanların çoğunluğu yerel televizyonları güvenilir bulmaktadır. Yerel televizyonların toplum gerçeklerini yansıttığı yargısına katılma düzeyinde yer alan deneklerin % 69,2'lik; katılmama düzeylerinde yer alan deneklerin ise % 14,1'lik bir orana sahip olduğu

ortaya çıkmaktadır. Bu aynı zamanda söz konusu ölçek içindeki en yüksek katılma düzeyine sahip yargı olarak belirmektedir. Yani, yerel televizyonların toplum gerçeklerini yansıttığı yargısı araştırmaya katılanlar arasında en yüksek düzeyde benimsenen yargı olduğu görülmektedir. Yerel televizyonların haberleri inandırıcıdır şeklindeki yargıya katılma oranlarının toplamı % 66,4 ve katılmama oranlarının toplamı da % 20,9'tür. Bu yargıda da araştırmaya katılanların önemli bir çoğunluğu haberleri inandırıcı bulmaktadır. Benzer şekilde yerel televizyonların haberlerini ciddi bulanların katılma düzeylerine bakıldığında % 54,6'lik; katılmama düzeyleri incelendiğinde ise % 26,6'lık bir orana sahip oldukları anlaşılmaktadır. Son iki yargıdan elde edilen sonuçların birbirini desteklediği görülmektedir. Yerel televizyonlar kaliteli programlara sahiptir yargısına katılma düzeylerindeki toplam oran % 57,4; katılmama düzeyindeki oran ise %30,5 olarak gerçekleşmiştir. Yerel televizyonları bilgilendirici bulanların oranı % 53,1 ve bu yargıya katılmama düzeylerindeki toplam oran da % 36,2'dir. Araştırmaya katılanların % 58'i yerel televizyonların eğlendirici olduğu yargısına katılırken % 27,5'i katılmama düzeylerinde yer almaktadır. Yerel televizyonları eğitici bulanların oranı % 52,7; bu yargıya katılmayanların oranı ise % 29,9'dur.

Tablo 1, genel itibarıyla göz önüne alındığında, bütün yargılarda önemli bir katılma yönünde tercih kullanıldığı anlaşılmaktadır. En düşük oranda katılma düzeyi, eğiticidir ve bilgilendiricidir yargılarında gözlenmektedir. En yüksek katılmama oranları ise, yerel televizyonların çağdaş ve demokratik olduğu yargılarında toplanmaktadır. En yüksek katılma düzeyine sahip yargı yerel televizyonlar toplum gerçeklerini yansıttır ve çağdaştır yargılarıdır. Katılmama düzeylerinde en düşük oran toplum gerçeklerini yansıtır ve herkese hitap eder yargılarında gerçekleşmektedir. Bu sonuçlar da birbirini destekler niteliktedir. Hakkında en çok fikrim yok şeklinde cevap verilen yargılar sırasıyla yerel televizyonlar demokratiktir (% 19,5) ve güvenilirdir (19,1) şeklinde gerçekleşmiştir.

Aritmetik ortalamalar incelendiğinde en yüksek ortalama sırasıyla, toplum gerçeklerini yansıtır (3,79); önyargısızdır (3,79) yargılarında görülmüştür. En düşük ortalamaya sahip olan yargılar ise çağdaştır (3,15); bilgilendiricidir (3,37) olarak tabloya yansımıştır. Araştırmaya katılanların birbirlerine en yakın cevapları verdiği ve standart sapmasının en düşük oranda gerçekleştiği yargı yerel televizyonlar toplum gerçeklerini yansıtır (0,99) olmuştur. Yerel televizyonlar demokratiktir yargısı ise en farklı cevapların verildiği standart sapması en yüksek (1,20) yargı olarak tabloda yer almıştır.

4. Temel Değişkenlere Göre Yerel Medyayı Olumlama Düzeyleri

Temel değişkenler olarak kabul edilen cinsiyet, yaş, eğitim, gelir düzeyi, boş zamanları değerlendirme alışkanlıkları, günlük yerel medya izleme oranları ve yerel medya izleme amaçları gibi sosyo-demografik ve sosyo ekonomik değişkenlere göre, yerel medyayı olumlama indeksine katılma düzeyleri (hiç katılmıyorum, katılıyorum, fikrim yok, katılıyorum ve tamamen katılıyorum) ile yerel medyayı olumlama indeksi arasındaki ilişki ki-kare (x2) testiyle incelenmiştir. Yerel medyayı olumlama indeksinde yerel televizyonlar için belirtilen, Tablo 1'deki 13 yargının aritmetik ortalamasına dayanan indeks kullanılmıştır. Yani, bu indeks bütün yargılara verilen cevapların kendi arasındaki ortalamasına dayanmaktadır. Buna göre, araştırmaya katılanların yargılara katılma ya da katılmama düzeylerinin aritmetik ortalaması alınmış ve bu toplam olarak tek tablo halinde temel değişkenlerle çaprazlanmıştır. Böylece oluşturulan indeks, söz konusu yargıların hepsi aynı tür ve kategoriden oluştuğu için "yerel medyayı olumlama indeksi" olarak adlandırılmıştır.

4.1. Cinsiyet ve Yerel Medyayı Olumlama

Cinsiyete göre yerel medyayı olumlama indeksine bakıldığında anlamlı ($p<0,5$) ve düşük ($c=,199$) ilişki bulunmaktadır. Kadınların yerel medyayı olumlama indeksine katılma düzeylerindeki toplam oranı %19,3; erkeklerin ise % 35,9'dur. Katılmama düzeyleri göz önüne alındığında kadınların oranı % 28,7 iken erkeklerin oranı % 21,4'tür. Buna göre erkekler, kadınlara göre yerel medyayı daha çok olumlama eğilimine sahiptir. Kadınların yerel medyayı olumlama indeksine nötr kalma eğilimi erkeklere göre daha fazladır.

4. 2. Yaş Dağılımı ve Yerel Medyayı Olumlama

Yaş dağılımlarına göre yerel medyayı olumlama

24'ü iki saat, % 25'i üç saat, % 17,47'ü dört saat, % 11,8'i beş saat ya da daha fazla yerel televizyon kanallarını tercih ettiklerini belirtmektedir. Bu düzeylere göre deneklerin en çok yoğunlaştığı kategorinin üç saat izleme sıklığıdır. Genel olarak değerlendirildiğinde deneklerin, yerel televizyonları önemli oranda tercih ettiğini ortaya koymaktadır.

Bu kanalların hangi yayın aralıklarında izlendiğine bakıldığında, en çok sabah saatlerinde yerel televizyon kanallarını izleyenlerin oranının % 7,9; öğle saatlerinde izleyenlerin % 9,2; öğleden sonra izleyenlerin % 20,4; akşam saatlerinde izleyenlerin % 46,4; gece yarısına doğru yerel kanalları tercih edenlerin ise % 16,1'lik bir orana sahip olduğu dikkati çekmektedir. Sonuçlar değerlendirildiğinde yerel televizyonların en çok akşam saatlerinde izlendiğini ve izleyicilerin yaklaşık yarısını oluşturduğu anlaşılmaktadır.

2.2. Yerel Televizyonları İzleme Amaçları ve En çok Tercih Edilen Programlar

Araştırmaya katılanların yerel televizyonları tercih etme amacının % 48,8 oranında yerel gündemleri ve olayları takip etmek, % 19,1 oranında boş zamanları değerlendirmek, % 13,7 oranında sosyal ortama katılmak, % 11,8 oranında eğlenmek olduğu görülmektedir. Deneklerin % 6,5 oranında da kategorize edilemeyecek kadar dağınık bir izleme amacı belirttikleri ortaya çıkmakta ve bunlar diğer izleme amaçları olarak toplanmaktadır. Bu sonuçlardaki dikkat çekici nokta, yerel televizyonları ontolojisinden hareketle izleyicilerin, en çok oranda yerel gündemleri/haberleri takip etme amacına yönelik olarak tercih ettikleri anlaşılmaktadır.

Yerel televizyonlarda en çok tercih edilen programların, haber programları olduğu ve bunun % 45,2'lik orana sahip olduğu görülmektedir. Bu da yukarıdaki sonuçları destekler niteliktedir. Yine araştırmaya katılanların % 23,9'u müzik programlarını, % 11,5'i spor programlarını, % 10,1'i magazin programlarını, % 9,3'ü ise belgesel programlarını tercih etmektedir. Yerel kanallardaki program çeşitliliğinin kısıtlı olması, dolaylı olarak tercih kategorisini de sınırlandırmaktadır. Ancak en çok tercih sebebinin yerel haberleri takip etmek olarak belirtilmesi önemli bir veri olarak karşımıza çıkmaktadır.

3. Yerel Medyaya Karşı İzleyici Kanaatleri

Yerel televizyonlar hakkındaki kanaatleri tespit etmek üzere oluşturulmuş tutum ölçeğinde yer alan "yerel televizyonlar; önyargısızdır, herkese hitap eder, temsil kapasitesi vardır, çağdaştır, demokratiktir, güvenilirdir, toplum gerçeklerini yansıtır, haberleri inandırıcıdır, haberleri ciddidir, kaliteli programlara sahiptir, bilgilendiricidir, eğlendiricidir, eğiticidir" şeklindeki 13 ifadeye katılma düzeyleri "hiç katılmıyorum, katılmıyorum, fikrim yok, katılıyorum ve tamamen katılıyorum" cevaplarına göre ölçülmüştür.

Yukarıdaki tabloda ortaya konulan sonuçlara göre yerel televizyonların önyargısız olduğu yargısına katılma düzeylerindeki oran % 66,2 olurken, katılma düzeylerindeki oranın % 22,1 olarak gerçekleştiği ve bu konuda fikrim yok diyenlerin ise % 11,6'lık bir orana tekabül ettiği görülmektedir. Yerel televizyonların herkese hitap ettiği yargısına katılma düzeylerinde yer alanların toplamı % 63,2 iken, katılmama düzeylerinde yer alanların toplamı % 21'de kalmaktadır. Fikrim yok diyenlerin oranı ise % 15,9'dur. Yerel televizyonların temsil kapasitesi yüksektir yargısına katılma düzeylerindeki toplam oran % 55,5 olarak gerçekleşirken aynı yargıya katılmama düzeylerindeki toplamın % 28,2 olduğu görülmektedir. Yani araştırmaya katılanların çoğunluğu yerel televizyonların yüksek bir temsil kapasitesi olduğu kanaatini taşımaktadır. Yerel televizyon kanallarının çağdaş olduğu fikrine katılma düzeylerine bakıldığında deneklerin % 68,2'sinin katıldığı ve % 41,9'unun ise katılmama yönünde kanaat bildirdikleri ortaya çıkmaktadır. Benzer şekilde araştırmaya katılanların çoğunluğu yani % 54,4'ü yerel televizyon kanallarının demokratik olduğu yargısına katılma düzeylerinde yer almaktadır. Aynı yargıya katılmama düzeylerinde yer alanların toplam oranı ise % 35'tir. Güvenilirlik yargısına katılma düzeylerindeki deneklerin toplam oranı % 56,4; katılmama düzeylerinde yer alanların oranı ise % 24,4'tür. Araştırmaya katılanların çoğunluğu yerel televizyonları güvenilir bulmaktadır. Yerel televizyonların toplum gerçeklerini yansıttığı yargısına katılma düzeyinde yer alan deneklerin % 69,2'lik; katılmama düzeylerinde yer alan deneklerin ise % 14,1'lik bir orana sahip olduğu

ortaya çıkmaktadır. Bu aynı zamanda söz konusu ölçek içindeki en yüksek katılma düzeyine sahip yargı olarak belirmektedir. Yani, yerel televizyonların toplum gerçeklerini yansıttığı yargısı araştırmaya katılanlar arasında en yüksek düzeyde benimsenen yargı olduğu görülmektedir. Yerel televizyonların haberleri inandırıcıdır şeklindeki yargıya katılma oranlarının toplamı % 66,4 ve katılmama oranlarının toplamı da % 20,9'tür. Bu yargıda da araştırmaya katılanların önemli bir çoğunluğu haberleri inandırıcı bulmaktadır. Benzer şekilde yerel televizyonların haberlerini ciddi bulanların katılma düzeylerine bakıldığında % 54,6'lik; katılmama düzeyleri incelendiğinde ise % 26,6'lık bir orana sahip oldukları anlaşılmaktadır. Son iki yargıdan elde edilen sonuçların birbirini desteklediği görülmektedir. Yerel televizyonlar kaliteli programlara sahiptir yargısına katılma düzeylerindeki toplam oran % 57,4; katılmama düzeyindeki oran ise %30,5 olarak gerçekleşmiştir. Yerel televizyonları bilgilendirici bulanların oranı % 53,1 ve bu yargıya katılmama düzeylerindeki toplam oran da % 36,2'dir. Araştırmaya katılanların % 58'i yerel televizyonların eğlendirici olduğu yargısına katılırken % 27,5'i katılmama düzeylerinde yer almaktadır. Yerel televizyonları eğitici bulanların oranı % 52,7; bu yargıya katılmayanların oranı ise % 29,9'dur.

Tablo 1, genel itibarıyla göz önüne alındığında, bütün yargılarda önemli bir katılma yönünde tercih kullanıldığı anlaşılmaktadır. En düşük oranda katılma düzeyi, eğiticidir ve bilgilendiricidir yargılarında gözlenmektedir. En yüksek katılmama oranları ise, yerel televizyonların çağdaş ve demokratik olduğu yargılarında toplanmaktadır. En yüksek katılma düzeyine sahip yargı yerel televizyonlar toplum gerçeklerini yansıttır ve çağdaştır yargılarıdır. Katılmama düzeylerinde en düşük oran toplum gerçeklerini yansıtır ve herkese hitap eder yargılarında gerçekleşmektedir. Bu sonuçlar da birbirini destekler niteliktedir. Hakkında en çok fikrim yok şeklinde cevap verilen yargılar sırasıyla yerel televizyonlar demokratiktir (% 19,5) ve güvenilirdir (19,1) şeklinde gerçekleşmiştir.

Aritmetik ortalamalar incelendiğinde en yüksek ortalama sırasıyla, toplum gerçeklerini yansıtır (3,79); önyargısızdır (3,79) yargılarında görülmüştür. En düşük ortalamaya sahip olan yargılar ise çağdaştır (3,15); bilgilendiricidir (3,37) olarak tabloya yansımıştır. Araştırmaya katılanların birbirlerine en yakın cevapları verdiği ve standart sapmasının en düşük oranda gerçekleştiği yargı yerel televizyonlar toplum gerçeklerini yansıtır (0,99) olmuştur. Yerel televizyonlar demokratiktir yargısı ise en farklı cevapların verildiği standart sapması en yüksek (1,20) yargı olarak tabloda yer almıştır.

4. Temel Değişkenlere Göre Yerel Medyayı Olumlama Düzeyleri

Temel değişkenler olarak kabul edilen cinsiyet, yaş, eğitim, gelir düzeyi, boş zamanları değerlendirme alışkanlıkları, günlük yerel medya izleme oranları ve yerel medya izleme amaçları gibi sosyo-demografik ve sosyo ekonomik değişkenlere göre, yerel medyayı olumlama indeksine katılma düzeyleri (hiç katılmıyorum, katılıyorum, fikrim yok, katılıyorum ve tamamen katılıyorum) ile yerel medyayı olumlama indeksi arasındaki ilişki ki-kare (x2) testiyle incelenmiştir. Yerel medyayı olumlama indeksinde yerel televizyonlar için belirtilen, Tablo 1'deki 13 yargının aritmetik ortalamasına dayanan indeks kullanılmıştır. Yani, bu indeks bütün yargılara verilen cevapların kendi arasındaki ortalamasına dayanmaktadır. Buna göre, araştırmaya katılanların yargılara katılma ya da katılmama düzeylerinin aritmetik ortalaması alınmış ve bu toplam olarak tek tablo halinde temel değişkenlerle çaprazlanmıştır. Böylece oluşturulan indeks, söz konusu yargıların hepsi aynı tür ve kategoriden oluştuğu için "yerel medyayı olumlama indeksi" olarak adlandırılmıştır.

4.1. Cinsiyet ve Yerel Medyayı Olumlama

Cinsiyete göre yerel medyayı olumlama indeksine bakıldığında anlamlı ($p<0,5$) ve düşük (c=,199) ilişki bulunmaktadır. Kadınların yerel medyayı olumlama indeksine katılma düzeylerindeki toplam oranı %19,3; erkeklerin ise % 35,9'dur. Katılmama düzeyleri göz önüne alındığında kadınların oranı % 28,7 iken erkeklerin oranı % 21,4'tür. Buna göre erkekler, kadınlara göre yerel medyayı daha çok olumlama eğilimine sahiptir. Kadınların yerel medyayı olumlama indeksine nötr kalma eğilimi erkeklere göre daha fazladır.

4. 2. Yaş Dağılımı ve Yerel Medyayı Olumlama

Yaş dağılımlarına göre yerel medyayı olumlama

indeksi arasında anlamlı (p<0,05) ve düşük (c= ,234) bir ilişki bulunmaktadır. Olumlamaya katılma düzeylerinde en yüksek oran toplam % 39,1'lik oranla 53 yaş ve üzeri yaş grubunda yer alanlar olduğu anlaşılmaktadır. Katılmama düzeyinde yer alanların ise daha çok % 38,6'lık bir oranla 45-53 yaş kategorisinde bulunanlar olduğu görülmektedir.

4.3. Eğitim Düzeylerine Göre Yerel Medyayı Olumlama

Eğitim düzeyiyle yerel medyayı olumlama indeksi arasında anlamlı (p<0,05) ve orta düzeyde (c=418) bir ilişki söz konusudur. Eğitimi olmayanların yerel medyayı olumlama indeksine katılma ortalaması % 16,7; ilkokul mezunu olanların % 56,2; ortaokul mezunu olanların % 29,8; lise mezunu olanların %26,6; üniversite seviyesinde eğitimi olanların % 9,8'dir. Dolayısıyla, eğitimi olmayanlar dışarıda bırakılırsa genel olarak eğitim düzeyi yükseldiğinde yerel medyaya olumlu kanaat besleme eğilimi düşmektedir.

4.4. Gelir Düzeylerine Göre Yerel Medyayı Olumlama

Gelir düzeyi ile yerel medyayı olumlama arasında anlamlı (p<0,05) ve düşük (c=,228) bir ilişki gözlenmektedir. Tablo 5'e göre, en yüksek katılma oranları toplamı 200-400 milyon TL aylık gelir düzeyine sahip olanlarda görülmekte ve % 30,6'lık bir orana ulaşmaktadır. En yüksek katılmama düzeyi ortalamasında 601-800 milyon TL arasında gelir düzeyine sahip olanlarda görülmekte ve % 48,3'lük bir orana tekabül etmektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde düşük gelir seviyesine sahip olanların yerel medyayı olumlama indeksine katılma eğilimi artmaktadır.

4.5. Boş Zamanları Değerlendirme Alışkanlığına Göre Yerel Medyayı Olumlama

Boş zamanları değerlendirme ve yerel medyayı olumlama indeksi arasında anlamlı (p<0,05) ve düşük (c=,258) bir ilişki bulunmuştur. Tablo 6'ya bakıldığında yerel medyayı olumlamaya en az katılma eğilimine sahip olanların boş zamanlarını hobi faaliyetleriyle değerlendirenler (%15,1) olduğu anlaşılmaktadır. Daha sonra sırasıyla katılma düzeylerinde yer alanlar; boş zamanlarını, müzik dinleyerek değerlendirenler (% 23,9), televizyon izleyerek değerlendirenler (% 24,7), diğer faaliyetlerle meşgul olanlar (%29,4), ziyaret ve seyahat gibi faaliyetlerle değerlendirenlerdir (% 52,1).

4. 6. Günlük İzleme Oranlarına Göre Yerel Medyayı Olumlama

Günlük izleme oranları ve yerel medyayı olumlama indeksi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır (p>0,05). Tablo 7 göz önüne alındığında günde yaklaşık üç saat yerel medya izleyicisi bulunanların % 28,3'ü katılma düzeylerinde yer almakta yani yerel medyayı olumlamaktadır. Günde 3 saatten az ya da daha fazla yerel medya ile meşguliyet olduğunda katılma düzeylerindeki oran düşmektedir. Örneğin, günde bir saate yakın televizyon izleyenler ile dört saat televizyon izleyenlerin yerel medyayı olumlama oranları yaklaşık olarak aynıdır (% 26,3- % 26,4). Dolayısıyla yerel medya ile ihtiyacı kadar meşgul olanların olumlama düzeyi daha yüksek ancak ihtiyacından az ya da daha çok meşgul olanların olumlama düzeyi daha düşük olma eğilimindedir.

4.7. İzleme Amaçlarına göre Yerel Medyayı Olumlama

Yerel medyayı izleme amacı ve yerel medyayı olumlama indeksi arasında anlamlı (p<0,05) ve orta düzeyde (c=,306) bir ilişki söz konusudur. Tablo 8 incelendiğinde, en yüksek oranda (% 35,7) katılma düzeyi ortalaması yerel medyayı sosyal ortama katılma amacıyla izleyenlerde görülmektedir. Hemen arkasından yerel gündemi takip etme amacıyla yerel medyayı izleyenlerin olumlama düzeylerinde yer alanların oranının % 32,2 olduğu dikkati çekmektedir. Öte yandan yerel medyayı eğlenmek için izleyenlerin % 8,4'ü ve boş zamanları değerlendirmek için izleyenlerin % 23,1'i katılma düzeylerinde yer almaktadır. Dolayısıyla, yerel medya izleyicileri yerel gündemleri takip etmek ve paralel olarak sosyal ortama katılmak üzere seçim yaptıklarında yerel medyayı olumlama düzeyi artmaktadır.

SONUÇ

Konya örnekleminde yapılan bu araştırmaya göre, yerel medyaya izleyicilerin, görece bir olumlama eğilimi içinde oldukları anlaşılmaktadır. Yerel medyaya karşı beslenen kanaatleri sorgulamak için oluşturulan 13 yargılık tutum ölçeğinden elde edilen verilere göre yerel medyayı olumlama eğilimi, olumsuz bakma eğiliminden daha baskın görülmektedir. Esasen, bir çok araştırmanın ortaya koyduğu ulusal medya kurumlarına duyulan

güvensizlik ve olumsuzlama karşısında yerel medyaya çok az bir farkla da olsa yerel düzeyde ve Konya örneğinde olumlu yaklaşma eğilimi önemli bir veri olarak kabul edilebilir.

Yerel medya izleyicisinin yerel medyaya karşı bakış açısı, kanaatleri; eğitim, yaş, cinsiyet, gelir düzeyleri, boş zamanları değerlendirme alışkanlıkları ve izleme amaçlarına göre anlamlı biçimde değişmektedir. Ancak günlük izleme oranları ile yerel medyayı olumlama arasında bir ilişkiden bahsedilememektedir. Bu da, genel olarak ulusal medyaya olan olumsuz bakış açısına rağmen, yüksek izleme oranlarını açıklayacak paralel bir veri gibi görünmektedir.

Araştırmanın sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde, halkın yerel medyaya karşı bu nispi olumlu bakış açısı, yerel medyanın bir çok avantaja sahip olabileceğini de ortaya koymaktadır. Örneğin, yerel siyasî hayatı geliştirmek, yerel ekonomik kalkınmayı desteklemek, beklentileri ve ihtiyaçları yerel düzeyde daha homojen olan kitlelerin eğitimini sağlamak hedeflerinde yerel medyaların kullanım imkânın daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

ARABACI Caner– KÜÇÜKBEZİRCİ Seyit, 2000, "Konya Basın Tarihi Üzerine Söyleşi", *Selçuk İletişim*, C. 1, S.2, Konya.

ARABACI Caner, 2002"Vilâyet Matbaaları ve Konya Vilâyet Matbaası", *Selçuk İletişim*, C. 2, S. 2, Konya.

KILIÇBAY Mehmet Ali, 2002. 31.01. *Zaman*, Yorum.

McQUAİL Dennis, 1994. *Mass Communication Theory*, Sage Pub. London.

ŞAHİN Hüseyin, 2002, Geleneksel Sanatı Yaşatmada Yerel Basının Çabası: Arapgir Postası, *VI. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi: Medya ve Geleneksel Kültür Seksiyon Bildirileri*, Ankara.

TOKGÖZ Oya, 2001, Türkiye'de Yerel Medyanın Yapısı ve Örgütlenişi, *İletişim*, Yıl: 2001, S. 9, Ankara.

TOKGÖZ Oya, 1988, Türkiye'de Yerel Basının Konumu: Rolü ve Önemi, *AÜBYYO Yıllığı*, Ankara.

Tablo: 1. Yerel Televizyonlara karşı izleyici kanaatleri

Yargılar / Yerel Medya	Tamamen Katılıyor	Katılıyor	Fikri Yok	Katılmıyor	Hiç Katılmıyor	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma
Önyargısızdır	35.0	31.2	11.6	21.8	3.79	0.3	1.15
Herkese hitap eder	27.2	36.0	15.9	20.0	3.68	1.0	1.10
Temsil kapasitesi yüksektir	20.4	35.1	16.3	25.6	3.45	2.6	1.15
Çağdaştır	18.7	21.3	18.2	40.3	3.15	1.6	1.19
Demokratik	20.9	24.5	19.5	32.1	3.28	2.9	1.20
Güvenilirdir	21.1	35.4	19.1	22.4	3.51	2.0	1.11
Toplum gerçeklerini yansıtır	26.2	43.0	16.7	13.4	3.81	0.7	0.99
Haberleri inandırıcıdır	24.9	41.5	12.8	20.2	3.70	0.7	1.07
Haberleri ciddidir	25.4	29.2	18.9	25.9	3.53	0.7	1.15
Kaliteli Programlara sahipitir	21.3	36.1	12.1	29.8	3.48	0.7	1.15
Bilgilendiricidir	20.3	32.8	10.7	35.9	3.37	0.3	1.17
Eğlendiricidir	22.2	35.8	14.6	25.5	3.51	2.0	1.15
Eğiticidir	23.3	29.4	17.3	28.7	3.45	1.2	1.17

	Cinsiyet Dağılımı		
	Kadın	Erkek	Toplam
Hiç Katılmıyor	34	20	54
	63.0 %	37.0 %	100.0 %
	10.6 %	6.9 %	8.8 %
	5.6 %	3.3 %	8.8 %
Katılmıyor	58	42	100
	58.0 %	42.0 %	100.0 %
	18.1 %	14.5 %	16.4 %
	9.5 %	6.9 %	16.4 %
Fikri Yok	167	124	291
	57.4 %	42.6 %	100.0 %
	52.0 %	42.8 %	47.6 %
	27.3 %	20.3 %	47.6 %
Katılıyor	36	44	80
	45.0 %	55.0 %	100.0 %
	11.2 %	15.2 %	13.1 %
	5.9 %	7.2 %	13.1 %
Tamamen Katılıyor	26	60	86
	30.2 %	69.8 %	100.0 %
	8.1 %	20.7 %	14.1 %
	4.3 %	9.8 %	14.1 %
Toplam	321	290	611
	52.5 %	47.5 %	100.0 %
	100.0 %	100.0 %	100.0 %
	52.5 %	47.5 %	100.0 %

Tablo: 2. Cinsiyet ve Yerel Medyayı Olumlama İndeksi

Tablo: 3. Yaş Dağılımına ve Yerel Medyayı Olumlama İndeksi

	Yaş Dağılımı					
	18-26	27-35	36-44	45-53	53 ve +	TOPLAM
Hiç Katılmıyor	24	10	2	14	4	54
	44.4 %	18.5 %	3.7 %	25.9 %	7.4 %	100.0 %
	9.4 %	6.1 %	2.5 %	20.6 %	8.7 %	8.8 %
	3.9 %	1.6 %	3 %	2.3 %	0.7 %	8.8 %
Katılmıyor	42	26	14	12	6	100
	42.0 %	26.0 %	14.0 %	12.0 %	6.0 %	100.0 %
	16.5 %	15.9 %	17.7 %	17.6 %	13.0 %	16.4 %
	6.9 %	4.3 %	2.3 %	2.0 %	1.0 %	16.4 %
Fikri Yok	122	76	39	36	18	291
	41.9 %	26.1 %	13.4 %	12.4 %	6.2 %	100.0 %
	48.0 %	46.3 %	49.4 %	52.9 %	39.1 %	47.6 %
	20.0 %	12.4 %	6.4 %	5.9 %	2.9 %	47.6 %
Katılıyor	36	22	14	2	6	80
	45.0 %	27.5 %	17.5 %	2.5 %	7.5 %	100.0 %
	14.2 %	13.4 %	17.7 %	2.9 %	13.0 %	13.1 %
	5.9 %	3.6 %	2.3 %	0.3 %	1.0 %	13.1 %
Tamamen Katılıyor	30	30	10	4	12	86
	34.9 %	34.9 %	11.6 %	4.7 %	14.0 %	100.0 %
	11.8 %	18.3 %	12.7 %	5.9 %	26.1 %	14.1 %
	4.9 %	4.9 %	1.6 %	0.7 %	2.0 %	14.1 %
Toplam	254	164	79	68	46	611
	41.6 %	26.8 %	12.9 %	11.1 %	7.5 %	100.0 %
	100.0 %	100.0 %	100.0 %	100.0 %	100.0 %	100.0 %
	41.6 %	26.8 %	12.9 %	11.1 %	7.5 %	100.0 %

Tablo: 4. Eğitim Düzeyi ve Yerel Medyayı Olumlama İndeksi

	Eğitim Düzeyi					
	Okul Yazar Değil	İlkokul Mezunu	Ortaokul Mezunu	Lise Mezunu	Üniversite Mezunu	TOPLAM
Hiç Katılmıyor		4		22	28	54
		7.4 %		40.7 %	51.9 %	100.0 %
		3.5 %		9.0 %	15.2 %	8.8 %
		0.7 %		3.6 %	4.6 %	8.8 %
Katılmıyor	2	12	8	52	26	100
	2.0 %	12.0 %	8.0 %	52.0 %	26.0 %	100.0 %
	16.7 %	10.5 %	14.0 %	21.3 %	14.1 %	16.4 %
	0.3 %	2.0 %	1.3 %	8.5 %	4.3 %	16.4 %
Fikri Yok	8	34	32	105	112	291
	2.7 %	11.7 %	11.0 %	36.1 %	38.5 %	100.0 %
	66.7 %	29.8 %	56.1 %	43.0 %	60.9 %	47.6 %
	1.3 %	5.6%	5.2 %	17.2 %	18.3 %	47.6 %
Katılıyor		18	7	41	14	80
		22.5 %	8.8 %	51.3 %	17.5 %	100.0 %
		15.8 %	12.3 %	16.8 %	7.6 %	13.1 %
		2.9 %	1.1 %	6.7 %	2.3 %	13.1 %
Tamamen Katılıyor	2	46	10	24	4	86
	2.3 %	53.5 %	11.6 %	27.9 %	4.7 %	100.0 %
	16.7 %	40.4 %	17.5 %	9.8 %	2.2 %	14.1 %
	0.3 %	7.5 %	1.6 %	3.9 %	0.7 %	14.1 %
Toplam	12	114	57	244	184	611
	2.0 %	18.7 %	9.3 %	39.9 %	30.1 %	100.0 %
	100.0 %	100.0 %	100.0 %	100.0 %	100.0 %	100.0 %
	2.0 %	18.7 %	9.3 %	39.9 %	30.1 %	100.0 %

Tablo: 5. Aylık Gelir Düzeyleri ve Yerel Medyayı Olumlama İndeksi

	Aylık Gelir Düzeyi					
	200-400 Milyon	401-600 Milyon	601-800 Milyon	801-1.000 Milyon	1 Milyar +	TOPLAM
Hiç Katılmıyor	22	10	10	8	4	54
	40.7 %	18.5 %	18.5 %	14.8 %	7.4 %	100.0 %
	8.2 %	15.9 %	15.9 %	15.7 %	8.9 %	8.8 %
	3.6 %	1.6 %	1.6 %	1.3 %	0.7 %	8.8 %
Katılmıyor	38	38	4	10	10	100
	38.0 %	38.0 %	4.0 %	10.0 %	10.0 %	100.0 %
	14.2 %	20.7 %	6.3 %	19.6 %	22.2 %	16.4 %
	6.2 %	6.2 %	0.7 %	1.6 %	1.6 %	16.4 %
Fikri Yok	126	87	28	30	20	291
	43.3 %	29.9 %	9.6 %	10.3 %	6.9 %	100.0 %
	47.0 %	47.3 %	44.4 %	58.8 %	44.4 %	47.6 %
	20.6 %	14.2 %	4.6 %	4.9 %	3.3 %	47.6 %
Katılıyor	34	27	13	1	5	80
	42.5 %	33.8 %	16.3 %	1.3 %	6.3 %	100.0 %
	12.7 %	14.7 %	20.6 %	2.0 %	11.1 %	13.1 %
	5.6 %	4.4 %	2.1 %	0.2 %	0.8 %	13.1 %
Tamamen Katılıyor	48	22	8	2	6	86
	55.8 %	33.8 %	9.3 %	2.3 %	7.0 %	100.0 %
	17.9 %	14.7 %	12.7 %	3.9 %	13.3 %	14.1 %
	7.9 %	4.4 %	1.3 %	0.3 %	1.0 %	14.1 %
Toplam	268	184	63	51	45	611
	43.9 %	30.1 %	10.3 %	8.3 %	7.4 %	100.0 %
	100.0 %	100.0 %	100.0 %	100.0 %	100.0 %	100.0 %
	43.9 %	30.1 %	10.3 %	8.3 %	7.4 %	100.0 %

Tablo: 6. Boş Zamanlarını Değerlendirme Alışkanlığına Göre Yerel Medyayı Olumlama İndeksi

	Boş Zamanları Değerlendirme Alışkanlığı					
	TV İzleyerek	Ziyaret Seyahat	Hobi Faaliyetleri	Müzik Dinleme	Diğer	TOPLAM
Hiç Katılmıyor	34	4	6	8	2	54
	63.0 %	7.4 %	11.1 %	14.8 %	3.7 %	100.0 %
	9.4 %	5.6 %	11.3 %	8.7 %	5.9 %	8.9 %
	5.6 %	0.7 %	1.3 %	1.3 %	0.3 %	8.9 %
Katılmıyor	58	8	8	24	2	100
	58.0 %	8.0 %	8.0 %	24.0 %	2.0 %	100.0 %
	16.1 %	11.3 %	15.1 %	26.1 %	5.9 %	16.4 %
	9.5 %	1.3 %	1.3 %	3.9 %	0.3 %	16.4 %
Fikri Yok	179	22	31	38	20	290
	61.7 %	7.6 %	10.7 %	13.1 %	6.9 %	100.0 %
	49.7 %	31.0 %	58.8 %	41.1 %	58.8 %	47.5 %
	29.3 %	3.6 %	5.1 %	6.2 %	3.3 %	47.5 %
Katılıyor	37	21	6	12	4	80
	46.3 %	26.3 %	7.5 %	15.0 %	5.0 %	100.0 %
	10.3 %	29.6 %	11.3 %	13.0 %	11.8 %	13.1 %
	6.1 %	3.4 %	1.0 %	2.0 %	0.7 %	13.1 %
Tamamen Katılıyor	52	16	2	10	6	86
	60.5 %	18.6 %	2.3 %	11.6 %	7.0 %	100.0 %
	14.4 %	22.5 %	3.8 %	10.9 %	17.6 %	14.1 %
	8.5 %	2.6 %	0.3 %	1.6 %	1.0 %	14.1 %
Toplam	360	71	53	92	34	610
	59.0 %	11.6 %	8.7 %	15.1 %	5.6 %	100.0 %
	100.0 %	100.0 %	100.0 %	100.0 %	100.0 %	100.0 %
	59.0 %	11.6 %	8.7 %	15.1 %	5.6 %	100.0 %

Tablo: 7. Günlük İzleme Oranlarına Göre Yerel Medyayı Olumlama İndeksi

	Yerel TV Günlük İzleme Düzeyleri					
	0-1 Saat	2 Saat	3 Saat	4 Saat	5 Saat ve +	TOPLAM
Hiç Katılmıyor	6	16	20	6	6	54
	11.1 %	29.6 %	37.0 %	11.1 %	11.1 %	100.0 %
	4.5 %	11.0 %	13.2 %	5.7 %	8.3 %	8.9 %
	1.0 %	2.6 %	3.3 %	1.0 %	1.0 %	8.9 %
Katılmıyor	18	22	22	18	20	100
	18.0 %	22.0 %	22.0 %	18.0 %	20.0 %	100.0 %
	13.5 %	15.1 %	14.5 %	17.0 %	27.8 %	16.4 %
	3.0 %	3.6 %	3.6 %	3.0 %	3.3 %	16.4 %
Fikri Yok	74	67	67	54	28	290
	25.5 %	23.1 %	23.1 %	18.6 %	9.7 %	100.0 %
	55.6 %	45.9 %	44.1 %	50.9 %	38.9 %	47.6 %
	12.2 %	11.0 %	11.0 %	8.9 %	4.6 %	47.6 %
Katılıyor	23	17	21	12	6	79
	29.1 %	21.5 %	26.6 %	15.2 %	7.6 %	100.0 %
	17.3 %	11.6 %	13.8 %	11.3 %	8.3 %	13.0 %
	3.8 %	2.8 %	3.4 %	2.0 %	1.0 %	13.0 %
Tamamen Katılıyor	12	24	22	16	12	86
	14.0 %	27.9 %	25.6 %	18.6 %	14.0 %	100.0 %
	9.0 %	16.4 %	14.5 %	15.1 %	16.7 %	14.1 %
	2.0 %	3.9 %	3.6 %	2.6 %	2.0 %	14.1 %
Toplam	133	146	152	106	72	609
	21.8 %	24.0 %	25.0 %	17.4 %	11.8 %	100.0 %
	100.0 %	100.0 %	100.0 %	100.0 %	100.0 %	100.0 %
	21.8 %	24.0 %	25.0 %	17.4 %	11.8 %	100.0 %

HALK GAZETESİ ÜZERİNE..

*Hakan AYDIN**

ÖZET

Millî Mücadele dönemi Konya gazetelerinden biri olan Halk, basın tarihimiz içinde belli bir amaç doğrultusunda finanse edilmiş gazetelerden biridir ve dönemin basın politikasının Konya ayağını oluşturmaktadır. Gazetenin gördüğü maddî destek, içeriksel bağımlılığını da beraberinde getirmiştir. Gazetenin yayın dönemi II. TBMM seçimleri ve Lozan barış görüşmelerine rastlar. Bundan dolayı -bir bakıma gazeteye yüklenen misyonun gereği olarak- daha çok iç siyasetle meşgul olmuştur. Gazeteyi çıkaran Süreyya Sami Berkem, Millî Mücadele dönemi gazeteci ve yazarlarındandır. Berkem, Millî Mücadele döneminde Konya'ya gelerek basın yoluyla Millî Mücadele'ye destek olmuş idealist bir fikir adamıdır. Toplam 42 sayı yayınlanan gazete, seçimlerin ardından kapanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Mustafa Kemâl, Süreyya Sami Berkem, Halk, II. TBMM seçimleri.

ABSTRACT

HALK (12th JUNE-03rd AUGUST 1923) : AN ELECTION NEWSPAPER IN KONYA FINANCED BY MUSTAFA KEMAL

"Halk" one of the major journals published in Konya during the National Struggle against invaders is one of the newspapers which was financed in appropriate to a certain unique goal in our history press and is formed Konya phase of the press policy during the said period.

* Erciyes Üniversitesi
İletişim Fakültesi Araştırma
Görevlisi.

صاحب ويازى محررى : سامى زاده نريا

مدير مسئول : مفتى زاده توفيق بك

صايى : ١ — ٢٧ شوال ١٣٤١ — دالى — ١٢ حزيران ١٣٣٩ — تشرين اول ١٩٢٣ — تشرين اول : ١

باشمقاله‌لر

حرب عمومى ، آلمانيا ، وقائع فكريه ايچون بر آن ، بر فلاكت اولدى ، يزه ايله صبح بر آن سعادت آچيدى . مغلوبيتك آچيسيله عبرت گوزلرينى آچيدى . حقيقى (وردة سالنى) دورينه آچيلمق ستارگدن صوكرا گلدك .

اغلايورك مغلوبى بك چوق گدر . حركت ايله باشلايوب وطن حدودلرينى خائنلرك ايشغال قالدى ، بوگون وضعيتى شويله بر گوز آرمك گيروب آچيلمق حد : تجاوزدن گچيرمه‌جك اولورسه‌لى گوزلرى گوردوگى گوزل دورت سنه‌لك زمانى ، زمان مرت وغيرت هر صاحبده مسعود تخيلر ايله تزيح اشتهد .

آله مطبوعاتى آلالم : متاركه‌يه گلنجيه قادار آنادولوده فتح خبرته واردى ؟ آيده ، يازيلده ، پريجيلر ، خبرته‌دن باشقا هرشيه بكارمز ، ولايات جريده‌لرينى استنا ايدرسه‌ك بش ياشلى بر خبرته موجود اولدوغنى ظن ايتم‌كه گيسه‌خطر ايله يازيلسين . شيمدى ايسه آنادولوده توزلى بر مطبوعات وارديز ، هم او مطبوعات مردود ، سرسرى بشدير ، متكاسلدير . قوانين گزارنده ، حتى بعض قضالرده يله بوگون خبرته‌لر انتشار ايدييور . هركون بو آزاحاسه‌لر گوز چيقشيور ، مندرجات تنوع ايدييور ، سرمقالر يوگاليور ، ايكى حصه‌يه دورت صحيفه اولوپور ، درسلر رسملى جيليور ، دورت سنه ايچنده حصوله گلن تكامل ، جدا گيسه‌خطرلره سزادير ، بر سرعتله تكامل ترقيك اسبابى كنجيه !

بو احوالده حكومت سلبت بنده آرامش لازم گلير . اصول سلطنت ، ملتسز ايچون ، مملكتسز ايچون يوقدر . لنا ، چوق مضرير اصول ايدى . ملتك بوتون قواى حياتيه‌سى مركزك ادارهٔ دارالتى انحصار ايتديريلير ، ديگر طرفده ملت ايله گيسه مشغول اولمازدى . عجبا ملتك مكتبلرى وارميدر ؟ ازراعتى نه حالدهدر ؟ اقتصادياتى نه حالده‌در ؟ مطبوعاتى نه‌ايدييور ؟ بوندرك تكاملى ايچون نه يوللرى موجوددر ؟ هيچ دوشونولورمى هيچ نظر تامله آلنمازايدى . اوه‌ورلرده مماكت ايچنده ايكى متضاد رأى يشيوردى : بيرى استانبول ، ديگرى آنادولو . استانبول ، يعنى سراى رسزايجيلر آنادولويى ماهيتال تويون گبى قوللانيرلر ، بوتون وسائط ترقى و رفاهيتى آنادولوليلرك حيرتدن چيقارمه‌يه‌لم ديرلر . آنادولو ايسه بو عصوصى ادارهٔ كال معاونه‌لرينى بيرونا تدريك گندى باشنه گندى تدبيرلرى ، هيچ بير زمان :

— ه ... بز آرتق ، بز آرتق گندمزى ايچمن جالشالم . .

ديمكدن گيرى گيرى ، بوگونكى ، بوگونكى گوندن دولايدركه سنه‌لرجه‌دكت ، ميدان وسعتى قالدى ، ترقى شويله دورسون ، اسكى خيرات دخى براقدى .

بو حالدن ايكى مطبوعاتك تكاملنه هيچ امكان بولونمايور ميدى ؟ خلق حكومتك محبوبيتندن بحث ايدى و باكلدقه ، باشليجاسى باكميز ، آماجه ايدرلك موجود بولمسى سبى ايله ، ايشه باشلاديغى حسابه دكل بالعكس گندى حسابنه ، ايشلرى ، ايشلدكجه ، اكلاشيلمق اوزره ، مطبوعاتك تكاملنه چالشدى . اوه‌ورلرده ، بوگونكى گبى ، سراى ، هرشيدن باشقه‌سى گلمز ، يالكز گبى آداره‌لر امور ايديوردى . ملت ايشلارى نه‌اولوپور ؟ دوشونولمه‌ز مناسبتلر دخى ملاكتسز ايچون ناوجده ، تأمل دوشونيلورلر ! ... احوال اقتصاديه ، تجاريه ، صناعيه ، مالى آخره ...

ايران لاندا احوالنه دائر

(دوراله‌دا) بك مناسبتيله خبرلرى

انتخابات عمومى بر نظر

(لوزانه) قونفرانسى صلح ايله نتيجه‌لنه‌جك

غازى پاشا حضرتلرينه تشكر و فيقه‌لرى

اسكيشهر تورك اوجاغى

فيدهٔ حرام !

السلام اوغلى دوراله‌دا ؟ استاد ، اوغلم ، انظر ، بابا جان چوق طوغرى سويلدك ، بوگون شهرمزده بر چوق ... گوردك ، بر چوق ... گوردك ، بر چوق ... گوردك ،

The financial support of the newspaper has also caused of content dependence . Publishing period of the newspaper was during the election of the second Turkish Grand Assembly and Lausanne peace negotiations. For this reason mentioned above somewhat, it was busy with domestic policy much more because of the mission burdened on it. Süreyya Sami Berkem who published the newspaper is one of the journalist and authors during the National Struggle period. Berkem is an idealist intellectual who moved to Konya and supported National Struggle by press during its period. After 42 issues being published, the news paper was closed down.

Key Words: Mustafa Kemâl, Süreyya Sami Berkem, Halk, General Elections For The Second Turkish Grand Assembly.

GİRİŞ

Millî Mücadele'de, tüm imkansızlıklara rağmen yayınlarını devam ettirmeye çalışan Anadolu basınının etkin olduğu yerlerden biri de Konya'dır. Millî Mücadele Konyası, basın-yayın faaliyetlerinin en yoğun yaşandığı illerden birisidir. Konya basını, bu dönemde bütün Anadolu'yu etkilemiş, adeta Millî Mücadele'nin sesi olmuştur. Zira bazı Konya gazeteleri bu dönem, hem günlük yayına başlar hem de Konya ve Ankara'da birden yayınlanmak gibi bir ilki gerçekleştirirler. Çeşni itibariyle zengindirler. Millî Mücadele sırasında bütün yurt sathında yayın yapan toplam 306 civarındaki gazete ve dergiden sekizi Konya'da yayınlanmıştır. Dönemin şartları gereği, elle dizilip elle çevrilen pedallı baskı makinelerinde basılırlar. Gazete kâğıdının bulunamadığı zamanlarda bir yüzü parlatılmış, diğer yüzü mat helva kâğıdı kullanılır. Kimi zaman matbaada kimi zaman trenlerde basım yapılır. Gaye, vatan müdafaası olunca ardı arda gelen engeller bir bir aşılır. Kutsal bir hedefe yönelmenin rahatlığı, coşkunluğu vardır. İşgal altında olanların durumu bundan farklıdır. Özellikle yayın ve kültür hayatımızın merkezi konumundaki İstanbul basını, sansür baskısı yüzünden Anadolu basınının Millî Mücadele'yi destekleyici yazılarına yer veremez. İstanbul basınının bu durumundan dolayı Anadolu basını, Millî Mücadele'nin "ateşli sesi" durumuna gelir ve basın tarihimizde ilk defa yerel basın, ulusal basının önüne geçer (Arabacı, 2000 : 61).

Bu dönem Konya gazetelerinden biri olan Halk, dönemin basın anlayışı çerçevesinde belli bir amaç doğrultusunda finanse edilen gazetelerden biridir ve dönemin basın politikasının Konya ayağını oluşturmaktadır. Gazetenin gördüğü bu parasal destek, içerik bağımlılığını da beraberinde getirmiştir. Halk, işte bu özelliklerinden dolayı Millî Mücadele basınının önemli gazetelerinden biridir ve hakkında şimdiye kadar bir araştırma yapılmamıştır. Bu durum çalışmanın önemini artırmaktadır.

1. Gazetenin Kimlik Bilgileri

Halk gazetesi, gazetenin ilk sayısından anlaşıldığı şekliyle, 12 Haziran 1923'den itibaren günlük ve dört sayfa olarak yayınlanmaya başlanmış bir Konya gazetesidir. Berkem'in hatıratından öğrendiğimize göre, gazeteye bu isim Berkem'in teklifiyle Atatürk tarafından verilmiştir. Berkem, Atatürk'ün bu ismi duyduğunda yüzünün neşelendiğini ve "güzel bir isim, evet gazetenin ismi Halk olsun" dediğini bildirmektedir (Berkem, 1960 : 150). Bu tespit sebepsiz değildir. Zira Mustafa Kemâl, 6 Eylül 1922'de basına verdiği bir demeçte Halk Fırkası adıyla bir parti kuracağını bildirmiştir (Güneş, 1987: 439 ; Uyar, 1999: 67). Dolayısıyla -ileride belirtileceği üzere- gazetenin üstlendiği misyon göz önünde bulundurulduğunda, gazeteye bu ismin verilmesinin doğal olduğu sonucuna varılmaktadır. Aynı zamanda bu isim, Atatürk'ün zihninde şekillenen yeni idare sistemi hakkında da ipucu niteliğindedir.

Halk'ın sahibi ve başyazarı; Süreyya Sami Berkem'dir. Berkem, Millî Mücadele döneminde Konya'ya gelerek, basın yoluyla Millî Mücadeleye destek olmuş idealist bir gazetecidir. Yazı İşleri Müdürü ise, eski Konya milletvekillerinden Müftüzade Tevfik'tir. İdarehanesi, Konya Maarif Evlerinden biri olan gazetenin; fiyatı beş kuruştur (Halk, 12 Haziran 1923, S: 1). Aynı zamanda, Konya Türk Ocağı'nın yayını olan gazete, kendi matbaasında basılır (Önder, 1949 : 27). Berkem'in hatıratında belirttiğine göre, gazetenin üç bin lira

tutarındaki sermayesi, Mustafa Kemâl tarafından verilmiştir. Gazete için gönderilen para, Berkem tarafından alındıktan sonra matbaa için gerekli baskı, keski makineleri, kâğıt, mürekkep, pedal, harf, "Sedat Simavi tarafından verilen iki sandık kullanılmış klişe" vb. tüm malzemeler tedarik edilir. Cevdet Tahir ve Server İskit'in de çalıştığı güçlü ekiple, "Anadolu'da o zamana kadar eşine rastlanmayan bir gazete" çıkarılır (Berkem, 1960 : 150 - 151). Toplam, 1-42 sayı yayınlanan gazetenin, son sayısı 3 Ağustos 1923 tarihinde yayınlanmıştır.

2. Çıkış Amacı ve Yayın Politikası

Lozan barış görüşmelerinin devam ettiği sırada Mustafa Kemâl, Anadolu'nun çeşitli bölgelerini kapsayan bir inceleme gezisine çıkmıştır (Güneş, 1991: 255). Batıya yaptığı geziden sonra bir de Adana, Mersin, Tarsus, Konya, Afyon, Kütahya gibi değişik bölgeleri gezerek, çeşitli halk kesimleri ile görüşmeler yapar (Güneş, 1987: 439). Bu gezinin amacı; askerî safhanın ardından yeni ve büyük bir aşamaya hazırlanmakta olan Mustafa Kemâl Paşa'nın, "ulusun bütünlüğünden güç alacak taze bir kuvvete dayanma" isteğidir (Güneş, 1987: 439).

Gezinin Konya durağında, Süreyya Sami Berkem'le de görüşür ve Konya'daki gazetecilik faaliyetleri hakkında bilgi alır. Berkem, hatıratında görüşmeye ilişkin şu bilgileri vermektedir."Mustafa Kemâl Paşa, Konya'yı ziyaret ettiği sırada Babalık gazetesinden ayrılmıştım... Kendilerini hususi ziyaretimde benim niçin Babalık gazetesinden ayrıldığımı sordular. İzah ettim. İzahatımı dinledikten sonra: şu halde siz başka bir gazete çıkarınız buyurdular. Şaşırdığımı görünce de 'bir gazete kaça çıkar?' Diye sordular. Kesin bir rakam vermenin zor olduğun söyledim. Dediler ki: 'ortalama bir şey tahmin edemez misiniz?' Dedim ki : 'gazeteden gazeteye fark var Paşam. Fakat şöyle güzelce bir taşra gazetesi zannedersem iki bin liraya çıkar'. Zile bastılar. İçeri giren Mahmut Bey'e Hayati'ye Hayati Bey o sıralar Atatürk'ün Özel Kalem Müdürüdür. Mahmut Bey ise sonradan Siirt Milletvekili, Ulus ve Milliyet gazetelerinin başyazarı olan Mahmut Soydan'dır (Berkem, 1960 : 149). yaz da Süreyya Bey'e iki bin lira göndersin emrini verdiler" (Berkem, 1960: 149-150). Yine Berkem'in belirttiğine göre Mustafa Kemâl, "gazete işinden önce Konya ahvaline dair bazı sualler sormuş Refik Koraltan dahil Konya mebusları hakkında neler düşündüğünü öğrenmek istemiştir". Berkem, hatıratında Atatürk'ün bu sorularına, "açıkça sarahatle ve hiç çekinmeden" cevap verdiğini belirtmektedir. Ardından gazete işi kararlaştırılır ve Atatürk, Berkem'e; "teşhislerinizde isabet var. Çıkaracağınız gazeteye bu istikameti veriniz. İleri bir tarihte herhalde bir seçim olacak ve Büyük Millet Meclisi yenilenecektir. Seçimler esnasında da bu prensipler dairesinde hareket edersiniz." emrini vererek (Berkem, 1960: 150) gazetenin yayın politikasını da belirlemiş olur. Goloğlu'nun da belirttiğine göre Mustafa Kemâl, bu seçimlere büyük önem vermekte ve Cumhuriyet yolunun önemli bir aşaması saymaktadır (Goloğlu, 1971: 190-191). Nitekim, Lozan barışını da yine bu meclisin onaylayacak olması, seçimlerin önemini daha da artırmaktadır. Halk'ın çıkışının altında yatan neden de budur. Zira seçim döneminde kamuoyunun istenilen biçimde oluşması amaçlanmaktadır ve bunun için en etkili kurum da basındır. Bu bağlamda "Halk Partisi'nin bir organı" (Berkem, 1960 : 154) olan gazete de "seçimlerin selametini tesis etmek"le (1960: 166) görevlendirilmiştir.

Gazetenin 52 günlük yayın hayatı, seçimle ilgili yayınlar bakımından üç döneme ayrılabilir. Birinci dönemde gazete, iç siyasetle yakından ilgilenmiş, bir parti yayın organı konumunda olduğu için; haber ve yorumların çatısını; Halk Fırkası'nı açıktan açığa destekleyen, muhaliflerini ise aynı oranda eleştiren bir çerçevede kurarak, belirlenen yayın politikası çerçevesinde hareket etmiştir. İkinci dönemde ise gazete, adaylar konusunda parti idaresiyle ters düşer ve belirlenen aday listesini tasvip etmeyerek muhalif bir çizgiyi benimser. Kısa süreli bu dönemde gazete, özellikle yayınladığı makalelerle tepkisini ortaya koymaya çalışır. Üçüncü dönemde ise, gazetenin siyasi konulara karşı aynı ilgiyi göstermediği ve daha çok dış politika konularına yöneldiği görülmektedir.

a) Birinci Dönem: Gazete Parti Politikaları Doğrultusunda Hareket Ediyor

Halk gazetesi, ilk sayılarından itibaren çıkış amacına uygun olarak seçimle ilgili gelişmelerle yakından ilgilenmeye başlamıştır. Bu bağlamda bir taraftan aday tespit çalışmaları, adaylıkları kesinleşen şahıslar gibi seçimin gidişatına ilişkin haberler verirken, diğer taraftan, seçim sonuçlarını duyurmaya başlar. Dönemin resmi yayın organı konumunda olan

Hakimiyet-i Milliye gazetesi gibi (Uyar, 1999: 71) Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve Halk Fırkası tabirlerini birlikte kullanan gazete, Müdafaa-i Hukuk'un adaylarını desteklerken, muhalif adaylardan hoşlanmaz. Bu konuda gazetenin eleştiri oklarına hedef olan isimlerden biri, Konya'dan adaylığını ilân etmiş olan Ali İhsan Paşa'dır. Gazetenin Ali İhsan Paşa ile ilgili tutumunun nedeni yalnızca adaylık meselesi değildir. Berkem'in hatıratında belirttiği üzere Paşa'nın, Mustafa Kemâl'le arası açıktır. Mustafa Kemâl bir Adana ziyaretinde, yol üstünde bulunan Konya'ya da uğrar. Karşılamada Ali İhsan Paşa da vardır. Fakat Mustafa Kemâl, Ali İhsan Paşa ile ilgilenmez ve "elini sıkmadan" geçer. O sıralar, Konya Türk Ocağı Reisi olan Berkem, durumun farkına vararak "Gazi'nin, Ali İhsan Paşa'ya çok kızgın olduğunu" anlar. Mustafa Kemâl, Adana dönüşünde tekrar Konya'ya uğramıştır. Mustafa Kemâl şerefine, Türk Ocağı'nda bir toplântı düzenlenir. Toplântı öncesinde Berkem; Ali İhsan Paşa'nın Türk Ocağı'nda asılı bulunan resminin indirilmesi, aksi takdirde Mustafa Kemâl'in çok kızacağı, konusunda uyarılmıştır. Ali İhsan Paşa, hatıratında belirttiği üzere, Konya Mebusu Refik Bey ve Yeni Gün gazetesi muharrirlerinden İsmail Habib Bey'den biri söz konusu resmi görünce, Konya Türk Ocağı Reisi Samizâde Süreyya Bey'e (Berkem) şu tavsiyede bulunur; "Siz madem ki Mustafa Kemâl Paşa'dan ocağa bir yardım parası istemek niyetindesiniz. Şu halde onun hoşuna gitmeyecek şeyler yapmayınız. Mustafa Kemâl Paşa ile Ali İhsan Paşa arasında bir soğukluk var. Onun resmini burada asılı görürse belki canı sıkılır; hoşuna gitmez; onun için Ali İhsan Paşanın fotoğrafını oradan kaldırınız." Bu uyarı üzerine resim hemen indirilir. Yalnız toplântıya, "davetiye gönderilmediği halde" Ali İhsan Paşa'da gelmiştir. Ertesi gün Berkem'le görüşen Mustafa Kemâl, Ali İhsan Paşa'nın Türk Ocağı'na üye olduğunu öğrenince üyeliğinin iptal edilmesini ister ve bu isteği hemen yerine getirilir (Berkem, 1960: 142-147; Sabis, 1993: 314). İşte bu nedenlerden dolayı gazete, Ali İhsan Paşa'ya karşı mesafelidir. Seçimlerde aday olmasını tasvip etmez. Ali İhsan Paşa'nın Konya'dan adaylığını ilân etmesi üzerine Yeni Gün gazetesinin konuyla ilgili yazmış olduğu eleştiri yazısını aynen yayınlar. Söz konusu yazıda, Ali İhsan Paşa'nın; Konya gazetelerine bir mektup göndererek "lehinde telkınatta bulunulması" ve "kendisinden daha liyakatli olmayan" diğer adaylara oy verilmemesini istediği belirtilmiş ve cevaben "Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Konya Mebusluğu'na Namzetliğini vaz edeceği zevat kendisinden elbette daha liyakatlidir... Bu hakikatle beraber şu da bir hakikattir ki Ali İhsan Paşa, Divan-ı Harb'ce cereyan eden muhakemesi neticesinde mücrimiyeti tahakkuk etmiş bir sabık kumandandır." denilerek Paşa, bencil davranmakla suçlanmıştır (15 Haziran 1923, S: 5).

Seçimlerin gidişatı hakkında okuyucularına sık sık bilgiler veren gazete, Konya seçimlerinin başladığını ve 25 Haziran'a kadar biteceğini duyurduktan sonra Konya seçmeninin, büyük çoğunlukla Halk Fırkası adaylarını desteklediği bu yöneliş karşısında ferdi olarak adaylıklarını ilân etmiş kişilerin bu düşüncelerinden vazgeçmeye başladıkları yönündeki gözlemlerini de aktarır (12 Haziran 1923, S: 1). Aynı anlayış, ilçe muhabirlerinin haberlerine de yansır. Gazetenin Ilgın, Ereğli, Karaman, Akşehir gibi merkezlerde bulunan muhabirleri, seçim sürecine ilişkin yorumlarını, göndermiş oldukları mektuplar aracılığıyla gazeteye iletirler.

Gazete Konya seçimlerinin yanı sıra diğer seçim çevreleriyle de yakından ilgilenir. Önemli gördüğü gelişmeleri yayın politikasıyla da örtüştürerek okuyucularına sunar: "Müdafaa-i Hukuk'a Sadakat" başlığıyla birinci sayfanın birinci sütununda verilen bir haberde Gazi Paşa İlçesi Müdafaa-i Hukuk Riyaseti ile Antalya'daki bir takım resmî kuruluşların Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Mustafa Kemâl'e çekmiş oldukları bağlılık telgrafı yayınlanır (17 Haziran 1923, S. 5). Ankara ve İstanbul gibi önemli merkezlerdeki gelişmeler ise burada bulunan muhabirler aracılığıyla takip edilmektedir. Gazetenin söz konusu merkezlerdeki muhabirleri, diğer haberlerin yanı sıra özellikle seçimle ilgili önemli gördükleri gelişmeleri gönderdikleri mektuplar vasıtasıyla gazeteye iletirler. Özellikle İstanbul muhabiri aracılığıyla gelen haberler, Konya seçimleri öncesinde kamuoyunun istenilen yönde oluşmasını sağlamak bakımından önemlidir. Söz konusu haberlerle İstanbul'daki olumlu hava Konya'ya taşınmak istenmektedir: "İstanbul: 20 - (Muhabir-i Mahsusamızdan) İstanbul'da müntehîb-i sâni intihâbatı hitama ermek üzeredir. Her tarafta Müdafaa-i Hukuk müntehîb-i sâni namzetleri ittifakla intihab edilmişlerdir. Bugün İstanbul,

intihâbat bayramını tezahürat-ı fevkalade ile tes'id eyledi. Kara ve denizde binlerce halk büyük bir cûş ve galeyan içinde idi... Mebus intihâbatına 26 Haziran'da başlanması kuvvetle memuldür. İstanbul halkı bu intihâbda hakikaten müttehid bir kitle olarak hareket etti. Reyler pek serbest ve tabii verildi. Sandık başlarına gelenler memleketi kurtaranların namzetlerine rey vermeyi bir vazife-i vataniye bildiler."

Seçimlerde Müdafaa-i Hukuk Grubu namzetlerini desteklemekle yükümlü (Berkem, 1960: 156) gazete Müdafaa-i Hukuk Grubu'nun aday listelerini yayınlayarak mebus adaylarını halka tanıtır (Halk, Sayı: 6, 8, 13). Aynı zamanda Müdafaa-i Hukuk namzetlerinin bağlı bulunduğu umdeleri de yayınlayarak halkı, Müdafaa-i Hukuk namzetlerine oy vermeye çağırır (19 Haziran 1923, S. 3).

Seçim dönemi boyunca gazetenin değişik sayılarında yayınlanmaya devam eden bu program dönemin Konya gazetelerinden Babalık'ta da yayınlanmıştır. Gazetenin 15 Haziran 1923 tarihli 1222 ve 20 Haziran 1923 tarihli 1226. sayılarında yayınlanan programın "Umdeler" başlığı altında verildiği görülmektedir.

Bir taraftan da seçim sonuçlarını duyurmaya devam eden gazete Müdafaa-i Hukuk'un kazandığı yerlerde, -Bozkır seçimleri örneğinde olduğu gibi- ilgili seçim çevresini tebrik eder: "Bozkır'da yapılan müntehîb-i sâni intihâbatında Müdafaa-i Hukuk namzetleri kazanmıştır. Bozkırlıları tebrik ederiz" (17 Haziran 1923, S. 5). Seçim sonuçlarını "Halk Fırkası'nın ilk zaferi", "Cümlesinde Halk Fırkası Namzetleri Kazanmıştır.", "Her yerde Halk Fırkası kazanıyor.", "Müdafaa-Hukuk namzetleri müttefikan intihab edilmiştir." (Halk, S. 1, 6, 14, 22) gibi ifadelerle duyuran gazete, muhalif adaylarla ilgili sonuçları verirken üslubunu değiştirir: "Afyon Karahisar mebusluğuna namzetliğini vaz etmiş olan Ali İhsan Paşa ancak iki rey alabilmiştir." (18 Haziran 1923, S. 6).

Seçimlerin yaklaşması üzerine bu konudaki çalışmalarına hız veren gazete, Konya seçimlerinin yapıldığı gün önemli bir röportaj yayınlar. Röportaj, İstanbul'da Veled Çelebi Efendi ile yapılmıştır. Veled Çelebi Efendi Veled Çelebi (İZBUDAK)1868 Konya doğumludur. Konya'da Meanîye kadar okuduktan sonra İstanbul'da çok değişik hoca ve müderrislerden ders alır. 1910 da Sultan Mehmet Reşat tarafından Asitane-i Mevlânâ Postnişinliğine tayin edilir. Bundan sonra Veled Çelebi'yi ilim ve edebiyatın yanında siyasî hayatta da görmek mümkündür. I. Dünya Savaşı'nın başlarında "Cihad-ı Mukaddes" i destekleyerek kurduğu Mevlevi Gönüllü Alayı'nın başında ve özel elbiseleri içinde Şam'a gider. Bu arada Mehmet Reşat tarafından Kapitülasyonlar kaldırılmıştır. Mevlevilerin lideri olarak Mehmet Veled imzası ile Kapitülasyonların kaldırılışını kutlar. Bu tavırda, millî duyarlılığın yanı sıra İttihat ve Terakki'nin hakim olduğu resmî devlet politikasına açık destek verme de bulunmaktadır. 9 yıl kaldığı postnişinlikten İstanbul'a çağrılarak azledilir. Bir vesile ile Millî Mücadele'ye katılmak için Antalya'ya çıkarak oradan Ankara'ya gelir. TBMM'ne Kastamonu Milletvekili olarak giren Veled Çelebi, bundan sonra 7. devreye kadar milletvekilliği yapar (Arabacı, 1998: 174)., Mevlânâ Dergâhı Postnişinlerinden olup Konya için manevî saygınlığı olan etkili bir şahsiyettir (Arabacı, 1998: 174). Gazete, söz konusu röportajı bir gün öncesinden okuyucularına duyurur. Diğer konuların yanı sıra seçimle ilgili değerlendirmelerin de yer aldığı röportajda Veled Çelebi Efendi, İstanbul seçimleriyle ilgili olarak Müdafaa-i Hukuk Grubu lehine yaptığı değerlendirmeler ön plâna çıkartılmıştır (4 Temmuz 1923, S. 20).

Gazete, verdiği haberlerin yanı sıra yayınladığı makalelerle de tavrını açıkça ortaya koyar. Birinci sayfanın ilk sütununda yer alan makalelerin tamamı, Başyazar Süreyya Sami Berkem tarafından yazılmıştır. Gazetenin çıkış amacını ortaya koyan "Başlangıç" adlı makaleden sonra ele alınan ilk konu, 2 Aralık 1922 tarihinde meclise verilen bir önerge ile ilgilidir. Bu önergeye göre TBMM'ye üye seçilebilmek için Türkiye'nin bugünkü hudutları içindeki yerler halkından olmak ve seçim çevresinde yeni gelenlerin ise en az beş yıl oturmuş olmaları gereklidir. Mustafa Kemâl'in şahsını hedef aldığı açıkça anlaşılan bu önergeye gazete "Kundakçılık" başlığıyla yayınladığı bir makaleyle sert tepki gösterir. Gazete bu duruma sebebiyet verenleri "şahsi çıkarları uğruna millî birliği bozmak isteyen şahıslar olarak" nitelendirmektedir. (13 Haziran 1923, S. 2).

Gazete "İntibah" başlığıyla yayınladığı bir makalede, "Delibaş" hadisesine vurgu yaparak gerek merkezde gerekse mülhakatta yapılan

müntehib-i sani seçimlerinin "Halk Fırkası'nın zaferiyle" neticelenmesini bu olaydan ders çıkartıldığı şeklinde yorumlar. Bilindiği üzere Delibaş hadisesi Millî Mücâdele döneminde Konya'da meydana gelmiştir. Söz konusu hadisede Vali Haydar Bey'in desteğiyle Kuva-yı Milliye adına Çumra, Karaman, Karapınar havalisinden asker toplamakla görevlendirilen Delibaş Mehmet Ağa adında Alibeyhüyüklü bir şahıs, etrafına topladığı kimselerle 3 Ekim 1920 tarihinde Konya'yı basmış ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Konya Heyet-i Merkeziye Reisi Sivaslı Ali Kemâli Efendi'yi şehit etmiştir (Önder, 1954: 59-64). Konya öğretmenlerinin yüz akı durumundaki değerli bilgin Ali Kemâli'nin şehit edildiği, eğitim-öğretim dahil sosyal hayatın felce uğradığı bu olayın olumsuz etkileri, bir çok sahada uzun süre kendini hissettirir. Millî Mücadele'yi zaafa uğratmak isteyen dış güçlerin çabaları da dikkate alınarak ayrıca incelenmesi gereken isyan olayına Konya içinden fiilen aktif bir şekilde katılım pek olmamıştır (Arabacı, 1991: 10). Gazeteye göre bu "isyan" hadisesinden sonra Konya "mazinin meş'um hatırasını ebediyen silmek için cihad-ı mukaddeste en büyük rolü ifa etmiş Yunan sürülerini denize döken millî ordumuzun iaşesini ve vesait-i nakliyesini en büyük mikyasta temine çalışmış ve muvaffak olmuştur" (18 Haziran 1923, S. 6) .Yukarıda da belirtildiği üzere gazete, Konya seçimlerinde alınan neticelerin de bu olayla irtibatlı olduğunu düşünmektedir. Nitekim bunu "intibahın hayırlı asarı" yani bir uyanış olarak değerlendirilmiştir

Seçimlerin yaklaşması üzerine tavrını iyice netleştiren gazete, açıktan açığa propaganda faaliyetlerine başlar. S. Süreyya imzasıyla yazılan "Halk Fırkası" başlıklı makalede, Halk Partisi'nin açıkça desteklendiği görülmektedir: "Halk Fırkası ne Hürriyet ve İtilâf ve ne de İttihat ve Terakki'ye hiç benzemez. Aralarında en edna bir vech-i münasabet bile yoktur. Diğerleri milleti ikiye ayırdı. Paşamızın fırkası ise, bütün milleti bir emel, bir gaye bir umde etrafına topluyor: Halas-ı kat'î.. Samimiyet ve nezaketi en büyük eseriyle nümâyân olan bu kurtuluş hamlesinde millet el ele vererek büyük Gazimizin Halk Fırkası'nın etrafında toplandığı içindir ki âtîmizden emin olabiliriz. Halk Fırkası (şu veya bu zümrenin malı değil) bütün milletin dahil olduğu bir camiadır. Bu vahdetin idamesinde hayat, nur, saadet vardır. Vahdet ihlâl edildiği gün inhilâl baş gösterir. Fırkamızı daha doğrusu mukaddes vahdetimizi ne kadar tersîn edersek o derece kazanırız. Tefrikadan el-hazer." (25 Haziran 1923, S. 12).

Gazete "Nâmahal Bir Endişe" başlığıyla yayınladığı diğer bir makalesiyle aday tespiti konusunda okuyucularının zihninde oluşan tereddütleri gidermeye çalışır. Bir okuyucunun bu yöndeki endişesini yersiz bularak gösterilecek adayların "inkılâbın yüksek manâsını idrakten aciz, malûmat ve dirayeti mahdut fakat halk nazarında intihab kabiliyetini haiz kimseler" olmayacağını, "Gazi Paşa Hazretleri" tarafından şimdiye kadar tayin edilen adayların çoğunun mecliste bulunması arzu edilen kimseler olduğunu belirtir (26 Haziran 1923, S. 26). Gazete, bu tespiti yaptıktan sonra Konya namzetlerinin bu hususlar dikkate alınarak tayin edileceği yönündeki beklentisini de dile getirmektedir: "Konya namzetleri de diğer mahallerde olduğu gibi, her halde inkılâbımızın ve asrî ihtiyacatımızın en dakik noktalarına kadar nüfuz ve hulûl etmiş, memleketin vaziyetine pek yakından vakıf, ilmen ve irfanen sahib-i ihata, lekesiz bir maziye malik, müştak-ı teceddüd kimseler olacaktır." (26 Haziran 1923, S. 26). Söz konusu makaleden, okuyucudan ziyade gazetenin bu yönde bir endişeye sahip olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim ileride de belirtileceği üzere gazete, belirlenen adayları tasvip etmeyerek muhalefet etme yoluna gitmiştir.

Gazete, seçimle ilgili tartışmalarla da yakından ilgilenmiş parti aleyhine gördüğü bu tartışmaları yayınladığı "İntikal Devresi" başlığını taşıyan bir makaleyle cevaplandırmıştır. Ona göre, özellikle seçim sistemi etrafında yoğunlaşan bu tartışmaları, aralarında Hüseyin Cahit ve Lütfü Fikri Beylerin de bulunduğu seçimlerde mebus adayı olarak gösterilmemiş kimseler çıkarmaktadır (28 Haziran 1923, S. 15).

b) İkinci Dönem: Gazetenin Siyasal Gelişmeler Karşısındaki Tavrı: Yayın Politikasında Değişiklikler

Bu dönemde gazete, yukarıda da belirtildiği üzere adaylar konusunda parti idaresiyle ters düşmüş ve belirlenen aday listesini tasvip etmeyerek muhalif bir çizgiyi benimsemiştir. Zira seçimlerin başladığı günden beri, Konya mebus adayları için yapılan tahminler ve "ötede beride dolaşan rivayetler";

adayların muhafazakar kesim arasından seçileceği yönünde bir takım şüphelere yol açmaktadır. Nitekim eski mebuslardan Refik Koraltan ve Kâzım Hüsnü Beylerin seçimi idare etmek için Konya'ya gelmiş olmaları bu ihtimali daha da kuvvetlendirmektedir. Berkem, bu durumdan rahatsızdır. Zira Adana dönüşünde Mustafa Kemâl'le görüşme esnasında bu şahıslar hakkındaki menfi görüşlerini açıklamış, Mustafa Kemâl de bu görüşlerin isabetli olduğunu söyleyerek gazetenin bu prensipler dairesinde hareket etmesini istemiştir. Berkem, adaylar hakkındaki bu söylentilerden bahisle bir mektup yazarak durumu Mustafa Kemâl'e bildirir. Zira Mustafa Kemâl'in verdiği "direktiflerle", ortada dolaşan rivayetler birbiriyle çelişmektedir. Mustafa Kemâl, valiliğe gönderdiği telgrafta Berkem'le "teşrik-i mesai" edilmesini ister. Ancak Berkem, olayların sorumlusu olarak gördüğü bu şahıslarla (Refik Koraltan ve Kâzım Hüsnü Beyler) görüşmek istemez ve tüm taleplerini geri çevirir. "Siyasî makaleler yazacak, seçimler hakkında fikirler mütalaalar yürütecek, bu gibi hallerde mutad olan yazılar yazacak yerde Japonya'da nasıl pirinç ekildiğinden Brezilya'da kahve zer'iyatından" bahseder. İlerleyen günlerde adaylar belli olmuş ve aday listesi bir telgrafla vilâyete bildirilmiştir. Alınan duyumları doğrular nitelikteki liste, Berkem'de büyük bir hayal kırıklığı meydana getirir. Zira Mustafa Kemâl'le yapılan görüşmede Konya isyanının baş tahrikçisi olarak nitelendirilen ve Mustafa Kemâl'in Berkem'i haklı bularak "bir daha mebus olmasını istemem" dediği şahıs da listede ismi olanlar arasındadır. Dönemin Konya Valisi, Berkem'i vilâyete davet ederek "listedeki namzetleri meth-ü senâ eden" bir makale yazmasını ister. Berkem, "faydalı olmadığına kani bulunduğum bir şeyi ben nasıl methederim? İkiyüzlülük mü yapmamı istiyorsunuz?" diyerek bu isteği geri çevirir. Berkem, hatıratında gelişmeleri şöyle belirtmektedir: "Vali fena halde bozulmuştu fakat ben de fena halde sinirlenmiştim. İdarehaneye gittiğim zaman arkadaşım Server İskit'le Mes'ul Müdürümüz eski Konya Mebuslarından Müftüzade Tevfik Bey merhum beni beyhude teskine çalıştılar. Tevfik Bey, yaşlı ve tecrübeli bir zattı.. Beni teskine çalıştıktan sonra dedi ki: Peki, şimdi bir yazı yazmayacak mısınız? Ne yazısı Tevfik Bey? Ben kanaatimin tersine yazı yazacak adam mıyım? Fakat unutmayın ki gazete bir parti gazetesidir. Namzetler de partinin namzetleri! Onları desteklemek mecburiyetindeyiz." Bu sözler üzerine Berkem, "vicdanım başka türlü söylerken kalemimin başka türlü yazmasına nasıl müsaade edebilirim?" diyerek teklifi geri çevirir. Fakat Tevfik Bey'in belirttiği gibi gazete, bir parti gazetesi olarak namzetleri desteklemek mecburiyetindedir. Orta yol bulunmuştur. Makaleyi, kendi imzası altında Mes'ul Müdür Müftüzade Tevfik Bey yazacaktır. Fakat Tevfik Bey, makale yazma konusunda tecrübesizdir. Durumun farkına varan Berkem, "en iyisi ben söyleyeyim, sen yaz. Sonra da imzanı koy olsun bitsin" diyerek makaleyi yazdırır (Berkem, 1960: 152-172).

Söz konusu yazı, gazetenin 1 Temmuz 1923 tarihli on yedinci sayısında yayınlanır. Müftüzâde Tevfik imzalı makalede "halaskâr-ı a'zamımızın, sevgili Gazimizin bu babdaki isabetleri her türlü takdirin fevkindedir" denilerek milletvekili adayları halka tanıtılmıştır (1 Temmuz 1923, S. 17). Durumu içine sindiremeyen Berkem, bu yazıdan bir gün sonra kendi imzası altında yayınladığı "Faziletin Manâsı" adlı makaleyle eleştirilerini artık gazete sütunlarına taşımıştır (3 Temmuz 1923, S. 19).

Berkem'in deyimiyle, kendi hayatında "bir dönüm noktası" teşkil eden bu makale, "mebus namzetleri ve onların temsil ettiği gerilik taraftarları" tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Mustafa Kemâl'e bir telgraf çekilerek, bunun "parti disiplinine aykırı olduğu", "yüksek parti idaresine ders vermek gibi büyük bir küstahlık olduğu" makaleden de bölümler nakletmek suretiyle bildirilmiştir. Böyle bir ortamda gazetecilik mesleğini uzun süre devam ettiremeyeceğini anlayan Berkem, gazetenin, 13 Temmuz 1923 tarihli 28. sayısında da duyurulduğu üzere, "verilmiş kati bir kararla" Ankara'ya hareket eder. Mustafa Kemâl'le görüşerek affını isteyecektir (1960: 161- 164).

c) Üçüncü Dönem : Gazete Siyasal Konulara Karşı İlgisiz Kalıyor

Bu dönemde gazetenin, siyasi gelişmelere ilgisiz kaldığı ve daha çok dış politika konularına ağırlık verdiği görülmektedir. Aynı politika, gazetenin, 5 Temmuz 1923 tarihli 21. sayısından başlayarak kapanışına kadar devam eder. Yukarıda verilen bilgilerin de ışığı altında bu gelişmeye, iki önemli etkenin yol açtığı sonucuna varılabilmektedir. Bunlardan birincisi, gazetenin 21. sayısında yayınlanan "Dünkü İntihab" başlıklı makalede

belirtildiği gibi, Konya seçimlerinin sona ermesi ve seçimlerin arzu edilen biçimde sonuçlanmış olmasıdır (5 Temmuz 1923, S. 21). Nitekim bu durum, Berkem tarafından gazetenin kapanışına da gerekçe olarak gösterilecektir. İkinci etken ise, gazetenin adaylar konusunda parti idaresiyle yaşadığı sorunlardır. Zira belirlenen adaylar konusunda gazetenin sergilediği muhalefet, -yukarı da da belirtildiği üzere- yüksek parti idaresine karşı bir küstahlık olarak değerlendirilmiş ve durum bir telgrafla, Mustafa Kemâl'e bildirilmiştir. Bu baskılar neticesinde gazete, siyasal konulara karşı kayıtsız kalır ve ağırlığı dış politika olan konulara yer verir. Öyle ki, gazete de yer alan siyasi haber ve yazıların oranı önemli ölçüde azalmış yalnızca seçim sonuçları ve Halk Fırkası ile ilgili önemli gelişmelere değinilmiştir. Bunlar arasında, Halk Fırkası'nın kuruluş çalışmaları önemli yer tutar.

3. Kapanış süreci

Gazetenin kapanışı ile ilgili olarak Berkem'in hatıratında önemli bilgiler bulunmaktadır. Bu bağlamda yukarıda da belirtildiği üzere Berkem, seçimlerin ardından Ankara'ya hareket eder. Mustafa Kemâl'le görüşmesinde satışın masrafı korumadığını ve zarar edildiğini gerekçe göstererek gazetenin kapanması yönündeki görüşünü dile getirir. Mustafa Kemâl'in zararın telafi edilmesi yönündeki teklifini ise geri çevirir. Zira Berkem'e göre "gazeteyi çıkarmaktaki asıl maksat seçimlerin selâmeti tesis olduğuna ve seçimler de iyi bir şekilde neticelendiğine göre gazetenin devamını sağlamakta bir fayda yoktur." Neticede Halk'ın matbaa malzeme ve makineleri; Ankara'ya taşınarak sonra 1934'te adı Ulus olan Hakimiyet-i Milliye matbaasına ilâve edilir. Bunun üzerine Berkem, "çok sevdiği gazetecilik mesleğinden" bir daha dönmemek üzere ayrılır ve yine Mustafa Kemâl'in tasvibiyle dışişlerine girip konsolos olur (Berkem, 1960: 164 ve dev.).

KAYNAKÇA

Halk : 12 Haziran 1923, S:1 - 3 Ağustos 1923, S:42.

ARABACI Caner 1991, *Millî Mücadele Dönemi Konya Öğretmenleri*, Konya.

ARABACI Caner 1998, *Osmanlı Dönemi Konya Medreseleri 1900-1924*, KTO yayını, Konya.

ARABACI Caner 2000, *Millî Mücadele Dönemi Konya Öğretmenleri*, Genişletilmiş 2. Baskı Hazırlık Çalışması, Konya.

BERKEM S. Sami 1960, *Unutulmuş Günler*, Hilmi Kitabevi, İstanbul.

GOLOĞLU Mahmut 1971, *Türkiye Cumhuriyeti 1923*, Ankara.

GÜNEŞ İhsan 1987, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nden Halk Fırkası'na Geçiş, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. III, S. 8/427-442, Ankara.

GÜNEŞ İhsan 1991, 1923 Seçimlerinde Oylar Nasıl Kullanıldı?, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (Muammer Aksoy'a Armağan), C. XLVI, No. 1-2 Ocak-Haziran/ 253-264, Ankara.

ÖNDER Mehmet 1949, *Konya Matbuatı Tarihi*, Konya Halkevi Yayını, Konya.

ÖNDER Mehmet 1954, *Millî Mücadelede Konya 1, "Deli Baş Hadisesi"*, Konya.

SABİS Ali İhsan 1993, *İstiklâl Harbi ve Gizli Cihetleri*, Nehir Yayınları, İstanbul.

UYAR Hakkı 1999, *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*, Boyut Yayınları, İstanbul.

İLKÖĞRETİMDE BİLİŞSEL ÖĞRENİM BİÇEMLERİNE DAYALI BİR YABANCI DİL ÖĞRETİM MODELİ ÖNERİSİ: KONYA ÖRNEĞİ*

*Abdülkadir KABADAYI**

ÖZET

Yirmi birinci yüzyılda, pedagoglar, metedologlar ve dilbilimciler, etkili ve verimli öğrenmenin-öğretmenin yollarını araştırmakta; bireyleri, biyolojik, sosyolojik, psikolojik ve fizyolojik olarak inceleyerek, onların daha kısa sürede, daha etkili öğrenmeleri için çabalamaktadırlar

Bu araştırmada, 10–12 yaş öğrencilerine, daha esnek ve çoklu seçenekler sunan, sınıf çalışmalarında daha etkili olmalarını sağlayacak, farklı öğrenme özelliklerini ihtiva eden ve bilişsel öğrenme biçemlerinin bazı temel öğelerini gözden geçirip, geleneksel ve modern yabancı dil öğretim modelleri üzerindeki tercihlerini tespit ederek çok yönlü bir yabancı dil öğretim modeli önerilmiştir.

Araştırmanın evreni, Konya'daki 9 ilköğretim okulu, örneklemi ise, söz konusu okulların 4. ve 5. sınıflarına devam eden toplam 1200 öğrenciden oluşmaktadır. Çocukların bilişsel öğrenim biçemleri, bu araştırma için yeniden düzenlenmiş olan "Briggs–Myers Tip Göstergesi (B.M.T.G.)" ölçeğiyle ölçülmüştür. Çocukların yabancı dil öğrenmeyle ilgili tercihleri, bu araştırma için geliştirilen "Yabancı Dil Öğrenme Modeli Tercih Ölçeği" ile ölçülmüştür.

B.M.T.G. ölçeği kullanılarak, örneklemdeki öğrencilerin, genel ve cinsiyetlerine göre, yüzdelik ve frekans dağılımları, tablolar halinde gösterilmiştir. 16 öğrenim biçemini temsil eden öğrencilere, 2 öğrenci-merkezli ve 2 de öğretmen-merkezli toplam 4 yabancı dil öğretim metodunu içeren 28 soruluk bir anket uygulanmıştır.

* Dr. Selçuk Üniversitesi YDYO Öğretim Üyesi.

Sonuç olarak, öğrencilerin tercihleri doğrultusunda, onların bilişsel öğrenme biçemlerine dayanan bir Seçmeci yabancı dil öğretim modeli önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bilişsel öğrenme biçimleri, B.M.T.G Ölçeği, Y.Ö.M.T. Ölçeği, Konyadaki ilköğretim öğrencileri, Yabancı dil öğretim modeli, Öğrenci-merkezli öğrenme.

ABSTRACT

A SUGESTION OF FOREIGN LANGUAGE TEACHING BASED ON COGNITIVE LEARNING STYLES IN PRIMARY SCHOOL: KONYA CASE

In the 21st century, methodolgists, linguists, and pedagogs have been seeking effective ways of teaching / learning, and they have been making an effort that learners learn more effectively in shorter time by examining learners' psychological, sociological, physicological, and biological status.

The aim of this research is to suggest a multi – sided foreign language teaching model which serves various chices and includes different learning styles making the learners, 10 – 12 years old, more effective, by examining some basic elements of cognitive learning styles, and determining their preferences on traditional and modern foreign language teaching models.

The sample model is composed of 9 primary school in Konya and 1200 students who are attending to the 4th and 5th classes of the schools in question above. The cognitive learning styles of children is measured by "Briggs – Myers Type Indicator" re-arrenged for this study. The foreign language learning preferences of children is measured by " Foreign language Learning Method Preference Criterion " developed for this study.

It is revealed that the sample model have 16 different learning styles in terms of their general and gender (sex) status. Percentile and frequency distribution of the students from 16 different learning styles in respect of their general and gender status are shown in tables. A – twenty – eight – questioned – questionnaire including 4 teacher – centred and student – centred foreign language teaching methods is applied to the learners from 16 cognitive learning styles.

As a result, in line with the learning types preferences, " Quite important" techniques of foreign language teaching methods are choosen to design Eclectic Foreign Language Teaching Model.

Key Words: Cognitive learning styles, B.M.T.Indicator, F.L.L.M.P.Criterion, Primary school students in Konya, A new model for learning foreign language learning. Learner-centered learning.

1.GİRİŞ

Son yıllarda, çocukların verimli öğrenmesi hakkındaki araştırma çabaları; öğrenme sürecini şekillendiren etkenlerin daha iyi anlaşılmasını sağlamak amacıyla, öğrenciler arasında var olan bireysel farklılıkları ortaya çıkarma üzerine odaklanmıştır. O süreç içerisinde, bu günkü öğretmenlerin alabildikleri her türlü yardıma ihtiyaçları söz konusudur. Öğretmenlerin, sınıfı yönetmelerinde, program geliştirebilmelerinde, eğitim ve öğretimi verimli hale getirebilmelerindeki en önemli unsurlardan biri de, öğrencilerin farklı öğrenme biçemleridir.

Jung'ın Tip Teorisini baz alarak hazırlanmış olan Briggs-Myers Tip göstergesi; içedönük-dışadönük, duygusal-sezgisel, düşünen-duygusal, algılayan-yargılayan olmak üzere 8 öğrenim biçeminden oluşmaktadır. Çaprazlama sonucu bu tiplerden 4 tanesi her bireyde bulunmasına rağmen, bir tanesi çok baskın, bir diğeri onun yardımcısı olarak ikinci sırada, bir sonraki ise daha fazla enerji gerektirip az başvurulan bir fonksiyon olurken, dördüncüsü, kişinin en alt fonksiyonu olabilmektedir.

Bu durumda, Myers'e (1985) göre, bir öğrenciyi salt içedönük ya da dışadönük veya yargılayan ya da duygusal vb. betimlemekten ziyade, her bir öğrenciyi ŞSÜY (dıŞadönük-Sezgisel-dÜşünen-Yargılayıcı), ÇUDA (iÇedönük-dUyusal-Duygusal-Algılayıcı), ŞUÜY (dıŞadönük-dUyusal-dÜşünür-Yargılayıcı), ÇSDA (iÇedönük-Sezgisel-Duygusal-Algılayıcı), ÇSÜA (iÇedönük-Sezgisel-dÜşünür-

Algılayıcı), ŞUDY (dıŞadönük-dUyusal-Duygusal-Yargılayıcı), ÇUÜA (iÇedönük-dUyusal-dÜşünür-Algılayıcı), ŞSUY (dıŞadönük-Sezgisel-dUyusal-Yargılayıcı), ŞUÜA (dıŞadönük-dUyusal-dÜşünür-Algılayıcı), ÇSDY (iÇedönük-Sezgisel-Duygusal-Yargılayıcı), ŞUDA (dıŞadönük-dUyusal-Duygusal-Algılayıcı), ÇSÜY (iÇedönük-Sezgisel-dÜşünür-Yargılayıcı), ÇUÜY (iÇedönük-dUyusal-dÜşünür-Yargılayıcı), ŞSDA (dıŞadönük-Sezgisel-Duygusal-Algılayıcı), ÇUDY (iÇedönük-dUyusal-Duygusal-Yargılayıcı) ve ŞSÜA (dıŞadönük-Sezgisel-dÜşünür-Algılayıcı) gibi dörtlü bir blokta ele almak gerekmektedir.

1.1. Problem

Öğretmenler, alan bilgisi yeterli, yaratıcı, motivasyonu yüksek ve öğrencileriyle yakından ilgilenen birer birey olabilir. Ancak, öğretmenler, öğrencilerinin bilişsel olarak öğrenim biçemlerini dikkate almadıkları zaman, onları öğretmede ve onların daha başarılı olmalarını sağlayacak yöntem ve teknikleri uygulamada başarısız olabilmektedirler.

Dolayısıyla, öğretmenler, sınıflarındaki öğrencilerinin bilişsel öğrenme biçemlerini göz önüne alarak, onların sağ veya sol beyin küresine mi ait olduklarını; duyuşsal öğrenme biçemlerine mi sahip olduklarını; dokunarak veya yaparak mı öğrendiklerini; dile, müzik veya sanata mı eğilimli olduklarını; içe/dışa dönük, duyusal, duygusal, düşünen, algılayıcı, yargılayıcı bir öğrenme biçemine mi sahip olduklarını bilmek zorundadırlar.

Eğer öğretmenler, öğrencilerinin bilişsel olarak farklı öğrenme biçemleri ve kişisel tercihlerinin bilinçli olarak farkında değillerse, çalıştıkları ve öğrendikleri yöntemlerin en etkin yöntemler olduğunu düşünebilirler ve sonuç olarak da programı kendilerine göre, kendi bakış açılarından (yani, öğretmen-merkezli olarak) düzenleyebilirler ya da doğrudan kitaptaki konuları ve kuralları öğrencinin seviyesi ve ilgisini göz ardı ederek, adım adım takip ederek, müfredat-merkezli bir program izleyebilirler. Bu durum, öğretmenin düşünce örüntüsü ve öğretim biçemlerinden farklı süreçler kullanan öğrencilerin bu programdan ve öğretim modelinden yeterince faydalanamayacakları anlamı taşıyabilmektedir. Bu noktadan hareketle, öğrencileri tek bir öğrenim tipinde etiketlemek yerine, onların, çoklu öğrenim biçemlerine sahip olabileceklerini göz önüne almak ne kadar doğruysa, öğrencileri tek bir öğretim metoduyla öğretmek yerine, onların farklı öğretim metotlarına karşı tercih ve motivasyonlarının da farklı olabileceğini göz önüne alarak, öğretim yöntemini buna göre uyarlamak da o derece doğrudur.

1.2. Amaç

Bu çalışmanın amacı, öğrencilere daha esnek ve çoklu seçenekler sunan, sınıf çalışmalarında daha etkili olmalarını sağlayacak, öğrencilerin farklı öğrenme özelliklerini ihtiva eden ve bilişsel öğrenme biçemlerinin bazı temel öğelerini gözden geçirip öğrencilerin geleneksel ve modern yabancı dil öğretim metotları üzerindeki tutumlarını tespit ederek, söz konusu öğrencilere çok yönlü bir yabancı dil öğretim modeli önermektir. Öğrencilerin bilişsel öğrenim biçemlerine yönelik olarak bu araştırmada cevabı aranan sorular şunlardır:

1. Örnekleme katılan öğrencilerin ŞSÜY, ÇUDA, ŞUÜY, ÇSDA, ÇSÜA, ŞUDY, ÇUÜA, ŞSDY, ŞUÜA, ÇSDY, ŞUDA, ÇSÜY, ÇUÜY, ŞSDA, ÇUDY ve ŞSÜA gibi bilişsel öğrenim biçemlerinin genel ve cinsiyetlere göre dağılımları nedir?

2. Araştırmaya katılan ŞSÜY, ÇUDA, ŞUÜY, ÇSDA, ÇSÜA, ŞUDY, ÇUÜA, ŞSDY, ŞUÜA, ÇSDY, ŞUDA, ÇSÜY, ÇUÜY, ŞSDA, ÇUDY ve ŞSÜA gibi bilişsel öğrenim tiplerine sahip olan öğrencilerin klasik ve modern yabancı dil öğretim metotlarına ait tercih ve tutumları nedir?

2/a. Araştırmaya katılan, ŞSÜY, ÇUDA, ŞUÜY, ÇSDA, ÇSÜA, ŞUDY, ÇUÜA, ŞSDY, ŞUÜA, ÇSDY, ŞUDA, ÇSÜY, ÇUÜY, ŞSDA, ÇUDY ve ŞSÜA gibi bilişsel öğrenim biçemine sahip olan öğrencilerin, Dilbilgisi-Çeviri Yöntemi'ne (Madde; 1, 5, 9, 13, 17, 21, 25) yönelik tutum ve tercihleri nelerdir?

2/b. Araştırmaya katılan, ŞSÜY, ÇUDA, ŞUÜY, ÇSDA, ÇSÜA, ŞUDY, ÇUÜA, ŞSDY, ŞUÜA, ÇSDY, ŞUDA, ÇSÜY, ÇUÜY, ŞSDA, ÇUDY ve ŞSÜA gibi bilişsel öğrenim biçemine sahip olan öğrencilerin, Kulak-Dil Alışkanlığı Yöntemi'ne (Madde; 3, 7, 11, 15, 19, 23, 27, 29) yönelik tutum ve tercihleri nelerdir?

2/c. Araştırmaya katılan, ŞSÜY, ÇUDA, ŞUÜY, ÇSDA, ÇSÜA, ŞUDY, ÇUÜA, ŞSDY, ŞUÜA, ÇSDY, ŞUDA, ÇSÜY, ÇUÜY, ŞSDA, ÇUDY ve ŞSÜA gibi bilişsel öğrenim biçemine sahip olan öğrencilerin, İletişimci Yaklaşım Yöntemi'ne

(Madde: 2, 6, 10, 14, 18, 22, 26) yönelik tutum ve tercihleri nelerdir?

2/d. Araştırmaya katılan, ŞSÜY, ÇUDA, ŞUÜY, ÇSDA, ÇSÜA, ŞUDY, ÇUÜA, ŞSDY, ŞUÜA, ÇSDY, ŞUDA, ÇSÜY, ÇUÜY, ŞSDA, ÇUDY ve ŞSÜA gibi bilişsel öğrenim biçemine sahip olan öğrencilerin, Doğal Yaklaşım Yöntemi'ne (Madde: 4, 8, 12, 16, 20, 24, 28) yönelik tutum ve tercihleri nelerdir?

2. Öğrenim Biçemleri

2.1. Bilişsel Öğrenme Biçemleri

Oxford ve Ehrman'a (1990, s. 331) göre, öğrenme biçemlerinin en az 20 farklı boyutu tespit edilmiştir. Bu tipler en az 3 kaynaktan gelmektedir: 1) Algının çalışması ve Gestalt psikolojisi, 2) Benlik psikolojisi ve 3) Carl Jung'a ait teoriler.

2.2. Algısal Öğrenme Biçemi

Bu biçem, genel bir öğrenme yöntemi olup, sadece bilişsel biçemleri değil, (Shipman ve Shipman, 1985) aynı zamanda pek çok sosyal ve duyuşsal etkenleri de kapsar (Oxford, Hooloway, Horton ve Morillo, 1992). Algısal öğrenme biçemleri; görsel öğrenenler, işitsel öğrenenler, devin duyumsal öğrenenler kapsamaktadır

2.3. Beyin Küresi (Sağ yada sol yarım küreyi kullanma)

Beyinin sağ ya da sol yarım küresini kullanma, kişinin anlama, kavrama, üretim ve tepki gösterme süreçlerini ciddi şekilde etkilemektedir. Sağ ya da sol küreden birinin, kişide baskın olması, onun öğrenim biçemlerini belirli kalıplara sokmakta ve öğrenme stillerine karşı onda belli bir tutum geliştirmesine yol açmaktadır.

2.4. 4 MAT-Doğal Öğrenme Dairesi

4 MAT formülünde, kişinin gerçeği algılaması ve ona tepkisi, kişide zamanla yerleşik bir kalıp oluşturmaktadır. Bu kalıp, kişide, insanlar hakkında bilgi, beceri ve fikirleri birleştirmesinde ve bilgiyi adapte edip ona anlam vermesinde baskın bir rol oynamaktadır.

4 MAT öğrenme biçemlerindeki öğrenciler, 4 tipe ayrılmaktadır. Bunlar; duyuşsal ve yansıtmacı tipler, yansıtmacı ve düşünen tipler, düşünen ve uygulamacı tipler, yaratıcı ve yapıcı tiplerdir.

2.5. Jung'ın Psikolojik Tipleri

Jung'ın Tip Teorisinde, algılama, hissetme, düşünme ve sezgileme gibi 4 fonksiyonun her bireyde bulunmasına rağmen, bir tanesi çok baskındır, bir diğeri onun yardımcısı olarak ikinci sırada gelir. Üçüncü sırada geleni ise, daha fazla enerji gerektirip az başvurulan bir fonksiyondur. Dördüncüsü, kişinin en alt fonksiyonudur. Oluşmamış, acı veren ve kişinin zayıf bölümünü yansıtan bu en alt fonksiyona, gölge fonksiyon da denilmektedir. Sadece olgunlukla, yansıtmayla ve bilinçli bir kullanımla, bu en alt fonksiyon, yenilenmiş bir enerji ve ilham sağlayarak, bireye hizmet edebilir.

2.6. Briggs-Myers Tip Göstergesi

Bireylerin tiplerini tanımada, Isabel Myers (1962) tarafından geliştirilmiş olan Myers-Briggs Tip Göstergesini oluşturan unsurlar; dışa-dönük tipler, içe-dönük tipler, duyusal tipler, sezgici tipler, düşünen tipler, duygusal tipler , yargılayıcı tipler, algılayıcı tipler dır.

2.7. Mamchur'un Öğrenci Öğrenim Biçemleri

Mamchur (1996, s. 127-128), Briggs-Myers Tip Göstergesini öğrencilere uygulamış ve içedönük, dışadönük, algılayan ve yargılayan öğrenim biçemlerini sabit tutmak üzere, bu 4 tipi, düşünür, sezgici, duyusal ve duygusal öğrenim tipleriyle çaprazlayarak 16 öğrenci öğrenim biçemi elde etmiştir.

3. Yöntem

Bu bölüm, araştırma modeli, araştırmanın evreni ve örneklemi, veri toplama araçları ile toplanan verilerin değerlendirilmesinde kullanılan istatistiksel yöntemleri kapsamaktadır.

3.1. Evren ve Örneklem

Tarama modelinde desenlenen bu araştırmanın evreni, Konya ili ve merkez ilçelerinde (Selçuklu, Meram, Karatay) Konya İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı bulunan, Hazım Uluşahin İlköğretim Okulu, M. Şükriye Sert İlköğretim Okulu, Ayşegül Nesrin İlköğretim Okulu, Mümtaz Koru İlköğretim Okulu, Barbaros İlköğretim Okulu, 19 Mayıs İlköğretim Okulu, Mareşal Mustafa Kemâl İlköğretim Okulu, Alâedin İlköğretim Okulu ve İbrahim Yapıcı İlköğretim Okulu'na devam eden 4. ve 5. sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır.

Araştırmanın örneklemi ise, yukarıda adı geçen okulların 4. ve 5. sınıflarından tesadüfi küme örnekleme yöntemiyle seçilmiştir. Çalışma evreni olarak seçilen ilköğretim okullarındaki dördüncü ve beşinci sınıf öğrencilerine, Briggs-Myers Tip Göstergesi (B.M.T.G.) ve daha sonra Yabancı Dil Öğretim Modeli Tercih Ölçeği (YÖMTÖ) uygulanmıştır. Çalışmada, 16 öğrenim biçemi bulunduğundan, yaklaşık 1200 ilköğretim dördüncü ve beşinci sınıf öğrencisi tesadüfi küme örnekleme yöntemiyle belirlenip çalışma kapsamına alınmıştır.

3.2. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada gerekli verileri toplamak amacıyla aşağıda belirtilen iki ölçek kullanılmıştır.

Briggs-Myers Tip Göstergesi (BMTG)

Yabancı dil Öğretim Modeli Tercih Ölçeği (YÖMTÖ)

B.M.T.G. Ölçeğin geçerliliğini, Mamchur (1996, s. 5) 6 kriterle belirlemiştir. Ölçeğin güvenilirlik katsayısı r= 0.74 olarak bulunmuştur.

YÖMTÖ'nin geçerlilik katsayısı Cronbach Alpha. 7074; güvenilirlik katsayısı r= 0.74 olarak bulunmuştur.

3.3. Verilerin Çözümü ve Değerlendirilmesi

Öğrencilerin öğrenim biçemi taramalarından elde edilen veriler, frekans dağılımı ve yüzdeler şeklinde grafikler yardımıyla özetlendikten sonra, benzeri bir değerlendirme, öğrencilerin yabancı dil öğrenim tutumları, frekans dağlımı, yüzdeler ve aritmetik ortalamaları, çapraz tablolama (Cross Tabulation) aracılığıyla yapılmıştır.

Önerilen yabancı dil öğretim modeli için, her öğrenim biçeminin programa dahil olabilmesi için, bütün içerisinde, asgari % 0.091 (1097 öğrencinin en az 1'inin) temsil edilmesi ölçüt olarak kullanılmıştır. Temsil edilen öğrencilerin öğrenim biçemlerine uygun, yabancı dil öğrenme tutumlarının en önemli özellikleri alınarak düzenlenen yabancı dil öğretim modeline temel teşkil edilmiştir.

Toplanan veriler, SPSS 8.0 For Windows Programında işlenip çözümlenmiştir. Bu amaçla, veriler bir kullanılabilirlik denetiminden geçirildikten sonra bilgisayara aktarılmıştır.

4. Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde, amaç ve alt amaçlarda belirtildiği gibi araştırmaya konu olan öğrencilerin ve cinsiyetlerine göre öğrenim biçemlerinin dağılımları ve farklı öğrenim biçemlerine sahip olan bu öğrencilerin, öğretmen ve öğrenci-merkezli yabancı dil öğretim modellerine karşı tercih ve tutumları ayrı ayrı tablolar halinde ortaya konmuştur.

Öğrencilerin bilişsel öğrenim biçemlerine yönelik olarak cevabı aranan soruları şunlardır:

2. Bu bölümde, öğrencilerin YÖMTÖ ile ilgili, birinci ve ikinci alt amaçların değerlendirilmesinde, araştırmaya katılan, ŞSÜY, ÇUDA, ŞUÜY, ÇSDA, ÇSÜA, ŞUDY, ÇUÜA, ŞSDY, ŞUÜA, ÇSDY, ŞUDA, ÇSÜY, ÇUÜY, ŞSDA, ÇUDY ve ŞSÜA gibi bilişsel öğrenim biçeminin her birinin tercihlerinin aritmetik ortalamaları, 28 yabancı dil öğrenim tekniğine göre hesaplanarak (Ek ; 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19) daha sonra her bir tekniğin genel aritmetik ortalaması tespit edilmiştir. Aritmetik ortalamalara göre yapılan değerlendirmelerde esas alınan aralıklar ve anlamları tablo 4'de verilmiştir.

2/a. Araştırmaya katılan, ŞSÜY, ÇUDA, ŞUÜY, ÇSDA, ÇSÜA, ŞUDY, ÇUÜA, ŞSDY, ŞUÜA, ÇSDY, ŞUDA, ÇSÜY, ÇUÜY, ŞSDA, ÇUDY ve ŞSÜA gibi bilişsel öğrenim biçemine sahip olan öğrencilerin, Dilbilgisi-Çeviri Yöntemi'ne (Madde; 1, 5, 9, 13, 17, 21, 25) yönelik tutum ve tercihleri nelerdir?

7 maddeden oluşan Dilbilgisi-Çeviri Yöntemi teknikleri, araştırmaya katılan 16 öğrenim tipi tarafından değerlendirilmiş (Ek: 20) ve 4'ü (1, 13, 17, 25) "oldukça önemli," 3'ü (5, 9, 21,) "önemli" bulunmuştur. Bu noktada, Dilbilgisi-Çeviri Yönteminin tekniklerinin, araştırmaya katılan öğrenim tiplerinin yabancı dil öğrenim ihtiyaçlarını karşılama düzeyi % 57 "üst düzeyde," % 43 "orta düzeyde" gerçekleşmiştir.

Buradan anlaşılan, örneklemdeki öğrenim tiplerinin, Dilbilgisi-Çeviri Yöntemiyle ilgili yabancı dil öğretim tekniklerini (2.63-3.70 arası) derecelendirerek benimsedikleridir.

2/b. Araştırmaya katılan, ŞSÜY, ÇUDA, ŞUÜY, ÇSDA, ÇSÜA, ŞUDY, ÇUÜA, ŞSDY, ŞUÜA,

ÇSDY, ŞUDA, ÇSÜY, ÇUÜY, ŞSDA, ÇUDY ve ŞSÜA gibi bilişsel öğrenim biçemine sahip olan öğrencilerin, Kulak-Dil Alışkanlığı Yöntemi'ne (Madde; 3, 7, 11, 15, 19, 23, 27, 29) yönelik tutum ve tercihleri nelerdir?

Örneklemdeki öğrenim tipleri, Kulak-Dil Alışkanlığı Yöntemiyle ilgili yabancı dil öğrenim tekniklerinden 4'ünü (3, 11, 23, 27) "oldukça önemli," 2'sini (15, 19) "önemli," 1'ini (7) "önemi az" bulmuşlardır. Bu durumda, söz konusu tekniklerin, örneklemdeki öğrenim tiplerinin yabancı dil öğrenim ihtiyaçlarını karşılama düzeyleri, % 57 "üst düzeyde," % 29 "orta düzeyde," % 14 "alt düzeyde" gerçekleşmiştir.

2/c. Araştırmaya katılan, ŞSÜY, ÇUDA, ŞUÜY, ÇSDA, ÇSÜA, ŞUDY, ÇUÜA, ŞSDY, ŞUÜA, ÇSDY, ŞUDA, ÇSÜY, ÇUÜY, ŞSDA, ÇUDY ve ŞSÜA gibi bilişsel öğrenim biçemine sahip olan öğrencilerin, İletişimci Yaklaşım Yöntemi'ne (Madde: 2, 6, 10, 14, 18, 22, 26) yönelik tutum ve tercihleri nelerdir?

Örneklemdeki öğrenim tipleri, İletişimci Yaklaşım Yöntemiyle ilgili yabancı dil öğrenim tekniklerinden; 3'ünü (2, 6, 14) "oldukça önemli," 3'ünü (10, 18, 26) "önemli," 1'ini (22) "önemi az" bulmuşlardır. Araştırmaya katılan öğrenim tipleri, yabancı dil öğrenirken, söz konusu tekniklerden % 43'ünün "üst düzeyde," % 43'ünün "orta düzeyde," % 14'ünün ise "alt düzeyde" yabancı dil öğrenim ihtiyaçlarını karşılayacaklarına karar vermişlerdir.

2/d. Araştırmaya katılan, ŞSÜY, ÇUDA, ŞUÜY, ÇSDA, ÇSÜA, ŞUDY, ÇUÜA, ŞSDY, ŞUÜA, ÇSDY, ŞUDA, ÇSÜY, ÇUÜY, ŞSDA, ÇUDY ve ŞSÜA gibi bilişsel öğrenim biçemine sahip olan öğrencilerin, Doğal Yaklaşım Yöntemi'ne (Madde: 4, 8, 12, 16, 20, 24, 28) yönelik tutum ve tercihleri nelerdir?

7 maddeden oluşan Doğal Yaklaşım Yöntemi teknikleri, araştırmaya katılan 16 öğrenim tipi tarafından değerlendirilmiş (Ek: 23) ve 3'ü (3, 11, 27) "oldukça önemli," 4'ü (7, 15, 19, 23) "önemli" bulunmuştur. Bu noktada, Doğal Yaklaşım Yöntemlerinden söz konusu yabancı dil öğrenim tekniklerinin, araştırmaya konu olan 16 ayrı öğrenim tipinin yabancı dil öğrenim ihtiyaçlarını karşılama düzeyleri; % 42 "üst düzeyde," % 58 "orta düzeyde" gerçekleşmiştir. Buradan anlaşılan, örneklemdeki öğrenim tiplerinin, Doğal Yaklaşım Yöntemiyle ilgili yabancı dil öğrenim tekniklerini (3.02-3.81 arası) derecelendirerek benimsedikleridir.

5. Öğrenci-Merkezli Bir Yabancı Dil Öğretim Modeli

Bu başlık altında, örneklemdeki öğrenim tiplerine önerilecek öğrenci-merkezli (Seçmeci) bir yabancı dil öğretim modelinin dayandığı temeller ve modeli meydana getiren teknikler, örneklerle desteklenerek detaylı olarak irdelenmektedir.

5.1. Öğrencilerin Bilişsel Öğrenim Biçemlerine Dayalı Yabancı Dil Öğretim Modelini Oluşturan Unsurlar

1.Yabancı dili, sınıfta, kelimeleri, cümleleri, sınıfla beraber tekrarederek ve ezberleyerek daha iyi öğrenirim

2. Yabancı dili, sadece dinleyerek değil, onu, kullanarak, yaşayarak öğrenmek istiyorum

3. Yabancı dil'e okuma ve yazmadan önce, dinleyerek ve konuşarak başlanırsa ben daha iyi öğrenirim

4. Yabancı dili öğrenirken öğretmen kadar bizde aktif olmalıyız.

5. Yabancı dil öğrenirken, öğretmenin gerektiğinde tamamen ana dilimizde açıklama yapmasını istiyorum.

6. Yabancı dil öğrenirken hata yapmak doğaldır, bu yüzden öğretmen ders sırasında yaptığımız hatalara karşı hoşgörülü olmalıdır.

7. Eğer, öğretmen, yabancı dili ana dilimizle karşılaştırarak öğretirse ben daha iyi öğrenirim

8. Yabancı dili arkadaşlarımla yarışarak değil de, onlarla işbirliği yaparak öğrenmek istiyorum

9. Yabancı dili sınıf içinde arkadaşlarımla iletişim kurarak daha iyi öğrenirim

10. Yabancı dili öğrenirken, dilin telaffuz ve tonlama kurallarına tamamen uymalıyım

11. Yabancı dili gerçek hayattaki sorunlarımı çözmek için öğrenmek istiyorum.

12. Yabancı dili öğrenirken o dili konuşan insanların kültür yaşamını da öğrenirsem o dile tamamen

hakim olmuş olurum.

13. Yabancı dili öğrenmedeki asıl amacım, Türkçe'den-yabancı dile, yabancı dilden-Türkçe'ye çeviri yapabilmektir.

14. Yabancı dilde kelime hazinemi geliştirmek çok önemlidir. Bu yüzden parçada geçen kelimeleri tek tek listeler halinde ezberlemeliyim.

DEĞERLENDİRME

Bu bölümde, örneklemdeki öğrenim tiplerinin 28 yabancı dil öğretim tekniğinden hemen hepsini benimsedikleri, ancak 1-14 arasındaki dil öğretim tekniklerini oldukça önemli buldukları sonucu çıkarılarak, öğrenci-merkezli bir yabancı dil öğretim modeli önerilmiştir.

Seçmeci Yaklaşımın en büyük özelliği olan "iki ya da daha fazla yöntemin - zıt olsa bile - en etkili teknikleri seçilerek, ayrı fonksiyonlar yüklenmek üzere oluşturulacak modelde yer alır" felsefesi güdülerek, araştırmaya konu olan Dilbilgisi-Çeviri, Kulak-Dil Alışkanlığı, İletişimci ve Doğal Yaklaşım Yöntemlerinden toplam 14 dil öğretim tekniği seçilerek öğrenci-merkezli bir yabancı dil öğretim modeli oluşturulmuştur.

Modelde yer alan yabancı dil öğretim tekniklerinden 4 adedi (5, 7, 17, 25) Dilbilgisi-Çeviri Yöntemi, 3'ü (2, 6, 14) İletişimsel Yaklaşım, 4'ü (3, 11, 23, 27) Kulak-Dil Alışkanlığı, 3'ü (4, 12, 24) Doğal Yaklaşım Yönteminden oluşmaktadır.

Buradan çıkarılacak sonuç, dört yabancı dil öğretim yönteminin birbirine zıt düşen teknikleri olmasına rağmen, her bir tekniğin, yabancı dil öğretiminde ortaya çıkan bir eksikliği etkili bir biçimde giderdiğidir. Dolayısıyla, burada, yabancı dil öğretmenine düşen görev, yukarıda da belirtildiği gibi, hangi eksikliğin hangi yöntemle giderilebileceğini iyi değerlendirmesi ve bunları sınıf ortamında uygulayabilmesidir.

ÖNERİLER

Bu verilerin ışığı altında, öğrenci-merkezli bir yabancı dil öğretim modeli önerilmiştir. Modeli teşkil eden yabancı dil öğretim yöntemleri, araştırmaya katılan 16 öğrenim tipinin tercihleri doğrultusunda aritmetik ortalamaları 3.41 alt sınır olarak tespit edilmiştir. Oluşturulan Öğrenci-Merkezli Yabancı Dil Öğretim Modelinde, yabancı dil öğretim yöntemlerinin ağırlıkları; Dilbilgisi-Çeviri Yöntemi % 28.5, Kulak-Dil Alışkanlığı Yöntemi % 28.5, İletişimci Yaklaşım Yöntemi % 21.5, Doğal Yaklaşım Yöntemi % 21.5 şekilde olmuştur.

Araştırmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda aşağıdaki öneriler geliştirilebilir.

1. Briggs-Myers Tip Göstergesi ve YÖMTÖ ilgili öğretmen ve uzmanlara da uygulanarak onların öğrenim tipleri ve öğretim tercihleri tespit edilerek, öğrencilerinkilerle kıyaslanıp eşleştirilmesi eğitim/öğretimin verimini artıracaktır.

2. Türk eğitim sistemindeki resmi ve özel okulların, bu ölçekleri kullanarak, mevcut öğrencilerinin öğrenim tiplerini ve öğrenim tercihlerini belirledikten sonra, öğretmen alımında bu kriterleri uygulamaları, okullarının başarısını etkileyecektir.

3. Araştırma sonuçlarının genellenebilmesi için değişik örneklem grupları saptanarak, araştırmanın belli aralıklarla tekrar edilmesinde büyük yararlar vardır.

4. Briggs-Myers Tip Göstergesi Ölçeği ve Yabancı Dil Öğrenimi Metodu Tercih Ölçeğinin daha da geliştirilmesi ve her yaştaki öğrenciye, yetişkine uygulanabilir hale gelmesi, çeşitli yaş gruplarındaki insanlara uygulama imkanı yaratacaktır ve farklı yaş gruplarındaki bireylerin ihtiyaç ve ilgilerinin saptanmasında faydalı olacaktır.

5. Eğitimin her kademesinde yer alan eğitmen ve öğretmenlerimize, öğrencilerin öğrenim farklılıkları ve model geliştirme üzerine hizmet-içi eğitimi kursları düzenlenip, onların bilinçlendirilmesi, eğitim sistemimize büyük fayda sağlayacaktır.

6. B.M.T.G. Ölçeği kullanılarak, ilköğretimin I. ve II. kademesindeki diğer dersler, Sosyal bilgiler, Fen bilgisi, Türkçe, Müzik, Resim vb. dersler için de Öğrenci-Merkezli (Seçmeci) öğretim modellerini geliştirmek Türk eğitim sistemine ivme kazandıracaktır.

7. B.M.T.G. Ölçeği ve branşla ilgili diğer ölçeklerin şehir ve köy gibi çeşitli sosyal katmanlardaki öğrencilere uygulanarak onların öğrenim tip ve tercihlerini tespit ederek, oluşturulacak öğrenci-merkezli modelde, kullanılacak tekniklerin, ağırlığının gelenekçi ve ya demokratik aileden gelen öğrencilere yönelik kullanılması eğitimde lokal bazda başarı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Ault, Kay, (1986). *Improving College Teaching Through Adapting Learning Styles Theory Into Practice.* Paper Presented at the Annual Meeting of the Midwest Regional Conference on English in the Two-Year College, St. Louis.

Breen, M. ve Candlin, C.N. (1980). The Essential of a Communicative Curriculum in Language Teaching. *Applied Linguistics, 1* (2), 89-112.

Bauder, Thomas ve Milman, Jacquelyn. (1990). *ESL Teaching and Learning Styles at the University of the Americas, Puebla, Mexico.* Paper presented at the Annual Meeting of the Teachers of English to Speakers of Other Languages, San Francisco.

Bean, R. Ellen. (1990). *Cognitive Styles of Korean and Japanese Adults Learning English in the U.S.* Unpublished Master Thesis, Alaska Pacific University, Alaska.

Bedir, H. (1998). İlköğretimde Bilişsel Düzeyde Eğitim ve Öğretim. *TÖMER Dil Dergisi*, 68, 51-64.

Benson, D. F. (1985). Language in the Left Hemisphere. The *Dual Brain: Hemispheric Spelization in Humans*, edited by D.F. Benson and E. Zaidel. New York: Guilford Press.

Beyer, B. K. (1985). Teaching Critical Thinking: A direct Approach. *Social Education*, 49 (4), 297- 303.

Claxton, C. ve Ralson, Y. (1978). *Learning Styles: Their Impact on Teaching and Administration.* Washington, D.C.: American Association for Higher Education.

Conner, James, E. (1982). Half a Mind is a Terrible Thing to Waste. *For-Adults-Only*, 15, 1-3.

Contreas, Maximiliano, (1985). *Hemispheric Learning and the Hispanic Student.* California.

Demirel, Ö. (1999). *İlköğretim Okullarında Yabancı Dil Öğretimi.* Öğretmen Kitapları Dizisi:1146. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Finocchiaro, M., ve Brumfit, C. (1983). *The Functional-Notional Approach : From Theory to Practice.* New York: Oxford University Press.

Gordon, Howard, R.D. (1998). *Identifying Learning Styles.* Paper Presented at the Annual Workshop for Beginning Vocational Education Teachers,Montgomery,West Virginia.

Hall, C. ve Nordy, V. (1973). *A Primer of Jungian Psychology.* New York: New American Library.

Howatt, A. P. R. (1984). *A History of Language Teaching.* Oxford: Oxford University Press.

Huck, S. ve Rosenblum, E. (1982). *Innovations in ESL Curriculum Design: Kindergarten Through Grade 12.* Paper presented at the Annual Conference of the Northern Regional Chapter of Illinois Teachers of English as a Second Language/Bilingual Education, Illinois.

Jung, C. (1964). *Man and His Symbols.* Garden City, N.Y.: Doubleday.

Jung, C. (1971). *Psychological Types.* In The Collected Works of C.G. Jung Vol. 6. Princeton, N.J.: Princeton University Press.

Kalsbeek, D. H. (1986). *Linking Learning Style Theory with Retention Research: The TRAILS Project.* Paper presented at the Annual Forum of the Association for Institutional Research, Orlando.

Kaplan, R. M. ve Saccuzzo, D. P. (1988). *Psychological Testing. Principles, Applications, and Issues.* Pacific Grove CA: Brooks / Publishing Company.

Karasar, N. (1998). *Bilimsel Araştırma Yöntemi.* Ankara: Nobel Yayınları.

Keefe, J. W. (1979). *Learning Styles: An Overview.* In J.W. Keefe (Ed.) Student Learning Styles.

Keirsey, D. ve Bates, M. (1978). *Please Understand Me.* Del Mar: Promethaus Nemesis Books.

Knowles, J. K. (1983). *The Old Brain, the New Mirror: Matching Teaching and Learning Styles in Foreign Language Class.* Paper presented at the Northeast Conference on the Teaching of Foreign Languages, Baltimore.

Kolb,D. A. (1984). *Experiental Learning: Experience as the Source of the Learning and Development.* Englewood Cliffs, N. J. :Prentice Hall.

Krashen, S. D. ve Terel, T. D. (1983). *The Natural Approach: Language Acqusition in the Classroom.* Oxford: Pergamon.

Lam, R. (1980). *Personality Characteristics and Learning Style Preferences of Allied Health Students.* Georgia.

Lembke, B. (1985). *The Dynamics of Learning Styles as a Viable Teaching Paradigm.* Indiana: Indiana University.

Lipsky, S. A. (1983). *Student Learning Styles and Use of Study Techniques.* Paper presented at the Annual Meeting of the College Reading Association, Atlanta.

Littlewood, W. (1981). *Communicative Language Teaching.* Cambridge: Cambridge University Press.

McCarthy, B. (1997). A tale of Four Learners: 4 MAT's Learning Styles. *Educational Leadership*, 54 (6), 46-51.

McCarthy, B. (1981,1987). *The 4 MAT System: Teaching to Learning Styles with Right/Left mode Techniques.* Barrington III.: Excel, Inc.

Mackey, W.F. (1965). *Language Teaching Analysis.* London: London.

Mac Rea, C. L. (1989). *The Importance of Neurological and Cognitive Research for Reading Instruction.* Office of Educational Research and Improvement (Ed), Washington, DC. Programs for the Improvement of Practice.

Mamchur, Carolyn. (1996). *Cognitive Type Theory & Learning Style.* Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development.

Mamchur, Carolyn. (1982). *Translating Learning Style Theory into Classroom Practice: A Way of Increasing Teacher Effectiveness Through the Determination of Individual Learning Styles.* Canada; British-Columbia.

Mayberry, L., Karr, P. J.(1981). *Learning Styles: Their Effects on the Potential Development of the Brain.* Texas.

Moore, William. (1983). *The Maryland Career Course: Stage/Style Interactions.* The Perry Scheme and the Myers-Briggs Type Indicator. Brief Report, Virginia.

Munby, J. (1978). *Communicative Syllabus Design.* Cambridge: Cambridge University Press.

Murphy, Linda ve Delle Corte, S. (1989). Learning Styles. *Special-Parent-Special-Child*, 5 (5) 10.

Myers, I. (1985). *Manual, A Guide To The Development and Use of the Myers-Briggs Type Indicator.* Palo Alto, Calif.: Consulting Psychologist Press.

Myers, I. (1962). *The Myers-Briggs Type Indicator.* Palo Alto, Calif.: Consulting Psychological Press.

Nunan, D. (1991). *Language Teaching Methodology* - A textbook For Foreign Language Learners. New York: Prentice Hall.

O'Brien, Terrance. (1994). Cognitive Learning Styles and Academic Achievement in Secondary Education. *Journal-of-Research-and Development-in-Education*, 28 (1), 11-21.

Oxford, R. L., Hooloway, M. E., ve Horton, D. Morillo. (1992). Language Learning Styles and Strategies in the Multicultural, tertiary L2 classroom. *System*, 20 (3), 439-456.

Oxford, R. L. ve Ehrman, M. (1990). Adult Language Learning Style and Strategies in an Intensive Training Setting. *The Modern Language Journal*, 74, (3), 311-325.

Palmer, H. E. (1921). *Principles of Language Study.* New York: World Book-Co.

Partridge, S. (1983). *Left/Right Brain Functioning: Implications for Teachers.* North Carolina.

Piel, John. (1987). *Developmental Pacing as an Alternative to Ability Grouping in a Primary Setting.* Ohio.

Reckinger, Nancy R. (1980). *Joining Hands: Using Learning and Teaching Styles.* Speech Presented at Alternative Schools Conference, Bloomington.

Richards, J. C., Rodgers, T. S. (1986). *Approaches and Methods in Language Teaching.* Cambridge: Cambridge University Press.

Saracho, Olivia ve Spodek, Bernard (1984). Cognitive Style and Children's Learning: Individual Variation in Cognitive Processes. ERIC Clearinghouse on Elementary and Early Childhood Education, Urbana, IL.National Inst. of Education (Ed), Washington, DC. *To be published as a chapter in Current Topics in Early Childhood Education*, Volume (VI), 1985 (est.), Ablex Publishing Corporation, Norwood, NJ., Lilian G. Katz, Editor, Illinois.

Savignon, S. (1983). *Communicative Competence: Theory and Classroom Practice.* Reading, Mass.: Addison-Wesley.

Scraiper, Len ve Flores, Jayni (1985). *Perceptual Learning Style Differences among Mexican American High School and University Students.* Paper presented at the Annual Conference of the National Association for Bilingual Education, San Francisco.

Shipman, S. ve Shipman, V. C. (1985). Cognitive Styles: Some conceptual, methodological, and Applied Issues. E. Gordon (Ed), *Review of Research in Education.* Washington, D.C.: American Educational Research Association.

Smith, Douglas and Holliday, Peter. (1986). *Learning Style and Academic Achievement in Fourth, Fifth and Sixth Grade Students.* Paper presented at the Annual Meeting of the American Educational Research Association, San Francisco.

Stern, H. (1987). *Fundemental Concept of Language Teaching.* Oxford: Oxford University Press.

Sternberg, R. J. (1985). *Beyond IQ: A Triaric Theory of Human Intelligence.* Cambridge: Cambridge University.

Stevick, Earl. (1982). *Learning a Foreign Language: The Natural Ways.* Paper presented at the Annual Conference of Teachers of English to Speakers of Other Languages, Columbia.

Slywester, R. (1995). *A Celebrations of Neurons: An Educators Guide to The Human Brain.* Alexandria, Va.: ASCD.

Sweet, H. (1899). *The Practical Study of Languages.* London: Oxford University.

Terell, T. D. (1977) A Natural Approach To Second Language Acqusition and Learning. *Modern Language Journal*, (61) 325-36.

Terell, T. D. (1982) The Natural Approach To Language Teaching: An Update. *Modern Language Journal*, (1), 121-32.

Tyacke, M. (1991). Strategies for success: Bringing out the best in a learner. *TESL. Canada Journal*, 8, (2), 45-56.

Ünalan, Ş. (2000). *Beyin Dili Programlama'sının (NLP) Öğretmen Yetiştirmedeki Yeri ve Önemi.* Bu çalışma, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, II. Ulusal Öğretmen Yetiştirme Sempozyum'unda bildiri olarak sunulmuştur.

Vertaç, R. (1995). *İlkokul Çağlarının Dil Öğrenme Stratejileri.* (Yayınlanmamış Master Tezi) Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Vitelli, Jarmo (1989). *Learning Styles and Individual Differences in Learning English Idioms via Computer Assisted Language Learning in English as a Second Language.* Paper presented at the Annual Meeting of the European Association of Research on Learning and Instruction, Madrid.

Wilkins, D. A. (1972). The Linguistics and Situational Content of a Minimum Adequate Grammar. *The Communicative Approach to Language Teaching.* Brumfit, C. J. Ve Johnson, K. (Yay. Haz.) Oxford: Oxford University Press.

Wittrock M. C. (1985). Education and Recent Neuropsychological and Cognitive Research. *The Dual Brain: Hemispheric Specialization in Humans*, (Ed.) by D.F. Benson and E.Zaidel. New York: Guilford Press.

Woodruff, Melba D. (1986). *What Is the Question?* Paper presented at the International Conference on Second/Foreign Language Acquisition by Children, Dallas.

Yalden, J. (1978). *Principles of Course Design for Language Teaching.* Cambridge: Cambridge Univesity.

Yıldırım, N. (1988). İlköğretim Dört ve Beşinci Sınıflarda Yabancı Dil Öğretimi ve Karşılaşılan Güçlükler. I, 723-732. Selçuk Üniversitesi, *VII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi*, Konya.

* Bu Makale "The first International Troy-Çanakkale Language Teaching and School Development Symposium" da 22-25 Haziran 2002'de sunulmuş olan çalışmanın yeniden düzenlenmiş biçimidir.

TABLO: 1. Bilişsel Öğrenme Biçemlerine Genel Bir Bakış

Jung'ın Psikolojik Tipleri	Ölçek	4 Mat Doğal Öğrenme Dairesi	Ölçek
Algılayan Tipler Yargılayan Tipler İçe-Dönük Tipler Dışa-Dönük Tipler	MBTS Myers ve Briggs, 1987	Duygusal ve Yansıtmacı Yansıtmacı ve Düşünen Düşünen ve Uygulamacı Yaratıcı ve Yapıcı Tipler	Kolb Learning Style Inventory
Algısal Öğrenme Biçimleri	**Ölçek**	**Briggs-Myers Tip Göstergesi**	**Ölçek**
Görsel Öğrenenler İşitsel Öğrenenler Devin-Duyumsal Öğrenenler Dokunsal Öğrenenler	PLSPQ, Reid, 1987 LCPC, O'Brien, 1990 PLLSS, Kınsella 1994	İçe dönük / Dışa dönük Duygusal / Sezgisel Düşünen / Duygusal Yargılayan / Algılayan	MBTS Myers&Briggs, 1987 KTS, Keirsey&Bates 1978
Beyin Küresi	**Ölçek**	**Alan Duyarlılığı**	**Ölçek**
Sağ Küreyi Kullananlar Sol Küreyi Kullananlar		Alan Bağımlı Alan Bağımsız	GEFT, Witkin, et.al.,1971
Toplum Bilimsel Biçimleri	**Ölçek**	**Çevresel Biçimler**	**Ölçek**
Grup Birey Öğretmen Otoritesi Takım Çift	LSI, Dunn, Dunn ve Price 1975 CWSS, Kınsella, 1994	Sınıf Tasarımı Ses / Isı / Işık Yeme Alışkanlığı Hareketlilik Zaman	WRS, Reid, 1987 LSI, Dunn, Dunn&Price 1975

TABLO: 1.0. Tip Teorisinin Öğrencilere Uygulanması Sonucu Elde Edilen 16 Öğrenci Öğrenim Biçeminin Tasviri

ŞSYÜ (Dışa dönük - Sezgisel - Düşünür - Yargılayıcı) Hırslı, salıngan ve eleştirel bir tip olup, yetersiz görünmekten son derece rahatsız olurlar ve entelektüel tartışmalardan başarıyla sıyrılmak ister.	**ÇUDA** (İçe dönük - Duygusal - Duygusal - Algılayıcı) Bu tipler, gözlemci, ilgili ve sabırlıdır. Bunlar kendisinden emin olduğu öğretmenlerden, en iyi şekilde öğrenirler. Dikkati kolayca dağılan bu tiplerin, başarılı olmaları için cesaret ve teşvike ihtiyaçları vardır. Değişikliklere duyarlı olan bu tipler, sınıf ortamında bibarometre gibidir.
ŞUÜY (Dışa dönük - Duygusal - Düşünür - Yargılayıcı) Bunlar, pratik, kararlı ve çalışkandır. Programlı çalışmaya ihtiyaç duyan bu tipler, adil ve istikrarlı, düzenli öğretmenleri takdir ederler. Sınıfı tam kontrolü altında tutan öğretmenlerden hoşlanır.	**ÇSDA** (İçe dönük - Sezgisel - Duygusal - Algılayıcı) Bunlar, hayalci, idealist ve yansıtmacıdır. Son derece bağımsız olup, kendi yaratıcı düşüncelerini uygulamak için, esnek okul programlarını taktir ederler. Her türlü eleştiriye karşı son derece duyarlıdırlar.
ÇSÜA (İçe dönük - Sezgisel - Düşünür - Algılayıcı) Meraklı, analitik ve bağımsızdırlar. Önemsedikleri konuları öğrenmede dikkatlidirler. Konulara derinlemesine inerler ve kendi fikirlerini keşfederler. Son derece analitik ve eleştirel olan bu tipler, uzmanlık, adalet ve sürekli zeka örnekleri gösteren öğretmenlere saygı duyar ve onlarla işbirliğine girerler. Tüm tipler içinde en yaratıcı tipler bunlardır.	**ŞUDY** (Dışa dönük - Duygusal - Duygusal - Yargılayıcı) Sosyal, fikirlerini açıklayabilen düzenli kimselerdir. etkileşime dayalı bir ortamda çok etkili biir biçimde ögrenirler. Sınıf aktivitelerine gönüllü katılımcılar olarak eksiklerin tamamlanmasında yardımcı olurlar ve öğretmenden geri besleme alırlar. Diğerleriyle etkileşime girebildikleri, aktif ortamdaki etkinliklerden hoşlanırlar.
ÇUÜA (İçe dönük - Duygusal - Düşünür - Algılayıcı) Soğukkanlı, hayatın meraklı gözlemcileridir. Konuşmak, zaman ve enerji gibi şeyleri israf etmekten nefret ederler. Gerçek hayatta bire bir uygulamayla, ilk elden öğrenmeyi severler. Dikkatlerini çeken ve kendilerini verdikleri konularda, öğretmensiz ve okulsuz öğrenebilirler.	**ŞSDY** (Dışa dönük - Sezgisel - Duygusal - Yargılayıcı) Bu tipler, özellikle sevdikleri öğretmenleri memnun etmek için, çok çaba harcayan modern öğrencilerdir. Eleştiriden hoşlanmayan, yoğun ve hayatı yaşamayı tercih eden bu tipler, öğrenmeyi ve başarmayı severler. Çevresiindeki arkadaşları koruma eğilimine girip sık sık liderlik pozisyonuna soyunurlar.
ŞUÜA (Dışa dönük - Duygusal - Düşünür - Algılayıcı) Şen, şakrak, meraklı ve uyumlu tiplerdir. kendi hobileriyle direkt ilgili konuların yer aldığı, gerçekçi, pratik uygulamalı konulardan hoşlanırlar. Bitmek bilmeyen enerjileriyle, öğretmeyi eğlenceye dönüştüren öğretmenleri taktir ederler.	**ÇSDY** (İçe dönük - Sezgisel - Duygusal - Yargılayıcı) Ciddi, gayet güçlü ve azimli tiplerdir. Kuvvetli bir öğrenme sezgisine, dikkatli bir akademik çalışmaya sahiptirler. Okumaktan, yazmaktan, insanlarla iletişime girmekten hoşlanırlar. kişisel olarak aktif ve saygılı bir katılımla, bağımsız yansıtmayı bir birine bağlayarak modern bir öğrenci tablosu çizerler.
ŞUDA (Dışa dönük - Duygusal - Duygusal - Algılayıcı) Arkadaş canlısı, eğlence sever ve duyarlı tipyerdir. Grup projelerine katılarak, aktif olarak öğretmeyi tercih ederler. Öğretmenler dahil olmak üzere, herkesle kişisel ilişkiler geliştirirler. Öğretmenin pratik olan konuları sosyal bir ortamda öğrenmesinden hoşlanırlar.	**ÇUÜY** (İçe dönük - Sezgisel - Düşünür - Yargılayıcı) Eleştirel, ciddi ve inatçı tiplerdir.İstedikleri şeye istedikleri biçimde öğrenmelerine izin verilirse, çok daha iyi öğrenirler. Ezberden öğrenmeye karşı çıkarak daha çok kütüphanelerden, konser salonlarından ve uzmanlardan öğrenmeyi yeğlerler. Bir Şeyi uygulamaya koymaktan çok o şeyle
ÇUÜY (İçe dönük - Duygusal - Düşünür- Yargılayıcı) Kararlı bağımlı ve sistemli tiplerdir. Düzgün ve özenli olan bu tipler, faydalı olduklarına inandıkları konuları, kendilerine uyarlarlar. Şüpheci olduklarından, kolay başarı ve kolay öğrenmeye güvenmezler. Eleştirel bir tutuma sahip olduklarından, öğrenciler ve öğretmenleri arasında fazla popüler değillerdir. Bunlar, öğretmenin kendilerine pratik bir değer kattığına inanırlarsa, kendilerini öğrenmede sorumlu tutarlar.	**ŞSDA** (Dışa dönük - Sezgisel - Duygusal - Algılayıcı) Duyarlı, karizmatik ve yaratıcıdırlar. Sınıf dahil olmak üzere, tam bir enerji kaynağı gibi hareket ederler. Keşfetmeyi severler. Memnun etmek arzusuyla, bütünün bir parçası gibi hareket ederek, aktivitelere büyük bir hırsla katılırlar.
ÇUDY (İçe oönük - Duygusal - Duygusal - Yargılayıcı) Dikkatli, bağımlı, muhafazakar ve istikrarlı tiplerdir. Bu tipler, arkadaşının, okulunun ve öğretmeninin rahatı v e huzurunu düşünerek tüm enerjilerini tutkuyla yoğunlaştırırlar. Duygusal bilgileri toplayarak, gözlemlemeyi ve taklit etmeyi çok severler. Düzenli ve disiplinli bir sınıf ortamı isteyerek, öğretmenlerinin kendilerini düzenli bir hayata zorlamasını isterler.	**ŞSÜA** (Dışa dönük - Sezgisel - Düşünür - Algılayıcı) Son derece yenilikçi, duyarlı, bireysel bir tiptir. Başarabilme inancıyla, her olayın üstüne giderler. Enerji dolu, hemen karar veren bir tiptir. Arkadaşlarıyla bilgi alışverişinde neredeyse merhametsizdirler. Rekabetçi ve eleştirel olan bu tipler, yetersiz görünmeye dayanamazlar ve kendilerini bu konuma sokabilecek kimselere çok kızarlar.

TABLO: 4. YÖMTÖ ile İlgili Verilerin Değerlendirilmesi ve Değerlendirmede Esas Alınan Aritmetik Ortalama Aralıkları

Aritmetik Ortalama Aralıkları	YÖMTÖ'nin Önem Dereceleri	YÖMTÖ'nin Öğrencilerin İhtiyaçlarını Karşılama Düzeylerini
1.00 - 1.80	Önemsiz	Hiç
1.81 - 2.60	Önemi Az	Alt Düzeyde
2.61 - 3.40	Önemli	Orta Düzeyde
3.41 - 4.20	Oldukça Onemli	Üst Düzeyde
4.21 - 5.00	Çok Önemli	En Üst Düzeyde

TABLO: 4.A. 16 Öğrenin Tipinin Dilbilgisi-Çeviri Yöntemine Göre (1, 5, 9, 13, 17, 21, 25) Aritmetik Ortalamalarının Değerlendirilmesi

Dilbilgisi - Çeviri Yöntemi Metodları	16 Öğrenim Biçemine Göre Aritmetik Ortalaması	Aritmetik Ortalaması Aralıkları	YÖMTÖ'nin Önem Dereceleri	YÖMTÖ'nin Öğrencilerin İhtiyaçlarını Karşılama Düzeyleri
1. Yabancı dili öğrenirken, öğretmenin gerektiğinde tamamen ana dilimizde açıklama yapmasını istiyorum.	3.70	3.41 - 4.20	Oldukça Önemli	Üst Düzeyde
5. Yabancı dili, dilbilgisi kalıplarından öğrenmek istiyorum.	3.25	2.61 - 3.40	Önemli	Orta Düzeyde
9. Yabancı dili öğrenirken, eğer, dil bilgisi kalıplarına sıkı sıkıya bağlı kalırsam, bu şekilde çok az hata yaparım.	3.35	2.61 - 3.40	Önemli	Orta Düzeyde
13. Eğer öğretmen, yabancı dili, sınıfta, ana dilimizle karşılaştırarak öğretirse, ben, daha iyi öğrenirim.	3.66	3.41 - 4.20	Oldukça Önemli	Üst Düzeyde
17. Yabancı dili öğrenmedeki asıl amacım, Türkçe'den-yabancı dile, yabancı dilden-Türkçe'ye çeviri yapabilmektir.	3.45	3.41 - 4.20	Oldukça Önemli	Üst Düzeyde
21. Yabancı dili öğrenirken,yabancı dili, doğru telaffuz edebilmek hiç te o kadar önemli değildir.	2.63	2.61 - 3.40	Önemli	Orta Düzeyde
25. Yabancı dilde kelime hazinemi geliştirmek çok önemlidir. Bu yüzden, parçada geçen kelimeleri, tek tek, listeler halinde ezberleyelim.	3.42	3.41 - 4.20	Oldukça Önemli	Üst Düzeyde

TABLO: 4.B. 16 Öğrenin Tipinin Kulak-Dil Alışkanlığı Yöntemine Göre (3, 7, 11, 15, 19, 23, 27) Aritmetik Ortalamalarının Değerlendirilmesi

Kulak-Dil Alışkanlığı Yöntemi Metotları	16 Öğrenim Biçemine Göre Aritmetik Ortalaması	Aritmetik Ortalaması Aralıkları	YÖMTÖ'nin Önem Dereceleri	YÖMTÖ'nin Öğrencilerin İhtiyaçlarını Karşılama Düzeyleri
3.Yabancı dili, sınıfta, kelimeleri, cümleleri, sınıfla beraber tekrar ederek ve ezberleyerek daha iyi öğrenirim.	3.93	3.41-4.20	Oldukça Önemli	Üst Düzeyde
7.Yabancı dili öğretirken, öğretmenin sınıfta, ana dilimizi hiç kullanmadan, sürekli yabancı dil kullanmasını istiyorum	2.51	1.81 – 2.60	Önemi Az	Alt Düzeyde
11.Yabancı dile, okuma ve yazmadan önce, dinleyerek ve konuşarak başlanırsa, ben daha iyi öğrenebilirim.	3.71	3.41-4.20	Oldukça Önemli	Üst Düzeyde
15.Yabancı dili öğretirken, öğretmen, dil bilgisi üzerinde uzun uzun açıklamada bulunursa, ben daha iyi öğrenirim.	3.37	2.61 – 3.40	Önemli	Orta Düzeyde
19. Yabancı dili, dil laboratuarında, daha iyi öğrenebilirim.	3.27	2.61 – 3.40	Önemli	Orta Düzeyde
23.Yabancı dili öğrenirken,o dili konuşan insanların kültür yaşamını da öğrenirsem, o dile tamamen hakim olmuş olurum.	3.46	3.41 – 4.20	Oldukça Önemli	Üst Düzeyde
27.Yabancı dili öğrenirken, dilin telâffuz ve tonlama kurallarına tamamen uymalıyım.	3.61	3.41-4.20	Oldukça Önemli	Üst Düzeyde

TABLO: 4.C. 16 Öğrenin Tipinin İletişimci Yaklaşım'a Göre (2, 6, 10, 14, 18, 22, 26) Aritmetik Ortalamalarının Değerlendirilmesi

İletişimci Yaklaşım Metotları	16 Öğrenim Biçemine Göre Aritmetik Ortalaması	Aritmetik Ortalaması Aralıkları	YÖMTÖ'nin Önem Dereceleri	YÖMTÖ'nin Öğrencilerin İhtiyaçlarını Karşılama Düzeyleri
2. Yabancı dili, sınıfta, arkadaşlarımla iletişim kurarak daha iyi öğrenirim.	3.60	3.41-4.20	Oldukça Önemli	Üst Düzeyde
6.Yabancı dili, öğrenirken, öğretmen kadar biz de aktif olmalıyız.	3.70	3.41-4.20	Oldukça Önemli	Üst Düzeyde
10. Yabancı dili, sınıfta, oyunlar oynayarak daha iyi öğrenirim.	3.15	2.61 – 3.40	Önemli	Orta Düzeyde
14.Yabancı dili, arkadaşlarımla yarışarak değil de, onlarla işbirliği yaparak öğrenmek istiyorum.	3.65	3.41-4.20	Oldukça Önemli	Üst Düzeyde
18.Yabancı dili öğretirken, her şeyi öğretmenin anlatması yerine, bizler de sınıfta rol alırsak daha iyi öğreniriz.	3.26	2.61 – 3.40	Önemli	Orta Düzeyde
22.Yabancı dili , küçük çalışma gruplarında daha iyi öğrenirim.	2.42	1.81 – 2.60	Önemli Az	Alt Düzeyde
26.Yabancı dili, en az bir arkadaşımla çalışarak daha iyi öğrenirim.	3.21	2.61 – 3.40	Önemli	Orta Düzeyde

TABLO: 4.D. 16 Öğrenin Tipinin Doğal Yaklaşım'a Göre (4, 8, 12, 16, 20, 24, 28) Aritmetik Ortalamalarının Değerlendirilmesi

Doğal Yaklaşım Metotları	16 Öğrenim Biçemine Göre Aritmetik Ortalaması	Aritmetik Ortalaması Aralıkları	YÖMTÖ'nin Önem Dereceleri	YÖMTÖ'nin Öğrencilerin İhtiyaçlarını Karşılama Düzeyleri
4.Yabancı dili, sadece dinleyerek değil, onu kullanarak, yaşayarak öğrenmek istiyorum.	3.81	3.41-4.20	Oldukça Önemli	Üst Düzeyde
8.Yabancı dili, resim, slayt ve filmler seyrederek daha iyi öğrenirim	3.08	3.41-4.20	Önemli	Orta Düzeyde
12.Yabancı dili, gerçek hayatta karşılaşabileceğim sorunları çözmek için öğrenmek istiyorum	3.60	2.61 – 3.40	Oldukça Önemli	Üst Düzeyde
16.Yabancı dili öğretirken, öğretmen, sınıfı tamamen serbest bırakmamalı ve öğrencileri, sürekli çeşitli etkinliklere yönlendirmelidir.	3.02	2.61-3.40	Önemli	Orta Düzeyde
20.Yabancı dili öğrenirken, öğretmen, ağırlığı, dinleme ve okumaya vermeli, bunun sonucunda konuşma doğal olarak kendiliğinden gelişir.	3.25	2.61 - 3.40	Önemli	Orta Düzeyde
24.Yabancı dil öğrenirken, hata yapmak doğaldır, bu yüzden öğretmen, ders sırasında yaptığımız hatalara karşı hoş görülü olmalıdır.	3.70	3.41-4.20	Oldukça Önemli	Üst Düzeyde
28.Yabancı dili, Türk öğretmenlerden değil de, o dili anadili olarak konuşan yabancı öğretmenlerden daha iyi öğrenirim.	3.02	2.61 – 3.40	Önemli	Orta Düzeyde

TABLO: 6. 16 Öğrenim Biçemine Göre, Öğrenci-Merkezli Bir Yabancı Dil Öğretim Modelinin Yabancı Dil Öğretim Metotlarının Önem Sırasına Göre Oluşumu.

Sorular	16 Öğrenim Biçemine Göre Aritmetik Ortalaması	Aritmetik Ortalaması Aralıkları	YÖMTÖ'nin Önem Dereceleri	YÖMTÖ'nin Öğrencilerin İhtiyaçlarını Karşılama Düzeyleri
1.Yabancı dili, sınıfta, kelimeleri, cümleleri, sınıfla beraber tekrar ederek ve ezberleyerek daha iyi öğrenirim.	3.93	3.41-420	Oldukça Önemli	Üst Düzeyde
2.Yabancı dili, sadece dinleyerek değil, onu kullanarak, yaşayarak öğrenmek istiyorum	3.81	3.41-420	Oldukça Önemli	Üst Düzeyde
3.Yabancı dile, okuma ve yazmadan önce, dinleyerek ve konuşarak başlanırsa, ben daha iyi öğrenebilirim.	3.71	3.41-420	Oldukça Önemli	Üst Düzeyde
4.Yabancı dili, öğrenirken, öğretmen kadar biz de aktif olmalıyız.	3.70	3.41-420	Oldukça Önemli	Üst Düzeyde
5.Yabancı dili öğrenirken, öğretmenin gerektiğinde tamamen ana dilimizde açıklama yapmasını istiyorum.	3.70	3.41-420	Oldukça Önemli	Üst Düzeyde
6.Yabancı dil öğrenirken, hata yapmak doğaldır, bu yüzden öğretmen, ders sırasında yaptığımız hatalara karşı hoş görülü olmalıdır.	3.70	3.41-4.20	Oldukça Önemli	Üst Düzeyde
7.Eğer öğretmen, yabancı dili, sınıfta, ana dilimizle karşılaştırarak öğretirse, ben, daha iyi öğrenirim.	3.66	3.41-420	Oldukça Önemli	Üst Düzeyde
8.Yabancı dili, arkadaşlarımla yarışarak değilde, onlarla işbirliği yaparak öğrenmek istiyorum.	3.65	3.41-420	Oldukça Önemli	Üst Düzeyde
9. Yabancı dili, sınıfta, arkadaşlarımla iletişim kurarak daha iyi öğrenirim.	3.60	3.41-420	Oldukça Önemli	Üst Düzeyde
10.Yabancı dili öğrenirken, dilin telâffuz ve tonlama kurallarına tamamen uymalıyım.	3.60	3.41-420	Oldukça Önemli	Üst Düzeyde
11.Yabancı dili, gerçek hayatta karşılaşabileceğim sorunları çözmek için öğrenmek istiyorum.	3.60	3.41-420	Oldukça Önemli	Üst Düzeyde
12.Yabancı dili öğrenirken, o dili konuşan insanların kültür yaşamını da öğrenirsem, o dile tamamen hakim olmuş olurum.	3.46	3.41-420	Oldukça Önemli	Üst Düzeyde
13.Yabancı dili öğrenmedeki asıl amacım, Türkçe'den-yabancı dile, yabancı dilden-Türkçe'ye çeviri yapabilmektir.	3.45	3.41-420	Oldukça Önemli	Üst Düzeyde
14.Yabancı dilde kelime hazinemi geliştirmek çok önemlidir. Bu yüzden, parçada geçen kelimeleri, tek tek, listeler halinde ezberlemeliyim.	3.42	3.41-420	Oldukça Önemli	Üst Düzeyde

KENTSEL KURGU OLARAK SELÇUK ÜNİVERSİTESİ ALÂEDDİN KEYKUBAT KAMPUS YERLEŞMESİNİN GENEL DEĞERLENDİRİLMESİ

*Dicle AYDIN**

ÖZET

Toplumların geleceğini hazırlayacak insan gücünün yetiştirildiği eğitim kurumları arasında üniversite yapıları, fiziksel olarak eğitim ve araştırma eylemlerinin yer aldığı binalar topluluğu anlamına gelmektedir. Demografik, teknolojik, sosyo – kültürel değişmelerle beraber üniversiteler, yapısal çevre anlamında gelişim göstermekte, fiziksel anlamda yeterlilik anlayışıyla kampus oluşumlarını gündeme getirmektedir. Üniversite kampusleri öncelikle eğitim, öğretim, araştırma amaçlı olmak üzere farklı fiziksel oluşumları içermektedir.

Nüfus yoğunluğu ve fiziksel yapılanmasıyla, kentsel bir kurgu olan kampuslerin tasarımında, dinamik ve sistematik plânlama anlayışı esas alınarak, kullanıcıların (öncelikle öğrenciler – üniversite gençliği, öğretim elemanları, personel ...), işlevsel, psikolojik ve davranışsal gereksinimlerinin karşılanması hedeflenmektedir. Kampus tasarımında kaliteli fiziksel çevre, öğrenmeyi ve bilimsel aktiviteleri sürekli kılacaktır. Bu sebeple planlama sürecinde alınacak kararların doğru olması, kullanım sürecinde verimliliği arttırmada etken olmaktadır. Plânlamaya yönelik genel kararlar bu çalışmada yer seçimi, arazi kullanımı, biçimlendirme olarak alınmış ve Selçuk Üniversitesi Alâeddin Keykubat kampusunun değerlendirmesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kampus tasarım prensipleri, üniversite yerleşmeleri, eğitim yapıları.

* Öğretim Görevlisi Selçuk Üniversitesi Mühendislik - Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü - KONYA

ABSTRACT

The university buildings among the education associations, where the human power that will prepare the future of the society is trained, physically mean the group of buildings where functions of education and research take place. Universities change in the meaning of build environment with demographic, technologic, social – cultural developments and they bring campus formation to scene in understanding of physical sufficiency. University campus, includes physical formations like faculty buildings, dormitories, shopping centers and recreational areas aiming shopping, enjoyment and rest, research laboratories and library buildings being used for research and which are parts of education, sport centers, cafeterias and restaurants, medical centers, cultural centers, apartments for staff of education and so on.

In campus planning, that is an urban speculation with its density of population and physical structure, the aim is the fulfillment of functional, psychological and behavioral necessities of the occupants (firstly students – university youth, then academic staff, general staff,...) with the understanding of dynamic and systematic planning. Physical environment of good quality in campus planning will make learning and scientific facilities continuous. In this reason, if decisions in planning process is correct, productivity in using process will incresase. In this study, general planning decisions has got as choice of area, use of area, to be shaped and Alâeddin Keykubat Campus has evaluated.

Key Words: Campus design principles, university settlements , education buildings.

GİRİŞ

Bilgi toplumunda istenilen düzeyde yer alabilmek, bilinçli bir toplum olabilmek ve her alanda ilerleyebilmek eğitim ile mümkün olmaktadır. Bu anlayışla ülkemizde öğrenci sayısı, buna bağlı olarak eğitim ve öğretim veren eleman sayısı her geçen gün artmaktadır. Hizmet sunan ve hizmet veren olarak sınıflandırabileceğimiz kullanıcıların, eğitim-öğretim sürecinde eylemlerini verimli bir şekilde gerçekleştirebilmelerini sağlayacak optimum fiziksel çevrenin de oluşturulması gerekmektedir. Eğitim ve öğretim amaçlı olarak anaokulları, ilköğretim yapıları, liseler, üniversiteler, araştırma merkezleri, halk eğitim merkezleri, vb. adı altında farklı gruplara, farklı amaçlarda hizmet veren kuruluşlar bulunmaktadır. Bu eğitim kurumları arasında, başlıca işlevleri eğitim ve araştırma olan üniversiteler, eğitim sisteminin gerektirdiği çalışma, beslenme, alışveriş, eğlence, spor, dinlenme, sağlık vb. gereksinimlere yönelik fiziksel oluşumları bünyesinde bulundurmasıyla, özellikle 20. yy. sonlarında kentsel bir kurgu olarak düzenlenmeye başlanmıştır. Düzenlemede farklı işlev gruplarının organizasyonu, bütün içinde dağılımı, yerleşme içi ulaşımlar, dış mekan kalitesi, görsel nitelik gibi kavramlar etken olmaktadır. Çalışma, Selçuk Üniversitesi Alâeddin Keykubat Kampusünün belirlenen ilkeler doğrultusunda analizi ve değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Elde edilen sonuçlar mevcudun iyileştirilmesi doğrultusunda önerileri ve geleceğin kampus yerleşmeleri için ilkeleri ortaya koymaktadır.

KAMPUS YERLEŞMELERİ VE TASARIMA YÖNELİK GENEL İLKELER

İlk kez Orta Çağ kentlerinde görülen üniversiteler, kent içinde tek yapı biçiminde kurgulanmışlardır. Zamanla artan gereksinimlere bağlı olarak tek yapı ve çevresinin yetersizliği sonucu kentin çeşitli yerlerinde, yeni yapılan bölümlerle büyümüşlerdir. Fakat ulaşım ve iletişim açısından yaşanan problemler sebebiyle, Roma ve Londra Üniversiteleri 1930'larda kent çevresinde bir bütün olarak planlanmışlardır. 20. yy.da gerek sayısal, gerekse nüfus bakımından büyük artış gösteren üniversite kampuslerine, kent içinde yer bulmak sorun oluşturunca, ilk örnekleri Avrupa'da görülen geleneksel kent üniversiteleri yerine, kentlerin dışında yer alan ve kent olmaya yüz tutmuş üniversite yerleşmeleri kurgulanmaya başlanmıştır (Kortan 1981, Çevik vd. 1995).

Ülkemizde de son yıllardaki gelişimlerle beraber, üniversiteler yapısal çevre anlamında değişim

göstermekte, trafik, hava ve gürültü kirliliği içindeki kent merkezleri yerine, yoğun kent dokusunun dışında, kendilerine büyüme, gelişme olanağı tanıyan geniş alanlara yerleşmektedir. Mekansal organizasyon ve kentsel kurgu modellerinden biri olan üniversite kampusleri, temel işlevlerine yönelik olarak fakülte binalarını, öğrencilerin barınma amacıyla kullanacakları yurt binalarını, alışveriş, eğlence, dinlenme amaçlı alışveriş merkezlerini, araştırma için kütüphane ve araştırma merkezlerini, spor aktiviteleri için spor merkezlerini, yemek yeme gereksinimi için kafeteryaları, lokantaları, rekreasyon alanlarını, sağlık gereksinimleri için sağlık merkezlerini, kültürel faaliyetler için kültür merkezlerini, öğretim elemanlarının barınmasına yönelik farklı lojman düzenlemelerini .... içermektedir. Eğitim ve öğretim amaçlı planlı ve tasarlı yaşam alanlarının niteliği, öğrenmeyi ve fiziksel aktiviteleri sürekli kılacaktır. Bu nedenle fiziksel çevrelerin mimari ve kentsel anlamda belirli ilkeler doğrultusunda gerçekleşmesi ve kullanıcıların (öğrenciler, öğretim elemanları, personel...) psikolojik, davranışsal, işlevsel gereksinimlerine cevap verebilecek şekilde oluşması önemli olmaktadır.

Kampus yerleşmelerinde yer seçimi, arazi kullanımı, biçimlendirme başlıkları altında ele aldığımız konulara yönelik genel ilkeler, kullanıcı gereksinimlerini karşılama amacına yönelik olmaktadır.

Yer seçimi

Üniversite kampusleri için önemli olan kararlardan biri yer seçimidir. Bu seçimde bulunduğu bölge itibariyle "erişilebilirlik" esas olmalıdır. Dinamik bir yapıya sahip olan üniversiteler, bilgi çağının gerekleri doğrultusunda her anlamda gelişecek ve değişecektir. Değişimler fiziksel olarak kullanım alanlarına, çoğu zaman bina ilâveleri ve büyüme olarak yansıyacaktır. Bu nedenle yer seçiminde alan büyüklüğü, değişim gerektiğinde ihtiyacı karşılamak için önemli olmaktadır. Alan büyüklüğünün, hem mevcudun, hem de geleceğin gereksinmelerini karşılayabilecek düzeyde olması önemlidir. Kampus yerleşmelerinin gerçekleşeceği alanın jeolojik yapısı, binaların yapımına uygun, altyapı tesislerinin kullanıma elverişli (su, telefon, elektrik, kanalizasyon vb.), arsanın zararlı dışsal çevre koşullarından uzak olması (gürültü, hava ve su kirliliği, endüstri atıkları vs.) yer seçimini belirleyen diğer ilkeler arasındadır (Türeyen, 1999). Ayrıca, topografya biçimlenmeye, iklim ise dokunun yoğun ya da sık olmasına etki eden faktörler olmaktadır.

Arazi kullanımı

Kampus yerleşimleri içinde yer alan binalar, gereksinimleri doğrultusunda çözümlenecektir. Alan içerisinde binalara ayrılacak olan büyüklük ve konum, binanın yüklendiği işleve göre değişecektir. Ortak kullanıma yönelik, rektörlük, kütüphane, alışveriş merkezleri, sosyal-kültürel binalar, her birimden öğretim elemanı ve öğrenci tarafından kullanılabilen mekanlar olduklarından, genel alan içerisinde ulaşım mesafesi düşünülerek konumlanmaları uygun bir çözüm olacaktır. Ayrıca her birime olan mesafesinin hemen hemen eşit olmasına özen gösterilmesi de gerekmektedir.

Fakülte binalarının yer seçimi ve ona yönelik olarak tasarımı, fakültelerin gereksinimlerine göre değişecektir. Örneğin veterinerlik fakültesi ile ziraat fakültesinin, mühendislik fakültesiyle, diş hekimliği fakültesinin kullanıcı eylemlerine ve eğitim farlıklaşmasına göre mekan gereksinimleri farklılık gösterecek, bu farklılık bina dış yüzeylerine de yansıyacaktır (laboratuar, klinikler, derslikler..). Bununla beraber değişmeyen gereksinimler vardır. İdari yapılanmanın aynı olmasından dolayı dekanlık birimi ve öğrenci işleri hemen hemen her fakültede benzer nitelikleri taşıyacaktır. Her fakülte binasının kendi içinde, gelecekte değişikliğe ihtiyaç duyabileceği ve fiziksel anlamda büyümenin olabileceği ihtimali göz önünde bulundurulacaktır. Birbirine yakın amaçlı ve konulu fakültelerin, gerek eğitim-öğretim yardımlaşması, gerekse mekan/donatı kullanımı bakımından yakın konumlanması, bütünlük açısından önemli olmaktadır.

Binalarla oluşan dış mekanlarda, otoparklar, açık / yarı açık mekan düzenlemeleri, oto-yaya yolları, dolaşım alanları, anfiler vs. kullanıcıların öğretim işlevleri dışında kullanmaları amacıyla düzenlenmektedir. Ayrıca yaşanılabilir mekanların oluşumunda yeşil alanlar önemli olmaktadır. Bu nedenle mevcut yerleşimde yeşil doku var ise korunmakta, yoksa kullanıma dönük yeşil alanlar oluşturulmaktadır.

Yerleşmelerde yaya yolu, genel biçimlenmeyi de etkileyen ulaşım düzeni olmaktadır. yaya yollarının

kurgu içinde algılanabilmesi, okunabilmesi sürekliliği gerekli kılacaktır. Dış mekanlarda yaya yolu sürekliliğini sağlamak, oto-yaya kesişmesini minimuma indirmekle mümkün olacaktır. Ayrıca yeşil alanların yaya yollarını da yönlendiren, sınırlayan, tanımlayan alanlar olarak düzenlenmesi de olumlu yönde etkileyecektir. Oto trafiğinin kampus iç alanına acil durumlarda girebilmesi (geniş yaya yolları gerektiğinde oto için kullanılmalı-itfaiye, ambulans vs. için), bu sebeple otoyolun kampus yerleşimi içindeki binaları dıştan beslemesi, imkanlar elverdiği ölçüde uygun çözüm olarak tercih edilmektedir. Bu durumda bina kullanıcıları için bir gereksinim olan otoparklarla, otoyollar son bulacaktır.

Araç trafiğinden arındırılmış alanlarda, ortalama yürüme hızıyla 900 m, on dakikalık yürüme mesafesi olarak kabul edilmektedir. Beş dakikalık (450 m) yürüme mesafesinden sonra yorulma hissinin yaşanacağı, bu sebeple araçtan arındırılmış ana dolaşım aksı üzerinde 450 metrede bir, meydan, su öğesi, oturma alanı gibi etkinlik noktaları oluşturularak yaya aksının beslenmesi gerektiği araştırmalar sonucunda önerilmiştir (Zengel 2002). Yürüme mesafesi topografyanın yapısına bağlı olarak değişebilecektir.

Eğitimde kaliteyi arttıracak, sosyal yapıyı güçlendirecek dış mekan düzenlemeleri, özellikle öğrencilerin bir araya gelebilecekleri, öğretim elemanı-öğrenci diyaloğunu güçlendirecek, sahiplenilebilen, paylaşıma dönük mekanların tasarımlarda düşünülmesi kullanımda sağlayacağı yararlardan dolayı önem arz etmektedir. Tasarlanan dış mekanların, avluların, bahçelerin, yarı açık / açık mekanların birbirleriyle ilişkisi ve mevcut binalarla ilişkisi, dolayısıyla bütünle olan ilişkisi de kurulmalıdır .

Biçimlendirme

Kampus genel biçimlenmesi, oluşturulacak yaya ve oto sirkülasyonu ve eğer varsa yeşil dokuya göre şekillenecektir. Bütün içinde yer alan binalar ise yukarıda da değinildiği gibi kullanıcıların mekansal gereksinimleri doğrultusunda biçimlenecektir. Bu biçimlenmede etken olan diğer faktörler ise iklim verileri, (güneş,rüzgar durumu, yön .), strüktürel benzerlikler (geniş veya dar açıklıklı), doğal elemanlar (bitki örtüsü, su, ağaç vs), arazi yapısı (eğim), ana yaya ve oto yaklaşımı olarak sıralanabilmektedir. Ancak her binanın diğer bina ile olan çevresel ilişkisi ve düzenlemede etken olan açık alan düzenlemesi, üzerinde düşünülmesi gereken konular olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yeni bina yapımında mevcudun ölçü ve yoğunluğuna dikkat edilmesi, yerleşimi oluşturan tüm binalarda mimari stil bütünlüğünün sağlanması niteliği arttıracak ilkeler olmaktadır. Bu nedenle malzeme seçimi, renk uyumu, biçim, üslup korunarak; harmoni, denge ve düzen aranması önemli olmaktadır. Dolayısıyla yeni bina yapımında mevcuda entegrasyon sağlanmalı, görsel bütünlük gerekliliği ile binaların, üniversite binasının öngördüğü "kurumsal kimlik" niteliğini taşıması niteliği arttırmada bir zorunluluk olmaktadır.

S.Ü. Alâeddin Keykubat kampusünün İlkeler Doğrultusunda Değerlendirilmesi

Çalışma alanı olarak incelenen Selçuk Üniversitesi, 1975 yılında kurulmuştur. Üniversitenin ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora öğrencisi olmak üzere yaklaşık 65.000 öğrencisi bulunmaktadır. Konya il merkezi ve ilçelerinde, ayrıca Karaman il merkezinde toplam, 14 Fakülte, 30 Yüksekokul ve Meslek Yüksek Okulu, 4 Enstitü, 13 Araştırma ve Uygulama Merkezi, eğitim-öğretim faaliyetleri için hizmet vermektedir. Konya il merkezinde birbirinden fiziksel anlamda bağımsız üç ayrı kampus yerleşmesi (Meram Tıp Fakültesi Kampusu, Meram Eğitim Fakültesi Kampusu ve Alâeddin Keykubat Kampusu) bulunmaktadır. Öğrencilerin yaklaşık olarak 30000'i Alâeddin Keykubat Kampusünde eğitim görmektedir (Anonim 2000) (Resim-1). Kampus 8.984.083 m2'lik alana sahiptir. Kampus alanında ilk yapılaşma, Fen Edebiyat Fakültesi, Rektörlük merkezi üniteleri ve öğretim elemanları lojmanları ile 1983 yılında başlamıştır. 1987-1988 öğretim yılında ise Fen Edebiyat Fakültesi kullanıma açılmıştır (Semiz 1999). O tarihten bugüne kampus yerleşmesi, oluşumunu büyük ölçüde tamamlamıştır.

kampus yerleşimi şehir merkezine 25 km uzaklıkta, Konya-İstanbul karayolu üzerindedir. Yapılaşmaya başladığından bugüne ulaşım sıkıntısı büyük oranda çözülmüş olmasına rağmen, kampusün çok geniş bir alana yayılmış olmasından dolayı gerek öğrenci açısından, gerekse de öğretim elemanı açısından

KONYA'DAKİ İLK VE ORTA ÖĞRETİM KURUMLARININ FİZİKSEL İMKÂNLARININ ANALİZİ

*Orhan ENGİN**

ÖZET

Avrupa Birliğine (AB) entegrasyon aşamasında olan ülkemiz, 2004 yılında AB genel eğitim programına girecektir. Ülkemizin eğitim sisteminin fiziksel alt yapısının analizine yönelik olarak yapılan bu çalışmada, AB ülkelerinde uygulanan Socrates ve Leonardo da Vinci eğitim sistemleri tanıtılmış, Türk millî eğitim sisteminin amaçları ve genel yapısı ile Konya ilimizdeki, özel ve millî eğitim bakanlığına doğrudan bağlı ilk ve orta öğretim kurumlarının fiziksel imkanları analiz edilmiştir. Öğrenci, öğretmen ve okul sayıları ülkemizin nüfus yoğunluğu en fazla olan on iline göre çıkartılarak değerlendirilmiştir. Ayrıca çalışmada, yatılı bölge okulları, taşımalı eğitim ve birleştirilmiş sınıf uygulaması konusunda Konya ilimizdeki mevcut durum ile ilgili istatistikler çıkartılarak ülke ortalaması ile karşılaştırılmıştır..

Anahtar Kelimeler: Socrates, Leonardo da Vinci eğitim sistemleri, Türk millî eğitim sistemi İlk - Orta eğitimde fiziksel alt yapı, Konya'da eğitim alt yapısı.

ABSTRACT

Our country, which will be integrated in European Union (EU), is going to be join EU Socrates education programme at 2004. In this study we investigated physical condition of our education system for Konya city. At first we explain Socrates and Leonardo de Vinci education program and the aim of Turkish national education systems also its

* Yrd. Doç. Dr. Selçuk Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Endüstri Mühendisliği Bölümü Öğretim Üyesi.

structure. Then we analyzed the physical facilities of primary and Secondary Education systems. The students, teacher and school numbers of Konya are compared by ten cities which have the highest population density of Turkey. At the end of the study the statistics related with boarding schools, education with transportation and joint classes are analyzed and compared with the current stated of Turkey

Key Words: Socrates, Leonardo de Vinci education systems, Turkish national education systems, the physical condition of primary and secondary schools, the education systems in Konya.

GİRİŞ

Ülkemiz, 1927 yılında toplam 13.648.270 kişilik nüfusa ve 1924 yılında 610 adet okul; 289.118 öğrenci ve 18.149 öğretmene sahip iken, 2000 yılındaki nüfusumuz 67.803.927 kişi; yüksek öğretim de dahil 2002 yılı itibari ile okul sayımız; 49.380, öğrenci sayımız; 17.933.824, ve öğretmen sayımız; 666.329'a ulaşmıştır. Artış oranları dikkate alındığında 1927'den 2000 yılına nüfusumuz 4,9679 kat artarken okul sayısı 80,95 kat, öğrenci sayısı 62,04 kat ve öğretmen sayısı 36,71 kat artış göstermiştir. Ülkemizde 2002 yılı itibari ile okuyan toplam öğrenci sayısının; 1927 yılındaki toplam nüfusumuzdan daha fazla olduğu görülmektedir. Bir çok ülke nüfusundan daha fazla öğrenciye sahip olan ülkemiz eğitim sisteminin fiziksel alt yapı ile eğitim kalitesinin artırılması kaçınılmazdır. Bilgi çağı olarak adlandırılan yüzyılımızda, ülkemizin bilgi toplumuna ulaşma sürecinde genç nüfusumuzu Avrupa Biriliği Genel eğitim programına uygun olarak yetiştirmemiz gerekmektedir. Avrupa birliği üyelik sürecinde olan ülkemizde, Avrupa birliği genel eğitim sürecine hazırlık aşamasında Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından Haziran-2003 yılında bir dizi çalışma başlatılmıştır (Anonymous, 2003 c). Ülkemiz 2004 yılından itibaren AB Genel eğitim (Socrates) programına katılacaktır.

SOCRATES, Avrupa Birliği'nin genel eğitim alanındaki eylem programıdır. Program aşamalar halinde plânlanıp uygulamaya konmaktadır. Programın ikinci safhası 1 Ocak 2000 - 31 Aralık 2006 dönemini kapsamakta ve 1995-1999 döneminde elde edilen tecrübeler ve başarılar üzerine bina edilmiş bulunmaktadır. SOCRATES, Avrupa Birliği Antlaşmasının 149 ve 150. maddelerine dayanılarak hayata geçirilmiştir. Söz konusu maddelere göre, Birlik üye devletlerle yakın işbirliği içinde, bir dizi eylemi uygulamaya koyarak eğitimde kalitenin geliştirilmesine katkıda bulunacaktır. Antlaşma, aynı zamanda, Birliğin bütün vatandaşlarının hayat boyu öğrenme imkanlarını geliştirme taahhüdünü de içermektedir (Anonymous, 2003 d) . Socratres Programları aşağıdaki eğitim alt sistemlerinden oluşmaktadırlar.

Yüksek Eğitim (Erasmus)

Örgün Eğitim - Üniversite Öncesi Okul Eğitimi (Comenius)

Yaygın Eğitim - Yetişkin Eğitimi ve Hayat Boyu Eğitim (Grundtvig)

Açık - Uzaktan Eğitim ve Eğitimde Bilgi ve İletişim Teknolojileri-ICT

Avrupa Dilleri Eğitimi

(Observation and Innovation)

Diğer Avrupa Programları ile ortak eylemler

Diğer Eylem Alanlarında Yer Almayan Destek Tedbirleri

AB üye ülkelerde kullanılan bir diğer eğitim sistemi de, Leonardo da Vinci (Mesleki Eğitim) sistemidir. Bu eğitim kapsamında; hazırlık eğitimi, hizmet içi eğitim, ömür boyu mesleki eğitim yer almaktadır. Bu programın üç temel hedefi vardır. Bunlar (Anonymous, 2003 e);

1. Ülkeler arası işbirliğinin kullanılarak mesleki eğitim sistemleri ile uygulamalarında kalitenin geliştirilmesi ve yeniliklerin teşvik edilmesi;

2. Mesleki eğitim ve meslek danışmanlığında Avrupa boyutunun yükseltilmesi;

3. Sürekli mesleki eğitimin ve yaşam boyu öğrenmenin desteklenmesi ve teşvik edilmesidir.

Çalışmada, 2004 yılında gireceğimiz AB eğitim

programına yönelik olarak Konya'daki ilk ve orta öğretim kurumlarının fiziksel alt yapı imkanları analiz edilerek ülke ortalaması ile karşılaştırılması yapılmıştır.

1. TÜRK MİLLÎ EĞİTİM SİSTEMİ

Millî Eğitim Sisteminin ilk örgütlenmesi, 1857 yılında Osmanlı Devleti döneminde, "Maarif-i Umumiye Nezareti"nin kurulması ile başlar. İlk açılan TBMM, 2 Mayıs 1920'de "Maarif Vekaleti"ni kurarak Türk millî eğitim sisteminin günümüzdeki amacına yönelik çalışmayı başlatmıştır. Maarif Vekaleti, 1946 yılından sonra Millî Eğitim Bakanlığı olarak faaliyetlerini sürdürmüştür (Anonymous, 1999).

Türk Millî Eğitiminin amaçları, 1739 sayılı Millî Eğitim Temel yasası ile aşağıdaki gibi belirlenmiştir (Anonymous, 2003 a).

1. Atatürk inkılâp ve ilkelerine ve anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk milletinin millî, ahlakî, insanî, manevî ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek;

2 . Beden, zihin, ahlâk, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan: yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek:

3 . İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak;

Böylece, bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak; öte yandan millî birlik ve bütünlük içinde iktisadî, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmaktır.

Millî eğitim sistemi "örgün eğitim" ve "yaygın eğitim" olmak üzere iki ana bölümden oluşur (Anonymous, 2001a).

Örgün eğitim; belirli yaş grubundaki ve aynı seviyedeki bireylere, amaca göre hazırlanmış programlarla okul çatısı altında yapılan düzenli eğitimdir. Örgün eğitim, okul öncesi, ilköğretim, orta öğretim ve yüksek öğretim kurumlarını kapsar (Anonymous, 2001a).

Yaygın eğitimin amacı, millî eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak, örgün eğitim sistemine hiç girmemiş olan veya herhangi bir kademesinde bulunan ya da bu kademeden çıkmış yurttaşlara örgün eğitimin yanında veya dışında; okuma yazma öğretmek, sosyal ve kültürel gelişimi sağlamak, millî kültür değerlerini korumak, toplu yaşama ve dayanışma beslenme ve sağlık gibi konularda eğitim ve öğretim faaliyetlerinde bulunmaktır. Örgün ve Yaygın eğitim sistemi Şekil 1'de sunulmuştur (Anonymous, 2003 b).

2. KONYA'DAKİ İLK VE ORTA ÖĞRETİM KURUMLARININ FİZİKSEL DURUMU

Konya ilimizdeki ilk ve orta öğretim kurumlarının; okul sayısı, öğrenci, öğretmen ve diğer fiziksel imkanlarının analiz edilmesi ve diğer iller ile karşılaştırılmasına yönelik olarak bir çalışma yapılmıştır. Bu çalışmada öncelikle 2000 yılı nüfus sayımına göre illerimizin nüfus yoğunlukları çıkartılarak nüfusu en fazla olan on il karşılaştırma kapsamında değerlendirilmiştir. Kıyaslamak için seçilen on ilin 1990 ve 2000 yılı nüfus sayıları ile artış oranları Tablo 1'de sunulmuştur (Anonymous, 2000 b).

Tablo 1'deki nüfus sayımı sonuçlarına göre ülkemizin en kalabalık ili, 10.018.735 kişi ile İstanbul'dur. Nüfus artış oranının en fazla olduğu ilimiz de %36,55 oran ile Urfa'dır. Konya ilimiz nüfus olarak ülkemizin dördüncü büyük kenti durumundadır.

Nüfus sayıları belirlenen illerimizde bulunan okul sayıları; okul öncesi, ilk öğretim ve orta öğretim olmak üzere çıkartılıp, 1998- 2002 dönemi için

Tablo 2 ve Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 2'deki 1998-2000 yıllarındaki okul sayıları incelendiğinde; Konya ilimizde 1998-2000 öğretim yıllarında okul öncesi eğitim için okul sayısının Bursa ilimizden daha az olduğu fakat ilk öğretim okul sayısının İzmir ilimizden fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 3'deki veriler analiz edildiğinde 2000-2001 öğretim yılında ilimizdeki okul öncesi kurum sayısının %13'lük bir artış göstererek 215'den 247'e arttığı görülmektedir. İlimize nüfus olarak en yakın il olan Bursa ile kıyaslama yapıldığında Konya'daki ilk ve orta öğretim kurumlarının nüfusa bağlı olarak toplam sayıları yeterli durumdadır.

Tablo 3 ve 4'de on ilimiz için öğrenci sayıları, 1998-2002 yıllarına göre çıkartılmıştır.

Tablo 3 ve 4'deki verilere göre Konya'da okul öncesi öğrenci sayısının nüfusa bağlı olarak diğer iller ile kıyaslandığında oldukça az olduğu görülmektedir. 1998-1999 öğretim yılında Konya'da okul öncesi eğitim için bir sınıfa düşen öğrenci sayısı 17 ve Bursa'da bu oran 32 öğrencidir. Benzer kıyaslama 1999-2000; 2000-2001 ve 2001-2002 öğretim yılları için yapıldığında öğrenci sayısının Tablo 5'deki gibi değiştiği görülmektedir.

Tablo 5'de okul öncesi eğitimde sınıflara düşen öğrenci sayısı dikkate alındığına, Konya'da bir sınıfa düşen öğrenci sayısının 21-23 aralığında değiştiği aynı değerin Bursa için 29-32 öğrenci olarak gerçekleştiği görülmektedir. Konya'da bir sınıftaki öğrenci sayısının az olması eğitim kalitesi açısından oldukça yararlıdır fakat nüfus olarak birbirine çok yakın olan Bursa ile karşılaştırıldığında, 2002 yılında Konya'da okul öncesi eğitim gören öğrenci sayısı 5363 iken Bursa'da 8692 öğrencidir. Okul öncesi eğitimin ilimizde özendirilmesi gerekir.

İlk ve Orta öğretim kurumlarına göre öğrenci sayıları dikkate alındığında; Konya'daki nüfusa bağlı olarak ilk ve orta öğretim kurumlarında okuyan öğrenci sayısının, Bursa ve Adana'ya göre daha az olduğu görülmektedir.

En kalabalık on ilimizde ilk ve orta öğretim kurumlarında görev yapan öğretmen sayıları Tablo 6 ve7'de sunulmuştur.

Tablo 6 ve 7'deki öğretmen sayıları dikkate alınarak her bir öğretmene düşen öğrenci sayıları Tablo 8 ve 9'daki gibi hesaplanmıştır.

Öğretmen başına düşen öğrenci sayıları, 1998-2000 yıllarına göre değerlendirildiğinde, öğrenci sayısının en az olduğu ilimizin başkent olduğu görülmektedir. Ankara'dan sonra Konya'da öğretmen başına düşen öğrenci sayısının da genelde diğer illere göre daha az olduğu söylenebilir. Öğrenci yoğunluğunun en fazla olduğu illerimiz İstanbul ile Urfa'dır. Konya'da öğretmen başına düşen öğrenci sayısı genelde ülke ortalamasına yakın hatta bazı öğretim kurumlarında bu sayı ülke ortalamasının altında olduğu belirlenmiştir.

Tablo 9'daki veriler incelendiğinde, 2000-2002 döneminde ülke ortalamasında önemli bir değişikliğin olmadığı ve Konya'daki öğrenci sayısının da ülke ortalamasının altında olduğu görülecektir.

Şehir ilk öğretim okullarındaki derslik sayıları Tablo 10'daki gibi çıkartılmıştır.

Tablo 10'daki veriler dikkate alındığında derslik sayısının ilimizde, diğer iller ile karşılaştırıldığında yeterli düzeyde olduğu söylenebilir.

On ilimizde bulunan yatılı bölge okulları Tablo 11 ve 12'de verilmiştir.

İlimizde 1989-1999 yılında iki tane yatılı ilk öğretim bölge okulu var iken 1999-2000 öğretim yılında bir okul daha eğitim öğretime başlamıştır.

2001-2002 eğitim öğretim yılında Konya'da toplam 4 adet yatılı ilk öğretim bölge okulu eğitim hizmeti vermektedir. Yatılı ilk öğretim bölge okulumuzda, 2001-2002 öğretim yılında öğretmen başına düşen öğrenci sayısı, 18'dir. Aynı dönemde ülke ortalaması, 25 öğrencidir.

Ülkemizdeki eğitim sisteminde yaşanan problemlerden biri de taşımalı eğitim sistemidir.

2001-2002 eğitim öğretim yılı itibari ile ülkemizde taşımalı eğitim kapsamında taşıma yapılan toplam yerleşim merkezi sayısı 5373, taşımalı eğitim yapan okul sayısı 27.665 ve toplam 636.508 öğrencimiz bu kapsamda eğitim hizmeti almaktadır. Taşımalı İlk öğretim uygulaması yapılan merkez, okul ve öğrenci sayıları tablo 13 ve 14'de sunulmuştur.

Tablo 13'deki veriler dikkate alındığında; 1998-2000 yılları arasında ilimizde taşıma yapılan merkez

sayısı; 227 ile diğer illere göre en çok taşımalı eğitim yaptırılan şehir konumundadır.

Tablo 14'deki 2000-2002 yılı taşımalı eğitim verileri dikkate alındığında, 1998-1999 öğretim yılında toplam ilimizde 227 merkezden taşımalı eğitim yapılır iken bu sayının 2002'de 191 merkeze düşürüldüğü görülmektedir. 2002 yılı itibari ile Konya; taşımalı eğitim kapsamında en çok öğrencisi olan şehir durumundadır.

İlk öğretim okullarında taşımalı eğitimden sonra yaşanan önemli sıkıntılardan biri de birleştirilmiş sınıf uygulamasıdır. Birleştirilmiş sınıf uygulaması yapan ilk öğretim okulları ile ilgili sayısal veriler Tablo 15 ve 16'da sunulmuştur.

1998-2000 öğretim yılları için ilimizde birleştirilmiş eğitim veren ilk öğretim okulu sayısı; 231 ile Bursa'dan oldukça fazla ve İzmir ilimize yakındır. Adana ve Antalya ile karşılaştırıldığında okul sayısı az olmasına rağmen eğitim gören öğrenci sayısının fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 16'daki 2000-2002 yılı eğitim dönemi dikkate alındığında, birleştirilmiş sınıf uygulaması yapan okul sayısının ilimizde arttığı 231'den 291'e çıktığı görülmektedir. Öğrenci sayısının bir önceki döneme göre azalması olumlu bir gelişmedir.

SONUÇLAR

Avrupa birliği ile entegre olma sürecinde olduğumuz şu günlerde Konya'daki eğitim sisteminin fiziksel alt yapısının; nüfus yoğunluğu en fazla olan on ile göre kıyaslanması yapılan bu çalışmada genel olarak aşağıdaki sonuçlara varılmıştır.

2001-2002 eğitim öğretim yılı itibari ile ülkemizde 17.933.824 öğrencimiz, 50.749 okulumuzda ve 666.329 öğretmenimizle ilk, orta ve yüksek öğretim tahsili yapmaktadırlar. Konya ilimizde de, 2001-2002 öğretim yılı itibari ile 53.291'i yüksek öğretim olmak üzere toplam 418.149 öğrencimiz, 2234'ü yüksek öğretimde olmak üzere, 17.784 öğretmenimizle ve 46 adedi yüksek öğrenimde olan toplam 1395 okulumuzda eğitim yapmaktadır.

Ülkemizde toplam nüfusun % 26,44'ü öğrenci olarak eğitim sistemi içerisinde yer alır iken Konya ilimizde bu oran, %19,07 olarak ülke ortalamasının altındadır.

Ülkemizde 353 öğrenciye ortalama bir okul düşerken ilimizde 300 öğrenciye bir okul düşmektedir. Ülke ortalamasına göre ilimizdeki okullaşma oranı yüksektir.

Ülkemizde, 27 öğrenciye bir öğretmen düşerken ilimizde 23 öğrenciye bir öğretmen düşmektedir. İlimizdeki öğretmen sayısının ülke ortalamasına göre iyi durumda olduğu söylenebilir.

2001-2002 öğretim yılı itibari ile ilimizde, 5363 öğrencimiz okul öncesi eğitim hizmetinden faydalanırken ülkemizde toplam 256.444 öğrencimiz bu hizmeti almaktadır. Ülke ortalamasına göre değerlendirildiğinde, toplam öğrencilerimizin %1,42'si okul öncesi eğitim alırken ilimizde bu oran %1,14'dir. İlimizde okul öncesi eğitimin özendirilmesi gerekmektedir.

İlimizde 2001-2002 öğretim yılı itibari ile toplam 4499 derslik mevcut iken ülkemizde, 144.948 derslik vardır. Bir derslikteki öğrenci sayısı, ülke ortalamasına göre, 89 öğrenci iken ilimizdeki ortalama, 81 öğrencidir.

Taşımalı eğitim hizmeti gören merkez sayısı, 2002 yılı itibari ile ülkemizde 5373, okul sayısı, 5737 ve öğrenci sayısı 636.508 'dir. Konya ilimizde de merkez sayısı, 191; okul sayısı, 703 ve öğrenci sayısı 19.169'dur. İlimizde taşımalı eğitim hizmeti alan öğrenci sayısının fazla olması eğitim kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir.

Birleştirilmiş sınıf uygulaması istatistikleri dikkate alındığında ilimizde, en büyük altı il arasında öğrenci sayısı en fazla olan şehir konumundadır. Birleştirilmiş sınıf uygulaması eğitim kalitesini düşürmektedir. İlimizde birleştirilmiş sınıf uygulaması yapan okullar için il genelinde eğitim kampanyası başlatılarak bu sayısının 12.451 öğrenciden, Bursa ilindeki öğrenci sayısı olan 3604'a düşürülmesi uygun olacaktır.

AB genel eğitim programına, 2004 yılında katılacak olan ülkemizde millî eğitim sistemi ile ilgili fiziksel alt yapının bir an önce tamamlanması zorunludur. Eğitimde kalitenin ön plâna çıktığı günümüzde genç nüfusumuzun çağın gerektiği düzeyde yetiştirmek ve muasır medeniyetler seviyesine ulaşmak için fiziksel alt yapı eksikleri olmayan sürekli iyileştirmeye odaklanmış üretici ve ezbercilikten kurtulmuş bir eğitim sistemine ulaşmak için hepimize büyük görevler düşmektedir.

İlimizde ve ülkemizde bütün vatandaşlarımızın her şeyi devletten beklemeden bu eğitim seferberliğine katkıda bulunması kaçınılmazdır.

KAYNAKÇA

Anonymous, 1999 a, *2000 Yılında Millî Eğitim*, Millî Eğitim Bakanlığı Araştırma ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, Ankara.

Anonymous, 1999 b, *Sayısal Veriler Millî Eğitim*, Millî Eğitim Bakanlığı Araştırma ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, Ankara.

Anonymous, 2000 a, *2001 Yılı Başında Millî Eğitim*, Millî Eğitim Bakanlığı Araştırma ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, Ankara.

Anonymous, 2000 b, *2000 Yılı Nüfus Sayımı*, Ankara.

Anonymous, 2000 c, *Millî Eğitim Sayısal Veriler- 2000*, Millî Eğitim Bakanlığı Araştırma ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, Ankara.

Anonymous, 2001 a, *2001 Yılı Başında Millî Eğitim*, Millî Eğitim Bakanlığı Araştırma ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, Ankara.

Anonymous, 2001 b, *Millî Eğitim Sayısal Veriler-2001*, Millî Eğitim Bakanlığı Araştırma ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, Ankara.

Anonymous, 2002, *Millî Eğitim Sayısal Veriler- 2001-2002*, Millî Eğitim Bakanlığı Araştırma ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, Ankara.

Anonymous, 2003 a, *Öğretmen Klavuzu*, Ankara.

Anonymous, 2003 b, *Eğitim Sisteminin Genel Yapısı*, Ankara.

Anonymous, 2003 c, *Basın Duyurusu*, T.C. Başkanlık DPT, 5 Haziran, Ankara.

Anonymous, 2003 d, *SOCRATES (Genel Eğitim) PROGRAMLARI*, Avrupa Birliği Eğitim ve Gençlik Programları Dairesi Başkanlığı Ulusal Ajans, DPT, Ankara.

Anonymous, 2003 e, *Leonardo da Vinci Meslekî Eğitim Programı*, AB Eğitim Ve Gençlik Programları Dairesi, DPT, Ankara.

YAYGIN EĞİTİM			
	YÜKSEK ÖĞRETİM	YAYGIN EĞİTİM KURUMLARI	YAYGIN EĞİTİM KURSLARI
	Üniversite	Pratik Kız Sanat Okulu	Okuma Yazma Kursları
	Fakülte	Olgunlaşma Enstitüsü	Meslek Kursları
	Enstitü	Yetişkinler Teknik Eğitim Merkezi	Sosyal Kültürel Kurslar
	Yüksek Okul	Meslek Eğitim Merkezi	
	Meslek Yüksek Okulu	Halk Eğitim Merkezi	
	Konservatuar	Çıraklık Eğitim Merkezi	
	Uygulama Araştırma Merkezi	Özel Eğitim	
		Eğitim ve Uygulama Okulu	
		Meslek Eğitim Merkezi	
		İş Eğitim Merkezi	
		Bilim Sanat Merkezi	
		Rehberlik Araştırma Merkezi	
		Özel Öğretim	
		Özel Kurslar	
		Özel Dershaneler	
		Meslek Kursları	
		UZAKTAN ÖĞRETİM	

ÖRGÜN VE YAYGIN EĞİTİM KURUMLARI			
ÖRGÜN EĞİTİM			
OKUL ÖNCESİ EĞİTİM	İLKÖĞRETİM	ORTAÖĞRETİM	
Ana Sınıfı	İlköğretim okulu	Genel Orta Öğretim	Teknik Lise
Ana Okulu	YİBO	Genel Lise	İnşaat Teknik Lise
Uygulama Sınıfı	PIO	Yabancı Dil Ağırlıklı Lise	Anadolu Teknik Lise
Özel Türk, yabancı, azınlık ana sınıfı	İşitme Engelliler	Anadolu Lisesi	Kız Meslek Lisesi
Diğer Kurumlar	Ortopedik Engelliler	Fen Lisesi	Kız Teknik Lise
	Zihinsel Engelliler	Anadolu Güzel Sanatlar Lisesi	Anadolu Kız Meslek Lisesi
	Özel Türk, yabancı, azınlık ilk öğretim okulu	Anadolu Öğretmen Lisesi	Anadolu Kız Teknik Lisesi
		Mesleki Teknik Orta Öğretim	Ticaret Meslek Lisesi
		Endüstri Meslek Lisesi	Anadolu Mahalli İdareler Mesl. Lisesi
		Yapı Meslek Lisesi	Anadolu Ticaret Meslek Lisesi
		Motor Meslek Lisesi	Anadolu Dış Ticaret Meslek Lisesi
		Matbaa Meslek Lisesi	Anadolu Sekreterlik Meslek Lisesi
		Tekstil Meslek Lisesi	Anadolu Otel ve Turizm Meslek Lisesi
		Kimya Meslek Lisesi	Anadolu İletişim Meslek Lisesi
		Anadolu Meslek Lisesi	Anadolu Aşçılık Meslek Lisesi
		Anadolu Denizcilik Lisesi	İmam Hatip Lisesi
		Anadolu Su Ürünleri Lisesi	Anadolu İmam Hatip Lisesi
		İşitme, Ortopedik Engelliler Lisesi	Anadolu Sağlık Meslek Lisesi

Şekil: 1
Türk Eğitim Sisteminde Örgün ve Yaygın Eğitim Kurumları

Tablo 1: Kıyaslamada Dikkate Alınan İllerin Nüfusları

İller	1990 Yılı Nüfusu	2000 Yılı Nüfusu	Artış Oranı (%)
İstanbul	7.195.773	10.018.735	33,09
Ankara	3.236.378	4.007.860	21,37
İzmir	2.694.770	3.370.866	22,38
Konya	**1.752.658**	**2.192.166**	**22,37**
Bursa	1.596.161	2.125.140	10,90
Adana	1.549.233	1.489.478	17,71
Antalya	1.132.211	1.719.751	39,71
İçel	1.267.253	1.651.400	26,47
Urfa	1.001.455	1.443.422	36,55
Diyarbakır	1.096.447	1.362.708	21,73

Tablo 2: Okul Sayısı 1998-2000 Yılı (Anonymous, 1999 b, 2000 c)

	1998 - 1999			1999 - 2000		
İller	Okul Öncesi	İlk Öğretim	Orta Öğretim	Okul Öncesi	İlk Öğretim	Orta Öğretim
İstanbul	850	1420	603	913	1490	626
Ankara	508	1300	333	540	1316	344
İzmir	424	1255	273	474	1242	283
Konya	**197**	**1337**	**220**	**215**	**1283**	**224**
Bursa	238	493	160	270	493	164
Adana	152	934	131	164	934	137
Antalya	173	1069	112	192	1046	115
İçel	272	895	118	460	917	123
Urfa	39	1374	62	43	1350	63
Diyarbakır	60	1183	55	56	1174	59
TOPLAM	**7976**	**44525**	**5708**	**8571**	**43323**	**5851**

Tablo 3: Okul Sayısı 2000-2002 Yılı (Anonymous, 2001 b, 2002)

	2000 - 2001			2001 - 2002		
İller	Okul Öncesi	İlk Öğretim	Orta Öğretim	Okul Öncesi	İlk Öğretim	Orta Öğretim
İstanbul	1002	1500	655	1064	1522	668
Ankara	575	958	352	613	910	359
İzmir	515	957	286	606	927	292
Konya	**247**	**905**	**220**	**230**	**902**	**217**
Bursa	242	567	166	274	548	172
Adana	186	705	135	209	653	142
Antalya	226	704	116	254	665	123
İçel	284	558	127	282	544	131
Urfa	48	1356	65	61	1356	64
Diyarbakır	73	871	58	61	895	62
TOPLAM	**8996**	**36064**	**5927**	**9643**	**35043**	**6063**

Tablo 4: Öğrenci Sayısı 1998-2000 Yılı (Anonymous, 1999 b, 2000 c)

	2000 - 2001			2001 - 2002		
İller	Okul Öncesi	İlk Öğretim	Orta Öğretim	Okul Öncesi	İlk Öğretim	Orta Öğretim
İstanbul	36085	1442430	327155	33406	1497565	339091
Ankara	16883	576755	165724	17807	587120	170093
İzmir	13504	453964	116025	13794	468918	117487
Konya	**3439**	**276681**	**54596**	**4716**	**288973**	**52805**
Bursa	7615	290234	74589	7731	300154	72067
Adana	5628	313648	70009	6114	331277	69422
Antalya	4508	200145	43019	5240	211579	44323
İçel	6328	233405	52602	6720	243339	52694
Urfa	1267	212929	17157	1508	231083	17433
Diyarbakır	2132	217043	25367	2762	233919	26639
TOPLAM	**207319**	**9512044**	**2013152**	**213944**	**9915280**	**2019501**

Tablo 5: Öğrenci Sayısı 2000-2002 Yılı (Anonymous, 2001 b, 2002)

	2000 - 2001			2001 - 2002		
İller	Okul Öncesi	İlk Öğretim	Orta Öğretim	Okul Öncesi	İlk Öğretim	Orta Öğretim
İstanbul	37893	1569196	355971	38961	1627982	379654
Ankara	19043	592305	176006	19084	579759	185823
İzmir	14338	475631	123275	16246	469527	135620
Konya	**5264**	**300449**	**53961**	**5363**	**297495**	**62000**
Bursa	6779	308587	76764	8692	306141	83411
Adana	6445	338184	72678	6696	336446	77520
Antalya	5699	221734	48059	6615	224846	52817
İçel	6638	249348	59180	7817	249001	62781
Urfa	1594	249234	19093	1665	263002	215891
Diyarbakır	2102	257446	30182	2383	275525	32313
TOPLAM	**228503**	**10288456**	**2128819**	**256444**	**10342730**	**2316570**

Tablo 6: Konya ve Bursa İlleri İçin Okul Öncesi Sınıflar İçin Öğrenci Sayısı

İller	1989-1999	1999-2000	2000-2001	2001-2002
Konya	17	22	21	23
Bursa	32	29	28	32

Tablo 7: Öğretmen Sayısı 1998-2000 Yılı (Anonymous, 1999 b, 2000 c)

	1998 - 1999			1999 - 2000		
İller	Okul Öncesi	İlk Öğretim	Orta Öğretim	Okul Öncesi	İlk Öğretim	Orta Öğretim
İstanbul	1767	33137	17358	1552	35698	17254
Ankara	1279	22814	12967	1244	22620	13166
İzmir	779	17449	9169	809	17088	8631
Konya	**210**	**8284**	**4668**	**269**	**8651**	**4404**
Bursa	448	8676	4653	477	9131	4774
Adana	286	9189	3715	294	9398	3773
Antalya	244	7915	3419	243	8115	3275
İçel	328	8381	3424	332	8454	3276
Urfa	62	5073	1135	94	5468	1128
Diyarbakır	134	5807	1459	128	5766	1442
TOPLAM	11825	316991	139664	11667	324835	137516

Tablo 8: Öğretmen Sayısı 2000-2002 Yılı (Anonymous, 2001 b, 2002)

	2000 - 2001			2001 - 2002		
İller	Okul Öncesi	İlk Öğretim	Orta Öğretim	Okul Öncesi	İlk Öğretim	Orta Öğretim
İstanbul	1642	39597	17380	2158	43506	18395
Ankara	1268	23387	12889	1323	23729	12485
İzmir	823	17187	7902	1107	18068	8335
Konya	**289**	**9563**	**3828**	**324**	**11189**	**4037**
Bursa	414	9708	4789	517	10532	4860
Adana	332	9512	3616	345	10513	3984
Antalya	301	8596	3191	356	8737	3068
İçel	317	9048	3307	348	9842	3665
Urfa	89	5491	1091	107	6414	1081
Diyarbakır	140	6260	1497	139	6788	1571
TOPLAM	12265	345004	134780	14525	375477	138736

Tablo 9: Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı, 1998-2000 Yılı (Anonymous, 1999 b, 2002 c)

	1998 - 1999			1999 - 2000		
İller	Okul Öncesi	İlk Öğretim	Orta Öğretim	Okul Öncesi	İlk Öğretim	Orta Öğretim
İstanbul	20	44	19	22	42	20
Ankara	13	25	13	14	26	13
İzmir	17	26	13	17	27	14
Konya	**16**	**33**	**12**	**18**	**33**	**12**
Bursa	17	33	16	16	33	15
Adana	20	34	19	21	35	18
Antalya	18	25	13	22	26	14
İçel	19	28	15	20	29	16
Urfa	20	42	15	16	42	15
Diyarbakır	16	37	17	22	41	18
Ülke Ort.	18	30	14	18	31	15

Tablo 10: Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı, 2000-2002 Yılı (Anonymous, 2001 b, 2002)

	2000 - 2001			2001 - 2002		
İller	Okul Öncesi	İlk Öğretim	Orta Öğretim	Okul Öncesi	İlk Öğretim	Orta Öğretim
İstanbul	23	40	20	18	37	21
Ankara	15	25	14	14	24	15
İzmir	17	28	16	15	26	16
Konya	**18**	**31**	**14**	**17**	**27**	**15**
Bursa	16	32	16	17	29	17
Adana	19	36	20	19	32	19
Antalya	19	26	15	19	26	17
İçel	21	28	18	22	25	17
Urfa	18	45	18	16	41	20
Diyarbakır	18	41	20	17	41	21
Ülke Ort.	19	30	16	18	28	17

Tablo 11: Şehir İlk Öğretim Okullarında Derslik Sayısı 1998-2002 Yılı

	Öğretim Yılı			
İller	1998-1999	1999-2000	2000-2001	2001-2002
İstanbul	17439	20945	21602	22822
Ankara	7501	8858	9041	9380
İzmir	5841	6520	6837	7213
Konya	**3312**	**3847**	**4280**	**4499**
Bursa	3130	3566	3693	3934
Adana	3255	3535	3985	4024
Antalya	2881	3208	3460	3490
İçel	2642	3132	3281	3672
Urfa	1541	1669	1909	1972
Diyarbakır	2210	2228	2691	2874
TOPLAM	112279	128365	138111	144948

Tablo 12: Yatılı İlk Öğretim Bölge Okulları (Anonymous, 1999 b, 2000 c)

	1989 - 1999			1999 - 2000		
İller	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı
İstanbul	0	0	0	0	0	0
Ankara	1	607	24	1	526	22
İzmir	1	1233	45	1	1190	37
Konya	**2**	**520**	**25**	**3**	**602**	**29**
Bursa	0	0	0	0	0	0
Adana	1	685	24	1	698	25
Antalya	0	0	0	2	769	12
İçel	0	0	0	0	0	0
Urfa	8	5135	156	8	5090	174
Diyarbakır	8	4727	4052	9	5418	200
TOPLAM	171	84698	3387	203	102388	3691

Tablo 13: Yatılı İlk Öğretim Bölge Okulları (Anonymous, 2001 b, 2002)

	2000 - 2001			2001 - 2002		
İller	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı
İstanbul	0	0	0	0	0	0
Ankara	2	560	38	3	890	57
İzmir	2	1792	77	2	1736	82
Konya	**3**	**724**	**42**	**4**	**1254**	**68**
Bursa	0	0	0	0	0	0
Adana	2	1152	41	2	1183	57
Antalya	2	1466	44	2	1637	55
İçel	0	0	0	0	0	0
Urfa	9	5863	161	9	6143	179
Diyarbakır	14	7291	358	13	7417	309
TOPLAM	247	131161	4589	275	139971	5556

Tablo 14: Taşımalı İlk Öğretim Uygulaması Yapan Okul ve Öğrenci Sayısı 1998-2000 Yılı (Anonymous, 1999 b, 2000 c)

	1998 - 1999			1999 - 2000		
İller	Taşımalı			Taşımalı		
	Merkez	Okul	Öğrenci	Merkez	Okul	Öğrenci
İstanbul	27	123	0	0	0	0
Ankara	125	635	10528	134	597	12118
İzmir	144	572	12700	144	503	15327
Konya	**227**	**571**	**16740**	**194**	**579**	**20336**
Bursa	153	542	17556	139	563	18930
Adana	106	160	6580	119	339	12375
Antalya	118	422	8600	130	556	15986
İçel	134	326	13992	138	346	15396
Urfa	70	700	6696	50	482	9665
Diyarbakır	29	116	2522	31	228	5278
TOPLAM	5649	22555	492975	5370	22931	621986

Tablo 15: Taşımalı İlk Öğretim Uygulaması Yapan Okul ve Öğrenci Sayısı 2000-2002 Yılı (Anonymous, 2001 b, 2002)

	2000 - 2001			2001 - 2002		
İller	Taşınan			Taşınan		
	Merkez	Okul	Öğrenci	Merkez	Okul	Öğrenci
İstanbul	36	171	3906	36	142	5169
Ankara	120	684	11212	119	645	11881
İzmir	149	583	14871	133	597	16268
Konya	**157**	**609**	**13939**	**191**	**703**	**19169**
Bursa	151	603	17182	137	563	16560
Adana	122	522	13391	123	494	14939
Antalya	120	571	15258	122	595	16475
İçel	132	483	16156	142	580	17614
Urfa	65	847	13920	66	1102	15653
Diyarbakır	38	394	6108	53	691	12810
TOPLAM	**5150**	**26950**	**569615**	**5373**	**27665**	**636508**

Tablo 16: Birleştirilmiş Sınıf Uygulaması İlk Öğretim Okulları 1998- 2000 Yılı (Anonymous, 1999 b, 2000 c)

	1998 -1999		1999 - 2000	
İller	Okul	Öğrenci	Okul	Öğrenci
İstanbul	72	4365	54	3260
Ankara	131	6344	130	5681
İzmir	238	10694	248	11355
Konya	**231**	**14542**	**246**	**14517**
Bursa	58	3095	55	2438
Adana	389	17827	331	15773
Antalya	312	12420	240	9522
İçel	173	8991	144	7546
Urfa	1053	61215	1130	65671
Diyarbakır	490	35487	792	39885
TOPLAM	**17092**	**868804**	**17138**	**907623**

Tablo 17: Birleştirilmiş Sınıf Uygulaması İlk Öğretim Okulları 2000- 2002 Yılı (Anonymous, 2001 b, 2002)

	2000 - 2001		2001 - 2002	
İller	Okul	Öğrenci	Okul	Öğrenci
İstanbul	63	3122	29	1319
Ankara	189	5684	158	4700
İzmir	292	11989	277	11672
Konya	**279**	**13942**	**291**	**12451**
Bursa	137	4075	129	3604
Adana	327	12971	263	8425
Antalya	278	9940	253	11927
İçel	157	7765	135	6212
Urfa	1168	66086	1164	68727
Diyarbakır	642	45960	653	52114
TOPLAM	**19559**	**95709**	**18517**	**914074**

SON 25 YILDA KONYA'DA BASILAN TARİH, KÜLTÜR ve SANAT KONULU KİTAPLAR

*Haşim KARPUZ**

ÖZET

Konya, her alanda olduğu gibi araştırma ve yayım konusunda da önemli birikimi olan bir şehirdir. Cumhuriyetin ilk yıllarında bu alanda verimli çalışmalar yapılmış, daha sonra bir duraklama dönemi yaşanmıştır. Son 25 yılda başta Üniversite, Vilâyet, Belediyeler, Konya Ticaret Odası ve özel yayınlar olmak üzere büyük gelişmeler yaşanmıştır. Bu yazıda tarih, kültür ve sanat alanında yayımlanan ve Konya'da basılan kitaplar üzerine kısa bir değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Konya'da basılan Tarih, Kültür ve Sanat Kitapları, Kitap basan kurumlar, Kitap basan kişiler.

ABSTRACT

BOOKS THAT WERE PUBLISHED IN THE LAST 25 YEARS KONYA ON HISTORY, CULTURE AND ARTS

Konya, as in many areas, is a well-known city for research and publishment. In the first years of the Republic, significant works were produced in this area, and then there was an unproductive period.

A major development has shown itself in the last 25 years, especially at the providence, the university, the majors, the Chamber of Commerce in Konya, and the special press. This paper tries to present a short evaluation on the boks about history, culture and arts which are published in Konya.

Key Words: Books published in Konya on history, culture and arts, Publishing Companies, Individual Publishers.

* Prof. Dr. Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Öğretim Üyesi.

GİRİŞ

Bu araştırma yazısının konusu son yirmibeş yılda Konya'da basılan tarih, kültür ve sanat konulu kitapların kısa bir değerlendirmesini yapmaktır. Aslında Konya gibi tarih ve kültür birikimi olan, üniversite şehri birçok merkezde önemli çalışmalar ve yayınlar yapılmaktadır. Benim burada yapmak istediğim çoğunun hazırlanmasına ve yayınına da tanıklık ettiğim Konya'da basılan yayınları zikretmek ve kısaca tanıtmaktır.

Konya'da son çeyrek asır içerisinde sosyal ekonomik ve sanayi alanında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmelerin büyük bir kısmı değişik kitaplarla veya dergilerle yayın haline dönüştürülmüştür. Bu araştırmada bildiri olarak sunulan ve yayınlanan araştırma yazılarına yer verilmemiştir. Zira bu alanda ve değişik konularda bildiriler bulunmaktadır. Bununla birlikte önemli olan başka yerde yayınlanmamış makâlelerden oluşan birkaç kitap ile Konya Ticaret Odası'nın Yeni İpek Yolu özel sayısı değerlendirmeye alınmıştır.

Konya'da konumuzu da kapsayan Türkiye genelinde yapılan bibliyografya çalışmalarında bilgiler bulunmaktadır. Bu bibliyografya kitaplarını şöyle sıralayabiliriz;

Ödekan, A., *Türkiye'de 50 Yılda Yayınlanmış Arkeoloji, Sanat Tarihi ve Mimarlık Tarihi İle İlgili Yayınlar Bibliyografyası*, İstanbul, 1974.

Durukan, *A., Anadolu Selçuklu Dönemi Sanatı Bibliyografyası*, Ankara, 1974.

Anonim, *Kent Araştırmaları Bibliyografyası*, İstanbul, Tarih Vakfı, 2001, s.362-381.

Konumuza giren doğrudan Konya ile ilgili hazırlanmış iki bibliyografya kitabı bulunmaktadır. Bunlar:

Erdoğan, M., *İzahlı Konya Bibliyografyası*, İstanbul, 1952.

Burada ele alınan kitapların konusu kısaca belirtilerek gerekli görüldüğünde alt bölümleri, genel bir değerlendirmeleri, bir-iki cümle ile belirtilmeye çalışılmaktadır.

Erdemir, Y.-Cirtil, S.-Özgün, S., Konya Bibliyografyası-I, Konya, 2003.

Kitapların yazarlarının künyeleri verilirken, unvanları verilmemiştir. Basım yeri Konya'dan sonra kurum adı yazılmıştır. Özel yayınlarda bu kısım boş bırakılmıştır. Şüphesiz böyle bir çalışma için Konya merkez ve ilçelerdeki bütün kitapları görmemiz ve kayıt altına almamız da mümkün değildir. Bu bakımdan "bu kitap niye yok?" ve "benim kitabım niye yok?" diye bana kimse kızmasın.

Konya'da son yirmi beş yıl içerisindeki kültür ve sanat konularındaki kitap yayınlarını başta Üniversitemiz olmak üzere Valilik, Büyükşehir Belediyesi ile ilçe belediyeleri ve Konya Ticaret Odası gerçekleştirmiştir. Özellikle 1998'den itibaren yıllık özel sayı olarak yayınlanan Yeni İpek Yolu'nda konumuzla ilgili özgün araştırma yazıları bulunmaktadır. Kurumların dışında, özel yayınevleri ve kişilerce de yayınlar yapılmıştır. Bu vesile ile Konya'nın tarih, kültür ve sanatına önemli katkılar sağlayan bu kurumları ve kitapların yazarlarına teşekkürü bir borç biliyorum.

SON 25 YILDA KONYA'DA BASILAN KİTAPLAR

Bağımsız Kitaplar

ALKAN, A., *Konya Tarihi Kentin Plânlama Sorunları*, Konya, 1994.

Konya Türbe Mahallesi tarihi alt alanının sosyal, ekonomik ve fiziksel yapısının çözümlenmesini esas alan bir çalışma

ALPEREN, B., *Beyşehir ve Tarihi*, Konya, 2001.

Tarih eğitimi almış yazar çok güzel bir monografi hazırlamıştır. Tarihten ekonomiye kadar önemli bilgiler içeriyor. Tarihi eserler bölümü (s. 70-113) de bulunuyor.

ANONİM, *Geçmişten Günümüze Ilgın*, Ilgın, Hizmet Birliği, 2001.

İlçenin coğrafi durumu, tarihi, sanat eserleri, idari durumu, bütün köyler, eğitim öğretim, kültür ve turizm, ekonomi, Ilgın'dan yetişenler, eğitime

katkıda bulunanlar ve fotoğraf albümü bölümlerinden oluşan titiz bir çalışma.

ANONİM, *Tarihten Bugüne ve Geleceğe Uzanan Konya Beyşehir (Derebucak-Höyük) 2000 Rehberi*, Konya, 2000.

Yıllık şeklinde düzenlenmiş ve derleme yazılarla zenginleştirilmiş özel bir rehber kitap.

ANONİM, Anar Eyni, *Konya*, İl Kültür Müdürlüğü, 2003.

Heykeltıraş Anar Eyni'nin bütün eserleri bu kitapta toplanmıştır. Mezahir Avşar ve İlham Enveroğlu'nun sanatçıyı tanıtan yazılarından sonra eserlerinin kataloğuna yer verilmiştir.

ANONİM, *Atatürk ve Konya*, S.Ü Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Ulu önder Atatürk'ün Konya ziyaretlerini anlatan bir kitapcık.

ANONİM, *1984 Sonrası Konya, Konya Valiliği*, 1998.

İl yıllığı şeklinde vali Necati Çetinkaya zamanında hazırlanmıştır.

ARABACI, C., *Millî Mücadele Dönemi Konya Öğretmenleri*, Konya 1991.

ARABACI, C., *Osmanlı Dönemi Konya Medreseleri*, Konya, Konya Ticaret Odası, 1998.

Yazarın doktora tezi. Konya'daki 60'ın üzerindeki medrese hakkında bilgiler kapsıyor.

ARABACI, C., *Geçmişten Günümüze Konya Ticaret Odası 1882-1999*, Konya, Konya Ticaret Odası, 1999.

Giriş, Ticaret Odalarının Kuruluş Süreci, Konya Ticaret Odası'nın kuruluşu (Osmanlı Dönemi), Cumhuriyet devrinde Ticaret Odası, belgelerle kronolojik olarak odanın çalışma alanları anlatılıyor.

ATALAY, A., *Milli Mücadele'de Konya Kuva-yi Milliyesi*, Cilt: I-II, Konya, 1997.

Yazarın aynı konuda yaptığı yüksek lisans tezinin kitaplaşmış şeklidir.

AYAZ, A., *Seydişehir Tarihi*, Seydişehir, 1993.

Şehrin kısa tarihi ile burada medfun manevi şahsiyetlerle ilgili menkıbelere yer verilmiştir.

AYTAÇ, A., *Hotamış Türkmen Kilimleri*, Konya, İl Kültür Müdürlüğü, 2003.

Karapınar Hotamış Türkmen kilimlerinin renk ve teknik özelliklerini anlatan bir çalışma. Yazarın yerinde yaptığı araştırma ve uygulamalara dayanıyor.

AYTEKİN, H., *Konya Valileri*, Konya, 1994.

Konya valilerinin kısa hayat hikâyeleri ile fotoğraflarının yer aldığı bir bibliyografya kitabıdır.

AYTEKİN, H., *Tarihi Konya Rehberi, 2003'den Kuruluşuna Konya Belediye Başkanları*, Konya, Büyükşehir Belediyesi, 2003.

Konya hakkında genel bilgilere yer verildikten sonra belediye başkanları ve hayat hikâyeleri anlatılmıştır (fotoğraflı).

BAHAR, H., *Demir Çağında Konya ve Çevresi*, Konya, 1999.

Yazarın ekibiyle, Konya çevresinde yaptığı yüzey araştırmalarını kapsayan bir çalışma. Demir Çağı anıtları ve höyüklerini kapsıyor.

BAYKARA, T., *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya*, Konya, İl Kültür Müdürlüğü, 1998.

Daha önce Kültür Bakanlığı'nca basılan kitap, yazarın doktora tezidir. Şehrin Fiziki Görünümü, Konya'da Kurumlar, Konya Halkı ve Sonuç bölümlerinden oluşuyor.

BAYRAM. M., *Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi'nde Farsça Yazma Eserler*, Konya, 1971.

BAYRAM. M., *Fatma Bacı ve Bacıyan-ı Rum*, Konya, 1994.

Anadolu bacıları teşkilatını anlatan, yazar tarafından tarihe kazandırılmış bir ahi örgütü.

BAYRAM. M., *Evhadiye Hareketi*, Konya, 1999.

Şeyh Evhadü'd-Dün Hamid el Kirmânî'nin hayatı, kurduğu tarikat ve eserlerinin ele alındığı orijinal bir eserdir.

BAYRAM. M., *Ahi Evren, İmanın Boyutları*, Konya, 2000.

Ahi Evren'nin hayatı anlatılmakta ve Metaliül-İman adlı eserinin tanıtımı yapılmaktadır.

CERAN, A.Ş., *Şeyh Sadrüddin Konevi*, Konya, 1995.

Ünlü Selçuklu din ve bilim adamı Konevi hakkında bir monografi çalışmasıdır.

CERAN, A.Ş., *Sarıcalarlı Hacı Veliler*, Konya, 1998.

Sarıcalar Merkeze bağlı bir köy. Orta Asya'dan göçmüş bir Türkmen topluluğu Hacı Veliler'in tarihini anlatıyor. Köy'de yapılan kooperatif çalışmaları ve bu aileden yetişenler tanıtılıyor. Sevgili Seyit Küçükbezirci ağabeyimizin de mensup olduğu aşiretin tarihinden izleri bulabilirsiniz kitapta.

CERAN, A., *Tarihi ve Sosyo-Kültürel Yönden Konya Bozkır*, Konya, 1998.

İlçenin tarihi, tarihi eserleri, eğitim ve sosyal durumu hakkında bir monografi çalışmasıdır.

CERAN, A.Ş., *Tarihi ve Sosyo-Kültürel Yönden Konya-Çumra Alibeyhöyüğü*, Konya, 1999.

Ceran'ın diğer ilçeler için yaptığı çalışmaların bir benzeri.

CERAN, A.Ş., *Tarihi ve Sosyo-Kültürel Yönden Konya-Akören Alan*, Konya, 2000.

Köyün tarihi, vakıfları, nüfusu, fiziki yapısı, eğitim durumu gibi konuları kapsamaktadır.

ÇIPAN, M., *Divane Mehmed Çelebi*, Konya, İl Kültür Müdürlüğü, 2002.

Mehmet Çelebi'nin hayatı ve divanının incelendiği bir araştırma.

DOĞAN, S., *Konya Su Tarihi*, Konya, Koski Genel Müdürlüğü Yayınları, 2003.

Uzun süredir Konya suları üzerine çalışan yazar, araştırmalarını kitaplaştırdı. İslam Öncesi, Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde Konya'nın su iletim sistemleri bölümler halinde ele alınmıştır. Daha sonra su vakıfları, Mir-ab teşkilâtı, Konya Ovası sulaması ve su ile ilgili efsaneler bölümler halinde ele alınmıştır.

DOĞDU, S., *Bir Erenler Diyarı Yatağan Köyü Dünü ve Bugünü*, Konya, Yatağan Köyü Derneği, 2000.

Mehmet Bildirici'nin notlarından da yararlanılarak hazırlanmış bir köy monografisidir.

EFE, A., *Yunus Emre, (Yunus Gülşeni, Hayatı, Şiirleri)*, Konya, 1997.

Yazarın özgün resimleriyle zenginleştirilmiştir.

EFE, A., *Nasreddin Hoca*, Konya, Esra Sanat Yayınları, 1998 (Türkçe, Arapça, İngilizce, Almanca).

Nasreddin Hoca'nın hayatı, fıkraları anlatılıyor. Özel olarak resimlendirilmiş.

EFE, A., *40 Büyük Eser*, Konya, Büyükşehir Belediyesi, 1998.

Aynı zamanda ressam olan yazar, minyatür tekniğinde Konya'nın 40 anıtsal mimari eserinin resmini yapmıştır. Buradaki yapılar kısa açılamalarla Türkçe ve İngilizce olarak tanıtılmıştır.

EFE, A., *Tarih-i Ali Selçuk Anadolu Selçuklu Sultanları ve Payitaht Konya*, Konya, 1998

Anadolu Selçuklu Sultanları ile tarihi hakkında yapılan popüler bir özetten ibarettir.

EFE, A., *Sahib Ata*, Konya, İl Kültür Müdürlüğü, 2003.

Ünlü Selçuklu veziri Sahip Ata'nın hayatı ve eserleri üzerine bir deneme.

EFE, A., *Anadolu Selçuklu Sultanları*, Konya, 2003.

Minyatür tekniğinde yapılmış sultan tasvirleri ve kısa hayat hikâyeleri.

EMİNOĞLU, M., *Konya Ticaret Teşkilâtı*, Dünü ve Bugünü, Konya, Konya Ticaret Odası, Konya.

Oda tarihi ve oda ile ilgili belgelerin ele alındığı bir kitaptır.

ERDEK, B., *Bütün Yönleriyle Korualan (Gezlevi)*, Konya, 1988.

Mâhalli bir tarih çalışmasıdır.

ERDEMİR, Y., *Beyşehir Eşrefoğlu Süleyman Bey Camii ve Külliyesi*, Beyşehir, 1999.

Giriş, Eşrefoğlu Süleyman Bey Külliyesi, Külliyenin Tanıtımı (cami, türbeler, bedesten, hamam ve İsmail Aka Medresesi), Değerlendirme ve Sonuç bölümlerinden oluşuyor.

ERDEMİR, Y., *Karatay Medresesi Çini Eserler Müzesi*, Konya, 2001.

Giriş, Medresenin Tanıtımı, Medresede Sergilenen Eserler, Değerlendirme Sonuç bölümlerinden oluşmaktadır.

ERDEMİR, Y., *Sırçalı Medrese Mezar Anıtları Müzesi*, Konya, 2002.

Giriş, Medresenin Tanıtımı, Medresede Sergilenen Mezar taşları, Değerlendirme Sonuç bölümlerinden oluşmaktadır.

ERDEMİR, Y.-CİRTİL, S.-ÖZGÜN, S., *Konya Bibliyografyası -I*, Konya, İl Kültür Müdürlüğü, 2003.

Konya üzerine yapılmış Arkeoloji, Sanat Tarihi, Tarih, Mimarlık ve Etnografya araştırmalarını kapsamaktadır.

ERGUN,S.N-UĞUR,M.F., *Konya Vilayeti Halkiyat ve Harsiyatı*, Sadeleştiren: Hüseyin Ayan, Konya, 2002.

1. Baskısı 1926 yılında eski harflerde yapılan kitap şu bölümlerden oluşuyor; Başlangıç, Konya İli Şairleri, Mâni, Ninni, Türkü, Ağıt, Bilmece, Atasözleri – Darb-ı Meseller, Örnek Fıkralar, Tabirler, Kinâyeler, Dilekler, İlençler, Türk Adları (Hanımların, Erkeklerin) ve sözlük. Zamanında Türk Halk bilimi için önemli olan eserin yeni harflere çevrilmesi de çok yararlı olmuştur.

ERTAŞ, M., *Karacaoğlan*, Konya, 1997.

Karacaoğlan'ın hayatı, şiirlerinden örnekler verilmiştir.

GÖLPINARLI, A., *Fih-i Mafih*, Konya, 2001.

GÖLPINARLI, A., *İbtidaname*, Konya, 2001.

Ülkemizin yetiştirdiği ünlü Mevlâna uzmanının orijinal eserleri.

GÖLPINARLI, A., *Mevlevi Âdâb ve Erkânı*, Konya, Konya ve Mülhakatı Eski Eserleri Sevenler Derneği, 2002.

GÜNDÜZ, İ., *Karapınar*, 1980.

İlçenin tarihi, tarihi eserleri folkloru üzerine yapılmış özgün bir araştırmadır.

GÜNDÜZ, İ., *Karapınar Dokumaları ve Kök Boyaları*, Konya, Karapınar Belediyesi, 1993.

İlçenin dokumaları üzerine yapılmış mâhalli bir araştırma kitabıdır.

GÜNDÜZ, İ., *Karapınar Folkloru*, Konya, 1998.

Karapınar halkbilim konularında ayrıntılı bilgiler kapsayan özgün bir çalışmadır.

HALICI, F., *Konya Şiirleri*, Konya, Konya Ticaret Odası, 1999.

Yaşayan en büyük şairlerimizden Feyzi Halıcı'nın doğup, büyüdüğü Konya üzerine yazdığı buram buram Konya kokan şiirleri.

İKİZ, M.L, *Konya Yazma Eserler Kütüphanesi Tarihçe ve Kataloğu*, Konya, 1986.

Yazma eserler kütüphanesini tanıtan bir katalog çalışmasıdır.

KARABAYIR, M., *Geçmişten Günümüze Çumra*, Çumra, 2001.

İlçenin tarihi, idari durumu, eğitim kurumları, folkloru hakkında genel bilgiler kapsayan bir çalışmadır.

KARACA, H.-KOÇ, M., *Beyşehirli Gazilerin Millî Mücadele Hatıraları*, Editör: Ahmet Atalay, Konya, 2002.

Gazilerden Mustafa Çukurkent, Mustafa İrfan İmdat, Mehmet Baş, A. Hilmi Koç ve Gazi Ali Atar'ın anıları.

KÖROĞLU, H., *Konya Lisesi Tarihi*, Konya, 1989.

Yazar uzun yıllar öğretmen olarak çalıştığı Konya Lisesi'nin tarihini ele alıyor.

KÖROĞLU, H., *Konya ve Anadolu Medreseleri*, Konya, İl Kültür Müdürlüğü, 1999.

Medreselerin ilk kuruluşundan günümüze Türk medreseleri ve Konya Medreseleri üzerine yazarın derledikleri kitaplaştırılmıştır.

KAYAOĞLU, İ., *Mevlâna ve Mevlevilik*, Konya, İl Kültür Müdürlüğü, 2002.

Mevlâna'nın hayatı, Konya'daki sosyal muhit, Anadolu'da Mevleviler gibi yazarın daha önce sunduğu bildirilerin kitaplaşmış şeklidir.

KAYSERİ, İ., *Atatürk ve Konya*, Konya, 1981.

Atatürk'ün Konya'ya yaptığı ziyaretler, Atatürk'ün konuşma metinleri, ziyaretlerle ilgili basın haberlerine yer verilmiştir. Bilindiği gibi Atatürk'ün

ataları Konya çevresinden Rumeli'ye göçmüştür. Bu sebeple Konya'yı 13 defa ziyaret etmiştir.

KESER, O., *Kadınhanı*, Konya, Kadınhanı Belediyesi, 1987.

İlçenin tarihi, devlet kurumları, mâhalli yönetimleri, folklor ve ilçede yetişenler hakkında önemli bilgileri kapsayan bir monografi çalışmasıdır.

KONER, M.M.-FAİK, B.-UĞUR, M.F.-KORU, M., *Konya ve Rehberi*, Sadeleştiren: M.A. Uz, Konya, 2000.

M.M. Koner, B. Faik, M.F. Uğur ve M. Koru tarafından 1923 yılında hazırlanan kitap yeni harflere çevrilmiştir.

KONYALI, İ.H., *Konya Tarihi*, (Tıpkıbasım), Konya, Büyükşehir Belediyesi, 1992.

Kaynak eser olan Konya tarihi özellikle, anıtların kitâbe ve vakfiyelerini vermesi bakımından çok önemli. Yeniden basımı büyük bir ihtiyacı karşıladı.

KÜÇÜKDAĞ, Y., *II Bâyezîd, Yavuz ve Kanûnî Devirlerinde Cemâlî Ailesi*, Aksarayî Vakfı yayını, İstanbul, 1995

KÜÇÜKDAĞ, Y., *Piri Mehmed Paşa*, Konya, 1997.

Büyük devlet adamı Piri Mehmet Paşa üzerine biyografi çalışması.

KÜÇÜKDAĞ, Y., *Karapınar Sultan Selim Külliyesi*, Konya, Karapınar Belediyesi, 1997

Külliye'nin banisi, mimarı, bina emini ve ustaları, Külliye'yi oluşturan yapılar, Külliye'nin vakfiyesi, vakıfları ve görevlileri üzerine yapılmış bir monografi çalışması.

KÜÇÜKDAĞ, Y.,-ARABACI, C., *Selçuklular ve Konya*, Konya Selçuklu Belediyesi, 1994.

Selçuklu, Anadolu Selçuklu tarihi, Konya tarihi, anıtlar üzerine yapılan bir çalışma.

MEYEROVİTCH, Eva.de Vitray, *Mesnevi*, Çev.: Mehmet Aydın, Konya Selçuklu Belediyesi Yayını, 1966.

Ünlü Müslüman Profesör Eva hanımın Fransızca'ya çevirdiği Mesnevi'nin mukaddimesinin Mehmet Aydın tarafından yapılan çevirisi. Giriş bölümünde yazar hakkında ayrıntılı bilgiler veriliyor.

MEYEROVİTCH, Eva.de Vitray, *Konya Tarihi ve Hz. Mevlâna*, Çev.: Melek Öztürk, Selçuklu Belediyesi, Konya.

Mevlâna dostu, merhume Eva hanımın dilimize çevrilen kitabı.

MÜLLER, K., "Yakındoğu Kervansarayları", (Çev: Şahabeddin Uzluk, Ali Osman Öztürk) *Yeni İpek Yolu (Ayrı Basım)*, Konya Ticaret Odası, Konya, 2001.

Kervansaraylar konusunda 1920 tarihinde yayınlanan ilk kitabın Türkçe'ye çevirisi.

ODABAŞI, S., *20. Yüzyıl Başlarında Konya'nın Görünümü*, Konya, İl Kültür Müdürlüğü, 1999.

Kısa sürede ikinci baskısı yapılan kitapta 20. yüzyıl başlarındaki Konya'nın fiziki yapısı, sosyal yapısı, hatırat şeklinde anlatılıyor. Şehrin soysal tarihi için önemli bir çalışma.

ODABAŞI, S., *Dünden Bugüne Konya Türküleri*, (Haz: Ali Osman Öztürk), Konya, İl Kültür Müdürlüğü, 1999.

A. Sefa Bey'in eski bir defterde bulduğu Konya türkülerinin yeni araştırmalarla zenginleştirilmiş ve kitaplaştırılmış şeklidir.

ODABAŞI, S., *Geçmişten Günümüze Konya Kültürü*, Konya, Selçuklu Belediyesi, 1999.

Yazarın Konya Halk Kültürü üzerine gazetelerde yazdığı makâlelerinin kitaplaşmış halidir. Halk edebiyatı, Halkbilim, Gelenekler, İnançlar, Konya Düğünleri, Maddi Kültür, Konya Evleri, İçme Suları, Ulaşım ve muhtelif konulardan oluşan bölüm başlıklarına sahiptir.

ODABAŞI, S., *Konya Mutfak Kültürü*, Konya, Konya Ticaret Odası, 2001.

Mutfak kültürü, mekân, araç-gereçler, Konya mutfağından tatlar, temel gıda maddelerinden oluşan bir çalışmadır.

ODABAŞI, A.S., *Konya İmajı Mekânlar-İnsanlar*, Konya, Konya Ticaret Odası, 2003.

Yazarın imaj yazılarının kitaplaştırılmış şeklidir. Konya'nın yanlış ve gereksiz yere oluşan imajına içeriden bir bakış getiriliyor.

OĞUZ, Z., *Bir Bozkır Türküsü, Beldeleri Yaylalarıyla*

Konya, Konya, Büyükşehir Belediyesi, 2003.

Fotoğrafçı, şair, öykü yazarı Oğuz'un gezi yazılarının kitaplaştırılmış hali.

OKUR, A., *Türk Resminde Naif Eğilim*, Konya, 2000.

Yazarın aynı konulu doktora tezinin basılmış şeklidir.

ÖNDER, M., *Gez Dünyayı Gör Konya'yı*, Konya, Meram Belediyesi, 1999.

Yazarın Konya tarihi, Mevlâna ve Meramı kapsayan bölümlerden oluşan kitabı. Seyâhatnamalerde Konya, Selçuklu ve Osmanlı dönemi Konya'sı, Mevlâna ve Konya, Mevlâna'dan Yunus Emre gibi bölüm başlıklarını kapsıyor. Mehmet Önder Bey'in her zamanki akıcı üslubuyla kaleme alınmış bir tarih kitabı.

ÖZCAN, M., *Muhlis Koner'den Seçme Yazılar*, Konya, 2003.

Yazar Mehmet Muhlis Koner'in yazılarından bir seçme yapılmıştır.

ÖZÖNDER, H., *Konya Velileri*, Konya, 1990

Bahâeddin Veled'den Hacı Ahmet Ağa'ya kadar Konya'da yetişmiş 41 velinin hayat hikâyesi ve eserleri üzerinde duruluyor.

ÖZÖNDER, H., *Evvel Zaman İçinde Meram*, Konya, Meram Belediyesi Kültür Yayınları, 1997.

Güzel fotoğraflar eşliğinde kısa Meram yazılarından oluşuyor. Mevlâna günlerinde, Mevlevi Kültürü ve Nezaketi, Meram'da Yaşayış ve Yaşama Sevinci, Konaklar, Aşk, Mâna ve Hatıra yüklü semtler. Ateşbâz Veli ve Mânzumesi, Cemal Ali Dede, Tavus Baba gibi yapılar ele alınıyor.

ÖZÖNDER, H., *Sille*, Konya, 1998

Sille'nin tarih, kültür ve sanatı üzerine ayrıntılı bir çalışma.

ÖZÖNDER, H., *Başara Bey ve Başarakavak Tarihi*, (Tarih, Kültür, Sanat), Konya, 2001.

Başara Bey ve Selçuklular zamanında önemli bir yerleşme olan Başara Kavak hakkında bir monografi çalışmasıdır.

SAKAOĞLU, S., *Çaybaşı Yazıları*, Konya, Meram Belediyesi, 2000.

Yazarın Konya gazetelerinde yayınladığı konu ile ilgili makâlelerinin kitaplaşmış şeklidir. Şu bölümleri kapsamaktadır: Çaybaşı Köşe Bucak, Çaybaşında İnsanlar, Bayramlar, Özel Günler, Yemeğe İçmeğe Dair, Geleneklerimiz, Türkülerimiz, Çocuk Oyunları, Kelime Dünyamız, Bir Oyun Bir Yiyecek, Büyüklerimiz.

SAKAOĞLU, S., *Konya Üzerine Şiirler*, Konya, 2002.

Beş ana bölümden oluşuyor. Konya'da Dolaşıyorum, Her Telden Konya, Güzel Meram'a Şiirler, Mevlâna Aşkına ve Bir Uçtan Bir Uca İlçelerimiz. S. 303.

Duvarlardan taşan meyva dalları,
Bir şemsiye gibi örter yolları,
Çileden çıkartır şen bülbülleri
Elvan elvan açan gülü Meram'ın (F. Halıcı)

SAKMAN, M.T., *Konyalı Mazhar Sakmandan Türküler*, Konya, İl Kültür Müdürlüğü, 1999.

Yazarın babası ünlü türkü ustası hakkında yaptığı bir çalışma. Hayatı, Türkü derlemeleri ve çevresi hakkında orijinal bilgiler kapsıyor.

SAKMAN, M.T., *Dünden Bugüne Konya Oturakları*, Milenyum yayını, İstanbul, 2001.

SAKMAN, M.T., *Ramazan Manileri*, Karatay Belediyesi yayını, Konya, 2003.

SAMUR, T., *Ilgın'da Türk Devri Yapıları*, Konya, İl Kültür Müdürlüğü, 1992.

Yazarın Ilgın'daki Selçuklu ve Osmanlı dönemi eserlerini ele aldığı yüksek lisans tezinin kitaplaşmış şeklidir.

SAMUR, T., *Akşehir'deki Türk Mimari Eserleri*, Konya, 1996.

İlçe merkezi ve yakın çevresindeki tarihi eserler hakkında yazarın yaptığı doktora tezinin kitaplaşmış şeklidir.

SARRE, F., "Konya Selçuklu Abideleri", (Çev: Şahabeddin Uzluk, Ali Osman Öztürk), *Yeni İpek Yolu (Ayrı Basım)*, Konya,1999.

İlk olarak dilimize çevrilen kitap çizim ve çok değerli fotoğrafları ile birlikte yayınlanmıştır.

ŞAFAK, Y., *Hz. Mevlana'nın Eserleri Divan-ı Kebirden Seçmeler I*, Konya, 2000.

Mevlâna'nın önemli eserlerinden yapılan derlemeler.

ŞAFAK, Y.-ÖZ, Y., *Tahir'ül Mevlevi Farsça Divançe Tercümesi*, Konya, Büyükşehir Belediyesi, 2003.

Tahir'ül-Mevlevi Mehmet Tahir Olgunun (1877-1951) Farsça yazdığı ve kendisinin Türkçeye çevirdiği divancedir.

TUŞ, M., *Sosyal ve Ekonomik Açıdan Konya*, Konya Ticaret Odası Yayını, Konya, 2001.

1756-1856 yılları arasında sosyal ve ekonomik açıdan Konya tarihi üzerine yapılmış bir doktora tezidir.

TÜRKER, M.Z., *Tarihi ve Sosyolojik Yönüyle Çumra Yörük Köyleri*, Konya, 1997.

Çumra'daki yörük köylerinin tarihçesi, eğitim durumları, folklor ve el sanatları konusunda bilgiler kapsamaktadır.

ULUSOY, M., *Konya'da Apartman Yapılarının Tarihsel Gelişimi*, Konya, 1999.

Yazarın mimarlık bölümünde sunduğu doktora tezinin kitaplaşmış şeklidir.

UZ, M.A., *Baha Veled'den Günümüze Konya Alimleri ve Velileri C. 1-2*, Konya, 1993.

Yazarın ilk biyografi çalışmalarından birisidir. Baha Veled'den günümüze 250'den fazla insanın hayat hikâyesi ve eserlerine yer verilmiştir.

UZ, M.A., 75. *Basın Yılında Mustafa Ataman*, Konya, 1997

2001'de vefât eden Konya gazetecilerinin duayeni Mustafa Ataman hakkında hazırlanmış bir biyografi kitabıdır.

UZ, M.A, *Konya Kültürüne Hizmet Edenler*, Konya, Büyükşehir Belediyesi, 2003.

Çok önemli bir biyografi çalışmasıdır. Vefat eden ve yaşayan 68 kültür adamının hayat hikâyesi ve eserlerini kapsıyor. Bir hatıramı zikrederek kitabın önemini vurgulamak isterim; Konya'da fotoğrafçılık tarihini çalışırken Selçuk Es Bey'in vefat tarihini arıyorum bulamıyorum. Sonunda Hasan Yüğrük'e telefon ettim. "Tarihini belemiyorum, ama mezarını biliyorum. Öğlede bisikletimle gidip, bakıp bildireceğim" dedi.

Makalelerden Oluşan Kitaplar:

Bu bölümde bildiri olarak sunulmamış ve daha önce yayınlanmamış özgün makâlelerden oluşan birkaç kitabı burada zikretmek gerekir.

Yeni İpek Yolu Özel Sayısı: 1-5.

Her yıl düzenli olarak, Konya ticaret odası tarafından yayınlanan özel sayılarda, daha çok üniversite öğretim üyeleri özgün araştırma yazıları yayınlanmaktadır.

Gönüller Başkenti Konya, Büyükşehir Belediyesi, 1999

Konya tarihi, kültürü ve Mevlâna hakkındaki makâlelerden oluşmaktadır.

Konya'nın Kültür Birikimi ve Selçuk Üniversitesi, Konya, Selçuk Üniversitesi, 1996

Selçuklular ve Osmanlı Konya'sında medreseler, Cumhuriyet dönemi eğitim kurumları ve Selçuk Üniversitesi tarihçesini anlatan makaleleri kapsıyor.

ANONİM, *Gez Dünyayı Gör Konya'yı*, Yapı Kredi, 2001

Konya üzerine özgün makaleleri de kapsayan ama Mevlâna'nın olmadığı, Konya tadını vermeyen bir özel prestij kitabı.

ANONİM, *Mevlâna ve Mevlevilik*, İstanbul, Karatay Belediyesi, 2002

Mevlâna, Mevlevilik ve Mevlevihâneler üzerine özgün makalelerden oluşan özel bir prestij kitabı.

ANONİM, *Millî Mücadeleden Günümüze Konya (1915-1965)*, Cilt: I, Konya, İl Kültür Müdürlüğü, 1999

Konya'nın coğrafyası, tarihi ve çeşitli makalelerden oluşan bir kitaptır.

ANONİM, *Osmanlı Döneminde Konya*, (Editör: Y. Küçükdağ), Konya, İl Kültür Müdürlüğü, 2003

Osmanlı devletinin kuruluşunun 700. yılına armağan olarak hazırlanan kitapta dönem üzerine özgün makalelere yer verilmiştir.

ANONİM, *Prof. Dr. Yılmaz Önge Armağanı*, Konya, SÜ. Selçuklu Araştırmaları Merkezi, 1993

Merhum Yılmaz Önge (1936-1992) için hazırlanmış, mimarlık ve sanat tarihi yazılarından oluşan bir kitaptır.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Dünyanın ve Türkiye'nin önemli tarihi şehirlerinden Konya'da son 25 yıl içerisinde önemli kitaplar basılmıştır. Ulaşabildiğimiz ve tanıtmaya çalıştığımız Konya baskılı kitapların yanında Konya dışında basılan önemli yayınlar da bulunmaktadır. İncelemeye çalıştığımız dönemi ve Konya baskılı kitapları şöyle değerlendirebiliriz;

1. 1980 sonrası iletişim alanındaki yenilikler ve yeni yaklaşımlar, küreselleşme olgusu ile gerek devlet kurumları ve gerekse kişiler tarih, kültür ve sanat alanında önemli açılımlar yaşamıştır. Zengin bir tarihi birikime sahip şehirde adeta eski köklerden yeni gürleyen filizler fışkırmıştır.

2. Kitap yayınları dışında kalan birçok bilimsel toplantı yapılmış ve bildiriler basılmıştır. Bilimsel bildiri kitapları yanı sıra üniversitemiz, vilayet ve belediyelerimizin desteklediği Mevlâna etkinlikleri kapsamında çok sayıda bildiri kitapları basılmıştır.

Öte yandan Güzel Sanatlar Galerisinde sürekli resim, heykel ve el sanatları sergileri açılmış, sürekli resim, ebru, el sanatı kurslarıyla önemli bir kültür ve sanat ortamı oluşturulmuştur. Bu ortama Yazma Eserler, Kütüphanesi sergileri, Büyükşehir Belediyemiz bünyesinde Güldestle klasik sanatlar mektebi, Selçuklu Belediyesi Çini Kursları, Karatay Belediyesi'nin el sanatı kursları, Meram Belediyesi'nin Konferansları önemli katkılar sağlamıştır. Konya'da oluşan bu kültür ve sanat ortamı üniversitenin her alanda katkısı büyüktür. Güzel sanatlarla ilgili olarak Kültür Bakanlığı Türk Müziği Korosu ile Konya Musiki Derneği'nin çalışmalarını unutmamak gerek. Şunu rahatlıkla söyleyebiliriz. İl Kültür Müdürlüğü ve Belediyelerin yayınları şirketleşmiş İstanbul ve İzmir'den sonra sayısal ve kalite olarak üçüncü sıradadır.

3. Bu dönemde yayınlanan kitapların bilimsel değeri konusunda kısa notlarla yetinmek zorunda kaldım. Bütünüyle bakıldığında Konya'nın tarih, kültür ve sanat varlıklarının tanıtımı ve öğrenilmesi konusunda önemli katkılar sağladıkları bir gerçektir. Konya Tarihi gibi birçok kaynak eser ile akademik çalışma olarak hazırlanmış tezler basılmıştır. Bu kitaplar arasındaki yerel araştırmalar şehrin, ilçelerin, köylerin sosyal tarihine ışık tutmaktadır. Yayınlanan kitaplar konu bakımından çeşitlilik göstermekte, sosyal tarih, anı ve kültür varlıkları hakkındakiler ön plana çıkarmaktadır. Makalelerden oluşan kitaplar arasında Yeni İpek Yolu yıllıkları çok önemli konuları kapsamaktadır. Cumhuriyet'in 75. Yılında Konya, Osmanlı Döneminde Konya, Gönüller Şehri Konya, Konya'nın Kültür Birikimi ile Konya'da basılmayan Karatay Belediyesi'nce yayınlan Mevlâna Kitabı ile Yapı Kredi Bankası'nca yayınlanan Gez Dünya'yı Gör Konya'yı, kitapları son yıllarda yayınlanan önemli kitaplardır. Bu dönemde yayınlanan kitapları bilimsel seviye bakımından ortanın üzerinde, şehrin renklerini, tadını hissettiren çalışmalar olarak görüyorum.

Yakın tarihimize baktığımızda Osmanlı döneminde önemli merkez olan Konya'da Cumhuriyet'in ilk önemli kitapları yayınlanmış, dergiler çıkarılmıştır. Daha sonra yaklaşık 30 yıllık bir duraklamadan sonra yeniden bir kültür, sanat ortamı oluşmuş ve yerel yayınlar artmıştır.

4. Bu gelişmede ilgili devlet kurumlarının yönetici ve çalışanlarının büyük katkısı olmuştur. Bu dönemde görevde bulunan valilerimiz ile kültür müdürlerimiz gerek akademik ve gerekse mâhalli araştırmacıların çalışmalarını kıt imkânlarını zorlayarak yayınlamışlardır. Üniversitede yapılan tezlerin yanı sıra bir çok bilimsel toplantı bildirileri basılmıştır. Özellikle Ulusal ve Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti ile Mevlâna kongrelerinde önemli bildiriler sunulmuştur ve yayınlanmıştır.

Büyükşehir Belediyesi'nin başlattığı kültür yayınları artmış, ilçe belediyeleri de bu alanda önemli yayınlar yapmıştır. Bu bağlamda "Konya Tarihi"nin yeniden tıpkı basım ile "Fotoğraflarla Geçmişte Konya" albümü büyük bir ihtiyacı karşılamıştır.

Konumuzla ilgili yayınlar yapan bir diğer kurum Konya Ticaret Odası'dır. Oda yönetiminin bu alandaki yayınları takdirle izlenmektedir. Bazılarını tanıttığımız kitaplar yanında popüler İpek Yolu'nda çok sayıda tarih, kültür ve sanat yazısı yayınlanmaktadır. Yıllık şeklinde yayınlanan Yeni İpek Yolu özel sayısında, akademik yazılar yayınlanmakta ve bu alanda büyük eksikliği

doldurmaktadır.

Bu kurumların yanı sıra Müze Derneği veya ilçe yönetim ve dernekleri de bu alana katkı sağlamaktadırlar. Küreselleşen dünyamızda hızlı teknolojik gelişmelerle birlikte sosyal, siyasal, kültürel ve sanat alanlarındaki değerlerimizi araştırma, koruma ve değerlendirmemizi zorunlu hale getiriyor. Bu çalışmalara mahalli yöneticilerimizin sahip çıkması çok önemli bir gelişmedir. Bu sebeple bu dönem yöneticilerinin bu yayınlara verdikleri destek Konya kültür tarihinde şükranla anılacaktır ve gelecek yöneticilere örnek teşkil edecektir.

CUMHURİYET DEVRİNDE KONYA'DA OYNANAN ÇOCUK OYUNLARI ve BU OYUNLARIN, ÇOCUĞUN GELİŞİMİ VE EĞİTİMİNE KATKILARI

*Abdülkadir KABADAYI**

ÖZET

Oyun, çocukların uyuma zamanının dışında meşgul olduğu bir etkinliktir. Çocuklar, oyun vasıtasıyla tüm bilgi ve becerilerini birleştirirler. Oyun, çocuğa pek çok katkı sağlar: çocukların problem çözme becerilerini geliştirir; sosyal ve bilişsel kapasitelerine ivme kazandırır; gerçek ve hayal arasındaki mesafenin gelişmesine yardım eder, merakı körükler, dikkat kontrolü, kendi kendini kontrolü, sosyal dil ve edebi dil becerileriyle iletişim becerilerine yardım eder, çocuğun dünyayı nasıl gördüğünü anlamak için yetişkine bir araçtır ve oyunun iyileştirici, tedavi edici yönü vardır.

Bu araştırmada, Cumhuriyetin ilânından günümüze kadar Konya il ve ilçe merkezlerinde oynanan çocuk oyunları, Konya'da doğmuş ve halen Konya'da yaşamakta olan 24 kişiyle mülakat aracılığıyla tespit edilmiş ve incelenmiştir. Canlı kaynaklarla görüşme yoluyla, yaklaşık 32 tane bireysel ve takım oyunu tespit edilmiş ve bu oyunlar bir bir tanıtılarak, katkıları; çocuk gelişimi ve eğitimi açılarından değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Konya'daki oyunlar, takım oyunları, bireysel oyunlar, Türkiye Cumhuriyeti oyunları.

ABSTRACT

A RESEARCH ON THE CHILDREN GAMES PLAYED IN KONYA PROVINCE AND THEIR REFLECTIONS TO CHILDERN'S EDUCATION

Play is what young children are involved in most

* Dr. Selçuk Üniversitesi Y.D.Y.O. Öğretim Elemanı.

of their waking hours. Through play, they integrate all their knowledge and skills. Play serves a number of functions for the young child: It aids in developing problem-solving skills; promotes social and cognitive competence; aids in the development of the distinction between reality and fantasy; promotes curiosity; helps communication, attention span, self control, social language and literacy skills; provides a vehicle for the adult to learn how children view the world; and can be therapeutic.

In this research, individual and team games the children have played in the centre of Konya and its centre towns since the declaration of Turkish Rebuclic were introduced and examined via interwiev with 24 people who were born and have lived in Konya. Nearly 32 individual and team games were found by the application of living sources and by introducing one by one, their contributions were evaluated in respect of child education and development.

Key Words: Games in Konya, team games, individual games, child development, Turkish Republic games.

GİRİŞ

"Cumhuriyet, fikren, ilmen, fennen, bedenen, güçlü ve yüksek karakterli koruyucular ister."

Mustafa Kemâl ATATÜRK

21. yüzyıla girerken çocuğun bugün hayattan duyduğu baskı, oyunu daha kaçınılmaz kılmıştır. Oyun, çocuğun kendi yararına ilgilendiği bir aktivite; çocuğun sağlıklı gelişmesi için temeldir. Oyun, tansiyonu düşürür, bilişsel gelişimi hızlandırır, keşfi artırır.

Oyun, çocuğun çocukluk döneminde sahneye koyduğu senaryonun ilerdeki hayatında bu rolü tekrarlaması ihtimalinin yüksek olduğu bir aktivite topluluğudur.

Freud ve Erikson'a göre oyun, çocuğun endişe ve çatışmalarını koordine eden, dengelemede yardım eden, insan uyumunun faydalı bir biçimidir. Çünkü oyunda, çocukların tansiyonu düşer ve çocuk hayat problemleriyle başa çıkabilir. Oyun, çocuktaki aşırı fiziksel enerjinin çalışmasına müsaade eder ve bu şekilde fonksiyonu dengeler. Oyun terapisinde çocuklar daha az tehdit görürler ve oyun içeriğinde, doğru duygularını ifade edebilirler.

Piaget, oyunu, çocuğun bilişsel gelişiminde bir ilerleme aracı olarak görmüştür. Piaget, oyunun; çocukların yeteneklerinin ve edinilmiş becerilerinin eğlenceli, bir biçimde pratik etmesine müsaade ettiğini vurgulamıştır.

Piaget, bilişsel yapıların pratik edilmesi gerektiğine ve oyunun da bu pratik için bir sahne olduğuna inanır.

Vygotsky de, Piaget'in yöntemini destekler. O, daha çok oyunun sembolik ve yap-inan kısmıyla ilgilenir, özellikle çocukların ata binerken at yerine uzun bir çubuğu kullanmasıyla ilgilenir. Çocuklar için hayali imajlar gerçek gibidir. Aileler bu imaj oyununu cesaretlendirmelidirler. Çünkü, bu teknik, çocuğun bilişsel gelişimini, özellikle yaratıcı düşüncesini hızlandırır.

Daniel Berlyne (1960), oyunu zevk alınan ve heyecan duyulan bir aktivite olarak tasvir eder çünkü, oyun hepimizde bulunan keşif iç güdüsünü tatmin eder. Oyun, insanların merak ve arzusunu, bilinmeyene yada yeni olan bir şey hakkında bilgi edinmeye, körükler.

Oyun Çeşitleri

Malden Parten (1932), çocuk oyunlarının sınıflandırılmasını yapmıştır. Bunlar; 1. Meşgalesiz oyun (Unoccupied play) 2. Tek başına oyun (Solitary play) 3. Pasif oyun (Onlooker play) 4. Paralel oyun (Parallel play) 5. İlişkili oyun (Associative play) 6. Grup oyunu (Cooperative play).

Parten'in oyun kategorileri, araştırmacı ve uzmanları, çocuğu geliştirecek oyun tipleri üzerinde düşünmeye sevk etmiş ve bunların, çocuğun gelişiminde önemli rol oynadığına inandırmıştır.

Parten'in kategorileri, oyunun, çocuğun sosyal dünyasındaki rolünü vurgulamış ve oyundaki çağdaş açı, oyunu hem sosyal hem de bilişsel açısını ortaya kor. Bugün, çocuk oyunları arasında en yaygın biçimde çalışılanlar arasında, duyumotor / pratik

oyunu, sembolik oyun, sosyal oyun, yapıcı oyun ve oyunlar mevcuttur.

Duyumotor oyun; bebeğin mevcut duyumotor şemasını egzersiz etmekten zevk duyduğu bir oyun tarzıdır. Bebekler ilk yılın ikinci yarısında, görsel ve keşfe dayalı oyunlarla ilgilenirler. 9 aylıkken, yeni objeleri, özellikle ses çıkaran oyuncakları keşif etmek isterler. 12 aylıkken, objeleri çalıştırmayı hareket ettirmeyi seçerler. Bu çağda, çocuklar, kendi hareketiyle etkileriyle hareket eden oyuncakları severler.

İkinci yılda, çocuklar, oyunun sosyal manâsını anlamaya başlarlar ve oyunları, bu sosyal bilinci yansıtır. İki yaşındaki çocuklar, mizahı olmayan fakat ilginç olan keşif oyunlarıyla, mizahı ve eğlencesi olan oyunlar arasındaki ayrımı yapabilirler.

Pratik oyunlar; oyunda yeni beceriler öğrenildiğinde yada oyun, fiziksel ve zihinsel beceriler gerektirdiğinde, davranışların tekrarından ibarettir. Pratik oyun, hayatın tüm safhasını içerirken, duyumotor oyunlar, öncelikle bebeklik dönemini kapsar. Okul öncesi dönem boyunca, çocuklar çeşitli becerileri pratik eden oyun türleriyle ilgilenirler.

Tahminler, pratik oyunların okul öncesi aktivitelerin 3/9'unu kapsadığını, fakat, ilk okul dönemi aktivitelerinin 1/6'sından daha azını kapsadığını ihtiva etmektedirler. Pratik oyunlar, daha sonraki oyun oynamada gerekli olan motor becerilerinin koordinasyon gelişimine katkıda bulunur. Pratik oyun oynama, ilkokul yıllarında düşüş göstermesine rağmen, pratik oyun aktiviteleri, atlama, koşma, kayma, sekme, top atma, vb., sık sık okul oyun alanlarında gözlemlenir. Bu aktiviteler, okul öncesi dönem'deki pratik oyunlar gibi görünür ama ilkokul çağındaki pratik oyunlar, daha önceki dönemden fark eder çünkü, okul öncesi dönemin oyunları, araçlarla daha az ilgilidir yani, ilkokul çocuğu, oyun yada sporlarda rekabet gerektiren motor becerilerini geliştirmek amacıyla pratik oyuna girerler.

Sembolik oyun; fiziksel çevreyi sembole dönüştürmekle oluşur (Smith ve Baltes, 1991). 9-30 ay yaş arası çocukların, nesneleri sembolik oyunda kullanmaları artar. Nesneleri dönüştürmeyi öğrenirler. Örnek olarak okul öncesi dönemi çocuğu, masaya, arabaymış gibi davranır ve masanın bacağını tutar ben "arabayı onarıyorum" der. Bu oyun üzerinde pek çok uzman, sembolik oyunun okul öncesi dönemin altın çağı olduğunu, çünkü sembolle oyunun, tabiat olarak sosyo-dramatizasyon içerdiğini belirtirler (Bergin, 1988). Bu yap-inan oyunu, 18 aylıkken başlar, çocuğun 4-5 yaşında zirveye ulaşır, daha sonra kademeli olarak düşer. İlk okul döneminde çocuğun ilgisi oyunlara sıçrar.

Catherine Garvey (1990), ömrünün büyük bir bölümünü, çocukları oyun oynarken gözlemleyerek geçirmiştir. Onun belirttiğine göre, sembolik oyun 3 element içerir. Obje, tema ve rol. Çocuk, suyu ya gerçek bir bardaktan yada deniz kabuğundan içer görünür. Eğer hiçbir şey yoksa, havada eliyle bir bardak, fincan işaretiyle çizer bundan içer. Her sembolik oyunun, basitte olsa bir teması vardır. çocuklar, okul, doktor, aileyi oynarken sembolik oyuncu teması, çocukların gerçek yaşam biçimini yansıtır. Bu sembolik oyunda çocuklar, pek çok rol denerler. Anne ve baba gibi bazı roller gerçek hayattan alınır. Süpermen, He-man, She-ra gibi diğer roller fantezi ürünüdür.

Sosyal oyun; arkadaşla sosyal ilişkiyi sağlayan oyun türüdür. Parten'in kategorileri, sosyal oyuna doğru yönlendirilmiştir. Sosyal oyun, okul öncesi dönemde dramatizasyon olarak artar. Arkadaşla sosyal oyun, grup oyunu, veya sosyo-dramatizasyon oyununa ek olarak, diğer bir sosyal oyun formu da, boğuşma, güreşme oyunudur. Güneş, boğuşma oyununun davranış kalıpları, düşmanca tavırlara benzer. (Koşma, kovalama, güreşme, itme, vurma gibi). Fakat bu boğuşma oyununun sonucu, abartılmış hareketler yada bunun bir oyun olduğunu bildiren el hareketleriyle, kahkahalarla sonuçlanır.

Yapıcı oyunlar; fikirlerin sembolik temsiliyle duyumotor aktivitelerinin birleşmesinden oluşur. Çocuğun kendi yaratıcı gücüyle bir ürünü yapmasıyla yada bir problemi çözmesiyle oluşur ve okul öncesi dönemde sembolik oyunun artıp, duyumotor oyununun düştüğü gibi yapıcı oyun artar. Okul öncesi dönemde bazı pratik oyunlar, yapıcı oyunlarla yer değişir. Pratik oyun olarak çocuğun, boyalarla oynaması yerine, yapıcı oyun olarak; boyayla insan yada ev resmi çizmeye çalışması gibi. Bazı araştırmacılar, yapıcı oyunun okul öncesi yıllarda en yaygın oyun olduğunu söylerler. Yapıcı oyun, ilkokul döneminde de hem okul içi hem de dışında ani bir oyun biçimidir. Yapıcı oyun, sınıfta iş merkezli izin verilen oyunvari aktivitelerden sadece bir kaçıdır.

Yapıcı oyunlar, problem çözme, düşünce becerileri, akademik beceri öğrenmeyi ilerletmek için ilk okulda da kullanılır. Pek çok eğitimci, yaratıcılığı desteklemek, fikirlerle oynamayı yüreklendirmek ve mizah içeren sınıf aktivitelerini plânlarlar (Bergin; 1988). Eğitimciler, aynı zamanda, bilgisayar oyunlarını, sanatsal becerilerin ifadesini, hayati hikayeler yazma gibi oyun performanslarını da sık sık desteklerler. Yine de, ilk okul döneminde, iş ve oyun arasındaki farklılıklar berraklaşır.

Oyunlar, bir yada birden çok bireyler arasında yarışma ve kurallar içeren zevkli aktivitelerdir. Okul öncesi dönemi çocuğu, sırayla yapma ve karşılıklı işdeşlik kuralları içeren sosyal oyun tipine katılmaya başlayabilirler. Bir araştırmada, 10-12 yaşlar arasında, en çok oyun oynama vakasının oluştuğu belirtilmiştir (Eiferman 1971). 12 yaşından sonra, oyunun popülaritesinde bir düşüş vardır ve yerini pratik oyuna bırakır (Bergin: 1988).

İlk okul döneminde, oyunlar meydan okumanın manasızlığını gösterir. Bu meydan okuma, eğer iki yada daha fazla çocuk oyunun kuralını anlamak ve oyunu oynamak için istenen beceriye sahipseler, mevcuttur. Çocukların ilgilendiği oyunun türleri arasında, tang oyunu gibi sürekli ve istikrarlı oyunlar, bilye oyunu gibi sürekli sıralı oyunlar vb..

Özet olarak, oyun yeni doğmuş çocuğun duyumotor becerisinin basit egzersizinden, okul öncesi dönemi çocuğunun şu üç tekerlekli bisiklete binmesine, yada daha büyük çocukların organize spor oyunlarına katılmasına kadar gider.

Oyunun Fonksiyonları

Yıllardır, oyunun fonksiyonlarını ortaya koymak için her gün artan sayıda araştırmalar ve deneyler yapılmaktadır. Aşağıdaki araştırmalardan bazıları oyunun fonksiyonlarına iyi birer örnek teşkil etmektedir.

Christie ve Johnson'a (1983) göre, oyun bilişsel gelişimi, özellikle, yaratıcı düşünce ve problem çözmeyi geliştirir. Dahası, oyun aracılığıyla, çocuklar, etkili birer problem çözücü olmak için ihtiyaç duyulan plânlama becerilerini öğrenirler (Rosen, 1974). Hayale dayalı oyun deneyimi, pozitif davranmayı, kendini kontrolü ve diğer çocuklarla etkileşim ve iletişime girme yeteneğini geliştirir (Freyberg, 1975). Materyallerle oyun oynamak, çocuğun daha sonraki yıllarda problem çözmede kullanacağı araçlara yardım eder. Çubuk ve mandallarla serbestçe oynama şansını yakalayan çocuklar, daha sonraki yıllarda kendilerinin ulaşamayacağı bir yerdeki ödüle ulaşmak için bu araçları etkili olarak kullanabilmişlerdir (Bruner, 1990).

Rubin (1982), yapıcı yada fonksiyonel olmasına bağlı olarak tek başına oyunun, bazı değerlere sahip olduğunu bulmuştur. Bulmaca ve bloklarla oyun gibi paralel yapıcı oyunların, yüksek sosyal ve bilişsel yetilerle pozitif yönde bir ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Paralel fonksiyonel oyunlarda harcanan zamanın, düşük sosyal ve bilişsel yetilerle ilişkisi bulunmuştur.

Dramatik oyun aracılığıyla çocuklar, gerçekle, hayal arasındaki mesafeyi hızlı geliştirmişlerdir (Scarlett, 1981). Hayali oyun arkadaşları olan çocuklar, sağlıklı, zeki, hayalci ve yaratıcı eğilimlidirler.

Dramatizasyona dayalı oyunların da, hem normal çocuklar hem de duygusal ve davranış yönünden problemli olan çocuklar üzerinde (Brown, Curry, Tittnich, 1971) ve normal tıbbi gözetim açısından endişeleri ve korkuları olan çocuklar üzerinde iyileştirici bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir (Henkens-Matzke Abbott, 1990; Klein, 1979).

Edebiyat ve dil gelişimi, çok çeşit oyun etkinlikleriyle desteklenmektedir. Sembolik oyunla, akıllı davranış arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur. Hikâye anlatımı, kavrama ve öğrenmeyi hızlandırmıştır (Pellegrini, 1985). Oyun, dil ve sosyal gelişimi hızlandırır (Monoghen, 1985).

Oyun esnasındaki sosyal etkileşim, çocukların daha az bencil davranıp, başkalarının bakış açılarından bakabilmeyi pratik ettiğinden, sosyal gelişimi de hızlandırır. Oyun, çocukların dili gerçek hayattaki gerçek durumlara uygulayabilme şansı verdiğinden, dil gelişimine de katkısı büyüktür.

Küçük çocukların role dayalı oyunları, diğer insanların sosyal yaşamına bir pencere açar (Mc Loyd, Ray ve Eter Lewis). Role dayalı oyunlar, çocukların dil gelişimi ve bakış açısını destekler.

Sosyal oyun, olgunlaşmayı hızlandırır: çocuklar, hayali oyunlar oynadıklarında, hayali olmayan oyunlar oynamaya göre daha olgun davranırlar (Berliner, 1990). İlköğretimde çocuklar, genellikle arkadaşlarını, hem cinslerinden seçerler. Çocuklar

aynı zamanda, kızlar ve erkek çocukları arasında bir yarışma düzenlerler. Erkek çocuklar, daha çok harekete dayalı oyunlarla ilgilenir ve erkek çocukların kendi aralarında daha çok anlaşmazlık çıkar. Kızlar, kendi aralarındaki problemleri daha basit yollardan çözmeye eğilimlidirler (Garvey, 1990). Oyun, engelliler de dahil olmak üzere, tüm çocukların öğrenme ve kendilerini ifade etme aracıdır (Wishon, 1986). En önemlisi de, oyun etkinlikleri, eğlence olsun diye yapılır (Kramer ve Schaefer-Hernan, 1991).

Oyunun Çocuğun Gelişim Alanlarına Katkıları

Oyun, artan etkileşim, değişik toplumsal rolleri deneme fırsatları kadar, hareket, biliş, yaratıcı düşünce becerilerini sınama fırsatları sağlayarak, çocuğun ruhsal, duygusal,

zihinsel gelişimini de olumlu yönde destekler. Bu noktada, oyunun, çocuğun gelişimine katkılarını alt başlıklar halinde aşağıdaki şekilde açıklama faydalı olacaktır.

Oyunun, Çocuğun Toplumsal Gelişimine Katkıları

Oyun çocukların en doğal anlaşma ortamıdır. Bir araya gelen iki küçük çocuk, daha bir birinin adını öğrenmeden oynamaya koyulurlar. Çünkü oyun, onların ortak dilidir. Ancak birlikte oynayabilmek için, oyuncakları paylaşmak, oyun kurallarını bozmamak gerekir. Oyunun çekiciliği üç yaşından başlayarak çocukları işbirliğine iter. Böylece oyun, çocuğun toplumsal bir varlık olarak gelişmesinde doğal ortam olur (Yörükoğlu, 1994).

Oyun, eğlence olmasının yanında, büyüyen çocukların toplumsallaşmasında bir dizi işlev görür. Çocuklar, oyunda dünyayı olabileceği gibi ve olmasını istedikleri gibi ele alma şansına sahiptirler. Bundan dolayı çocuklar, oyun aracılığıyla gerçek davranıştan kaynaklanabilecek tehlikelerle karşılaşmaksızın farklı davranışları ve toplumsal rolleri deneyebilir (Onur, 1995). Oyunun tadı, bencilliği de bertaraf etmede kendini hissettirir. Oyun aracılığıyla gelişen arkadaşlık ilişkileri toplu oyunlarda, giderek daha düzenli bir işbirliğine yol açar. Bu toplumsal ilişki ve işbirliği, ilkokul çağında takım oyunlarına doğru gelişir.

Oyunun, Çocuğun Bilişsel ve Yaratıcı Düşünce Gelişimine Katkıları

Oyun, bilişsel gelişim için gerekli olan uyarılmayı sağlar. Bu durum, bebeklikte nesnelerin manipülasyonu ve kimlikleşmesiyle başlar (Fenson ve diğer., 1976) ve ergenlikte ve yetişkinlikte yaratıcı problem çözmeyle sürer. Oyun, çocuğun yaratma ortamıdır. Oyunda, çocuğun kullandığı tahtadan yapılmış kılıç ona göre, dünyayı fetheden bir silâhtır, elindeki oyuncak kamyon, yoldaki tüm ağır vasıtaları geçen ve sollayan bir araçtır. Bu tür oyunlarla, çocuk, yaşının ve boyunun küçüklüğünü, güçsüzlüğünü hayalinde de olsa aşmış ve özendiği büyüklerle boy ölçüşebilecek durumdadır artık.

Her yaratıcılığın temelinde oyunun var olduğunu söylemek yanlış olmaz. Oyun bir ayağı hayal dünyasında, öbür ayağı da gerçekler dünyasında bir köprü olduğundan ve çocukta bu iki dünya arasında gidip gelirken, çizgi, şekil, biçim, resim ve ses olarak bir şeyler ortaya çıkarır, bu da onun yaratıcı düşüncesinin gelişimine ivme kazandırır.

Oyunun, Çocuğun Ruhsal ve Kişilik Gelişimine Katkıları

Bir zamanlar, kimilerince zaman kaybı olarak düşünülen çocuk oyunları, bu gün çocuğun ruhsal ve kişilik gelişiminin önemli bir yönü olarak düşünülmektedir. Yörükoğlu'na göre (1994, 67), önemi çok eskiden beri bilindiği halde, oyunun eğitimde bilinçli olarak kullanılması yeni sayılır. Freud ve onu izleyen psikologlar ve psikiyatristler, oyunun kişilik gelişimine katkısını göstermişler, çocuğu tanımada değerli bir araç olduğunu ortaya koymuşlardır. Bu önemli gelişme, çocuğun ruhsal uyumsuzluklarının sağaltımında en etkili yöntemin, oyunla sağaltımın doğmasına yol açmışlardır.

Oyunun, Çocuğun Dil / Düşünce Gelişimine Katkıları

Ağırlıklı olarak toplumsal bir araç olarak görünse de oyun, ikili yada daha çok gruplarla oluşturulan etkileşim ve iletişim sonucu çocuğun dili ve düşüncesini etkili kullanabilmesine yol açar. Çocuk, oyun aracılığıyla oyun ortamındaki istek, görüş ve düşüncelerini, sosyal kabul görmek için, belli bir düşünce sistemi içerisinde, oyun arkadaşlarına, anlatmak ve aktarmak durumundadır. Bunu başarabilmesi için de çocuk, dil içi kurallarından olan semantik, sentaks, fonoloji ve morfoloji ve dil ötesi kurallarından olan söylem çözümlemesi ve pragmatiği etkili olarak öğrenme ve kullanma

ihtiyacı duyar ve bu özellikleri, oyun aracılığıyla hızlı ve etkin bir biçimde öğrenebilir.

Oyunun, Çocuğun Fiziksel Gelişimine Katkıları

Oyunun çocuğun, sosyal, ruhsal, zihin ve dil gelişiminde olduğu kadar, onun fiziksel gelişimine de katkısı yadsınamayacak derecede önemlidir. Birçok oyun çeşidinin fiziksel doğası (tırmanma, koşma, atlama, yuvarlanma, gerinme vb.), hareket becerilerinin ve eş güdümün gelişmesine yardım eder. Çocuk, oyun aracılığıyla, bilinçli yada bilinçsiz olarak, fiziksel gelişimini, örneğin, basketbol oynayarak ve barfiks çekerek boyunu uzatmaya, bilek güreşi yaparak, kol kaslarını geliştirmeye, bisiklete binerek ve koşarak ayak kaslarını geliştirmeye vb. tamamlamaya çalışır.

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, Cumhuriyetin ilânından günümüze kadar, Konya il merkezinde bireysel ve takım olarak oynanan çocuk oyunlarının tespiti ve bu oyunların çocuğun gelişim ve eğitimine katkılarını değerlendirmektir.

Yöntem

Bu çalışmada, araştırma modellerinden, görüşme (mülakat) yöntemi kullanılmıştır.

Karasar'a göre (1998), görüşme, bireylerin çeşitli konulardaki bilgi, düşünce tutum ve davranışları ile bunların olası nedenlerinin öğrenilmesinde en kestirme yol olarak kullanıla gelmiştir. Görüşme ile veri toplamanın geniş uygulama alanı vardır ve görüşme, özellikle üst yöneticilerden, çocuklardan, okuma – yazma bilmeyenlerden veri toplamak için idealdir.

Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın çalışma evrenini Konya il merkezi ve merkez ilçeleri Meram, Karatay ve Selçuklu merkez ilçelerinde yaşayan insanlar oluşturmaktadır. Örneklemi ise, Konya merkez ve merkez ilçelerden Karatay, Meram ve Selçuklu ilçelerinde doğmuş ve çocukluk dönemini adı geçen ilçelerde geçirmiş olan ve yaşları 85 ile 05 olan 24 canlı kaynak oluşturmuştur. Araştırma, Cumhuriyetin ilânından günümüze kadar olan süreyi kapsadığından, örneklemdeki deneklerin seçiminde sistematik bir sıra güdülmüş ve oyunlardaki değişimler hakkında yargı ve yorumda bulunmak için deneklerin Cumhuriyet'in ilânını da görmüş hâlâ günümüzde hayatta olan kimselerle, onları takip eden nesiller arasında bir paralellik kurmak için, denekler arasında (85-05) 5'er yaş tedricen fark olmasına özen gösterilmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın Süreci

Bu çalışmada, görüşmeci, kaynak kişilerle, görüşme türlerinden bireysel görüşme tekniğini kullanmıştır. Bireysel görüşmede, görüşmeci ile kaynak kişi dışında kimse bulunmaz. Kişiye özel bilgiler, ancak bireysel görüşmelerde elde edilebilir (Karasar, 1998).

Görüşme Kılavuzu

Görüşme kılavuzu, görüşmecinin, kaynak kişiyle karşılaştığında başlayan ve ayrıldığında sona eren görevlerini, değişen ayrıntılarda içeren belgedir: Kendisini nasıl tanıtacağı, amacını nasıl açıklayacağı, kaynak kişiden beklenenin neler olduğunun açıklanması, hangi soruların nasıl ve hangi sırada sorulacağı, kayıt işleminin nasıl yürütüleceği, görüşmenin hangi ifadelerle bitirileceği gibi (Karasar, 1998). Araştırmacı, kaynak kişiye, önce kendisini tanıtmış ve araştırmanın içeriği hakkında kaynak kişiyi bilgilendirdikten sonra, "Çocukluğunuzda, sokak, ev, takım, bireysel, cinsiyete dayalı oyunlardan erkek / kız yada karma, kış, yaz, bahar oyunlarından hangilerini oynardınız, ve bu oyunları nasıl oynardınız?" sorusunu yöneltmiştir. Ayrıca görüşme kılavuzunda, kaynak kişinin, adı ve soyadı, mesleği, çocukluk yıllarında oturduğu mahallenin / merkez ilçenin adı (değişmişse yeni adı), yaşı vb. yer almıştır. Kaynak kişiden istenen verilerin noksansız alınabilmesi, onların objektif davranabilmesi için, araştırmacı onları, yeterince motive ettiğini varsaymıştır.

Verilerin Kaydedilmesi

Görüşmede, verilerin kaydedilmesi, görüşmecinin sorumluluğunda olduğundan, görüşmeci, kaynak kişiyle mülakat esnasında donanım olarak daima hazırlıklı durumdadır. Görüşmeci, görüşme anında yada hemen sonra, özet niteliğinde notlar tutmuş, önceden hazırlanmış görüşme kılavuzu üzerindeki matbuu kısımları doldurmuş ve özet bilgi niteliğinde araştırmayla ilgili bazı notlar tutmuştur.

Bulguların Değerlendirilmesi ve Yorumu

Canlı kaynaklarla yapılan görüşmeler sonucunda Cumhuriyetin ilânından günümüze kadar Konya il ve ilçe merkezlerinden Meram, Karatay ve Selçuklu da oynanan çocuk oyunlarıyla ilgili elde edilen bilgiler aşağıda sınıflandırılmıştır.

Konya İl ve İlçe Merkezlerinde Çocukların Oynadığı Takım Oyunları:

1. **Bilye-Boncuk Oyunu :** Genellikle iki kişiyle oynanan bu oyun tipik bir saha / sokak oyunudur. Zemine bir üçgen çizilir ve oyuncular bu üçgenin içine kaç tane bilye koyacaklarına karar verdikten sonra ikili veya üçlü vb. üçgenden 2.5-3 metre uzakta bir sınır çizgisi çizerek bu sınırı aşmadan üçgenin içindeki bilyeleri vurmaya çalışırlar. Oyuncu sıralanmış biyeleri vurduğu yerden itibaren kazanır, eğer sağ baştaki yada sol baştaki bilyeyi atarak vurabilirse bilyelerin hepsini kazanır.

2. **Çelik-çomak Oyunu:** Bu oyun düz ve yıldırmalı olarak iki türlü oynanır. Düz çelik-çomak oyununda, Bir daire çizilir ve dairenin içine sayma yöntemiyle bir ebe seçilir. Bir kaç kişiden oluşan oyuncu grubu, çemberden belirli bir mesafe uzaklıkta beklerler ve ebe 12-17 cm'den oluşan çeliği yaklaşık 1 metrelik bir çomakla vurur ve karşı oyuncular çeliği yakalamaya çalışırlar. Çeliği yakalayan oyuncu ebe olur ve oyun bu sirkülasyonda sürer gider. Yıldırmalı çelik-çomak oyununda ise, düz çelik çomak oyunundaki gibi oyun başlar fakat ebe vurduktan sonra oyunculardan biri çeliği yakalarsa ebe değişir ama ebenin yeri daireyle sınırlı değildir. Oyun, oyuncunun çeliği tuttuğu yerden itibaren, ebe değişerek ve yeni bir mesafe tayin ederek devam eder. Oyuncu, ebenin vurduğu çeliği düşürür tutamazsa, ebe çeliği düştüğü yerden tekrar vurur ve bu böylece mahalleyi dolaşana kadar yani oyuncular koşmaktan, çeliği tutmaya çalışmaktan yıldırılana kadar devam eder.

3. **Fırça Oyunu:** Değişik yörelerde, fırıldak, pırlak veya topaç çevirme olarak adlandırılan bu oyun Konya'da adıyla ilgisi olmayan bir ifade biçimiyle adlandırılmaktadır. Konya'da fırça oyunu da kabaralı ve çivili olmak üzere iki şekilde oynanmaktadır. Kabaralı fırça oyununda topacın uç kısmında raptiye biçiminde bir uç vardır. Bal mumuna batırılmış bir iple sarılan fırça (topaç) hızla sipin attırılarak yere vurulur ve topaç yerde hızla dönmeye başlar. Burada fırçanın dönüş süresi önemlidir. Fırçası en uzun süre uğunan, dönen oyunu kazanır. Bazen topacın durması beklenmez ve oyuncu uzun bir kamış sopa ile uğunan topaca vurarak topacı mahallenin içinde gezdirebilir. Çivili fırça oyununda ise, bir daire çizilir ve sayma yoluyla bir ebe seçilir ve diğer oyuncular dairenin içine topaçlarını bir birine dayayarak papatya biçiminde sıralarlar. "Gabaralı" fırçanın aksine çivili topaçta topacın uç kısmında "gabara" yerine çivi vardır ve oyuncu çivili topacı iple sarar, fırçaya sipin attırarak diğer topaçların tam merkezine hızla vurur ve diğer topaçlar dairenin dışına dağılırken ebenin topacı dairenin dışına çıkamayan topaçları uğunarak ve onlara dokunarak dairenin dışına çıkarır ve ebe dairenin dışına çıkan topaçları kazanır.

4. **Fotak (Taş) Oyunu:** Bu oyun yassı taşlarla oynanan tipik bir taş oyunudur. Saymayla bir ebe belirlenir. Bir daire çizilir ve içine oyuncu sayısı kadar yassı taşlarla bir kule oluşturulur. Oyuncular, daireden 4-5 metre uzaktan dairenin içindeki kuleyi ellerindeki taşla vurmaya çalışırlar. Birinci oyuncu taşı atar kuleyi yıkamazsa bekler, ikinci oyuncu da vuramazsa o da bekler, örneğin üçüncü oyuncu vurursa ebe kuleyi yeniden oluşturana kadar taşları atan diğer oyuncular koşup kendi attıkları taşlara basmak zorundadırlar eğer oyunculardan biri kendi taşına basmadan ebe, kuleyi dizip bu oyuncuya dokunursa ebe, el değişir, ebe, dokunamazsa oyun yeniden başlar ve böyle devam eder.

5. **Körebe Oyunu:** Tipik bir takım oyunu olan körebe oyunu, 4-5 yada daha fazla oyuncu grubuyla oynanır. Sayışarak bir ebe belirlenir ve oyuna ismini de verdiği üzere kalın bir bantla / bezle ebenin gözleri bağlanır. Gruptaki diğer oyuncular, ebe ortada olmak üzere, ebeden en fazla 1-1,5 metre uzak bir daire içine dağılırlar ve "Ebe beni bulamaz! Ebe beni tutamaz!" diye ebeye seslenerek, tekerlemeyle, ebenin kendilerini tutmasını isterler. Bu arada ebeyi yanıltıp, duvara, ağaca çarptırırlar ve eğlenceli bir ortam doğar. Bu kovalamaca, ebe bir oyuncuyu tutana kadar devam eder, Yakalanan oyuncu, ebe olur ve oyun, bu şekilde sürer gider.

6. **Beş taş Oyunu:** Adından da anlaşılacağı üzere, bu oyun en az 2 oyuncu ve beş adet çakıl taşıyla oynanır. Bu oyunda, sayışarak oyuna ilk başlayacak oyuncu belirlenir. Oyuncu beş tane çakıl taşını yere atar ve taşın birini havaya atarken yerdeki taşları bir bir avucuna toplar. Bu esnada, oyuncu, yerdeki taşı alamazsa, oyun, el değiştirir. Oyuncu, ikinci sette, bir eliyle köprü kurup diğer eliyle hem

taşı havaya atar hem de taşları bu köprüden bir bir geçirmek durumundadır. Bu işlem bitince, oyuncu, taşı havaya atarken yerdeki taşların hepsini avucuyla bir hamlede alır ve taşların hepsini havaya atarak, taşların hepsini elinin tersinde tutmaya çalışır. Bu süreç içinde, oyuncu yanarsa / yanılırsa, oyun el değiştirir.

7. Dokuztaş Oyunu: Yere dama biçiminde bir şekil çizilir ve iki kişi, farklı renkteki taşlarını rasgele karelere çizerler. Buradaki, en önemli nokta, rakip oyuncunun taşlarını, dikey, yatay, yada çapraz olarak bir araya getirmemesi için diğer oyuncunun kendi taşlarıyla sürekli araya girerek bu sistemi bozarken, kendisi de yatay, dikey yada çapraz olarak üç tane taşı bir araya getirmeye çalışmasını ihtiva eder. Bir damayı andıran bu oyunda, en fazla dikey, yatay ve çapraz olarak taşları bir araya getiren oyuncu kazanır.

8. Uzun Eşek Oyunu: 4-5 kişiyle oynanan tipik bir takım oyunudur. Bu oyunda oyuncular iki gruba ayrılır ve takımın biri sayma yada kura yöntemiyle ebe seçilir ve ebe takımın oyuncularından biri duvara sırtı dönük yaslanır diğer oyuncular bir birinin apış arasına arka arkaya gelecek biçimde yere paralel biçimde sıralanırlar ve diğer takımın en iyi sıçrayan oyuncusu koşarak gelir ve en önde yatan oyuncunun sırtına atlar daha sonra diğer oyuncular da her biri bir oyuncunun sırtına atladıktan sonra ebe takımın ayaktaki oyuncusu 10'a kadar sayar eğer yere yatan oyuncular yıkılmadan üzerindeki oyuncuları üzerlerinde tutabilirlerse ebe diğer takım olur eğer tutamazlarsa ebeliğe devam ederler.

9. Taklalı Kümbet Oyunu: Bu oyunda tipik bir takım oyunu olup 4 kişiyle oynanır. 4'er kişilik iki takım oluşur ve sayma yöntemiyle takımın biri ebe seçilir. Ebe takımın oyucularından ikisi sırt sırta gelecek şekilde ayakta dururlar ve diğer iki oyuncu yere paralel eğilerek kafaları karşılıklı olarak diğer iki oyuncunun popolarına yaslarlar ve diğer takımın oyuncuları bir bir gelerek oluşturulan bu kümbet üzerinden takla atarlar. Eğer takımdan bir oyuncu taklayı tam atamaz ve düşerse ebe takım yer değişir. Eğer takımdaki her kes takla işlemini düşmeden ve doğru sergilerlerse ebe takımın ebeliği devam eder.

10. Saklambaç Oyunu: Bu oyun bir takım oyunudur. Bir oyuncu grubu, sayışarak bir ebe seçerler. Ebe, duvarın bir noktasına yüzü koyun yaslanarak 1'den 100'e kadar sayar ve bu esnada diğer oyuncular bir yerlere saklanmak zorundadırlar. Ebe, bu oyuncuları aramaya başlar ve ebe, bir oyuncuyu görüp de koşarak duvara sobelerse ebe, sobelenen oyuncu olur eğer ebe oyuncuları ararken oyunculardan biri koşarak gelip ebeyi sobelerse ebe, yeniden ebe olur ve oyun bu şekilde sürer gider. Son zamanlarda, bu oyunun adına toplu saklambaç ta denmektedir. Bu oyunda da kurallar aynı olup sobe merkezi, duvar yerine, toptur.

11. Aşık Oyunu: Cumhuriyetin ilânının ilk yıllarında gözde olan bu oyun, bilye oyununun değişik bir versiyonudur. Bu oyundaki en önemli araçlardan biri olan aşık, koyunun eklem yerindeki kaval kemiğidir. Bu kemik çıkarılır ve iyice kazınır. Kemiğin hızlı gitmesi için ağır olması gerektiğinden kemiğin içine, eritilerek kurşun dökülür. Sayma yöntemiyle ebe seçilir. Yere bir daire çizilir ve diğer oyuncular, aşıklarını bu dairenin içine sıralarlar. Ebe oyuncu belli bir mesafeden kendi aşığını falso verip çevirerek yerden hızla dairenin içindeki aşıkları vurmaya çalışır ve vurduğu aşıkları kazanır.

12. Harmanbiş: Tipik bir toprak ve su oyunudur. Önce topraktan bir kümbet yapılır ve kümbetin üzeri şu ile sulandırıldıktan sonra avuç içleriyle kümbet sıkıştırılır. Biraz bekledikten sonra kümbet güneş altında hafif kurumaya yüz tuttuğunda 3-4 kişi kümbetin çeşitli yerlerinden alttan köstebek gibi oymaya başlarlar ve her oyuncu oyduğu kısımdan kümbetin içindeki toprağı boşaltmaya başlar ve kümbet neredeyse yürüyen bir kaplumbağa şeklini, aldığında kümbetin tepesi delinerek oradan aşağıya su akıtılır ve suyun oyuncuların oyduğu deliklerin birinden akması beklenir ve suyun dışarı sızdığı oyuk sahibi oyuncu cezalandırılır.

13. Mendilim Köşe Köşe: Bir takım oyunu olan bu türde, oyuncular, 3-4'erli iki gruba ayrılır. El ele kenetlenerek düz bir sıra halinde sıralanırlar ve "Mendilim köşe köşe sizden bize kim düşe" tekerlemesini söyledikten sonra diğer gruptan kuvvetli bir oyuncu hızla koşarak sırayı bozmak için, karşı grubun kenetlenmiş kollarına kendisini, hızla bırakır. Eğer kenetlenmiş kolları çözebilirse oyun devam eder bozamazsa ebelik, diğer gruba geçer.

14. Yedi kiremit: Bir grup oyunu olan Yedi

kiremitte, oyuncular, iki gruba ayrılır ve sayma usulü ile bir grup ebe seçilir. Bir daire çizilir, dairenin içine yedi tane kiremit üst üste konarak bir kule oluşturulur. Ebe takımın oyuncuları, dairenin yanına toplanır ve diğer takımın oyuncularından bir oyuncu 4-5 metre uzağa çizilen çizgiyi sınır alarak bu kuleyi, topla yıkar ve kendi takımının oyuncuları etrafa dağılır ve ebe takımın oyuncuları, diğer takımın oyuncularını paslaşarak topla vurmaya çalışırlarken bu takımın oyuncuları yıkılan kiremitleri tekrar üst üste koymaya, kuleyi yeniden yapmaya çalışırlar ve ebe takımın oyuncuları, diğer takımın oyuncularını vurmaya çalışırlar. Eğer, ebe takım, diğer oyunculardan birini kule tamamlanana kadar vuramazsa ebe takım yeniden ebe olur, eğer vurursa ebelik takım değiştirir.

15. Filcan (Fincan) Oyunu: Bu oyuna 60'lı yıllardan sonra, "yüzük kimde?" oyunu da denmektedir. Üç tane fincan ve bir yüzükle oynanır. Oyunculardan biri, yüzüğü fincanlardan birinin altına saklar ve el çabukluğuyla fincanların yerini hızla değiştirmeye başlar ve karşıdaki oyuncu yüzüğün hangi fincanın altında olduğunu tahmin yoluyla bulmaya çalışır, eğer bulabilirse ebe yer değişir.

16. Taso (Düz) Oyunu: Genellikle iki oyuncuyla oynanır. Oyuncular, ellerine taso alırlar. İki tane tasoyu üst üste paralel olarak yere yatırırlar ve oyuna hangi oyuncunun başlayacağını belirtmek için tasoyu para gibi havaya atarak "res mi, tas mı?" diye sorarak belirlerler. Res, tasonun resimli tarafını, tas, ise tasonun diğer tarafını ifade eder. Oyuna başlayacak oyuncu, tasoyu, yerde yatan tasonun üzerine dik olarak vurur ve yerde yatan tasoyu vurarak çevirebilirse, o tasoyu kazanır, eğer, çeviremezse, sıra diğer oyuncuya geçer.

17. Taso (Çarpışmalı) Oyunu: İki oyuncu, tasolarını avuçlarına alırlar ve oyuncular avuçlarında taso olduğu halde karşılıklı olarak ellerini birbirine paralel olarak yapıştırırlar. Oyunculardan biri res diğeri tas der ve tasoları yere bırakırlar eğer yerdeki tasolar, res res gelirse, res diyen oyuncu, iki tasoyu, tas tas gelirse, tas diyen oyuncu, biri res, biri tas gelirse, oyuncular, tasoları paylaşır ve oyun devam eder.

18. İstop Oyunu: Bir takım oyunu olan İstopta, ebe, sayışarak belirlenir. Ebe, topu havaya atarak bir isim söyler, ismi söylenen kişi topu tutarsa o da başka bir isim söyler, tutamazsa "istop !" diye bağırır ve oyuncular kaçarken birden olduğu yerde dururlar. Ebe, bu arada bir renk söyler ve oyuncular o renkden bir nesneye dokunmak zorundadırlar. Eğer, dokunamayan oyuncu olursa ebe, bu oyuncuyu topla vurmaya çalışır vurursa ebe, vurulan oyuncu olur ve 10 puanlık kredisinden 1 puan düşürülür, eğer, vurulmazsa, asıl ebeden 1 puan düşülür ve 10 puan kredisini dolduran oyuncu oyun dışı kalır.

19. Yerden Yüksek (Taştan Toprak) Oyunu: Sayışarak ebe belirlenir. Ebe, 50'ye kadar sayar ve diğer oyuncular yerden yüksek bir yere çıkmak zorundadırlar. Eğer oyunculardan biri yüksek bir yere çıkamaz da ebe, bu oyuncuya dokunursa, ebelik bu oyuncuya geçer ve oyun devam eder.

20. Su Savaşı Oyunu: 3-4'erli iki gruptan oluşan oyuncular, 1 yada 2 litrelik plastik şişelere su doldurarak bu şişelerin kapağını bir çiviyle delerler. Daha sonra, iki grup bir birine su fışkırtarak bir birlerini ıslatırlar. Oyun, bir grup, pes edene kadar devam eder.

21.Futbol (Top) Oyunu: Cumhuriyet döneminde kumaş çıkıntılarının top haline getirilip dağılmaması için üzeri bal mumuyla kaplanan bir topla başlayıp, popülerliği gün geçtikçe artan bir takım oyunu olan futbol, genç, yetişkin herkes tarafından ilgiyle benimsenen bir oyun türüdür. 11'er kişiyle iki takım halinde sahada oynanan bu oyunda gol atmak ve gol yememek esastır, fazla gol atıp az gol yiyen yada yemeyen takım, oyunu kazanır.

22.Hımbıl (Hımbıltı) Oyunu: Tipik bir ev oyunu olan hımbıla, günümüzde isim – şehir oyunu da denmektedir. 3-4 oyuncuyla oynanan bu oyunda, oyuncuların her biri, belli ölçüde küçük kağıtların üzerine dört adet aynı şehrin adını yazar ve kağıtları bir birine karıştırdıktan sonra herkes elindeki kağıtlardan bir tanesini diğer oyuncuya verir ve dört şehri bulan oyuncu oyundan çıkar ve en sona kalan oyuncu, bir yükümlülükle cezalandırılır.

23.Evcilik Oyunları: Çocukların mevsim şartlarına göre evden çıkamadıklarında oynanan çeşitli oyunları; hasta – doktor, öğretmen – öğrenci, komutan – asker, anne – baba, hırsız – polis vb. kapsar. Oyundaki çocuklar, bu meslek grubundaki kimseleri, dramatizasyon yoluyla taklit edip çeşitli sosyal rolleri oynamaya çalışırlar. Bu oyunlara,

paralel olarak, çocuklar, aynı zamanda, milyarder, bil bakalım kim gibi zeka oyunlarıyla, iskambil kağıtlarıyla çeşitli oyunlar da oynayarak hoşça vakit geçirmeye çalışmaktadırlar.

24.İp Atlama Oyunu: Bu oyun 3 yada daha fazla kişiyle oynanan bir oyundur. İki kişi ipi sallar diğer oyuncular sırayla çeşitli hareketler yaparak veya sayarak ip atlamaya çalışırlar. Oyunda hata yapan, ebe olur ve ipi sallar.

25.Yakar top Oyunu: Oyuncular iki gruba ayrılır ve sayma yöntemiyle bir grup ebe olur. Ebe grup, ikiye ayrılır ve belli mesafede karşılıklı dururlar ve diğer grup, bu iki grubun ortasında yer alır ve ebe grup, paslaşarak yada hedef alarak diğer oyuncuları vurmaya çalışır. Vurmaya çalıştığı oyuncu, atılan topu kapabilirse oyuncu, oyuna devam edebilir. Ebe takım, diğer takımdan bir kişi kalana kadar diğer oyuncuları bir bir vurarak oyun dışı bırakır en son kalan oyuncuyu örneğin 6 atışta vuramazlarsa takımın ebeliği devam eder, eğer oyuncuyu vururlarsa ebe takım, yer değişir.

Konya İl ve İlçe Merkezlerinde Çocukların Oynadığı Bireysel Oyunlar:

1. Çember Çevirme: 8'lik yada 10'luk demir, tam daire eğilerek bir birine kaynatılır ve demir 1 metre çapında tam bir çember şeklini alır. Oyuncu eline, yine demirden kancaya benzer bir de kılavuz alır ve çembere bu kılavuz sayesinde yön vererek mahalle mahalle dolaştırır.

2. Telden Araba: Malzemesi tamamen telden olmak üzere, bir araba yada kamyonet yapılır ve bu arabaya uzun bir direksiyon yapılır. Oyuncu, bu direksiyon sayesinde telden arabayı sürer.

3. Sapan Çatalı ve El Sapanı: Ağaçtan bir çatal kesilir ve lastikten uçları taş atmak için yine deriden yapılan taşlığa bağlanır ve içine muhtelif büyüklüklerde taş konulur ve bir hedef tespit edilerek sapan taşı atılır. El sapanında ise, çatalın yerinin oyuncunun iki parmağı alır ve oyuncu, sapanın taşlığına bir taş koyarak, sapanı elinde daire biçiminde sallar ve sapan belli bir hız kazandığında oyuncu, sapanın bir ucunu parmakları arasından bırakır ve sapanın içindeki taş hız kazanarak belli bir hedefe gider.

4. Uçurtma Uçurmak: Kağıt, naylon, ip ve kamıştan bir uçurtma yapılır ve bir bobin iple bağlanan uçurtma, rüzgar dengelenerek gök yüzüne bırakılır ve uçurtmanın kılavuz ipi sayesinde saatlerce gök yüzünde süzülmesi sağlanır.

5. Bilyeli Araba: Tahtadan bir araba yapılır ve 3 adet rulman bilyesi bir tanesi öne diğer iki tanesi arkaya olmak üzere lastik görevi görmesi için arabaya takılır. Üç tekerlekli motosikleti andıran "bilyalı" arabaya, bir oyuncu biner bir başkası arabanın arkasından hızla iter ve oyuncu öndeki tek kılavuz rulman bilyesi sayesinde arabayı sağa, sola hareket ettirerek kullanır.

6. Bisiklete Binme: Bu gün de çok yaygın olan bisiklete binmede en önemli araç iki tekerlekli bisiklettir ve bu bisikletin şekli, modeli kullanıldığı yıllara göre değişim göstermektedir.

7. Buz Zılmak: Yöresel olarak kullanılan "zılmak", "kaymak" anlamında kullanılmıştır. Oyuncular, kabaralı ayakkabılar giyerek daha önce gölet olan yerler buz tuttuğunda bu yerlerde kayarlar.

Bulguların Yorumu

Bu bölümde, Cumhuriyetin ilânından, günümüze kadar Konya il ve ilçe merkezlerinde oynanan çocuk oyunlarından takım oyunları, bireysel oyunlar, ev ve sokak oyunları, kız veya erkek, karma oyunların söz konusu çocukların gelişim ve eğitimlerine etkileri tablolar halinde değerlendirilmiştir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırmada, Cumhuriyetin ilânından günümüze kadar Konya il ve ilçe merkezlerinden Karatay, Meram, Selçuklu'da oynanan çocuk oyunları görüşme ve mülâkat yoluyla tespit edilmiş ve oyunun toplumda benimsenip benimsenmemesine göre bazı oyunlar kısa süre içinde unutulmuş bazıları ise Cumhuriyet döneminde ne kadar popüler ise günümüzde de bu ağırlığını korumaktadır. Bu araştırmamızda, Türkiye genelinde oynanan bazı yaygın oyunlara örneğin, futbol, uzun eşek vb., rastlamak mümkün olmasına rağmen bazı ilgi çekici yöresel oyunları da örneğin, fotak, harmanbiş vb. görmek mümkün olmuştur.

Bilye-boncuk, fotak, aşık oyunu, taştan toprak, 7 kiremit, filcan oyunu, fırça, harmanbiş, hımbıl gibi takım oyunları ve buz zılmak gibi bireysel oyunlar, sadece yöreye özgü ve ilgi çekici içerikleri olan oyun çeşitlerindendir.

Bu oyunlardan takım oyunlarının, sosyal, fiziksel, zihinsel ve dilsel açılardan çocuğun gelişim ve eğitimine önemli ölçüde katkılarının olduğunu söylemek mümkündür.

Bireysel oyunlar ise, çocuğu daha çok birey olarak ilgilendirdiğinden, bu oyunların çocukların fiziksel ve zihinsel gelişimlerine katkı sağladığı söylenebilir.

Araştırmaya konu olan oyunlardan, futbol, istop, yakar top, saklambaç, evcilik oyunları, buz zılmak, uçurtma, bisiklete binme vb. oyunlar günümüzde hâlâ yaygın olarak çocukların uygulayıp oynadığı oyun çeşitleridir. Araştırmaya konu olan oyunlardan bazıları örneğin, fotak, harmanbiş, beş taş, dokuz taş, taklalı kümbet, fincan oyunu, aşık oyunu, sapan, telden ve bilyeli araba oyunu vb. teknolojinin gelişmesi sonucu neredeyse unutulmuş oyun çeşitlerindendir.

Oyun çeşitleri, oyuncuların cinsiyeti açısından değerlendirildiğinde, bu oyunlarının çoğunun örneğin, bilye-boncuk, fotak, uzun eşek, taklalı kümbet, aşık, çember çevirme, telden araba, bilyeli araba vb., erkek oyunları olduğu göze çarparken; kızların oynadığı oyunlar örneğin, evcilik oyunları, ip atlama, beş taş vb. son derece sınırlıdır. Bunların yanında, çocuğun gelişim ve eğitimini olumlu yönde etkileyeceği düşünülen karma oyunların örneğin, saklambaç, taso, istop, su savaşı vb., Cumhuriyetten günümüze, kayda değer ölçüde, tedricen arttığı görülmektedir.

Araştırmadaki oyunların çok büyük bir bölümü ilkbahar, yaz, sonbaharda oynanırken bazı oyunlar, örneğin hımbıl ve evcilik oyunları gibi evde oynanan oyunlar, dört mevsim oynanmaktadır. Bu oyunlardan buz zılmak ve kartopu oyunları ise oyunun gereği olarak kış aylarında oynanmaktadır. Sokak oyunları ve ev oyunlarının büyük bir bölümü örneğin, bilye- boncuk, taso, istop, bisiklete binme, futbol oyunu vb., araçla ve sokakta oynanırken çok az bir kısmı örneğin, mendilim köşe köşe, uzun eşek vb., araçsız oynanmaktadır.

KAYNAK ŞAHISLAR

Not: Araştırmamıza görüşme yoluyla katkıda bulunan, aşağıda adı geçen şahıslara teşekkür ederim

1. Vehbi Kunduracı (80), Şeyhahmet Mah. Emekli esnaf. Karatay.
2. Fazilet Kunduracı (80), Şeyhahmet Mah. Ev hanımı. Karatay.
3. Halit Çeşmeci (75), terzi, Parsana Mah. Selçuklu.
4. Sefa Odabaşı (75), Emk.Memur, Gazialemşah Mah. Meram.
5. Hatice Çeşmeci (70) Evhanımı, Parsana Mah. Selçuklu.
6. Ateş Çaycı (65) Esnaf, Meram-Dere, Meram.
7. Ahmet Yıldız (60), Emekli Öğretim elemanı, Işkalaman Mah. Karatay.
8. Kadir Ulusal (55), Berber, Tarla Mah. Selçuklu.
9. Mustafa Öğredik (50), Öğretmen, Tarla Mah. Selçuklu.
10. Mehmet Gülgen (45), sanayici, Konevi Mah. Meram.
11. Muammer Ayçiçek (40) Kuaför, Parsana Mah. Selçuklu.
12. Şenol Karagöz (35) Memur, Büyük İhsaniye Mah, Selçuklu.
13. Abdullah Ağyan (35) Memur, Aymanas Mah. Meram.
14. Ali Satı (30) Öğretim elemanı, Havzan Mah. Meram.
15. M. Fatih Özsoy (30) Memur, Meram Eskiyol.
16. Selahattin Çilek (25) Öğretim elemanı, Aşkan, Meram Yaka.
17. Naciye Özkürkçüler (20) öğrenci, Peyami Safa Mah. Selçuklu.
18. Osman Ulupınarlı (20) esnaf, Büyük Aymanas Mah. Meram.
19. Tuba Poçan (15) Öğrenci, Feritpaşa Mah, Selçuklu.
20. Esra Kabadayı (15) Öğrenci , Feritpaşa Mah, Selçuklu.
21. Gökhan Elvan (10) Öğrenci , Feritpaşa Mah, Selçuklu.
22. Buğra Çevik (10) Öğrenci , Feritpaşa Mah, Selçuklu.

23. Yakup Kiritici (5) Öğrenci , Feritpaşa Mah, Selçuklu….

24. Efnan Poçan (5) Öğrenci , Feritpaşa Mah, Selçuklu.

KAYNAKÇA

BERGIN, D. 1988, Stages of play development. In D. Bergin (Ed), *Play as a medium for learning and development.* Portsmouth, NH: Heinemann.

BERLINER, D., 1990, *Play is the work of childhood.* Instructor, March, 22-23.

BERYLNE, D.E. 1960, *Conflict, arousal, and curiosity*, New York: McGraw-Hill.

BROWN, N. S., CURRY, N. E., ve TITTNICH, E. 1971, How groups of children deal with common stress through play. In Play: The child strives toward self-realization (pp. 26-28). Washington D.C: *National Association for The Education of Young Children.*

BRUNER, J.S. 1975, Play is serious bussiness. Psychology Today, 8, 82-83.

CHRISTIE, J.F, ve JOHNSON, E. P. 1983, The role of play in social-intellectual development. *Review of Educational Research*, 53, 93-115.

EIFERMAN, R. R. 1971, Social play in childhood. In R. E. Herron ve B. Sutton Smith (Eds), *Play*, New York: Wiley.

FENSON, L., KAGAN, J., KEARSLEY, L. B., ve ZELAZO, P.R., 1976, The developmental progression of manuplative play in the first two years. *Child Development 47*, 232-236.

FREYBERG, J.T. 1975, Hold high the cardboard sword. *Psychology Today*, 8, 63-64.

GARVEY, C, 1990, *Play*, Enlarged edition. Cambridge, MA: Harvard University Press.

HENKENS-MATZKE, A., ve ABBOTT, D.A. 1990, Game playing: A method for reducing young children's fear of medical procedures, *Early Childhood Research Quarterly*, 5, 19-26.

KARASAR, N. 1998, *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, 8. Basım, Nobel Yayın dağıtım Ltd.Şirketi, Ankara.

KLEIN, D., 1979, Rx for pediatric patients. *Young Children*, 34 (1), 13-19.

KRAMER, L., ve SHAFER-HERNAN, P. 1991, *What's real in children's fantasy play?* Presented at the meeting of the society for research in Child Development, Seattle, WA

MARY, J. G., HARRY, W.G. 1995, *Çocuk ve Ergen Gelişimi* (Yayına haz. Bekir ONUR), 2. Baskı, İmge Kitapevi, Ankara.

MCLOYD, V.C., RAY, S.A. ve ETTER-LEWIS; G., 1985, Being and becoming: The interface of language and family role knowledge in the pretend play of young African girls. In L. Galda & A.D. Pellegrini (Eds), *Play, language and stories* (pp, 29-44) Norwood, NJ: Ablex.

MONOGHAN, P. 1985, *The development of symbolic expression in preschool play and language*, Paper presented at the meeting of the American educational Research Association, Chicago, II.

PARTEN, M. 1932, Social play among preschooler children. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 27, 243-269.

PELLEGRINI, A.D., 1985, The relations between symbolic play and literate behaviour: *A review of Educational Research*, 55, 107-121.

PIAGET, J. 1962, *Play, dreams and imitation in childhood*. New York: W. W. Norton.

PINES , M. 1979, Good smartians at age two? *Psychology Today*, 13 64-70.

ROSEN, C.E. 1974, The effects of socio-dramatic play on problem-solving behaviour among culturally disadvantaged preschool children. *Child Development*, 45, 920-927.

RUBIN, K.H. 1982, Nonsocial play in preschoolers: Necessary evil ? *Child Development*, 53, 651-657.

SCARLETT, W.G. 1981, On the development of make-believe. *Day Care and Early Education*, 9 (2), 23-26.

SMITH, J. ve BALTES, P.B. 1991, A life-span perspective on thinking and problem solving. In M Schewebel, C.A. Maher, ve N.S. Fagley (Eds), *Promoting cognitive growth over the life span.* Hillsdale, NJ: Erlbaum.

WISHON, P. 1986, *Play and the physically handicapped child: Review of research.* Dimensions, 14 (2), 23-24.

YÖRÜKOĞLU, A, 1994, *Çocuk Ruh Sağlığı*, Özgür Yayın Dağıtım, İstanbul.

Tablo 1: Bireysel Oyunlarının, Çocukların Gelişimi ve Eğitim Açısından Analizi

Oyun Adı	Gelişim Alanları	Cinsiyet Grubu	Oyun Türü	Oyun Şekli	Oyun Dönemi
Çember Çevirme	Fiziksel/ Zihinsel	Erkek	Saha	Araçlı	İlkbahar, Yaz, Sonbar
Telden Araba	Fiziksel/ Zihinsel	Erkek	Saha	Araçlı	İlkbahar, Yaz, Sonbar
Sapan/El Sapanı Atma	Fiziksel/ Zihinsel	Erkek	Saha	Araçlı	4 Mevsim
Uçurtma	Fiziksel/ Zihinsel	Erkek/Kız	Saha	Araçlı	İlkbahar, Yaz, Sonbar
Bilyeli Araba	Fiziksel/ Zihinsel	Erkek	Saha	Araçlı	İlkbahar, Yaz, Sonbar
Bisiklete Binme	Fiziksel/ Zihinsel	Erkek/Kız	Saha	Araçlı	İlkbahar, Yaz, Sonbar
Buz Zılmak	Fiziksel/ Zihinsel	Erkek/Kız	Saha	Araçlı	Kış

Tablo 2: Takım Oyunlarının, Çoçukların Gelişim ve Eğitim Açısından Analizi

Oyun Adı	Gelişim Alanları	Cinsiyet Grubu	Oyun Türü	Oyun Şekli	Oyun Dönemi
Bilye-Boncuk	Sosyal, Fiziksel, Zihinsel, Dilsel	Erkek	Saha	Araçlı	İlkbahar,Yaz, Sonbar
Çelik-Çomak	Sosyal, Fiziksel, Zihinsel, Dilsel	Erkek	Saha	Araçlı	İlkbahar,Yaz, Sonbar
Fotak	Sosyal, Fiziksel, Zihinsel, Dilsel	Erkek	Saha	Araçlı	İlkbahar,Yaz, Sonbar
Uzun Eşek	Sosyal, Fiziksel, Zihinsel	Erkek/Kız Karma	Saha	Araçsız	İlkbahar,Yaz, Sonbar
Taklalı Kümbet	Sosyal, Fiziksel, Zihinsel	Erkek/Kız	Saha	Araçsız	İlkbahar,Yaz, Sonbar
Saklambaç	Sosyal, Fiziksel, Zihinsel, Dilsel	Erkek/Kız Karma	Saha	Araçlı/Araçsız	İlkbahar,Yaz, Sonbar
Aşık	Sosyal, Fiziksel, Zihinsel, Dilsel	Erkek	Saha	Araçlı	İlkbahar,Yaz, Sonbar
Taso	Sosyal, Fiziksel, Zihinsel, Dilsel	Erkek/Kız Karma	Saha/Ev	Araçlı	4 Mevsim
İstop	Sosyal, Fiziksel, Zihinsel, Dilsel	Erkek/Kız Karma	Saha	Araçlı/Araçsız	İlkbahar,Yaz, Sonbar
Taştan Toprak	Sosyal, Fiziksel, Zihinsel	Erkek/Kız Karma	Saha	Araçlı	İlkbahar,Yaz, Sonbar
Yakar Top	Sosyal, Fiziksel, Zihinsel, Dilsel	Erkek/Kız Karma	Saha	Araçlı	İlkbahar,Yaz, Sonbar
7 Kiremit	Sosyal, Fiziksel, Zihinsel, Dilsel	Erkek/Kız Karma	Saha	Araçlı	İlkbahar,Yaz, Sonbar
İp Atlama	Sosyal, Fiziksel, Zihinsel, Dilsel	Erkek/Kız Karma	Saha	Araçlı	İlkbahar,Yaz, Sonbar
Fincan Oyunu	Sosyal, Fiziksel, Zihinsel, Dilsel	Erkek/Kız Karma	Ev	Araçlı	4 Mevsim
Fırça	Sosyal, Fiziksel, Zihinsel, Dilsel	Erkek	Saha	Araçlı	İlkbahar,Yaz, Sonbar
Harmanbiş	Sosyal, Fiziksel, Zihinsel, Dilsel	Erkek	Saha	Araçlı	İlkbahar,Yaz, Sonbar
Mendilim Köşe Köşe	Sosyal, Fiziksel, Zihinsel, Dilsel	Erkek/Kız	Saha	Araçsız	İlkbahar,Yaz, Sonbar
Su Savaşı	Sosyal, Fiziksel, Zihinsel, Dilsel	Erkek/Kız Karma	Saha	Araçlı	İlkbahar,Yaz, Sonbar
Futbol (Top)	Sosyal, Fiziksel, Zihinsel, Dilsel	Erkek	Saha	Araçlı	İlkbahar,Yaz, Sonbar
Hımbıl	Sosyal, Fiziksel, Zihinsel, Dilsel	Erkek/Kız Karma	Ev	Araçlı	4 Mevsim
Evcilik Oyunu	Sosyal, Fiziksel, Zihinsel, Dilsel	Erkek/Kız Karma	Ev	Araçlı	4 Mevsim
Körebe	Sosyal, Fiziksel, Zihinsel, Dilsel	Erkek/Kız Karma	Saha	Araçlı	İlkbahar,Yaz, Sonbar
Beştaş	Sosyal, Fiziksel, Zihinsel, Dilsel	Kız	Saha	Araçlı	İlkbahar,Yaz, Sonbar
Dokuztaş	Sosyal, Fiziksel, Zihinsel, Dilsel	Erkek/Kız Karma	Saha	Araçlı	İlkbahar,Yaz, Sonbar

KONYA DAĞ KÖYLERİ AĞIZLARINDAN DERLEMELER

*Aziz AYVA**

ÖZET

Dil bilim araştırma alanlarından biri de halk ağzından söz derleme faaliyetidir. Bu derlemelerin sadece kullanılmak için yayımlanması gerektiği düşünülmemelidir. Elbette, bu derlemeler arasında yazı dilimizin eksikliklerini karşılayan sözler bulunmaktadır. Nitekim bu yolla halk ağzından yazı dilimize birçok kelime geçmiştir. Ama ağız derlemelerinden güdülen tek amaç bu değildir. Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden derlenecek dil malzemeleri konunun uzmanlarınca değerlendirilip sınıflandırılacak ve böylece millî bir ağız haritası oluşturma yönünde önemli adımlar atılmış olacaktır. Bunun için araştırıcılar, dil severler ve gönüllüler el birliği yapıp bu yurttaşlık görevine sarılmalıdırlar.

Biz de, zaman zaman halk edebiyatı ve halk bilimi ile ilgili saha derlemelerimiz sırasında derleme bölgelerimizin yerel söyleyişlerini not ediyoruz. Konya'nın Hadim, Bozkır, Taşkent ve Güneysınır ilçeleri geniş bir coğrafyayı içine almaktadır. Bu bölgelerde yaşayanlar da kendilerini dağlı, olarak adlandırmaktadırlar. Burada yaptığımız saha derlemelerimiz sırasında, bölgenin kendine özgü bir ağız yapısının bulunduğunu gördük ve köydeki yerel söyleyişler ile kelimeleri (isim, bağlaç, ünlem, kelime grubu, vb.) toplamaya başladık. Bu makalemizde, buradan tespit edilmiş 185 adet kelimenin bölgedeki söyleyiş ve anlamları üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Konya Dağ Köyleri, Ağız Derlemeleri, İsim, Örnek Kelimeler.

* Selçuk Üniversitesi
Fen - Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyat Bölümü Araştırma Görevlisi.

ABSTRACT

THE ANTHOLOGYS ARE FROM THE DİALECTOF MOUNTAİN VİLLAGES OF KONYA

The other are of The Language Science Research is collecting the words from nation's dialect. Not think, the anthologys only must use for being published. Certainly, there are the words what thewritten languages' lack to meet. Just as a lot of words pass to our written language with this way from people's dialect. But, it's not single aim to pursue a goal. The language's material's will evalvate and classify from various regions of Anatolia by experts and and exactly like this, taking the steps from the standpoint of formating a national dialect of map. The researchers, language lovers and volunteers must join forces for it to embarce the citizen duty.

We note, from time to time the folk literature and folk science during, the local way of saying of our anthologys regions. Hadim, Bozkır, Taşkent and Güneysınır what are Konya's districts include a wide geography. The people who are living there to name moon taineer. We saw the people who liwe in this regions have have a personal dialect construction and we started to total the local way of saying with words (noun, conjunction, interjection, group of word, etc...) at this village. In this article, hundred eighty five unit words have been fixed and have been tog way of saying and means on.

Key Words: The Mountain Villages of Konya, The Anthologys of The Dialect, The Noun, The Example Words.

GİRİŞ

Anadolu ağızları, dilimizin bitmez tükenmez kelime hazinesidir. Yurdumuzun her köşesinde konuşulan, Türkçe ve Türkçe'ye çeşitli dillerden ödünç olarak girmiş ve böylece Türkçeleşmiş bütün kelimeler, Anadolu ağızlarının malı sayılır. Kendi dil aileleri içerisindeki anlam, söyleyiş ve gramer özelliklerinden sıyrılarak halkımızın dilinde âdeta yeniden şekillenen bu ödünç kelimeler, zaman içerisinde Türkçe'nin kurallarıyla kaynaşmış, Türkçe yardımcı fiillerle birleşik fiil oluşturmuş ve yörelerimize göre, bazı ses değişikliklerine uğramıştır. Bundan daha önemlisi ise, binlerce yıldır geniş bir coğrafyada varlığını sürdüren, maddî ve manevî kültürünü yaşatan milletimiz, orijinal biçimleri Türkçe'nin yadigâr eserlerinde saklı kalmış binlerce kelimemizi, az çok ses ve anlam değişiklikleri ile kullanmaya devam etmiştir. Anadolu ağızlarıyla ilgili araştırmaların başladığı, geçen yüzyılın ikinci yarısından günümüze kadarki sürede önemli çalışmalar ortaya konmuş, bilimsel metotlarla malzeme derlenmesinde olduğu kadar, derlenen bu malzemelerin değerlendirilmesi hususundaki tecrübelerimiz de hayli artmıştır.

Bu cümleden hareketle, ülkemizde Anadolu ağızlarıyla ilgili küçümsenmeyecek bilimsel çalışmalar yapılmakta ve bu çalışmalar Türk Dil Kurumunun bünyesinde çalışan Anadolu Ağızları Bilim ve Uygulama Kolu tarafından incelendikten sonra yayımlanmaktadır. Yine yerel ve ulusal dergilerde, bölge ağızlarıyla ilgili derlemeler yayımlanmaktadır. Bu çalışmaların özünü ses değişiklikleri, çeşitli ses hâdiseleri ve vokal değişimleri oluşturmaktadır. Hatta aynı kelimenin bölgelerimiz arasındaki söyleniş ve anlam farkları bile, bu tecrübelerimizle incelenebilecek bir araştırma konusu olabilmektedir.

Ne yazık ki Anadolu ağızlarının; bünyesinde yer alan pek çok kelimenin kullanımdan düştüğü, yerine de bu kelimeleri karşılayabilecek yenilerinin konulamamasından dolayı kısırlaştığı görülmektedir. Bunun sebeplerini şöyle sıralayabiliriz:

1. Kendi köyünün, mezrasının ağzını kullanan yaşlı insanların ölümü ve bu insanların, hafızalarındaki bölgesel kelimeleri, arkasındaki kuşağa aktaramadan yüzlerce kelimeyi de beraberinde götürmeleri,

2. Hayatının bir bölümünü köyde geçiren insanların, kendisi gibi konuşmayan şehirli tiplerin arasında ayıplanma ve hor görülme duygularına kapılarak bu kelimeleri kullanmaktan çekinmesi ve zamanla unutması,

3. Televizyon, radyo, gazete, sinema, vb. kitle

iletişim araçlarının mahallî konuşmalara etkisi ve gününün büyük bölümünü televizyon karşısında geçiren insanımızın, bunların etkisinde kalması, buna bağlı olarak da kendi mahallî ağzını terk etmesi ve yerine daha güncellerini kullanma endişesi,

4. Teknolojik gelişmelere paralel olarak, elektrikli ev aletlerinin kullanılmaya başlanmasıyla pek çok mahallî araç ve gerecin isimleri ile birlikte, kullanıldıkları o işle ilgili birçok kelimenin de yok olması,

5. Özellikle, genç kuşağın, dağarcıklarındaki zaten az olan mahallî kelimeleri, modernlik adına batı kökenli kelimelerle değiştirmeye çalışmaları, moda rüzgârlarına kapılmaları, vb.

Dilimizde yaşanan bu kelime erozyonunun önüne geçebilmek için araştırıcılar, dil severler ve gönüllüler iş birliği yapmalı ve derledikleri bu malzemeleri, ulaşılan bilimsel araştırma sonuçlarıyla birlikte yazıya aktarmalıdırlar.

Ağızlardan derlenen bu malzemelerin, sadece kullanılmak için yayımlanması gerektiği düşünülmemelidir. Kaldı ki bu derlemeler içerisinden yazı dilimize girmiş pek çok kelime vardır. Ama ağız derlemelerinden güdülen tek amaç bu değildir; öyle olsaydı bugün elimizin altında eklerle 12. cilde ulaşan Derleme Sözlüğü (Ankara 1993), belki de hiçbir şey ifade etmeyecekti. Bu konuyla ilgili olarak Söz Derleme Dergisi (İstanbul 1939)'nin ön sözünde şöyle denilmektedir:

"Türkiye'de halk ağzında dolaşan ve bugüne kadar lûgatlere ve yazı diline girmemiş, yahut yazıda pek az kullanılmış olan halk sözlerini toplamakla, bunların hepsinin yazıda, hatta konuşmada kullanılması gibi bir dilek ileri sürülmüş değildir. Yalnız Türkiye halk ağızlarının böylece elbirliğiyle toplanmış bir sözlüğünü dil meraklılarının gözü önüne koymak, sınırlarımız içinde söylenen sözleri tanıtmak ve bunlar üzerinde yapılabilecek her türlü bilimsel araştırmalara yol açmak düşüncesiyledir ki bu dergiyi basıyoruz."

Görüldüğü gibi derlemelerin en önemli amaçlarından biri de bilimsel araştırmalara zemin hazırlamaktır. Bunun için; Türk Dil Kurumu, kurulduğu yıldan beri sahip çıktığı bu konuyla ilgili projesini ilgililere açmalı ve sistemli bir araştırma metodunu da bu kişilerin hizmetine sunmalıdır. Tabiî, bunun için ilgili kişilerin, Kurumla irtibata geçmesi temel şarttır.

Konya'nın güney kesimlerinde bulunan Bozkır, Hadim, Taşkent ve Güneysınır ilçeleri çok geniş bir coğrafyaya yayılmış durumdadır. Bu ilçelerde yaşayan ve ilimizin genellikle bu ilçelere açılan semtlerine (Karaaslan, Aymanas, Kalfalar, Aybahçe, Uluırmak, Çaybaşı, Sarı Yakup, Mengene Mahalleleri, vb.) göç etmiş insanlar, kendilerini dağlı olarak nitelendirmektedirler. Bölgenin dağlık bir arazi yapısına sahip olması bölge insanının yaşam şartlarını ve kültürel değerlerini belirlemiştir. Bunun en somut belirtisi olarak da bölgede konuşulan dilin, ilimiz ve hatta yurdumuzda özgün bir kimliği yansıtmasını gösterebiliriz.

Bu bölgede, zaman zaman halk edebiyatı ve halk bilimiyle ilgili saha derlemeleri yapıyoruz. Bu arada, Anadolu ağızlarına katkıda bulunmak amacıyla, bölgemizle ilgili kelimeleri de uzun zamandan beri not etmekte ve fırsat buldukça yayımlamaya çalışmaktayız. Bu derlemelerimiz sırasında, bölgenin kendine özgü bir ağız yapısının olduğunu gördük ve burada kullanılan bölgesel kelimeleri toplamaya çalıştık. Zaten; bu kelimelerin büyük çoğunluğu, bizim de bildiğimiz, zamanı gelince kullandığımız ve duyduğumuz zaman yadırgamadığımız kelimelerdir.

Aşağıda, Konya'nın Bozkır, Hadim, Taşkent, ve Güneysınır ilçelerinde kullanılan ve hemen hemen ortaklık gösteren "a'dan z'ye" tespit ettiğimiz 185 kelime bulunmaktadır. Kelimelerin çoğunluğu isimdir. Yani belirli bir eşyayı, bölgeyi, yeri, aleti, vb. karşılamaktadır. Bunun yanında bağlaç, ünlem, kalıplaşmış ifade, vb. fonksiyonlarında kullanılan kelimeler de az da olsa vardır. Ancak, fiillere bu yazımızda yer vermedik; onları ayrı bir yazı olarak düşündük. Kelimelerin imlâsında, söyleyişi esas aldık. Bundan amacımız, köyün ağız yapısı hakkında kısmen de olsa bir ipucu verebilmektir. Bunun için ses değişiklikleri olduğu gibi korunmuştur.

Örnek Kelimeler:

acabına: Acep anlamındadır.

age: Ver anlamındadır. İşaret edilen bir nesneyi, "Al gel." anlamında da kullanılır.

ak bakla: Kuru fasulye için kullanılır. Renginden dolayı bu adla adlandırılmaktadır.

alavere: Alışveriş anlamındadır.

arabalık: Genellikle at arabalarının konulduğu, ihtiyaca göre fırın, odunluk, vb. olarak da kullanılan ve evden ayrı olarak inşa edilen tek gözlü, ince uzun yer.

asilem: Asıl, esas, vb. kelimelerinin yerine kullanılmaktadır. Asıl kelimesinden türemiş olup vurgulu olarak söylenilecek olan cümlelerin başına getirilir.

aygaz: Her çeşit tüp ve gaz için kullanılmaktadır.

babañ ekdi de anañ dibine su mu dökdü: Bir şeye haklı olarak sahip olunduğunu vurgulamak için kullanılan bir deyimdir.

bağırık: Bağırma sesi anlamında kullanılır.

bakkalı: Serçeye benzeyen, başının üst kısmında 3-5 cm. tüyü bulunan bir çeşit kuş.

bakla: Fasulye karşılığı olarak kullanılmaktadır.

bambıl: Nohut daha tarladayken tanelerini yiyen bir çeşit haşere.

band: Kaset anlamındadır.

baş aşşağı: Bir rampanın baştan başa ifade edilmesinde kullanılır. Yokuş aşağı anlamındadır.

baş bozgunluğu: Evlilikte geçimsizliği ifade etmek içi kullanılır.

başlı: Herhangi bir işe başlanıldığını, fakat bitirilemediğini ifade etmek için kullanılır.

bayam: Badem anlamındadır.

bi dayfe: Bir defa karşılığında kullanılmaktadır.

bi yol: Geçmişteki bir anıdan, bir tecrübeden bahsedileceği zaman kullanılır.

bilik: Doğal veya sun'i sınırlarla etrafı belirlenmiş, belli bir alanı işaret eden yer, tarla.

birinde: Yukarıdaki bi yol anlamında olup, daha belirsiz bir geçmişe işaret eder.

biş: Atları durdurmak içi kullanılan bir hitaptır. Son sessiz uzatılarak söylenir: bişşş.

bizimki: Kadınların kocalarından bahsettikleri bir kelimedir.

boğum: Yuvarlak nesnelerin belli belirsiz bir izle kesiştikleri parçalarının birleşim yerine denir. Su arıklarının belli yerlerden ayrıldıkları yerler için de kullanılır.

bostan: Karpuz, kavun, ay çiçeği, vb. bitkilerin topluca bulunduğu ekim alanının genel adıdır. Özel olarak da salatalık anlamında kullanılmaktadır.

cerme: Ceza anlamındadır. Muhtar heyetinin köylüye verdiği ceza için kullanılmaktadır.

cıncık gibi: Herhangi bir nesnenin; oyuncağın, elbisenin, işin güzelliğini, narinliğini anlatmak için kullanılmaktadır.

cırcır: Harman makinesi, patoz anlamında kullanılmaktadır. Ayrıca fermuar karşılığında da kullanılır.

çatlak: Herhangi bir kişi yanlış, dengesiz, hatalı bir davranış sergilediği zaman ona söylenen ve biraz da argo anlamı taşıyan bir kelimedir.

çay şekeri: Toz şeker anlamındadır. Küp şeker için de kullanılır.

çelgi: Evlerin önündeki kuru ağaç dallarından oluşmuş yakacak kümesine verilen addır. Ayrıca avarlıkların etrafındaki koruma amaçlı kuru odunlar için de kullanılmaktadır.

çıbık: Bağ çubuklarına verilen addır.

çiğin: Omuz karşılığında kullanılmaktadır.

çimecik: Çok küçük, az anlamında kullanılan bir kelimedir.

çit motur: Traktör için kullanılır.

çiti: Her çeşit bulaşık sabunu (deterjan) için kullanılan bir kelimedir.

çölte: Küçük saplı, bir tarafı sivri, diğer tarafı daha yassı ağızlı bir çeşit bahçe aleti.

dal: Sırt, bel, vb. anlamında kullanılmaktadır.

dalap: Eşek ve atların birbirlerini çekme zamanlarında dişilerin aralıklarla geviş getirme hâllerini anlatmak için kullanılan bir kelimedir.

dayak: Kuru veya yaş düz ve uzun ağaç dallarına

verilen ad. Küçük dallarının kesilmesiyle ortaya çıkmış uzun ve düzgün sopa.

dıkdelen: İbibik kuşuna verilen addır.

didik gibi: Birinin, kendisinin veya bir başkasının bir sözüne gönderme yapacağı, onlardan örnek vereceği zaman kullandığı bir kelimedir.

dirayet: Dayanıklılık gücünü, cesareti ifade eden bir kelimedir.

dişli: Yemek çatalı karşılığında kullanılmaktadır.

dönek başı: Tarlalarda sınırları belirleyen ve genellikle taşların bulunduğu bir noktaya verilen addır.

dönek: Sözünde durmayan kişilere söylenen argo bir söz.

dönemeç: Viraj, köşe, vb. yerler için kullanılır.

dutamak: Mutfaklarda ocağın yanında bulunan ve ateş üzerindeki sıcak kapları almaya yarayan iki uçlu bir çeşit bez, örgü.

ekmek evi: Ekmek yapılan fırın anlamındadır. Burası, fırın amacının dışında at arabalarının konulduğu veya odunluk olarak da kullanılan bir yerdir.

el bezi: Meyve yenirken yanında getirilen ve ellerin temizlenmesinde kullanılan, elde örülmüş işleme, bez, vb. verilen addır.

elcek: Eldiven anlamındadır. Ekin (buğday, arpa, yulaf, vb.) işlerken parmaklara geçirilen ağaçtan yapılmış alet için de kullanılmaktadır.

elelele...: Bir hayret ve şaşkınlık ifadesidir.

emi yok: Tahıl ürünlerinin istenilen düzeyde verimli olmadığını ifade etmek için kullanılmaktadır. Yapılan bir işin yeteri kadar iyi olmadığını anlatmak için de kullanılır.

emsiz: Bir kişinin beğenilmediği zaman onun gıyabında söylenen bir söz. Yine bir işin beğenilmemesi durumunda da kullanılmaktadır.

endeği: Elindeki anlamındadır. İşaret edilen bir nesne için de kullanılmaktadır.

evel biri didiğinden: Bir kişinin, tanıdığı veya tanımadığı birinin ünlü bir sözünü örnek vereceği zaman kullandığı bir ifadedir.

fiş: Radyo, televizyon, vb. elektrikli aletlerin kablolarına verilen addır. Yine evlerdeki pirizler için de kullanılmaktadır.

gabalbazar: Bir malın ne kadar çıkacağı belli olmadan yapılan, ancak her iki tarafın da memnun olduğu pazarlığa verilen addır.

ganimet gibi: Bolluk ifadesi olarak kullanılan bir kelime grubudur.

garazorlamaya: Düşünülmeden yapılan, ezbere karar verilen bir durumu ifade etmek için kullanılmaktadır.

garer: Ölçü anlamında kullanılmaktadır.

gastavuz: Lokanta, restorant, vb. yerler için kullanılmaktadır.

gaşşık: Kaşık anlamındadır.

gavlak: Genellikle kavak ve söğüt dalları için kullanılan ve iyi olanların kavladığını anlatmak için kullanılan bir kelimedir.

geñ: Nadasa bırakılmış tarla anlamındadır.

gımıcık: Çok küçük parçaları ifade etmek için kullanılır. Çimecik kelimesiyle anlamdaştır.

gırma: Tarlalarda, parçalara ayrılmış bölümlerin her bir parçasına verilen addır.

giları ev: Kiler'den bozma olup evde genellikle kışlık yiyeceklerin saklandığı veya kullanılmayan eşyaların konulduğu en uçtaki odalara verilen addır.

godaş: Kendini beğenmiş kişiler için kullanılır.

goma: "Haydi, haydi gel, ye." vb. anlamlarında kullanılan bir çeşit teklif.

gov: Dedikodu anlamındadır.

göğelen: Armut, kayısı, erik, vb. ağaçlarda çıkan (biten, büyüyen) açık yeşil renkli otsu bitkiye verilen ad.

gök bakla: Taze fasulye.

gömü: Hazine, define anlamındadır.

göt döşşeği: Köy evlerinde üzerine oturulan minder.

götün götün: Geri geri, arka arkaya anlamındadır.

gundak: Mısır koçanına verilen ad.

guzañ: Kuytu yerlere verilen ad.

güccücürük: Çok küçük, ufacık anlamındadır.

günaşık: Ay çiçeği karşılığında kullanılmaktadır.

günuzu: Gün boyu, sabahtan akşama kadar anlamlarındadır.

günüñ dönmesi: Güneşin, öğleden sonra yavaş yavaş batıya doğru hareket etmesi, akşamın yaklaşması anlamında kullanılmaktadır.

güyeği: Güvey anlamındadır.

ha babam ha: Gerçekleşmeyecek bir olayı vurgulamak için söylenen bir ünlem ifadesi.

hadır: Belki, ne olur ne olmaz, vb. anlamlarındadır.

hasilet: Hasılat, verim, bolluk, vb. anlamlarındadır.

haşavızdan: Ağza alınmayacak bir söz söyleneceği zaman kullanılan bir ön edattır.

hayırsız: Çok fazla yaramazlık yapan, uslu olmayan çocuklara söylenen bir kelime.

hayla: Epey, hayli, fazlaca, vb. anlamlarındadır.

heral: Her hâlde karşılığında kullanılmaktadır.

hıtamında: Sonunda, en sonunda, vb. anlamlarda kullanılmaktadır.

hiyet: Aza, heyet karşılığında kullanılmaktadır.

hovarda: Kadınların birbirlerine söyledikleri bir argo.

hoyu: Hani, ya, vb. anlamındadır. Ancak soru edatı değil, bir şeye işaret edileceği zaman söylenen bir edattır.

hökümet: Hükûmet.

ılgamaya: Bilip bilmeden konuşmak, ezbere hareket etmek karşılığında kullanılmaktadır.

ıradiye: Radyo.

ız: Az.

ibdatlı: Sahiden, bu sefer, gerçekten, açıkça, vb. anlamlarda kullanılmaktadır.

ibik: Uç, kenar anlamındadır. Özellikle halı ve kilimlerin uç tarafları için kullanılır.

icar: Kira karşılığında kullanılmaktadır. Özellikle tarlaları kiraya vermek anlamında kullanılmaktadır.

ilan: Yılan.

ilave: Traktör ve kamyonların kasalarının üst kısımlarına takılan ve daha fazla yük almasını sağlayan özel yapılmış parçalara verilen ad.

ileri: Geçmiş zamanda bir olayı hatırlamak için kullanılan bir belirsiz zaman zarfı.

imanlı: Çok, çok fazla, epey, vb. anlamlarında kullanılmaktadır.

ireşber: Rençper, çiftçi.

irey: Rey, oy anlamındadır.

işlik: Gömlek.

kâh: Avarlıklarda çizilerin (mandal, tahta) kenarlarındaki hafifçe yüksek yerlere verilen ad.

kakılı: Yığılı, çok fazla, vb. anlamlarındadır.

kekremsi: Tadı tuhaf olan, mide bulandırıcı şeyler için kullanılır.

kendisi: Kadınların kocalarından bahsettikleri bir kelime.

kinit: Kilit.

köken: Domates, patates, biber, fasulye, vb. bitkilerin yolunmuş köklerine verilen ad.

köklü: Bağ çubuklarının, yeni fide yetiştirmek için toprağa gömülmüş ve uçları süymüş hâllerine verilen ad.

kömeli: Tarlaların bir arada, toplu bir şekilde bulunduğunu ifade eden bir kelime.

köskörtü: Köstebek.

lasdik: Ayakkabı, lastik ayakkabı.

mala: İnşaat ustalarının kullandığı ucu yassı harç düzeltme aleti.

mayalı: Köylerde soba veya fırınlarda yapılan küçük ekmek.

me: "Al." anlamında kullanılır.

merkep: At ve eşekler için kullanılır.

motur: Traktör.

nayla: Nasıl, ne biçim anlamlarında kullanılmaktadır.

ne bok yiyeniñ: "Sen ne karışıyorsun!" anlamında kullanılmaktadır.

nıkbet: Kadınların, kadınlara ve çocuklara söylediği bir argo.

nöñürüñ: "Ne yapıyorsun?" anlamında kullanılmaktadır.

o değilden: Herhangi bir kişinin birine dolaylı olarak bir şey söyleyeceği veya ondan bir şey öğreneceği zaman konuşmasını ifade eden bir kelimedir.

okka: Kilo anlamındadır.

oturak: Sandalye.

öndüç: Karşılığında, daha sonra bir şey almak/vermek anlamındadır.

öñüç: Önce.

öñüye: Öne, öne doğru anlamındadır.

örk: Yular. At ve eşeklerin zinciri.

örtme: Ahırlarda küçük danaların veya oğlak ve kuzuların katıldığı bir bölüm.

özden: Gerçekten, sahiden anlamında kullanılmaktadır.

patik: Bir çeşit önü kapalı lastik ayakkabı, terlik.

pırtı: Elbise, giysi.

pontul: Pantolon.

potin: Bot, boyunlu ayakkabı.

pörtlek: Gözleri çok açılan kişilere söylenen bir kelimedir.

pür: Bir çeşit ardıç. Daha çok küçük ağaçlar için kullanılır.

pürçük: Pancar, turp, şalgam, vb. bitkilerin yapraklarına denir.

püren: Bir çeşit ardıç, pür.

sağmal: Sağılan hayvanlar için kullanılır. Başka bir ifadeyle yavrusu yeni olan ve sağılabilen hayvanlar için kullanılmaktadır.

salgaramaya: Düşünülmeden, işin aslının bilinmeden ezbere konuşulmasını ifade etmek için kullanılan bir kelimedir.

salma: Köyün herhangi bir işini yapmak için hane başına belirlenen yardım parasına denir.

saplık: Sap, sopa anlamındadır. Çapa, kürek, dirgen, atkı, vb. aletlerin sapı için de kullanılır.

sıçırtma: Çok yaramazlık yapan çocuklara söylenen bir argodur.

sırkatlı: Açıkça söylemek anlamında kullanılmaktadır.

sıyırgaç: Demirden veya ağaçtan yapılmış, pulluk, kürek, vb. aletlere bulaşan çamuru sıyırmak için kullanılan bir alet.

siyek: Kadınların birbirlerine söyledikleri aşırı derecede kötü anlamlı bir argo.

sofraltı: Sofra bezine verilen ad. Sofra altı kelimelerinin birleşmesinden oluşmuştur.

sokullu: Yere batan ağızları yuvarlak olan bir çeşit pulluk.

sözüm yabana: Bir kişinin toplulukta söylenilmeyecek bir kelimeyi söyleyeceği zaman kullandığı ve terbiyeyi ifade eden bir kelimedir.

su bostanı: Salatalığa verilen addır.

sülük: Fasulyelerin, çiçekten yeni çıkmış en küçük hâllerine verilen addır.

sündük: Bir yiyeceğe davet edilmeden, terbiyesizce uzanan çocuklara söylenen bir argo.

sütlü: Sütlaç anlamındadır.

şepene: Birbirinden farklı işler yapan veya çok pratik olan kişilere denir. Hileyle iş çevirenler için de kullanılmaktadır.

şeribela: Sürekli kavga eden huysuz insanlara verilen addır.

tahta: Avarlıklarda küçük bölümlerin her birine verilen ad, çizi, mandal.

tığ: Mil şeklinde ince uzun demire verilen ad.

timin: Az önce, demin anlamındadır.

tiyin: Sincaba verilen ad.

tomata: Domatese verilen ad.

tursil: Her çeşit çamaşır sabununa verilen ad.

ulaf: Yulafa verilen ad.

vanvey: Üst kısmına tohumların konulduğu ve altta da yuvarlak bıçakların yer aldığı bir çeşit pulluk.

vay vanım vay: Gerçekleşmeyecek bir durumu ifade etmek için kullanılan bir ünlem ifadesi.

vayiz: Vaaz anlamındadır.

velesbit: Bisiklete verilen ad.

vizdan: Vicdan kelimesinin karşılığı olarak kullanılmaktadır.

yağ: Her çeşit el kremine verilen ad.

yalak: Abuk subuk konuşan, ne konuştuğunu bilmeyen veya hemen söze atılan kişilere söylenen argo bir söz.

yalaka: Yalak ile aynı anlamdadır.

yalıñayak: Hiçbir iş yapmadığı hâlde sürekli gündemde kalmaya çalışan ve bunu başaran, iş karıştıran kişiler için kullanılır.

yanpiş: Yassı, yan yana anlamlarında kullanılır.

yarıntası gün: Geçmişe yönelik olarak iki gün araya verilen ad.

yavru: Harmanda, samanın kenarlarındaki ince toz hâline verilen ad.

yeni yaka: Yeni evli insanlar için kullanılır.

yığılı: Çok, kalabalık anlamlarında kullanılmaktadır.

zibidi: Boş boş gezen, berduş tipli kişiler için kullanılır.

zivtin: Zeytin karşılığı olarak kullanılmaktadır.

zorlu: Suyun çok ve hızlı akmasını ifade etmek için kullanılan bir kelimedir.

SONUÇ

Atatürk'ün direktifiyle, 12 Temmuz 1932 tarihinde kurulan Türk Dil Kurumu (kurulduğu zamanki adı ile Türk Dili Tetkik Cemiyeti), ağızlardan söz derleme faaliyetlerine özellikle önem vermiş ve bunu resmî merciler aracılığıyla yurt çapına yaymaya çalışmıştır. Toplanan binlerce kelime tasnife tâbi tutulmadan altı cilt hâlinde Söz Derleme Dergisi (İstanbul 1939) adı altında yayımlanmıştır. Daha sonraları bu derleme seferberliği devam etmiş ve öncekilerle birlikte tasnif edilerek bu sefer Derleme Sözlüğü (Ankara 1993) adı altında 11 cilt olarak yayımlanmıştır. Bu seriye, sonradan derlenen kelimelerden oluşan cildi (Ek I) de ekleyebiliriz. Ancak, bu sözlük, Anadolu ağızlarının tümünü içermemektedir. Zira bu derleme faaliyetleri, ancak derlemeye katılanların kendi bölgeleriyle ilgili olarak toplayıp gönderdikleri kelimeleri kapsamaktadır. Bu yönüyle Anadolu ağızlarının derlenmesi, tamamlanmamış bir iş olarak araştırıcıları, dil severleri ve gönüllüleri beklemektedir. Bu sözlükte, Konya'nın dağ köyleriyle ilgili kelimelerin çok da fazla olmadığını bu arada belirtmeliyiz.

Bu eksiklik araştırıcılar, dil severler ve gönüllülerin çalışmalarıyla en aza indirilebilir; ancak tamamlanması şimdilik kaydıyla zor görünmektedir. Yapılması gereken işler arasında; Türk Dil Kurumunun, kuruluşundan beri sahip çıktığı konuyla ilgili projesini (Birinci ve İkinci Derlemeler) özellikle köy, kasaba ve beldelerdeki ortaöğretim Türkçe (Türk Dili ve Edebiyatı) ve ilgili branş öğretmenlerine açması ve onları bu konuda cesaretlendirip yönlendirmesi, daha önceden hazırlamış olduğu matbu fişleri yeniden gözden geçirip düzenleyerek derlemeleri daha sistemli hâle getirmesi, üniversitelerde bu konularla ilgili tezler hazırlatılması ve Kurum tarafından eğitilmiş özel bir ekibin bu işe aktif olarak katılmasıdır. Böylece dilimizin zenginlikleri gün ışığına çıkartılacak ve yabancılaşmaya karşı bir nebze de olsun önlem alınmış olacaktır.

Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz: Konya ili içerisinde geniş bir coğrafyaya yayılmış bulunan Bozkır, Hadim, Taşkent ve Güneysınır ilçeleri ağızları aralarında ortaklık göstermekte ve gerek il içerisinde gerekse ülkemiz içerisinde özgün bir görünümü yansıtmaktadırlar. Zengin bir ağız yapısına sahip bulunan bu bölgenin ağzı bir an önce derlenmeli, bilimsel olarak incelenmeli uzun vadede bir çalışmayla da sözlüğü hazırlanmalıdır.

KONYA NİNNİLERİ ÜZERİNE...

*Ali IŞIK**

ÖZET

Ninni, annelerin çocuklarını emzirirken ya da uyuturken söyledikleri manzum veya mensur sözlerdir. Anneler, bu sözlerini, en az iki-üç aylıktan üç-dört yaşına kadar olan yavrularını, kucağında, ayağında, beşikte veya salıncakta sallarken daha çabuk uyutmak yahut ağlamasını susturmak için özel bir beste ile söylerler. Bu ezgili sözler, annenin o anki ruh durumunu yansıtır mahiyettedir.

Ninniler genellikle mâni biçiminde bir dörtlükten meydana gelen bir tür türküdür. Anne, adeta çocuğuna yaktığı bu türküyü, sesini, çocuğunun ağlamasına, gülmesine, konuşmasına göre ayarlayarak söyler. Böylelikle, çocuklar; onları en çok esirgeyen müşfik varlık sebeplerinin ağzından ilk millî musiki zevkini de alırlar.

Anneler, ninnilerin ilk şairi ve bestekârı olmaktadırlar. Yazanı belli, millî ve hamasî duyguları terennüm eden halka mal olmuş taklidî ninniler çok azdır. Ninniler anne yanında, abla, teyze, hala, büyükanne, dadı vb. tarafından söylenmekle "kadın edebiyatı" ürünlerinin, sözlü edebiyatımızdaki en eski ve en zengin dallarından biri kabul edilmektedir.

Ninnilerimiz –ne yazık ki- günümüzde eski canlılığını kaybetmiştir. Kültür ve edebiyatımız adına bu olumsuz durumun tek suçlusu annelerimiz olamaz elbette. Değişen hayat şartları sonucu çalışmaya hayatına atılan çoğu annelerimiz, geçmişteki çalışmayan annelerin aksine çocuklarıyla daha az haşır neşir olmaktadır. Kreş ortamında büyüyen çocukların müşfik anne duygularını taşıyan ninnilerle büyümesi artık muhaldir. Ninnilerin ezgi yönünün, çocuk psikolojisi ve dil edinimi üzerindeki olumlu katkısı da artık inkâr edilemez.

Okullarımızda yeni nesli eğitirken bu gibi kültür değerlerimizin önemi vurgulanarak, hangi ortamda büyürlerse büyüsünler çocuklarımızın bu önemli ve müessir eğitim vasıtasından nasipsiz kalmamaları sağlanmalıdır. Unutmayalım ki; "Geleneği olmayanın geleceği de olmaz."

Anahtar Kelimeler: Ninni, Kadın edebiyatı, Bişik Cırı, Koyun Baba, Çocuk eğitiminde ninni.

* Emekli Eğitimci-Yazar

SUMMARY

When mothers nurse and put to sleep their children, lullabies, which are told by mothers, are verse or prose words. While mothers swing their children on their embrace, feets, in cradle or on swing, they sing these words to put them to sleep more quickly and to silence their crying children, who are betveen three monts and three or four-year olds, with a special tune. These words with melody indicate the reality of mother's mood on that time.

Lullabies, which are generally occured a quatrain with form of mâni, are a kind of folk song. Mother, who has almost composed this folk song to her child, sing regulating her voice according to her child's crying, laughing and talking. Thus, children also enjoy first national music from compassionate, tender source of their existance.

Unfortunately, our lullabies have lost its old vividness, now a days. Certainly, our mothers can not be only guilty of this negative situation for our culture and literature. In spite of unemployed mothers in the past; most of our mothers, who enter work-life as a result of changing life conditions, are more less interested in with their children. It is impossible for children, who are brought up in creche circumtantes, to bring-up with carrying tender mother's feeling lullabies. Now, lullabies tune direction's positive addition is also undeniable on child's psychology and to get a language.

While we educate new generation in schools, the importance of our cultural values like lullaby are emphasized. Whichever circumtantes our children are brought up; remaining lotless of our children must be made certain from this important and effective education means. We must not forget! "Someone, who hasn't got tradition, also hasn't got future."

Key Words: Lullaby, woman of literature, Bişik Cırı, Koyun Baba, lullaby in children's education.

GİRİŞ

Ninni, annelerin çocuklarını emzirirken ya da uyuturken söyledikleri manzum veya mensur sözlerdir. Anneler, bu sözlerini, en az iki-üç aylıktan üç-dört yaşına kadar olan yavrularını, kucağında, ayağında, beşikte veya salıncakta sallarken daha çabuk uyutmak yahut ağlamasını durdurmak için özel bir beste ile söylerler. Bu ezgili sözler, annenin o anki ruh durumunu yansıtır mahiyettedir.

Ninniler genellikle mâni biçiminde bir dörtlükten meydana gelen bir tür türküdür. Anne, âdeta çocuğuna yaktığı bu türküyü, sesini, çocuğunun ağlamasına, gülmesine, konuşmasına göre ayarlayarak söyler. Böylelikle çocuklar, onları çok esirgeyen müşfik varlık sebeplerinin ağzından dinleyerek, ilk millî musiki zevkini de alırlar.

Anneler, ninnilerin ilk şairi ve bestekârı olmaktadırlar. Yazanı belli, millî ve hamasî duyguları terennüm eden halka mal olmuş taklidî ninniler çok azdır. Ninniler anne yanında, abla, teyze, hala, büyükanne, dadı vb. tarafından söylenmekle "kadın edebiyatı" ürünlerinin, sözlü edebiyatımızdaki en eski ve en zengin dallarından biri kabul edilmektedir.

Ninni, Divân ü Lügati't-Türk'te "balu balu" diye geçer. Türk boy ve yörelerinde ise ninnilere değişik adlar verilmiştir. Meselâ; Azeri Türkleri "laylay", Kerküklüler "leyley", Kazanlılar "bişik cırı (beşik türküsü)", Yeni Uygurlar (Doğu Türkistan) "alley" derler.(1) Birçok dilde ortak olan "ninni" kelimesinin ses taklidinden türediği anlaşılmaktadır. Ancak, 'ninni' kelimesi ile 'nine, nene' kelimelerinin benzerliği de dikkat çekicidir (Çelebioğlu, 1982, 12).

Ninni kelimesi, metinlerde Anadolu sahasında ilk kez Karacaoğlan'ın aşağıdaki koşmasında; "Mestânedir Karac'oğlan mestâne
Güzel olan gül gönderir dostuna
Yatır beni kız dizinin üstüne
Nen eyle de kaşın gözün süzerek"
şeklinde geçer (Çelebioğlu, 1982, 10). Anadolu'da "ninni söylemek", "ninni demek" fiilleri yaygın olarak söylenirse de bazı ağızlarda "ninni çalmak", "nen eylemek", "nen nen demek" biçimleri daha fazla kullanılır (Çelebioğlu, 1982, 12).

Muhtelif türkü, mâni, ilâhi, destan ezgilerinin yardımıyla veya irticalen meydana getirilen ölçülü, ölçüsüz söz ve tekerlemelerle çocuğu oyalayan ninniler, hece vezni ile sade bir dille söylenirler. Genellikle mâni tarzında yedili, sekizli hece ölçüsüyle söylenen ninnilerin;

1. **aaxa** şeklinde kafiyelenen örnekleri:
Nenni derim haylar ile
Ulu çifte taylar ile
Mevlâ'm çok ömür versin
Ulu dünya iller ile (Çelebioğlu, 1982, 109).
Konya

2. **aabb** şeklinde kafiyelenen örnekleri:
Nenni derim nehâr olur
Gül açılır bahar olur
Dilsiz kuşlar dil öğrenir
Anasızlar nerd'eğlenir
Nenni yavrum sana ninni (Çelebioğlu, 1982, 93).
Konya

3. **xaxa** şeklinde kafiyelenen ninni örnekleri:
Gül ağacını budamışlar
Gülü gonca bitsin diye
Allah seni bana vermiş
Her derdin unutsun diye (Çelebioğlu, 1982, 41).
Lâdik-Konya

4. **aaax** şeklinde kafiyelenen ninni örnekleri:
Besmele'yle uyanır
O nurlara boyanır
Buna can mı dayanır
Ninni yavrum ninni (Çelebioğlu, 1982, 41).
Konya

bulunmaktadır. Yanı sıra ninniler kıt'a şeklinde de söylenmişlerdir. Böyle ninnilerin ise:

1. **aa aa aa** şeklinde kafiyelenen:
El ağlar da el ağlar
Anası ocak cılalar
Nenesi de çember oyalar
Babası da gablar galaylar
Emmisi de avrat govalar
Nenni de yavrum nenni(2)
Konya

2. **aa bb cc** şeklinde kafiyelenen:
Ak güvercin gök güvercin
Kanatları mevcin mevcin
Sen oku da benim kuzum
Senin baban öder haran
Uyusun da büyüsün ninni
Tıpış tıpış yürüsün ninni (Çelebioğlu, 1982, 166).
Konya

3. **xa xa xa** şeklinde kafiyelenen:
Nar ağacını budamışlar
Narı iyi bitsin diye
Gül ağacını budamışlar
Gülü gonca koksun diye
Benim yavrumu ayırmışlar
Anasını unutsun diye
Ayrılamam yavrum nenni(3)
Konya

örnekleri bulunmaktadır.

Ninnilerin özel ifade kalıpları vardır: "Dandini dandini dan ister", "E yavruma e... e... e...", "Hu hu... dervişler", "Ninni derim", "Ninnisine, ninnisine" gibi söz gruplarıyla başlayan ninniler, "E... e... e...", "Nen, nen", "Piş... piş... piş...", "Uyu yavrum ninni / Büyü yavrum ninni", "Uyusun da büyüsün ninni / Tıpış tıpış yürüsün ninni" gibi deyişlerle biter.

"Ninni yavrum ninni", "Uyusun (kızım) ninni", "Büyüsün (kızım) ninni" gibi sözler, ninni türüne girmeyen bazı manzumelere eklenerek, onların da ninnileştirildiği görülür.

Geçmişte, köy ve şehir hayatımızda canlı olarak yaşayan ninnilerin, konusunu çocuk teşkil eder. Muhteva bakımından çok yönlüdür. Sağlıklı doğumdan gelen sevinç, fizikî güzellik, soy sop, iyi huy, sünnet, öğrenim, nişan, gelin alma, evlenme gibi geleceğe ait dilekler; yalnızlık, gurbete giden baba, koruyucu melekler, velîler, Hızır gibi tema, motif ve merasimler, ninnilerin muhtevasını oluşturan belli başlı unsurlardır. Ninniler, çocuk, belli bir yaşa gelinceye kadar, üzüntü ve sevinç karşılığı olarak söylenir. Anne, abla, nine gibi çocuğa yakın kadınların, arada bir erkek yakınların da söylediği-ninniler, maddî ve manevî kültür mirasımızı sinesinde muhafaza eden lirik mahsullerdir.

Ninnilerle ilgili olarak yazılan veya söylenen şiirler, anonim ninniler, taklidî ninniler, ninni ilhamıyla yazılan ninniler olmak üzere gruplaşır (Çelebioğlu, 1982, 30).

Anonim ninniler en zengin ürünlerdir. Taklidî ninniler, anonim ninnilerin etkisiyle kaleme alınmışlardır. Taklidî ninnilerin edebiyatımızda ilk örneği Şeyh Gâlib (1757-1799)'in Hüsn ü Aşk mesnevisinde yer alan tardiyye tarzındaki şiiridir.

Ninni ilhamıyla yazılan şiirler genellikle "ninni" başlığı taşırlar. Çocuk, anne veya başka konularda

yazılmışlardır. Yine "ninni" başlığı taşıyan, ancak ninniyle çok az ilgisi olan, çeşitli konularda yazılmış şiirler de vardır. Ninni yazan şairler arasında; Şeref Hanım, Nigâr Hanım, Ali Ekrem Bolayır, Ziya Gökalp, Mehmet Emin Yurdakul, Necip Fazıl Kısakürek, Âşık Veysel ve Bahtiyar Vahapzade'nin adlarını sayabiliriz.

Konularına Göre Ninniler

Ninnileri, konularına göre en kapsamlı biçimde Prof. Dr. Âmil Çelebioğlu tasnif etmiştir. Bu tasnife göre ninniler:

I. Dinî ve Fikrî Mahiyette Ninniler:

1. Bazı dinî hususiyetler ve şükür ifade eden ninniler:

Gül ağacı budam budam
Gülü bitmez aslı nidem
Seni bana veren Hüdâ'm
Ninni yavrum, sana ninni (Çelebioğlu, 1982, 41).

2. Din büyükleri ile ilgili ninniler:

Eşiğinde buğday biter
Ravzasında bülbül öter
Bir Muhammed bana yeter
Ninni Muhammed'im ninni
Ninni can Ahmed'im ninni

Başındaki hulle tâcı
Muhammed'im olmuş hacı
Günahkârlara yardımcı
Ninni Muhammed'im ninni
Ninni can Ahmed'im ninni

Muhammed'dir özüm sözüm
Kan ağlıyor iki gözüm
Secdeden kalkmıyor yüzüm
Ninni Muhammed'im ninni
Ninni can Ahmed'im ninni

Sünnet etti ekti tuzu
Sürmeledi iki gözü
Sıratta kurtarır bizi
Ninni Muhammed'im ninni
Ninni can Ahmed'im ninni

Âmine Hatun annesi
Abdülmuttalib dedesi
Seyyidü'l-Yahyâ dayısı
Ninni Muhammed'im ninni
Ninni can Ahmed'im ninni

Âmine Hatun annesi
Odur hatunlar iyisi
Beyaz incidir yapısı
Ninni Muhammed'im ninni
Ninni can Ahmed'im ninni (Çelebioğlu, 1982, 44-45).

Yoldan geçer yolcu baba
Arkasına giyer âbâ
Konya'daki Koyun Baba[4]
Himmet etsin kızıma (Çelebioğlu, 1982, 49).

3. Öğüt ve veciz bir ifade ihtiva eden ninniler:

Nenni dedim (Ali)ye
Dil öğretir ayıya
Düşman kazdığı kuyuya
Bir gün olur kendi düşer
Nenni yavrum nenni
Haa ehh (Çelebioğlu, 1982, 51).

II. Efsane ve Ağıt Türünde Ninniler:

1. Bir hadiseye bağlı tahkiyeli ninniler:

Taş Bebek Hikâyesi (Aktaş/Göktaş Ninnisi)[5]

Vardım tandırın başına
Başımı koydum taşına
Bak şu Tanrı'nın işine
Dil verdi mermer taşına
Nenni bebeğim nenni
Emeklerim boş bebeğim nenni

Vardım çamaşırhâneye
Oturdum çamaşır yumaya
Du'â ettim ben Mevlâ'ya
Nenni bebeğim nenni
Emeklerim boş bebeğim nenni

Taş bebek beşikten düştü
Annesinin aklı şaştı
Babası odadan kaçtı
Nenni bebeğim nenni
Emeklerim boş bebeğim nenni

Taş bebek beşikte ağlar
Sütüm güldür güldür çağlar (Çelebioğlu, 1982, 74-75).

2. Ölümle ilgili ninniler:

Ah kara yerler
Kanmaz yerler
Alıp alıp doymaz yerler
Benim yavrumu aldın
Doydun mu kara yerler
Ninni bebeğim ninni (Çelebioğlu, 1982, 88).

III. Dilek ve Temenni Mahiyetinde Ninniler:

1. Çocuk sahibi olma dileğiyle ilgili ninniler:

Dandini çanak yoğurdu
Anası oğlan doğurdu
N'olaydı ikiz olaydı
Âlemde sekiz olaydı (Çelebioğlu, 1982, 98).

2. Dua mahiyetinde olan ninniler:

Dağda davarın otlasın
Ovada çiftin işlesin
Mevlâ'm seni bağışlasın
Oğlum ninni yavrum ninni (Çelebioğlu, 1982, 104-105).

3. Beddua mahiyetinde olan ninniler:

İstanbul evrilesin
Evrilip çevrilesin
İçinden oğlum çıksın
Dibinden devrilesin (Çelebioğlu, 1982, 115).

4. Ağlamama ve uslanma dileğiyle ilgili ninniler:

Dandin dandin dasdana
Danalar girmiş bostana
Benim yavrum uyuya da uslana
Ninni yavrum ninni (Çelebioğlu, 1982, 117).

5. Uyuma, büyüme, yürüme dileğiyle ilgili ninniler:

Hû derim ben hû Allah
ver uyku sen ver Allah
Uyusun da büyüsün
Nenni benim yavruma (Çelebioğlu, 1982, 126).

6. Yiyecek, içecek dileğiyle ilgili ninniler:

Dandili dandili dağrilce
Bir soğanlı böğrülce
Yesin yavrum doyunca
Uyusun sabah olunca (Çelebioğlu, 1982, 143).

7. Gelin, ziynet, eşya ve oyuncak dileğiyle ilgili ninniler:

Dandin dandin dan ister
Benim kızım don ister
Babası almam diyor
Basmadan giysin diyor
Ninni yavruma ninni (Çelebioğlu, 1982, 153).

8. İş ve hizmet bekleme dileğiyle ilgili ninniler:

İllerden yavrum illerden
Tülbendi kurusun yellerden
Yavruma dünürler gelsin
Ankara gibi yerlerden (Çelebioğlu, 1982, 159).

9. Tahsil, meslek ve makam sahibi olma dileğiyle ilgili ninniler:

Ak güvercin gök güvercin
Kanatları mevcin mevcin
Sen oku da benim kuzum
Senin baban öder harcın
Uyusun da büyüsün ninni
Tıpış tıpış yürüsün ninni (Çelebioğlu, 1982, 166).

10. Mal, mülk ve zenginlik dileğiyle ilgili ninniler:

Nenni derim beşiğine
Beyler ersin eşiğine
Sofra dolu kaşık ile
Ninni kuzum ninni (Çelebioğlu, 1982, 171).

IV. Sevgi ve Ahlâk İfade Eden Ninniler:

1. Uyuma ve büyümeyle ilgili ninniler:

Ninni diyor uyutuyor
Yüzümü güller boyatıyor
Sekiz köle on halayık
Benim kuzum uyutuyor (Çelebioğlu, 1982, 186).

2. Yemek ve içecekle ilgili ninniler:

Dandin dandin danaylı
Benim oğlum saraylı
Lokum almış getirmiş
Bey babası ne tatlı
Ninni yavruma ninni (Çelebioğlu, 1982, 189).

3. Çocuk sevgisi ve kıymeti ifade eden ninniler:

Bahçesine bahçesine
Gül doldurur bohçasına
Yeter elli dirhem gümüş
Çizmesinin nalçasına
Ninni kuzum sana ninni (Çelebioğlu, 1982, 196).

4. Çocuk için fedâkârlık, ondan ayrılmama ve onu himaye duygusu ihtiva eden ninniler:

Ninni ninni ninnilerim
Seni Mevlâ'mdan dilerim

Senin için yavrucağım
Gül ömrümü kül ederim (Çelebioğlu, 1982, 223).

5. Kız-oğlan, anne-baba ve akrabayla ilgili ninniler:

Ak oğlan ak oğlan
İpek getir sat olan
Kızlar çarşaf dokumuş
Sen üstüne yat oğlan
Uyusun da büyüsün ninni
Tıpış tıpış yürüsün ninni (Çelebioğlu, 1982, 226).

V. Övgü ve Yergi Mahiyetinde Ninniler:

1. Bebekle ilgili övgü ve yergi ifade eden ninniler:

Evler senin evler senin
İçi dolu mallar senin
Otuz iki nalbant kızı
Kır atını nallar senin
Ninni arslanım ninni (Çelebioğlu, 1982, 255).

2. Anne, baba, kardeşle ilgili övgü ve yergi ifade eden ninniler:

Evveler yavrum evveler
Anası natır babası katır
Hiç bilmez hatır
Evveler yavrum evveler (Çelebioğlu, 1982, 272).

3. Akraba ile ilgili övgü ve yergi ifade eden ninniler:

Dandini dandin danaları var
Yırtık donlu halaları var
Pırpıt donlu amcaları var
Uzun kürklü dayıları var
Ninni yavrum ninni (Çelebioğlu, 1982, 276).

VI. Şikâyet ve Teessür İfade Eden Ninniler:

1. Ağlama, uyumamayla ilgili ninniler:

Sofaya kurdum salıncak
Eline verdim oyuncak
Yine uyumayacak yumurcak
Ninni oğluma ninni (Çelebioğlu, 1982, 289).

2. Annenin bebekten çektiği zahmetle ilgili ninniler:

Ninni diye diye
Dillerim şişti
Beşik sallaya sallaya sallaya
Kollarım düştü
Ninni yavruma ninni (Çelebioğlu, 1982, 295).

3. Baba (koca)dan, anneden şikâyet ve serzenişle ilgili ninniler:

Hay havladır havladır
Kapı ardından bakadur
Yarım ekmeğin için
Gelin beni oynatır (Çelebioğlu, 1982, 297).

4. Annenin bebekle ilgili üzüntülerini ve bebeğin dert ortağı oluşunu ifade eden ninniler:

Evve derim birim birim
Dert yürekte dürüm dürüm
Yavrum derdim sana derim
Ninni yavrum ninni (Çelebioğlu, 1982, 302).

5. Annenin şahsî şikâyet, teessür ve ıstıraplarını ifade eden ninniler:

Dere olup taşamadım
Kader dağın aşamadım
Gelin olup yaşamadım
Ninni ninni ninni hû (Çelebioğlu, 1982, 310).

VII. Ayrılık ve Gurbet İfade Eden Ninniler:

1. Anne ve çocuk ayrılığıyla ilgili ninniler:

Çıktım dağların başına
Seyrettim uhu kuşuna
Gelen ayın on beşine
Gelir mi bilmem yavrum
Nenni kuzum nenni (Çelebioğlu, 1982, 318).

2. Anne ve baba (koca), bebek ve baba ayrılığıyla ilgili ninniler:

Ayva alır nar satarım
Halep'lere yük tutarım
Eller babasını anar
Ben araya lâf katarım
Ninni yavrum ninni (Çelebioğlu, 1982, 321).

3. Akraba ayrılığıyla ilgili ninniler:

Ay karşıdan doğup gelir
Gün boynunu eğip gelir
Dayısı Alamanya'dan
Marklarını sayıp gelir
Ninni yavrum ninni (Çelebioğlu, 1982, 327).

4. Umumi olarak ayrılıktan şikâyetle ilgili ninniler:

İstanbul'un erenleri

Koyuverin gelenleri
Bari Hüdâ'm sen kavuştur
Cümle hasret olanları (Çelebioğlu, 1982, 331).

VIII. Vaat Mahiyetinde Ninniler:

Bahçeye gül dikelim
Çıkıp yollara bakalım
Baban bir gün gelirse
Câmiye mum dikelim
Ninni yavrum ninni (Çelebioğlu, 1982, 336).

IX. Tehdit ve Korkutma Mahiyetinde Ninniler:

1. Baba ile ilgili tehdit ninnileri:

Babası gelsin dur dur
Suçlarını diyeceğim bir bir
Evveler kuzum evveler
Uyusun da büyüsün evve (Çelebioğlu, 1982, 340).

2. Anne ile ilgili tehdit ninnileri:

Şimdi annen gelecek
Benden dayak yiyecek
Sana meme verecek
Ninni yavruma ninni (Çelebioğlu, 1982, 342).

3. Umacı, dede, derviş vs. ile ilgili tehdidî ninniler:

Umacılar gidiniz
Yavrucağım pek cılız
Dünden beri uykusuz
Ninni gülüme ninni (Çelebioğlu, 1982, 343).

4. Hayvanlarla ilgili tehdidî ninniler:

Gelme kuçu git işine
Düşme kızımın peşine
Kuçu seni tutarım kuçu
Bacağını kırarım kuçu (Çelebioğlu, 1982, 343).

Çocuk Eğitimde Ninnilerin Yeri

Ezgiyle söylenen ninnilerin bir yönü de musikidir. Musikinin insan psikolojisi üzerindeki olağanüstü etkisini her an gözlemleyebiliyoruz. Ancak yine de davranış bozukluklarının (ruhî hastalıkların) tedavisinde müziğin de kullanıldığından söz edildiğinde garipseriz. Halbuki müzik bir anlamda insanın yüreğinin tellerini harekete geçirir.

Musikinin, insandaki fizyolojik ve psikolojik tesirlerine göre, insan ruhunu okşaması ve huzura kavuşturması, seslerinin özelliklerindendir. Ani ve gürültülü sesler insana eziyet verirken, düzenli ve ölçülü musiki makamları, zevk ve ferahlık verir. Aynı zamanda onun faaliyetlerini artırır, ruhi gerginliğini giderir. Bütün musiki sesleri, insanın otonom sinir sistemine tesir etmek suretiyle, insanın heyecanını, duygularını ve tutkularını etkiler.[6]

Seslerin insan ruhu üzerindeki olumlu/olumsuz tesiri, şüphesiz çocuklar için de geçerlidir. Gürültüyü andıran sert sesler çocukları huysuzlaştırırken, müşfik tonlu ninni ezgileri de rahatlatmaktadır. A.B.D. / Pensilvania'da yapılan bir araştırmaya göre hasta çocuklara annelerinin sesinin ilaç gibi geldiği tespit edilmiş. Üç aylıkla sekiz yaş arasında bir grup hasta çocuk üzerinde yapılan araştırmaya göre, annesinin sesini duyan hasta çocukların nefes alışlarının rahatladığı ve sakinleştikleri gözlemlenmiştir. Hekimler, hasta çocuklarda annelerinin sesinin tedavi edici bir etkisini de belirlediklerini işaretle, özellikle sakinleştirici ilaç yerine annelerinin konuşmalarının daha etkili olduğunu vurgulamışlardır.[7]

Ninnilerin yararı bu kadarla da kalmıyor; anne şefkatini yansıtan ezgili sesler, çocuğun dil öğrenimini de olumlu yönde etkiliyor. Hacettepe Üniversitesi Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Meziyet Arı'nın danışmanlığında, Damlagül Denk'in, anaokulu öğrencileri üzerinde yaptığı araştırma sonucunda; eğitimleri müzik eşliğinde yapılan öğrenci grubunun hiç müzik eğitimi verilmeyen gruba göre kelime dağarcıklarının daha fazla geliştiği ve algılama seviyelerinin arttığı tespit edilmiştir.

Meziyet Arı, okuma-yazma bilmedikleri için okul öncesi çocukların duyarak ve dinleyerek bilgi edindiklerini; çocuğun dil gelişimini sağlamak için ninni, tekerleme ve çocuk şarkılarından yararlanılması gereğini, çocuk şarkıyı doğru söylemeyi öğrenirken dil gelişimini de ilerleteceğini belirtmiştir.[8]

Ezcümle, çocuğun annesi veya bir yakının söylediği bu ezgili sözlerle rahatlaşıp sakinleştiği bir vakıadır. Günümüzde müzik-insan psikolojisi üzerine yoğunlaşan araştırmalar, bu vakıayı ölçülebilir bilgiler olarak bize sunmaktadır. Meselâ, Berlin'de bulunan Urban Hastanesi'nde yapılan bir çalışmada, hangi müziğin hangi organı ne şekilde etkilediği

araştırılmış. Sonuç oldukça şaşırtıcıdır. Zira, 200 yıl önce yazılmış 'Haşim Bey Mecmuası'nda anlatılanlarla aynı sonuçlar alınmıştır. Haşim Bey Mecmuası'nda şemalarla hangi makamın vücudun hangi organını etkilediği şöyle açıklanmıştır:

· Rast makamı rahatlık veriyor.

· Uşşâk, karamsarlıktan kurtarıyor,

· Hüseynî makamı iç organlardaki spazmı, yani kasılmayı çözüyor,

· Bûselik ve Nihâvent kan dolaşımını düzenliyor, kasları rahatlatıyor,

· Hicâz makamı büyüklük kompleksini tedavi ediyor, ayrıca ürogenital sistemi olumlu etkiliyor.

· Rehâvî beyni boşaltıyor, insana sonsuzluk duygusu veriyor.

· Acemaşiran aklı geliştiriyor, ayrıca doğumu da hızlandırıyor.

Genellikle Hicâz, Beyâtî, Hüseynî, Segâh ve Dügâh makamına uygun söylenmiş veya bestelenmiş ninnilerle çocukların rahatlığı tevil edilebilecektir.[9]

İlk Kez Derlenen Konya Ninnileri

Konya Lisesi'nden öğrencimiz olan Mustafa Kaytazoğlu'nun folklor ödevi olarak derlediği 23 ninniyi aşağıda bilgilerinize sunuyoruz. 2001 Şubat'ında derlenen bu ninnilerin ilginç yanı kaynak kişisidir. Çoğunlukla bayanlardan derlenen ninnilerin aksine bu ninniler bir baydan derlenilmiştir. Ses kayıtları arşivimizde mevcut olan bu kişi, 1945, Konya-Merkez doğumlu Hasan Dayı'dır.

Ağız özellikleri bozulmadan yazıya aktarılan bu ninniler, bu yazımızda yer almadan önce, Konya ninnileri üzerine ilk önemli kaynak olan Konya Vilâyeti Halkiyat ve Harsiyatı[10] ile Türk ninnileri üzerine en önemli kaynak olan Türk Ninniler Hazinesi'ndeki Konya ninnileriyle karşılaştırılmıştır. Karşılaştırmalar yapılırken Konya Halkiyat ve Harsiyatı 'Konya'; Türk Ninniler Hazinesi ise 'Türk' olarak kısaltılmıştır. Bu ninnilerle varyant teşkil eden anılan eserlerdeki ninniler ilgili dipnotlarda gösterilmiştir.

-1-
Nenni desem dağlar üyür
Dağlarda lâleler büyür
Nenni yavrum nennisine
Selâm söylen emmisine
Gel emmisi, gel emmisi
Altı arap atlı bey emmisi
Gel dayısı, gel dayısı
Beş eşekli kel dayısı
Nenni yavrum nennisine
Selâm söylen emmisine

-2-
Hu hu hu hu kuşu
İnemedi yavrum yokuşu
Dikenlikte yuvası
Lokum getir yavrumun babası
Hu hu hu...

-3-
El ağlar da el ağlar
Anası ocak cılalar
Nenesi de çember oyalar
Babası da gablar galaylar
Emmisi de avrat govalar
Nenni de yavrum nenni[11]

-4-
İllerden, illerden
Çemberi gurusun yillerden
Gızıma da dünürler gelmiş
Heykelin ordaki evlerden
Nenni de gızıma nenni[11]

-5-
Nennilerin beni yakar nenni
Ağzı da bal dudağı da şeker
Uyusun da büyüsün nenni
Tıpış tıpış yürüsün nenni
Senin kahrini anan çeker nenni

-6-
Nenni diyeyim beşiğine
Ay güneş doğsun eşiğine
Büyüdünü görürsem
Gül doldurayım döşeğine
Nenni de yavrum nenni[12]

-7-
Eve girsem ev garanlık
Dışa gitsem bağrım yanık
Herkez üyür sen uyanık
Uyusana yavrum nenni

-8-
Nenni desem de hâl olur
Gül açılır bahar olur
Dilsiz kuşlar dil öğrenir
Anasız yavrular da nerde eğlenir[13]

-9-
Nar ağacı boğum boğum
Yâr sineme vurdu düğüm
Ayrılık günleri böyün
Ayrılamam yavrum nenni

-10-
Nar ağacını budamışlar
Narı iyi bitsin diye
Gül ağacını budamışlar
Gülü gonca koksun diye
Benim yavrumu ayırmışlar
Anasını unutsun diye
Ayrımamam yavrum nenni

-11-
İstanbul'un yolu yokuş
Atlar iner ıkıl ıkış
Al odaya türlü nakış
Sen yakışın guzum nenni

-12-
Nennisine nelediğim
Al bağırdak doladığım
Ben Mevlâ'dan dilediğim
Nenni de guzuma nennisine[14]

-13-
Vardım guyu başına
Başım goydum daşına
Doğan ayın on beşine
Gözedirim guzumu nenni

-14-
Dağlar dağladı beni
Görenler ağladı beni
Okka zincir kâr etmedi
Bir yavru eğledi beni
Nenni de guzuma nennisine[15]

-15-
Babası da deve
Hiç gelmez eve
Anası da gatır
Hiç bilmez hatır
Nenesi de goyun
Pek bilir oyun hu[16]

-16-
Dağlarda biten gayısı
Yire düşer irisi
Benim de yavrumun
Gelmez oldu goç dayısı
Nenni diyeyim üyütüyüm
Ben yavrumu büyütüyüm[17]

-17-
Güller açar bahar gelir
Anasız yavrular nerde eğlenir
Nenni yavrum nenni
Nenni didim uyudamadım
Sefa ilen böyüdemedim
Nenni yavrum nenni

-18-
Nenni nenni nennisine
Bol soğanlı börülce
Uyusun oğlum doyunca
Hu hu hu[18]

-19-
Nenni nenni nasdana
Danalar girmiş bosdana
Bosdan yimez köken yir
Benim oğlum lokum yir
Hu hu hu...

-20-
Dandini dandini dasdana
Danalar girmiş bosdana
Kov bosdancı danayı
Yidi bitirdi ilanayı[19]

-21-
Dandini dandini torba yoğurdu
Yavrum seni kimler doğurdu
Seni doğuran ana
Gaymakla mı yoğurdu

-22-
Nenni dağların eteği nenni
Bura aslanların yatağı
Anasının dert ortağı
Uyusun da böyüsün nenni[20]

-23-
Nenni disem birki birki
Gözlerime girmez uyku
Acab baban yolda mı ki
Nenni yavrum nenni[21]

SONUÇ

Yukarıda, kültür ve edebiyatımız açısından önemini "anne, abla, nine gibi çocuğa yakın kadınların, arada bir erkek yakınların da söylediği- ninniler, maddî ve manevî kültür mirasımızı sinesinde muhafaza eden lirik mahsullerdir" biçiminde ifade ettiğimiz ninnilerimiz –ne yazık ki- günümüzde eski canlılığını kaybetmiştir. Kültür ve edebiyatımız adına bu olumsuz durumun tek suçlusu annelerimiz olamaz elbette. Değişen hayat şartları sonucu çalışmaya hayatına atılan çoğu anneler, geçmişteki çalışmayan annelerin aksine çocuklarıyla daha az haşır neşir olmaktadır. Kreş ortamında büyüyen çocukların müşfik anne duygularını taşıyan ninnilerle büyümesi muhaldir. Ninnilerin ezgi yönünün, çocuk psikolojisi ve dil edinimi üzerindeki olumlu katkısı da artık inkâr edilemez.

Okullarımızda yeni nesli eğitirken bu gibi kültür değerlerimizin önemi vurgulanarak, hangi ortamda büyürlerse büyüsünler çocuklarımızın bu önemli ve müessir eğitim vasıtasından nasipsiz kalmamaları sağlanmalıdır. Unutmayalım ki; "geleneği olmayanın geleceği de olmaz."

NOTLAR

1- Âmil Çelebioğlu, "Türk Ninnileri Hazinesi", Ülkü Yayınevi, İstanbul 1982, s. 11.

2- Kendi derlememiz olan 3 no'lu ninni.

3- Kendi derlememiz olan 10 no'lu ninni.

4- Koyun Baba, Hacı Bektaş-ı Velî ile çağdaş olduğu sanılan veli bir zattır. Rivayete göre ağzını açıp konuşmadığı ve günde yalnız beş defa, o da namaz vakitlerinde koyun gibi melediği için kendisine bu lâkap verilmiştir. Mezarı Çorum-Osmancık'tadır. Sultan II. Bayezid, mezarının üstüne muhteşem bir türbe ile zengin bir tekke yaptırmıştır. Bu tekkede hastalıklı gözlerin iyileştiğine inanılırmış (Bkz. İslâm Ansiklopedisi, MEB Yay. İstanbul, C. 6, s. 881).

5- Taş Bebek Hikâyesi, Kastamonu yöresine ait bir halk hikâyesidir. Hikâyeye göre, Molla Ahmet ile Meryem Hatun evlenirler. Evliliklerinin üzerinden uzun seneler geçmiş olmasına rağmen çocukları olmaz. Bunun üzerine Molla Ahmet, yeni bir evlilik yapmak ister. Düğün günü acısına dayanamayan Meryem Hatun kendini harman yerine atar. Burada ağlayıp figân ederken ak saçlı nur yüzlü bir ihtiyar kendisine görünerek bir gök taş verir. Bunu, kocasının gerdek gecesinin gündüzünde beleyip beşiğe yatırmasını öğütler. Meryem Hatun bu öğüdü tutar. Molla Ahmet henüz gerdeğe girmiştir ki Meryem Hatun'un odasından bir bebek ağlaması duyar. Bunun üzerine Meryem Hatun'un odasına koşar. Artık bir bebeleri olmuştur. Molla Ahmet, yeni gelini gönülleyerek baba evine gönderip Meryem Hatun ve oğluyla mutlu bir hayat sürer (Bu konuda bkz. (Çelebioğlu, 1982, 69-70). Yukarıdaki ninni bu hikâyenin Konya varyantıdır.

6- Kaynaklarda musikiyi tedavide ilk uygulayan, Hz. Lokman ve onun çağdaşı Hz. Davut'un (M.Ö. 1055-974) olduğu belirtilmektedir. Hz. Lokman, hastalarını ilaçla tedavi ederken, Kur'an-ı Kerim'de sesinin güzelliği övülen Hz. Davut'un çok defa hastalara güzel sesi ve sazı ile şifa kaynağı olduğu; hatta yine sesi ve sazı (harp) ile şifa duası okuduğu ve bu yolla "Saul" adlı hükümdarı iyileştirdiği nakledilmektedir. 834-932 yılları arasında yasayan Ebubekir Razi, melankolik hastaların avlanma, balık tutma gibi eğlenceli işlerle meşgul olmalarının yanı sıra müzik öğrenmelerini, özellikle güzel sesle okunan şarkıları ve iyi çalınan sazları dinlemelerini tavsiye etmiştir. İbn Sina (980-1037), müziğin tıpta önemli bir yerolduğunu vurgulamıştır. Mevlâna Celâleddin (1207-1273), müziğin insanın ruhî durumuna tesirini görmüş, müzik ve şiirin insanları Allah'a yaklaştırdığına inanmış, Mevleviliğin temelinde müziğe yer vermiştir. İlhanlı Sultanı Olcayto ve eşi Yıldız (İlduş) Hatun adına köleleri Amber bin Abdullah tarafından 1308-1309 yıllarında yaptırılan Amasya Şifahanesi'nde ruh hastaları telkin ve müzikle tedavi edilmiştir. 1470 yılında İstanbul'da yaptırılan yetmiş odalı, iki yüz yataklı Fatih Darü'ş-şifâsı'nda müzikle tedavi uygulanmıştır. 1484-1488 yıllarında Edirne'de Fatih'in oğlu II. Sultan Beyazıt tarafından Tunca Nehri kenarında yaptırılan Darü'ş-şifâ'da bütün hastalar, özellikle ruh hastaları müzikle tedavi edilmişlerdir. Ney, keman, muskâr, santur, çengi ve ud gibi müzik aletleri çalan on müzisyen, hastalara haftada üç kez müzik faslı veriyormuş. Özellikle Çargâh, Dügâh, Nevâ, Rast, Segâh ve Suzinâk makamları hastalar tarafından beğeniyle dinleniyormuş. Batı'da müzikle tedavinin uygulanması ise oldukça geç başlamıştır, 19. yüzyıl başlarında Fransa'da Pinel'le başlamış, Boismat, Chomet, Vinchan'la devam ettirilmiş, 1943'de Wall tarafından geliştirilmiş, İkinci Dünya savaşından sonra tedavi yöntemi olarak kullanılması yaygınlaşmıştır. Yirminci yüzyılın başlangıcında Fransa'da Dupre melankolide görülen kaygı ve endişe belirtilerinin Chopen'in Cenaze Marşı'yla yatıştığını belirtmiştir. Günümüzde A.B.D.'de 100 civarında üniversitede müzikle tedavi uygulanmaktaymış. Müzikle tedavi konusunda daha geniş bilgi için bk: Ruhi Kalender, Ruh Hastalıklarının Tedavisinde Musiki, A. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara 1989, C. XXXI, s. 271-281; Semerkand (Aktüel Dergi), Şubat 2002 (www.semerkand.com); Kültür Bakanlığı Web Sitesi (www.kultur.gov.tr.).

7-Yeni Gazete, S. 1421, 18 Şubat 2002 (Pazartesi), s. 3.

8-Yeni Gazete, S. 1415, 11 Şubat 2002 (Pazartesi), s. 3 vd.

9- Ninni makamları hakkında bk.: Âmil Çelebioğlu, Türk Ninnileri Hazinesi, Ülkü Yayınevi, İstanbul 1982, (EK: Fotoğraflar ve Notalar), s. 151, 156, 168.

10-Sadettin Nüzhet-M. Ferit, Konya Vilayeti Halkiyat ve Harsiyatı, Konya-Vilâyet Matbaası, 1926, s. 179-184.

11-Türk'teki 831 no.lı ninni ile varyanttır (s. 159). Türk'teki ninni şu şekildedir:

İllerden yavrum illerden

Tülbendi kurusun yellerden

Yavruma dünürler gelsin

Ankara gibi yerlerden

12-Türk'teki 952 no.lı ninni ile benzerlikler taşır (s. 171). Türk'teki ninni:

Nenni derim beşiğine

Beyler ersin eşiğine

Sofra dolu kaşık ile

Ninni yavrum ninni

13- Konya'daki 45 (s. 183) ve Türk'teki 1333 (s. 237), 1335 (s. 238) no.lı ninnilerle benzerlik göstermektedir:

45:

Ninni desem nehâr olur

Gül açılır bahar olur

Anasızlar ne hal olur

Ne kuzuma ne yavruma

1333:

Nennisine nayladığım

Al bağırdak bağladığım

Yedi yılda dilediğim

Nenni yavrum sana ninni

1335:

Ninni desem ne hâl olur

Gül açılır bahar olur

Dilsiz kuşlar dil öğrenir

Benim yavrum dil öğrenir

14-Konya'daki 53 (s. 184) ve Türk'teki 342 (s. 111) no.lı ninnilerle varyanttır.

53:

Ninni seni melediğim

Al bağırdak doladığım

Ey Mevlâ'dan dilediğim

Dileğini versin ninni

342:

Ninni seni melediğim

Al bağırdak doladığım

Ey Mevlâ'mdan dilediğim

Dileğimi versin ninni

15-Türk'teki 2446 no.lı ninni ile varyanttır (s. 306). Türk'te bu ninni:

Şu dağlar dağladı beni

Görenler ağladı beni

Değme zincir kâr etmez

Şu yavrular eyledi beni

Ninni kuzuma ninni

16-Türk'teki 2133 no.lı ninni (s. 280) ile varyanttır. Türk'te bu ninni:

Ninesi de koyun

Çok bilir oyun

Babası da deve

Hiç gelmez eve

Anası da katır

Hiç bilmez hatır

Hû hû hû hû

17-Türk'teki 2073 (s. 275) ve 2078 (s. 276) no.lı ninnilerle varyanttır.

2073:

Bahçelerde biter kayısı

Altına dökülür iyisi

Yavrumun hani koç dayısı

Ninni yavruma ninni

2078:

Bahçelerde biter kayısı

Yere dökülür irisi

Hani benim yavrumun koç dayısı

Ninni yavrum sana ninni

18- Konya'daki 43 (s. 183) ve Türk'teki 752 no.lı ninni (s. 151) ile varyanttır.

43:

Ninni ninni ninnice

Bol soğanlı böğrülce

Uyusun oğlum ninni

Sütüm içsin doyunca

752:

Ninni ninni ninnice

Bol soğanlı böğrülce

Oğlum yesin doyunca

Kürkler giydireyim boyunca

19- Pek çok bölgede az çok farklılıklarla söylenen bu ninni Türk'teki 407 no.lı (s. 117) ninni ile varyanttır:

Dandin dandin dasdana

Danalar girmiş bostana

Benim yavrum uyuya da uslana

Ninni yavrum ninni

20-Konya'daki 32 (s. 183) ve Türk'teki 2406, 2407 no.lı ninnilerle (s. 303) varyanttır.

32:

Karşıki dağın eteği

Eteği koyun yatağı

Benim yavrum dert ortağı

Derdimin ortağı yavrum

Gönlümün durağı yavrum

2406:

Kara dağların eteği

Eteğinde aslan yatağı

Gel derdimin ortağı

Ninni yavrum ninni

2407:

Karşı dağların eteği

O da aslanlar yatağı

Yavrum derdimin ortağı

Ninni yavrum sana ninni

21-Türk'teki 2624 no.lı ninni (s. 323) ile varyant. Bu ninni:

İstanbul'un yolu iki

Gözlerime girmez uyku

Acep baban yolda mı ki

Ninni yavrum ninni

BÖLÜM 4

ŞEHİR HAYATI

1 Konya'nın Son Muvakkidi: Yusuf Ziya Tokcan ve Vakit Cetvelleri (s. 295-323).

2 Doğudan Konya'ya Göçler ve Odabaşı Ailesinin Göç Hikâyesi (s. 325-329).

3 Konya'da İmar ve Diğer Plânlama Çalışmalarının, Tarihî Süreç İçerisinde Ulaşım ve Bisiklet Düzenlemeleri Açısından İrdelenmesi (s. 331-339).

4 Konya Müzeciliğinin Tarihçesi ve Bugünkü Durumu (s. 341-360).

5 Konya Şehir Tiyatrosu (s. 361-371).

6 Konya Merkez İlçe Belediyeleri Amblemleri (s. 373-377).

7 600 Yıllık Bir Konya Mahallesi: Fahrünnisa Mahallesi (s. 379-387).

8 Arif Nüshet Turgut'un Konya Evleri Üzerine Yazdıkları (s. 389-397).

9 Konya'nın Evleri ve Konya'nın İnsanları (s.399-408).

10 Konya'da Hayat (s. 409-418).

Konya'nın Son Muvakkiti Yusuf Ziya TOKCAN

KONYA'NIN SON MUVAKKİTİ: YUSUF ZİYA TOKCAN ve VAKİT CETVELLERİ

*Hasan ÖZÖNDER**

ÖZET

"Vakit" konusu ile meşgul olan muvakkitler ve muvakkithâneler, saat sanayinin ve iletişimin bol ve yaygın olmadığı yüzyıllar boyunca günlük hayatın önemli meslek ve müesseselerinden idi.

Konya'nın son Muvakkiti olan Yusuf Ziya Tokcan, Konya ve ilçelerinin yanı sıra dünyanın belli başlı şehirleri için ezan, namaz, imsak, iftar, bayram vakitlerini gösteren takvimler hazırlamıştır. Kıble tayin ve tespiti konusunda da son derecede yetkili bir kişi olan Yusuf Ziya Tokcan'ın vefatı ile Konya'da Muvakkitlik, muvakkithâne gibi tarihteki yerini almıştır.

Anahtar Kelimeler: Muvakkit , muvakkithâne, Yusuf Ziya Tokcan.

ABSTRACT

THE LAST TIMING MASTER (MUVAQQID) OF KONYA: YUSUF ZIYA TOKCAN AND HIS TIMETABLES

Throughout the centuries where the clock industry and communication wasn't plentiful and widespread, the muvaqqid-timing master and the timing house devoted to the science of "timing" was an important profession and institution of the daily life.

Yusuf Ziya Tokcan who was the last muvaqqid of Konya has prepared calendars for Konya and it's districts as for the main cities of the world, indicating the time for azan (call to prayer), prayer, beginning and ending of the fasting and bairam-the festival. With the death of Yusuf Ziya Tokcan who was also an approved authority in determining

* Dr. Selçuk Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Emekli Öğretim Üyesi.

the direction of Mecca, timing has taken his place in history along with the timing houses of Konya.

Key Words: Muvakkit, muvakkithâne, Yusuf Ziya Tokcan.

GİRİŞ

Vakit ve yön tayini ve tespiti için modern araç ve gereçler kullanıyoruz. Çağın getirdiği bu son derecede hassas aletlerden önce, "vakit" tayin, tespit ve tamimi ile görevli kişilere "Muvakkit", bunların çalıştıkları yerlere de, "Muvakkit-hâne" denilirdi.

Muvakkitlerin başlıca görevleri, önceleri güneş saati ile, daha sonra da saatlerle vakti takip ve tamim etmek idi. Namaz vakitlerini gösteren cetvelleri düzenlemek, takvim hazırlamak; kullanılan araç ve gereçlerin bakım ve onarımıyla meşgul olmak; vakit konusunda başvuruda bulunanları bilgilendirmek, problemleri cevaplandırmak ve gidermek gibi günlük hayatta sosyal ve kültürel açılardan son derece önemli hizmetleri vardı.

"Muvakkit" ve "Muvakkitler" konusu tarih boyunca, vakıfların, belediye ifta ve imaret teşkilâtlarının başta gelen görevleri arasında bulunmuştur.

Hemen her şehir ve büyük kazada görevli muvakkit ve muvakkithane mevcuttu. Bu iş için resmen görevlendirilmiş kişiler bulunurdu. Bunların görevi, güneş saati ile ve çeşitli matematik hesapları sonunda vakitleri belirleyerek halka duyurmak, saatin bulunmadığı veya ender bulunduğu zaman ve yerlerde bu işin önemi ve değeri bellidir. Yurdumuzda da yavaş yavaş "saat"ler görülmeye başlanıldığı dönemlerde ise ilk saatlerin halkın istifadesine sunulduğu yerlerin başında "Muvakkit-hâneler" gelir. Muvakkitler, bu saatlerin kontrolü, ayarı, bakım ve onarımı ile de görevlendirilirler.

İslâm Dini, "zaman" ve "vakit" konusuna son derece önem ve değer vermiştir. İbâdetlerin ifâsı için "vakit" kaydı vardır. Vakit girmeden yapılamayacakları gibi, vakti geçtikten sonra da yapılamazlar. Beş vakit ezanın, namazın, orucun, haccın ifâsı, edâsı, icrası ve itâsı için "vakit" şartı vardır. Farzın yerine gelmesi buna bağlıdır.

Halkın bütün bu tür mübrem ihtiyaçlarına cevap vermede; onlara huzurlu bir ibadet ortamı hazırlamada, muvakkitlere büyük görevler düşüyordu.

Bu iş, sadece vilâyet ve kazalar için değil, köy, oba, yayla ve göçebe halkı için de aynı öneme sahip idi.

Yeni yerleşilen yerler yahut yeni yapılacak cami, mescid, musalla veya namazgâh için "kıble tayini"de aynı konuya girerdi.

Bu sebeple bir köyde, obada, oymakta veya yaylada görev almak isteyen "imam" adaylarına, hafız olup olmadıklarından önce "irtifa almasını", "vakit" ve "kıble" tayinini bilip-bilmediği sorulurdu. Bilen, hâfız olana tercih bile edilirdi.

Büyük vakıfların ve "Selâtin Camileri"nin[1] vakfiyelerinde, görev alacaklar arasında "muvakkitler"e de yer verildiğini görüyoruz. Bunun içindir ki Osmanlı dönemindeki Selâtin cami, külliye[2] veya manzumesinde[3] bir "Muvakkit-hâne" binasının bulunduğunu biliyoruz.

"Muvakkit-hâne"ler, küçük ama son derece zarif yapılardır. Bir oda görünümündedirler. Ya dış avluda veya avluyu çeviren duvara bitişik olarak inşa edilmişlerdir. Avludaki ile cami cemaatinin, duvara bitişik olanlar ise çift cepheli haliyle, aynı zamanda sokaktan gelip geçenlerin de ihtiyaçları karşılanmıştı.

Muvakkithânelerin yakınında yüksek olmayan bir sütun veya kaidenin üzerindeki mermer tablada güneş saati genellikle bulunurdu.

Muvakkit-hânelerin pencereleri geniş ve yüksektir. Bu, saatlerin rahatlıkla görünüp vaktin kolayca öğrenilmesini sağlardı.

Bir muvakkit-hânede, güneş saati[4] basıta ve irtifa tahtaları, usturlap, pusula, kıble-nümâ, vakit cetvelleri, takvimler ve saatler bulunurdu. Duvarlarında ise vaktin önem ve değerini anlatan Âyet-i Kerime, Hadis-i Şerif ve vecize levhaları yer alırdı.

Muvakkitlik, son derecede önemli ve değerli,

dolayısıyla saygınlığı olan bir görev idi. Mensuplarına, "Cihet" denilen maaş ödenirdi. Aritmetik, geometri ve astronomi ilim ve fennine vakıf olan muvakkitler, mesleklerine dair eserler de yazarak bu konuda terakki ve teâli sağlarlardı.

Kol ve cep saatlerinin yaygınlık kazanması; bir çok il ve ilçelere meydan saatlerinin, saat kulelerinin[5] yapılması; vakti de bildiren modern iletişim araçlarının çoğalması sonunda, "muvakkit"lik ve "muvakkit-hâne"ler, eski önem ve değerlerini giderek kaybetmişlerdir. Ve nihayet 20 Eylül 1952 tarihinde Muvakkit-hâneler kapatılmıştır.[6] Böylece müessese olarak tarihe karışmıştır. Bunca külliye, mamure ve manzumelerdeki muvakkit-hâne binalarının çoğu, çeşitli belediyecilik faaliyetleri bahanesiyle yıkılarak, yok edilmişlerdir. Kalanlar da kütüphane veya hademe, bekçi, görevliler odası olarak başka amaçlarla kullanıla gelmişlerdir.

MUVAKKİT YUSUF ZİYA TOKCAN

A) Hayatı

Yusuf Ziya Tokcan, Konya'mızın en son muvakkidi idi. 1317/1901 yılında Konya'nın Öyle Bekledi (Öyle Benledi, Uluğ Bey) Mahallesi'nde doğdu. Babası, Abdullah Efendi, annesi, Saliha Hanım'dır.

Mahalle Mektebi'ni takiben Konya'nın ünlü öğretim yuvalarından olan Taş Medrese'ye devam etti. Dâr'ul-Hilâfe Medresesi'ne geçerek, öğrenimini burada sürdürdü. Başarılı bir öğrenimden sonra, mezun oldu. Fakat, babasını henüz küçük yaşta iken kaybettiği için, geçim derdi sebebiyle, ilmiyeye değil de, esnaflığa intisap etmek zorunda kaldı. Ömrünün sonuna kadar Konya'da manifaturacılıkla meşgul oldu.

Muvazzaf askerliğini yedek subay olarak Mersin'de; ihtiyatlılığı da, 1941 yılında Bursa Çekirge Hastahanesi iâşe subayı; bunu takiben, 1945 yılında Akşehir Askerlik Şubesi muamelât memuru olarak yapmıştır. Bütün bu görevlerinde, üstün çalışma ve hizmetlerinden dolayı komutanlarınca takdirnâmelerle taltif edilmiştir.

Askerliğinden sonra sivil hayattaki esnaflığına dönen Hoca, daha sonra, 1962 yılında eşi ile birlikte hac farizasını da ifâ etmiştir. Halim, selim, hayra koşan, iyilikten hoşlanan, Hakk'ın rızasını tahsil için halkın rızasını alan, kâmil bir şahsiyetti. Bir oğlan iki kız, üç evlâdı vardır. Arapça, Farsça ve tecvîd ilimlerine de âşinâ, ilmiyle âmil, ahlâk-ı hamîde sahibi kişiliği olan merhum Tokcan Hoca, bildiklerini, isteyen herkese, hiçbir maddî menfaat beklemeden öğretmekten zevk alırdı. Ömür boyu araştırmalarda bulunmuş, ihtisas sahası olan kıble tayini ve vakit cetvelleri, takvimcilik konularında, kendisine yapılan her türlü özel ve resmî müracaatları cevaplandırarak halletmiştir. Bütün bunlara ait yüzlerce özel ve resmî evrak elimizde bulunmaktadır.

B) Eserleri:

Yusuf Ziyâ Tokcan, ömür boyu devam eden mütalaa, tetkik ve araştırmaları sonunda, pek çoğu gayr-ı matbu' olan çeşitli eserler hazırlamıştır. Bunları şöylece sıralayabiliriz:

I. Dini Risâleler:

Dinî sahada da mütalaa sahibi olan Yusuf Ziyâ Hoca, dinimize dair bazı risâleler hazırlamıştır. Başta, mübarek gün ve gecelerin faziletleri, bunlarda yapılacak ibâdet ve taat hakkında, güzel rık'a yazısıyla çeşitli risâleler kaleme almıştır. Bunların mükerrer nüshalarını dostlarına hediye etmiştir. Bunlar arasında Hac Menâsıkine dâir olanlar da mevcuttur. Basıma hazır durumdadır.

II. Vakit Cetvelleri:

Tokcan Hoca, medreselerdeki talebelik yıllarında okuduğu ilm-i felekiyyat mevzularında edindiği bilgilere karşı alâkasını, özel araştırma, inceleme, tahlil, terkip ve mukayeselerle devam ettirmiştir. Her geçen yıl biraz daha artan bilgisi ve bu sahadaki tecrübeleri sayesinde. Yurdumuzdaki son muvakkitler arasında önemli bir mevki kazanmıştır. Vakit cetvellerinin yanı sıra, buna mümâsil olarak, yeni yapılacak mescid, câmi ve musallaların kıblelerini, fennî hesaplarla tayin ve tespitini de bilen son ilim erbabındandı.

Vakit cetvelleri konusundaki eser ve araştırmaları arasında şunları görüyoruz:

a. Tokcan Takvimi: Konya arzına mahsus devr-i dâim olan bu takvimi, cep takvimi ve levha şeklinde olmak üzere yayınlamıştır. Konya'da İleri ve Akın Matbaalarında iki defa basılmış olan bu takvimi hakkında Tokcan Hoca, şu açıklamayı yapmaktadır: "Konya ve yakın havalisine mahsus Alafranga saatle devamlı namaz vakitlerini ve imsâkiyeyi gösteren (Devr-i Dâim) bu tükenmez Tokcan Takvimi'ni aşağıdaki yazılı ilçeler şu

şekilde kullanabilirler;

Zam ve tenzil muamelesi olmadan ilçelerin kendilerine mahsus takvim tanzim ettirilmediği takdirde bağlı oldukları il'in hakîkî mevki-i coğrafisine göre vasâti saatle hesap edilmiş takvimdeki bütün vakitlerle ilçelerin hizalarında (+) işâreti var ise, yanındaki dakika rakamına zam; (-) işâreti var ise, yanındaki dakika rakamını tarh etmek sureti ile kullanabilirler. (o) var ise, aynen kullanabilirler; (Y) işâreti var ise, bağlı oldukları il için tanzim edilmiş olan takvimlerden istifade edemeyip ilçelerin kendilerine mahsus takvim tanzim edilmek lâzımdır.

İlçeler	İşaret	Saat dakikası
Akşehir	+	5
Beyşehir	+	3
Bozkır	Y	
Cihanbeyli	Y	
Çumra	0	
Doğanhisar	+	4
Ereğli	-	6
Ermenek	Y	
Hadim	Y	
Ilgın	+	3
Kadınhanı	0	
Karaman	Y	
Karapınar	-	4
Kulu	Y	
Sarayönü	0	
Seydişehir	+	3
Yunak	Y	

Şeref-i İslâm ile müşerref olan kadın ve erkek her mü'mini muvahhid, kılacağı namazın vaktini suret-i kat'iyyede doğru olarak bilmesi farz'-ı ayn olduğu; vakti girmeden kılınan namaz muteber olmayıp, iâdesi lâzım geldiği; vakti çıktıktan sonra kılınan bir farz namaz ise, edâ edilmiş olmayıp, kaza edilmiş olduğu da cümlenin mâlumudur.

Bu sebepten dolayı, şerâit-i İslâmiyyeye son derece hürmet ve riâyetkâr olan Yurdumuzun pek çok yerinde ve pek çok vatandaşımız, Türkiye Cumhuriyetimizin Şarkî Vasatî Saati'ne (radyonun vermiş olduğu resmî memleket saat ayarına) tamamen muvâzî ve mutabık olarak, yaşadığı, kendi memleketinin ahvâl-i felekıyyesine göre (kendi memleketinde güneşin doğuş ve batışına göre) namaz vakitlerini ve oruç imsâkiyesini, doğru olarak bilmek için lüzumlu bir arzuda bulunarak, müşkilât çekmekte oldukları vaki' müracaatlarından anlaşılmaktadır.

Hattâ, her hangi bir memleketin mahkemelerinde güneşin doğuşu ve batışı, karanlığın başlaması ve sonu gibi hadiselerle ilgili davalarda bile resmî Türkiye saati ile o memleketin ahvâl-i felekıyyesine göre vakitlerin bilinmesi de elzem bir madde haline gelmiştir.

Vatandaşlarımızın müracaat ve arzularının yerine gelmesi ve çektikleri müşkilâtın izâlesi için de, bütün şehirlerimizin hakikî mevki-i coğrafyalarına göre Vasatî Saatle, her memlekete ayrı ayrı hesap edilmiş, İslâm Âlemi'nin mazhar-ı rağbet ve takdirleri muhakkak bulunan gayet dakik ve sahîh şekilde ve bugünkü Astronomi fennine uygun, mahallî ezân ve imsâk saatlerini dakikası dakikasına gösterecek "Evkat-ı Şer'iyye Takvimleri'ne şiddetli ihtiyaç vardır.

Binâenaleyh, vatandaşlarımızın bu mübrem ihtiyaçlarını bi-iznillahi Teâlâ temin etmek azmiyle, Evkat-ı Şer'iyye hesabatı için cetvel, küresel üçgen formüllerini gösteren eski ve yeni astronomik eserlerden faydalanarak, uzun seneler mesâî ve mümârese neticesinde elde etmiş olduğum malûmat ve ihtisâsıma da istinâden, fenne mutabık olarak, yukarıda zikredilen evsafta, Türkiyemiz'in bütün şehirlerini, hakîkî enlem ve boylamına göre günlük hayatımızda birçok defalar seve seve gözden geçirmek mecburiyetinde bulunduğumuz Evkat-ı Şer'iyye Takvimleri'nin tertip ve tanzimine mübâşeret eyledim."[7]

Tokcan Hoca daha sonra, "Logaritma ve küresel üçgen formülleri ile Şer'î vakitlerin hesabı" hakkında şu bilgiyi vermektedir:

"Hakîkî güneş merkezinin astronomik ufuktan geçişi ânındaki saat açısının hesabı için genel formül

(Napier Formülü):

Bu formül; logaritma ile de hal olunur.

Nısıf fazla formülü:

Nısıf fazla logaritma Sın= Tanjant mahallin enlem derecesi + Tanjant meyl-i şems." [8]

Şer'î güneş batması ve akşam namazının vakti hakkında da şu açıklamayı yapmıştır: "Mahallin civarındaki en yüksek noktada bulunduğu farzedilen râasıdın gözünden topografik avârızdan tamamen hâlî kabul edilen ufkı mer'îden hakikî güneşin bilkülliye gaybûbeti anında gurub-ı şer'î vaki' olur. Bu gurub-ı şer'îden başlar, şafağın kaybolacağı zamana kadar olan müddet, akşam namazının vakti ise de, akşam namazını bu vakte kadar koymamalıdır.

Güneşin batış saati = 12 + A + H Z T

Yatsı namazının vakti: Güneş battıktan sonra gökyüzünün batı cihetinde hasıl olan tan olayından, şafak tabir olunan kızıllık veya diğer bir kavle göre kızıllığı müteakip hasıl olan beyazlık kaybolunca, gece karanlığı başlar ve yatsı namazının vakti girer. Fecr-i sâdık'ın tulûundan biraz önceye kadar devam eder ise de, yatsı namazını bu vakte kadar koymamalıdır; mekruhtur.

Kızıllığın gaybûbetine (İşâ-ı Evvel: İlk yatsı) denir ki, İmâmeyn Hazretleri'nin kavli olup, güneş ufkî garbîden (17 derece) aşağı inmiş bulunur.

Beyazlığın kaybolması ise (İşa-ı Sâni: son yatsı) vakti olup, İmâm-ı A'zâm Hazretleri'nin kavlidir. Bu da, güneş ufkî garbîden (19 derece) aşağıya vâsıl olmuş olur.

İşâ-ı evvel ile İşâ-ı sânî arası, bahar ve kış mevsimlerinde yaklaşık olarak 11, güz mevsimlerinde yaklaşık olarak 11, yaz mevsimlerinde 19 dakika kadardır.

Yatsı vakti= 24 – A + H Z T

Sabah namazının vakti ile imsâk vaktinin tayini: Gece sabaha yakın şark tarafından ufkun ağarmasına (yine tan olayından) fecr-i sâdık'ın tulu'ı denilir. Bu fecr-ı sâdık'ın tulu'ı ile gece nihâyet bulur ki, bu zamana orucun ve Şer'î gündüzün bidayeti olan vakti (imsak) tabir olunur. Güneşte şarki, taht'el-ufuk (19 derece) de bulunur.

Oruç için tespit edilmiş olan bu imsâk vaktinden 18 dakika sonra sabah namazının vakti başlar, güneş doğmadan biraz önceye kadar devam eder.

Sabah namazını imsâk vaktinden 18 dakika sonra kılmak sahîh ise de, sabah namazında (isfâr) müstehaptır. Ortalık ağardığı vakit kılınmalıdır. Bu da, güneş doğmadan 30-40 dakika evveli muvafıktır.

İmsak vakti = A – H Z T

Şer'î güneş doğmasının tayini: Gurupta olduğu gibi, mahallin civarındaki en yüksek noktada farzedilen râasıdın avârızdan hâlî şarkî ufkı mer'ısından güneşin üst kenarını gördüğü andan biraz evvelisidir.

Güneşin doğuş saati: 6 F - H Z T

Öğle ve ikindi namazı vakitlerinin tayini: Güneşin en çok yüksekliğe vâsıl olarak batıya döndüğü andan biraz sonra öğle namazının vakti başlar. Yani ufkî bir zemin-i sathî üzerine amûden dikilen bir çubuğun gölgesi kısalmakta, nihâyet bulup uzamağa başladığı anda öğle namazının vakti başlar.

(Fey-i zevâlden başka) zeval zamanındaki gölgeden başka çubuğun gölgesi kendisinin bir misline vardığı ana kadar öğle namazının vakti devam eder. Bundan sonra (Asr-ı evvel) ilk ikindi vakti girer ve güneş batıncaya kadar devam eder. Bu şekil İmâmeyn ve Eimme-i Selâse Hazretleri'nin kavilleri üzerinedir.

İmâm-ı A'zam Hazretleri'nin kavline göre her şeyin gölgesi kısalmakta nihâyet bulup da uzamağa başladığında öğle namazının vakti başlar, yine zevâl zamanındaki gölge hâriç olmak üzere, çubuğun gölgesi kendisinin iki misline vardığında öğlenin vakti hitam bulup (Asr-ı Sânî) son ikindinin vakti girer ve güneş batıncaya kadar devam eder.

Öğle = 12 + H Z T

İkindi = 12 + A + H Z T

Genel formülde (Tamam-ı irtifa-ı şems) mahalline (Tamam-ı irtifâ-ı asr-ı evvel) veya (Tamam-ı irtifâı asr-ı sânî) konur.

Asr-ı evvel ile Asr-ı sânî arası uzun günde yaklaşık olarak bir saat on beş dakika, kısa günde otuz beş dakika kadardır."[9]

Tokcan Hoca, bütün bu muamelelerde kullanılan

semboller hakkında şu açıklamayı yapmaktadır:

A = Saat açısı

P = Budi kutup (Deklinasyon).

a = Budi sentires (Zenit mesâfesi).

b = 90 mahallin enlem derecesi.

S = Küresel üçgen kenarları toplamının yarısı =

H = Ufkun hıssası (inhitat-ı ufuk açısı, ihtilâf-ı manzar, inkısâr-ı şems, Nısıf kutr-u şems hesaplarından ileri gelen farkların hey'et-ı umûmiyyesi).

F= Nısıf fazla (gündüz yayının 180 dereceden farkının yarısı).

Z= Tadil-i zaman (zaman denklemi)

T= Tadil-i tûl (Bütün Türkiye saatleri içinde mebde' kabul edilen 30 uncu Şarkî Griniç Tûline göre boylam farkı).[10]

Takvimde bulunmayan ve namazla alâkalı diğer vakitlerin beyanı hakkında şu bilgi verilmektedir:

" (1) Bayram namazı vaktinin tayini: İmâm-ı A'zâm Hazretleri'nin kavli üzere bayram günü güneş doğduktan, yaklaşık olarak 48 dakika sonra bayram namazı vakti girer, bu anda güneş mahallin ufk-ı şarkîsinden iki mızrak (10 derece) yükselmiş olur. İmâmeyn Hazretleri'nin indinde de bayram günü güneş doğduktan, yaklaşık olarak 32 dakika sonra bayram namazı vakti girer. Bu anda güneş mahallin ufk-ı şarkîsinden bir mızrak (5 derece) yükselmiş olur. Bu bayram namazı vakti, hem de işrak vaktidir. Dahve-i Sûra yani kuşluk vakti de denir ve Dahve-i Kübrâ'ya kadar devam eder.

Güneşin doğması ile bu işrak vakti arası evkat-ı mekrûheden olup, nafile, kaza, cenaze ve sair namazların hiçbiri kılınmaz.

(2) Dahve-ı kübrâ yani koca kuşluk vaktinin tayini imsâk vaktinden gurub-u şer'î vaktine kadar olan müddete (Şer'î gündüz) denir. Şeri vakti istiva denilen bu şer'î gündüz müddetinin yarısı geçtiğinde (Dahve-i Kübrâ) vakti olur.

Dahve-i Kübrâ'dan, öğle vaktine kadar mekruh vaktidir. Hiçbir namaz kılınmadığı gibi, Dahve-i Kübrâ'dan sonra Ramazan ve nafile oruçlarına da niyet edilemez.

Kaza, keffâret ve mutlak nezir oruçlarına ise imsak vaktinde niyet şarttır.

(3) İsfirar-ı Şems: Güneşin sararıp, gözle bakıldığı zaman gözün kamaştığı vakti lisân-ı şeriatte (İsfirar-ı Şems) denir ki güneşin ufk-ı garbîden bir mızrak (5 derece) irtifada bulunduğu andan, güneş batıncaya kadar olan müddettir ve evkat-ı mekruhedendir.

İkindi namazını bu vakte koymamak müstehaptır.

(4) İştibak-ı Nucûm: Semada yıldızların çoğaldığı zamana denir. Bu anda güneş mahallin ufk-u garbisinden 10 derece aşağı inmiş olur. İştibâk-ı Nucûm'a kadar bilâ-kerâhet akşam namazı edâ olunur. Ondan sonra yatsı vaktine kadar mekruhtur. Akşam namazını daima ta'cîl efdaldır."[11]

Yusuf Ziya Tokcan, Konya'da semt-ı Kıble hakkında: "Gerçek güney istikametinden Doğu kuzeye kıble istikamet açısı: 23/5'/31"dir" şeklinde tespitte bulunmaktadır.[12]

Bütün bu bilgilerden ardından, "Konya'da günlerin ve gecelerin uzayıp kısalması" hakkında da saat ve dakikasıyla gösterdiği bir levhadan sonra, Konya'da T.C. Vasatî saati ile ezan vakitlerini bütün yılda gösteren "Devr-ı Daim Tokcan Takvimi"ne geçilmektedir.

Bu takvim yapraklarını takiben, "Vasatî saatten, ezânî saati bulmak" konusunda şu bilgi verilmektedir: "Vasatî saatle evkat-ı şer'iyyeden, Ezânî vakitleri bulmak için aşağıdaki tarif edilen usûl tatbik olunur:

Her hangi bir memleketin hakîkî mevki coğrafyasına göre vasatî saatle hesap edilmiş Evkât-ı Şer'iyye takviminden o memlekete âit her hangi bir gün için Ezânî saatle yatsı vaktini bulmak matlup ise: İstenen güne âit vasatî saatle yatsı vaktinden o günün vasatî akşam saati çıkartılır. Baki kalan Ezânî saatle yatsı vaki olur.

Vasatî saatten diğer (imsâk, güneşin doğuşu, öğle ve ikindi vakitlerinin Ezânî saatlerini bulmak matlup olsa: İstenen tarihten bir gün evvelki vasatî saatle akşam saati 24 saatten çıkarılarak (güneş battıktan sonra 24 saatin ikmaline kadar olan zaman bulunur) kalan rakam istenen vasatî vakta toplanır. Çıkan toplam Ezanî vakit olur. Toplam on iki saatten fazla ise, 12 saat çıkarılır; kalan Ezânî saat olur.

Misâl: 5 Ocak'ta Konya'da Ezânî saatle ikindi vaktini bulmak için:

Bu takvimde 5 Ocak'tan bir gün evveline âit yani 4 Ocak'taki vasatî akşam saati 16.48'dir. 24 saatten çıkardığımızda: 24.00-16.48= 7.12 kalır. Bu 7.12'yi 5 Ocak'taki Vasatî saatle ikindi vakti olan 14.16 ile topladığımızda, 14.36+7.12 = 21.48 olur. 21.48'den 12 saati çıkardığımızda, 21.48-12=9.48 olur ki, Konya'da Ezânî saatle ikindi vakti 9 saat 48 dakika olmuş olur. Diğerleri buna kıyasla bulunur."[13]

Devr-i Dâim Tokcan Takvimi'nde daha sonra, "Arabî aylar ve Dinî günler", "İslâm Dini'nde on bir mübarek gece" ve ayrıca, takvime ait bazı malumatlar da verilmektedir.[14]

Bu bilgilerle, takvimin son yapraklarına gelinmiş olunmaktadır. En sonda, "Devr-i Dâim Takvim Greguvar Asırlar Cetveli" yer almaktadır. Bu cetvelin kullanılışı hakkında şu bilgi verilmektedir: "Misâl: 1965 senesinin Mart 1'i, ne güne geldiğini bulmak için asırlar cetvelindeki 19 rakamı ile, yıllar cetvelindeki 1965 senesinin kesiştiği yerdeki (e) harfi alınarak, aylar cetvelindeki Mart ayı ile kesiştirilen yerdeki (b) harfi, bu kerre günler cetvelindeki ayın 1'i ile kesiştirildiğinde, çıkan gün, aranılan gündür; o da pazartesidir. Buna göre bu takvim 264 sene geçmişi, 1136 sene geleceği göstermektedir." (Bk, sonundaki ek).

Konya ve kazalarını içine alan ve takvimciliğe dair bilgileri muhtevî, cep takvimi ve ayrıca levha halinde bastırdığı bu devr-ı dâim takvimine Tokcan Hoca, bir de özel ilâve hazırlamıştır. Mahalle mescidine astığı bu el yazısıyla meydana getirdiği ilâvenin başında: (قالصلى الله عليه وسلم اسفروا بالفجر فانه اعظم لاجر) hadis-i şerifinden sonra, "T.C. Şarkî Vasatî saati ile merkez Konya'da güneş doğmadan 25 dakika evvel, yani sabah namazına durmanın efdâl vakti" başlığı yer almaktadır. Takviminden ayrı yazım olan ve mavi, siyah çini mürekkeplerle beyan edilmiş bulunan bu cetvelde, I-31'e kadar, bir aylık sürede 12 ayın Konya merkezindeki sabah namazı vakti, saat (kırmızı renkle) ve dakika (mavi renkle) olarak dizilmiştir.

b. İl ve İlçeler Takvimi: Yusuf Ziya Tokcan, muvakkitlik sahasında, yüzyıllardan beri bu mevzuda müesseseler ve heyetler tarafından yerine getirilmiş hizmetleri, kendi başına ifâya çalışarak, bu sahada eserler vermiştir. İşte, bunlardan ikincisi illerimizin vakit cetvelleridir.

Bu gün baskıya verilebilecek durumda olan bu takvimde, bütün illerimiz, ilçelerine varıncaya kadar, ezan saatleri ayrı ayrı gösterilmiş olarak hazırlanmıştır. Duvar takvimi haline de getirilip, yapraklarının ön ve arka yüzlerine gerekli takvim bilgileri, atasözleri, tarifler, fıkralar, vecizeler, faydalı bilgiler, sağlık öğütleri vs. gibi âdet olan bilgileri de yazılmıştır.

C. Ay Takvimi: Tokcan Hoca, "Mükemmel takvim-i kamerî" başlıklı risâlesinde, Uluğ Bey tertibi ve bu tertibe göre tanzim edilmiş 239 yıllık bir de takvim-i kamerî vermiştir. Bu, kürevî astronomiden mükemmel bir ay takvimidir. Bu cetvel ve levhalarla, kamerî sene ve aylarının ilk günleri de, kısa sürede bulunabilmektedir.

d. "Diğer Milletlerin memleketlerinde Güneşin Doğuş ve Batışı": Bu başlığı taşıyan cetvellerde ise Yusuf Ziyâ Bey, İspanya (Madrid), İsviçre, İtalya (Roma), Almanya (Berlin), Danimarka, Romanya (Bükreş), Bulgaristan (Sofya), Mısır (Kahire), Yunanistan (Atina), İngiltere (Londra), Fransa (Paris), Belçika (Brüksel), Mekke, Medine, Kudüs, Şam, Halep ve Bağdat'ta güneşin doğuşunu göstermiştir. Bunlar, saat, dakika ve saniyesine varıncaya kadar hazırlanmıştır. Hepsinin hesap edilişi teker teker gösterilmiştir. Diğerleri gibi bunlar da, basımını sağlayacak hamiyetli elleri beklemektedir.

C. VEFATI:

Ömrü boyunca faziletli bir hayatın sahibi olarak yaşamış bulunan Yusuf Ziya Hoca, takvimcilik sahasında, muvakkitlik mevzularında halkımızın hizmetinde olmuştur. Gerek özel ve gerekse resmî müracaatların bazen günlerce süren meşguliyet ve araştırma ve hesaplarından sonra da, hiçbir ücret beklememiş ve almamıştır. O, madde ve mânâsıyla böylesine kâmil bir ömür geçirmiştir. Nihâyet, 26 Kasım 1964 tarihinde bir kalp krizi ile vefat etmiştir. Hakka' yürüdüğünde, 63 yaşına idi. Kabri, Konya Üçler (Türbe) Mezarlığında olup, sade ve mütevazî kabir taşında şu satırlar okunmaktadır:

1) MERHUM

2) MUVAKKİT

3) YUSUF ZİYA

4) TOKCAN

5) RUHUNA FATİHA

6) DT: 1317 – Ö: 1964

SONUÇ

Mektep ve medreselerde hocalarından aldığı bilgilere, şahsi gayret ve araştırmalarını da katan Yusuf Ziya (Tokcan) Hoca, son muvakkitlerimizden idi. Gerek yurt dışında ezan, namaz, imsak, iftar ve sahur vakitleri hakkında yapılan müracaatları; delil, formül ve hesap yollarını da göstererek, cevaplandırmıştır. Şahıs, müessese ve resmi dairelerin bu müracaatlarından hiçbir ücret almamıştır. O kadar ki, büyük bir emekle hazırladığı yukarıda belirttiğimiz eserlerinden de hiçbir maddî menfaat beklememiştir.

Başlı başına bir ihtisas işi olan "Kıble Tayin ve Tespiti" konusunda da, kendisine yapılan başvuruları, ilerlemiş yaşına ve çeşitli rahatsızlıklarına rağmen seve seve cevaplandırmış ve mahalline kadar giderek, gerekli tayin ve tespitleri yapmıştır.

Sadece bir tanesi basılabilen eserleri, vakıflar, hayır müesseseleri ya da özel şirketler tarafından bastırıldığı takdirde milletimizin mübrem ihtiyaçlarını tamamıyla karşılamış olacaktır.

Ömrünü Milletine ve Hakk'ın rızasına adayan merhum Yusuf Ziya Tokcan Hoca'nın adının, genç nesillere tanıtmak için, Konya'daki bir mahalleye veya sokağa verilmesi, Konya Belediyesi'nin unutulmaz hizmetlerinden birisi olacaktır.

NOTLAR ve KAYNAKÇA

1- "Selâtin Camiler", sultan tarafından yaptırılan camilerdir. Bunlar genellikle geniş meydanlarda, geniş iç ve dış avlularla inşa edilmişlerdir. Genellikle merdivenle çıkılan yüksek mabetlerdir. Minâreleri gibi şerefeleri de birden fazladır. Toplam şerefe sayısı, bazen yaptıran padişahın kaçıncı sultan olduğunu da gösterir. Etrafını kuşatan medrese, hastahâne, muvakkithâne, kütüphane, aşevi gibi sosyal ve kültürel yapılarla bir "külliye" durumundadır.

2- "Külliye", "Tam ve mükemmel" anlamına gelir. Ortada ulu cami, bunun etrafına dizilmiş hastahane, imaret, medrese, kütüphane, muvakkithâne gibi halkın ihtiyacına cevap verecek yapıların bulunduğu yapılar topluluğudur. Bütün bunların hepsi hazırlanan bir plânda yer almış olup, hep birlikte inşa edilip tamamlanmışlardır.

3- "Manzume", zamanla düzene girmiş yapılar topluluğu için kullanılan bir terimdir. Bu da bir takım yapılar topluluğundan meydana gelmiştir. Ama bunlar ayrı ayrı zamanlarda yapılmamışlardır. İlk plânda bulunmamakta olup, ihtiyaç belirdikçe yapılara ilâve edilmişlerdir.

4- "Güneş saati"nin tanımı, tarihçesi, örnekleri, çeşitli, ünlü ustaların hakkında geniş bilgi için bk.: Nusret ÇAM, *Osmanlı Güneş Saatleri*, Kültür Bakanlığı/1243, Bilim ve Teknoloji/1, Sevinç Matbaası, Ankara,1990.

5- Bu konuda geniş bilgi için bk. Hakkı ACUN, *Anadolu Saat Kuleleri*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi yayımı, S. 85, Ankara, 1994.

6- Bk. A. Süheyl ÜNVER, "Osmanlı Türkleri İlim Tarihinde Muvakkithâneler", *Türk Tarih Kurumu Atatürk Konferansları, (1971-1972) V*, Türk Tarih Kurumu yayını, XVII. Dizi, S. 5, Ankara, 1975, s. 225.

7- (Tokcan, 3-9).

8- (Tokcan, 10-11).

9- (Tokcan, 17).

10- (Tokcan, 18).

11- (Tokcan, 21).

12- (Tokcan, 21).

13- (Tokcan, 52).

14- (Tokcan, 53-63).

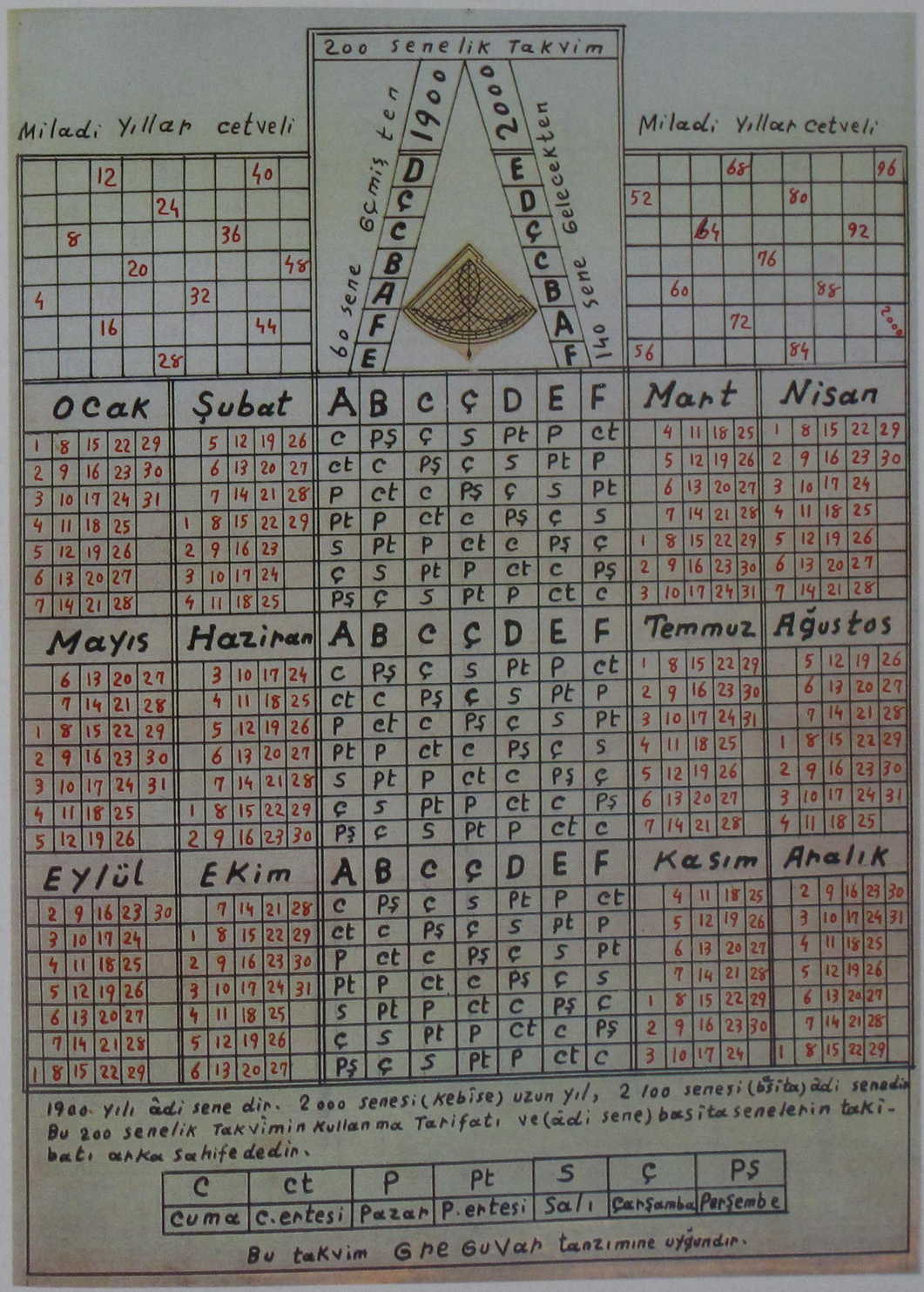

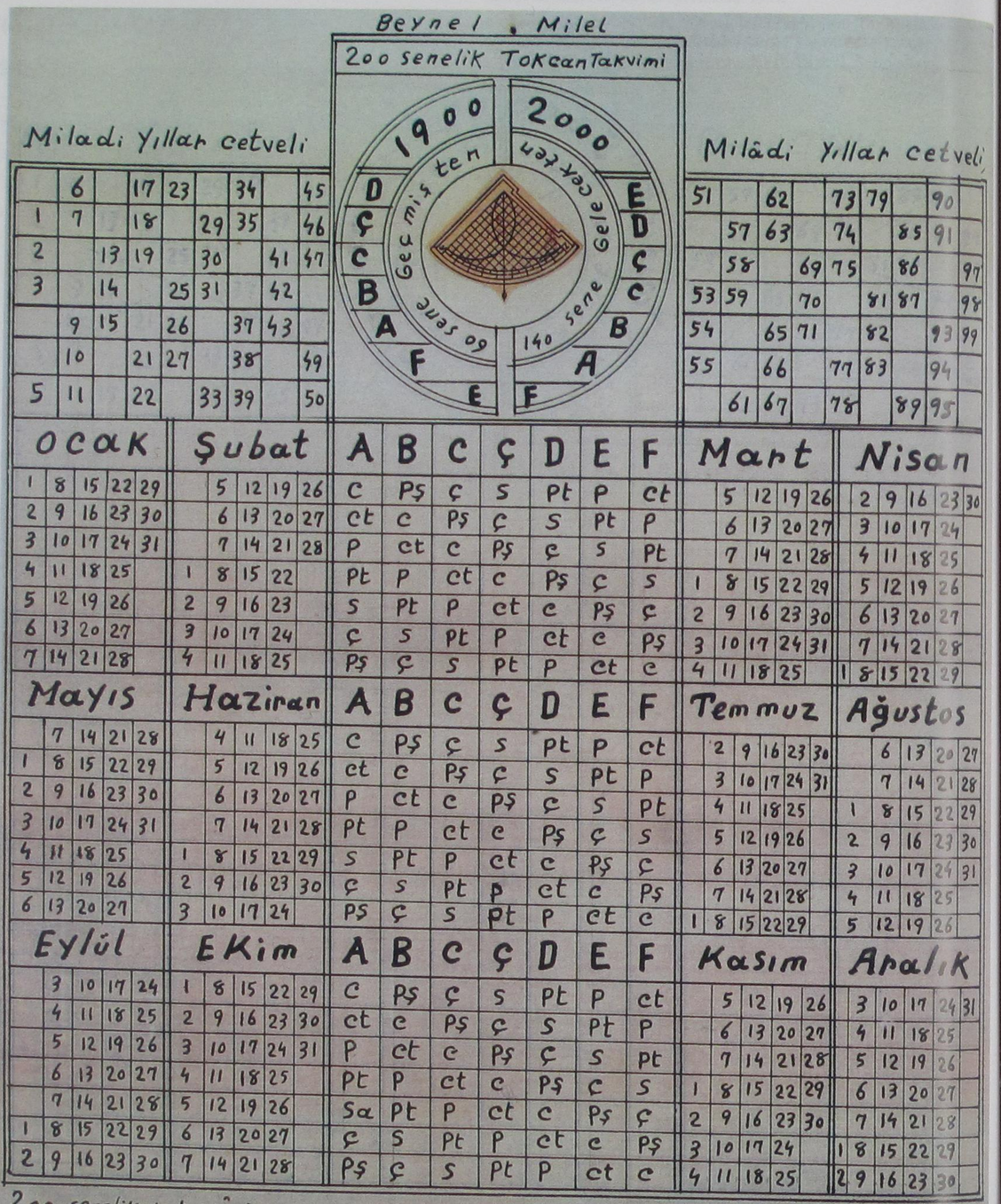

200 senelik butakvîmin kullanılmasına misal. 1961 senesinin bir ocağı negüne gelir? istenilen 1961 senesinin 1900 ni cedvelden alarak aşağıya 61 senesinde yıllar cetvelinden alarak yana doğru geldigimizde 1900 ile 61 senesinin kavşak noktasında[E] 1961 senesinin nazımıdır. Senenin bütün günlerini bu[E] sütûnından alınız. Saniyen, ocak ayının birinci günü yana, senenin nazımı olan [E] yide aşağı indiğimiz de hep her ikisinin birleşdiği P harfi 1961 senesinin bir ocağı Pazar olduğini gösterir. diğerleri buna kıyasen bulunur. Yıllar cetvelinde bulunmayan seneler (kebise) uzun yıl oldığından ancka sahife deki Kırmızı rakamlardan Takib olunur.

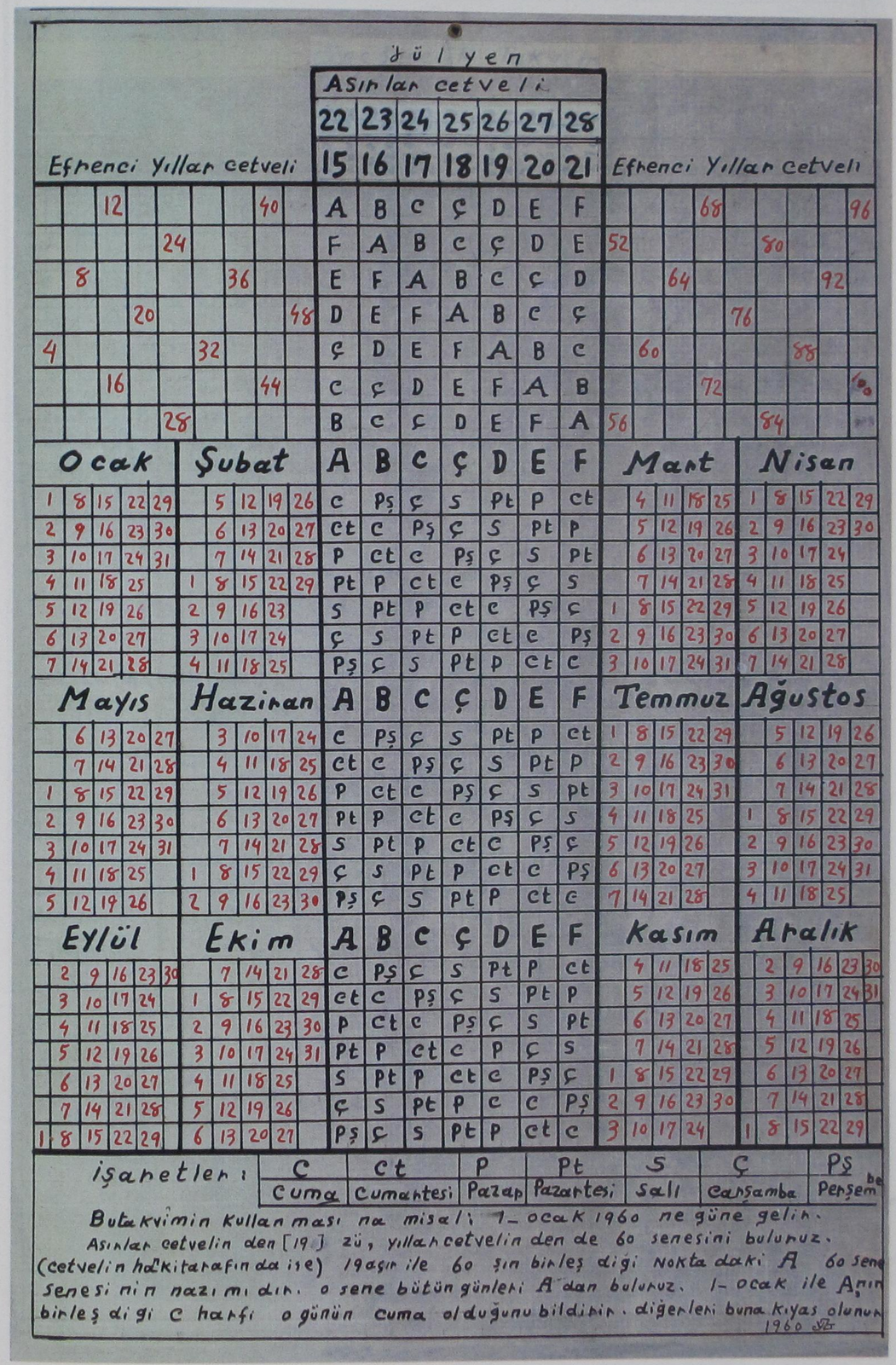

Butakvîmin kullanması na misali: 1_ocak 1960 ne güne gelir.
Asırlar cetvelinden [19] zü, yıllar cetvelinden de 60 senesini bulunuz. (cetvelin hâkitarafında ise) 19 aşır ile 60 şın birleşdigi noktaki A 60 senesinin nazımıdır. o sene bütün günleri A'dan bulunuz. 1_ocak ile Aşırın birleşdigi C harfi o günün cuma olduğunu bildirir. diğerleri buna kıyas olunur.
1960 Jülyen

Yüzyıllar

Asırlar cetveli

22	23	24	25	26	27	28
15	16	17	18	19	20	21

Efrenci Yıllar cetveli

	6		17	23		34		45
1	7		18		29	35		46
2		13	19		30		41	47
3		14		25	31		42	
	9	15		26		37	43	
	10		21	27		38		49
5	11		22		33	39		50

Efrenci Yıllar cetveli

51		62		73	79		90	
	57	63		74		85	91	
	58		69	75		86		97
53	59		70		81	87		98
54		65	71		82		93	99
55		66		77	83		94	
	61	67		78		89	95	

A	B	C	Ç	D	E	F
F	A	B	C	Ç	D	E
E	F	A	B	C	Ç	D
D	E	F	A	B	C	Ç
Ç	D	E	F	A	B	C
C	Ç	D	E	F	A	B
B	C	Ç	D	E	F	A

Ocak

1	8	15	22	29
2	9	16	23	30
3	10	19	24	31
4	11	18	25	
5	12	19	26	
6	13	20	27	
7	14	21	28	

Şubat

	5	12	19	26
	6	13	20	27
	7	14	21	28
1	8	15	22	
2	9	16	23	
3	10	17	24	
4	11	18	25	

A	B	C	Ç	D	E	F
C	Pş	Ç	S	Pt	P	Ct
Ct	C	Pş	Ç	S	Pt	P
P	Ct	C	Pş	Ç	S	Pt
Pt	P	Ct	C	Pş	Ç	S
S	Pt	P	Ct	C	Pş	Ç
Ç	S	Pt	P	Ct	C	Pş
Pş	Ç	S	Pt	P	Ct	C

Mart

	5	12	19	26
	6	13	20	27
	7	14	21	28
1	8	15	22	29
2	9	16	23	30
3	10	17	24	31
4	11	18	25	

Nisan

	2	9	16	23	30
	3	10	17	24	
	4	11	18	25	
1	8	15	22	29	
2	9	16	23	30	
3	10	17	24	31	
4	11	18	25		

Mayıs

	7	14	21	28
1	8	15	22	29
2	9	16	23	30
3	10	17	24	31
4	11	18	25	
5	12	19	26	
6	13	20	27	

Haziran

	4	11	18	25
	5	12	19	26
	6	13	20	27
	7	14	21	28
1	8	15	22	29
2	9	16	23	30
3	10	17	24	

A	B	C	Ç	D	E	F
C	Pş	Ç	S	Pt	P	Ct
Ct	C	Pş	Ç	S	Pt	P
P	Ct	C	Pş	Ç	S	Pt
Pt	P	Ct	C	Pş	Ç	S
S	Pt	P	Ct	C	P	Ç
Ç	S	Pt	P	Ct	C	Pş
Pş	Ç	S	Pt	P	Ct	C

Temmuz

	2	9	16	23	30
	3	10	17	24	31
	4	11	18	25	
	5	12	19	26	
	6	13	20	27	
	7	14	21	28	
1	8	15	22	29	

Ağustos

	6	13	20	27
	7	14	21	28
1	8	15	22	29
2	9	16	23	30
3	10	17	24	31
4	11	18	25	
5	12	19	26	

Eylül

	3	10	17	24
	4	11	18	25
	5	12	19	26
	6	13	20	29
	7	14	21	28
1	8	15	22	29
2	9	16	23	30

Ekim

1	8	15	22	29	
2	9	16	23	30	
3	10	17	24	31	
4	11	18	25		
5	12	19	26		
6	13	20	27		
7	14	21	28		

A	B	C	Ç	D	E	F
C	Pş	Ç	S	Pt	P	Ct
Ct	C	Pş	Ç	S	Pt	P
P	Ct	C	Pş	Ç	S	Pt
Pt	P	Ct	C	Pş	Ç	S
S	Pt	P	Ct	C	P	Ç
Ç	S	Pt	P	Ct	C	Pş
Pş	Ç	S	Pt	P	Ct	C

Kasım

	5	12	19	26
	6	13	20	27
	7	14	21	28
1	8	15	22	29
2	9	16	23	30
3	10	17	24	
4	11	18	25	

Aralık

	3	10	17	24	31
	4	11	18	25	
	5	12	19	26	
	6	13	20	27	
	7	14	21	28	
1	8	15	22	29	
2	9	16	23	30	

Konya arz.na mahsus Ezani saatle evkati şer'iye cetveli

Arabi Aylar	Gün	Efrenci Aylar	Tulu	Öğle	İkindi	Akşam	Yatsı	İmsak	Tulu'dan 30 dakika evvelki	Efrenci Aylar	Gün	Arabi Aylar
			22 11 49	5 59	9 27	12	1 27	10 4	11 14	23		
			23 41	58	27		28	1	11	22		
			24 39	57	26		28	9 59	9	21		
			25 36	56	26		28	56	6	20		
			26 34	54	25		28	54	4	19		
			27 32	53	25		28	51	2	18		
			28 30	52	24		28	49	.	17		
			29 29	52	24		29	46	10 59	16		
			30 26	51	23		29	44	56	15		
			31 24	49	22		29	41	54	14		
			1 22	48	22		29	39	52	13		
			2 19	47	21		29	36	49	12		
			3 17	46	21		29	33	47	11		
			4 14	45	20		29	30	44	10		
			5 12	43	20		30	27	42	9		
			6 9	42	19		30	25	39	8		
			7 7	41	18		30	22	37	7		
			8 4	40	18		30	19	34	6		
			9 2	39	17		31	16	32	5		
			10 .	38	16		31	13	30	4		
			11 10 57	36	16		31	10	27	3		
			12 54	35	15		31	8	24	2		
			13 51	34	14		32	5	21	1		
			14 47	31	14		32	2	17	31		
			15 44	30	13		32	8 59	14	30		
			16 41	29	13		32	57	11	29		
			17 39	28	12		33	54	9	28		
			18 37	27	11		33	51	7	27		
			19 35	25	10		33	48	5	26		
			20 33	24	10		33	46	3	25		
			21 31	23	9		33	43	1	24		
			22 29	22	8		34	41	9 59	23		
			23 27	21	8		34	38	57	22		
			24 25	20	7		34	36	55	21		
			25 23	19	6		34	33	53	20		
			26 20	18	5		35	31	50	19		
			27 18	17	4		35	29	48	18		
			28 16	16	4		35	26	46	17		
			29 14	15	3		36	24	44	16		
			30 11	14	2		36	21	41	15		
			1 9	13	1		36	18	39	14		
			2 7	12	1		37	17	37	13		
			3 5	11	.		37	15	35	12		
			4 3	10	8 59		38	12	33	11		
			5 1	9	58		38	9	31	10		
			6 9 58	8	57		39	6	28	9		
			7 56	7	56		39	4	26	8		
			8 54	6	55		39	1	24	7		

Mart — Nisan — Mayıs — Eylül — Ağustos

Bayram namazları: herhangi ayın gününe tesadüf ederse o gün Tulu'dan [48] dakika sonra Bayram namazı vakti girer.
Sabah namazı: Fecri Sadıkın Tulu ile gice nihayet bulur ki bu zamana orucun veya[illegible] bidayeti olan [İmsak] tabir olunur. Ve sabah namazını imsaktan itibaren [18] dakikadan sonra kılmak esastır. Tulu'dan [30] dakika evveline kadar te'hir etmek efdaldir.

Konya arzına mahsus Ezani saatle evkati Şer'iye cetveli

Arabi Aylar	Gün	Efrenci Aylar	Tulu	öğle	ikindi	Akşam	Yatsı	imsak	Tuludan 30 dakika evveli	Efrenci Aylar	Gün	Arabi Aylar
		9	9 52	5 5	8 54	12	1 40	7 59	9 22	6		
		10	50	4	54		40	56	20	5		
		11	48	3	53		41	53	18	4		
		12	46	2	52		41	51	16	3		
		13	44	1	51		42	48	14	2		
		14	42	.	50		42	46	12	1		
		15	41	4 59	50		43	44	11	31		
		16	39	58	50		43	41	9	30		
		17	37	58	49		44	39	7	29		
		18	36	57	49		44	37	6	28		
		19	34	56	48		45	35	4	27		
		20	33	55	47		45	33	3	26		
		21	32	54	46		46	31	2	25		
		22	30	54	45		46	29	.	24		
		23	29	53	45		47	27	8 59	23		
		24	27	52	44		47	25	57	22		
		25	.	51	43		47	23	56	21		
		26	25	50	43		48	21	55	20		
		27	23	49	43		48	19	53	19		
		28	22	49	42		49	17	52	18		
		29	21	48	42		49	15	51	17		
		30	20	47	41		49	14	50	16		
		31	19	47	41		50	12	49	15		
		1	18	46	41		50	10	48	14		
		2	17	46	41		50	9	47	13		
		3	16	45	40		51	8	46	12		
		4	15	45	40		51	6	45	11		
		5	14	44	39		51	5	44	10		
		6	13	44	39		51	4	43	9		
		7	12	44	39		52	3	42	8		
		8	11	43	38		52	2	41	7		
		9	10	43	38		52	1	40	6		
		10	9	43	38		52	1	39	5		
		11	9	42	38		52	.	39	4		
		12	8	42	37		52	.	38	3		
		13	8	42	37		52	6 59	37	2		
		14	7	42	37		53	59	37	1		
		15	7	41	37		53	58	37	30		
		16	7	41	36		53	58	37	29		
		17	6	41	36		53	58	36	28		
		18	6	41	36		53	57	36	27		
		19	6	41	36		53	57	36	26		
		20	6	41	36		53	56	36	25		
		21	5	41	36		53	56	35	24		
		22	5	41	36		53	56	35	23		

Mayıs — Haziran — Temmuz — Ağustos

Konya arzına mahsus Ezani saatle evkati şer'iye cetveli

Arabi Aylar	Gün	Efrenci Aylar	Tulu	öğle	ikindi	Akşam	Yatsı	imsak	Tuludan 30 dakika evveli	Efrenci Aylar	Gün	Arabi Aylar
		24	11 45	6 1	9 30	12	1 27	10 7	11 15	21		
		25	48	2	31		27	10	18	20		
		26	51	3	31		27	12	21	19		
		27	53	4	31		27	15	23	18		
		28	55	5	32		27	18	25	17		
		29	57	6	32		27	20	27	16		
		30	12 -	7	32		27	23	30	15		
		1	2	9	32		27	26	32	14		
		2	5	11	33		27	28	35	13		
		3	8	12	33		27	31	38	12		
		4	10	13	33		27	33	40	11		
		5	12	14	34		27	35	42	10		
		6	15	15	34		27	37	45	9		
		7	17	17	34		27	39	47	8		
		8	19	18	34		27	44	49	7		
		9	21	19	35		27	44	51	6		
		10	23	20	35		27	47	53	5		
		11	26	21	35		27	49	56	4		
		12	28	22	35		27	51	58	3		
		13	31	23	36		27	54	12 1	2		
		14	33	25	36		27	57	3	1		
		15	35	26	36		27	11 -	5	29		
		16	37	28	36		27	2	7	28		
		17	40	29	37		27	4	10	27		
		18	42	30	37		27	7	12	26		
		19	44	31	37		27	9	14	25		
		20	47	33	38		27	11	17	24		
		21	49	35	38		27	13	19	23		
		22	51	36	38		27	16	21	22		
		23	54	37	38		27	18	24	21		
		24	57	38	39		27	20	27	20		
		25	59	39	39		27	22	29	19		
		26	1 1	40	39		28	24	31	18		
		27	4	41	40		28	27	34	17		
		28	6	42	40		28	29	36	16		
		29	9	43	40		28	31	39	15		
		30	11	44	40		28	33	41	14		
		31	14	45	41		28	36	44	13		
		1	16	46	41		28	38	46	12		
		2	18	47	41		28	40	48	11		
		3	20	48	41		28	42	50	10		
		4	22	49	42		29	44	52	9		
		5	24	49	42		29	46	54	8		
		6	26	50	42		29	48	56	7		
		7	28	51	42		29	50	58	6		

Eylül — Ekim — Kasım — Mart — Şubat

Konya arzına mahsus Ezani saatle evkati şer'iye cetveli

Arabi aylar	Gün	Efrenci aylar		Tulu	Öğle	İkindi	Akşam	Yatsı	İmsak	Tuludan 3 dakika evveli	Efrenci Aylar		Gün	Arabi aylar
		Kasım	8	1 30	6 52	9 43	12	1 29	11 52	1 -	5			
			9	32	53	43		29	54	2	4			
			10	34	54	43		30	56	4	3			
			11	36	56	43		30	58	6	2			
			12	38	57	44		30	12 -		1			
			13	40	58	44		30	2	10	31			
			14	42	59	44		30	3	12	30			
			15	44	7 -	44		30	4	14	29			
			16	45	1	44		30	6	15	28			
			17	47	2	44		30	7	17	27			
			18	49	3	45		31	8	19	26			
			19	51	4	45		31	9	21	25			
			20	53	5	45		31	11	23	24			
			21	55	6	45		31	12	25	23			
			22	56	7	46		31	14	26	22			
			23	57	7	46		32	15	27	21			
			24	59	8	46		32	17	29	20			
			25	2 1	9	46		32	18	31	19			
			26	2	10	46		32	20	32	18			
			27	4	11	46		32	21	34	17			
			28	5	11	46		32	22	35	16			
			29	6	12	46		33	24	36	15			
			30	7	13	46		33	25	37	14			
		Aralık	1	9	13	46		33	26	39	13			
			2	10	14	46		33	27	40	12			
			3	11	14	47		33	28	41	11			
11	9		4	12	15	47		33	29	42	10			
12	5		5	13	15	47		33	30	43	9			
13	7		6	14	16	47		33	31	44	8			
14	6		7	15	16	47		33	32	45	7			
15	1		8	16	17	47		33	33	46	6			
16	2		9	17	17	47		33	34	47	5			
17	3		10	18	17	47		34	34	48	4			
18	4		11	19	18	47		34	35	49	3			
19	5		12	20	18	47		34	35	50	2			
20	X		13	20	18	47		34	36	50	1			
21	6		14	21	19	47		35	36	51	31	Ocak	3	9
22	1		15	21	19	47		35	36	51	30		2	8
23	2		16	21	19	47		35	36	51	29		1	7
24	3		17	21	19	48		35	37	51	28		X	6
25	4		18	22	19	48		35	37	52	27		X	5
26	5		19	22	20	48		35	37	52	26		5	4
27	X		20	23	20	48		35	37	53	25		4	3
28	6		21	23	20	48		35	38	53	24		3	2
29	1		22	23	20	48		35	38	53	23		2	1 e. akşam

Şubat

1396

jülyen

Miladi Seneler cetveli

Asırlar Cetveli

22	23	24	25	26	27	28
15	16	17	18	19	20	21

Miladi Seneler cetveli

	6	12	17	23		34	40	45	A	B	C	Ç	D	E	F	51		62	68	73	79		90	96
1	7		18	24	29	35		46	F	A	B	C	Ç	D	E	52	57	63		74	80	85	91	
2	8	13	19		30	36	41	47	E	F	A	B	C	Ç	D		58	64	69	75		86	92	97
3		14	20	25	31		42	48	D	E	F	A	B	C	Ç	53	59		70	76	81	87		98
4	9	15		26	32	37	43		Ç	D	E	F	A	B	C	54	60	65	71		82	88	93	99
	10	16	21	27		38	44	49	C	Ç	D	E	F	A	B	55		66	72	77	88		94	100
5	11		22	28	33	39		50	B	C	Ç	D	E	F	A	56	61	67		78	84	89	95	

Ocak					Şubat				A	B	C	Ç	D	E	F	Mart					Nisan				
1	8	15	22	29		5	12	19	26	Cu	Pes	Ç	S	Pe	Pa	Ce	4	5	11	12	18	19	25	26	1	8	2	9	15	16	22	23	29	30
2	9	16	23	30		6	13	20	27	Ce	Cu	Pes	Ç	S	Pae	Pa	5	6	12	13	19	20	26	27	2	9	3	10	16	17	23	24	30	
3	10	17	25	31		7	14	21	28	Pa	Ce	Cu	Pes	Ç	S	Pae	6	7	13	14	20	21	27	28	3	10	4	11	17	18	24	25		
4	11	18	25		1	8	15	22	29	Pae	Pa	Ce	Cu	Pes	Ç	S	1	7	8	14	15	21	22	28	29	4	11	5	18	12	25	19	26		
5	12	19	26		2	9	16	23		S	Pae	Pa	Ce	Cu	Pes	Ç	1	2	8	9	15	16	22	23	29	30	5	12	6	19	13	26	20	27	
6	13	20	27		3	10	17	24		Ç	S	Pae	Pa	Ce	Cu	Pes	2	3	9	10	16	17	23	24	30	31	6	13	7	20	14	27	21	28	
7	14	21	28		4	11	18	25		Pes	Ç	S	Pae	Pa	Ce	Cu	3	4	10	11	17	18	24	25	31		7	1	14	8	21	15	28	22	29	

Mayıs							Haziran							A	B	C	Ç	D	E	F	Temmuz							Agustos						
	6	7	13	14	20	21	27	28		3	4	10	11	17	18	24	25	Cu	Pes	Ç	S	Pe	Pa	Ce	1	8	2	9	15	16	22	23	29	30
1	7	8	14	15	21	22	28	29		4	5	11	12	18	19	25	26	Ce	Cu	Pes	Ç	S	Pae	Pa	2	9	3	10	16	17	23	24	30	31
1	2	8	9	15	16	22	23	29	30		5	6	12	13	19	20	26	27	Pa	Ce	Cu	Pes	Ç	S	Pae	3	10	4	11	17	18	24	25	31	
2	3	9	10	16	17	23	24	30	31		6	7	13	14	20	21	27	28	Pe	Pa	Ce	Cu	Pes	Ç	S	4	11	5	18	12	25	19	26		
3	4	10	11	17	18	24	25	31		1	7	8	14	15	21	22	28	29	S	Pae	Pa	Ce	Cu	Pes	Ç	5	12	6	19	13	26	20	27	
4	5	11	12	18	19	25	26			2	8	9	15	16	22	23	29	30	Ç	S	Pe	Pa	Ce	Cu	Pes	6	13	7	20	14	27	21	28	
5	6	12	13	19	20	26	27			3	9	10	16	17	23	24	30		Pes	Ç	S	Pe	Pa	Ce	Cu	7	14	8	21	15	28	22	29	

Eylül							Ekim							A	B	C	Ç	D	E	F	Kasım							Aralık						
	2	3	9	10	16	17	23	24	30		1	7	8	14	15	21	22	28	29	Cu	Pes	Ç	S	Pe	Pa	Ce	4	5	11	12	18	19	25	26	
	7	4	10	11	17	18	24	25			2	8	9	15	16	22	23	29	30	Ce	Cu	Pes	Ç	S	Pae	Pa	5	6	12	13	19	20	26	27	
	4	5	11	12	18	19	25	26			3	9	10	16	17	23	24	30	31	Pa	Ce	Cu	Pes	Ç	S	Pe	6	13	7	20	14	27	21	28	
	1	6	12	13	19	20	26	27			4	10	11	17	18	24	25	31		Pae	Pa	Ce	Cu	Pes	Ç	S	7	14	8	21	15	28	22	29	
	7	1	14	8	21	15	28	22	29		5	11	12	18	19	25	26			S	Pae	Pa	Ce	Cu	Pes	Ç	1	2	8	9	15	16	22	23	30
	5	2	8	9	15	16	22	23	29	30	6	12	13	19	20	26	27			Ç	S	Pe	Pa	Ce	Cu	Pes	2	3	9	10	16	17	24	30	31
	6	3	9	10	16	17	23	24	30		7	13	14	20	21	27	28			Pes	Ç	S	Pe	Pa	Ce	Cu	3	4	10	11	17	18	25	31	

Bu takvîmin kullanılmasına misal.

Senei kebîse de yani şubat ayı 29 çekdiği seneler ince yazılı rakamlar kullanılır.

1960 senei kebîsesinin ocak ayının birinci günü neyin dir.

Evvela: asırlar cetvelinden [19] u bularak amûdî ineriz. seneler cetvelinden de şubatın 29 çekdiğinin işaretli olan ince yazılmış [60] senesini bularak ufkî ineriz. ufkî ve amûdîlerin mevkî telâkîlerinde bulunan [A] harfini alınız.

Saniyen: ocak ayının biri bulunarak ufkî günler cetveli ne gelinir. evvelce hazırladığımız [A] harfi de günler cetvelinin yukarısından bularak amûdi inilir. ufkî ve amûdîlerin mevkî telâkîlerinde bulunan [cuma] günü, 1960 senesinin ocak ayının biri olduğu malûm olur. diğerleri buna kıyasen bulunur.

S. 1960

Asırlar Cetveli

19	20	21	22	23	24	25
12	13	14	15	16	17	18

Rumi Seneler cetveli

	6		17	23	28	34		45
1	7	12	18		29	35	40	46
2		13	19	24	30		41	47
3	8	14		25	31	36	42	
	9	15	20	26		37	43	48
4	10		21	27	32	38		49
5	11	16	22		33	39	44	50

A	B	C	Ç	D	E	F
A	B	C	Ç	D	E	F
F	A	B	C	Ç	D	E
E	F	A	B	C	Ç	D
D	E	F	A	B	C	Ç
Ç	D	E	F	A	B	C
C	Ç	D	E	F	A	B
B	C	Ç	D	E	F	A

Rumi Seneler cetveli

51	56	62		73	79	84	90	
	57	63	68	74		85	91	96
52	58		69	75	80	86		97
53	59	64	70		81	87	92	98
54		65	71	76	82		93	99
55	60	66		77	83	88	94	
	61	67	72	78		89	95	100

Mart — Nisan

1	8	15	22	29		5	12	19	26
2	9	16	23	30		6	13	20	27
3	10	17	24	31		7	14	21	28
4	11	18	25		1	8	15	22	29
5	12	19	26		2	9	16	23	30
6	13	20	27		3	10	17	24	
7	14	21	28		4	11	18	25	

A	B	C	Ç	D	E	F
Cuma	Per	Çar	S	P.er	Ⱨ	C.er
C.er	Cu	Per	Çar	S	P.er	Ⱨ
Ⱨ	C.er	Cu	Per	Çar	S	P.er
P.er	Ⱨ	C.er	Cu	Per	Çar	S
S	P.er	Ⱨ	C.er	Cu	Per	Çar
Çar	S	P.er	Ⱨ	C.er	Cu	Per
Per	Çar	S	P.er	Ⱨ	C.er	Cu

Mayıs — Haziran

	3	10	17	24	31		7	14	21	28
	4	11	18	25		1	8	15	22	29
	5	12	19	26		2	9	16	23	30
	6	13	20	27		3	10	17	24	
	7	14	21	28		4	11	18	25	
1	8	15	22	29		5	12	19	26	
2	9	16	23	30		6	13	20	27	

Temmuz — Ağustos

	5	12	19	26		2	9	16	23	30
	6	13	20	27		3	10	17	24	31
	7	14	21	28		4	11	18	25	
1	8	15	22	29		5	12	19	26	
2	9	16	23	30		6	13	20	27	
3	10	17	24	31		7	14	21	28	
4	11	18	25		1	8	15	22	29	

A	B	C	Ç	D	E	F
Cuma	Per	Çar	S	P.er	Ⱨ	C.er
C.er	Cu	Per	Çar	S	P.er	Ⱨ
Ⱨ	C.er	Cu	Per	Çar	S	P.er
P.er	Ⱨ	C.er	Cu	Per	Çar	S
S	P.er	Ⱨ	C.er	Cu	Per	Çar
Çar	S	P.er	Ⱨ	C.er	Cu	Per
Per	Çar	S	P.er	Ⱨ	C.er	Cu

Eylül — Ekim

		6	13	20	27		4	11	18	25
		7	14	21	28		5	12	19	26
1	8	15	22	29		6	13	20	27	
2	9	16	23	30		7	14	21	28	
3	10	17	24		1	8	15	22	29	
4	11	18	25		2	9	16	23	30	
5	12	19	26		3	10	17	24	31	

Kasım — Aralık

1	8	15	22	29		6	13	20	27
2	9	16	23	30		7	14	21	28
3	10	17	24		1	8	15	22	29
4	11	18	25		2	9	16	23	30
5	12	19	26		3	10	17	24	31
6	13	20	27		4	11	18	25	
7	14	21	28		5	12	19	26	

A	B	C	Ç	D	E	F
Cuma	Per	Çar	S	P.er	Ⱨ	C.er
C.er	Cu	Per	Çar	S	P.er	Ⱨ
Ⱨ	C.er	Cu	Per	Çar	S	P.er
P.er	Ⱨ	C.er	Cu	Per	Çar	S
S	P.er	Ⱨ	C.er	Cu	Per	Çar
Çar	S	P.er	Ⱨ	C.er	Cu	Per
Per	Çar	S	P.er	Ⱨ	C.er	Cu

Ocak — Şubat

		3	10	17	24	31		7	14	21	28
		4	11	18	25		1	8	15	22	29
		5	12	19	26		2	9	16	23	
		6	13	20	27		3	10	17	24	
		7	14	21	28		4	11	18	25	
1	8	15	22	29		5	12	19	26		
2	9	16	23	30		6	13	20	27		

ADANA da

1-Ocak-1964 tarihi için logaritme ile Güneşin doğuş saatinin hesabı

Formül: $\sin \frac{A}{2} = \sqrt{\frac{\sin(s-b)\ \sin(s-P)}{\sin b\ \sin P}}$ 12 − A − H + Z − T dir.

52° 59′	= P = 90° − 37° 01′ = 52° 59′	Adana'nın enleminin tümü
90° 00′	= α = 90°	Budi semtineis (zenit)
113 03	= b = 90° + 23° 03′ = 113° 03′	Budi Kutup (Deklinasyon)
256° 02′	= P + α + b 2s	Küresel üçgen kenarları toplamı
128° 01′	= S	1/2 mecmu adlağ
− 52 59	= P	Adananın tamam arzı
75° 02′	= S − P	Mahfuzu evvel
128° 01′	= S	1/2 mecmu adlağ
113 03	= b	Budi Kutup
14° 58′	= s − b	Mahfuzu sani
9.98501	= s − P = log. sin =	75° 02′ Mahfuzu evvel
9.41205	= s − b = log. sin =	14° 58′ Mahfuzu sani
0.09775	= P = log. Co sec =	52° 59′ Tamam arzı Adana
0.03613	= b = log. Co sec =	180 − 113° 03′ = 66° 57′ Budi Kutup
9.53094	= 2 $\frac{A}{2}$ = log. sin =	saat açısı (fazıldair)
9.76547	= $\frac{A}{2}$ log	1/2 Fazıldair
35 38	= $\frac{A}{2}$ Derece	1/2 Fazıl dair
71 16	= A Derece	Fazıldair
s D. sa. 4 45,04	= A saat	Fazıldair
12 00 00	= 180° 1/2 devir	
− 4 45 04	= A saat	
7,,14,,56		
− 10,,00	= H = ufkın hissası	inhitatı ufuk açısı, ihtilafımanzar (optik aldanma) inkisarı şemis (ışığın kırılması) güneşin yarı çapı Hesaplarından ileri gelen farkların Heyeti umumiyyesi.
7 04 56		
+ 3,,10	= Z = Zaman denklemi	
7 08 06		
− 21	= T = Kanuni 30 ncu meridyene göre Adanamın boylamfarkı	
6 47 06	= Adana da güneş 6 saat 47 dakika 6 saniyede doğar. Takvimde saniyeye lüzum olmadığından sadece 6,47 dir.	

ADANA da

1-ocak-1964 tarihinde ½ Log. Haversines ile Güneşin doğuş saatinin hesabı.

Genel Formül : $Hav\ A = \sqrt{Hav(a+b-c)}\ \sqrt{Hav(a-b+c)}$

sec b sec c 12 - A - H + Z - T dir.

c =	37°,01		
b =	23,03 +		
	60,04	= c − b	
	90,00 +	= a	
	150,04	= a + c − b	
	90°,00	= a	
	-60,04	= c − b	
	29,56	= a − c − b	
0.097750	= Log. sec c		37°,01
0.036130	= Log. sec b		23,03
4.985011	= ½ Log hav	a + c − b	150°,04
4.412052	= ½ Log hav	a − c − b	29,56
9.530943	= Log hav	A	
71° 16	= Derece A		
h m s 4 45 04	= saat A		
h m s 12 00 00	= ½ Devir 180°		
-4 45 04	= A		
7 14 56			
- 10	= H.		
7 04 56			
+ 3 10	= Z.		
7 08 06			
- 21	= T.		
6,,47,,06	= Adana Güneşin Doğuşu 6,,47 dir		

Vakitler Türkiye saati Green Wich'den 2 saat ileri olduğuna göredir.

Diğer Milletlerin Memleketlerinde Güneşin doğuş ve batışı.
1- ocak 1960 ve Derecei şemis [1° 04' 2"] Gedi de

İngiltere	Fransa	Belçika	
londra,	Paris	Bruksel	999325 = Log sin Tam. mş
Arz: 51° 30'	48° 50'	51° 00'	959983 = Log sin Me. azam
Tul: 00 00	- 2,,20	- 3,,55	959308 = log sin meyil.
Dilim	Grenç	Grenç	23 04 = Der. meyli şemis
Saatfa. 0 0	- 9 21	- 15 40	
009939	005829	009163	Log Tang Arz belde
962926	962926	962926	Log Tang meyli şemis
972865	968755	972089	Log Sin Nisif Fazla
32° 22'	29° 09'	31° 44'	Derece Nisif Fazla
sa d sn	sa d sn	sa d sn	
2 09 28	1 56 36	2,,06,,56	Saat Nisif Fazla
+6 00 00	+6 00 00	+6 00 00	¼ devir
8 09 28	7 56 36	8 06 56	Doğuş [saati Hakiki]
- 10	- 10	- 10	Hissai ufuk
7,,59,,28	7,,46,,36	7,,56,,56	
2,,59	+ 2,,59	2,,59	Tadili zaman
8,,02,,27	7,,49,,35	7,,59,,55	Mahalli vasati saat
	- 9 21	- 15 40	Tadili Tul [Girenicego.
8 02 27	7,,40,,14	7,,44,,15	Doğuş [Girnic saati]
+2	2 00	+2	Türkiye saat [limit]
10 02 27	9,,40,,14	9,,44,,15	Doğuş Türkiye saatiyle
sa d sn	sa d sn	sa d sn	
6 00 00	6 00 00	6 00 00	¼ devir
-2 09 28	- 1 56 36	- 2 06 56	saat Nisif Fazla
3,,50,,32	4 03 24	3,,53,,04	Batış [saat Hakikiile
+10	+ 10	+10	Hissai ufuk
4 00 32	4 13 24	4,,03,,04	Tadili zaman
+ 2,,59	2,,59	+ 2 59	
4,,03,,31	4,,16,,23	4,,06,,03	Mahalli vas. saatle Bat
	- 9 21	- 15 40	Tadili Tul
+2	4 07 02	3 50 23	Batış Gireniş saatile
6,,03,,31	2 00	3 00 00	Batış Türkiye saatiyle
	6 07 02	5,,50,,23	

Doğuş	Batış	
7,,00,,43	4,,45	} Konya da

Diğer Devletlerin memleketlerinde Güneşin doğuş ve batışı

Bulgaristan Sofya 42 42 −23 20 +26 40 30 II	Mısır Kahire 30 30 −30 50 −3 20 30 III	Yunanistan Atina 37 36 Arz −24 00 Tol 24 00 saat fa 30 II Dilim	23 04 Meyli şemis
996 510	977 015	988 498	log Tang Arz belde
962 926	962 926	962 926	log Tang Meyli şemis
959 436	939 941	951 424	log sin Nisıf Fazla
23° 08′	14° 32′	19° 04′	Derece Nisıf Fazla
sat D. sn	sat D. sn	sat D. sn	
1 32 32	0 58 08	1 16 16	Saat Nisıf Fazla
6 00 00	6 00 00	6 00 00	¼ devir
7 32 32	6 58 08	7 16 16	Doğuş (saati Hakiki ile
−10	−10	−10	Hissai ufuk
7 22 32	6 48 08	7 06 16	
+2,59	+2,59	2,59	Tadili zaman
7. 25.31	6. 51. 07	7. 09.15	Mahalli vasati saat
+26 40	−3 20	+24	Tadili Tol
	C		Doğuş
			Türkiy saat Farkı
7„52„11	6.47„47	7„33.15	Doğuş (T.C. saat farkı
6 00 00	sat D. sn	sat D. sn	
1 32 32	6 00 00	6 00 00	¼ devir
	−58 08	1 16 16	Saat Nisıf Fazla
4 27 28	5 01 52	4 43 44	Batış (saati Hakiki
+10	+10	+10	Hissai Ufuk
4 37 28	5 11 52	4„53„44	
2.59	2.59	2.59	Tadili zaman
4. 40. 27	5. 14. 51	4. 56. 43	Mahalli vasati saat
+26 40	−3 20	+24	Tadili Tol
			Batış
			Türkiy saat Farkı
5„07„07	5„11„31	5„20„43	Batış T.C. saatile

Mekke 21 29 40 15 −41 30 II	Medine 24 20 40 00 −40 30 II	Kudüs 31 46 Arz 35 15 Tol −20 sat fa 30 II Dilim	
959 503	965 535	9.79 185	Log Tang Arzı Belde
962 926	962 926	9.62 926	Log Tang Meyli şemis
9.22 429	928 461	9.42 111	log sin Nisıf Fazla
9° 30′	11° 06′	15° 17′	Derece Nisıf Fazla
sat D sn	sat D sn	sat D sn	
38 26	44 24	1 01 08	Saat Nisıf Fazla
6 00 00	6 00 00	6 00 00	¼ devir
6 38 26	6 44 24	7 01 08	Doğuş (saat Hakiki ile
−10	−10	−10	Hissai ufuk
6 28 26	6 34 24	6 51 08	
2.59	2.59	2.59	Tadili zaman
6„31„25	6„37„23	6„54„07	Mahalli vasati saat
−41	−40	−20	Tadili Tol
			Doğuş
			T.C. saat farkı
5 50 25	5 57 23	6 34 07	Doğuş (T.C. saatiile)
sat D sn	sat D sn	sat D sn	
6 00 00	6 00 00	6 00 00	¼ devir
−38 26	−44 24	1 01 08	Saat Nisıf Fazla
5 21 34	5 15 36	4 58 52	Batış (saati Hakiki ile
+10	+10	+10	Hissai ufuk
5 31 34	5 25 36	5 08 52	
2 59	2.59	2 59	Tadili zaman
5„34„33	5„28„35	5„11„51	Mahalli vasati saatle
−41	−40	−20	Tadili Tol
			Batış
			Türkiye saat Farkı
4„53„33	4„48„35	4„51„51	Batış T.C. saatile

Hasan ÖZÖNDER

Diğer Devletlerin memleketlerinde Güneşin doğuş ve batışı

1 - ocak 1960 ve Derecei şemis (1° 04′ 21″) cedide

(3)

İspanya Madrit 40 20 +3 45 +15 Gireniç	İsviçre 47 26 −7 50 +31 03 15 I	İtalya Roma 42„15′ Arz −12„30 Tol +10 15 I sa. fa. Dilim	999325 log sin Tamam Der. Şem 959983 log sin Mey. azam. 959 308 log sin Meyli semis 23 04 Derece meyli şemis
992 894	003541	995 825	Log Tang Arzı Belde
962 926	962 926	962 926	log Tang Meyli şemis
9.55 820	966 467	9.58 751	log sin Nisıf Fazla
21° 12′	27° 31′	22° 45′	Derece Nisıf Fazla
sat. D. sn	sat. D. sn	sat D sn	
1 24 48	1 50 04	1 31	Saat Nisıf Fazla
+6 00 00	6 +	6 00	¼ devir
7 24 48	7 50 04	7 31	Doğuş (saati Hakiki ile)
−10	10 −	−10	Hissai ufuk
7 14 48	7. 41 04	7 21	Tadili zaman
3,59	2,59	+ 2.59	
7„17„47	7„44„03	7„23„59	Mahalli vasati saat
+15	+31 03	+10	Tadili Tol (Gireniç için)
7 32 47	8„15„03	7„33„59	Doğuş
2	1	1	Türkiye izmit Farkı
9 32 47	9 15 03	8 33 59	Doğuş (T.C. saati ile)
sat D sn	sa D sn	6 00 00	¼ devir
6 00 00	6 00 00	1 31 −	Saat Nisıf Fazla
−1 24 48	−1„50„04		Batış (saati Hakiki ile
4„35„12	4 09 56	4 29 00	Hissai ufuk
+10	+10	10 +	
4„45„12	4„19„56	4 39 00	Tadili zaman
2.59	2.59	2.59	Mahalli vasati sat
4„48„11	4„22„55	4„41„59	Tadili Tol
+15	+31 03	10 +	Batış
5 03 11	4 53 58	4 51 59	Türkiye saat Farkı
2	1	1	Batış (T.C. saati ile)
7„03„11	5„53„58	5 51 59	

Almanya Berlim 52 40 −12 40 +9 20 15 I	Danimarka 57 00 −8 00 +28 00 15 I	Rumanya Bükreş 44 28 Arz 26 30 Tol +14 sat. fa 30 II Dilim	
011 764	018 748	999 191	Log Tang Arzı belde
962 926	962 926	962 926	log Tang Meyli şemis
974 960	9,81 674	962 117	log sin Nisıf Fazla
33° 56′	40° 59′	24° 42′	Derece Nisıf Fazla
sat D. sn	sat D sn	sat D. sn	
2 15 44	2 42 56	1 38 28	Saat Nisıf Fazla
6	6 00 00	6 00 00	¼ devir
8 15 44	8 42 56	7 38 28	Doğuş (saati Hakiki ile
−10	−10	−10	Hissai ufuk
8 05 44	8 30 56	7 28 28	
2,59	2,59	2.59	Tadili zaman
8„08„43	8„33„55	7„31„27	Mahalli vasati saat
+9 20	+28	+14	Tadili Tol
8 18 03	9 01 55		Doğuş
1	1		Türkiye saat Farkı
9 18 03	10 01 55	7 45 27	Doğuş (T.C. saati ile)
sat D. sn	sat D. sn	sat D. sn	
6 00 00	6 00 00	6 00 00	¼ devir
−2 15 44	−2 42 56	−1 38 28	Saat Nisıf Fazla
3 44 16	3 17 04	4 21 32	Batış (saati Hakiki ile
+10	+10	+10	Hissai ufuk
3 54 16	3 27 04	4 31 32	
2.59	+ 2.59	2 59	Tadili zaman
3„57„15	3„30„03	4„34„31	Mahalli vasati saat
+9 20	+28	+14	Tadili Tol
4 06 35	3 58 03		Batış
1	1		Türkiye saat Farkı
5 06 35	4„58„03	4„48„31	Batış Türkiye saatile

Diger devletlerin memleketlerinde Güneşin doguş ve batışı
1 - ocak 1960 ve derecei şemiş (10° 04' 21") cedi de

Şam	Bagdat	Halep	
° '	° '	° '	
33 31	33 20	36.11 Arz	
36 30	44 10	37.00 Tol	
-26	-56 40	-28.00 Sat fa	23° 04' Meyli şemis
30° II	30 II	30 II Dilin	
982106	981803	986418	log Tang Arzı belde
962926	962926	962926	log Tang meyli şemis
9.45032	9.44729	9.49344	log sin Nısıf fazla
° '	° '	° '	
16 23	16 16	18 09	Derece Nısıf Fazla
sat D. sn	sat D. sn	sat D sn	
1 05 32	1 05 04	1 12 36	saat Nısıf Fazla
+6 00 00	6 00	6 00 00	1/4 devir
7 05 32	7 05 04	7 12 36	Doğuş (saati Hakiki
-10	-10	-10	Hıssai ufuk
6 55 32	6 55 04	7 02 36	
2.59	2.59	2.59	Tadili zaman
6.58.31	6.58.03	7.04.35	Mahalli vasa saat
-26	-56 40	-28	Tadili Tol
		35	Doguş
			Türkiye saat Farkı
6 32 31	6 01 23	6 36 35	Doguş (Türkiye saat
6 00 00	sat D. sn	sat D. sn	
-1 05 32	6 00 00	6 00 00	1/4 devir
	-1 05 04	-1 12 36	Saat Nısıf Fazla
4 54 28	4 54 56	4 47 24	Batış (saatı Hak.
+10	-10	-10	Hıssaı ufuk
5 04 28	4 44 56	4 37 24	
2.59	2.59	2.59	Tadili zaman
5.07.27	4.47.55	4.40.23	Mahalli vas. saat
-26	-56 40	-28	Tadili Tol
			Batış
			Türkiye saat far.
4.41.27	3 51 15	4 12 23	Batış (T.C. saatle

T.C. mizin bütün şehirlerinin hakiki mevki coğrafyalarına göre şarki vasati saatle tertip edilmiş memleketimin

TOKCAN TAKVİMİ

1382 Hicri Kameri Sene 26 Ramazan

1963 Miladi Şemsi sene

21 ŞUBAT PERŞEMBE

İL	imsak S.	imsak D.	Güneş S.	Güneş D.	öğle S.	öğle D.	ikindi S.	ikindi D.	Akşam S.	Akşam D.	yatsı S.	yatsı D.
Adana	4	40	6	16	12	03	15	08	17	30	18	56
Adapazarı	4	59	6	41	12	22	15	22	17	45	19	15
Adıyaman	4	28	6	05	11	51	14	55	17	17	18	44
Afyon	4	59	6	37	12	22	15	24	17	47	19	15
Ağrı	4	09	5	49	11	32	14	33	16	55	18	25
Amasya	4	38	6	19	12	00	15	00	17	23	18	53
ANKARA	4	50	6	30	12	12	15	13	17	36	19	05
Antalya	4	59	6	34	12	21	15	26	17	48	19	14
Aydın	5	10	6	47	12	33	15	36	17	58	19	25
Balıkesir	5	10	6	49	12	32	15	34	17	56	19	25
Bilecik	5	01	6	42	12	24	15	24	17	47	19	17
Bingöl	4	19	5	58	11	42	14	44	17	07	18	35

Bin aydan dahada hayırlı olan [Kadir gecesi] Bu gecedir

«Her Kim Kadir Gecesi'ni, inanarak ve Allâh'ın rizasını gözeterek, Terâvîh ile ihyâ ederse cenâb-ı Hak onun geçmiş günahlarını bağışlar.»

«Oruçlu bir mü'min bir müslümanı gıybet etmedikçe arkasından onun dedikodusunu yapmadıkça ve ona hiçbir sûretle eziyet etmedikçe - otururkende - Allâhe ibadettebulun mış sayılır. (Hadisi şerif meali)

Tokcan Takvimi - Karaman caddesi No 6 Konya

Mükemmel
Takvimi Kameri

uluğ bey tertibi veb tertîbe göre
tanzım edilmiş 239 senelik takvimi
Kameri

Kürevi Astronomiden
Mükemmel Ay Takvimi

Rub'ud düstûr

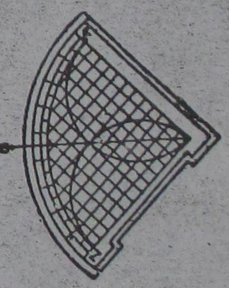

Konya Arzına Mahsus
DEVRİ DAİM
İlâveli Yeni

TOKCAN TAKVİMİ

Konya'nın Hakiki Mevki Coğrafyası Olan

Kuzey Enlem 37° 52′
Griniç, Doğu Boylam 32° 26′
ÜZERİNDEN HESAP EDİLMİŞTİR

Tertip Eden :
MUVAKKİT
YUSUF ZİYA TOKCAN
(Her Hakkı Mahfuzdur.)

Fiatı :2000 Kuruş

AKIN Basımevi - Tel : 106 50 - 104 40 — KONYA

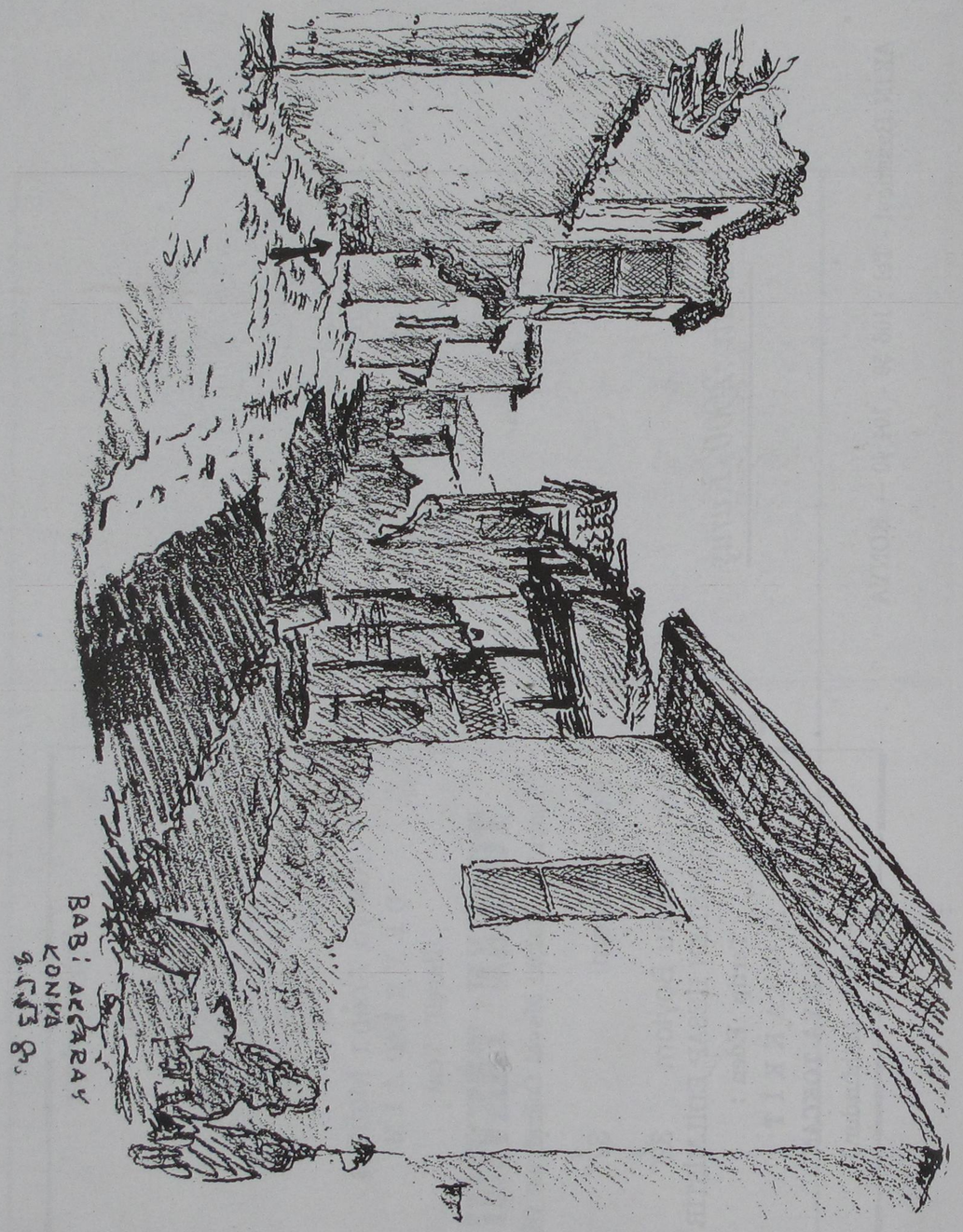

Prof. Graubner'ın kalemiyle Bâb-ı Aksaray Mahallesi ve Muvakkit Yusuf Ziya Tokcan'ın Evi (solda cumbalı olan).

Merhum Yusuf Ziya Tokcan'ın Konya Üçler Mezarlığı'nda bulunan mütevâzi kabri

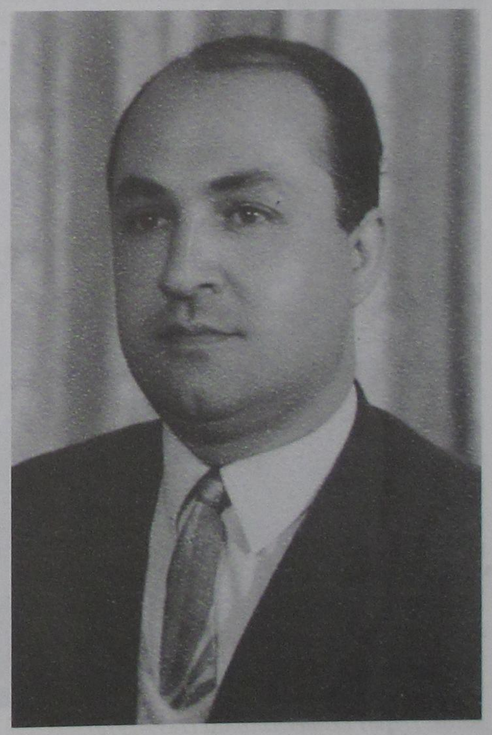

Babasının astronomiye dair bütün inceleme, araştırma, araç ve gereçlerini, yerli, yabancı bütün ilim mensuplarına seve seve açan, oğlu İrfan TOKCAN.

Resim: 1. Nuri Kemâl ODABAŞI (1899-1976)

DOĞUDAN KONYA'YA GÖÇLER VE ODABAŞI AİLESİNİN GÖÇ HİKÂYESİ

*A. Sefa ODABAŞI**

ÖZET

Yazıda, kısaca tarihte Konya'ya doğudan yapılan göçler özetlenmekte ve Odabaşı Ailesi'nin göç yolları ve Konya'ya gelip nasıl yerleştiği anlatılmaktadır. Buna göre Odabaşı Ailesi, Azerbaycan Dağıstan'ından 1864 yılında Van Başkale'ye göçmüştür. Şehrin Rus ve Ermeni işgaline uğraması üzerine, 1919 yılında Musul'a hareket ederler. 1920 yılında Musul da İngilizler tarafından işgal edilince, Adana'ya göçerler. Bu sefer de Adana Fransız işgaline uğrar. Sonunda Odabaşı Ailesi, Konya'ya göçüp buraya yerleşir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Göçmen, Konya'ya Tarihi Göçler, Odabaşı Ailesi.

ABSTRACT

IMMIGRATIONS FROM THE EAST TO KONYA AND THE IMMIGRATION STORY OF THE ODABAŞI FAMILY

This paper briefly summarises the immigrations from the east to Konya, and presents the immigration ways of the Odabaşı Family and how they settled in Konya. The Odabaşı Family immigrated from Azerbaıjan-Dagıstan to Van-Baskale in 1864. They moved to Musul in 1919 as Baskale was invaded by the Russians and Armanians. They immigrated to Adana when the city was invaded by the British in 1920. And then it was the French who invaded Adana. In the end, the Odabaşı Family immigrated to Konya and settled in Konya.

Key Words: Immigration, Immigrant, Historical Immigrations to Konya, The Odabaşı Family.

* Araştırmacı - Yazar.

GİRİŞ

Geniş anlamda göçmek, bir kimsenin eviyle, barkıyla, bir yerden bir yere, mahalleye, köye, kente gitmesi veya ülkesini değiştirmesidir. Göçme işlemini yapan kimse veya kimselere "Göçmen", eskilerin deyimiyle muhacir (Hicret eden) denilmektedir.

Göçmenler genellikle, ekonomik ve siyasal nedenlerle yurtlarını terk ederek, yeni yerlere göçerler. Yeni yerleştiği ülkenin veya kendi ülkesinin bir yerindeki toplumla kaynaşarak o toplumun ekonomisine fiilen katılır, göç ettiği ülke veya kent ile olan bağlarını az-çok koparmış olur. Tarihi süreçte kendi ülkemiz olan Anadolu'yu örnek olarak gösterebiliriz. Türkistan'dan Anadolu'ya olan göçler ile Balkanların Türkleştirilmesinde Anadolu'dan yapılan göçler gibi.

KONYA'YA GÖÇLER

Yükselme döneminde yeni fethedilen topraklara göçmen ihraç eden Konya, XIX. yüzyıl ortalarından itibaren göçmen çekmeye başlamıştır. 1860 yılında gelen ilk göçmenler, o dönemde oldukça ıssız bir bölge olan Paşadağı civarında iskân edilmiştir. Aktaş, Yazıçayırı, Akin, Şeker, Çöpler ve Abdülgedi gibi köyler Nogay asıllı olan bu göçmenler tarafından kurulan köylerdir. Fakat bunlardan çoğu, bu yıllarda karşılaşılan kuraklık yüzünden dağılmıştır.

Konya'da ikinci büyük göçmen kafilesinin gelişi ise, 1890 yılına rastlar. Tamamı Kuban Çerkezi olan bu gruptan bazıları Yılanyusuf, Çerkez Atlantı, Çürüksu ve Gaziler'de yerleştirilmiştir. 1896 yılında demiryolunun Konya'ya ulaşması, Rumeli muhacirlerinin bölgeye ilgisini artırmış ve bu yıllarda gelen göçmenlerin çoğu demiryolu güzergâhında iskân edilmiştir. Ancak Konya havalisine asıl göçmen akışı, 1903-1910 yılları arasında olmuştur. Bu yıllardan Kırım'dan gelenler Yağlıbayat, Zıvarık, Kirlikuyu, Yıkık, Mandasun, Kaha, Tursunlu ve Ayrancı'da yerleştirilmiştir. Kafkasya'dan gelenler ise Başhüyük ve Beyşehir'de iskân edilmiştir. Ayrıca bu yıllarda Rumeli yakasından da çok sayıda göçmen gelmiş ve bunlardan bazıları Seçme, Susuz, Balçıkhisar, Simi, Sivri, Bulasan, Karaağaç, Karatepe ve Kınık'ta yeni köyler kurmuşlardır. 1910 yılında Sibirya Özbeklerinin Böğrüdelik'e yerleşmesi ile bu dönem son bulmuştur.

Balkan Harpleri sırasında binlerce göçmen gelmişse de tamamına yakını Edirne ve Çatalca göçmenleri olduklarından savaş sonrasında memleketlerine geri dönmüşlerdir. Kalanlar ise Timraş'ta iskân edilmiştir. Keza I. Dünya Savaşı sırasında da binlerce göçmen gelmiş ve bunlardan çoğu kendi imkanları veya halkın yardımları ile geçici iskân yerlerine yerleştirilmiştir.

Millî Mücadele yıllarında İzmir ve çevresinden binlerce muhacir gelmiştir. Şehirde han ve medreselerde bir müddet barındırılan bu göçmenler, Mudanya Mütarekesi'nden sonra memleketlerine geri dönmüşlerdir. İçlerinden çok azı, I. Dünya Savaşı göçmenleri ile birlikte, Gayrimüslimler tarafından boşaltılan evlere yerleşerek Konya'da kalmışlardır.

Konya'ya en yoğun göçler, 19.yüzyılın ilk çeyreği ile 19. yüzyılın sonlarında olmuştur.

Cihanbeyli ilçemize, doğuda göçmen olarak yaşayan Canbekli aşireti ile Omaranlı ve Halikanlı aşiretleri yerleştirilmiştir. Yakın tarihimiz göçlerinden en önemlilerinden birisi de Kurtuluş Savaşı sonrasında Erzurum ve Van dolaylarından siyasal nedenlerle Konya'ya gelerek yerleşen doğulu göçmenlerdir. Bunlar ekonomik nedenler dışında sırf Ermeni ve Rus zulmünden kaçarak yurtlarını terk etmişlerdir.

II. Meşrutiyetin ilânından, I. Dünya Savaşına kadar olan dönem içerisinde Ermeniler, terörle birlikte propaganda yaparak bağımsız bir Ermeni Devleti kurulması için Rusya'nın da güvencesini alarak doğuyu kasıp kavurmuştur. Binlerce silâhsız Türk öldürülüp, kuyulara başları koparılarak üst üste yığılmıştır. Bu terör karşısında Türkler kaçmaya başlamış kaçamayanlar yakalanarak şehit edilmiştir.

20 Mayıs 1915'de Van, Ermenilerin öncülüğüyle Ruslar tarafından tamamen işgal edilmiş ve bu hareket 1918 Nisan ayına kadar devam etmiştir.

Çaresiz kalan Erzincan-Erzurum, Van ve dolaylarındaki halk, kurtuluşu buralardan göçmekte bulmuş ve değişik yollardan Anadolu'nun muhtelif

yerlerine göçmüşlerdir.

Bu göç yerlerinin en önemlilerinden birisi de Konya'dır. O tarihlerde Konya, Kurtuluş Savaşının yaralarını sararken bir taraftan da Delibaş olayının yaptığı tahribatın onarılmasıyla uğraşıyordu.

Konya halkı, doğudan gelen göçmenlere kucak açtı, onlara kanat gerdi. Gelen göçmenlerin iaşe ve ibatelerini sağladı. Göçmenleri, şehir içindeki boş medreselere yerleştirdi.

Göçmenlerin iaşesi için para ve erzak yardımında bulunuldu.

O tarihlerde Konya'da yayımlanan Babalık gazetesinin 26 Ağustos 1922 tarihli nüshasında yardım hususu, bir tebligat ile ilgililere nasıl duyuruluyor? Bu yazı öneminden dolayı aynen aşağıya alınmıştır:

"MUHACİRİN MATLUBATI

"Makam-ı vilâyete ber vech-i âti tebligat ifa buyurulmuştur. Memleketimizin düşman tarafından işgalinden mukaddem havalide bulunan 14 üncü Süvari Alayı'na 336 Senesi zarfında sened-i mahsus mukabilinde ita edilip, ilâm haberine rapt edilmiş olan erzak esmanından mütevellid matlublarının bir an evvel tasviyesi hakkında Yenişehir ve Bilecik muhacirlerinden Hakkı Efendi ve refikası tarafından verilen istida üzerine Maliye Vekâleti'nden mevrud tezkerede ahval-i hazire ilcasıyla mülhakattan hesab-ı kat'i alınamadığı cihetle kanunen kabil-i sarf ve bakiye-i mahsusatın tayini kabil olmayan 336 senesi bütçesine müteallik hidemattan mütevellit kaffe-i düyunu hazinenin şimdi de tediyesi caiz olmaz ise de mumaileyh emsali muhacir ve mültecilerin hükümetten olan matlubu yetinin adem-i tesviyesi halinde kendilerinin muhacir ve mülteci hakkını haiz olmaları itibariyle iaşelerinin tarafı hükümete tevcih edeceği ve medar-ı maişet olacak derecede hükümete matlubatı olan bu kabil muhaciri hazineye bâr etmek esas itibariyle muvafık maslâhat görükmiyeceği bedihi bulunduğundan buna mahal kalmamak üzere taalluk ettiği bütcedeki tertib-i mahsusasında karşılığı bulunmamak ve hükümet maliyenin teşkilinden sonraya ait olmak ve beher şahsa azami 100 lirayı tecavüz etmemek şartıyla cihet-i askeriyece mübayaa veya vaziyet suretiyle eshabı yedinden alınmış olan erzak ve mevat ile vesait-i nakliye bedelatından münhasıran muhacir ve mültecilere tevzie ait henüz tesviye edilmemiş olan istihkaklarından o miktarın düyun hakkındaki usul-i mevzuiyeye tevfikan Müdafaa-i Milliye Vekaleti sene-i haliye bütçesinin seriyen sabıka-ı duyunu faslından vekalet-i mûşarünileyhce ve tanzim ve ita edilecek, havalenamelere müsteniden tediyesi hakkında karar ittihazı lüzumunu bildirmekle azâmî 100 lira olmak üzere ber mucib teklif-i muamele ifası İcra Vekilleri hey'eti içtimâiyesinde takarrür etmiştir."

Bunun yanında ayrıca, göç ettiği yerlerdeki taşınmaz mallarının tapu kayıtlarını ibraz ve ispat halinde göçmenlere, Konya dahilinde taşınmaz mallarının eş değerinde bazı meskenler verilmiştir.

Konya'ya göç eden göçmenlerin, tahsili uygun olanlara devlet dairelerinde iş sağlanmış, parası ve yeteneği olan göçmenler, Konya çarşısında dükkân açmış, bazıları da seyyar satıcılıklarla maişetlerini sağlamıştır.

ODABAŞILARIN GÖÇÜ

Odabaşı ailesi de doğudan yapılan göç olgusunun kahramanlarından birisidir. Böyle olmasına karşın bu ailenin göç serüveni, 150 yıllık bir süre içerisinde değişik zaman ve göç yollarında kendisini göstermiştir.

Onbaşıların ilk yurtları, "Dağıstan"dır. Dağıstan, Kafkasya'da Azerbaycan ile huduttur ve çeşitli etnik guruplarından oluşan bağımsız bir Türk devletidir.

Dağıstan'ın başında yıllarca Ruslar ile mücadele eden Şeyh Şamil bulunmaktadır. Şeyh Şamil, tüm mücadelelerine karşın sonunda 1859'da Ruslara esir düşer. Bağımsız Dağıstan halkı, Rus mezalimine dayanamayarak Dağıstan'dan göç etmek zorunda kalır. Halkın bir kısmı, kuzeyden Karadeniz sahillerine göç eder. Bir kısmı da İran hududu üzerinden o tarihlerde Hakkari'nin bir ilçesi olan Başkale'ye 1864 yılında göç ederler. Bugün bu ilçe Van vilâyeti hudutları içerisindedir.

Odabaşı ailesi, I. Dünya Harbi sonlarına kadar Başkale'de oturur. Ermeni-Rus zulmü başlayıncaya kadar. Odabaşılar da diğer halk gibi, Ermeni-Rus zulmüne dayanamaz ve oturdukları yerden göç etmek zorunda kalırlar.

Odabaşılar, önce Musul'a giderek oraya yerleşirler. 1918 yılında Musul, İngilizler tarafından işgal edilince tekrar göç yollarına düşerler. Odabaşılar, anne-baba ve altı çocuktan oluşan bir ailedir. Anne-

baba yaşlı, iş göremez durumdadırlar. Çocuklardan en aklı başında olanı, Nuri Kemâl Odabaşı'dır. 15-16 yaşındadır. N. Kemâl, göç yollarında seyyar satıcılık yaparak anne-babasını ve kardeşlerini geçindirir.

Göç yolunun son durağı Adana'dır. Adana'da hemşerileri, Yahudi bir manifatura tüccarıyla tanışırlar. Kurnaz Yahudi, N. Kemâl Odabaşı'nın birikmiş parasını görünce O'na, ortaklık teklif eder. Bu ortaklık Fransızların Adana'yı işgal etmesine kadar devam eder. Türkler yeniden göç yollarına düşer. Yahudi tüccar, N. Kemâl Odabaşı'nın sermaye olarak verdiği paraya el koyar. Kendisine, Türk köylerindeki müşterilerinin borçlarını tahsil etmesini önerir.

Çaresiz kalan N. Kemâl Odabaşı ve ailesi, bu teklifi kabul ederek yayan-yapıldak Anadolu-Bağdat Demiryolu üzerindeki Pozantı İstasyonu'na kadar kaçarlar. Orada düşünür-taşınırlar. Kendilerinin kalabilecekleri bir yeri araştırırlar. Sonunda kendilerine en iyi yerin Konya olduğu salık verilir.

Odabaşılar, Konya'ya gidecek bir trenin üstü açık kara vagonuna akşam vakti binerler ve sabahleyin üzerlerinde bir karış kar yığılmış olarak kendilerini Konya İstasyonu'nda bulurlar. Konya İstasyonu'nda göçmen işleriyle uğraşan bir kuruluşa müracaat ederler. İlgili memurlar, Odabaşı ailesini de diğer göçmenler gibi boş bir medreseye götürerek yerleştirirler.

Doğuştan yetenekli ve çalışkan olan N. Kemâl Odabaşı, kısa zamanda iş hayatına atılır. Önceleri seyyar olarak Konya Çarşısı'nda iş tutar, para kazanır, sonra tüccar olur. Konya'nın en modern evlerini yaptırır. Kafkas kökenli olma özelliğinden dolayı, genlerinde bulunan at sevgisini Konya'da canlandırır ve Türkiye'nin ünlü yarış atlarından bazılarını yetiştirir. Göçmen olarak gelip yurt tuttuğu Konya'da, 1972 yılında gözlerini yumarak göç perdesini mutlu olarak kapatır.

Göçler, genellikle gruplar halinde yapılırdı. N. Kemâl Odabaşı'nın üç kuşak öncesi dedeleri, Dağıstan'dan 1864 yılında tâbii oldukları Odabaşı Hanlığı'ndan göçerken, hanlıklarının adını da beraberlerinde götürmüşlerdir. Dağıstan'dan göç, iki koldan yapılmıştır. Birinci göç yolu, Rize'den İstanbul'a kadar uzanan yol güzergâhıdır. İkincisi ise, güneye uzanan yoldur. N. Kemâl Odabaşı'nın dedeleri, güney yolunu tercih etmişlerdir. Bu iki yol güzergâhındaki şehirleri Odabaşılar kendilerine yurt tutmuşlardır. Büyük olasılıkla bu aileler uzaktan da olsa birbirlerinin akrabalarıdır. Bu şehirlerde tesadüfen yapılan soruşturmalarda Odabaşı soy adını taşıyan kimseler geçmişte dedelerinin Kafkasya'dan göç ettiklerini belirtmişlerdir.

Nuri Kemâl Odabaşı, yukarıda belirttiğimiz gibi anne, baba ve beş kardeşiyle beraber en son durak olan Konya'ya göç etmişler. N. Kemâl Odabaşı'nın annesi Asya Hanım ile babası M. Ali Efendi, göç tarihinden bir süre sonra Konya'da vefat etmişler ve Üçler Mezarlığı'na gömülmüşlerdir. Gömüldükleri yer, Üçler Mezarlığı'nın düzenlemesi yapılırken yola kalbedilmiştir. Nuri Kemâl Odabaşı'nın iki evliliğinden, ikisi ölmüş olarak 13 çocuğu olmuştur. Hayatta olan çocuklarının üçü erkek sekizi kızdır. Nuri Kemâl Odabaşı, çocuklarının tümünü okutmuş, bunlardan bir kısmı öğretmen, bir kısmı ev hanımı ve ticaret erbabı olarak hayata atılmışlardır.

Nuri Kemâl Odabaşı'nın, 11 çocuğundan 15 tane torunu olmuştur. Bunların tümü yüksek öğrenim görmüş, yurdumuzun değişik bölgelerinde devletine hizmet aşkıyla uğraş vermektedirler.

Nuri Kemâl Odabaşı'nın, yakın akrabaları arasında Sosyal Güvenlik Bakanlığı yapmış teyze çocuğu Salih Yıldız ile yeğeni Konya Senatörü F. Halıcı ve Milletvekilliği yapmış Emrehan Halıcı, yeğeninin kızı Prof. Dr. Nilgün Çelebi ile birçok doktor, mühendis, öğretmen ve hukukçu bulunmaktadır.

SONUÇ

Tarihe baktığımızda, Türk ve İslâm toplumlarına yapılan baskı ve zulümler sonucu Türkistan, Kafkaslar ve Yakındoğu'dan, Balkanlar'dan, Kırım'dan Anadolu'ya sürekli göçler olmuştur. Bu sebeple, Anadolu Türklüğünün ilk başkenti Konya; bütün Türk ve Müslüman topluluklara kucağını açan büyük bir anadır. Odabaşı ailesi gibi, birçok Konyalı ailenin de, eski yurtlarının özlemini, yollarda kaybettikleri yakınlarının sevgisini anlatan duygu yüklü hikâyeleri vardır.

KAYNAKÇA

Anonim, 1998, *Cumhuriyetin 75 nci Yılında Van*, Van Valiliği Basın-Halkla İlişkiler Müdürlüğü.

ERÇIKAN A., 1949, *Tarihte Türk-Ermeni Münasebetleri*, Ankara.

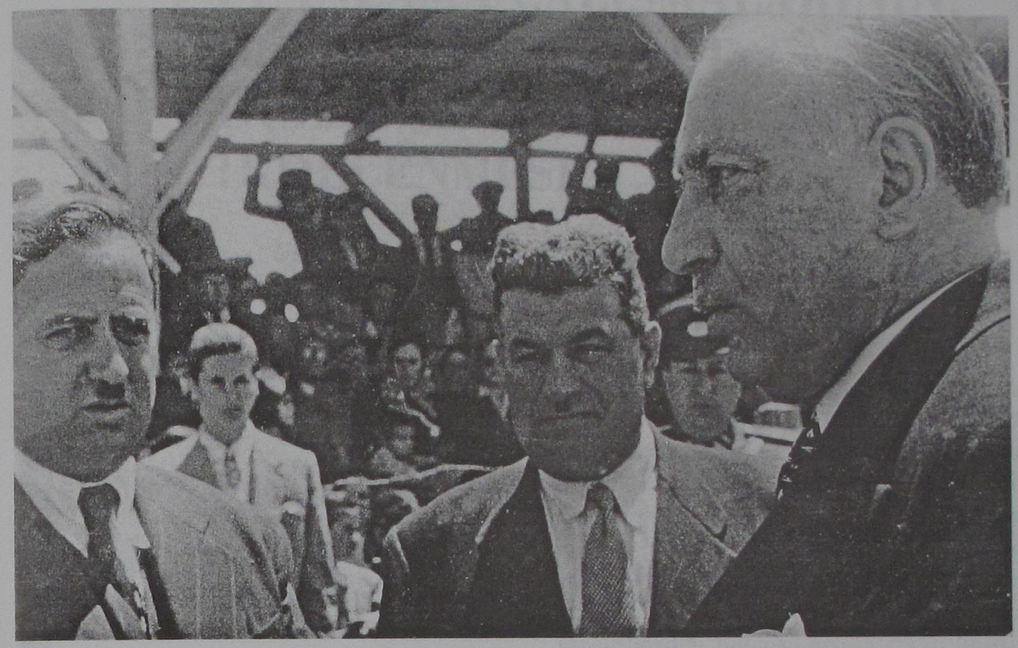

Resim: 2. Nuri Kemâl ODABAŞI Vali Şefik SOYER'le (Sağda) bir at yarışı sırasında.

KONYA'DA İMAR VE DİĞER PLÂNLAMA ÇALIŞMALARININ, ULAŞIM ve BİSİKLET DÜZENLEMELERİ AÇISINDAN İRDELENMESİ*

*Hayri ULVİ**

ÖZET

Bu çalışmada; plânlı gelişmek için ciddi çabalar gösteren Konya kentinin 1946 yılından, 2001 yılında yaptırılan ulaşım master plânına kadar; uygulanmış plânlama çalışmalarındaki, ulaşım ve bisiklet düzenlemelerinin yeri incelenmiştir. Böylece Konya kentinin eskiden beri bir bisiklet kullanım kültürü olmasına karşın, son birkaç yıla kadar yerel yönetim tarafından bu potansiyelin plân çalışmalarına yansıtılmadığı bulgusu ortaya çıkartılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Konya, bisiklet, ulaşım master plân, yerel yönetimler.

ABSTRACT

In this study aims to evaluate on traffic and cycling studying in Konya from 1946 city plân to 2001 transportation master plân in applied plâns. Thus potential of using cycle having not reflected on plânning studies by local government is stated, although Konya have been cycling culture for the past.

Key Words: Konya, cycle, master plân of transport, local goverments.

* Araştırma Görevlisi, Yüksek Şehir Plâncısı, Selçuk Üniversitesi Mimarlık-Mühendislik Fakültesi Şehir Bölge Plânlama Bölümü Öğretim Elemanı.

GİRİŞ

Bisiklet, Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren, Konya'da topoğrafik şartların uyumlu olması, dar gelirli vatandaşların alabileceği ekonomik bir ulaşım aracı olmasının katkısıyla, kendisine oldukça fazla kullanıcı kitlesi edinmiştir. Türkiye'ye ilk geldiği yıllarda İstanbul'da olduğu gibi Konya'da da; hiçbir şeyin çekmediği, sadece insan gücüyle

çalışan bu araç çok garip karşılandığından "şeytan arabası" şeklinde nitelendirilmiştir. Konya'lının başlangıçta çekinerek yaklaştığı bu araç, zamanın şartlarına göre hızlı, masrafsız, yük ve insan taşıyabildiği görüldüğünden kısa zamanda kabullenilmiştir.

Öyle ki, 1950'li yıllarda Konya "bisiklet kenti" olarak ün yapmıştır. O yıllarda Konya Kent merkezinde kayıtlı 6000 bisiklet bulunduğu belirtilmektedir (*20. Asır dergisi*, 1955).

1. KENTİN PLÂNLAMA DENEYİMLERİNDE ULAŞIM VE BİSİKLET

Çalışmanın bu kısmında Konya kentine yönelik yapılmış düzenli plânlama kararları getiren imar plânları kent içi ulaşım ve bisiklet düzenlemeleri açısından 1946 yılından itibaren incelenmiştir. Bu konudaki bilgilere bakılacak olursa:

1.1. 1946 Yılı İmar Plânı

Konya'nın ilk imar plânı Y.Mimar Asım KÖMÜRCÜ tarafından hazırlanan ve 04.10.1946 tarihinde onanarak uygulamaya giren ve 1954'e kadar yürürlükte kalan imar plânıdır.

1946 yılı imar plânında ulaşım sistemi ile ilgili olarak; Musalla Mezarlığı'nın kuzeyinden başlayarak, kuzeydoğuda konut alanlarını çevreleyen, Türbe Mezarlığı'nın batısından geçerek, kenti güneydoğuda ve güneyde çevreleyen bir çevre yolu plânlanmıştır. Bu yol, sanayi alanının kuzeyinden geçerek, istasyonun doğusunda sona ermektedir. Yine kentin kuzey ve güney uçlarını birbirine bağlayan anayol plânlaması (İstanbul Yolu) yapılmıştır. Günümüzde Meram Eski Yol olarak tarif edilen yol da kentin batısından başlayıp Mevlânâ'da sona ermektedir. Diğer önemli yollar ise Alâeddin–Mevlânâ aksı ve Meram Yeni Yol olmuştu (KÖMÜRCÜ, A, 1947).

Yapılan plâna göre, şehirde mevcut olan meskun saha yeniden düzenlenmek suretiyle muhafaza edilmiş ve bu alanlar arasındaki büyük boş sahalar da yeniden tanzim edilerek kentin dağınıklığı giderilmiş ve gerekli yapı tip ve nizamları belirtilmiştir. İmar plânına göre, kentin gelişme yönü İstasyona doğru seçilmiştir. Alâeddin Tepesi ve şehir etrafındaki yollar, özellikle İstasyon ve Hükümet Meydanını bağlayan esas büyük cadde ile Mevlânâ Türbesi çevresindeki yollar ile bağlanmıştır (ALKAN vd. 1985).

Genel olarak plânda getirilen arazi kullanış kararları birkaç kullanım dışında değişikliğe uğramamıştır. Ulaşım şebekeleri ise yeni bir boyut kazanarak güzergah değişimine uğramıştır. 1950'li yılların başında dönemin Belediye Başkanı Nafiz Tahralı zamanında, Alâeddin Tepesi etrafını çevreleyen ring ile, İstasyon (Feritpaşa Caddesi), Mevlânâ (Alâeddin Caddesi), Larende ve Doğumevi (Kazım Karabekir Caddesi) caddeleri genişletilip, asfaltlanmıştır (KANDEMİR, 1957).

1946 yılı plânında bisiklet düzenlemeleri ile ilgili herhangi bir karar yer almamaktadır. Ulaşım, motorlu taşıt ve karayolu öncelikli olarak plânlanmış ve daha sonra da uygulanmıştır.

1.2. 1954 Yılı İmar Plânı

Konya kentinin ikinci imar plânı Y.Mimar Ferzan BAYDAR ve Y.Mimar Leyla BAYDAR tarafından yapılmıştır. Plân 912 ha. alanı kapsamakta ve tamamı 19 paftadan oluşmaktadır. 20.12.1954 tarihinde uygulamaya girmiş, 09.04.1966 tarihinde revizyon ve tadilat görmüş, 10.05.1966 tarihine kadar da yürürlükte kalmıştır (KBB,2000). 1954 Plânı Revizyon Plân olarak yapılmış, 1946 yılı plânında alınan kararlar ağırlıklı olarak devam etmiştir.

Plânda kentteki ticaret ve iş alanları 1946 plânındaki yerlerinden güneye ve batıya doğru kaydırılmıştır. Alâeddin Tepesine kadar uzanan bir ticaret bölgesi plânlanmıştır.1954 yılında yapılan plân da yine bir

önceki dönemde yapılan imar plânı gibi motorlu taşıt ve karayolu öncelikli olarak plânlanmıştır. Plânda, bisiklet düzenlemeleri ile ilgili bir çalışma bulunmamaktadır.

1.3. 1964 Yılı İmar Plânı

Konya İmar Plânı 1964 yılında yarışmaya çıkarılmış ve 34 projenin katıldığı yarışmada, Yavuz TAŞÇI - Haluk BERKSAN tarafından hazırlanan proje birincilik ödülü kazanmıştır. 950 ha, mücavir alanla 2000 ha alan kaplayan Nazım İmar Plânı, İmar ve İskan Bakanlığı'nca 10.05.1966 tarihinde onaylanarak yürürlüğe girmiş (TAŞÇI vd., 1967), daha sonra 13.12.1979 tarihinde tekrar gözden geçirilerek 2000 yılına kadar geçerli olacak şekilde yeniden hazırlanmıştır.

Günümüzde eski otogarın bulunduğu yer için terminal önerisi bu plânla getirilmiştir. Kuzeyde Ankara - İstanbul yolu girişinde (Nalçacı Caddesi) önerilen otogar ile şehirler arası trafiğin şehir içi trafik üzerindeki baskısının kaldırılması amaçlanmıştır. Ayrıca şehirler arası trafikle şehir içi trafiğin birbirinden ayrılması için kentin doğu, kuzey ve güney yönlerinde çevre yolu açılmıştır.

Otogarla yeni merkez arasında uzanan bant ticaret olarak plânlanmıştır. %95'i boş bir saha üzerinde plânlanan ticaret bölgesi; kendi sahası üzerinde plâna uygun olarak kendini yenileyeceği ifade edilmiştir. Otogardan merkeze uzanan bu ticaret bölgesinin iki yanından taşıt yolları geçmekte olup ortasında ise geniş bir yaya ve bisiklet aksı bırakılmıştır.

Plânla yeni yerleşme alanlarının ortaya çıkması ile ana trafik arterleri demiryolunun batı yakasında yeniden geliştirilmiştir.

Kentin kuzeyindeki sanayi alanları ile aradaki iskan alanlarını, güneydeki çevre yoluna ve mevcut sanayi alanlarına ulaştıran yol geliştirilmiş ve üniversite alanı ile çevresindeki yerleşmeleri yönetim merkezine ulaştıran bir yol haline gelmiştir.

Yönetim merkezi içinde ana ringin geçişinden başka ona paralel olarak ikinci bir yol plânlanmıştır. Bu kuzeydeki endüstri ve depolama alanlarından, güneye doğru olan hareketleri kanalize ederek merkezdeki kuzey-güney doğrultusundaki taşınımı gerçekleştirmektedir.

Yaya ve bisiklet ulaşım şebeke önerisi, halkı Mevlânâ'dan stadyuma ulaştırmayı hedeflemiştir. İkinci bir yaya ve bisiklet yolu önerisi kuzey-güney doğrultusunda enerji hatları arasında olmak üzere geliştirilmiştir

1966 yılında onaylanan imar plânı ilk defa yaya ve bisiklet ulaşımına karar getiren imar plânı olma özelliğini taşımaktadır.

1.4. 1966 - 1983 Dönemi Yapılan İmar Plânları:

1.4.1. Konya organize sanayi bölgesi ikinci kısım imar plânı

Mimar Yavuz Taşçı ve Mimar Haluk Berksan'a hazırlatılıp 18.06.1978 tarihinde onaylanmıştır.

Nazım Plânın %14.72'si yollara, %0.61'i otoparka ayrılmıştır (TAŞÇI vd., 1978).

Plânda bisiklet düzenlemeleri ile ilgili bir karar bulunmamaktadır.

1.4.2. 1 no.lı gecekondu önleme bölgesi plânı

08.08.1967 yılında plân kararı alınmış, 31.10.1973 ve 14.11.1976 yıllarında ilaveler görmüş olup, Aydınlık mahallesi olarak bilinen alandır (KONYA BELEDİYESİ, 1976). Bu plânda da bisiklet düzenlemeleri ile ilgili bir karar bulunmamaktadır.

1.4.3. 2 no.lı gecekondu önleme bölgesi plânı

Nalçacı Caddesi ve çevresi olup 1970 yılında plân kararı alınmış, plân kooperatifler aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. 17.09.1980 yılında tadilat yapılarak kat artırımına gidilmiş, zamanla 100 m2 konut büyüklük sınır geçildiği için özelliğini kaybetmiştir (KONYA BELEDİYESİ, 1980). Bu plânda da bisiklet düzenlemeleri ile ilgili bir karar bulunmamaktadır.

1.4.4. 4 no.lı gecekondu önleme bölgesi plânı

Cumhuriyet, Binkonut Mahalleleri için 30.04.1975 yılında plân kararı alınmış, 20.02.1980 tarihinde ilave imar plânı yapılmıştır (KONYA BELEDİYESİ, 1980). Genel olarak kooperatifler aracılığıyla gerçekleştirilmiş ve halen de yapımına devam edilmektedir. Plânda bisiklet ulaşımı ile ilgili bir karar bulunmamaktadır .

1.4. 5. 1981 Çevre düzeni plânı

1981 yılında belediye ve mücavir alan sınırının genişletilmesi ve plânlı sahaların dolması üzerine

Yüksek Mimar Yavuz Taşçı'ya 128.600 ha alanı kapsayan 1/25.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı yaptırılmış ve 1983 yılında onanmıştır.

Çevre Düzeni Planı ön araştırma raporlarında büyük şehirlerde ulaşım girdilerinin yüksek olan maliyetlerinin yeni bir tasarım yorumu gerektirebilecek önem düzeyine geldiği belirtilmektedir. Otomobil kullanımının, aşırı artan petrol fiyatları yanında hava kirlenmesine başlıca ortak katılan olması sebebi ile, şehir içi ulaşımda alternatif çözümler aranması (TAŞÇI,1981) gereği vurgulanmaktadır.

Raporda Konya kent bütününde ulaşımın, karayolu altyapı sistemine dayanmakta olduğu tespit edilmiştir. Kentin tarihsel gelişimi içerisinde, yayaların önce yürümeye, sonra dolmuşa yöneldiği tespit edilmiş, yeterli hacim görülmeye başlayınca da belediye otobüs sistemi gelişmiştir. Bununla beraber yapılan kısa süreli gözlemler ile duraklarda biriken yolcu sayılarına bakılarak, kente sunulan hizmetin isteği karşılayamadığı görülmüş; bu nedenle, kentte raylı taşıma sistemi düşünülmüştür.

Oluşturulan raylı taşıma sistemin halen çalışmakta olan otobüs sistemi ile ilişkisi aktarma istasyonları ile sağlanırken, bisikletin raylı sistemle bütünleştirilmesi hakkında bir senaryo üretilmemiştir.

1.5. 1983 - 2000 Dönemi Yapılan İmar Planları

1983 yılı plânından itibaren kentin gelişiminden doğan ihtiyaçlara bağlı olarak revizyon ve ilave imar plânları yapılmıştır. Yapılan bu ilavelerle kent plânı son şeklini almıştır.

1.5.1. Hadimi ıslah imar plânı

15.02.1990 tarihinde onaylanan plân yaklaşık 140 ha alanı kapsamaktadır (MERAM BELEDİYESİ, 1990).

Çok hisseli kadastro mülkiyetindeki problemleri çözmek ve düzenli bir şehirleşmeyi sağlayarak kaçak yapılaşma eğilimini durdurmak amacıyla ancak ödüllendirme şeklinde ortaya çıkan 2981 / 3290 / 3366 sayılı İmar Af Kanunu doğrultusunda hazırlanmıştır. Bisiklet düzenlemeleri ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.

1.5.2. Arif Bilge Mahallesi ıslah imar plânı

21.06.1990 tarihinde onaylanan plân yaklaşık 132 ha alan kapsamaktadır (MERAM BELEDİYESİ, 1990).

2981/3290/3366 sayılı İmar Af Kanunu doğrultusunda ele alınarak plânlanmıştır. Plân alanının %15'i yol – otopark olarak ayrılmıştır. Bisiklet düzenlemeleri ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.

1.5.3. Beybes Hatıp ilave imar plânı

Konya-Hatunsaray yolunun batı kenarında uzanan Beybes ve Hatıp eski köy yerleşmeleri arasında kalan 135 ha. yüzölçümlü 1.sınıf tarım arazileri plânlama sınırına alınmıştır (MERAM BELEDİYESİ, 1991).

Bisiklet düzenlemeleri ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.

1.5.4. Turgut Reis ilave imar plânı

23.11.1992 tarihinde onaylanan 38 ha alan, % 68.03'i konut % 5.08'i sosyal donatı ve % 26.79'u otopark ve yollardan oluşmaktadır (MERAM BELEDİYESİ, 1992).

Bisiklet düzenlemeleri ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.

1.5.5. Dikmeli (Gödene) köy yerleşim plânı

Çevre Düzeni Plânında ağaçlandırılacak alan olarak belirlenmiş ancak 3367 sayılı kanunun 16. Maddesinin uygulanması amacıyla Köy Yerleşim Alanı olarak onanmıştır (MERAMBELEDİYESİ,1994).

Plânlama alanının %4.67'sini yollar oluşturmaktadır. Bisiklet düzenlemeleri ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.

1.5.6. Harmancık revizyon imar plânı

07.04.1995 tarihinde yaklaşık 75 ha alana sahip olan plânlama bölgesi içindeki bütün yapılaşmalar kaçak olup, bu durumu engellemek amacıyla revizyon imar plânı yapılmıştır (MERAM BELEDİYESİ, 1994).

Bisiklet düzenlemeleri ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.

1.5.7. Karahöyük imar plânı

Konya, Büyükşehir olmadan önce bölgede bir plân mevcut iken günün şartlarına ve koşullarına uymadığı için yeni bir plân yaptırılmıştır (MERAM BELEDİYESİ, 1992).

Bisiklet düzenlemeleri ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.

1.5.8. Alparslan revizyon imar plânı

Bölgede mevcut plânın uygulamasında sorunlar ortaya çıkmış, sosyal ve teknik altyapı alanları yetersizlik göstermiştir. Plânın güncelliğini kaybetmesi ile kaçak yapılaşma başlamıştır. Bu sorunların önlenmesi amacıyla 31.07.1996 tarihinde 69 ha'lık alanda revizyon plân çalışması yapılmıştır (MERAM BELEDİYESİ, 1996).

Plân alanının % 19.24'ü yol-otoparka ayrılmıştır. Bisiklet düzenlemeleri ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.

1.5.9. Kozağaç ilave imar plânı

18.03.1997 tarihinde bölgede başlayan kaçak yapılaşmayı engellemek ve plânlı gelişmeyi sağlamak için 145 ha`lık alanda yapılmıştır (MERAM BELEDİYESİ, 1997).

Bisiklet düzenlemeleri ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.

1.5.10. Alakova imar plânı

Plân 23.05.1997 tarihinde, 65 000-70 000 nüfusun yaşayacağı varsayımı ile 96 kişi/ha yoğunlukta 720 ha`lık alanda yapılmıştır (MERAM BELEDİYESİ, 1997).

Bisiklet düzenlemeleri ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.

1.5.11. Büyük Kovanağzı, Topraksarnıç, Lalebahçe, Osmangazi Mahalleleri revizyon ve ilâve imar plânı

Plân 30.03.1997 tarihinde yapılmıştır (MERAM BELEDİYESİ, 1997).

Plânlanan alanın % 26.54 yol-otopark alanları oluşturmaktadır. Bisiklet düzenlemeleri ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.

1.5.12. Saraçoğlu nazım imar plânı

1997 yılında yapılmıştır. Plânlama alanı Karaman yolu ile çevre yolu arasında Karaaslan Üzümlü Mahallesi, İstiklal Mahallesi ve Saraçoğlu yerleşik alanlarını da kapsayan yaklaşık 2200 ha'lık bir alandır (KARATAY BELEDİYESİ, 1997).

Bisiklet düzenlemeleri ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.

1.5.13. Karaaslan imar plânı

Plân 1997 yılında yapılmıştır. Karaaslan yöresinin kırsal kökeni ve yapısı göz önünde tutularak, kırsal kullanım alışkanlıklarına uygun olarak yaşama üniteleri önerilmiştir (KARATAY BELEDİYESİ, 1997).

Plânlama alanının %18.2'sini yol - otoparklar oluşturmaktadır. Bisiklet düzenlemeleri ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.

1.5.14. 8 Mahalle revizyon imar plânı

30.03.1998 tarihinde onaylanan plân 300 ha alanda hazırlanmış olup Şeker Murat, Hacıkaymak, Selçuk, Yeni Selçuk, Mimar Sinan, Molla Gürani, Özlem ve Kılçarslan Mahallelerini kapsamaktadır (SELÇUKLU BELEDİYESİ, 1998).

Bisiklet düzenlemeleri ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.

1.5.15. Ekmekkoçu ilave imar plânı

Halihazır haritası yaptırılan yaklaşık 64 ha'lık alanda ilave plân yapılması ihtiyaç olmuş ve 29.07.1998 tarihinde Meram Belediyesi tarafından yapılmıştır (MERAM BELEDİYESİ, 1998).

Bisiklet düzenlemeleri ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.

1.5.16. Hocacihan kısmi revizyon imar plânı

1983 yılı çevre düzeni plânında bu bölge tamamen konut alanı olarak önerilmiştir. Plânın genel amacı plânlama sahasının kolaylıkla yenilenebilmesinin, dönüşümünün sağlanmasıdır (SELÇUKLU BELEDİYESİ, 1999).

Plânlama alanının % 6.41'i yol-otoparka ayrılmıştır Bisiklet düzenlemeleri ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.

1.5.17. Tarihi kent merkezi ve koruma amaçlı imar plânı

1997 yılında yapılmıştır. Yapılan plânın amacı geleneksel merkez içinde ağırlıklı olarak ulaşım düzenlemesi ve tarihi kent merkezinin korunması, ıslahı ve tarihsel çevre ile uyumlu hale getirilmesidir. Özel proje alanları oluşturularak uygulamaya yön verecek çerçeve bir plân hazırlanması hedeflenmiştir (UTTA PLÂNLAMA ve DANIŞMANLIK A.Ş., 1997).

Konya`nın tarihi merkezinden geçen Mevlânâ-Alâeddin aksının yayalaştırılması ve bisikletleştirilmesi 1966 plânından günümüze kadar gündemde olmuştur. Ancak bu yola paralel geçen 14,50 m. lik kuzey ringi ve 12,00 m. lik güney ringi etrafındaki çok katlı yapılaşmalar nedeni ile genişletilme imkanı bulamamıştır. Böylece Mevlânâ-Alâeddin aksının yayalaştırılması/bisikletleştirmesi gerçekleştirilememiştir.

1.5.18. Yaka Koruma Amaçlı Uygulama İmar Plânı

Doğuda Yaka Kabristan Sokak, kuzeyde Beyşehir Caddesi, batıda Beyşehir ve Köyceğiz caddeleri, güneyde Paşa Sokak ve güneydoğuda Yaka Caddesi ile çevrili alan, 12.12.1991 tarih ve 1199 sayılı Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu kararıyla (K.T.V.K.) Tabii Sit Alanı ilan edilmiştir (MERAM BELEDİYESİ, 1992).

Bu plân ve benzeri plânlar (Aşkan-Kürden vs.) ilave imar plânı niteliği taşımaktadırlar. Bisiklet düzenlemeleri ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.

1.5.19. Aşkan-Kürden imar plânı

12.12.1991 tarihinde K.T.V.K. Kurulu kararıyla 3. derece Tabii Sit Alanı içine girmiştir. Bunun üzerine geçici dönem yapılanma şartları göz önüne alınarak, 157 ha.lık 4370 nüfuslu alanın plânı Koruma Amaçlı İmar Plânı olarak yeniden düzenlenmiştir (MERAM BELEDİYESİ, 1991).

Bisiklet düzenlemeleri ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.

1.5.20. Konya 1997 kentsel ulaşım etüdü

1997 Ulaşım Etüdü'nde yer alan bisiklet kullanımına ilişkin tek bilgi çalışanların ve okula gidenlerin bisiklet+motosiklet kullanım oranlarıdır. Bu bilgilere göre bisiklet ve motosikletle yapılan iş yolculukları toplam yolculukların %11,3'ünü, okul yolculukları ise %2,7'sini (Tablo 1) oluşturmaktadır (KONYA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ, 1997).

1997 yılında yapılmış bulunan Ulaşım Etüdü raporlarında verilen trafik sayımlarına ait tablolarda kesit sayımlarının yapıldığı trafik sayım noktalarındaki taşıt hacimleri incelendiğinde, bisiklet+motosiklet oranlarının çok değişken olduğu görülmektedir. Trafik hacimlerinin düşük olduğu tali cadde ve sokaklarda bisiklet+motosiklet oranlarının yüksek olduğu (%60-90), trafik hacimlerinin düşük olduğu ana arterlerde bisiklet+motosiklet oranlarının %5-7 düzeylerine indiği anlaşılmaktadır. Özellikle düşük gelirli kesimlerin yaşadığı alanları kent merkezine bağlayan tali yollarda bisiklet oranları yükselmekte ve yolu kullanan trafiğin büyük bir bölümünü oluşturmaktadır.

Bu sayımlarda ortaya çıkan bir başka sonuç ise, bisiklet+motosiklet trafiğinin oransal olarak sayımların yapıldığı ilk iki saat içinde yüksek olduğu, diğer saatlerde düşük düzeylerde kaldığıdır.

1.5.21. Konya 2010 kentsel ulaşım etüd ve raylı sistem fizibilite çalışması

Bu plânda ise Üniversite, hastaneler bölgesi, alt merkez, gecekondu önleme bölgeleri ve konut alanlarından hafif raylı toplu taşım sistemi duraklarına diğer türler (yaya, bisiklet yolu ağı, ara toplu taşım) ile besleme yapılması (KONYA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ, 1997) şeklinde kısa değinmeler yer almaktadır.

1.5. 22. 2020 Yılı nazım imar plânı

Plân açıklama raporuna göre, Konplân 2020 olarak adlandırılan bu plânda sürdürülebilir bir gelişme hedeflenmiş ve Çevre Düzeni Plânı (Ç.D.P) 2000 plânında önerilip, gerçekleştirilmemiş olan yatırımlar için de kararlar alınmıştır. Çevre kirliliğini azaltıcı, yok edici kararlar önerilmiştir (TAŞÇI, 1999). Ekolojik dengeyi koruyucu ısıtma/enerji dönüşüm santralleri, çöp toplama/değerlendirme tesisleri, kanalizasyon arıtma tesislerinin yapılması, içme - kullanma suyu ve kent estetiği (kentsel kanal, havuz, şelale vs..) için gerekli su ihtiyacını karşılayacak yatırımların yapılması, mevcut 2010 yılı ulaşım plânını da içine alıp revizeedecek geniş kapsamlı bir ulaşım plânlaması projesinde demir yolu,karayolu ve havayolu gibi bölgeler arası,

kitlesel ve kişisel taşınım (bisiklet ve yaya yolları, otoparklar, terminaller, tahsisli yollar, hafif metro vs.) gibi ulaşım yatırımlarının yapılması, büyük ihtisas hastaneleri ve mahalle poliklinikleri yatırımlarının yapılması, teknopol projesi ile bütünleşmiş bir teknik üniversitenin yapılması, kaliteli, uluslararası standartta otellerin, konferans - kongre binalarının bulunduğu bir kompleksin yapılması, teknopol ve serbest ticaret bölgesinin oluşturulması gibi kararlar bunların içine girmektedir. Bisiklet düzenlemeleri ile ilgili bilgi sadece değinme şeklindedir.

DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER

Sadece 1964 İmar Plânı`nda önerilen yayalaştırma ve bisiklet ulaşımı daha sonraki yıllarda göz ardı edilerek hayata geçirilememiştir. Yapılan bu plândan bu zamana yayalaştırma-bisikletlileştirme için önerilen süre fazlasıyla aşılmıştır. Kent merkezinde yoğun trafik arteri mevcut olup, bisikletli ve yayalar için, 2001 yılına gelene kadar herhangi bir organize düzenleme girişimi içinde bulunulmamıştır. Süreçteki bu gecikmenin fiziki mekanı etkileyeceği göz ardı edilmiştir. Günümüze kadar gelen plânlardaki, bisiklet düzenlemelerine ilişkin kararlar(Tablo 2) kentin mevcut yapısı ile bütünleşik olmaktan uzak, bisiklet kullanımı ile ilgili bir araştırma sonucuna dayanmayan, rekreatif ve boş zamanları değerlendirme düşüncesine hizmet eden plân kararları şeklinde ortaya konmuştur. Bu bisiklet düzenlemeleri kentsel bisiklet yolu ağı sistematiğinden tamamen uzak, çağdaş bisiklet düzenleme standartlarının yakalanamadığı uygulamalar olmuştur.

Bundan sonraki fiziki oluşumların kent estetiği kaygısı ile insan hayatına saygılı, doğal ve tarihi çevreyi koruyacak şekilde oluşması isteniyorsa;

* Yerel yöneticiler bisikletin kentin ulaşım karmaşasını azaltacak bir ulaşım aracı olduğu konusunda ikna edilmelidirler.

* Teknik elemanlar (şehir plâncıları, kentsel tasarımcılar ,mimarlar, harita mühendisleri vd.) lisans eğitimlerinde mutlaka çevreye saygılı ulaşım araçları konusunda eğitilmelidirler.

*Önerilen bisiklet yolları mutlaka mevcut ulaşım sistemine entegre edilmelidir.

* Plânlamadaki temel ilke; birbirinden bağımsız ve kopuk bisiklet yolu değil, şehri topoğrafya şartlarına uyarak örümcek ağı gibi saran bir sistematik olmalıdır.

NOT

*Bu makale Hayri ULVİ'nin *"Kent İçi Ulaşımda Bisiklet Kullanımı ve Konya Örneğinde Bir Çalışma 2002"* isimli yüksek lisans tezine dayanıyarak hazırlanmıştır.

KAYNAKÇA

20. ASIR DERGİSİ, 1955, İstanbul

KÖMÜRCÜ, A,1947, Konya imar plânlarının son izah raporu hülasası, *Architect Dergisi*, Sayı 1-2,s. 12 İst.

ALKAN, A, DÜLGERLER, D, KULU, H, 1985, Bir Türk İslam Şehri Olarak Konya, İslam Mimari Mirasını Koruma Konferansı, İstanbul.

KANDEMİR, F, 1957, Konya'da Bisiklet, *20. Asır Dergisi*, Aralık 1957, İstanbul.

Konya Büyükşehir Belediyesi,İmar Daire Bşk.,2000

TAŞÇI, Y, BERKSAN, H, 1967, Konya İmar Müsabakası İzah Notu, Ankara.

TAŞÇI, Y, BERKSAN, H, 1978, *Konya Organize Sanayi Bölgesi İkinci Kısım İmar Plân Raporu*, Ankara.

KONYA BELEDİYESİ, 1976, *1 Nolu Gecekondu Önleme Bölgesi İmar Plânı Açıklama Raporu*, Konya.

KONYA BELEDİYESİ, 1980, *2 Nolu Gecekondu Önleme Bölgesi İmar Plânı Açıklama Raporu*, Konya

KONYA BELEDİYESİ, 1980, *4 Nolu Gecekondu Önleme Bölgesi İmar Plânı Açıklama Raporu*, Konya.

TAŞÇI, Y, 1981, *Konya Çevre Düzeni Plân Raporu*, Ankara, Kısım I, s. 35, Kısım II, s. 84,85, Ankara.

MERAM BELEDİYESİ, 1990, *Hadimi Islah İmar Plânı Açıklama Raporu*, Konya.

MERAM BELEDİYESİ, 1990, *Arif Bilge Mahallesi Islah İmar Plânı Açıklama Raporu*, Konya.

MERAM BELEDİYESİ, 1991, *Beybes Hatıp İlave İmar Plânı Açıklama Raporu*, Konya.

MERAM BELEDİYESİ, 1992, *Turgut Reis İlave İmar Plânı Açıklama Raporu*, Konya.

MERAMBELEDİYESİ,1994,Dikmeli (Gödene) Köy yerleşim Plânı Açıklama Raporu, Konya

MERAM BELEDİYESİ, *1994, Harmancık Revizyon İmar Plânı Açıklama Raporu*, Konya.

MERAM BELEDİYESİ, 1992, *Karahöyük İmar Plânı Açıklama Raporu*, Konya.

MERAM BELEDİYESİ, 1996, *Alparslan Revizyon İmar Plânı Açıklama Raporu*, Konya.

MERAM BELEDİYESİ, 1997, *Kozağaç İlave İmar Plânı Açıklama Raporu*, Konya.

MERAM BELEDİYESİ, 1997, *Alakova İmar Plânı Açıklama Raporu*, Konya.

MERAM BELEDİYESİ, 1997, *Büyük Kovanağzı, Topraksarnıç, Lalebahçe, Osmangazi Mahalleleri Revizyon ve İlave İmar Plânı Açıklama Raporu*, Konya.

KARATAY BELEDİYESİ, 1997, *Saraçoğlu İmar Plânı Açıklama Raporu*, Konya.

KARATAY BELEDİYESİ, 1997, *Karaaslan Nazım İmar Plânı*

Açıklama Raporu, Konya.

SELÇUKLU BELEDİYESİ, 1998, *8 Mahalle Revizyon İmar Plânı Açıklama Raporu*, Konya.

MERAM BELEDİYESİ, 1998, *Ekmekkoçu İlave İmar Plânı Açıklama Raporu*, Konya

SELÇUKLU BELEDİYESİ, 1999, *Hocacihan Kısmi Revizyon İmar Plânı Açıklama Raporu*, Konya.

UTTA PLÂNLAMA ve DANIŞMANLIK A.Ş., 1997, *Tarihi Kent Merkezi Koruma Amaçlı İmar Plânı Açıklama Raporu*, Konya.

MERAM BELEDİYESİ, 1992, *Yaka Koruma Amaçlı Uygulama İmar Plânı Açıklama Raporu*, Konya.

MERAM BELEDİYESİ, 1991, *Aşkan-Kürden İmar Plânı Açıklama Raporu*, Konya.

KONYA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ, 1997, Konya 1997 Kentsel Ulaşım Etüdü, Konya.

KONYA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ, 1997, *Konya 2010 Kentsel Ulaşım Etüdü ve Raylı Sistem Fizibilite Çalışması*, s.58-59, Konya.

TAŞÇI Y., 1999, *Konya 2020 Nazım Plân Revizyon Açıklama Raporu*, Ankara

ULVİ, Hayri, 2002, *Kent İçi Ulaşımda Bisiklet Kullanımı ve Konya Örneğinde Bir Çalışma*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

Yolculuklar	Yaya	Bisiklet Motorsiklet	Oto	Taksi	Minibüs	Otobüs	Servis	Tramvay	Diğer	TOPLAM
İşe Gidiş	16.8	11.3	22.1	0.6	9.7	18.1	10.2	5.2	5.5	100
Okula Gidiş	54.5	2.7	1.2	0	3.3	17.4	7	10	3	100

Tablo: 1. Konya'da Bisiklet-Motorsiklet Yolculukları (Kaynak: Konya ulaşım etüdü, 1997)

Tablo: 2. Konya'da Bisiklet-Motorsiklet Yolculukları

Plân Yılı	Plân Türü	Plân Yapılan Bölge	Ulaşım Kararları		Bisiklet Düzenlemelerine İlişkin Kararlar	
			Var	Yok	Var	Yok
1946	İmar Plânı	Konya Kenti	X			X
1954	Revizyon İmar Plânı	Konya Kenti	X			X
1964	İmar Plânı	Konya Kenti	X		X	
1978	Mevzi İmar Plânı	O.S.B.	X			X
1967	Gecekondu İmar Plânı	Aydınlık Mahallesi		X		X
1970	Gecekondu İmar Plânı	Nalçacı Caddesi ve Civarı		X		X
1975	Gecekondu İmar Plânı	Binkonut Mahallesi ve Cumhuriyet Mahallesi		X		X
1981	Çevre Düzeni Plânı	Konya Kenti	X			X
1990	Islah İmar Plânı	Hadimi Mahallesi		X		X
1990	Islah İmar Plânı	Arif Bilge Mahallesi	X			X
1991	İlave İmar Plânı	Beybes-Hayıp Mahallesi		X		X
1992	İlave İmar Plânı	Turgut Reis Mahallesi	X			X
1994	Köy Yerleşim Plânı	Dikmeli Köyü	X			X
1995	Revizyon İmar Plânı	Harmancık Mahallesi		X		X
1996	İmar Plânı	Karahüyük Mahallesi		X		X
1996	Revizyon İmar Plânı	Alparslan Mahallesi	X			X
1997	İlave İmar Plânı	Kozağaç Mahallesi		X		X
1997	İlave İmar Plânı	Alakova Mahallesi		X		X
1997	Revizyon ve İlave İmar Plânı	B. Kovanağzı, Toprak Sarnıç, Lalebahçe, Osmangazi	X			X
1997	Nazım İmar Plânı	Karaarslan Üzümlü, İstiklal, Saraçoğlu Mahalleleri		X		X
1997	İmar Plânı	Karaaslan Mahallesi	X			X
1998	Revizyon İmar Plânı	Şeker Murat, Hacıkaymak, Selçuk, Yeni Selçuk, Mimar Sinan, Molla Gürani, Özlem, Kılıçarslan Mahallesi		X		X
1998	İlave İmar Plânı	Ekmekkoçu Mahallesi		X		X
1999	Revizyon İmar Plânı	Hocacihan Mahallesi		X		X
1997	Koruma Amaçlı İmar Plânı	Tarihi Kent Merkezi	X		X	
1991	Koruma Amaçlı İmar Plânı	Meram Yaka Mahallesi ve Civarı	X			X
1991	Koruma Amaçlı İmar Plânı	Aşkan Selam, Kürden Mahallesi		X		X
1997	Kentsel Ulaşım Etüd Planı	Konya Kenti	X		X	
1997	Kentsel Ulaşım Etüd ve Raylı Sistem Fizibilite Çalışması	Konya Kenti	X		X	
1998	Nazım İmar Plânı	Konya Kenti	X		X	

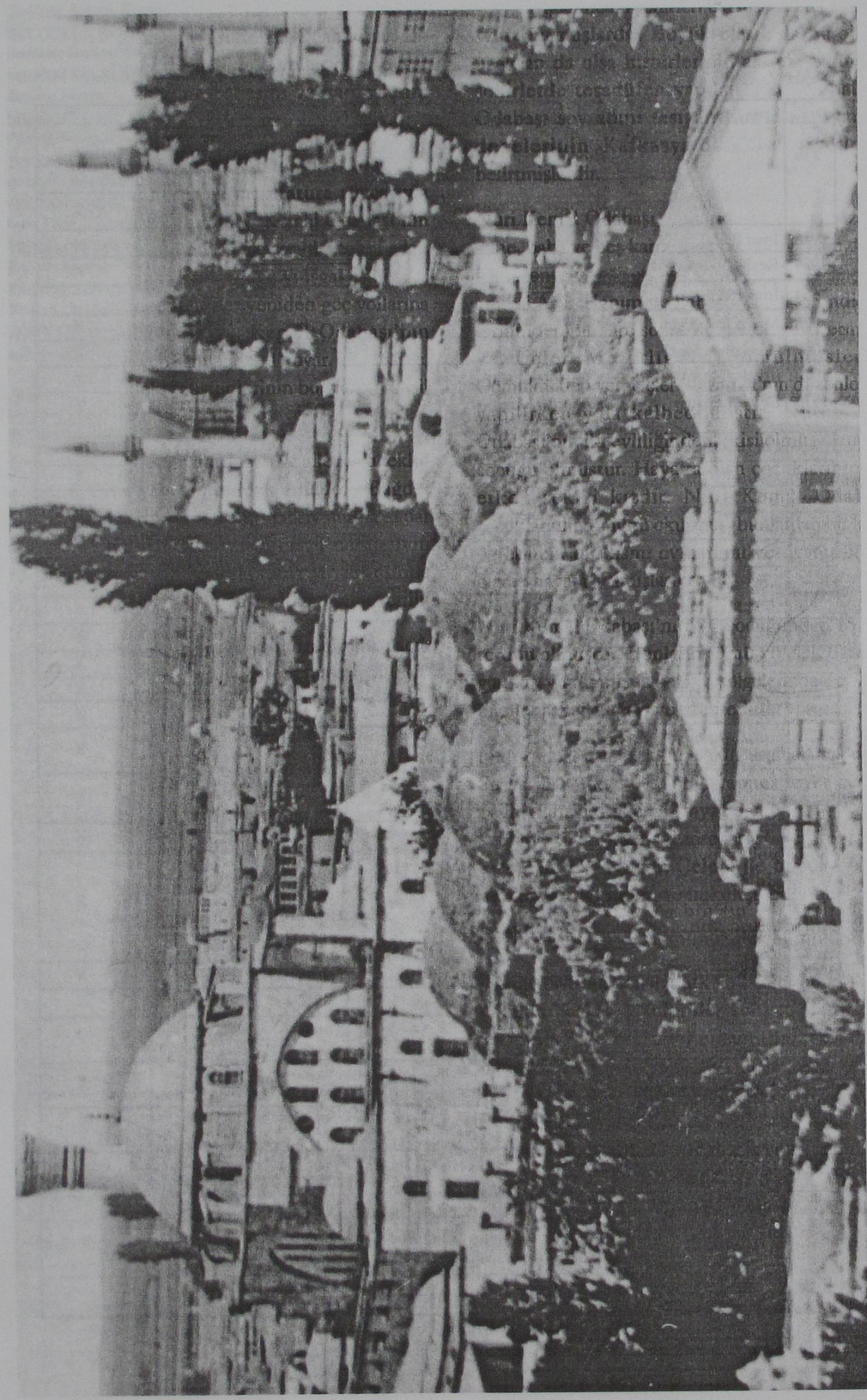

Fotoğraf: 1 Kanuni Sultan Süleyman tarafından yaptırılan Konya Bedesteninin yıkılmadan önceki genel görünüşü

KONYA MÜZECİLİĞİNİN TARİHÇESİ VE BUGÜNKÜ DURUMU

*Emine KARPUZ**

ÖZET

Bu araştırmada, tarih ve kültür şehri Konya'da müzeciliğin nasıl başladığı ve geçirdiği evreler ve günümüzdeki durumu hakkında bilgiler verilecektir.

Müzeler kültür, sanat , tarih ve bilimsel değeri olan arkeolojik, etnografik ve yazma eserleri koruyan, sergileyen ve bilim dünyasına sunan kurumlardır.

Türkiye'de müzecilik çalışmaları Selçuklunun başkenti Konya'da da erken başlamıştır. Konya Valisi Ferit Paşa'nın önderliğini yaptığı Konya müzeciliğine ait ilk eserler, Maarif Müdürü Azmi Bey'in de girişimleri ile 1538 M. yılında Kanuni tarafından yaptırılan Bedesten'de koruma altına alınmıştır. 1901 yılında Karma İlköğretim Okulu'nun bitişiğindeki Müze-i Hümayun deposu Konya'nın ilk müzesi olarak hizmete açılmıştır.

1925 yılında tekke ve zaviyelerin kapatılmasından sonra Ulu Önder Atatürk'ün talimatları ile Mevlâna Dergâhı'nın yeniden düzenlenerek müze olmak koşuluyla açık kalmasına karar verilmiştir. Konya Asar-ı Atika Müzesi adı ile 2 Mart 1926 günü törenle hizmete açılmıştır. Bu tarihten sonra Konya'da 1955 yılında Karatay Çini Eserler Müzesi, 1956'da İnce Minareli Taş ve Ahşap Eserleri Müzesi, 1960 yılında Sırçalı Mezar Anıtları Müzesi, 1962 yılında Arkeoloji Müzesi, 1964'de Atatürk Müzesi, 1975 yılında da İslâm ve Türk sanatları Müzeleri hizmete açılmıştır. Konya'da 1984 yılında da Belediye'ye bağlı olarak Koyunoğlu Müzesi kurulmuştur. Bu müzelerde görev yapan idareci, uzman ve diğer personel, Konya Müzeciliğinin gelişmesine önemli katkılar sağlamıştır. Bu araştırmada müzelerde

* Yrd. Doç. Dr. Selçuk Üniversitesi Mesleki EğitimFakültesi El Sanatları Eğitimi Bölümü Başkanı.

görev yapan idareciler, yaptığı hizmetler ve yayınlar hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca müzelerin mimarileri, kazı ve araştırmalar ile bilimsel faaliyetleri hakkında da bilgiler aktarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Konya, Konya Müzeciliği, Konya Müzeleri.

SUMMARY

İn this research, some informations will be given about how museum works started in Konya, the city of history and culture, its stages, and its state today.

Museum are the establishments which conserve archeologıc, ethnographıc, and calligraphig works having the values of culture, art, history and science, exhibit and also introduce them to science world.

In Konya,which is the capital of Seljukians, the works of museum showed its presence. The first works belonging to Konya museum leaded by Ferit Pasha, the governer of Konya, were conserved in Bedesten bazaar built by Süleyman the Magnificent (Kanuni) in 1538 with the attempts of Azmi Bey who was the Minister of Education. In 1901 the store of Müze-i Humayun next to Karma Primary School was opened as the first museum of Konya.

In the begining of foundation ofTurkish Republic, after the abolition of Dervish Lodges in 1925, the Dervish Lodge of Mevlânâ was decided to be open on conditions that it was reorganized and kept as a museum. It was opened ceremonially by the name of Asar-ı Atika Museum on the 2 March of 1926. After this date, in 1955 Karatay Museum of Tile Works, in 1956 İnce Minare Museum, in1962 Archeological Museums, in 1964 Atatürk Museum, and also1975 Stone and Wooden Works, in 1960 Sırçalı Grave Stones Museum, and in 1975 (İslâmıc and Turkish Arts) the Museums were served to public in Konya. Furthermore Koyunoğlu Museum was also established by the Municipality of Konya 1984.The directors, experts and the other staff who served in these museums, have provided significant contributions to the development of the Museum works of Konya. İn this research some information was given about the directors of museum, their services and publications. Also, some information was introduced about the arhitecturel, excavation, investigation together with scientific works of the museums.

Key Words: Konya, Museology in Konya, Museums of Konya.

GİRİŞ

Bu araştırmada, tarih ve kültür şehri Konya'da müzecilik çalışmalarının nasıl başladığı, geçirdiği evreler ve günümüzdeki durumu hakkında bilgiler verilmeye çalışılacaktır.

Buna bağlı olarak Konya müzeciliğine hizmet eden müze müdürleri ile dönemlerinde yapılan araştırma, yayın ve çalışmaları da özetlenmeye çalışılacaktır.

Bu konuda daha önce muhtelif araştırmalar yapılmıştır. Bunlar arasında ÖNDER, Mehmet "Konya Müzeleri", *Müze*, Konya, 1982, s. 1 adlı yayın ile ÖZÖNDER, Hasan, "Konya Müzeciliğin Tarihçesi", *Müze*, Konya, 1982, s. 11-16 adlı eseri, ve BAKIRCI, Naci, XIX. Yüzyıldan Günümüze Konya'da Müzecilik", *Müzecilik Semineri Bildirileri*, Eylül, 2002, s. 94-96, ile EROL, Erdoğan tarafından hazırlanan Konya Müzelerine hizmet veren müdürlerin hayat hikayelerinin yazıldığı, *Müze*, Konya, 1986 adlı yayınlar verilebilir.

1. KONYA MÜZECİLİĞİNİN TARİHÇESİNE KISA BİR BAKIŞ VE MÜZECİLİK ÇALIŞMALARI

1.1. Müzeciliğin Tarihçesi:

Müzeler kültür, sanat, tarih ve bilimsel değeri olan varlıkların korunduğu yerdir. 19. yüzyılın ortalarında batı ile "çağdaş" bir kurum olarak ülkemizde de ele alındı. 1864 yılında Aya İrini'de küçük seksiyonlar halinde kurulan müze Osman Hamdi Bey'in müdürlüğü zamanında Müze-i Hümayun olarak bugünkü İstanbul Arkeoloji Müzesi binasına taşınmıştır. Bu bina mimarisiyle içindeki değerli eserleriyle hem Osmanlı Devleti'ne yakışır bir bina, hem de diğer Avrupa başkentlerindeki müzelerle yarışır nitelikteydi. Osmanlı döneminde temelleri atılan Türk müzeciliği Cumhuriyet döneminde yeni atılımlar göstermiştir.

Cumhuriyet dönem müzeciliği, Ulu Önder Atatürk'ün Türk kültür ve tarihiyle olan ilgisi, arkeolojiye ve kazılara olan merakıyla ivme kazanmıştır. Bu dönemde yurt dışına öğrenciler görevlendirilmiş, ülkemize gelen yabancı bilim adamlarına üniversitelerde çalışma imkanı verilmiştir.

1.2. Konya Müzeciliğinin Tarihçesi:

Osman Hamdi Bey zamanında atılıma başlayan Türk müzecilik çalışmaları, Selçuklunun başkenti Konya'da da varlığını göstermeye başlamıştır. Konya Valisi Ferit Paşa'nın zamanında toplanan Konya müzeciliğine ait ilk eserler Maarif Müdürü Azmi Bey'in de girişimleri ile 1538 M. 945 H. yılında Kanuni tarafından yaptırılan, yanan eski Karatay Lisesi yerindeki Bedesten'de koruma altına alınmıştır. Bu konudaki bilgiler, Fransız araştırmacı Clement Huart'ın eserinde yer almaktadır. Eserde "Pek gariptir ki şehir bir müzeye sahip bulunuyor... Müze harap ve terkedilmiş eski bir bedestendir. Giriş kapısının üzerindeki Farsça kitabede, binanın XVI. yüzyılda Kanuni Süleyman devrinde tamir edildiği yazılı" (Huart, 1978, 121-122) denmektedir. Yine aynı yazar, çift başlı kartal figürlü taş eser ile kanatlı melek figürlerini gördüğünü de belirtmektedir.

Konya'da ilk müze binası, Konya Lisesine bağlı bugünkü Karma İlköğretim Okulu'nun ek binasında, 1901 yılında hizmete açılmıştır (Özönder, 1982, 12). Mevlânâ Müzesi 984 envanter no.da kayıtlı kitabe, bize bu bilgiyi vermektedir. Bu müze, "Müze-i Hümayun Konya Şubesi" adını almış, müdürlüğüne de lisede tarih öğretmeni Mustafa Halid Bey getirilmiştir (Önder, 1982, 1). Müze-i Hümayun'un giriş kapısı üzerinde kitabesi bulunmaktadır. Cumhuriyet Türkiye'sinde 1925 yılında tekke ve zaviyelerin kapatılmasından sonra Başvekil İsmet Paşa ve Maarif vekili Hamdullah Suphi Bey'in Talimatları ile İstanbul Müzeleri Müdürü Halil Bey ile Kültür Müdürü Hamit Zübeyr Bey, Konya Mevlevî Dergâhı'nda incelemeler yapmışlar, Dergâhın müzeye dönüştürülmesinin uygun olacağını bildirmişlerdir. 1 Eylül 1926 tarihinde karar çıktıktan sonra Mevlevi Dergâhı Konya Asar-ı Atika Müzesi adı ile 2 Mart 1927 günü törenle hizmete açılmış, müdürlüğüne de Mehmet Yusuf Akyurt getirilmiştir (Bakırcı, 2002, 95).

Konya'yı sık sık ziyaret eden Atatürk Konya'daki tarihi eserlerin durumu ile de ilgilenmiş, Konya'dan Başvekil İsmet Paşa'ya şu telgrafı çekmiştir:

"Konya'dan: 22.3.1931

Başvekil İsmet Paşa Hazretlerine

Son tetkik seyahatimde muhtelif yerlerdeki müzeleri ve eski sanat ve medeniyet eserlerini de gözden geçirdim.

1. İstanbul'dan başka Bursa, İzmir, Antalya, Adana ve Konya'da mevcut müzeleri gördüm. Bunlardan şimdiye kadar bulunabilen bazı eserler muhafaza olunmakta ve kısmen de ecnebi mütehassısların yardımı ile tasnif edilmektedir. Ancak memleketimizin hemen her tarafında emsalsiz defineler halinde yatmakta olan kadim medeniyet eserlerinin ileride tarafımızdan meydana çıkarılarak ilmi bir surette muhafaza ve tasnifleri geçen devirlerin sürekli ihmali yüzünden pek harap bir hale gelmiş olan âbidelerin muhafazaları için müze müdürlüklerinde ve hafriyat işlerinde kullanılmak üzere arkeoloji mütehassıslarına kat'i lüzum vardır. Bunun için Maarifçe harice tahsile gönderilecek talebeden bir kısmının bu şubeye tahsisi muvafık olacağı fikrindeyim.

2. Konya'da asırlarca devam etmiş ihmaller sebebiyle büyük bir harab içinde bulunmalarına rağmen sekiz asır evvelki Türk medeniyetinin hakiki mimarî şaheserleri sayılacak kıymette bazı mebani vardır. Bunlardan bilhassa Karatay Medresesi, Alâeddin Camii, Sahip Ata Medresesi Camii ve Türbesi, Sırçalı Mescid ve İnce Minareli Camii, derhal ve musta'celen tamire muhtaç bir haldedirler. Bu tamirin gecikmesi, bu abidelerin kâmilen indirasını mucip olacağından, evvela asker işgalinde bulunanların tahliyesinin ve kaffesinin mütehassıs zevat nezaretiyle tamirinin temin buyurulmasını rica ederim. Gazi M. Kemâl" (Özönder, 1982, 14).

Tarihinin eskiliği, atalarından aldığı kültürel mirası koruma, yaşatma ve gelecek nesillere aktarma yolunda Konya müzecileri üzerine düşen görevleri yerine getirmede elinden geleni yapmıştır.

Konya müzeciliği açısından Mevlânâ Müzesi'nin geçmişte üstlendiği önemli rol günümüzde de devam etmektedir. 1953 yılında Mevlânâ'da sergilenmekte olan eserler İplikçi Camii'ne taşınarak 1960 yılına kadar burada koruma ve

sergileme yapılmıştır. Konya müzelerine önemli hizmetleri bulunan Mehmet Önder'in müdürlük yaptığı 1954-1965 yılları Konya müzeciliğinin en parlak devri olarak anılabilir.

1954 yılında Konya Mevlânâ Dergâhı, yeniden düzenlenerek Mevlânâ Müzesi adını almıştır.

1955 yılında Selçuklu dönemi çinileri ile bezeli Karatay Medresesi Kubadâbad Sarayı ile Konya ve çevresinden getirilen eserleri sergileyerek Çini Eserler Müzesi olarak hizmete girmiştir.

1956 yılında Selçuklu medreselerinden biri olan ve taç kapısındaki taş süslemesi ile eşsiz güzellikteki İnce Minareli Medrese, Taş ve Ahşap Eserler müzesi olarak;

1960 yılında Selçuklu eseri açık avlulu ve iki katlı medrese olan, eyvanı çinilerle kaplı Sırçalı medrese Mezar Anıtları Müzesi olarak;

1962 yılında Sahip Ata külliyesi bitişiğinde yapılan ve daha önceleri İplikçi Camii'nde sergilenen arkeolojik eserlerin taşındığı ve sergilendiği Arkeoloji Müzesi ;

M. Kemâl Atatürk'ün Konya'yı 13 kez ziyaretleri sırasında da kullandığı ev, 1964 yılında Atatürk Müzesi olarak hizmete girmiştir.

Daha önceleri Mevlânâ Müzesinin bahçesinde bulunan bugünkü yemekhanede korunan etnografik eserler, 1975 yılında Bölge Müzesi olarak düzenlenen ancak daha sonra İslâm ve Türk Sanatları Müzesi olarak ismi değiştirilen müzeye taşınmıştır. Bu müzemizde Konya ve çevresinden buraya hediye veya satın alma yolu ile gelen etnografik nitelikli eserler sergilenmektedir.

A.Rasih İzzet Koyunoğlu'nun koleksiyonuyla oluşturulan Koyunoğlu Müzesi, 1984 yılında hizmete girmiştir.

1.3. Konya Müzelerinin Mimarî Durumu:

Selçuklu döneminden günümüze ulaşan mimari eserlerin müze olarak düzenlenmesi, içerisinde sergileme yapılması, müzecilik açısından önemlidir. Zira müzeyi gezmek isteyen ziyaretçiler, hem tarihe tanıklık etmiş bir mimari eseri görüyor, hem de Konya ve çevresinden buraya getirilmiş eserleri görme ve inceleme imkânı bulmaktadırlar. Müzecilik açısından Sırçalı, İnce Minareli, Karatay Medreseleri ile Mevlânâ Müzesi teşhir, tanzim açısından önemli bir konumda olduğu görülmektedir. Mevlânâ Müzesi, Türkiye'de Topkapı Sarayı Müzesi'nden sonra en çok ziyaretçisi olan ikinci müze konumundadır.

Cumhuriyetin ilânından sonra yapılan müze binalarımız ne yazık ki kuruluş yerleri, mimarileri, tasarım ve yapı kalitesi bakımından müzecilik anlayışına ters düşmektedir. Bunlardan;

Arkeoloji Müzesi : Halen Larende Cad. Sahip Ata Camii batısında 1962'den bu güne Arkeoloji Müzesi olarak faaliyetini sürdürmektedir. Müzede, Konya ve çevresindeki Neolitik Çağdan başlayarak Bizans devri de dahil bütün medeniyetlerin taşınabilir nitelikteki eserleri sergilenmektedir.

Müze binası, düz damlı ve betonarmedir. Yapıda eserlerin teşhiri için iki büyük ve bir küçük salon bulunmaktadır. Ayrıca yeşil ve güzel bahçesinde de sergileme yapılmaktadır. İdari bölüm ve eser deposu mevcuttur. Müzenin, eserlerin korunması amacıyla güvenlik ve yangın alarmı vardır.

Türk ve İslâm Sanatları (Etnografya) Müzesi: 1975 yılında Millî Eğitim Bakanlığı için eğitim hizmeti vermek amacıyla bölge müzesi olarak yapılan bina, daha sonra düzenlenerek ziyarete açılmıştır. Üç katlıdır. Bodrum kat daha önceleri eser deposu olarak kullanılmakta iken 2000 yılında depo ikinci kata taşınmış, bodrum kat Halı Seksiyonu olarak düzenlenmiş ve 17.12. 2000'de ziyarete açılmıştır. 1. Katta etnografik eserlerin sergilendiği salon ile 1993 yılında bakanlık oluru ile açılan Mehmet Önder Konferans Salonu yer almaktadır. 2. Katta memur, idareci ve asistan odaları ile kütüphane, sikke ve etnografik eser depoları bulunmaktadır. Müzenin bahçesi, oldukça geniş ve güzeldir. Müzenin yangın ve güvenlik alarmı mevcuttur.

Atatürk Müzesi: Atatürk Caddesi üzerinde 1912 yılında Maruni bir aile tarafından inşa edilen bina, daha sonra hazineye kalmış ve 19.07.1928 günü Konyalıların Atatürk'e şükranlarının bir ifadesi olarak Atatürk adına tescil edilmiş ve tapusuna "Reisicumhur Gazi Mustafa Kemâl Paşa'ya Konyalıların hediyesidir" kaydı konulmuştur. 1940 yılından 1963 yılına kadar Vali Konağı olarak kullanılan bina, 17.12.1964 günü Atatürk Evi-Kültür Müzesi adıyla dönemin Millî Eğitim Bakanı

Dr. İbrahim Öktem tarafından ziyarete açılmıştır. Bu tarihlerde Konya Müze Müdürlüğüne Necati Elgin vekâlet etmektedir.

Atatürk Müzesi, Atatürk'ün doğumunun 100. Yılında İl Kutlama Komitesi Başkanlığının talepleri üzerine Kültür ve Turizm Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğünce restore edilerek, sergileme ve düzenlemesi de yeniden yapılmış, 17.04. 1982 günü Danışma Meclis üyesi Ord. Prof. Dr. Sadi IRMAK tarafından ziyarete açılmıştır. Açılış tarihinde Müze müdürü Gürel ÖĞÜT'tür.

Bina üç katlıdır. Yapımında ahşap ve kargir malzeme kullanılmıştır. Bodrum katta kömürlük ve depolar, 1. katta teşhir vitrinleri ve memur, bekçi odaları, üst katta Atatürk'ün çalışma odası bugün konferans salonu olarak düzenlenmiştir. Ayrıca bu katta yine teşhir vitrinleri ile asistan odası yer almaktadır.

Müzenin panolarında Atatürk'ün Konya'ya gelişlerini, şehirde yaptığı ziyaretleri, bu evde tuttuğu günlük notları gösteren belgeler sunulmaktadır. Vitrinlerde ise Atatürk'ün giymiş olduğu giysiler, kullandığı eşyalar ile kendisine hediye edilen eserler yer almaktadır.

Müzenin bahçesi geniş ve güzeldir. Değişik tarihlerde restore edilen müze, son olarak 2003 yılında bu güne kadarki en köklü onarımını geçirmiş, çatı, tavan ve taban ahşapları kapı ve pencereleri yenilenmiş ve yeni düzenlemesi ile hizmete açılmıştır.

Koyunoğlu Müzesi: Topraklık Mahallesi'nde yer alan müzenin eserleri, demiryolu müfettişi olan İzzet Rasih Koyunoğlu tarafından toplânan koleksiyonla oluşturulmuştur. Arkeolojik, etnografik ve yazmalardan oluşan bu zengin koleksiyon Koyunoğlu'nun eski Konya evinde saklanıp sergileniyordu. Vasiyeti üzerine, Koyunoğlu'nun koleksiyonu Konya Belediye'sine bağışlandı. Evi onarılarak doğusuna üç katlı, bugünkü müze binası yapıldı. 2 Şubat 1984 yılında ziyarete açılan müze içerisinde, teşhir salonları ile konferans salonu ve depolar bulunmaktadır. Ayrıca müzenin zooloji seksiyonunu da vardır.

Yeni Koyunoğlu müze binası olarak tasarlanan bina, müze mimarisi açısından olumsuzluklar içermektedir. Mekan (salon) tasarımı kötü olduğu kadar katlar arasındaki bağlantılar yetersizdir. Dışa taşan yan yüzler korumasızdır. En önemlisi de bina yapılırken kalorifer bacası unutulmuş ve binanın önünde anıt gibi karşınıza dikilmektedir. Son yıllarda zemin kata KON TV yerleştirilmiştir. Bu da müzenin güvenliğinin sağlanması açısından sakıncalar doğurabilir.

Müzenin ilk müdürü Gürbüz ALP, çağdaş ve modern müzecilik anlayışına uygun olarak Koyunoğlu Müzesi'nin teşhir ve tanzimini gerçekleştirmiştir. Müzede seri konferanslar da düzenleyen ALP, Konya müzeciliğine önemli hizmetlerde bulunmuştur. Gürbüz Alp'in görevi başında 1986 yılında ölümünden sonra, eşi Arkeolog Ayhan ALP müzenin müdürlüğünü üstlenmiştir. ALP, Koyunoğlu Müzesinin teşhir, tanzim ve envanter çalışmalarını devam ettirmiş, ilk ve orta öğretim okulları öğrencilerini müze hakkında bilgilendirmek ve müzeleri sevdirmek için sergi ve konferanslar düzenlemiştir. Daha sonra çeşitli idari birimlere bağlanan müzenin müdürlük görevine, meslekten olmayan müdürler getirilmiştir. Günümüzde müzenin müdürlüğünü Hasan Yaşar yürütmektedir.

Ayhan ALP'in yayınlarından bazıları:

"Konya Arkeoloji Müzesindeki Roma Çağı Mezar Stelleri", *Konya*, Ankara, 1984, s. 45-51.

"Konya Arkeoloji Müzesi Mezar Stellerinden Olan Bir Kadın Mezar Steli", *Müze*, Konya, 1983, s. 14-16.

"Konya Müzesindeki Traianus Sikkeleri", *Müze*, Konya, 1983, s.12-15.

" Pan Kabartmalı Mezar Steli", *Müze*, Konya, 1985, s. 20-21.

1.4. Müzelerin Yönetimi:

Konya Müzelerine atanan müdürler, çalışan uzman ve diğer personel ile birlikte Konya müzeciliğine önemli hizmetler vermişlerdir.

Müze Müdürleri[1]

Konya Müze Müdürlüğü yılları ve hizmetleri:

Mehmet Yusuf AKYURT (1926-1941):

İlk Konya müze müdürlüğüne atanan ve Konya müzeciliğinin kurucusu M. Yusuf Akyurt, 1876 Halep doğumludur. İlk ve orta okulu Halep'te

okumuştur. 1889'da Der-Saadet Sanayi Mektebine kaydolmuş, 1891 tarihinde de Mısır Sanayi Mektebine katılmıştır. Akyurt, 1894-1925 tarihleri arasında öğretmenlik ve idarecilik görevlerinde bulunmuştur. 12 Eylül 1926 tarihinde Konya Asarı Atika Müzesi Müdürlüğüne tayin edilmiş ve 1 Ağustos 1941 tarihinde de bu görevde iken emekli olmuştur. 16 Aralık 1954 yılında İstanbul'da vefat etmiştir.

Akyurt, Mevlânâ Dergâhı'nın müzeye çevrilmesi sırasında bütün eserlerin envanter kayıtlarını yapmıştır. Kütüphanede bulunan 3222 cilt kitabın da (Akyurt, 1930, 9) fişlerini çıkarmıştır. Müzenin ilk tanıtım rehberini yayınlamış, Konya ve çevresindeki anıtların kitabelerini okumuş ve plânlarını çizmiştir. Selçuklu ve Osmanlı kitabeleri ile ilgili T.T.Kurumuna çok sayıda şehrin kitabelerini okuyarak ciltler halinde teslim etmiştir. Yayınlarından bazıları:

Beyşehir kitabeleri ve Eşrefoğlu Camii ve Türbesi, İstanbul, 1940.

Bolvadin, Çay, İshaklı, Akşehir, Maruf Köyü, Reis Köyü, Ilgın Tepeköy'deki Abidelerin Tarifleri, (T.T.K. Kütüphanesi, No. Y/ 595).

Karapınar, Konya Ereğlisi, Ayrancı, Ulukışla, Karaman-Mut Yolu, Mut Merkez Kazası Tekeli Köyü, Değirmenlik ve Balkusan'daki Abidelerin Tarifleri, Konya, 1941, (T.T.K. Kütüphanesi, No. Y/ 597).

Konya Asar-ı Atika Müzesi'nde İslâmî Madeni Eşyanın Tarifnamesi, (T.T.K. Kütüphanesi, No. Y/ 550)

Konya Kılavuzu , Selçukiler, Karamanoğulları ve Osmanlı Devri (Metin), Konya, 1938, (T.T.K. Kütüphanesi, No. Y/ 600)

Resimli ve Muhtasar Konya Asar-ı Atika Müzesi Rehberi, İstanbul,1930.

Resimli ve Muhtasar Konya Asar-ı Atika Müzesi Rehberi, İstanbul,1940. (Erdemir v.d., 2003, 10).

Mehmet Zeki ORAL (1941-1954):

1901 yılında Sinop'un Boyabat Kazasına bağlı Nefsicuma Köyünde dünyaya gelmiştir. İlk, orta tahsilinden sonra 1920 yılında Kastamonu Öğretmen okulundan mezun olmuştur. Ülkenin değişik okullarında başöğretmenlik ve müfettişlik görevlerini yapmıştır. 1941 yılında Konya Müze Müdürlüğüne tayin olan ORAL, bu görevini 1954 yılına kadar sürdürmüştür. 3.10.1962 yılında vefat etmiştir. Niğde Müzesini de kuran Zeki ORAL'ın yayınlanmış 6 kitabı yüze yakın makalesi bulunmaktadır. Müzenin bilimsel çalışmaları arasında yer alan Konya kültür, sanat ve tarihine önemli katkılar sağlayan ANIT dergileri de Zeki ORAL döneminde çıkarılmaya başlanmıştır. Oral'ın Bazı yayınları:

Niğde'de Hüdavent Hatun Türbesi, Niğde'de Halkevi neşriyatından.

Tokatlı Aşık Nuri , hayatı ve şiirleri, Niğde Halkevi neşriyatından.

"Kubad-abad Çinileri", *Belleten*, C: XVII, Sayı: 66, Ankara, 1953, s. 209-223.

"Kubad-abad Bulundu", *Anıt*, Sayı: 10, Konya, 1949, s.2-23.

"Kubad-abad Nasıl Bulundu", *A.Ü. İlahiyat Fak. Dergisi*, Cilt: II, Sayı:2-3, (1953), Ankara, 1954, s. 171-208.

"Aksaray'ın Tarihi Önemi ve Vakıfları", *Vakıflar Dergisi*, V, 1962, s. 223-240.

"Konya'da Alaüd-din Camii ve Türbeleri", *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, V/ I- IV, 1956, s. 144-164.

"Konya'da Sırçalı Medrese", *Belleten*, XXV, 1961, s.355-396.

Dr. Mehmet ÖNDER (1954-1965):

1926 yılında Konya-Çumra-Karkın Kasabası'nda doğdu. İlk, orta, lise tahsilini Konya'da tamamlayan Önder, 1950 yılında Ankara Dil ve tarih Coğrafya Fakültesi Tarih ve Sanat Tarihi Bölümünden mezun oldu. Aynı yıl Konya Müzesi asistanlığına, 1954 yılında da müdürlüğe atandı.1964 yılında Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğüne, 1967 yılında Kültür Müsteşar muavini, 1968 yılında da Kültür müsteşarı oldu.

Mehmet Önder, Türk kültürüne, Konya müzeciliğine önemli hizmetler yapmıştır. Bilimsel yayınlarla da çok kişiye nasip olmayacak bir verimlilik gösteren Mehmet Önder, Karatay, İnce Minare, Sırçalı Medreselerinin müze olarak açılması, Atatürk ve Etnografya Müzelerinin kuruluşu, Konya'da otuza yakın eski eserin onarımı,

Kubad-abad'ın kazılması ve tanıtılması konularında hizmetleri olmuştur. Pek çok ilmî kuruluşun ve vakfın kurucusu, üyesi ve başkanlığını yapmıştır. Selçuk Üniversitesi tarafından kendisine Fahri Sanat Tarihi Doktorluğu payesi verilmiştir.

Mehmet ÖNDER'in hayatı ve eserleri günümüz Konya Müzeleri müdürü Erdoğan Erol ve Fevzi Günüç tarafından bir monografide ele alınmıştır .

Yayınlarından bazıları:

Seyahatnamelerde Konya, Konya, 1948.

Konya Çeşme ve Şadırvanları, Konya. 1955.

Tarihi- Turistik Konya Rehberi,Konya, 1956.

Mevlânâ ve Türbesi, İstanbul, 1957.

Mevlânâ Şehri Konya, Konya, 1962.

Konya Efsaneleri, Konya, 1963.

"Selçuk Sanatında Yeni Bir Buluş, Kubad-abad Sarayı Kazıları", *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni*, No: 290, 1967, s. 2-3.

"Konya'da Alevi sultan Mescidi ve Mihrabı", *Vakıflar Dergisi*, IV, 1957, s. 241-244.

Konya Müzesi Taş ve Ahşap Eserler Seksiyonu (İnce Minare) Rehberi, İstanbul, 1962.

Mevlânâ Hayatı ve Eserleri,İstanbul, 1973.

Türkiye Müzeleri, Ankara, Türkiye İş Bankası Yayını, 1995.

Mükerrem KEYMEN (1965-1965):

Mevlânâ soyundan gelen Mükerrem Keymen, 1907'de Halep'te doğmuştur. 1965 tarihinde Konya müze müdürlüğüne atanmıştır. Bu görevde iki ay kalan Keymen, öğretmenlik ve müfettişlik görevleri ile M.E.B. Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğüne Genel Müdür olarak atanmıştır. 1979 yılında vefat etmiştir.

İ. Kemâl UĞUR (1965-1968):

1929 Çorum-İskilip doğumludur. Yüksek öğrenimini A.Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih bölümünde yapan Uğur, Anadolu'da lise ve dengi okullarda öğretmenlik ve müdürlük yapmıştır. 1965-1968 tarihleri arasında Konya Müze müdürlüğü görevinde bulunan Kemâl Uğur, öğretmenlik ve müzecilikle ilgili incelemelerde bulunmak üzere iki yıl süreyle A.B.D.'de görevlendirilmiştir.1978 yılında emekliye ayrılmıştır.

M. Hadi ALTAY (1968-1971):

1922 Gürün doğumludur. İlk ve orta öğrenimini Niğde ve Eskişehir'de Yüksek öğrenimini İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, Estetik ve Sanat Tarihi bölümünde yapmıştır. 1951 yılında Topkapı Sarayı Müzesine uzman olarak atanan Altay, Norveç, İsveç ve Danimarka'ya müzecilik ve folklor incelemeleri için bir yıl süreyle görevlendirilmiştir. 1961 yılında Pensilvanya Üniversitesinin Bodrum'daki su altı arkeolojik araştırmalarına, 1962'de Kozan'ın Anavarza Köyü Roma mozaikleri kazısına komiser olarak katıldı. 1963 yılında İçel'in Gülnar kasabası yakınlarındaki Meydancık Kalesi olarak anılan Hitit Şehrini bilim dünyasına tanıtan Altay, 1968-71 yıllarında Konya Müze Müdürlüğü, 1971-78 tarihleri arasında Ayasofya Müzesi Müdürlüğü yapmıştır. Çeşitli dergi ve gazetelerde altmıştan fazla makalesi yayınlanan Altay'ın basılmış kitapları:

Adım Adım Çukurova, Adana, 1965.

Ayasofya Müzesi, İzmir, 1974.

The Sultanahmed Square with All Monuments, İstanbul, 1979.

Vahit MESTÇİOĞLU (1971-1975):

1921 Antakya doğumludur. İlk ve Orta tahsilinin Antakya'da, yüksek tahsilini ise Ankara Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümünde yapmıştır. 1970 yılına kadar özel ve kamu kuruluşlarında görev yapan Mestçioğlu 1970 yılında Hatay Arkeoloji Müzesinde, 1971-1975 tarihleri arasında Konya Müze Müdürlüğü, 1975-1978 tarihleri arasında ise Kültür Bakanlığında müşavirlik görevlerinde bulunmuştur.

Gürbüz ALP (1975-1978):

1934 Kayseri-Pınarbaşı doğumludur. A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Arkeoloji Bölümü mezunudur. 1969 yılında Konya Müzesi asistanlığına, 1970'de de aynı müzenin müdür yardımcılığına atanmıştır. 1960-70 yıllarında Kanada

Montreal Üniversitesi adına arkeolojik kazılara, 1971'de ise İngiliz Arkeoloji Enstitüsü adına Karaman-Can Hasan'da yapılan kazıya Bakanlık Temsilcisi, 1970-71 Konya- Seydişehir Bostandere (Vasada) Köyünde, 1971 yılında Ereğli Anbar (Sidemara) Köyünde, 1973'de de İzmir-Bergama Aşağı Sarkan (Greneion) Köyünde kazı başkanlıkları yapmıştır. 1972'de Bergama, 1974'de Edirne, 1975'de Konya, 1978'de Nevşehir, 1980'de de Konya Koyunoğlu Müze Müdürlüğü görevlerini yürütmüştür.

Milletlerarası Arkeoloji Konseyi, Milletlerarası Türk Sanatları Konseyi, Milletlerarası Türk Halıcılık Konseyi ve ICOM Konseyi gibi bilimsel kuruluşlarda faal üye olarak çalışmıştır. Gürbüz Alp 1986 yılında görevi başında vefat etmiştir. Yayını:

"Konya Çevre Araştırmaları 1970", *VIII. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler*, Cilt: I, Ankara, 1979, s. 557-564.

Gürel ÖĞÜT (1978-1982):

1935 Kütahya doğumludur. İlk ve orta öğrenimini Kütahya'da, yüksek öğrenimini İ.Ü. Edebiyat Fakültesi'nde Felsefe ve Arkeoloji alanında yaptı. 1964 yılında Kütahya Müze Müdürlüğü'nde asistanlık ve 1965'de de aynı müzede müdürlük yapmıştır. 1968-69 yılları arasında Kocaeli, 1978-1982 tarihleri arasında Konya Müze Müdürlüğü yapan Öğüt, daha sonra Çankırı Müze Müdürlüğüne atanmıştır.

Erdoğan EROL[2](1982-):

1943 Niğde-Bor doğumludur. İlk tahsilini Bor'da, orta tahsilini Aksaray'da, Lise öğrenimini ise Kırıkkale ve Adana'da yapmıştır. Yüksek öğrenimini, A.Ü. Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Klasik Şark Dilleri (Fars Dili ve Edebiyatı) Bölümünden 1968 yılında mezun olarak tamamlamıştır. Aynı yıl Konya Müze Müdürlüğüne asistan, 1977 yılında Müdür yardımcılığı, 1982 yılında ise aynı müzeye vekaleten Müdür olarak atanmış, 1984 yılında asaleten müdür olan EROL halen bu görevi yürütmektedir.1974-75 yıllarında Genel müdürlük tarafından İran'ın Meşhed vilâyetinde bulunan Firdevsi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesine bilgi ve ihtisasını artırmak üzere gönderilmiştir. 1979 yılında İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi'nde Patoloji kursu görmüştür. 1990 yılında S.Ü. Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalının Eski Türk Edebiyatı bölümünden Sükkeri, Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divanı'nın Tenkitli Metni konulu tezi ile doktora unvanı almıştır. Süreli yayınlar olarak çıkarılmaya çalışılan MÜZE dergileri Erdoğan Erol döneminde Konya müzesinin bilimsel çalışmaları olarak çıkarılmıştır. Müdürlük görevini halen sürdürmektedir. Yayınlarından bazıları:

"Eski Eserlerimizi Neden Müzelerimizde Toplamalıyız", *Müze*, Konya, 1983, s. 4.

"Belediye Koyunoğlu Müzesi'nde Bulunan Bir Cild-Bend", *Müze*, Konya, 1985, s. 14. 17.

Sikke Nasıl Yapılır: Konya'da Sikkecilik ve Sorunları, Ankara, 1994.

EROL, Erdoğan-GÜNÜÇ, Fevzi, *Mehmet Önder Bibliyografyası (1944-1984)*, Ankara, 1984.

"Padişah III. Selim'in Mevlânâ Türbesi İçin Yaptırdığı Puşide", *T.E.D.*, S. XIX, Ankara, 1991, s. 9-31.

"Pazarcı Maşası", *Müze*, S. 10-11, Konya, 1997, s.9-12.

"Sinekeman", *Müze*, S. 8, Konya, 1993, s. 5-8.

Yakut-el Mustasimi'nin Mevlânâ Müzesi'ndeki İki Kur'an-ı Kerim'i Tanıtımı", *Antalya 2. Selçuklu Eserleri Semineri 26-27 Aralık*, Ankara, 1988,s. 56.

2. KONYA MÜZECİLİĞİNİN BUGÜNÜ

Günümüzde Konya Müzelerinin idaresi, Kültür ve Turizm Bakanlığına dolayısıyla tek bir müdürlüğe bağlıdır. Bunlar; Mevlânâ, İnce Minare Taş ve Ahşap Eserler, Karatay Çini Eserler, Türk ve İslâm sanatları (Etnografya), Arkeoloji, Atatürk, Sırçalı Mezar Anıtları Müzeleridir. Ayrıca Sille Aya Eleni Kilisesi ve Çatalhöyük Ören Yeri aynı müdürlüğe bağlı, bekçili ören yerleridir. Bu müze ve ören yerlerinden başka Kubad-abad ören yerinde de müdürlüğün bekçisi bulunmaktadır.

Günümüzde Müze Müdürlüğü görevini Dr. Erdoğan EROL yürütmektedir. Müdürlüğün 1 müdür yardımcısı, 12 sanat tarihçi, etnolog ve arkeologlardan oluşan uzmanı vardır. Müze, Konya ili sınırları içerisinde bulunan ve müze müdürlükleri olan Akşehir ve Ereğli ilçelerinin haricinde kalan bütün ilçelerin de kültür varlıkları ile ilgili konulardan sorumludur. Konya'da bu müzelerden

başka, denetimi Kültür ve Turizm Bakanlığına ait ancak belediye müzesi olan Koyunoğlu Müzesi de arkeolojik ve etnografik eserleri bünyesinde barındıran ve sergileyen müzelerimiz arasındadır.

Konya müzelerinde, 40.000'den fazla eser bulunmaktadır. Müzeler tek yönetim altında toplandığından İnce Minare, Sırçalı, Etnografya ve Mevlânâ Müzelerinin eserlerinin envanterleri birleşik olarak yapılmıştır. Günümüzde Mevlânâ Müzesi İhtisas Kütüphanesi'nde bulunan bütün yazmaların katalogları rahmetli Abdülbaki Gölpınarlı tarafından hazırlanmıştır. İlk üç cildi 1967- 1971 ve 1972 yıllarında, 4. Cildi 1994 yılında basılan katalogların, 5. ve 6. Ciltleri T.T.K. tarafından 2003 yılında basılmıştır. Halen Mevlânâ Müzesi'ndeki bütün yazmaların CD'leri hazırlanmış, araştırmacıların hizmetine sunulmaya hazır hale getirilmeye çalışılmaktadır (Bakırcı, 2002, 96).

Mevlânâ Müzesi'ndeki derviş hücreleri bölümünde, yıl boyu el ve süsleme sanatlarının çeşitli dallarında sergiler açılmaktadır. Etnografya Müzesi'nde bulunan konferans salonunda ise konferanslar düzenlenmektedir.

2.1. Kazı ve Araştırmalar:

Konya Müzelerinde çalışan uzmanlar envanterleme, sergileme dışında kazılar da yapmaktadırlar. Bunların bir kısmı, bakanlık temsilcisi olarak kazılarda görev alma yanında müze adına bireysel veya ekip halinde kazı ve restorasyon çalışmaları da gerçekleştirmektedirler. Müze olarak faaliyet gösteren anıt yapılar, yer yer restorasyonlar geçirmektedir. 2001-2002 yılları arasında gerçekleştirilen restorasyonda, İnce Minareli Medrese'nin mektep, mescid, son cemaat mahalli ve yıkılan bir hücresi aslına uygun olarak yeniden yapılmıştır.

Atatürk Müzesi, 2002-2003 döneminde büyük bir restorasyon geçirmiştir. Bu restorasyonda, ahşap doğramaları yenilenmiş, teşhir yeniden düzenlenmiştir.

Konya Müzesi'nin son 15 yılda yaptığı bazı kazı çalışmaları:

- Selçuklu ilçesi Tatköy (Bulamas) Talas mevkiinde 1990 yılında kilise kalıntısında bulunan mozaiği kurtarma kazıları, Arkeolog Kâzım Mertek başkanlığında yürütülmüştür. Aynı yıl tamamlanan çalışmalar sonucu mozaik, Arkeoloji Müzesi'ne taşınarak koruma altına alınmıştır.

- Karatay ilçesi Yağlıbayat Köyü Harman mevkiinde bulunan arkeolojik eserleri kurtarmak için, 1991 yılında kazı çalışmaları yapılmıştır. Kazıda, Arkeolog İsmail Karamut, Arkeolog Yaşar Yılmaz görev almıştır.

- Emirgazi ilçesi Kolak Yaylası Sarıkışla Mevkii, Kaya Şapeli ve çevresinde yapılan kurtarma kazısı ve çevre düzenlemesi çalışmalarına Arkeolog Yusuf Benli, Arkeolog Muzaffer Tunç tarafından 1991 yılında başlanılmış ve aynı yıl tamamlanmıştır.

- Hadim ilçesi Bolat Yaylası Astra Ören yeri kazı çalışmaları Arkeolog Osman Ermişler tarafından yürütülmüştür.

- Bozkır İlçesi İsauria (Zengibar) Kalesi'nde 1993/94 yıllarında Arkeolog Osman Ermişler ile Arkeolog Kâzım Mertek tarafından gerçekleştirilen kurtarma kazısı,

- Beyşehir İlçesi, Eflatunpınar Hitit su anıtında yapılan kazı ve temizlik çalışmalarına Arkeolog Sırrı Özenir başkanlığında 1996 yılında başlanılmış, kazıda Arkeolog Yaşar Yılmaz, Arkeolog Necati Ayas, Arkeolog Yusuf Benli, Arkeolog Lütfi Önel, rahmetli Arkeolog Necip Çay, Arkeolog Gülseren Karakap çeşitli yıllarda görev yapmışlardır. Kazı çalışmaları halen devam etmektedir.

- Mevlânâ Müzesi semahane bölümünün çürüyen tahtalarının yenilenmesi sırasında yapılan kazı ve temizlik çalışmaları, 1996 yılında Dr. Erdoğan Erol ve Müze Araştırmacısı Naci Bakırcı tarafından gerçekleştirilmiştir.

- Mevlânâ Müzesi arka bahçesinde bulunan Eflâkî Dede Türbesi çevre düzenlemesi, temizleme ve plân belirleme çalışmalarına Arkeolog Emine Karpuz başkanlığında 1997 yılında başlanmış ve aynı yıl tamamlanmıştır.

- Meram ilçesi Hatunsaray Beldesi Gökyurt (Kilistra) Köyü antik kentte, Müze Araştırmacısı Nurettin Özkan, Arkeolog Osman Ermişler tarafından 1998 yılında başlanılmış olup, halen devam etmektedir.

- Seydişehir ilçesi Gökhöyük'te 2002 yılında Arkeolog Muammer Koyuncu, Arkeolog Enver Akgün tarafından kurtarma kazılarına başlanılmış,

halen devam etmektedir.

2.2. Bilimsel Yayın Faaliyetleri:

Konya müze uzmanlarının bilimsel yazıları ile oluşturulan Anıt dergisi Zeki Oral'ın müdürlük yıllarında çıkarılır. Ayrıca Müze dergisinin çıkarılmasına son Müze Müdürü Dr. Erdoğan Erol döneminde başlanmıştır. İlk sayısı 1982 yılında çıkan yayın, 1987 yılına kadar her yıl düzenli olarak çıkmış, daha sonra 1991 yılında tekrar yayınlanan derginin 1992, 1996, 1997 yıllarında tekrar yayınlandığı görülmektedir.

Bunun dışında merkezi Mevlânâ Müzesi olmak üzere Konya Mülhakatı Eski Eserleri Sevenler Derneği Türk kültür, sanat ve bilimine önemli katkılar sağlamak üzere yayınlar çıkarmıştır. Bunlar;

GÖLPINARLI, Abdülbaki, *Rubailer*, Ankara, 1982.

EROL, Erdoğan-GÜNÜÇ, Fevzi, *Mehmet Önder Bibliyografyası (1944-1984)*, Ankara, 1984.

TÜRKMEN, Erkan, *The Essence Of Rumî's Masnevi*, Konya, 1992.

GÖLPINARLI, Abdülbaki, *Mecalis-i Seb'a*, İstanbul, 1994.

RENDA, Günsel, *Padişah Portreleri*, Mevlânâ Müzesi Albümü, Konya, 1999.

GÜNÜÇ, Fevzi, *Mevlânâ Müzesi Abdülbaki Gölpınarlı Kütüphanesi Levhalar Kataloğu*, Konya, 1999.

ÖNDER, Mehmet, *Güldeste*, Konya, 2000.

GÖLPINARLI, Abdülbaki, *Fihi Ma-fih*, Konya, 2001.

GÖLPINARLI, Abdülbaki, *İbtida-name*, Konya, 2001.

GÖLPINARLI, Abdülbaki, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, Konya, 2001.

ANBARCIOĞLU, Meliha, *Maarif-Sultan Veled*, Konya, 2002.

EMİNOĞLU, M. Emin, *Karatay Medresesi Yazı İncileri*, Konya, 2002.

BAĞCI, Serpil, *Konya Mevlânâ Müzesi Resimli El Yazmaları*, İstanbul, 2003.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Selçuklunun başkenti Konya'da müzecilik faaliyetleri geçmişte olduğu gibi günümüzde de önemini korumaktadır. 1891 yılında Konya'yı gezen C. Huart, Kanuni Bedesteninde eserlerin toplandığını görünce "şehir bir müzeye sahip bulunuyor" diyerek hayretlerini gizlememiştir. 1901 tarihli Müze-i Hümayun Deposu, Anadolu'da kurulan ilk müze deposu olma özelliğini korumaktadır.

1901'lerden 2003 yılına gelindiğinde aradan geçen süreç içerisinde Konya'da her eser grubu için bir müze kurulduğunu, müzelerin ve müzecilerin ihtisaslaştığını görüyoruz. Bugün Konya'da farklı sanat, kültür ve bilim alanlarına hizmet eden 8 müze bulunmaktadır.

Müzeler, dünyanın değişik kültür çevrelerinden gelen insanları bir payda üzerinde toplamaktadır. Bu da güzeli görme ve ayrıcalıklı olma özelliğinin yansımasıdır. Müzeler, bir şehrin insanlarının veya şehir dışından gelen ziyaretçilerin kolayca ulaşabileceği, şehrin merkezinde, alışveriş mekanlarının çok olduğu alanlarda kurulmalıdır. Konya'da bulunan müze binaları, birbirinden uzak olmakla birlikte özellikle Arkeoloji ve Etnografya Müzelerinin kuruluş yerleri müzecilik anlayışına çok uymamaktadır. Bunun nedenleri; şehrin bu bölgede yeterince gelişememesi, şehrin yeni yol plânlamasının Arkeoloji, Etnografya müzelerinin yollarıyla uyum sağlamaması, müzelerin çevresinde sıhhi su tesisatçı ve elektrikçi gibi inşaat alanlarına hizmet eden dükkânların bulunması, yürüyerek ulaşılabilecek güzel bir yol güzergahı bulunmaması sayılabilir.

Müzeler ziyaretçilerine güzel anlar geçiren, gerektiğinde onları dinlendiren, bir bardak kahve yudumlarken, burada tarihi geçmişi beyninde canlandıran ve aynı zamanda eğiten bir yapıda bulunmalıdır. Konya müzelerinin bahçeleri çok güzel olmakla birlikte böyle bir imkân sunulamamaktadır. Ayrıca müzelerin her geçen gün eser sayısı artabilir. Bunları barındırabilecek uygun depoları bulunmalıdır. Yerli ve yabancılar için yeterli tanıtım yapılmalıdır. Bakanlık rehberlerinin, müzeleri tam ve doğru anlattığından emin olunmalıdır.

Konya müzeleri için günümüzde, eserlerin Türkçe

tanıtımlarının yanında İngilizce veya bir yabancı dilde tanıtım eksikliği dışında, önemli sorunları olduğu düşünülmemektedir. Eski bir müzeci olarak, Atatürk Müzesi'ni ziyarete gelen bir yabancının, hiç bir İngilizce tanıtım olmadığını görerek biletini iade ettiğini hatırlıyorum.

Bununla birlikte günümüzde, Konya müzelerinin yangın ve güvenlik alarmları bulunmaktadır. Ülkemizde en çok ziyaretçisi olan ikinci müze olma konumundaki Mevlânâ Müzesi'nde ziyaretçileri ağırlamak ve memnun etmenin ne kadar zor olduğunu kabul etmek gerekir. Ancak günümüz idaresi, bunu büyük bir başarıyla götürmektedir. Bilimsel yayın, sergi ve konferansları ile Konya müzeciliği hizmetine gönül veren kişiler, Türk kültür ve sanatına önemli katkılar sağlamaktadırlar.

Günümüzde farklı güzergahlarda bulunan Konya müzelerinin büyük bir kısmı tek bir çatı altında toplandığında, gelen ziyaretçiler Neolitik Dönemden günümüze bütün eserleri aynı anda görebilme imkanına sahip bulunacaktır. Konya'da bu anlamda tek bina Vilâyet binasıdır. Merkezi bir alanda bulunmasının yanında, tarihî bir bina olması ve genişliğiyle de oldukça uygun görünmektedir.

Bütün müzelerin tek bir yönetim altında bulunması, idareci ve personel açısından sıkıntılar doğurabilir. Bu nedenle ihtisaslarına göre müzeler, birkaç müdürlük altında toplanmalıdır. Tarihi yapı olma özelliğini koruyan müze binalarımızın, daha yüzyıllar boyu insanlığa hizmet verebilmesi için restorasyon ve korumaları yapılmalı, iyi tanıtımlarla daha çok ziyaretçiye ulaşılabilmelidir.

Bugün müzeci veya genelinde Kültür ve Turizm bakanlığı personeli, mesai dışında görüşebilme, sohbet edebilme, bilgi alışverişinde bulunabilme ihtiyaçlarına cevap verecek bir lokal veya bahçeye sahip değildir. 2003 yılında tanzimi tamamlanan Atatürk Müzesi'nin bahçesi, böyle bir ihtiyacı karşılayacak şekilde düzenlenebilir. Ayrıca ülkemizde bazı kamu kurum ve kuruluşların lojman, çocuk bakım evi ve misafirhaneleri vardır. Bu ihtiyaçlar sadece Konya'da değil, ülkemizdeki diğer şehirlerdeki müzeciler için Kültür ve Turizm Bakanlığınca sağlanmalıdır.

Müzecilik özverili bir iştir. Ülkenin geçmiş ve gelecek tarihi, kültürü ve sanat eserlerine sahip çıkmak, sanıldığı kadar kolay değildir. Müzelerimiz, yılın neredeyse 365 günü açıktır ve 24 saat korunmaktadır. Müzelerin güvenliği, ülkesini ve milletini seven, fedakâr ve azimli müzeciler sayesinde sağlanmaktadır. Müzecilerin, müzecilik açısından önemli konumda bulunan yurt dışı müzelerine gönderilerek bilgi birikim ve görgüleri arttırılmalıdır. Bu şekilde Türk müzeciliği istenen, arzu edilen konuma daha kolay gelebilecektir.

Aynı eğitimi almış, aynı bölüm ve hatta aynı sınıfta öğrenim görmüş insanların, Müze Araştırmacısı-Arkeolog gibi maddi ayrıma tabii tutulduğu ülkemizde, bu konunun çözümü için Devlet Büyükleri, büyüklüklerini göstermelidir.

NOTLAR

1- Müze müdürlerinin hayat hikayeleri; EROL, Erdoğan, *Müze*, Konya, 1986 adlı eserden alınmıştır.

2- Bu makalenin yazımı sırasında yardımlarını esirgemeyen sayın Erdoğan Erol ve müze personeline teşekkür ederim.

KAYNAKÇA

BAKIRCI, Naci, XIX. Yüzyıldan Günümüze Konya'da Müzecilik", *Müzecilik Semineri Bildirileri, Eylül, 2002*, s. 94-96.

ERDEMİR, Y.,- CİRTİL, S.,- ÖZGÜN, S., *Konya Bibliyografyası I, Konya*, 2003.

EROL, Erdoğan, *Müze*, Konya, 1986.

GERÇEK, Ferruh, *Türk Müzeciliği*, Ankara, 1999.

HUART, Clement, *Mevleviler Beldesi Konya*, (Çev.: Nezih UZEL), İstanbul, 1978.

Mehmet Yusuf, *Konya Asarı Atika Müzesi Rehberi*, İstanbul, 1930.

ÖNDER, Mehmet , "Konya Müzeleri", *Müze*, Konya, 1982,s. 1

ÖNDER, Mehmet, *Yeşil Kubbenin Gölgesinde*, Ankara, 1995.

ÖZÖNDER, Hasan, "Konya Müzeciliğin Tarihçesi", *Müze*, Konya, 1982, s. 11-16

Fotoğraf: 2 Müze-i Hümayun Deposunun Genel Görünüşü

Fotoğraf: 3 Müze-i Hümayun Deposundaki Sergileme (Konya ve Rehberi'nden)

Fotoğraf: 4 Mevlânâ Müzesi ve Bahçesinde Sergilenen Arkeolojik Eserler. (Fotoğraf: Eşref BALUM)

Fotoğraf: 5 Arkeoloji Müzesi

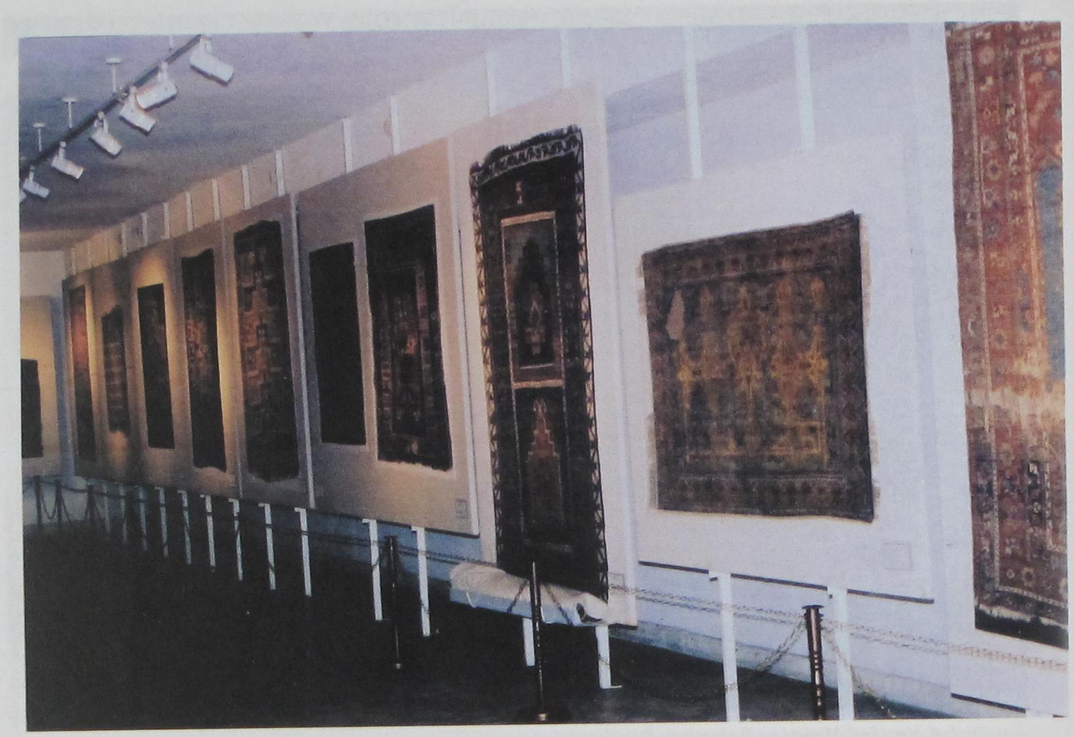

Fotoğraf: 6 Etnografya Müzesi Halı Seksiyonu

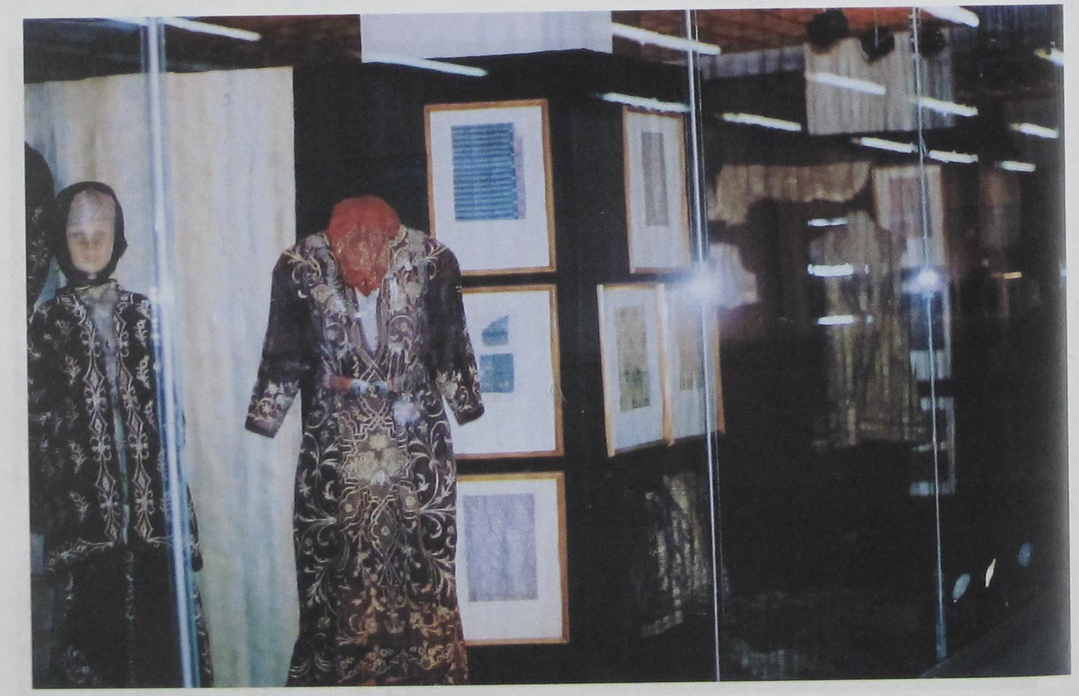

Fotoğraf: 7 Etnografya Müzesi Teşhirinden detay görünüşü.

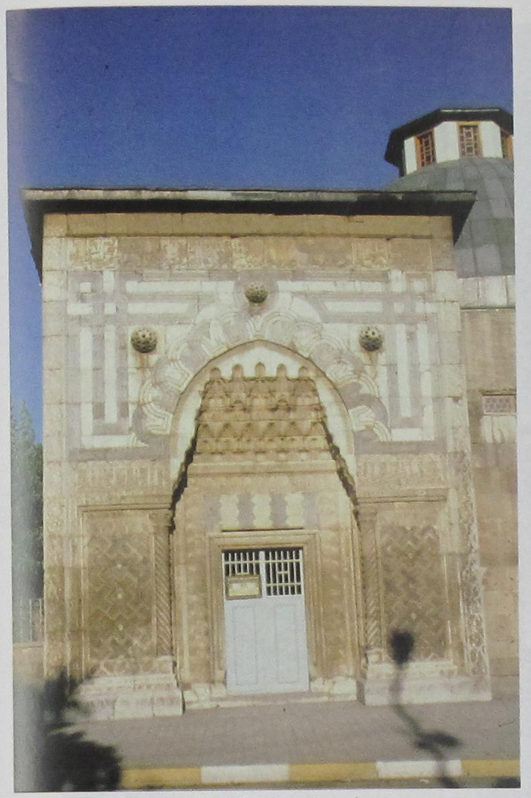

Fotoğraf: 8 Karatay Çini Eserler Müzesi

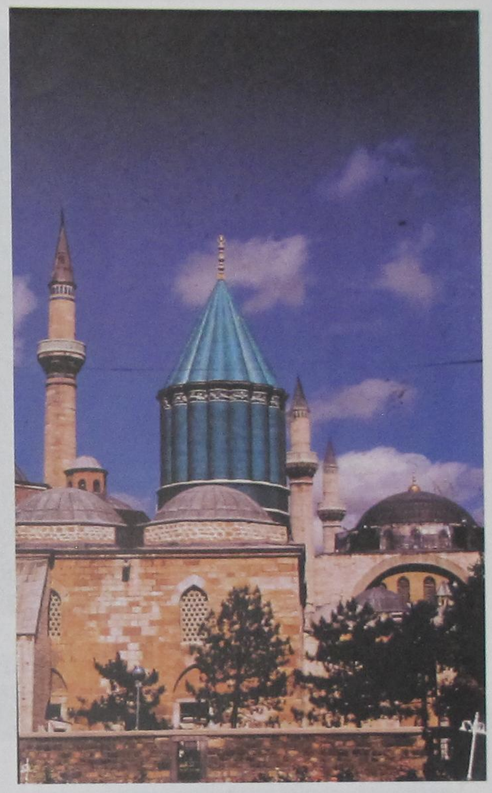

Fotoğraf: 9 Mevlânâ Müzesi

Fotoğraf: 10 Sırçalı Mezar Anıtları Müzesi

Fotoğraf: 11 Atatürk Müzesi

Fotoğraf: 13 Koyunoğlu Müzesi

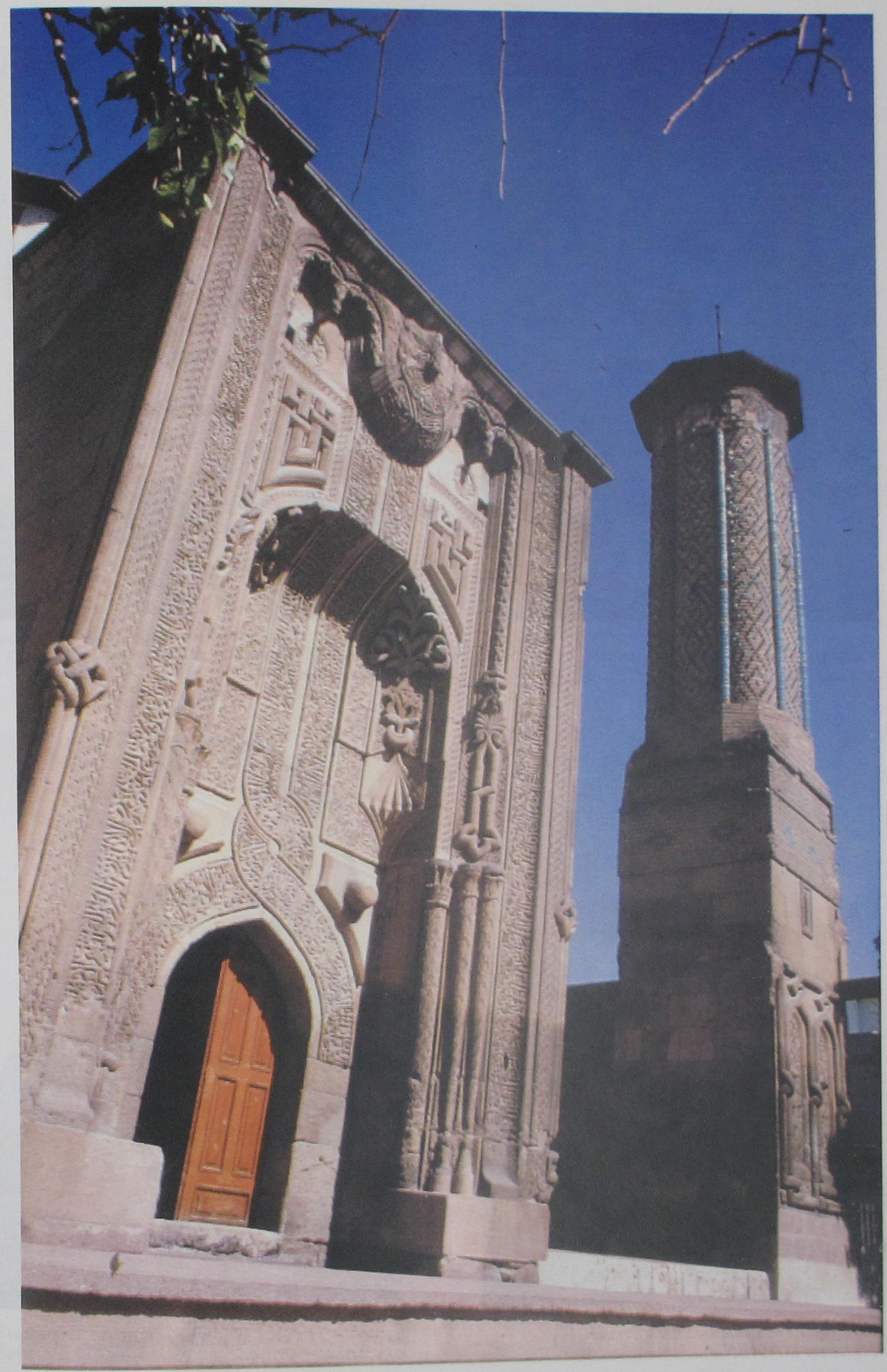

Fotoğraf: 12 İnce Minare Taş ve Ahşap Eserler Müzesi

Fotoğraf: 14 Konya Müze Müdürlerinden
M.Yusuf AKYURT.

Fotoğraf: 15 Konya Müze Müdürlerinden
M.Zeki ORAL

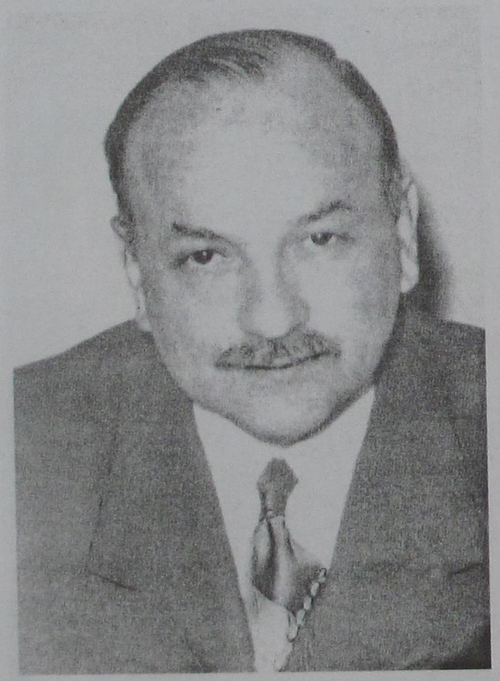

Fotoğraf: 16 Konya Müze Müdürlerinden
Mükerrem KÖYMEN

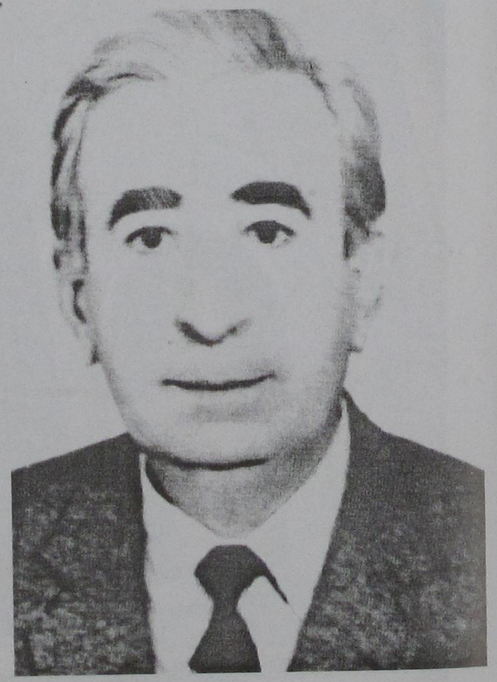

Fotoğraf: 17 Konya Müze Müdürlerinden
Dr. Mehmet ÖNDER

Fotoğraf: 18 Konya Müze Müdürlerinden
İ. Kemâl UĞUR

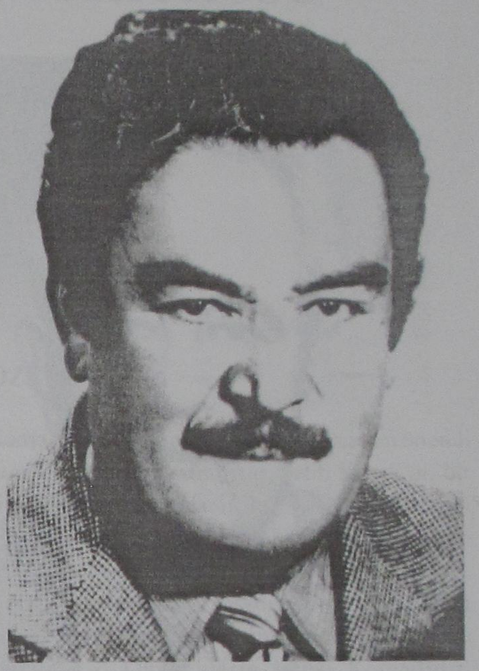

Fotoğraf: 19 Konya Müze Müdürlerinden
M.Hadi ALTAY

Fotoğraf: 20 Konya Müze Müdürlerinden
Vahit MESTCİOĞLU

Fotoğraf: 21 Konya Müze Müdürlerinden
Gürbüz ALP

Fotoğraf: 22 Konya Müze Müdürlerinden Gürel ÖĞÜT

Fotoğraf: 23 Konya Müze Müdürlerinden Dr. Erdoğan EROL

KONYA ŞEHİR TİYATROSU

*Mustafa ÖZCAN**

ÖZET

Konya Şehir Tiyatrosu, yerel tiyatronun en önemli örneklerinden biri olmuştur. Salih Koçak'ın, bir tiyatrocu ve yazar olarak bu konudaki liderliği önemlidir. Çünkü bu sayede Konya'da tiyatronun yayılıp gelişmesi sağlanmıştır. Şehir Tiyatrosu, zorlukların üstesinden yaşadığı sürece, bir büyük anlaşma ve sıkı bir yardımlaşma ile gelmeye çalışmıştır. Oyuncuların hepsi Konyalıdır. Başlangıçta, yerel yöneticiler ve basın severek desteklemiştir. Bununla birlikte problemler karşısında başarılı olurken, zamanla bürokratik sorunlar ve bazı kayıplar sonucu topluluk çöküşe gitmeye başlar.

Bu yazının amacı, Konya Şehir Tiyatro topluluğunun, gelişim seyri, oyun gücü ve etkisinin yayılma süreci hakkında bilgi vermektir.

Anahtar Kelimeler: Konya, Şehir Tiyatrosu, Salih Koçak.

ABSTRACT

KONYA CİTY THEATRE

Konya City Theatre is such a local theatre while being one of its most effective examples. It has been promoted so as to issue Konya with its theatre requirement under the leadership of a substantial figure as an author and also an artist, Salih Koçak. A great deal of difficulties should have been tackled through its establishment period. All of the constituent artists are citizens of Konya. Initially, it readily had the support of the local authorities and press, however, the succeeding problems led

* Doç. Dr. Selçuk Üniversitesi Fen,Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi.

it to a dead-end involving bureaucratic problems which would coerce it into collapsing in the course of time.

This paper aims to give information concerning the establishment of Konya City Theatre, its development procession, the plays performed and the difficulties come across in the period of 80's.

Key Words: Konya, City Theatre, Salih Koçak.

Konya Şehir Tiyatrosu bir ihtiyaçtan doğmuştur. Bu işlere emek veren yazar Salim Koçak, bu konuda önce bir durum tespiti yapar:

"Konya'mızın gerek kültür, gerek ekonomi ve gerekse nüfus düzeyi hatırlanacak olursa sahne gösterilerinin hiç de memnuniyet verici olmadığı görülür. Oysa şehrimiz defalarca oyunlar sergilemiş, devlet ve özel tiyatro mensuplarından da işittiğimiz gibi gerçekten tiyatroya hakkını veren bir beldedir. Pek seyrek de olsa zaman zaman gelen oyunlara gösterilen ilgi, bunun açık kanıtıdır.

O halde Konya'mız yerleşik tiyatroyu çoktan hak etmiş bir şehirdir.

Buna rağmen Bölge Tiyatro tasarısının hâlâ gerçekleşmemiş olması düşündürücü ve üzüntü vericidir. En mükemmel şekilde restore edilmekte olan Kültür Müdürlüğü (eski Halk Kütüphanesi) Salonu'nun da yerleşik bir tiyatro ile değerlendirilmesi için ne yapılsa azdır !..

Velhasıl Konya'mız tiyatro istiyor. Resmî ve sivil yetkili kimselerin meselenin çözümüne mutlaka yardımcı olmaları beklenir.

Geliniz Konya'mızın bu mahrumiyetine son verelim ve gelecek yılki Dünya Tiyatro Günü'nü bizler de kutlayalım.[1]

Yazar ve ressam Salim Koçak, Konya Şehir Tiyatrosu'nu kurmak için harekete geçer. Bunun için gerekli hazırlıkları yapar. Her alandaki resmî ve tüzel kurumlardan gerekli anlayışı ve ilgiyi görür. El ve gönül birliği ile Konya'da profesyonel nitelikte ilk yerleşik tiyatronun kazandırılacağına inandığını söyler. Ayrıca Ankara ve İstanbul'da yaptığı temaslar sonucunda Semih Sergen, Haldun Dormen, Levent Kırca, Enis Berberoğlu ve Tevfik Gelenbe'den kendilerine yardımcı olacaklarına dair söz alır.[2]

Konya Şehir Tiyatrosu 1982 Haziran'ının başında perdesini açmak niyetindedir. Bu amaçla kadro çalışmalarına başlar.Salim Koçak, ikisi bayan olan on kişilik ekibini oluşturur.Bu ekibin amatörce tiyatroyla uğraşan ama profesyonel nitelikte hareket eden bir tiyatro olacağını bildirir. Başlangıçta, Ekim ayına kadar Konya Fuarı'nda temsil vermeyi, oradan da İl Kültür Müdürlüğü Salonu'na geçmeyi kararlaştırmışlardır. Başarılı olurlarsa ileriki gün, ay ve yıllarda civar il ve ilçelere turne düzenleyeceklerini söylerler.

Konya Şehir Tiyatrosunun kadrosunda Hamdi Oğuz, Adnan Bayatlı, Mehmet Büyükserin, İlknur Aslan, Bülent Yıldırım, Ayla Özdemir, Gündoğan Akın, Tahir Bozkır, Mustafa Karasu, Behçet Dönder gibi isimler yer almışlardır.

Salim Koçak, oyuncularının gerçekten kabiliyetli ve genç insanlar olduğunu, eksikliklerini zamanla giderebileceklerini söyler. Bu genç oyuncuların ikisi Eğitim Enstitüsü, ikisi Yüksek İslâm Enstitüsü, dördü lise öğrencisidir. Diğer ikisinin de lise mezunu olduğunu belirtir ve oyuncu kadrosunu nasıl oluşturduklarını şöyle anlatır:

"Kültür Müdürlüğü ve tiyatroya yakın kimselerden veya şahsî teşebbüslerim sonucunda 100'e yakın başvuru oldu. Bunların arasında çalışma şartlarına uygun olanları tespit ettik ve hepsi de Konyalı olan gençlerden 10 kişilik kadroyu kurduk."[3]

Salim Koçak ve arkadaşlarının Konya'da bir şehir tiyatrosu kurma girişimi, şehirdeki tiyatrosever aydınlarca takdirle karşılanmıştır. Örneğin Enver Şevki Botsalı, onun Konyalı gençleri ve sanatçıları etrafında topladığını, girişimini desteklediğini, tiyatroya yönelik haberlerden sevinç duyduğunu belirtmiştir.[4]

Salim Koçak, Konya Şehir Tiyatrosunun kadrosunu oluşturduktan sonra Yeni Konya gazetesini ziyaret eder. Orada yaptığı açıklamadan öğrendiğimize göre Haziran ayı sonunda Konya Fuarı'ndaki Açık Hava Tiyatrosu'nda, çocuklara yönelik oyunlarla perdelerini açacaklardır.[5]

Yazar ve ressam Salim Koçak ve arkadaşları çalışmalarını giderek hızlandırırlar. Dekorlu – kostümlü prova aşamasına getirirler. Bir yandan da resmî işlemler yürütülür. Bürokratik engeller aşılır. Gerekli izin alınmak suretiyle Ne Ekersen Onu Biçersin adlı çocuk oyunu hazırlanır. Bu oyunun ilkin 19 Haziran 1982 Cumartesi günü oynanacağı yolunda duyuru yapılır. Ne var ki oyun, söz konusu tarihe yetiştirilemez.

Konya Şehir Tiyatrosu, Ne Ekersen Onu Biçersin'ini ilk defa 3 Temmuz 1982 Cumartesi günü oynamıştır. Başlangıçta haftanın üç günü seyirciyle buluşmayı yeterli görmüşlerdir. Ancak sanatçılar ve oyun, beklenenden fazla ilgi görünce, iki haftanın kendilerine kazandırdığı deneyim ve heyecanla oyun sayısını, 14 Temmuz 1982 tarihinden itibaren Pazartesi ve Salı hariç, haftanın beş gününe çıkarmışlardır. Salim Kocak daha sonraki haftalarda bu sayının daha da artabileceğini ifade etmiştir.[6]

Konya Şehir Tiyatrosu'nun ön hazırlıkları 1982 yılının başından itibaren sürdürülmüş, Nisan ayı sonunda oyuncu kadrosu tamamlanmış ve 3 Temmuz 1982 Cumartesi günü de seyircisiyle buluşmuştur. Bu topluluk (A)'dan (Z)'ye Konya'nın malıdır. Gerek bu özelliği, gerekse yerleşik anlamdaki ilk tiyatro kuruluşu olması yönünden çok önemli bir etkinliktir, girişimdir. Dolayısıyla önemlidir. Aslında tiyatro zor bir olaydır, bir ekip çalışması ve çok yönlülük ister. Onlar da birçok sanatçılarla işbirliği içine girmiştir. Salim Koçak'a göre bir futbol maçında bile yedek oyuncu bulunur. Ama Şehir Tiyatrosu on kişilik bir kadroyla iş görecektir. Sanatçılardan birisinin eksik olması bile işlerini zorlaştıracaktır.

Öte yandan oyuncuların hatta yöneticinin biraz ressam , biraz müzisyen ve bir miktar da sanatkâr olması gerektiğini düşünür. Bütün bu zorlukların yanında Konya'nın imkânları kısıtlıdır. Sahneye konulacak eserde çok seçici olmak gerekmektedir. Konya Şehir Tiyatrosu mensupları, işlerinin ne kadar güç olduğunu bile bile yola çıkmışlardır. Birtakım ilke kararları alırlar. Bunlardan birisi de temsillere her şeye rağmen çocuk oyunlarıyla başlamaktır.[7]

Konya Şehir Tiyatrosunun perdesini neden çocuk oyunuyla açtığı sorusu akla gelebilir. Bu soru zaman zaman kendilerine de yöneltilmiştir. Salim Koçak bunun cevabını parça parça ve çeşitli konuşmalarında ve yazılarında vermiştir ama derli toplu olarak da şunları söylemiştir:

"Şehir Tiyatrosu, henüz kuruluş aşamasında ve gelişmesinin ilk basamaklarında bulunan bir tiyatro topluluğudur. Böyle olunca yürümeden önce apalamayı bir öğrenmesi gerektiği gerçekçi bir yaklaşım olmalıydı. Oyuncuların tamamı 18 ile 23 yaşları arasında bulunan ve ancak Konya'nın ölçülerinde kendilerini yetiştirebilmiş elemanlardan oluşan bir topluluğun yeterli ölçüde sahne ve seyirci alışkanlığı edinmeden yetişkinlere yönelik oyunlar oynamaya kalkması herhalde doğru ve başarı vaat eden bir başlangıç olmazdı. Dolayısıyle çocuk oyunları onlara, hem birtakım yeni tiyatro bilgileri kazandıracak, hem tecrübelerini arttırma fırsatı verecek, hem de tiyatro atmosferini daha çok teneffüs etmelerini sağlayacaktı. Nitekim öyle de olmaktadır.

Oyuncuların tamamının Konyalı ve uzun yıllardır Konya'da ikâmet etmekte olan ailelere mensup olmaları her ne kadar bu işin başarılı olamayacağı gibi bazı kanaatlerin doğabilmesine yol açıyorsa da buna katılmanın kolay olmadığı düşüncesine daha fazla yakınlık beslediğimizi belirtmek istiyoruz.

Evet, oyuncularımızın hiçbiri tiyatro eğitimi görmemiştir. Tiyatro bilgi ve deneylerinde önemli eksikleri vardır. Hatta genel kültürleri bile istenilen düzeyde değildir. Henüz bir sanatçı formasyonu edinememişlerdir. Hepsi doğrudur. Ancak doğru olan bir başka husus daha vardır ki bizleri İstanbul veya Ankara'daki benzerlerimizle mukayese etmenin yanlışlığıdır. Yerinde olan Konya Şehir Tiyatrosu'nu Konya'nın şartları ve imkânları içinde değerlendirmektir. Ve önemli olan; atılan tohumun yeşerme belirtisi gösterip göstermemekte olduğudur. Ne ki Konya'mıza bugüne kadar yedi defa (biri basına olmak üzere) sahnelediğimiz 'Ne Ekersen Onu Biçersin' adlı çocuk oyunumuzu seyreden bine yakın seyircimizin takdirleri söz konusu tohumun yeşereceğini müjdelemektedir."[8]

Gerçekten Konya Şehir Tiyatrosu mensupları, Konyalı olmakla övünürler. Tiyatrolarının baştan sona Konya malı olmasından şeref ve gurur duymuşlardır. Zamanla kendilerini geliştireceklerine inanırlar. İyiye, güzele, doğruya gittikçe olgunlaşacaklarını söylerler. Eksiklikleri, kusurları azaldıkça, hemşehrilerinin desteği

artacaktır. Bu inanıştadırlar. Giderek kendilerine olan güvenleri çoğalır. Kimi özel tiyatroların çok başarılı yönetici ve oyuncularının da tiyatro eğitimi görmemiş kimseler olduklarını hatırlayarak daha iyi motive olmaya ve işlerine dört elle sarılmaya çalışırlar...[9]

Salim Koçak'ın önderliğinde başlayan bu girişimin olgunlaşıp meyve verme sürecinde pek çok zorluklarla karşılaştığını tespit ediyoruz. Hemen hemen herkes , " Bu iş Konya'da yürümez, anlaşılan siz Konya'yı daha tanımıyorsunuz." gibi sözler söyleyip cesaretlerini kırmak istemiştir. Ancak 3 Temmuz'dan itibaren Fuar'da oyun sergilenmeye başlayınca bu karamsar sözlerin yerini tebrik ve alkış yağmuru almıştır. Bu da Salim Kocak ve arkadaşlarının, zaten var olan umutlarını ve inançlarının artmasına sebep olmuştur. Her kesimden insanın tiyatroya ilgi duyduğunu ve çocuk oyunlarına küçükler kadar büyüklerin de rağbet ettiğini belirtelim.

Bu ilgi, Konya Şehir Tiyatrosu yetkililerini yetişkinlere yönelik oyun hazırlamak gerektiği noktasına götürmüştür. Yine kısa sürede kazanılan deneyimlerden, yetişkinlere yönelik oyunlarında da kendi çizgilerini korumak ve sanatın dışına çıkmamak gerektiğini öğrenmişlerdir. Konya Şehir Tiyatrosunun başarısında , yardımlarını esirgemeyen başta Vali ve Belediye Başkanı Lütfi Tuncel olmak üzere bütün Vilâyet ve Belediye yetkileriyle, Fuar Müdürlüğü'nün katkısı olduğu unutulmamalıdır. Zaten bunu Salim Koçak'ın kendisi de teslim etmektedir. Ancak aynı ilginin başlangıçta İl Kültür Müdürlüğü tarafından gösterildiği söylenilemez. Ama Konya Şehir Tiyatrosu etkinliklerinin giderek tutulması, onların da bu olaya daha sıcak bakmalarını sağlamıştır.[10]

Konya Şehir Tiyatrosu , beklenilenden daha iyi karşılanmıştır. Basın ve halk onlara kucak açmıştır. Gelişip kökleşmesi ve büyümesi için destek olunmuştur. Bu konuda basın olayı duyurmuş ve görevini yapmıştır. Tiyatronun nasıl karşılandığını gelişmeleri yakından izleyen bir kalemden nakledelim:

" 3 Temmuz'da Konya'mızın bir bebeği oldu. Adı daha doğmadan kurucusu Salim Koçak tarafından konulmuştu, KŞT (Konya Şehir Tiyatrosu) olarak.

Doğum anında oradaydım bu tiyatronun. Yani ilk gün oyunları izledim. Yukarıdaki benzetmemdeki bebek gibiydi. Doğum operasyonundan dolayı yüzü şiş, gözleri kapalı, sevimli bir bebekti âdeta.

Dekor (koşulların ve zamanın darlığından olmalı) çok basitti. Oyuncular ilk kez KŞT (Konya Şehir Tiyatrosu) oyuncusu olarak sahneye çıkmalarından haklı olarak heyecanlıydılar. Acaba başarabilecek miyiz? diye...

İlk gün olarak gözlemim olumluydu. Oyuncular heyecanlarını yenmesini bildiler. Oyuncular diye söz ediyorum kendilerinden. Bununla onları küçümsüyorum düşüncesine kapılmasınlar. Henüz iki ayını doldurmamış bir bebeğe, delikanlı diyemeyeceğimizi kabul etmek gerek. Tıpkı okuyan bir öğrenci ne kadar yetişmiş olursa olsun, mezun olup diplomayı almadan ona da doktor denemeyeceği gibi..

'Konya Şehir Tiyatrosu Sanatkârları' deneceği zaman da gelecektir muhakkak.

Bir haftalıkken, basın mensupları için özel bir tiyatro yaptıklarında büyümenin olağanüstü olduğunu gördüm. Bebeğin gözleri açılmış. Etrafa gülücüler dağıtıyor, elleriyle etrafı tutmağa çalışıyordu. Dekorda gelişme vardı, oyuncular daha bir rahattılar.

Sonraları gidenlerden araştırdım, her defasında dekorda, senaryoda, rol yapımda değişmeler ve gelişmeler olduğunu saptadım. Alınan not çok iyi idi sorduklarımdan.

Arada bir dışardan seyircileri kontrol ettim. Oturacak yerler tamamen doluydu her zaman.

Konya Şehir Tiyatrosu (KŞT) kurucusu Salim Koçak, bir konuşmamızda, bu kadar izleyicinin şimdilik onlara yeterli olduğunu söylemişti.

Birkaç gün önce dışarıdan bir gözlem daha yaptım. Kurucu ve yönetmen Salim Koçak, seyirciler arasında oyunu izliyordu. Kendini oyuna o kadar kaptırmış gülüyordu ki... kendisini tanımasaydım, kendinden geçmiş bir izleyici sanırdım. Bu da gösteriyordu ki oyuncular başarılıydılar.

Gelin kimseye tutunmadan ayağa kalkmış,yürümeye başlamış KŞT adlı bebeğimize kollarımızı açıp, onu hep beraber kucak kucak diye çağırıp bağrımıza basalım.[11]

Daha önce de söylediğimiz gibi Ne Ekersen Onu Biçersin, bu tiyatronun ilk eseridir. Fuar'daki Açık

Hava Tiyatrosu'nda 3 Temmuz 1982 Cumartesi günü saat 18.00'de başlayan oyun büyük ilgi görmüştür. Gessie De Brulles'in yazdığı oyunu dilimize Avnu Yukaruç uyarlamıştır. Oyunu Salim Koçak yönetmiş, dekor ve kostümlerini ise Aykut Atıl hazırlamıştır. Yunus Çağlar'ın müziğini yaptığı oyunda Gündoğan Akın, İlknur Aslan, Adnan Beyatlı, Mehmet Büyükserin, Behçet Dönder rol almışlardır.

Konya Şehir Tiyatrosu 26.8. 1982 Perşembe gününden itibaren Bir Delinin Hatıra Defteri'ni izleyiciye sunar. Ünlü Rus yazarı Gogol'un bu eserini Genco Erkal oyunlaştırmış, Salim Koçak yönetmiş ve Ömer Kaan Bozkır da oynamıştır. Ömer Kaan Bozkır bu oyunun yabancısı da değildir. Daha önce 1960 – 1970 yılları arasında Konya Sanat Tiyatrosu topluluğunun mensubu olarak sahnede canlandırmıştır. Fuar açık kaldığı sürece temsillerini sürdüren Şehir Tiyatrosu daha sonra yeni düzenlenen Kültür Müdürlüğü Salonu'na geçmek ister.

Öte yandan Ne Ekersen Onu Biçersin, Fuar kapanıncaya kadar sahnelenir. Fakat Salim Koçak'a göre oyunu çoğunlukla büyükler seyretmiştir. Bu sebeple ilk ve orta düzeydeki öğrencilerin henüz oyunu seyretmedikleri için oyunun bir süre daha oynanması kararlaştırılmıştır. Okullara tavsiye edilmesi için Millî Eğitim Müdürlüğüne baş vurulur. Oluşturulan bir komisyon tarafından oyunun olumlu bulunması üzerine Millî Eğitim Müdürlüğünce bir tavsiye kararı çıkartılmış ve bu karar merkeze bağlı bütün okullara gönderilmiştir.[12]

Ne Ekersen Onu Biçersin oyunuyla birlikte, yine Fuar'daki Açık Hava Tiyatrosu'nda oynanacak olan Bir Delinin Hatıra Defteri, 26 Ağustos 1982'de ilk defa seyircisiyle buluşur. Oyun, söz konusu tarihte saat 22.00'de sahnelenir. Bir Delinin Hatıra Defteri'nden önce çocuk oyunu başlar. Bu oyun, her gün saat 18.30 ve 21.30'da sahnelenir.[13]

Görülüyor ki Konya Şehir Tiyatrosu bir süre sonra yetişkinlere yönelmiştir. Tek kişilik bir oyunla da ilk adımını atmıştır. Bu konuda daha alınacak çok mesafe vardır. Salim Koçak'ın şu sözleri, tiyatronun gelecekteki niyet ve amaçlarını göstermesi bakımından ilgi çekicidir:

"Şunu özellikle ve sevinerek belirtmek isterim ki Konya'mız; yerleşik bir tiyatro topluluğuna sahip olmak yolunda önemli mesafeler almış bulunmaktadır. Kurmuş olduğumuz Konya Şehir Tiyatrosu 3 Temmuzda başlattığı çocuk oyunlarından sonra yetişkinlere yönelik çalışmalarını da yoğunlaştırmış, söz konusu oyunların da perdelerini açma merhalesine ulaşmıştır. Sanıyor ve ümit ediyoruz ki önümüzdeki bir – iki ay sonrasından itibaren hemşehrilerimizin de – haftanın belli gün ve saatlerinde gidebilecekleri – bir tiyatroları olacaktır."[14]

Ömer Kaan Bozkır'ın oynadığı Bir Delinin Hatıra Defteri'nin ardından, İsmail Ergi'nin yazdığı ve Mevlânâ ile babası Bahaeddin Veled'in Horasan'dan kalkıp Konya'ya yerleşmesini konu edinen Horasan'dan Konya'ya adlı oyunun hazırlıkları başlar. Konya'ya özgü şartlar oyunların dönüşümlü olarak sahneye konulmasını gerektirir.[15]

Fuar mevsiminin bitmesiyle birlikte Konya Şehir Tiyatrosu 3 Kasım 1982 Çarşamba gününden itibaren Mümtaz Koru İlkokulu Salonu'na geçer. Daha önce de bahsettiğimiz prosedür işler. Millî Eğitim Müdürlüğünce okullara tavsiye edilen Ne Ekersen Onu Biçersin'i oynayan Konya Şehir Tiyatrosu, aslında Kültür ve Turizm Bakanlığınca da başarılı bulunmuştur. Bunu Bakanlığın özel tiyatrolara yönelik yaptığı değerlendirmelerden anlıyoruz. O yıl, Bakanlık, başarılı bulduğu sekiz özel tiyatroya yaklaşık olarak on sekiz milyon lira para yardımında bulunmuştur. Yardım yaptığı topluluklar arasında bir buçuk milyon lira ile Konya Şehir Tiyatrosu da yer almıştır. Bu olay, şehirde gurur ve sevinçle karşılanmıştır.

Tiyatronun idarî sorumlusu Remzi Uyarel'in verdiği bilgiye göre Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı Değerlendirme Kurulu, kendilerine başvuran 21 özel tiyatrodan 8'ine yardımda bulunmayı kararlaştırmıştır. Üç büyük şehirdeki tiyatroların dışında yardım alan tek tiyatro ise Konya Şehir Tiyatrosu olmuştur. Konya Şehir Tiyatrosu mensupları bunun ne anlama geldiğinin bilincindedirler. Devletin uzanan yardım elinden sonra onlar, Konya'da yerleşik bir tiyatronun varlığı yakındır diye düşünmeye başlarlar. Hiç şüphe yok ki, tiyatronun bu noktaya gelmesinde Vali ve Belediye Başkanı Lütfi Tuncel'in de katkısı vardır. Zira o, Kültür ve Turizm Bakanlığı Müsteşarı Kemal Gökçe'ye, Konya Şehir Tiyatrosu hakkında son derece olumlu bilgiler vermiştir.[16]

Konya Şehir Tiyatrosu yetişkinlere yönelik oyun hazırlıklarını sürdürürken bir yandan da biri lise ve dengi okul öğrencileri, diğeri de ilkokullar olmak üzere iki yazı yarışması açar. İlkokul öğrencileri arasındaki yarışmanın konusu "Tiyatrodan ne anlıyorsunuz?" olup yarışmaya katılma süresi 15 Şubat 1983 tarihi olarak tespit edilmiştir. Yarışmaya bu tarihten sonra katılmak, söz konusu değildir.

Lise ve dengi okul öğrencileri arasındaki yarışmanın konusu ise "Türk Tiyatrosu Nasıl Olmalıdır?" Bu yarışmaya katılmak isteyenler için en son tarih, 28 Şubat 1983'tür. Sonuçların açıklanması ayrı ayrı düzenlenecek ödül töreniyle ve yarışmalara katılma süresinin dolmasını takip eden 15 gün içinde Mevlânâ Tetkikler Enstitüsü Konferans Salonu'nda yapılacak ve ilk 'on'a giren öğrencilere çeşitli para ve kitap ödülleri verilecektir.

Yarışmanın düzenlenebilmesi için gerekli izin alınmış ve katılma şartlarını içeren yazı, bütün okullara gönderilmiştir.(17)

Konya Şehir Tiyatrosu, Ne Ekersen Onu Biçersin'den sonra bir başka çocuk oyunu sahneler. Bu, Arkadaşım Eşek adlı oyundur. Bu arada büyüklere yönelik de bir oyun hazırlanmış ve Bir Yıldız Doğuyor oyunu oynanmıştır. Bir Yıldız Doğuyor; yazarı, yönetmeni ve oyuncularıyla her bakımdan Konya Şehir Tiyatrosu mensuplarının eseridir.(18)

1983 yılında Konya Şehir Tiyatrosu Fuar'da yine oyunlar sergilemiştir. Bu oyunları gidip izleyen Ahmet Ekmekçi'ye göre Konya Şehir Tiyatrosu bir hayli başarılıdır ve oldukça ilerleme kaydetmiştir. Ayrıca Kültür ve Turizm Bakanlığının bir yıl önceki yardımının da etkisi gözlenmektedir. Ahmet Ekmekçi, tiyatronun hem başka alanlardaki gelişmesinden, hem de oyun ve oyunculara yönelik gözlemlerinden bahsettiği yazısında şunları söylemektedir:

"Geçen yıl, tribünlü alanın mütevazı düzenlenişine karşılık bu defa küçük de olsa başlı başına bir Açık Hava Tiyatrosu'yla karşılaştık. Öğrendik ki yeni yerini tiyatro bütünüyle kendi imkânlarını seferber ederek düzenlemiş yarım milyon liraya yaklaşan masraf ancak boşa gitmemiş ve ortaya sevimli bir açık hava tiyatrosu kurulmuş. Kültür Bakanlığının geçen yıl tiyatroya yapmış olduğu yardımın etkisini görmemek mümkün değil. Artık anlaşılmaktadır ki KŞT; kökleşmiş bir kuruluş haline gelmiştir."(19)

Ahmet Ekmekçi oyun ve oyuncuları da şöyle değerlendirir:

" İki oyun sergileniyor: 'Arkadaşım Eşek' adlı çocuk oyunu ile 'Bir Yıldız Doğuyor' adlı büyüklere yönelik oyun. Çocuk oyununda ilk dikkati çeken şey, hayvan kostümleri. Kostüm deyip geçmeyin. Tiyatronun en önemli unsurlarından biridir. 'Arkadaşım Eşek'in kostümleri ise birer harika. Oyunu oyuncuların değil gerçek hayvanların oynadığını sanabilirsiniz. Çocuklara dostluğu arkadaşlığı ve kardeşliği öğütleyen oyun, sahneye konuşu bakımından da oldukça başarılı. Müzikte ise Barış Manço'nun aynı adlı şarkısı kullanılmakta. Oyunun sunuculuğunu yapan ve tavşancı rolünde görev alan sekiz yaşındaki küçük oyuncu Gökçe Kalaycı ile tilki rolündeki Gündoğan Akın ve eşek rolündeki Adnan Bey adlı oyuncular özellikle dikkati çekiyor. Her velinin çocuğuna mutlaka seyrettirmesi gereken bir oyun.

'Bir Yıldız Doğuyor'a gelince:

Ülkemizdeki birtakım sözümüz ona, sanatçıların, sanatçı (!) oluş biçimlerini sergileyip eleştiren oyun, bin mesaj taşıyor olmakla birlikte bize, biraz daha çalışılması gerekirmiş gibi geldi. Oyunun esprisi, jest mimik ve hareketler açısından mükemmel olmakla birlikte sahne trafiğinin biraz daha disipline edilmesi daha iyi bir sonuç verebilirdi.

Oyunculardan birinin seyircilerin arasına bir seyirciymiş gibi oturtularak sahnedeki oyuncularla diyaloga sokulması ise oyuna ayrı bir özellik katıyor. Diğer oyuncuların da zaman zaman sahne dibine inmeleri ise oyunun sahneye konuluşunda geleneksel orta oyunumuzdan yararlanıldığını işaret etmekte. Oyun topladığı ilgiyi hak ediyor" (Ekmekçi 1983-1/7).

Konya Şehir Tiyatrosu sahibi, yönetmeni, kurucusu Salim Koçak'ın askerlik görevini yaptığı halde tiyatronun boş durmayıp ortaya iki oyunla çıkması her türlü takdirin üzerindedir.

Konya Şehir Tiyatrosu, oynadığı bu dört oyundan sonra bu kez de Koç Köroğlu ile seyirci karşısına çıkmak ister. Koç Köroğlu, 5, 6, 7 Ocak 1985 tarihlerinde seyircisinin takdirine sunulmuş ve başarılı bir oynanıştan sonra kendisini beğendirmiştir. Hatta bu başarı söylenildiğine göre umulanın, beklenenin de üstünde olmuştur. Bir tiyatronun yetkilileri bir yandan bunlara sevinirken,

öbür yandan da bürokrasiyle uğraşmak zorunda kalmışlardır. Salim Koçak, tiyatroyla ilgili bundan sonraki gelişmeleri şöyle anlatır:

"Bir özel tiyatronun bünyesinde toplanan on kişilik bir üniversiteliler grubu Selim Milâs müstear ismiyle oyunun yazarı ve sahneye koyucusu bendenizin yönetiminde son derece başarılı bir oyun sergilemişler ve başarılarının daha da büyüklerini vaat etmişlerdi. Oysa oyuncuların altısı ilk defa sahneye çıkıyorlar ve ilk defa seyirciyle yüz yüze geliyorlardı. Öyleyse bu gençlerden daha pek çok şey beklemek herkesin hakkıydı.

Hakkıydı ama arada ne olmuştu da oyunu o günlerden bir daha sergileyememişlerdi?.. Aradan geçen 35 günlük sürede oyunlar neden devam ettirilmemişti? Neden, 'Oyunlarınız tekrar ne zaman başlıyor?' soruları cevapsız kalmıştı. Böylesine başarıya ulaşan ve A' dan Z'ye Konya'nın malı olan bir topluluk daha ne bekliyordu? Oyun iyi, oyuncular iyi, seyirci iyiydi. Öyleyse?

Bütün bu sorular sorulurken KŞT bir dramı yaşıyordu. Bütün mensupları başları iki ellerinin arasında ne yapacaklarını düşünürken yine de boş durmuyorlar ve ortaya çıkan engelin nasıl olsa aşılacağı ümidiyle 'Yaşasın Arkadaşlık' adlı çocuk oyunlarını hazırlıyorlardı. Arzu ediyorlardı ki bir taraftan büyüklere yönelik oyunlarını oynarken diğer taraftan da çocuklara hizmet götürmeye başlayabilsinler."(20)

Salim Koçak tam bir ay beş günlük bir zaman dilimini oyuncu gençleri teselli ederek, ve çocuk oyunlarını hazırlayarak geçirir. Oyuncuların bozulan morallerini düzeltmek, kırılan heveslerini gidermek için uğraşır. Ama beklemek zorunda kaldıkları da bir gerçektir. Peki, neden beklemek zorunda bırakılmışlardır? Sonuç almakta neden gecikilmiştir? Baştan ümit verilmiş, her aşamada takdir edilmişlerdir. Fakat çok geçmeden Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü'nün salonla ilgili şaşırtıcı cevabı gelmiştir.

Öte yandan Konya Valisi, içinde bulunulan yılın Dünya Gençlik Yılı olması sebebiyle Ankara'nın cevabını beklemeden salonu sadece üç gün oynanmak üzere, Konya Şehir Tiyatrosu'na tahsisini sağlamış ve Konya Şehir Tiyatrosu da bundan sonrası için Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü'nün cevabını beklemek zorunda kalmıştır. Bu bekleme dönemi tam 35 gün sürmüş ve her türlü hazırlığın tamamlandığı bir sırada anlaşılmaz bir tutumla karşılaşılmıştır. Bunu Salim Koçak'tan dinleyelim:

" Oyunun metni dramaturji kurulundan olumlu rapor almış; salon konusu yönetim kurulundan geçmiş, oynama tarihlerimiz verilmiş ve biz de bugün üzerine 15 Şubat olan bugünkü akşam, saat 20.00'de oyunumuzu oynamak üzere hazırlıklara başlamıştık ki konuyla ilgili yazının Kültür Müdürlüğüne ulaşmadığını görünce telefonla soralım dedik!"(21)

Salim Koçak, Devlet Tiyatroları Genel Müdürü Turgut Özakman'dan salonun verilmemesi yönünde çıkan kararı öğrenir ve üzülür. Üzüntüsü iki türlü olur. İlki bu kararın Genel Müdür'ün iki dudağına bağlı olmasıdır; diğeri de bir buçuk aydır bu konunun sürüncemede kalmasıdır. Salonun verilmemesinden çok, Genel Müdürlüğün bu 'iş'de sergilediği tutum kendilerini etkiler. Salonun Konya Şehir Tiyatrosuna verilmemesi olsa olsa Genel Müdürlüğün bir tasarrufu diye yorumlanabilir. Ama asla adil bir tasarrufu sayılamaz. Zira Gençlik Tiyatrosu salondan yararlanmakta ve ayrıca burada folklor çalışmaları da yapılmaktadır. Devlet Tiyatrolarının diğer tiyatroları desteklemesi böyle olmamalıdır. Karar gerek dramaturglardan ve gerekse yönetim kurulundan olumlu geçtiği halde, Genel Müdür'ün takdir hakkına kalmamalıydı diye düşünür. Genel Müdür'ün takdiriyle olacak bir iş için bu kadar zaman kaybına da gerek yoktur. Tam Konya Şehir Tiyatrosunun halka açık oyun oynaması engellenmiştir kanaatine varmışken, yardımlarına Selçuk Üniversitesi koşmuştur. Salim Koçak, Selçuk Üniversitesinin sağladığı imkânı değerlendireceklerini şöyle belirtir:

"Çok şükür ki oyunlarımız üniversitemizin gösterdiği yakın ilgi ve anlayış sayesinde, sadece öğrencilere olmak üzere Eğitim Fakültesi salonunda sürdürülecektir. Bize sahip çıkan üniversite yetkililerine Konya adına minnet ve şükranlarımızı sunmak isteriz. Bu milletin sanatçı ve idealist gençlerine açık kapıların da bulunduğu böylece bir defa daha görülmüştür (Koçak 1985, 13153-1/7)."

Konya Şehir Tiyatrosu yöneticisi Salim Koçak ve arkadaşları, salon konusunda sergilediği tutum sebebiyle Devlet Tiyatroları Genel Müdürü'ne bir telgraf göndererek kendisini protesto ederler. Genel

Müdür Turgut Özakman'a çektikleri telgrafın metni şöyledir:

"Geçen yılın son günlerinde yaptığımız salonla ilgili başvurumuzdan bu yana tarafınızdan sergilene gelen tutumu anlamak mümkün olmamıştır. Dramaturji ve yönetim kurullarından geçip, oynama tarihlerimizin bile verilmiş olmasından sonra karşılaştığımız olumsuz karar hepimizi üzüntüye boğmuştur. Verilmeyişini değil sergilenen tutumu proteste eder, desteklenmemizi değil, bir daha kösteklenmememizi rica eder, saygılar sunarız."(22)

Konya Şehir Tiyatrosu, Koç Köroğlu'yu üniversitenin Erol Güngör Salonu'nda oynamayı kararlaştırır... Ama Devlet Tiyatrosunun salonundaki imkân orada yoktur. Yine Koç Köroğlu, Konya Ceza ve Tutukevi'nde oynanır. Oyun, 700'e yakın tutuklu ve hükümlü tarafından izlenmiştir. Tutuklu ve hükümlüler unutamayacakları bir gün geçirdiklerini söylerler. Ayrıca tiyatronun yönetmeni, oyuncuları, Cezaevi Savcısı ve Cezaevi Müdürü ile birlikte orada yemek yemişlerdir.(23)

Konya Şehir Tiyatrosu'nun üniversite öğrencilerine 23 – 24 Şubat 1985 tarihlerinde oyununu sergilediğini belirtelim. Erol Güngör Salonu'ndaki bu temsil, 1985 yılının "Gençlik Yılı" olmasıyla daha da bir anlam kazanmıştır. (24)Aslında Koç Köroğlu daha ilk oynandığı zaman beğenilmiştir.(25) Ayrıca olumlu eleştiriler de almıştır. Onun 5 Ocak 1985 tarihindeki temsiline ilişkin izlenimlerine yer veren yazar Vahdi Tansel şöyle demektedir:

" Önceki gün, Konya Şehir Tiyatrosunun Koç Köroğlu adlı oyununun galasında idik . Ve gördük ki gerçekten 'muhteşem' denilebilecek bir oyun karşısındayız. Metin sağlam, dramatik unsur tutarlı, üslup zaman ve mekâna uygun, dekor, kostüm ve aksesuarlar zengin yeniliklerle dolu bir sahneye koyuş anlayışı, son derece başarılı profesyonel oyuncular ve nihayet Salim Koçak! (...) Kısacası, gidip oyunu mutlaka seyrediniz. Hem o ünlü Köroğlu destanımızın sahnede tekrar canlandığını görecek ve bu vesile ile millî duygular içinde yüzecek, hem de bir tiyatro olayı karşısında bulunduğunuzu göreceksiniz."(26)

Vahdi Tansel, övgüyle söz ettiği oyunla ve Konya Şehir Tiyatrosu'yla ilgili olumlu değerlendirmelerin yanında bazı uyarılarda da bulunmaktadır. Ona göre Salim Koçak ve arkadaşları bütün yeteneklerini halkın hizmetine sunmuşlardır. Şimdiden sonra yapılacak şey, onların işlerini kolaylaştırmaktır. Bu görev, herkese düşmektedir. Valiliğin desteğinin yanında öteki eğitim kurumlarının, özellikle İl Kültür Müdürlüğünün de desteğine ihtiyaç vardır. Gerçi söz konusu özel bir tiyatrodur ama sonuçta bundan Konyalılar yararlanmaktadır.

Koç Köroğlu'nu ilk seyredenlerden birisi de M. Necati Büyükkalkan'dır. Onun izlenimleri de son derece olumludur. Hatta Salim Koçak'ın askerlik görevini yaptıktan sonra ve çok kısa bir sürede bu oyunu hazırladığını bildirmektedir. O da Konya Şehir Tiyatrosu'ndaki gelişmeyi takdir etmekte; oyunu ve oyuncuları başarılı bulmaktadır:

"Oyunculardan Bolu Beyini oynayan Behçet Dündar'ı eski oyunlarından tanırım. Köroğlu'nu canlandıran Halil İbrahim Yıldırım'la şahsen tanışırım. Kendisinin gazetenizde arada bir karikatürleri çıkar. Karikatüristtir, ressamdır, hem de KŞT'nin bürosuna uğradığım bir gün (oyunun hazırlandığı günlerde) paylaşılmış rollerin bulunduğu yazı tahtasında Köroğlu'nun karşısında Halil İbrahim adını görünce bayağı düşünmüştüm acaba?... diye... Çünkü; eski sezondaki oyunlarda rol almamıştı. Oyunu seyredince yersiz olarak kuşkulandığımı anladım. Çok başarılıydı zira.

Tüm oyuncuların kendilerine düşeni yaptıklarına inanıyoruz. Başarıları inkâr edilemez. Bununla beraber başarısının ölçüsünün sonsuz olduğunun unutulmaması gerektiğinin bilinmesi gerekir.

Dekor iyiydi, seyirci iyiydi, oyun iyiydi.

Tam saatinde başlayıp dekor değiştirme ve aralarla beraber iki saat beş dakika süren oyunun sıkılmadan seyredilmesi başarının kanıtıdır."(27)

Gel gelelim böylesine beğenilen oyunun cezaevindeki oynanışı bizce önemlidir. Bu ilgi çekici girişimi ve serüveni Salim Koçak şöyle hikâye etmektedir:

"Cezaevinin salonu var, sahnesi vardı. Altı yüze yakın da mahkûmu. O halde neden bir oyun da oradakilere oynamayalım dedik ve başvurumuzu yaptık. Ücretsiz oynayacaktık. Buna rağmen, 'Acaba izin verirler mi?' demekten kendimizi alamıyorduk.Başımıza gelen onca zorluklardan

sonra yoğurdu bile üfleyerek yemeğe başlamıştık. Düşünebiliyor musunuz: Ücretsiz oyun oynama konusunda bile güçlüklerle karşılaşmaktan korkuyorduk. Ne yazık ki memleketimizin hali buydu. Ancak, hiç de korktuğumuz başımıza gelmedi ve yetkililer müracaatımızı sevinç ve memnuniyetle kabul ettiler.

Her neyse, sahnemizi kurup hazırlıklarımızı bitirdik. Cezaevi sakinleri önce bayanlar olmak üzere grup grup gelmeye ve yerlerini almaya başladılar. Salon tıklım tıklım dolmuştu. Onca cezaevi sakinine tiyatro götürmenin,hiç şüphesiz farklı bir anlamı ve hazzı vardı. Bunu bütün iliklerimizde duyuyorduk. Dört duvar arasındaki vatandaşlarımızı birkaç saat da olsa oyalayabilmenin ve onlara,unutulmamış olmalarını hissettirmenin mutluluğunu tadıyorduk. Kimisinin tahliyesi yaklaşmış, gözleri ışıl ışıl sevinç dolu. Kimisinin ise önünde uzun yıllar..."(28)

Öte yandan Koç Köroğlu'nun başına daha başka şanssızlıklar da gelir. 1985 yılının Ocak ayı başında şehrin seçkin davetlilerin önünde temsil edilen ve üç gece büyük bir ilgiyle izlenilen Koç Köroğlu, bu kez orta dereceli okulların öğrencilerine gösterilmesine izin verilmez. Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğünün Dramaturji Kurulu tarafından olumlu raporu bulunan bu oyun için, Salim Koçak, o zamanki adıyla Millî Eğitim Gençlik ve Spor Müdürlüğüne başvurur. Oyunun metninin incelenmesinden sonra, eser, sakıncalı görülüp reddedilir. Konya'da tiyatro etkinliklerini sürdürme çabasında olan Şehir Tiyatrosu için böyle bir karar, çok ağır bir darbe olur. Bu durum sanat ve kültür çevrelerinde bir hayli yadırganmıştır.

Millî Eğitim Gençlik ve Spor Müdürlüğü, basında çıkan tartışmalar üzerine oyunun, orta dereceli okullarda sergilenmesini istememesinin sebeplerini açıklar. Bunun beş maddelik bir gerekçeye dayandırıldığını görüyoruz. Koç Köroğlu'nu, Millî Eğitim Gençlik ve Spor Müdürlüğü, İmam Hatip Lisesi öğretmenlerinden oluşan bir komisyona incelettirmiş ve komisyon da aşağıdaki gerekçelerle, eserin, orta dereceli okullarda gösterilmesine izin vermemiştir:

1–Öğrencileri tesir altına alacak şiddet sahnelerin çokça bulunması.

2-Olaydaki geçişlerin çok hızlı olup, konunun ortaokul öğrencisi tarafından zor kavranılması.

Seviyenin üstünde olması.

3- Edebî eserlerdeki üslûp, dil ve anlatım özelliklerinin bulunmaması.

4-Bakanlıkça yayınlanan bir eser olmayışı, eserin yazarının bilinmemesi.

5- Öğrencilere dünyayı, hayatı sevdirecek telkinlerin bulunmayışı(29)

Salim Koçak bu gerekçeleri öğrendikten sonra yazdığı bir yazıda her bir maddeye ilişkin itirazlarını sıralar. Ona göre eserde şiddet sahneleri bulunmamaktadır. Bolu Beyinin , Köroğlu'nun babası olan Koca Yusuf'un gözlerini haksız yere millemesi,Köroğlu'nun en sevdiği yiğit olan Ayvaz'ın öldürülmesi ve Köroğlu'nun da Bolu Beyi'ni haklaması gibi olaylar vakanın bir parçasıdır. Oyunda haksızlığın bir gün mutlaka cezasız kalamayacağı düşüncesi telkin edilmektedir. Amaç asla şiddeti övmek ve şiddeti gözler önüne sermek değildir. Köroğlu gibi bir millî destan yiğitlik, kahramanlık, yücelik duygularıyla örülüdür. Buradaki öldürmek ya da yaralamak gibi olayları şiddetin övgüsü yapılıyor gibi değerlendirilemez. Eğer böyle düşünürsek, o zaman Millî Mücadele kahramanlıklarını anlatmakta zorlanırız.

Salim Koçak, ikinci dereceye de bir anlam veremez. Öğrencilerin eseri kavrayamayacakları görüşü, kabullenilecek bir görüş değildir. Ayrıca tiyatro bilgisi ve görgüsü ile donanımlı insanlar böyle bir gerekçeyi öne süremezler, sürmemelidirler. Komisyon üyeleri bu yönde donanımlı kişiler değildir. Kaldı ki onun başvurusunda sadece ortaokul öğrencileri değil, lise ve dengi okul öğrencilerine de gösterilmesi yer almaktadır. Bunun da dikkate alınmadığı görülmektedir.

Salim Koçak'ın üçüncü itiraz noktasına yönelik de eleştirileri vardır. Ona göre metnin edebî değerinin, dil ve anlatım özelliklerinin olmaması ya da zayıflığı söz konusu değildir. Ayrıca kendisi Beyinin Hürriyeti adlı bir eserin sahibidir. Bu eser ise Talim Terbiye Kurulunun onayladığı ve okullara, kütüphanelere tavsiye ettiği bir eserdir. Üslubu bulunmayan, anlatımı zayıf bir yazarın elinden çıkan bir eseri, okullara, öğrencilere ve kütüphanelere tavsiye edilmesi düşünülemez. Kaldı ki Salim Koçak'ın Millî Kültür, Türk Edebiyatı, Yeni Nesil, Tercüman, Defne, Son Havadis gibi süreli yayınlarda yayınlanmış birçok

yazısının olduğu bilinmektedir. Yani kalemi ilk kez eline almış bir yazar gibi görülmemeli ve değerlendirilmemelidir. Üstelik Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğünün Dramaturji Kurulu'nun da bu esere oynanması için onay verdiği unutulmamalıdır.

Eserin yazarının belli olmaması ve Bakanlıkça yayınlanmaması da sağlam bir gerekçe oluşturmaz. Zira öğrencilere oynanması uygun görülen her eserin Bakanlıkça yayınlanması şart değildir. Koç Köroğlu'nun yazarının kim olduğunu ise duymayan kalmamıştır. Komisyon üyelerinin bilmemesi son derece üzücüdür. Kısaca Salim Koçak bu itirazı da inandırıcı bulmaz.

"Öğrencilere dünyayı, hayatı sevdirecek telkinlerin bulunmayı" ise, yazarla, edebî eserlerle ilgili yanlış kanaatlerden kaynaklanmaktadır. Zira bir yazarın, bir eserin böyle bir görevi ve işlevi olamaz. Eserlerin böyle bir mecburiyeti yoktur. Bir milletin geçmişini, manevî değerlerini, yiğitlik ve kahramanlığını işleyen eserler aksine övgüye lâyıktır. Bir milletin destansı olaylarını anlatmak, bunları yeni yetişen gençlere, çocuklarımıza tiyatro yoluyla da olsa duyurmak, eleştirilecek bir husus olamaz.

Salim Koçak, Millî Eğitim Gençlik ve Spor Müdürlüğü'nün bu gerekçelerini son derece tutarsız, akıl dışı ve uydurma bulmuştur. Millî ve manevî değerlerin sahneye aktarılması ya da taşınmasına karşı çıkılmasını anlamakta güçlük çeker. Komisyonun takdir yetkisini yerinde kullanmadığını, sudan sebeplerle oyununu reddettiklerini düşünür.(30)

Bu olay yerel basında tepkilere yol açmıştır. Daha önce Valinin ve diğer yetkililerin seyrettikleri bir oyuna ilişkin böyle bir karar alınması, aydınlarda şaşkınlık yaratır. Salim Koçak'ın kurduğu Şehir Tiyatrosu ile ilgili girişimleri sevinç, hararet ve takdirle karşılamış olan Adil Gücüyener(31), daha sonra aynı oyunun orta dereceli okul öğrencilerine gösterilemeyeceğini öğrenince; " Korktuğumuz başımıza geldi" demekten kendini alamaz. Onun yaşatmaya çalıştığı Şehir Tiyatrosunun, "örnek olabilecek bir kültür faaliyeti" yaptığını söyler. Kimseden ihsan istemeden, cesaretle yola koyulduğundan söz eder. Ne yazık ki bu olumlu girişimin, kıskançlık duygularıyla ve bürokrasi çarkıyla önü kesilmek istenmektedir. Oysa bu idealist gençlerin desteklenmesi gerekmektedir. Salim Koçak'ın ve arkadaşlarının böyle yanlış,kısır bir anlayışın kurbanı olmalarını içine sindiremez.(32)

Görülüyor ki Konya Şehir Tiyatrosu bir ara kendinden çok bahsettirmiş bir tiyatrodur. Ne var ki işleri giderek sarpa sarmıştır. Yerel idarenin ve basının desteğini arkasına almış bir tiyatrodur. Fakat iş sadece bunlarla bitmemektedir. Bürokrasiyi ve daha başka zorlukları da aşmak gerekmektedir. Bu engeller, kendilerini giderek tiyatrodan soğutmuş ve tiyatro hizmetini, daha sonraki yıllara taşıyamamıştır. Gene de onun için, Konya'da kurulmuş olan yerel tiyatroların en etkililerinden biridir diyebiliriz.

NOTLAR

1- Salim Koçak, "Dünya Tiyatro Günü", *Yeni Konya*, S. 12266, 29 Mart 1982, s. 1/5

2- "Yeni Kurulan Şehir Tiyatrosu Hazırlıklarını Sıkı Şekilde Sürdürüyor", *Yeni Konya*, S. 12319, 29 Mayıs 1982, s. 1/2

3- "Kurucu Salim Koçak Açıkladı: Konya Şehir Tiyatrosu Haziran Ayı Sonunda Fuarda Perde Açacak", *Türkiye'de Yarın*, S. 3903, 26 Mayıs 1982, s. 1/5

4- Enver Şevki Botsalı, "Kurulmakta Olan Tiyatro", *Yeni Konya*, S. 12300, 7 Mayıs 1982, s. 1

5- "Şehir Tiyatrosu Oyuncuları Gazetemizi Ziyaret Ettiler", *Yeni Konya*, S. 12357, 14 Temmuz 1982 , s. 2/7

6 - "Koya Şehri Tiyatrosu Haftada Beş Kez Sahneye Çıkacak", *Yeni Konya*, S. 12357, 14 Temmuz 1982, s. 2/7

7 - Salim Koçak, " Konya Şehri Tiyatrosunun İlk Günleri I", *Yeni Konya*, S. 12357, 14 Temmuz 1982, s. 1/7

8 - Salim Koçak, "Konya Şehir Tiyatrosunun İlk Günleri II", *Yeni Konya*, S. 12358, 15 Temmuz 1982, s. 1/5

9 - Salim Koçak, "Konya Tiyatrosunun İlk Günleri III", *Yeni Konya*, S. 12359, 16 Temmuz 1982, s. 1/7

10 - Salim Koçak, "Konya Şehir Tiyatrosunun İlk Günleri IV", *Yeni Konya*, S. 12362, 20 Temmuz 1982, s. 1/2

11 - N. Necati Büyükkalkan, "K.Ş.T. Büyüyor", *Yeni Konya*, S. 12391, 26 Ağustos 1982, as. 1/2

12 - "Konya Şehir Tiyatrosu Perdelerini Açıyor", *Yeni Meram*, S. 11300, 2 Kasım 1982, s. 1

13 - "Konya Şehir Tiyatrosu Bir Delinin Hatıra Defteri Oyununa Başladı", *Yeni Konya*, S 12393, 28 Ağustos 1982, s. 1/2

14 - Salim Koçak, "Merhaba!", Yeni Konya, S. 12438, 25 Ekim 1982, s. 1/7

15 - "Konya Şehir Tiyatrosu Yetişkinler İçin Hazırlık Yapıyor", *Yeni Konya*, S. 12461, 20 Kasım 1982, s. 1/2

16 - Şehir Tiyatrosu Devletten 1.5 Milyon Lira Yardım Alıyor", *Yeni Meram*, S. 11330, 8 Aralık 1982, s. 1/5

17 - "Şehir Tiyatrosu Yazı Yarışması Açtı", *Türkiye'de Yarın*, S. 4099, 21 Ocak 1983, s. 1

18 - "Konya Şehir Tiyatrosu 'Arkadaşım Eşek'i Oynuyor", *Yeni Meram*, S. [Bu tarihlerde gazetede sayı bulunmamaktadır.], 16 Ağustos 1983, s. 1

19 - "Konya Şehir Tiyatrosunun Yeni Başarısı ". *Yeni Konya*, Ağustos 1983, s. 1/7

20 - Salim Koçak, "Konya Şehir Tiyatrosunun Başına Gelenler", *Yeni Konya*, S. 13151, 13 Şubat 1985, s. 1/7

21 - Salim Koçak, "Konya Şehir Tiyatrosunun Başına Gelenler", *Yeni Konya*, S. 13153, 15 Şubat 1985, s. 1/7

22 - Konya Şehir Tiyatrosu Devlet Tiyatrolarını Protesto Etti", *Yeni Konya*, S. 13154, 16 Şubat 1985, s. 1

23 - "Şehir Tiyatrosu Cezaevinde Alkışlandı", *Yeni Meram*, 19 Şubat 1985, s. 1

24 - Koç Köroğlu Üniversiteliler İçin Oynayacak", *Türkiye'de Yarın*, S. 4731, 23 Şubat 1985, s. 1

25 - "Koç Köroğlu Adlı Oyun Beğeni Kazandı", *Yeni Konya*, S. 13119, 8 Ocak 1985, s. 1/7

26 - "Konya'da Tiyatro Olayı", *Yeni Konya*, S. 13119, 8 Ocak 1985, s. 1/7

27 - M. Necati Büyükkalkan, "Koç Köroğlu- KŞT'de", *Yeni Konya*, S. 13123, 12 Ocak 1985, s. 2

28 - Salim Koçak, "Cezaevinde Koç Köroğlu", *Yeni Konya*, S. 13156, 19 Şubat 1985, s. 1/7

29 - "Koç Köroğlu'na Yazarı Bilinmiyor Diye İzin Verilmemiş", *Yeni Konya*, S. 13159, 22 Şubat 1985, s. 1

30 - Salim Koçak, "Millî Eğitim'in Gerekçeleri", *Yeni Konya*, S. 13161, 25 Şubat 1985, s. 1/7

31 - Bkz: Adil "Konya Şehir Tiyatrosu", *Yeni Konya*, S. 13120, 9 Ocak 1985, s. 1/7; Adil, "Konya Şehir Tiyatrosu", *Yeni Konya*, S. 13121, 10 Ocak 1985, s. 1/7,

32 - Adil, "Korktuğumuz Başımıza Geldi", *Yeni Konya*, S. 13155, 18 Şubat 1985, s. 1/7

Resim: 1 Selçuklu Belediyesi Amblemi

Resim: 2 Meram Belediyesi Amblemi

Resim: 3 Karatay Belediyesi Amblemi

KONYA MERKEZ İLÇE BELEDİYELERİ AMBLEMLERİ

*Mehmet BÜYÜKÇANGA**

ÖZET

Anadolu Selçuklu Devleti'nin uzun yıllar Başkentliğini yapmış olan ve devrinin önemli bilim, kültür merkezlerinin başında yer alan Konya, bugün de önemini korumaktadır.

20/06/1987 tarih ve 3399 Sayılı Kanunla il merkezinde Karatay, Selçuklu, Meram adlarıyla üç ilçe ve bu ilçelerin merkezlerinde aynı adlarla üç belediye kurulmuştur. Belediye sınırları içinde birden fazla ilçesi bulunan Konya Belediyesi hakkında 3030 sayılı Kanun hükümleri uygulanmaktadır. Konya Belediyesi İsmi de "Konya Büyükşehir Belediyesi" ne dönüşmüştür.

Amblem, belediye hizmetlerinin tanıtımında önemli rol oynayan bir unsurdur. Konya Selçuklu Belediyesi, amblemini Türkiye çapında bir yarışma açarak belirlemiştir.

Meram ve Karatay Belediye başkanları da amblemlerini, Selçuklu Belediye Başkanlığının açtığı yarışmada eseri birinci olan sanatçı Mehmet Büyükçanga'ya yaptırmışlardır.

Anahtar Kelimeler: Amblem, tasarım, logo, estetik, analiz-sentez.

ABTRACT

Konya, was the capital of Anatolian Seljukian State for years and was one of the most important science and cultural center, has keept its importance.

In the city center, three towns, which are named as Karatay, Selçuklu, Meram were founded and in these town centers, three manicipalities with the same name as mentioned above were established

* Yrd. Doç. Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi.

by the issue of 3399 dated 20.06. 1987.

3030 issues required by law is practiced on Konya, which has more than one town in its border.

The name of Konya manicipality was turned into "Konya Great City Municipality", though.

Amblem is one of the means that plays important role in the introduction of the services of the manicipality. Seljukian Municipality of Konya has determined its amblem by arranging a contest on all over Turkey.

The Presidents of Meram, and Karatay Municipalities also have had the artist Mehmet Büyükçanga, whose work came in first in the contest arranged by the precidency of Seljukian Municipality made their amblems.

Key Words: Amblem, design, logo, esthetics, analysis-synthesis.

GİRİŞ

Türk-İslâm tarihi boyunca dünyanın en önemli bilim ve kültür merkezlerinden biri olan Konya, Anadolu Selçuklu Devletinin Başkentliğini yapmıştır. Günümüzde de önemini koruduğundan büyümüş, gelişmiş; Ankara, İstanbul, İzmir gibi Büyükşehir olma hakkını kazanmıştır.

20/06/1987 tarih ve 3399 Sayılı Kanunla Karatay, Selçuklu, Meram adlarıyla üç ilçe ve bu ilçelerin merkezlerinde aynı adlarla üç belediye kurulmuştur.

Belediye sınırları içinde birden fazla ilçesi bulunan Konya Belediyesi hakkında 3030 sayılı kanun hükümleri uygulanır ve Konya belediyesi ismi de "Konya Büyükşehir Belediyesi"ne dönüşür. (Kanun'un tam metni ektedir.)

Karatay, Selçuklu ve Meram Belediye Seçimleri Türkiye düzeyinde yapılacak il genel, mahalli idareler seçimleriyle birlikte yapılır. Yapılan seçimlerde Belediye Başkanları, meclis üyeleri belli olur. Yeni kurulan belediyelerin hiç birisinin de kullanacakları amblemleri yoktur. Bu itibarla yazımıza amblemin tanımı, önemi ve tasarımına ilişkin bilgiler sunarak, başlamanın yararlı olacağı sonucuna varılmıştır.

I. AMBLEM

1- Amblemin tanımı ve önemi:

Amblem, eski Yunanca'da "simge" olarak adlandırılmıştır. Bir nesneyi yada bir kurumu temsil eden harf veya çeşitli işaretlerin görüntüsü olarak tanımlanmıştır. Almanca ve Fransızca'da "Logo", İngilizce'de ise "Logograph" olarak adlandırılmaktadır. (Sözen-Tanyeli, 1986).

Ambleme, "Logo" da denilmektedir. Logo, üç dilde, anlam olarak amblemin karşılığıdır. (Tepecik,2002)

Amblem, herhangi bir kuruluşun, firmanın adını ve özelliğini simgeleyen şekil, harf veya yazı demektir. (Pekmezci 1995. 42).

Amblem, ilgili olduğu yeri, kuruluşu özlü bir biçimde ifade eden bir simgedir.

Amblemler toplumun her tabakasına hitap edebilmelidir. Yani okuma yazması olan, olmayan tüm insanlar yaşlısı, genciyle zaman içinde amblemle bütünleşebilmelidir. Çağdaş kurumlar hizmet üretimlerini, kurum kimliğini oluşturan amblemleri sayesinde hedef kitlelere daha başarılı bir şekilde ulaşabilmektedir. Endüstri mamulleri, Amblemlerin özellikleriyle, ifade güçleriyle güçlenir ve alıcı tarafından bir anlam kazanır (Misman, 1976, 43).

Amblem uzun süreli bir tanıtım aracıdır. Temsil ettiği kuruluş var oldukça amblemde kullanılmaya devam edecektir.

2- Amblem Tasarımı:

Amblemin tasarımından önce, plânlama aşaması önemlidir. Grafik tasarımcı önce kurum hakkında yeterli bilgi toplamalıdır. Böylece değişik literatür etüdü ile çalışmasını çok boyutlu hale getirir (Devir, 1985, 1). Bu bilgiler içerisinde kurumun iş alanı detaylı bir şekilde araştırılmalıdır. Amblem tasarımı yapılacak kurumun kültürel, sosyal ve ekonomik özellikleri iyi araştırılmalıdır. Amblemin "özgün ve kolay algılanabilir olması gerekir (Aslıer, Ankara 1986, 152). "Amblem tasarımında özgünlüğü sağlamak grafik tasarımcısının kurum hakkında topladığı bilgileri iyi ayıklayabilmesine ve en dikkat çekici özelliğin ön plana çıkarabilmesine bağlıdır. (Tepecik, 2002, 63) Amblem, kurumun önemli özelliğini ortaya çıkarabilmelidir. Her türlü malzemeye işlenecek biçimde tasarlanmalıdır. Kullanma alanları da düşünülerek daire, kare yada uygun biçimler göstermelidir. Ok, ince-uzun boyutlar kullanma güçlükleri doğururlar. Kullanıldıkları yerlerde de bütünlüğü bozucu etki yaparlar (Uslay, 1989, 98).

3- Tasarımda Aranılan Özellikler:

Tasarımda aranılan özellikleri dört ana başlık altında toplamak mümkündür. Özgünlük,sadelik, endüstriyel ve ekonomiklik, estetik (Tepecik, 2002, 3).

3.1- Özgünlük

Amblem tasarımında özgünlük, başkasına benzememe anlamına gelir. Amblem yeni bir buluştur. Toplumların kültürel hayatı ve gelenekleri, grafik tasarımcının özgün çalışması için bir ilham kaynağı olabilir. Grafik tasarımcı; kurumun önemli bir özelliğini ortaya çıkarabilmeli, mal ve hizmetin akılda kalıcılığını sağlayabilmeli, hedef, kitleye hitap etmeli, direk kuruluşu hatırlatmalı, başka bir kuruluşun amblemini hatırlatmamalıdır.

3.2- Sadelik

Amblemin lüzumsuz ayrıntılardan temizlenmesi anlamına gelir. Sadeleştirme yapılırken ana temayı görselleştirerek hedef kitleye sunabilmek önemlidir.

3.3- Endüstriyel ve Ekonomik Yönü

Tasarlanan amblemin değişik amaçlar için kullanılacağı düşünülmelidir. Her türlü yüzeye uygulanabilir nitelikte olmalıdır. Ayrıca her türlü malzemeye işenecek biçimde tasarlanmalıdır. Küçülüp büyütüldüğünde özelliğini kaybetmemelidir. Bütünlük özelliği olmalı, çok parçalı olmamalıdır.

3.4- Estetik Özellikler:

Estetik değerler açısından müşterinin dikkatini çekmelidir. Kurumun geleneksel renklerden yola çıkılarak yapılan bir tasarımla, kuruluşun köklerinin geçmişe dayandığı anlatımı verilmiş olur (tepecik, 2002, 65).

4- Amblem Tasarımında Yöntemler:

a) Kurumun ismini oluşturan harfler açısından tasarım.

b) Kurumun iş alanı açısından tasarım.

c) Kurumun ismini aldığı yer, yada şahıs açısından tasarım.

5- Amblem Tasarımında dikkat edilecek hususlar ve teknikler:

a) Amblemler siyah-beyaz, yada az renkli hazırlanmalıdır.

b) Amblemler A4 boyutunda bir kartona 10 cm çapında çizilir. Çini mürekkeple veya siyah guvaşla boyanır. Fotokopi, fotoğrafla 2cm. çapında küçültülür, böylece amblem küçülünce nasıl bir biçim alacağı görülmüş olur.

c) Amblemler direk bilgisayarla da çalışılabilir.

II. KONYA MERKEZ İLÇE BELEDİYE AMBLEMLERİ

Belediyeler amblemlerini, bütün hizmet alanlarında rahat kullanabilmelidir. Yazışma kağıtlarından yaka rozetlerine, çöp kovalarından duvar panolarına kadar bütün hizmet ve tanıtım alanlarında amblemlerini kullanabilmelidir. Amblemler uzun süreli tanıtım aracıdır. Temsil ettiği kuruluş var oldukça amblem de kullanılacaktır. Yapılış tarihleri itibariyle Konya Selçuklu Belediyesi, Meram Belediyesi ve Karatay Belediyesinin amblemlerinin tanıtımları ve özellikleri şöyledir.

1- SELÇUKLU BELEDİYESİ AMBLEMİ

Selçuklu Belediyesi Başkanlığınca, 1990 yılında Türkiye genelinde amatör ve profesyonel bütün sanatçıların katılabileceği "Selçuklu Belediyesi Amblem Yarışması" düzenlenmiştir. Jüri üyeleri (Selçuklu Belediye Başkanı sayın İsmail Öksüzler, Prof. Dr. Yılmaz Önge, Yrd. Doç. Dr. İsmail Öksüz, Emekli Öğretim Üyesi Ressam Erdoğan Munis) yarışmaya katılan 49 adet eseri birinci, ikinci ve üçüncülüğe layık görmemiştir. Daha sonra yarışmanın yeniden açılmasına karar verilmiştir. Bu defa yarışmaya Türkiye'nin dört bir yanından çok sayıda sanatçı katılmıştır. Söz konusu yarışmaya katıldığımız üç eserimizden biri birinci, birisi ikinci diğer birisi de mansiyon kazanmıştır. Birinci gelen

eserimizin Selçuklu Belediyesi Amblemi olarak kabul edildiğini, Selçuklu Belediye Başkanı Sayın İsmail Öksüzler 04.04.1990 tarihinde saat 14:00'te düzenlediği basın toplantısı ile duyurmuştur.

Amblemi hazırlarken Selçuklu Belediyesi'nin ismini aldığı Anadolu Selçuklu Devleti'nin tarihini, kültürünü, sanatını, felsefesini ... inceleme gereğini duyduk. Özellikle Anadolu Selçuklu Devleti'ne Başkentlik yapmış olan Konya'nın tarihi eserlerinden yola çıkarak bazı tesbitlerde bulunduk. Bu tesbitler şekil olarak, renk olarak, sayı olarak, ifade ettiği anlam itibariyle duyulan özlem davete icabet, birlik beraberliğe, ilme hizmet noktasında yoğunlaşmıştır.

Şekil olarak Selçuklular, genellikle yaptıkları çini eserlerde, minyatürlerde, kündekâride, taş işçiliğinde sekiz köşeli yıldızı çok kullanmışlardır. Örneğin Konya Alâeddin Camii (1220) portalinde buluyoruz. (Mûlayim 1982).

Renk olarak Selçuklu çini eserlerinde Turkuvaz, Patlıcan Moru, Lacivert ve kirli beyazın kullanıldığı görülmektedir.

Sayı olarak, Anadolu Selçuklu Döneminden günümüze kadar devam eden Mevlânâ Sema ayinlerinin yedi bölümden oluşması, haftanın yedi günü Belediye hizmetlerinin devam etmesi Dünya'nın yedi kıtadan oluşması vb. gibi.

Günümüzde de görüldüğü üzere o dönemlerden beri suya özlemin kıyafetlerde, duvar süslemelerinde, mimaride, resmi ve hayatı ilgilendiren çeşitli malzemelerde Turkuvaz renginin kullanıldığı dikkat çekmektedir.

Bu da suya olan özlemin bariz belirtisi olarak görülür.

Hz. Mevlânâ'nın "gel" davetine, günümüzde olduğu gibi Anadolu Selçukluları döneminden beri akın akın bu bilim ve kültür başkentine Dünya'nın her yerinden sürekli icabet edilmektedir.

Anadolu Selçuklu Sanatını sembolize ve karakterize eden, yaygın şekilde özellikle mimaride ve çeşitli süslemelerde sıkça kullanılmış olan zincirek desenleri ile birlik beraberlik ifade edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca uçmayı, yükselmeyi ve özgürlüğü ifade eden çeşitli kuş motifleri, özellikle kartalın stilize edildiği görülmektedir.

Bu unsurların analizi ve sentezi yapılarak yukarıda söz konusu edilen Sekizgen yıldız, Merkez ittihaz edilerek yedi köşesi dairesel geçme motifi ile çevrilmiştir. Zincireğin iki ucu yükseltilerek kompozisyon tamamlanmıştır. Şeklin çevresi de dairesel olarak "KONYA SELÇUKLU BELEDİYESİ 1989" ibaresiyle tescil edilmiştir. Böylece ortaya çıkmış olan amblemin merkez sekizgen yıldızı Turkuvaz renge, çevresindeki yedi daireli geçme motifi Lacivert rengindedir.

Amblem zemine göre de renk alabilir.

2- MERAM BELEDİYESİ AMBLEMİ

Meram Belediyesi, Merkez İlçe belediyelerimizden ikinci büyük belediyedir. Meram; yeşiliyle, mesire yerleriyle, şarkıları, türküleriyle tarihe geçmiştir.

Konya'ya gelen ünlü misafirler, beyler, şehzadeler, sultanlar Meram'da ağırlanırlar. Sultan IV. Murat, 1637 Haziranında Konya'ya gelişinde, Meram bağlarında dinlenir. Meram, Konya'nın ve Konyalının akciğeridir. "Türbe-önünde evi, Meram'da bağı olmak" her Konyalının gönlünde yatan bir arzu olmuştur. Böyle önemli özelliklere ve ayrıcalıklara sahip bir belediyeye amblem hazırlamak herhalde kolay bir iş olmasa gerekir. Büyük bir çalışma ve araştırmaya ihtiyaç göstermektedir.

Dönemin Meram Belediye Başkanı Sayın Veysel Candan bizi telefonla arayıp makamına davet etmiştir. "Hocam, sizden Belediyemi temsil edecek bir amblem yapmanızı istirham ediyorum. Malûmunuz, belediyemiz yeni kuruldu", demiştir. Başkanın nasıl bir amblem düşündüğünü, amblemde neler olmasını istediğini sorduğumuzda kendisi, Konya Tarihinden, Meramdan izler taşımasını istediğini ifade etmiştir. Bu görüşmenin akabinde konu ile ilgili araştırmalara başladık. Çeşitli düşüncelerimizi grafik tasarıma döküp, eskizler çizerek, nihayet Meram Belediyesi ismini oluşturan baş harfler (M.B.) in şekillendiği bir kompozisyon ortaya koyduk. Böylelikle yukarıda Amblem tasarım yöntemlerinden a şıkkını uygulamış olduk.

Birçok tasarımlar yaparak, kesik uclarla çalışmalarda bulundum. Görüldüğü gibi "M" ve "B" baş harfleri bir Osmanlı tuğrası şeklini aldı. Gözümüze hoş geldi. Bu iş tamam dedik. Amblemde, Meram'ın yeşilliğini ifade etmek için de yeşil zemin

kullanılmıştır.

Daire içerisine "M" ve "B" harfleri beyaz, zemini, (yeşil Meramı hatırlatması için) yeşile boyanmıştır. Dairenin çevresine "MERAM BELEDİYESİ. KONYA. 1989" yazılmıştır. Konya ile 1989 tarihleri arasında grafiksel üç adet bütün halinde çam çizilmiştir. Yazıların ve reklamların çevresinde ilmi, irfanı ifade eden ikili geçme ile yuvarlak içine alınmıştır.

Böylece ortaya çıkmış olan "Meram Belediyesi Amblemi" dönemin Belediye Başkanı Sayın Veysel Candan tarafından beğeniyle ve takdirle karşılanmıştır. Müteakiben ilgili Belediye Encümeninde resmi amblem olarak kabul ve tescil edilmiştir. O dönemden beri, Meram Belediyesinin her türlü hizmetlerinde söz konusu amblem kullanılmaya devam edilmektedir.

3- KARATAY BELEDİYESİ AMBLEMİ

Karatay Belediyesinin sınırları içinde ilk akla gelen tanıtıcı unsur Mevlânâ Türbesi'dir. Her Konyalının gönlünden geçen arzu "Türbe önünde evi, meram da bağı olmak"tı. Gün geçtikçe Hz. Mevlânâ'nın fikirleri ve felsefesi daha iyi anlaşılmakta, dünyanın dört bir yanından Mevlânâ dostları akın akın bu beldeye gelmeye devam etmektedir. Mevlânâ Müzesi yerli ve yabancı ziyaretçilerle dolup taşmaktadır. Mevlânâ Müzesinin Karatay Belediyesinin sınırları içinde bulunması, Karatay Belediyesi için büyük bir şanstır, kıvançtır. Karatay Belediyesi Ambleminin ana kaynağı ve amblemi çizecek sanatçının da ilham kaynağı olmalıydı. Nitekim öylede olmuştur.

Dönemin Karatay Belediyesi Başkanı Sayın Mustafa Özkafa, Selçuklu ve Meram Belediyesinin amblemlerini görünce beğeni ve taktirle karşılamıştır. Telefonla bizi arayarak makamına davet etmiş, Karatay Belediyesine bir amblem çizmesini arzu ettiğini ifade etmiştir. İsteğini kabul ederek Mevlânâ'nın Fikirlerinden ve türbesinden hareketle çeşitli tasarımlar hazırlamaya koyulduk. Daire içerisine çizdiğim Mevlânâ Türbesinin kubbesini Turkuvaz rengine, zemini Laciverde boyadık. Etrafını çeviren ikinci çember arasına "KARATAY BELEDİYESİ KONYA 1989" yazısı ile tamamlamıştır.

"Karatay Belediyesi amblemi, dönemin Belediye Başkanı Sayın Mustafa Özkafa tarafından taktirle karşılanmıştır. Müteakiben ilgili Belediye Encümeninde resmi amblem olarak kabul ve tescil edilmiştir. O zamandan beri Karatay Belediyesinin her türlü hizmetlerinde ve tanıtım araç ve gereçlerinde söz konusu amblem kullanılmaya devam edilmektedir.

Böylece Kadınhanı Belediyesi, Sarayönü Belediyesi, Ilgın Belediyesi, Hadim Belediyesi, Karapınar Belediyesi v.b. gibi çeşitli ilçe ve belde belediyelerine yaptığımız amblemler zincirine bir halka Karatay Belediyesi'yle eklenmiş oldu.

SONUÇ

Konya'nın merkez ilçe belediyesi amblemlerini kendi sınırları içerisindeki parklarda, çöp kutularında, arabalarında, hizmet binalarının duvarlarında, yayınlarında kitap, dergi, bülten, afiş, ilan vb. gibi bütün hizmet alanlarında kullanılmaktadırlar. Bu durum, belediyelerin hizmetlerine ve tanıtımına renk katmaktadır. İlimize gelen misafirler, çevrede bulunan çöp kovalarından, levhalardaki amblemlerle hangi belediye sınırları içinde olduğunu anlayabilmektedir.

Uzun bir araştırma sonucu hazırlanan Selçuklu, Meram, Karatay Belediyesi amblemlerinin, belediyeler var oldukça kullanılmalarına devam edilmesi en büyük temennimizdir.

KAYNAKÇA

AKAR Azade - KESKİNER Cahide 1978, *Türk Süsleme Sanatlarında Desen ve Motif*, Tercüman Sanat ve Kültür Yayınları:2, İstanbul.

DEVİR Ünal, *Amblem Dünyası I*, Ünal Grafik & Reklam Yayını, Özden Ofset İzmir 1985

DUMAN Salih 1995, *Konya-Merkez ve İlçelerinin Amblemleri*, S. Ü. Eğitim :Fak. Resim-İş Eğitimi Bölümü, Basılmamış, Lisans Bitirme Tezi.

IŞINGÖR Dr. Mümtaz, ETİ Prof. Dr. Erol, ASLIER Prof. Dr. Mustafa, *RESİM I Temel Sanat Eğitimi; Resim Teknikleri Grafik Resim* M.E.G.S.B. Devlet Kitapları Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1986.

MİSMAN Hayati 1976, *Eğitim Enstitüleri Resim-İş Bölümü, Grafik Grubu İçin Grafik*, Yaykur Açık Yükseköğretim Dairesi, Ankara 1976.

MÜLAYIM Dr. Selçuk 1982, *Anadolu Türk Mimarisinde Geometrik Süslemeler, Selçuklu Çağı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları:503, Ankara.

PEKMEZCİ Prof. Hasan 1995, *İlköğretim Örnekli-Alıştırmalı Güzel Yazı 5*, Düzgün Yayıncılık, İstanbul

USLAY Yüksel, *Yazı Sanatı*, İzmir 1989.

TEPECİK Adnan 2002, *Grafik Sanatlar Tarih-Tasarım-Teknoloji*, Detay Yayıncılık, Ankara.

Fahrünnisa Camii avlusunda mezar taşlarından biri... Bazıları zamana karşı duramayan bu taşlar okunacakları günü beklemektedir.

600 YILLIK BİR KONYA MAHALLESİ: FAHRÜNNİSA

*Saim SAKAOĞLU**

ÖZET

Fahrünnisa Mahallesi, Konya'nın en eski mahallelerindendir. Adını, Fahrünnisa Hatun'dan alır. O, Hz. Mevlâna'nın müridesidir. Bu mahalle ile ilgili olarak edebî ve tarihî kaynaklarda bilgiler vardır. Vakıf kayıtları, nüfus sayımları ve miras belgeleri gibi yazılı kaynaklar bu mahallemizle ilgili bilgiler içerir.

Anahtar Kelimeler: Fahrünnisa Mahallesi, Fahrünnisa Hatun, Konya, edebî ve tarihî kaynaklar.

ABSTRACT

Fahrünnisa Neighbourhood is one of the oldest one in Konya which has taken its name from Fahrünnisa Khatun who used to be the disciple of Mevlâna Jalal-ud-Din Rumî (Hz. Mevlâna). There have been some information in literary and historical sources such as registrations of of religious foundations, population census and document of inheritance involve valuable information about the Fahrünnisa Neighbourhood.

Key Words: Fahrünnisa Neighbourhood, Fahrünnisa Khatun, Konya, literary and historical sources.

* Prof. Dr. Selçuk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Eğitimi Bölümü Başkanı.

GİRİŞ

Bir tarih ve kültür şehri olan Konya'mızın incelenmeye değer pek çok sanat yapısının olduğunu hepimiz biliyoruz. Sanat tarihi araştırıcıları ile gezginler uzun yıllardan beri bu yapılarla ilgili bilgiler vermiş, bizleri aydınlatmaya çalışmışlardır. Geçiş yolu üzerinde bulunan Konya'mız da, bu bilgin ve gezginlerden nasibini almış, tanıtılmaya çalışılmıştır.

1071 tarihinde Bizans İmparatorluğuna karşı Malazgirt'te kazanılan zaferden sonra Anadolu içlerine yönelen Türkler Konya'yı da fethetmişlerdir. Böylece Selçukluların yönetimine giren Konya, başşehir yapılmıştır. Bu arada başşehir, bir süre İznik ise de Birinci Haçlı Seferi üzerine 1097 yılında I. Kılıç Arslan tarafından Konya'ya getirilir. Konya, Malazgirt Zaferi'nden önce 1068'de Türklerin eline geçmişti. Ama yerleşme, daha sora 1075 yılında Süleyman Şah tarafından tekrar fethedilince gerçekleşir. Fakat ileri harekât durmaz. Aynı yıl Süleyman Şah, İznik'i alarak Bizans'ın dibinde karargâhını kurar (Turan, 1971, 54-55). Fakat önemli bir Selçuklu Tarihçisi olan Osman Turan'dan farklı olarak Konyalı, Konya'nın 1076'da başkent yapıldığını ve dört yıl sonra başkentliğin İznik'e taşındığını yazmaktadır (Konyalı 1964, 41, 43). Sonuçta İznik dönüşü, 1097'den Karamanoğlu Mehmet Bey'in Konya'yı ele geçirmesine (1277) kadar başşehirlik sürer. Konya, 1442 yılında İkinci Murad'ın Konya'yı fethetmesiyle Osmanlı Devleti'nin topraklarına katılır. Böylece 1442'ye kadar iki Türk devletinin yönetimi altında 370 yıla yakın ayakta kalan Konya, o yıldan sonra 500 yıla yakın, bir parçası olacağı Osmanlıların yönetimine girer.

Bu üç dönemden günümüze kadar çeşitli anıt eserler kalmıştır. Bunların maddî varlıklarının yanında onları besleyen manevî bir havanın olacağı da unutulmamalıdır. Çeşitli kaynaklar, Konya'nın en eski Türklük günleriyle ilgili değişik bilgiler vermektedir. Günümüz tarihçilerinden bazıları; (Dr.) Mehmet Önder, Prof. Dr. Tuncer Baykara, Prof. Dr. Özer Ergenç, Prof. Dr. Yusuf Küçükdağ, vb. konuyla ilgili değerli araştırmalar ortaya koymuşlardır.

Konya, yüzyıllara sığmayan tarih zenginliğinin yanında geleneklerine bağlılığıyla da ilgimizi çekmektedir. Biz bu yazımızda, Konya ilimizin güney mahallelerinden olan tarihî Fahrünnisa Mahallesi'nden söz edeceğiz. Adından, öneminden, camiinden, zaviyesinden, mezarlığından, vb.den kısacası bugüne bağlanan dününden söz edeceğiz.

I. Fahrünnisa Mahallesi'nin Yeri ve Bazı Özellikleri

Fahrünnisa Mahallesi, 30 yıl önceye kadar Konya'yı Karaman, Mut ve Silifke üzerinden Akdeniz'e bağlayan çıkış yolu olan Uluırmak-Karaman Caddesi'ne açılan az sayıdaki caddelerden biri olan Çaybaşı Caddesi'yle başlar, bu caddeyi kesen Baruthane ve Maraş Caddeleri'yle devam eder. Ayrıca, Maraş Caddesi'nden ayrılan Abdürreşit Caddesi'nin başlangıcı da Fahrünnisa Mahallesi'ne bağlıdır. Unutulmasın, bu caddelere açılan, bir bölümü çıkmaz olan 15 kadar da sokak vardır. Maraş ve Abdürreşit Caddeleri'nin bir bölümü, 40-50 yıl öncesine kadar yazlık semt olarak kullanılırdı. Mahallede; üç cami, bir ilköğretim okulu, bir de kız Kur'an kursu vardır. Sayıları, yıllara göre değişen bakkallar ise 2003 yılında dört tanedir. Gerçek anlamda bir apartman yoktur. En yüksek evler, zemin katın üzerine çıkılan iki kattan oluşmaktadır. Otuz yıl öncesine kadar Çaybaşı ve Maraş Caddeleri'ni bir baştan bir başa geçen bir de ırmağımız vardı. O da otuz yıl kadar önce, suların kesilmesi üzerine kanalizasyona çevriliverdi.

Fahrünnisa Mahallesi'nin eskiliğiyle ilgili bazı bilgileri de şöyle gösterebiliriz:

a. Konyalı, Kevele Kalesi'ni anlatırken kale adının yazılışı konusundaki kararsızlığı gidermek için, çeşitli belgelerden yararlanır. Bunlardan birinde, Fahrünnisa Zaviyesi'nin gelirleri arasında yer alan bir tarlanın yerine dokunur:

"İlyazıcı defterleri, has adları en doğru nakleden vesikalardır. Çünkü tahrir eminleri mütevellilerin ellerindeki orijinal vakfiyeleri ve kendilerini görerek ve has adları ağızlarından duyarak yazarlardı. Fatih adına Konya evkafını tespit eden defterde Konya'daki Fahrünnisa Zaviyesi'nin gelirleri arasında bir tarlanın yeri gösterilirken bu kalenin

adı Kevele şeklinde yazılmıştır." (Konyalı, 1964 : 172).

b. Yine Konyalı, bu sefer Kanûnî dönemiyle ilgili bir ilyazıcı defterinden söz ederken o günkü mahallelerle ilgili bazı bilgileri de verir:

"İstanbul Başvekâlet Arşivi'nde 387 numarada kayıtlı bulunan Kanûnî devrine ait tarihsiz bir İlyazıcı Defterhane defterine göre Konya mahallelerinin mükellef erkek nüfusunu ve ev sayılarını gösteren cetvel." (Konyalı, 1964: 259).

Bu cetvelde Fahrünnisa Mahallesi için şöyle denilmektedir: Nefer: 6, hane: 4. (Konyalı, 1964: 261)

c. Ergenç, Konya mahallelerinin 1584 yılına ait vergi yükümlülüklerinin listesini verirken 91. sırada Fahrünnisa Mahallesi'ni de anar ve vergi yükümlüsü sayısını 9 olarak gösterir (Ergenç, 1995: 47)

Ahmed Eflâkî (öl. 15 Haziran 1360, Konya), 14. Yüzyıl Anadolusu'nun, ünlü mutasavvıflarındandır. Menâkıbü'l-Ârifîn adlı eserinde yaşadığı dönemi anlatmış, Mevlevîlik hakkında geniş bilgiler ve dönemin olaylarıyla ilgili çok sayıda örnekler vermiş, hikâyeler nakletmiştir.

Eflâkî'nin naklettiği hikâyelerden birinde, Fahrünnisa havalisi ifadesi yer almaktadır. Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere Fahrünnisa Hatun'un oturmakta olduğu bölge onun adıyla anılmaktadır:

Hikâye: "Yine Ariflerin sultanı Çelebi Arif (Tanrı onun aziz olan sırrını kutlasın) bir gün hikâye etti ki: Sultan Veled daima ev bark sahibi olmam için evlenmemi istiyordu. Fakat ben razı olmuyordum ve tek başıma feragat içinde yaşamak âlemini seviyordum. Bir gün arkadaşlarla birlikte bağlara gezmeğe gitmiştik. Son baharın başlarında idi. Bağlarda üzümler sona ermişti, pekmez kaynatıyorlardı. Ben geceleyin döndüm. Atımı müridlerin biraz ilerisinden sürdüm. Bağlar arasındaki yollardan geçip Fahrünnisa havalisine geldiğim vakit, birdenbire ruhanî güzel yüzlü iki çocuk koşup benim önüme geldi ve bana hizmet edip biri sağımdan, biri de solumdan elime iki destegül verdiler ve dikkatle bakıncaya kadar kayboldular." (Efâkî II, 1954: 300-301).

II. Mahalleye Adı Verilen Fahrünnisa Hatun Kimdir?

Sözlü kaynaklar Fahrünnisa adlı kadından söz ederken fazla bir şey söylemiyor. Hatta mahalle halkından bazıları böyle bir konu üzerinde düşünmeyi de gerekli görmemiş. Zaten, yerli halk, özellikle okur yazar olmayan kadınlar Fahrünnisa adını Fenise ve ona eklenen bir özellikle birlikte Fenise Sultan diye söyler. Nitekim Fahrünnisa Mescidi ile ilgili olarak Konyalı'daki şu ifade bunu doğrulamaktadır:

"Konya Vakıflar Müdürlüğündeki bir kayıtta bu mabedin Fenise Hatun tarafından yaptırıldığı anlaşılıyor. Fahrünnisa da bu kadının unvanı olacaktır." (Konyalı, 1997: 359).

Çocukluğumdan hatırladığım kadarıyla, her yıl Ramazan ayından önce, mahallenin kadınları ve kızları Hatun'un adını taşıyan mescidi (sonradan cami) temizlerlerdi. Gün boyu süren bu işlem için haber "Fenise Sultan temizlenecek." ve benzeri ifadeleriyle kapıdan kapıya dolaşılırdı. Onun için ad, daha çok Fenise Sultan şeklinde söylenirdi.

Fahrünnisa Hatun ile ilgili olarak Eflâkî, özellikle hikâyeler arasında ilgi çekici bilgiler vermektedir. Onlardan ikisine aşağıda yer verilecektir.

Hikâye: Yine nazar sahipleri ve ibret kardeşleri şöyle haber verdiler ki: Mevlâna hazretlerinin zamanında Konya şehrinde veli ve kâmil bir kadın vardı. Ona umumiyetle Fahrü'n- nisa derlerdi (Tanrı ondan razı olsun.) Dindar ve çok sadık bir hanımdı. Zamanın Râbiası idi. Dünyanın ululuları ve gönül sahibi arifler adı geçenin mutekidi idiler. Görünen kerametleri haddi aşmıştı. O daima Mevlâna hazretlerinin sohbetinde bulunurdu. Mevlâna da çok defa onu görmeğe giderdi. Fahrü'n- nisâ'nın muhipleri: "Muhakkak hacca gitmek lâzımdır." diye kendisini teşvik etmişler ve kendi içinde de böyle şiddetli bir arzu uyanmıştı. Fahrü'n- nisa: "Mevlâna hazretlerine bir danışayım, çünkü onun icazet ve işareti olmadan benim hareket etmeme imkân yoktur. O ne buyurursa onu yaparım." demiş ve kalkıp Mevlâna'nın ziyaretine gelmişti. Daha kendisi (bu arzusundan) bahsetmeden Mevlâna, "Çok iyi bir niyettir ve mübarek bir yolculuktur. Belki biz de sizinle birlikte oluruz." buyurdu. Fahrü'n- nisa baş koydu ve hiçbir şey söylemedi. Dostlar onların aralarındaki maceranın ve durumun ne olduğuna şaşıp kaldılar. O gece Fahrü'n- nisa hazretleri Mevlâna'nın evinde kaldı, sohbet ettiler. Gece yarısından sonra Hudavendigâr hazretleri medresenin damına çıkıp teheccüt namazı ile

meşgul oldu. Namazdan sonra bağırıp çağırdı ve heyecanlar gösterdi. Damın penceresinden Fahrü'n- nisa'nın yukarı gelmesi için işaret etti. Fahrü'n- nisa medresenin damına çıkınca Mevlâna: "Yukarıya bak, maksudun hâsıl olmuştur." buyurdu. Fahrü'n- nisa Kâbe-i Muazzama'nın Mevlâna'nın üzerinde döndüğünü bizzat gözleriyle şeksiz, şüphesiz gördü. Zavallı Fahrü'n- nisa bir çığlık kopardı, içini garip bir hâl ve şaşkınlık kapladı. Bir zaman sonra aklı başına gelince, baş koyup o istekten tamamiyle vazgeçti." (Eflâkî I, 1964: 279-280).

"Yine nakledilmiştir ki, Mevlâna'nın Nizam Hatun adında veliye olan bir kadın müridi vardı. Mevlâna daima Fahrü'n- nisa ile görüşüp konuşurdu. (Bir gün) Fahrü'n- nisa'nın içinde, Mevlâna için bir sema toplantısı yapıp dostlara hizmet etmek arzusu belirir. Onun burî kumaşından yapılmış bir örtüden başka hiçbir şeyi yoktu. Onu da kendi tekfin ve techizi için saklardı. Hizmetçilerine bunu satmalarını ve sema toplantısı tertip etmelerini söyledi. Mevlâna ertesi gün erkenden onun evine gitti ve, "Nizam Hatun! O burîyi satma, sana lâzım olur. İşte senin sema toplantına geldik." buyurdu. Bütün dostlarla birlikte bu kadının evinde üç gün üç gece sema yapıldı." (Eflâkî II, 1954: 26).

Fahrü'n- nisa Hatun için, Konya'nın önde gelen kültür adamlarından (Dr.) Mehmet Önder de şöyle demektedir: "Mevlâna Celâleddin'in kadın müritleri arasında adı geçen Fahrünnisa Nizam Hatun için yaptırılmış türbesi... " (Önder, 1971: 179).

Eflâkî'deki ikinci hikâyedeki Nizam Hatun ve Fahrünnisa adlarının, Önder'de birlikte verilmesi dikkati çekmektedir.

III. Fahrünnisa Camii

İbrahim Hakkı Konyalı, ünlü Abideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi adlı eserini 1944 yılında tamamlamıştı. Ancak eserinin basımı 20 yıl sonra, 1964 yılında gerçekleşebildi. Dolayısıyla içindeki bilgiler de hazırlanış tarihiyle ilgilidir.

Konyalı'da Fahrünnisa Mescidi olarak geçen ibadethane, 6 Mart 1959 Cuma günü cami olarak hizmete açılmıştır.

Konyalı üç sayfalık bilgi yumağında daha çok caminin avlusundaki bazı mezar taşları ile ilgili bilgiler vermiştir. Konumuzla ilgili olanları ise şöyle özetleyebiliriz:

"Mescid; Uluırmak civarında kendi adını verdiği mahallededir. İbadete açık olan mabedin mimarî bir kıymeti yoktur. Üstü çinko örtülü adi bir yapıdır."

"Sağ penceresi yoktur. [Bir evle bitişiktir.] Sol tarafına üç, kıble tarafına iki pencere açılır. [Kapısının sağında ve solunda da birer pencere vardır.]"

"Mabedin kapısının üstündeki levhada, "Maşaallahü Kân. Tarih-i inşası 1342 İ. Ferid" yazılıdır.

"Mabedin, 37 yıl evvel İ. Ferid isminde bir hayırsever tarafından yap[tır]ıldığı anlaşılmaktadır. Mezar taşlarını eskiden bir çatı örtüyormuş. Mabed küçültülerek yeniden yapılırken türbe tamamen yıkılmış, mezar taşları açıkta kalmıştır. Mabedin hiçbir yerinde eski devirlere ait yapanı, yaptıranı, yapıldığı tarihi gösteren bir kitabe yoktur." (Konyalı, 1997: 357)

IV. Fahrünnisa Zaviyesi

Fahrünnisa Hatun adını taşıyan bir zaviyenin olduğunu da biliyoruz. Bu konuda şu kısa bilgilerle yetinmek istiyoruz. Bu bilgileri de yine Konyalı'dan aktaracağız.

Konyalı, önce mescidi anlatmış, sonra Fahrünnisa Hatun ile ilgili başka kavramlara geçmiştir. İşte bu arada şu görüşlere yer vermektedir:

"Eski kayıtlardan burasının bir zaviye olarak yapıldığını öğreniyoruz. Konya Vakıflar Müdürlüğündeki bir kayıtta bu mabedin Fenise Hatun tarafından yaptırıldığı anlaşılıyor. Fahrünnisa da bu kadının unvanı olacaktır."

"Konya Osmanlı İmparatorluğunun sınırları içine alındıktan sonra Fatih'in yaptırdığı ilk umûmî yazımda Fahrünnisa Zaviyesi faal bir hâlde idi. Veysi isminde bir zat zaviyenin şeyhi idi. Seydişehri'nin Kayapınar köyü yanındaki Fahrünnisa Çiftliği, Konya'da Kadı Kızı Bağı'nın yerinin altıda biri, Filebat'ta bir tarla ve Flaros'ta bir bağ bu zaviyenin evkafı arasında idi. 906 H. 1500 M. yılında ikinci Osmanlı yazımında da zaviyede Teberrük isminde birisi şeyh bulunuyordu. Kevele - Takkeli Dağ civarında,

Ekizce ve Karayer'de, Filebat'ta ve Kovanağzı'nda bu zaviyeye ait vakıflar vardı."

"Konya valileri olan Sultan Cem ve Sultan Abdullah bu zaviyenin 100 dönüm tutan tarlalarına ve dört parça bağlarına meccanen su verilmesi ve bunlardan öşür alınmaması hakkında emirnameler vermişlerdir."

"Tahrir heyeti bu emirlerin suretlerini Köhne Defter'de görmüşler ve bunların hükümlerini ibka etmişlerdir."

"III. Murat zamanında yapılan bu tahrirde zaviyenin kapandığı ve evkafının (Bînam ve Bînişan) olduğu görülmüştür." (Konyalı, 1964: 359)

Bu sonuncu cümledeki notta, "Ankara Kuyûd-ı Kadîme Arşivi 584 numaralı defterde." kaydı yer almaktadır.

V. Fahrünnisa Çeşmesi

Konyalı, mescidin bir de çeşmesi olduğunu söylemektedir.

"Mescidin solunda aynı ismi taşıyan bir çeşme vardır. Üstünde talik yazılı kitabe şudur: Besmele ile nûş eden şifa bulur. Tarih-i ihyası: 2 Temmuz 1927.

Dr. Mehmet Önder ise bu çeşme için şunları söylemektedir:

"Konya'nın Fahrünnisa Mahallesi'ndedir. 1342 H. (1923 M.) yılında yaptırılmıştır. Rik'a yazısı ile mermer kitabesi şöyledir:
"Maşallah
Bismillahirrahmanirrahim
Vesekâhüm rabbühüm şerâben tahûrâ"
(Önder, 1971: 304)

Konu ile ilgili notta şöyle denilmektedir: "Aynı tarih ve kitabe Konya'nın Köprübaşı Caddesi, Cevizaltı Mescidi Çeşmesi üzerinde de mevcuttur."

Tarihin ve yazı türünün farklı olması düşündürücüdür. Belki de mescidin avlusundaki çeşme ile sokaktaki çeşme ayrı idi.

VI. Fahrünnisa Mezarlığı / Mezar Taşları

Mezarlık hakkında yeterli bilgimiz yoktur. Konyalı, eserinin mezarlıklarla ilgili bölümünde şu kısa bilgiyi vermektedir.

"Fahrünnisa-Çukur Kabristanı. Adını taşıdığı mahallede." (Konyalı, 1964: 1160)

Günümüzde mahallede herhangi bir kabristan yoktur. Ancak cami avlusunun kıbleye göre sol tarafındaki bahçe bölümünde bazı eski tarihli mezar taşları vardır. Bu konuda Konyalı şöyle demektedir:

"Önündeki parmaklıkla çevrilmiş bahçenin sonunda mezar taşları görülür... Mezar taşları som mermerdendir."

"Mabedi yaptıran Fahrü'n- nisa'nın türbede ahşap sandukalı bir mezarı varmış. O büsbütün yok olmuş. Şimdi burada yedi mezar taşı kalmıştır. Selçuk tarzındaki 1.74 santim uzunluğundaki bir taşın üzerinin her cephesinde üçer satır hâlinde kitabe vardır. Besmele ve ayetlerden başka sol tarafının alt satırında buradaki yatırın hüviyetini ve ölüm tarihini gösteren bir satır hâlinde şu kitabe okunur:

İntekalet min dari'l- fena ila dari'l- beka el-merhumetü'l- magfuratü seyyidetü'l- havatin Mahdum Paşa bintü Kürafindire ibnetü Kakılmışa rahimea'llahu te'ala fi'l-'alemeyn.

Taşın ayak tarafındaki yüzünde de:

Fi tarihi (ahade) 'aşera zi'l- ka'de senete sittin ve tis 'ine ve seb'i-mi'e yazılıdır.

Kitabe bize burada 796 yılı Zilkade'sinin 11'inde ölen Kakılmışa adlı bir erkeğin kızı Efindire Küra hatunun kızı Mahdum Paşa'nın gömülü olduğunu göstermektedir." (Konyalı, 1964: 357)

Burada yer alan her iki taşın çevirisini şu şekilde verebiliriz:

"Kakılmışa'nın kızı Kürafindire kızı hatunların efendisi merhum ve mağfur Mahdum Paşa, 796 senesi Zilkade'sinin 11'inde dar-ı fenadan, dar-ı bekaya göç etti; Allah iki dünyada ona rahmet etsin."

[Bazı adların okunmasındaki farklılık gözden kaçmamaktadır.]

Öbür taşlarla ilgili olarak ise Konyalı şu bilgileri vermektedir:

"Burada 828 Zilhicce'sinin başlarında öldüğü anlaşılan Hacı Ahmed'in kızı Desbini Hatun'la aynı tarihte ölen Mezid Bey'in kızı Mısır Hatun'un mezar taşları da vardır. Burada 778 ve 804 tarihlerini

taşıyan iki mezar ayak taşı daha gördük. Baş taşları kayıp olduğundan kimlere ait olduğu bilinemiyor. Bu taşlar Karamanoğlu devri mezar taşlarının bütün hususiyetlerini yaşattıkları için kıymetleri vardır. Doktor J. H. Löyvet 1907 tarihinde burada 770 tarihli Karamanoğlu devrine ait kıymetli mezar taşı bulunduğunu söylüyor. Şimdi bu taş yok olmuştur." (Konyalı, 1964: 359)

VII. Fahrünnisa Türbesi

Konyalı, Fahrünnisa Mescidi'nin avlusunda bir türbenin olduğunu haber vermektedir:

"Mabed küçültülerek yeniden yapılırken türbe tamamen yıkılmış, mezar taşları açıkta kalmıştır." (Konyalı, 1964: 357)

Fahrünnisa Mahallesi; orta hâlli Konyalıların, ilin güneyindeki köy ve ilçelerinden gelenlerin oturduğu, tarihiyle ve gelenekleriyle baş başa kalan bir mahallemizdir. Ruhuyla, yaşlı evleriyle, hatıralarıyla, sayıları gittikçe azalan güngörmüş mahallelerimizden biri de odur. Onun, tarih sayfalarından çıkarılmış çehresine bir de geleneklerini eklemek gerekecektir. Böylece Fahrünnisa Mahallesi bütün yönleriyle tanınmış ve tanıtılmış olacaktır.

KAYNAKÇA

Ahmed Eflâkî (1965), *Menâkıbü'l- Ârifîn I*, (2. bs), İstanbul.

Ahmed Eflâkî (1954), *Menâkıbü'l- Ârifîn II*, İstanbul.

ERGENÇ Özer (1995), *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara.

KONYALI İbrahim Hakkı (1964), *Âbideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*, Konya Belediyesi yayını, Konya, (2. bs. Ankara 1997).

ÖNDER Mehmet (1971), *Mevlâna Şehri Konya / Tarihî Kılavuz*, II. bs., Ankara (1. bs. Konya 1962).

TURAN Osman (1971), *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Turan Neşriyat Yurdu yayını, İstanbul.

Resim: 1. Fahrünnisa Mahallesi'nin Ulurmak Caddesi'nden görünüşü. Ağaçlara kadar olan bölüm Ulurmak Mahallesi'dir; ünlü Çaybaşı Caddesi'nin devamı ise Fahrünnisa Mahallesi'nin başladığı yerdir.

Resim: 2. Fahrünnisa Mahallesi'nin en önemli dört yol ağzındaki tarihi çeşme. Ulurmak'tan Paşalıköprü'ye doğru devam eden Çaybaşı Caddesi'ni, çeşmenin olduğu noktada biri bitip öbürü başlayan iki cadde keser: Baruthane Caddesi, Maraş Caddesi.

Resim: 3. Fahrünnisa Parkı Mahalledeki yeni izler... Devam eden Maraş Caddesi, ondan ayrılanı ise Abdürreşit Caddesi. Sarı evin az ilerisi çeşmeli kavşaktır.

Resim: 4. Dünün bağlık bahçelik Fahrünnisa Mahallesi'nden bir bahçe odası. Odanın kapısı evin hayatına açılırken penceresinden sebzelikleri, meyve ağaçlarını ve üzüm bağını bir arada görebiliriz.

Resim: 5. Mahalleye adı veren Fahrünnisa Hatun'un Vakıflar Müdürlüğünce yenilenen kabri, aynı adı taşıyan caminin avlusundadır.

ARİF NÜSHET TURGUT'UN KONYA EVLERİ ÜZERİNE YAZDIKLARI

*H. Melek HİDAYETOĞLU**

ÖZET

Evleri sadece mimari şeması ile değil, içindeki kokuları, sesleri, insanları ile birlikte tanımak, tanıtmak, Türk kültürünün farklı bir zenginliğini ortaya koyarak dünya kültürüne yeni boyutlar kazandıracaktır.

Bu kapsamda, Arif Nüshet Turgut'un Konya evlerindeki yaşam üzerine yazdığı makaleler derlenip, konu, dil, donatı, evlerin mimarisi, günlük hayat, gelenek-görenek, şehir dokusu ve terminoloji başlıkları altında analizleri yapılmıştır. Araştırmanın sonuç bölümünde genel bir değerlendirmeye gidilerek yazarın özellikleri ve evle ilgili düşünceleri ve Konya kültürüne sağladığı katkılar vurgulanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arif Nüshet Turgut, Konya evleri, sivil mimari, gelenek, görenek.

SUMMARY

To know and introduce the houses not only with its architectural outline, but with its odours, sounds and people will acquire new dimensions to the world culture by displaying a different richness of Turkish culture.

The articles of Arif Nüshet Turgut written about the life in Konya Houses were compiled, and analyzed under the title of topic language, architectural of houses, daily life, tradition custom, histology of city and terminology. In the conclusion part of the research, the characteristics of the writer, and his opinions about the house and the contributions that he made to the culture of Konya were tried to be emphasized.

Key Words: Arif Nüshet Turgut, Konya Houses, civil architecture, tradition custom.

* Araştırma Görevlisi Selçuk Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi El Sanatları Eğitimi Bölümü.

GİRİŞ

Arif Nüshet Turgut, Konya evlerini; geleneksel yapısından mimari elemanlarına kadar geniş bir yelpazede ele alarak okuyucuya sunmuştur. Yazarın, bizlerle paylaştığı bilgileri bir araya getirip, değerlendirmek üzere "Arif Nüshet Turgut'un Konya Evleri Üzerine Yazdıkları" araştırma konusu olarak seçilmiştir.

Eski evlerin odalarında-sofalarında yaşanmış hayatların, mutfağında-tandırında pişen yemeklerin-ekmeklerin kokusundan habersiz olan genç kuşaklara, bunları anlatmak, o günleri hafızalarında hâlâ tutup-yaşatan kaynak kişilerin yazdıklarıyla gerçekleşmektedir.

Arif Nüshet Turgut'un, Konya tarihi ve Konya evleri konulu yazıları ve şiirleri Konya'nın yerel gazetesi Konya Postası ve Yeni Gazete'nin eki olan Cönk'te yayınlanmıştır. Bu çalışmada, sadece Konya evleri ve Konya evlerindeki günlük hayatın ele alındığı makaleler derlenip, toplu olarak değerlendirilmesi yapılmıştır.

Yazar, gelenekler, görenekler, kendi gözlemleri ve yaşadıklarından yola çıkarak, Konya evlerinin; mimari yapısı, dekorasyonu, teknik konuları, yerleşim şekli ve donatıları üzerinde bizlere değerli bilgiler, ipuçları ulaştırmaktadır. Yazarın merakı, ilgisi, araştırmalara samimi bir şekilde yaklaşım sağlamış ve sonuçta profesyonel bulgulara erişilmiştir.

Yazar, evlerin mimarisi, donatısı yani fiziksel yapının dışında, mekânın ötesinde, evdeki tefrişatın fonksiyonları, evde yaşanan duyguları, günlük yaşantıdan pratik bilgileri de makalelerinde ele almıştır. Böylece yazar, ev-insan ilişkisini ayrıntılı ve yaşayan bir dil ile okuyucularına aktarmıştır. Evleri fizikî yapısının dışında psikolojik ve sosyolojik değerlerle bir bütün halinde yorumlamıştır.

Arif Nüshet Turgut, Konya'nın geleneksel kültürünün derlenip toparlanmasına katkı sağlayan, gelenekler ve görenekler etrafında şekillenen ev hayatını ön plâna çıkaran yazılarıyla günümüz kültürüne farklı bir boyut kazandırmıştır. Bu makaleler, halk kültüründe önemli yeri olan ve kökleri Türk mitolojilerine dayanan, evle ilgili bazı inanışların çözümlenmesi ve tanıtılması açısından önemli bilgiler içermektedir.

Araştırma, Arif Nüshet Turgut'un Konya evleri ve Konya kültürü üzerine yazdığı; Eski Evimiz, Kerpiç Evler, Eski Konya Evlerindeki Taş Oluklar, Yuvarlamalar, Konya'da Kerpiç Evlerde Yaşayanların Evlerin Dışında Kullanım İçin Yaptıkları İlâveler, Eski Konya Evlerindeki Örtmeler, Kerpiç Yapımı, Fetva, Sekiz Pencere, Son Bağ Bozumu, Sekiz Pencere (2), Yine Eski Tahtatepen, Konya'daki Dut Ağaçları, Eski Sokak Kapıları, Tandır (Toprak Yer Fırını), Eski Konya'da Şehir Evleri, Eski Konya Evlerinden Tahtaboşlu Evler, Çıkmaz Sokaklarımız, Eski Konya Evlerindeki Ahır ve At Damları, Külçe ve Güdük, Konya'nın Kerpiç Evlerinde Temel Yapılışı ve Köşe Bağlantıları makaleleri ile sınırlandırılmıştır.

Makale başlıklarının da çağrıştırdığı gibi Arif Nüshet Turgut'un makaleleri, Konya kültürünün belgelendiği nadir çalışmalara bir örnektir. Geçmişte kalan Konya'yı yansıtan fotoğraflara sıkça rastlanabilir. Ancak fotoğraflardaki mekânları, o mekânlarda yaşayan insanları ve onların ruh hallerini oraların havasını ve kokusunu hissedebilmek, adeta o fotoğrafların içine girebilmek, bu makaleleri okumakla mümkün olabilmektedir.

Makalelerin analizleri, konu, dil, donatı, evlerin mimarisi, günlük hayat, şehir dokusu ve terminoloji başlıkları altında incelenerek yapılmıştır. Analizler yapılırken, objektif bir yaklaşım sağlanmaya çalışılmıştır. Değerlendirilmeye alınan makaleler analiz başlıklarına göre gruplânarak belli bir düzen içinde aktarılmaya çalışılmıştır.

Makalelerin büyük bölümü yazarın kendisinden temin edilmiş, kalan kısmı Konya Postası ve Yeni Gazete Cönk eklerini toplayan A. Sefa Odabaşı'ndan alınmıştır.(1)

Arif Nüshet Turgut, 1928 yılında Konya'nın Tahtatepen Semti Sungur Mahallesi'nde doğmuştur.(2) Baba tarafı, Turgutoğulları Beyliğini kurmuş olan aileye, anne tarafı Şeyh Burhan Dede'ye dayanmaktadır. İlk ve orta öğrenimini, Konya'da tamamlamıştır. Askerliğini 1948-1950

yılları arasında yapmıştır. 1975 yılına kadar PTT'de memur olarak çalışmış, 1980 yılına kadar ticaretle uğraşmıştır. Evli ve üç çocuk babası olan Arif Nüshet Turgut, dört torun sahibidir. Yazar, halen Konya Aydınlıkevler Mahallesi'ndeki bahçeli tek katlı mütevazı evinde yaşamakta, şiir ve makalelerini evindeki kendi daktilosunda kağıda dökmektedir.

Turgut, küçük yaşlardan itibaren ailesinin geçmişi ile ilgili bilgiler toplamakta olup, meraklı ve araştırmacı bir kimliğe sahiptir. Doğup büyüdüğü kara sıvalı, ot tuğlalı, toprak damlı evin yıkılmasına, yok olup gitmesine gönlü hiçbir zaman el vermemiş, ancak engel olmaya da gücü yetmemiş ve hatıraları ile birlikte içinde hep bir hüzün ve özlem duymuştur. Şiirlerinde, Kul Arif mahlasını kullanmaktadır. Şiirleri Konya'nın mahalli gazetelerinde yaklaşık on beş senedir aralıklı olarak yayımlanmaktadır.

1. MAKALELERİN ANALİZİ

1.1. Konu

Turgut makalelerinde, genel olarak eski Konya evlerini anlatırken, evlerin temel yapımı, yapı-plân elemanları, sabit ve taşınabilir donatısı, bahçe düzeni içinde yer alan mekânlardan ayrıntılı bir şekilde bahsetmiştir. O, Konya kültürüne ve evlere olan bağlılığı nedeniyle, fiziki yapılanmanın dışında Konya kültürünün bir parçası olan günlük yaşama dair bilgiler, örf ve âdetler, gelenek ve göreneklere, hatta Konya yemek kültüründen kısa notlara da makalelerinde yer vermiştir.

Makalelerin konularını, kendi içinde ayrıntılı tasnif yapmak gerekirse; ev mimarisi, donatı, günlük hayat, gelenek-görenekler, şehir dokusu, dil, terminoloji gibi başlıklara ayırmak mümkündür. Makalelerde, o dönemin hayat şartları ve tarzı, ev ve aile düzeni, mutfakta kullanılan araç ve gereçler, ev ile ilgili inanışlar, Konya'nın geleneksel kültürü ve yaşam biçimi ön plânda tutularak, ayrıntıları ile ele alınmıştır.

Yazar, içindeki çocuğu, dayanılmaz merak duygusunu hep yaşatmış ve makalelerini, bunların etkisinde kalarak yazmıştır. Genellikle makalelerinde geçmişe duyulan özlem, kaybolan değerler, yok olan gelenekler, bir ağıt gibi işlenmiştir. Yazar, kendi yaşantısından yola çıkarak, evler üzerindeki gözlem ve tespitlerini de makalelerine konu olarak seçmiştir.

Konya evlerini, sadece somut mimari özellikleri ile değil, içinde yaşayanlarıyla ilişkisini kurarak; gelenekler, görenekler çerçevesinde alışkanlıklar ve duygular örgüsü içinde şekillenişiyle birlikte anlatmaktadır.

Makalelerde, Konya'ya özgü kerpiç evler ile, insanın yaratıldığı toprak arasında bir bağ kurulmuş ve bu kerpiç evlerde insanın kendini bulduğu belirtilmiştir. Yazar, eski kerpiç evleri, bu evlerdeki hayatı ve insanları özlemekte ve hasretle anmaktadır.

Evlerin, kapıların, pencerelerin düzeni, yapım şekli, temizliği gibi özeliklerin insan psikolojisi üzerindeki etkileri bazı alışkanlıklarla dile getirilmiştir. Konya'nın eski kerpiç evlerinde yaşayanların; kul hakkına saygılı, insanı ve doğayı seven ve koruyan insanlar oldukları, ev plânlamada, günlük yaşamda ev ve çevre düzenine gösterdikleri özen makalelerde örnekler verilerek anlatılmıştır.

Atalarımızın, ince düşünce tarzıyla geliştirdikleri mekânlar ve uygulamalar üzerinde durulmuş, günümüz insanının bencilliği, kıymet bilmezliği, saygısız ve özensiz oluşundan yakınılmıştır.

Evlerin mimarisi, ayrıntılı olarak incelenmiş; yapı malzemesi, yapı elemanları, plân elemanları, cephe özellikleri, odaların işlevleri, avlu düzeni makalelere konu olmuştur.

Yazar, doğup büyüdüğü ev içinde yaptığı incelemelerde, evin temeli ve arazi yapısı gibi konulara değinmiştir.

Konya'nın eski mahallelerinin ve sokaklarının adları anılmıştır. Bu şekilde eski adlar isimler unutulmamış, hafızalarda taze tutulmuştur.

1.2. Dil

Yazar, makalelerini; günlük konuşma dilini kullanarak, "Konya ağzı"na sadık kalarak kaleme almış, konuları aktarırken; atasözlerinden, fıkralardan ve tecrübelerinden faydalanmış, örnekler vermiştir.

Yazarın, yalın ve samimi bir dil kullanmış olması, makalelerin anlaşılmasını kolaylaştırmıştır. Anlatımı, ayrıntılı ama açık ve nettir. Duygu ve düşüncelerini akıcı ve sade bir dil ile aktarmıştır. Bazı makalelerinde nesneleri kişileştirmiş; teşbih

sanatından faydalanmıştır.

Yazılarında hep geçmişe bir özlem duygusu taşıdığı için, eski evlerden, atalarından; eskinin güzelliklerini koruyamamanın ezikliği ile özür dilemektedir. Ancak bunun yanında bugünün gençlerine sitemli bir ifade ile konuları anlatırken, gelecek nesillere de bilgilerin aktarılmasını istemiştir.

1.3. Evlerin Mimarisi

Arif Nüshet Turgut'un makalelerinde; Konya evlerinin yapı malzemelerinin neler olduğu, bunların nasıl temin edildiği, yapımı sırasında geçirdiği evreler, yapım teknikleri tek tek ve ayrıntıları ile ele alınmıştır.

Malzeme:

İncelenen makalelerde; Konya'nın eski evlerinde kerpiç, taş ve ahşap malzemelerin kullanıldığı, toprakla örtülmüş kara damlı, kara sıvalı, ot tuğlalı evler olduğu, bunların Konya'nın eski yerleşim alanlarında ve mahallelerinde bulunduğu, bugün evlerin çoğunun yıkıldığı, çok az örneğin ayakta kaldığı dile getirilmiştir.

Yapım Tekniği:

Konya'da yüz-yüz elli yıl önce evin temelleri, çimento ve demir kullanılmadan taş örülerek yapılırdı. Temelin yapılacağı zeminin de, temel kadar sağlam olması gerekmektedir. Bu yüzden temel hazırlanırken, evin arsası üzerine iki-iki buçuk metre derinliğinde temel kazılır sonra toprak sıkıştırılır. Bu işlem büyük ve ağır ağaç kütüğü ile kuvvetli iki amele tarafından, kütüğün kaldırılıp vurularak toprağın sıkıştırılmasıyla yapılır. Akşam bu sıkıştırılan toprağın üzeri su ile doldurulur ve sabah suyunu çeken toprağı dövme işlemine devam edilir. Bu işlem on- on beş gün aralıksız yapılırdı. Sıkıştırılmış ve sertleşmiş toprak üzerine kaba yonlu taş ile temel örülür. Bu taş temelin iki-iki buçuk metresi, yer seviyesinin altında, elli santimetrelik kısmı üstünde olacak şekilde örülürdü. Bu işlemden sonra kerpiç tuğla ve ahşap hatıllarla duvar örülmeye başlanır.[3]

Yapı Elemanları:

Yazar, geleneksel Konya evlerine özgü "kara örtüde" (düz dam) kullanılan "yuvarlama"nın ne olduğundan ve yapı elmanı olarak üstlendiği görevden bahsetmiştir. Geleneksel üst örtüde kullanılan malzeme, yapım tekniği, çeşitleri, boyutları hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir.[4]

Evlerde toprak dam ve oluklu tuğlalar kullanıldığını, tuğlalar ot ateşinde pişirildiği için "ot tuğlası" veya "saman tuğlası" adını aldığını belirtmiştir. Sağlam ve su geçirmez olması nedeniyle Konyalıların bu tuğlalara çok rağbet ettiğini ifade etmiştir.

Makalelerden öğrendiğimize göre, H. 1294 - M. 1878 tarihinden sonra inşa edilen evlere, çatı ve çatı üzerine kiremit kullanılmaya başlanmıştır. Kullanılan kiremit, Avrupa'dan getirilen "Marsilya" kiremitleridir. Toprak damlı eski evler üzerine de o tarihten sonra yavaş yavaş çatı yapılmaya başlanmıştır.[5]

Evlerde; sokaktan ve damlardan akan kar, yağmur sularının eve zarar vermeden bahçeye dökülmelerini sağlayan taş oluklar bulunmaktadır.

Her evin 7-8 m. uzunluğunda, 50-60 cm. kalınlığında çam ağacından yapılan "orta direği" olurdu. Bu direk evi ayakta tutar, çekilirse ev yıkılırdı. Bütün yükü bu direk kaldırır, çekerdi.

Plân Elemanları:

Yazar; Konya evlerini, kat durumlarına ve cephe özelliklerine göre 3 gruba ayırmıştır;

İki katlı evler,

Tek katlı evler,

Tahtaboşlu evler.

Geleneksel Konya evlerinin içinde önemli bir yeri olan "tahtaboşlu evler", yazarın büyük ilgisini çekmiştir. Eski mahallelerde, tahtaboşlu evlerde ayrıntılı incelemeler yapmış ve bulgularını okuyucuları ile paylaşmıştır.

Tahtaboş, bir veya iki katlı evlerin hayata bakan cephelerindeki odaların önünde boydan boya uzanan ahşaptan yapılmış balkonvari çıkmalardır. Evin çatısı, tahtaboşun önüne kadar uzanırdı, tahtaboşun üst örtüsünü "dilmeler ve hasır örtü" oluştururdu. Yaz aylarında ev halkı burada toplandığı için evin bir odası gibi minderler ve halı yastıklar ile döşenirdi. Bu mekânlar, aile üyelerinin birbirleri ile sohbet edip hoş vakit geçirdikleri mekânlardır. Ev halkı burayı yaz gecelerinde

uyumak için de kullanırdı. Tahtaboşların etrafı, "tarabzan" denilen ahşap korkuluklarla çevrilirdi. Tarabzan parmaklıkları, çıkrıkçıların çektiği yuvarlak ve şekilli ağaç çubuklardan yapılırdı. Tahtaboşların alt bölümleri, "kayıt damı" görevi yapardı, burası ev içinde sık kullanılmayan eşyaların konduğu bir nevi ardiye olarak kullanılırdı.

Makalelerde, plân tiplerine göre ayırdığı evler hakkında ayrıntılı bilgiler aktarılmıştır. Evin bulunduğu arsanın, evin ve odaların büyüklüğü, plân elemanlarının (mabeyin, izbe, sandık odası gibi) özellikleri aktarılmıştır.

Evin, hariciye kısmına açılan koridor "tirendezlev" olarak bilinmektedir. Hariciye olarak ayrılan oda, büyükçe olup, içinde dolap ve yüklük bulunmaktadır.

Evlerde, sandık ve mal odası bulunurdu. İzbeler, serin ve karanlık olduğu için oralar, kışlık yiyeceklerin muhafaza edildiği mekânlardır.

Sokak kapıları; meşe, gürgen, ardıç gibi dayanıklı ağaçtan yapılırdı. Bu kapılar çok sağlam olduğundan ev yıkılsa bile kapı, yeni yapılan ev için tekrar kullanılırdı. Kapıların yağmur, kar ve güneşten koruması için üstleri, "havale" denen bir örtü ile kapatılırdı. Kapılarda, mandal görevi yapan "şık düşen" ve menteşe görevi yapan "güllap" bulunurdu. Bunların kullanılış şekli ve malzemesi, makalelerde ayrıntılarıyla aktarılmıştır. Kapı üstlerinde tokmak bulunmadığı zaman, ev sahiplerine haber vermek için kapı mandalları indirilip kaldırılarak ses çıkartılırdı.

Geleneksel Konya evlerinin hayatında, taşlığında ve bahçesinde yer alan mekânlar ve bu mekânların işlevleri, anlatılmıştır. Yaşamı kolaylaştırmak için plânlanıp yapılan bu mekânların ev için önemi vurgulanmıştır. Bahçe içindeki mekânlar inşa edilirken, işlevlerine göre, yönleri tayin edilerek bahçeye yerleştirilmiştir. Bu mekânları, örtme (aşene- mutfak), kiler, samanlık, kayıt damı (odunluk), ahır, at damı (arabalık), helâ, su ve helâ kuyuları olarak sıralayabiliriz.

Evin taşlıkları, "kapak taşı" denilen Sille taşları ile döşenir; bu taşlıklar, 4-5 metre uzunluğunda olup sokak kapısından evin önüne kadar uzanırdı. Bahçeye sebzelik yapılır, meyve ağaçları dikilirdi. Havuz başına ve taşlığa, Konya'ya özgü çiçekler ve üzüm asması dikilir ve yetiştirilirdi. Evde yemeğin pişirildiği, ekmeğin yapıldığı, gerektiğinde yemeklerin yendiği mekân olan 'örtme', üç tarafı kerpiç duvarla çevrili, üst örtüsü yuvarlama ve hasır örtüyle kapatılmış, içinde yer ocağı, tandır, göz ocakları ve maltızı barındıran ve Konya ev geleneği içinde önemli bir mekândır.[6]

Yazlık kümes bahçe içinde, kışlık kümes ahır içinde bulunurdu. Eski Konya evlerinde bulunan ahırların taban döşemeleri, kapak taşları ile ortaya doğru eğimli döşenirdi. Bu eğimin son bulduğu yerde, hayvan idrarlarının toplandığı bir kuyu bulunurdu. Hayvan dışkıları, her gün süpürülerek ahır dışında biriktirilir ve bunlar bahçede gübre olarak kullanılırdı. Ayrıca ahırın haricinde, arabalık ve atların bağlandığı bir "at damı" bulunurdu. Bu ahır teşkilâtı ve at damı şehirdeki tek katlı mekân, geniş bahçeli ve çoğunlukla ev sahiplerinin çiftçi olduğu evlerde olurdu.

Evin pis su atıkları için kurulan kanalizasyon ve kuyu sistemlerinin nasıl inşa edildiği, yapım malzemeleri aktarılmıştır.

Evin bahçesinde üç kuyu bulunurdu. Bunlar;

1. Su Kuyusu: Evin su ihtiyacını karşılar, sular küplerde biriktirerek içme suyu olarak, yemek yapmada, çamaşır ve bulaşık yıkamada kullanılırdı. Su kuyusunun önündeki bahçede çiçek ve ağaçları sulamak için yarım tonluk altı köşeli bir taş havuz bulunmaktadır. Su kuyusunun başında bir de tulumba yer alırdı.

2. Lağım Kuyusu,

3. Bulaşık Kuyusu,

4. Helâ Kuyusu: Helâ, sokak kapısının yanında yer alır, önünde bir helâ kuyusu bulunur. Helâ kuyusu, diğer kuyulardan uzakta yapılmaya özen gösterilerek bahçe içine kazılan bir metrelik çukurlardır.

Toprak (kerpiç) evlerin, düzenli olarak her sene bakımı ve tamiri yapılmak zorundadır. Aksi takdirde ev, on yıl içinde kendi kendine çökmektedir. Kerpicin ana malzemesi, nemden etkilenen toprak ve saman olduğu için, ev sahipleri evlerin bakımına ve onarımına özen gösterir, oturulmayan ev zaman içinde yıkılırdı.

Yazar; geleneksel Konya evlerinin toprak damlarının yapımı ve sonrasında bakımını yaparken sıkıştırmak

için kullanılan "Loğ (Yuvak Taşı) taşını", bu aletin kullanım amacını, kullanım şeklini de ayrıntılı olarak aktarmıştır.

1.4. Donatı

Konya evlerinde, her odanın taban döşemesinde çam, ardıç, katranağacı gibi farklı ağaç türleri kullanılırdı ve yer tahtaları silinip temizlenince odalara hoş bir koku yayılırdı. Böylece bir oda çam, bir oda ardıç, diğer oda katranağacı kokusuna bürünürdü. Ev içinde odaların tefrişatı, kilim ve halı dokunmuş, içi saman doldurulmuş duvar yastıkları, yün minderler ve bir iki hasır sandalye, masa, bir ayna ve kütüphaneden ibaretti. Pencere önünü, bir karış yüksekliğinde ve odanın eni boyunca uzanan sedir işgal eder, sedirin üzerinde de minder ve yataklar bulunurdu. Büyük odanın içinde yüklük, ağzı açık, üstü camekânlı iki kapaklı bir dolap yer alırdı.

Her odada bir yüklük bulunur, bu yüklükler aynı zamanda banyo ihtiyacını görmek için "gusülhane" olarak kullanılırdı. Buradan çıkan pis sular, borular veya künkler vasıtasıyla bahçedeki kuyuya akıtılırdı.

Odalarda ısınmak için odun ve kömür sobaları kullanılırdı. Bu sobalarda odun ve kömür dışında tezek de yakılırdı.

1.5. Günlük Hayat

Yazar, eski kerpiç evlerdeki hayatı, insanı ve insan ilişkilerini, geçmişe büyük özlem duyarak anlatmıştır. "Dört mevsimin ve hayatın güzellikleri bu evlerde yaşanır" diyerek, her mevsimin kendine has ön hazırlıkları ve telaşesi olduğunu ifade etmiştir. Doğum, ölüm, sünnet, düğün, askere gitme her biri merasim gibi yaşanan olaylarda yaşanan telaş ve heyecanın bu evlerde daha yoğun duygularla yaşandığını belirtmiştir.

Geleneksel Türk evleri, eski Türk aile yapısında yer alan, bugün zamanın verdiği hayat şartlarının ağırlığı ile yok olan ve yok olmakla yüz yüze kalmış değerlerin varlığından bahsetmektedir. Bunlar; saygı, sevgi, dayanışma, mutluluğu paylaşarak çoğaltma, üzüntüyü paylaşarak azaltma, aile düzeni içinde çocukların okuma yazma ve din eğitimi, Türklüğün Müslümanlığın değerini kazandırma, bunun önemine inandırma, dostluğu, insanlığı, merhameti, vatan severliği, mertliği, bilgi ve görgüyü, sanata karşı ilgi duymayı öğreten sıcacık bir yuva ve eğitici bir okul görevidir.

Geçmişten günümüze kalan eski tarihli paralar, dedesinden, babasından, annesinden, ağabeyinden, kardeşlerinden kalan eşyalar ve o eşyaların taşıdığı hatıralar, yazara eski günleri hatırlatıyor. Bu eşyalar, o evlerde yaşanan güzel günler, hayattan kesitler, o döneme ait ipuçları veriyor. Eşyaların kullanım alanları, kişilerin özel hayatı ve zevkleri konusunda bilgiler veriyor. Yazar, eski evi yıkılırken tahta döşemesinin aralarından ve altından dedesine babasına, annesine ait eşyaları bulduğu zaman hissettiği duyguları anlatmış, eski evlere seslenerek "ecdat yadigârlarını saklamada ve korumada biz senin kadar koruyup kollayan olmadık" diyerek bir özeleştiri yapmıştır.

Konya evlerinde; evin dışında, ev halkının yemek, bulaşık, çamaşır gibi ihtiyaçlarını karşıladıkları mekânların inşa özellikleri, içinde barındırdığı eşyalar hakkında bilgiler aktarılmıştır. Konyalı hanımların günlük yaşamlarından izler sunan bu bilgiler, günümüzde artık yok olan örtmelerin hayatı nasıl kolaylaştırdığını da gözler önüne sermektedir. Yazar örtmeleri 4 başlık altında incelemiştir. Bunlar;

1) Örtmenin İç Düzeni: Örtmenin tabanı Sille kapak taşlarıyla kaplanırdı. Zeminde 40x50 cm ölçülerinde delikli mermer bir havuz bulunur, bu havuza biriken sular künkler aracılığı ile çirkap kuyusuna (bulaşık kuyusu) dökülürdü. Örtme içinde bulunan dolaplar ve raflarla birlikte mutfak eşyaları da ayrıntılı olarak anlatılmıştır.

2) Örtmede Bulunan Ocak Çeşitleri: Yer ocağı (Goraş ocağı), göz ocaklar, maltız, mangal, fitilli gaz ocağı ve ispirto ocağı yer alırdı.

3) Ocakların Yapılış Şekli ve Görevleri: Ocakların nasıl ve neden yapıldığı ve kullanılış şekli anlatılmaktadır.

4. Bağ Evlerinde Bulunan Örtmeler: Bağ evlerindeki örtmelerde yer ocakları, tandır ve üzüm sıkılan çaraş havuzu bulunurdu.

Konya evlerinde, tandırda ekmeğin nasıl yapıldığını ve tandırdan ne şekilde faydalanıldığını yazar, bütün incelikleriyle aktarmıştır. Tandırın nasıl yakıldığını, hamurun nasıl yoğrulduğunu ve mayalama şeklini ayrıntılı olarak ele almıştır. Hamura şekil verildikten sonra, tandıra yapıştırma ve ekmeği pişirme süresi anlatılmıştır. Tandır; kırmızı topraktan yapılan, çamur dairelerin büyükten küçüğe doğru üst üste konmak suretiyle

altı açık bir koni şeklini alıncaya kadar yükseltilerek, kazılan toprağın içine gömülen bir çeşit fırındır. Alt kısmında hava alması için bir delik bırakılır, birkaç künk ilâvesi ile deliğin ucu, bahçeye çıkartılır. Tandıra ekmek, çıplak el ile yapıştırılır, bir eldiven yardımıyla toplanırdı. Tandıra yapıştırılan ekmeklerden bazıları, pişirme sırasında küllerin üzerine düşer, bunların kuvvetli ateşte şekli bozulurdu. Bu düşen ekmeklere "düşme" denirdi. Düşmenin ayrı bir lezzeti ve kokusu vardır. Bu ekmekler biraz sert olduğu için suda ıslatılır öyle yenirdi.

Yazar, güdük, külçe (yağlı ekmek), tandır böreği gibi tandırda pişirilen hamur işlerini ayrıntılı olarak anlatmıştır. Ayrıca tandırda pişirilen tencere yemeklerinin neler olduğu ve bunların nasıl yapıldığını da izah etmiştir. Tandıra, güğüm gömülerek sular da ısıtılırdı.

Külçe olarak yapılan ekmek, özel zamanlarda yapılır ve ikram edilirdi. Külçe, gelin hamamına ve kına gecelerine gelen misafirlere, yolculara yolluk olarak, çetnevirlere konurdu. Güdük (yağsız gevrek) küçük çocuklara, özellikle yeni diş çıkaran bebeklere verilir, diş etlerini kaşırdı, süte ve şerbete batırılarak yenirdi.

Yazar, bağ evlerinde yaşayanların, üzüm hasatından sonra kaynattıkları pekmezin hikâyesini de anlatmıştır. Üzümlerin, cinslerine göre bazıları kurutulur, bazılarından pekmez yapılır, dayanıklı olanları izbelerde tavanlara asılarak muhafaza edilirdi. Pekmez kaynatma işlemi ayrıntıları ile okuyucuya aktarılmıştır. Bu işin ne kadar zahmetli olduğu, güçlü kuvvetli kişilerin, bütün ev halkı ile el birliği ederek gerçekleştirdikleri anlatılmaktadır.

Konyalıların dut ağacına verdiği önem ve duttan yapılan yiyeceklerin neler olduğu da aktarılmıştır. Yazar, şimdilerde ise, bahçelerde hiç dut ağacının kalmadığından bahsetmektedir.

Kışın çamaşır ve yemek işleri, maltızlarda tahtaboşların altında kilerin, izbenin önünde yapılırdı.

Mutfakta kullanılan eşyalar şöyle sıralanmıştır:

-Değirmen Taşı : Bulgur yaparken,

-Tandır : Ekmek pişirmek için,

-Ocak ve maltız : Su ısıtıp, çamaşır yıkamada ve yemek pişirmede,

-Taş mermer : Çamaşır yıkarken, çamaşırları tokuşlamak için kullanılmaktadır.

Bahçede bulunan havuzlar ve işlevleri hakkında bilgi aktarılmıştır. 1930-1940'lı yıllarda her evde çeşme yoktur ve içme suları sokak çeşmelerinden temin edilmektedir. Çeşmelerin kurnaları olmadığından sular sürekli akar, bu akan sular yol seviyesinin altındaki evlerin bahçelerini sulamak amacıyla kullanılırdı. Ayrıca kar ve yağmur suları, boşa verilmeyip değerlendirilirdi.

Bahçe içinde maverde güller, tahtaboşa tırmanan asma ve elkovanlar, Konya'da yetişen sakızlar, küpeliler, irihanlar saksı içinde büyütülürdü. Evin bahçesine maydanoz, tere, soğan gibi sebzeler ekilir, meyve ağaçları yetiştirilir, gül, şebboy, küpeli, hüsnü yusuf, hanımeli gibi çiçekler dikilirdi. İzbeler serin ve karanlık olduğu için kışlık yiyeceklerin muhafaza edildiği mekânlardır.

Gelin hamamının adetleri, söylenen şarkılar, yapılan eğlence, sohbetler ve Hıristiyan ve Müslüman kadınların haftanın hangi günleri hamama gittikleri aktarılmıştır.

Tahtaboşlar, ay ışığı veya gaz lambaları ile aydınlatılmaktaydı. Kandil gecelerinde oralara fener yakıp asılırdı, meşaleler yakılıp teneke çalınırdı. Bu eğlenceler, çıkmaz sokaklarda yapılırdı.

Yazar, çocuk oyunlarını şöyle sıralamıştır; boncuk, bilye, aşık, çekirdek, hotmiş, uzun eşek, çelik-çomak, voleybol....gibi. Çıkmaz sokaklar, çocukların güvenle oyun oynadıkları alanlardır.

Tahta çıkrık, dokuma tezgahı parçaları, kadınların dokuma sanatıyla uğraştıkları, kendi ihtiyaçları olan bezleri kendilerinin dokudukları, yünlerini kendilerinin eğirmiş olduklarını gösteren birer belge niteliğindedir.

1.6. Gelenek ve Görenekler

Evlerde bulunan pencere sayısı ile, çeşitli inanışlar arasında bağlantı kurulmaya çalışılmıştır. Sekiz pencereye sahip evlerin, neden sekiz pencereli yapıldıkları sorusuna cevap arayan yazar, bunu eski Türk inançları arasında sekiz rakamına yüklenen anlam ile izah etmiştir. Sonsuzluk, soyluluk, cennet, kutsallık, bolluk ve bereketi temsil ettiği düşünülen bu rakam üzerinde durulmuştur.

Evlerin, sokak kapılarının taşıdığı anlam ve kapıların toplum düzeni içindeki öneminin neler olduğu anlatılmıştır. Kapıların yapımından, temizliğinden, boyalı ve boyasız oluşundan yola çıkılarak ev sahibi, evin mimarisi hakkında ip uçları öğrenilmeye çalışılmıştır. Kapıların, aile ilişkilerine, toplum hayatına yansıyan örnekleri sunulmuştur. Çift kanatlı kapıların insan psikolojisine olan etkisi ve bunun insan ilişkilerine ve duygularına yansımaları belirtilmiştir. Koca kanatlı kapılar, evin içinde yaşayan insanları koruyan, kollayan bekçilere benzetilmiştir.

Müslüman ve Hıristiyan ailelerin evlerinin kapıları, farklılık göstermektedir. Müslüman ev sahipleri, sokak kapılarını boyamazlar, ahşabı ilk haliyle korurlar, ahşap kararmaya başlayınca sabunlu veya küllü su ile temizliğini yaparlardı. Kapıların temiz tutulmasına özen gösterilirdi. Kapı tokmakları genellikle demirden yapılır, Müslümanların kapı tokmakları halka veya el; Hıristiyanların kapı tokmakları, insan veya hayvan motifli olurdu. Kapılar ev sahiplerinin kimliğini belirten birer işaret gibi görüldüğünden, kapı yapılacak ahşap özenle seçilirdi.

Evin temeli kazılırken insan kemiğinin çıkması, hoş karşılanmayan bir durumdur. Çıkan kemikler tekrar gömülürdü. Bu eski bir ananedir.

Kesilen tırnakların atılması da iyi değildir. Evdeki tahta döşemelerin oyuk ve deliklerine, kağıda sarılarak saklanırdı. Bu eski bir itikat (inanış) dır.

Konya'da eskiden kanalizasyon ve su sistemi olmadığı için, evlerin kenef kuyularını bahçelerine değil, sokakların altına açan ev sahipleri vardı. Bu davranış görgüsüzlük olarak nitelendirilirdi.

Ev sahipleri, kerpiç yapılacak toprağın, vakıf arazisi toprağı olmamasına dikkat ederler, kendi bahçelerinin toprağından kerpiç yaptırmaya özen gösterirlerdi. Bu durum, atalarımızın helâl ve harama verdikleri önem ve kul hakkı konusunda gösterdikleri titizlikten kaynaklanırdı.

1.7. Şehir Dokusu

Yazar, doğup büyüdüğü Tahtatepen semtine olan özlemini ve tarihi dokuyu koruyamamanın verdiği acı ile makalesini kaleme almıştır.

Konya'nın eski mahallelerinde çıkmaz sokaklar bulunurdu. Bu çıkmaz sokaklar, zaman içinde arsaların kullanım şekilleri sonucu ortaya çıkmıştır. Aynı aileden olup ta aynı arsaya ev yaptıranlar cadde veya sokağa bağlanmak için, arsa büyük olup tek cephesi caddeye baktığı durumlarda arsadaki diğer evlerin caddeye ulaşımını sağlamak amacıyla çıkmaz sokakları yapmışlardır.

Konya'da bir caddede sekiz-on çıkmaz sokak bulunurdu. Bu sokaklar, iki üç asırdan beri şehir dokusunun bir parçası olmuştur. Günümüzde belediyeler bu sokakları çıkar sokak yapmaktadır. Yazar, eski evleri bu çıkmaz sokakların koruduğunu belirterek, çıkmaz sokakların tarihi dokusuyla koruma altına alınmasını istemektedir. Gelecek kuşaklara da bu çıkmaz sokakların, üstlendiği fonksiyonlarla gerekliliği anlatılmalıdır. Yazar bu konuda şöyle bir yorum yapmaktadır. Batılılar bizden gördükleri çıkmaz sokakları, şehir plânlamalarında uygulamakta, halka açık, trafiğe kapalı alanlar oluşturmaktadırlar. Bu alanlarda dinlenme, oyun parkı, alışveriş merkezleri yaparak halkın istirahatını, güvenini sessiz ortamlarda sağlamışlardır.

1.8. Terminoloji

Yazarın, mahalli dili çok iyi biliyor ve kullanıyor olması, önemli özelliklerinden biridir.

Ev mimarisinde ve günlük yaşamda kullanılan terminolojinin yaşatılması ve tanıtılması açısından büyük bir görev üstlenmiştir.

Günümüzde kaybolan kara örtülü kerpiç evlere ait sadece o evlerde yaşayanların kullandığı kelimelerin, dilin ve terimlerin vurgulanıp, gün ışığına çıkarılması, insanlara duyurulması, yerel tarih için önemli bir unsurdur. Ayrıca yerel ağız ve terminolojiyi iyi bildiği için önemli bir kaynak kişidir.

Evin mekânları ve kullanılan araç-gereçler, Konya insanının kullandığı terimler ve deyimler ile aktarılmıştır.

Yazar makalelerinde kapı ile ilgili deyimler kullanmıştır. Bunlar;

-"Bırak onu yahu! Güllebi kırığın birisidir o"

-"Dış kapının mandalı"

-"Kapına katran sürdürürüm"

-"Kapını taşlatırım"

-"Kapına mandal olayım".

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Arif Nüshet Turgut'un, Konya'da doğup, büyümüş, Konya kültürü ile yetişmiş olması ile birlikte meraklı ve araştırmacı kimliği, makalelerine yansımıştır. Konya evlerine olan özel ilgisi, doğup büyüdüğü evde yaşadığı günler ve hatıraları, makalelerine ve şiirlerine konu olmuştur.

Makalelerin; konu, dil, evlerin mimarisi, donatı günlük hayat, gelenek-görenekler, şehir dokusu ve terminolojisi dikkate alınarak analizleri yapılmıştır. Yazar, sade ve yalın bir dil kullanarak, Konya'ya ait geleneksel terminolojiden örnekler vererek Konya ağzını, güzel şekilde kullanmıştır. Makalelerde Konya'nın geleneksel yaşamından, günlük hayatından, ev işlerinden, evlerin mimarisinden ve donatısından ayrıntılı bilgiler aktarması Konya kültürünü tanıtma ve yaşatma adına çok önemlidir.

Konya insanını, ön plâna çıkararak, yaşamın kıymetini bilen, evleri küçük ama gönülleri büyük insanlar olarak tanıtan yazar, atalarına, onların yaşam tarzına duyduğu özlemi de makalelerinde vurgulamaktadır.

Konya evi ile ilgili geleneksel dili kullanması ve açıklaması bakımından yazarın kullandığı dil, özellik ve önem arz etmektedir.

Yazar, elde ettiği bulguları, kendi yorumuyla ele alıp değerlendirmiş, herhangi bir kaynak yada araştırmadan faydalanmamıştır.

Arif Nüshet Turgut'un, tüm şiir ve makalelerindeki konuların ortak noktası; "eskiye ait olma" yani, yok olan değerler, değişen hayat düzenleri, yıkılan yapılar, bu dünyadan göçen insanlardır. Yazarın bütün gayreti, yok olan değerlerin biraz olsun hatırlanıp, önemlerinin anlaşılmasını sağlamaktır.

Bu araştırma ile, yaşayan kaynak kişilerin önemi ve bu insanların bilgilerinden faydalanılarak geçmiş yaşantılar hakkında bilgi sahibi olunabileceği bir kez daha vurgulanmak istenmiştir. Yaşayan kaynak kişiler bulunarak, onlarla yapılacak olan mülakatlar sonucunda kıymetli bilgilere ulaşılacaktır.

NOTLAR

1- A. Sefa Odabaşı'na katkılarından dolayı teşekkür ederim.

2- Yazarın biyografisi ve makaleleri hakkında detaylı bilgiye Konya Büyükşehir Belediyesi tarafından yayınlanacak olan (A. N. Turgut, *Eski Konya Evleri*, Konya, 2003) adlı kitaptan ulaşılabilir.

3- TURGUT, Arif Nüshet, Konya'nın Kerpiç Evlerinde Temel Yapılışı ve Köşe Bağlantıları, *Konya Postası*-Cönk eki, Fasikül: 34, 19 Eylül 2001.

4- TURGUT, Arif Nüshet, Yuvarlamalar, *Yeni Gazete-Cönk* eki, 3 Mayıs 2000.

5- TURGUT, Arif Nüshet, Eski Konya'da Şehir Evleri, *Konya Postası-Cönk* eki, Fasikül: 27, 25 Temmuz 2001.

6- Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. A. Sefa Odabaşı, 2001, *Konya Mutfak Kültürü*, Konya ; E. Karpuz, "Osmanlı'da Mutfak Kültürü ve Konya Mutfağı", Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla IV. Eyüp Sultan Sempozyumu Tebliğleri, 5-7 Mayıs 2000, s.90-99.

KAYNAKÇA

BARIŞTA, H. Ö., 1991, "Düz Damlı Konya Evlerinde Görülen Küp Bacalar", *Türk Halk Mimarisi Sempozyum Bildirileri*, Ankara.

BERK, Celile, 1951, *Konya Evleri*, İstanbul.

EVREN, Afif, 1951, "Konya'nın Tandırı", *T.F.A.*, C:1, S:22, 1951, s.342.

İNCESAKAL, Mustafa, 1998, "Geleneksel Konya Bağ Evleri", *Yeni İpek Yolu, Konya Özel Sayısı*, Konya, 1998, s.223-244.

KARPUZ, Emine, 2000, "Osmanlı'da Mutfak Kültürü ve Konya Mutfağı", *Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla IV. Eyüp Sultan Sempozyumu Tebliğleri*, 5-7 Mayıs 2000, s.90-99.

KARPUZ, Haşim, 1999, "Osmanlı'da Konut Mimarisi Konya Örneği", *Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla III. Eyüp Sultan Sempozyumu Tebliğleri*, 28-30 Mayıs 1999, s.390-401.

ODABAŞI, A. Sefa, 2001, *Konya Mutfak Kültürü*, Konya.

SÖZEN,M.- DÜLGERLER,O. N., 1979, "Konya Evlerinden Örnekler", *O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Dergisi*, C.5, S.1, Ankara, 1979, s.79-100.

60 yıl öncesinden bir anı.. Bir arkadaşlarının "yüz açım"ı için eski iş ve mıhlamalarını giyen zamanın genç kızları, bir de hatıra fotoğrafı çektirmişler. Önde, ortada oturan ve arkada soldaki hanımın giysileri, çok daha önceki yıllarda, gelin kıyafeti olarak kullanılırmış. (Y.Dikiltaş Kolleksiyonundan)

KONYA'NIN EVLERİ ve İNSANLARI

*Yalçın DİKİLİTAŞ**

ÖZET

Konya, aile hayatı, aile fertlerinin ilişkilerini düzenleyen örf ve âdetleri ve ahlâkî yapısı ile önemli bir kültür merkezidir. Başkentlik yaptığı devirden bu yana, Türk kültürü ve İslâm Medeniyetinin öde gelen şehirlerinden biri olması Konya'yı; dikkat çekici incelemelerin yapılması gereken konuma sürüklemektedir. Onun için bu yazı da, doğma-büyüme Konyalı olan bir yazarın gözlemleri ile kaynak şahıslardan derlenen bilgiler birleştirilmiştir. Böylece Konya'nın, son devirlere kadar devam eden hayat tarzı, aile ve yemek kültürüne dikkat çekilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Konya ailesi, oğlan everme, bakıcı kadın, tandır, izbe.

ABSTRACT

Konya is an important cultural center with its family life, its marriage institution, tradiations and customs which urgurise the relation of family members and moral structure. Konya is worth to be obsessced carefully because it has been a leading city of Turkish culture and İslamic concept since it was the capital city. İn this summary information acquired from the observation of the author born and growing in Konya and informers also from Konya have been united so the living style of Konya which has continued so far and family-meal culture have been tried to be infused.

Key Words: Konya family, have a son marry, matchmaker, tandour, basement.

* Gazeteci-Yazar.

GİRİŞ

Konyalı olmak, Konyacı olmak ya da Konya'da olmak... Belki bir övünç vesilesi, belki farklı olmak hevesi belki de yanlış fotoğraflara tepkinin sesi olmak duygusallığı ile, Konya ismi zaman zaman ön plâna çıkmakta. Kimi yaprak, topalak gibi yemek kültürü ile, kimi "Emmiler" veya "Menteşeli" türküleri ile kimi de "Mevlâna"mız ile Konya için bir şeyler yapmaya, Konyalılığını ispatlamaya çalışmaktadır. Bunların hepsini iyi niyetli çabalar olarak gördüğümü söylemek isterim.

Konya insanı, Konyalılığını kapalı olarak yaşar. Kural haline gelmiş birtakım davranış biçimleri Konyalı olmanın "olmazsa olmaz"ları gibi görülmüştür. Torunlardan büyük ninelere dedelere kadar herkes bu kurallara bir mecburiyet anlayışı ile uyar. Böylesi bir yaşam biçimi, düzenli ve seviyeli bir aile tablosu ortaya çıkarmaktadır.

Bu yazımda geçmişe tanık bazı insanların da anlattıkları ile, Konya evleri, Konya evlerinde yaşam biçimi ve bu yaşamın gerçekleştirilmesinde önemli rolleri olan Konya insanlarından söz etmek istiyorum.

AİLE İÇİ HAYAT

Konya aile yapısı, ataerkil de diyebileceğimiz, evin en yaşlı erkeğinin otoritesine dayanan bir yapıdadır. Bu, evin babası veya babanın babası olabilir. Fakat, bu otorite evin içerisinde öfke yada tepki biçiminde ortaya çıkmaz hiç bir zaman. Kaynata eve girince, evle ilgili herhangi bir konuda bir şey söylemezdi. Ancak bir şikayet yada isteği olursa, bunu kayınvalideye söyler, o da; "Bir münasip zamanda hallederim" der, kocası ile tartışma yaratacak bir cevap vermezdi.[1] Evin babası, mümkün olduğunca kendi çocukları ile gelinlerini aynı düzeyde tutmayı yeğlerdi. Gelinine: "Kızım", "Evladım" diye hitap eder, yapılan bir hizmet sonrası "sağ ol kızım" "eline sağlık evladım" derdi. Sevgisi, pek mesafeli olurdu. Kaynata evdeki gelinlerine ve kızlarına, ihtiyaçları olan şeyleri hepsine eşit şekilde alır, birinin daha çok sevildiği intibaını verecek şekilde farklı şeyler almazdı.[2]

Evin içerisinde, söz sahibi ise evin annesi, bir başka deyişle kayın validedir. Eve gelin geldikten sonra, kayınvalide otoritesi daha bir gözle görülür hale gelir. Bu konuda, eski bir Konyalı olan 76 yaşlarındaki Muzaffer Tiftik şunları anlatıyor: "Biz, kayın valide kayınpeder yanında 36 sene beraber oturduk kalktık. Geline karşı evin tek otoritesi kayınvalide idi bizim evde. Babam, bizim, özellikle de gelininin yanında 'şunu yap, bunu yapma' demezdi. Eğer öyle bir şey yaparsa, annemin otoritesinin bozulacağını sanırdı. Evimizin içerisinde ben ve dolayısı ile hanım, annemlerin istekleri doğrultusunda hareket etmek durumunda idik. Böylece, bir geçimsizlik, bir huzursuzluk çıkmasının da önüne geçilmiş olurdu. Annem, her ne kadar bana düşkün olsa da, benim tarafımı tutar gibi görünmez, gelini ile oğlu arasında tarafsız bir görüntü sergilerdi. Bu şekilde davranmakla gelinini istediğince yönetip, eve daha iyi bağlanacağını düşünürdü. Bu arada, babam, yani kayın peder, gelin kaynana ilişkisinde kesinlikle taraf olmaz, iş aşırıya kaçtığında yüksek bir biçimde öksürerek tepkisini ortaya koyar, yanında yüksek sesle konuşulup tartışılmayacağını ima ederdi. Kayınvalidenin gelinine karşı biraz hırçın olduğunu gören kayınpeder, yalnız kaldıklarında karısının kulağını çeker, gelinin de insan evladı olduğu, elinden geldiğince hizmette ve hürmette kusur yapmamaya çalıştığını belirtir, biraz daha dikkatli olması gerektiğini söylerdi."[3]

Eski Konya evlerinde, evli olan oğlanlar, aile içi sorunlarda taraf olamazlardı. Ev işlerinden çocukların büyütülmesine, çamaşır yıkanmasından ekmek yapılmasına ve kişiler arasında ortaya çıkabilecek sorunlara kadar hepsi ile kayın valide ilgilenir, program yapıp sorunu çözerdi. Eğer gelinler arasında veya gelin kaynana arasında bir sorun çıkar ve rahatsızlık uzarsa, kayınpeder dükkânlarında yalnız kaldıklarında oğlundan sorunun çözümünü, ister, "karısına tembihatta bulunması"nı, kulağını çekivermesini söylerdi. Bu, bir anlamda da babasının oğlundan, "herif gibi davranışlar beklediğine" dair ima yollu uyarısı idi. Gelinle damat, odalarında baş başa kaldıklarında, aralarındaki muhabbetin derecesine göre damat, gelini babasının isteği doğrultusunda uyarırdı.

GELİN KAYNATA İLİŞKİSİ

Gelinlerin, kocalarına, karşı sevgi ve muhabbetlerinin göstergesi, kaynata ve kaynanalarına gösterdikleri saygı ve hizmetti. Kadın kısmı, erkeğini çok sayardı. Gelinler, sabah olup da kaynatamıza abdest suyu dökeceğiz diye hiç uyumazlar; kaynatamız uyandı mı diye kalkar kalkar bakarlardı. Kaynatasına abdest suyu dökecek, onu namaza yollayacak ondan sonra da kaynanası kalkmadan evin işlerini bitirecek. Eski kadınlar erkeklerine kıymet verirler, bunu da anasına babasına yaptıkları hizmet ve gösterdikleri saygı ile belli ederlerdi [4]. Kayınpederi çarşıdan gelirken karşılayıp elindekileri almak, oturacağı minderi ve yastıkları koymak, kahvesini pişirip getirmek gibi bazı görevleri daha vardı gelinlerin. Muzaffer Tiftik, bakın gelinin kaynataya hizmetleri konusunda başka neler anlatıyor: "Bizim hanım namaza kalkardı. Çok defalar babamın abdest suyunu döktü. Nadiren bazen aksattığı olmuştur. Yataklarını akşam serer, sabah kaldırırdı. Akşamları yatacakları zamana kadar bekler. Yatacakları zaman yataklarını serer lambalarını söndürür, sonra kendisi yatardı. Babamın bir başka alışkanlığı daha vardı ki, yemeklerden sonra elini, önüne getirilen leğende yıkardı. Önce bahçemize çeşme alındı, sonra evin içerisine lavabo yapıldı ama, babam ellerini leğende yıkama alışkanlığından vazgeçmedi. Yaz kış yemek sonrası hep önüne leğen gelmesini bekledi." [5].

GELİN OLMAK SORUMLULUK İSTER...

Gelin olmak, bir takım sorumlulukları da beraberinde getiren bir durumdur Konya'da. Gelin, beyaz gelinlikle girdiği ve beyaz kefenle çıkabileceği bir evde, uyum sorunu yaşamamak zorundadır. Gelin, geldiği evdeki insanlarla bir ömür geçireceğine göre... Eve gelen gelin, o evin kızı sayılırdı. Kendi babasının eviyle artık alâkasını kesmesini isterler, "Sen artık bu evin insanısın, bu evin kızısın" derlerdi. Gelinin sık sık ana evine gitmesini hoş karşılamazlardı. Elbette gelinin anne babasından koparılması gibi bir durum söz konusu olmazdı. On beş günde bir, ayda bir kocası ile anasının evine gider gelirdi. İki dünür ailenin, bir-iki ayda bir akşam oturmalarında ya da kayınvalidesi ile gündüz kadın oturmalarında, gelin anne evine gidebilirdi. Bu arada oğlan evi, gelinin anasının sık sık evlerine gelmesini de istemez, bunu hoş karşılamazlardı. Böylesi ziyaretler, mahallede de dedi kodu nedeni olabilirdi; " Anam, madem kızından ayrılamayacan, evermeyeydin de dizinin dibinde oturtaydın" derdi konu-komşu. Kız anasının eve gelmesinin istenmemesi, evin sırlarına vakıf olacaklarından veya kızı öğreteceklerinden korkulduğu içindi. 'Kızım eziliyor, çok iş yaptırıyorlar' diye dedi-kodu yapılmasından da çekinilirdi[6]. Konya kültürünün kaynak kişilerinden Arif Nüzhet Turgut, tanığı olduğu bir olayı şöyle dile getiriyor: "Teyzem bir gün kaynanası ile münakaşa etmiş, babasının evine çekip gelmiş. Dedem, eve gelince bakıyor ki kız evde. Yanında ne kocası ne de kaynanası var. Nenemden bir kenarda usulca durumu öğreniyor, bir şey demiyor. Sofra hazırlanıyor, yemek yenildikten sonra dedem teyzeme, "Hadi bakalım doğru kocanın yanına" diyor ve teyzemi koca evine gönderiyor. Tabi kocasının evinden içeriye girinceye kadar da görünmeden teyzemi takip ediyor ve sonra evine dönüyor dedem. Aileye böyle dikkat etmek lâzım; bu işler "Aman yavrum kuzum"nan olmaz." [7].

BİR EVDE BİRKAÇ AİLE...

Yazıya başlarken "ataerkil" aile yapısından söz etmiştim. Evdeki büyüklerin otoriter tutumu, iş bölümü yapılması, çocukların kardeşçe büyütülmesi, tüm aile fertlerinin öğünlerde aynı sininin etrafında toplanması, eski evlerde güzel bir beraberlik sağlıyordu. Babanın başkanlığında aynı işyerinde çalışan, kazanç birliği yapan evlatlar, bir bölünmeyi düşünemezlerdi bile. Çünkü akşam aynı evde, aynı sininin etrafında ve aynı tabaktan yiyecekler, "Bir eşikten geçip, bir kaşıktan içecekler," acılarını ve sevinçlerini bölüşebileceklerdi. Ömrünün seksenli yıllarını yaşayan Meramlı Hatice Göl şunları anlatıyor: "Eskiden üç beş gelin bir evde otururdu. Evlerde banyo yoktu. Banyolarımız yüklüklerdeki gusülhanelerdi. Ayda bir filan da hep birlikte bohçalar alınıp çarşı hamamına gidilirdi. Evdeki gelinlerin çocukları olur, hiç kırgınlık kavga filan olmazdı. Herkes birbirine yardımcı olur, çocuklar kardeş kardeş bir arada büyürlerdi. Böyle ağız tadıyla bir hayat yaşarlardı. Ayrılık gayrılık yoktu. Evdeki kaynana, ev içerisinde, gelinler arasında farklı muamelede bulunmaz, ev işlerinin görülmesinde, gezmeye gidilmesinde hepsine eşit davranırdı. Kayınpeder ise, gelinlere ve oğlanlara ihtiyaç olan şeyleri hepsine eşit biçimde alır, yanlış düşünülmesine fırsat vermezdi." [8].

KONYA'NIN ÜRETKEN KADINI...

Konya'nın kadını, yoktan var eden, elindeki biri, iki eden kadındır. Bahçesindeki meyve ağaçları, maydanoz, soğan, domates ektiği bahçesi, ahırındaki ineği-danası, kümesindeki tavuğu-horozu, Konya kadınının elinde bir bereket kaynağı olur çıkar. Kuruttuğu nane, papatya, maydanoz, ayva yaprağı, rahatsızlıklarında kaynatıp içeceği birer şifa kaynağıdır. İneğinin dışkısı, ocakta yakacağı; koyunun yünü, çocuklarının sırtındaki kazak, ayaklarındaki çoraptır. Elindeki mil yada mekik, ya nakış nakış komşu imecesi olur, veya aile bütçesine katkı olarak döner. Eski kadınlar, öncelikle kendi elbisesi, başörtüsü, çorap gibi ihtiyaçları için kocasına yük olmak istemez, bunu birtakım çabalarla kendileri sağlarlardı. Mesela, bir komşusuna iğne oyası takım işler, buna karşılık komşusu bir elbiselik kumaş getirirdi. Eğer terziliği yoksa, bir komşusuna daha el işi yapar, karşılığında elbisesini diktirirdi. Eğer kocasının geliri azsa, geçim sıkıntısı yaşıyorlarsa, yaptığı el işleri ekmek, bulgur olarak dönerdi evine. Bu, bölüşmeyi bilen, aile bütçesine omuz veren Konya kadınının normal davranış biçimi idi.

Söz kadının üretkenliğinden açılmışken, ekmeğin evde yapılmasından; tandır ekmeğinden söz etmek isterim. "Bilhassa kalabalık evlerde, en yaşlı konumdaki kadın, ekmeğin mayalık hamurunu akşamdan hazırlardı. Bu hamur, sabaha kadar ekşir, yani mayalanırdı. Sabah erken saatlerde hamura su, un, ve tuz katılarak yeniden yoğrulur çoğaltılırdı. Ardından bezeler tutulur. Sonra yakacak evinden çalı çırpı gibi maddeler getirilerek tandır yakılırdı. Tandırda öyle kalın odun, kömür gibi şeyler yakılmaz. Zaten bunlar yazdan hazırlanır; çalı çırpı, hatta ele geçen kibrit çöpü bile atılmaz, tandırda yakılmak üzere yakacak evine bırakılır. Evlerin bahçelerindeki kuru dallar, budanan bağlardan toplanan çıbıklar, hep tandırda yakılmak için saklanır. Tandır, fazla sıcak fazla alev istemez; gayet ehven bir ateşi olması gerekir [9]. Yaşlı olan evin büyüğü hanım, tandırın başına gelir, çevresindeki gelinler kızlar, bu işi yeni öğreniyormuşçasına dikkatle büyük hanımı izlerler. Ekmek bezeleri, suya batırılmış elle biraz yassılaştırıldıktan sonra, belli bir sıra ile tandırın duvarlarına yukardan aşağıya doğru yapıştırılır ve tandırın üstü önce bir teneke parçası, onun üzeri de tandır çulu yada ekmek çulu denilen bir bez parçası ile kapatılır ve ekmeklerin bişmesi beklenir. On beş-yirmi dakika sonra ucundan tandıra bakılır, bişenler var mı düşenler var mı diye. Ekmeklerin bişip bişmediğine yine büyük hanım karar verir, bişen ekmekleri ve tandıra düşen düşmeleri toplar. Kaç tandır ekmek yapılacaksa, ondan sonra sıra tandır böreğine gelecektir. Tandır böreğinin içerisine küflü peynir, kavurma yada kıkırdaklı iç konulabilir. Tandır ekmeği ve böreğinden sonraysa, sıra külçe ve güdük yapmaya gelecektir. Külçe yağlı ekmek, güdük ise bugün tandır gevreği dedikleri yağsız gevrektir. Ekmek bezeleri tandıra yapıştırıldıktan sonra, bazıları tandırın içerisine düşer ve küller arasında bişerdi. Şekli bozuk, biraz sert ve küller arasında bişen ve kokulu olan düşme, çok sevilirdi. Ekmek, börek, gevrek bişirme faslından sonra, bir toprak tencere içerisine çiğden soğan, salça, kara mercimek, bulgur , nohut, fasulye, biraz kavurma konulur, yağı ve suyu da ilâve edildikten sonra kapağı kapatılarak etrafı hamurla sıvanır ve tandırdaki hafif ateşli küller içerisine gömülürdü. Bu tandır çorbasıdır ve pek uzun bir süre tandırın içerisinde kalarak bişerdi." Görüldüğü gibi, tandırda ekmek yapılmasının yanı sıra börek ve de yemek olarak tandır çorbası ile kahvaltılar için gevrekler de yapılmaktadır.

ÇAMAŞIRLAR TÜRÜM TÜRÜM...

Gıda maddeleri için kullanılan "türüm türüm" ifadesi, bazı Konya evlerinde çamaşırlar için de kullanılırdı. Belki de o temizlik ve berraklığı, pek güzel belirtiyor bu ifade.. Çamaşır yıkanmadan bir gün önce, elenmiş meşe külü, bir gazyağı tenekesine konulur, üzerine su doldurulur ve bu ertesi sabaha kadar bekletilirdi. Sabahleyin, çamaşıra başlamadan önce bu su süzülerek külden ayrılırdı. Hayattaki ocak ya da maltız yakılır, üzerine konulan bir gaz tenekesi veya büyük bir haranı içerisine çamaşırlar konulup su dökülür ve çamaşırlar kaynamaya bırakılırdı. Kaynayan çamaşırlar içerisine bazıları kül suyundan döker, bazıları ise bir bez torba içerisine koyup azını sıkıca bağladıkları meşe külünü atarlardı. Meşe külü, soda görevi yapar, zamanın kadınlarının ifadelerine göre, çamaşırdaki kirlerin kabarmasını ve kolay temizlenmesini sağlardı. Kaynayan çamaşırlar, arada oklavadan kalınca bir ağaç parçasıyla karıştırılıp altüst edilirdi. Çamaşırlar belli bir süre sonra, bir taraftan kaynarken, bir taraftan da alınarak büyükçe bir leğen içerisinde yıkanırdı. Yıkamada, o

zamanların ünlü sabunu, "Ömer Muharrem" markalı sabun, çamaşır kılı ve de "Öküz baş" çivit kullanılırdı. Çivit durulanmadan önce, bilhassa beyaz çamaşırlarda kullanılır, hafif maviye çalar parlak bir beyazlık verirdi. Çamaşırları, bazı çok özel durumlar dışında kayınvalide yıkamaz, evin gelinleri ve kızları yıkardı. Bazı varlıklı ailelerde ise, evlatlıklar çamaşır yıkardı,

KURU KABAK SARMASI, KURU BİBER DOLMASI

Konya yemeklerinden söz edilirken, nedendir bilinmez "kurular" hiç gündeme getirilmez. Konya yemek kültüründe, kurutulmuş sebzeler önemli bir yer tutar. Eskiden Konya evlerinde domates, biber, patlıcan, kabak, fasulye gibi sebzeler kurutulur ve bunlardan nefis yemekler yapılırdı. Dışarıdan bugünkü gibi sebze-meyve pek gelmez, insanlar konserve de yapmadıklarından sebzeleri kurutur kış aylarında bunlardan yemekler yaparlardı. Fasulye dilimlenerek, kabak dikine dilimlenerek ve musakkalık doğranarak, patlıcan ikiye bölünüp içi oyularak dolmalık ve musakkalık doğranarak, sivri biberler doğranarak yada bütün olarak, dolma biberler sap kısmı çıkarıldıktan sonra ipe dizilerek, domatesler dilimlenerek kurutulurdu. Bu sebzelerin bir kısmı güneşte, bir kısmı da gölgede kurutulurdu. Bu arada kendi bahçelerinde sebze yetiştiren aileler bunları, taze iken de pişirirler, bilhassa patlıcanla orta yada bütümet, musakka, oturtma, domates, biberden dolma, et kabağından ekşili kabak gibi yemekler yapılırdı. Bu arada, bir konuyu daha belirtmek isterim ki, eski Konya evlerinde pirinç, misafirlere yapılacak yemeklerde kullanılan bir madde idi. Makarna ise pek bilinmezdi. Pilavlar bulgurdan yapılır, daha küçük taneli olan düğü ise, sarmalarda dolmalarda kullanılırdı. Makarna yerine de evlerde yapılan erişte, şehriye ya makarna gibi kullanılır ya da çorbalar yapılırdı. Yaprak sarması, bamya çorbası, zülbiye de denilen soğan yahnisi, topalak gibi yemekler de eski Konya evlerinde sık sık sofralarda yer alırdı.

KONYA AKŞAMLARI...

"Bizim evde akşam yemeklerinden sonra babam sade kahve içerdi, bunun tiryakisi idi." diye söze başlıyor Muzaffer Tiftik. Ardından bir akşam yemeği sonrasını anlatmaya başlıyor: "Sigara değil, kendi sardığı kaçak tütünü içerdi babam. Bu tütünden evde torbayla bulunurdu. Tütünü pafun tabakaya basar, içeceği zaman sarar içerdi. Kahvesini bazı zaman gelini yada hanımı yapardı. Ama, odada mangal bulunduğu zaman, kendisi mangalda kül kahvesi yapardı. Evimizde, akşam yemeği, akşam namazından sonra yenirdi. Yemek yenilmesi, kahve ve tütün faslından sonra babam yatsı namazına giderdi. "Akşam namazları, bir anlamda komşu erkeklerin birbirleriyle buluşup görüştükleri bir ortamı da oluştururdu. Arif Nüzhet Turgut, bu konuda güzel bir örnek veriyor: "Komşularımızdan biri, üç gün arka arkaya yatsı namazına gelmeyince, babam endişelenmiş. Hemen cami dönüşü beni o komşumuzun evine yolladı, hasta filan mı öğreneyim diye. Ben evlerine gidip, komşumuzun hanımına babamın merakını iletip niye camiye gelmediğini sordum. Meğer, tüccar olan komşumuz, mal almak için İstanbul'a gitmiş, onun için camiye gelemiyormuş." Yatsı namazları, komşuların birbirlerinin mutluluk ve sıkıntılarını paylaştıkları, en hayırlı yardımlaşmaların sağlandığı bir güzel ortamdı da... Yatsı namazından sonra ya misafirliğe gidilir, ya misafir gelirdi. Bu misafirlikler akrabalar arasında olurdu çoğunlukla. Eğer, akraba dışı bir misafir gece oturmasına gelirse, erkekler bir odada, hanım ve çocuklar bir başka odada otururdu. Gece oturmaları, misafirin ve ev sahibinin durumuna göre dört beş saat sürebilirdi. Eğer akrabalar arasında bir misafirlik söz konusu ise, oturma uzun sürer geç vakitlerde "yatgeberlik" sofrası getirilirdi. Bu sofrada, kavurma, sucuk, pastırma, reçel, pekmez, tulum peyniri, ceviz içi, kavun, üzüm gibi yiyecekler bulunabilirdi.

"OĞLANI EVERMENİN ZAMANI GELİNCE..."

Eski Konya evlerinde, oğlan yada kızı evermeye kalkışmak pek önemli bir olaydı. Bu konuyu, eski bir Konyalıdan dinleyelim: "Eskiden oğlu olan analar, komşu yada akrabalardan bir kız haber verildiği zaman gider bakarlardı önce. Kıza bakmaya gidenlere "bakıcı" denilirdi. Bakıcı olmanın da bazı püf noktaları vardı ve herkes kıza bakmaya götürülmezdi. Misafirlerden biri, kızdan su ister ikramın usulünü bilip bilmediğini anlardı. Bir başkası, 'Aman midem pek bozulmuş' deyip tuvalete gider, tuvalet ve taharet bezlerinin durumundan kızın temiz olup olmadığını anlardı. Bu konuda, tuvalet ibriğinin boş olup olmadığı da bir fikir verirdi. Genç olan bakıcılardan biri, kıza

bir şeyler sorar, konuşmasının düzgün olup olmadığını tespit ederlerdi. Evdeki eşyaların konuluş biçimleri, oturup kalkarken, girip çıkarken gelin adayının terliğini çıkarıp girmesi, kapıyı açıp kapaması, aile hakkında bazı ipuçları elde edilmesini sağlardı. Neyse, eğer kız beğenildi ise, aile büyükleri önce evde kendi aralarında istişare eder, sonra dışardan-pek belli etmeden-kız tarafını soruştururlardı. Bu arada bazı aileler, istihareye yatar veya bu işi bilen birisini istihareye yatırır, evliliğin hayırlı olup olmayacağını anlamaya çalışırdı. Eğer bütün bunlardan sonra olumlu bir sonuç elde edilirse usulden damat adayının da fikri alınırdı. Sonra akrabanın yaşlı ve ağzına laf yakışan kadınlarından üç dört kişi dünür olmak üzere kız evine gider ve "Allah'ın izni Peygamberin kavli ile" kızınızı oğullarına isterlerdi. Kız isteme olayını, oğlanın babaannesi veya annesi dile getirirdi. Kız evinin cevabı genellikle, "dedesine, babasına bir söyleyelim bakalım, kısmetse olur" şeklinde olurdu. Bu arada, "Anaa... kızım daha pek küçük" gibi nazlanma ifade eden cevaplar da verilirdi. O günün akşamı baba, dede eve gelince; kız, öbür odaya geçip yatar ve dünürlük konusu aile büyükleri arasında istişare edilirdi. İstişareden olumlu bir sonuç çıkarsa, baba veya dede, damat adayının işyeri civarındaki tanıdıklarından, anne ise, damat adayının evinin civarındaki komşulardan gerekli soruşturmaları yaparlardı. Bu arada kız babası, damat esnafsa filân, belli etmemeye çalışarak dükkânına gider, ufak tefek bir şeyler almak bahanesi ile damadı görürdü. Bu arada oğlan tarafı da istihareye başvurur, görülen rüyadan sonuç çıkarmaya çalışırlardı. Oğlan evi, gün aşırı kız evini yoklar, "ne yaptınız?" diye sorardı. Genelde kız evi, biraz da naz evi olmanın gereği hemen cevap vermez, oğlan evini bir-iki hafta oyalardı. Kızla oğlanın bir birlerini görmesi gibi bir durum pek gündeme gelmez, eğer istenirse kız evine oğlanın vesikalık yada askerlik bir resmi gönderilir; kız, oğlanı bu resmi ile tanımış olurdu... Eğer, kız evine yakın oğlanın bir akrabası varsa, oğlan buraya gizlice gider, bir dantel veya nakış istemek için kapının önüne çıkarılan kızı, perdenin aralığından belli etmeden görürdü. Bu çok gizli görmeler dışında, kızla oğlanın birbirlerini görmesi söz konusu olmaz, eğer çok önemli bir mahzur yoksa, ne kız ne de oğlan, aile büyüklerinin takdirlerine karşı çıkamazlardı. Çoğu kere kızla oğlan birbirlerini evlendikleri gün nikahta görebilirlerdi ancak. Evlilik, aile müessesesinin kurulmasının ilk adımı idi. Mahallemizdeki yaşlı bir büyüğün-ki şimdi Allah'ın rahmetine kavuştu-kendisine sorduğum bir soru üzerine, evlenen insanların birbirlerini karı koca olarak kabul etmelerinin, önce saygı, sonra sevgi ile bağlılıklarını sürdürmelerinin en iyisi olduğunu belirtmiş, bir takım bedensel güzelliklerle evliliği sürdürmenin sıkıntılarının da olabileceğini söylemişti.

İZBEDEN KIYMA KAZIMAK

İzbe, eskinin Konyalısı için önemli bir mekandı. "Eskiden buz dolaplarımız yoktu, izbelerimiz vardı; yemeklerimizi orada saklardık. Büyük selelerin altında buz gibi durur, bozulmazdı yemeklerimiz."[10]. "Gerek bir gün önceden bişirilip ertesi güne kadar kalan yemekler, gerekse bir gün önceden bişirilen yemekler, izbelerde muhafaza edilirdi. Akşam güneş batımından sonra Sille taşları ile döşeli hayatın sulanmasından sonra, bir köşede tahta parçaları üzerine yemek tabakları etler sıralanır, üzerlerine kocaman bir sele kapatılır, selenin üzeri bir bez parçası ile örtüldükten sonra üzerine bir de ağırlık konulurdu. Sabah, güneş yeni doğarken sele ve altındakiler izbeye aynı biçimde bırakılır ve yiyecekler bozulmadan muhafaza edilmiş olurdu. Aynı şekilde testiler de su ile doldurulup akşamdan bahçeye konulur, sabah erkenden izbeye kaldırılıp üzerleri bürünerek, bütün gün serin su içilmesi sağlanırdı.

Eski Konya evlerinde, izbelerin bir çok işlevi vardı. Yemek tencere ve tabakları ile su testileri dışında, duvar dibinde tahtalar üzerinde ağzı kapalı küp ve çömlekler sıralı dururdu. Bu küp ve çömleklerin içerisinde un-bulgurdan kavurmaya, pekmez, reçellerden turşuya kadar çeşitli maddeler bulunurdu. Bunların dışında, izbenin ayrı bir köşesinde, yaz günleri kışlıklar, kış günleri de yazlıklar, sandıklar ve iki duvar arasına gerilen bir ip üzerinde muhafaza edilirdi. Sandıklar, genellikle yünlü kumaş veya öğgalar naftalinlenerek konulurdu. Sandıkların üzerinde misafir yatak ve yorganları konulur, üzeri muntazam bir şekilde örtülür, bürünürdü. İzbenin bir başka, özellikle de kapıya yakın ve pek göz önünde olmayan bir köşesinde de, kışın sobada yakılacak odunlar düzgün bir şekilde istif edilirdi. Muntazam bir "yakacak evi" bulunan evlerde ise, yakacaklar oraya konulurdu. İzbeler sık sık cilalanır, bu cila hoş bir temizlik kokusu verirdi izbelere. Eski Konya evlerinde, merdiven altlarında ya da pek gelinip geçilmeyen bir mahalde, bir kapalı alan daha bulunurdu ki, buraya "karsambalık" denirdi. Karsambalığa, genellikle kullanılmayan, kırık ya da bozuk eşyalarla, böylesi alet veya eşyalara ait parçalar konulurdu. Gerekli olan bir keser sapı, bir tel parçası, bir vida veya çivi, karşambalıktan bulunur ve kullanılırdı."

SONUÇ

Eski Konya evlerinde yaşayan insanlarla ilgili burada pek ufak bir bölüm yazıldı. Yaşamını "Dört duvar sır örtüsü" anlayışıyla, kapalı bir biçimde sürdüren Konya insanı, "Kan kusup kızılcık şerbeti içtim" diyebilecek ölçüde dışarıya kapalı idi. Konya insanını anlamak, çözmek çok zordur. Olmadık zamanda olmayacak davranışlarla şaşırtabilir karşısındakini. Belki de biraz çekingen, biraz mahcup, biraz zor güvenebilir olması, onu kaderci yapmış, "kaderimse çekerim" tepkisizliği noktasına taşımıştır.

Gerek, uçsuz bucaksız sarı sıcak Konya Ovası, gerek "Sultanımız" ya da "Padişahımız Efendimiz"li Selçuklu ve Osmanlı terbiyesi, gerekse bereketi, gökten gelecek üç beş damladan bekleyen inanç sistemi, Konya insanını susan, düşünen ve gönül kapılarını hiçbir zaman ardına kadar açmayan bir konuma taşımıştır.

Konyalı sever, Konyalı yardım eder, Konyalı hoş görür elbette. Belki Konyalı hovarda ve külhanbeyi de olabilir. Ama, bunları bir resim gibi çizmek yerine Konya insanını anlamak, gönlündeki musikiyi duymak, Konya insanını keşfetmek en doğrusu olur gibi..

NOTLAR:

1. Arif Nüzhet Turgut – Özel görüşme.
2. Hatice Göl – Özel görüşme.
3. Muzaffer Tiftik – Özel görüşme.
4. H. Göl.
5. M. Tiftik.
6. A. N. Turgut.
7. A. N. Turgut.
8. H. Göl.
9. A. N. Turgut.
10. H. Göl.

KAYNAKÇA

Odabaşı, A. S., 1998, 20. *Yüzyıl Başlarında Konya'nın Görünümü*, Konya İl Kültür Md. Yayını, Konya.

Odabaşı, A. S., 1999, *Geçmişten Günümüze Konya Kültürü*, Selçuklu Belediyesi yayını, Konya.

Odabaşı, A. S., 2001, *Konya Mutfak Kültürü*, K.T.O. yayını, Konya.

Konyalı, İ. H., 1964, *Âbideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*, Konya Belediyesi yayını, Konya.

KAYNAK KİŞİLER:

GÖL, Hatice
Doğum yeri ve yılı: Meram 1924.
Baba-Ana: Osman Öztuzsuz/Zeliha Öztuzsuz
Osman Göl ile evli, iki kızı var.

TİFTİK, Muzaffer
Doğum yeri ve yılı: Kasapsinan Mh./1928.
Baba: Ali Tiftik (Şekerci)
Emine Tiftik (Mıhoğlu) ile evli, üç kız bir oğlan babası.

TURGUT, Arif Nüzhet
Doğum yeri ve yılı: Tahtatepen Sungur Mh./1928
Baba-Ana: Hulusi Turgut /Akdes Turgut
Sıdıka Turgut'la evli, iki kız bir oğlan babası.

Resim: 1. 31 Ocak 1948 günü Foto Ahmet Ektem tarafından çekilmiş bir fotoğraf. Gelin, havai fişek atarak iftar vaktini haber veren saatçi Ali Yavuz'un kızı Nadire Hanım. Damat, albaylıktan emekli olduktan bir süre sonra vefat eden Muzaffer Gerçel'dir. 55 yıl öncesinin çeyiz, kırlent ve gelinliği açısından bu fotoğraf önemlidir. (Y.Dikiltaş Kolleksiyonundan)

Resim: 2. 1938 başlarında çekilmiş, Konyalı bir memur ailesi. Necmettin Bey'le Fatma Zehra Hanım, geleceğe bir anı olarak bu fotoğrafı çektirmişler. (Y.Dikiltaş Kolleksiyonundan)

Resim: 3. Yazımızda kaynak kişi olarak görüşlerini aldığımız Hatice Göl. (Foto: Y.Dikiltaş)

Resim: 4. 1950'de Konyalı bir aile. Arka tarafa halılar konulmuş fon olarak. İnsanların giysileri, saç biçimleri, o günler hakkında bilgi verebilir. (Y.Dikiltaş Kolleksiyonundan)

Resim: 5. Foto Hasan Behçet tarafından 1936 yılında çekilmiş bir fotoğraf. Mahmut Şevket Paşa İlkokulu 4. sınıf öğrencileri, öğretmenleri ile objektife poz vermişler. Biz bu resmi, 256 Şükriye'nin albümünden aldık. (Y.Dikiltaş Kolleksiyonundan)

Resim: 6. 1948'den bir sıra gecesi hatırası...Ortadaki sinide bulunan meyveler, baş köşede yer bulan radyo dikkati çekiyor. Çoğu esnaf olan bu insanlar, haftada bir oturarak insan ilişkilerinde devamlılığın güzel bir örneğini veriyor (Y.Dikiltaş Kolleksiyonundan)

Resim: 7. Mahmut Şevket Paşa İlkokulu, 5. sınıf öğrencilerinin mezuniyet hatırası. Sınıf öğretmeni Melek Özaltın. Yıl, 1937.(Y.Dikiltaş Kolleksiyonundan)

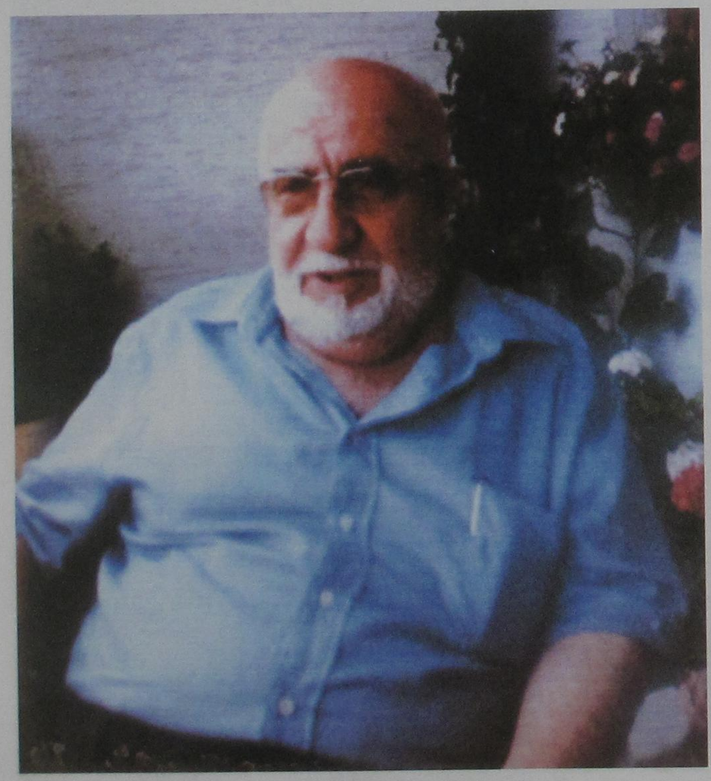

Resim:8. Yazımızda kaynak kişi olarak görüşlerini aldığımız Muzaffer Tiftik.(Y.Dikiltaş Kolleksiyonundan)

KONYA'DA HAYAT

*Kazım ÖZTÜRK**

ÖZET

Konya, İç Anadolu Bölgesi'nin ortasında yer alır. Dolayısıyla yurdumuzun dört yönüne de eşit uzaklıktadır.

Konya, tarihin çok eski dönemlerinden beri küçük istisnai dönemler dışında önemini hiç kaybetmeyen, medeniyetler merkezi olma vasfını taşıyan, dünya ve Anadolu'nun nadir şehirlerinden, ilim, irfan ve kültür merkezlerinden biridir.

Konya sadece iki imparatorluk medeniyet ve kültürünün değil, iki yüz yıl doğudan batıya devamlı dalgalar halinde akan beş bin yıllık bir Türk bozkır kültürünün de merkezi durumundadır.

Konya, bilhassa Anadolu Selçukluları döneminde başkent yapılmasından sonra şehircilik, sanat, ticaret, kültür, ilim, irfan ve tasavvuf alanlarında fevkalâde gelişmelere sahne olmuş ve bu parlak dönem asırlarca devam etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Konya, Konya Kültürü, Meram, Yerel Hayat.

ABSTRACT

LİFE İN KONYA

Konya is located in center of central Anatolia region. Consequently, it has equal distance to four direction of homeland.

With the in important exceptions, Konya has been one of the Anotolian and world unique knowledge, science and culturel centers and it has never lost its importance with a speciality as center of civilizations.

* Emekli Eğitimci - Hakimiyet Gazetesi Köşe Yazarı.

Konya is not only the center of two empires culture and civilisation but also, it has a five thousand years old sparsely vegetated plain savanna culture which flows east to west along two hundred years centre.

The city, getting brillant developments on city plânning, art, trade, culture, science and Islamic mysticism has carriedout this progress for a long time, especially during the Anatolian Seljukians era, after being capital of the country.

This study comprises the information, history, tourstic places, culture and local life style of Konya.

Key Words: Konya, Culture of Konya, Meram, Local life.

GİRİŞ

900 yılı aşkın bir zamandır Türk-İslâm yurdu olan Konya, en parlak çağını; 1097'den sonra Selçuklulara başkent olduğu dönemde yaşamıştır. Bölgenin en emin mekanı sıfatıyla "Dârü'l-Huzur" olarak da adlandırılan Konya, Selçuklular öncesi var olan Hıristiyan yerli halkla birlikte yeni gelen İslâmî topluluklara da kucağını açmış ve büyük bir şehir olarak, XIII. y.y.da nüfusu Selçuklular döneminde en üst miktara ulaşmıştır.

Konya'ya yerleşenlerin haricinde, çeşitli millet ve meslek gruplarından insanlar da yoğun bir şekilde şehre girip çıkıyor ve ticaret yapıyorlardı.

1192-1236 yılları arasında Anadolu'da ve özellikle Konya'da tam bir millî birlik kurulmuş, Bizans'tan yeni alınan bu topraklar, ana vatan yapılmak amacıyla medreseler, camiler, köprüler ve kervansaraylarla donatılmıştır.(1)

Halkın ekseriyetini fakir tabaka teşkil etmekteydi. Orta halli kimseler ise, geçimini ancak temin edebilmekteydi. Evlerin % 90'dan fazlası toprak dam, kara örtü, ortalama iki üç odadan ibaretti. Tuvalet ve mutfak genellikle dışarıda olurdu.

Her evin az çok bir miktar bahçesi vardı. bazı sebzeler ekilir, yetiştirilir, evin ihtiyacı karşılanmaya çalışılırdı. Sulama işi, yerine göre ya mahalle çeşmelerinden, ya evdeki kuyulardan çekilerek sağlanırdı.

Her mahallenin belki üçte bir ailesinde; inek, manda bulunup beslenir, süt, yoğurt ve yağından istifade edilirdi. Hayvanlar, gündüzleri Alakova, Saraçoğlu ve Aslım gibi semtlere çobanlara teslim edilerek, yaylıma gönderilirdi. Evde biriken gübreler, kadınlar tarafından özel surette "Yapma" adıyla hazırlanır, üst üste yığılır, kuruduktan sonra tek tek ayrılır, güneşte iyice kurumaya terk edilir, tandırda ekmek pişirmek üzere kullanılırdı. Yakacak darlığında, sobada bile yakıldığı olurdu.

Bol miktarda taze yoğurt, tereyağı, kaymak elde edilir, pazara getirenler de ucuz fiyata alırdı.

Elektrik yoktu. En ideal aydınlatma 5 numara denilen petrol lambası ile olurdu. O, yarı kör ışığın altında kadınlar, kızlar; dantel, çorap örer, gergef işler, nakış yapar, okul çocukları derslerine çalışırdı. Ne kok, ne de Linyit kömürü bilinirdi.s kışın ısıtma, ısınma yalnızca meşe odununa bağlıydı.s onun biriken ateşi mangala alınır, çabuk geçmesin diye, üzeri kül ile kapatılır, icabında deşilir, ateş meydana çıkar, onunla yetinilirdi. Sobalar ancak sabah ve akşamları, pek soğuk zamanlarda, bir de öğle üzeri yakılırdı.(2)

Konya; kendi halinde, kadere rıza gösteren, iktisada önem veren, hayır yaparken, sağ elinin verdiğini sol eli görmeyen, mütevekkil bir yapıya sahiptir. Konya; Selçukluya başkentlik yapmanın verdiği asaletle, tarihine sahip, kültürel değerlere önem veren, dinî inanç konusunda hassas bir il'dir.

Konya halkı; evliliğe önem veren, kızlarını ve erkek çocuklarını İslâmî inanç içinde yetiştirmeye gayret eden, gerektiği zaman evlerini birer Kur'an Kursu yapmaktan çekinmeyen cesur bir yapıya sahiptir.

Çocuk 7 yaşına geldiği zaman, ister erkek, isterse kız olsun çocuk, mahalle camiine babası ile birlikte götürülür, eline Elif Cüzü verilir ve cami hocasına: "Hocam bu çocuğumun Kur'an öğrenmesi, dini bilgilerini pekiştirmesini istiyorum, eti senin kemiği benim" denerek hem din görevlisine olan güven belirtilir, hem de çocuğun din eğitimi üzerinde hassasiyetle durulurdu.

KONYA EVLERİ

Konya coğrafyasının en eski ev tipi, Çatalhöyük'te şekillendirilmiştir. Fakat, Konya'ya 54 km. uzaklıktaki 16 hektarlık bu kırsal arazinin henüz sırları açığa çıkmadı. Çünkü kazılar, bu topraktan arşivin tümüne ulaşamadı. Bununla birlikte ortaya çıkarılan 12. katmanın M.Ö. yaklaşık 6700'lere dayandığı bilinmektedir. Bu kent, 7000 yıl önce bile büyük tarım gelirleriyle zenginleşmiş olan ve Avrupa üzerinde önemli bir etkiye sahip halkıyla kalabalık bir nüfusa sahipti. Orada bir çok tahıl çeşidi yetiştiriliyor ve yenilebilir 14 çeşit bitki biliniyordu. Ekmek, bira ve şarap yapılabiliyordu. Çok sayıda tarım aleti bulundu. Oraklar, değirmen taşları, un yapmak için dibekler, değirmen taşlarından unu çıkartmak için yapılan spatulalar ve tahta kepçeler, tahıl tanelerini kurutmak ve mayasız ekmek pişirmek için ocaklar, yulaf lapası, et veya kemikleri pişirmekte kullanılan çömlekler....

Evler birbirine bitişik yapılmıştı. Ve bitişik olan kısımlarda da her evin kendine ait duvarı vardı. kerpiçten inşa edilmiş, içten ve dıştan sıvanmışlardı. Düz damlar çamur kaplı kamışlardan yapılmıştı. Düşman saldırılarına önlem olarak bu evlere dışarıya açılan bir kapı yapılmamıştı. Evin dışarıyla irtibatı; damda bulunan ve aynı zamanda dumanın da dışarıya çıkmasını sağlayan bir delikle sağlanıyordu.

Evin mutfak olarak kullanılan kısmında duvara kurulmuş ocaklar bulunurdu. Bölmenin etrafında oturmak, çalışmak, uyumak için kullanılan hasır serili sekiler vardı. en büyüğü, evin hanımına ayrılırdı.s bu sekilerin altına ölüler gömülürdü. Odalar, duvarların üst taraflarına yapılmış olan bir çok küçük pencereyle ve yine duvarların üst kısımlarına yerleştirilmiş taş lambalarla aydınlatılırdı.

Evlerin çoğunun, tahıl için kileri vardı. çöpler, çok temiz tutulan evlerin dışına bırakılırdı.

Çatalhöyük'te ölüler asla dışarı gömülmezlerdi. Ölülere toplu cenaze töreni yapılırdı.

Çatalhöyük'teki teknik bilgi şaşırtıcıdır. Kullanılan yöntemler hala merak konusudur. Mesela; çok sert obsidienden yapılmış bir aynayı perdahlamayı nereden biliyorlardı? Taş inciler üzerinde, küçücük delikleri nasıl açabiliyorlardı?

Çatalhöyük'te; çakmaktaşı, Batı Anadolu mermeri, kolye ve incik boncuk yapımında kullanılan kurşun ve bakır, ayrıca zencifre, kireçtaşı, odun gibi şeyler Toros dağlarından geliyordu.

Çatalhöyük'te; boyama yöntemi biliniyordu. Keçi kılıyla ve yünle çeşitli tarzlarda kumaşlar dokunuyor, keçe yapılıyordu.(3)

VE KONYA

Orta Anadolu şehirlerine özellikle Konya'ya dikkat ediniz. Bu şehirler bir veya iki katlı toprak damlı, kındıra çelenli, dışarıdan görünüşleriyle hiç de hoş olmayan çamur ve kerpiç evlerle doludur. Bu manzara karşısında, yüreğinize adeta kasvet çöker. Tozlu sokaklardan geçerken ürperirsiniz. Fakat Anadolu, bu dış görünüş ve tozlu sokaklar değildir. Anadolu'yu sadece bu sokaklar, bu çamur sıvalı evler sanmayınız.

Anadolu ve onun ruhu, dış görünüşüyle bir çamur yığınını andıran kerpiç evlerini kapılarından içeriye adım attığınız zaman karşınıza çıkarır. Bir kapıyı açtığınız vakit, sizi üzerinde su izinden başka bir şey taşımayan bir "Taşlık" ve "Hayat" karşılar. Bu hayat, bu taşlık, temizliğin tam bir örneğini teşkil eder. Bir köşede "Seki"ye rastlarsınız. Burası, yerden 15-20 cm. yükseklikte, bahçenin en hakim bir köşesine yapılmış, meydan içinde bir meydandır. Burası, yazın taze "Cila" ve "Aşı" kokan bir mesiredir sanki. Sağ tarafta ise, mutfağa, mutfaktan izbeye geçilir. Biraz sağa yürüyün, karşınıza dört veya beş merdiven gelir. Bu dört beş merdiven biter bitmez, önünüze, mehtabı ve güneşi kucaklayan "Tahtaboş" çıkar. Bu yer, açık havalı, "Hayat"a ve odalara geçit veren bir köprü gibidir! Burası yazın bir kamptır. Tabiata açık, aile fertlerinden başkasına kapalıdır. Dört veya beş basamağın yükselttiği bu kamp, hayatı çeviren yüksek kerpiç ve çamur duvarlarla kapalı olduğundan, Anadolu insanını anlamak istemeyen bahtsızlara sonsuza kadar meçhul kalacaktır!

Odalara girince gözleriniz; temizliğin en parlağını, renklerin en kaynaşmış şeklini görür. Yerdeki kilim, keçe veya halı, kırların, bahçelerin bütün renkleri ile bir cümbüş oluşturur. Duvarlar, yarıya kadar kırmızı, kahverengidir. Veya boydan boya beyaz badanayla boyanmıştır. Duvarın bir köşesine "Yüklük" oyulmuştur. Bugünkü yeni evin temeli olan divan "Sedir", günün yorgunluğunu gidermek

için odanın en hakim yerini baştan başa kat eder. Duvarlarda; el, nakış veya yıldız biçiminde, Oğuzların mühür veya tuğralarını andıran şekillere, minyatürlere rastlarsınız.(4)

Değişik Türk lehçelerinde; Ev, iv, üvv, öy, üy, eb, ep ve öm gibi şekillerde görülen kelimenin sözlük anlamı: "Barınak, çadır" olup, bazı lehçelerde ; "Kadın" ve "Aile" anlamlarına da gelir.

Anadolu'nun bazı yörelerinde "ev" anlamında kullanılan; "Dünek-tünek kelimesi ise, "tünemek (gecelemek) fiilinden türemiştir.

Arapça'da; "bâte" (gecelemek), "beyt" (ev) kelimesi vardır. Ayrıca; "dâr, mesken" kelimeleri de "ev" anlamında kullanılır.

Ev ismi; bir mimari yapıdan çok içinde, insan, hatta hayvan barındıran mekânı ifade eder. Bu, basit bir çerge olabileceği gibi, bir saray da olabilir.

Evlerin plânları ve yapı üslubu üzerinde ihtiyaçlar, coğrafya ve iklim şartları ile mevcut malzemenin büyük etkisi vardır.

Türkler, yerleşik hayata geçtikten sonra kerpiçten ve "pışığ kerpiç"(pişmiş kerpiç) dedikleri tuğladan evler yapmışlardır.

Türk evlerinde; müstakil bir mutfak, bir yatak ve oturma odası yer alır. Yatak odalarında yüklük ve mutfaklarda kap kacak koymak için raflar bulunurdu. Evin ayrıca yaz aylarında kullanılmak üzere buz konulan bir buzluk ile (Obruk) odunluk ve çardağı vardı.

Evlerin duvarları bir süs ve ısı yalıtımı unsuru olarak halılarla kaplanırdı.

Evlerin süslenmesi ve döşenmesinde de İslâmî prensiplerin etkili olduğu bir gerçektir. İç dekorasyonda sadelik esas alınmıştır. Hz. Peygamber'in evindeki dokuz oda da son derece basit ve sade eşya ile döşenmişti, bunlar; sedir, yaygı ve bazı kap-kaçaklardı.

Bir evin huzur ortamı olabilmesi, teşkilâtının mükemmelliği kadar yapıldığı mevkiinin yerleşime uygunluğuna ve genel şehir plânına da bağlıdır. Şehir kurmak için coğrafi şartların elverişli olması gerekir.(5)

Osmanlı evi, gerek kendi içinde gerekse etrafı ile olan ilişkileri çerçevesinde genel bir kullanış şemasına uyar. Ortak özelliklere bağlı olarak geleneksel ev mimarisinin içe dönük bir biçimlenmeyle geliştiği söylenebilir. İslâm toplumunda aile hayatının gizliliğine verilen önem, evin yüksek duvarlarla sınırlı bir avlu veya iç bahçeye açılan düzene göre şekillenmesine sebep olmuştur. Kadının yoğun ev içi etkinlikleri, giriş katında ve özellikle avluda gerçekleşir. Yüksek duvarların ardındaki avlu; havuzu, kuyusu ve bol yeşiliyle evin günün her saatinde en fazla yaşanan alanını oluşturur. Zemin kattaki avluya açılan mekânlar; depo, ahır, kiler gibi tali işlere ayrılmıştır.

Evin esas yaşama katı, avludan ahşap bir merdivenle çıkılan ve sokak tarafında çıkmalarıyla dış dünyaya açılan üst katlardır. Dışarıyı olabildiğince görebilme amacıyla bu katlar, zemin katın sağırlığına karşılık, bol pencerelidir. Bir çok evin bu katında "Cumba" denilen sokağa bakabilmek için yapılmış üç tarafı kafesli pencerelerle çevrili ve üstü kapalı balkonlar bulunur.

Üst katların en önemli mekanı sofadır. Sofa; kendi aralarında bağımsız birimler oluşturan odaların buraya açılması sebebiyle her şeyden önce bir dağılım mekânıdır. Sofa; ev içi üretim, ev işleri, oturma, yemek yeme ve bazı yerlerde yazları yatma yeri olarak kullanılır.(6)

Konya'nın evleri de; yukarıdakinden farksızdır. Düz ve toprak damlı, kerpiçten yapılırdı.

Kerpiç evler; yazın serin, kışın sıcak olur. Tavan hasır örtülüdür. Hasır, evde içilen sigaranın dumanını çeker. O bakımdan kerpiç evlerde sigara dumanı ve sigara isi bulunmaz. Bu yönüyle tercih edilir.

Konya'nın eski evlerinde uyku bir başkadır. Hele bu, yaz uykusu olursa, tadına doyulmaz. İnsan zinde kalkar, işine zinde başlar, hiçbir yorgunluk, miskinlik alâmeti görülmez. Son zamanlarda kerpiç evleri tercih edenler çoğalmaya başlamıştır.

Evi kerpiç yapan, ona Konya havasını veren; samanlı çamurla sıvanması, her tarafının tabii madde olan topraktan yapılmasıdır. Toprağa, samandan başka madde girmemektedir.

Konya evlerinde; genellikle oturma ve misafir odası şeklinde odalar bulunur, mutfak ve tuvalet dışarıda, avluda olurdu.

Evlerde; ağzı açık denen gömme yer, üzerleri

hanımların el emeği ile yaptıkları; oyalı, dantelli malzemelerle örtülürdü. Sedir bulunurdu. Sedir; yüksekçe bir yer olup, üzerlerine minderler serilir, arkaları yastıklarla, yastıkların üstü yastık dolaması ile süslenirdi. Ağzı açığın üstü kısmına; kahve fincanları güzelce sıralanır, alt bölüme ise, antika cinsinden malzemeler konurdu. Bunlar; evin genç kızı veya hanımı tarafından büyük bir titizlikle hazırlanırdı.

Evlerin penceresi ve kapısı ahşap olur ve temizlik yapılınca mis gibi ağaç kokardı. Pencerelerin dış kısmı genellikle demir muhafaza ile örülür, hırsıza geçit verilmezdi. Demir muhafazalar da sanatkârâne yapılırdı. Dışardan bakan insanlar evdeki estetiği görebilirlerdi.

Genellikle evde bağdaş kurarak veya diz üstü oturulur ancak, büyüklerin yanında bağdaş kurmak, ayak ayak üstüne atmak çok ayıp ve saygısızca bir hareket sayılırdı.

Konya evlerinde tuvalet dışarıda olurdu. Elektrik, çeşme olmadığı için; tuvalete gidecek olanlar, yeteri kadar ibrik doldurur, tuvalete sıralarlardı. Hele akşam ise, kadınlar, çocuklar korktukları için tuvalete bekçi (baba, anne, büyük erkek kardeş, ağabey..) ile giderlerdi. Kanalizasyon olmadığı için tuvaletlerin pisliği için fosseptik çukuru açılır, pisliklerin buraya akması sağlanırdı. Dolduğu zaman belediyeden arazöz istenir temizletilirdi. Fakat tuvaletlerin temizliği, gözden uzak tutulmaması gereken bir hususdu. Tuvaletler, toprak cila kokardı. Çünkü Konyalılar, "Temizlik imandan gelir" ilkesini harfiyen uygularlardı.

Ayrıca tuvalete giren; pantolonunun paçalarını sıvar, yere değip, kirlenmemesine dikkat ederdi. Küçük tuvaletini yapacak olan erkekler; oturarak yapar, idrarın sıçramaması, elbisesinin pislenmemesi için azami dikkati gösterirdi.

Konya evlerinin önünde seki adı verilen bir platform gibi hafif yüksekçe bir yer bulunur, yazın burada vakit geçirilirdi. Sekinin önü; çeşitli çiçeklerle donatılır, mis gibi kokardı. Çiçekler; yıldız (Hüsnü Yosif), kuş ağzı, sakız, hercai, zambak, susam, akşam sefası, sarmaşık.... adeta bir çiçek bahçesi gibi olur ve insanın buradan ayrılası gelmezdi. Hele bir de sohbete dalındı mı, değmeyin keyfine gitsin.

Avlunun biraz ilerisinde, duvarla ayrılan bir bölümle bahçe yer alırdı. Bahçede; ağaçlar, sebzeler ve ekilecek arazi olurdu. Ev halkı, burada meşgul olur, kışın yiyecek sebze ve meyvesini buradaki bahçeden temin ederdi. Her çeşit meyveden bulunurdu; kayısı, erik, kiraz, vişne, dut, armut, şeftali, elma, üzüm, ceviz.. Her meyve değişik zamanlarda olurdu. Biri bitince diğeri olgunlaşır, ev halkının, komşularla birlikte yemeleri için sıra takip ederdi. Veya, küçük bir avlu olur, orası çiçek gibi yapılırdı. Konyalının en çok üstünde durduğu konu temizlikti. Hâlâ Konya'nın kıyı semtlerinde bu evleri görmek mümkündür.

Evlerin badanası, dolayısıyla temizliği; Aşı toprağı, kırmızı toprak, ak toprak gibi çeşitli topraklarla yapılırdı. Sokaklarda seyyarlar, eşeklerle aşı toprağı satarlardı.

Yazın evin avlusu süzeklerle sulanır, her yer toprak kokardı. Bu güzel kokuyu unutmak mümkün değildir.

Konya'da evler, yüzlerce yıldan beri çoğunlukla tek katlı, kerpiçten ve üzeri toprak örtülü idi. 1895'lerden itibaren başlayan tuğladan yapılmış ve üzeri kiremit örtülü evlerin sayısında pek az artış olmuştu. 1974'te Konya'daki binaların % 35'i, 1984'te % 26'sı kerpiçten idi.

1984'te tek katlı binaların diğerlerine nispeti de % 70.6 civarında idi. Bu arada Meram'da evi ve bağ-bahçesi olan oraya göçüyor, yaz mevsimini orada geçiriyordu. Fakat halkın büyük çoğunluğu, yaz mevsimini, kış evinden (Kış odası) yaz evine (Yaz odası) göçerek geçiriyordu.(7)

Selçuklu döneminde Konya'nın içinde ve şehrin yakın çevresindeki mesire yerlerinde; köşk, konak, kasır ve saray yapıları inşa edilmişti.(8)

Konya çevresinde geleneksel yapıların çoğu, kerpiç malzemeden yapılmıştır. Hâlâ insanlar hayatlarını, bu yapılarda devam ettirmektedirler. Bugün de yeryüzünde yaşayan insanların büyük çoğunluğu, topraktan yapılmış evlerde oturmaktadır. Türkiye'de kırsal yapıların ve mimari kültür varlığımızın bir çok örneği kerpiçtendir. Kerpicin bu kadar çok kullanılması şüphesiz killi hammaddelerin kolay bulunması ve elde edilmesinden sayılabilir. Diğer sebep ise, bu yapı malzemesi ile insan hayatına en uygun konforlu mekanların kurulabilmesidir.

Yapılan araştırmada, Konya çevresindeki geleneksel

konut yapılarında toprağa dayalı yapı malzemelerinin kullanıldığı gözlemlenmiştir. Özellikle kerpiç malzemesinin yapımında kilin kullanıldığı tespit edilmiştir.

Yapı malzemesi olarak kerpiç, çamurun insanlar tarafından yapıda kullanılması kadar eskidir. Önceleri mağaralarda yaşayan insanlar, hayatlarını devam ettirmek için barınaklar yaptırmış, malzeme olarak da; toprak, su, kamış, saman v.b.. kullanmışlardır. Anadolu'da kerpiç yapıların tarihi, Hititlere kadar dayanır. Konya'da ise, geleneksel evlerde yapı malzemesi olarak, kerpiç fazlaca kullanılmıştır.(9)

Evler, elbette mahalleleri oluşturuyordu. Ama ya eski mahalleler.. Onlara, eski evler gibi bir göz atmakta yarar vardır.

Eski Mahalleler:

Çok eskilere gitmeye gerek yok. Bundan birkaç sene öncesine doğru gittiğimizde, Hacıveyiszade Camii'nin bulunduğu yer, Fuar alanı içinde bir mekan olup, buraya lunapark kurulurdu. Ticaret Odası'nın bulunduğu yer ise, Konya İtfaiyesinin merkezi idi. Büyükşehir Belediyesi'nin bulunduğu alan, boş bir tarla idi. Burada briketçiler briket keser, gençler top oynarlardı. İsmi, Eşref Oğlu Tarlası olarak geçerdi.

Bugün Yapıcı İş Merkezi'nin bulunduğu mekan ise, Yapıcı'nın bahçesi idi. Burada yarış atları beslenirdi. Mahallenin çocukları bahçede oynar, apartmanlar arasında canı sıkılan çocukların bir çeşit stresini alır götürürdü. Yarı yıkık kerpiçten bir bahçe duvarı vardı! içinde sayısız meyve ağaçları mevcuttu. Yazın meyveleri satılır, mahalle ve civarın meyve ihtiyacı karşılanırdı. Bahçenin arka kısımları, Medaş İşletme Müdürlüğü ve civarı, eski Konya evleri ile doluydu.

Kemerli, Demirci ve Nüve iş merkezlerinin bulunduğu yerlerde eski evler vardı. Hazım Uluşahin İş Merkezi de, eski Konya evleri ve muhtelif köy ve kasabalardan gelen insanlarla dolu idi. Buralarda yazın ikindi ve akşam serinliği bastığı zaman, kadınlar, erkekler kapıların önüne oturur, günün yorumunu yapardı. Bazı kadınlar ise, elinde kirmanı, iği, şişi olduğu halde; dantel, çorap, yün eğirmek gibi el işlerini yapardı.

Zaman zaman evlerin sekileri sulanır ve burada sohbetler devam ederdi. bugün Belediye'nin arkasındaki yol, o zaman küçük bir sokak durumunda olup, asfaltı zaman zaman kırılmış, kalkmış biçimde bulunuyordu. Afra parkının önü, bugün Selçuklu Kaymakamlık inşaatının bulunduğu yerlerde bahçeli evler bulunuyordu. Bahçe duvarı alçak olduğu için çocukları rahatlıkla bahçeden atlar, meyveleri yolup götürürlerdi.

Burasının ismi; Babalık Mahallesi idi. Halen aynı isimle anılmaktadır. Şimdi o eski günleri ve evleri hatırladıkça içimden bir kaynar su aşağıya doğru iniyor. Ve: "Hey gidi günler hey!" demekten kendimi alamıyorum.

İhsaniye Mahallesi:

Büyük ve Küçük İhsaniye olmak üzere iki mahalle vardır. Çocukluğumuzda buraya; İstasyon-Öğretmen evleri-Hastane otobüsü çalışırdı. Kayalı Park'tan kalkar, Zafer, Form, Anıt, Öğretmen Evleri, İstasyon, İhsaniye, Hastane Caddesi, İmam Hatip Lisesi ve Alâeddin çevresinden yine Kayalı Park'a ulaşırdı.

İmam Hatip Lisesi orta kısımda okurken, sabah erkenden Aymanas (Kalfalar) Mahallesinde otobüse biner, Kayalı Park'ta iner, tekrar; Öğretmen Evleri-İstasyon- Hastane otobüsüne binerek, uzun bir yol kat eder ve Okula ulaşırdık!

O zaman, bugünkü gibi çevre dostu otobüsler nerede? Koskocaman Ikarus marka otobüsler vardı. Motoru sürücünün yanında, heyula gibi, kapıları kelebek biçiminde büyükçe anahtarlarla, "fos" diye açılır, otobüsün içine yarı toz, yarı duman girer ve kapanırken, ya elle itilecek, ya da yarı açık, yarı kapalı giderdi. Otobüste biletçiler vardı. O zaman biletler ya 10 kuruş, ya 15 kuruştu. Biletçi arkaya gelirken, bazıları -hatta biz de yaptık- öne gider ve biletsiz yolculuk yapmaya çalışırdı. Tabii yakalandığımız zaman da gereken yapılırdı.

Kışın, o soğuk günlerde, otobüs o kadar dolardı ki, iğne atsanız yere değmezdi. Ter kokusu, nefes kokusu.. derken değişik bir atmosfer oluşurdu.

Konya Bağları:

Şehrin çevresi, Selçuklu döneminde bağ ve bahçelerle çevrilmişti. Şehrin yeşilliğinden, bağ ve bahçelerinin çokluğundan, Haçlı kaynaklarından başlayarak vakfiyeler ve diğer Selçuklu kaynakları, 14.y.y.dan itibaren bir çok seyyah övgüyle söz

etmişlerdir. Bunların dışında, Dış Kale surları içinde halka açık, dinlenme yeri ve seyirlik olan bahçeler de bilinmektedir. Evler de genellikle bahçelidir. Şehrin çevresindeki bağlık alanlar mesire yerleridir. Buralarda mahalleler oluşmuş, halk yazın buralara göçmüştür. Dönemin ünlü kişilerine ait bağ ve bostanlardan da söz edilmektedir. Konya, Selçuklu döneminde şehrin çeşitli kesimlerindeki gül bahçeleri ile de ünlüydü.(10)

Konya denilince Meram, Meram denilince akla bağları gelir. Artık ne eski Meram kaldı, ne de o güzelim Meram Bağları.. Bugün Meram, eski sessizliğini kaybetmiş, Mehmet Âkif'in canavarıyla boğuşmaktadır. Çocukluğumdaki Meram yok artık. O, kerpiç duvarlı, kamış çelenli, toprak damlı evlerin yerinde yeller esiyor! Yepyeni bir Meram çıkıyor ortaya. Ama bağları yok. Meramlı da meyveyi, manavdan alıyor!

Ya Konya'nın diğer bağları?.... Konya'nın dört bir yanı bağlık, bahçelik değildi. Susuz kuzeyi ile doğusunda; bir batının, bir güneyin yeşilliğini bulamazsınız.

Dere'den Meram'a, oradan da birkaç kol halinde şehrin yeşil yönlerine hayat taşıyan ırmaklar, adeta Konya'yı ikiye bölüp güzelliklerine merhaba derlerdi.

Lalebahçe'den, Kovanağzı'na, Küçükaymanas'tan, Büyükaymanas'a, Çaybaşı'ndan, Uluırmak'a aylarca su akardı. Yüzlerce köprü ile süslenen bu ırmaklar, suların taşıdığı topraklarla adeta biraz yükselir gibi olurdu. İlkbaharda coşan sular, ırmaklara sığmaz, sanki köprüleri yutuverirdi.

Bağlara hangi ölçülere göre su verilirdi? Kim uğraşırdı bu işlerle? İsmi Konya'da "Havala" denilen ve su sulama işlerini takip eden, bir çeşit su bekçisi bulunurdu.(11)

Konya Üzümü:

Konya üzümüne baktığınız zaman; içi dışı görünür, ışığa tutunuz, içinde ne var ne yok hepsi sayılırdı. Kabuk mu var, yoksa hafif bir tat mı? İnsan oturduğu zaman bir kilo değil, bir küfe üzümü yiyebilirdi.

Konya üzümünü yemek için yaratılmıştı. Pekmezi, reçeli sonraki işti. Bir Pazar günü çoluk çocuk arabaya dolar, yanı başlarında da küfeler, bağa gidilirdi. Konya'nın üzüm bağlarının özelliği vardır; çoğu yol kenarlarına düşer. Bir ufak duvarı, bir ufak çiti bile yoktur. Gelip-geçen yolcular uzanır, bir iki salkım alır, susuzluklarını giderirlerdi. Konya bağları puşta puşta tahtalara ayrılmıştı. Her puşta arasında hemen hemen bir ark bulunurdu.

Eskiden evlenenlere bağ verilirdi. "Bağım var, senin olsun" denirdi. Kız da, o bağın hatırına çoğu zaman gelin gelirdi. Konya'nın şeffaf ve içi dışı görünen hafif ve nefis üzümü yanında, başka çeşitleri de vardı. Peteği andıran, birbirine yapışık gibi iç içe girmiş kut üzümü, dimi ve aladirizi de bu arada sayılabilir. İnce kabuklu üzümün yenmesi de kolaydır, tüketmesi de.. Eylülden sonra arasanız bulamazsınız bu üzümü. Yerine büzgülü gelir. Hatta salkım salkım tavana asılır. Kış ortasında hastaya şifa niyetine verilir bu üzümler.(12)

Leziz ve nazik bir meyve olan bir salkım üzümdeki letafet, bir demet güldeki güzellikle eş değerdedir. Konya'nın ehl-i dil ve ehl-i merak halkı, bu güzelliği keşfetmese, Meram'a gidip gül bahçesinin yanında asmalar ve üzüm çubukluğu yetiştirir miydi?

Tarihi süreç içindeki Meram Bağları, hiçbir zaman önemini yitirmemiştir. Dünden bu güne asmalar ve üzüm çubukları, adeta Meram'ın simgesi olmuş, Yaka Bağları'ndan, Beybes'e kadar olan alandaki üzüm bağları, kan damarları gibi Meram'ı sarmalaşmıştır.

Üzüm bağı deyip geçmemeli. O da, her canlı gibi bakım ister. Zamanında suyunu verecek, çubuklarını budayıp, tımarını yapacaksınız ki, size meyve versin.

Her bağ sahibi, ilkbaharda, bağlar arasında akan Meram Çayı'nı tutar ve üzüm puştalarını doyuncaya kadar sulardı.

Üzüm puştaları, Selçuklulardan, belki de daha önceki medeniyetlerden gelmiş bir sistemle düzenlenirdi. Üzüm bağının ortası çukur ve iki tarafında üzüm çubukları olurdu. Bu durum, hem bağın sulanmasını ve hem de çubukların verimli bir şekilde üzüm üretmesini sağlardı.

Meramlı, yaz aylarında akşamdan soğuğu yemiş ve üzerinde çiğ damlaları bulunan bir salkım üzümle kahvaltı yapmayı dünyalarla değişmezdi. Eylül ayı , üzüm bağlarının hasat zamanıydı. Bağ sahipleri, üzümleri olgunlaşmaya başladığı günlerden itibaren eş dost ile beraber yerdi. Üzümlerin arta kalanları,

pekmez yapmak için kullanırdı.

Şimdi biraz, Meram'daki üzüm bağlarından uzaklaşıp çevredeki; Hatıp, Gödene, Çayırbağı, Beybes, Dutlukırı, Lâlebahçe, Durunday'daki üzüm bağlarından söz edelim;

Bu bağlarda üretilen üzümlerin büyük bir kısmı, zamanında satış için pazara indirilirdi. Bağ sahiplerinin bir çoğu, bahçıvan ve çiftçiydi. Satışa indirilen üzümler, bağ sahibi olmayan Konyalılar tarafından satın alınarak yenirdi. Adı geçen çevre bağcılar, gerek oturdukları bağlarından, gerekse kır bağlarından topladıkları üzümlerden Meram Bağcıları gibi pekmez de kaynatırdı.

Konyalı bağcıların ürettikleri üzümler, ancak yemek ve pekmez kaynatmak için yeterli bulunduğundan, bu üzümlerden kurutma girişiminde bulunmamışlardır.(13)

Bağ Bozumu

Eskiden Konya'da üzüm bağları çoktu. Bizim de büyükçe bir bağımız vardı. Her yıl üzümler alacaya bindi mi, yani daha tamamen olgunlaşmadan, ara sıra olmaya başladığı andan itibaren tamamen olgunlaşıp, pekmez kaynatılacak vakte kadar üzüm omcalarının altından ayrılmazdım. Bu, bana çok büyük haz verirdi. Bizim bağ ile Ayvatoğullarının bağı çatlı idi. Bir yanda Kalfaların Harımı, bir yanda Ayvatoğullarının bağı..

Güz geldiği zaman ki bu zaman, okulların açılmasının yaklaştığı, her şeyin üşüdüğü yani hazana girdiği vakitti. Onun için Son Bahar'ın bir ismi de HAZAN'dır.

Güz mevsiminde; bağ bozulur, yani üzümler toplanırdı. Üzümlerin toplanması da ayrı bir şenlik, ayrı bir neşe kaynağı idi. Bu işlemlerde komşular, akrabalar, eş dost birbirine yardım eder, imece usulü işlerdi.

Pekmez Kaynatma (Konya ağzıyla: Bekmez Gaynatma)

Bağlardan toplanan üzümler; pekmez kaynatılacak yere getirilirdi. Üzümlerin ezilip, şırasının akıtıldığı mekanda büyükçe bir havuz olurdu. Bu havuzlara üzümler doldurulur, büyüklerimiz ayaklarına giydikleri çizmelerle ve çuvallara konmuş üzümleri iyice çiğner ve şırası alınırdı. Şıralar ateşin üstünde bulunan büyük leğenlere dökülür ve pekmez toprağı ilâve edilerek kaynamaya terk edilirdi. Kaynayan şıralar belli bir süre geçtikten sonra yani pekmez olmaya doğru gidince üzerinde köpükler oluşurdu. Bu köpüklerin de ayrı bir yeme zevki vardı. Ellerimize dut yaprakları toplar, tabaklara konan köpükleri büyük bir iştahla yerdik. Köpükleri, komşulara da ikram ederdik. İkramda; evde yeni olarak ne yeniyor, ne yapılıyorsa hepsinden komşularımız ve yakın akrabalarımız nasip alırlardı.

Pekmez kaynatma işi, gece yarılarına kadar sürerdi. Ama bu arada yorgunluk nedir bilmezdi kimse. Çünkü hepsinde bir samimiyet, işini sevme söz konusu idi.

Asmalık Üzümler

Pekmezlik üzümlerin muamelesi bitince, asmalık üzümleri de evin kayıt damı dediğimiz veya bir kısım evlerde erzak odasına asılmak üzere, büzgülü üzümler yani asma üzümleri toplanırdı. Üzüm, asılacak oda; adeta buzdolabı gibi soğuk ve serin olurdu. Üzümlerin yanında; kavunlar, ayvalar da tavana asılır ve o oda, kış boyunca mis gibi kokardı. Bu kokunun yerini hiçbir parfüm tutmazdı.

Eve misafir geldiği zaman çarşıya gidip meyve alma durumunda kalınmaz, büyük bir ekonomik uygulama içinde olunurdu. Yapılan işlemler zaten bunun içindi.

Güz mevsiminde kavun, karpuz -o dönemlerde Hasan Köyde büyük bahçeler ve sebzelikler, ekin tarlaları vardı- hasadı yapılır, satılmak için at arabaları ile şehre kavunlar ve karpuzlar taşınırdı. Bugünkü gibi otomobil yoktu. Otomobil, zenginlerin kullandığı bir araçtı ki, tek tük bulunuyordu. Dahası, iyi atlı araba bile, zenginlerin sahip olacağı şeylerdendi.

Çocukluk bu ya, Hasan Köyü'nden şehre götürülen kavunlardan isterdik. Aldığımız kavunları taşa vurarak kırıp yemesi ne kadar da zevkli olurdu. Ağzımız, burnumuz, yüzümüz kavun ile dolardı. Hele bir de toz toprakla karıştığı zaman bizi kimsenin tanıması mümkün olmazdı.

Aslında kavun taşıyan arabacılar, "göz hakkı olur" diyerek çocuklara birer-ikişer verirlerdi.

O günler özlenecek günlerdi. Zira; arkadaşlık, akrabalık, komşuluk, yardımlaşma.. her şey vardı.

Kayısı Yarma:

Konya'nın sosyal dayanışması içinde, imece usulü adı verilen değişik durumlarda birbirine destek ve yardımcı olma âdeti vardı. Bunlardan birisi de; kayısı mevsimi gelince, komşuların bir araya gelerek, kayısıları ağaçtan indirme, toplama, hep birlikte sepet, sele ve bakır kovalara koyarak, taşımalarıdır. O kadar ki, kayısılar toplanırken, kadınlar, Konya türkü ve şarkıları söyler, tekerlemelerle vakti değerlendirirlerdi.

Bazı Konyalıların büyük bahçesi olurdu. Bunun adına "HARIM" denirdi. Harımlarda; binlerce meyve ağacı bulunur, meyve toplama zamanı bütün mahalleli bir araya gelerek buradaki meyveleri toplarlardı.

Kayısılar toplanıp, yarma yerine taşındıktan sonra, damlara ki, Konya evlerinin bir çoğu düz toprak damdı. Bir kısmı ise çinko ile kaplı bulunmaktaydı. Kayısı yaracak olanlar damlara çıkar, toplanan kayısılar, büyük neşe içinde damlara yarılır, güneşte kurumaya terk edilirdi. artık yarılan kayısılar, sarı lira gibi damlarda sergilenir ve insanın göz zevkini okşardı.

Yarılan kayısıların çekirdekleri de para ederdi. Bütün işlemler bitip, kayısı yarma ve kayısı toplama zamanı geçtikten sonra yani güze doğru, kayısı çekirdekleri satılırdı.

Hem kayısı toplama, hem kayısı yarma işi, yaz mevsimi geldiği, kayısılar olgunlaşmaya başladığı zaman Konya'nın her yerinde görülen olağan bir hadiseydi.

Kayısıların bir kısmı reçel yapmak için ayrılır, bir kısmı pestillik olarak bir kenara konur komşuların bir bölümü; kayısı pestili yapmak için görev alırdı.

Reçel yapacak olanlar da, bu işle meşgul olurlar ve büyük bir dayanışma sergilenirdi.

Kayısı mevsiminde mahallelerdeki o heyecan, o tatlı koşturmacalar, kışa hazırlık yapmak için yapılan çalışmalarda insan, yorulduğunu bile anlamazdı. Çünkü sevgi, saygı, dayanışma son haddinde idi.

Kayısı Pestili:

Toplanan kayısılardan; yarılmaya elverişli olmayanlar pestil yapmak için ayrılırdı. Pestil yapmak için; kayısıların çekirdeği çıkartılır, ilistir veya delikli denilen kaplarda iyice sıkıştırılıp, konsantrenin alttaki kaba akması sağlanır. Deliklinin altındaki kap dolunca bir başka kaba kayısının ilistirden (delikliden) geçirilen konsantresi alınırdı.

Pestil için sıkıştırılan kayısının posası atılırdı. Aşağı yukarı her kayısı mevsiminde pestil yapılırdı. Pestil için kaba alınan kayısı konsantresi, güneşe konur, günlerce kuruması beklenirdi. Birkaç gün sonra kuruyan kayısı pestilleri, tepsi, tabak veya kısa kenarlı malzemeden çıkartılır, bir miktar da ipe asılarak bekletilirdi.

Kayısı pestilinin içine; ceviz, badem, fındık koyarak yemenin zevkine doyulmazdı. Pestilleri ipe asarak sergilemek, evin bahçesine girenlerin hayranlığını çekerdi. Boydan boya sapsarı bir görüntü. Bir tarafta kayısı kuruları, bir tarafta kayısı pestilleri ve bir tarafta da kayısı reçelleri..

Artık kışa hazırlık yapılmış, kışın o uzun gecelerinde komşu ziyaretlerinde; kayısı kurusu, kayısı pestili, elma kurusu, elma ve erik kuruları sofraya gelirdi. Onun için Konya'da bahçeli ev sahibi olmak, büyük bir şansa sahip olmaktı. Çünkü; pazar masrafı sıfıra inmese de, sıfır denecek kadar azalır, aile bütçesinde tasarruf sağlanmış olurdu.

SONUÇ

Konya, tarihe mal olmuş, kuruluşu, Milâttan öncelere kadar dayanan, çok köklü ve çok eski bir yerleşim birimidir.

Konya denilince; en önce Mevlâna akla gelir. Konya; bir çok peygambere ev sahipliği yapmış ve bir o kadar veliyi de barındırmıştır. Bu yönüyle herkesin teveccühünü kazanmış, Belde-i Muhayyere olarak tarif edilmiştir.

Yazıyı, Ahmet Hamdi Tanpınar, Beş Şehir'inden bir alıntı ile bitirmek uygun düşmektedir. Çocukluğundan itibaren çeşitli görevler vesilesiyle burada yaşamış bulunan Tanpınar şöyle der:

"Bu şehir, bozkırın tam çocuğudur. Onun gibi kendini gizleyen esrarlı bir güzelliği vardır. Bozkır, kendi hazinelerine bir serap çeşnisi vermekten hoşlanır. Konya, çok arızalı bir arazi arasından ufkun akik rengine serpilen bir ışık oyununa çok benzeyen bir rüya gibi takılır. Serin gölgeleri ve çeşmeleri susuzluğumuza uzaktan gülen bir rüya, her dönemeç başında, biraz sonra daha vuzuhla

tamamlanmak için siline kaybola genişler, büyür. Dışından bu kadar gizlenen Konya, içinde de böyle kıskançtır. O, müstakil, sağlam ve gösterişsiz Anadolu insanına çok benzer. Onu hakkıyla tatmak, bütün lezzetlerine varabilmek için saat ve mevsimlerinde yakalamak lazımdır. Bozkırın gurbetinden ve bu gurbetin üzerinde bir meyve olur gibi yavaş yavaş kızaran akşamların uzun yalnızlığından ona sığınanlardır ki Konya'yı hakiki çehresinde tanırlar..

Konya, insanı bir sıtma gibi yakalar, benliğiyle dört tarafını sarar, kendi âlemine taşır, yahut ona yabancı kalır. Meram bağlarının tadını alabilmek için ona çok yerli bir hayattan gitmek lâzımdır."

NOTLAR

1- ŞİMŞEKLER, Nuri: "XIII. Yüzyılda Konya Halkı", *Konya Kültürüne Hizmet Edenler*, M. Ali Uz, Konya Büyükşehir Belediyesi yayını, Konya, 2003, s.361.

2- ATAMAN, Mustafa; "Eski Konya", *Konya Kültürüne Hizmet Edenler*, M. Ali Uz, Konya Büyükşehir Belediyesi yayını, Konya, 2003, s.133.

3- MEYEROVITCH, Eva de Vitray; *Konya Tarihi ve Hazreti Mevlânâ*, Tercüme; Melek Öztürk, Selçuklu Belediyesi yayını, Konya, s.7.

4- HINÇER, İhsan; "Konya Evleri", *Konya Kültürüne Hizmet Edenler*, M.Ali U, Konya Büyükşehir Belediyesi yayını, Konya, 2003, s.157.

5- BOZKURT, Nebi; "Ev", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklobedisi*, İSAM; T.D.V. İslâm Araştırmalar Merkezi, İstanbul, 1995, C.11, s.502.

6- AKIN, Nur; Ev, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklobedisi*, İSAM; T.D.V. İslâm Araştırmalar Merkezi, İstanbul, 1995, C.11, s.510.

7- BAYKARA, Tuncer; "Günümüz Konya'sına Kısa Bir Bakış" *Gez Dünyayı, Gör Konyayı*, Haz.; Ahsen Erdoğan, YKY, İstanbul, 2001, s.82.

8- DURUKAN, Aynur; "Konya'da Selçuklu Mimarisi" *Gez Dünyayı, Gör Konyayı*, Haz.; Ahsen Erdoğan, YKY, İstanbul, 2001, s.156.

9- ÇINAR, Kerim - KOÇU, Nazım - KORKMAZ, Serra Zerrin; "Yapı Malzemesi Olarak Kerpiçin Konya Evlerinde Kullanılması ve Sorunları", *Yeni İpekyolu, Konya Ticaret Odası Dergisi*, S.171, Mayıs 2002, s.32.

10 - DURUKAN, Aynur; "Konya'da Selçuklu Mimarisi" *Gez Dünyayı, Gör Konyayı*, Haz.; Ahsen Erdoğan, YKY, İstanbul, 2001, s.136.

11- SAKAOĞLU, Saim; "Şu Konya'nın Bağları" *Yazda Meram*, Meram Belediyesi dergisi, Sayı: 4 , Haziran-Temmuz-Ağustos, 2000, s.12.

12- KİŞMİR, Celalaettin: "Konya Üzümü", *Konya Kültürüne Hizmet Edenler*, M. Ali Uz, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür yayını, Konya, 2003, s.198.

13- ODABAŞI, A. Sefa; "Meram ve Çevresindeki Üzüm Bağları", *Konya Kültürüne Hizmet Edenler*, M. Ali Uz, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür yayını, Konya, 2003, s.226.

KAYNAKÇA

AKIN, Nur: "Ev", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İSAM: İslâmi Araştırmalar Merkezi, İstanbul, 1995, c.11.

ATAMAN, Mustafa: "Eski Konya", *Konya Kültürüne Hizmet Edenler*, M. Ali Uz, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, Konya, 2003.

BAYKARA, Tuncer: "Günümüz Konya'sına Kısa Bir Bakış", *Gez Dünyayı, Gör Konya'yı*, Haz: Ahsen Erdoğan, YKY, İstanbul, 2001.

BOZKURT, Nebi: "Ev", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İSAM: TDV İslâmi Araştırmalar Merkezi, İstanbul, 1995, c. 11.

ÇELEBİ, İlyas: "Hızır", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İSAM: TDV İslam Araştırmalar Merkezi, İstanbul, 1998, c. 17.

ÇINAR, Kerim- KOÇU, Nazım- KORKMAZ, Serra Yılmaz: " Yapı Malzemesi Olarak Kerpicin Konya Evlerinde Kullanılması ve Sorunları", *Yeni İpek Yolu*, KTO Dergisi, Yıl: 15, Sayı; 171, Mayıs, 2002.

DURUKAN, Aynur: "Konya'da Selçuklu Mimarisi", *Gez Dünyayı, Gör Konya'yı*, Haz: Ahsen Erdoğan, YKY, İstanbul, 2001.

DURUKAN, Aynur: "Selçuklular Öncesinde Konya", *Gez dünyayı, Gör Konya'yı*, Haz: Ahsen Erdoğan, YKY, İstanbul, 2001.

ERDOĞAN, Abdülkadir; "Meram Bağları", *Konya Kültürüne Hizmet Edenler*, M. Ali Uz, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür yayını, Konya, 2003.

ERDOĞAN, Muzaffer: "Konya Tarih ve Folklorunda Meram", *Güzde Meram*, Meram Belediyesi Dergisi, S. 1, Eylül- Ekim Kasım, 1999.

EROĞLU, Bahtiyar- GÜZELOĞLU, Gülnaz: " Konya'da Son Şehiriçi Hanlarından Nakib Hacı İbrahim İş Hanı", *İpek Yolu*, KTO Dergisi, Özel Sayı V, Konya.

HINÇER, İhsan: "Konya Evleri", *Konya Kültürüne Hizmet Edenler*, M. Ali Uz, Konya Büyükşehir Belediyesi yayını, Konya, 2003.

KADEMOĞLU, Osman: "El İşi, Göz Nuru: Konya El Sanatları", *Gez dünyayı, Gör Konya'yı*, Haz: Ahsen Erdoğan, YKY, İstanbul, 2001.

KIRIŞ, H. Refik: " Rûz-i Hızır", *Konya Kültürüne Hizmet Edenler*, M. Ali Uz, Konya Büyükşehir Belediyesi yayını, Konya, 2003.

KİŞMİR, Celalettin: "Konya Üzümü", *Konya Kültürüne Hizmet Edenler*, M. Ali Uz, Konya Büyükşehir Belediyesi yayını, Konya, 2003.

KONYALI, İ. Hakkı; *Âbideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*, Burak Matbaası, Ankara, 1997.

KÜÇÜKDAĞ, Yusuf - ARABACI, Caner, *Selçuklular ve Konya*, Selçuklu Belediyesi yayını, Konya, 1994.

MEYEROVİTCH, Eva de Vitray, *Konya Tarihi ve Hz. Mevlâna*, Terc: Melek Öztürk, Selçuklu Belediyesi yayını, Konya (Tarihsiz).

ODOBAŞI, A. Sefa; Meram ve Çevresindeki Üzüm Bağları, *Konya Kültürüne Hizmet Edenler*, M. Ali Uz. Konya Büyükşehir Belediyesi yayını, Konya, 2003.

ODABAŞI, A.Sefa; *20. y.y Başlarında Konya'nın Görünümü*, İl Kültür Müdürlüğü yayını, Konya, 1998.

ODABAŞI, A. Sefa; *Geçmişten Günümüze Konya Kültürü*, Selçuklu belediyesi Kültür yayını, Konya, 1999.

OĞUZ, Zeki: "Şiirleri, Halıları, Türküleriyle Ünlü Bir Belde: SİLLE", *Yeni İpek Yolu*, KTO Dergisi, S. 182, Yıl: 16, Nisan, 2003.

SAKAOĞLU, Necdet: "Dârü'l Mülk Konya", *Gez Dünyayı, Gör Konya'yı*, Haz: Ahsen Erdoğan, YKY, İstanbul, 2001.

SAKAOĞLU, Saim: "Şu Konya'nın Bağları", *Yazda Meram*, Meram Belediyesi Dergisi, S. 4, Haziran- Temmuz- Ağustos, 2000.

ŞİMŞEKLER, Nuri: " XIII. Yüzyılda Konya Halkı", *Konya Kültürüne Hizmet Edenler*, M. Ali Uz, Konya Büyükşehir belediyesi Kültür yayını, Konya, 2003.

BÖLÜM 5

AR - GE / EKONOMİ

1 Konya'nın AR-GE Potansiyeli ve Teknolojik Geleceği (s. 421-433).

2 Osmanlı Barut Üretiminde Güherçile ve Konya Güherçile Fabrikası (s. 435-456).

3 Doğal Kaynaklar ve Konya (s. 457-461).

4 Konya'da Mutfak Kültürü (s. 463-466).

5 Hazır Giyim Ürünlerinde Markanın Önemi ve Üniversite Öğrencileri Üzerindeki Etkisi (s. 467-475).

6 Eski Bir Tekstil Ustası (s. 477-481).

7 Konya Ilgın İlçesi, Belekler Köyü Geleneksel Düğün Törenleri ve Gelin Kıyafetleri (s. 483-496).

8 Konya Gelinlik Atölyeleri (s. 497-506).

9 Konya'daki Küçük ve Orta Ölçekli Hazır Giyim İşletmelerinde Oluşan Katı Atıklar ve Çevre Duyarlılığı (s. 507-519).

10 Konya Yöresi Halılarında Kandil Motifi (Yanışı) (s. 521-528).

KONYA'NIN AR - GE POTANSİYELİ ve TEKNOLOJİK GELECEĞİ

*Ahmet AYHAN**

ÖZET

Bilgi-tabanlı ekonomilerin kazandığı yeni boyutlar çerçevesinde bilgi-yoğun teknoloji üretimi; hedefli Araştırma-Geliştirme (Ar-Ge) faaliyetleri temeline dayandırılmak- tadır. Kısa bir sanayileşme geçmişine rağmen, Orta Anadolu'nun en önemli merkezlerinden biri haline gelen Konya'da KOBİ hüviyetindeki firmaların hemen hemen tümü; 'düşük-orta teknoloji grubuna' dahildir. İşletmeler; nitelikli ve yeterli sayıda insan kaynaklarının kullanılması, proje üretimi, araştırmalara ayrılan kaynak miktarı ve patent sayısı gibi Ar-Ge göstergeleri itibariyle yetersiz bir profil çizmektedir. Selçuk Üniversitesi, ilin en önemli Ar-Ge kaynağıdır.

Konya'da fizikî yatırımların Ar-Ge destekli teknolojilerle takviye edilmeleri ve ileri teknoloji alanlarına yönelik anlayış ve arayışlara yeni bir yön kazandırılması, uzun vadeli araştırma sonuçlarına yapılacak yatırımların, binlerce kat olarak geri dönebileceği bir "Ar-Ge kültür ortamının" oluşturulması ve yaşatılması zarureti vardır. S.Ü. Teknoloji Geliştirme Bölgesi'nin çok iyi değerlendirilerek üniversite-sanayi işbirliğine çağdaş düzeyde işlerlik kazandırılması; öngörülen hedefe ulaşılmasını kolaylaştıracaktır. Ayrıca, firmaların bilgi-yoğun teknoloji düzeyini yakalamalarında etkin olabilecek temel bileşenler etraflıca analiz edilmeli, biyoteknoloji, robotik, makine ve kimya sanayileri ile bilgisayar yazılımı gibi sektörel önceliklerle ilgili altyapılar hazırlanmalıdır.

Unutulmamalıdır ki, Cumhuriyetimizin 80. yılında, Türkiye'nin dünya ileri teknoloji liderler kümesine

* Prof. Dr. Selçuk Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Öğretim Üyesi, Konya.

ulaşma hayali; yenilik (inovasyon) kültürünün eğitim sisteminin ana eksenine taşınarak "Millî Ülkü" olarak benimsenmesi ile gerçeğe dönüşecektir.

Anahtar Kelimeler: Konya sanayi, Ar-Ge potansiyeli, S.Ü. Teknokenti, yenilik, yeni ileri teknoloji şirketleri.

ABSTRACT

R&D POTENTIAL AND TECHNOLOGICAL FUTURE OF KONYA

In the frame the of new dimension of knowledge based-economy, knowledge-driven technology production is generally based on targeted research and development(R&D). Eventhough having a short industrialization background, in Konya which is becoming the most important industrial area in Central Anatolia almost all SME's are belonging to the low-intermediate Technology group. Companies have a low profile according to the R&D indicators such as using qualified and sufficient human resource, project developing, the rate of expenditure for research and the numbers of patents. The Selçuk University is the most important R&D resource in the area.

The physical investment in Konya needs to be reinforced by R&D supported technologies, to be headed toward the advanced technologies and, to create a R&D cultural environment in which the results of long running researchs usually will pay back thousands times. Making the university-industry collaboration functional by carefully evaluating the S.Ü. Technology Developing Zone will make easy to reach the anticipated targets. Companies also need to analyze the main elements which may play an important role in catching knowledge-driven technology level. In addition to that, they have to be focused in sectors such as biotechnology, robotics, machinary and chemical industry, and computer software.

In the 80th anniversary of Türkish Republic,we must keep in mind that the dream of our country to be a group member of world advanced technology leaders will become into reality by carrying the innovation culture to the main axis of the educational system and adopting this as a 'National Goal'.

Key Words: Konya industry, the potential of R&D, S.U. Technopolis , innovation, new technology based companies.

GİRİŞ

Bilimsel ve teknik bilgi birikimini artırmak amacıyla, sistematik bir temele dayalı olarak yürütülen yaratıcı çaba ve bu bilgi birikiminin yeni uygulamalarda kullanımı, Araştırma-Geliştirme (Ar-Ge) olarak tanımlanmaktadır. Bu genel tanımı oluşturan her iki kavram da ayrı ayrı ifade edilmektedir. Bunlardan Araştırma; bilinmeyeni bilmeye, öğrenmeye yönelik olarak yapılan tüm sistematik bilimsel ve teknolojik faaliyetleri kapsarken, Geliştirme; mevcut bilginin veya yeni teknolojinin yeniden düzenlenerek daha iyiye doğru yönlendirilmesi faaliyetidir.

İngiliz Sanayi Devrimi'nin ardından, bu yeni dönemin beraberinde getirdiği yeni ekonomik şartlara uyum sağlanması ve uygun rekabet ortamının yaratılmasını teminen, mevcut ürünleri veya yeni ürün ve/veya süreçleri geliştirmek üzere Araştırma-Geliştirme faaliyetlerine ağırlık verilmeye başlanmıştır. 19.yy'ın ortalarından itibaren bugünkü birçok gelişmiş ülke, yukarıda tanımlanan doğrultuda çıktı üretecek devlet araştırma merkezleri veya çok sayıda üniversitenin kurulmasına hız vermişlerdir.

20.yy'da askeri alanda üstünlüğe sahip olma yarışında benzer çalışmalar daha da yoğunlaşmıştır. Aynı dönemde dünyadaki bu gelişmeleri zamanında farkeden Atatürk , tarıma dayalı genç Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasal ve ekonomik gücünü süratle artırmak üzere sanayileşme ve buna ilişkin her türlü altyapıyı hazırlamak üzere 1933 yılında Birinci Sanayi Plânı'nı, 1936 yılında ise İkinci Sanayi Plânı'nı hazırlamıştır.

Son 50 yıl içinde ekonomik başarılara imza atan ülkeler incelendiğinde, başarının temelinde iyi eğitilmiş insan unsuru ile plânlı Ar-Ge faaliyetlerine verilen çok yönlü destekler, millî bilim ve teknoloji politikaları bulunmaktadır. Ülkemizde firma ölçeğinden sektör ölçeğine, sektör ölçeğinden bölge ölçeğine, bölge ölçeğinden ülke ölçeğine kadar her türlü endüstriyel kümenin planlı bir gayret

sonucunda oluşturulduğunu söylemek mümkün değildir. Türk insanının çalışkanlığı, girişimci ruhu, problemleri çözme yeteneği ve o günkü siyasî, ekonomik ve sosyal gelişmeler çerçevesinde yapılan bireysel girişimler; bugünkü Türk sanayii dokusunu yaratmıştır. 1963 yılından itibaren DPT tarafından öngörülen hedefli bilim, teknoloji ve sanayileşme stratejilerine popülist tercihli siyasî iradenin yeterince sahiplenememesi yanısıra, birçok faktörle bağlantılı olarak bir türlü hayata geçirilememesi birçok sektörde istenilen hedeflere ulaşılmasını geciktirmiştir

21.yy'a girerken bilgisayar ve elektronik gibi ileri teknoloji alanlarında elde edilen başarılar temeline dayalı bilgi-tabanlı teknolojiler ve hizmetler; 'bilgi ekonomisini oluşturmuştur. Son çeyrek yüzyılda ürün yelpazesinin genişlemesi, sanayi üretiminin AB -ABD-Japonya ekseninden, çok odaklı bir dönüşüme uğraması, diğer bir deyişle üretim dinamiklerinin yaygınlaşması sonucunda Ar-Ge faaliyetleri milli stratejilerin en önemli bileşeni haline gelmiş, birçok ülkede adeta Ar-Ge orduları kurularak küresel rekabetin ön sıralarındaki yerlerini pekiştirme veya daha rekabetçi bir konum kazanma mücadelesi başlatılmıştır.

Dünya sanayileşme ve teknolojik gelişme tarihinin iki yüz yılı aştığı göz önüne alınırsa, geçtiğimiz yüzyılın son çeyreğinde beklenenin üzerinde gerçekleştirdiği yatırımlarla ana omurgasını şekillendiren genç Konya Sanayii'nin geldiği nokta ümit vaad etmektedir. Orta Anadolu'da kendini hissettiren bu tür sanayileşme hamlelerinin kesintisiz ve kararlı biçimde sürdürülmesi; "Orta Anadolu'nun Sanayi Merkezi"olabilme yarışını hızlandıracaktır.

Bu çalışma ile Cumhuriyetimiz'in 80. yılında yukarıda belirtilen gelişmeler çerçevesinde, Konya ilinin bugünkü Ar-Ge potansiyeli ve yapısının her yönüyle irdelenerek mevcut tablonun ortaya konulması, bugünkü taban üzerinde Cumhuriyetimizin 100. yılına kadar daha güçlü ve rekabetçi bir Konya Sanayii yaratmak üzere Ar-Ge faaliyetleri ile bunun çıktısı olan yeniliğin (innovation) yön ve boyutlarının ne olması gerektiği hususunda somut öneri ve görüşlerin sunulması amaçlanmıştır.

1. KONYA SANAYİİNİN GENEL DURUMU VE TEKNOLOJİK DÜZEYİ

Konya merkezinde 38 olmak üzere, il genelinde bulunan toplam 60 adet küçük sanayi sitesinde 9000 civarında işyeri mevcuttur. İl merkezindeki sanayi siteleri ağırlıklı olarak Selçuklu İlçesi sınırları içinde faaliyet göstermekte, bunlara ilâveten, Karatay İlçe Belediyesi sınırları içerisinde de 45 küçük sanayi kooperatifinde 4813 işyerinin inşaatı devam etmektedir. Türkiye geneli ile Konya imalat sanayiinin oluşturmuş oldukları katma değerler karşılaştırılacak olursa, 2002 yılı itibariyle Konya ili ülkenin imalat sanayii katma değerinin % 2.64'ünü oluşturmaktadır (Tablo 1). Konya'da net ihracaat rakamları hususunda kesin rakamlar bulunmamakla birlikte, KSO'nun verilerine göre % 1.79'unu, Konya imalat sanayiinin karşıladığı anlaşılmaktadır.

Konya, coğrafi yapısına bağlı olarak sanayileşme sürecine öncelikle tarıma dayalı yapıyla başlamış, daha sonra otomotiv yansanayii ve gıda sektöründe büyük atılımlar gerçekleştirilmiştir. Bugün gelinen noktada binlerce işyerleri ile temsil edilen küçük sanayi siteleri ile BÜSAN, I., II. ve III. Organize Sanayi Bölgeleri; ülke ve bölge ihtiyacının dışında, büyük bir ihracaat potansiyeli oluşturmuşlardır. Konya imalât sanayii, toplam istihdamın % 26'lık bölümüne sahiptir. Bu durum, genel istihdamın ağırlıklı olarak büyük ölçekli işletmelerde gerçekleştirildiği noktasına götürmektedir. Bu bağlamda, Seydişehir Alüminyum Tesisleri, TÜMOSAN, Konya Şeker Fabrikaları ile Konya Çimento Fabrikası'nın il imalat sanayiinde özellikli konumları vardır.

Konya sanayiinin siyasi otorite ve öteki organların destek ve eşgüdümünden ziyade, Konyalı'nın bireysel gayret ve becerilerinin başarıyı yarattığı anlaşılır. Son yirmi yıl içinde, Türkiye'nin dışa açılma politikaları ile birlikte Konya Sanayi; iç ve dış rekabette önemli kilometre taşları katetmiş, büyük yatırımları gerçekleştirmiş, teknoloji tedarikini öğrenmeye başlamış, iç ve dış rekabet şartlarını tanımış, çağdaş işletmecilik kurallarını öğrenerek uygulamaya çalışmıştır. Mevcut sanayi tesisleri, sektörel öncelikler dikkate alınmadan ve konunun belirgin yönlendirici desteklerinden mahrum olarak kurulmuşlardır. Öte yandan, Ar-Ge ve modern işletme yöntemlerine dayalı sürecin yürürlüğe sokulamaması nedeniyle firmalar

kurumsal yapılanmanın gerekli unsurlarıyla donatılamamış, birçoğunda aile şirketi yapısı ve yönetimi ısrarla sürdürülmüş ve sonuçta irili ufaklı krizlere karşı uzun süreli dayanabilecek bir donanım ve yönetim anlayışı kazandırılamamıştır. Nitekim, bugünkü Konya Sanayii'nin sektörel dokusu, ihracat ürün yelpazesi ve sanayi ile ilgili bazı göstergeler incelendiğinde, belirtilen olumsuzluğun ana hatları kolayca anlaşılır (Tablo 1, 2 ,3 ve 4). Konya ili ihracat ürün listesinde makina ve otomotiv sanayiinin orta düzeyli bazı alanları dışında, yüksek katma değerli ileri teknoloji vasıflı ürünleri bulunmamaktadır. Halen biri özel olmak üzere dört Organize Sanayi Bölgesinde yer alan firmaların sektörel dağılımları irdelendiğinde otomotiv, ziraat makinaları, makine yedek parça, döküm, gıda, inşaat, boya-kimya, sulama sistemleri, kağıt-ambalaj, tekstil ve orman ürünlerinin ağırlıkta oldukları görülür (Tablo 3). Bu durum, Konya sanayiinin bugünkü yapısı ile ağırlıklı olarak emek-yoğun ve katma değeri düşük sektörlerde üretim yaptığını ifade eder.

Sanayileşme sürecinin son 20-25 yıllık kısa bir dönemde yaşanması ve bu dönemin mevcut işletmeler için bir nevi "deneyim dönemi" olarak gerçekleşmesi dikkate alındığında, elbette ileri teknoloji tabanlı üretim zincirinin kurulamamasının temel gerekçeleri de kendiliğinden ortaya çıkmış olacaktır. Bunun yanısıra, aile şirketleri hüviyetinde üretimin sürmesi, güncel teknolojilerin edinimi, transferi, özümsenmesi ve yenilerinin üretilmesi noktasında yaşanan önemli zaafiyetler; üretim çıktılarının hızlı büyüyememesinde önemli rol oynayan unsurlar olarak algılanmaktadır. Teknolojinin transferine ağırlık verilmesinin yarattığı rehavet ortamı ile yeterli sayıda nitelikli teknik eleman istihdamına gidilememesi; "Ar-Ge faaliyet ve yatırımlarına ihtiyaç yoktur, satın alabilirim veya taklit edebilirim" anlayışının sürmesine sebep olmuştur. Bu hâl, kurum içi veya kurum dışı Ar-Ge faaliyetlerine yönelik girişimlerin önünde adeta bir set oluşturmuştur. Buna karşılık, günümüz sanayiisinde kalite, maliyet ve hız unsurlarının daha da ön plâna çıkması, bazı sektörlerde ürün yelpazesinin genişlemesi veya rakiplerinin artması ile birlikte etkinliğini daha da hissettiren küresel rekabet şartları, yoğun Ar-Ge yapma ihtiyaç ve baskısını da artırmaktadır. Bu baskı ve son yıllarda bazı ürünlerde pazar daralmasının, küresel ve bölgesel boyutlu krizlerle bütünleşmesi sonucunda bir çok işyerinin kapanmasına ve istihdam hacminin daralmasına yol açmıştır. Oysa, küresel şirketlerde temel felsefenin geleneksel ürün ve üretim sistemleri yerine, Ar-Ge'ye dayalı üretim sistemlerinin ikame edilmesi şeklinde dönüşüme uğraması ve yeni bilgi ekonomisi şartlarının uygulanması; belirtilen krizlere karşı adeta bir dalgakıran işlevi görerek farklı krizlerin asgari tahribatla atlatılmasını sağlamaktadır. Bunlara ek olarak, son yıllarda fikrî mülkiyet haklarının korunması yönünde uluslararası girişimlerin yoğunlaşması, belirtilen doğrultudaki baskıların Gelişmekte Olan Ülkeler üzerinde adeta kâbus etkisi yaratacağı anlaşılmaktadır.

Konya'da devasa sanayi yatırımlarının yapılmasına karşılık, DİE verilerine göre Konya çıkışlı ihracaat rakamı(2001 yılı) 170 milyon dolardır. Sanayinin, İstanbul ağırlıklı ihracatçı şirket ürünlerinin bir bölümü ile ilgili üretimi gerçekleştirmeleri dikkate alınırsa, gerçek ihracaat rakamının 500-600 milyon dolara ulaşabileceği düşünülmektedir. KSO 2002 yılı Konya Sanayi Envanteri Araştırmasına göre ihracaat miktarı, 300 milyon dolar civarındadır. Türkiye'nin yüzölçümü itibariyle birinci, toplam nüfusu itibariyle yedinci sırasında bulunan Konya, DİE verileri esas alındığı taktirde, Türkiye ihracatı içindeki payı itibariyle oldukça geri sıralarda yer almaktadır.

Bu tablo, Sanayi çıktılarının hak ettiği noktanın ötesine taşınarak ihracatın 2.5-3 milyar dolara ulaşmasını sağlayacak bir yapılanma çerçevesinde her türlü altyapı ve rekabetçi şartların hazırlanmasında gecikilmemesine işaret eder. Özellikle plânlı ve sektörel odaklı Ar-Ge üretim firmalarının daha fazla kaynak ayırmaları ve nitelikli insan kaynağını verimli kullanmaları, olumsuz tablo ile ilgili bir çok sorunun çözümünü kolaylaştıracaktır.

2. İNSAN KAYNAKLARI BAĞLAMINDA KONYA'DA AR-GE POTANSİYELİ

Ar-Ge'ye ilişkin insan kaynakları potansiyeli, kamu ve özel sektör olmak üzere iki ana başlık altında incelenebilir. Konya'da halen kamu kuruluşu niteliğinde Selçuk Üniversitesi, Köy Hizmetleri Konya Araştırma Enstitüsü, Bahri Dağdaş Uluslararası Tarımsal Araştırma Enstitüsü gibi üç önemli Ar-Ge insan kaynağı bulunmaktadır.

Selçuk Üniversitesi'ne bağlı 16 fakülte, 5 yüksekokul ve 24 meslek yüksekokulunda toplam 2727 akademik personel görev yapmaktadır. Bunların ünvanlarına göre dağılımları Tablo 5'de verilmiştir. Dokuz yüz civarında profesör, doçent ve yardımcı doçent statüsünde çalışan öğretim üyesi yanısıra, 160 civarında doktoralı eleman bulunmaktadır. Buna göre, tüm doktoralı eleman sayısı bini aşmaktadır ki bu sayı Ar-Ge potansiyeli açısından büyük bir kaynak oluşturmaktadır.

Selçuk Üniversitesi, sadece akademik personeli yönüyle değil, aynı zamanda lisansüstü öğrenci sayıları itibariyle de çok büyük bir insan kaynağına sahiptir. 2000-2002 yılları arasında Fen Bilimleri Enstitüsü bünyesinde 1124 yüksek lisans, 232 doktora, Sağlık Bilimleri Enstitüsünde ise 32 yüksek lisans ve 78 doktora çalışması yürütülmüştür. Üç yıl içinde toplam 1466 lisansüstü öğrencinin tezli lisansüstü çalışmalarını yürütmeleri, Ar-Ge çıktılarına önemli bir katkı sağlamıştır. Bunların yanısıra, S.Ü. bünyesinde faaliyet gösteren Bilgisayar Bilimleri Araştırma ve Uygulama Merkezi, Deneysel Tıp Araştırma ve Uygulama Merkezi , Mantarcılık Araştırma ve Uygulama Merkezi ile Matematik Araştırma ve Uygulama Merkezlerinde Ar-Ge hizmeti veren personel görev yapmaktadır (Tablo 5).

S.Ü. Tıp, Mühendislik, Fen-Edebiyat Fakültesinin fen bölümlerinin, Ziraat, Veteriner, Teknik Eğitim ve Dişçilik Fakültelerinde görev yapan personelin büyük bir bölümü Ar-Ge personeli hüviyeti taşımaktadır. Adı geçen fakültelerde istihdam edilen öğretim elemanlarının dağılımı Tablo 6.'da sunulmuştur. Buna göre Selçuk Üniversitesi'nde, 514 öğretim üyesi ve 527 öğretim üye yardımcısı olmak üzere Ar-Ge faaliyetleri yürütebilecek kapasite ve beceriye sahip toplam 1041 öğretim elemanı bulunmaktadır. Öğretim elemanlarının sahip oldukları meslekî formasyonlar ve bugüne kadar yürüttükleri çalışmaların nitelikleri itibariyle tüm öğretim üyelerinin Ar-Ge personeli kapsamına giremeyeceği hususu da gözden ırak tutulmamalıdır.

Konya için aynı zamanda sayıları 65.000'i bulan lisans öğrencisi de büyük bir potansiyel oluşturmaktadır. Gelişmiş Ülkelerin son yıllarda yüksek öğretim sistemleri için çağın yeni gelişmeleri çerçevesinde girdikleri yeni model arayışları da dikkâte alınarak lisans ve hatta lisansüstü eğitim – öğretim sistemlerinde köklü değişikliklere gidilerek öğrencilerin yenilikçi ve yaratıcı yönlerinin geliştirilmesi sağlanmalıdır. Bunun için mühendislik kökenli bilim adamının sahip olduğu literatür hakimiyeti, bilimsel yöntemleri uygulayacak, problem tanımlama ve çözme yetenekleriyle proje mühendisinin bilgisini üretime dönüştürebilme yeteneklerini birleştiren "Ar-Ge Mühendisleri" yetiştirecek altyapı hazırlanmalıdır. Ayrıca, Fen, Mühendislik, İktisat, Teknik Eğitim, Ziraat, Veteriner fakültelerinde "Yenilik, girişimcilik ve şirket kurma" konularıyla ilgili dersler yaygınlaştırılmalı, son sınıf öğrencileri ile yüksek lisans öğrencilerinin, S.Ü. Teknokenti ile organik bağ kurmaları için çaba sarf edilmelidir. Tüm bu hususların hayata geçirilmesi durumunda, önümüzdeki yıllarda öğrenci kitlesinden yaratılacak olan yeni Ar- Ge personeli ve girişimciler, mevcut potansiyeli daha büyük boyutlara taşıyacaklardır.

S.Ü. bünyesinde yürütülen temel Ar-Ge projeleri dışında, 3 Organize ve çok sayıda Anorganize sanayi bölgesine sahip olan Konya sanayii ile ilgili olarak gelen uygun talepler değerlendirilerek nitelikli projelere odaklanılmıştır. Bunların bir bölümü Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı (TTGV) ve TÜBİTAK Teknoloji İzleme Değerlendirme Birimi (TİDEB) gibi kaynaklarla ilgili olmasına karşılık, büyük bir bölümü S.Ü. Döner Sermaye İşletmesi aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Sanayi tarafından talep edilen projelerin firma büyüklükleri dikkate alındığında hemen hemen tamamına yakınının KOBİ hüviyetli olduğu anlaşılmaktadır. Bununla bağlantılı olarak, ortaklaşa yürütülen veya sipariş verilen projelerin bütçeleri de oldukça küçük düzeylerde seyretmektedir.

Selçuk Üniversitesi'nin yukarıda açıklanan Ar-Ge potansiyeline karşılık, özel sektörle ilgili kesin bir envanterin bulunmadığı görülmektedir. Konya'da faaliyet gösteren ve büyük çoğunluğu KOBİ hüviyetli 2000 civarındaki sanayi tesisinden özellikle orta-büyük boy işletmelerin sadece küçük bir bölümünde Ar-Ge faaliyetlerinin yürütüldüğü bilinmekte, ancak kaç firmada Ar-Ge faaliyetinin sürdürüldüğü ve buralarda kaç personelin çalıştırıldığı hususunda kesin rakamlar elde edilememektedir. Yapılan ön araştırmalara göre Konya'da sayıları 100 civarında olan firmanın Ar-Ge birimine sahib olduğu ve buralarda yaklaşık 400-500 araştırmacının yarı zamanlı veya tam

zamanlı çalıştıkları tahmin edilmektedir. Mevcut Ar-Ge çıktıları irdelendiğinde böylesine yüksek araştırmacı ve Ar-Ge faaliyeti yürüten şirket sayısının gerçek düzeyi yansıtmadığı sonucuna varılmaktadır.

3. KONYA'DA FİZİKÎ ANLAMDA AR-GE ALTYAPISI

İlin en önemli Ar-Ge altyapısı, Selçuk Üniversitesi bünyesinde bulunmaktadır. Buna ilâveten, Köy Hizmetleri Konya Araştırma Enstitüsü, Bahri Dağdaş Uluslararası Tarımsal Araştırma Enstitüsü, Tarım İl Müdürlüğü gibi öteki kamu kuruluşları da temsil ettikleri mesleki alanlarla ilgili araştırma yapılabilecek belirli bir laboratuvar donanım düzeyine sahiptir. Özel sektörde ise farklı isimlerle ifade edilen araştırma birimlerinin büyük bir bölümü, geleneksel üretim alanlarıyla ilgili geliştirme faaliyetlerinin, teknik anlamda "artımsal yeniliklerin (İncremental İnnovation)" yürütüldüğü "klasik çalışma odaları" hüviyetindedir. Sadece büyük holding boyutlu birkaç işletmede gerçek anlamda araştırma altyapısı kurulmuştur. Buralarda da sektörel bazda dar bir yelpaze gözlenmektedir.

Selçuk Üniversitesi; sağlık, mühendislik ve fen bilimleriyle ilgili olarak faaliyet gösteren birçok fakülteye sahip olması nedeniyle geniş bir Ar-Ge yelpazesi sunmaktadır. Üniversite'nin bölümler bazında geniş araştırma imkanları sunan en önemli fakülteleri şunlardır; Mühendislik-Mimarlık, Tıp, Fen, Ziraat, Veteriner ve Diş Hekimliği. Bunların arasında Mühendislik-Mimarlık ile Tıp Fakültesi en geniş laboratuvar donanımlarına sahiptir. Ancak, tüm bölümlerin ileri teknoloji üretilebilecek donanım desteklerine ihtiyaçları bulunmaktadır.

2002 yılında faaliyete geçmesi plânlanan, fakat ödenek yetersizliği nedeniyle tamamlanamayan S.Ü. Ar-Ge Merkezi binası, 2003 yılı Ekim ayında hizmete hazır hale gelecektir. Konya ve çevre illerin sanayi kesimine test ve analiz hizmetleri yanısıra, hem özel sektörün ihtiyaç duyduğu Ar-Ge projelerinin, hem de öğretim elemanlarının bilimsel araştırma faaliyetlerinin yürütüleceği bu merkezle ilgili 8 milyon dolarlık ödeneğin tahsis edilememesi nedeniyle laboratuvar cihazları henüz satın alınamamıştır. Anılan merkezin tümüyle hizmete girmesi durumunda Konya, yeni bir Ar-Ge altyapısına kavuşmuş olacaktır.

"Küresel rekabetin ve her yönüyle güçlü bir ülke yaratmanın yeni yol haritası, yenilik temeline dayanmaktadır."

"Küresel Rekabetin İtici Gücü Ar-Ge ve Yenilik (İnnovation)'tir."

4. YENİ TEKNOLOJİ TABANLI ŞİRKETLER DÜNYA SANAYİSİNİN GÖZDESİ

20. Yüzyılın ilk üç çeyreğinde şirketlerin boyutları ve üretim ölçeği önemli rol oynarken, seksenli yılların başından itibaren ilk etkileri hissedilen "Küreselleşme" olgusu, yeni anlayışlar, yeni araştırma ve üretim modellerinin geliştirilmesi ve uygulaması paralelinde ekonomilerde köklü değişim ve dönüşümlere neden olmuştur. Bu değişim ve dönüşümün temel dinamiği olan bilişim teknolojilerinin hızlı bir büyüme sürecine girerek, günlük hayatın adeta ayrılmaz bir parçası olmasının yarattığı yeni ortamda, esnek üretim temeline dayanan yeni üretim biçimleri, dünya ticaretinin yeni yönünün tayininde önemli bir rol oynamışlardır.

Bilgi-tabanlı yeni üretim biçimlerinin katlanarak artması ve küresel rekabetin ana bileşeni haline gelmesi ile birlikte, yeni teknoloji-tabanlı firmaların doğuşları ve büyümelerine imkan ve ivme kazandıran bir ortam yaratmıştır. Belirtilen sürecin yeni bin yılda daha uzun süre etkinliğini sürdüreceği anlaşılmaktadır. Yaratıcı yetenekleriyle teknoloji üretiminin temel dinamiklerini belirleyen gençlik kesimi için yeni fırsatların sunulduğu bu dönemde, dev araştırma enstitüleri ve üniversiteler yanısıra, yenilikçi (inovatif) ve yaratıcı beyinlerin bireysel veya küçük kümeler şeklinde gerçekleştirdikleri çalışmaların sonuçları ve ürettikleri teknolojiler, büyük şirketleri yeni stratejik kurgulara yöneltmektedir. Bu bağlamda, yeni doğan yenilikçi firmalarla büyük ölçekli firmalar ortaklığa gitmekte veya firma ürününü satın almaktadır. Bu gelişmeler, Ar-Ge üretim odaklarının, belirli merkezlerden ziyade tüm dünyayı kapsayacak daha yaygın bir boyut kazanmalarına yol açmıştır.

Küçük Boy Yüksek Teknoloji Şirketleri (KBYTŞ) nin kurulmaları, yaygın hale getirilmeleri ve ürettikleri Ar-Ge sonuçlarının süratle üretim sektörlerine yansıtılması, Gelişmiş Ülkelerin ana stratejileri arasına girmiştir. Ülkeler, belirtilen amacı gerçekleştirmek üzere stratejik plânlar

hazırlamakta, risk sermaye oluşumları dahil, yasal, finansal ve eğitim destekleri vermekte veya bunları verecek organizasyonları çeşitlendirmekte ve etkinliklerini artırmaktadır. During ve diğ. (2001) gibi araştırmacılar, KBYT şirketlerini etkileri itibariyle artık yerelliğinin ötesinde uluslararası şirketler şeklinde tanımlamaktadır. Bu şirketlerin büyük bir bölümünün kurulur kurulmaz uluslararası hüviyet taşımaya başlamaları nedeniyle "Uluslararası Girişimciler" veya "Küresel Yayılımlı Girişimciler" şeklinde adlandırılan firmaların ürünleri; ihracat yönelimli ve uluslararası ortaklıklara zemin hazırlayabilecek özellikler taşımaktadır.

KBYT Şirketlerinin kurulmasına ve proje geliştirmelerine imkan sağlayan en önemli organizasyonlar; Teknoloji Geliştirme Merkezleri (Kuluçka Merkezleri) ve teknoparklardır. Dünyadaki bu gelişmelerin çok iyi analiz edilerek, ülke şartlarına uyarlanması ve yeni stratejilerin geliştirilmesi; Millî Yenilik Sistemlerinin süratli tesisi ve sistemin işletilmesi bakımından da vazgeçilmez unsurlar olarak kabul edilmektedir.

Son yıllarda TTGV , TÜBİTAK ve bazı sanayi odaları öncülüğünde organize edilen "Türkiye Teknoloji Ödülleri" , Türkiye'deki teknolojik gelişmelerin boyutlarını yansıtan önemli bir organizasyondur. 2003 yılı ödülleriyle ilgili finalistlere bakıldığında, katılımcı kuruluşların %60'ının KOBİ hüviyetli firmalarla temsil edildiği dikkati çekmektedir. Bu ve benzeri gelişmeler ayrıntılarıyla analiz edildiğinde ekonomimizin lokomotifi olan KOBİ'lerin, teknoloji üretiminde de liderliğe koştukları anlaşılmaktadır. Tablo 7 incelendiğinde 2002 yılında en fazla ihracaat yapan şirketlerin önemli bir bölümünün teknoloji odaklı üretim yapan, yurt içinde veya yurt dışında ciddi Ar-Ge faaliyetlerini yürüten, küresel ölçeğe yürüyen büyük bölgesel şirketlerdir. Bunlardan Arçelik, Beko ve Vestel, beyaz eşya ve elektronik sektörlerindeki çıkışlarını ve başarılarını son yıllarda büyüttükleri Ar-Ge portföyüne borçludurlar. Bunlardan Vestel Şirketi yurtiçi Ar-Ge faaliyetleri yanısıra, Silikon Vadisi (Kaliforniya) gibi dünyanın en gözde teknokentinde de yeni teknolojilere yönelik çalışmalarını sürdürmektedir. Arçelik ve Vestel'in teknoloji odaklı şirketler kategorisine yükselmelerinin temel nedeni, yüzlerce Ar-Ge elemanı istihdam etmeleri ve satışlarının tahminen % 5-7'sini Ar-Ge harcamalarına ayırmalarıdır.

Yukarıda yeni teknoloji tabanlı şirketler, Ar-Ge ve yenilik ilişkileriyle bunların ekonomik hayattaki rolleri tartışılmıştır. Türkiye'de gelişmiş Ar-Ge birimleriyle küresel ticari rekabette yerini alan şirket sayısı, on'lu rakamlar düzeyindedir. Bu durum, özel sektörün Türkiye genelinde Ar-Ge faaliyetlerine daha fazla kaynak ayırmaları gerektiğine işaret etmektedir. Belirtilen gelişmelerin ışığı altında, KOBİ ağırlıklı olan, ancak emek-yoğun niteliği öne çıkan Konyalı şirketlerin Ar-Ge proje sayı ve harcamalarını artıracak benzer bir süreci izlemeleri gerekmektedir.

"Yerel innovation ortamının yaratıcı aktörleri; üniversiteler ve teknoparklardır."

5. SELÇUK ÜNİVERSİTESİ TEKNOKENTİ VE AR-GE ÜRETİMİ

21. Yüzyıla gelinceye kadar sanayileşme alanında sürdürülen yarışın boyutları ve nitelikleri, günümüzün bilgi-yoğun teknolojilerinin hayatın hemen hemen tüm alanlarına hakim olması ile birlikte olağanüstü biçimde yön değiştirmiştir. Bu noktadan hareketle, tüm sanayi odakları; çağın bu temel ekonomik unsurunu göz önünde tutarak Araştırma-Geliştirme (Ar-Ge) faaliyetlerine hız verecek organizasyonlarının sayılarını artırma ve çeşitlendirmeye yönelmişlerdir. Tüm Gelişmiş Ülkeler'de üniversite- sanayi işbirliğinin gerçekleştirildiği ve ileri düzeyde Ar-Ge üretiminin yapıldığı en önemli mekanların başında teknoparklar (Dünyada teknopark, teknokent ve endüstri parkı gibi kavramlar eş anlamlı olarak kullanılmaktadır) gelmektedir. Dünyada ABD ve İngiltere gibi ülkelerde ilk teknoparklar, 1960'lı yıllarda kurulmaya başlanmış, daha sonra bunların kapasite ve etkinlikleri gibi sayıları da artırılmıştır. Buna karşılık teknopark olgusu, 1990'lı yılların başından itibaren Türkiye gündemine gecikmeli olarak girmiştir

Dünyanın en önde gelen teknoparklarından birisi de Kaliforniya'daki Silikon Vadisi'dir. Araştırma ve eğitim standartları çok yüksek olan Berkeley ve Stanford Üniversiteleri ile Kaliforniya Teknoloji Enstitüsü arasında yer alan ve öteki üniversitelerle kamu araştırma kurumlarından da destek alan bu teknoparkta, 6000 civarında bilişim sektörü ağırlıklı Ar-Ge şirketi faaliyet göstermekte, altı bini doktoralı 20.000 personel çalışmaktadır. Öte yandan, bu ülkede üniversite öğretim üyelerine Ar-Ge kurma

ve belirli sürelerle sanayide çalışma izni verildiğinden, Sandiego Üniversitesi (Kaliforniya) Kampüsü'nde olduğu gibi binlerce Ar-Ge şirketi doğmuş, adeta ABD'nin ikinci "Silikon Vadisi" yaratılmıştır. .

2001 yılında Türkiye'de yürürlüğe sokulan "Teknoloji Geliştirme Bölgeleri (TGB) Kanunu'na" göre bir kamu araştırma kurumu veya üniversite kampüsünde kamu desteğinde yeni teknolojileri yaratacak projelerin yürütülmesi mümkün olmaktadır. Bu noktadan hareketle, TGB Kanunu çerçevesinde 2003 yılı başından itibaren Selçuk Üniversitesi, Konya Sanayi ve Ticaret Odaları ile Ticaret Borsası'nın ortak girişimlerinin ürünü olarak başlatılan Selçuk Üniversitesi Teknokenti'nin kuruluşu ile ilgili çalışmalar sonuçlandırılmış ve Bakanlar Kurulu Kararı, 8 Ağustos 2003 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Teknokentin kuruluş amacı; üniversiteler, araştırma kurum ve kuruluşları ile üretim sektörlerinin işbirliği sağlanarak, ülke sanayisinin uluslararası rekabet edebilir ve ihracata yönelik bir yapıya kavuşturulması amacıyla teknolojik bilgi üretmek, üründe ve üretim yöntemlerinde yenilik geliştirmek, ürün kalitesini veya standardını yükseltmek, tasarım kalitesini yükseltmek, verimliliği artırmak, üretim maliyetini düşürmek, teknolojik bilgiyi ticarileştirmek, teknoloji yoğun üretim ve girişimciliği desteklemek, Küçük ve Orta Boy İşletmelerin (KOBİ) yeni ve ileri teknolojilere uyumunu sağlamak, Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu'nun (BTYK) kararları da dikkate alınarak teknoloji-yoğun alanlarda yatırım, araştırmacı ve vasıflı kişilere iş imkanları yaratmak, teknoloji transferlerine yardımcı olmak ve yüksek/ileri teknoloji sağlayacak yabancı sermayenin ülkeye girişini hızlandıracak, Ar-Ge yeteneği ve geleneğine sahip uluslararası firmaların Bölge'de Ar-Ge yapabilmeleri için gerekli teknolojik altyapıyı sağlamaktır.

5.1. S.Ü. Teknokenti Ana Ar-Ge Alanları ve Sunulacak Hizmetler

Öğretim üyelerinin de kendi Ar-Ge şirketlerini kurabilme imkanını veren Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu; bugüne kadar ağırlıklı olarak teorik çalışmalar yapmak zorunda kalan veya bırakılan öğretim üyelerinin birikimlerinin, sanayiye aktarılması açısından güzel bir fırsattır. Özellikle biri özel olmak üzere dört adet örnek organize sanayi bölgesine sahip olan ve beşincisinin altyapısının hazırlandığı, ayrıca binlerce işyerini kapsayan birkaç anorganize sanayi bölgesine sahip olan Konya; İstanbul ve Kocaeli'den sonra ülkemizin 3.cü büyük sanayi kenti olmaya aday bir şehir hüviyetindedir. Son yirmi yıl içinde Konya'da gıpta edilerek izlenen sanayileşme sürecinin KOBİ eksenli olarak yürütülmesi ve aile şirketi şeklinde gelişme gösteren sanayi kuruluşlarının, Selçuk Üniversitesi bünyesinde kurulmuş bulunan Teknokent bünyesinde güçlü bir üniversite-sanayi işbirliğine gitmeleri, bugünkü geleneksel teknolojilerin yerine katma değeri yüksek teknolojilerin alacağı ortamı hazırlayacaktır. Teknokentte, küresel rekabette yer alabilecek ve ihracaat odaklı ürünlere yönelik Ar-Ge yapabilecek ve belirtilen tabanda ürünler üretebilecek birimler yer alabilecektir. Birçok ana teknoloji alanında faaliyetlerin yürütülmesi söz konusu olmakla birlikte, biyoteknoloji, makine sanayii, bilgisayar yazılımı ve kimya sanayii vs. gibi dört ana alan lokomotif görevi yapacaklardır. Bunların her biriyle ilgili alt alanlar Tablo 8'de ayrı ayrı verilmiştir.

S.Ü. Teknokenti'nde yer alacak kurum ve kuruluşlar ile girişimcilere verilmesi plânlanan hizmetlerden başlıcaları şunlardır :

Girişimcilerin kiralayabilecekleri Ar-Ge mekanları veya üretim yerleri,

- Üniversite laboratuvarları ve ortak Ar-Ge laboratuvarlarının kullanımını sağlamak,

- Her türlü sekreterya hizmetleri vermek (Telefon, faks, internet vs.),

- Proje danışmanlığı ve üniversiteden Ar-Ge elemanı temin etmek,

- Üniversitenin bilgi teknolojisi ve akademik imkanlarına erişimi sağlamak,

- Pazarlama, patent ve hukuk danışmanlık hizmetlerini vermek,

- Eğitim ve işletme hususunda danışmanlık yapmak,

Selçuk Üniversitesi Alâeddin Keykubat Kampüsü alanında (Konya Hilton Oteli bitişiği) kurulan Teknokent'in Konya Sanayiine ve ekonomisine sağlayacağı faydalar da şöyle özetlenebilir;

-Teknokent, sanayicinin şiddetle ihtiyaç duyduğu teknoloji geliştirme ihtiyacını karşılayacak ve böylece Konya Sanayii küresel rekabet gücünü yakalayacaktır.

-Ar-Ge faaliyetleri ile desteklenen sanayi üretimi ekonomik hayatın boyut ve şeklini çağdaş normlara ulaştıracak ve toplumsal refah artacaktır. Halen emek-yoğun hüviyetini taşıyan Konya Sanayii, teknoloji-yoğun bir çehre kazanacaktır.

-Geniş bir hinterlanda sahip olan Konya, Orta Anadolu'da geleceğin ileri teknoloji merkezi haline gelecektir.

-Güçlü bir ürün geliştirme ve çeşitlilik yaratılması, Konya'ya diğer ortakların girmesine vesile olacak ve hatta yabancı sermaye akışı hızlanacaktır.

-Güçlü Ar-Ge girdileri yeni teknolojik alanlarda yeni girişimciler ortaya çıkaracaktır.

S Ü. Teknoloji Geliştirme Bölgesi'nde yer alacak girişimcilerin oluşturacağı istihdam, 5 yıllık projeksiyonda 200 şirket x 5 personel hesaplamasından hareketle en az 1000 Ar-Ge personeli olarak düşünülmektedir. Bunun yanısıra, işletmelerin kendi bünyelerinde Ar-Ge birimlerini kurmaları ve Ar-Ge personeli istihdam etmeleri teşvik edilecektir. Ar-Ge personelinin ağırlıklı olarak lisansüstü düzeyde bir dereceye sahip olması ve ileri teknoloji alanlarında çalışma yapabilecek beceriyi kazanmış olması gerekmektedir.

6. RİSK SERMAYESİ, AR-GE'NİN VAZGEÇİLMEZ UNSURUDUR

Yeni teknoloji tabanlı küçük ve orta boy işletmeler (KOBİ) ile aynı karaktere haiz bireysel girişimcilikte sınırlı maddi imkanların varlığı; gerek Ar-Ge faaliyetlerinin başlatılması, gerekse Ar-Ge faaliyet sonuçlarının üretim zincirine kanalize edilmesini zorlaştıran en önemli unsurdur. Yapıları itibariyle ticari bankaların kredi imkanlarından çok az faydalanabilen ve kolayca dış kredi bulamayan bu tip işletmelerin başlangıç sermayesine (Feed Capital) ihtiyaçları vardır. Bu ihtiyaç; ya şahsi kredi şeklinde, ya da devletin hibe yardımları şeklinde risk sermayesi (Venture Capital) olarak karşılanabilir. 1951 yılından beri ABD'de başarıyla uygulanan ve artık kurumsal bir hüviyete kavuşan risk sermayesi olgusu; ispatlanmamış teknoloji, ürün ve süreçlere yatırım yapmaya ve yüksek risk üstlenmeye hazır risk sermayedarları yoluyla işlerlik kazanmaktadır (Ayhan, 2002).

Risk sermayesi finansman modeli, yeni ve yenilikçi (innovatif) düşüncelerin uç teknolojiler şeklinde günlük hayata yansıtılmasını sağlayan önemli araçlardan biri haline gelmiştir. Bugün risk sermayesi modelinin başarı ile uygulandığı ülkelerde sistemin işletilmesi için, bankalar ve sigorta şirketlerinin kaynakları ile şahıs fonları, bağışlar ve emeklilik fonları kullanılmaktadır (Çakmakçı, 1999). Genel olarak büyük şirketler kendi meşguliyet alanlarında gelişmeleri hızlandırmak, ilerde yararlanacağı ürün ve teknolojileri temin etmek üzere yeni şirketlere doğrudan veya bir risk sermayesi fonu ile yatırım yaparlar (Nokia Ventures, Caterpilar Ventures vs.). İsrail gibi bazı ülkelerde yenilik merkezlerinde projelerini belirli bir düzeye getiren şirketlere risk sermayesi yardımı yapılmakta, risk sermayedarları patent hakkına ve ürünün işletme hakkına v.s'ye ya ortak olabilmekte, veya bazılarını satın alabilmektedir. Finans destekleri yanısıra, yönetim desteği de verilmektedir.

Genel hatlarıyla risk sermayesinin işleyiş aşamaları şöyledir:

-Risk sermayesi fonunun oluşturulması,

-Yatırım yapılması,

-Gelişme ve büyüme,

-Yatırımdan çıkış.

Türkiye uygulamaları oldukça yeni olan risk sermayesi olgusu, Marmara Sanayi Kuşağı'ndakilere göre daha yeni olan Konya Sanayi kesimi tarafından henüz tam olarak anlaşılamamıştır. Bu nedenledir ki uluslararası emsallerine göre henüz emekleme dönemini yaşayan Türk risk sermaye kuruluşlarından faydalanma yoluna gidilememiştir. Konya'nın Ar-Ge potansiyelini artırması ve teknoloji odaklı yeni girişimciler yaratabilmesi için sanayi kesiminin öncülüğünde birkaç risk sermayesi kurumu kurulmalı ve bunlara süratli biçimde işlerlik kazandırılmalıdır.

SONUÇLAR

Konya Sanayii, son yıllarda baş gösteren krizlere ve öteki olumsuzluklara rağmen, dikkati çekici bir gelişme çizgisi izlemektedir. Ülke genelinde olduğu

gibi burada da KOBİ hüviyetli firmaların sayısı ağırlıktadır. Bölgesel (Kıtasal) ölçeği yakalamış şirketlere sahip değildir. Henüz emek-yoğun üretimin hakim olduğu sanayi kesiminin organize sanayi bölgelerine yerleşerek üretimlerini büyütmeleri, modern sanayileşmenin gerektirdiği şart ve standartları yerine getirme doğrultusundaki gayretin bir sonucu olarak algılanmaktadır. Yatırımlar için gerekli olan bu tür altyapılara kavuşan , CNC tezgahları ve onları işletecek insan gücü sayısı bakımından küçümsenmeyecek gelişmeler gösteren işletmelerin, üretim ve verimliliği artıracak kalifiye işgücü birikimi ve mevcutlarının eğitimleri, modern işletme ve pazarlama yöntemlerinin uygulanması hususunda ise arzu edilen düzeyi yakaladıkları söylenemez. Bunun yanısıra, gerçekleştirilen ihracaat düzeyi, yapılan fiziki yatırımların boyutlarını yansıtmaktan uzaktır.

Konya'da teknolojik ve ekonomik çıktıların çağdaş normlara ulaştırılmasını, ülke GSMH'a ve kişi başına düşen millî gelir düzeyinin artırılmasına katkı sağlayacak kısa-orta-uzun vadeli stratejik plânların hazırlanması ve bunların yürürlüğe sokulmaları gerekmektedir. Söz konusu plânlar, Türkiye Millî Yenilik Sistemi'nin önemli bileşenleri olarak düşünülmeli, çok yetersiz düzeyde bulunan endüstriyel Ar-Ge faaliyetlerine ilişkin özel sektörün katkıları, Gelişmiş Ülkeler düzeyine yükseltilmeli, Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı, TÜBİTAK, TİDEB ve DPT Teknoloji proje kaynakları, AB'nin 6. Çerçeve Programı dahil her türlü iç ve dış Ar-Ge destek ve imkânlarından yararlanılmalıdır. Selçuk Üniversitesi Teknokenti, anılan gelişmenin rotasının tayininde kendisinden beklenen rolü oynamalı, İleri teknoloji projelerini şekillendiren Bilgisayar, Elektronik, Makine ve Malzeme Mühendisliği bölümlerinin her yönüyle kapasite ve çıktıları artırılmalı, araştırma yelpazeleri geliştirilmelidir. Selçuk Üniversitesi'nin ve özel sektörün mevcut entellektüel birikimlerinin Teknokent yanı sıra, farklı organizasyonlarda bir araya getirilmesi, öngörülen hedefe ulaşılması noktasında büyük bir sinerji yaratacaklardır. Diğer taraftan, S.Ü.'nin sayıları 65 bini bulan büyük öğrenci potansiyeli; lisans ve lisansüstü düzeyde "yenilik , girişimcilik ve şirket kurma" konularında eğitilmeli, Ar-Ge personeli ve işgücü bağlamında bu kitle yeterince değerlendirilmeli ve bunları girişimciliğe özendirecek araç ve imkanlar birlikte sunulmalıdır. Özellikle risk sermayesinin kurumsallaşması ve yaygınlaştırılması, beyin gücünün bu yöne sevkini ve değerlendirilmesini hızlandıracaktır. Plânlı biçimde uygulamaya sokulacak Ar-Ge Politikaları çerçevesinde de Konya'da "Milletlerin teknolojik üretim gücünün artık bağımsızlığın temel taşı olduğu noktasından hareketle toplumsal bilinç oluşturulmalı, 'yenilikçi toplum' anlayışı pekiştirilmelidir.

Firmaların çalışanlarına sunacağı teknolojik yeniliğe (innovation) yönelik imkanlar, radikal yenilikleri ortaya çıkaracaktır. Bu noktadan hareketle, firmaların çalışanlarını yenilik üretmeye özendirerek ve onları ödüllendirecek uygulamaları, yenilik çıktılarına inanılmaz boyutlar kazandıracaktır. Yenilik üretiminde elde edilecek başarılar; özel sektör kuruluşlarının ortaklığında Ar-Ge yönelimli kuruluşlar oluşturabileceği gibi, Batı ülkeleri örneklerinde olduğu gibi Konya'da da bir "Millî Laboratuvar"ın kurulmasını gündeme taşıyacaktır.

Misyon-odaklı politikalar kapsamında plânlı Ar-Ge faaliyetlerine daha fazla yatırım yapılması, personel eğitiminde çağdaş açılımların ve uygulamalarının gerçekleştirilmesi, ileri teknoloji tabanlı şirketlerin doğuş ve gelişmelerine uygun zeminlerin hazırlanması, yenilikçi personel düzeyi, üretim ve yatırım gibi ana unsurlarla temsil edilen teknolojik yetkinliğin kazanılması halinde Konya, 2010'lu yıllarda "Orta Anadolu'nun Sanayi Merkezi" olacaktır. Böyle bir ortamın yaratılması, nitelikli personel istihdamına ağırlık verilen yenilikçi (innovation) firmaların, yenilikçi çözüm konsept üretebilme kapasite ve yeteneklerini büyük ölçüde artıracaktır. Bu gelişme, kaynak-yoğun yenilik süreçleri yerine,bilgi-yoğun yenilik proje üretimini hızlandıracaktır. Bunun ötesinde, toplumları sosyal ve ekonomik anlamda etki alanına alan yeni ve yayılgan (jenerik) teknoloji üretim tabanı oluşturulacaktır.

20 yıllık bir perspektifte uygulanacak bilimsel tabanlı stratejilerle bölgesel anlamda olağanüstü gelişmelerin odak noktası haline gelebilecek Konya İli, büyük Atatürk'ün işaret ettiği çağdaş medeniyet düzeyini yakalama hedefini daha da yakınlaştıracaktır. Unutulmasın ki Türkiye'nin dünya ileri teknoloji liderler kümesine ulaşma hayali; yenilik (innovation) kültürünün eğitim sisteminin ana eksenine taşınarak "Millî Ülkü" olarak benimsenmesi ile gerçeğe dönüşecektir.

KAYNAKÇA

Ayhan, A., 2002, *Dünden Bugüne Türkiye'de Bilim-Teknoloji ve Geleceğin Teknolojileri;* Beta Yayınları, İstanbul, 455 s.

Çakmakcı, A., 1999, *Üniversite-Kobiler-İnovasyon: Yenilik (İnovasyon);* GYTE Yayını, Gebze, s.51-64.

DİE, 2000, *Devlet İstatistik Enstitüsü 2000 Yılı İmalât Sanayii İstatistikleri.*

During, W., Oakey, R. and Krauser, S., 2001, *New Technology-based Firms in the new Millenium: Pergamon Press,* Oxford.

KTO, 2002, Konya Ticaret Odası İstatistikleri.

Tablo: 1. Konya Sanayi Sektörüne ait işyeri sayıları ve %'lik dilimleri (DİE, 2000)

Sanayi Grubu No	Sanayi Grupları	Devlet Sektörü (B)	Özel Sektörü (C)	Toplam (A)	Türkiye Genelindeki Oranı	Konya'da %'lik Dilimi
3	İmalat Sanayii	8	256	264	% 2.4	% 50
31	Gıda, içki ve tütün sanayi	5	58	63	% 3.7	% 12
32	Dokuma, giyim eşyası ve deri sanayii	0	17	17	% 0.5	% 3.2
33	Orman ürünleri ve mobilya sanayii	0	7	7	% 1.6	% 1.3
34	Kağıt-Kâğıt ürünleri ve basım sanayii	0	7	7	% 1.8	% 1.3
35	Kimya -petrol, kömür, kauçuk ve plastik ürünleri sanayii	0	27	27	% 2.6	% 5.1
36	Taş ve toprağa dayalı sanayii	1	22	23	% 2.6	% 4.3
37	Metal ana sanayii	1	17	18	% 4.7	% 3.4
38	Metal eşya makine, teçhizat,ulaşım aracı, ilmî ve meslekî ölçme aletleri sanayii	1	101	102	% 3.6	% 19
39	Diğer imalât sanayii	-	-	-	-	-
	GENEL TOPLAM	16	512	528	-	% 100

Tablo: 2. Konya ve sanayi ile ilgili bazı göstergeler.

Konya'nın GSYİH içindeki payı (KTO)	3.6 milyar $ = %2.4
Türkiye'de kişi başına düşen milli gelir (KTO)	2160 $
Konya'daki kişi başına düşeen milli gelir	1726 $
KTO ihracatı (2001 yılı)	500 milyon $
Aylık ortalama ihracat	41 milyon $
Konya Sanayi Odasına kayıtlı uye sayısı	1158

Tablo: 3. Konya I. (124 adet) II. (157) III. (31 adet) organize sanayi bölgelerinde firmaların sektörel dağılımlarının karşılaştırılması (KTO, 2002).

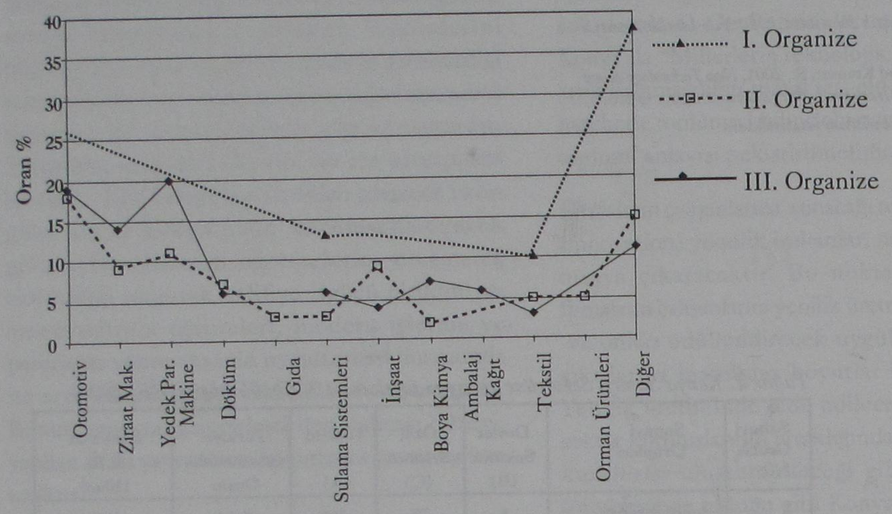

Tablo: 4. Konya ili 2001 yılı fasıllar bazında ihracat rakamları (Milyon$) (KTO).

Faaliyet Alanı	Yaptığı İhracat (milyon $)
Kazanlar, makinalar, mekanik cihaz	18.6
Cam ve cam eşya	2.5
Demir ve çelikten eşya	4.5
Plastik ve mamülleri	4.6
Halı, dokuma, iplik vs.	2.7
Motorlu kara taşıtı, akşam ve parçalar	2.9
Seramik mamüller	2.4
Kağıt, karton ve mamül eşya	2.3
Alüminyum ve alüminyum eşya	2.3
Hububat, un, nişasta, pasta, ekmek ürünleri	2.0

Tablo: 5. S.Ü.'de akademik personelin ünvanlarına göre dağılımı (Mart 2003).

Ünvanı	Sayıları	Ünvanı	Sayıları
Profesör	250	Araştırma Görevlisi	1202
Doçent	153	Okutman	122
Yardımcı Doçent	478	Uzman	57
Öğretim Görevlisi	465		
	TOPLAM		2727

Tablo: 6. S.Ü.'de doğrudan Ar-Ge faaliyetlerine katılabilecek akademik personelin fakültelere göre dağılımı

Fakülteler	Öğretim Üyesi			Öğretim Üye Yardımcıları				
	Profesör	Doçent	Yrd. Doç	Öğr. Grv.	Arş. Grv.	Uzman	Okut.	Tekniker
Meram Tıp Fak.	92	36	77	5	289	6	-	-
Veteriner Fak.	38	21	23	1	19	3	-	-
Ziraat Fak.	23	10	30	1	26	2	-	-
Diş Hekimi Fak.	3	11	17	21	-	-	-	2
Fen - Edeb. Fak.	10	7	18	-	32	-	-	-
Müh. - Mim. Fak.	19	14	65	15	98	6	-	1
TOPLAM	185	99	230	43	464	17	-	3

Tablo: 7. Türkiye'nin 2002 yılı ihracatında ilk ona giren şirketleri (Milyon dolar)

Türkiye İhracatı			
2002 Sırası	2001 Sırası	Kuruluş	İhracat Tutarı
1	3	VESTEL A.Ş.	783.806
2	1	TOFAŞ	711.286
3	2	OYAK-RENAULT	688.567
4	4	TÜPRAŞ	582.877
5	11	BEKO ELEKTRONİK A.Ş.	448.253
6	-	TOYOTA	400.387
7	6	ARÇELİK A.Ş.	393.637
8	49	FORD OTOMOTİV	341.507
9	7	BOSCH SAN. ve TİC. A.Ş.	311.697
10	9	HABAŞ	244.158

Tablo: 8. S.Ü.Teknokenti'nde yürütülmesi öngörülen ana AR-GE alanları.

Ana Faaliyet Alanları	Alt Faaliyet Alanları
I- BİYOTEKNOLOJİ	Ambalaj Teknolojileri
	Dondurma Teknolojileri
	Hibrit tohum ve Anaç Fidan Üretim Araştırmaları
	Genetik Mühendisliği Uygulamaları
	Tarım İlaç Teknolojileri
	İleri Teknoloji Gübreleri
	Gıda Teknolojileri
	Biyodizel Üretim Çalışmaları
II- MAKİNE SANAYİİ	Un ve Tarım Makinaları Sanayii
	Otomotiv Endüstrisi Yan Sanayii
	Takım Tezgâhları Sanayii
	Endüstriyel Robot Geliştirilmesi.
III- BİLGİSAYAR YAZILIM	Endüstriyel Yazılım
	Mobil Cihaz Yazılımı ve Geliştirilmesi
	Akıllı Ev ve Ofis Cihazları
	Küçük Sanayi Sitelerinde ve Küçük İşletmelerde Etkin Bilişim Teknolojileri Kullanımı.
III- KİMYA SANAYİİ	Proses ve Otomosyon Teknolojileri
	Proses Yenilenebilirliği

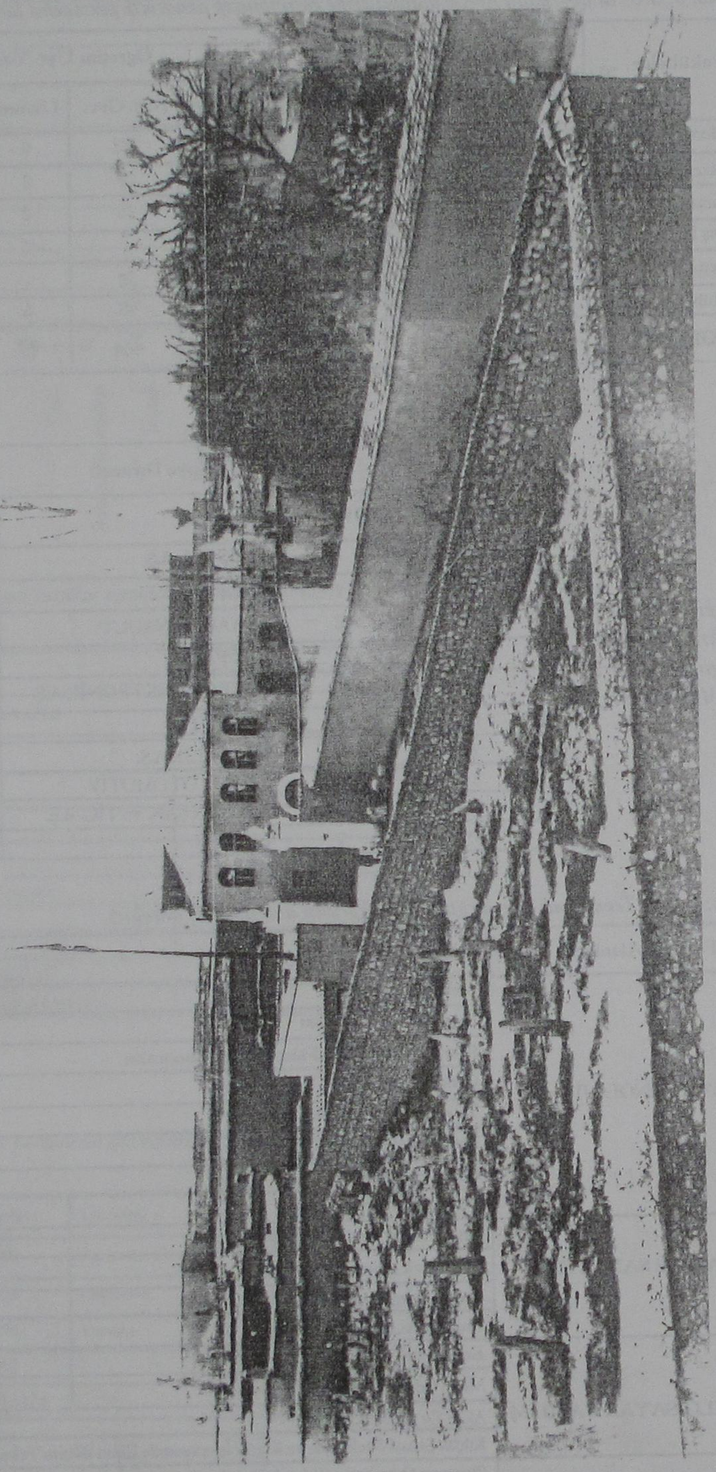

Fotoğraf.1. Konya Güherçile Fabrikasının Emirler Mezarlığı tarafından görünüşü. (Hasan ÇOPUR Özel Koleksiyonu).

OSMANLI BARUT ÜRETİMİNDE GÜHERÇİLE ve KONYA GÜHERÇİLE FABRİKASI

*Abdülkadir BULUŞ**

ÖZET

Bu çalışmada, Osmanlı İmparatorluğu Devri'nde Konya'da bulunan Güherçile Fabrikası, Osmanlı Barut Sanayi içerisinde tarihsel gelişimi ile incelenmiştir. Güherçile bakımından zengin Konya ve çevresindeki ham güherçilenin arıtıldığı fabrika, tahminen 1842'den 1950'ye kadar, I. Dünya Savaşı'ndan sonra bazen üretimine ara vermekle beraber üretim yapmıştır. Fabrikanın, günümüzde sanayide ciddi bir seviye yakalayan Konya'nın tarihi süreçte bilinen ilk ciddi sanayi yatırımı olduğu görülmektedir. Fabrikada Osmanlı ordusunun barut ihtiyacı için yapılan bu ara malın üretimi, Osmanlı Barut sanayindeki gelişim ve değişimden etkilendiğinden dolayı fabrikanın ana gelişim çizgisinin bu faktörle ilişkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Güherçile, Barut, Osmanlı Barut Sanayi, Konya, Konya İktisadi Tarihi, Konya Güherçile Fabrikası.

ABSRACT

This study examines Konya Saltpeter Factory within the historical context of the Ottoman Gunpowder Industry during the Ottoman Empire period. Despite certain interruptions after the First World War, the factory was operational roughly between 1842 and 1950, processing raw saltpeter, which was widely available around Konya region. This factory was ever the first major industrial initiative in Konya, though recently the city has been able to catch an important momentum in a number of sectors. The study displays that as an important sub-producer by supplying material for

* Yrd. Doç. Dr. Selçuk Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi İktisat Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

the Ottoman Gunpowder Industry, the Saltpeter Factory was affected from the changes and developments occurred within the Industry.

Key Words: Saltpeter, Gunpowder, Ottoman Gunpowder Industry, Konya, Konya Saltpeter Factory.

GİRİŞ

Konya Güherçile Fabrikası, Konya'nın Cumhuriyet öncesi iktisadi hayatındaki kayda değer tesislerden bir tanesidir. Konya, Cumhuriyet devrinde olduğu gibi, Osmanlı devrinde de ağırlıklı olarak tarım yapılan bir belde olarak tanınmaktadır. Küçük el üretimleri dışında, işbölümüne dayalı imalat anlamında sahip olduğu ve şimdiki bilgilerimizle bilebildiğimiz Konya'daki en önemli manifaktür tesis, belgelerde "güherçile fabrika-i humayûnu" olarak tanımlanan, Konya Güherçile Fabrikası'dır. Bu fabrika aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyıldaki devlet eliyle sanayi tesisleri kurmaya dayalı sanayii programının Konya'da öngördüğü bilinebilen en önemli tesistir. Bu fabrika Konya halkınca "Baruthane" olarak bilinmektedir. Bu yüzden burada önceleri sadece güherçile arıtımı ile meşgul olunduğu, Birinci Dünya Savaşı öncesinde ve sonrasında kara barut da üretildiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte bu fabrika hakkındaki bilgiler çok yüzeyseldir. Yine, bu çalışmada bu fabrikaya güherçile temin eden bir "kalhane" sahiplerinden bir tanıkla tarafımdan yapılan mülakat da özel bir kaynak olarak kullanılmıştır.(1)

Bu çalışmada fabrika hakkındaki bilgiler Osmanlı'da barut üretimi içerisinde bir araya getirilerek ve perakende bazı belgelerden faydalanılarak, daha geniş bir araştırmaya yol açacak şekilde bir çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu anlamda da, Konya'nın yerel iktisadi tarihinin en önemli tesislerinden bir tanesinin var olduğu zemin ve şartlar da kısmen ortaya konulmuş olacaktır.

A. KONYA'NIN OSMANLI DEVRİNDE SAHİP OLDUĞU ZANAAT VE SANAYİİ YAPISI

Konya'nın tarihi milattan önceki dönemlere kadar gider. Konya, Selçuklu ve Osmanlı devirlerinde her zaman önemli merkezlerden biri olmuştur.(2) Selçuklu devrinde Konya iktisadi hayatının merkezini Ahi Teşkilatı oluşturmaktadır. Bu anlamda Konya şehrinde 32 esnaf dalı ve bunlarının her birisinin şeyh, yiğitbaşı veya kethüdaları mevcuttu. Konya'nın Osmanlı Devrindeki iktisadi hayatının temel yapısı, Selçuklu devrindeki şekillenmeye dayanmaktadır. Konya, Osmanlı devrinde önemli bir yol güzergahı olmanın dışında, bölgesinin temel ihtiyaçlarını karşılayan bir üretim merkezi ve aynı zamanda da bir pazar şehridir. Osmanlı devrinde şehrin büyük kesimini esnaf oluşturmaktaydı.(Baykara, 1998, 19). Bu anlamda iktisadi hayatın merkezini 1538'de yapılan 9 kubbeli Büyük Bedesten oluşturmaktaydı. Burası 19. yüzyılın sonlarına doğru önemini kaybederek depo olarak kullanılmaya başlanmış ve 1901'de yıktırılarak yerine Sanayi Mektebi yaptırılmıştır. Konya'daki başlıca pazar yerleri ise, odun pazarı, saman pazarı, ağaç pazarı, at pazarı, koyun pazarı, muhacir pazarı, dellal pazarı ve un kapanı idi.(Odabaşı, 1998b, 85-88; Odabaşı,1998a, 72 ve 78; Altan, 1940, 233-235). Konya, beyaz ve sarı tiftik keçilerinin yaygın bulunmasından dolayı keçecilikte ünlü olduğu gibi halıcılıkta da yaygın bir şöhrete sahipti. Ladik, Kavak, İnlice seccadeleri; Sille halıları meşhurdu.(Küçükbezirci, 1998,121).

Konya şehri XVI. ve XIX. yüzyıllar arasında, geçimini genel olarak hayvancılığın da dahil olduğu ziraat ve esnaflıkla sağlıyordu. Konya, XIX. yüzyıl başlarında 23.620 nüfusa sahipti. Mevlana Türbesi ve öteki vakıflar da, bir hayli kimsenin geçimini sağlıyordu. Konya Tanzimat Dönemi'nden sonra artan Avrupa rekabeti ve yeni iktisadi değişikliklerin olumsuz etkilerini daha geç dönemlerde hissedecektir. Bu anlamda, vakıf gelirlerinin şehir ekonomisine olan olumlu katkısı Evkaf-ı Humayun Nezareti'nin kurulmasından sonra azalmaya başlayacaktır. Tanzimat'ın olumsuz etkilerinden ciddi olarak etkilenmesi yüzyılın ikinci yarısından sonradır. XIX. yüzyılın ikinci yarısında Konya nüfusu (çeşitli seyyahların verdiği rakamlar 10000 ila 50000 arasında) 50 bin kadardır. Salnamelerin verdiği bilgilere göre, 1841'de şehrin nüfus yapısını

5.571 Müslüman, 68 Rum ve 136 Ermeni hanesi oluşturmaktadır. 1881'de hane sayısı 7.480 Müslüman, 265 Rum ve 10 Ermeni şeklindedir. (Baykara, 1998,19; Darkot, 850; Kazgan, 2001, 190-207). 19. yüzyılda yolu Konya'ya düşen seyyah raporlarının hemen hemen tamamı şehrin harap ve perişan bir görünümde olduğunda hem fikir görünmektedir.(Eravşar, 2001, 240-287; Darkot, 850).

1867'de Konya büyük bir yangın geçirmiştir ve bu yangın iktisadi hayatı olumsuz biçimde etkilemiştir. Konya'nın o devirlerdeki iktisadi üretiminde yer alan ürünler şunlardır: Keçe, keten bezi, harir (ipek), sikke-i şerif, gümüş ve sırmalı hayvan takımı, gem, kahve değirmeni, tabanca, mikras(makas), kalemtıraş, haffafiye, saraciye, mutabiye, debbağiye ürünleri ile bezir, susam ve haşhaş yağı üretimi, balmumu, pastırma, tiftik ve yapağı. 1306/1890 Salnamesi bu ürünlere barut hammaddesi olan güherçileyi de eklemekte ve bundan önemli bir gelir elde edildiğini zikretmektedir. (Baykara, 1998, 19-20).

Şehrin 28 Temmuz 1896'da demiryolu ile tanışması şehrin ticari bağlantı imkanlarını artırdığından iktisadi hayata az çok bir canlılık gelmiştir. Konya çevresinde hububat üretimi artmış, diğer zirai mahsul para etmeye başlamıştır. Hatta Beyşehir Gölü'nün ayağı ile Konya Ovası'nın sulanması girişimi bu dönemin eseridir. Bu arada şehre dışarıdan yeni hayat şartlarına uygun ithal eşya girişi de artmıştır. (Baykara, 1998, 21; Odabaşı, 1998b, 72-78).

Görüldüğü gibi 19. yüzyılda, Konya büyük ölçüde kendine yeten bir iktisadi hayata ve manifaktür(3) olmayan küçük ölçekli bir üretim yapısına sahipti.

B. BARUT VE GÜHERÇİLE

1. BARUTUN KISA TARİHÇESİ

Ateşli silahların tarihi barutun keşfi ile başlar. Ancak barutu kimin ve ne zaman keşfettiği bilinmemektedir. Prof. J.K.Partington gibi bazı yazarlar, milattan sonra bin yıllarından önce Çinlilerin güherçile esaslı barut kullandıklarını savunmaktadırlar. Bu görüşe göre, barut ilk defa Çinliler tarafından bulunmuş, 12. yüzyılda bütün Asya kıtasına, bir süre sonra da Avrupa'ya yayılmıştır.(Şakiroğlu, 1992, 92). Bu görüşü zayıflatan bir diğer yaklaşıma göre ise, 12. y.y.'da İspanya'da Müslüman Endülüslerin kolayca tutuşabilen tozlarla uğraştığı göz önüne alınırsa, bu tozların Çin'e Kuzey Afrika üzerinden Müslüman tüccarlar tarafından götürüldükleri görüşü daha ağır basmaktadır. Çünkü, Çin'de barut hakkındaki ilk yazılı belgeye bu tarihten sonra rastlanmıştır. 1776 yılında Doğu Hindistan Şirketi tarafından eski Sanskritçe yazılarının çevrilmesi ile barutun Hindistan'da beş yüzyıldır bilindiği ortaya çıkmıştır. Tüm tartışmalara rağmen barutun önce kimler tarafından bulunduğu ve hangi amaçla kullanıldığı tam olarak açıklanamamıştır .(Öner v.d.)

Hem özelde Osmanlı Devleti hem de genel olarak İslam Dünyası barut yapımından çok eski tarihlerden beri haberdardır. Mesela, İslam alimlerinden Ebubekir El-Razi'nin Kitab-ül-Esrar adlı kitabında maddeler altı sınıfa ayrılmaktadır. Bu sınıflardan biri, "Tuzlar:Ortak tuz, kali:(potas), "Bomba tuzu" (olasılıkla salpeter, yani sodyum nitrat olup Çinlilerce havai fişek yapımında kullanılıyordu) başlığını taşımaktadır. Suriye elyazmalarında ayrıca güherçile, kükürt ve kömürden top barutu (karabarut) eldesine ilişkin belgeler yer almaktadır. Araplar bu barutu yangın oklarında ve havai fişeklerde kullanmışlardır.(Tez, 1986, 62-63).

1.1. Karabarut

Karabarut güherçile, odun kömürü ve kükürt karışımı olup bilinen ilk patlayıcı maddedir. İnsanlığın bildiği en eski patlayıcı, kara baruttur. 13. yy'dan beri Avrupa'da bilinmekte ve kullanılmaktadır. O zamanlarda %15 mangal kömürü, %10 kükürt ve %75 güherçile (potasyum nitrat) karışımından oluşmaktaydı. (Öner v.d.) Modern kara barut ağırlıkça, %75 güherçile + %13 odun kömürü + %12 kükürt karışımı olup eski çağlarda buna en yakın karışımları Suriye-Arap kara barutu oluşturmaktadır. (Kütükoğlu, 1992, 98; Tez, 1986, 63).

1.2. Pamuk Barutu

1830'lu yıllarda Avrupa'da imaline başlanan pamuk barutunun esas maddesini pamuk teşkil eder. Çekirdekleri çıkarılmış ve atılmış pamuk su ile yıkanıp temizlenerek nitrik (HNO_3) sülfirik asit (H_2SO_4) karışımı içinde bir süre bekletildikten sonra kurutulmak suretiyle pamuk barutu elde

edilir. Görünüşü adi pamuğa benzeyen pamuk barutu, pamuğa oranla daha sert ve elastikî bir yapıda olup ovuşturulduğunda elektriklenme hasıl olur. Osmanlı Devleti'nde pamuk barutu üretimi 1860'da başlamıştır.(Kütükoğlu, 1999, 625).

1.3. Dumansız Barut

Kara barut fazla duman çıkarması ve artık oluşturması sebebiyle yerini dumansız baruta bırakmıştır. Dumansız barut, pamuk barutunun nitrogliserin ile muamele edilip dondurulduktan sonra levha haline getirilip ufalanmasıyla elde edilir. Toplarda prizmatik barut gibi iri tanelileri, tüfeklerde ise, büyüklüklerine göre değişik cinsleri kullanılmıştır.(Kütükoğlu, 1999, 625).

Tek veya çift bazlı olabilir. Dumansız barutun temel maddesi nitroselülozdur. Nitroselüloz uygun çözücülerle homojen katı bir maddeye dönüştüğü zaman sadece yüzeysel olarak yanar ve ani patlama göstermez. İtici etkisinden dolayı tercih edilmiştir. Nitroselülozun üretiminde ilk adım, nitrik asit ile selüloz elyafın birleştirilmesidir. Bu şekilde meydana gelen selüloz nitrat, karbon monoksit, karbondioksit, nitrojen, hidrojen ve buhar meydana getiren patlayıcı bir maddedir. (Öner v.d.)

1825'de kuvvetli bir patlayıcı madde olan nitroselüloz, 1863'de de katı nitrogliserin keşfedilmiştir. 1867'de Alfred Nobel (1833-1896) tarafından bulunan jelatin dinamit 92,5 kısım nitrogliserin ile 7,5 kısım "alkolde çözünür pamuk barutu" karışımıydı. Pamuk barutu (nitroselüloz) ve patlayıcı jelatin (nitrogliserin) sarsıntıya karşı yeterince kararlı değildi.

Karabarut önemini yitirdikten sonra Boer Savaşı'nda (1899-1902) Amerikalılar Alfred Nobel'in keşfine dayanan jelatinlenmiş nitroselüloz ve nitrogliserin bileşimli patlayıcılar kullanmışlardır. Standart sevk barutu olarak bir tür dumansız barut kullanılmış ve zamanla, çarptığı yerde patlayan yeni tür patlayıcılar geliştirilmiştir. I. Dünya Savaşı'ndan önce nitrik asit Almanya'da "Şili güherçilesinden"(NaNo3) elde ediliyordu. (Tez, 1986,149) Dumansız barutlu silah ateşlendiğinde yara etrafındaki is'in rengi daha az dikkat çekicidir. Yandığı zaman hacminin 900-1000 misli patlama gazı meydana getirir. Tarihi açıdan dumansız barut ilk önce av tüfekleri için geliştirilmiştir. Harrison'a göre dumansız barutun av tüfeklerinde ilk defa başarılı bir şekilde kullanımı 1864'de Prusya Ordusunda Yüzbaşı E.Schultze tarafından gerçekleştirilmiştir. Berg ise, ilk kullanımın Fransa'da 1884'de M.Vieille'ye ait olduğunu söylemektedir. 1900'lü yıllara gelince çoğu askeri tüfeklerde dumansız barut kullanılmaktaydı. Dumansız barut giderek yaygın bir şekilde kullanılmaya başladı. Bunun nedeni dışardan ilave bir oksijen gereksinimi olmaksızın, silahın bir bölümünde yanmasına olanak sağlayacak yeterli oksijeni, bunun bileşenlerinin ihtiva etmesiydi. Silah içinde barut tutuşturulduğunda, oluşan ısı ve gaz, basıncı arttırarak daha fazla ısı, yanma ve patlamaya yol açıyordu.(Tez, 1986, 149-150; Öner, v.d.).

1.3.1. Osmanlı Dumansız Barut Fabrikası

Osmanlı devleti, mavzer tüfekleri ile toplarda kullanılan dumansız barutu dışarıdan ithal etmekte idi. Bunun üzerine dumansız barutun içeride üretilerek hem dışarı para akmasına mani olmak hem de, güvenilir bir tedarik kaynağına sahip olmak için 1892'da Baruthane-i Amire Kimyahanesi'nde dumansız barut denemelerine başlanmıştır. Son derece basit teçhizatla yapılan bu deneme üretiminden, mavzer tüfeklerinde kullanılmak üzere günde iki üç kilo dumansız barut elde edilmekteydi. Hatta bir ara Baruthane-i Amire'nin bütün binalarının dumansız barut üretimine tahsis edilmesi düşünülmüşse de, yol ve demiryolu yapımında kullanılan kara barutun bu sefer dışarıdan ithal edilmesi zarureti doğacağından ve kara barut üretiminden az da olsa gelir elde edilmesinden dolayı kara barut üretimine devam edilmesine karar verilmişti. Dumansız barutun mevcut imkanlarla üretiminin yapılabilmesi ve kalitesinin iyi olması üzerine, Erkan-ı Harp Ferik'i İzzet Paşa ile beraber bazı kimyager ve mühendisler Avrupa'ya gönderilmiş, oradaki fabrikalar gezilmiş ve fabrikaya lazım olan makinelere ilişkin bilgiler toplanmıştı. Ancak maddi sıkıntılar nedeni ile fabrikanın tam manasıyla üretim yapamamasından dolayı özellikle toplara lazım olan dumansız barutta büyük sıkıntı çekilmekteydi. Nihayet, Rotweil fabrikasının, orduya lazım olan dumansız barut miktarını kendileri karşılanması şartıyla kurulması düşünülen fabrikaya teknik destek sağlayacaklarını söylemeleri üzerine fabrikanın kurulmasına başlanmıştır. Ancak, fabrikanın eksiklerinin giderilerek asit ve eter fabrikalarının da devreye sokulup fabrikanın fiilen üretime başlaması 1904

yılını bulmuştur. Daha sonraki yıllarda hem kara hem de dumansız barut üretilen Baruthane-i Amire'de üretim sürekli artmasına rağmen, siyasi gelişmeler nedeni ile sürekli genişleyen barut ihtiyacının yarıya yakını bilhassa Almanya'dan ithal edilmeye başlanmıştır. Milli Mücadele yıllarında Baruthane'de üretim durdurulup elektrik üretecek şekilde dizayn edilmişse de, gizli olarak üretilen barut Anadolu'ya nakledilmeye devam edilmiştir.(Çetin, 1997, 176-186; Kütükoğlu, 1992, 623-624; Kütükoğlu, 1999, 97).

2. GÜHERÇİLENİN TÜRLERİ VE ELDE EDİLMESİ

Güherçile (saltpetre) terim olarak çömlek külü, pota külü anlamına gelen sodyum nitrat veya potasyum nitrat olarak ikiye ayrılan bir maddedir. Sodyum Nitrat (NaO3) "Şili Güherçilesi" olarak bilinir. Potasyum Nitrat (KNO3) ise "Hint tuzu" olarak veya "Hint güherçilesi" olarak bilinir. Isıtıldığında oksijen veren bir madde olan güherçile, karışımın hemen ve şiddetle yanmasına neden olur ve onu söndürmek güçleşir. Sönmemiş kireç, suya daldırıldığında, büyük hidratlaşma ısısı nedeniyle karışımın tutuşmasını sağlar.(Tez, 1986,131;) Barutun silah olarak kullanımından sonra, 14. yüzyılda tüfek ve top imalatı tüm Avrupa'ya yayılmıştır. Avrupa, güherçileyi özellikle Venedikli tüccarlar aracılığıyla dışarıdan almaktaydı. Artan güherçile talebinin artışı ve güherçile temininde bağımlılığı azaltmak amacı ile 15. yüzyıldan sonra Avrupa devletleri güherçileyi kendi başlarına elde etme gereksinimini hissettiler ve güherçile arama işi özendirildi. Güherçile eldesi ise, onu içeren tuzların özenli biçimde ayırma ve arıtım yöntemlerini (süzme ve kristallendirmeyi) gerektirmekteydi. Güherçile aynı zamanda şapla birlikte, boyacılıkta, ağartma ve bakır haddeciliğinde kullanılan sülfürik asidin elde edilmesinde de kullanılan bir maddedir. (Tez, 1989, 69; Tez, 1986; 132 ve 134).

Avrupa'nın güherçile talebi, 18.yüzyılın sonuna dek –öncelikle Hindistan'dan olmak üzere- ithalatla karşılanıyordu. 17.yüzyıldan sonra ise, güherçile yataklarının aranması yerine, düzenli "güherçile bahçeleri" ya da "güherçile plantasyonları" kurulmasına geçildi. Bunda hayvansal atıkları (dışkı, sidik, kan, hayvan leşi vb.) kalkerli topraklarda, mezarlık, mezbaha, bataklık ve balıklık küçük göllerin toprakları kireç, moloz, odun külü, sabun arıtım artıklarıyla karıştırılarak çukurlara doldurulur ve üzerine ara sıra gübre şerbeti ya da sidik serpiştirilerek mayalandırılırdı. Parçalanma sonucu 1-2 yıl sonra, kireç ve organik atıklarla karışık olan "güherçile toprağı" oluşurdu. 6 kg. güherçile toprağından, yıkama yoluyla yaklaşık 1 kg. güherçile kazanılırdı. Özellikle büyük çiftçiler, tarımsal uğraşılarının yanı sıra güherçile elde etmeyle de uğraşırlardı. Güherçile barut ve nitrik asit üretimi için önemli bir madde olduğundan, ona olan gereksinim artmıştı. 18.yüzyılda Fransız hükümeti, güherçile kazanımı için yeni bilgi üreteceklere ödül vereceğini duyurdu.

Birazdan da değinileceği gibi, Osmanlı devleti toprakları üzerinde özellikle Orta Anadolu'da güherçile doğal olarak bulunan bir malzeme olduğundan genellikle güherçile temininde sıkıntı çekilmemekteydi.

C. OSMANLI'DA BARUT ÜRETİMİ VE GÜHERÇİLE TEDARİK USULLERİ

1. OSMANLIDA BARUT ÜRETİMİ

Osmanlı Devleti tarihi gelişimi boyunca pek çok savaş yapmak zorunda kalan bir devlettir. Bu nedenle, savaş malzemelerinin hüküm sürdüğü topraklarda imal edilmesi için alınması gereken tedbir ve politikaların önemi açıktır. Bu amaca yönelik olarak da devletin, başta İstanbul'da olmak üzere, Selanik, Gelibolu, Bağdat, Mısır, Belgrat ve İzmir'de baruthaneleri bulunmaktaydı. Baruthanelerin temel malzemesi olan güherçilenin tedariki, bir anlamda sözü edilen baruthanelerin çalışabilmesinin gerek şartlarından birisi idi. Güherçile istenilen oran ve miktarda temin edilemediğinde Baruthanelerin atıl kalması durumlarına rastlanabilmekteydi.

İstanbul Baruthanesi'ne gereken güherçile ise genellikle Anadolu ve Karaman Eyaletlerine bağlı muhtelif kaza ve kasabalardan temin edilmekteydi.(Erdoğan, 1956,114 ve 126; Kütükoğlu,1999, 622-623). Istanbul'daki ilk Osmanlı baruthanesi Atmeydanı'nda kurulmuş, 15.yy. sonlarında burası bir yıldırımın isabet etmesi sonucunda infilak edince yenisi Kağıthane'de kurulmuştur. Burası ihtiyacı karşılayamayınca Şehremini'nde yeni bir baruthane kurulmuşsa da, 1698'de burası infilak ederek çevreye zarar verince, baruthanenin sur dışına taşınmasına karar verilerek, İskender Çelebi Bahçesi'nin Bakırköy tarafı

(bugünkü Ataköy) baruthane olarak 1702 yılından itibaren kullanılmaya başlanmıştır. 1794'de de Azatlı Baruthanesi açılmıştır.(Kütükoğlu, 1999, 623). Yukarıda da zikredildiği üzere, Osmanlı devletindeki baruthanelerden bir kısmı, yangınlar sonucu infilak ederek yok olmuştur. Mesela, Atmeydanı Baruthanesi , Şehremini Baruthanesi ve Bakırköy Baruthanesi bunlardandır.(Erdoğan, 1956,120-121 ve 124; Kütükoğlu,1999, 623; Eyice, 1992, 94-96).

Osmanlı idaresi üretilen barutun kalitesine çok önem vermekteydi. Mesela, III. Selim, İngiliz ve Felemenk kalitesinde barut imali için muhtelif zamanlarda iradeler serdetmişti. 1793 yılında Mehmet Şerif Efendi isminde bir görevli Bakırköy'deki bakımsız baruthanede bir takım ıslahatlar yaparak İngiliz ve Felemenk barutlarının kuvvetinde ve görünümünde barut yapmaya muvaffak olmuştu. (Erdoğan, 1956, 125). 1794'de Halkalı'da, çarkları su kuvvetiyle dönen Azadlı Baruthanesi faaliyete geçtikten sonra artık ihtiyaç kalmayan Gelibolu ve Selanik Baruthaneleri 1800'de kapatıldı.(Kütükoğlu, 1999, 623).

Osmanlı Devleti, barut ve barutlu sanayiinde zamanında bu alanlardaki gelişmeleri takip etmek için yetenekli askerlerden bazılarını yurt dışında eğitime göndermekteydi. Bunlardan biri de Mehmed Ali Bey'di. Aslen Bozkırlı olan ve İstanbul'da Halıcıoğlu'ndaki Mühendishane Harbiyesi'ni bitirip, orduda patlayıcı maddeler konusunda uzman bir subay ve kimyager olarak albaylığa kadar yükselen Mehmed Ali Bey, kişisel merakıyla öğrendiği Almanca, Fransızca ve İngilizce bilmesinden kaynaklanan avantajla, devlet tarafından bir çok kez, barut, mevad-ı infilakiye (patlayıcı maddeler), sanayii nariye (ateş sanayii), mermiyat (mermiler) ve mevad-ı mürekkebe (birleşik maddeler) alımı için Fransa, İngiltere, İtalya ve Amerika'ya gönderilmişti. Okul ve iş arkadaşı İ.Hakkı Koman, Mehmed Ali Bey'in aynı zamanda barutçuluk mesleğine bir takım fenni formül ve buluşlar (ihtiraat) ile akranlarından daha fazla hizmet ettiğini belirtmektedir. Mehmed Ali Bey aynı zamanda, devirde baruthanelerin idaresinin bağlı bulunduğu Askeri Fabrikalar Fen Heyeti'nde azalık ve reislikte yapmıştı. (Koman, 1940,1611-1613).

2. OSMANLIDA GÜHERÇİLE TEDARİK USULLERİ

Osmanlı devleti iç ve dış ticareti destekleyici bir ticaret politikası takip etmiştir. Ancak, devlet üretici ve tüketicinin zarara uğramasını engellemek için bir denetim mekanizması da kurmuştur. Üretici ve tüketicinin zarara uğradığı hallerde ve harp zamanlarında devletin ticarete müdahalesinin arttığı görülmektedir. Barut, güherçile, buğday, at, yelken bezi vb. savaş bakımından stratejik malların ihracı ise kesinlikle yasaktır. (Tabakoğlu, 1986, 400; Genç, 1985, 786-791). Buğday, arpa, don yağı, zeytinyağı, güherçile gibi bazı sektörlerde özellikle İstanbul ve diğer bazı büyük şehirlerin iaşesi için devletin"miri mubayaa" rejimi denilen, maliyet fiyatının az üstünde veya maliyet fiyatı düzeylerinde kendisinin tespit ettiği fiyatlardan mal satın alma şeklindeki uygulamaları da mevcuttu. Ancak devlet bu ihracı yasak malların denetimi ve miri mubayaa rejimine tabi malların alımında kendisine bağlı olarak kullandığı muhtesibler ve gümrük eminlerinin varlığına rağmen kaçak mal satışına mani olamamaktaydı. Özellikle Batı Avrupa'da fiyatların altın ve gümüş stoklarının artmasından dolayı artması eğilimi uzun mesafeli ticaret yolu ile Osmanlı Devleti'ni de etkilemekteydi. Bu durumda, Osmanlıda daha ucuz olan ihracı yasak mallar ile esnaf teşkilatının hammaddesi niteliğindeki pamuk, ipek vb. mallar, Avrupa'ya daha yüksek fiyatlardan satılmakta idi. Hammaddelerin kaçakçılığı esnafın üretimini olumsuz biçimde etkilemekteydi.(Pamuk, 1990,99).Devlet ne kadar kaçak mal ticaretinin engellenmesi için yasaklayıcı hükümler yayınlasa da, buna mani olamamaktaydı. Ticaretin mantığı kendi hükmünü icra etmekteydi.(4)

3. GÜHERÇİLE TEMİNİ MESELESİ VE KAÇAKÇILIK

Osmanlı Devleti'nde toprakların mülkiyet ve murakabe hakkının devlete ait olması nedeni ile, madenlerin mülkiyeti de tamamen devlete aittir. Osmanlı maden kanunnameleri hükümlerinin ortak özelliği, madenlerin idaresine ve işletme tarzına dair ayrıntılı hükümlerin bulunmamasıdır. Madenlerde uygulanan yönetim modelleri zamana ve yöneticilerin inisiyatifine bırakılmıştır.(5)

Osmanlı Devleti'nde güherçile temininde uygulanan sistem, yukarıda da değinildiği üzere, tarihsel olarak farklı farklı uygulanmıştır. Bunlar

sırasıyla, doğrudan doğruya devlet tarafından idare ve işletme, doğrudan mubayaa ve muayyen müddetle kesime verme veya sarraf yazılmak suretiyle işletme usulleridir. (Çetin, 1997, 49-59; Quataert, 1985,914).

Güherçile temini ve tedariki İstanbul'daki Bakırköy Baruthanesi'nin çalışması için halledilmesi gerekli en önemli mesele konumundadır. İstenilen oran ve miktarda güherçile temin edilemediğinde üretime ara verilmekte ve hatta tesis büsbütün tatil olmaktaydı. 18. Asır başlarında Anadolu'dan satın alınıp, Mudanya yolu ile İstanbul Baruthanesi'ne getirilmekte olan güherçilenin nakli sırasında Bursa'ya götürülüp, fazla bedel ile güherçileciler tarafından satılması gibi olaylara sık rastlanmaktaydı. 3.Ahmet devrinin sonlarına doğru Akşehir Sancağı'nda vaki maden ve kârhanelerden çıkarılan güherçilenin bazı muhtekirlerle asker ve katırcı taifesi tarafından devletin verdiği fiyattan daha yükseğine satılmak üzere gizliden gizliye alınması; 1770 yılı başlarında ise İstanbul Baruthanesi'ne Karaman Eyaleti'nden getirilecek güherçilenin yasak olmasına rağmen Bozkır civarındaki bazı köylerde ihdas edilen dibeklere sevk ile barut imal edilmesi gibi olayların varlığı, Osmanlı Devleti'nin barut temini için gerekli güherçile temini yanında, kendisinden gizli barut imal edilmesine de mani olamadığını göstermektedir.(Erdoğan, 1956,126,128-129). Bu tür olaylar yaygın olmamakla beraber, güherçilenin temininde karşılaşılan güçlük ve sınırları göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

İstanbul'da 1699 yılında yanan Şehremini Baruthanesi'nin boşluğunu doldurmak üzere kurulan Bakırköy Baruthanesi'nden sonra, 1796 yılında Küçükçekmece Gölü'nün kuzeyinde ve Yarımburgaz Mağaraları civarında kurulan Azatlı Baruthanesi açılmıştır. Azatlı baruthanesi için gereken güherçile, Bakırköy Baruthanesi'nin esas güherçile temin bölgesi olan Anadolu ve Karaman Eyaletleri yerine, Rumeli eyaletlerindeki Rusçuk, Tırnova, Ziştoy, Filibe, Tatarpazarı, Karlova, Üsküp, Koçana, Serez ve Selanik'ten temin edilmekteydi. Daha önce değinildiği gibi, İstanbul Bakırköy Baruthanesi'ne gereken güherçile ise genellikle Anadolu ve Karaman Eyaletlerine bağlı muhtelif kaza ve kasabalardan temin edilmekteydi.(6)

4. BARUT NİZAMNAMELERİ VE ÖZELLİKLERİ

Yukarıda çizilmeye çalışılan çerçeve dahilinde, Osmanlı Devleti'nde barut ve güherçile üretimi sıkı kurallara tabi idi. İhsaiyat-ı Maliye başlıklı bir eserde, Osmanlıda barutla ilgili nizamnamelerinin özellikleri hakkında yeterli bilgi vardır.

Bu anlamda Osmanlı Devleti'nde barut ve sair yanıcı maddelerin üretimi ve satışı devlet tekeli altında idi. Bu tür maddelerin ne suretle olursa olsun şahıslar tarafından üretimi ve yabancı ülkelerden ithali yasaktı. Bu husus, yabancı devletlerle yapılan anlaşmalarla da hüküm altına alınmıştı. Mesela, 1860 senesinde Fransızlarla yapılan ticaret anlaşmasının bir maddesine göre, Fransız uyruklular top, barut vb. her türlü silah ve harp mühimmatını ithal edemeyecekti. Bu hüküm, diğer ülkelerle yapılan anlaşmalarla da takviye edilmişti. 1862 yılında bir emirle gümrük dairelerine barut, fişek, dinamit, lağım fitilleri gibi maddelerin Osmanlı sınırlarına sokulmasının yasak olduğu bildirilmiştir.

Yukarıda değinilen Fransızlarla yapılan anlaşmada yer alan Fransız uyrukluların Osmanlı topraklarından top, barut v.b. harp mühimmatını ithal edemeyeceklerine dair hüküm, diğer milletlerle yapılan anlaşmalarla da takviye edilmiştir. Bunun üzerine 29 B 1279 /1862 tarihinde gümrük dairelerine, barut, fişek, dinamit, lağım fitilleri ve sairenin Osmanlı'ya sokulmasının yasak olduğu bildirilmiştir. 9 Ş 1287 /1870 tarihli Barut Nizamnamesi'nde, av ve saireye gerekli olan barutun, Tophane-i Amire'de imal edilecek olan kutularla satılması ve buna göre, av barutunun beher kıyyesi, 4 kuruş bey'iyye (satış kârı) ile beraber 25 kuruşa, taş barutunun 1,5 kuruş bey'iyye ile beraber 12 kuruşa hükümetin seçeceği emin ve bilinen adamların bayiliğinde satılacağı; bedellerin her ay sonunda İstanbul'da Tophane-i Amire İdaresi'ne ve taşralarda Mal Sandıkları'na ödeneceği hususu düzenlenmiştir.

Eczahanelere ve diğer ihtiyaç sahiplerine gereken güherçilenin ise, 8 kuruş fiyatla Eczacıbaşı tarafından Tophane-i Amire'den alınarak beher kıyyesi 8,5 kuruşa satılacağı zikredilmiştir.

23 Kanun-ı Sani 1291/1875-1876 tarihli diğer bir nizamnamede Baruthane-i Amire'den satılacak

barut ve diğer malzeme; av barutu, taş barutu, lağım fitili ile zarfı ve güherçile isimleriyle dört kısma bölünmüştür. Bu nizamname ile av ve saire için verilecek barut ve diğer yanıcı maddelerin miktara göre verilme şekilleri ve bazı tadil edilen hükümler dışında şu hususlarda düzenlemekteydi:

Birinci nevi av barutunun kab bahasıyla kıyyesi 25 kuruş.

İkinci nevi taş barutunun kab bahasıyla kıyyesi 12 kuruş.

Lağım fitilinin üzeri pamuk ipliğinden örmeli ve örmenin üstü ziftli bulunan cinslerin kabıyla beraber her 10 metresi 6 kuruş ve üzeri lastikli cinsinin 10 metresi 12 kuruş.

Lağım zarfının 10 adedi 12 kuruş.

Güherçilenin şişe bahasıyla beraber kıyyesi 14 kuruştan satılacaktı.

Barutun satışında tercihen emekli askerler veya Osmanlı uyruğundan emin ve bilinen kişilerin tercih edileceği, her sene Mart ayında ne miktar tüketim-sarfiyat olduğunun Tophane-i Amire'ye bildirileceği ve av barutunun beher kıyyesinde 4 kuruş, taş barutunun beher kıyyesinde 1,5 kuruş, fitilin on metresi ve lağım zarfının on adedi ile güherçilenin beher kıyyesinde 1 kuruş "ücret-i bey'iyye" yani komisyon veya bayi kârı verileceği de düzenlenen hususlardandır.

Bu nizamnamenin zeyli olan 21 Mart 1301/1885-1886 tarihli kanunda, tıpta kullanılmayıp diğer bir madde ile karıştırıldığında, açık biçimde yasak yanıcı madde hükmünü kazanacak maddelerin de ithali yasak yanıcı maddeler gibi değerlendirileceği hususu yer almaktaydı.(İhsaiyat-ı Maliye,2000,215-216).

Osmanlı kendi denetimindeki barut üretimi ve satışından önemli oranda gelir elde etmekteydi. Tablo.1'den de görülebileceği gibi, devletin baruttan elde ettiği gelir istikrarsız bir seyir izlemektedir. Mesela, R.1312 (1896/97) ile R.1325 (1909/10) arası dönemde bu gelir istikrarlı biçimde eskiye oranla bir düşüşü göstermekte, 1322'den sonra ise belirgin bir artış gözlenmektedir.

Tablo.1. R.1301-1325 (1885/1886-1909/1910) Seneleri Arasında Barut Hasılatı (kuruş)

Senesi	Barut Hasılatı
1301	1.077.173
1302	1.841.502
1303	2.642.642
1304	3.168.120
1305	3.633.838
1306	5.708.821
1307	4.922.295
1308	5.916.440
1309	6.304.912
1310	5.918.472
1311	6.089.085
1312	2.906.649
1313	2.932.430
1314	3.695.737
1315	2.757.804
1316	2.095.505
1317	1.983.009
1318	1.339.292
1319	1.075.657
1320	1.114.717
1321	1.234.958
1322	1.336.683
1323	4.425.943
1324	4.602.229
1325	4.485.834

Kaynak: *İhsaiyat-ı Maliye*, 2000, s. 231.

Barut Nizamnameleri'nin meydana gelen gelişmeler üzerine tadil edildiği bilinmektedir.

Örneğin, 1912 tarihli bir belgeye göre, o zamanki barut nizamnamesi tadil edilinceye kadar, güherçile hakkında "Muayene-i Sıhhıye Nizamnamesi'nin 17. ve 18. maddelerine uygun olarak muamele olunacaktı. (B.O.A., DH.İD., 91/3).

D. KONYA GÜHERÇİLE FABRİKASI

1. KONYA'NIN GÜHERÇİLE TEDARİKİNDEKİ YERİ ve KONYA'DA BARUT İMALATI OLUP OLMADIĞI HAKKINDA

Konya ve civarında 1573 senelerinde güherçilenin işlendiği devlet tesisinin olmadığı anlaşılmaktadır. H.981 (1573-74) tarihli bir hükümden anlaşıldığına göre, o senelerde sadece Kayseri'de Kariyye-i Mancun halkı olarak bilinen, bu işle görevli haneler bulunmaktadır. Diğer bölgelerdeki güherçile ocaklarından elde edilen ve çorak tabir edilen güherçile, Kayseri'de işlenmekte idi.(7) H. 5 Ra 1200 (6 Ocak 1786) tarihli Bozok Mutasarrıfı'na gönderilen bir hükümden net olarak anlaşılmaktadır ki, devlet Baruthane-i Amire için gereken güherçileyi miri mubayaa rejimi ile almaktaydı. Miri mubayaa rejiminde, devlet satın alacağı malın miktarını ve fiyatını belirleyip, malın bulunduğu yerdeki yetkiliden malın teminini sağlamasını istemekteydi. Buna göre 1786 yılında devlet, Baruthane-i Amire için bir senelik olarak 200.000 okka güherçile satın almayı planlamaktaydı. Bu miktar güherçilenin fiyatı iki ana bölge için farklılaştırılmıştı. Kayseri ve Kilisehisar taraflarından mubayaa olunacak işlenmiş güherçilenin beher kantarı (180 okka) 15 kuruşu nakliye olmak üzere kantarı 90 kuruştan; Konya, Eskihisar, Akşehir, Aksaray, Ilgın, Karapınar ve Karaman kazalarından mubayaa olunacakların ise 15 kuruşu nakliye ücreti olmak üzere kantarı 45 kuruştan alınıp, Kasımdan önce İstanbul'a yollanması istenmekteydi. Tüm alımı düşünülen ham güherçile ve Kayseri ile Kilisehisar'dan yollanacak kal-i halis yani işlenmiş güherçilenin toplamı 200.000 okka idi. Hükümde bu fiyatı güherçilecilerin az bulup, dışarıya veya başka bir deyişle devletin bilgisi dışında olarak başkalarına yüksek fiyattan güherçile satmalarının önüne geçilmesi de istenmekteydi.(Koman, 1940, 1614-1616). Gerçekten de güherçile gibi miri mubayaa rejimine tabi malların kaçak olarak satışı sık rastlanan bir hadise idi.

Konya Kazası civarındaki güherçile kârhanelerine (miri devlet tesisi) bağlı diğer kârhanelerle ilişkili olarak, Larende kadısına yollanan bir hükümde, güherçile kârhanelerine fazla dikkat ve ihtimam gösterilmediğinin anlaşıldığını, bundan sonra daha fazla dikkat ve ihtimam gösterilmek suretiyle güherçilenin miktarının çoğaltılması hususlarına dikkat çekilmekteydi. Güherçilenin yeterince toplanamamasına yol açan faktörlerin, odun ve işçi sıkıntısından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Bu noktada da, güherçile kârhanelerinde hizmet görmekle yükümlü sipahi ve sipahi zadelerin hizmete getirilmeleri de istenmekteydi. Bu hususa ilişkin olarak, Karaman Beylerbeyi'ne yollanan bir hükümden de, Karaman Beylerbeyi'nden, Karaman'dan İstanbul'a güherçile getirmekle görevli hisar erlerinin bazısının yolda sıvışıp kaçtıklarından dolayı getirilen güherçilenin bir kısmının zayi olduğu, bu göreve atanıp da sıvışanların gediklerinin ellerinden alınıp başkalarına tevcih edilmesi istenmekteydi. (Koman,1940,1613-1614).

Bunun dışında İbrahim Hakkı Konyalı'nın, Konya Güherçile Fabrikası'nın eski müdürlerinden emekli Miralay Şekip Sü'den aktardığına göre güherçilenin toplanması ve fabrikadaki güherçile ocakları hakkında bazı bilgiler şöyledir:

"Güherçile yaz mevsiminde toplanır. İşe Haziranın sonunda başlanır. Kânun (Aralık-Ocak) aylarına kadar devam eder. Güherçileyi toprağın yüzünden çorakçı tacirler toplarlar. Şimdi (1944)(8) 60 kadar güherçile ocağı vardır. Güherçile iki çeşittir: Ham güherçile, saf güherçile. Senede ortalama 300 bin kilo kadar güherçile toplanır. Bazı yıllar bu 500 bin kiloya kadar çıkar. Kilosu her sene değişir. Fiatlar da rayice göre değişir. Birinci Cihan harbinden evvel 100 de yüz ayarındaki güherçilenin kilosu 3 kuruşa alınırdı. Fiyatlar yavaş yavaş yükseldi. Burada imalat başlayınca 20 kuruşa satın alındı. Zamanla bu fiat 25 kuruşa yükselmiş, şimdi 100 kuruştur..."(9)

Bozkırlılar ham güherçile ocaklarından güherçile toplamakta usta idiler. Bozkırda ham güherçile az idi. Ancak Bozkırlılar, ham güherçilenin bol olduğu yerlerde ocak açmak için sıkça davet edilirlerdi. Niğde, Bor, Aksaray, Koçhisar, Çay, Bolvadin ve Afyon'da ocak işletirlerdi. Keza Konya dahilindeki Çumra, Ereğli, Karaman, Karapınar, Ilgın, Seydişehir, Beyşehir, Kadınhanı, Akşehir, Cihanbeyli ve Konya Kazası'nda da ocakları bulunmakta idi. Bu ocaklardan Bozkırlılar, senede

40-50 bin kilo ham güherçile toplayıp bunları Konya'daki güherçile fabrikasına satarlar ve böylece 2-3 bin Bozkırlı geçimini bu işten temin ederdi. Güherçile güzün toplanırdı. Hafif yağmur yağdığı zaman toprak sabunlu su dökülmüş gibi beyazlanırdı. İşte bu tabakalar toprakla karışık ham güherçiledir. Ahali bu mevsimde işsiz kaldığından ham güherçile toplamaya başlarlardı. Yağmurun çok yağması güherçileyi çözüp erittiğinden güherçilenin toprağın derinliklerine girmesine neden olurdu. 1940 itibarıyla hala Konya Güherçile fabrikasına güherçile getiren Bozkırlı bulunmaktaydı. (Koman, 1940,1613).

1920'li yıllarda, Konya Karapınar'da bulunan ocak adı verilen bir kalhaneden Konya'ya yollanmak üzere yarı mamul güherçile elde edilmekteydi. Buna göre, çorak denilen güherçile toplandıktan sonra büyük kazanlarda su ile kaynatılır, daha sonra oluklara dökülüp bir gece yatırılır ve daha sonra yüzü kaymaklanan bu oluşumdan yüzündeki kaymak alınıp torbalarda süzüldükten sonra tuz biçimindeki güherçile Konya'ya gönderilirdi. Bu güherçileden de sonra barut imal edilirdi.[10] Buradan anlaşıldığı kadarı ile Konya Güherçile fabrikasında kara barut üretimi yapılmaya başlanmış olmalıdır. Arif Nüshet Turgut ise Konya Güherçile Fabrikası'nda halkın dilinde buranın adının Baruthane olarak kalmasını, Tophane-i Amire'den zaman zaman halkın ihtiyacı için buraya kara barut yollanıp satılmasına bağlamaktadır. (Turgut, 2000, 85). Konyalı'nın aktardığı bilgilere göre de, fabrikada barut üretiminin yapıldığı anlaşılmaktadır. Osmanlı devrinde barut sadece devlet baruthanelerinde yapılmakla beraber, Birinci Dünya Savaşı'ndan önce ve sonra güherçile fabrikası olarak yapılan tesislerde de barut imalatı yapılmış olmalıdır. Zaten, güherçile varken barut imal etmek için gereken malzemeler bulunmayan malzemeler olmadığından, Konya ve çevresinde de kaçak da olsa barut üretilmesi şaşırtıcı olmamalıdır. Nitekim, Küçükdağ'ın Karapınar Kalhanesi'nde çalışmış olan bir kişi ile orada çalışmamakla beraber oradaki işlemleri bilen diğer kişi ile yaptığı röportajdaki iki kişiden biri olan Hacı Ömer Bozkurt, Karapınar'da da kaçak olarak güherçileden dövülerek barut yapıldığını beyan etmektedir. Karapınar Kalhanesi'ndeki imalatın 1928'e kadar düzenli biçimde sürdüğü anlaşılmaktadır.[11] En önemlisi bu Konya Güherçile Fabrikası'nda barut imal edildiğine dair bir belge bu iddiayı da daha da kuvvetlendirmektedir. Bu belgeye göre, 1912'lerde Anadolu'nun sahile yakın yerlerine Yunanistan'dan; Erzurum ve Trabzon yoluyla da Rusya'dan kaçak barut ithali üzerine, hem kaçakçılığın önünün alınması hem de ahalinin baruta olan ihtiyacın giderilmesi için Aydın, Konya, Adana, Ankara, Haleb ve Trabzon'da üçüncü nevi'den barut imaline devletin izin verdiği anlaşılmaktadır. (B.O.A, İD.DH., 91/3).

Aynı zamanda Hotamış'ta da bir kalhanenin olduğu bilinmektedir. Karapınar ve Hotamış Kalhane'lerinin 17. yüzyıldan itibaren üretime başladığı tahmin edilmektedir. Bu kalhaneler 1946 veya 1947'de kapanmıştır. (Gündüz,1980,404). Konya dahilindeki diğer güherçile kalhaneleri, Aksaray'da, Konya Aslım'ındaki Ruzbe (Horozlu Han)ı civarında, Ereğli Nortu Köyü'nde ve Kulu Kazası'nda da bulunmaktaydı.(Konyalı,1974,1645-1647). Ayrıca, röportaj yaptığımız Sarıcalar Köyü'nde 1943-1950 arasında kalhane işletmiş İzzet Bezirci'ye göre Konya Sedirlerde ve daha pek çok yerde kalhane vardı.(Mülakat,İzzet Bezirci). Ancak güherçile ocağı işletmek, devletin verdiği ruhsatla mümkündü. Bunun dışında, devlet 1940'larda ocak sahibine güherçile sıyırmasında güçlük çıkartan köylülere müdahale etmek için jandarma tahsis edebiliyordu.(Mülakat, İzzet Bezirci).

Konya'nın bazı mahallerinde kalhanelerde arıtılan güherçilenin artıklarının toplandığı "yüğ" ya da "hüyük" denilen yerler bulunmaktaydı. Bunlardan bir tanesi bugün Akpınar Teneke Fabrikası'na varmadan önce, yolun Ereğli yönünde sağ tarafından 1 km. içeride yer alan "Cingenler Yüğ'ü" diye bilinen mahalde bulunmaktaydı.(Mülakat, Veli Bezirci).

2. FABRİKANIN AÇILIŞ TARİHİ VE KURULUŞ SEBEBİ

Önder, H.1116 (1704) tarihli bir şer'iye siciline dayanarak, "Konya Baruthanesi'nden İstanbul'a güherçile sevki" yapıldığını, ayrıca, H.1182-1184 (1768-70) yıllarında, Konya ile Ilgın ve Karaman'ın köylerinde güherçile kârhaneleri bulunduğunu, buralardan elde edilen güherçilenin mültezimler marifetiyle toplanıp İstanbul'a gönderilmekte olduğunun anlaşıldığını ifade etmektedir.(Önder, 1971,420). İbrahim Hakkı Konyalı ise, Karaman Oğullarının son zamanlarında topları bulunduğunun bilindiğini, ancak Konya Baruthanesi'nin tarihini Karaman Oğulları devrine kadar çıkartacak bir

vesikaya sahip olunmadığını ifade etmektedir.[12]

M.Ferid v.d.'de yer alan bilgilere göre, Konya Güherçile Fabrikası'nın 1250/1834 tarihinde II. Mahmud devrinde kurulduğunun rivayet olunduğu belirtilmektedir.(M.Ferid v.d.1997,38). Önder'e göre, fabrika mevcut bir tesisin büyütülmesi ile bu tarihte devlete bağlanmıştır.[13] Konya Güherçile Fabrikası'nın devlete bağlı "fabrika-i humayun" niteliğindeki açılış tarihi H.1258 (1842)'den sonraki bir tarih olmalıdır. Zira bu tarihi taşıyan bir belgede, Konya'da bir güherçile fabrikasının kurulmasının kararlaştırıldığı görülmektedir. Ancak bu kuruluş, yeni bir inşa şeklinde değil de, mevcut kalhanelerin[14] tevsii ve yeniden yapılandırılması şeklinde olmuştur. Konya dışında yine güherçile bakımından zengin olan Kayseri'de de H.1259 (1843) bir güherçile fabrikası kurulması kararlaştırılmıştı. Bu iki fabrikanın açılmasına sebebi olarak, bazı yıllar Konya ve Kayseri yöresinde bir senede üretilen güherçile miktarı kadar büyük bir miktar güherçilenin değeri Darphane'den verilmek suretiyle İngiltere'den ithal edilmiş olması yani dışarıya döviz ödenmesinin önüne geçilmesi olarak gösterilmektedir.[15]

Aynı dönemde, Konya ve Kayseri dışında bir de Hezargrad'da güherçile fabrikasının var olduğunu bilmekteyiz. (B.O.A., A.K.MT.MVL., 74/99). Bu fabrikaların dışında Tokat'ta da büyük bir kalhanenin olduğu bilinmektedir.(Çadırcı, 1991,349). Konya Güherçile Fabrikası, eski Matbaacılar Site'sinin bulunduğu yerde bulunmaktaydı.(M.Ferid v.d.,1997, 39, 23 no'lu dipnot). Konya Güherçile Fabrikası'nın karşısında bir Emirler Mezarlığı'nın bulunduğu bilinmektedir.(Odabaşı, 2000).

Konya ve diğer yerlerdeki imalathanelerin yeni bir organizasyon yapısı altında kurulması Tanzimat sonrası döneme rast gelmektedir. Bu dönemde, devlet eliyle fabrikalar kurarak, ithal ikameci bir yaklaşımla belli sektörlerde üretimin artırılmasını hedeflemiştir. Bunun için İzmit'te çuka, Hereke'de kumaş, Bakırköy'de basma, Paşabahçe'de cam ve şişe, Yıldız'da çini, Balıkesir'de aba fabrikaları kurulmuştu. O zamanki bütçe gelirlerinin yaklaşık 1/8'i, Hazine-i Hassa Nezareti'ne bağlı olarak yürütülen bu fabrikalaşma atağına tahsis edilmişti.[16] Bu anlamda silah fabrikaları ve güherçile kalhaneleri de yeni usullere göre düzenlenmeye başlandı. Tophane ve Zeytinburnu'nda silah fabrikaları, Bakırköy barut fabrikası, Karaağaç tapa fabrikası, Hendek ve Biga'daki hızar fabrikaları devlete bağlı başlıca önemli kuruluşlar arasında yer almakta idi. Anadolu'da ise, Konya ve Kayseri güherçile kalhaneleri ile Tokat bakır kalhanesi hatırı sayılır tesislerdi. Bu dönemde Tophane-i Amire Müşirliği'ne bağlı bulunan harp sanayii, ihtiyacı karşılamaktan uzaktı. Ordunun silah ve cephane gereksinimi, Fransa, Almanya ve Amerika'dan sağlanmaya başlanmıştı. Özellikle Kırım Savaşı sonrasında 1869'da, Osmanlı Ordusu yeniden düzenlenirken, artan silah ihtiyacı Alman ve Amerikan şirketlerinden temin edilmekte idi. Tanzimat'ın ilanından kısa bir süre sonra, güherçile elde edilen yörelerde birer fabrika yapılması kararlaştırılmıştı. Muhassıllar ve memleket meclisleri bu konuda gerekeni yerine getireceklerdi. Güherçileci esnafın elinde bulunan kazanlar satın alınacak, kendileri de kurulacak fabrikalarda usta ve işçi olarak çalıştırılacaklardı. Devlet, Baruthane vasıtası ile gerek görülecek malzeme ile barutçu ve ustabaşı sağlamayı üstlenmekte idi. Nitekim Kayseri'nin uygun bir yerinde fabrika açılması için zımmî olan ustalar aylıklı olarak görevlendirilmişlerdi. Kente vardıklarında sancak meclisi aracılığı ile uygun bir yer belirlenmesi, ücretlerinin muhassıllık hazinesinden verilmesi, fabrika için gerekecek masrafların ise maliye tarafından karşılanması ilgililere bildiriliyordu. Aynı şekilde Tokat Bakır Kalhanesi'nin genişletilerek üretimin artırılması için önlemler alınmakta idi.(Çadırcı, 1991, 349-350). Konya Güherçile Fabrikası'na gereken kazanların yapımı için Tokat Bakır Kalhane müdüründen 2.800 kıyye (okka) bakır istenmiş ve ederinin Sivas Eyaleti gelirlerinden alınması kararlaştırılmıştı. Aynı şekilde Kayseri Güherçile Fabrikası için gereken kazanlar için yine Tokat Kalhanesi'nden 500 kıyye bakır istenmekteydi. (Çetin,1997,59).

3. FABRİKANIN YÖNETİMİ ve ÇALIŞANLAR

Fabrika'nın yönetimi hakkında bazı bilgiler bulunmaktadır. Bu bilgiler kesin bilgiler değildir. Konya Güherçile Fabrikası ilk yıllarında devlete bağlı olarak Serkis isminde biri tarafından idare olunmaktaydı. Serkis'in görevi bırakmasından sonra, hizmetlerine mukabil 5. rütbeden Mecidiye Nişanı ile taltif edildiği bilinmektedir.(B.O.A., A.DVN, 128/100). 1873'de fabrikanın idaresine binbaşı rütbesi ile Topçu Kolağalarından Ali Efendi

atanmıştır. Ali Efendi, "barut imali için Avrupa'dan getirtilecek boş fişeklerin Baruthane'de imali lüzumuna binaen güherçile fabrikalarının çoğaltılması" amacıyla Konya'ya gönderilmişti. Ali Efendi Konya'ya gönderilirken, diğer bir Ali Efendi Kayseri'ye ve Yunus Efendi de Üsküb'e binbaşı rütbesiyle tayin olunmuşlardı.(B.O.A, A.MKT.MHM, 450/94). Benzer bir bilgi de Eminoğlu tarafından aktarılmaktadır. Ona göre, 1289 yılından sonra fabrika, Tophane-i Amire'den yollanan Ali Efendi isminde bir binbaşı buraya tayin edildikten sonra devlet tarafından idare olunmaya başlamıştır.(Eminoğlu, Tarihsiz,108). Daha sonraları ise fabrikanın Ermeni mültezimlerce idare olunduğu zannedilmektedir. Konya güherçile fabrikasındaki son mültezim olan ve R.1295 (1879) senesinde burada çalışan Serkis Usta, kalhaneyi Tophane Müşiriyeti tarafından görevlendirilen Alay Emini Mustafa Efendi'ye teslim etmiştir.(Çetin,1997,60).

Yine, aynı dönemde açılan Kayseri'deki fabrikanın en başında Kayseri'nin ileri gelenlerinden olan ve çok az bir ücret alan Müslüman bir nazır bulunmaktaydı. Bu nazırın özel bir görevi yoktu ve bu nazır, bir Ermeni Direktör ile onun altındaki Baruthane-i Amire veya İstanbul'daki Barut Fabrikası'ndan yollanan iki kişiden ibaret olan yönetimde her hangi bir pozisyona sahip değildi. Bu İngiliz gözlemciye göre, fabrika oldukça düzenli ve iyi idare olunmakta idi.(Issawi, 1980, 286). Bu durumda Konya'daki fabrikanın böyle bir nazırı veya idarecisinin bulunması ve merkezi hükümeti temsîlen birkaç kişinin daha olması ihtimali yüksektir.

H.1298/1880-81'den sonra ise fabrika içinde meydana gelen bir kazadan sonra fabrika tamamen yanmıştır.(M.Ferid,1997,39; Eminoğlu, Tarihsiz,108). Bir diğer rivayete göre ise, fabrika yangından sonra, H.1301/1883-84'den sonra Tophane Müşirliği'ne bağlanmıştır.(Konyalı, 1964, 1122). Nitekim, bu yangın sonrasında yeniden inşa edilen fabrikanın kapısı üzerindeki kitabe de H.1301 tarihlidir. Bu kitabe, Mevlana Müzesi'nde Envanter No:1162 kaydı ile muhafaza edilmektedir. Bu kitabedeki metnin transkripsiyonu aşağıdaki gibidir (Turgut, 2000,85; Konyalı, 1964, 1122; Önder, 1971,420; M.Ferid v.d.,1997,39).:

"Şe dâr-ı haşm Abdülhamid muaddelet pîrâ
Cihan-ı adl-i şehinşâhânesiyle kâm bîn oldı
Olup ahdi-i humayununda âlemi-i serte-ser mamûr
Bina-i şevket ve ikbâl-i bünyan-ı rasîn oldı
Bu darü'lzamme yanmıştı bu sene olundu inşaa
Hakikat tarz-ı mimarisi gayet dilşeyn oldu
Deyip bir ehl-i daniş mahirane cevherin tarih
Yapıldı tarz-ı rânâda bu kalhane metin oldu.
H.1301(1884)"

1903 yılında ise Konya Güherçile Fabrika-i Humayun müdürü Binbaşı Mehmet Emin Efendi'dir. R.1335'de Binbaşı Hüseyin Efendi, R.1336'da Karahisarlı Hacı Şakir Bey fabrikanın müdürlüğünü yaptılar.[17] Fabrika, I.Dünya Savaşı'ndan sonraki mütareke döneminde İnhisarlar (Tekel) İdaresi'nce idare olunmaya başlandıktan sonra bir süre muattal kalmıştır. 1935 yılından itibaren Belediye tarafından istimlak edilip yıkıldığı 1958'e kadar Askeri Fabrikalar İdaresi tarafından yönetilmiştir.(Konyalı,1964,1122). Fakat askeri idarenin yönetimi dışındaki periyodun çok kısa olması icap eder. Zira, 1901-1921[18] yıllarında bir binbaşı idaresinde iki askeri katip, iki ambar memuru, iki tahlil memuru, kalhane ustaları, işçi başılar ve elli kadar işçi ile fabrikanın güvenliğinden sorumlu bir Başçavuş ile 15-20 muhafız asker fabrikada çalışmaktadır.[19] Daha sonra 1944'lerde işçi sayısı 10'a düşmüştür. (Konyalı,1964,1123). Hatta İzzet Bezirci'ye göre, 1940'larda çalışan sayısı 5-6'yı geçmemektedir. Bunlar güherçileyi tartmakla, kalite kontrolü yapmakla meşgul olurlardı. (Mülakat, İzzet Bezirci). Aynı dönemde İzzet Bezirci'ye göre fabrika bir binbaşı idaresinde sivil memurların bürolarının da bulunduğu bir yerdi. Onun ifadesiyle "askeriyenin elindeydi ama sivil yapardı"(Mülakat, İzzet Bezirci).

İşçilerin aldığı ücretler hakkında da bilgiye sahip olmamakla beraber, bir İngiliz gözlemciye göre, 1840'larda Kayseri'deki fabrikada işçiler ayda 80 ila 120 kuruş almaktaydılar. Ayrıca o dönemde, Kayseri'deki işçilerin önemli bir kısmının Gayr-ı Müslim olduğu da bilinmektedir. İstanbul'dan büyük sipariş geldiğinde gayr-ı müslim işçilere göre daha ikincil pozisyonlarda Müslüman reaya işçiler istihdam edilmekteydi. Aynı gözlemciye göre, Müslüman işçiler Gayr-ı Müslimlerden emir almaktan rahatsızdılar ve bunun dışında yetenek açısından Gayr-ı Müslimler kadar iyi idiler.[20]

Son olarak ilginç bir diğer bilgi de, daha önce hakkında kısa bir bilgi verilen fabrika baş kâtibi

Tahir Efendi'nin, önce Askerî Tekaüt Sandık' ına (R.1318-1902/03'den R. 1322'ye kadar) sonra da 1324'e kadar Umum Mütekait ve Eytâm ve Erâmil-i Askeriye Nezareti' ne maaşından yapılan aidat kesintilerine ilişkin makbuzlar, fabrikadaki askeri personelin bir sosyal güvenlik sistemine dahil olduğunu göstermektedir. Nitekim, Tahir Efendi yazmış olduğu 21.11.1919 tarihli arzuhalle 23 Kasım 1919'da daha önceki kesintilere mukabil "müterakim maaş" olarak 214 lirayı Konya Mal Sandığı'nca düzenlenen bir "Tasfiyei Düyun müracaat vesikası" üzerine almıştır.[21] Yine, 1907 yılında fabrikada çalışan bekçilerden Ali Ağa vefat ettikten sonra ailesine bir miktar maaş tahsis edilmişti.(B.O.A., Y.MTV., 299/181).

4.FABRİKANIN ÜRETİM KAPASİTESİ

Fabrikanın çalıştığı dönemdeki kapasitesi hakkında kesin bilgiye sahip değiliz. Ancak, fabrikanın kapasitesinin dalgalanmasına yol açan somut bir neden hakkında bilgi sahibiz. Bu da, fabrikanın mali sıkıntılardan dolayı tam kapasite ile çalıştırılamamasıdır. Güherçile bedelleri güherçile esnafına veya çorakçılara geç ödenince, Baruthane-i Amire için gereken güherçile yeterince temin edilemediği gibi, Güherçile fabrikalarının üretimi de aksamakta idi.

1862'de Osmanlı devleti "Baruthane-i Amire için Konya ve Kayseri fabrikalarından tertip olunan güherçilenin nakden ödenmesi" kararını almıştır.(B.O.A., A.MKT.NZD., 420/72). Devletin olayın farkında olduğu, mali sıkıntılar yüzünden bu kararların layıkıyla uygulanamadığı anlaşılmaktadır.

Nitekim, bir diğer belgeye göre sıkıntının sürdüğü anlaşılmaktadır. 1896 senesi başlarında Konya ve Kayseri Güherçile Fabrikaları, fabrikanın hammaddesi olan güherçileyi kazıyan Çorakçı esnafına olan borçlar devlet tarafından ödenemediğinden dolayı neredeyse tamamen kapatılacak durumda sınırlı kapasite kullanım oranına sahipti. Buna bağlı olarak, bu fabrikalardan elde edilen işlenmiş güherçileden barut üretilen Baruthane-i Amire de kapatılacak duruma gelmişti. Nitekim durumun aciliyeti yüzünden, Tophane-i Amire Müşirliği, Maliye Nezareti'ne yolladığı tezkerede bu paraların hemen ve acilen ödenmesini istemekteydi. Maliye Nezareti ise bu fabrikaların tahsisatlarının karşılandığı Konya, Ankara ve Sivas vilayetlerine tebligatta bulunulmasına karar vermişti.[22]

Belgenin transkripsiyonu için bkz. Ek.1.

Yine bir başka belgeden mali sıkıntının hala aşılamadığı anlaşılmaktadır. Konya Güherçile Fabrikası'nın güherçile tedarik ettiği Çorakçı Esnafına 550 bin kuruş borcunun yarısının, normalde maliyenin bazı haftalıklarına ve diğer bazı ödemelerine tahsis edilen ağnam rüsumundan ödenmesi hakkında irade buyurulmuştu. Bu suretle esnafa Konya 1896/1897 senesi ağnam rüsumu gelirlerinden, 254 bin kuruş ödenmiştir. Bu şekilde Konya Güherçile fabrikasının yıllık ödeneğinden mahsup edilmek üzere, bu miktar akçe fabrika müdürünü mal sandığına özel senetlerle verilmişti. Konya Defterdarı, böylece Konya Güherçile Fabrikasının yıllık ödeneği olan 633 bin kuruşun yarısından biraz eksik olan kısmının bu borçlara gittiğini, ancak esnafın arkası arkasına kalan borcunu isteyeceğinin anlaşılmasından dolayı geri kalan borcun da, bu şekilde, yani normalde başka yerlere tahsis edilmiş olan Konya Ağnam Rüsumu gelirlerinden ödenmesi hakkında emir beklediğini ifade etmektedir.[23]

Nitekim, Osmanlı baruthanelerindeki üretim zaten ihtiyacı karşılamadığı için barut ithali sürmekteydi. 19. yy.'ın son yıllarında Azatlı Baruthanesi'nin kapandığını; Konya ve Kayseri Güherçile Fabrikalarının imalatında da düşüşler olduğunu bilmekteyiz. Bu yüzden Baruthane-i Amire 1891'de, kara barut üretimini bir süre durdurmak zorunda kalmıştır. (Kütükoğlu, 1999,624; Kütükoğlu, 1992,97). 1891-1892 mali yılında Konya Güherçile fabrikasının Baruthane-i Amire' ye sevkettiği güherçile 280.000 kıyye (aynı sene Kayseri Güherçilenin sevkiyatı 134.000 kıyye) iken daha sonra güherçilenin miktarında bir azalma gözlenmektedir. Nitekim, 1897-1898 mali yılında Konya'dan sevkedilen güherçilenin miktarı 157.000 kıyyeye düşerken, Kayseri'den sevkedilen güherçile miktarı da 86.000 kıyyeye düşmüştü. (Hülagu, 2001, 86).

Üretimdeki bu düşmelerin ana nedenlerinden birisi, Çorakçılar Esnafı'na yapılması gereken ödemelerin yapılamaması veya geç yapılması idi. Bir diğeri de daha önceden değinildiği üzere, Osmanlı devrinde yasak olmasına rağmen, güherçile temini ile yükümlü köylerin, bazı yıllar güherçileyi devletten gizlice daha yüksek paraya tüccarlara

satmalarıdır.

İbrahim Hakkı Konyalı'ya göre, Konya Güherçile Fabrikası'nda 10 işçi ile günde 1500 ham güherçile elde edilmektedir. (Konyalı, 1964, 1123). Aşağıda da görüleceği üzere, ham güherçilenin yaklaşık %22 ila %30'u arıtma işleminde fire vermektedir. Dolayısıyla ham güherçileden elde edilecek saf güherçile miktarı da buna bağlı olarak azalmaktadır.

"Şimdilik, Konya'daki fabrika hakkında olmasa bile, Kayseri Güherçile Fabrikası'ndaki üretim kapasitesi hakkında kısmî bazı bilgiler mevcuttur. Bu tesis sadece Güz ve İlkbahar ve Kış'ın bir kısmında çalışmaktadır. Ham güherçile işleri güherçile toplamak olan ve devlete arz etmeye pek gönüllü olmayan kişilerden sağlanmaktadır. Denildiğine göre, 1842'de 28 bin okka güherçile elde edilebilmiş , yönetime pek yardımcı olmayan yerel otoriteler tarafından büyük miktarda güherçile gizlice alınıp satılmıştır. Takip eden yıl daha fazla ücret ödeneceği ilan edilince o yıl 140 bin okka güherçile elde edilmiştir. Son ziyaretimde tesiste topak haline getirilip İstanbul'a taşınmaya hazır vaziyette geçen bahar ve bu sene bahar üretimi 40 bin okka nitrat bulunmaktaydı. Ham güherçile, Kayserili otoritelerce belirlenen fiyat olan Okkası 112 paradan tedarik edilmektedir. Arıtma esnasındaki kayıp %22'den az olmamak üzere %30 yaklaşık %25 düzeyindedir. Bu durumdan hükümet hoşnut değildir. Direktör, rafine edilmiş güherçilenin (nitrat) , tüm masraflar ve yakıt ile hazırlanmasını içeren her harcama dahil, bina onarımı ve edevatın değeri için ayrılması gereken faiz (amortisman) hariç hükümete olan maliyetini okka başına 6 kuruş olarak hesaplamaktadır." (Issawi, 1980,286).

1907 yılında Kayseri Güherçile Fabrikası'nda ise, 100 adet ocaktan senede 150 bin okka güherçile elde edilmekte idi. (http://www.koyso.org.tr/ksoweb/kayseri/sanayi.html).

5.FABRİKADAKİ ÜRETİM METODU

İbrahim Hakkı Konyalı'nın, Konya Güherçile Fabrikası'nın eski müdürlerinden emekli Miralay Şekip Sü'den aktardığına göre, fabrikada ham güherçileden saf güherçile elde edilmesi işlemleri şu şekilde cereyan etmekte idi:

"Güherçile toprak sathından toplanır. Sonra sürgü teknelerine konarak üstlerine su dökülür. Sürgülerin altlarında kamıştan ızgaralar vardır. Bu teknelerden süzülen sular kaynama kazanına bir tulumba suyu tebahhur ettikten sonra koyulan şerbet kısmı soğutma olukları denilen oluklara nakledilir. Burada hasıl olan teressübat (dibe çöken tortu) ham güherçiledir. 10 amele ile bir günde 1500 kilo güherçile çıkarılır... Tasfiyehanede 9 kazan vardır. Ham güherçile yarı yarıya su ile kazanlara konur. Burada en aşağı beş saat kaynar, sonra oluklarla taş bir havuza akıtılır. Burada teressübat yapar. Sonra bu teressübat mail satıhlar üzerindeki tahtalara alınır, suları süzülür bembeyaz bir mahsul elde edilir. Güherçile bundan sonra her gün bir büyük tekneye nakledilir, burada bol su ile yıkanır. Ecnebi maddeler akıtılır. Burada altı tekne vardır. Birisi dolar, birisi boşalır. Sonra bunlar çuvallara doldurulur. ..Saf güherçile boyacılıkta ve eczacılıkta kullanılır. Kilosu bugünkü piyasaya göre 150 kuruşa mal olur. .. Güherçile iki çeşittir: Birisi sodalı, birisi potaslıdır. Bizimkiler potaslıdır. Potaslı ile karabarut, sodalısı ile dumansız barut yapılır. Sodalı güherçile kolay elde edilir.." (Konyalı, 1964, 1123).

İbrahim Hakkı Konyalı tasfiye sonucu elde edilen güherçilenin keten helvası gibi bembeyaz olduğunu, bu halde iken kibrit çalınsa hafif hafif yandığını söylemektedir.(Konyalı, 1964, 1123).

Sarıcalar Kalhanesi işletmecisi İzzet BEZİRCİ'nin gözlemlerine göre fabrikada iki havuz, ayrı bir kazan dairesi ve kazanlar bulunmaktaydı. Havuzlar dışarıda olmakla birlikte çok muntazamdı. Binanın içinde bir ambar bölümü de bulunmakta idi. Kazanlardan süzülen güherçile tekrar başka kazanlarda kaynatılır hasa çekilirdi. Bir diğer önemli bilgi, Osmanlı devrinin aksine artık güherçilenin İstanbul'a değil Kırıkkale'ye barut imal edilmek üzere yollanmasıdır.[24] Turgut'a göre , 1911 yılında fabrika kazan tertibatının daha verimli çalışması için hazırlanmış bir kroki mevcuttur. Bu krokide öngörülen düzenlemelerin yapılıp yapılmadığına ilişkin bir kayda rastlanılmamıştır.[25]
Bunun dışında aynı dönemde inşa edilen Kayseri Güherçile Fabrikası'nı gezen bir İngiliz'in bu fabrikadaki üretim teknolojisi hakkındaki gözlemleri üretim süreci hakkında daha ayrıntılı bilgiler içermektedir. Aynı zamanda buradan neme (rutubet) karşı duyarlı olan güherçilenin nemden nasıl korunduğu ve İstanbul güzergahının mümkün olduğunca nemden uzak yerlerden oluştuğunu da buradan öğrenebilmekteyiz. Bu yüzden teknolojik kapasite olarak Konya ile benzer olması kuvvetle muhtemel olan üretim süreci şu şekilde idi:

"Benim şahit olduğum üretim süreci basittir. Kemerli bölüme yerleştirilmiş olan bakır ve taş kazanlara ham güherçile konulmaktadır ve bazı katışık yada pislik olan şeyleri temizleyip sarnıçtan boşaltılan içerikten sonra defalarca suyla yıkanmaktadır. Elde edilen ürün yukarıda sözü edilen su deposuna yerleştirilmekte ve daha fazla yıkandıktan ve birkaç gün geçtikten sonra en sonunda arıtma odasına transfer edilmektedir. Kaynatma işlemi yürütülürken ki aşamalarda ise, kazanlardan dikkatli biçimde köpükler alınmakta ve hiç köpük kalmadığında arıtma işlemi tamamlanmaktadır. Kazanların içindeki eriyik kepçelerle alınıp, nitratın yağda pişmiş ete çok benzeyen şeffaf sertleşmiş topak biçiminde toparlandığı 18 'e 12 inç ebadında ve 3 inç derinliğindeki demir saçlardan yapılmış kalıplara dökülmektedir. Bu topaklar 140 libre ağırlığında olup parçalanmasının önlenmesi için kurutulmuş sazlara sarılarak paketlenir; her bir paket kuru deriyle kaplanıp ıslanmaması için kıldan çuvallara içerisinde İstanbul'a gönderilir. Yolculuk, karadan develer veya katırlarla yapılır. Samsun üzerinden olan güzergah daha kısa ve daha az maliyetli olmasına rağmen nitrat deniz havasındaki nemden zarar görebileceğinden bu güzergaha başvurulmamaktadır."[26]

Güherçilenin barut imalinde kullanılabilmesi için yıkanıp eritilmesi gerekmekteydi. Yıkama işi, su sıcaklığı 18 olan dört ayrı havuzda yapılır ve arkasından 60-70 deki kazanlarda kaynatılıp tulumbalarla havuza alınırdı. İlk havuzda 30-35, ikincide 20-25 kadar çalkalandıktan sonra kazanlarda kaynatılıp tuzu çıkarılır ve suyu uçurulduktan sonra fıçılara doldurularak yıkanır ve en sonunda kalhanede hamlık giderilinceye kadar eritilip kalıplara boşaltılırdı. Barut imalinde kullanılan kükürdün büyük kısmı ithal edilirken bir kısmı da Erciş, Ahlat ve Lut Gölü civarından getirilirdi.[27]

6.FABRİKANIN KAPATILMASI

Her şeyden önce fabrikanın Aydın Menderes iktidara gelince üretimini durdurduğunu söyleyebiliyoruz. Bu noktada, fabrikanın II. Dünya Savaşı öncesinde de tam olarak süresini bilememekle birlikte bir müddet üretimine ara verdiğini; savaş başladıktan sonra görülen lüzum üzerine tekrar güherçile alımına başladığını görebiliyoruz. 1950'de Menderes iktidara gelince fabrika mal alımını durdurmuş ve böylece güherçile ocakları da atıl bir vaziyete düşmüş olmaktaydı. (Mülakat, İzzet Bezirci).

Fabrikanın akıbeti hakkında iki görüş vardır. Birincisi, Midhat Altan'ın 1940 tarihli eserinde, 1305 Konya Salnamesi'nden aktardığına göre, sanayihane ismindeki gayet büyük bir binanın harap olduktan sonra, bu binanın belediyeye kalan tarafına 40 kadar dükkan yaptırıldığı; kasapların hepsinin burada toplandığı; bu binanın bir kısmında ise bir matbaanın bulunduğu anlaşılmaktadır.[28] Tahminimize göre, burası Konya Güherçile Fabrikası'nın binası olabilir.

İkincisi ise, Konya Güherçile Fabrikası ve Baruthanesi 1958 yılında belediye tarafından istimlak edilip yıktırıldıktan sonra yerine Sebze Hali yaptırılmıştır.(Konyalı,1964,1123; Önder,1971,421; Eminoğlu, Tarihsiz, 109; Mülakat, İzzet Bezirci). Eski Matbaacılar Sitesi'nin civarında olan bu tesisten pek fazla bir şey geriye kalmamıştır. 1997 itibarı ile fabrikanın bulunduğu mahallin bir kısmı yola gitmiş geri kalan kısmında ise belediye tarafından yapılan bir inşaat bulunmakta idi.(Eminoğlu, Tarihsiz, 109). Fabrikanın bulunduğu mevki, Karakurt Caddesi, Saatçi Sokağı karşısına denk gelmektedir.(Turgut, 2000,85). Fabrikanın kitabesi ise daha önce anlatıldığı gibi, Mevlana Müzesi Envanteri'nde 1162 no'lu eser olarak bulunmaktadır.(Önder, 1971, 420; Eminoğlu, Tarihsiz,109).

SONUÇ

Konya Güherçile Fabrikası, tahminen 1843'de açıldığını bildiğimiz Kayseri Güherçile Fabrikası ile aynı tarihte, mevcut bir tesisin genişletilmesi suretiyle Osmanlı Devleti'nin barut imalinde kullandığı bir ara malı olan ve Konya yöresinde bol bulunan güherçilenin arıtımı için 1843'de açılmıştır. Fabrika I. Dünya Savaşı'nın hemen sonrasına kadar genellikle düzenli biçimde çalışmıştır. Daha sonra faaliyetine ara verdiği dönemler olduğu anlaşılan fabrika, II. Dünya Savaşı konjonktüründe 1943'de tekrar faaliyete geçmiş ve 1950'ye kadar çalışmıştır. Bu tarihten fabrika istimlak edilip yıkıldıktan sonra yerine Sebze Hali yapılmıştır.

Fabrika askeri amaçlı olduğu için tarihi süreç içerisinde sırasıyla, I. Dünya Savaşı sonuna kadar, Tophane-i Amire ve Tophane Müşirliği'nden yollanan bir subay idaresinde kalmıştır. Birinci

Dünya Savaşı'ndan 1935'e kadar ise fabrikanın İnhisarlar İdaresi'ne bağlandığını ancak yine bir subayın idareci olduğunu görüyoruz. 1935'den istimlak edilip yıkıldığı 1958'e kadar ise Askeri Fabrikalar İdaresi'ne bağlı olduğu görülmektedir. 20. yüzyılın başlarında fabrikada toplam 50 dolayında personel istihdam edilirken, 1940'larda personel sayısı 10 kişi düzeyine düşmüştür.

Fabrikanın bir nizamiyesi, içinde memur büroları ile ambarı bulunan ana binası; ana binanın dışında muntazam iki havuzu olduğu anlaşılmaktadır. Fabrikanın kitabesi Mevlana Müzesi'nde görülebilir.

Fabrikanın üretim kapasitesi tamamen fabrikaya arz edilebilen güherçileye bağlıdır. Güherçile arzının dalgalanmasına yol açan nedenlerden biri, Osmanlı devrinde yasak olmasına rağmen, güherçile temini ile yükümlü köylerin, bazı yıllar güherçileyi devletten gizlice daha yüksek paraya satmalarıdır. Mesela, devlet elinde değilken 1842'de 28 bin okka olan üretim, devletin eliyle işletilmeye başlandığı 1843 yılında ise 140 bin okkaya yükselmişti. Daha sonra üretim kapasitesinin 1891/92'de 280 bin okkaya yükseldiği ancak, 1897 /1898'de üretimin 157 bin okkaya kadar gerilediği görülmektedir. Kapasiteyi etkileyen bir diğer neden de, ekler kısmında yer alan belgelerden ve diğer kaynaklardan anlaşıldığı kadarı ile, fabrika ödeneklerinin düzensiz ödenmesi nedeni ile güherçile temin edenlere yapılan ödemelerin gecikmesini müteakip fabrikaya teslim edilen güherçile miktarının da hemen azalma göstermesidir.

Son olarak Konya Güherçile Fabrikası'nın Birinci Dünya Savaşı döneminde kısa bir süre barut üretimi yaptığı; bunun dışında da kaçak yollardan bazı kimselerin güherçileyi döverek kara barut elde ettikleri anlaşılmaktadır. Güherçile bakımında zengin bir yörede askeri amaçlı olarak kurulan bu tesisin, günümüzde ciddi bir sanayi birikimine sahip düzeydeki Konya'nın bilinebilen en eski ve en büyük sanayi yatırımı olduğu söylenebilir.

NOTLAR

Teşekkür: Başta Arif Nüshet TURGUT olmak üzere, Ulvi BEZİRCİ, İzzet BEZİRCİ, Sefa ODABAŞI ve Hasan ÇOPUR'a, araştırmamdaki yardımları için teşekkürü bir borç bilirim.

1- Mülakat İzzet BEZİRCİ ile yapılmıştır. İzzet Bezirci, Sarıcalar Köyü 1330 Doğumlu olup, bu fabrika ile alakası kendisinin fabrikaya güherçile temin eden bir kalhanenin 1943-1950 yılları arasında işletmecisi olmasından kaynaklanmaktadır. Yazılı kaynakların yetersiz ya da olmadığı durumlarda, mülakat bilgileri kullanılmıştır. Bazı durumlarda da, yazılı kaynaklayıcı destekleyici kaynak olarak mülakata müracaat edilmiştir. Mülakat tarafımdan 09.02.2002 tarihinde, anılan şahsın Konya Araplar'daki evinde "serbest mülakat" tarzında ve yüz yüze yapılmıştır. Mülakata ilişkin bant kaydı ve çözümü elimizde mevcuttur.

2- Ayrıntılı bilgi için bkz.,Aynur DURUKAN, 2001, "Selçuklular Öncesinde Konya", Gez Dünyayı Gör Konya'yı,Hazırlayan: Ahsen ÇETİNKAYA, Yapı Kredi Yayınları-1560, I. Baskı, İstanbul, ss.10-18; Necdet SAKAOĞLU, 2001,"Dârü'l Mülk Konya", Gez Dünyayı Gör Konya'yı,Hazırlayan: Ahsen ÇETİNKAYA, Yapı Kredi Yayınları-1560, I. Baskı, İstanbul, ss.18-78; Besim DARKOT, "Konya"maddesi, İslam Ansiklopedisi,6.Cilt, M.E.B.,(Basım Tarihi Bilinmiyor), ss.841-852; Osman Nuri DÜLGERLER, 1984, " Konya'nın Dünü ve Bugünü", Konya, Yay. Haz.: Feyzi HALICI, Güven Matbaası, Ankara, ss.9-14.

3- Manifaktür, inorganik enerji ile hareket ettirilen alet-edavatla yapılan; belli bir işbölümünün görüldüğü imalat türü.

4- Ayrıntılı bilgi için bkz., Abdülkadir BULUŞ, 2000, "Osmanli Ekonomik ve Ticari Hayatında Kapan Müessesi", Çerçeve-Osmanlının 700. Yılı Özel Sayısı, İstanbul.

5- Fahrettin TIZLAK, 1997, Osmanlı Döneminde Keban-Ergani Yöresinde Madencilik (1775-1850), Türk Tarih Kurumu, Ankara, s.4 ve 8. Osmanlı Maden Rejimi hakkında genel bilgiler için bkz. , a.g.e., s.1-12.

6- ERDOĞAN, 1956, s.131-132.; KÜTÜKOĞLU, 1999, s.624. Erdoğan, Azadlı'nın açılış tarihini 1794, Kütükoğlu ise 1796 olarak vermektedir. Ancak, Erdoğan'ın verdiği tarih doğru gibi görünmektedir. Zira Padişah III.Selim'in Azadlı'yı 1794'de ziyaret ettiğine dair bir bilgimiz vardır. Bkz. EYİCE, 1992, s.96.

7- Ahmet Refik'in Osmanlı Devrinde Türkiye Madenleri adlı eserinden aktaran, KOMAN, 1940, s.1614.

8- Konyalı, kendisi bu tarihi dipnotta zikretmektedir.

9- KONYALI, 1964, s. 1123. 09.02.2002 tarihinde tarafımdan Ulvi BEZİRCİ ile birlikte mülakat yapılan Sarıcalar Köyü'nde 1943-1950 arasında güherçile ocağı işleten İzzet BEZİRCİ'ye göre, güherçilenin kalitesine göre fiyatının kilosu 45-50 kuruş civarındaydı.

10- Yusuf KÜÇÜKDAĞ, 1998, "Konya Karapınar Kalhânesi'nde Güherçile Çıkarılması", Yeni İpek Yolu Konya Ticaret Odası Dergisi, Yıl:11, Sayı:122, s.44-45. Güherçilenin toplanmasına ilişkin bir diğer bilgi, Sarıcalar'da 1950'ye kadar güherçile ocağı işleten İzzet BEZİRCİ ile 09.02.2002 tarihinde yapılan mülakatta şöyle anlatılmaktadır: "Ha bunun nasıl çıktığını bana soracağsan göherçile toprakları var ya çapayla sıyırın ondan sonra arabayla getirin sandık olur 6-7 tane sandık. Üstlerinde de tahtadan o sandığa akmak için sandık birer daha sandık olur. Önünde oluklar var onun içine dabanı gamış döşeli. Gamışların aralarına üstüne şiy döşeriz. Bunların üstünü çamurla yaparız anadın mı dabanına gitmesin diye. Ondan sonra suyu dökeriz, su süzer o toprağın göherçilesini, o oluklardan alın gazana döken gazanda iyice gaynadın gıvama gelir onun gıvamını biliriz tabi tekrar oluklara alınn. Bunu oluklara donar buz gibi donmaz da dabana yanıbaşlarına aynı naftalin gibi olur üstünün suyunu alırız."

11- KÜÇÜKDAĞ, a.g.m., s.44-45. ; İbrahim GÜNDÜZ, Bütün Yönleriyle Karapınar, Konya, 1980, s.403-404. İzzet BEZİRCİ de, Bozkırlıların yasak olmasına rağmen kaçak barut dövdüğünü söylemektedir. "Benim çalıştığım Bozkırlılar döverdi guvvetli barut olurdu ama ben dövmesini bilmem."

12-İbrahim Hakkı Konyalı ise, Karaman Oğullarının son zamanlarında topları bulunduğunun bilindiğini, ancak Konya Baruthanesi'nin tarihini Karaman Oğulları devrine kadar çıkartacak bir vesikaya sahip olunmadığını ifade etmektedir. İbrahim Hakkı KONYALI,1964, Abideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi, Yeni Kitap Basımevi, Konya, s.1121., Şakiroğlu'da İslam Ansiklopedisi'nde bu hususta " ... Karamanoğulları top imalinde ileri gittiği gibi ele geçirilen kalelere neft atıcılar, zenberekçiler ve topçular koydukları da bilinmektedir" şeklinde bahsetmektedir. ŞAKİROĞLU, 1992, ss.92-93.

13- ÖNDER, 1971, s.420. Nitekim bu bilgiyi destekleyen bir belge için bkz. B.O.A. A.MKT.UM, 300/12, 16/R/1274 (H), (1857) "Konya'daki Güherçile Fabrikası'nın sahibinemuavenet-i lâyıkanın gösterilmesine dair" belge özeti.

14- Kalhane "kal" kelimesinden türetilmiştir. Madenleri tasfiye etmeye, süzmeye, ayıklama "kal" ve bu işin yapıldığı yerlere "kalhane" denilir. KONYALI,1964, s .1121.

15- ÇETİN, 1997,s.59.; Kayseri Güherçile Fabrikası için bkz., Charles ISSAWI, 1980, The Economic History of Turkey-1880/1914, Chicago, Selection 6., Niter Refinery in Kayseri,1844; Memorandum by H.Suter, 18 May 1844, FO 78/573; M.Metin HÜLAGÜ, 2001, "Osmanlı Devleti'nde Güherçile Üretimi ve Kayseri Güherçile Fabrikası", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:11, ss. 72-93; http://www.kayso.org.tr/ksoweb/kayseri/sanayi.html

16- Ayrıntılı bilgi için bkz. Tevfik GÜRAN, 1992, "Tanzimat Döneminde Devlet Fabrikaları", 150. Yılında Tanzimat, Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.; Abdülkadir BULUŞ, 2000b, Osmanlı Tekstil Sanayii Hereke Fabrikası, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, Bölüm, I. ve II.

17- Bu bilgi, Arif Nüshet TURGUT' un dedesi Konya Güherçile Fabrikası'nın baş katibi H.1285-1348 tarihleri arasında yaşamış, Ilgın Şer'i Mahkemesi'nde "Mustantık Muavini" olarak çalışırken, Tophane-i Amire emriyle fabrikaya 2. Sınıf askeri memur olarak Yüzbaşı rütbesi ile atanan Tayyip oğ. Tahir Efendi'nin tuttuğu 7 defterlik notlardan Arif Nüshet TURGUT' un çıkardığı el yazısı notlardan, TURGUT' un izniyle kullanılmıştır.

18- TURGUT, 2000, tarihli makalesinde zikredilen tarihler.

19- TURGUT, 2000, s.85.; (14) no'lu dipnotta zikredilen notlara göre 1319-1336 arasında fabrikada çalışanların bazılarının isimleri şunlardır: Müdür:R 1 Ağustos.1319'da Binbaşı Mehmet Emin Efendi, R.1335'de Binbaşı Hüseyin Efendi, R.1336'da Karahisarlı Hacı Şakir Bey; Fabrika Baş Kâtibi: M.Tayyip Efendi; Ambarcı: Hacı Minalizade Ahmet Efendi, Halis Efendi; Muhafız Bölük Çavuşu: Hacı Nuri Efendi; Fabrika bekçileri: Hasan Ağa, Hacı Seyit Efendi; Kalhane Ustası: Hacı Osman oğlu Hafız Ahmet Ağa; Kalcılar: Mehmet Ağa, Hasan Ağa; İşçi Başı: Ağrastalı Ahmet Ağa; İşçi Başı Muavini: Hacı Derviş; Bölük Emini: Osman Efendi; Tahlil Memurları: Şevket Efendi, Ali Efendi

20- ISSAWI, 1980, s.287. Bir başka kaynağa göre, 1844'de Kayseri Güherçile fabrikasında işçilerden yönetici niteliğinde olanların aylık olarak 80-110 kuruş aldıkları bilgisi yer almaktadır. M.Bülent VARLIK, 1985,"Osmanlı Devleti'nde Madenlerde Çalışma Koşulları", Tanzimat'tan Cumhuriyet' e Türkiye Ansiklopedisi, C.4, İletişim Yayınları, İstanbul, s.921.

21- Arif Nüshet TURGUT' un arşivindeki belgelerden alınan bilgi. Tahir Efendi'nin 1318'de Mayıs ayı maaşından 137, 1319 Şubat maaşından 112; 1321 Şubat maaşından 150; 1322 Şubat maaşından 179; 1322 Haziran maaşından 150; 1324 Şubat maaşından 180 kuruş, fabrika tarafından yukarıda metinde zikredilen sandıklara yatırılmaktaydı.

22- B.O.A. Yıldız Mtv, 136/44, 1313.N.22. Belgenin transkripsiyonu için bkz. Ek.1.

23- B.O.A. Yıldız Mtv, 164/103, 1315.Ra.6. Belgenin transkripsiyonu için bkz. Ek.2.; 1891-1982 mali yılından 1896-1897 mali yılına kadar olan altı yıllık dönem için Ankara ve Konya emvalinden Konya Güherçile Fabrikasına tahsis edilen hasılat toplamı 8.600.000 kuruş iken anılan altı yıllık dönem sonunda bunun sadece 4.000.000 küsur kuruşu tahsil edilebilmişti. Bkz. HÜLAGÜ, 2001, s.83.

24- "...yalınız ocak yanardı gazanlar yanardı, gazan dairesi ayrıydı. Bunlardan süzülür, burdan da malları onları tekrar gaynatır onu hasa çekerlerdi. Ondan sonra da aynı onnarda bizim gibi şiy olur duzu varsa çıkartır, Kırıkkale'ye gönderirlerdi." (Mülakat, İzzet Bezirci)

25- Fotoğraf 3'de projenin aslında taranmış bir hali bulunmaktadır.

Tophane-i Amire'ce hazırlanan, Resimhane 5984 no'lu 7 Haziran 1327 (1911) tarihli Kolağası Cemalettin Bey'e gönderilmiş, 1/5 mikyaslı kazan projesinin üzerinde şunlar yazılıdır: " Kazanların altında yanan ateşin harareti tekrar kazanların etrafında dolaştırıldıktan sonra bacaya verilmek suretinde tertip edilmiş çifte kazanlı güherçile ocağının 1 / 5 mikyasında resmidir". Mülahazat kısmında ise: " Kazanların bakırdan imali her ne kadar pahalı ise de gerek ısınması daha çabuk olduğu ve eskidiğinde dahi hurdasının masrafını çıkaracağı sebebiyle kurulmasının muvafık olduğu bildirilmektedir". TURGUT, 2000, s.85.

26- Charles Issawi, 1980, The Economic History of Turkey-1880/1914, Chicago; Selection 6., Niter Refinery in Kayseri, 1844; Memorandum by H.Suter, 18 May 1844, FO 78/573., s.286. ; Ayrıca bkz., ÇETİN, 1997, s.59-60.

27- KÜTÜKOĞLU, 1999., s.624; Devletin kükürt tedariki için aldığı önlemler için bkz. ÇETİN, 1997, s.62.

28- "...Konya şehrinde mukaddema sanayihane olmak üzere gayet cesim bir bina tesis edilmiş ise de harap olmasından dolayı bazı akaratının varidatı maarife alınmıştır. Şimdi sanayihanenin belediyeye kalan mahalline 40 bu kadar mağaza yapılarak ve bir de çeşme inşa edilerek kasapların kaffesi oraya getirilmiştir. Bunun bir kısmında da şimdiki halde matbaamız müsteciren ikamet etmektedir.", ALTAN, 1940, s.67.

KAYNAKLAR

Arşiv Belgeleri

B. O.A., A.K.MT.MVL., 74/99. Belge özeti.

B.O.A. Yıldız Mtv, 136/44, 1313.N.22.

B.O.A. Yıldız Mtv, 164/103, 1315.Ra.6.

B.O.A. DH.İD. 91 /3, 27. Ra.1330 (1912). Belge özeti.

B.O.A. A.MKT.UM, 300/12, 16/R/1274 (H), (1857). Belge özeti.

B.O.A. A.MKT.MHM. 450/94. 26.M.1290. (1873). Belge özeti.

B.O.A. Y.MTV.299/181,23. Ca.1325 (1907). Belge özeti.

B.O.A. A.MKT.NZD. 420/72. 24. Za. 1278 (1862). Belge özeti.

Kitap ve Makaleler

ALTAN, Midhat, 1940, *Konyanın İktisadî Bünyesine Bir Bakış*, (Konya Mıntakası Ticaret Müdürlüğünce Tertip Edilmiştir), Hüsnütabiat Basımevi, İstanbul.

BAYKARA,Tuncer, 1998. " Konya'nın Selçuklu ve Osmanlı Tarihi", *Gönüllerin Bahçesi Konya*, Konya Büyükşehir Belediyesi Yay:24, Ed. Ahmet Köseoğlu-İhsan Toy, İstanbul.

BULUŞ, Abdülkadir, 2000a, "Osmanlı Ekonomik ve Ticari Hayatında Kapan Müessesi", *Çerçeve-Osmanlının 700. Yılı Özel Sayısı*, İstanbul.

BULUŞ, Abdülkadir, 2000b, *Osmanlı Tekstil Sanayii Hereke Fabrikası*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

ÇADIRCI, Musa, 1991, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*; A.K.D.T.Y.K., Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

ÇETİN, Birol, 1997, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Barut Sanayii, (1700-1900)*, (Yayımlanmış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

DARKOT, Besim, (Yayım Tarihi Belli Değil), "Konya" maddesi, *İslam Ansiklopedisi*, 6.Cilt, M.E.B.

DURUKAN, Aynur, 2001, "Selçuklular Öncesinde Konya", *Gez Dünyayı Gör Konya'yı*,Hazırlayan: Ahsen ÇETİNKAYA, Yapı Kredi Yayınları-1560, I. Baskı, İstanbul.

DÜLGERLER, Osman Nuri, 1984, " Konya'nın Dünü ve Bugünü", *Konya*, Yay. Haz.: Feyzi HALICI, Güven Matbaası, Ankara.

EMİNOĞLU, Mehmet, (Yayım Tarihi Belli Değil) *Konya Ticaret Teşkilatı-Dünü ve Bugünü*, Konya Ticaret Odası Yayın No:16, Konya.

ERAVŞAR, Osman, 2001, "Gezginlerin Gözüyle Konya", *Gez Dünyayı Gör Konya'yı*, Hazırlayan: Ahsen ÇETİNKAYA, Yapı Kredi Yayınları-1560, I. Baskı, İstanbul.

ERDOĞAN, Mehmet, 1956, "Arşiv Vesikalarına Göre İstanbul Baruthaneleri", İstanbul *Enstitüsü Dergisi*, C.II., İstanbul.

EYİCE, Semavi, 1992, "Baruthane" maddesi, *İslam Ansiklopedisi*, T.D.V., C.5, İstanbul.

FERİD, Mehmed Muhlis, FAİK, Mümtaz Bahri, 1997, *Konya ve Rehberi*, (1339/1923), Bugünkü Türkçe'ye Çeviren ve Yayına Hazırlayan, M.Ali Uz, Konya.

GENÇ, Mehmet, 1985, "Osmanlı Devleti'nde İç Gümrük Rejimi", *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, C.3, İletişim Yayınları, İstanbul.

GÜNDÜZ, İbrahim, 1980, *Bütün Yönleriyle Karapınar*, Konya.

GÜRAN, Tevfik, 1992, "Tanzimat Döneminde Devlet Fabrikaları", *150. Yılında Tanzimat*, Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

http://www.kayso.org.tr/ksoweb/kayseri/sanayi.html

http://www.mining-eng.org.tr/www/7.BYKP/ekutup96/0494/potas/potasgiris.htm.

HÜLAGÜ, M.Metin, 2001, "Osmanlı Devletinde Güherçile Üretimi ve Kayseri Güherçile Fabrikası", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:11.

ISSAWI, Charles, 1980,*The Economic History of Turkey-1880/1914*, Chicago.

İhsaiyat-ı Maliye (Maliye İstatistikleri, 1885-1909), 2000, Maliye Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı Yayınları, Ankara.

KAZGAN, Haydar, 2001, "Tanzimat'tan I.Dünya Savaşı'na Konya Ekonomisi: Tanzimat Sonrasına Genel Bakış, *Gez Dünyayı Gör Konya'yı*, Hazırlayan: Ahsen ÇETİNKAYA, Yapı Kredi Yayınları-1560, I. Baskı, İstanbul.

KOMAN, İ. Hakkı, 1940, "Aslı Bozkırlı Bir Barut Mütehassısı: Mümtaz İstihkâm Miralayı Mehmed Ali Bey", *Konya Halkevi Mecmuası*, Sayı:31.Kanun-ı Sani 1940.

KONYALI, İbrahim Hakkı, 1964, *Abideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*, Yeni Kitap Basımevi, Konya.

KONYALI, İbrahim Hakkı, 1974, *Abideleri ve Kitabeleri İle Niğde Aksaray Tarihi*, 2.Cilt, Fatih Yayınevi Matbaası, İstanbul.

KÜÇÜKBEZİRCİ, Seyit, 1998, "Türk Kültürünün Esaslı Kaynaklarından Konya Folkloru", *Gönüllerin Bahçesi Konya*, Konya Büyükşehir Belediyesi Yay:24, Ed. Ahmet Köseoğlu-İhsan Toy, İstanbul.

KÜÇÜKDAĞ, Yusuf, 1998, "Konya Karapınar Kalhânesi'nde Güherçile Çıkarılması", *Yeni İpek Yolu Konya Ticaret Odası Dergisi*, Yıl:11, Sayı:122, Konya, Nisan,1998.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat, 1999, "Osmanlı İktisadî Yapısı", *Osmanlı Devleti Tarihi*, Ed. E. İHSANOĞLU, 2. Cilt, Zaman Gazetesinin Okurlarına Armağanı (Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunun 700. Yıl Armağanı), İstanbul.

KÜTÜKOĞLU, 1992, Mübahat, "Baruthane-i Amire" maddesi, *İslam Ansiklopedisi*, T.D.V., C.5, İstanbul.

ODABAŞI, Sefa, 2000,"Geçmişten Günümüze Konya Mezarlıkları", *Konya Postası*, Konya, 26. 04.2000.

ODABAŞI, Sefa, 1998a, "Yaşadığımız Yüzyıl İçinde Konya Çarşı ve Pazar Yerleri", *Gönüllerin Bahçesi Konya*, Konya Büyükşehir Belediyesi Yay:24, Ed. Ahmet Köseoğlu-İhsan Toy, İstanbul.

ODABAŞI, Sefa, 1998b, *20. Yüzyıl Başlarında Konya'nın Görünümü*, Konya Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayını, Konya.

ÖNDER, Mehmet, 1971, *Mevlânâ Şehri Konya*, Konya Turizm Derneği Yay., II.Baskı, Ankara.

ÖNER, Bülent, AĞIR, Günay,KOÇ Sermet, 1997,"Ateşli Silahlar ve Balistiğin Tarihçesi", "Balistik" Konulu II: *Adli Bilimler Sempozyumu (4-5 Nisan 1997-İzmir)*.

http://www.med.ege.edu.tr/~hanci/balistiktarih.html.

PAMUK, Şevket, 1990, *Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914*, Gözden Geçirilmiş İkinci Baskı,Gerçek Yayınevi, İstanbul.

QUATAERT, Donald, 1985, "19. yy'da Osmanlı Devleti'nde Madencilik", *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, C.4, İletişim Yayınları, İstanbul.

SAKAOĞLU, Necdet, 2001, "Dârü'l Mülk Konya", *Gez Dünyayı Gör Konya'yı*,Hazırlayan: Ahsen ÇETİNKAYA, Yapı Kredi Yayınları-1560, I. Baskı, İstanbul.

ŞAKİROĞLU, Mahmut, H., 1992, "Barut" maddesi, *İslâm Ansiklopesi*, T.D.V., C.5, İstanbul.

TABAKOĞLU, Ahmet, 1986, 1986,*Türk İktisat Tarihi*, Dergah Yayınları, İstanbul.

TEZ, Zeki, 1986, *Kimya Tarihi*, V Yayınları, Birinci Basım, Ankara.

TEZ, Zeki, 1989, *Madencilik ve Metalürji Tarihi*, Kitapsaray Yayınları,İstanbul.

TIZLAK, Fahrettin, 1997, *Osmanlı Döneminde Keban-Ergani Yöresinde Madencilik (1775-1850)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

TURGUT, Arif Nüshet, 2000, "Konya Güherçile Fabrika-i Humayunu (Baruthane) İlgili Bazı Bilgiler, *Yeni Gazete*, Cönk İlavesi, Konya, 22.03.2000.

VARLIK, M.Bülent, 1985, "Osmanlı Devleti'nde Madenlerde Çalışma Koşulları", *Tanzimât'tan Cumhuriyet' e Türkiye Ansiklopedisi*, C.4, İletişim Yayınları, İstanbul.

Mülakat

BEZİRCİ, İzzet, 09.02.2002 tarihinde tarafımızdan yapılan mülakat; Konya

BEZİRCİ, Veli, (İzzet BEZİRCİ'nin akrabası) 07.12.2002'de tarihinde tarafımızdan yapılan mülakat, Konya.

TURGUT, Arif Nüshet, 13.08.2003 tarihinde tarafımızdan yapılan mülakat, Konya.

EKLER

Ek.1. B.O.A. Yıldız Mtv, 136/44, 1313.N.22 (27 Şubat 1896).

Nezaret-i Umur-ı Maliye (kalemi)

Konya Güherçile fabrikasında para sıkıntısından dolayı levâzım-ı zaruriyesini tedarik ve Çorakçı esnafının matlubatı tesviye edilemeyerek fabrikanın bütün bütün tatil olunacağı iş'ar kılınmakta ittiğü beyanıyla güherçilenin adem-i vürûdı sebebiyle Baruthane-i Amire'nin tatili gibi mugayir-i rıza-i âli bir hal vuku'una meydan verilmemek üzere Konya ve Kayseri Güherçile fabrikalarının tesviye-i ihtiyacatı zımnında lazım olan akçenin heman ve seri'an itası Tophane-i Amire Müşiriyet-i Celilesi'nin arz ve işarı üzerine bu kere dahi şeref sadır olan irade-i seniyye-i hazret-i hilafet penahi iktiza-i aliyesinden olduğunu mübelliğ 22 Kanun-ı Sani 311 tarihli tezkire-i aliye-i asıfaneleri reside-i dest ta'zîm oldu. Mezkur fabrikaların muhassesatı Konya, Ankara ve Sivas Vilayetlerine havaleten tesviye olunmakta olması cihetine ber-mantuk-ı irade-i cenab-ı padişahi havalelerine maktu'an acilen mikdar-ı kafi akçe verilmesi zımnında mezkur vilayetler defter varakalarına bu kere dahi tebliğat–ı aliye icra kılınmış olduğunu makrûzdur. Ol babda emr ve ferman mine'l-emrindir.

Maliye Nazırı ... 22 Şaban 1313, 25 Kanun-ı Sani 1311 (6 Şubat 1896)

Ek.2. B.O.A. Yıldız Mtv, 164/103, 1315.Ra.6 (4 Eylül 1897)

Mabeyn-i Humayun Baş Kitabeti Celilesine Numro:404.

Maruz-ı Çâkerleridir

Konya Güherçile Fabrika-i Humayunu havalesine mahsuben emvalden ihtiyac-ı neşide ifa olunamamasından dolayı mahallî çorakçı esnafının mezkur fabrikaya ita ittikleri güherçile esmanı olarak beş yüz elli bin kuruşa (550.000) baliğ olan matlupları tesviye olunmak üzere mezkur fabrikanın havalesinden nısfının 313 senesi ağnam rüsumundan tesviye ve itası muktezay-ı emr-i ferman-ı humayun-ı mülukaneden bulunduğu 18 L 314 tarihinde emr ve iş'ar buyurulmuş olduğu halde esnaf-ı merkumenin isti'tâkâti tevali itmekte olduğu beyan-ı alisiyle nısıf havalesinin tesviyesi aliye-i irade-i seniyye-i hazret-i hilafet penahi şerefyûn-ı mestur buyurulduğu hakkında 19 Temmuz 313 tarihli ve iki bin iki yüz altmış dokuz numrolu emirname-i ali-i devletleri mutalaa-i güzar-ı çâkeranem olmuştur. Konya Güherçile Fabrika-i Humayunu 1313 seneliği sal-i hal mahsus-ı suret-i melfufen arz ve takdim kılınan telgrafname mucibince Maliye Nezaret-i Celilesinden tebliğ olunan havalesi 633.000 kuruştan ibaret olup bunun nısfı 300 küsur bin kuruş dimekdir. Vilayet sal-i hal ağnam rüsumu cenab-ı mülukanenin erzak esmanı için hazine-i celile haftalıklarına ve daha sair bazı tertibata maliye nezaret-i celilesince tertip olunmuş iken mezkur havalenin nısfının sal-i hal ağnam rüsumundan tesviyesi hakkında birinci def'a tebliğ ve işar buyurulan irade-i seniyye-i hazret-i hilafetpenahi mantuk-ı kaziyesine emsalen sair havaleler tertibine tercih edilerek şimdiye kadar 264.000 kuruş verilmiş ve nısıf havalesi miktarına varıncaya kadar küsuru kalan kırk-elli bin kuruşun dahi derdest olan tahsilattan tesviyesi ve itası mukarrerlik bulunmuş ve şu halde hükm-ü emr-i ferman-ı hilafet penahi temamıyle ve harfiyen itfa zirde kusur bulunmuştur. Malum-ı ali buyurulduğu üzere güherçile fabrikasına ait havalata mahsuben mal sandığından verilen akçe fabrika-i humayun müdürüne ba-senedat-ı mahsusa verilmekte olduğundan çorakçı esnafının matlubu olup olmadığı ve her birinin miktar-ı matlubu verilen akçeden bunda ne miktar verilmiş olduğu vilayet muhasebesince muhavveldir. Fakat hariçten edilen tahsisat-ı vakıa el-an istitlâât-ı hakiraneme göre çorakçı esnafı tarafından isti'tâkâtının devam ve tevalisi seniyye-i şerife-i kalmış ve elden ele geçmiş olan matlubat-ı atikalarına da bu yolda tasrifat ile deyniyesi olabileceği maksadından ileri geldiği anlaşılmakta bulunmayla ol babda ve her halde emr ve ferman hazret-i minel emrindir. 24 Temmuz 1313. 21 Mart1897.

Fotoğraf.2. Konya Güherçile Fabrikası Baş Katibi M. Tahir Efendi ve diğerleri. Arif Nüshet TURGUT'u izniyle taranmıştır.

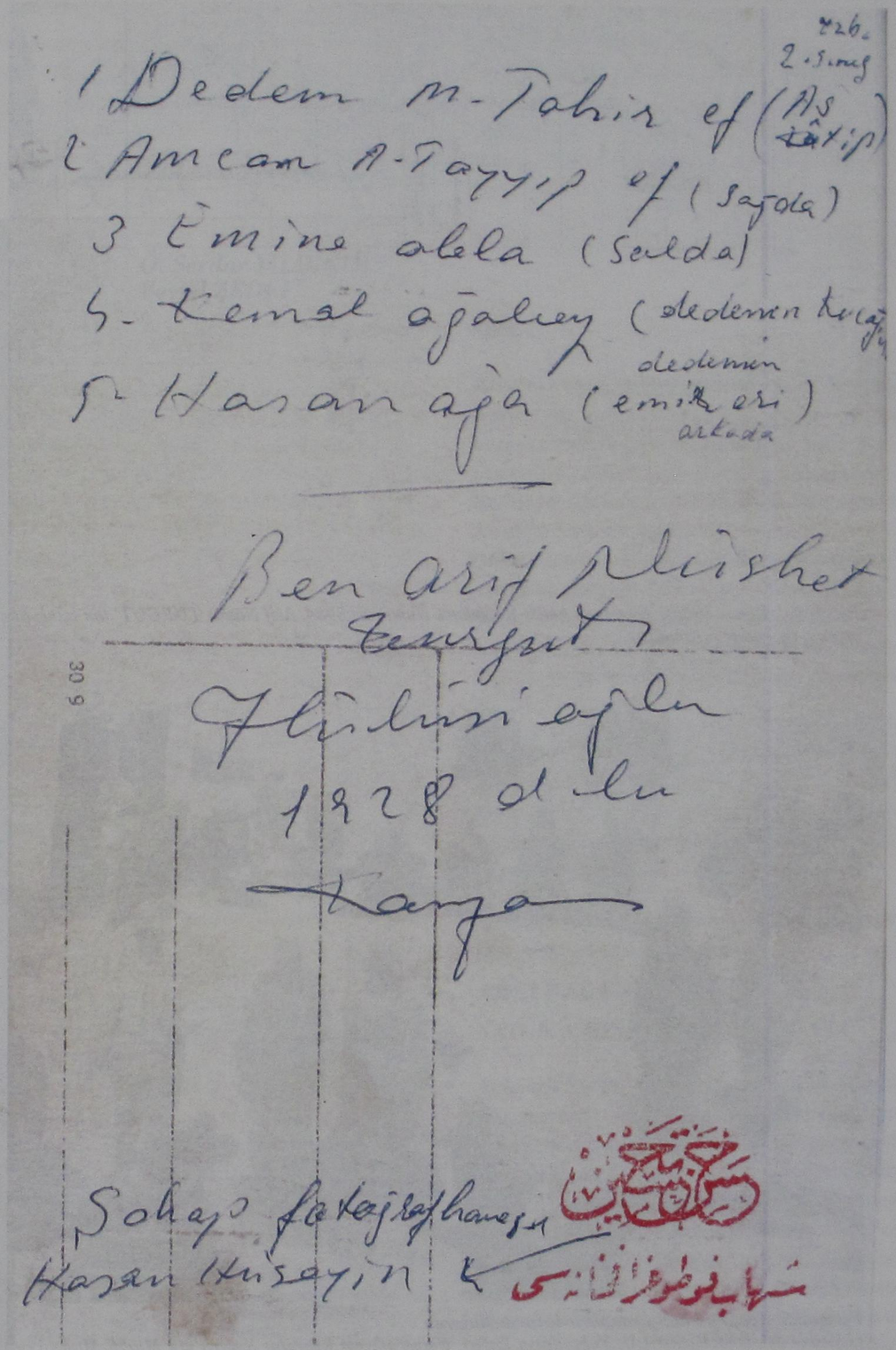

Fotoğraf.3. M.tahir Efendi fotağrafının arka yüzü. El yazısı, Arif Nüshet Turgut'a aittir.

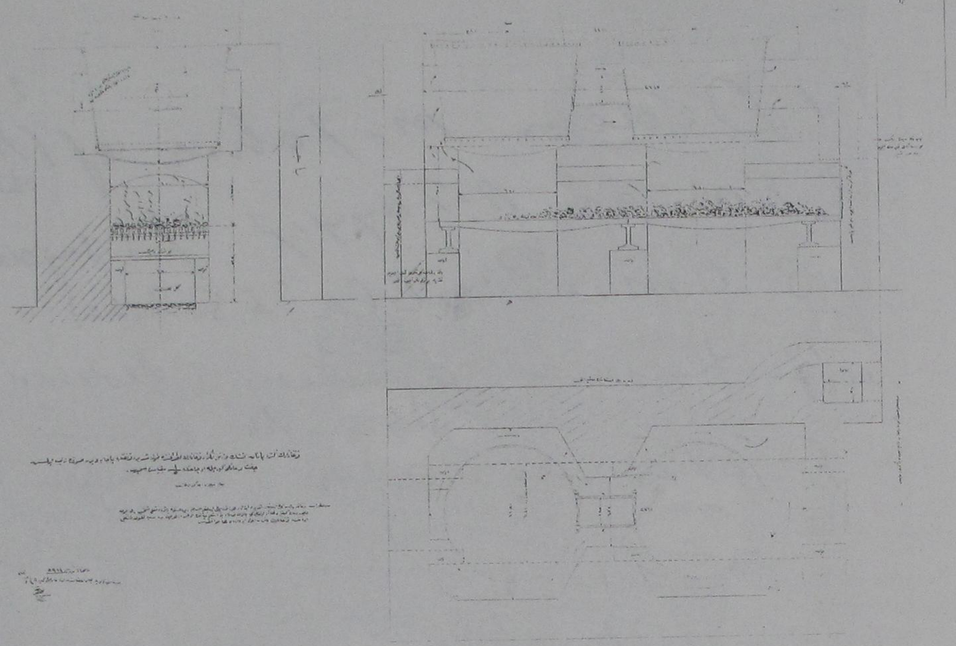

Fotoğraf.4. Kazan Projesi.Tophane-i Amire Resimhane Numarası:5984. Arif Nüshet TURGUT' tan izinle alınan orijinal nüshadan taranmıştır.

Fotoğraf.5. Konya'da ilkel yöntemlerle barut üretiliyordu. (Alptekin MÜDERRİSOĞLU, Yoksulların Zaferi, Fotoğraflarla Kurtuluş Savaşı'nın Maddi-Manevi ve Mali Kaynakları, Etam A.Ş., Eskişehir, 1974'den Hasan ÇOPUR Özel Koleksiyonu.)

DOĞAL KAYNAKLAR ve KONYA

*Ö. Serdar YILDIRIM**
*Veysel ZEDEF**

ÖZET

Ülkemiz, çok çeşitli maden ve endüstriyel hammadde kaynaklarına sahip olmakla birlikte bunların rezervleri oldukça sınırlıdır. Kaynakların çeşitliliği, ülkemizin jeolojik konumundan kaynaklanmaktadır. Zira Türkiye (jeolojik anlamda Anadolu levhası), kuzeyde Avrasya, güneyde de Afrika-Arap levhalarının arasında sıkışmış ve jeolojik olarak kırılmış, parçalanmıştır. Bunun doğal bir sonucu olarak da çok çeşitli maden-endüstriyel hammadde yatakları oluşmuş, parçalanmadan dolayı bunlar da genellikle ülke sathına yayılmıştır.

Konya ili, maden ve endüstriyel hammaddeler açısından Türkiye'de oldukça önemli bir yere sahiptir. Manyezit, barit, boksit ve olivin rezervlerinin % 30'dan daha fazlası Konya ili sınırlarında yer alır. Sadece olivinin ekonomik değeri 50 milyar doların üzerindedir.

Anahtar Kelimeler : Konya, maden, endüstriyel hammadde, doğal kaynaklar.

ABSTRACT

NATURAL RESOURCES AND KONYA

Although Turkey has a variety of ore and industrial raw material deposits, the reserves of these resources are very limited. The variation of the resources is the result of Turkey's geological setting. Since Turkey (Anatolian Plate in terms of geology) is squeezed between Eurasian (in the north) and Africa-Arabian (in the south) plates, it displays many fragment of land. As a result of this, a number of ore and industrial raw material deposits were formed and these were generally irregularly

* Dr. Selçuk Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Maden Mühendislik Bölümü, Kampüs Konya.

* Doç.Dr. Selçuk Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Maden Mühendislik Bölümü, Kampüs Konya.

separated all over the country as the original deposits were broken up.

In terms of ore and industrial raw materials, the province of Konya has an important place in Turkey. More than 30% of magnesite, barite, bauxite and olivine reserves are found in Konya. The economic value of the only olivine is more than 50 billion US Dollars.

Key Words: Konya, ore, industrial raw material, natural resources.

GİRİŞ

Türkiye doğal kaynaklar çeşitliliği açısından birçok Avrupa ve Orta Doğu ülkelerine göre daha şanslıdır (Çetinel, 1997, 82). Seçilmiş 21 endüstriyel mineralden 15 mineralde yedekler bakımından Türkiye, dünya sıralamasında ilk dört içinde bulunmaktadır. Perlit, borat, kromit, bentonit, pomza, toryum, linyit, mermer, manyezit, zeolit, trona, barit, feldspat, olivin, zımparada ise, dünya rezervlerinin önemli miktara sahip olması bir başka şans göstergesidir (Özpeker, 1998, 11; Mıhçı, 2003, 299).

Türkiye madencilikte, adı geçen 132 ülke arasında toplam üretim değeri itibariyle 28'inci, üretilen madenlerin sayısı itibariyle 10'uncu sırada yer almaktadır (Güler, 2003, 4). Mermer üretiminde ise, dünya sıralamasında önde gelen ülkelerden biridir (Önce, 1996, 152).

Madenciliğimizin gayri safi millî hasıla içindeki payı % 1 seviyelerinde iken bu oran gelişmiş ülkelerde % 4-8 arasında değişmektedir (Yıldırım, 2001, 189).

Konya ili, doğal kaynaklar açısından Türkiye'de son derece önemli bir yere sahiptir. Zira ülkemiz, toplam manyezit rezervinin (200 milyon ton) yaklaşık yarısı (98 milyon ton) (Zedef, 1994,12); toplam barit rezervinin (32 milyon ton) üçte biri (12 milyon ton) Konya il sınırları içindedir (Sarıız ve Nuhoğlu, 1992). Kızıldağ (Çamlık-Beyşehir) olivin yatağı ise yaklaşık 9 milyar tonluk rezervle dünyanın ikinci büyük olivin yatağıdır (Zedef ve Döyen, 2001, 489).

Bu çalışmanın amacı; Konya ili doğal kaynaklarını sistematik bir şekilde daha ayrıntılı olarak ortaya koymak ve yörede çalışmak isteyen işadamı, akademisyen ve diğerlerine bir ön bilgi sunmaktır.

KONYA İLİNİN TÜRKİYE'DEKİ YERİ

Konya doğal kaynaklar potansiyeli açısından Türkiye'nin önemli illerinden bir tanesidir.

2000 yılı itibariyle Konya'da madencilik ve taşocakçılığı cari açıdan ülke genelinin % 4.62'sini oluşturmaktadır (Esen ve Akmaz, 2003, 72). Burada dikkat çeken nokta, sektörün il değerinin, Türkiye sektör değerinden yüksek oluşudur (Esen ve Akmaz, 2003, 234).

Doğal kaynaklardan toprak ve su değerleri karşılaştırmalı olarak Çizelge 1'de verilmektedir (Esen ve Akmaz, 2003, 329, 370, 28; ETKB, 2003).

Konya ilinin seçilmiş bazı madenlerinin karşılaştırılmalı rezervleri, Çizelge 2'de verilmektedir.

Çizelge 2'de de görüldüğü gibi Konya ili, manyezit, boksit, barit, kurşun-çinko ve linyit rezervlerinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Dünyanın ikinci büyük olivin yatağının da Konya'da bulunduğu göz önüne alınırsa bu önemin daha da arttığı anlaşılır. Aşağıdaki bölümde Konya ili manyezit, boksit, barit, olivin ve kömür yataklarının coğrafi konumları ulaşım koşulları, jeolojik ve kimyasal özellikleri, bunların üretim, satış, pazarlama ve fiyatları üzerinde durulacaktır.

Konya'nın, maden yatakları ve potansiyeli açısından Türkiye'nin önemli illerinden biri olduğu daha önce vurgulanmıştı. Belli başlı maden yataklarımız; Seydişehir, Hüyük, Sarayönü ve Konya Merkez'dedir. Seydişehir'de boksit, Hüyük'de barit, Sarayönü'nde zinober ve Konya Merkez Meram ilçesinde manyezit şeklinde tezahür eder. Bu dört tür yatak, birçok Konyalı ve konuyla ilgili bilim adamlarının haberdar olduğu yataklardır. Ancak bunların dışında Konya'nın çok önemli maden yatakları da mevcuttur. Bunların başında olivin, kömür, kuvars ve mermer sayılabilir. Aşağıdaki bölümde yukarıda sayılan bazı yatakların temel özellikleri üzerinde durulacak, il ve ülke ekonomisine etkileri tartışılacaktır.

Seydişehir bölgesi boksit yatakları, bu ilçemizle sınırlı olmayıp Antalya'ya bağlı Akseki İlçesinde de yayılım gösterir. Ancak yatakların büyük bir kısmı Seydişehir ilçe sınırları içindedir. Doğankuzu, Mortaş ve Morçukur boksit yatakları en önemlileridir. Yataklar yaklaşık 65 milyon yıl önce Üst Kretase döneminde karstik kireçtaşı formasyonları içindeki karstik boşluklarda oluşmuşlardır. Alüminyum için işletilen bu yataklar 30 milyon tonu aşkın rezervle sadece Türkiye'nin değil aynı zamanda Orta Doğu ve Balkanlar'ın da en büyük yataklarıdır. Bu, Seydişehir Alüminyum Fabrikasına 25 yıl sorunsuz bir şekilde hammadde sağlanması anlamına gelir. Bugün için % 99 saflıkta 1 ton refrakter boksit, 80-100 ABD Dolarıdır.

Konya'nın yaklaşık 40 km. kuzeybatısında bulunan Sarayönü İlçesine bağlı Sızma ve Lâdik Kasabalarında esasen zinober şeklinde bulunan cevher cıva, en önemli cevher minerallerinden biridir. Yaklaşık doğu-batı istikametinde uzanan yatakların 8000 yıllık bir mazisi olup belki de Dünya'nın en eski cıva işletme sahasıdır. Belli başlı yataklar Çırakman, Büyük, Çalıca ve Medrese ocaklarıdır. Yataklar kapatıldıkları 1992(?) yılına kadar da ülkemizin en önemli cıva üretim sahası olma özelliğini korumuştur. Saha, resmî olarak ilk kez İngiliz Vital Şirketi tarafından 1904 yılında işletmeye açılmış ve bu şirket sahadan 1911 yılına kadar 1000 şişe saf cıva elde etmiştir (cıvada üretim 35.6 kg.lık şişe sayısıyla belirtilmektedir). Bir şişe cıva bugün için 130-150 ABD Doları arasındadır. Balkan ve I. Dünya Savaşları nedeniyle madenciliğe ara verilmiş ve 1952 yılına kadar önemli bir madencilik faaliyeti görülmemiştir. 1952-1964 yılları arasında sahayı özel bir kuruluş işletmiş ve yaklaşık 10340 şişe (356.730 kg) saf cıva üretilmiştir. Saha 1964 yılında devletleştirilerek Etibank'a devredilmiş, bu kuruluş da 1992 (?) yılında işletmenin zarar ettiğini belirterek faaliyetlerini durdurmuştur. Yörede toplam 1.200.000 ton ham cevherin olduğu bilinmektedir. Bunun ortalama % 0.34'ü saf cıvadır. Alınan cevher hesaba katıldığında bile yörede, hâlâ önemli bir cıva potansiyeli olduğu görülür. Ancak cıvanın çok zehirli olması, çevreci örgütlerin dikkatini çekmiş ve cıva fiyatlarının düşmesine neden olarak birçok cıva yatağının kapanmasına neden olmuştur. Bu arada ilimizdeki cıva yatakları da kapanmıştır.

Hüyük barit yatakları, Konya merkeze yaklaşık 110 km. uzaklıkta olup Türkiye ve dünyanın en önemli barit bölgelerinden biridir. Toplam olarak, 12.000.000 ton barit içerir. Yataklar, 1970'li yıllardan 1990'lı yılların başına kadar Etibank ve özel sektör tarafından işletilmiştir. 90'lı yılların ilk yarısında üretim hemen hemen tamamen durmuştur. Son birkaç yıldır özel sektör, birkaç ocağını tekrar işletmeye açmıştır. Barit, esasen sondaj sanayiinde, boya ve kağıt imalatında kullanılır. Yüksek özgül ağırlığı nedeniyle, sondaj çamurunun yoğunluğunun ayarlanmasında çok kullanılan bir hammaddedir. Kaliteli boya ve kağıt yapımında da yine yoğunluğu ve beyaz rengi ön plândadır. Hüyük barit yataklarının kapanmasındaki en önemli etken Hindistan ve Çin'in uluslararası piyasalarda dampinge giderek fiyatları çok çok düşürmüş olmasındandır. Bu damping nedeniyle fiyatlar neredeyse % 50 (tonu 80 ABD Dolarından 30-40 ABD Dolarına) düşmüştür.

İlimiz Meram ilçesindeki manyezit yatakları, dünyanın en kaliteli manyezitlerini bünyesinde barındırır (Sanılanın aksine Meram'da krom yoktur, ancak tuğla yapımında manyezitle birlikte krom da kullanıldığı için yanlış bir şekilde krom-manyezit denilmektedir). 200 milyon tonluk Türkiye rezervinin 98 milyon tonu Meram'dadır. Kalanların büyük bir kısmı Eskişehir ve Kütahya'dadır. Ham manyezitin tonu günümüzde 50 ABD Dolarıdır.

Beyşehir'e bağlı Çamlık Kasabası olivin yatağı, 9 milyar tonluk rezervle dünyanın ikinci büyük olivin yatağıdır (Birincisi Norveç'te 75 milyar ton). Demir-çelik endüstrisinin vazgeçilmez hammaddesi olan olivin, çevre dostu olmakla birlikte ülkemizde pek tanınmamaktadır. Dünyada yılda 4 milyon ton olivin üretilmekte, bunun % 70'i demir-çelik endüstrisinde, kalanı da refrakter sanayiinde kullanılmaktadır. Olivinin yerine kullanılan kuvars, kansere neden olduğundan gelişmiş ülkelerde kullanımı yasaklanmıştır.

Konya ilinde doğal kaynak yataklarının ilçelere göre dağılımı ise; (Mıhçı, 2003, 303-310; MTA, 1980, 279-400; MTA 1993, 215-228; Zedef ve Döyen, 2001,489).

Boksit : Derebucak, Seydişehir, Ereğli

Demir : Bozkır, Hadim, Yunak, Ermenek

Krom : Altınekin, Beyşehir, Çumra, Meram

Kurşun-Çinko : Bozkır, Hadim
Manganez : Bozkır, Çumra
Barit : Akşehir, Beyşehir
Cıva : Sızma
Jips : Cihanbeyli, Ereğli
Kalker : Bozkır, Hadim, Halkapınar, Ilgın
Kaolen : Beyşehir, Meram, Doğanbey
Kil : Çumra, Ilgın, Sarayönü, Selçuklu, Akşehir
Manyezit : Çeltik, Ereğli, Merkez, Meram, Yunak
Mermer : Akşehir, Kadınhanı, Sarayönü
Sepiyolit : Yunak
Sölestin : Ereğli
Traverten : Meram
Tuz : Cihanbeyli
Üleksit : Karapınar
Grafit : Selçuklu
Asbest : Bozkır
Olivin : Beyşehir
Kömür : Beyşehir, Seydişehir, Ilgın

Sıcak su Kaynakları: Beyşehir, Cihanbeyli, Doğanhisar, Hüyük, Ilgın, Karapınar, Karatay, Seydişehir.

SONUÇ

Konya ili maden potansiyeli açısından dikkat çekici özelliğe sahiptir. Ancak sanayileşme sürecini geliştirmekte olan ilde, sektör daha da önem kazanmaktadır. Özellikle barit, boksit, manyezit, kurşun, çinko, linyit ve killer ilin sanayileşme yönlerinde belirleyici kriter özelliğindedir. Sıcak su kaynakları da il için önemli bir potansiyel durumundadır. Lokomotif sektör konumundaki madenciliğin bugünkü seviyesi, Konya ili için yetersiz olup geliştirilmesi kaçınılmaz bir sektör olarak karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

Çetinel Gönül, 1997, Madencilik Sektörünün Ekonomideki ve Dünyadaki Yeri, *Doğal Kaynaklar ve Ekonomi Bülteni*, MTA, sb: 1-2, s. 74-84.

DPT : 2421-ÖİK: 480, 1996, *Diğer Endüstri Mineralleri Çalışma Grubu Raporu*, Çet 2, s. 33-59.

Esen Adem ve Akmaz Ali, 2003, *Ulusal I. Konya Ekonomisi Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, ISBN: 975-512-722-4, s. 582.

Güler Hilmi Mehmet, 2003, 2003 Yılı TBMM Plan Bütçe Komisyonu Konuşma Metni, s.13.

Mıhçı Nurettin, 2003, *Konya'da Madencilik, Ulusal I. Konya Ekonomisi Sempozyumu, Bildiriler Kitabı*, s. 2999-310.

MTA, 1980, *Türkiye Maden Envanteri*, No: 179, s. 571.

MTA, 1993, *Türkiye Linyit Envanteri*, s. 355.

Önce Güner, 1996, Türkiye'de Endüstriyel Hammaddeler ve Mermer Potansiyeli; Mevcut Durum ve Geleceği, *21. Yüzyıla Girerken Türk Madenciliği Bildiriler Kitabı*, Sivas, s. 133-156.

Özipek Işık, 1998, *Ülkemiz Sanayi Minerallerine Kısa Bir bakış*, Madencilik Bülteni, No: 56, s. 10-11.

Sarıiz Kadir ve Nuhoğlu İkyas, 1992, *Endüstriyel Hammadde Yatakları ve Madenciliği*, Anadolu Üniversitesi yayını, no: 636, 450 s.

Yıldırım Serdar Öcal, 2001, *Dünden Bugüne Ordu İli*, s.186-196.

Zedef Veysel, 1994, *Origin of magnesite in Turkey*, a stable isotope study, doktora tezi, Glasgow Universitesi, 159 s.

Zedef Veysel ve Döyen Adnan, 2001, *geological features and economic potential of Kızıldag olivines*, Ofioliti, 26 (2b), 489-490.

Çizelge 1. Konya İlinin Türkiye'deki Konumu.

	Türkiye	Konya	Konya / Türkiye %
Yüzölçümü	77.95.10^6 ha	4.16.10^6 ha	5.33
Tarım Alanı	28.05.10^6 ha	2.65.10^6 ha	9.44
Sulanabilir Alan	25.85.10^6 ha	1.64.10^6 ha	6.34
Yıllık Yağış	642.60 mm	325.90 mm	50.71
Ortalaması			
Yıllık Yüzey Akış Miktarı	186.05.10^{9}m^3	2.40.10^{9}m^3	1.28
Yıllık Çekilebilir Su Potansiyeli	12.30.10^{9}m^3	0.92.10^{9}m^3	7.47

Çizelge 2. Konya ilinin karşılaştırmalı maden rezervleri (MTA Web; Mıhçı, 2003, 303-310; DPT 2421-OİK, 47; MTA, 1980, 379-400; MTA, 1993, 215-228 Sarıiz ve Nuhoğlu, 1992,37;** Zedef, 1994, 13)*

	Türkiye	Konya	Oran%
Asbest	29.646.379	4.300	1.45
*Barit	32.800.304	12.600.000	33.71
Bentonit	250.543.000	2.733.000	1.09
Boksit	87.375.000	34.006.994	38.91
Kaolen	89.063.770	1.625.000	1.82
Kil	354.362.650	9.643.920	2.72
Krom	25.931.373	92.000	0.35
Kurşun+Çinko	3.154.866	248.000	7.86
Linyit	7.964.982.000	330.111.120	4.14
Olivin	?	9.000.000.000	?
Manganez	4.560.000	2.700	0.05
**Manyezit	200.000.000	98.000.000	48.00

KONYA'DA MUTFAK KÜLTÜRÜ

*Nurhan ÜNÜSAN**

ÖZET

Konya mutfak kültürü bilgi ve sanat bileşimidir. Tarihsel değişim ve gelişim ile Anadolu coğrafyası Konya mutfak kültürünün oluşmasında büyük ölçüde etkili olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Konya, mutfak kültürü, bakır kap, sepet.

ABSTRACT

Konya cuisine culture is a combination of knowledge and art. Historical change and development as well as Anatolian geograhy had great influence in the forming of Konya cuisine culture.

Key Words: Konya, cuisine culture, copper pot, basket.

* Yrd. Doç. Dr. Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi.

GİRİŞ

Mutfak kültürü: besinlerin hazırlanma, pişirilme, saklanma ve tüketilme sürecini; buna bağlı mekan ve ekipmanı, yeme-içme geleneği ile bu çerçevede gelişen inanış ve uygulamalardan oluşan kültürel bir yapıyı anlatır. Mutfak kültürü, toplumlar arasında benzerlikler ve farklılıklar gösterir. Her ulusun çevresel şartlara bağlı olarak kendine özgü yemek sistemi ve kültürü gelişmiştir. Tarihsel süreç içinde kurulan uygarlıklar, iki büyük imparatorluğun yeme-içme geleneğine getirdiği farklılıklar, Türk mutfak kültüründeki çeşitliliğe etki eder.

Konya mutfağının en belirgin özelliği, un ve hayvansal ürünlerin fazlaca tercih edilmesidir. Özellikle medeniyetler beşiği olan Anadolu'nun, mutfak kültürünün de temelini oluşturduğu, kazılarla ortaya konulmuştur. Konya mutfağının, yemeklere lezzet veren en önemli özelliği, bakır tencereler kullanılarak pişirmedir. Yerleşik hayata geçmeleri ile birlikte Türklerde, yemek kültürü gelişmiş, mutfak ve mutfak gereçleri, gereksinimleri artarak Konya mutfağı zenginleşmeye başlamıştır.

MUTFAK

Mutfak; evin bir bölümüdür. Burada besinler temizlenerek hazırlanır, pişirilir ve gerekiyorsa saklanır. Mutfak deyişi Türkçe'ye oldukça geç çağlarda girmiştir. Mutfak kelimesi; Arapça, tabak yemek pişirme, mastarı olan matbah kelimesinin bozulmuş şeklidir. Sözlük anlamı pişirilen yer, pişirme yeri anlamına gelen bu kelime, dilimize girmeden önce Türklerin kullandığı çeşitli kelimeler vardı. Uygurlardan beri Türkler tarafından kullanılan en köklü ve en eski isim aşlık'dır. Bu deyiş, Selçuklular çağında da devam etmiştir. Eski Anadolu kitaplarında aş ocağı, aş evi, aş damı gibi kelimelerin de yaygın olarak kullanıldığı bilinmektedir.

Mutfakların mimari özellikleri bölgelere göre değişiklik göstermektedir.Eski Konya evlerinde mutfak, bahçe içinde ve genellikle eve bitişik, ama evin dışında bir yere yapılırdı. Bu durum, bugün bile Anadolu'da uygulanan bir yöntemdir. 'Eski Türk mutfağı, şimdi olduğu gibi, ayakta yemek pişirilecek, yalnızca dar bir oda değildi. Burası aynı zamanda bütün gün oturulup, istirahat edilip ve sohbet edilecek bir yerdi (Ögel, 1985, III/41).'Bu nedenle mutfağın bir kenarına oturabilmek için yerler ve sedirler yapılırdı. Mutfağa kadınlar odası denmesinin nedeni budur. Ayrıca mutfağın soğukluk bölümü de bulunur ve buraya et asılırdı. Harzemşahlar çağındaki, et asılan şey deyişini, evler içinde değerlendirmek mümkündür.

Medeniyetlerin beşiği olan Anadolu'nun, mutfak kültürünün de temelini oluşturduğu kazılarla ortaya konmuştur. Londra Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Öğretim Üyesi Profesör James A. Mellart'ın yaptığı kazılarda M.Ö. 6500-7000 yıllarında Çatalhöyük'de bulunan evlerde, besinler için mutlaka bir kiler, depo bulunmaktaydı. Konya evlerinde de, mutfak ve buna bağlı olarak güneş görmeyen bir kiler, ana yapıdır. Ayrıca her mutfağın içinde ocak, tandır havalandırmaya elverişli bir kısımda yer almaktaydı. Neolitik çağlarda başlayan tandır ve ocağın kullanımı, bütün çağlar boyunca Konya'nın günlük hayatında önemle yerini korumuştur.

Mevlânâ'nın eserlerinden anlaşıldığına göre 13. yy.da insanı hırs, kin ve bencilikten uzaklaştıran gönül eğitimi, mutfakta başlamaktadır. Dolayısı ile mutfak ve ocak, insanın olgunlaşmasında oldukça önemli bir rol oynamaktadır. Mutfak kutsal olduğu kadar, Mevlevilikte yemeğin pişirilmesi, ocaktan indirilmesi, sofraya getirilmesi, yenmesinde kusur ve ihmal olmazdı. Mutfakta yemek pişince Kazancı Dede tarafından kazanın/tencerenin kapağı, açıldıktan sonra yere indirilirdi. Kaşıklar, sapları sağa gelecek şekilde sofraya yüzüstü kapalı konurdu. Yemekte konuşulmazdı. Yemeğe dua ile başlanır, sofraya konan tuzdan bir tadımlık alınır ve yemekten sonra da aynı şekilde tuzdan alınarak dua ile sofradan kalkılırdı. Yemek ortadan yenirdi. Konya geleneğine bakıldığında bu adetin halen devam etmekte olduğunu görülür.

KONYA MUTFAĞINDA KULLANILAN ARAÇ VE GEREÇLERİN GELİŞİMİ

TOPRAKTAN YAPILAN KAPLAR

Pişmiş topraktan yapılan kaplar, kullanılan kilin cinsine, yapımında uygulanan yöntemlere ve

üzerine sürülen cilâya göre farklılık gösterir.Ülkemizde her bölgenin çanak çömlek çeşitleri farklıdır. Çanak-çömlek açısından bugünkü Anadolu'nun kültürü, eski yerli Türkistan geleneğine dayanır. Örneğin Sille'de çanak-çömlek imalathaneleri, çok eski geleneğin devamıdır.

Çanak ve çömlek, sırlı ve sırsız olmak üzere iki gruba ayrılır. Anadolu'da yapılan kazılardan değişik boylarda çanak ve çömlekler ortaya çıkmaktadır. Küplerin tarihi süreçte, Anadolu'nun en iyi koruma gereçleri olduğu bilinmektedir. Bunlardan sırsız büyük boy küplere tahıl ürünleri konurken; Konya'da çömlek adı verilen orta ve küçük boy sırlı küplerde ise yağ, sirke, turşu, pekmez gibi besinler saklanmaktaydı.

MADENDEN YAPILAN KAPLAR

Bakır, insanların kullandığı ilk metaller arasında yerini alır. Türklerin yaptıkları kaplar, özellikle bakırın çeşidi bakımından eşsizdir. Geleneksel Türk mutfağında yemekler, bakır kaplarda ve odun ateşinde pişirilir. Mutfaklarda büyük ve küçük kaplar kullanılırdı. Türklerde kullanılan çok büyük "ordu ve şölen kazanları" ile "ev ve aile kazanları" boyut olarak birbirinden oldukça farklıdır. Eski Türkler kazanları kullandıkları besine göre "bulgur, helva, pekmez, süt ve kavurma kazanları" olarak ayırmışlardır.

Konya mutfağına bakıldığında genellikle bakır kapların kullanımı hakimdir. Bakır, ucuz, saklanması ve kullanması kolay olduğundan sıklıkla tercih edilmiş ve Konyalı ustalar tarafından dövülerek üretilen düz, nakışsız kaplar sofralarda yerini almıştır. Eski Konya mutfağında yemekler, bakır tencerelerde pişirildikten sonra bakır sahanlarda sofraya sunulurdu. Yemekler sunulurken, davet veya ev halkının sayısının fazla olması durumunda sahan yerine tabak veya lengerilerde sunulurdu. Yemekler ortadan yenirdi. Bayramlardan, kavurma veya pekmez kaynatılmadan önce kaplar mutlaka kalaylatılırdı.

Konya mutfağında günlük yemekler, "kuşhane" adı verilen altı geniş, üstü dar olan bakır tencerelerde pişirilirdi. Kuşhaneye, kuş etlerini pişirmede kullanıldığı için bu isim verilmiştir. Sarayda, padişahlara pişen yemekler birer porsiyon olduğu için bu küçük tencerelerde pişirilmiştir. Ayrıca, küçük ve yüksek kapaklı sahanlara da kuşhane adı verilmektedir.

Konya mutfağında, bakır ve kalay alaşımından yapılan tunçtan kaplar, az da olsa kullanılmıştır. Bu kaplar, ağır olduklarından dolayı yanlış olarak "demir avadanlık" olarak adlandırılmaktaydı.

Konya'da şimdilerde bakır kapların yerini, paslanmaz çelik, emaye ve teflon tencereler, bakır sahan ve tabakların yerini melamin, porselen ve paslanmaz çelik tabaklar almıştır.

SEPETİN KULLANIMI

Eski Konya evlerinde, günümüzde olduğu gibi evin içinde bağımsız bir mutfak bulunmuyordu. İklim koşulları nedeni ile, yemekleri muhafaza etmek, yemek hazırlamak ve haşerelerden korunmak için her insanın girebileceği büyüklükte seleler bulunmaktaydı.

Sepetçiliğin tarihi, çok eskilere uzanmaktadır. Bir sepetin örülüşü tıpkı bir kumaşın dokunuşu gibi, yöresel karakteri yansıtmaktadır. Konya'da sepet, aynı zamanda taşıma amacı ile de halen kullanılmaktadır. Örnek olarak sepetten yapılan kaplar, küfeler, ekmek sepeti, kaşık-çatal sepetleri, meyve sepetleri verilebilir.

Günümüzde mutfakta kullanılan araçlar zamandan tasarruf sağlayacak ve birden fazla amaca hizmet verecek şekilde plânlanmaktadır. Örneğin; blender, mikrodalga fırınlar vb.

SONUÇ

Konya mutfağı, diğer geleneksel kültür unsurlarımız gibi teknolojik gelişmeler, sosyo-kültürel vb. nedenlerle yaygın bir değişime uğramıştır. Ne yazık ki bu durum, Konya mutfak kültüründe yozlaşma ve değişimi de beraberinde getirmektedir. Bu nedenle, mutfak geleneğindeki zenginlikle tanınan Konya'da "Konya Mutfak Müzesi" ve "Konya Aşçılık Okulu" kurulursa var olan kültürel değerlerimiz koruma altına alınacak, Konya mutfağının iç ve dış tanıtımı yapılarak turizm içi çeşitlilik sağlanabilecektir.

KAYNAKÇA

Birer S. (1997), Tarihsel değişim süreci içerisinde Türk mutfak mimarisi, araç-gereçlerin değişimi ve bugünkü durumu, *Türk Mutfak Kültürü üzerine Araştırmalar, Prof Dr Ayşe Baysal'a armağan*, Türk Halk Kültürü Araştırma ve Tanıtma Vakfı yayını, Ankara.

Ersoy Y. (2002), Türk Mutfak Kültürü, *Türkler Ansiklopedisi*, Ed: H.C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara.

Halıcı F. (1982), Neolitik Çağdan Günümüze Anadolu Mutfağı ve Bu Mutfağın İnancımızdaki Kutsal Yeri, *Türk Mutfağı Sempozyumu Bildirileri, 31 Ekim-1 Kasım 1981*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Millî Folklor Araştırma Dairesi yayını, Ankara.

Halıcı F. (1986), Mevlânâ'nın Eserlerinde Yemek ve Mutfak İmajı, *Birinci Milletlerarası yemek Kongresi, 25-30 Eylül*, Kültür ve Turizm Bakanlığı yayını, Ankara.

Odabaşı A.S. (2001), *Konya Mutfak Kültürü*, Konya Ticaret Odası yayını, Konya.

Oğuz B. (1976), *Türk Halkının Kültür Kökenleri*, İstanbul Matbaası, İstanbul.

Ögel B. (1985), *Türk Kültür Tarihine Giriş III, Türklerde Ev Kültürü (Göktürklerden Osmanlılara)*, Kültür ve Turizm Bakanlığı yayını, Ankara.

Ögel B. (1985), *Türk Kültür Tarihine Giriş IV, Türklerde Yemek Kültürü (Göktürklerden Osmanlılara)*, Kültür ve Turizm Bakanlığı yayını, Ankara.

HAZIR GİYİM ÜRÜNLERİNDE MARKANIN ÖNEMİ ve ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

*R.Handan ÇELEBİ**

ÖZET

Marka günümüzde önemli bir kavramdır. Endüstriyel üretim yapan firmalar ürünlerini, başka firmaların ürünlerinden ayırt etmek ve piyasada kalıcı olabilmek için markaya önem vermektedir. Toplumda belirli bir bilgi ve kültür düzeyine sahip olduğu kabul edilen üniversite öğrencilerinin marka hakkındaki düşünce ve görüşleri, hazır giyim ürünlerini tercihleri açısından önemlidir. Bu çalışma hazır giyim ürünlerinde markanın önemini ve üniversite öğrencileri üzerindeki etkisini araştırmak amacıyla yapılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Marka, Hazır giyim,Gençlik,Moda.

ABSTRACT

Trademark has been an important concept during the last years.In order to distinguish from the other firms' products and to be continuous in the market, the industrial firms give a great importance to the trademark. Possessing some level of knowledge and culture,the university students' thoughts and opinions about trademark have an important role on their priorities of ready wear products. The importance of the trademark on the ready wear goods and the effects on the university students, is the aim of this work.

Key words: Trademark,Ready wear,Youth, Fashion.

* Selçuk Üniversitesi
Mesleki Eğitim Fakültesi
Öğretim Görevlisi.

GİRİŞ

Türk Hazır Giyim Sanayi, 1980'li yıllardan itibaren gösterdiği gelişme ile ülke ekonomisinde iyi bir yer edinmiş, 1990'lı yıllarda ise dünya ticaretinde rekabet edebilir bir konuma ulaşmıştır. Ülkemiz ekonomisinde önemli bir yer tutan hazır giyim sektörünün ihracat performansının artması, iç ve dış pazarlarda rekabet edebilmesi için üretim kalitesinin yükseltilmesinin yanı sıra kendi markasını yaratması gerekmektedir.

Hazır giyim işletmelerinin marka olarak oluşturduğu ürünler, tüketici gruplar için bir çok alternatif sunmaktadır. Tüketici grupları, bu alternatifleri kendi istek ve ihtiyaçlarına uygunlukları yönünden değerlendirerek tercihlerini belirtmiş olmaktadır. Bu anlamda markalı ürün belirleyici olmakta, aynı zamanda tüketici ve üretici arasında bağlılık kurarak, tüketici tercihlerini direkt olarak etkilemektedir.

1. HAZIR GİYİM ÜRÜNLERİNDE MARKA KAVRAMI

1.1. Markanın Tanımı

Bir nesneyi tanıtmaya ya da benzerlerinden ayırmaya yarayan işarettir (Büyük Ansiklopedi, 644).

Tek veya bir grup üretici yada satıcının, mal ve hizmetlerini belirtmeye, tanıtmaya ve rakiplerinden ayırıp farklılaştırmaya yarayan isim, terim, sözcük, simge (sembol, tasarım, dizayn) işaret, şekildir veya bunların çeşitli birleşimidir (Tek,1995,247).

Markalar, bir meta yada hizmet ile ticari işletme arasındaki ilişkiyi açıklar, aynı veya benzer konularla uğraşan işletmelere ait benzer emtiayı yada hizmeti birbirinden ayırt etmeye yararlar (Cengiz,1995,1). Bu bakımdan iki önemli amaca hizmet ederler. Bunlar:

Yapımcıları ve tüccarları haksız rekabetten korumak,

Alıcılara belli bir kalite güvencesi vermektir (Tek,1995,250).

1.2. Markanın Tarihçesi

Arkeolojik bulgular Çin ve Roma İmparatorluğu döneminde marka kullanımının varlığını saptamıştır. Ortaçağın ilk yıllarında kişisel eşyalara marka vurdurmak bir gelenekti. Örneğin Fransız Kralının çamaşırlarına marka olarak zambak işlenirdi. Krallık devrinin sonuna kadar marka, sanayi ürünlerinin bir çoğu için zorunluydu (Büyük Ansiklopedi,644).

Eski Türkler hayvanların sağrılarına "Tamga" (damga) vururlar, böylece kime ait olduklarını bilirlerdi.

Yine Türk toplumunda, dövme bakır eşyalara ustanın isminin ve tarihinin kazınması, halılara dokuyanın adının işlenmesi marka kullanımını sağlayabilecek uygulamalar çok eski tarihlere dayanmaktadır (Dünya Tekstil,1997,13).

Osmanlı döneminde 1871 yılında yürürlüğe giren "Alameti Farika Nizamnâmesi", dünyadaki ilk marka korunması örnekleri arasındadır (Karanfil, 2000, 28).

1.3.Markayı Oluşturan Bazı Elemanlar

Markanın İsmi: Markanın sözle söylenebilen kısmıdır. Örnek: CocaCola, Arçelik, Mercedes, Vakko, La Coste vb. (Tek,1995, 247).

Markanın İşareti (Sembolü): Markanın gözle görülebilen şekilli kısmıdır. Bu bir harf, bir sözcük, bir şekil, bir dizayn olabilir. Örnek: Mercedes'in sembolü üç yıldız, La Coste'nin timsah, Ören Bayan'ın örgü ören kadın görüntüsü vb. (Tek, 1995, 247).

Logo: Bir işletmenin adını veya alameti farikasını temsil etmek için kullanılan ayırıcı ticari tasarım veya işaret stilidir. Örnek: Koç Holding'in logosu koç başı, Renault'un ve Arçelik'in özgün geometrik, Migros'un M harfi şeklindedir (Tek,1995, 248).

1.4. İyi Bir Marka Adının Özellikleri

Marka adı tüketiciyi etkileyen önemli bir faktördür. Bu konuda genel bir kural olmamakla beraber, bir marka adının belirtilen özelliklerin ne kadar çoğunu içerirse o kadar tercih edilebileceği söylenebilir (Mucuk, 1994, 151). Onun için markanın:

Kısa ve basit olması,

Kulağa hoş gelme özelliğinin olması,

Kolayca tanınması ve hatırlanması,

Saldırgan veya olumsuz olmaması,

Her dilde söylenişinin kolay olması,

Her türlü reklâm araçlarında kullanılmaya uygun olması,

Ürün kalitesini ima eder nitelikte olması,

Ayırt edici nitelikte olması gerekmektedir.

1.5. Markalı Giyinmeyi Etkileyen Faktörler

Marka kullanımı birçok üründe olduğu gibi hazır giyim ürünlerine de bir ayrıcalık ve değer katmaktadır. Bu ayrıcalıklar tüketici gruplarını oluşturan kişilerin markalı giyinmeye olan ilgilerini etkileyen faktörleri yansıtmaktadır. Bunlar ;

Ekonomik Faktörler:

Ekonomi, bireylerin ve toplumun; kıt kaynaklarıyla, sonsuz ihtiyaçlarını nasıl karşılayacağı konusunda önemli bir husustur. Bireyin ekonomisinin iyi veya kötü oluşu bir tüketici olarak da davranışlarını olumlu veya olumsuz yönde etkilemektedir (Eray ve Aras,2000,130).

Psikolojik Faktörler:

Bireyler farklı gruplara kendini kabul ettirmek için grubun giyim tarzını benimser ve giyer. Özellikle gençlerin, belirli dönemlerde katıldıkları grupların yaklaşımlarından etkilenerek markalı giyinmeyi önemli derecede tercih eder duruma geldiği, maddî imkanları yetersiz olduğu halde çeşitli gereksinimlerinden kısıtlamaya giderek markalı giyinme isteğini tatmin etme yoluna gittiği, hoşlandığı bir ünlünün, reklâmını yaptığı ürünleri tercih ettiği görülmektedir.

Sosyal Faktörler:

Kişinin içinde bulunduğu çevre ve toplum, sosyal yaşantısını belirler ve etkiler. Toplum dışında kalmak istemeyen birey, ona uymak durumundadır. Bireyin çevresinden etkilenmesi tüketici davranışlarına yansıyarak, markalı giyim kullanma yönünde güdüleyici olacaktır.

Reklâm Faktörü:

Reklâm, birçok firma ve kuruluşun kendilerini, ürün veya hizmetlerini, görsel yada yazılı yayın yoluyla tanıtmak amacıyla hazırlamış olduğu faaliyetlerdir. Bu sayede tüketici gruplar, talep etmiş oldukları ürünler hakkında bilgi edinirler. Çağımızda reklâm çok güçlü ve etkileyici bir faktördür.

1.6. Türk Hazır Giyim Sektöründe Marka ve Önemi

Diğer sektörlerde (beyaz eşya, mobilya, otomotiv, gıda vb.) olduğu gibi hazır giyim sektöründe de marka çok önemlidir. Uluslararası pazarda kıyasıya bir rekabet yaşanırken, Türk Hazır Giyim Sektörü, fason üretim ağırlığından kurtulma, kendi modasını dünya pazarına tanıtma ve markalaştırma çabası içerisine girmiştir.

Bu bağlamda "Made in Turkey" olgusunu dünyaya kabul ettirmek için birçok Türk markası, hızlanan bir tempoyla dünyaya açılmaktadır. Ekonomik krizlerle birlikte daralan iç pazar, çok önemli bir tetikleyici olmuş, sektörü yurtdışı arayışlarına sürüklemiştir. Son iki yılda yurt dışında en hızlı yayılan markaların başında DAMAT-TWEEN gelmekte onu, ABD ve Batı Avrupa'da MAVİ JEANS, Rusya ve Doğu Blok'unda COLİNS izlemektedir (Sabah Gazetesi, 2003, 6).

Dünya çapında yaygın; Marks & Spencer, Ralph Lauren, Adidas, Nike, Hugo Boss, Lacoste, Calvin Klein gibi markaların tedarikçisi olan Türkiye, artık kendi marka ve tasarımlarıyla da dünya pazarlarında varlık göstermeye başlamıştır. Hüseyin Çağlayan, Atıl Kutoğlu, Dice Kayek, Bahar Korçan, Arzu Kaprol, Rıfat Özbek gibi yurt dışında isim yapmış modacılarımıza her gün yeni modacılar eklenmektedir. Bugün tüm dünyada 50 milyon takım satan Marks&Spencer, en çok satan giysi markası olan Levi Strauss gibi marka devi olmak Türk modacıları içinde uzak bir hayal olmamalıdır (Hürriyet, 2003, 8).

2.ARAŞTIRMA

2.1.Araştırmanın Amacı ve Önemi:

Bu araştırmada, belirli bir bilgi ve kültür düzeyine

sahip olduğu kabul edilen üniversite öğrencilerinin, hazır giyim ürünlerini seçerken markaya verdikleri önem, marka hakkındaki düşünceleri ve marka kavramının öğrenciler üzerindeki etkisinin incelenmesi amaçlanmaktadır.

Toplumun en aktif kesimi olan üniversite gençliği, hazır giyim sektörü için büyük ve hazır bir hedef kitledir. Dolayısıyla onların düşünceleri, beklentileri ve tercihleri sektör için çok önemlidir. Bu yaklaşım araştırmanın önemini de ortaya koymaktadır.

2.2. Araştırmanın Materyali ve Yöntemi:

Araştırmanın materyalini, Selçuk Üniversitesi'ne bağlı 7 fakülte ve 1 yüksek okulda öğrenim gören öğrencilerden tesadüfi (random) yöntemi ile seçilmiş 150 öğrenciye uygulanan anketlerden elde edilen veriler ve ilgili kaynaklar oluşturmaktadır. 21 sorudan oluşan anketlerin verileri tablolara aktarılarak yorumlanmış, elde edilen bulgulara göre sonuca ulaşılmış ve bazı önerilerde bulunulmuştur.

2.3. ARAŞTIRMA BULGULARI VE SONUÇLAR

2.3.1.Öğrencilerin Öğrenim Gördükleri Fakülte ve Yüksek Okullar

Öğrencilerin, "Öğrenim gördükleri fakülte ve yüksek okullar" a ilişkin bulgular Tablo1'de sunulmuştur.

Tablo 1. incelendiğinde, Selçuk Üniversitesi'nde öğrenim gören öğrencilerden örnekleme giren 150 öğrenciden %13'ünün Mesleki Eğitim Fakültesinde, %11'inin Fen Edebiyat Fakültesinde, %11'inin İletişim Fakültesinde, %13'ünün Diş Hekimliği Fakültesinde, %13'ünün Mimarlık Fakültesinde, %13'ünün Veterinerlik Fakültesinde, %13'ünün BESYO'da, %13'ünün Hukuk Fakültesinde öğrenim gördüğü anlaşılmaktadır.

2.3.2.Öğrenciler Açısından Markanın Tanımı

Öğrencilerin, "Marka nedir?" sorusuna vermiş oldukları cevaplar Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. incelendiğinde, Selçuk Üniversitesi'nde öğrenim gören öğrencilerden örnekleme giren 150 öğrenciden % 49'unun marka,bir nesneyi tanıtmaya ya da benzerlerinden ayırmaya yarayan işarettir; % 20'sinin marka, kalitedir; %9'unun marka, herkes tarafından tanınmak demektir; % 22'sinin de marka, seçicilik demektir dediği görülmektedir.

Bu veriler doğrultusunda üniversitede öğrenim gören öğrencilerden %49 gibi bir çoğunluğunun markanın gerçek tanımına en yakın olanı seçtiği anlaşılmaktadır.

2.3.3. Markalı Giyinmek Ayrıcalık mıdır?

Öğrencilerin, "Markalı giyinmek sizce ayrıcalık mıdır?" Sorusuna vermiş oldukları cevap Tablo 3'de sunulmuştur.

Tablo 3. incelendiğinde, Selçuk Üniversitesi'nde öğrenim gören öğrencilerden örnekleme giren 150 öğrenciden 21'inin evet, % 79'unun hayır cevabını vermiş oldukları görülmektedir.

Bu veriler doğrultusunda %79'unun markalı giyinmenin bir ayrıcalık olmadığı şeklinde düşündükleri anlaşılmaktadır. Çoğunluğu oluşturan bu grubun vermiş olduğu cevaplar, üniversiteli gençlerin kendilerinden beklenen bilinçli davranışlar içinde oldukları şeklinde yorumlanabilir.

2.3.4.Öğrencilerin Markalı Giyinmek İçin Kısıtlamaya Gidip Gitmedikleri

Öğrencilerin, "Markalı giyinebilmek için bazı gereksinimlerinden kısıtlamaya gidip gitmedikleri"ne ilişkin bulgular Tablo 4'de sunulmuştur.

Tablo 4. incelendiğinde, Selçuk Üniversitesi'nde öğrenim gören öğrencilerden örnekleme giren 150 öğrenciden %24.6'sının evet; % 85.4'ünün hayır cevabını verdikleri görülmektedir.

Bu veriler doğrultusunda % 85.4 oranında büyük bir bölümü oluşturan öğrencilerin bazı gereksinimlerinden kısıtlamaya gitmeyi düşünmedikleri anlaşılmaktadır. Bu bulgu örnekleme giren öğrencilerin markalı giyimi önemsemedikleri veya bütçelerinin yeterli olmadığı şeklinde yorumlanabilir.

2.3.5. Marka Seçimini Etkileyen Faktörler

Öğrencilerin, "Hazır giyim ürünlerinde marka seçimini etkileyen faktörler" sorusuna vermiş oldukları cevaplar Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5 incelendiğinde, Selçuk Üniversitesi'nde öğrenim gören öğrencilerden örnekleme giren 150

öğrenciden %10'unun psikolojik faktörler, %25'inin ekonomik faktörler, % 11'inin sosyal faktörler, %11'inin reklâm faktörü, %26'sının hepsi, %17'sinin diğer cevaplarını vermiş oldukları görülmektedir.

Bu veriler doğrultusunda %26 oranında çoğunluk, bütün faktörlerin etkili olabileceğini düşünürken, % 10 ile gençlerin psikolojik faktörleri en az etki eden faktör olarak gördükleri anlaşılmaktadır. Bu bulgu örnekleme giren öğrencilerin, çoğunlukla bütün faktörlerden etkilendiklerini ancak 2.seçenek olarak %25'inin ekonomik faktörlerden etkilendiğini belirtmesi maddî olanaklarının daha önemli olduğu şeklinde yorumlanabilir.

2.3.6. Markalı Ürün Tercihinin Nedenleri

Öğrencilerin, "Hazır giyim ürünlerinde markalı ürünler seçmenizin nedeni aşağıdakilerden hangisidir" sorusuna vermiş oldukları cevaplar Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6 incelendiğinde, Selçuk Üniversitesi'nde öğrenim gören öğrencilerden örnekleme giren 150 öğrenciden % 65'inin dayanıklı olması, % 14'ünün çarpıcı ve etkileyici olması, % 9'unun modaya uygun olması % 12'sinin çevre tarafından beğenilip tercih dilmesi seçeneğini seçtikleri görülmektedir.

Öğrencilerin % 65'inin dayanıklı olması seçeneğini seçmeleri, marka unsurunun tüketici açısından bir tür garanti ve kalite güvencesi oluşturması sebebine bağlanabilir.

2.3.7. Tercih Edilen Markalar

Öğrencilerin, "Hazır giyim ürünlerinde tercih ettiğiniz bir marka var mı, varsa yazınız" şeklindeki soruya vermiş oldukları cevaplar Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7 incelendiğinde, Selçuk Üniversitesi'nde öğrenim gören öğrencilerden örnekleme giren 150 öğrenciden %51'inin yok cevabını verdiği, % 2'sinin LCW, %10'unun Mavi Jeans, % 7'sinin Adidas, % 5'inin Nike, % 5'inin Levis, % 4'ünün Rodi, % 3'ünün Sarar, % 3'ünün ise Loft markalarını tercih ettikleri görülmektedir.

Bu veriler doğrultusunda üniversite öğrencilerin, % 51'inin herhangi bir marka tercihlerinin olmadığı, % 49'unun da çeşitli markaları tercih ettikleri anlaşılmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç

Hazır giyim ürünlerinde markanın önemi ve üniversite öğrencileri üzerindeki etkisi konulu bu çalışmada, marka kavramı ve yüksek öğretim kurumlarında öğrenim gören öğrencilerin markalı giyim ürünlerine yaklaşımları ele alınmış ve bazı sonuçlara ulaşılmıştır.

Araştırma sonucunda örnekleme giren öğrencilerin,

% 49'unun marka tanımını bildikleri,

% 79'unun markalı giyinmeyi ayrıcalıklı olarak görmedikleri,

% 85.4'ünün markalı giyinmek için bazı gereksinimlerinden kısıtlama yapmadıkları

% 26'sının marka seçiminde psikolojik, ekonomik, sosyal ve reklâm faktörlerinin hepsinden etkilendikleri,

% 65'inin markalı ürünleri dayanıklı olması nedeniyle tercih ettikleri,

% 51'inin belirli bir marka tercih etmedikleri anlaşılmaktadır.

Öneriler

Diğer sektörlerin ürettiği ürünlerde olduğu gibi, hazır giyim ürünlerinde de marka, adı ve garantisi ile önemli bir belirleyicidir. Araştırmada ulaşılan sonuçlar doğrultusunda şu önerilerde bulunulabilir:

-Almak istenilen ürüne gerçekten gereksinim olup olmadığına karar verilmeli,

-Bir ürün alırken alternatifleri belirleyip değerlendirme yapılmalı,

-Ürünün amaca uygun, kullanışlı ve ekonomik olmasına dikkat edilmeli,

-Ürünü sadece markalı olduğu için almamalı,

-İşletmeler, ürettikleri ürünlerin görünüşlerinin yanı sıra kalitesine ve dayanıklı olmasına önem vermeli,

-Markalı ürünün, hizmet kalitesine ve garanti güvencesine dikkat etmelidir.

KAYNAKÇA

Anonim, "Marka", *Büyük Ansiklopedi*,C. 2.

Anonim, "Marka", *Hürriyet*, 14 Mart 2003.

Anonim, *Sabah*, 01.01.2003.

CENGİZ,Dilek 1995, *Türk Hukukunda İktibas Veya İltibas Suretiyle Marka Hakkına Tecavüz*, İstanbul.

Dünya Tekstil, Haziran 1997, s.3.

ERAY,Fatma - ARAS, Emine, Tüketicilerin Giysi Seçimini Etkileyen Faktörler, *Konfeksiyon Teknik*, İstanbul, Eylül, 2000.

KARANFİL, Cengiz, Markanızı Korumayı Biliyor musunuz, *Ekonomik Forum*, İstanbul, Haziran 2000.

MUCUK, İsmet 1994, *Pazarlama İlkeleri*, İstanbul.

TEK,Ö. Baybars 1995, *Pazarlama İlkeleri ve Uygulamalar*, İzmir.

Tablo 1. Öğrencilerin Öğrenim Gördükleri Fakülte ve Yüksek Okullar

Seçenekler	Sayı	%
Mesleki Eğitim Fakültesi	20	13
Fen Edebiyat Fakültesi	16	11
İletişim Fakültesi	16	11
Diş Hekimliği Fakültesi	19	13
Mimarlık ve Mühendislik Fakültesi	19	13
Veterinerlik Fakültesi	20	13
BESYO	20	13
Hukuk Fakültesi	20	13
TOPLAM	**150**	**100**

n=150

Mehmet ÖZKENDİRCİ'den

Tablo 2. Öğrenciler Açısından Markanın Tanımı

Seçenekler	Sayı	%
Marka, bir nesneyi tanıtmaya ya da benzerlerinden ayırmaya yarayan işarettir.	73	49
Marka, kalitedir.	30	20
Marka, herkesin tarafından tanınmak demektir.	14	9
Marka, seçicilik demektir.	33	22
TOPLAM	**150**	**100**

n=150

Tablo 3. Markalı Giyinmek Ayrıcalık mıdır?

Seçenekler	Sayı	%
Evet	32	21
Hayır	118	79
TOPLAM	**150**	**100**

n=150

Tablo 4. Öğrencilerin Markalı Giyinmek İçin Kısıtlamaya Gidip Gitmedikleri

Seçenekler	Sayı	%
Evet	22	14.6
Hayır	122	85.4
TOPLAM	**150**	**100**

n=150

Tablo 5. Marka Seçimini Etkileyen Faktörler

Seçenekler	Sayı	%
Psikolojik Faktörler	14	10
Ekonomik Faktörler	37	25
Sosyal Faktörler	17	11
Reklâm Faktörü	16	11
Hepsi	40	26
Diğer	26	17
TOPLAM	**150**	**100**

n=150

Tablo 6. Markalı Ürün Tercihinin Nedenleri

Seçenekler	Sayı	%
Dayanıklı Olması	98	65
Çarpıcı ve Etkileyici Olması	21	14
Modaya Uygun Olması	13	9
Çevrenizdekiler Tarafından Beğenilip Tercih Edilmesi	18	12
TOPLAM	**150**	**100**

n=150

Tablo 7. Tercih Edilen Markalar

Seçenekler	Sayı	%
Yok	76	51
LCW	18	12
Mavi Jeans	15	10
Adidas	10	7
Nike	8	5
Levis	8	5
Rodi	6	4
Sarar	5	3
Loft	4	3
TOPLAM	**150**	**100**

n=150

GİRİŞ

Tekstil sanayimiz çok hızlı gelişmesi ile dünya standartlarına ulaşıyor ve tekstil fuarlarında yerini almaya başlıyor. Her geçen gün tekstilde yeni bir ürün piyasaya giriyor, beğeniliyor dolayısıyla ihracat artıyor. Bu durum ülke ekonomisini olumlu yönde etkiliyor. Neredeydik nereye geldik! Geçmişte, tekstil ürünleri, kendine özgü mekanik dokuma tezgâhlarında insan gücünün yardımıyla üretilirdi. Günler süren çalışmanın sonucunda, belli en ve boyda kumaşlar dokunurdu. Günümüzde bu ürünler, bilgisayarla programlanmış makinelerle insanın bir düğmeye basmasıyla yapılmaktadır. Bu şekilde daha az emekle daha çok iş üretilmektedir.

Bu çalışmanın konusu olan tekstil ustası Emine Sezgin; geçmişte yaşadığı ve ustalığını yaptığı tekstil ürünlerinin dününü anlatarak, yakın tarihte nereden nereye geldiğimizi ortaya koymaktadır.

TEKSTİL USTASI

Emine Sezgin, aynı zamanda kayınvalidemdir. 84 yaşında ve halen bizimle Konya'da yaşamakta, yazları Yenice'de kalmaktadır. Isparta-Yenişarbademli-Yenice Mahallesi'nde doğmuştur. Yenice, eskiden köy, sonradan gelişmelere bağlı olarak Yenişarbademli ilçesinin bir mahallesi olan eski bir yerleşim birimidir. Çevresinde (1,5-2 km mesafede), Anadolu Selçuklu Devleti'nin yazlık başkenti Kubadâbad'ın saray vb. eser kalıntıları bulunmaktadır. Bu durum çevrenin, kültürel birikiminin önemini artırmaktadır.

Yenice de sanki bir açık hava müzesine benzemektedir. Eski evler, yerleşim dokusunun özelliklerini hâlâ muhafaza etmekte, bazı noktalarda buğday dövmek için konulmuş ortası oyulmuş özel taşlar (Dibekler) bulunmaktadır. Eski evlerde, hanaylar, sofalar, çok gözlü dolaplar, banyolu yüklükler, ocaklar, göbekli tavanlar, ahırlar, karaltılar bulunmakta ve orada insanlar mutlu yaşamaktadırlar. Bütün kültürel dokusu ile Yenice, yaşayan belgesel durumundadır.

"Her evde bir halı tezgâhı veya bir Istar ağacı bulunurdu" diyerek halkın geçim kaynaklarından birisi olan tekstilin ön plânda bulunduğunu "Usta"nın konuşmalarından duyarım. Tekstil fabrikalarını gezdiğimizi söylediğim her seferinde, "onları biz de yapardık, koyun yünlerini, keçi kıllarını kırkar, tarar, kelep haline getirir, eğirir iplik yapar, dağlardan bulduğumuz otlarla kaynatır, boyar ondan sonra da dokurduk" diye geçmişte bir şeyler üretmenin coşkusunu dün gibi gururla anlatmaktadır.

Emine Sezgin, 14-15 yaşlarında dokuma yapmaya başlamış. Evlerinde:

1. Düzen (kumaş dokumak için),
2. Istar (kilim, çul, vb. dokumak için),
3. Halı Topu (Halı dokumak için),
4. Hasır Tarağı (Hasır dokumak için),
5. Çarpana (Çarpana, sandık bağı için).
6. Dişeme Tezgâhı (Dişeme Kazığı, dişeme dokumak için Bk. M. Sezgin, 1995, Isparta ili Yenişar Bademli İlçesi Yenice Mah. El Sanatlarından Dişemelerin Tanıtılması, Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1993, Kültür Bakanlığı yayını, Ankara, s. 279-286).

adını verdikleri 5 adet mekanik dokuma tezgâhı ve aleti bulunmaktadır.

Bu dokuma tezgâhlarının eski bazı parçaları şu anda Yenice'deki evdedir. Küçük parçalar (Fotoğraf 1. Mekik, 2 Çarpana) Konya'daki evimizde etnografik malzemeleri sergilediğim vitrinde bulunmaktadır.

"Dokuma yapmaya başlamadan önce tezgâha siyah-kahve rengi ve beyaz iplikleri çözgü için gererdik. İşlerimden arta kalan zamanda bu kareli kumaşları (Fotoğraf 3 - 4), erkeklere pantolon için dokurduk. O zaman "1 lira"ya dokurdum, çocuklarıma kitap, defter alırdım." diyerek satın alınan şeyler için dokuma yaptıklarını ayrıca çocuklarının üst ve başlarını da bu dokudukları veya ördükleri tekstil ürünleri ile donattıklarını bize yeri geldikçe anlatmaktadır.

Yukarıda yazılan tezgâhlarla aşağı yukarı evin gerekli olan ihtiyaçlarının karşılandığı anlaşılmaktadır. Bunların yanı sıra uzun kış

gecelerinde beş şişle elde örülmüş "alalı çorap"lar (Fotoğraf 5-6), çocukların ve kendilerinin soğuk ve karlı günlerde ayaklarını korumaktadır.

SONUÇ

Emine Sezgin, hala yaşayan bir ustadır. Ondan daha bir çok konu öğrenilmek için sıra bekliyor. Bizler geçmişimize ışık tutacak bu değerli insanları tanıyarak ve tanıtarak onlardan bir şeyler öğrenmeliyiz. Geçmişle gelecek arasında köprü kurarak maddî kültür varlıklarımızın ve geleneklerimizin yaşayan kaynaklarını iyi değerlendirerek bunları gelecek nesillerin istifadelerine sunmamız gerektiğini millî kültürümüz açısından bilmek durumundayız.

Fotoğraf: 1. Mekik

Fotoğraf: 2. Çarpma

Fotoğraf: 3. Kareli Kumaş

Fotoğraf: 4. Kumaş Altı ve Yüzeyi Detay

Fotoğraf: 5.
Alalı Örgü Çorap

Fotoğraf: 6.
Alalı Çorap

Gelin Erte Kıyafeti

KONYA ILGIN İLÇESİ, BELEKLER KÖYÜ GELENEKSEL DÜĞÜN TÖRENLERİ ve GELİN KIYAFETLERİ

*Şerife KÜÇÜKOSMANOĞLU**

*Emine ESİRGENLER***

ÖZET

Giyim, vücudu dış etkenlerden koruyan moda, çevre şartları ve kültür ile değişiklik gösteren giysilerin tümüdür. Türklerde giyim kuşam zenginliği, giyime verilen önem herkes tarafından bilinmektedir ve bu ilk Türk Devleti Hunlara kadar dayanmaktadır. Geleneksel giysilerimizin en güzel örnekleri Selçuklular ile Osmanlılar zamanında kullanılmış ve bazıları günümüze kadar gelebilmiştir. Bu örnekler müzelerde ve evlerde sandıklarda bulunmaktadır.

Çok geniş bir tarih dönemine sahne olan Konya'da da geleneksel giysi örnekleri mevcuttur. Bazı ilçe ve köylerde bu giysiler hâlâ kullanılmaktadır. Konya, Ilgın ilçesi Belekler Köyü düğünde giyilen gelin elbiseleri incelenmeye değer etnoğrafik örneklerdir. Bu çalışma Belekler Köyü nişan, düğün âdetleri ve gelin giysilerini içermektedir.

Anahtar Kelimeler: Belekler Köyü, düğün, gelin giysileri.

ABSTRACK

Traditional wedding ceromoies and bride customs in the village of Belekler, Distinct of Ilgın-Konya.

Garment is the collection of clothes, keeping the body from outer effects, and shows changes according to the fashion, enviromental circumstances and culture.

The variety of clothes and finery and the importance given to the clothing, in Turks, is known by everbody and this goes back to the first Turkish State The Huns.

* Yrd. Doç. Selçuk Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi.

** Selçuk Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi Öğretim Görevlisi.

The most beatiful examples of our traditional clothes were used during the Seljucks and Ottoman empires and some df them have been able to survive up to now. These examleps, today, can be seen in museums and in hope-chests at homes.

The traditional cloth examples are availaple in KONYA, which testified a wide range of historical period. These clothes are still being used in some villages and districts around KONYA.

The wedding traditions and clothes being worn in the village of Belekler are etnographic examples worth studying in Belekler Village includes Argement ceromany and wedding customs.

Key Words: Belekler Village, wedding feast, wedding customs.

GİRİŞ

Sözlük anlamı itibariyle "giyinilecek şey, elbise" olarak açıklanan giyimi "vücudu tabiatın etkilerinden koruyan, medeniyetin ilerlemesiyle değişiklik gösteren, insan vücuduna göre şekil alan giysilerin tümüdür" diye açıklayabiliriz (Bayraktar,1984,3). Veya, insanların ilk çağlardan bu yana ihtiyaç duyduğu vücudu dış etkenlerden koruyan, modaya ve kültürlere göre değişiklik gösteren giysilerin tümüdür de diyebiliriz. Zamanla toplumsal kuralların da etkilediği giyim iklim, ülke gelenekleri, moda akımları, devlet büyüklerinin ferman ve emirlerinin, inkılapların da etkisiyle bu günkü durumuna gelmiştir.

Türk'lerde kadın ve erkek giyimlerinin çeşitliliği ve giyime verilen önem ilk Türk devleti olan Hunlara dayanmaktadır. Pazırık kurganlarından elde edilen buluntulardan ve konu ile ilgili kaynakların incelendiğinde Hunların cepkenleri, şalvarları, kürkleri, deri giysi ve aksesuarları değişik biçimlerde kullandıklarını görmekteyiz. Selçuklular ve Osmanlılarda da geleneksel giysilerimizin en güzel örneklerini saray kalıntılarındaki çinilerde, gezginci seyyahların albümlerinde, müzelerde ve nesilden nesile geçen ve büyük bir özenle saklanan sandıklardaki giysilerde görmekteyiz.

Kentlerde, günün modasına uygun giyimler kullanıldığı halde bazı yörelerimizde ise hala geleneksel giyimlerimiz bilhassa özel gün ve toplantılarda giyilmekte, tüm ihtişamı ile göz kamaştıran tarihi eserler niteliği sergilemektedir.

Konya, üzerinde pek çok medeniyeti barındırmış, Anadolu'nun çok geniş bir tarih dönemine sahne olmuş ve tarihi kalıntıları ile özellikler sergilemiş ve birçok şaire de konu olmuş bir kentimizdir.

Panos ÖZARARAT, Gez Dünyayı Gör Konya'yı adlı şiirinde;
"Tarih boyu ilim irfan burada
Yüce Mevlânâ'ya melman burada
Helâl alıp satan dükkân burada
"İyice bak, bura Konya" dediler. Diyerek Konya'nın tarihi boyunca her zaman önemli bir kent olduğunu vurgulamaktadır (Sakaoğlu, 2002, 116).

Ayrıca, Konya, geleneksel giysiler ve düğün adetleri yönüyle de büyük özellikler sergilemiştir. Bu özellikler merkezde daha az rastlanmalarına karşın ilçe ve köylerde daha çok kendini göstermektedir. İncelemeleri yapılan Konya ili, Ilgın ilçesi, Belekler köyü, işte bu özelliklerin her yönüyle yaşandığı yörelerimizden biridir. Düğün adetleri, düğünde söylenen maniler, düğünde giyilen gelin giysileri ve gelin başlığı, aksesuarları incelenmeye değer özelliklere sahiptir ve burada düğünler hala geleneklere göre yapılmaktadır.

Belek köyü gelin kıyafetlerinin yanında düğün adetlerinden de bahsetmek gerekmektedir. Evlenmelerine karar verilen oğlan ve kızın nişan-düğün törenlerine hemen başlanır. Kız ve oğlan evinin birlikte karar verecekleri bir günde, nişan ve şerbet töreni yapılır. Oğlan evi yakınları ile kız evine gider, gülsuyu, bisküvi, lokum ikram edilir. Erkek ve kadınlar ayrı odalarda oturur, erkeklerin oturduğu odada hoca dua eder. Kız evi nişandan sonra oğlan evine damada, anne ve babaya dürü denilen hediyeleri getirir. Oğlan evi düğün oluncaya kadar bütün bayramlarda kız evine bayramlık, kurban bayramında ise kurdeleler ile süslenen koç ve yanında hazırlanan çetnevir gönderir. Nikah, gelin ve damat vekilleri ile köy hocası tarafından kıyılır. Bu arada resmi nikahta kıyılır. Düğün için Perşembe günü köy yaşlıları ve komşular tarafından

kurbanlar kesilir, yemekler pişirilir. Cuma sabahı kız evi oğlan evine yemekli çeyiz sandığı götürür. Cumartesi günü kızın eşyaları oğlan evi tarafından götürülür. Kız evinden giden konuklarla birlikte gelinin odası döşenir. Cumartesi gecesi kız evinde geline, oğlan evinde damada kına yakılır. Konuklar toplanınca kına sinisi ortaya getirilir, gelinin arkadaşları etrafına toplanır ve kına yakılır (E. Tüfekçi ile görüşmeden).

Kınacılar çay başına dikildi
Yeşil kınam altın tasta ezildi
Kınayı görünce benzim bozuldu
Ağlama anam ağlamanın günüdür.

Pazar sabahı köylülerle oğlan evinde düğün yemeği yenilir, yemekten sonra topluca kız evine gelin almaya gidilir. Gelin evden çıkınca silahlar atılır. Oğlan evine gelince damat, bir tabak dolusu para ve buğdayı gelinin başına atar. Bu düğünün uğurlu, bereketli olması için yapılan bir adettir. Sonra geline maniler söylenir:
Hoş geldin hoş geldin
Çelebi oğluna hoş geldin
Gelin geldi kapımıza
Altın doldu küpümüze
Dürüsü var hepimize
Atladı çıktı eşiği
Sofrada kaldı kaşığı
Gelin evin yakışığı
Hoş geldin gelin, hoş geldin.

Pazartesi sabahı gelin ile damat en yakın akrabalarını dolaşır, ellerini öper. Öğleden sonra geline erte yapılır. Erteye kız evi gelmez. Ertede hem eğlenilir, hem de gelin odası konuklara gösterilir.

"Toplum yaşayışının en kutsal kurumu olan aile genç kızın kayıtsızlıktan uzaklaşıp, sorumluluk altına girmesiyle başlar. Bu sorumlulukların başlıcaları bir erkeğin eşi, yuvanın çevirmeni, çocukların annesi olmak gibi şeylerdir ve bütün bunların ilk geçit köprüsü gelin olmaktır." (Hayat Aile Ansiklopedisi, I/457).

Gelinlik sözlükte, "Geline mahsus esvap" (Koçu,1967,122), başka bir kaynakta ise "gelinin düğün gününde giymesi için hazırlanan özel giysi" olarak yer almaktadır (Büyük Larousse,VIII/4474). Kısaca düğün günü geline giymesi için özel olarak dikilip hazırlanan, kesim, dikim ve süsleme özelliği olan özel gün giysi çeşitlerinden biridir diyebiliriz. Gelin olacak kızın düğünde, herkesten güzel olması gerektiğinden, elbisesi, saç ve yüz tuvaleti, gelinliği ve aksesuarlarıyla dikkat çekecek şekilde büyük bir özenle hazırlanması gerekir.

Cumhuriyet öncesi Türkler'de, bilhassa saraylarda kırmızı gelinlikler giyilmiştir. Başa alınan duvakta kırmızı örtüdür. Daha sonra batının etkisiyle değişiklik göstermiş, beyaz renge dönmüştür. Büyük kentlerde beyaz gelinlikler, beyaz duvaklar tercih edilirken, bazı kırsal kesimlerde ise hala geleneksel gelinliklerin giyildiği ve düğün adetlerinin aynen uygulandığı görülmektedir. Belekler köyü düğün adetleri ve gelin giysileri bu özelliği taşımaktadır. Aşağıda, Belekler köyü geleneksel nişan, düğün, erte giysileri tanıtılacaktır.

Nişan Elbisesi (Meydani Takım)

Ilgın Belekler Köyü'nde gelin kızın nişan günü üzerine giydiği giysilerin tümüdür. İşlik, şalvar ve salta olmak üzere üç parçadan oluşan takıma yörede "Meydani Takım" denilmektedir.

İşlik: Eflatun-beyaz veya kırmızı-beyaz çizgili kutnu kumaştan hazırlanan, önü açık, kruvaze kesimli olarak tasarlanan giysi amerikan bezi ile astarlanmıştır. Yaka kare kesimli ve biye ile temizlenmiştir. Ön bedenin ortasında yer alan ve sol tarafından giysinin açılımını sağlayan, üstü dar, alt kısmı daha geniş bir parça bulunmaktadır. Bu parçanın üst uçlarına kumaş birit ilik, dikişli olan köşelerine de düğme dikilerek giysinin kapanması sağlanmıştır. Arka beden düz ve tek parçalıdır.

Kol düz kesimli, kol ağzı pililerle toplanarak ince manşet ile temizlenmiştir. Kol altına rahat hareketi sağlamak amacı ile kuş çalışılmıştır. İşlik ve astarı makinada dikilmiş, işliğe süsleme yapılmamıştır.

Salta: Mor kadife kumaştan hazırlanan salta (cepken), önü açık, arkası kapalı, "V" yaka kesimlidir. Yaka oyuntusuna küçük dik yaka çalışılmıştır. Düz kesimli, uzun kollu olan saltanın rahat hareketi sağlamak için kol altına kuş çalışılmıştır. Boyu beldedir. Kırmızı pamuklu kumaş ile astarlanmıştır. Kumaş ve astar makine ile dikilmiştir. Yalnız kuş parçası elde oyulgama dikişi ile dikilmiştir. Ön bele doğru bir ilik düğme ile yan yana kapanma sağlanmıştır.

Saltanın süslemesinde sarı ve krem renkli ince şeritler kullanılmıştır. Ön bedenlere yapılan

süslemelerin altına kırmızı kumaş yerleştirilerek aplike tekniği uygulanmıştır. Bu kumaşın üzerine, şeritler yuvarlak desen şekli verilerek tutturulmuştur. Arka ortasına yine aynı teknikle daha büyük bir motif çalışılmıştır. Yaka, ön, etek uçları ve kol ağızları 0,5 cm kalınlığında sarı harçlarla temizlenmiştir. Süslemede kullanılan motifler bitkisel ve geometriktir.

Belekler Köyü saltaları (cepkenleri) incelendiğinde, Konya geleneksel cepkenleri ile kesim, dikim, süsleme teknikleri yönünden benzer oldukları görülmektedir (Küçükosmanoğlu,1991).

Şalvar: Şalvar dört parçadan oluşmaktadır. Ön ortası, arka ortası ve yanları dikişlidir. Bele uçkur geçirmek için uçkurluk çalışılmıştır. Uçkurluk bele, düz kırmızı kumaştan, makinada dikilerek tutturulmuştur. Yan dikişlere açılan cep parçaları ise desenli kırmızı pazenden çalışılmıştır. Şalvarın alt tarafında, yan dikişlerden içeri doğru parça açıklığı bırakılarak pervazla temizlenmiştir. Ağ oyuntusu yoktur ve astarlanmamıştır. Geleneksel Konya şalvarları ile aynı özelliği taşımaktadır (Elibol,1991).

Düğün Kıyafeti (Gelinlik)

Belekler Köyü gelinlikleri sıkma (işlik), kürdü, yeşil (gudmi), çar, püsküllü kuşak ve kolondan oluşmaktadır.

Sıkma (İşlik): Beyaz zemin üzerine pembe, yeşil, sarı, kırmızı renkli desenli kumaştan yapılan işliğe yörede "yün basma" denilmektedir. İşlik, omuzu dikişsiz kumaş katı, arkası kapalı, önü açık, boyu belden biraz uzun, kol oyuntusuz düz kesimli olarak tasarlanmıştır. Kol altı kuşlu, kol ağzı lastiklidir. Sağ ve sol ön ortasında kruvaze kapanmayı sağlayan on üç cm genişliğinde bir parça vardır. Ön birit ilik ve düğme ile kapanmaktadır. Yakası kare kesimli ve biye ile temizlenmiştir.

İşlik amerikan ile astarlanmıştır. İşlik ve astar makinada dikilmiştir ve süsleme yapılmamıştır.

Şalvar: Sarı-kırmızılı kutnu kumaştan çalışılan şalvar dört parçadan oluşmaktadır. Ön-arka ortaları ile yanlar dikişlidir. Bele beş cm genişliğinde kırmızı keten kumaştan uçkurluk dikilmiştir. Uçkurluğun ön ve arka ortalarında yırtmaçlar vardır. Kırmızı kumaştan yapılan uçkur bu yırtmaçlardan geçirilerek kullanılmıştır. Yan dikişlere belden üç cm aşağıdan başlayan ve on sekiz cm uzunluğunda olan gizli cep çalışılmıştır. Şalvarın ağ oyuntusu yoktur. Alt yanlardan içeri yirmi cm genişliğinde paça açıklığı bırakılmıştır. Paçalar, mavi yünden örülen saç örgüsü harç ile süslenmiştir. Şalvara astar çalışılmamıştır.

Kürdü: Bir çeşit cepken olan giysi kırmızı pazen kumaştan hazırlanmıştır. Omzu dikişsiz, kumaş katı, önü açık, arkası kapalı ve uzun kollu olarak tasarlanmıştır. Önce "0" yaka kesimi daha sonra "V" olarak yaka açıklığı verilmiştir. Boyu beldedir, ön beden boyu arka beden boyundan beş cm daha uzundur. Ön ve arka beden yan dikişlerine aşağı doğru genişleyen ekler yapılmıştır. Kürdünün tüm dikişleri elde makina dikişi ve oyulgama dikişi ile dikilmiştir. Desenli kırmızı basma ile astarlanmıştır. Kürdünün ön kapaması bir birit ilik ve düğme ile sağlanmıştır. Yaka kenarı, omuz, kol evi ve kol ağzı yeşil şerit ile süslenmiştir. Bu şeritler kumaşa zincir işi tekniği ile tutturulmuştur. Şeritlerin üzeri metal pul, boncuk ve ara ara deve boncuğu dikilerek süslenmiştir. Ön etek ucu mavi yünden örülen zincir ile sınırlandırılmıştır.

Gudmi (Yeşil): Üç etek entarinin yöredeki adıdır. Yeşil renkli ipekli maroken kumaştan yapıldığı için bu adı almıştır. Arka bedeni üç, ön bedeni iki parçadan oluşmaktadır. Önü açık, arkası kapalı, yanlar kupludur ve kuplar etek ucuna doğru genişleyerek eteğe bolluk vermektedir. Yaka "0" yaka oyuntulu, sonra bele doğru "V" görünümündedir. Biye ile temizlenmiştir. Kol evi düz kesimlidir. Kol ağzı kol ortasından kol alt dikişine doğru oyuntulu şekil verilerek hazırlanmıştır. Kol altı kuşludur. Ön kapaması birit ilik ve düğme ile sağlanmıştır. Gudminin kol, yan ve kol altı dikişleri makinada, kuşlar ise elde oyulgama dikişi ile dikilmiştir.

Giysi, yeşil desenli basma ile astarlanmıştır. Astar ile kumaş ayrı ayrı dikildikten sonra birleştirilmiştir.

Çar: Beyaz ince tülbent kumaştan, iki m boyunda, bir m eninde hazırlanan, gelinin sokağa çıkarken başına örttüğü süslü bir örtüdür. Çarın kenarları makine dikişi ile temizlenmiştir. Tüm yüzeyi, renkli ipliklerle, değişik boyutlardaki kilim motiflerinin sarma ve oyulgama tekniği ile işlenmesiyle süslenmiştir. Çarın öne gelen uzun kenarı pullu filkete oyası ile çevrilmiştir.

Püsküllü kuşak: Yeşilin üzerine sarılan, iki kenarı püsküllü, üzeri pul, boncuk, nazar boncuğu ve düğmeler dikilerek süslenen üçgen görünümlü, kırmızı-sarı kareli pamuklu kumaştan hazırlanan bir aksesuardır. Kuşağın bele gelen tarafı verev kesilmiştir. İki renkli iplikten saç örgüsü şeklinde hazırlanan bağcıklar kuşağın bele gelen düz kenarının iki ucuna tutturulmuştur. Diğer iki kenar renkli ipliklerden hazırlanan püsküller ve üzeri pul boncuk işlemeli yeşil şerit ile süslenmiştir. Kuşağın köşesine dikilen "y" şeklindeki yeşil şeridin üzeri pul, boncuk, göz boncuğu ile süslenerek etrafı pullarla bezenmiştir. Kuşak desenli basma ile astarlanmıştır.

Kolan (Kemer): Kolan, kırmızı pazen kumaş ve metal tokadan oluşan iki bölümden oluşmaktadır. Dikdörtgen biçiminde kırmızı pazenden, üzeri yedi gözlü düğme, deve boncuğu, yeşil şerit, cıngıllar, iğde, inci, oya boncuğu ile süslü kemerin uçları, birbirine geçmeli, üzeri süslü metal kapak ile tamamlanmıştır. Astar olarak kullanılan lacivert pazen, kenarlarda bir buçuk cm genişliğinde kırmızı pazenin yüzüne çevrilmiştir. Üzerine gri iplik ile hristo teyeli yapılmıştır. Kemerin üzerine zikzak şeklinde yeşil şerit geçirildikten sonra aralarına karşılıklı olarak dört adet deve boncuğu dikilmiştir. Bu boncukların etrafı inci ve renkli boncuklarla süslenmiştir. Deve boncuklarının ortasından çıkarılan zincirlerin ucuna cıngıllar yerleştirilmiştir. Kolanın boş kalan kısımlarına iğde dalı ve renkli düğmeler yerleştirilmiş, alt kenarlarına ise deve boncukları dizilmiştir. Metal tokaların alt kenarlarına da, uçlarında metal cıngıllar bulunan zincirler sarkıtılmıştır.

Baş Süslemeleri

Ilgın Bellek Köyü gelin kıyafetini yöreye ait özel bir başlık tamamlamaktadır. Baş süslemesini fes, gıygı, enselik, al, çeki gibi parçalar oluşturmaktadır.

Fes: Kalın, kırmızı yün kumaştan yapılan fesin tepe çapı dokuz cm'dir. Dairenin etrafına on cm genişliğinde, elli beş cm uzunluğunda hazırlanan kumaş elde oyulgama dikişi ile tutturulmuştur. Astarsız olup, tepeye destek vermek amacı ile keçe yerleştirilmiştir. Üstü dört adet gümüş tepelik, deve boncuğu, cıngıllar, uç kısmı da baş altınları dizilerek süslenmiştir.

Çeki: Baş süslemesinin parçalarından biridir. Otuz cm uzunluğundaki renkli ipekli kumaşların bir cm aralıklarla üst üste elde oyulgama dikişi ile birbirine tutturularak meydana getirilmiştir. Bu renkli kumaşların kenarları mendil dikilerek toplanmıştır. Mendilin uçları da başa bağlanmaktadır.

Gıygı: Gelinin baş süslemesinin bir parçasıdır. Dört cm genişliğinde, atmış iki cm uzunluğunda çift katlı kırmızı pazen kumaşın ortasına üzeri deve boncuğu, çeşitli renkte boncuk, düğme ve pullarla süslü yeşil şeritli bir parçadır. İki katın arasına, kenarda renkli tavuk tüyleri yerleştirilmiştir. Renkli tüyler, boncuklar ve yeşil şerit, canlı renkleriyle dikkat çekici bir görünüme sahiptir.

Enselik: Gelinin boynuna taktığı takıdır. Üzeri boncuklarla süslü, ince bir kumaş parçasına sıralanan, uçları metal pullar ve halkalarla süslüdür.

Al: Gelinin yüzünü örtmek için kullanılan, dikdörtgen biçiminde hazırlanmış, kırmızı pamuklu kumaştan yapılan bir tür duvaktır. Yüzeyleri metal pullarla süslü, mavi, yeşil, kırmızı renkli şifon örtüler alın üstüne örtülerek duvak tamamlanır.

Gelin Erte Kıyafeti

Düğün ertesinde giyilen kıyafetlerin tümüdür. İşlik- şalvar üzerine gudmi giyilerek bele kolan takılır. Başa fes, çeki, pullu örtülür. Ayağa mest giyilir.

Düğünde giyilen gelin kıyafetindeki renkli, çiçekli işlik ile kırmızı-sarı çizgili kutnu şalvar ve üzerine de sarı-kırmızı desenli gudmi giyilir. Gudminin arka ortası dikişsiz, beden düz kesimlidir. Kol altından başlayan kuplar etek ucuna doğru genişlemektedir. Omuzlar dikişsizdir. Ön beden üç parçadan oluşmaktadır. Ortadaki parça düz, yan ve ön ortasındakiler evazedir. Kol tek parçalı ve kol ağzı şekillidir. Ayrıca kol altına kuş çalışılmıştır.

Gudmi, amerikan ile astarlanmıştır.

Gudminin yaka kenarı, kol ucu, etek ucu ve yırtmaçları, üzeri pul-boncuk, deve boncuğu ile süslü, üçgen dilimli mavi keten bordür ile süslenmiştir.

Geleneksel giysilerimize şöyle bir bakacak olursak ne kadar ihtişamlı, emekli, anlamlı, göze ve ruha hitap eder olduğunu ve o zamanın kısır şartlarında bu sanat eserlerinin muhteşem görüntüler sergilediğini görmemek mümkün değildir.

Geleneksel giysilerimiz bizim en önemli kültür varlıklarımızdan biridir. Bunların yok olmaması değerlendirilebilmesi için gereken çalışmaların yapılması ve genç nesillere aktarılması gerekmektedir. Kendi kültürünü tanımayan ve gerekli değeri vermeyen bir toplum yok olmaya mahkumdur. Günümüzde, uluslararası yarışmalarda da bunun önemi vurgulanmaktadır. (Dünya güzellik yarışmasında Türk pazeni, Avrupa şarkı yarışmasında şarkımıza eşlik eden saz gibi) Geçmişimiz ve geleceğimiz arasında bir köprü kurabilmemiz için bu nadide eserlere gereken ilgi gösterilmeli, birebir reprodüksiyonları çalışılmalı, yazılı kaynaklar hazırlayarak bölgelere göre kataloglar oluşturulmalıdır.

KAYNAKÇA

Anonim, *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, Cilt:VIII.

Anonim, *Hayat Aile Ansiklopedisi*, Cilt:I.

BARIŞTA, H.Ö., *Türk El Sanatları, Ankara*, 1988.

BAYRAKTAR, Fatma, *Giyim*, Ankara, 1984.

ELİBOL, Mukaddes, *Konya Müzelerinde ve Evlerinde Bulunan İşlik ve Şalvarlar*, (S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 1991.

ES, S., "Konya Eski Kadın Erkek Kıyafetleri", *Folklor Dergisi*, Sayı: 6, İstanbul, 1969.

Koçu, Reşat Ekrem, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, Ankara, 1967.

KÜÇÜKOSMANOĞLU, Şerife, *Konya Müzelerinde ve Evlerinde Bulunan Cepkenler*, (S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 1991.

ÖNDER, M., "Milli Giysilerimiz", *Çağrı* Aylık Fikir ve Sanat Dergisi, Ankara, 1970.

ÖZARARAT, Panos, "Gez Dünyayı Gör Konya'yı", 2002, naklen, SAKAOĞLU, Saim, *Konya Üzerine Şiirler*, Konya, 2002.

TÜFEKÇİ, Emine, Belekler Köyü, Ilgın, Konya.

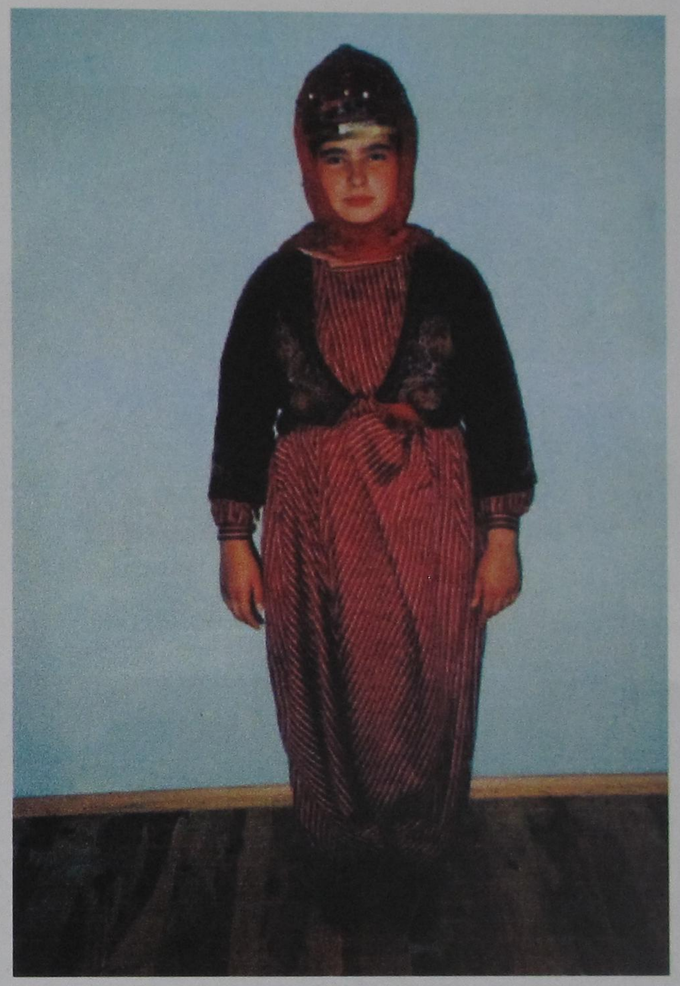

Fotoğraf: 1. Meydani Takımın Genel Görünümü

Fotoğraf: 2. İşliğin Önden Görünümü

Fotoğraf: 3. Nişan Günü Giyilen Salta Genel Görünümü

Fotoğraf: 4. Nişan Günü Giyilen Şalvarın Genel Görünümü

Fotoğraf: 5. Gelinliğin Önden Görünümü

Fotoğraf: 6. Gelinliğin Arkadan Görünümü

Fotoğraf: 7.
İşlığın Önden Görünümü

Fotoğraf: 8.
Şalvarın Genel Görünümü

Fotoğraf: 9.
Kürdünün Genel Görünümü

Fotoğraf: 10.
Gudmi

Fotoğraf: 11.
Çar

Fotoğraf: 12.
Püsküllü Kuşak

Fotoğraf: 13. Kolanın Genel Görünümü

Fotoğraf: 14. Fesin Genel Görünümü

Fotoğraf: 15. Fesin Önden Genel Görünümü

Fotoğraf: 16. Fesin Önden Kapalı Görünümü

Fotoğraf: 17. Çeki

Fotoğraf: 18. Gıygı

Fotoğraf: 19. Al

Fotoğraf: 20.
Pullar

Fotoğraf: 21.
Enselik

KONYA GELİNLİK ATÖLYELERİ

*Fatma GEMİCİ**

ÖZET

Toplumların giysi kültürünün en süslü örneklerini sergileyen gelin kıyafetleri, kumaş dikim ve süsleme teknikleri bakımından bir çok özellik taşımaktadır.

Gelinlik; "Gelinin düğün törenlerinde giymesi için hazırlanan özel giysidir." Düğün, iki insanın beraber bir yaşantıya başlamasının başlangıcı sayıldığı için çok önemlidir. Tabi burada giyilen kıyafetler en gösterişli, en süslü ve en pahalı giysilerdir.

Gelinliğin art eteğinin uzun olması; altın, gümüş işlemelerin yanı sıra pul, boncuk ve çiçeklerle süslenmesi gelinliğe ayrı bir özellik katar.

Konya, geçmişten günümüze kadar kültür değerlerine bağlı bir şehirdir. Bu özelliklerinden dolayı, oldukça zengin bir kültür mirasına sahiptir. Konya kıyafetlerinde, Türk giysilerinin genel özelliklerini görmek mümkündür.

Genç nüfusun hızla artmasından dolayı Konya'daki gelinlik atölyelerinin sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Bu araştırmada Konya'daki gelinlik atölyesine gidilerek; model kaynakları, kalıp sistemleri, atölyede bulunan makine teçhizat sistemi, çalışan elemanların nitelikleri ve satış-pazarlama yöntemlerinin nasıl yapıldığı araştırılmış sonuçlar tablolarla değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Konya, Evlilik, Gelinlik, Gelinlik Atölyesi.

ABSTRACT

The bridal gowns. Which show the most adorned

* Selçuk Üniversitesi
Mesleki Eğitim Fakültesi
Öğretim Görevlisi.

examples of clothing culture of sacieti es show a lot of features as regordto the sewing fabric end ordorment technigies

Bridal gown is a special cloth sewn for the bride to wear during the weddingceremony.

The wedding is wery impartent since it is consided tobe the beginnig of a new life new coyles stardet together That's why the clothes worn here are emroidered expensive und showy.

The fact hot the bock skirt of the gown is long gives extra beauty to the gown besi den being emroidered witen decoratias, beads und flowen in addition to golden and silver.

Konya, from its earlier times totle prenent, is faithful to its coltural valves. Becavel of this feature it has guite rich cultural inheritanle a ıt is possible to see general characteristics of Türksh clothen in konya's clothes.

Due totel rapid incease in the populatian, the number of workshops of Bridal gowns is getting incressed day boy day.

In thın research ıby visitng seven bridal gown workshops in Konya, model sources, models,the eguiprent and machines, workes in those workshops, their gvalificotins (Age, educotian level, sex), soıle and marketing methodsand technigves are studied and evaulated in charts.

Key Words: Bridal gown workshop, Konya, Wedding Bridal gown.

GİRİŞ

Şüphesiz ki tüm genç kızların, çocukluktan itibaren en fazla düş kurdukları konulardan birisi de büyüdükleri zaman gelinliklerinin nasıl olacağıdır. Küçüklükten itibaren birtakım modeller tasarlanıp hayaller kurulur. Evlilik günü gelip çattığında hayali kurulan bu modelleri gerçekleştirecek yerler aranır. İşte bu noktada Gelinlik Atölyeleri, ihtiyacı karşılayacak yerler olarak akla gelmektedir.

Gelinlik; modeli, kumaşı, dikiş teknikleri ve süsleme özellikleri bakımından diğer giysilerden oldukça farklıdır. Bir şehirde pek çok erkek terzisi, gömlekçisi, bayan terzisi, toplu üretim yapan imalathane ve hatta fabrika olmasına rağmen üretim yerlerinin, dışında gelinlik üretimi yapıldığına rastlanmamaktadır.

Gelinliklerin geçmişten günümüze hep özel atölyelerde üretildiği söylenmiş ve görülmüştür. Gelinliğin yanı sıra nişan, kına gelin başı, gelin buketi ve sünnet kostümlerinin üretildiği atölyeler genç nüfusun fazla olduğu ülkemizde geleceği parlak ve iyi bir istihdam alanı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bugüne kadar Konya gelinlikleri üzerinde birçok araştırma yapıldığı halde gelinlik atölyeleri konusunda bir araştırmaya rastlanılmamıştır.

Gelinlik; "gelinin düğün törenlerinde giymesi için hazırlanan özel giysidir (Koçu, 1967, 122). Düğün, iki insanın beraber bir yaşantıya başlamasının başlangıcı sayıldığı için çok önemlidir. Tabi ki burada, giyilen kıyafetler de oldukça önem arz eder. Toplumların giysi kültürünün en süslü örneklerini sergileyen gelin kıyafetleri, kumaş ve süsleme tekniği bakımından birçok özellik taşımaktadır. Bu nedenlerle Konya'da bulunan gelinlik atölyelerinin çalışma sistemleri araştırmaya değer bulunmuştur.

Bu çalışma, Konya merkezde halen faaliyet gösteren ve bu sektörde adını duyurmuş yedi atölye ile sınırlandırılmıştır. Bu atölyeler; Şenay Gelinlik, Suzi Gelinlik, Kuğu Gelinlik, Pelin Tekstil, Deniz Gelinlik, Sim Gelinlik ve Narin Gelinlik'tir. Atölyeler arası karşılaştırma yapmak için Antalya'dan Sponza, Ankara'dan Duygu Gelinlik'le de görüşülmüştür.

Türk gelenek ve göreneklerinde önemli bir yer tutan düğün törenlerinde giyilen gelinlik ve elbiselerin üretildiği atölyelerdeki model kaynakları, kalıp sistemleri, kumaş ve süsleme özelliklerinin incelenmesi, eğitim sistemi içerisinde değerlendirilmesi, satış ve pazarlama organizasyonlarının tanıtılması amaçlanmıştır.

I – Gelinliğin Tanımı ve Tarihçesi

Reşat Ekrem Koçu gelinliği; "Gelinin düğün gününde giymesi için hazırlanan özel giysi" olarak

tanımlamıştır (Koçu, 1967, 122).

Gelin, evlenmeye hazırlanmış kız veya yeni evlenmiş kadın olarak tanımlanmıştır (Özbel, 1949, 12).

Düğünler, Türk kültüründe çok önemli bir yer tutar ve bütün bölgelerde çok uzun sürer. Her bölgenin-yörenin kendine has düğün törenleri, örf ve adetleri vardır. Bütün bu gelenek ve görenekler içinde yapılan merasimlerde kadınlar; sosyal tabakaları, yaşları evli veya bekâr olma durumlarına göre uygun kıyafetler giyerler.

Gelinlik, toplum hayatımızda bir kadının ömrü boyunca giydiği en süslü en pahalı entarinin adıdır. Ard eteğinin gayet uzun olması, altın ve gümüş işlemelerinin yanı sıra pul, boncuk ve çiçeklerle süslenmesi gelinliğe ayrı bir özellik katar.

Gelinlikler, düğünlerde evlenen genç kızın giydiği, ailenin maddî durumuna göre şekil alan pahalı kumaşlardan yapılan pahalı giysilerdir. Gelinlikler baştan aşağıya kadar çok özentili ve süslü kıyafetlerdir. Başlıklar arasında en zengin ve en güzelleri gelin başlarıdır.

Konyalılar gelinin bütün eşyasına çok önem verirler, gelinlik ise bunun başında gelir. Çünkü gelinlik, sadece düğün günü giyilen ve sonra sandıkta saklanan bir kıyafettir. Kadınların en önemli giysisi olan gelinliklerde, başlangıcından beri kırmızı renk kullanmışlardır. Gelin elbisesinin özel bin modeli yoktur. Zamanın modellerine göre pahalı kumaşlardan dikilmektedir. Ayrıca gelinlik elbiseleri ile birlikte içi kürklü gelinlik kaftan da yapılmıştır.

Saraylarda kırmızı renk gelinlik kullanılırken halk, kırmızı, mavi, mor renk gelinlikler kullanmıştır. Gelin duvağı, daima kırmızı olmuştur. Modelleri değişiktir.

Türk giyim kuşamını ,milletimizin uzun tarihi geçmişi, yayıldığı geniş coğrafi alan ve etkileşim halinde olduğu kültürleri göz önünde bulundurarak değerlendirmek gerekir. Selçuklu kıyafetine ait özellikler Selçukçulardan daha erken tarihlere ait Türk kıyafetlerinin devamı niteliğindedir.

Üç etekler, tören ve gelin kıyafetleri arasında en çok tercih edilendir. İki eteklerin ise, üç etek entarilerden daha sonra ortaya çıktığı tahmin edilmektedir. Bu elbiseler, kadife ve telli hare denilen kalın ipeklilerden yapılır, gelin kıyafeti olarak da giyilir (Özbel, 1949, 12).

19.Yüzyılın ikinci yarısına kadar gelinlikler için özel bir modele rastlanmaz, daha çok farklı renklerde kadife veya ipek kumaş üzerine işlemi bir elbise giyilirdi. Tüm kaynakların ortak hareket ettiği nokta ise duvaktır. Duvak, son derece uzun ve rengi kırmızıdır.

Abdülmecit'in ikinci ikbali Gülcemâl Hanımdan olan kızı Refia Sultan'ın 1857 yılındaki düğününde koyu mavi üzerine sırma, inci ve pırlanta çiçeklerle işlenmiş kenarı sırmalı, belden iliklenen üç etek gelinlik ile aynı kumaştan bot biçimde ayakkabı giydiği bilinmektedir. Anlatıldığına göre mücevher olarak Abdülmecit'in yaptırdığı yüksek taç ile gerdanlık, göğüslük, küpe ve bilezik vardı. Gelin telleri altın yaldızlı idi, sorguç yerine ince beyaz tüy kullanılmıştı. Geleneksel giysisine rağmen ellerine beyaz eldiven takması, batı etkisinin kendini göstermeye başladığının işaretidir.

İlk beyaz gelinliği, II. Abdülhamid'in Bidar kadından doğan kızı Naime Sultan giyer. O gelinlikte, göğüsten aşağıya kadar pırlanta düğmelerle işlenmiştir. Dört etekli uzun gelinlik, omuzdan aşağıya sarkan inci ve sırma ile işlenmiş, kürk ile süslenmiştir. Mücevherli tokası olan bir kemerle tamamlanmıştır. Birçok kişi tarafından beyaz gelinlik, tenkit edilse de önce saray ve çevresinde sonra da halk arasında çabucak kabullenilmiştir.

II - Konya'daki Eski Gelinlik Atölyeleri:

Konya, geçmişten bugüne kadar kültür değerlerine bağlı bir şehirdir. Bu özelliklerinden dolayı oldukça zengin bir kültür mirasına sahiptir. Konya kıyafetlerinde Türk giysilerinin genel özelliklerini görmek mümkündür. Selçuklu payitahtı olmuş, dünyanın en eski şehirleri arasında olan Konya, gelişmiş kent kültürüne sahip bir yerdir. Ancak kent kültürü ile gelişebilen üretim yerlerinden biri olan terzihaneler içerisinde kadın terzilerinin de uzun yıllar var olduğu bilinmektedir. Kaynak kişilerle yapılan görüşmelerde bu konuda bazı bilgiler elde edilmiştir. Görüşmelerde bulunduğum kaynak kişilerden Mediha Çakır'ın[1] anlatımına göre; bu atölyelerden birisi Konya'nın Aynalı Sokağında bulunan "Türkmenlerin Hatice"nin atölyesidir. Burada özellikle ilk okulu bitirmiş,

examples of clothing culture of sacieti es show a lot of features as regordto the sewing fabric end ordorment technigies

Bridal gown is a special cloth sewn for the bride to wear during the weddingceremony.

The wedding is wery impartent since it is consided tobe the beginnig of a new life new coyles stardet together That's why the clothes worn here are emroidered expensive und showy.

The fact hot the bock skirt of the gown is long gives extra beauty to the gown besi den being emroidered witen decoratias, beads und flowen in addition to golden and silver.

Konya, from its earlier times totle prenent, is faithful to its coltural valves. Becavel of this feature it has guite rich cultural inheritanle a ıt is possible to see general characteristics of Türksh clothen in konya's clothes.

Due totel rapid incease in the populatian, the number of workshops of Bridal gowns is getting incressed day boy day.

In thın research ıby visitng seven bridal gown workshops in Konya, model sources, models,the eguiprent and machines, workes in those workshops, their gvalificotins (Age, educotian level, sex), soile and marketing methodsand technigves are studied and evaulated in charts.

Key Words: Bridal gown workshop, Konya, Wedding Bridal gown.

GİRİŞ

Şüphesiz ki tüm genç kızların, çocukluktan itibaren en fazla düş kurdukları konulardan birisi de büyüdükleri zaman gelinliklerinin nasıl olacağıdır. Küçüklükten itibaren birtakım modeller tasarlanıp hayaller kurulur. Evlilik günü gelip çattığında hayali kurulan bu modelleri gerçekleştirecek yerler aranır. İşte bu noktada Gelinlik Atölyeleri, ihtiyacı karşılayacak yerler olarak akla gelmektedir.

Gelinlik; modeli, kumaşı, dikiş teknikleri ve süsleme özellikleri bakımından diğer giysilerden oldukça farklıdır. Bir şehirde pek çok erkek terzisi, gömlekçisi, bayan terzisi, toplu üretim yapan imalathane ve hatta fabrika olmasına rağmen üretim yerlerinin, dışında gelinlik üretimi yapıldığına rastlanmamaktadır.

Gelinliklerin geçmişten günümüze hep özel atölyelerde üretildiği söylenmiş ve görülmüştür. Gelinliğin yanı sıra nişan, kına gelin başı, gelin buketi ve sünnet kostümlerinin üretildiği atölyeler genç nüfusun fazla olduğu ülkemizde geleceği parlak ve iyi bir istihdam alanı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bugüne kadar Konya gelinlikleri üzerinde birçok araştırma yapıldığı halde gelinlik atölyeleri konusunda bir araştırmaya rastlanılmamıştır.

Gelinlik; "gelinin düğün törenlerinde giymesi için hazırlanan özel giysidir (Koçu, 1967, 122). Düğün, iki insanın beraber bir yaşantıya başlamasının başlangıcı sayıldığı için çok önemlidir. Tabi ki burada, giyilen kıyafetler de oldukça önem arz eder. Toplumların giysi kültürünün en süslü örneklerini sergileyen gelin kıyafetleri, kumaş ve süsleme tekniği bakımından birçok özellik taşımaktadır. Bu nedenlerle Konya'da bulunan gelinlik atölyelerinin çalışma sistemleri araştırmaya değer bulunmuştur.

Bu çalışma, Konya merkezde halen faaliyet gösteren ve bu sektörde adını duyurmuş yedi atölye ile sınırlandırılmıştır. Bu atölyeler; Şenay Gelinlik, Suzi Gelinlik, Kuğu Gelinlik, Pelin Tekstil, Deniz Gelinlik, Sim Gelinlik ve Narin Gelinlik'tir. Atölyeler arası karşılaştırma yapmak için Antalya'dan Sponza, Ankara'dan Duygu Gelinlik'le de görüşülmüştür.

Türk gelenek ve göreneklerinde önemli bir yer tutan düğün törenlerinde giyilen gelinlik ve elbiselerin üretildiği atölyelerdeki model kaynakları, kalıp sistemleri, kumaş ve süsleme özelliklerinin incelenmesi, eğitim sistemi içerisinde değerlendirilmesi, satış ve pazarlama organizasyonlarının tanıtılması amaçlanmıştır.

I – Gelinliğin Tanımı ve Tarihçesi

Reşat Ekrem Koçu gelinliği; "Gelinin düğün gününde giymesi için hazırlanan özel giysi" olarak

tanımlamıştır (Koçu, 1967, 122).

Gelin, evlenmeye hazırlanmış kız veya yeni evlenmiş kadın olarak tanımlanmıştır (Özbel, 1949, 12).

Düğünler, Türk kültüründe çok önemli bir yer tutar ve bütün bölgelerde çok uzun sürer. Her bölgenin-yörenin kendine has düğün törenleri, örf ve adetleri vardır. Bütün bu gelenek ve görenekler içinde yapılan merasimlerde kadınlar; sosyal tabakaları, yaşları evli veya bekâr olma durumlarına göre uygun kıyafetler giyerler.

Gelinlik, toplum hayatımızda bir kadının ömrü boyunca giydiği en süslü en pahalı entarinin adıdır. Ard eteğinin gayet uzun olması, altın ve gümüş işlemelerinin yanı sıra pul, boncuk ve çiçeklerle süslenmesi gelinliğe ayrı bir özellik katar.

Gelinlikler, düğünlerde evlenen genç kızın giydiği, ailenin maddî durumuna göre şekil alan pahalı kumaşlardan yapılan pahalı giysilerdir. Gelinlikler baştan aşağıya kadar çok özentili ve süslü kıyafetlerdir. Başlıklar arasında en zengin ve en güzelleri gelin başlarıdır.

Konyalılar gelinin bütün eşyasına çok önem verirler, gelinlik ise bunun başında gelir. Çünkü gelinlik, sadece düğün günü giyilen ve sonra sandıkta saklanan bir kıyafettir. Kadınların en önemli giysisi olan gelinliklerde, başlangıcından beri kırmızı renk kullanmışlardır. Gelin elbisesinin özel bin modeli yoktur. Zamanın modellerine göre pahalı kumaşlardan dikilmektedir. Ayrıca gelinlik elbiseleri ile birlikte içi kürklü gelinlik kaftan da yapılmıştır.

Saraylarda kırmızı renk gelinlik kullanılırken halk, kırmızı, mavi, mor renk gelinlikler kullanmıştır. Gelin duvağı, daima kırmızı olmuştur. Modelleri değişiktir.

Türk giyim kuşamını ,milletimizin uzun tarihi geçmişi, yayıldığı geniş coğrafi alan ve etkileşim halinde olduğu kültürleri göz önünde bulundurarak değerlendirmek gerekir. Selçuklu kıyafetine ait özellikler Selçukçulardan daha erken tarihlere ait Türk kıyafetlerinin devamı niteliğindedir.

Üç etekler, tören ve gelin kıyafetleri arasında en çok tercih edilendir. İki eteklerin ise, üç etek entarilerden daha sonra ortaya çıktığı tahmin edilmektedir. Bu elbiseler, kadife ve telli hare denilen kalın ipeklilerden yapılır, gelin kıyafeti olarak da giyilir (Özbel, 1949, 12).

19.Yüzyılın ikinci yarısına kadar gelinlikler için özel bir modele rastlanmaz, daha çok farklı renklerde kadife veya ipek kumaş üzerine işlemi bir elbise giyilirdi. Tüm kaynakların ortak hareket ettiği nokta ise duvaktır. Duvak, son derece uzun ve rengi kırmızıdır.

Abdülmecit'in ikinci ikbali Gülcemâl Hanımdan olan kızı Refia Sultan'ın 1857 yılındaki düğününde koyu mavi üzerine sırma, inci ve pırlanta çiçeklerle işlenmiş kenarı sırmalı, belden iliklenen üç etek gelinlik ile aynı kumaştan bot biçimde ayakkabı giydiği bilinmektedir. Anlatıldığına göre mücevher olarak Abdülmecit'in yaptırdığı yüksek taç ile gerdanlık, göğüslük, küpe ve bilezik vardı. Gelin telleri altın yaldızlı idi, sorguç yerine ince beyaz tüy kullanılmıştı. Geleneksel giysisine rağmen ellerine beyaz eldiven takması, batı etkisinin kendini göstermeye başladığının işaretidir.

İlk beyaz gelinliği, II. Abdülhamid'in Bidar kadından doğan kızı Naime Sultan giyer. O gelinlikte, göğüsten aşağıya kadar pırlanta düğmelerle işlenmiştir. Dört etekli uzun gelinlik, omuzdan aşağıya sarkan inci ve sırma ile işlenmiş, kürk ile süslenmiştir. Mücevherli tokası olan bir kemerle tamamlanmıştır. Birçok kişi tarafından beyaz gelinlik, tenkit edilse de önce saray ve çevresinde sonra da halk arasında çabucak kabullenilmiştir.

II - Konya'daki Eski Gelinlik Atölyeleri:

Konya, geçmişten bugüne kadar kültür değerlerine bağlı bir şehirdir. Bu özelliklerinden dolayı oldukça zengin bir kültür mirasına sahiptir. Konya kıyafetlerinde Türk giysilerinin genel özelliklerini görmek mümkündür. Selçuklu payitahtı olmuş, dünyanın en eski şehirleri arasında olan Konya, gelişmiş kent kültürüne sahip bir yerdir. Ancak kent kültürü ile gelişebilen üretim yerlerinden biri olan terzihaneler içerisinde kadın terzilerinin de uzun yıllar var olduğu bilinmektedir. Kaynak kişilerle yapılan görüşmelerde bu konuda bazı bilgiler elde edilmiştir. Görüşmelerde bulunduğum kaynak kişilerden Mediha Çakır'ın[1] anlatımına göre; bu atölyelerden birisi Konya'nın Aynalı Sokağında bulunan "Türkmenlerin Hatice"nin atölyesidir. Burada özellikle ilk okulu bitirmiş,

öğrenmeye istekli kız çocukları yetiştirilerek usta olmaları sağlanmış, bunlara Hatice Hanım tarafından mesleğin en ince ayrıntıları öğretilerek meslek sahibi olmaları sağlanmıştır. Bu atölyelerde dikilen kıyafetler duvardan duvara gerilen iplerin üzerine asılırdı.

Nişanlı kızlar, esvap görmek için (oğlan tarafının gelin kıza alacağı eşyalar), Terzi Hatice Hanım'ı beraberinde götürerek kaç takım giysi alınacaksa, iç çamaşırı dahil alınır ve doğrudan dikimhaneye getirilirdi. Mavi, beyaz, krem renkli krepdemor saten ve atlas kumaşlardan yapılan gelinlikler, müşterinin isteğine göre tek veya iki parça halinde dikilirdi. Kalıplar pratik olarak Terzi Hatice tarafından hazırlanır, ara sıra da iyi yetiştiğine inandığı çıraklara kesim yaptırırdı. Gelinliklerin süslemeleri, orada bulunan çıraklar tarafından yapılırdı. Her çırak, devam ettiği sürece terzi Hatice Hanım'a ücret öderdi.

III - Gelinlik Atölyelerinin Çalışma Sistemleri

Atölye: zanaatçının mesleği gereği veya bir kimsenin zevki için çalıştığı yerdir. Bir diğer tanım ise, plastik ve görsel sanatlarla uğraşanların çalışmaları için özel olarak düzenlenmiş yerlerdir (Büyük Laurese, C. 14, s.1300).

Atölyeyi şöyle tanımlamak daha doğru gözükmektedir: kişilere belirli alanlarda beceri kazandırarak meslek sahibi olmalarını sağlayan çalışma alanlarıdır.

Atölye organizasyonunun prensipleri nelerdir?

Bir girişimci olarak atölye sahibi, her şeyden önce yüksek bir verim elde etmeyi, üretimi az masrafla yürütmeyi, malların fiyatlarını ucuzlatmayı, ürünlerini elverişli şartlar içerisinde iyi fiyatlarla satmayı ve bu yolla kazanç elde etme amacını güder. Eğer, atölye sahibi, çalışmaları sonucunda sermayesini koruyamaz ise üretime devam edemez, ancak giderlerini korur. Bundan öteye geçemezse, atölyenin büyümesi, genişlemesi mümkün değildir (Hamzaoğlu, 1977, 4).

Başarılı bir atölye yönetimi için gereken unsurlar şunlardır:

1. Üretim araç ve metotları, ihtiyaca göre isabetli seçilmeli, günün şartları ve işin gelişmesi göz önünde tutularak devamlı yenilenmelidir.

2. Malzeme-hammadde, en ucuz kaynaktan temin edilmeli ve azami derece değerlendirilmelidir.

3. İşçi, en rasyonel biçimde seçilmeli ve çalıştırılmalıdır.

4. Atölyenin kuruluşunda, pazar durumu dikkate alınmalı ve iyi bir pazar izlenmelidir.

5. Atölye; zaman, malzeme ve para israfını önleyecek düzen ve işleyecek biçimde kurulmalıdır.

6. İşçiden, en yüksek randıman alınabilmesi için sağlanacak iş bölümü ve insanî ilişkiler kurulmalıdır.

Bugün, endüstride ileri gitmiş ülkelerin atölyeleri, en son teknik buluşlara göre yenilenmektedir. Ayrıca hammadde ve malzemenin en son artıkların faydalanılarak tam anlamıyla değerlendirilmeleri sağlanmaktadır. İşçinin, her türlü kanuni hakları korunmuş, düzenli bir işyerinde samimi bir çalışma arzusu içerisinde olması, verimin artmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Atölye yerleştirmede şu notlara dikkat edilir:

1- Araç ve gereçler, yapılan işin amaçlarını gerçekleştirilecek bir sıraya göre ve malzemenin taşınması için gerekli zamanı azaltacak şekilde yerleştirilmelidir.

2- Alet dolapları çalışanların kolayca alabilecekleri yere konumlandırılmalıdır.

3- Verimli iş alışkanlıklarını kazandırabilmek için depodan malzemenin alınması, bitirilmiş işlerin depoya götürülmesi, en az zaman kaybına sebep olacak şekilde ayarlanmalıdır.

4- Çalışma yerlerinin, gün ışığından en fazla yararlanacak şekilde yerleştirilmesi yapılmalıdır.

5- İşçilerin, kazalara ve meslek hastalıklarına karşı korunması için gerekli koruyucu tedbirler alınmalıdır (Hamzaoğlu, 1977, 16).

İnsanın, çalışmaları sırasında hastalanmadan, yaralanmadan ve yorulmadan, insan-makine işbirliği (sistemi) içinde, kendi yeteneklerinden en iyi şekilde yararlandırılması amaçlanmalıdır. Eğer insan, hayatının büyük bir bölümünü kapsayan işinde, kendini mutlu hissederse söz konusu iş düzenlemenin amacı, optimal olarak yerine getirilmiş olur.

Çoğu kez tekdüze çalışmalar sonucu ortaya çıkan

yorulmalar, performansın düşmesine yol açar. Uygun bir çalışma yeri biçimlendirilmesiyle olumsuz etki azaltılabilir.

Dikim sanayiinde insan bedenine birçok faktörler etki etmektedir.

1- Dikkatli bakmak ve hissetmek,

2- Kolaların ve ellerin beden ve bacak kaslarının tekdüze kullanılması.

Bunlara ilâveten zaman, kalite, iklim, gürültü ve tozu sayabiliriz. Bunlar dikkate alınarak düzenlenen atölye iyi bir atölyedir.

Konya'da, araştırma yapılan gelinlik atölyelerinin büyük bir çoğunluğunun, yurtdışından gelen gelinlik kataloglarından faydalandığı, bazılarının müşterinin isteği doğrultusunda model hazırladığı, bir kısmının da yurt içindeki firmaların yayınladığı kataloglardan yararlandığı görülmüştür. Nadiren de, basında çıkan aylık gelin dergisi ve benzeri yayınları takip ettikleri, özgün tasarımlarına ait, kendilerine has özel kataloglarının bulunmadığı görülmüştür

Atölyelerde, genellikle piyasada satılan hazır kalıplar kullanıldığı, kalıpların üzerinde model alternatifi üretildiği tespit edilmiştir. Bazı atölyelerde, müller biçki sistemi ve drapaj tekniğinin uygulandığını, çok az da paff biçki sisteminin kullanıldığı görülmüştür. Ayrıca Şenay Gelinlik, standart kalıp hazırlayarak en az bir modelden yirmi adet fantezi elbise ve gelinlik dikmektedir (Resim I).

Atölyelerin hemen hepsinde, sanayi dikiş makinesi ve overlok makinesi ile zigzak makinesi bulunmaktadır. Yine çoğunlukla aile tipi, misina geçirmek için zigzak makineleri kullandıkları görülmüştür. Gelinliklere geçirilen balen, biye ve benzeri için aparatlar kullandıkları makinelerin sayılarının, en az dört, en çok 12 olduğu tespit edilmiştir. Bazı gelinlik atölyelerinde, beş iplikli overlok makinesi ile iki kat kumaşın üzerindeki birinci kat büzgülü olarak dikilmektedir (Resim 2-3-4).

Gelinlik Atölyelerinde, en fazla 17 elemanla Şenay Gelinlik başta gelmektedir. Diğer Atölyeler, 5 ile 8 arasında değişen sayıda eleman çalıştırmaktadır. Elemanlarının sayısı yaz döneminde artmaktadır.

Çalışan elemanların büyük bir çoğunluğu, 24 – 35 yaş, daha sonra 35 – 45 yaş arasında, sonra da 16 – 23 yaşlarında daha az eleman çalıştırılmaktadır.

Elemanların büyük bir çoğunluğu, meslek lisesi veya lise mezunu, bir kısmı ilkokuldan mezun olduktan sonra çıraklıktan yetişerek bu işi öğrenenlerden oluşmaktadır.

Maalesef atölyelerde, aktif olarak çalışan yüksekokul mezunu bulunmamaktadır. Ancak satış ve pazarlamadaki erkek elemanların, yüksekokul mezunu olduğu görülmektedir.

Yapılan araştırmalar göstermiştir ki, bu atölyelerde çalışanların büyük bir çoğunluğunu, kadın elemanlar oluşturmaktadır. Bazı Atölyelerde satış ve pazarlamada erkek elemanlar görev almaktadır. Bunlar da eş, kardeş gibi yakınlardır.

IV- Gelinliklerde Kumaş Seçimi, Süsleme ve Pazarlama:

Bugün hemen hemen tüm modacıların, gelinlik konusunda ortak fikri; göz alıcı kumaşlarla çalışılmış abartıdan uzak, gelini ön plâna çıkaran, gelinin fiziğine uygun modellerin daha şık durduğu yolundadır. Stil, kesim önemlidir. Ama, gelinlikte ilk göze çarpan kumaştır. Modele uygun kumaş seçildiği gibi, beğenilen bir kumaşa da uygun gelinlik modeli seçilebilir. Gelinlikte en çok tercih edilen kumaşlar: Tül, saten, saten düşes, organze işlemeli kumaşlar düpon, muare, tafta, ziberlin, şifon, gazar, dantel, kristal saten, selefon, organze, jakar saten, monoralp, tergal tül, vual tül, abraham saten ve vahşi ipektir.

Yukarıda isimleri geçen kumaşlar, araştırma yapılan atölyelerin hepsinde kullanılmaktadır. Kumaşlar, genellikle yurtiçinden Bursa, İstanbul ve İzmir'den temin edilmekte, yurtdışından Fransa, Almanya, Endonezya, Amerika ve Hindistan'dan getirtilmektedir.

Gelinlik atölyelerinde, en çok pul boncuk işleme, elde Maraş işi, makinede Maraş işi, güpür dantellerinin üzerine pul boncuk tutturma, son zamanlarda ise yapma çiçek ile yapılan süslemeler tercih edilmektedir. Süsleme malzemeleri, İstanbul, Bursa ve İzmir'den temin edilmekte, yurt dışından ise Almanya ve Çekoslovakya'dan getirtilmektedir (Resim 5).

Konya gelinlik atölyeleri gelinliklerinin büyük bir

çoğunluğu, kiralanarak kullanılmaktadır. Fantezi elbiselerinin satış oranı daha fazladır. Kişilerin kullanımlarına göre kiraya verilen gelinlik, bazen bir kez giyilmekte bazen 3 – 4 veya daha fazla kullanılmaktadır. Firmaların hemen hepsi, küçük çapta da olsa yurt dışına gelinlik ve fantezi elbise ihraç etmektedir. Bu ülkeler; başta Almanya, Fransa, Hollanda ve Suudi Arabistan'dır. Yaz aylarında Avrupa'da yaşayan Türk vatandaşlarının Türkiye'ye gelmesi ve düğün, sünnet v.b. törenlerin çok olması satışları artırmaktadır. Almanya ve Fransa'daki bazı firmaların, buradaki atölyelerle iş birliği yapması sonucunda, buralara ihracat daha fazladır. Hatta bazı atölyelerin, bu ülkelerde şubelerinin olduğu söylenilmektedir. Konya'nın, İç Anadolu'nun merkezi durumunda olması nedeni ile çevre il ve ilçelerin gelinlik ihtiyaçları buradan karşılanmaktadır (Resim 6).

SONUÇ VE ÖNERİLER

1 – Konya'da bulunan gelinlik atölyelerinde, model olarak yurt dışından ve yurt içinden temin edilen model kataloglarından faydalanılmaktadır.

2 – Atölyelerde, daha çok hazır kalıp kullanıldığı, müşterinin isteği doğrultusunda kalıp üzerinde değişik alternatiflerin uygulanıldığı görülmüştür.

3 – Atölyelerin hemen hepsinde, sanayi makinesi, overlok makinesi ve aile tipi dikiş makineleri bulunmakta biye, balen, fermuar v.b. dikişler için amaca uygun aparatlar kullanılmaktadır.

4 – Çalışan elemanların, büyük çoğunluğunun kadın, 23 – 35 yaş arası ve lise mezunu olduğu tespit edilmiştir.

5 – Atölyelerde kullanılan kumaşlar; İstanbul, Bursa, İzmir ve yurt dışından Almanya, Fransa, Endonezya ve Amerika'dan temin edilmektedir.

6 – Süslemeler, işleme özelliğine göre evlere sipariş verilerek yaptırılmakta, küçük işlemeler atölyelerde yapılmaktadır.

7 – Gelinliklerden, çoğunlukla yüksek ücrette kiraya verilerek ikinci bir gelir elde edildiği tespit edilmiştir.

8 – Konya gelinlik atölyeleri, İç Anadolu'nun merkezi durumunda olduğu için, sadece bu bölgenin ihtiyaçlarını karşılamakla kalmayıp yurt dışına da ihracat yapmaktadır.

Yapılan araştırmada, atölyelerin en büyük sıkıntısının, kalıp hazırlama olduğu tespit edilmiştir. Piyasanın bu konuda açığı göz önünde bulundurularak, Mesleki Eğitim Fakültesi öğrencilerinin kalıp konusunda uzmanlaştırılması, bu sektör içerisinde daha kolay istihdam olabilmelerine fırsat verecektir. Elde edilen sonuçlardan da görülebileceği gibi, Konya'daki gelinlik atölyelerini işleten ve çalışanların, giyim alanında ciddi anlamda bir eğitim almadıkları halde girişimci ruhla işlerini yürüttükleri ve küçümsenmeyecek kazançlar elde ettikleri bir gerçektir.

Mesleki Eğitim Fakültesi öğrencilerinin bu sektörde etkin bir şekilde yer almaları, hem yurt ekonomisi açısından hem birey istihdam açısından çok önemlidir.

NOT

1- Bu konudaki bilgiler 1930 Konya doğumlu Mediha ÇAKIR'dan alınmıştır.

KAYNAKÇA

Koçu, Reşat Ekrem, 1967, *Türk Giyim Kuşam Süsleme Sözlüğü*, Ankara.

Önge, Ergül, 1995, *Türk Giyim Tarihi Ders Notları*, Konya.

Özbel, Kenan, 1945, *Anadolu Kadın Kılıkları*, Kılavuz Kitaplar XII. El Sanatları, Ankara.

Hamzaoğlu, Cemil Kamuran, 1977, *Atölye İdaresi*, Gül Yayınları Ankara.

Resim: 1. Suzi Gelinlik Atölyesinde Kesim

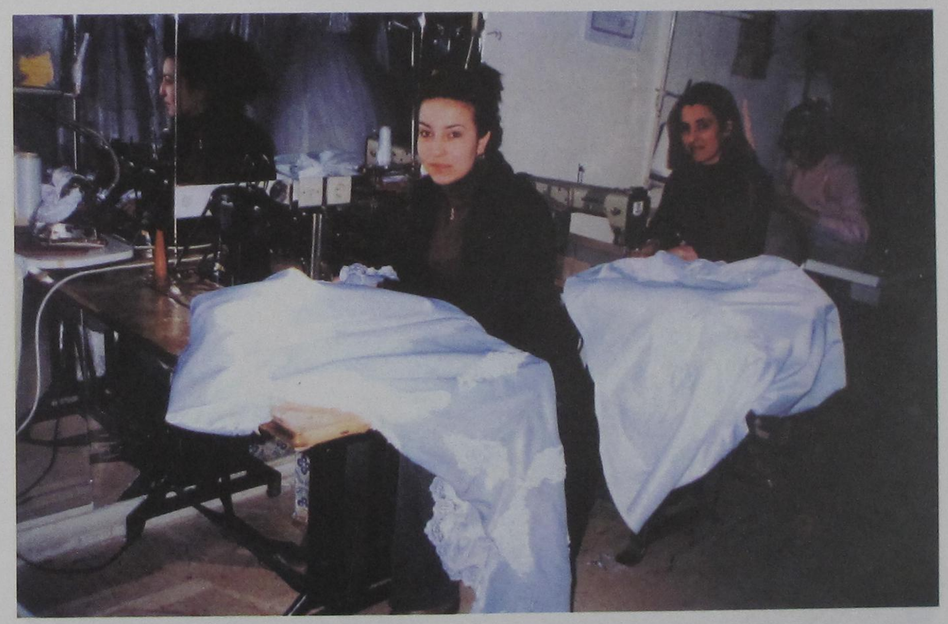

Resim: 2. Suzi Gelinlik Atölyesi

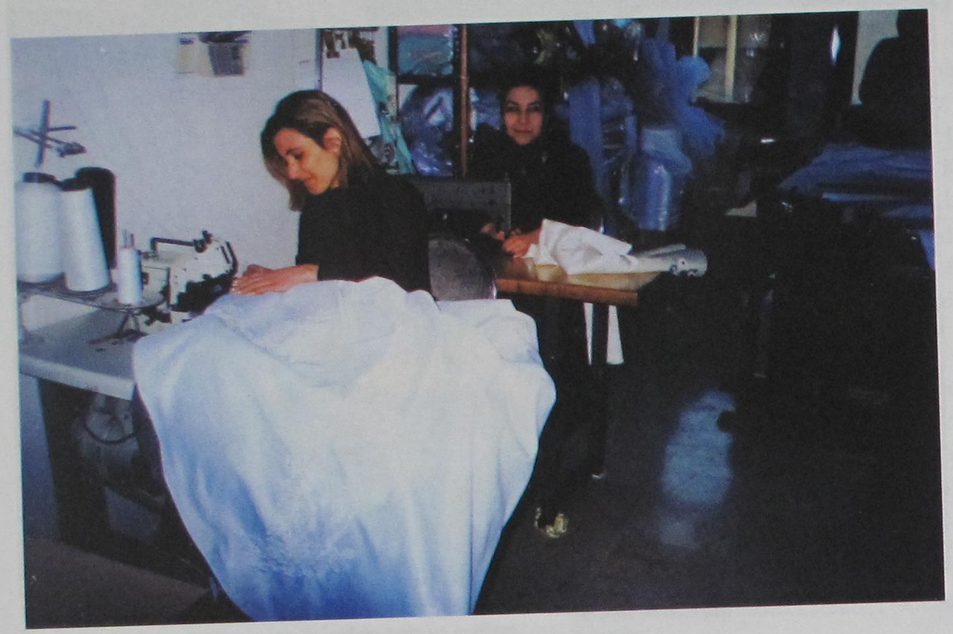

Resim: 3. Suzi Gelinlik Atölyesi

Resim: 4. Pelin Tekstil Gelinlik Atölyesi

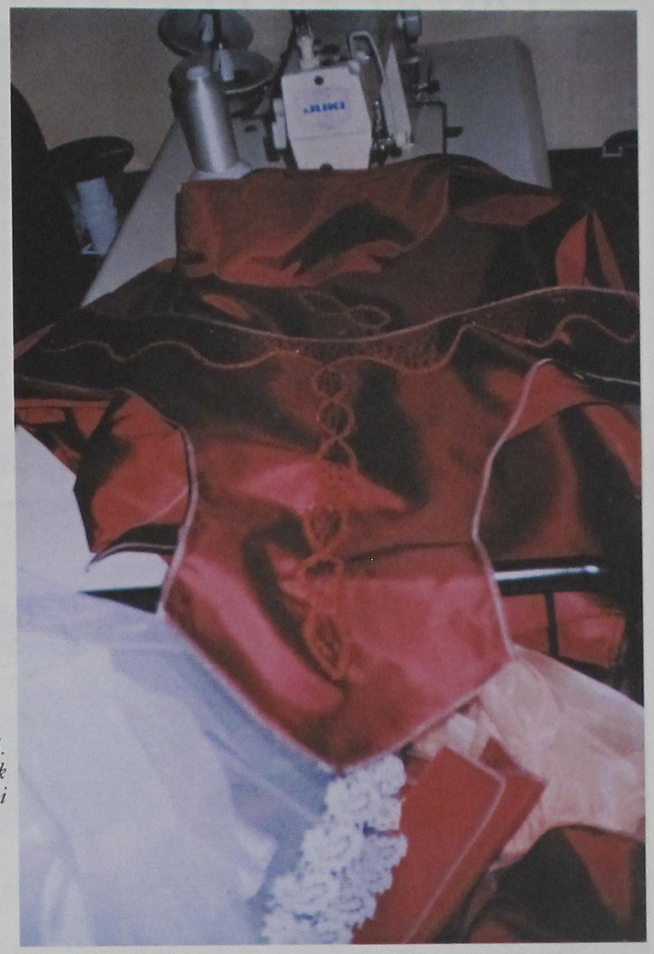

Resim: 5.
Pelin Tekstil Gelinlik Atölyesi

Resim: 6. Suzi Gelinlik Atölyesi

Resim: 7. Pelin Tekstil Atölyesi İşletmecisi Pelin MAÇ

Resim: 8. Suzi Gelinlik Atölyesi İşletmecisi Suzan UYSAL

KONYA'DAKİ KÜÇÜK ve ORTA ÖLÇEKLİ HAZIR GİYİM İŞLETMELERİNDE OLUŞAN KATI ATIKLAR ve ÇEVRE DUYARLILIĞI

*Gülden ABANOZ**

ÖZET

Türkiye'de hazır giyim sektörü, tüketici istekleri doğrultusunda, üretimlerini teknolojik gelişmeler çerçevesinde en kısa sürede tüketiciye ulaştırma gayretini göstermektedir.

Hazır giyim işletmelerinin çokluğu, teknolojik gelişmeler üretim sürecinde pek çok çevre sorununu da beraberinde getirmektedir. Üretim sürecinde oluşan katı atıkların çevreye ve insanlara zarar vermeyecek şekilde başka bir kullanım amacına yöneltme veya yok edilmesinin işletme ekonomisine katkı sağlayacağı bir gerçektir.

Yapılan araştırmada, Konya'daki küçük ve orta ölçekli işletmelerde oluşan katı atıklar, ekolojik üretim ve çevre duyarlılığı araştırılmış, atıkların tekrar kullanımı ve çevre kirliliğinin önlenmesi çerçevesinde önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Çevre, çevre kirliliği, katı atıklar, ekolojik üretim.

ABSTRACT

In Turkey the sector of manifactured clothes tries to transmit its products to the consumers in terms of their demands as well as the technological developments in a short time.

The large number of manifactured clothes enterprises causes a great number of environmental problems in the process of technological developments in production. It is a fact that one can make use of salid waste that occurs in the process of production for administration enonamy by directing it to another usage or by destroying it

* Ögretim Görevlisi, Selçuk Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi, Giyim Endüstri ve Giyim Sanatları Eğitimi Bölümü.

in the most unharmful way for the environment and the people.

In the research, the solid waste occuring in small and medium enterprises, ecological production and envianmental sensitivity have been examined. In addition, some suggestions have been made about the use of waste again and the prevention of environmental pollution.

Key Words: Enviroment, environment pollution, hard churns, ecology production.

1. GİRİŞ

Hazır Giyim Sanayi, insanlar için önemli temel ihtiyaçlarından biri olan giysi üretimini gerçekleştirmektedir.

Türkiye'nin en önemli ihracat gelirini sağlayan hazır giyim sanayi, içte ve dışta, tüketicilerin isteklerini kalite çerçevesinde en kısa sürede karşılamak amacıyla büyük bir potansiyel ile üretim sürecini gerçekleştirmektedir. Günümüzde giysi üretim sürecinde yeni teknolojilerin kullanılması zorunlu hale gelmiştir (Sağdık, 1995, 2).

Teknolojik gelişmeler insana sayısız kolaylıklar ve olanaklar sağlarken pek çok çevre sorununu da beraberinde getirmektedir. Canlı, cansız varlıkların bir arada etkileşim içinde bulundukları çevrede, canlı organizmalar yaşamlarını sürdürebilmek için çevredeki diğer canlılara olduğu kadar cansız varlıklara da bağımlıdırlar. İnsanlar ihtiyaçlarını karşılamak için üretim ve tüketim faaliyetlerinde, bulundukları çevreye bilerek yada bilmeyerek olumsuz etkileri ile çevre sorunlarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Bozyiğit-Karaaslan, 1998, 18).

Tabiatın kendisini yenileme özelliğinin sınırlı olduğu ve ekolojik dengenin bir daha düzelmemek üzere bozuluyor olması nedeni ile sanayileşmiş ülkeler; hem sanayileşmeyi ve gelişmeyi sürdürmek hem de doğal dengeyi korumak amacıyla önlemler almaya başlamışlardır.

Türkiye'de hazır giyim işletmelerinin çokluğu, teknolojik gelişmeler, çevresel (ekolojik) çalışmaları zorunlu kılmaktadır (Kocataş, 1992, 3).

Çevresel atıklar; çöp-katı atıklar, insanların kurum ve kuruluşların üretim, tüketim ve sosyal faaliyetleri sırasında oluşturdukları ve kendileri için bir değer ifade etmeyen atıklardır.

Hazır giyim işletmelerinde oluşan katı atıkların geri kazanılıp tekrar kullanılmasıyla mikro ekonomik düzeyde para tasarrufu sağlanabileceği gibi madde ve enerji olarak değerlendirildiğinde çevre kirliliğinin azalmasına yardımcı olacaktır.

Hazır giyim işletmelerinin; katı atıkları büyük boyutlarda çevre kirliliğine neden olmadan önce temiz teknolojilerin seçilmesi ve mümkün olduğunca atıkların yeniden kullanılması, değerlendirilmesi için araştırma ve geliştirme çalışmalarına yer vermeleri gerekmektedir.

Türkiye'nin Avrupa Birliğine üyelik yolunda önemli adımlar attığı düşünülürse, çevre ile ilgili gelişmeleri yakından takip etmesi gerekmektedir. Bu bağlamda; çevre dostu teknolojik ve ekolojik üretimleri olan işletmelerin ulusal ve uluslararası arenada rekabet avantajı kazanacakları bir gerçektir.

Konya Hazır giyim sektörü, 1980'li yıllarda gelişmeye başlamış, kesin bir rakam verilmemekle birlikte Konya'da 150 civarında küçük ve orta ölçekli Hazır Giyim işletmesi bulunmaktadır. Konya'daki Hazır Giyim işletmelerinde genellikle kadın ve çocuk dış giysisi üretimi, bunun yanı sıra erkek pantalon ve gömleği üretiminin yapıldığı bilinmektedir. Kısa bir sürede hızlı bir gelişim gösteren Konya Hazır giyim sektörü, geleceği konusunda büyük ümitler vaat etmekte ve Hazır giyim sektörünün yoğun olduğu ve merkez olarak kabul edilen İstanbul-Ankara-İzmir-Adana gibi iller arasına katılacağı iç ve dış piyasada yer edineceği gerçeği kaçınılmaz görülmektedir.

2. KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ İŞLETMELERDEKİ OLUŞAN KATI ATIKLAR

Türkiye'nin en önemli ihracat gelirini sağlayan hazır giyim sanayi kendi moda, marka ve kalitesiyle dünya pazarlarında yer edinebilmek, adını duyurabilmek, rekabet edebilmek için müşterilerine kalite ve çevre güvencesi vermek

zorundadır. Hazır giyim ürünlerinin hammaddeden ambalajlanmasına kadar geçen süreçte oluşan çevresel atıkların belirlenmesi, çevre kirliliği açısından önem taşımaktadır (Vural-Çivitçi, 1999, 402).

Hazır giyim işletmelerinde üretim sürecinde oluşan çevresel atıklar genellikle katı atıklardır. Bunlar:

Model-kalıp, Kesim, Dikim, Presleme (ütü) ve ambalajlama aşamasından oluşmaktadır.

2.1. Model ve Kalıp Hazırlama Aşamasında Oluşan Katı Atıklar

Seri üretimin yapıldığı hazır giyim işletmelerinde giysi tasarımında ürünün cinsi, üretimde kullanılacak ana ve yan malzemelerin ve aksesuarların özelliklerinin belirlenmesi ve bu doğrultuda kalıp hazırlanması, üretim açısından büyük önem taşırken, kullanılacak malzemeler, çevresel açıdan ve insanın fizyoloji ve psikolojik özellikleri açısından da önemlidir (Sezer, v.d., 1990, 50).

Hazır giyim üretim sürecinde, kalıp hazırlama temel işlemlerden bir tanesidir. Model, kalıp aşamasında temel (ana) kalıp hazırlanır. Geliştirilen modeller arasında, üretimi düşünülen model temel kalıp üzerine uygulanır, deneme kalıbı elde edilir.

Deneme kalıbı kullanılarak bir prototip ürün hazırlanır ve bu örnek giysi (prototip) üzerinde yapılması düşünülen değişiklikler kalıp üzerine aktarılır ve şablon kalıplar hazırlanır.

Hazırlanan kalıp üzerinde bedenleri çizilerek serileştirme işlemi yapılır.

Model geliştirme, kalıp çıkarma ve serileştirme işlemlerini içine alan bu serüven, sonucunda kâğıt atıklar oluşturmaktadır.

2.2. Kesim Aşamasında Oluşan Katı Atıklar

Kesim işlemi, kesim talimatına uygun bir şekilde, kesim şablonlarının belirli bir uzunlukta ve genişlikteki kumaş üzerine yerleştirme işleminin yapılması ile gerçekleşmektedir (Lokmanoğlu, 1998, 31). Bu işleme pastal hazırlama, grafik hazırlama, kalıp yerleştirme, pastal plânı da denmektedir.

Pastal plânının önemi; maliyete, firelerin azalmasına ve çevresel atıkların (kumaş, astar, tela vb) minumuma indirilmesiyle ortaya çıkacaktır. Üretim için kullanılacak kumaşın, telanın, astarın eni, kumaşın desen yönü, tüy yönü, düz boy ipliği gibi özellikler pastal plânını etkilemektedir.

Bunun yanı sıra büyük parçaların arasında kalan boşluklara küçük parçaları yerleştirerek fire oranını azaltmak çevresel atıkları azaltmak demektir.

2.3. Dikim Aşamasında Oluşan Katı Atıklar

Hazır giyim üretim aşamasında üretimin cinsi, kapasitesi, üretimin sürati, dikim işleminde verimliliği etkileyen bazı önemli parametrelerdir.

Dikim işlemi sürecinde kumaş, tela, astar, iplik, yan ürünler en önemli ve en yoğun çevresel atıklardır. Overlok makinesinde kumaş, tela, astar temizleme işlemi sırasında ortaya çıkan kumaş, tela, astar atıkları başlangıç ve bitiş noktalarında fazla çekilen overlok iplikleri, dikilmiş olan giysinin üzerinde kalan ipliklerin temizleme işlemi sırasında çıkan atık iplikler dikim işlemi sırasında kırılan iğneler, yan ürünlerin dikimi sırasında kırılan, bozulan fermuar, düğme, toka vb gibi metal ve plastik parçalar da katı atıkları oluşturmaktadır.

Bu tip atıkların azalması için malzeme seçiminde ve bu malzemelerin kullanılmasında dikkatli, kaliteli, verimli bir plânlamanın yapılması gerekmektedir.

2.4. Presleme (Ütü) ve Ambalajlamada Oluşan Katı Atıklar

Giysi Üretiminde; dikim sürecinde, üretilen giysi türüne göre dikim işlemi sırasında ara ve dikim işlemi sonunda son ütü ve presleme işlemleri uygulanmaktadır. Bu işlemler dikiş açma, yapıştırma, düzeltme için ütüleme, bazı büyük parçalara şekil verilmesinde kullanılan presleme işleminden oluşmaktadır.

Ütü ve presleme işlemi sırasında çevresel katı atıkların oluşmadığı görülmektedir. Bitmiş ürünlerin tüketiciye sunumunun ne kadar önemli olduğu, bunun yanı sıra ürünlerin ambalajlarının çevresel açıdan da çok büyük önem taşıdığı bilinmektedir. Genellikle ambalajlama malzemesi olarak plastik poşetler kullanılmaktadır. Petrol artığından oluşturulan plastik poşetlerin doğada yüzyıllar geçmesine rağmen yok olmadığı bilinmektedir.

"Ambalaj Atıklarının Önlenmesi Yönetmeliği"ne uygun olarak ambalajların çevreye zararlı olmayan ve değerlendirilmesi sırasında çevre için sakıncalı

olmayan malzemelerden üretilmesinin sağlanması, hazır giyim ürünlerinin tüketiciye sunulması için satış ambalajlarının polietilin (p.e.), polipropilen (p.p.) den olması hazırlanan nakliye ambalajlarının çevre kirliliğine neden olmayacak, selülozik, karton veya mukavva kutular ve p.p. çuvallardan olması bu malzemelerin tekrar geri kazanılması (recycle) ve yeniden kullanılması açısından önem taşımaktadır (Vural-Çivitci, 1999, 410).

Hazır giyim endüstrisinde çevreci bir ambalajlama malzemesi için,

- Geri dönüşümlü ambalajlar

- Biyolojik olarak çözülebilir ambalajların vb. kullanımı için gerekli önlemler alınmalı, desteklenmeli, yatırımların yapılması için çaba harcanmalıdır (Eray v.d., 1999, 483).

3. HAZIR GİYİM SANAYİNDE ÇEVRE KİRLİLİĞİ

İşletmeler; işçilik, ham madde, enerji, bilgi vb. girdiler kullanarak mal ve hizmet üretirler. Mal ve hizmet, işletmelerin çıktıları olarak tanımlanmaktadır.

Son yıllarda işletmelerin çıktılarına çevre kirliliği de eklenmektedir. (Atıklar, artıklar, kusurlu bozuk ürünler) (Anonim, 1994, 39).

Çevre kirliliğini oluşturan üretim sürecinde oluşan katı atıklar, havaya, suya, toprağa karışan kimyasallar, gürültü, enerji kirliliğidir. Yerleşim plânının düzensiz olduğu düşünülürse ve atıkların çöplerde birikmesi görüntü kirliliği oluşturmaktadır (Eray v.d., 1999, 486).

3.1. Çevre

Çevre; insan ve diğer canlıların, nesnelerin etkileşim içinde oldukları doğal, yapay, sosyal ve kültürel sistemler bütünü olarak tanımlanabilir.

Çevre "insan merkezli" bir görüşle bakıldığında ise; insanı etkileyen dış koşulların tümüdür (Özdek, 1993, 6).

Anayasanın 56. maddesinde; "Herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek ve çevre sağlığını korumak, çevrenin kirlenmesini önlemek devletin ve vatandaşların ödevidir." denilmektedir. (T.C. Anayasası, 1982, 114).

3.2. Çevre Kirliliği

Çevresel değerlerin zarar görmesi ile oluşan rahatsız edici ve zararlı etkilerin tümü çevre kirlenmesi adı altında toplânmakta ve "insanların türlü aktiviteleri sonucunda havada, suda ve toprakta oluşan olumsuz gelişmeleriyle ekolojik dengenin bozulmasına neden olan ve aynı aktivitelerin sonucu ortaya çıkan koku, gürültü, toz, atıklar çevrede oluşturduğu istenmeyen sonuçlar" olarak tanımlanmaktadır (Kocataş, 1992, 424).

3.3. Çevre Dostu (Ekolojik), Çevre Uyumlu Üretimler

Ürünlerin estetik ve kaliteli olmasının yanı sıra, üretim sırasında ve sonrasında çevre kirliliği oluşturmayan üretim süreci zaman içerisinde önem kazanmış ve önlemler alınması kaçınılmaz olmuştur.

İnsan vücudunun doğumdan ölüme hatta öldükten sonra en yakın çevresi, bedenini çevreleyen, saran kuşkusuz bir giysi veya dokumadır.

İnsanın ikinci derisi olarak kabul edilen giysilerin iklim şartlarından koruması, ihtiyaçların karşılanması konu ile ilgili bilinçlenme sonucu sağlık açısından zararsız maddelerden üretilmesi beklenmektedir.

Son zamanlarda tüketicilerin bilinçlenmesi, giysilerin sadece sağlığa zararsız olmasının yanı sıra üretiminin de "Çevre Dostu Üretimler" içinde yer alması gerekliliğini doğurmuştur (Eray, v.d, 1999, 483).

Üretilen bir giysinin ekolojik olabilmesi için hammadde üretiminden başlayarak; üretim, kullanım ve yok edilmesi sürecinde ekolojik olması gerekmektedir.

Giysi ekolojisi üç başlık altında incelenmektedir.

1. İnsan (Human) Ekolojisi: Tekstil veya giysi ile temas eden insanın sağlığını inceleyen bölümdür. İnsanın ikinci derisi olan giysilerin ve yakın temas halinde bulunulan diğer tekstil ürünlerinin insanlara zarar vermemesi gerekmektedir (Tarakçıoğlu, 1994, 23).

Kullanan kişi, kullanım yeri, zamanı, şekli de dikkate alınmalı, ürünlerin insanlara verdiği zararlar deri ile temas, solunum veya sindirim yoluyla olabilmektedir.

2. Üretim Ekolojisi (Çevre Dostu Üretim) : Hammadde üretiminden (pamuk, yün, sentetik, elyaf), yarı mamul maddelerin ve malzemelerin üretimi (iplik, örgü, dokuma, boyama ve finisaj işlemleri) ve son olarak ürünün kullanıcıya hazır hale getirilmesi aşamalarının tümüdür (Kırcıoğlu, 1995, 24). Ürünün elyaf üretiminden başlayarak, giysi haline gelinceye kadar tüm üretim sürecinde çevreye ve insana zarar vermemesi gerekmektedir.

3. Yok Etme Ekolojisi (Atık Yok etme) : Ürünün; üretim aşaması sırasında oluşan atıklar, kullanımı sona eren ürünlerin geri dönüşümü (recycle) başka bir kullanım amacına yönelme veya çevreye zararsız bir şekilde yok edilmeleri ile ilgili bölümdür (Ünlütürk, 1994, 515).

Atıkların geri kazanılmasında en ideal çözüm eskiyen tekstil ürünlerindeki liflerin yeniden kullanılmasıdır. Bunun yanı sıra yakma, kompostlama, çöpe atma gibi yöntemler de kullanılmaktadır.

Elyaftan, giysi üretimine gelinceye kadar geçen süreçte ekolojik önlemlerin alınması ne kadar önemli ise; giysi aksesuarları, yan ürün sanayi olarak bilinen fermuar, astar, tela, düğme; toka vb. malzemelerin de üretimi, insan sağlığına ve çevreye zarar vermeyecek nitelikte (ekolojik) olması önemlidir (Eray v.d., 1999, 482).

Dünyada; milyarlarca insanın her yıl eskittikleri tekstil ve hazır giyim ürünleri araştırıldığında bu atıkların çevre ve insan sağlığına zarar vermeden yok edilmesi veya geri kazanılmasının boyutları ve önemi ortaya çıkmaktadır.

Söz konusu atıklar kapsamına, yalnızca tekstil ve hazır giyim ürünleri girmemektedir. Bu ürünlerin ambalajlarında kullanılan plastik, kağıt, karton, metal gibi malzemelerin de çevreyi kirletmeyecek şekilde kullanıma alınmasını içermektedir.

Türkiye'de ekolojik tekstil ve hazır giyim üretimine yönelik, duyarlı çalışmaların daha geniş kitlelere yayılması şuan ki pozisyonunu koruması ve Avrupa pazarlarında yer alabilmesi için çalışmalarını hızlandırması gerekmektedir.

4. MATERYAL VE YÖNTEM

4.1. Materyal

Araştırmanın materyalini; Konya ilinde faaliyet gösteren küçük ve orta ölçekli hazır giyim işletmelerinden tesadüfi olarak seçilen 30 işletmeden anket yardımı ile elde edilen veriler ve ilgili kaynaklar oluşturmaktadır.

4.2. Yöntem

Küçük ve orta ölçekli hazır giyim işletmelerinde oluşan katı atıklar ve çevre duyarlılığını tespit etmek üzere plânlanan ve yürütülen bu araştırma, yalnızca Konya ilinde faaliyet gösteren işletmelerle sınırlandırılmıştır.

Araştırma için gerekli olan verileri toplamak amacıyla anket formu hazırlanmıştır. Araştırma verilerini elde etmek için kullanılan anket formu 23 sorudan oluşmuş olup, bu formda hazır giyim işletmelerinde;

-İşletmelerdeki katı atık yoğunluğu olan bölümlerin tespiti,

-Atıkların yok edilmesine ilişkin bilgiler,

-Ekolojik üretim ile ilgili düzenlemelere ilişkin verileri elde edecek sorulara yer verilmiştir.

Bulguların analizi araştırma sonucunda 30 anketten elde edilen veriler üzerinde yapılmış olup, bu veriler tablolara dökülmüş, istatistiksel yöntemlerle analiz edilmeye çalışılmıştır.

5. ARAŞTIRMA SONUÇLARI VE TARTIŞMA

5.1. İşletmelerde Üretim Sürecinde Oluşan Atıklar

İşletmelerde üretim süreci aşamalarında oluşan katı atıklara ilişkin bulgular Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1 incelendiğinde, araştırmaya katılan işletmelerin %63,3'ü kesim, %3,3'ü dikim, %33,4'ünün hepsi seçeneğini işaretledikleri görülmektedir.

Araştırmaya katılan işletmelerin yaklaşık %63,3'ü gibi yüksek bir oranı, kesim bölümünde katı atıkların oluştuğunu, %3,3'ü gibi düşük oranı ise dikim bölümünde katı atıklar oluştuğunu tablo 5'in incelemesi ortaya koymaktadır.

Araştırma kapsamındaki işletmelerde, atıkların yoğun bir şekilde kesim bölümünde oluşması; bilgisayar teknolojisi kullanmama, elle pastal

atılması ekonomik açıdan firelerin çok olmasına sebebiyet vermektedir.

5.2. Model-Kalıp Bölümünde Kullanılan Ekolojik Yöntemler

İşletmelerde Model-Kalıp bölümünde kullanılan ekolojik yöntemlere ilişkin bulgular Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2 incelendiğinde araştırmaya katılan işletmelerin %6,7'si kaynak azaltma, %13,3'u yakma metodu, %50,0'i çöpe atma, %30,0'unun geri dönüşüm seçeneğini işaretledikleri görülmektedir.

Araştırmaya katılan işletmelerin yaklaşık %50,0'si gibi yüksek bir oranı çöpe atma yöntemini, %6,7'si gibi düşük bir oranı ise kaynak azaltma yöntemini kullanmaktadırlar.

Küçük ve orta ölçekli işletmelerde, katı atıkların çoğunluğunun çöpe atlıyor olması, genellikle hazır kalıp kullanmaları veya hazır kalıplar üzerinde yapılan değişiklikler üzerine oluşan katı atıkların çok fazla olmaması sonucunda değerlendirmeye yönelik çalışmaların yapılmadığı şeklinde yorumlanabilir.

5.3. Kesim Bölümünde Kullanılan Ekolojik Yöntemler

İşletmelerde kesim bölümünde kullanılan ekolojik yöntemlere ilişkin bulgular Tablo 3'de sunulmuştur.

Tablo 3 incelendiğinde araştırmaya katılan işletmelerin %3,3'ü kaynak azaltma, %10,0'u yakma metodu, %50,0 si çöpe atma, %36,7'sinin geri dönüşüm seçeneğini işaretledikleri görülmektedir.

Araştırmaya katılan işletmelerin yaklaşık %50,0'si gibi yüksek bir oranı çöpe atma yöntemini, %3,3'ü gibi düşük bir oranı ise kaynak azaltma yöntemini kullanmaktadır.

Araştırmaya katılan işletmelerin kesim bölümünde oluşan katı atıkların çoğunluğunun çöpe atılıyor olması üretim kapasitelerinin çok fazla olmaması ve çıkan katı atıkların, artık olarak kullanılabilmesi için araştırma ve çalışmaların yapılmadığı ve diğer ekolojik yöntemler hakkında bilgi sahibi olmadıkları araştırma sırasında yapılan görüşmeler sonucunda anlaşılmıştır.

5.4. Dikim Bölümünde Kullanılan Ekolojik Yöntemler

İşletmelerde dikim bölümünde kullanılan ekolojik yöntemlere ilişkin bulgular Tablo 4'de sunulmuştur.

Tablo 4 incelendiğinde araştırmaya katılan işletmelerin % 13,4'ü kaynak azaltma, % 53,3'ü çöpe atma, % 30,0'u geri dönüşüm, % 3,3'ünün kompostlama seçeneğini işaretledikleri görülmektedir.

Araştırmaya katılan işletmelerin yaklaşık % 53,3'ü gibi yüksek bir oranı çöpe atma yöntemini, % 3,3'ü gibi düşük bir oranı ise kompostlama yöntemini kullanmıştır.

Araştırmaya katılan işletmelerin, dikim bölümünde oluşan katı atıkların çoğunluğunun (iplik artıkları, düğme, toka, iğne kırıkları, bozulan fermuarlar vb.) çöpe atma yöntemini seçmeleri, ekolojik yöntemler hakkında bilgi sahibi olmamaları veya çöpe atmayı kolay bir yöntem olarak kabul etmelerinden kaynaklanmaktadır.

5.5. Presleme (Ütü) ve Ambalajlama Bölümünde Kullanılan Ekolojik Yöntemler

İşletmelerde presleme ve ambalajlama bölümünde kullanılan ekolojik yöntemlere ilişkin bulgular Tablo 5'de sunulmuştur.

Tablo 5 incelendiğinde araştırmaya katılan işletmelerin, % 3,3'ü kaynak azaltma, % 46,7'si çöpe atma, % 43,3'ü geri dönüşüm, % 6,7'sinin kompostlama seçeneğini işaretledikleri görülmektedir.

Araştırmaya katılan işletmelerin, yaklaşık % 46,7'si gibi yüksek bir oranı çöpe atma yöntemini, % 3,3'ü gibi düşük bir oranı kaynak azaltma yöntemini kullanmıştır.

Araştırmaya katılan işletmelerin, presleme (ütü) ve ambalajlama bölümünde oluşan katı atıkları çöpe atma yöntemini kullanıyor olmaları; bunun işletmelerine ekonomik açıdan bir külfet getirmediğini düşünüyor olmaları, aynı zamanda çeşitli ambalajlama malzemeleri kullanmaları (Tablo 11'e bk.), her bir çeşidin ekolojik açıdan nasıl değerlendirileceğini bilmemeleri ve atıkların değerlendirilecek boyutlarda olmamasından kaynaklandığı şeklinde yorumlanabilir.

5.6. Ekolojik Açıdan Üretim Sürecinde Kullanılan Teknolojiler

İşletmelerde ekolojik açıdan üretim sürecinde kullanılan teknolojilere ilişkin bulgular Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6 incelendiğinde araştırmaya katılan işletmelerin, % 6,7'si bilgisayar teknolojisinden yararlanıyoruz, % 83,3'ü teknolojinin en son üretimi olan makineleri kullanıyoruz derken, % 10,0'unun başka seçeneğini işaretledikleri görülmektedir.

Araştırmaya katılan işletmelerin yaklaşık % 83,3'ü gibi yüksek bir oranı teknolojinin en son üretimi olan makineleri kullandıkları, % 6,7'si gibi düşük bir oranın bilgisayar teknolojisinden yararlandıkları anlaşılmaktadır.

Araştırmaya katılan işletmelerin teknolojinin en son üretimi olan makineler kullanıyor olmaları, işletme ekonomisi ağırlıklı olarak bilerek veya bilmeyerek üretim ekolojisine önem verdikleri şeklinde yorumlanabilir.

5.7. Üretim Sürecinde Benimsenen Ekolojik Görüşler

İşletmelerde üretim sürecinde benimsenen ekolojik görüşlere ilişkin bulgular Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7 incelendiğinde araştırmaya katılan 30 işletme birden fazla seçenek işaretleyerek toplam 59 seçenek belirtmişlerdir. Bunların % 42,4'ünün üretim ekolojisi, % 35,6'sının insan ekolojisi, % 22'sinin atıkları yok etme ekolojisi görüşünü benimsedikleri görülmektedir.

Araştırmaya katılan işletmelerin yaklaşık % 42,4'ü gibi yüksek bir oranı üretim ekolojisi görüşünü benimserken, % 22'si gibi düşük bir oranı atık yok etme ekolojisini benimsemiştir.

Araştırmaya katılan işletmelerin ağırlıklı olarak üretim ekolojisi görüşünü benimsiyor olmaları işletme ekonomisinin işletmeler için, öncelik taşıdığını bu çarkın dönebilmesi için iyi üretim ve iyi kazanç sağlamayı amaçladıkları şeklinde yorumlanabilir.

5.8. Üretim Sürecinde Üretim Ekolojisi Kapsamında Yapılan Çalışmalar

İşletmelerde üretim sürecinde üretim ekolojisi kapsamında yapılan çalışmalara ilişkin bulgular Tablo 8'de sunulmuştur.

Tablo 8 incelendiğinde araştırmaya katılan 30 işletme birden fazla seçenek işaretleyerek toplam 110 seçenek belirtmişlerdir. Bunların % 14,6'sı gürültü azaltma, % 15,4'ü havayı temiz tutma, % 17,2'si hammadde tasarrufu, % 12,8 yardımcı malzeme tasarrufu, % 20,9'u enerji tasarrufu, % 16,3'ü iş gören sağlığı, % 2,8'i üretim ekolojisi ile ilgili çalışmalar yapılmıyor seçeneğini işaretlemiştir.

Araştırmaya katılan işletmelerin yaklaşık %20,9'u gibi yüksek bir oranı enerji tasarrufu, %2,8'i gibi düşük bir oranı üretim ekolojisi ile ilgili çalışmalar yapılmıyor seçeneğini işaretlemişlerdir.

Araştırmaya katılan işletmelerin üretim ekolojisi kapsamında enerji tasarrufuna dikkat ediyor olmalarını, direkt işletme ekonomisini etkileyeceği ve kısa sürede bu tasarrufun işletmeye maddî açıdan geri döneceği düşüncesinde oldukları şeklinde yorumlamak mümkündür.

5.9. Üretim Sürecinde Üretilen Ürünlerde İnsan Ekolojisi Kapsamında Yapılan Çalışmalar

İşletmelerde üretilen ürünlerde insan ekolojisi kapsamında yapılan çalışmalara ilişkin bulgular Tablo 9'da sunulmuştur.

Tablo 9 incelendiğinde araştırmaya katılan 30 işletme birden fazla seçenek işaretleyerek toplam 77 seçenek belirtmişlerdir. Bunların %18,2'si deri ile temas eden ürünlerde insan sağlığını ön plânda değerlendirirken, %22,0'ı kullanım rahatlığı, %13,0'ı bakım kolaylığı, %32,5'i modaya uygun olması, (ekolojik açıdan) %14,3'ü çevre dostu olmasını gözetmektedir.

Araştırmaya katılan işletmelerin yaklaşık %32,5'i gibi yüksek bir oranı modaya uygun olması, %13,0'ü gibi düşük bir oranı bakım kolaylığı seçeneğini işaretlemiştir.

Araştırmaya katılan işletmelerin büyük bir çoğunluğunun modaya uygun olmasını işaretlemiş olmaları (ekolojik açıdan değerlendirmeden), işletmenin pazar payını arttırma düşüncesinde oldukları şeklinde yorumlanabilir.

5.10. Üretim Sürecinde Oluşan Katı Atıkları Yok Etme Ekolojisi Kapsamında Yapılan Çalışmalar

İşletmelerde üretim sonucunda oluşan katı atıkları yok etme ekolojisi kapsamında yapılan çalışmalara ilişkin bulgular Tablo 10'da sunulmuştur.

Tablo 10 incelendiğinde araştırmaya katılan 30 işletme, birden fazla seçenek işaretleyerek toplam 43 seçenek belirtmiştir. Bunların %9,3'ü dönüşümlü ürün kullanma, %32,6'sı enerji tasarrufu sağlama, %20,9'u atıkları tekrar kullanıma yöneltme, %23,2'si yakma-depolama-gömme, %14,0'ü çevre korumaya yönelik herhangi bir çalışma yapılmıyor seçeneğini işaretlemiştir.

Araştırmaya katılan işletmelerin, yaklaşık %32,6'sı gibi yüksek bir oranı enerji tasarrufu sağlama, %9,3'ü gibi düşük bir oranı dönüşümlü ürün kullanma seçeneğini işaretlemiştir.

Araştırmaya katılan işletmelerin, küçük ve orta ölçekli işletmeler olması ekonomik güçlerinin sınırlı olması, olanakları ölçüsünden enerji tasarrufuna giderek işletme ekonomisine katkı sağlayacağı düşüncesinde oldukları, katı atıkları yok etme ekolojisi ile ilgili bilgi sahibi olmadıkları anlaşılmaktadır.

5.11. Kullanılan Ambalaj Malzemeleri

İşletmelerde kullanılan ambalaj malzemelerine ilişkin bulgular Tablo 11'de sunulmuştur.

Tablo 11 incelendiğinde araştırmaya katılan işletmelerin %23,3'ü PVC ambalaj malzemesi, %6,7'si P.E., P.P. ambalaj malzemesi, %10,0'u selüloz ambalaj malzemesi, %60,0'ı fark etmiyor seçeneğini işaretlemiştir.

Araştırmaya katılan işletmelerin yaklaşık %60,0'ı gibi yüksek bir oranı fark etmiyor, %6,7'si gibi düşük bir oranı ise P.E., P.P. ambalaj malzemesi seçeneğini işaretlemiştir.

Araştırma; katılan işletmelerin ambalajlama malzemelerinin çevreye uyumlu olup olmaması, çevre kirliliği oluşturacağı konusunda bilgi sahibi olmadıklarını, işletme açısından ekonomik olan her tür ambalaj malzemesinin kullanıldığını ortaya çıkarmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Konya'daki küçük ve orta ölçekli hazır giyim işletmelerinde üretim sürecinde oluşan çevresel katı atıkların belirlenmesi, atıkların değerlendirilmesi çevre duyarlılığına dikkat çekmek amacıyla hazırlanmış olan çalışmanın sonuçları aşağıda sunulmuştur.

Hazır giyim işletmelerinde çalışanların çevre kirliliği konusunda bilgi sahibi olmadıkları anlaşılmıştır.

Kesim bölümünde oluşan katı atıkları, değerlendiren bir sektörün varlığından haberdar olmadıkları saptanmıştır.

İşletmelerde atıkların; yok etme ekolojisi çerçevesinde yoğun bir şekilde çöpe atıldığı tespit edilmiştir.

Hızlı bir gelişme gösteren sektörün çevre kirliliği ve ekolojik üretime yeterince önem vermesi, bilinçlenen tüketici karşısında iç ve dış pazar payını kaybetmesine neden olabilir.

İşletmelerin ambalajlama konusunda pek duyarlı olmadıkları, her tür ambalaj malzemesi kullandıkları tespit edilmiştir.

İşletmeler, üretim sürecinde öncelikle kâr amacı gütmekte, bunun yanı sıra üretim ekolojisi çerçevesinde enerji tasarrufu sağlayarak çevre ve insan sağlığına olumlu katkıları da bulunmaktadır.

Öneriler

Hazır giyim işletmelerinde yönetimden, işgörenlere kadar tüm elemanların çevre kirliliği ve ekolojik üretim konusunda bilgi edinmeleri gerekmektedir.

Kesim bölümünde bilgisayar teknolojisinden yararlanarak fire oranlarının azalması sağlanabilir.

Sektördeki işletmelerin tümü, atıkların artık olarak değerlendirilebilmesi için gerekli araştırmalar yaparak önlemler almalıdırlar.

İşletmelerin üretim için ana ve yardımcı malzeme seçiminde çevre dostu olmasına dikkat etmeleri gerekmektedir.

Türkiye'nin Avrupa Birliğine tam üyelik çalışmalarını hızlandırdığı günümüzde, hazır giyim sektörü uluslararası pazarda yer alabilmek için ekolojik, çevre uyumlu üretimlere yönelmelidirler.

Üretimde kullanılan makinelerin bakımlarının yapılması enerji tasarrufu sağlayacak, verimi arttıracak, çevre kirliliğini ve fireleri azaltacaktır.

Çevre kirliliği ve insan sağlığı açısından ambalaj malzemesi geri dönüşümlü malzemeden seçilmelidir.

Hazır giyim işletmeleri, atıklarının çevreye ve

insanlara zarar vermeyecek şekilde yok edilmesi için çalışmalar yapmalı , ortak bir strateji belirlemelidirler.

KAYNAKÇA

ANONİM, 1982, *T.C. Anayasası, Alkım Yayınları*, Ankara.

ANONİM, 1994, *Eko-Tekstil Çevre Yönetim Sistemleri (ÇYS)* Tekstil İşveren Dergisi, S. 174, İstanbul.

BOZYİĞİT, R., T. KARAASLAN, 1998, *Çevre Bilgisi*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

ERAY Fatma – ÖZTÜRK Zehra – ARAS Emine, 1999, Tekstil ve Konfeksiyon Endüstrisi İçin Çevre Dostu Üretimler, *I. Ulusal Çukurova Tekstil Kongresi*, Ekim, Adana.

KOCATAŞ Ahmet, 1992, *Ekoloji ve Çevre Biyolojisi*, Ege Üniversitesi yayını, İzmir.

KIRCIOĞLU Bahriye, 1995, *Hazır Giyim İşletmelerinde Çevresel Etki Değerlendirme*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

LOKMANOĞLU Perihan, 1998, *Hazır Giyim ve Konfeksiyon Makineleri*, Ankara.

ÖZDEK E. Yasemin, 1993, *İnsan Olarak Çevre Hakkı*, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü yayını, Ankara.

SAĞDIK Şule, 1995, *Hazır Giyim İşletmelerinde Yeni Ürün Geliştirme Faaliyetlerinin Önemi ve Pazara Etkisi Üzerine Bir Araştırma*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

SEZER Handan – KAYAOĞLU Azize – BİLGİN Ferhan, 1990, *Hazır Giyim Üretimi*, Ankara.

TARAKÇIOĞLU Işık, 1994, Çevre Dostu Tekstiller Geliyor, *Tekstil İşveren Dergisi*, S. 182, İstanbul.

ÜNLÜTÜRK Şükrü, 1994, Ekolojik Hazır Giyim Üretimi, *Tekstil Konfeksiyon Dergisi*, S. 6, İzmir.

VURAL Tuba – ÇİVİTÇİ Şule, 1999, Hazır Giyim Üretim Sürecinde Oluşan Katı Atıklar, *I. Ulusal Çukurova Tekstil Kongresi*, Ekim, Adan

Tablo 1. İşletmelerde Üretim Sürecinde Oluşan Katı Atıklar

Seçenekler	Sayı	%
Model - Kalıp	-	-
Kesim	19	63.3
Dikim	1	3.3
Presleme - Ambalajlama	-	-
Hepsinde	10	33.4
TOPLAM	**30**	**100**

Tablo 2. Model-Kalıp Bölümünde Kullanılan Ekolojik Yöntem

Seçenekler	Sayı	%
Kaynak Azaltma	2	6.7
Yakma Metodu	4	13.3
Çöpe Atma	15	50.0
Geri Dönüşüm	9	30.0
Kompostlama	-	-
Başka	-	-
TOPLAM	**30**	**100**

Tablo 3. Kesim Bölümünde Kullanılan Ekolojik Yöntemler

Seçenekler	Sayı	%
Kaynak Azaltma	1	3.3
Yakma Metodu	3	10.0
Çöpe Atma	15	50.0
Geri Dönüşüm	11	36.7
Kompostlama	-	-
Başka	-	-
TOPLAM	**30**	**100**

Tablo 4. Dikim Bölümünde Kullanılan Ekolojik Yöntemler

Seçenekler	Sayı	%
Kaynak Azaltma	4	13.4
Yakma Metodu	-	-
Çöpe Atma	16	53.3
Geri Dönüşüm	9	30.0
Kompostlama	1	3.3
Başka	-	-
TOPLAM	**30**	**100**

Tablo 5. Presleme (Ütü) ve Ambalajlama Bölümünde Kullanılan Ekolojik Yöntemler

Seçenekler	Sayı	%
Kaynak Azaltma	1	3.3
Yakma Metodu	-	-
Çöpe Atma	14	46.7
Geri Dönüşüm	13	43.3
Kompostlama	2	6.7
Başka	-	-
TOPLAM	**30**	**100**

Tablo 6. Ekolojik Açıdan Üretim Sürecinde Kullanılan Teknolojiler

Seçenekler	Sayı	%
Bilgisayar teknolojisinden yararlanıyoruz.	2	6.7
Çöp sıkıştırma makinesini kullanıyoruz	-	-
Teknolojinin en son üretimi olan makineleri kullanıyoruz (Düz dikiş, overlak ilik, düğme makinesi)	25	83.3
Başka	3	10.0
TOPLAM	**30**	**100**

Tablo 7. Üretim Sürecinde Benimsenen Ekolojik Görüşler

Seçenekler	Sayı	%
Üretim ekolojisi (kalıp-kesim-dikim-ütü)	25	42.4
İnsan ekolojisi (insan sağlığı)	21	35.6
Atıkları yok etme ekolojisi (geri kazanım-yeniden kullanma)	13	22.0
TOPLAM	59	100

Tablo 8. Üretim Sürecinde Üretim Ekolojisi Kapsamında yapılan Çalışmalar

Seçenekler	Sayı	%
Gürültü azaltma	16	14.6
Havayı temiz tutma	17	15.4
Hammadde tasarrufu	19	17.2
Yardımcı malzeme tasarrufu	14	12.8
Enerji tasarrufu	23	20.9
İş gören sağlığı	18	16.3
Üretim ekolojisi ile ilgili çalışmalar yapılmıyor	3	2.8
TOPLAM	110	100

Tablo 9. Üretim Sürecinde Üretilen Ürünlerden İnsan Ekolojisi Kapsamında Yapılan Çalışmalar

Seçenekler	Sayı	%
Deri ile temas eden ürünlerde insan sağlığının ön plânda değerlendiriliyor olması	14	18.2
Kullanım rahatlığı	17	22.0
Bakım kolaylığı	10	13.0
Modaya uygun olması (ekolojik açıdan)	25	32.5
Çevre dostu olması	11	14.3
Böyle çalışmalar yapılmıyor	-	-
TOPLAM	77	100

Tablo 10. Üretim Sonucunda Oluşan Katı Atıkları Yok Etme Ekolojisi Kapsamında Yapılan Çalışmalar

Seçenekler	Sayı	%
Dönüşümlü ürün kullanma	4	9.3
Enerji tasarrufu sağlama	14	32.6
Atıkları tekrar kullanıma yöneltme	9	20.9
Yakma - depolama - gömme (çevreye zarar vermeden)	10	23.2
Çevre korumaya yönelik herhangi bir çalışma yapılmıyor	6	14.0
TOPLAM	43	100

Tablo 11. Kullanılan Ambalaj Malzemeleri

Seçenekler	Sayı	%
PVC ambalaj malzemesi	7	23.3
P.E., P.P. ambalaj malzemesi	2	6.7
Selüloz ambalaj malzemesi	3	10.0
Fark etmiyor	18	60.0
TOPLAM	30	100

Resim: 1.
Üç kandilli
bir Konya halısı
XVIII. yy. ait.

KONYA YÖRESİ HALILARINDA KANDİL MOTİFİ (YANIŞI)

*Ahmet AYTAÇ**

ÖZET

El dokuması halı, geleneksel Türk El Sanatları içinde önemli bir yere sahiptir. Konya halıcılığının başlangıcı, Selçuklu halıları sayılabilir. Günümüzde ise Konya halıcılığı, lokal bir durum arz etmeyip dağınık ve farklı üsluplarla Konya'nın pek çok yöresinde devam etmektedir.

Halılar, bilindiği üzere kullanıldıkları yere göre de adlandırılıp, sınıflandırılırlar. Bunlar içerisinde yaygı, örtü, saklama v.d. amaçlı olanları vardır. Tüm bunların yanı sıra ibadet aracı olarak kullanılan bir grup daha vardır. Bu grubu seccadeler oluşturur. Namazlık halısı, namazlağa gibi adlarla da anılır. Ebatları, formu ve süsleme özellikleri ile fonksiyonelliği bir birine son derece uyumludur. Sütun, kandil gibi bu fonksiyonel kullanım amacıyla örtüşen pek çok yanış seccadelerde sıklıkla kullanılır.

Anadolu Türk-İslâm sanatına bakıldığında görülecektir ki, kandil; Allah'ın ışığının-nurunun sembolizmi olarak, farklı fonksiyonel özelliği olan alanlarda süsleme unsuru olarak karşımıza çıkar. Kandil genellikle halılarda, bir yanış öğesi olarak değişik form özellikleriyle mihrap formunun orta noktasına asılmış halde kompozisyonlaştırılmıştır. Kandil motifi, Türk halı sanatında, Kuran-ı Kerim'in Nûr Suresinin 35. ayeti ile de bu anlamda örtüşen bir yapıda kullanılmıştır. Ancak kandilin, motif olarak Konya yöresi halılarında genellikle beş farklı formda kullanıldığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Halı, Kandil, Motif.

* Uzman, Selçuk Üniversitesi
Mesleki Eğitim Fakültesi
El Sanatları Eğitimi Bölümü/Konya.

ABSTRACT

Hand-woven carpets have an important place in Traditional Turkish Handmade Arts. The origin of Konya carpet manufacturing can be considered as Seljuk Carpets.Nowadays, Konya carpet manufacturing is not locally presented but is also valid in dispersed and different styles in various neighborhoods of Konya.

As it is known, carpets are named and classified according to the places they are used. They can also be used as a covering on the ground, as a spread or for preserving something. Besides, there is also another group of carpets which is used as worship tools. This group contains prayer rugs. They are also called ritual worship rugs. Their dimensions, froms and ornamentation characteristics are in harmony with their practicality. Lots of motifs such as columns and oil lamps connected with their practicality in use are often used on prayer rugs.

When Anatolian Turk-Islam Art is examined, it is seen that oil lamp as a motif element, hung in the middle part of niche (in a mosque), with its varied form characteristics. Accordingly, oil lamp in Turkish Carpet Arts is used in a way that goes hand in hand with Koran'sTH verse of Nur Sura. But, it is confirmed that oil lamp is generally used on the carpets of Konya neighborhoods in five different styles.

Key Words: Carpet, oil lamp, motif.

GİRİŞ

Bilindiği üzere el dokumacılığı sanatı, yeryüzünün en eski sanatlarından biridir. Hiçbir sanat ve teknik eğitim almamış Türk insanı, yüz yıllar boyunca kendi kültürel kaynaklarından beslenerek, üstün bir estetik anlayışı ile dokumalarını üretmiştir.

El dokuması halı, geleneksel Türk El Sanatları içinde önemli bir yere sahiptir. Oldukça basit aletlerle evde, obada, her yerde uygulanabilen bir sanat koludur (AYTAÇ, 1999, 1-7). Dünyaya, ilk defa Türkler tarafından armağan edilen halı (ÖNDER, 1995, 88-89), aynı zamanda millî kültürün zenginliğinin ve renkliliğinin bir göstergesidir.

Halı-kilim denildiğinde, üretim aşamaları hiç akla gelmeden sadece mobilyaya uygun seçilmesi gereken bir yaygı, örtü akla gelmektedir. Oysa ki halıyı, boyasıyla botanik-kimya, hammaddesiyle-ipliğiyle tekstil, motifi ve rengiyle sanat, teknik özellikleri-avadanlıkları-tezgâhlarıyla mühendislik, ikonografik yönüyle felsefe-edebiyat, hatta geçmişiyle tarih yelpazesinde tasavvur etmek gerekmektedir.

Günümüzde, 'Orta Asya Türk kültürü ile, Amerika'nın eski ve asıl halkı olan Kızılderililerin kültürü arasında, acaba bir bağlantı var mı?' sorularının bile tartışılmasına sebep olacak kadar tarihi bir geçmişi olan Türk halı sanatında, Konya halıcılığının yeri de oldukça önemlidir. Konya yöresi halılarında, kandil konusuna girmeden, öncelikle bir kavram kargaşasını da dile getirmekte fayda vardır. Konya merkezinde Döşemealtı, Milas, Kula, gibi klasikleşmiş bir halı dokumacılığı yoktur. Konya'nın geniş coğrafyasında Selçukludan günümüze süregelen bir değil, pek çok farklı karakterde halı dokumacılığı var olmuştur. "Konya halısı" yerine "Konya halıcılığı" ifadesini kullanmak yerinde olacaktır. Türk Standardları Enstitüsünün 43 sayılı Nisan 1992-UDK 645-12 numaralı yayınında da 40x50 Lâdik kalitesinin ve 40x40 İnce Anadolu-Konya kalitesinin dışında "Konya Halısı" şeklinde bir tanımlama görülmemektedir.

Konya halıcılığının başlangıcı, Selçuklu halıları sayılabilir. Malum olduğu üzere, adını hükümdarlığın kurucusu olan Selçuk Bey'den alan Selçuklu Devleti, Orta Asya Türkmen kökünden gelir. Onlar, fethettikleri her yere, adalet ve hoşgörü ile birlikte sanatlarını da götürmüşlerdir (AYTAÇ, 2000, 6). Günümüzde maalesef o döneme ait İran'daki Büyük Selçuklulardan hiçbir halı örneği kalmamıştır. Ancak Anadolu'ya yerleşmelerinden sonraki dönemlere ait halılar kalmıştır (AYTAÇ, Mart-Nisan 1997, 32-35).

O dönemden kalan (Oktay Aslanapa'nın Tibet'te bulunduğundan bahsettiği birkaç örnek haricinde)[1], bilinen on sekiz adet halı mevcuttur (AYTAÇ, 1997, 3).

Selçuklu halılarını takiple 16-17 yy.da Konya'da

halıcılık yine yoğun olarak devam etmiştir. 30X30, 28X32 gibi orta kalitelerde yapılmış, seccade, kelle, yarım taban tarzında ve bitkisel motiflerin geometrik halinin, sekiz köşeli yıldız, koç boynuzu gibi motiflerle kompozisyonlaştırıldığı halılar halen pek çok müzemizde teşhirdedir.

Günümüzde ise Konya halıcılığı; lokal bir durum arz etmeyip dağınık ve farklı üsluplarla Konya'nın pek çok yöresinde devam etmektedir. Bu yörelerin çoğunda, kendi koyunlarının yününden faydalanıp el tarağında atılarak, el eğirmesi olarak imal edilen yünlerin kullanılması ve doğal boyacılık terk edilmiştir. Maalesef, yöreye has renk ve motif sistematiği de terk edilerek kimyasal boyalı ve gelen siparişler doğrultusunda dokuma yapılmaktadır. Halının yanı sıra sayamayacağımız kadar çok köy ve kasabada kilim, cicim, sumak, tülü ve mekikli dokuma yapılmış veya yapılmaktadır.

Karaman ve Aksaray'ın il olmasıyla birlikte; toprak ve bağlı ilçe, köy sayısında azalma olsa da hâlâ Konya bölgesinin farklı pek çok bölgesinde halı dokumacılığı, o yörenin karakteristik özellikleriyle birlikte sürmektedir. Lâdik, Karapınar, Nuzumla, Sille, Cihanbeyli, Emirgazi v.d. bunlara örnek olarak verilebilir. Tüm bu yörelerde dokunmuş ve dokunmakta olan halıların, kendilerine özgü renk, motif ve teknik özellikleri vardır.

Halılar, bilindiği üzere kullanıldıkları yere göre de adlandırılırlar ve sınıflandırılırlar. Bunlar içerisinde yaygı, örtü, saklama v.d. amaçlı olanları vardır. Tüm bunların yanı sıra ibadet aracı olarak kullanılan bir grup daha vardır. Bu grubu seccadeler oluşturur. Namazlık halısı, namazlağa gibi adlarla da anılır. Ebatları, formu ve süsleme özellikleri ile fonksiyonelliği bir birine son derece uyumludur. Mihrap nişleri, sütunlar, ibrik ve kandil gibi bu fonksiyonel kullanım amacıyla örtüşen pek çok yanış, seccadelerde sıklıkla kullanılır. Ahşap, taş, çini v.d. alanlarda da kullanılmış olan kandil motifinin, Konya bölgesi halı seccadelerinde geçmişte ve günümüzdeki üretimlerinde çoğunlukla kullanılan ortak bir motif olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmada kandilin Konya yöresi halı seccadelerindeki kullanımı üzerinde durulacaktır.

Kandil; elektriğin keşfi ve yaygınlaşmasının evveline kadar, insanların gündelik hayatlarında, fonksiyonel olarak kullanımını, önemini hiç kaybetmemiştir. Her toplumda ve kültürde, tarih boyunca kullanılmış olan kandil, gerek malzemesiyle, gerek formuyla zaman zaman değişikliklere de uğramıştır.

Kandil, Latince bir kelimedir. Sözlük anlamı, "içinde sıvı bir yağ ve fitil bulunan kaptan oluşmuş aydınlatma aracıdır" (ANONİM, 1988, C. 2/ 779). Latince "Candela" yani aydınlatan, parlayan anlamına gelmektedir. "Candela", ışımak, parlamak anlamındaki "Candere"den türemiştir (EYÜPOĞLU, 1988, 188). Ancak, Anadolu'da "çerağ" yada "çırağ" ad olarak kullanılmıştır.

İlk çağlardan beri kandil, gelişmelere, buluşlara göre de kendini yenilemiştir. Önceleri içine yağ konularak kullanılan kandillerde, keşiflerle beraber yakıt olarak yağ yerine petrol kullanılmıştır. Elektriğin bulunmasıyla da, insanlık tarihindeki fonksiyonel kullanım özelliğini kaybetmiştir (KALFAZADE ve ark., 1989, C. 2, S. 5/ 23).

Kandil; bir ucu haznesindeki (depo) yağ yada petrolün içerisine uzatılan fitilin, yakıtla ıslanması ile diğer ucunun ateşle tutuşturulması esasına dayalı olarak işlev kazanmıştır.

Türk Sanatında cam, ahşap, metal ve daha sık olarak çini malzemeden yapılanının kullanıldığı kandilin, antik devirde pişmiş topraktan üretildiği bilinmektedir. Zaman içerisinde daha fazla aydınlatma için birden fazla fitilin yerleştirilebildiği kandillerin, tarih öncesi devirlerden, tarihi devirlere kadar uzanan bir geçmişi vardır (ÖNDER, 1995, 97).

Bazen Tanrı sembolizmi, bazen Tanrı ışığının sembolizmi olarak nitelik kazanmıştır. Hinduizm'de Nirvana ile Tanrı, Musevilik'de Musa ile Tanrı arasındaki ışık, Yunan'da Tanrı kabul edilmiş olan Apollon'da ışık olduğu bilinmektedir. Hıristiyanlık'ta ise kandil motifi ile tanrı sembolizminin direkt bağlantısından söz etmek mümkündür. Mum yerine ara sıra kandille bağlantı kurulan Hıristiyanlık'ta, kayık şeklindeki kandile Hz. İsa'nın tasvirlenmesi ile Antalya Müzesi'ndeki (1051 envanter numaralı) haç şeklindeki polykandillionun tamamen dini bir aydınlatma aracı olduğu da bilinmektedir (KALFAZADE ve ark., 1989, C. 2, S. 5/ 25).

Anadolu Türk-İslâm sanatına bakıldığında görülecektir ki, kandil Allah'ın ışığının, nurunun

sembolü olarak, farklı fonksiyonel özelliği olan alanlarda süsleme öğesi olarak karşımıza çıkar. Anadolu'nun pek çok bölgesinde mezar taşlarında, camilerin mihrap kısımlarında, keramik, hat ve halı sanatında kullanılmıştır.

Dini sembolizmin bir başka önemli parçası olan ve tek yada saf halinde birden çok sayıda, seccadeye aktarılan mihraba asılı olarak resmedilen kandiller her halı dokuma yöresinde farklı bir şekilde tasvir edilmiştir. Buna, 17.yy. Osmanlı saray seccadeleri, Konya, Kayseri, Gördes v.d. yöre halıları örnek olarak verilebilir.

Kandil, genellikle halılarda, bir yanış öğesi olarak değişik form özellikleriyle mihrap formunun orta noktasına asılmış halde kompozisyonlaştırılmıştır.

Yukarıda da belirtildiği üzere kandil motifi, içerdiği sembolik anlamla da oldukça dikkat çekicidir. İlahi ışığın (nurun) simgesi olan kandil motifi, bu sembolik anlatımın en önemli unsurlarından birisidir.

Kandil motifi Türk halı sanatında, Kuran-ı Kerim'in Nûr Suresinin 35. ayeti ile de bu anlamda örtüşen bir yapıda kullanılmıştır.

Bu ayette "Allah göklerin ve yerin nûrudur. O'nun nûru, içinde lâmba bulunan bir kandile benzer. Lâmba cam içerisindedir. Cam, sanki inciden bir yıldız. Ne mübârek bir zeytin ağacı(nın yağı) ndan yakılır. (Öyle mübârek bir ağaç) ki, neredeyse ateş değmese de yağı ışık verir. Işığı parıl, parıldır. Allah, dilediği kimseyi nûruna iletir. Allâh insanlara misâller verir. Allâh her şeyi bilir". 36. ayetde ise "(bu kandil) Allâh'ın yükseltilmesine ve içlerinde adının anılmasına izin verdiği evlerdedir. Onların içinde sabah akşam O'nu tesbih eder (şanının yüceliğini anar)lar" denilmektedir.

35. ayet, temsil yoluyla Allah'ın nurunu anlatmaktadır. Müfessirlere göre nur, eşyayı gözlerimize gösteren şeydir. Bütün varlıkları, yokluktan varlık alanına çıkaran, gözlerimize gösteren Allah'tır. Bu bakımdan o, göklerin ve yerin nûrudur. Bazı müfessirlere göre bu ayetle Allah'ın müminlerin kalplerine verdiği hidayet nûru, temsil yoluyla anlatılmaktadır (ATEŞ, 1975, 353).

Ayrıca Kuran'da, kendisi de bir yıldız olan güneşten bahsedilirken kandil kelimesi kullanılmaktadır.

Nuh suresinin 15-16. ayetlerinde, "Görmüyor musunuz? Allah, yedi göğü birbiriyle bir uyum içinde yaratmıştır. Ve ayı bunlar içinde bir nur kılmış, güneşi de (aydınlatıcı ve yakıcı) bir kandil yapmıştır." denilmektedir.

Kuran'da, "necm" ve kandil kelimeleriyle ifade edilen yıldızlar, ayetlerdeki kullanımda iki temel vasfa sahiptir. Bunlardan ilki bir ışık kaynağı olmaları, ikincisi ise yön tayininde ve yol bulmada faydalı olmalarıdır. Tarık suresinin yorumunda gecenin ilk yıldızı olarak Hz. Muhammed (s.a.v) gösterilmektedir. Ahzab suresinin 45. ayetinde ise "Ey Peygamber! Biz seni hem bir şahit, hem bir müjdeci, hem bir uyarıcı olarak gönderdik", 46. ayette "Ve hem de izniyle Allah'a bir davetçi ve nurlar saçan bir kandil olarak gönderdik" denilmektedir. Yani Hz. Muhammed; her iki ayette de nurlandırıcı, aydınlatıcı parlak bir kandil, cehalet ve şaşkınlık karanlıklarında akılları, gönülleri aydınlatıp doğru yolu gösteren bir ışık olarak anılmaktadır. İşte İslâm Medeniyetinin temel eserinde geçen bu tür anlatımlar, sembolik bir ifade şeklinde kültüre yansımıştır. Referanslarını, temel değerlerinden alan bir kültürün, etkinliklerinden biri olarak dokumacılıkta da bu etkinin görülmesi, inanç-kültür ilişkisi hatta bütünlüğü açısından şaşırtıcı değildir.

Genellikle kandil; seccadelerde, bir motif öğesi olarak mihrap formunun orta noktasına asılmış halde kompozisyonlaştırılmıştır. Ancak kandilin, motif olarak Konya yöresi halılarında genellikle beş farklı formda kullanıldığı tespit edilmiştir. Konya ve civarında dokunan halı ve kilimlerdeki çok çeşitliliğe rağmen, bu çalışmada örnekler sınırlı tutulmuştur.

1. Grup: Klasik seccade formudur. Sütunların taşıdığı yada iç küçük bordüre direkt olarak bağlanmış haldeki mihrap nişlerinin birleştiği noktadan aşağıya doğru asılı halde bir adet kandil motifi yer alır.

2. Grup: Çift taraflı mihraba sahip seccadelerdir. Klasik seccade formunda genellikle sütunların taşıdığı yada iç küçük bordüre bağlanmış olan mihrap formu genellikle bitim noktası istikametinde yer alır. Bu grupta aynı form, ters istikamette olmak üzere başlangıç noktası istikametinde de yer alır. Her iki taraftaki mihrap nişlerinin birleştiği noktadan aşağıya doğru asılı halde birer kandil motifinin yer almasıyla seccade kompozisyonu tamamlanır.

3. Grup: Birinci grup gibi klasik seccade formudur. Mihrap nişinde bir kandil asılı olan klasik seccade tipinden farkı; niş içerisinde bir yerine üç adet kandil motifinin asılı olmasıdır. Genellikle bir tanesi mihrap nişlerinin birleştiği noktadan aşağı doğru asılı halde iken diğerleri de ortadaki kandilin sağ ve solunda, sütun üzerinden orta noktaya doğru eğimli halde ilerleyen mihrap nişi üzerinde asılı haldedir.

4. Grup: İki kademeli, mihraplıdır. Klasik seccade tipindeki gibi düzenlenen bir mihrap nişinin üzerinde ikinci bir mihrap nişi formu daha vardır. İki mihrap nişi arasında kalan zemin bazılarında motiflerle dolgulanmış haldeyken bazılarında da boş bırakılmıştır. Her iki mihrap formunda da nişlerin birleştiği noktada asılı halde kandil yer alır.

5. Grup: Sadece Sille yöresi halılarında görülen bu grupta kandil, bağlantısız olarak orta alanı kaplayacak şekilde kullanılmıştır. Kandil, asılı olduğu bir mihrap nişi bağlantısı olmaksızın zeminde oldukça büyük olarak yer alır.

Kandilin motif olarak Konya yöresi halı seccadelerinde kullanımı aşağıdaki birkaç örnek üzerinde de açıklanmaya çalışılmıştır.

1. Örnek: Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'nde muhafaza edilen Konya yöresine ait bu örnek, geometrik halde bitkisel çiçeklerin, yaprakların kıvrık dala sıralandığı büyük bordürü ve su yolu şeklindeki çengel motifli küçük bordürleri ile 18.yy.a aittir. Geometrik haldeki bitkisel motiflerle zeminin kaplandığı halı, 125X205 cm. ebatlarında olup 30X30 kalitededir.

Mihraptan aşağı doğru sallandırılan üç adet kandilden ortada olanı kırmızı renklidir. Yanlardakiler ise mavi renktedir (Bk. Resim No: 1).

2. Örnek: Özel bir koleksiyona ait bu örnek, Ladik yöresine özgü bir seccadedir. 111X159 cm. ebatlarında olup 18.yy.a. aittir. Geometrik haldeki çiçeklerle bezenmiş mihraplı kompozisyona sahip olan seccadenin, kırmızı zeminli orta alanı sütunlarla bölünerek üç mihraplı hale getirilmiştir.

Geometrik halde çiçek formuna sahip bir düzenle hazırlanmış olan üç adet kandil, düz mihrap nişlerinin birleştiği noktadan aşağıya doğru sallandırılmış durumdadır (Bk. Resim No: 2).

3. Örnek: Türk İslâm Eserleri Müzesi'nde sergilenen 16.yy.a ait saf seccade olarak tanımlanan, birden çok mihraplı görünümündeki gruba dahil edilen bir Konya halısıdır. Kûfiden gelişmiş bordürleri ile mihrap üstü zeminindeki ejder motifleriyle

bilinen en eski dönemli seccadelerden biridir. Kûfiden esinlenerek oluşturulan sütun ve mihrap nişlerinden aşağıya doğru üç adet kandil sallandırılmıştır.

300X103 cm. ebatlarında olup 20X25 kalitededir (Bk. Resim No: 3).

4. Örnek: Ankara Vakıflar Halı-Kilim Müzesi'nde bulunan bu örnek, 18.yy.a.ait olup, 88X260 cm. ebatlarındadır. 32X36 Kalitededir.

Çift taraflı mihraba sahip olan bu Konya halısında ise, kademeli mihrap nişlerinin birleştiği noktadan aşağıya doğru bağlantısız olarak her iki mihrap ucundan da sallandırılan kandil yer almaktadır. Bir uçtaki kandil geometrik haldeki çiçeklerden oluşmuş iken, diğer taraftaki kandil mavi renkli olup, bereket motifini andıran bir yapıda ve uçları kancalı haldedir (Bk. Resim No: 5).

5. Örnek: Konya Etnografya Müzesi'nde 2625 envanter numarası ile kayıtlı olan 20.yy.a.ait halı seccade, 75X127 cm. ebatlarındadır. İki kademeli mihraplıdır. Karapınar yöresine ait bir halıdır (BAKIRCI, 2001, 405).

Her iki mihrabın nişlerinin birleştiği noktadan aşağıya birer adet kandil sallandırılmıştır. Üstteki kandil küçük bir forma sahipken, alttaki kandil daha büyük bir forma sahiptir ve yanlarında çengel motifleri kulp şeklinde yer almaktadır.

6. Örnek: Konya Etnografya Müzesi'nde 2638 envanter numarası ile kayıtlı olan, 19.yy.a.ait halı seccade, 72X117 cm. ebatlarındadır. Karapınar yöresine aittir.

Kırmızı zeminli bu halıda "Abitder Dut" yazılıdır. İki kademeli mihrap nişleri, kademeli olarak daralmaktadır. 4. Örnekteki kandil formuna benzeyen kandil, alttaki mihrabın altında yer almaktadır.

7. Örnek: Sille yöresine özgü bir halıdır. 20.yy.ın

üçüncü çeyreğine aittir. Türk düğümü ile dokunmuş olan halı, kırmızı zeminlidir.

Yörede de "kandilli halı" olarak tanımlanan bu örneğin zemini, köşe göbek desen kompozisyonuna benzemektedir. Kandil, genellikle mihraba asılı halde resmedilirken bu halıda orta alanı göbek şeklinde kaplayacak büyüklükte ve bağlantısız olarak yerleştirilmiştir (Bk. Resim No: 4).

SONUÇ

Konya yöresi halılarında kandil, önemli bir motif olarak kullanılmıştır. Kandil, sıradan bir görsel unsur gibi durmamaktadır. Medeniyet dünyası, yani bütün kültürel etkinlikleri yönlendiren manevî değerlerle ile de irtibatlıdır. Çoğunluğu seccadelerde olmak üzere halılarda da kullanılması, değerler manzumesi ile ilişkinin, dokuma sanatına sembolik anlamda tipik bir yansımadır.

NOT

1-Bk. ASLANAPA Oktay, 1997, Türk Halı Sanatında Yeni Keşifler, *Arış Dergisi*, Ağustos 1997, Ankara, s.10-17.

KAYNAKÇA

ANONİM,1988, *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu YAYINI, c. 2, Ankara.

ATEŞ, Süleyman, 1975, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Kevser Yayınevi, İstanbul.

AYTAÇ, Ahmet, 1999, Geleneksel El Dokumalarında Yanış, Konya *II. Ulusal Türk El Dokumalarına Yaklaşım ve Sorunları Sempozyumu Bildirileri*, S.Ü. M. E. F. Yayınları, Konya.

AYTAÇ, Ahmet, 1997, Selçuklu Halılarının Desen Özellikleri, *Tarım ve Köy Dergisi*, Mart-Nisan 1997, Ankara, s. 32-35.

AYTAÇ, Ahmet, 1997, *Halı Dokumacılığı*, Konya.

AYTAÇ, Ahmet, 2000, *Geleneksel Türk El Dokumacılığı Sanatı*, Konya.

BAKIRCI, Naci, 2001, Konya Müzesi'nde Bulunan Karapınar Halıları, *Karapınar Sempozyumu Bildirileri*, Konya, s. 395-408.

EYÜPOĞLU, İ., Zeki, 1988, *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*, İstanbul.

KALFAZADE, Selda ve ark., 1989, Kandil Ve Kandilin Motif Olarak Anadolu Türk Sanatındaki Kullanımı Üzerine, *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi*, İstanbul, C. 2, S. 5, Ağustos 1989, s. 23.

ÖNDER, Mehmet, 1995, *Antika ve Eski Eserler Kılavuzu*, Ankara.

Resim: 2. Üç kandilli ve üç mihraplı Lâdik Seccadesi

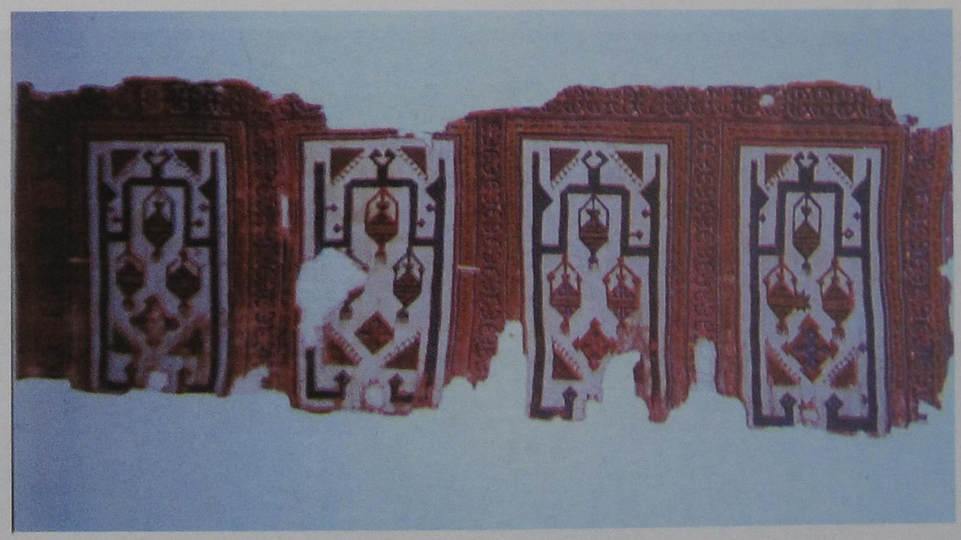

Resim: 3. XVI yy. ait her mihrabı üç kandilli Konya halısı.

Resim: 4. Karapınar yöresine ait bir kandilli halı.

Resim: 5. XVIII. yy. ait bir Konya halısı.

Gazi Mustafa Kemâl ve eşi Lâtife Hanım Konya Vilâyet Konağı'ndan çıkarken (1923).

Konya Kız Öğretmen Okulu öğrencileri, T.B.M.M.'nin kuruluş yıldönümü kutlama yürüyüşü sırasında (23 Nisan 1924).